

Петар II Петровић Његош

Сабрана дела

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић
Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић
Веб сајт: www.ppnjegos.com
2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):
<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>
Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком
формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор
на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве
измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише
да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује,
трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у
промет.

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Пјесме

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

ПЈЕСМЕ 1828–1833.	10
ЦРМНИЧАНИ	10
НОВА ПЈЕСНА ЦРНОГОРСКА О ВОЈНИ РУСАХ И ТУРАКАХ пачетој у 1828. году	13
МАЛИ РАДОЈИЦА	32
БЈЕЛИЦЕ	39
КАВАЈКА	42
НА ТОПУ СА СПУЖА	44
ЕПИСКОПУ НИКИФОРУ	45
„Ко је оно на високом брду“	46
СРБИН СРБИМА НА ЧАСТИ ЗАХВАЉУЈЕ	48
СРБИН СРБИМА НА ЧАСТИ ЗАХВАЉУЈЕ	48
ПУСТИЊАК ЦЕТИНСКИ	51
„Србин српском роду своме“	51
ЦРНОГОРАЦ К СВЕМОГУЋЕМУ БОГУ	52
ОДА НА ДАН РОЂЕЊА СВЕРУСИЈСКОГ ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЈА ПРВОГА	57
„Одјекуј ми гласе, свиро“	61

ОДА НА ДАН РОЂЕЊА НАСЉЕДНИКА РУСКОГА ПРЕСТОЛА ЦЕСАРЕВИЧА ВЕЛИКОГА КЊАЗА АЛЕКСАНДРА НИКОЛАЈЕВИЋА	63
КЊАЗУ АЛЕКСАНДРУ НИКОЛАЈЕВИЋУ ГАЛИЦИНУ	66
СТЕПАНУ ДМИТРИЈЕВИЋУ НЕЧАЈЕВУ ОБЕРПРОКУРОРУ СВЈАТЈЕЈШАГО СИНОДА	67
„Нево р’јeko, огледало људства“	68
„Дуну вјетар јаки пут Русије“	70
ЗАРОБЉЕН ЦРНОГОРАЦ ОД ВИЛЕ	72
ОДА СУЛТАНУ ТУРСКОМЕ	80
ЛИЈЕК ЈАРОСТИ ТУРСКЕ	82
ПЈЕСНА ЗА ВИДА И МИРЧЕТУ, КАКО СУ СКУПИЛИ ЧЕТУ И УЗЕЛИ ТОП С [С]ПУЖА	82
УДАРАЦ НА МАРТИНИЋЕ 1832. года 23. априла	86
ВУК ПРИЈАТЕЉ ОВЧИ	91
НАХИЈЕ	94
ОДА СТУПЉЕЊА НА ПРЕСТОЛ ФЕРДИНАНДА I ИМПЕРАТОРА АУСТРИЈСКОГА И КРАЉА МАЏАРСКОГА И ПР. И ПР. И ПР.	97
ОДА СТУПЉЕЊА НА ПРЕСТОЛ ФЕРДИНАНДА I	97
ПЈЕСМЕ 1835–1844.	100
НА ТОПОВИМА СА ЖАБЉАКА	100
ВЈЕРНИ СИН НОЋИ ПЈЕВА ПОХВАЛУ МИСЛИМА	101
ДОБРОДЈЕТЕЉ	104

ПРОСВЈЕШТЕНИЈЕ	106
МЛАДОСТ	108
ЗАДОВОЉСТВО	110
ОДА СУНЦУ, СПЈЕВАТА НОЋУ БЕЗ МЈЕСЕЦА	111
МОЈЕМУ ДРУШТВУ НА ПЕТРОВДАН	114
КНЕЗУ МЕТЕРНИХУ И КНЕГИЊИ ЗА НОВУ 1837.	115
САБЉИ БЕСМРТНОГА ВОЖДА (КЊАЗА) КАРАЂОРЂИЈА коју сам купио у Бечу 1. јулија 1837. године	119
НЕЛАЖНИ ЗНАК ПАМЕТИ ПРАХУ НАРОДОЉУПЦА	120
СПОМЕН НА ГРОБУ ЧЕДОМИЉА, СИНА РОДОЉУБИВОГА ГОСПОДИНА ДОКТОРА ДИМИТРИЈА ФРУШИЋА	122
МОЈЕМУ ПРИЈАТЕЉУ Г. ЈЕРЕМИЈИ ГАГИЋУ ПОЗДРАВ 1-ГА МАЈА	123
КНЕЗУ ВАСОЈЕВИЋУ	125
ГОСПОДИНУ КАПЕТАНУ ОРЕШКОВИЋУ НА УСПОМЕН	126
ЧЕСТИТАЊЕ НОВОГА ЉЕТА ГОСПОДИНУ ГАГИЋУ	127
ПОЛАЗАК ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ Г. ПОЛКОВНИКА ОЗЕРЕЦКОВСКОГА	129
ПЛАЧ ИЛИ ЖАЛОСНИ СПОМЕН НА СМРТ МОЈЕГА ДЕСЕТОЉЕТНОГ СИНОВЦА ПАВЛА ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША, ПАЖА ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЈА I-ГО	130
АЛЕКСАНДРУ ПОПОВУ	134
„‘Штирмер’ лети на колима“	135
ТРИ ДАНА У ТРИЈЕСТУ У МЈЕСЕЦУ ЈАНУАРИЈУ 1844.	137
ТРИ ДАНА У ТРИЈЕСТУ	137

ПЈЕСМЕ 1844–1847.	141
МИСАО	141
„Тројица вас насамо, један другог не гледа“	145
ЈАКОВУ ПОПОВИЋУ	148
ЉЕТЊЕ КУПАЊЕ НА ПЕРЧАЊУ	150
ПАРИС И ХЕЛЕНА ИЛИ НОЋ СКУПЉА ВИЈЕКА	151
МИЛОРАДУ МЕДАКОВИЋУ	154
ПОЗДРАВ РОДУ НА НОВО ЉЕТО	155
КУЛА ЂУРИШИЋА И ЧАРДАК АЛЕКСИЋА 1847. ГОДИНЕ	158
КУЛА ЂУРИШИЋА 10. априла 1847.	158
ЧАРДАК АЛЕКСИЋА Около Митровадне 1847.	173
ПЈЕСМЕ 1847–1851.	184
ОРАО И СВИЊА, ИЛИ НАША БРАЋА ПОДМИЋЕНА ОД ТУРАКА	184
ЉУДЕВИТУ ШТУРУ	186
СПРОВОД ПРАХУ С. МИЛУТИНОВИЋА	188
ПРОЉЕЋЕ	190
ПИРОВАЊЕ	191
РИМ, 1. ЈАН. 1851. Уписато на куполи Св. Петра	193
ПОЛАЗАК ПОМПЕЈА	195
ЉУБОМИРУ НЕНАДОВИЋУ	199

НЕДАТИРАНЕ ПЈЕСМЕ	201
НА КОСОВСКОЈ МЕДАЉИ	201
ПОЗДРАВ ШТИТУ СРБОБРАНА	202
МИРКУ ТОКОВУ ЛАКИЋУ	204
НА ЗАВИДНИКА	205
ПОД СЛИКОМ КАРАЂОРЂЕВОМ	206
ЛОВЋЕНУ	207
ВАРИЈАНТЕ	209
НА ТОПУ СА СПУЖА	209
„Црни брче, ђе ћеш окапати“	210
ПОЗДРАВ РОДУ ИЗ БЕЧА 1847.	211
ПОХОД ПОМПЕЈА	213
КРАЉУ ФРИДРИХУ АВГУСТУ II	215
ОДЛОМЦИ	217
ИЗ ПЈЕСМЕ О ЦАРИЦИ КАТАРИНИ II И ТУРСКОМ СУЛТАНУ	217
САСТАНАК С АЛИ-ПАШОМ	219
„Дубровниче, прелијепи граде“	220
„Кад је дјело ума син“	221
ТРИ ДИСТИХА	222
ПЈЕСМЕ КОЈЕ СЕ ПРИПИСУЈУ ЊЕГОШУ	224
СИН ОТАЧАСТВА	224

СПОМЕН РАМУ ЛАЗАРЕВУ који је 1839. године 6. јануарија умро	225
БРАНКУ РАДИЧЕВИЋУ	226
ВЕЧЕРЊА МОЛИТВА	227
МИНИ КАРАЏИЋА	232
„Види му се, мријет’ му се неће“	233
„Оро гњездо врх Тимора вије“	234
Регистар властитих имена	235

ПЈЕСМЕ 1828–1833.

ЦРМНИЧАНИ

Чету купи Лекић Хасан-бего
од кржаве шехер-Подгорице,
малу чету четрдесет другах.
Ево пољем широкијем пође
5 и горе се Туре прифатило,
докле дође Суторман-планини.
Ту западе друму накрај пута,
па погледа зеленом планином,
ал' то иду три четири друга.
10 Ондај Хасан дружби бесједио:
„Немој који жећи џевердана
приђе мога, браћо, не чујете
на сокола Вучетића Марка.“

У то доше к њима Црничани;
15 прижди пушку Лекић Хасан-бего
на сокола Марка Вучетића,
ал' је Марку Бог и срећа дала –
ни ране му пуста не зададе!
Паде јунак при зеленој трави,
20 брешки пушки живи огањ даје;
брешка пуче, а дружбу покличе –
Хасан-бегу срце изгорјела.

Кад виђеше подгорички Турци,
плећи даше а бјежати сташе.
25 Ал, им не да Вучетићу Марко,
но покличе а за њим' потече:
„Веж'те, Турци, наопако руке,
ол'ћу моју браћу покликнути,
св'јема ћу ви одасјећи главе.“
30 Кад то чуше подгорички Турци,
сами руке наопако вежу.

Најзадњему Марко свеза руке,
па на рамо бачи џевердана
злосретњега Лекић Хасан-бега.

35 Отле пође зеленом планином;
за њим иду четрдес Тураках
свезанијех наопако руках.
Ево иду крвавој Црмици
у гиздаво село Бољевиће
40 на дворове сердара Пламенца.
Кад их сердар бјеше угледао,
сестричићу своме бесједио:
„Сестричићу, Вучетићу Марко,
ти, нећаче, моје десно крило,
45 откуд теби четрдес Тураках
те их водиш, синко, из планине
свезанијех наопако руках?“
А Марко је њему бесједио:
„Мој ујаче, Никола сердаре,
50 ја их јесам уфатило момче
у Суторман¹, високу планину,
с овом мојом узданом дружином.“

Па тек момче ријеч изговори,
танка га је књига допанула
55 од Алије Салиагинића;
а 'вако му књигу пише Але:
„Богом брате, Вучетићу Марко,
поклони ми брата Махмут-агу –
ево теби осам кесах блага
60 а сувише његово оружје;
оно ваља стотину дукатах.“
А кад Марка књига допанула,
он Алији тако написао:
„О Алијо Салиагинићу,
65 што будалиш и књигу ми пишеш
да ти предам брата на откупе?
Не бих ти га данас поклонио
да ми пошљеш и сто ћесах блага.“
У ријечи у којој бијаше
70 он повика браћу и дружину,

¹То је планина изнад Црнице пут Скадра.

те Турцима покидаше главе,
окитише кулу сердареву.

Цермничанма пјесна на поштење,
на поштење и на дуго здравје!
Бог им дао и срећу и здравље!

75

НОВА ПЈЕСНА ЦРНОГОРСКА О ВОЈНИ РУСАХ И ТУРАКАХ почетој у 1828. году

Б'јела вило, моја дивна друго,
сведи, друго, све у гусли гласе,
твоје гласе, а у гусли јасне,
да их чује који разумије,
5 разумије драго ако му је.
Србаљ брате, ова пјесна за те;
ти ћеш чути, ти је разумјети
понајприје од осталих свије.
На хиљаду и осме стотине
10 двадест седме на пола године
ситни ферман јесте полетио
од пространа царства русинскога,
из бијела града Петровога,
од силнога цара Николаја,
15 Николаја Павловога сина.
Лети ферман земљом и свијетом;
колико је хитро полетио,
до чуда би, побратиме, било
да га носи соко под крилима
20 а камоли Москов на ногама.
Прелетио земљу без хесапа,
доклен дође Махмуту султану
у Стамболу великоме граду,
ђе цар сједи на своме дивану.
25 Даје улак султану фермана,
лијевом га руком додаваше,
а десном се за сабљу држаше;
још султану ово говорио:
„На тај ферман да ми отпис дадеш

30 сабљом бритком и мишицом јаком
на првоне пољу од мејдана,
од мејдана за дв'је силе наше.“
Пак се улак ончас повратио.
А кад царе ферман прочатио,
35 поче учит крвава фермана;
цар га учи, грозница га мучи,
е ферман му страха задаваше.
Овако му цар каурах пише:
„Чуј ме боље, Отмановић-царе!
40 Ево има три године данах
отка ме је сјевер зацарио,
зацарио и круну ми дао,
освуђ мене даве додијаше:
од Србије и од Булгарије,
45 Каравлашке и Карабогданске,
од све Грчке и Анадолије;
то све плаче мени непрестано
на проклете Турке зулумћаре
да се од њих живјети не може.
50 То све видиш, а за то не мариш.
Него и то ја прегорјет могох,
али синоћ давуџије доше
од простране земље Шумадије,
пет стотина давуџијах дође,
55 сваки по кам о грлу донесе;
сташе викат гласом јединијем:
„Хај, помагај, царе господаре,
од Тураках, људскијех вуковах!
Скоро су нам очи извадили,
60 посјекли су нама господара,
новог цара српскога Ђорђија,
хиљадама роба поробише
и Србију огњем изгорјеше.
Но помагај, драги господаре,
65 ал' помагај ал' нас опроштавај,
јер овако живјет не можемо!“
Кад разумјех Србе витезове,
љуто ми се срце увријеђе,
и жалост ме повиша пристиже
70 кад чух за смрт Црнога Ђорђија,
моје десне из рамена руке.

Него и то хоћах прегорјети
до времена нашега мегдана,
и што било – то је проминуло.
75 Док ево ти три хиљаде Грках,
три тисуће Грках и Булгарах,
сви у црно завијени сукно,
ронећ сузе низ бијела лица;
сви падају на гола кољена,
80 сваки виче што год боље може:
„Николаје, сунце без захода,
ал’ помагај ал’ не посијецај,
да нас не жме безбожнијех рука!
Турци су ни силни мучитељи,
85 не престају чињет ни зулуме,
све зулуме пријед нечувене.
Ал’ све бисмо њима опростили
до што јучер нама учинише
у неђељу на Васкрсеније,
90 кад појаху Боже летурђије:
погубише Турци патријарха,
око њега дванаест владиках,
калуђерах триста и шездесет,
а поповах и девет стотинах –
95 од сироте цркве православне.
Дадоше га мртвог Жудијама
да га вуку проз турске сокаке;
вукоше га четири сахата
по проклету стојну Цариграду
100 док дођоше мору на пржину;
тад у море њега утопише,
а не даше њега укопати.
Но помагај за Бога милога
и за нашег светог Јована!
105 ол’ помагај ол’ сам посијецај!“
Кад, султане, видјех давуџије
и разумјех њихову невољу
коју трпе вазда од Тураках,
још подругу за вјеру христјанску
110 и за повук старца патријарха,
објавих ти сефер ферманима
и стах купит моје силне војске
и шиљат их земљом Каравлашком,

115 Каравлашком и Карабогданском,
пут Дунава ријеке студене,
да поломе дунавске крепости
жестокијем огњем из топовах
и остале по Турској градове,
120 да их с црном земљом све изравне
и да брже иду пут Стамбола
да и њега сломе и сагоре
жестокијем минам' и бумбама,
а везире турске свеколике
125 све да ми их живе пофатају,
с њима тебе у Русију спреме.
Нека знате каква је подруга
нашом мајком црквом православном!
А том силом на те турске стране
да управља мој Дибићу бане.
130 Осамдесет хиљад' је солдатах
и од Бога помоћ сваколика.
Још другу ти бјех одасла војску,
војске пуно стотина хиљадах,
а пред њима силни фелдмаршале
135 Паск'јевећу на гласу јуначе,
да похара сву Азију твоју
и претресе кости Мухамеда
у проклету Меку и Медину.
Ал' ти не смје на мејдан изисти,
140 но се препа, срамота те била!
Не хће изист на поље очито
да на срамство дијелимо царство,
но подмити христјанске краљеве,
те у мене тебе испросише
145 и на капе своје одмолише.
Зато књиге послах на армије,
те их вратих јопет у Русију,
не хћех сефер с тобом заводити.
Ал' се надах у тебе, султане,
150 да већ зулум хоће прекинути,
да не прште Турци сиротињу,
твоји Турци, што се мнију вуци,
те ти ране све опростих моје.
Ми на љубав јопет остадосмо,
155 али то нам све у ништа пође:

ти погази главно пријатељство
са ферманом што си написао,
послао га проза сву Турђију
на везире, паше и кадије
160 сву да турче сиротињу рају,
који ли се потурчио не би,
да му сабљом одсијеку главу.
Ја већ ово трпјети не могу,
но ако си ка те зову људи
165 и ако те Туркиња родила,
купи војску што највише можеш,
хајде с војском у поље широко
да на мегдан круне дијелимо.
Немој рећи да је то кријући,
170 ал' с' у мито више поуздати;
вјера моја, помоћи ти неће
ако дадеш све твоје дукате
и све краље од Европе купиш,
свијема те нећу поклонити,
175 него рат им зато објавити.
Кукавице, хоћеш ме познати:
али ћеш се мени поклонити
али ћу ти главу откинути!
Празноћеса из пјешчанских странах,
180 није шала милион Московах
под оружјем, копљим' и сабљама!
Сву Европу на зохор би прошо,
а камоли кукавну Турђију!“
Такви ферман Махмут разумио
185 и видио што му Москов пише;
све телале царе наредио,
терларџијах четири стотине,
да викају по Стамболу граду,
без престана три бијела дана,
190 све по реду турске старјешине
и остале Турке витезове
да му брже дођу на дивана;
који ли му на диван не дође,
царска вјера, посјећ ће му главу.
195 Отидоше танке терларџије,
вичу телар, никад не престају,
у њ спомињу паше и везире

и остале Турке витезове:
„Брже да сте, царева делије,
200 брже боље цару на дивана,
у неђељу која прва буде;
који ли му на диван не дође,
царска ријеч, без главе остаде!“
Кад то чуше паше и везири
205 и остали по Стамболу Турци,
брже греде сваки пут дивана.
Кад се Турци на диван скупише,
они цару тако бесједише:
„Султан-царе, од свијета главо,
210 што си за нас хитро послао?
Која ти је мука ол' невоља?
Али ти је Хаџем заратио?
Али ти се Мисир одметнуо
ол' скадарски паша Бушатлија
215 и његова гола Арбанија?
Ал' се каур-краљи сви сложили,
сви се крстом једним прекрстили?
Оли ти је Москов заратио?
Хај, не бој се, наш честити царе,
220 наше сунце нигда заходеће,
које гријеш ноћи ка и дневи!
Доклен су ти Турци витежеви,
ласно ћемо Хаџем освојити
и вас Мисир огњем попалити.
225 Ако л' ти се везир одметнуо,
Арнаути паша Бушатлија
и његова љута Арбанија,
вјера наша, хоће погинути,
ми Турци му кућу ископати,
230 да од врага не остане трага.
Ако л' су се сви краљи сложили,
и ту слогу разврћи је ласно
кад смо главу змаја најжешћега
откинули, теби донијели –
235 из Тополе Црнога Ђорђије.
Ако л' ти је Москов заратио,
то нам није мило ни једноме;
Бог ће знати што ће коме дати,
нам' је залуд с њиме ратовати.

240 Отка Петар собом закраљи се,
кад гођ сефер с Московим' имасмо,
у свакоме боју погибосмо;
дадосмо му пола царства свога,
и ово ће узети нам сада.“

245 Султан на то њима одговори:
„Турци браћо, паше и везири,
није мене Хаџем заратио,
нити ми се Мисир одметнуо,
ни проклети паша Бушатлија,
250 нит' његова љута Арбанија,
него, Турци, браћо моја драга,
јуче ме је ферман допануо
од новог краља Николаја,
сина Павла, руског господара,
255 а унука Петра големога,
дин-душмана од стара времена.
У ферман ми сефер објављује;
још ме кавур на мегдан позивље
под бијелом Варном на крајину
260 са свом војском што ми царство има.
Влах писати тако се усуди!
Но за Бога, турске поглавице,
немојте се препаст од Москова,
од Москова, рода хаинскога!

265 Е тако ми свеца Мухамеда
и сејџаде на коју је клања,
кад напишем шездесет ферманах
на шездесет царства ми везирах,
када скупим силовиту војску,
270 вјера моја, Турци витезови,
ђавура ћу зајмит преко мора,
преко мора тисућу конаках,
нагнати га мору леденоме,
да га прожде море без хесапа.

275 Е тако ми дина и амана
и турскога поста рамазана
ако море кавура не прожде,
доћ му главе ни кијамет неће.“
Турци цару одговоре тако:

280 „Наш султане, сунце огријало,
ти све видиш што је и како је,

како ти се кавур поткопао
да те ћера с овога престола,
кога су ти стари оставили,
285 оставили на мач и на сабљу,
ка што су га негда и узели
од ситнога рода грчаскога;
дивно видиш, наш честити царе,
да ће ти га Москов преотети,
290 па да ће га за се оставити.
Према штети не би срама било:
јачи био, пак је придобио,
нег' на јаде и жалости наше
дати ће га опета Грцима!
295 Али кити свуд ситне фермане
на везире, кавурске катиле,
нека купе силновите војске,
да Москову идеш на мегдану,
да ти зазор и срамота пука
300 у кавура, царе, не остане.“
Кад разумје Отмановић-царе
што му збори стамболска господа,
к себе позва стара Насрадина,
кој' имаше од свога рођења
305 четириста и шездесет љетах;
поче царе старцу бесједити:
„Настрадаине, давноупантите,
што би река и ка ти се свиђа
од фермана што ме допануо
310 од влашкога краља Николаја:
ал' ћу стари ферман потписати
али ћу му на мегдан изистити?“
Старац тако цару одговара:
„О султане, по љетима сине,
315 ја сам чуо и ферман видио
што ти пише силни Николаје,
ал' послушај ти мене, султане,
потпиши му све фермане старе,
Москову се до земље поклони,
320 потпиши му и новог фермана;
не кће ли га, царе, потписати,
кунем ти се мојом грешном душом,
која мисли брзо путовати,

оћеш му га грдан потписати
и фермана и још сврх фермана.“
325 Махмут старцу на то изговара:
„Стрико стари, Настрадаине давни,
потписа бих кавуру фермана,
а тек брада да ми буде мирна,
330 но не даду стамболске делије;
они воле главе погубити
но кавуру ферман потврдити.“
„Господару, Махмуте довлете,
ти не слушај стамболске делије;
335 кунем ти се вјером и ћитапом,
ту делије ни једине није;
те делије ништа не ваљају
нако бјежат душман кад кидише,
но добри су по кахвам се фалит,
340 а не знају силене Москове:
сваки воли Москов погинути
за свог цара и за вјеру своју
но у Турској цар се учинити,
солдат прости, толи који виши;
345 те делије не знаду Москове,
но ја живим те ратове пантим,
све ратове и сваке бојеве.
Ја од вазда с Московима ратим,
и од њихна страха и јунаштва
350 сиједе ми длаке пропадале.
Тако стаде док Петар постаде,
а кад наста Петар у Русију
и отка се с Русма бит почесмо,
трипут ми се длака промијени
355 и све трипут крвава ницала.
Пак и Петра могах претрпјети,
док се роди велика каурка
и постаде краљица московска.
Кад у боју једноме бијасмо,
360 од ње страха и ње ђенерала,
Кутузова испреко Дунаја,
сви ми зуби, царе, испадоше
из вилице и горње и доње,
ал' ме брзе ноге унијеше.
365 Тад у боју, кад крв прол'јевасмо,

преда мном их тек дванаест бјеше
од турскијех делијах силнијех,
а кад натраг, царе, побјегосмо,
не остаде за мном ђавољега.
370 Па и више чудо да ти кажем:
колико су Турци страшљивице,
не смјеше се ни два уставити
у бијелу граду Једренету,
но сви поше куда који знаше,
375 а највеће пут Стамбола твога
да их скрију буле од каурах.
Тек ја остах старац у Једрени,
и то рањен од казачке руке.
Ту хећими мене лијечили,
380 из мојијех плећах извадили
седамдесет и четири копља,
што их бјеху заломили у ме
у мојему љутоме побјегу;
и стога сам ево престарао.“
385 Цар за наук главе не обраћа,
већ окрену писати фермане.
Први посла Босни земљи равној
на рукама од Босне везира.
Овако му цар фермана пише:
390 „Слуго моја, пашо Ђеладине,
како примиш ситнога фермана,
брже скочи на ноге лагахне
и с Травника ожежи топове;
сву избери Босну по тефтеру,
395 не остави крајичнике љуте,
који су се бој бит научили
спрам Нијемца и спрама Србије,
и не остав' љуте Херцеговце,
којино су на тврду крајину
400 спрам душманске ловне Горе Црне,
Горе Црне и седмеро Брдах.
Брже с војском ходи ми к Стамболу,
ере имам сефер са Московом;
ако ли ми у Стамбол не дођеш,
405 вјера моја, посјећ ћу ти главу,
а другога ставити везира,
нека мојој Босни везирује.“

Тај одасла, други накитио;
410 посла ферман Скадру бијеломе,
на рукама везира Мустафе;
овако је ситни ферман писа:
„Бушатлијо, пашо Арнауте,
како примиш ситнога фермана,
брже скочи на ноге јуначке,
415 жеж' од Скадра стотину топовах
тер сакупи љуту Арбанију,
хајде с њоме к бијелу Видину;
узгред узми пашу Врањалију
и од Пећи Махмудбеговића,
420 тер на Дунав чекајте Москове.
Вјерна слуго, не издај султана,
а турску ти вјеру дајем тврду,
тек ђавура натраг повратимо
и његово царство освојимо,
425 оћу тебе, слуго, учинити
пред свом војском мухур-сахибијом
и мојијем пашом учтуглијом
и везиром од четири туга.“
Они посла, трећи написао;
430 одсла ферман на Уруменлију,
на валију и на превалију:
„Како примиш мојега фермана,
жеж' на Битољ стотину топовах,
скупи листом сву Уруменлију,
435 крећи брже пут мога Стамбола,
јер имамо рати с Московима.“
И та посла, четврти написа,
посла ферман у Анадолију
на шест пашах и на три везира.
440 У ферману царе запов'једа:
„На ноге се, моји соколови,
на градовма уждите топове,
скуп'те војске што више можете,
хајте к мени, синци, у Станбола,
445 јер имамо сефер с Московима.“
Та полеће, а пети напраља;
посла ферман богату Мисиру
до на руке Мехмеда Алије.
Овако му султан говорио:

450 „Мехмед-беже, од Мисира главо
и уздани Богом побратиме,
како примиш мојега фермана,
жеж' на Каир стотину топовах,
скупы војску силну по Мисиру,
455 с војском хајде пут нашег Стамбола,
ере имам сефер с Московима,
са Московом краљем каурскијем.
А тако ми свеца Мухамеда
и Алије, зета његовога,
460 како краља влашког добијемо,
хоћу тебе, побре, поклонити
сав богаты Ципар и Кандију,
још ти шћерцу дати за љубовцу,
другог тебе учинит султана
465 над Мисиром, Ципром и Кандијом,
ако мене сад не изда, побро.“
И тај посла, па шести написа;
посла ферман пространој Азији
на двадесет пашах и везирах.
470 Цар им пише у своје фермане:
„На ноге се, паше соколови,
сви везири, цареви већили,
скупте силне по Азији војске,
с њима хајте к мене у Стамболу,
475 ер имамо рати с кахурима;
који ли ми у Стамбол не дође,
сабља ће га моја распашити.“
Кад везири књиге разумјеше
и фермане цара честитога,
480 сташе купит војске силновите,
са војскама иду пут Стамбола.
А када се силе окупиле
у Стамболу пред свога султана,
све пред цара паше изидоше
485 до Мустафе скадарског везира.
Боже мили, чуда ужаснога
колико се скупило Тураках!
Тевтер каже, калем хесапио –
више војске нег' у Бунапарта!
490 Гледа војске с дивана султана,
а у себи тако проговара:

„Ах, честити свече Мухамеде,
шта ће јадан кахур учинити
спроћу тебе и све твоје силе?
495 Ал' махниту није се чудити,
јербо се је јако посилио
откако је Француза добио
и двадесет краља кавурскијех.
Ал' тако ми твојега имена,
500 кад му пуштим Турке витезове,
ни Москва их дочекати неће!
Не зна ћафир с ким се ударио,
којино је господар од земље
и свак му се клања од свијета!
505 Шта л' је змаје, хоће да познаје:
змај краљеве ждере те се храни;
он не мари за друкчије чазбе.
Ев' потомка баш твојега, свече,
у твојему емиру Махмуту!
510 Каур-краљу на мејдан ће поћи,
свим власима очи извадити,
како су му и стари чињели.
Још кад пуштим помамне Арапе
на њихове витке бедевије,
515 до мора га хоће доћерати,
а ни море г' сачувати неће.
Ја, цар, имам мила побратима,
у Мисиру газију Алију;
он ћ' у море потопит кавуре,
520 он и соко паша капудане,
то кавурство и тог ђаур-краља
и све краље и њихове војске.“
У ријечи коју сам збораше,
у то султан на ноге ђипио
525 и Москову ферман откитио.
Овако је цар га написао:
„Николаје, што јуче настаде,
што ми пишеш и у ферман кажеш
да ти влашке даве додијаше
530 баш на моје соколове Турке,
да власима зулум чине Турци –
чине зулум и чиниће им га!
Не питамо тебе, кавурине,

535 како ћемо рајом управљати,
којуно је сабља Орканова
на мегдану јуначком добила
на Косову и другим пољима
од влашкога рода безвјернога,
од Лазара и другијех царих;
540 никада те, влахо, не питамо
како ћемо царством управљати.
Ал' кад мене на мејдан позивљеш,
на то тебе, краљу, одговарам:
ако те је влахиња родила
545 и ако си Москов од поштења
и праунук Петра бркатога,
хајде мене на мејдан јуначки
под бијелом Варном на крајину!
Сад, иншала, посједочит хоћу
550 твојом смрћом краља Владислава
и под Варном гроб ти ископати,
на гроб дићи мечит и мунаре.
Доста збора, хајде на мејдана
са свом силом од земље московске,
555 на бјељегу у поље широко,
ђе се, краљу, најпре састанемо.“
Турче младо, те силено пише:
„Ако мене под Варну не дође,
ја ти граду идем Петробургу.“
560 На Илиндан Турчин мејдан пише,
да му на зло Госпођиндан дође.
Цар Никола кад га разумио
и кад виђе што му Туре пише,
тому се је громко насмјехао.
565 Витезове к себе дозиваше
и овако њима говораше:
„Војеведе, мудри фелдмаршали,
ти Дибићу и Паскијевићу,
диж'те, слуге, силновите војске!
570 Паск'јевевићу, хајде пут Азије,
узми војске шездесет хиљадах,
право хајде к Меки и Медини
да претресеш кости Мухамеду,
да ми узмеш на силу Азију.
575 А Дибићу, моја вјерна слуго,

узми војске стотину хиљадах,
с војском хајде преко Каравлашке
к Силистрији, Дунаво пријеђи;
узми града, немој почасити,
580 немој твоју главу изгубити
и невјером мојом се назвати.
А ја одох под Варну бијелу
с неколико силновите војске
на мејдану Махмуту султану.“
585 Када цара слуге разумјеше,
до земље се њему поклонеше,
па дигоше силновите војске.
Паскијевић пође пут Азије,
за њим војске шездесет хиљадах,
590 и одвуче убојне топове,
кажу топах дванаест стотинах,
прах, олово и другу захиру.
Дибих пође преко Каравлашке,
за Дибихем војске сто хиљадах
595 и за војском војничке потребе;
Каравлашку с војском прегазио
до Дунава ријеке студене.
Ту на Дунав тамбор учинио,
и ту једну ноћу коначио,
600 па тек свану и сунце ограну,
с војском Дибих Дунав пребродио,
под Силистру тамбор премјестио.
Ончас табље земљом утврдио
и на табље топе наслонио;
605 стаде бити тврду Силистрију,
ником ока отворити не да.
Николаје трећу диже војску,
низ Русију у Одесу дошо,
за њим војске неколик' хиљадах.
610 Како дође бијелу Одесу,
ту га флота своја сусретнула,
те на лађе силу натурао,
под б'јелу је Варну истурио.
Води војску цара Николаје,
615 у пољу је тамбор учинио,
добру војску на бој приправио.
Из Варне их Турци опазише

и по граду терларе пустише.
Телар виче, дабулхана риче:
620 „На ноге те, Турци соколони,
ево нама утве златокриле!
Сваки коњик притезај колане,
а пјешаци притеж'те опанке!
Данас ваља ћерати кавуре
625 да се њихне крвце напијемо;
главе су нам сами донијели.“
Како тембиј војска разумјела,
сва је листом на ноге скочила,
па из града сила окренула,
630 а пред силом три веља везира
и шеснаест пашах царевидејех;
двјеста хиљада' за њима Тураках:
сав Анадол и сва Руменлија,
сви топови силе огњевите.
635 Силна сила у поље излегла.
Фала Богу, до њему никоме,
какви ли су Турци Анадолци:
под њима су хати од Мисира,
на њих Турци ноге прекрстили,
640 још од силе узели тамбуре,
уз тамбуре на коње пјевају.
Вриште хати, подврисују Турци,
скачу хати ка да стекли крила,
а обрћу прси Московима;
645 жељни коњи, а жудни јунаци
пријед зачет боја с кахурима.
Турци жуде, а Москов не траје,
него како Турке угледаше,
ђенерали војске упутише:
650 напред пјешци, а озад коњици,
помеђу њих топи и кумбаре,
око свијех на обије стране
панцирлија московска делија;
на свакоме коњу и јунаку
655 оклопа је по педесет оках
све од љута гвожђа каљенога;
ништа њима наудит не може,
ни наудит нит' се одржати;
до њих још су врле казачине,

660 који могу стићи и утећи
и копљима посрамит лубарде.
Двије силе пољем помичу се,
а све једна другој примичу се.
Св'јетло сунце, ти заклони лице,
665 да ти лица не ожагри крвца!
До чуда би великога било
да на свадбу тако похитају
ка бржају на своју месницу;
ал' јунаци своју крв не штеде.
670 Кад се силе близу састадоше,
виђи врага, заврже се кавга:
пуца пушка, броја јој се не зна,
јече топи, а грме кумбаре,
како туча посипљу картачи;
675 сташе тећи по зраку ријеке
силног огња и свијетлог дима,
небеса се у плам претворише;
црна земља под крв огрезнула,
крв прождире коње и јунаке
680 ка валови разломљене лађе;
од пуцња се ништа не чујаше,
а од дима ништа не виђаше.
Док топ преста, пушка одумину,
удрише се силни коњаници
685 на свијетле сабље и миждраке;
стаде клепет мачах и палошах,
ста ломјава сабаљ' и миждраках,
стаде цика силнијех јунаках.
Бој огњени три сахата горје
690 и још више дужити се ћаше,
но удрише краљске панцирлије
и казаци на гласу јунаци;
узмакоше царева делије,
пак делије плећи окренуше,
695 отискоше бјежат без уставка.
Виђоше их три веља везира
и шеснаест пашах из тамбора;
бјеже паше, за њима везири,
за везирма војска сваколика,
700 а за њима Руси у погоњу;
узеше им топе и барјаке,

прах, олово и њихне тамборе,
тридест хиљад робах заробише,
међу њима вељега везира
705 и четири паше с реповима.
Него ево и више срамоте
и гријеха у турскоме дину:
мимо Варну Турци пробјежаше,
у Варну се свратит не смједоше,
710 но душману Варну оставише,
оставише, зла им срећа била!
Ал' не бјежи витез Јусуф-паша,
не оставља за живота Варну,
но соко се у Варну затвора
715 су тридесет хиљадах Арапах;
стаде бранит града од Московца
су градскијех хиљаду топовах;
бранио се три неђеље данах.
Кад четврта заљезе неђеља,
720 би му залуд сваколика мука;
више града бранит не могао,
ер му бјеше огањ одолио
од Московцах и њиних топовах,
од лагумах које поджегоше,
725 тер по града у вјетар дигоше.
А чека је индат од Стамбола,
чекао га, но не дочекао,
од султана свога господара,
јер нејмаше ни с ким дома бити:
730 Стамбол му је празан остануо;
добру војску бјеше одаслао
на Дунаво да чека Дибича,
другу добру бјеше одсла војску
преко свега својег Анадола
735 Арменији Малој и Великој
дочекати силна Паск'јевича,
да и плећи од кавура бране,
па и² нејма ни тамо ни амо.
То кад виђе Јусуф с Арапима
740 да му нејма од цара индата,
да је Дибич Балкан превалио

²Код М. Решетара (*Свободијада, Мање пјесме, Проза*; Државно издање, Београд, 1927) уместо и стоји и[x]. (Прим. прир.)

и сву цара помоћ распрскао,
на дивану цара уздрмао,
тадер Јусуф, Турцим' на срамоту,
745 преда Варну каурскоме цару,
с Варном Јусуф и себ' заробио.
Москов посла њега Петробургу
и све с њиме што Харапа бјеше,
па поскида са Варне топове,
750 и њих посла у своју Русију.
Још тад Варну до дна раскопао,
са земљом је уравнио црном
топ већ да с ње никада не пуца
и нек зна се доклен је свијета
755 како чини бољи од горега,
и нек знаде грдни Османлија
да каурка може родит цара,
тер уз цара и Божијег дара.
Па како му још једанпут крескне³
760 да без чуда из Европе скокне,
нек одлази откуда је доша;
вријеме је, срок је његов проша
ол' га тамо не бит ни овамо.
Све бијеле виле од свијета
765 сад питају султана Махмута
како му је с Русом ратовати,
какви су му Турци витезови,
мудро ли му збори Насрадине.
Ал' се виле топрв домислиле,
770 Николају царске даре дају,
пак султану Русије одбрану:
све да воли што је неволио,
да се соли тко се не солио.
И то било, тако потрајало
775 докле год је орла и аждера.

³Н. Банашевић сматра да је стихове 759–775 дописао Сима Милутиновић, у чијој је *Пјеванији* (Лајпциг, 1837) песма први пут и објављена. (Прим. прир.)

МАЛИ РАДОЈИЦА

Мушки плачу тридесет хајдуках
у тавницу паше од Травника;
цмиле јако три неђеље данах,
доклена се паши дојадило,
5 те тавници на капију пође,
упитује тридесет хајдуках:
„Која вам је од Бога невоља
те плачете у тавници студној?
Али су вас књиге допануле
10 од дворовах и од љубовацах
да су вама куле погорјеле
и ваше се љубе преудале?
То разлога плакат не имате:
нист' имали кулах ни љубовцах,
15 нако гору и пећине студне
и шарене пушке у рукама.
Ол' ве жеља носи на хајдуштво
да босанске друме прекидате,
дворе турске хашаром чините?
20 Доста има влахах у хајдуке,
ви га нигда у њих поћ нећете.
Ако л' ви је авса омрзнула,
моја авса и тавница студна,
другу сам ви авсу начинио,
25 у коју вас мислим претурити,
та је при њој ка моји сараји;
у њу ће вам кости останути,
змије ће вам очи извадити
а гуштери рашчупати месо.“
30 Но хајдуци паши говораху:
„Аман, пашо, Босни господаре!
Ми хајдуци у твојој тамници
не плачемо куће ни љубовце;

да имасмо кулах и љубовцах,
35 у хајдуке ходили не бисмо;
нит' нас носи жеља на хајдуштво,
доста смо се нахајдуковали;
хајдуштво је срамотно јунаштво,
тек невоља хајдуковат може.
40 Ми о томе сада не мислимо;
починили што смо кадри били,
доста Босни друме затварали,
турских доста главах откинули
и дворовах пепелом засули.
45 Авса твоја омрзла нам није;
не граде се хавсе за ђевојке,
већен, пашо, Босни господаре,
за јунаке и горске хајдуке.
А што змије и гуштере кажеш
50 и студену воду до кољенах
и јуначке кости до раменах,
како дође љето, ако Бог да,
препићемо воду из тавнице,
подавити змије и гуштере,
55 у зиму се на кости гријати,
кости ће нам за дрва служити.
И ми за све ово не плачемо,
но плачемо што нам је невоља –
за соколом Раком арамбашом;
60 синоћ ни се Рако преставио,
па га су чим укопат нејмамо.
Но тако ти хљеба царевога
и тако ти турске вјере тврде,
подај нама куке и мотике
65 да малога укопамо Рака.“
Паша ћаше, но була не даше,
него паши тако говораше:
„Не, за Бога, паша господаре!
Ти не копај малога Радоја;
70 он је тако многе преварио,
три пута се досад закопава
и све трипут из гроба бјежао;
три пута се вјеша на вјешала
и све трипут с вјешалах утјеца,
75 а шеснаест пута из тамнице,

из тавнице првога везира –
јунак хајдук превариће тебе!
Већем узми до четири чавла,
удри му их у четири паца;
80 ако хајдук буде у животу,
ал' ће гмизнут ал' помаћи брком.“
Паша каду за то послушао
и четири чавла дофатио,
к хајдуцима у тамницу пође;
85 нађе Рака насред пода мртва,
па му чавле удри у паоце –
јунак Рако не трмизну собом!
Тада паша на ноге скочио
и довати куке и мотике,
90 ћаше дати да га укопају,
ма када му, кучка не даваше:
„Не, за Бога, пашо господаре!
Копат немој малога Радоја,
јунак Рако преварит те хоће,
95 већ донеси љута црнокруга
из присовја, ће га грије сунце,
хајдуку га метни под гроце,
нека влаха бије харамбашу;
ако хајдук буде у животу,
100 копорнуће брком ал' подватом.“
Паша брже булу послушао,
те нареди – црнокруг му дође;
понесе га Турчин у тамницу,
па га Раку под грло метнуо.
105 Паша бије љута црнокруга,
паша њега, а он Радојицу;
још му Турчин турски говораше:
„Подичи се, влашки харамбаша,
са ћерданом што ти је под грло,
110 јер је љевши но моје кадуне.“
Јунак Рако собом не шенуо,
не шенуо ни гмизнуо брком!
Турчин мисли да је хајдук мртав,
те на своје ноге устануо;
115 пошетао до куле бијеле,
те им даје куке и мотике
да копају својег арамбашу.

Ал' му не да јопет кучка када:
„Немој, пашо, дражи од очију!
120 Влах се хајдук мушки уливсио,
хоће хајдук тебе преварити,
већ ти зови тринаест Циганах
да ти скују гвожђе раоника,
раоника од дванаест оках,
125 тур' га врућа Раку на прсима;
ако буде у живот хајдуче,
трмизнуће и скочит на ноге.“
Брже булу везир послушао
и набави тринаест Циганах;
130 сковаше му љемеш, гвожђе љуто,
гвожђе љуто од дванаест оках.
Сврућена га носи у тавницу,
па згрија га док се зацрвење;
на хајдуку токе расклопио,
135 жежак љемеш на прси му тура.
Засмрђеше прси у јунака,
смрде прси и цврчеж их стоји,
и дим пламти – хајдук не трмиже!
Паша токе Раку честиташе:
140 „Честите ти токе од челика!
Нека знадеш, Рако харамбаша,
на хајдука бољијех их нејма.“
Види паша што није видио,
па сам с собом паша говорио:
145 „Да је мртав, трмизнут би мора,
а нека ли да је у животу;
е тако ми вјере најчистије,
у џехенем бит му теже неће!“
Па нареди укопат Радоја,
150 но му не да прехитра Туркиња,
него му се о грлу вјешаше:
„Не, за Бога, драги господаре,
јунак Рако превариће тебе!
Већ сам чула ђе кажују свуда
155 да је хајдук лаком на Туркиње,
а ти имаш Хајкуну ђевојку,
нејма друге ни у гору виле.
Ти је пошљи Раку у тавницу;
ако хајдук буде у животу,

160 отвориће око пут ђевојке
ал' црнијем помакнути брком.“
Када плачем и мехким ријечма
јопет пашу на зло окренула,
те оправу Хајку у тавницу.
165 Кад Туркиња угледа влашића
ђе он лежи кано да је мртав,
поче млада шетат по тавници:
до поноћи шетат не престаје,
у поноћи пође над хајдуком,
170 те хајдука гледа међу очи.
Више хајдук трпјети не мога,
но лијево око отворио.
Виђе Хајка ђе је жив Радоје,
па је њему тако бесједила:
175 „Затвори их, Рако харамбаша,
затвор' очи, избила т' их муња!“
Па тек свану и сунце ограну,
пође млада из тавнице када
и отиде паши у одају,
180 те је млада њему бесједила:
„Што се мртвим гријешиш хајдуком,
што не дадеш мрца укопати?
А тако ми твог и мог живота
и тако ме власи не узели,
185 давно се је Рако преставио.“
Како паша кћерцу разумио,
одмах даде кукe и мотике
и нареди укопат хајдука.
Хајдуци му гроб копати сташе;
190 Рака ћаху плитко укопати,
али не да млада пашиница,
но у дубље њега укопаше,
у дубину дванаест лакатах.
Ту хајдуци брата укопаше,
195 укопаше, па га оплакаше;
отлен оше у студној тавници,
а Хајкуна с мајком у сараја.
Но кад мркну и премину сунце,
сви поспаше до младе Хајкуне;
200 Хајкуница спавати не хоће,
већ довата кукe и мотике,

поче сама откопават Рака,
доклен га је збиља откопала.
Кад се хајдук дофати свијета
205 и шарена свога џефердара,
он с Хајкуном паши у двор пође;
по двору му покупио благо,
још и два му заробио сина
и оћаше пашу погубити.
210 Ма Хајка му никад не даваше:
„Не, за Христа, очи моје Рако,
већ му води два сина једнака,
за њих ће ти све пуштат ајдуке,
твоју браћу а моје ђевере,
215 и даће ти блага колик' драго.“
Кад то Рако од ње разумио,
узе паши хата из синџира,
пак отиде јунак уз планину;
собом води Хајкуну ђевојку
220 и два сина паше мучитеља.
Здраво Рако на дворове дође –
у најпрву дубоку пећину;
како дође и напи се вина,
пак је паши књигу написао.
225 Овако му харамбаша пише:
„Нови тасту, пашо од Травника!
Дошао сам на дворове здраво
и твојом се ћерцом оженио,
два ти луда сина заробио.
230 Но ако ћеш, нови пријатељу,
да у љубав посад преживимо,
и ак' желиш видјети синове,
пушти мене браћу из тавнице,
милу браћу тридесет хајдуках;
235 подај њима тридест џефердарах,
толик' чивтах малијех пушаках,
па им плати љуту остојбину,
а дангубу у твојој тавници;
још хајдуках мени харамбаши
240 пошљи, пашо, три товара блага –
нека знаде, ја до кога дођем,
да је за мном када везирова.“
Што је иска све му паша посла,

а он паши два једнака сина.
245 Кад хајдуци харамбашу нађу
са кадуном на своје дворове,
свак по једну себи додавише.
Онђе одма буле покрстише,
сваки својој по име нађеде,
250 Радојица његовојзи Јане:
тко се роди од њина порода,
нек се учи трпјет ка Радоје
и мукама да се не предаје.
Па с кадуном пород изродио,
255 диван пород, да дивнијег није –
породио старину Новака
и његова брата Радивоја.
Док су били, јунаштво чињели.

БЈЕЛИЦЕ

Подиже се Кузман од Бјелицах
и за њим су три четири друга,
а отиде преко Горе Црне,
доклен дође нахији Црмничкој
5 у малахно село Бољевиће.
Отолен је књигу написао,
а шиље је у Бар на крајину
баш на руке барском Мехмед-аги:
„Мехмед-ага, слушај што ти пишем!
10 Ако зулум нећеш оставити
што га чиниш барској сиротињи,
кунем ти се вјером и законом,
ал' ћу моју изгубити главу
али твоју пријед окинути.“
15 Кад Мехмета књига допанула
и кад виђе што му Кузман пише,
подруга се књиги Кузмановој,
и овако ријеч бесједио:
„Чудна влаха – јад га задесио! –
20 који мене предаје законе
како имам запов'једат раји!
Сад он каже у књизи овојзи:
ако њега послушати нећу
да ми хоће главу окинути,
25 ка да сам му свезан украј пута
баш за грмен од јеле зелене.“
Пак је Вуку књигу отписао:
„Чујеш ли ме, Кузмановић Вуче!
Што ми пишеш, од горе хајдуче,
30 да не прштим лашку⁴ сиротињу,
ја везира за то не обадам
кад ја имам од цара фермана,

⁴Код Решетара уместо *лашку* стоји *влашку*. (Прим. прир.)

а раја је Турчину нафака.“
Кад Кузману така књига дође
35 и кад био књигу разумио,
причекао за неђељу данах,
па је малу чету сакупио
и отиде Суторман-планином,
докле дође Шари поноситој.
40 Ту су један данак преданили
и бијеле куле разгледали
по Крајини и по Бару граду.
А кад била нојца долазила,
отидоше Бару проз вароша,
45 докле бегу до дворовах доше,
па дружини Вуче бесједио:
„Ја отидох у бијелу кулу
да од куле ја отворим врата,
а ви стан’те пред врата од куле.“
50 То им река, па Вук ускочио,
ал’ га клети опазише Турци,
не даше му отворити врата,
већ у кулу Вука затворили,
а четири пушке опалише,
55 тек олово не приону Вуку.
Па Вук ужди двије пушке мале,
те погоди агу Мехмет-агу
и Османа, брата хагинога;
још Вук аги токе уграбио
60 и четири пушке срмајлије,
па изиде пред бијелу кулу,
ал’ пре⁵ кулу не нађе дружину.
Он помишли да су му утекла,
те овако њима бесједио:
65 „О хрђава браћо и дружино,
да грдно ли мене издадoste,
а да бисте код Бога платили! ...“
Кад лелекну нешто наврх куле:
„Јаох, Вуче, срамотно л’ погибе!
70 Ми ал’ ћемо изгубити главе
али ћемо тебе осветити!“
А Вук им је био завикао:
„Не погибох, но слазите амо!“

⁵Код Решетара уместо *пре* стоји *пре[д]*. (Прим. прир.)

То дружина њега разумјела,
брж' сидоше са бијеле куле
и с Вуком се онди састадоше.
У Црмницу отле се вратише,
из Црмнице здраво у Бјелице.

КАВАЈКА

Од Каваје књигу була пише,
а шиље је Мехмед Кокотлији:
„Чуј, Турчине Мемет Кокотлија,
ако мога не осветиш сина,
5 баш мојега лудог Асан-агу,
којино је љетос погинуо
бојак бијућ с младим Црногорцма,
да заробиш неке Црногорце
и све мене да живе доведеш,
10 а најпрвог брата владичина,
по имену Сава Петровића
и војводу Мићу Вукотића
и Андрију сердара Пламенца,
још сердара Бошковић Мијајла
15 и сокола Пајовића Јова
од крвавих Брдах на крајину –
ако ли ми ово не учиниш,
кунем ти се на ћитапу моме,
чинићу те на колац набити
20 у мог брата скадарског везира.“
Кад Мехмета књига допанула,
књигу гледа сузе пролијева.
Затвори се у своју одају,
из одаје ситну књигу пише,
25 па је шаље були од Каваје:
„Чуј ме добро, була од Каваје!
Чудим ти се што у књигу пишеш
и у њојзи бираш Црногорце
за Хасана да ти их доведем!
30 А не знадеш, було из Каваје,
није лашно робит Црногорце,
Црногорце ни младе Брђане.
Ја сам једном с њима ратовао,

и да није доро ме унио,
35 не би мене кућа видијела.
Ја да имам и цареву војску,
мучно бих се на њих уканио;
не даду се робити јунаци,
а камоли живи пофатати!
40 Но те молим кано госпођицу
за то немој везиру писати,
да ми моју не откине главу;
на поклон ти стотина дукатах
и три хата под златна пусата;
45 још бих дао да би већ имао.“
А кад булу књига допанула,
књигу гледа, а прима дарове;
књизи му се само посмјехује,
па Мехмету опет написује:
50 „Чуј, Мехмеде, добро, Кокотлија!
Проста тебе на рамени глава
кад ми пошљеш златнога сокола
и товара четири дукатах,
кад аждају убијеш језерску
55 од Каваје те прождире Турке –
тадер ћу ти опростити главу,
бре, кауре и ћафирски сине!“
Кад Мехмета књига допанула,
књигу гледа, овако говори:
60 „О Кавајо, не бијелила се
што ми хоћеш изгубити главу!“
Челом паде на земљицу црну,
па је своје повикао слуге:
„Све четири коња оседлајте,
65 да бјежимо пут Горице Црне,
ере ћемо изгубити главе
теке була напише везиру.“
Брзо њега послушаше слуге,
оседлаше коње седленике,
70 а кад свану и сунце ограну,
глас допаде Мехмед Кокотлији:
„Од јада се и жалости тешке
у Каваји була преставила!“
И тако је Мехмед остануо
75 на свом дому и у своме двору.

НА ТОПУ СА СПУЖА

Јунаштво те Вида и Мирчете
и њихове гласовите чете
са тврдога Спужа уграбише,
Црној Гори тебе донесоше.

24. марта 1833.

ЕПИСКОПУ НИКИФОРУ

Име ми је вјерољуб,
презиме ми родољуб.
Црну Гору, родну груду
камен паше одасвуда.
5 Српски пишем и зборим
сваком громко говорим:
народности ми србинска,
ум и душа славјанска.

Добром християнину г-д преосвећеном ужичком еп. Никифору
о Ђурђевудне, на Ловћену, лета 1833.

„Ко је оно на високом брду“

Ко је оно на високом брду –
попео се на крутој литици,
смјело сио на висину страшну
и весели са ње поглед бача
пут пучине мора кипућега,
геди море ка се узљуљало,
ка валови за валовма трче,
стењу исти са ужасном хуком
по простору немирне равнине,
10 устрашени Еоловим бичем,
ломе своју силу непрестано
о окружне скале и брегове?
Тај ти исти бистро око бача
пут престола свемогућег Творца,
15 погледима таму просијеца
те прекрила поља подуранска
како муња дебеле облаке.
Он свуд очи веселе окреће,
тражи с њима, никад не престаје,
20 веља дјела Творца великога
да у пјесне славу њему поје,
са тим пита и весели душу.
Оно ти је син природе – поет,
творац мали најближи Божеству;
25 од другије свије умни твари
он најближе са могућим Творцем
има својство те га са њим зближа,
јер он може саздати свјетове
у идејам' високолетећим,
30 кано што их отац премогући
дјелом сазда и ево их каза.

**СРБИН СРБИМА НА ЧАСТИ
ЗАХВАЉУЈЕ**

СРБИН СРБИМА НА ЧАСТИ ЗАХВАЉУЈЕ

Како одох из слободних горах,
мишљах у њих Српство оставити,
а међ' туђим уљести народом,
ком обичај ни језика не знам:
5 вјера друга, царство, миса друга;
мишљах презрен ка и крвник бити
ради вјере – свијета неслоге.
Но ја сасвим другојаче нађем:
бих дочекан у Котору красно
10 у српскојзи кући Лумбардића.
Ту три дана ка у тренућ прошли
правом чашћу и весељем српским;
док четврти, на уранак сунца,
конте Јосиф из Доброте дође
15 са његова два мила синовца,
два синовца, како двије виле.
Тек се стасмо, братски с' изљубисмо,
питасмо се за живот и здравље,
и у говор дуг искрено српски
20 сташе сва три конта говорити:
„Воља нам је, стари пријатељу,
да нам кућу пођеш видијети
(не ће друго веће у Доброту)
са свом браћом која су ти овђе,
25 нашом браћом храбрим Црногорцма.“
Ми без молбе, како Црногорци,
из ријечи на ноге скочисмо,
три четири лађе напунисмо;
њини момци одвезу нас брзо.
30 Ми одмаха, тридест и четири,
у бијелу двору њиховоме

Божу помоћ њима назовемо,
они нама: „С добром срећом дошли!“
Загрле нас како своју браћу
35 и сједну нас у позлатне стоце,
пак одмаха кафу и ракију;
кад исписмо кафу са ракијом,
све нас зовну за сто благовати.
За њ весело и дуго сјећесмо
40 частећи се сваком ђаконијом,
јошт за сваком друго пијућ вино,
у њ спомињућ царе и ћесаре
који добра српском роду жуде,
пак и слобод црногорског гн'језда,
45 а за здравље један другом, зна се.
Пошто ти се мушки напијемо
и весело српски исмијемо,
конте Јосиф и два му синовца
начну опет од свег срца молит
50 да сви код њих ноћит останемо,
а и даље колико нам воља
ка у правог Црногорца кућу.
Ми с грохотом и с потресом двора:
„Бисмо, конти, Божја ви је вјера,
55 за неђељу, мање ни сахата!
Ко би бјежа од оваквог добра
и од таквог братског пријатељства?
Ал' нам прост'те, јер немамо када:
брод нас чека, а вјетар је за нас.
60 Него збогом и фала ви на част!“
Онђена се братски изгрлимо,
готово се с плачем раздвојимо.
Ми к својему намјерену путу,
с пријатељма растасмо се т'јелом,
65 али душом нигда ни довијек.
О, ви Срби, свуд ли српствујете,
дужност чојства праву испуњате!
Српствуј ђелом, вјеруј што вјерујеш:
лактом вјере глупост чојка мјери,
70 а озбиљност ђелом и врлином!

Спјевана у Петербургу 20. августа 1833.

ПУСТИЊАК ЦЕТИНСКИ

„Србин српском роду своме“

5 Србин српском роду своме
ово дјелце посвјећује.
Његово је ситно цв'јеће
по ливади правој Српства
и узрасло и побрато
и у в'јенац роду дато.

Владика црногорски
Петар Петровић.

ЦРНОГОРАЦ К СВЕМОГУЋЕМУ БОГУ

О ти бићем бесконачни,
без почетка и без краја!
Почетак си сам основа
и крај свега у тебе је.
5 Ти, дубино неизмјерна,
ти, висото недолећна,
те си сјајност своју скрио
млогостручним покривалом
величанства и пространства,
10 те се не даш да те види
око душе најумније,
нит' ум себе вообрази,
но тек почне о теб' мислит,
занесе се у бескрајост
15 све с вишега к вишем одећ,
летећ желно да те види
или сјенку барем твоју.
Ал' залуду њему мука,
по простору тумарање,
20 када си га ти створио
кратковидно и слијепо,
да у тебе не погледа,
но се натраг мора вратит
у ћескотном своме храму
25 занешено, утруђено,
величином зачуђено.
Погледам ли течност стварих,
погледам ли свјетлост сунца,
погледам ли сјајност, хитрост
30 милионах горњег свода –
све то мене удивљава,

тебе каже свемогућа,
и душа те моја мала
више свега узвишава,
35 тебе што си више свијех
и те р'јечу сву ствар крећеш –
Бог си ума, душе моје.
Колико је даљност твоја
од краткога ума људског,
40 свеколике умне главе
што су досад на св'јет биле
и посада те се роде
да у једно перо слију
силу мислих највишијех,
45 не би знале черте повућ
нити р'јечи уписати
о твојему величаству.
Ах, ти ствари превисока,
јер си мене таквог дала
50 кратковидна и малена?
И чему сам ја подобан?
Ја се надам нешто твоје
да у душу моју сјаје;
неизвјестан, ал' се гордим
55 што са тобом својство имам.
Но и било штогођ мало,
то се може уподобит,
спрам сјајности твоје веље,
премалојзи искри огња
60 која пође тамом лећет
од огњеног окејана,
док се опет к њему врати.
Ти с' окејан бесконачни,
а ја плавац без весалах.
65 Мисли су ми бура јака;
са мношћу чине валовање,
нагоне ме напр'јед пливат,
желе штогођ видијети.
Но како ћу водом одит
70 кад у руке весла нејмам,
већ сам дужан стојат тужан
у смртноме чамцу малом
на средину окејана,

75 док с' преврати чамац исти
и окејан мене прождре?
Ја се земље цар називам,
ја се гордим и поносим
јер врх свега земног владам;
ја с природом често ратим,
80 побјеђавам треск громовах,
побјеђавам зук вјетровах
и сињега љутост мора.
Ја умнима летим крилма
око сунца и планетах,
85 знадем њину величину,
знадем њина круг течења,
њину свјетлост и бистроту;
ја над љутим лафом, тигром
и над свијем животнима
90 мора, земље и воздуха
владам умом и царујем –
све с' то мене покорава,
све ми с' клања и служи ме.
Куд год се ја обратим,
95 величаство свуд ти видим;
погледам ли кита, слона,
погледам ли мравца, муху,
погледам ли равна поља,
разним цв'јећем накићена,
100 погледам ли горде горе
у зеленост обучене
или цв'јетак једва видни –
свуд те видим свемогућа.
Најмањи те цв'јетак слави
105 ка највишег свјетлост сунца.
Но, ах, Творче, што сам смртни
ја у сравност твоје силе,
твог могућства, величаства?
Могу ли се жив показат,
110 спрема твоје величине?
Ти, који си премудрошћу
у пространству воздушноме
созда св'јетак милионе
и све једног с другим свеза
115 твојим ланцем невидимим

и свакоме живот дао,
те уредно свој ток чине,
један другом свјетлост дају –
ко се равнит с тобом може?
120 Ја ли смртни да се равним
спрама Творца бесмртнога?
Ја ли тебе да с' подобим,
теб', који си сама вјечност,
спрам које се једва могу
125 ја показат да сам био
и на св'јет се појављао?
Ти, Божество превисоко,
које живиш у простору,
над простором, под простором,
130 у свијетлим планетама,
у зракама сјајна сунца
и у сваку малу стварцу
нам видиму, невидиму,
ти свачему живот дајеш
135 невидимом твојом силом.
Но ко ће те описати,
ко ли умом обузети?
Ум си кратак дало чојку,
не може те ни назрети,
140 а камоли видијети,
већ ум лети чојка слијеп
по простору бескрајноме
тражећ св'јетло по тавнини
како сова у мрак ноћни.
145 Ал' ја више силе немам
да изближе тебе видим,
већ из стварих видимијех
своритеља њина славит
и с чудењем великијем
150 душом, срцем тебе викат:
„Ти си цар мој и свег другог,
којега је рука вргла
темељ свему видимоме
и у кога руку стоји
155 конац исте величине!
Тебе слава бесконачна,
тебе части прековјечне,

тебе фала, ка свемоћну,
нека буде и бити ће
док је св'јета и народа!“

ОДА НА ДАН РОЂЕЊА СВЕРУСИЈСКОГ ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЈА ПРВОГА

О Славенство, штоно јеси
од постања славно, дично,
дај с олтара срца, душе
жертве чисте и искрене;
5 нек ти управ дим срдечја
иде к небу и к престолу
небадршца, всјех владике!
Данас ти је дан рођења
Николаја, твога Марса,
10 твог Олимпа цара права.
Дан рођења пој његова,
скачи увис, торжествуји,
пој у колу пјесне дичне
од весеља и радости!
15 Рус ти нека буде храбри
славе, кола твога вођа;
Рус са тобом уједначке
нека у храм бесмртија
води ђела св'јету знатна
20 праунука *Петровога*.
Москво, Нево, Волго, Дону,
нек се ваше бистре воде
сад највише ускипљују,
нек сад расту, бистре скачу;
25 највиши ви буди празник
св'јетли двадест пети јун'ја,
дан рођења вашег цара,
вашег цара у свем славна;
брже тец'те с славе зуком

30 на све стране и крајеве,
у простране окејане.
Разглашујте ђела славна!
Нек се ц'јели свијет пуни,
нек се чуди, удивљава
35 прапотомку *Романову*;
нек народи свуда чују
каква Славјан цара има –
правосудна, милостива,
ђелом умна и велика,
40 на ратноме пољу храбра,
на престолу вељедушна.
Ти, Олимпа Славјан Зевсу,
њиним гласом пуштај гrome
сврх планинах највишијех
45 куд сарматско племе живи!
Ма их силно жежи, пали,
да ти грома глас свак чује
од Балтијског до Црнога,
од Германске до Китаја;
50 туда живи и почива
дух Славенства најхрабријег.
Громи твоји нек им кажу
да с' од давног сна разбуде
(који јоште њим спавају)
55 и с Русима уједначке
да светкују дан рођења
громовршца, њине славе,
њиног оца, бранитеља,
уздижника њих имена!
60 Нека не спе, св'јема кажи:
Николаи њина права
диже, брани, заштиштава
с мачем голим у рукама.
Ти што горди и ледени
65 држиш Кавказ на плећима,
за ос му се тврду свати,
тер га стреси и разруши,
нек Вулкану жедном падне
у чељусти и жвалице;
70 житеље му дивље страви
са именом Славјан-цара,

к ногама му нека падну,
за свог цара њег' познају.
Нек му с' више не одмећу
75 ни у тврде бјеже скале,
јер од грома његовога
сакрити се нигђе неће!
Већ су њиме покорени
и славенском крвљу скупом
80 њином јесте све купјено.
Нек се оне руке боје
којано је силно стрла
царство Перса и Османа;
која помоћ многим дава,
85 неке миче, неке пење,
неке држи на престоле;
које помоћ многи траже,
под заштиту ње притјечу;
у коју је држак кола
90 од счасија и несреће
од три св'јета половине:
које оће, на врх меће,
које оће, с њега смеће.
То све ради цар Славјанах,
95 но, противни, њему к ногам'!
Више сваког ти се радуј,
о велико племе руско,
које римским крачеш краком
под управом *Николаја* !
100 Млади те је Феб осија;
дух ти *Петра* и *Фридриха*
на високом трону сједи;
он са тобом мудро влада,
он те сада обукује
105 у аљине нове славе.
Под његовом мудро владом
ти с' узрасло и узрашћеш
више сваког земног рода;
слава Гала и Британца
110 пред твојом се мрачна види.
Сад превјеса ц'јелог св'јета
твоме цару тежи јако:
ти његову дњу рођења

са свакијем Славјанином
115 плети в'јенце бесмртија,
те окићај двије главе –
Николаја, Александре.
А ми што смо браћа твоја
у планине црногорске,
120 те љубимо глас слободе,
у наша ће проста срца
бит паметник подигнути
заштитнику наших правах –
Николају Великоме,
125 и завазда у њих стојат
чист и пламтећ искреношћу
како зраке сјајног сунца
у чистоме брилијанту.

„Одјекуј ми гласе, свиро“

Шта ћеш мају плести в'јенац

Кад му га је сплео Творац?

Одјекуј ми гласе, свиро,
душевна ми сад пој, лиро!
Попуш'т синџир, ума рапство,
душом грлит славе царство!
5 Појмо слави вјечно срцем,
наша с' правда јави лицем;
ти бјеж', варвар, с св'јета брже,
Славјан мача на те трже.
Свиј с', невехли в'јенац славе,
10 на *Романске* вјекуј главе;
Николаи цар те носи,
Славјанин се њим поноси.
Дјелом цар се звати може,
вјерним својим свуд поможе;
15 од невјерних свој род брани,
с отим в'јенац славе храни.
Махмут добро за њег' знаде,
Фет-Алија пред њим паде;
Спаган, Стамбол славу м' свио,
20 врх мунарах топ му збио.
Река безбож нек не виче
ни с мечетах оџа криче;
река луни тавно гријат
и ниже се сунца вијат.
25 Арменску је освојио,
Турске крило одвојио;
Дунав му је сад у руке,
то Стамболу даје муке;
на Силистру топ му јечи,
30 њим славенско име звечи;
Варна цару име диже,

освета је Славјан стиже.
Оро змају изби очи,
зна с' *Николај* када скочи;
35 не кће с њима метат срока,
док им у рог згна пророка.
Здрав Славјанах буди царе!
Сви противни за те маре;
брани ђецу, те Славјане,
40 њине пршти све душмане!

ОДА НА ДАН РОЂЕЊА НАСЉЕДНИКА РУСКОГА ПРЕСТОЛА ЦЕСАРЕВИЧА ВЕЛИКОГА КЊАЗА АЛЕКСАНДРА НИКОЛАЈЕВИЋА

Што се сјевер, св'јету страшни,
у лучама сјајног сунца
оно саде обукао?
Јал' се сунце обратило
5 с друге стране течност чинит,
и природа закон вјечни
тако страшно нарушила?
Јал' су мора ледом скрита
и планине свег сјевера
10 у свјетлећа клупка бистра
окренуле с' и провргле?
Гле чудеса, што се ради!
Ка Петров град⁶ сјаје, блиста,
прућа муње, бача гrome,
15 и над њиме по воздуху
теку р'јеке огњевите!
Нева бистра и гласита
иде смјело и весело
плести в'јенац бесмртија
20 порођењу великоме

⁶У првом издању уместо *Петров град* стоји *Петровград*: усвојили смо мишљење Р. Лалића и М. Стевановића, приређивача *Просветиног* издања (*Пјесме, Луча микрокозма, Проза, Преводи*, Београд, 1953), да је овде реч о наглашавању да је то *Петров град* (слично у *Свободијади, Пјесма десета*, стих 804) а не о другачијем писању имена града (код нас Петроград, Петербург, Санкт-Петербург). (Прим. прир.)

Николаја, Александре,
а Петропољ над њом дивни
огледује свјетлост лица,
поноси се и весели,
25 јере види порођење
наследника славе своје,
у свем оцу подобнога.
Глас се Руса храброг чује:
„Жив’, напредуј, *Александре!*
30 Примјером ти нека буду
твоји вељи родитељи;
путем сваким хајде њиним,
њим ћеш брзо сустигнути
свемогућност древњег Рима.“
35 Цар се види са царицом
на Олимпу славенскоме;
у веселост обучени,
међу собом сина држе
готовога к приваћењу
40 славенскога скиптра, в’јенца.
Сад су мирни и радосни,
јере пород срца виде
себи раван духом, умом,
вељедушјем и храброшћу.
45 Москва, мати славе руске,
игра стара, весели се,
у храмове трчи брзо,
дава жртве на олтаре;
тамјани се њени дижу
50 и молитве срца, душе
до престола сведржећег;
јек јој звонах воздух ломи,
глас њин иде и допире
мимо облак до небесах.
55 Дону с’ бистри и гласити
са племеном својим храбрим
много горди и поноси
више сваке у св’јет р’јеке.
Рођење те освјетило
60 твог великог атамана
и нав’јеку бр’јег твој тврди
окитило славе цв’јећем.

Нек ти с' чуди, удивљава
и нека ти срећи, слави
65 сва Азија и Европа
завидује; има чему
све Славенство, ка Рус исто,
веселити с' дњу рођења.
Жив свијема и здрав буди,
70 буди правах славенскијех
уздизатељ и штит тврди,
ка што ти је отац храбри.
Расти брже, *Александре*,
славенскога рода сунце,
75 које хоћеш нас св'јетлити
и свободом огријати,
о највећа на св'јет главо!

КЊАЗУ АЛЕКСАНДРУ НИКОЛАЈЕВИЋУ ГАЛИЦИНУ

Добродјетељ дар је велик, зна се,
чиста, сјајна, па и беспорочна,
своиствена великим људима.
С њом се диче главе и умови
5 и питају благородне душе;
с њом се ратај, ка цар, дичит може;
без ње с' престол и порфира мрачи
ка дворови тавнога Ереба.
Ти се са њом дичиш и поносиш,
10 о, велики духом Галицине!
Ко се с тобом поредити може,
ко л' те достић у добрим дјелима?
Б'једно људство од свакога краја
у теб' друга нађе, помотњика;
15 са свих странах к тебе притијечу,
ка од оца свак иште помоћи;
објеручно свакому је дајеш.
Природа те, добротворка људства,
св'јету дала и њем' поклонила,
20 на мјесто те високо припела
само добро да чиниш људима.

СТЕПАНУ ДМИТРИЈЕВИЋУ НЕЧАЈЕВУ ОБЕРПРОКУРОРУ СВЈАТЈЕЈШАГО СИНОДА

Друже људства и истине праве
и науке љубитељу здраве,
добрим дјелма сијајуће срце,
дично умом, характером лице,
5 Нечајеве, главо многознатна,
славе рода љубимче познатна,
тврди ступе цркве прађедовске,
важни к дјелма ползе отачаске,
вјерни сине цара господара,
10 пуна душо особитог дара,
заштитниче б'једних и немоштных,
љубитељу знатних и незнатних,
дужност чојства живиш испунећи
у свачему ђе можеш досећи!
15 То је радња правога човјека,
добро име тим носи дов'јека.

„Нево р’јeko, огледало људства“

Ти ћеш тећи у океан славе
док се мудре на те круне главе.

Нево р’јeko, огледало људства,
славом ти си извор огласила
виш’ но Дунај, Нил и Ефрат древни.
Красно ли си одсвуд накићена
5 с храмовима подигнутим Творцу,
царским дворма и другим зданијам’.
Брегове си осула бисером –
просвјештењем, најдражим камењем;
из тебе су израсли цвјетови
10 правог знања и човјекољубног.
Од истока до твога утока
лађе су те нашарале везне,
њих прекрили крсташи барјаци.
Ти си срце славенског племена,
15 прави извор вјере православне.
Крајма твојим излежу се орли,
који лете на све стране св’јета,
вјерне бране, а невјерне гњаве;
име т’ тијем дижу до небесах,
20 надалеко знају ширит крила,
д’јел су шести прекрилили св’јета,
другим дају закон и обрану.
Даљни свијет – Китај многољудни –
орлиће ти нуди с даровима,
25 да Пекина име не помраче;
горди Париз и Стамбол надмени
судбу су ти у руке давали –
оба си их падше окурила.
Често с гњевом крвава протјечеш,
30 под валове безбож закопајеш.
Све си круне наједно скупила

од источне и сјеверне стране;
неприступни Кавказ и високи
твојим орлма превео је главу.
35 Нептуну си храм воздвигла вељи,
у коме се легу лабудови
те излећу на поља широка,
на широка поља океанска,
њину страшну кроје мраку грудма,
40 крилма лепћу над грозном Тетидом,
перјем ките бујност бесконачну;
њини громи оглашују име –
до састанка мора с небесима –
Славјанина од постања знатна.
45 О ти Нево, ув'јек с славом текла,
са тобом се дичили народи –
твој Рус храбри с браћом Славјанима!
Свагда с' на теб' слава круновала
и *Романска* кућа царовала!

„Дуну вјетар јаки пут Русије“

Ко оће превеће,
изгуби и вреће.⁷

Дуну вјетар јаки пут Русије,
над Москвом се у дим крсташ вије;
са престола орај искочио,
умало га пламен не сватио!
5 Него чуда ево да се прича:
ко ишћера орла *Павловича* ?
Соко итри на њег' не удари,
а за змаја одавна не мари,
већ се кокот дига од Франције,
10 за њим пилад од сваке нације.
Свак се чуди ко има памети
и ко чојски може разумјети
ка ће с' кокот са крсташем тући,
род кокошји име истог вући!
15 Оро силни с престола скочио,
те кокота слијућ⁸ уочио,
само г' гледа што оће да ради,
с кокошкам' ли да чудеса гради.
Гледат му се чудо додијало,
20 свако с' Рушче Москвом огријало,
па попусти из гн'језда орлиће,
те рашћера кокоту пилиће.
Које грудма орлад не побише
оне живе у пл'јен ухватише,
25 а кокота зајмише у море,
доклен крепа и биде му горе.

⁷Код Решетара уместо *и* стоји *и/з*; на основу Вукове пословице „Ко хоће веће изгуби (и оно) из вреће“ Решетар закључује да је штампарска грешка – ми смо прихватили становиште да је реч о другој верзији народне изреке. (Прим. прир.)

⁸Код Решетара уместо *слијућ* стоји *смијућ*. (Прим. прир.)

Одсад памет имајт', кокотови,
не излаз'те ђе с' вију орлови;
ви под квочком сједите, пилићи,
виш' не ид'те ђе циче орлићи,
јер он гласом „цију, цију“ циче,
род твој под њим „пију, пију“ пиче!

ЗАРОБЉЕН ЦРНОГОРАЦ ОД ВИЛЕ

Једну вече, ка обично чобан,
заспим под лист и осјенку букве,
више тора б'јелијех овацах.
Код мен' близу нигђе никог нема
5 до друг вјерни шарка шестопетка
с двије мале и с дугачким ножем.
Њу покрај се, и пружим се лећи.
Дуго лежах, ал' заспат не могу.
Мислим: што је? На крајину⁹ нисам
10 да ми несан кажује злотворе.
Звижнем всима, да што друго није.
Они пет шест свуд облете вјерно;
виђу на њих и по лају знадем
да злотвора нема око тора.
15 Узмем гусли, начнем пјесну појат.
Њу појући, чујем очи тешке,
на десну се, сретњу, нагнем страну,
превари ме сан, но гвозден, мало.
Пробудим се, али сањив тешко.
20 Шарку ставим уз раме лијево,
двије мале с ножем у појасу.
Пред зору је, и тишина мртва;
глас ничему чут не могу умну,
досим вјетру ђе трепеће листе,
25 златокрилке пјесну над цвијећем,
блек овчице и јагњета млада,
јошт и полет с Ловћена сокола
за зеленокрилом јаребицом.
Ал' све нешто мироват не могу,
30 но ми перчин подиже капицу.
Обратим се крстећи к истоку,
да погледам виђет ли ђе сунца:

⁹У првом издању уместо *крајину* (*Просвета*, 1953) стоји *крамну*; код Решетара *крамину*. (Прим. прир.)

сунца нема, ал' је зора бистра
и плам зраках исток запалиле,
35 сабиле се таме на западу.
Дуго гледећ, начну лепћет крила,
златосјајна износећа цара;
начну ми се очих додиркати.
Закри таму од мога погледа,
40 у себ' сали сву звијездах свјетлост.
Мало летећ, подиже се много;
вихори га одсвуда сретоше,
скидоше му огњезлатна крила,
огњезлата крила и аљине,
45 у сребро га огње¹⁰ преођеше,
па му б'јела свуд пустише крила.
Наче пуштат в бесконачје иста,
прелету се земље пуштавати.
Но с' ја треснем и обратим живо,
50 у срце ме ка да нешто дирну;
треснем собом и погледам што је.
Ништа ниђе ни чут ни виђети,
ал' некакву сладост оћутујем.
На росну се сјест повалим траву.
55 К тору гледам: млада ми се дигла,
те ми спрема ручак и ужину;
накрај тора погледам ливаду,
да је ноћу што харало није.
Виђет ништа, ал' је измршена,
60 досим нешто како маче риђе,
и оно се на средину ваља.
Ха, помислим, оно је власица
хитроплета те ливаде мрси.
Закон знадем јоште прађедовски
65 да се она убити не смије,
ал' помислим: што ми сад радимо
о чем стари ни знали нијесу
ни од страха смјели помислити,
а камоли ђелом учинити?!
70 Ријешим се и шарицу запнем,

¹⁰У првом издању уместо *огње* стоји *огне*; Решетар чита *они*, додуше додајући знак питања после речи. Р. Лалић и М. Стевановић, приређивачи *Просветиног* издања из 1953, остављају првобитни текст али *н* испред *е* читају као *њ*; они признају да је Његош у таквим ситуацијама пре користио *ѣ* него *е* (требало би *огњѣ*, као што пише Цетинђ), али се позивају на неуједначеност тадашњег правописа и могућу паралелу између *среброогња* и *огњезлат(н)а* из претходних стихова. (Прим. прир.)

око с пуцем и с власицом слијем,
за мицаник и крем о огњиљу!
Како вазда сину искре живе,
свуд се проспу и табан озлате,
75 ал' зафајду – прах их не привати.
Гледам ваљу што се од ње ради,
ал' ни зрнца у њу праха нема,
но насута ситнијем цвијећем.
Ха, помислим, ово су мађије!
80 И у тренућ ока лаганога
мислима ми сто препливју бабах
мислећ: ова није, него она
ову бруку са мном учинила.
И кренем се окупит их старе
85 и на сав глас свијема казати
да се прођу шале са оружјем,
ал' ће им се о главу сломити.
Но не пођем ни четири крака,
ал' све чудо више иза вишег:
90 слеће пред мном жена са крилима.
Немам пера љепоту јој казат
ни језика наките имена;
шћело би се глас, перо славуја,
а мастило цвијетна росица
95 да јој облик право св'јету каже.
Запитај је: „Што си, који ђаво?
Прођи ме се, заклинам те свачим!
Дај ми мирно поћи на торину,
нијесам ти ништа учинио.“
100 Погледа ме, насмјехну се мало,
за руку ме узе својом њежном,
па ми поче тихо говорити:
„Не збор' тако, Драго Драговићу¹¹,
нисам ђаво, ни твој непријатељ,
105 већем твоја Богом посестрима,
од Ловћена Црногорства вила.
Ни сад радим, ни ћу ти радити,
нити сам ти кад о злу радила,
но о добру свагда и поштењу.“
110 Како чујем име посестриме,
паднем пред њу с плачем и с молбама

¹¹У првом издању уместо *Драго Драговићу* стоји *драго драговићу* (Прим. прир.)

да ми прости, ка младу чобану,
преступљење мислих и језика.
Добротворка правде и слободе
115 исправи ме с острим поучењем:
„Хајде, рече, кажи у колибу
нек ти данас поредници пуште
из торине овце и јагањце,
а ти кажи да ћеш некуд поћи.
120 То изврши, па се к мене врати.
Но чуј добро, Драго Драговићу!
милиј’ си ми од очих мојијех,
ал’ иначе ак’ учини ишта
већ овако ка ти наређујем,
125 виловни су престроги закони –
сестре ће те устријелит стрела!“
Ја побрже стрчим до торине,
кажем на њу ка ми рече вила,
пак се вратим што скорије к њојзи.
130 Како дођем, она рече: „Тако!“,
пак одмаха уфати лабуда
који бјеше стражар од језера,
заузда га цвијетнијем в’јенцем,
свега прекри златном паучином.
135 Ја рукама китни в’јенац узмем,
а лабуду сједнем на рамена;
вила трепну и хитро полеће,
лабуд за њом од сокола брже.
Заблешташе очи од брзине,
140 те не могу ништа видијети
досим врха високог Ловћена
и пред собом Богом посестриму
ђе трепеће крилма управ к њему.
Не би дуго, ка напитака воде,
145 долетимо у врх од Ловћена,
под највишом гредом и литицом,
на широку плочу од мрамора,
пред пећином цв’јећем окићеном
коју око друго не погледа
150 сим сокола јали горске виле
јал’ слијепца и вјешта гуслара.
Вила уђе у китне дворове,
мене рече сјеђет пред пећином,

155 пред њом сјеђет док појање чујем.
Мало прође док ста гласак зучат;
тад улезем брже у пећину.
Како прођем праг и врата исте,
поведе ме нешто невидимо
и сједне ме на мјесто погледно,
160 но закрито цвијетном завјесом.
Како сједнем, завјеса се диже,
отвори се пространство пећине:
три је топа пребацит не ћаху.
Ах, пећина звати се не може,
165 већ рај мними ће праоци живе
јали виле и њини љубимци.
Сва пећина сјајна и прозрочна
како бистра на мрамор ријека,
окићена свакијем цвијећем;
170 сваки цв'јетак сјаје ка свијећа:
изм'јешане зраке сваке масти
ударају у свод од пећине,
а од свода јопет у рјечицу
која враше средином пећине.
175 Од милинах гледати не могах
кад падаху зраке на цвјетове,
који бјеху окита ливаде.
Очих поглед уши забунио,
тере на њих чут не могах ништа.
180 Насред исте престол подигнути;
на њем сједи ка божество неко
у женскоме лицу и погледу,
су три в'јенца накитило главу.
Ту посједим гледајућ љепоту,
185 док одједном хукну глас појања
и загрмје војничка музика.
Кад погледам поље и ливаду,
ал' народа низ њем много иде,
у аљине обучени б'јеле.
190 Пећина се сва пром'јени видом,
б'јелијем се окити цвијећем.
Над народом црвен в'јенац иде,
на коње га и маче држаху.
Кад дођоше код сјајна престола,
195 в'јенац цв'јетни брже уграбише

соколови и хитри орлови,
ставише га на главу богињи.
Гледнем, виђех потпис око в'јенца;
изговор му ово прави бјеше:
200 „Мач и храброст силнога Душана
и ваљатност Србах витезовах
од Булгарах с крвљу тешком оте
в'јенац славе и њине државе,
њим те матер Србију крунимо.“
205 С в'јенцем славе кад окити главу,
удвојише с' гласи и одзиви,
славогласне трубе и појања;
име Душан громом се казаше.
Ја све сјеђах и то гледах радо:
210 ал' одједном све с' у црно виђе,
глас појања жалостан се зачу,
све се у плач свирке претворише.
Тад задртим и на ноге скочим,
викнем грлом што могах најбоље:
215 „Што би сада, ако Бога знате?“
Глас ми истог првог одговори:
„Не плаши се и не вичи тако!
У вјечност је Душан преминуо.“
Тада и ја, ка све, начнем плакат.
220 Плач нестаде, а весеље јопет;
веселимо с', но пола плачући.
Царица се види ухиљена;
у в'јенац јој пола сахло цв'јеће.
Но не прође николико доба,
225 ту да видиш страшнога погледа
и жалосна Србу свакојему!
Крв потомка великог Немање
доведе права жестокијем валом
и занесе престол и богињу,
230 двор божества помрачи српскога,
а у мрачни шћера синџир виле,
мјесто пјесне да кукају тужне!
Нав'јек зађе сунце Немањино
од српскога рода и племена.
235 Ах, ка с' игда упуштити мога,
славољубна руко Вукашина,
заклат млада вјенценосца српска?

Стид те буди Србином се звати
међу св'јетом највјерним народом!
240 Јера уби свога господара?
Зар на главу круну ставит шћаше
крвљу облитом¹² свога благодјеја,
с њом се дичит и владалац звати?
Ја све сједим и у мраку плачем,
245 док се мало поче развиђати.
Мало ми се сузе уставише,
док започнем гласак вилах слушат
ђе плачући мало прип'јевају
неке боје с Турцма црногорске,
250 Царског Лаза, пак и Вртијељке,
Меког Дола, Кчева и Трњинах,
и Црнице, па и Буковице,
од Пиперах, па¹³ Бјелопавлићах,
и од Крусах, па и Мартинићах.
255 Све повише гласак издизаху,
и ја срцем све весели стајем;
виђу в'јенац ђе се осушио,
ал' су два три порасли цвијета
из просуте крви Црногорства.
260 Док одједном, ка да муња сину,
сва се засја велика пећина
како данак, но с облачним небом.
Затрубјеше трубе и свирале,
сташе појат пјесне од храбрости.
265 Син Тополе, огледало Српства,
почетак им и припјева бјеше.
Виђу – мало царица оживје,
Ђорђе к њојзи мачем голим трчи;
о мачу му в'јенац виси китни.
270 Тек га пружи да окурни матер,
омаче се и наузрак паде,
у срце му с' свој засади маче,
мртав паде и укопаше га.
Марса српског и младога Феба
275 закри мрачна тополска гробница.
Јопет трубе, свире умукоше,
дом виловства потамње српскога.

¹²Код Решетара уместо *облитом* стоји *облиту*. (Прим. прир.)

¹³У првом издању уместо *па* (*Решетар*) стоји *па и*. (Прим. прир.)

280 Ja у маху од жалости скочим,
 додија ми с' више то гледати,
 у три сата сву промјену Српства.
 Обратим се изист из пећине,
 но зачујем гласак, не знам чи је.
 Ja¹⁴ више разумјет не могах,
 само ове четири ријечи:
285 „Стид ми живјет већ не даје
 кад помислим, тужна мати,
 да ми Осман закон даје.
 Ах, доклен ће тако стати?“
 Ja изидем што најбрже могнем
290 и усједнем на брза лабуда;
 однесе ме до краја језера,
 а отолен здраво на торину.
 Јопет ћу се молит посестрими
 да ми даде крила од полета,
295 да виловства јопет дворе видим,
 но када се боље обасјају
 и кад в'јенац добије царица,
 да је гледам веселога лица.

¹⁴Код Решетара уместо *Ja* стоји *ja* [га]. (Прим. прир.)

ОДА СУЛТАНУ ТУРСКОМЕ

Сунце сјајно јеси над сунцима,
које гријеш свијема Турцима!
Глава ти се мимо луне пружа,
сабља ти је трипут од ње дужа!
5 Светац чисте вјере тобом дише,
перо ти је од тополе више,
око њега челенке и гране,
те се с њима Турци од зла бране!
Теб' сви краљи што орлу пилићи
10 јал' соколу гадни грмушићи!
Цар над царма и да и их јеси,
сви питају: „Махмут калиф, ђе си?“
Главом свега сви те они знају,
не чуди се што на тебе грају
15 што и вране на сива јастреба.
Ти сам чиниш како Турцма треба,
али ништа главу не разбија'
ни кавуре од себе одбија',
јер и Стамбол ако ти уграбе,
20 неће свеца и горње му ћабе:
тамо ће ти све краљи платити,
жедне ћеш их у цејмен зајмити.
Иншалах!

ЛИЈЕК ЈАРОСТИ ТУРСКЕ

ПЈЕСНА ЗА ВИДА И МИРЧЕТУ, КАКО СУ СКУПИЛИ ЧЕТУ И УЗЕЛИ ТОП С [С]ПУЖА

Вино пили двије четобаше,
четобаша Видо и Мирчета,
на обали Зете гласовите
у Пажиће, село поносито,
5 на високу кулу Агичину,
баш Агице, кнеза од Пажићах.
Вино пију, разговарају се
ђе је која остала срамота
Брђанима и Црногорцима
10 у Тураках јал' друге крајине.
И такви су макул учинили
да срамоте остануло није
Брђанима ни Црногорцима
у Тураках ни на крају другом
15 досим једна брука и срамота:
„Кад с Турцима бојеве чинисмо
и кржаве рате заводисмо,
узеше нам два топа огњена;
пуштише их три наше нахије
20 без пролива крви од јунака
и без ране и без мртве главе.
То је сваком од наше крајине
припасало женску опрегљачу,
да је такве нигда било није.“
25 Па с' у вино куну четобаше
својим здрављем и својим оружјем
да ће чету покупити малу,
с четом поћи Спужу кржавоме
и са њега топа уграбити,

30 хаберника Скандарбега бана
(који сједи на бедем од Спужа,
даје хабер у турску крајину
кад ударе брдски витезови
на три тврде од Спужа капије),
35 јали своје изгубити главе.
Тек заклетву ову учинише,
на лагане ноге устадоше,
с куле пале двије аберњаче,
аберњаче, пак и ледењаче.
40 Хабер Брду пође пространоме;
сви четници дивно познадоше
да су пушке њина четобаше,
четобаше Вида и Мирчете;
брже трче кули у Пажиће,
45 ђено они испијају вино.
Скупише се тридесет четниках,
те ми сјели испијати вино
баш са своје двије буљугбаше.
А што ћу ти лакардију дуљит?
50 Чета ти се отлен подигнула
приђе зоре и приђе сабаха
(до сабаха три сахата бјеше),
обрнула к Спужу крајичноме,
два је поља прекасала вучки,
55 Ждребаника, пак и Лиманика,
Височицу вучки и хајдучки,
доклен Спужу на капију дође.
Али ево муке за јунаке:
на граду је гвоздена капија,
60 на капији брава дубровачка,
затворена, пак је заклопјена,
а на врата четири солдата
од нигзама цар-Отмановића,
те чувају граду караулу
65 од Брђанах, кржаве крајине.
Чета пред град мало починула,
потегнула из тулума вина,
доклена им Бог и срећа даде
и заспаше четири солдата
70 у краву кулу караулу.
Како чета оно опазила,

друг се другу пење на рамена,
а најгорњи њини буљугбаше –
искочише на бедем од града.
75 А што ћу ти лакардију дуљит?
Искочише, па га прескочише,
ускочише кули караули,
те од куле саломише врата
и свезаше четири солдата,
80 отворише од града капију,
те у граду чету уведоше,
уведоше, пак је изведоше
на бедему к топу абернику.
А шта ћу ти лакардију дуљит?
85 Већ низ бедем топа отискоше.
Стаде звука бедем и капију,
стаде црне земље тутњавина,
потресе се сва турска крајина,
а ломе се срчајли пенџери
90 од теготе пуста хаберника.
Турци мисле е се земља тресе
јал' гром уби кулу караулу;
устадоше на ноге лагане,
отрчаше кули караули,
95 али виде отворена врата
и свезана четири солдата.
Искочише граду на капију,
него брдске пушке запуцаше
и у граду Турке затворише.
100 А што ћу ти лакардију дуљит?
Већ Брђани топа одвукоше.
Турци трче на Спушку Главицу,
те кликују варош Подгорицу,
вељу Зету, љуту Малесију.
105 Убрзо им вељи индат дође:
пет хиљадах љута крајичника,
а пред њима Лекићу спахија
и делија од Грудах кадија
и од Спужа Мехмет-капетане.
110 А шта ћу ти лакардију дуљит?
Окренуше с војском, ударише
у крвавом Косовоме Лугу
на Јаштребу, на село малено;

ту смислили топа осветити.
115 Но ће срећа, ту је и несрећа:
војску стража опазила мала,
отрчала, у село казала.
Западоше тридест и три друга
и на себе напустили Турке.
120 Турци загон к селу учинише,
пет шест кућах огњем опалише,
но се љуто бране Калезићи,
бију Турке, кликују Брђане.
У томе им, индат сустигнуо:
125 од крвава села Ћуриоца
стасало им деведесет другох,
а пред њима Ристанов Стефане
с побратимом Ћикнићем Стефаном.
Како доше, у Турке удрише;
130 а шта ћу ти лакардију дуљит?
Саломише силу и крајину.
Турци бјеже Косовијем Лугом,
ћерају их брдски витезови.
До Сушице док догнаше Турке
135 десет су им окинули главах
и шездесет ударили ранах;
јошт спахија и Грудах кадија
у бјежање сабље изгубили.
Живи Турци оружје бачали
140 да Брђане њиме замамљују,
па се грдни и разбјени Турци
повратише Спужу, Подгорици.
Прођите се, Турци, војевања
и на љута Брда ударања,
145 јали ћете јопета бјежати,
без оружја крвави скакати.
Поноси се, ти крајино наша!
Доклен рађаш онакве јунаке
како што је Видо и Мирчета,
150 не остаје бруке и срамоте
Црној Гори ни на једном крају.

УДАРАЦ НА МАРТИНИЋЕ

1832. года 23. априла

Полећело тридест гаврановах,
гологлави, сломјенијех крилах,
од ћенара и турске крајине,
Подгорице, Спужа и Жабљака.
5 То не били, кажу, гавранови,
већ тридесет од крајине агах.
Прелећеше Зету и Цијевну,
пребродише Блато и Бојану,
пролећеше од града капијом,
10 доклен на град Скадар излећеше.
Вијали се, пак су починули
на соката и визирска врата;
грачу тужни замуклијем гласом:
„Аман, еман, честити већиле,
15 Мехмед-пашо, мухур-саибијо!
Већ овако живјет не можемо
од влашкијех силнијех змајевах:
излијећу из крвавих горах,
долећују нама на бедеме;
20 ми се од њих маћи не смијемо
ни из града носа изнијети,
а камоли боја учинити
на мегдану и пољу широку.
Узеше нам поља и ливаде;
25 што ни бјеху хани и дућани –
то су њима овчарске стајнице;
агалуци и наши читлуци
што држаше цареву крајину –
туд се њима раширују овце.
30 Аге смо ти без ништа остале,
останули аге и спахије;

пропа нам је перчин кроз капицу.
И те бисмо јаде опростили
да смијемо рало уфатити,
35 уфатити рало и мотику,
да се хљебом можемо ранити.
Него аман, глави господаре,
ти освети крајичнике Турке!“
Кад разумје мухур-саибија,
40 он агама тако бесједио:
„Аге Турци, жалосна ви мајка!
Ја ви од њих помоћи не могу,
јер су они стари витезови,
који су се свагда научили
45 ломит војске турске и свачије.
Цар је еман Богу учинио
да већ на њих нигда војштит неће,
а и да би мога навојштити,
неће Русу хајтар иштетити;
50 речено је од њих сјеђет с миром,
када су се досад одбранили.“
Ама јопет Турци завикаше:
„Ми, већиле, не тражимо војску
да с њом хараш влашку Гору Црну,
55 већ нам подај пет хиљадах војске
и са војском три топа огњене
да на једно племе ударимо
којено је крај Горе Црне –
Мартинић се по имену зове –
60 да то клето племе похарамо.
Оно јесте начинило куле
близу Спужа, крвавога града,
гађа са њих по бедему Турке.
Сад је њима ласно ударити
65 и то племе клето истражити:
све су друге изјавиле овце
до крвава села Мартинића;
њине пасу ситну ђетелину
до бедема од нашега Спужа,
70 не боје се цара ни везира,
за нас друге одавна не маре.
Ту је ласно њима ударити:
стотина је овчарах чобанах,

десет хиљад б'јелијех овацах
75 и хиљада коњах и воловах.
Ако Бог да и Мухамед светац
те то клето племе истражимо,
с тијем ћемо Брда устрашити,
од градова наших одагнати –
80 него војску ал' све посијеци!“
Кад њих зачу Мехмед Рашид-паша,
види много да не траже војске,
рече њима и даде њим' војску,
пет хиљадах од свога нигзама,
85 а четири љута Арбанаса,
и пред војском млада Мехмед-пашу
и четири гласите зеленке.
Отолен се војска окренула,
доклен спаде варош-Подгорици.
90 Војска метну Рибницом шаторе,
од крај града до крвава моста.
Ту трајала дана три четири,
ту трајала и ту вијећала.
Диван паша вијећ учинио:
95 тек се смрче и сунце утече,
на четворо разредио војску;
једну паша себе оставио,
другу даде бегу од Каваје,
трећу даде Лекићу спахији,
100 а четврту спушку Селман-аги.
Па се с војском ноћно окренуше,
ноћно пошли, ноћно Спужу дошли,
к селу пошли са четири стране:
паша својом насред села пође,
105 на бијеле куле Радовића,
бег с његовом на Ђурановића,
а спахија пут села Глизице;
ага пође потоком на Цркву.
Но бегова најпре удри војска
110 на ваљатно село Ђураново;
неке мање куће попалише
и четири главе уграбише.
Но се кућа Ђуранова брани;
у куле се десет затворили,
115 Турке бију, кличу Мартиниће.

Но им нико помоћи немаше,
јера врсни бјеху у планину
тијех дана изјавили овце.
Чује поклич Војводића Раде,
120 те истрча пред бијелу кулу;
одмах свога пали џефердара,
те кликује браћу Мартиниће.
Двадест их се брже окупило;
помислили да је једна војска,
125 итро трче к селу Ђуранову.
Но им лоша срећа прискочила;
село бјеше бего уминуо
и са њиме сва врснија војска,
те се срете с Војводићем Радом
130 и са оно двадесет момчади.
Убише се бојем жестокијем,
ал' Војводић (и од трага му је)
пали свога бистро џефердара,
дивно бега од Каваје згоди
135 посред пуца, ђе му душа куца,
на пуце му изагнао душу.
У то паша страга ударио,
с десне стране Лекићу спахија,
а с лијеве спушки Селман-ага –
140 међу собом момчад затворили.
Жестоко се бране Мартинићи,
но им турска сила одољела:
десетињи главе откидоше,
оне десет љуто обранише.
145 Но кликује Војводићу Раде:
„Ај, ђе сте ми до два братучеда?
Ђе си мене, Стефо и Гавриле?
Кућу вама Турци ископаше!
Већ су мене обранили љуто;
150 на мене су седам осам ранах,
сад ме двоје уби сенџирлијаж,
обје су ми ноге саломиле
бранећ стрица Милутина мртва
да му мушку не однесу главу.
155 Виђу – мене помоћ не можете,
но грабите робје од Тураках,
јера ви га свега поробише.“

Оно Стефо чује и Гавриле
и са њима шездесет чобанах;
160 у јунаках пукла срца жива,
те у Турке загон учинили.
Сву низ село саломили војску;
до мрамора Мехмед Кокотлије
тридест и три откинули главе;
165 од мрамора до дно Поточинах
четрнаест откидоше главах.
Док им добра помоћ прискочила –
сто Црнацах с Пуљевићем Радом;
од Жупине Црнци ударише
170 на барјаке бега задринскога;
ту истога бега посјекоше
и десетак око њега главах.
Бега уби Пуљев Радоване,
а Милутин братанић посјече.
175 У то Брда друга прискочише –
сви Пипери и Бјелопавлићи;
зајмише се пољем за Турцима.
Да је коме стати погледати
како Турци трче на кошију!
180 Ита у град сваки сакрит шију.
Но им тако Бог и срећа даде
јера им се близу нагна Спуже,
тере у град грдни утекоше.
Ту погибе Мартинићах десет,
185 а Тураках трипут по педесет.
Мартинићи, српски соколићи,
свагда ли се справни налазите,
те цареве паше исправљате
са пуцима вашијех шараках,
190 да се не би који преварио
и у дубље с војском ударио!
Ви сте крило српској Гори Црној!

ВУК ПРИЈАТЕЉ ОВЧИ

Бијела је покликнула вила
сврх Пустога Лисца високога;
кличе млада Омутић-паланги¹⁵
по имену Беровића Марка:
5 „Зло ти јутро код овацах, Марко!
У зо час си укротио овце
по паланци и турском ћенару!
Жалбе су се на тебе дигнуле,
оће тебе ударити Турци,
10 Херцеговци крвави јунаци,
од Клобука и од Корјенићах,
од Требиња и од Невесиња.
Везиру су додијале даве
на крваве Цуце и Трешњевце
15 на крем пасућ турску царевину.“
Него Марко одговара вили:
„Мучи, вило, стали ти с каменом!
Мене Турци ударит не смију
доклен ми је код овацах Вуко,
20 око Вука десет Перовићах.
Вука знаду и отпријед Турци;
он се с њима и приђе играо,
играо се квочке и пиплићах.
Друга момчад боја зажељела,
25 јер су мале пушке прифатила,
а дугијех половина нема;
Бога моле да им удре Турци,
да без паре и дуге набаве!
Па док ми је пет стотинах Цуце
30 и толико љута Оздринића,
не смију ми ударити Турци.
А скоро сам вјеру уфатио

¹⁵Код Решетара уместо *паланги* стоји *паланки*. (Прим. прир.)

с Мушовићем Осман-капетаном
и његовим љутијем Никшићем,
35 а кад они на ме удрит неће,
не бојим се мртва Корјенића
ни лукара из града Требиња.“
Опет вила одговара Марку:
„Зла је вјера у Турчина, Марко!“
40 Него Марко не обрати главе,
већ уљезе јопет у колибу.
У тај доба ударише Турци,
шест стотинах пјешца и коњика,
овколише овце и торину,
45 посјекоше у колибу Марка.
Но искочи Голубовић Вуко
баш са оно десетак момчади
из аљинах без пола аљинах.
Кад погледа овце и торину,
50 али су их овколили Турци
и од тора стругу одстружили.
Онда Вуко пали џефердара,
те погоди на стругу Турчина –
два убио једног проз другога,
55 па кликује из колибе Марка,
а соколи ђецу око себе.
Ђеца гађу и добро погађу,
бију Турке и торину бране,
но свјетина кад сложено навали,
60 предобије земље и градове,
а камоли овчарску торину –
одјавише низ Рудине овце.
За њима се напуштио Вуче
са момчађу, узданом дружином,
65 Рудинама разагоне Турке;
сав су плијен њима уграбили,
јошт им десет главах откинули.
Ево више јада од Тураках,
јер не знају бјежат Рудинама;
70 ја ћера их с момчадима Вуче,
док их угна у племе Грахово;
сјекли су их што су могле руке
и по бreme узели оружја. –
Паси, Вуче, сад Рудине с миром,

75 не може те нико укорити –
ти си стрица осветио Марка
и братића млада Марковића.
Од тебе ће заминоват Турци,
јере си их добро научио
80 ладит кашу низ травне Рудине;
а ако те штогођ и задију,
јопет им се ка приђе појави,
па ће шукат огањ у капицу
и пробудит турску кукавицу.

НАХИЈЕ

Ц рне Горе¹⁶ крајино и крило,
Р одом сваким Италијо српска!
Њ иво¹⁷ златна и ливадо цв'јетна
И вјерношћу постојано гн'јездо!
5 Ц рно срце душманину даваш,
А оџбини киту и похвалу!

*

Р асти, цв'јете, дивото јуначка
И похвало оца Горе Црне,
Е ј витештва излежало право,
10 Ч врста вјером, постојана дјелом!
К ами Турству на твоје границе,
А благо ти роду и племену!

*

К о се с тобом поредити може,
А л' се дјелом храбрим показати?
15 Т и си мати српске Горе Црне,
У бранило соколовска гн'језда!
Н а тебе се тешко туже Турци,
С лаве тебе прости стихотворци,
К лик јунаштва и гуслара фале,
20 А највише твоја дјела славна.

*

Б ојеви те тешки одвојише,
Ј е к¹⁸ пушаках св'јету прогласише!
Л омећ Турке свободу си стекла,
О нахијо и племе витешко!
25 П одобило Спарте, Картагене,
А Србаљах дико и похвало!

¹⁶У првом издању уместо *Црне Горе* стоји *Церногоре*. (Прим. прир.)

¹⁷У првом издању уместо *Њиво* стоји *Њиво* – за акростих треба узети само слово *Н*. (Прим. прир.)

¹⁸У првом издању уместо *Јек* стоји *Ек* – е на почетку речи треба читати *је* и то *је* узети за акростих.
(Прим. прир.)

В езири те много вељи памте
Л ијућ крвцу, с тобом се бијући
И пред тобом у трку бјежећи;
Ц рне су им поставале мајке –
К ако вазда, тако и данас је.
А мин, Боже, ко до Тебе може!

**ОДА СТУПЉЕЊА НА ПРЕСТОЛ
ФЕРДИНАНДА I ИМПЕРАТОРА
АУСТРИЈСКОГА И КРАЉА
МАЏАРСКОГА И ПР. И ПР. И ПР.**

ОДА СТУПЉЕЊА НА ПРЕСТОЛ ФЕРДИНАНДА I

Рука Зевса цару в'јенац дава,
царска рука људма срећу сије.

Врх Олимпа, који држи
трон божествах на леђима
и пресјајни властителни
над умовма скиптар вјечни,
5 што је своју вазда сјајну
свјетлост оку људском скрио?
Што л' Јупитер громометни
девет шћерих високијех
у ођело црно врга
10 и река им божествене,
јасне гласе и веселе
да у жалост преобрате,
да природу сву заплачу
и све умне њене твари?
15 Што л' Вијена скиптроносна
тако умах бјелосјајна
своја крила мрачна каза,
те синове неизбројне,
храбре, умне, на све стране
20 уцвијели и заплака?
Да, нема јој више славна,
добрим дјелма сијајућа
властитеља круноносна,
миротворна *Франца* цара,
25 већ га с трона блистателног
смрт с грабљивом руком скиде
и у вјечни храм уведе.
Ал' Вијена, славом хучна,
сад отире сузах токе;

30 мјесто плача пјева, скаче,
јер на трону своје види
сина *Франца* бесмртнога,
праунука Етикова,
млада, умна скиптроносца,
35 *Фердинанда*, цара збиљска,
ком узлазак на престолу
честитају хучним гласом
громи Хуна и Германца;
коме в'јенце цв'јетне, славне
40 саплетоше и дадоше
испод круне брилијанте
горди Алпис са Карпатом,
који горде, вјечно цклене
своје главе надоблачне
45 са весељем преклонише
пред мишицом скиптроносном
Фердинанда, цара млада;
Дунај славу кога гласећ,
са весељем хучно иде
50 кроз град В'јене царородне,
он се горди и велича,
јер младога влаца лице
често гледа са восторгом
у немирно своје бистро
55 огледало брзотечно.
Неизбројна ратна ђеца,
милиони поданиках
са једнијем гласом вичу:
„Многа љета, *Фердинанде*,
60 цесаром се нашим звао;
многа љета твој високи
круносноши широкијех
крилах орај осјењава
поданике твоје сретне;
65 многа љета истјецали
од висока твога трона
и царскога в'јенца главе
источници добрих дјелах
на род умни човјечества!“

ПЈЕСМЕ 1835–1844.

НА ТОПОВИМА СА ЖАБЉАКА

Црногорци кад оно витешки
Жабљак тврди турски похараше,
онда мене старца заробише,
на Цетиње српско донесоше.

10. марта 1835.

5 Жабљак ме Цетињу дарова на силу.

10. марта 1835.

ВЈЕРНИ СИН НОЋИ ПЈЕВА ПОХВАЛУ МИСЛИМА

Лакокрила божествена шћери,
престижнице дјела свакојега,
преставнице ума високога,
огледало људске ваљатности,
5 основнице великијех ђелах,
уздижнице високог Олимпа,
породнице Сатурна и Реје
и њихова умнога порода,
која даде у рукама Зевсу
10 свемогуће владателство св'јета
и огњене стр'јеле и громове –
без тебе би у мраку плакала
породница мудрости Минерва!
Славна ђела Јунонина сина
15 без тебе би у незнаност била,
мрачна би их р'јека занијела.
Твоје хитре и крилате руке
уграбише стр'јеле огњевите
и огњене луке и тетиве
20 баш из рукама грозна Јупитера,
да не иду куд их он пошаље,
већ ђе речеш и ђе им наречеш –
онђен хитру силу да разбију.
Ти си лака, хитра посредница
25 међу људством и међу божеством;
ти божеске с неба сносиш мисли,
предајеш их земље житељима,
а житељах с земље мисли носиш,
предајеш их свега владјетељу
30 и житељма неба високога.
Ти си вргла стубу како зраку,

како зраку сунца огњенога,
која с земље на небо досеже,
тер се низ њу сноси и износи
35 оца крјепког брига о синовма
а синовах к оцу благодарност.
Ти највише завјес мрачну дижеш
и испод ње мож назријет мало
божествену силу и могућство
40 и красоту небеснијех странах.
Каткад твоме хитроме полету
преузан је простор окејана
и дубине мрачност преплитахна;
чак до кола летиш сунчаного
45 уз његове сјајне и шиљасте
из чела му излазеће зраке;
у бистру му круну загледиваш,
па отолен по простору летиш
и наводиш велика свјетила
50 те спавају под завјес Фебову.
Теб' се дневи, ноћи равно види,
не може те ништ' обично смести –
мрачне ноћи, мрази, ни сњегови,
ни грмњава грома огњенога.
55 Тебе свагда сунце умно сјаје,
пуге твоје зраке освјетљају.
Ти у тренућ често основајеш
други свијет и биће природе
и течење стварих видимијех,
60 само кад си у храму поете.
Ти надежду рађаш и подижеш,
са њом живот људски продужајеш,
а каткад је здражиш и подигнеш
и заплетеш у беспосличење,
65 да рањена једва на крај дође
и у бездну пане тугујући.
Ал' је јопет ти брзо исправиш
и дадеш јој ново препитање,
ал' је свећер шећеш и колебах
70 како вјетар на гори младику.
Ти с љубављу владаш и управљаш;
куд год иде, ти си њојзи вођа,

прави папир њезина своинства¹⁹
у који су уписате право
75 све каквости и њезине жеље.
Ти си мати свакога заната,
све науке и свег просвјештења;
без тебе би мртво људство било
и живјело ка друга животна,
80 не би ове имало цијене.
Твоје силе премјењују вољу
у човјеку часа свакојега:
часом поје, игра, весели се,
часом плаче, кука, јадикује;
85 часом чиниш те му протијече
мирно вр'јеме краткога живота,
а часом га сметеш и колебаш
ка вјетрови сиње окејане,
и бачиш га јадна и сметена
90 како море жива топјеника.

¹⁹У првом издању уместо *своинства* стоји *својства* (*свойства*); Решетар то чита као *своинства* – да би стих био потпун, слично као што то чини Његош (видети нпр. употребу *Николаи* уместо *Николај* у песмама *Ода на дан рођења сверусијског императора Николаја Првога* и „*Одјекуј ми гласе, свиро*“). (Прим. прир.)

ДОБРОДЈЕТЕЉ

Шћери божествена,
даре превисоки,
о душевно сунце!
Јошт да тебе није,
5 чему би се човјек
подобити мога?
И што би му било
мјест' тебе утјеха?
И без тебе би ли
10 он мога носити
у правој смислу
име тешко чојка?
Без теб' не би свјетлост,
душа ум имала,
15 већ би човјек био
звијеру подобан.
Ко ка и ти може
овеселит срца
и саплести в'јенце
20 великим људима
и царским главама?
Мрак би све њих скрио
и у свој двор мрачни
вјечно затворио
25 да им твоје луче
јасно не свијетле.
Ко до тебе може
круносној глави
име вјечно сјајно
30 у народу земном
с рода у род тако
задуго хранити?
Срећан ти је онај

35 житељ земље мале
 који може, хоће
 стазом ти ходити
 и створењу себе
 подобну, приличну
 твоје благородне
40 и велике даре
 обилно сипати.
 Он ти мирно живи
 и весело пређе
 кратак и тијесни
45 пут смртног живота;
 он утјешен лежи
 на смртноме одру
 и весело пође
 у земље њедрима
50 ка безлобно д'јете
 у матерње руке.

ПРОСВЈЕШТЕНИЈЕ

Ти по другом људство
у умноме стању
рађаш и прерађаш
и у ред га прави
5 човјека доводиш;
без тебе би оно
глупо и слијепо
расло, гинуло²⁰
ка друга животна.
10 Без теб' човјек ничим
на чојка не личи
осим једним стасом
и тјелесним видом,
а душом је гори,
15 злобни и јаросни
од барса и тигра.
Ти свакојзи ствари
дајеш изглед други;
од грубе је чиниш
20 благородну, сјајну;
ти умекшаш јарост
најљућих звјерових.
Ти си људству дало
и ум му улило,
25 те поредак има
и законе своје,
јер да није тебе,
би све оно било
жертва своје гнусне
30 дивјачности љуте.
Све поземне ствари
од теб' јесу прави

²⁰Код Решетара стих 8 гласи *расло [и] гинуло* – Решетар је додао *и* да би стих био потпун. (Прим. прир.)

ток и ред узеле.
Ти си душа људства,
35 без којег је човјек
мртав умом вјечно.
И остале ствари
све би мртве биле
без твога поретка.
40 Несрећан је народ
кога зраке твоје
не свијетле сјајне,
а тај вјечно срећан
који тебе диже
45 споменике хвалне
и храмове сјајне.

МЛАДОСТ

О младости света,
твој је вијек златан
и твој живот срећан!
Ти си једна сама
5 беспорочна, чиста
и управо цв'јетак
људскога живота.
Срећан ли је човјек
кога смрт постигне
10 док је у твојем храму,
доклен не изиде
на поље метежа,
ђено ни сам не зна
што мисли, што ради
15 и што ће да гради,
већ се снује, смуца,
све к нечему тежећ
обрањене душе,
покварене ћуди
20 и звјерскога срца!
Он све своје благо
са тобом изгуби:
чисту, непорочну
и анђелску душу
25 и доброту сјајну
благородне ћуди.
Живот твој се тихи
може уподобит
претихоме санку,
30 божествену зраку.
Кад се с тобом човјек
растане, раздвоји,
тад све бриге тешке,

35 непостојне, свјетске
 на главу прифати,
 у синџир се свеже,
 слободу изгуби,
 нуждам' се покора
 и свакој теготи;
40 често, скорбан љуто,
 сједи уздишући
 за твоје премирне
 и сладосне дневи
 рајскога живота.

ЗАДОВОЉСТВО

На свијету среће боље није,
нити смртни наша ђегођ би је,
од пресвете задовољства ствари;
за њу свако ко је смртни мари;
5 без ње цари туже под крунама,
с њом ратаји поју по њивама.
Ови свијет ништа друго није
осим једно те привиђеније,
о ком човјек, кад расуди здраво,
10 једва може видијети право
да ствар јесте творца некакова,
која гледа свијета његова
да га она мало не одведне,
те очима у свијет погледне.

ОДА СУНЦУ, СПЈЕВАТА НОЋУ БЕЗ МЈЕСЕЦА

Сине неба, дијадимо Зевса,
побједниче царства Еребова!
Ти нам сијеш луче свјетлосјајне;
без тебе би у мраку плакало
5 све подножје пространог Урана;
без тебе би људство тужно било,
би у мраку расло и гинуло,
не би знало божествене руке;
много дивно и цв'јетно растење
10 не би знало земаљска божества
ни свог творца природне дарове,
при којим се често мрачна види
твога кола сјајност огњенога.
Све дубраве и цв'јетне ливаде,
15 веља брда и горде планине,
те рађају ките и цвјетове,
којим ките све биће природе,
фале руку њина создатеља,
услађују чувство погледања
20 и воздуху слатки мирис дају.
Без тебе би све ка мртво било
да их твоја не мами краснота
и летење хитрокрилних лучах
из њедарах њине њежне мајке.
25 Што сад поје и весели чојка –
без тебе би све њему плакало;
ум би његов по мраку летио,
с једне ствари на другу трчао,
не би нигђе почивала наша
30 доклен би се у бескрајност скрио
како одзив топа великога

кад се слијеп међу горе смете
и од једне на другу прескаче,
док га прождре окејан воздуха.
35 Све ријеке и дивна језера
и сва мора с небом закључана,
те су људском најнужни животу
и најљевши оку погледати,
без теб' ништа то нам било не би
40 до људскога гроба и прождора.
Глас славуја и тичице гласне
ни у поља нити у дубраве
без тебе се нигђе чуо не би,
нит' би когођ има опојати
45 то прољеће, в'јенац од времена,
већ би вјечно мучале тичице
од настанка до свога нестанка;
мјесто њих би у мрачне дубраве
по пољима и по ливадама
50 завијали ненасити вуци
и хучали несташни међеди,
тигри страшни и лавови силни;
с дрвима би честе боје били
и јарошћу себе поб'једили
55 не могајућ дрву одољети.
Тад би била стада без пастира
рашћерата по гори зеленој
са љутошћу дивљијех звјерових,
а пастири, исто ка и стада,
60 не би знали један за другога.
Живот људству без тебе би био
ка немирним неба духовима
те мишљаху с престола бацити
цара неба и свег створитеља.
65 Рај земаљски, Едем красновидни,
без тебе би ка ад изгледао.
Што мирноме сад житељу земље
даје с тобом радост и весеље –
без тебе би јадост и кукање;
70 вјечно б' с умом мрака војевала.
Али сада торжествује људство,
е помоља весела зорица;
цвјетови су поља окитили,

а вјенчеви горе вјенчали су;
75 поју тице са царом славујем,
људству кажу да у поља иде
и у китне башче и цвјетнике,
е се златна кола помаљају
и крилати коњи излећују,
80 који воде цара од свјетлости.

МОЈЕМУ ДРУШТВУ НА ПЕТРОВДАН

5 Je ли љевше штогођ на свијету
 ал' милије описат поету
 од дружества мила и учтива
 у ком влада благородност жива?
10 Коме не да светост у прсима
 што рђаво мислит о људима,
 већ од срца сваком добро жуде,
 тога мисли просвештене нуде.
 Шта ћу слијеп на Олимп ходити,
15 житеље му умом находити,
 да ми сваке мисли буду глава,
 како да је то сва моја слава?
 Не, ја више на Олимпу нећу,
 већ се крила к њему ми не крећу,
20 већ предметом поезије моје –
 најсветије мојој души што је –
 човјек добар, душе благородне²¹,
 који има дарове природне,
 биће вазда почетак и дика,
25 моја дика и слава велика.
 То су моја, то божества права,
 земнијема то нек буде слава;
 виде оно на земљи очима
 штоно траже слијепи мислима
 по држави, која нема конца,
 Кроновога сина, св'јема творца.

²¹У првом објављивању уместо *благородне* (Решетар) стоји *благодарне*. (Прим. прир.)

КНЕЗУ МЕТЕРНИХУ И КНЕГИЊИ ЗА НОВУ 1837.

Муза света јошт никада
душевне ми лире жице
са њезина огња силом
није тако, да знам, јако
5 распалила и запела
ка што их је сад запела
и к појању принудила.
Божаствену шћер Олимпа
не знам што је побудило
10 те пламеном својим светим
мога ума слабе силе
крјепко тако распламћела:
Ареја ли крвопијце
какве жертве страховите;
15 ил' преласна бистросјајност
и летење немирнијех
крилах Феба огњесипца;
али Никса, таме цара,
кабаница преширока,
20 те природа с моћном руком
с брилијантма многијема
окитила и навезла;
шетање ли златостопе
љубимице Титонове²²,
25 која њежна смјело шета
изнад прага источнога
са китнијем дивним в'јенцем,
који вјечно, непрестано
свјетлоока шћер истока

²²У првом објављивању и потоњим издањима уместо *Титонове* (*Просвета*, 1953) стоји *Хитонове*. (Прим. прир.)

30 носи дивна око чела,
и предраге паденије
тавне ноћи и Ереба
пред титаном дуговласим;
али шћерца Аполона
35 да ме њежна не пригони
да опојем пир синоћни,
пребогати и пресјајни,
у кнежевски дом гласити
Метерниха св'јету знатна,
40 на којем се сребро, злато
на све стране преливаше
пред погледом сјајне св'јеће
како зими цклени леди
пред бистријем, прозрачнијем
45 оком цара Аполона;
палату ли рају сличну,
ње богатства неизбројна?
Ништа од тог мене сада
није могло побудити
50 и душу ми распалити,
јер Ареи, бич народа,
сад не риче по пољима
тако силно и гласито
да раздражи дух поете;
55 Фебу, Никсу и Аврори
већ су п'јевци много вјешти
сплели в'јенце неувехле;
нит палате преопширне
злато тешко, сребро сјајно,
60 Хефестове руке дјело,
ни ње свила и кадифа
к томе ме је побудила.
Но су мога ума слабе
силе јако узиграле
65 да на ово Ново љето
сплетем мојом слабом руком
в'јенац тијем особама
којијем га била не би
кадра сплести вјешта рука
70 Хорација и Пиндара.
Каква смртна може, кнеже,

рука в'јенац тебе сплести,
о мудрости огледало,
теб', који ћеш вјековима
75 умни примјер свагда бити?
Европа ће, доклен траје,
име твоје вјечно славом
спомињати и хранити,
јер си умом превисоким
80 у ње нужде и страдања
њој помога превеома.
Круноносне многе главе,
те Европе владоци,
у помоћ су звали себе
85 твога ума преопширне
и превјеште у свем силе.
У помоћ си трча њима,
и многе си одржао
са прозорним умом твојим,
90 да се нав'јек с лица земље
њино име не изамре.
Велике је душе твоје
вазда предмет био и јест:
мир селити, подржават
95 у племена сва поземна.
Австрије ће древне царство
заслужене теби дизат
споменике вјековјечне,
јер си цару, царству своме
100 свагда ступац неподвижни,
на којему тешка ћела
царства стоје темељито.
Ко л' ће в'јенац тебе сплести,
о богињи лична правој
105 ти књегињо красна, умна,
којојно су владоци
са Олимпа свети, умни
сва качества превисока,
и душевна и тјелесна,
110 подарили штедром руком,
с којима се диче само
њина ћеца бесамртна,
а ријетко смртни когоћ?

Громометни син Кронидов
115 није мене шћео дати
такву уму јаку силу
да вам в'јенце могу сплести,
но ме душа к томе ћера
да вам кажем то искрено:
120 многа нова љета здраво,
славни кнеже, дочекива
са књегињом младом, умном
и с анђеловидном ћецом
за свијета ц'јелог корист
125 и за утјех онијема
који душом вас искрено
почитују и милују!

САБЉИ БЕСМРТНОГА ВОЖДА (КЊАЗА) КАРАЂОРЂИЈА коју сам купио у Бечу 1. јулија²³ 1837. године

Оружје свештено, вјенчано са славом,
с каквијем восторгом тебе данас виђу,
каква ли ми чувства душу потресују!
Плачући те славим, с уздисањем гледам
5 кад ми на ум дођу твоја дјела страшна –
кад си у рукама вожда и витеза
кроз полкове густе тирана људскога
сијевала страшно и крвљу се мила,
подижући Српство, круну му иштући.
10 Ти си властвовала на равнинам' бојним;
пред тобом је Стамбол, бич народа, дрхта;
од твојега звука и моћна удара
тресла се је луна, премрска планета.
Ти, светињо наша од српског тријумфа,
15 вјечно ћеш ми бити знаком спомињања
великијех дјелах оца отечества;
ја ћу тебе хранит како киту прву
од невехлог в'јенца рода избавника.

²³У првом објављивању уместо *јулија* стоји *јунија*; А. Гавриловић је уочио да је месец погрешан, јер је Његош тек првог јула 1837. стигао у Беч из Петрограда. (Прим. прир.)

НЕЛАЖНИ ЗНАК ПАМЕТИ ПРАХУ НАРОДОЉУПЦА

Син је сваки отечество дужан жарко душом љубит,
отечество име њега као залог свети хранит.

Плач'те ви, музе, паде гениј рода!
Лица сада српска кваси сузах вода.
Шишатовца лире струне слаткогласне
више неће Србу родољубјем звучат –
5 страшна их је парка престригнула нама!
Виш' Аполон сина не види очима;
храм се српских музах разруши навјеки,
увехнуше в'јенци пастира и пјевца;
паде ступац снажни отеческе цркве;
10 катедра је пуста, а лира пребјена –
Мушицкога нема, началника њина!
Његове су искре престале лећети,
трести чувства Србу отечествољубјем –
својим силним, вјештим електризмом умним.
15 Машина је пала, ватра угашена;
глас је умукнуо Србина учити
вјештим гласом лире род како љубити.
Мушицки нам паде ка орај крилати,
жителъ надоблачни, високолетећи,
20 кад устрељен буде стрелом Јупитера,
како дуб велики на високој гори
на којег буре јарост своју мећу,
и вјечно се с њиме силама упиру
доклен завидљиве њега не положи.
25 Тако су на тебе злост своју бачале ...
.....
Теб' је рука моћна у покој увела;
покој нам се вјечно у пристану тихом,
рода свјетилнице, напрснице Феба!

30 Српско ће се срце са *твојим* именом
доклен Српства траје восхишчават вјечно.

У Бечу, 5. јулија српског 1837.

СПОМЕН НА ГРОБУ ЧЕДОМИЉА, СИНА РОДОЉУБИВОГА ГОСПОДИНА ДОКТОРА ДИМИТРИЈА ФРУШИЋА

Зашто срцу, рањену природе наглошћу,
родољубна оца и њежне матере
њине ране тешке повређујем сада?
Што ли око сузно плакат раздражујем?
5 Жалосни ми спомен струне лире трога
о теб', Чедомиље, красно привиђење!
Ја спомињем дане у дом твога оца
кад сам са весељем пировао многе.
Ти си око гостих са улипком њежном
10 опходио кругом пријатнијем лицем
као ангел тихи, као ангел мили;
сваки те је прима у наручје своје
с душе восхишчењем као цв'јетак красни,
ка надежду вјерну, коју предрицаше
15 бит утјехом оцу, бити ползом роду.
Ал' надежда наша у плач се окрену:
ти, ангеле Божји, нас остави скоро
и одлеће хитро к лику бесмртноме,
нам остави само плачно спомињање.
20 Ти, цвијету дични српске башче мале,
којано се тобом поносаше гордо,
нам си увехнуо, од нас се сакрио –
о горка судбино оца и матере!

МОЈЕМУ ПРИЈАТЕЉУ Г. ЈЕРЕМИЈИ ГАГИЋУ ПОЗДРАВ 1-ГА МАЈА

Време маја време је појања,
животнима весеља, играња,
кад једнако сиња кукавица
ка славуја²⁴, вјешта пјевачица,
5 пјева окит веселој природи,
коју време окићену води
у владању маја веселога,
по долини св'јета маленога.
Мај весели и китно прољеће
10 у душу ми живо чувство меће;
Ваша љубав к роду и к племену
нагоне ме Вашему имену
неке стихе написати мале.
Знам, достојни неће бити фале,
15 јере неће николико знати
Вас с прољећем новим честитати,
Вашу нарав с душом благородном
поздравити са китом временом.
Ја способност и немам кретати
20 Вашој глави в'јенац саплетати;
то нек чека српског Хорације,
сине такве да поје нације.
А ја желим тек Вас поздравити
и дуго Ви здравље пожелити:
25 да Вас маи весели полази
и у здрављу за много налази,
громометни Олимпа владика
да Вам дневи задуго продужи –
моћ, сила је његова велика.
30 Мир родбини да Вам дуги пружи,

²⁴Код Решетара уместо *ка славуја* стоји *ка [и] славја*. (Прим. прир.)

да поживи умну главу Вашу,
а за дику и похвалу нашу.

Од искрено вас почитајућег
владике црногорскога
П. П. Његоша

КНЕЗУ ВАСОЈЕВИЋУ

Ратољупче старих добах
за удраго серпско име,
окади нам наш'јех гробах
из пушака што задиме.

5 На Турчина хитро скочи,
нек се турска крв пролива;
жертва ми је та милија
него уље из кандила
и измирна и кадила.

Владика црногорски
кнезу Васојевићу

ГОСПОДИНУ КАПЕТАНУ ОРЕШКОВИЋУ НА УСПОМЕН

Слатко ми је спомињат се
пријатеља и другова
у којима величајна
душу красе отличија.
5 Ја се сјећам тешке дневи
што горчину доносаше,
и сјећам се што ми онда
душу већма ублажаше,
те зафално изговарам
10 име таквог пријатеља.
Бог нек вама вазда даде,
врх онијех свијех блага
којима је окитио
душу врла родољуба
15 и чоека тог имена,
јошт и здравља и живота,
да се с Вама дичит дуго
могу Ваши пријатељи,
ка ја што се дичим вазда.
20 Чисту молбу Бог прифаћа,
и ову ће – Бог је правда!

ЧЕСТИТАЊЕ НОВОГА ЛЈЕТА ГОСПОДИНУ ГАГИЋУ

Гледај Феба ка је ухитао
на крилатим својим коњма²⁵
и пламеносипној колесници
да нам Ново љето допотеже.
5 Зевс је њему старцу одсудио
(а за какво не знам преступљење
ил' награду – то је од нас скрито)
да курирски трчи по Урану.
Он је ваљда за његове труде
10 и обдарен најсјајнијом круном
ил' за казан може бити какву
ваљда су му дуге и сиједе
из зависти запалили власе.
Та одсуда тко зна докад му је –
15 ил' је вјечна или временита,
ел' доведе ово Ново љето.
Ког ћу драже њиме поздравити
од Вас мили, умни Славјанине,
са госпођом Вашом и дјечицом?
20 Који празник тако чувства тресе
и принуђа к слаткоме појању
као празник немирног Еола
и његове хуке и скакања?
Та планине, масе вјечно мртве,
25 њему пјесне муклим гласовима
устрашене непрестано поју.
Баш је ово време од појања –
кад ће човјек ако сада неће?
Сад природа каже нам појати;
30 Цибела је, наша мати стара,

²⁵Стих 2 није потпун; А. Гавриловић предлаже да гласи *на крилатим својијем коњима*. (Прим. прир.)

сад у дивно рухо одјевена;
небо на њу с подарљивом руком
сипље своје сјајне брилијанте
да кћер своју љепше поокити
35 и нама је веселију каже.
Сад ријеке, красне њене кћери,
под дебелим живе огледалом,
немирне се под њиме играју,
заштићене штитом дебелијем
40 од стријелах старога Титана.
Веселит се каже нам природа,
љубов чиста к тому принуђава –
један другог поздрављат празником.
Многа љета, наш умни Гагићу,
45 честит Вама празник долазио
Новог љета, па и сваки други,
с весељем Вас сваки поздравио
и у добром здрављу налазио –
са госпођом и дјечицом Вашом.

ПОЛАЗАК ИЗ ЦРНЕ ГОРЕ Г. ПОЛКОВНИКА ОЗЕРЕЦКОВСКОГА

Тек ти душе чесност
и доброту ћуди
ми познали бјесмо,
и тек друштво наше
5 пријатно весеље
с тобом уживаше,
док ти рече: „Збогом,
гнијездо славенско,
ја те сад остављам.“
10 Да, судба је виша
од људих сакрита;
за вазда нас није,
мислим, раставила.
Ми ћемо се опет
15 очима видјети
и из једне чаше
рујно вино пити.

ПЛАЧ ИЛИ ЖАЛОСНИ СПОМЕН НА СМРТ МОЈЕГА ДЕСЕТОЉЕТНОГ СИНОВЦА ПАВЛА ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША, ПАЖА ЕГО ВЕЛИЧЕСТВА ИМПЕРАТОРА НИКОЛАЈА I-ГО

О проклета судбино, тиранине људски,
твој ме покри облак изненада мрачни;
из њега се стреле ројима просуше,
ранама ми душу љутима ранише.
5 Све што ме окружа одједном заплака,
дан ми се свијетли, дан весеља пуни,
у ноћ плача, туге одједном претвори;
надежда се моја у црно обуче –
слатка њена пишта кукање је горко.
10 Свјетовласо сунце од мене се сакри;
већ за мене нејма на овоме св'јету
радости, весеља – вјечно ми се скрише.
Смрт ми мога *Павла*, смрт несита узе –
милога ангела, младога ангела,
15 ка румени цвијет, прољећа накиту,
када смрзне слана у развитуку својем;
ка мајску младику с цвјетућијем воћем
када туча грозна између младиках
сломи немилосно, те на земљу пане
20 са вјенчаном главом, с блиједијем лицем.
Подобно цвијету, подобно младики
смрт ми тебе, Павле, у цв'јету младости
покоси немило својом страшном косом

и под мрачну завјес сакри ми те вјечно.

25 Ти из гн'језда твога на пространа поља
 прелуд ми излеће, ка тић луди када
 из гн'језда орлова с високе литице
 чрез ријеку крене стрмотечну лећет
 на другу литицу, па га крила слаба

30 у полет издају, те невини пане
 у летећу воду и гроб себе нађе
 међ страшне валове – подобан си њему!
 Ох, куд утекосте два дана радости?
 Ће сте дани свети, ђе сте дани слатки?

35 Ви ми утекосте куда бјеже зоре,
 куд бјеже прољећа, куд бјеже надежде!
 Дан рођења Павлов, дан справљања на пут,
 на науку у град великога цара,
 на науку у дом цара могућега –

40 вас већ нема нигђе, ви сте ишчезнули,
 али сте ми сл'једи јадовне отрови
 за спомен жалосни страшне оставили;
 спомињање ваше, докле сунца гледам,
 док у гроб утечем, свагда ће ме мучит.

45 Ах, мили Павле, свак за тобом плаче,²⁶
 отачаство ц'јело, ја од сваког више;
 срце мени живом за тобом испуца
 кад ми на ум дође твој лик ка ангелски,
 кад ми на ум дође твоја милост слатка,

50 невино ђетинско умиљање, ласка;
 свако те љубјаше, свак те разносаше!
 Твој те отац плаче и жалосна мајка
 ка јединца сина, једину утјеху.
 Три су твоје сестре, луде и нејаке,

55 ка три кукавице, у црно завите;
 плачу сестре љуто брата јединога:
 тебе су имале, тебе изгубиле,
 остале су сестре без миле заклетве.
 Ћед и баба плаче – ти си њихов био,

60 њихова утјеха и њихова радост;
 када си се најпре на земљу опро,
 ручицам' си држа за њино кољено;
 када си најпријед на њихову радост

²⁶Стих 45 није потпун – код Решетара уместо *мили Павле* стоји *[мој] мили Павле*. (Прим. прир.)

ријеч изрекао, од њих си је чуо.

65 Ћед ти стоји тужан осамдесетљетни,
 сиједијех власах а погнуте главе;
 око њега кругом а подобно њему
 војеведе српске, гн'јездо соколова.
 Љуто старац плаче из дубине срца,
70 с њим гомила ц'јела и војводе плачу,
 црну жалост с њиме са сузама д'јеле;
 свијема си био ти надежда сјајна!
 Гроб ти је далеко, на њ ти доћ не могу
 да ти га облију потоцима суза;
75 но ти над кол'јевком у коју си њихан
 и која ти није далеко од гроба
 свеколико плаче, до неба се чује,
 ка б'једна фамиља над коматма брода
 буром сломљенога у који је њена
80 надежда пловила што на крају мора
 горко јадикује проклињућ пучину.
 О како ме први поразио поглед
 кад сам изишао на горду планину
 и видио оком надмену пучину
85 чрез коју си, Павле, мени одлетио!
 Сузнијем сам оком траг брода искао,
 но на море трага већ онога нема,
 ка што нема тебе већ надежде моје;
 ти си ми ишчеза како траг на море,
90 ти си ми ишчеза ка звијезда сјајна
 кад се ведрим небом св'јетлом дугом проспе.
 Слатко ли ми шћаше једном, Павле, бити,
 устрељена стрелом велике жалости,
 да ме сан оћаше вјечни обузети,
95 да преболим рану коју си ми дао!
 Много ли ме пута сновидјење дивно
 са тобом варало, те сам те грлио,
 а кад се пробуди, скупо сам плакао,
 за минут радости уру сам плакао!
100 И судба је наша, нашега живота
 сновидјење једно плачно и лажљиво.
 Ал' је судба твоја боља него моја;
 ти се на св'јет јави и оком га виђе,
 јадовнијем пићем из чаше смртнога
105 св'јетлу твоју душу тровао нијеси,

већ си беспорочан како ангел чисти
у лике њихове од нас одлетио.
Ти си сада ангел код престола Божјег
али сјајна зв'језда у небесну кругу,
но у душу моју храм си мрачни дига
у ком ће се вјечно лик твој сахранити,
ка пред огледалом мрачним и сломјеним
кад жалосно дуби цвијет увехнути.

АЛЕКСАНДРУ ПОПОВУ

Добро к нама доша, ти путниче мили,
из Москве велике, из Москве преславне,
из светиње опште силнога²⁷ Славјанства!
Каква те је судба к нама донијела,
5 међу наше горе – у нашу свободу,
уздигнуту крвљу праотаца светом?
Ах, да, збиља, није судба те²⁸ слијепа
нити нагон пута међу нас довео,
него чиста љубов што смо браћа Славе,
10 што нам срце тука крв по роду једну,²⁹
што у олтар један на жртву³⁰ идемо –
то дотегли тебе, друго ништа, к нама.
Ах, како су свезе милог родства јаке!

²⁷Песму је Његош уписао у албум руском публицисти Александру Попову, а он је објавио у својој књизи Путешествіе въ Черногорию (Петроград, 1847); након тога, песму објављује П. А. Лавров (*Петар II Петровић Његош*; Москва, 1887), и код њега уместо *силнога* стоји *самога*. (Прим. прир.)

²⁸Код Попова и Лаврова уместо *те* (Решетар) стоји *ти*. (Прим. прир.)

²⁹Код Лаврова уопште нема стиха 10; код Попова уместо *једну* (Решетар) стоји *одну*. (Прим. прир.)

³⁰Код Лаврова уместо *на жртву* (Попов) стоји *по жртву*. (Прим. прир.)

„‘Штирмер’ лети на колима“

„Штирмер“ лети на колима,
те бијеле власе проспе
ка комета по Урану
кад сиједе пусти косе,
5 трчи тамо и овамо,
куд га креће моћна рука.
Тако нама горди „Штирмер“
смјело плови и весело
равном владом Невтуновом.
10 Пред њим море разљућено
страшно стење и ломи се,
а он с вала на вал скаче
кад га Еол зајми хитри
с крилатијем вјетровима,
15 ка с једнога те на други
кад с предмета миса иде
кад је ума вјетар ћера.
Не зна човјек ком предмету
у „Штирмера“ сад се може
20 начудити гледајући:
ал’ му ходу вел’чественном,
пред којијем устрашена
пучина се разбјежаје
сребрни му пут правећи,
25 ал’ његовој дугој чалми,
коју му је мрачни Вулкан
из свог двора поклонιο,
кад се крене путовати
да је носи око главе.

У Сплиту, 5/17. јануарија 1844.

**ТРИ ДАНА У ТРИЈЕСТУ У
МЈЕСЕЦУ ЈАНУАРИЈУ 1844.**

ТРИ ДАНА У ТРИЈЕСТУ

Сиње море мирно спава у својојзи колијевци,
рекао би да природа сва с њим спава и почива.
Другог гласа чут не можеш на ширину валовиту
до ђе „Штирмер“ смјело гази чрез пучину стакловидну.
5 Док одједном глас се зачу: „Ето ти нас при бријегу!“
Ах, глас мили и пријатни рад свакога морехоца!
Лијепо је морем ходит, ма је на крај сигурније.
Како чусмо глас весели, сви из ложах искочисмо,
а сањиви како пјани, протирући очи своје,
10 на пароход изиђемо како бријег угледамо.
Скорим кроком и веселим по њему се шетња просу,
док свијетле стреле зоре ста пучина фатат бистра
и крилате расипати по мрачноме оризонту,
с њима кројит мрачне ноћи занавјесу страховиту.
15 Тријест спава у тишини, чут у њему ништа не мож
до помукли каткад који глас метала свештенога
и морнара сањивог пођекоји крупни зијев.
Мал' помало зора сину у красоти и прелести,
расхорише звона воздух, све оживе по Тријесту.
20 Ја ти брже те на балкон чудеснога „Метерниха“,
љубопитства пуне очи на све бацам око себе.
Ах, картине несравњене! Виђи Тријест цвјетајући,
Тријест горди и богати на дивноме брегу морском!
Пода њ лађе окупљене ђе у дугом стоје реду;
25 барјаци се разни на њих по дувању вјетра смију.
Свуд је народ ускипио, на бродове и на сухо;
свак продаје, свак купује, свак мијења, свак тргује.
Све су пуне пјаце и улице,
а све дише радљивости духом,
30 како мрави около мравишта.
Лете многе и прилећу лађе
на бијела преко залив' крила,
како пчеле из свога улишта

што полећу и опет долећу.
35 Млади граде, сретња обитељи,
јошт су твоје напредности дуге.
Сав усхићен чудесном картином
и опјањен слатком фантазијом,
повратим се у собу с балкона.
40 Наслоним се на богату софу,
поспим уру, можебит и двије,
док на врата младић, те у собу,
поклони се вјештијем начином:
„Граф те зове данас на обједа.“
45 То изрече, па се натраг врати.
Ја отоле на речену уру
у двореве графа Штадиона,
те три дана један за другијем
пировасмо и веселисмо се
50 у Европе луксу свијетломе,
у истино благородном друштву,
те примјером може служит правим
опширнијем знањем свијетскијем.
Никад, мислим, заборавит нећу,
55 да б' вјекове мора носит многе,
љубав красну високијех душа –
Гуденхова, Пире и Винфена,
и веселог графа Валдштаина.
Скупа смо се ми сви веселили
60 гледајући гледне гренадире,
гренадирско свијетло оружје
и њихове страшне међедине,
марш њин важни и величествени,
са војничком спровођен музиком,
65 којом заври крвца у војника
и дижу се прси у јунака.
Скупа смо се ми сви веселили
гледајући грациозну Флору,
сјајну зв'језду трестанског театра,
70 која одмах зефирним полетом
и погледом својим очараним
пака у рај може претворити,
ка Даница иза мрачне ноћи
што засмије своде Уранове.
75 Више свега што је мене занимало,

на што су ми очи поглед управљале
остављајућ друге предмете на страни,
то је лице једно лика ангелскога,
на ком се читају с вељим почитањем
черте божествене благородне душе.
Што је отац благи пресретње фамиље,
то Штадион значи у својему кругу;
свак га душом, срцем, ка генија добра,
високо чествује, похвале му гласи.

ПЈЕСМЕ 1844–1847.

МИСАО

Пламен божествени у ништавом храму,
каква те је судба у њему зажегла?
Али си ти т'јелу вјечно мученије
али т'јело теби времена тавница?
5 Таинствени закон какав вас сједини?
Какво ли вам право ово својство даде?
То је смртну скрито, а ко знаде рашта?
Он таину ову никад прозрет неће.

Ако ми нијеси бесмртности свједок,
10 а ти бич си мени и тирјанин љути,
којега би само судба наопака
морала човјеку рад мучења дати,
да му кратки дани и ништави живот
у проклетству грком и у плачу прођу.
15 Да, смртни би био најгрђе створење
ако му нијеси ти вјесница права
бесмртију душе вјечнога блаженства.

Електризма пламом ти човјека параш
како муња св'јетла у мрачнојзи ноћи
20 што полетом својим градоносни облак
са љутошћу хитром беспрестано кроји
желећ своју свјетлост у мир усијати.
Ње је луча слаба када сунца није.

И ти тако исто усиљаваш чојка
25 да свјетило зажди у бездне чудесах,
да открије јасно смртнијем очима
сва чудеса Божја – таинствену књигу,
у коју би смртни мога видијети
без конца планове по којим је рука
30 свемогућег Творца у бескрајни простор

расула свјетове, ка сиједа зима
 кад насије воздух брилијантним прахом,
 у коју би мога право видијети
 будућности своје каквост и судбину.
 35 Но од ове тајне виђећемо нешто,
 ал' за гробом само! ...

 Будућност [је] наша велика таина,
 која се садржи у оним њедрима
 из којих је наше проистекло биће.

40 Твојему полету, иако је кратак,
 ум границу ставит никако не може;
 он с великим трудом са тобом управља
 ка кормач сустали³¹ у буру са лађом;
 ти границу моћи пређеш људске смјело.

45 Колико сам путах, твојим огњем светим
 опит, тумарао по плавој пустињи
 тражећ престол сјајни оца вјечитости.
 У моме полету безбројна сам сунца,
 њина созвјездија налазио свуда,
 50 сва пространа поља ће су засијана
 св'јетлим шаровима како капље бистре
 из тешка облака кад кроз луче сјајне
 пред заходом сунца поспу сферу нашу.
 У њихову свјетлост и у редну течност
 55 чита са[м] с внимањем таину чудесах,
 свуд сам престол његов у свим свјетовима
 уздигнут гледао, али ми се свијет,
 од ког [с]у сви други истекли свјетови,
 што се више дизах, даље одмицаше.

60 Ти си ме водила у прелесна поља,
 ће смртога биће произникло негда
 од ништавог праха вољом свемогућом.
 Прах сам такви исто ја тежио смјело
 мојом руком смртном рад вишега чуда.
 65 Душа ми је јако у груди стењала,
 блаженство гледећи ради нас створено
 те погрешком грдном вјечно изгубљено.

³¹У првом објављивању уместо *сустали* стоји *суслали*. (Прим. прир.)

О каква ме жалост с ужасом морила
кад сам у повратку прешао границу
70 из бесмртног стана у предјеле смртне.

Ти си ме сводила у бездне Тартара;
с трепетом сам гледа кипеће ријеке,
с трепетом сам гледа мрачна чудовишта,
с трепетом сам гледа ужасне картине,
75 са страшилом људским злијем напуњене,
с трепетом сам гледа бездне таме густе,
које с јekom страшном бљуваху облаке
дима и пламена, црна и смрадљива,
из жедне утробе, којима се храни³²
80 царство вјечне ноћи под сводом Тартара.

О како сам тада биће наше клео
и са њиме исто душе бесмртије,
кад сам разгледао ови мрачни ужас,
који је сотворен рад мучења вјечног,
85 рад мучења вјечног несретњијех тварих!
О жалосни смртни, зар је наша судба
рад мучења вјечног нас створила да смо?

Ти си ме водила по земноме шару,
који држи петљу непретржну јако
90 од твојега ланца у ком си свезана.
Из једнога твога славољубја само
сва си мени твоја казивала дјела.
Хиљаде сам гледа олтарих твојијех,
с којијех се негда дим свештени диза,
95 на које се негда трон горди висио
времени кумира, тобом порођени.
Све олтаре твоје, троне и кумире
у прах расијава време руком грозном.
Вријеме је тебе враг заклети, вјечно
100 оно ти сљедује, оно твоја дјела
немилосно руши, оно тебе чини
те си непостојна, оно тебе чини
те данашњу светост попљувајеш сјутра.
Но и твоја сила могућа је доста;
105 не гледајућ пустош што вријеме чини,

³²У првом објављивању уместо *храни* стоји *храна*. (Прим. прир.)

дижеш нове ствари на развале палих,
твом приправљаш врагу ... да шта рушит има!

110 Кад ми заждиш душу ватром поезије,
тад у гимне славе к своје створитељу
душа ми се топи и заигра лира;
тад ми се појаве гомиле чудесах,
међу њима станем и почнем их питат
откуд су постале и ће им је конац.
Али све нијемо мимо мене иде,
115 твори свету вољу, не даје отвјета.
У нечем је збиља све нама подобно:
свјетови се крећу и свјетлости лију,
а не знаду начин којим се окрећу,
њин не знаду огањ како се заждио,
120 не знаду постања нити свога конца.
Зна ли сиње море што манита лудо?
Зна л' вјетрина ишта шта безумно хучи?
Зна ли ишта смртни куд ће и откуд је?
Један знаде за све, он са знањем влада;
125 он причине знаде, ми их не иштимо!
Да му закон твори – пут је дао сваком,
свијетњаку исто ка свијетлом сунцу.

Ах, мисли свештена, слатка пишто душе,
ти ме увјераваш, увјераваш јако
130 да частица јеси огња бесмртнога,
да имадеш својство са оцем свијетах.
Јер како он исто у бесконачностма
што свештеном мишљу скроји план битности
и рече јој: „Буди!“ и роди се биће,
135 тако и ти исто у маломе кругу,
подражајућ св'јету од ког си истекла,
идеално ствараш, јер не мож на дјело.
То једно у мене надежду порађа
да с бесмртним дус'ма хоћу уживати
140 блаженство вјечито у св'јетломе дому
вјечности, времена створитеља дивног.

У Бечу.

„Тројица вас насамо, један другог не гледа“

Ко си ти? – Филозоф.
Ко си ти? – Астроном.
А ко ти? – Поета.
Чудновата друштва!

Тројица вас насамо, један другог не гледа,
један с другим не збори, како да сте у распру.
Ти си ка статуја студена мрамора
склопјенијех очих, мислећега чела,
5 а ти ка будала, како очајаник,
ка неко плашило очих отпртијех
теглиш своје власе стравичне фигуре.
Ти звиждиш и појеш и немирно сједиш,
свуда се окрећеш поносито, гордо,
10 на све поглед бацаш с довољношћу живом;
ваљада си сретни заљубјеник неки
али можебити син некога цара.
Кажите ми, молим, што је ваше дјело,
што је ваша дужност, – рад сам то узнати.
15 „Дјело ми је мислит, мислит и мислити;
дужност ми је тихост, дужност ми је мудрост.
Ја не видим људе више него мраве,
сожаљујем људе од њине глупости;
гледам море исто како капљу воде,
20 како искру једну – тако сунце сматрам.
Све на св’јет презирем, па и самог себе.“
„А моје је дјело мучно, исплетено –
неће му се краја довијека наћи.
Дали су ми стакло смијешнога својства,
25 које ме унесе међу звијездама
како лучу сунце у пјешчано море.
Дужност ми је знати њино теченије,

дужност ми је знати њину величину,
дужност ми је гонит репату комету,
30 за њом врат ломити по пустињи сињој;
кад је за реп сватим и реп јој измјерим
и када ми каже кад ће опет к нама,
тад је само пустим, а пријед никако.
Прелазим ли предјел возможности људске?
35 Је ли ово дужност од које се луди?
Је ли чудо збиља да од ње полудим?“
„Ево моје дјело: писање, писање!
А дужност је моја да лијепо пишем.
Природа је мене богата одбрала
40 да рођења дивна сјајне зоре појем,
да свијетло сунце внимателно пратим
од истока свога до свога запада,
да на ведра чела играјући зв'језда
читам веља чуда великога Творца,
45 да прољећа³³ прелест с појањем сусретам,
да се питам пјесном цара од дубраве,
да играње слушам и жубор потоках,
да храмове зиђем вјетреном Амору,
којему су круну на главу ставили,
50 прса снијежана а уста малена,
да пучину пазим ка се вјечно њиха,
како јој се ваље сребрно разлама,
да ледене круне планинама гледам
и свијетле зраке како из њих ничу.
55 Ал' су мога чувства струне деликатне:
ја кад виђу цв'јетак ноћу порођени
под жалосним свјетом плачуће планете,
он ми душу зажди чувства рођенијем;
ја кад листак чујем ђе бл'јед к стаблу падне,
60 он ми душу троне својим паденијем.
Ја сам предан слуга матере природе;
њезина је књига, таине пунана,
ради мога ока вјечно отворена.
Ја појући идем проз мрачну гробницу
65 у предјеле св'јетле вјечите радости
да глас моје лире с гласовима слијем
лика бесмртнога код престола Вишњег.“
Чудновата служба што ви испуњате!

³³У првом објављивању уместо *да прољећа* стоји *до пролећа*. (Прим. прир.)

На земљу сте никли а земља вас пита;
70 храм је њезин за вас мален и тијесан,
и ви с ње бјежите, на небо живите!
Са тога се ваша и каже нарава
ради све нас смртне страна и смијешна.
Ви сте свети дуси ал' вјетрени врази –
75 оставајте збогом, ја ви друг нијесам!

У Тријесту, 10. марта 1844. г.

ЈАКОВУ ПОПОВИЋУ

У КОТОРУ – ИСКРЕНИ ПОЗДРАВ!³⁴

Хвала тебе³⁵ на поздраву, прото;
исто тако са споменом драгим
веселога нашег путовања.
И моја се ка и твоја душа
5 са пријатним огране споменом.
На истинo просвјештено³⁶ друштво
само зраке правог сунца сјају;
ах, глупост је грдно заточење,
просвештење драго чедo Творца.
10 Ће познанства међу људе нема,
ту је људско³⁷ име поругано,
ту варварство потире човјештво³⁸;
ђе је један мњенија једнога
а сви други мњенија другога,
15 стање такво можеш вообразит?
То се зове уз воду пловити
ал' проћ вјетра једра распињати.
Но ми бјесмо мњенија једнога
у пријатном нашему бродићу.
20 Шта највише ту³⁹ нас весељаше:
али игра морскијех зефирах,
ал' посуто небо звијездама,

³⁴Први пут објавио Ф. Радичевић (*Јавор*, 1888), по рукопису нађеном код Његошевог секретара Ђорђа Срдича; на основу истог рукописа песму је објавио и П. А. Ровински (Петроград, 1889). По другом препису (који је Његош само потписао) песму је објавио А. Александров (Казань, 1895). Наслов овде према Александрову, код Радичевића и Ровинског постоји наднаслов *ВИСОКОПРЕПОДОБЊЕЈШЕМУ ГОСПОДИНУ ПРОТОПРЕЗВИТЕРУ* (код Ровинског без *ГОСПОДИНУ*). (Прим. прир.)

³⁵Код Александрова уместо *тебе* стоји *теби*. (Прим. прир.)

³⁶Код Александрова уместо *просвјештено* (Радичевић) стоји *просвештено*; код Ровинског *просветено*. (Прим. прир.)

³⁷Код Александрова, Радичевића и Ровинског уместо *људско* (Решетар) стоји *љуцко*. (Прим. прир.)

³⁸Код Александрова и Ровинског уместо *човјештво* (Радичевић) стоји *човество*. (Прим. прир.)

³⁹Код Радичевића уместо *ту* стоји *тун*. (Прим. прир.)

ал' рођење сунца свијетлога
из њедарах дебеле пучине,
25 али умно и весело друштво?
Више друштво него ишто⁴⁰ друго.

Цетиње, 5. јулија 1844. года.⁴¹

⁴⁰Код Радичевића уместо *ишто* стоји *ишта*. (Прим. прир.)

⁴¹Датирање песме према Александрову; код Радичевића нема датума, а код Ровинског нема речи *года*.
(Прим. прир.)

ЉЕТЊЕ КУПАЊЕ НА ПЕРЧАЊУ

Помоли се иза круте скале,
о титане, царе дуговласи,
за твој триомф све је приправљено.
Даница је исток засмијала,
5 чаровите разасула власи,
њежно краче цвијетним стопама
по плаветном и тихом простору.
Све се хоре шуме и дубраве
од радости и слатког појања;
10 вид су сјајни узели потоци,
играјући немирно скакају
у њедрима кипућега поља.
Глас пастира и глас земљедјелца
већ јутрењу пролама тишину;
15 морнар смјели на мору се њиха,
мути веслом сребрне валове
ка лопатом пастир жеравице.
Јошт те чека љубимац Авроре
на бријегу тихога канала;
20 заборављен судбом и људима,
но утјешен у мрачној пустињи
са зракама свога створитеља
те презире људе и судбину
како једно лажно сновидјење –
25 ја те чекам, чекам с нестрпјењем
да се прострем у морску пучину,
да полетим мало физически,
ка што летим ваздухом морално.

ПАРИС И ХЕЛЕНА ИЛИ НОЋ СКУПЉА ВИЈЕКА

La douceur de l'haleine de cette déesse surpassait
tous les parfums de l'Arabie heureuse.

Isis⁴²

Плава луна ведрим зраком у прелести дивно тече
испод поља' звјезданије' у прољећњу тиху⁴³ вече,
сипље зраке магическе, чувства тајна нека буди,
те смртника жедни поглед у дражести слаткој блуди.
5 Над њом зв'језде ројевима брилијантна кола воде,
под њом капље ројевима зажижу се ројене⁴⁴ воде;
на грм славуј усамљени армоничку пјесну⁴⁵ поје,
мушице се огњевите ка комете мале роје.
Ја замишљен пред шатором на шарени ћилим сједим
10 и с погледом внимателним сву дивоту ову гледим.
Чувства су ми сад трејазна⁴⁶, а мисли се разлетиле;
красота ми ова Божа развијала умне силе.
Него опет к себе дођи, у ништаво људско стање,
ал' лишено свога трона божество сам неко мање;
15 претчувствијем неким слатким ход Дијанин величави
душу ми је напојио – све њен в'јенац гледам плави,
О наслѣдство идејално, ти нам гојиш бесмртије,
те са небом душа људска има своје сношеније!
Слух и душа у надежди плива[ју]ћи танко пазе
20 на ливади движенија – до њих хитро сви долазе!
Распрсне⁴⁷ ли пупуљ цв'јетни али кане роса с струка –

⁴²Код Павла Поповића (Босанска вила, Сарајево, 1913, стр. 9–10) нема потписа *Isis*. Иначе, овај мото налази се и у трећем поглављу *Биљежнице* (одељак с насловом *Б[огиња] Изис*). (Прим. прир.)

⁴³Код Павла Поповића уместо *тиху* стоји *красну*. (Прим. прир.)

⁴⁴Код Павла Поповића уместо *ројене* стоји *ројне*; код Решетара *рајне*. (Прим. прир.)

⁴⁵Код Павла Поповића уместо *пјесну* стоји *пјесму*. (Прим. прир.)

⁴⁶Код Павла Поповића уместо *трејазна* стоји *тријезна*. (Прим. прир.)

⁴⁷Код Павла Поповића уместо *распрсне* стоји *васпрсне*. (Прим. прир.)

све то остром слуху грми, код мене је страшна хука;
 затрепте ли тице крила у бусењу густе траве,
 стрецања ме рајска тресу, а витлења муче главе.
 25 Тренућ⁴⁸ ми је сваки сахат – моје време сад не иде;
 силе су ми на опазу, очи бјеже свуд – да виде.
 Док ево ти дивне виле лаким кроком ђе ми лети –
 завид'те ми, сви бесмртни, на тренутак овај свети!
 30 Ход је вилин много дични на⁴⁹ Аврорин када шеће,
 од сребрног свога прага над прољећем кад се креће;
 зрак је виле младолике тако красан ка Атине⁵⁰,
 огледало и мазање презиру јој черте фине.
 Устав', луно, б'јела кола, продужи ми часе миле,
 кад су сунце над Инопом уставити могле виле.
 35 Прелесницу како видим, загрлим је ка Бог вели,
 уведем је под шатором к испуњењу светој жељи.
 Под зракама красне луне, при свјећици запаљеној
 пламена се споји душа ка душици раскаљеној
 и цијеливи⁵¹ божествени душу с душом драгом слију.
 40 Ах, цијеливи, Божа мана, све прелести рајске лију!
 Цјелителни балсам свети – најмирисни аромати
 што је небо земљи дало – на усне јој стах сисати.
 Совршенство творенија, таинствене⁵² силе Боже,
 ништа љепше нит' је када нити од ње створит може!
 45 Малена јој уста слатка, а ангелски обрашчићи –
 од тисуће што чувствујем једну не знам сада рећи!
 Сњежана јој прса кругла, а стрецају светим пламом,
 дв'је слонове јабучице на њи дубе слатком мамом;
 црна коса на валове низ рајске се игра груди.
 50 О дивото! Чудо смртни ере сада не полуди!
 Б'јела прса гордија су под црнијем валовима
 но планина гордељива под вјечнијем сњеговима
 на излазак кад је сунца са равнине цв'јетне гледим,
 кроз мрежицу танке магле величину кад јој сл'једим.
 55 Играм јој се с јабукама – два свијета срећна важе,
 к восхиштењу бесмртноме лишеника среће драже;
 зној лагани с њеном косом с занешене тарем⁵³ главе.

⁴⁸Код Павла Поповића уместо *тренућ* стоји *тренут*. (Прим. прир.)

⁴⁹Код Павла Поповића уместо *на* стоји *но*. (Прим. прир.)

⁵⁰Паладе

⁵¹Код Павла Поповића уместо *цијеливи* стоји *целиви*. (Прим. прир.)

⁵²Код Павла Поповића уместо *таинствене* стоји *тајанствене*. (Прим. прир.)

⁵³Код Павла Поповића уместо *занешене тарем* стоји *занешење терем*; код Решетара *занешење[м] терем*. (Прим. прир.)

60

Друге среће, мало важне, за њу би да, и све славе.
Не мичу се уста с устах – цјелив један ноћи ц'јеле!
Јошт се ситан не наљубих владалице виле б'јеле;
свезала се два погледа магическом слатком силом,
као сунце с својим ликом када лети над пучином.
Луна бјежи с хоризонта и уступа Фебу владу,
тад из вида ја изгубим дивотницу моју младу!

МИЛОРАДУ МЕДАКОВИЋУ

Стан', путниче, те погледај мало
на пучину распротрта Меда,
ка кољенма пучину мијеси,
а уздиже волне раменима.⁵⁴
5 Устави се, смјели плаватељу,
е си ми се уморио љуто.
Ко ће златно руно дочепати,
ко л' пучину морску пребродити?

⁵⁴Код Милорада Медаковића (*П. П. Његош, посљедњи владајући владика црногорски*, Нови Сад, 1882, стр. 113–114) овај стих гласи: *а раменима волне уздиже*; овде прихваћена исправка Решетара. (Прим. прир.)

ПОЗДРАВ РОДУ НА НОВО ЛЈЕТО

Роде драги, витешко кољено,
поздрављам те са Новом годином!
Бог ти умне силе обновио,
да напредно к дичној цјели ступаш,
5 умним в'јенцем да окитиш матер,
којега је досад попирала
мрачна глупост нечистим ногама.
Ђе просвјета – ту су напредности,
ђе просвјета – ту народност цвјета;
10 ђе народност – живот је душевни,
ђе је није – без душе кипина.
Просвјете су отпрти храмови,
с крунама се вјенчала Минерва;
не смију се на св'јет показати
15 груби слуге бездне демонове
сл'јепи Омар и Теинзигоан.
Ко се стиди мајчина млијека,
нек се стиди људих и свијета,
нек се стиди сунца и мјесеца,
20 јер му их је мати даровала.
Родољубје што је? Електрика,
пречишћена искра божествена
кроз пламове бесмртнога огња.
Храм нечисти она не полази,
25 ал' у прса што су благородна –
ту се игра, ту је њено царство.
Које срце за својост не туче,
залуду се у прса будило,
само што се мртвом крвљу трује.
30 Липо, лђпо, лепо и лијепо,
било, бђло, бело и бијело –
листићи су једнога цвијета,
у пупуљ се један одњихали.

Ситнарије ђецу забављају,
35 трудностима људи надвладаше;
трудови су за род бесмртије –
благо роду а благо потомству!
Чист пут оста сили вјеровања;
пара ватром живом поћерата
40 и завјети душах небесима –
свак уз своју нека лети зраку;
простора је доста к жертвенику,
сви уз једну – не бива тјескоте,
преноси су лаки материје.
45 Не пита се ко се како крсти,
но чија му грије крвца душу,
чије га је мл'јeko задојило.
То је вопрос светога символа.
Невјешта се уста скаменише
50 која свето јевангелско слово
химернијем пламом раздимаху,
под којијем грдно сазр'јеваше
адско сјеме братскога раздора.
Осахоше самоубиствене
55 неопитне руке слијепацах
те аманет и општу светињу,
језик славни и народност своју
раздираху и каменоваху.
Са којим су прса талисманом
60 тако горда, тако окићена
како што су с срцем ватренијем
у ком крвца родољубја кипи?
Ко је вјеран домаћој светињи,
полезан је власти, домовини;
65 ко л' на мајку своју родну хули,
на њега се у страшној љутости
ломи вјечна родитељска клетва;
прах ће његов буре хуленија
волновати вјечно у гробницу.

**КУЛА БУРИШИЋА И ЧАРДАК
АЛЕКСИЋА 1847. ГОДИНЕ**

КУЛА ЂУРИШИЋА

10. априла 1847.

Књигу пише скадарски везире,
а шаље је у Стамболу граду
а на руке цару господару:
„Султан-царе, драги господаре,
5 Гору Црну мука притиснула:
погибе јој жито у долини,
погибе јој стадо у планини;
узвија се народ у горама,
ништа не зна шта хоће да ради.
10 Но отвори благо из ризнице,
а отвори жито из житнице;
домамићеш на то Црногорце,
предаће се теби Црногорци,
покорићеш ломну Гору Црну,
15 учинићеш дину задужбину
и прославит име у свијету.“
А кад царе књигу разумио,
он накити ситнога фермана,
отправи га Скадру бијеломе
20 Осман-паши, скадарском везиру:
„О Османе, моја вјерна слуго,
ти отвори благо из ризнице,
а отвори жито из житнице,
те домами к себи Црногорце.
25 А дајем ти турску вјеру тврду,
ако Гору ти покориш Црну,
до мене ћеш сјећет у дивану,
пушићемо из једног чибука,
присрковат из једног филџана.“
30 Када везир ферман прифатио,
он на граду обори топове,

а скадарске скупџ поглавице,
те им чита царева фермана.
Свако ћути, ништа не говори.
35 Тад Амзага на ноге скочио,
Амза Казаз, од вароши глава,
те за цара не зна ни везира,
па везиру био бесједио:
„Та луд ли си, скадарски везире!
40 Што ћеш благо трошит на јабану?
Турска земља пуна сиротиње,
сиротињи својој помажите.
Благо ће ти штета понијети
ка да ћеш га усут у Бојану;
45 Црногорци бити што су били,
на спрдњу ће тебе окренути
како су те знали преварити.“
За то паша не обраћа главе,
но ушета у шикли одају,
50 па шарене књиге накитио
на крајине листом црногорске.
Једну посла у тврде Пипере
а на руке сердара Тодора:
„О Тодоре, пиперски сердаре!
55 Црногорци – стари одметници,
Црногорци – цареви синови,
хајде к мени Скадру на Бојану
да се предаш цару честитоме,
и доведи хиљаду Пиперах.
60 Све ћу твоје дароват Пипере:
на хиљаду твојијех Пиперах
све на друга по пар од хаљинах
од црвене чохе венедика,
извезене свилом препреденом,
65 накићене златом жеженијем;
главарима у срму оружје,
а сувише благо из ризнице,
а сувише жито из житнице,
баш, сердаре, колико ти драго.
70 Ко ће море пресушити сиње,
ко л’ цареву хазну испразнити?
Док је од вас трага и кољена,
да носите колико ви драго.“

75 Јунак добар, ма образа нема,
 превари се, кукала му мајка!
 Отпреми му хиљаду Пиперах,
 те примише велике дарове,
 те примише благо из ризнице,
 те примише жито из житнице,
80 те примише од срме оружје,
 те примише турску џебехану,
 несрећну се цару предадоше!
 Другу књигу паша накитио,
 шаље књигу у Бјелопавлиће
85 а на име сва три капетана:
 „Црногорци – стари одметници
 Црногорци – цареви синови.“
 У књизи им обећаје благо
 ка Тодору пиперском сердару.
90 Но му они књигу отписаше:
 „Што будалиш, луда Бошњачино!
 Ко ће образ за лаже продати
 и за турске смрадљиве дарове!“
 Паша трећу књигу накитио,
95 па је шаље у Доњу Црмницу
 капетану Пламенцу Маркиши:
 „О Маркишо, млади капетане!
 Црногорци – стари одметници,
 Црногорци – цареви синови.
100 Ево теби сабља о појасу,
 султан ти је сабљу поклонио;
 хајде к мени Скадру бијеломе
 да се предаш цару честитоме.
 Води другах што год више можеш,
105 ако можеш четири хиљаде –
 све ћу ти их у свиту обући,
 све у свиту и жежено злато,
 на главаре од срме оружје.
 Ево теби благо из ризнице,
110 ево теби жито из житнице –
 да носите колико ви драго;
 Бојана ће пређе пресушити
 но у цара блага нестанути.
 Немој ми се препаст, капетане!
115 Ево теби хазна и џебана,

ево теби војска и топови,
ево теби лађе и бродови,
капетане, колико ти драго.“
Превари се, црн му образ био,
120 осрамоти и живе и мртве,
те покупи других шест стотинах,
те објеси сабљу о појасу,
те он прими велике дарове,
те он прими благо из ризнице,
125 те он прими жито из житнице,
прими војску а прими топове.
Грохотом се паша насмијао,
те у лице пољуби Маркишу
и узе га за свога посинка,
130 па говори својој тевабији:
„Откако сам на ноге устао
и почео гледати јунаке,
зорнијега не виђех јунака
од Маркише, мојега посинка;
135 до цара му не би наша пара.
Ако Бог да, посинче Маркиша,
тек Црмницу хашар учинимо,
водићу те цару у Стамболу,
искаће те султан за риџала,
140 искаће те, а пуштит те нећу,
не пуштам те пређе своје главе.“
То Маркиши врло мило било,
обећаје што бити не може.
На ћилим су ноге прекрстили,
145 луле пију, присркују кафу,
а на уши шапте непрестано,
добро им се лаже сударају.
Виђи муке на Црмницу Горњу:
предаде се сва Црмница Доња,
150 у Црмницу уведоше Турке,
унесоше таин и џебану,
довезоше од боја топове –
предаде се, нико не остаде
до сокола Ника Поповића
155 и кржаве куле Ђуришића.
Куле им је војска околила,
те их зову на аман Турцима.

Шетају се два добра јунака
по ливади крај зелена Вира;
160 у образ су сјетно невесело,
грдна их је мука приклопила,
грдне су их мисли спопануле.
Једно бјеше капетан Андрија,
друго Бутор, од Подгора глава.
165 Рече Бутор своме побратиму:
„Капетане, добар побратиме,
ја не жалим муку преносити,
јер су муке за јунаке дате,
а не жалим што гинут хоћемо –
170 за поштење умиру јунаци,
то је наша од старине хвала,
него жалим бруку и грдило
које паде на нашу Црмницу;
откад памте и причају људи
175 Црмница је турачка крвница,
Црмница је српска перјаница.“
„Не бој ми се, добар побратиме,
починуће брука на грдило,
Црмница ће она прва бити.
180 Што можемо војске искупимо,
па што Бог да и срећа јуначка!“
У ријечи у којој бијаху,
док ево ти три добра јунака,
на раме им бистри џефердари,
185 а у појас сребрно оружје,
три јунака са поља Цетиња.
Једно бјеше сердар Мартиновић,
друго бјеше Радоњић војвода,
треће јунак Мартиновић Ђуро.
190 Руке шире, у лица се љубе,
питаше се за јуначка здравља.
Жале им се до два побратима
како им се просула нахија,
како им је сила појახала.
195 Рече сердар Мартиновић Мило:
„Не бојте се, два добра јунака,
доклен су ви браћа Црногорци,
имаћете доста покајницах.
Но на ноге, ако Бога знате!

200 Ђуришића кулу уграбимо,
напунимо кулу џебехане,
напунимо добријех јунаках,
јер ако је уграбише Турци,
биће на њој веља погибија,
205 из куле их изагнат нећемо.“
Свиколици на то пристадоше.
Бирају се крвави јунаци
који ће се затворит у кулу
све по пушци и крвавој руци,
210 јер се лако није затворити
ни у војску турску угрезнути:
од Цетиња сердар Мартиновић
с барјактаром Мартиновић Ђуром,
од Његушах Радоњић војвода,
215 од Подгора Перовић Буторе
и са њима десетак момчади.
Отидоше ноћу без мјесеца,
те бијелу кулу уграбише,
напунише кулу џебехане,
220 а на кулу попеше барјака.
А кад свану и сунце ограну,
турска војска барјак опазила,
те на кулу војска ударила.
Ал' се кула Ђуришића брани,
225 на далеко размахује Турке.
Виче јунак из турског окола,
баш на име капетан Маркиша,
он дозива кули Ђуришића
а на име Мартиновић Ђура:
230 „Барјактаре, Мартиновић Ђуро,
каква те је хала донијела
у несрећну кулу Ђуришића?
Кунем ти се вјером у коју сам,
у њој ћу те жива ухватити,
235 ал' у живу ватру изгорјети,
на њој барјак турски поперити,
него излаз' мени на аману;
није лако с царем војевати.“
Из куле му одговара Ђуро:
240 „О Маркиша, турски капетане,
што уради, црн ти образ био?

Што похули на своје поштење?
А дајем ти Божју вјеру тврду –
без јада ти кулу не пуштамо,
245 ни с јадом је пуштити нећемо,
но ће многе мајке прокукати
доклен падне кула Ђуришића.
А уздам се у Бога милога,
ти ћеш твоју кулу оставити,
250 ја по твојем почепат пепелу.“
„Бе, не лудуј, Мартиновић Ђуро!
Доклен ми је Скадар на Бојани,
а у Скадар скадарски везире,
око њега Арбанија љута,
255 не бојим се до Бога никога.“
Опет њему проговара Ђуро:
„Курва био који преварио;
ко превари – он је јунак гори.“
И још шћаху нешто говорити,
260 него танке пушке запуцаше.
У то приспје сва Горња Црмница,
побише се бојем са Турцима.
Више војске турске него наше,
јача војска турска него наша;
265 јунаци су бољи Црногорци,
те у пољу не пуштају Турке.
Но остаје кула Ђуришића,
све остаје међу Турке кула,
ма се бране из куле јунаци,
270 око куле размахују Турке.
Турској војсци добра помоћ дође:
дођоше јој шездесет барјаках,
а за њима шездесет стотинах
Арбанаса љута убојника,
275 а пред њима барски Селим-беже
с буљугбашом од Дуге Крајине;
дођоше јој шездесет шајаках,
а све шајке коштанове лађе,
свака пуна од боја џебане,
280 свака пуна од боја захире,
а у свакој по двадест Тураках,
а пред њима везирски ћехаја;
дођоше јој петнаест бродовах,

а на њима четрдест топовах,
285 а пред њима Мурић Селман-ага.
Турци су се добро посилени;
виде муку са куле јунаци,
ал' се муци не подају живи,
него бране кулу од Тураках.
290 Грдне су их мисли приклопиле:
сила турска, издаја домаћа!
Но говори Радоњић војвода:
„О сердаре, наша поглавицо,
ти си добар јунак за јунаштво,
295 но погледај што се урадило:
издадоше Кучи свиколици
до јаднога Божовић Драгоја
и делије Марка Јоковића
и сокола Лукића Милоша
300 са несрећном кућом Ивановом.
Војска им је куле опасала,
опасали Турци и Брђани;
предаше се на аман Турцима,
не моглоше боја учинити,
305 шћаше им се утријет кољено.
Издадоше Пипери јунаци
до кржаве куле Вучинића
и четири брата Митровића,
до Равнога Лаза на крајину
310 и са Ст'јене Синановић Јока,
до сокола Вула капетана
са четири брата Марковића,
до јуначке куће Пилетића
са петнаест браће Ђурковића,
315 до црначког старог капетана,
из Сеоца Лакина Ђукана.
Издадоше ђеца Мартинићи,
Мартинићи, брдска кључаница,
губало их јуначко млијeko
320 што лијепи образ нагрдише,
издадоше листом Мартинићи
до ваљане куће Радовића
и Доњега Села крвавога!
Што су други издали Брђани
325 и Пјешивци до наврх Острога,

то, сердаре, у пару не бројим
док је здраво кућа Бошковића,
док су здраво сви Покрајвођани,
који вјером преврнути неће
330 докле им се не утре кољено,
па док нам је Петре капетане
са соколом Ђикнићем Стефаном,
па док нам су двије сабље бритке,
335 двије сабље до два перјаника –
Ружин Стано и Горашев Марко;
од њих дрхти сва турска крајина.
Издадоше Ровца до Мораче,
издадоше Ровца сваколика
до Пурена Тапушковић кнеза
340 и сердара с братом Радованом,
до јаднога Недић Радивоја,
до сердара Влаховић Павића
и момчета Петра Лучинога.
Па издаде сва Црмница Доња;
345 Турци јаци, издајници јаци,
мој сердаре, на добро не слуте!
Но купимо војску из дубине,
да се овђе мушки покољемо!
Кад се овђе мушки покољемо,
350 све ће бити трице и кучине;
ако л' овђе мушки не прегнемо,
ево муке велике, сердаре.
Ми се нашој кули не бојимо
што се неће задовијек причат:
355 ка бијела кула Ђуришића;
нејаки су овђе Црногорци,
а сила је турска најахала,
нагрдиће нејач црногорску.
Да л' нијеси јучера видио
360 што хоћаше око Вира бити
да не дође педесет Грађанах?
Него пиши књиге шаровите,
да дигнемо из дубине војску,
да се с турском војском покољемо
365 како смо се клали довијека.“
Тада сердар на ноге скочио,
шарене је књиге накитио.

Једну посла на равно Цетиње
а на руке Перу и Ђорђевији:
370 „Петровићи, до два братучеда,
тек примите лист књиге бијеле,
отпремајте војску у Црмницу!
Ево нама Турци у походе,
бијела је кула опкољена;
375 ми се из ње маћи не смијемо,
а турска је војска ојачала,
Црногорци љуто инокосни.
Већ спремајте војску у Црмницу
и поздравте до два барјактара,
380 барјактаре од Цетиња равна,
нека скупе момчад Цетињане
од бијеле куле Војводића,
управ, браћо, до врела Цетиња.
А ти, брате Петровић Ђорђевије,
385 ти појаши јагрзли гаврана,
а припаши сабљу о појасу,
хајд пред војском у Црмницу жупну.“
Па је другу књигу накитио,
а шаље је Ријечкој нахији
390 на рукама Филипа сердара:
„О Филипе, ријечки сердаре,
тако кажу и причају људи:
отка поста ловна Гора Црна
да јунака бољега сердара
395 још у Црној Гори не настаде.
Дед појаши ћога дебелого,
а покупи Ријечку нахију,
све војнике хитре убојнике,
хајде с војском к нама у Црмницу.
400 Ђе си досад с њима ударао
није лако душманину било,
неће ни сад, у Бога се надам.“
Такве сердар књиге отпратио.
Дође књига на равном Цетињу
405 на рукама Перу и Ђорђевији.
Спрема Перо у Црмницу војску,
а за војском од боја џебану;
а Ђорђевије на ноге устаде,
припашује свијетло оружје,

410 припашује сабљу о појасу,
гаврана му млађи изведоше;
истом сједе вранцу на рамена,
док ево ти до два барјактара,
а за њима ђеца Цетињани
415 од бијеле куле војводине,
побратиме, до врела Цетиња.
Отолен се војска окренула,
а кад дошли на Убле студене,
на чистоме пољу широкоме,
420 док ево ти Филипа сердара
на његова пулата ђогата:
сав у срми и чистоме злату,
накосио двије леденице,
а според њих дугачка анџара,
425 о рамену бистра џевердара,
а за њиме двије војеведе
с љуботинским Ђуром капетаном,
а за њима петнаест стотинах,
све момчета једнакога лика,
430 једнакога лика и оружја.
Питаше се за мир и за здравље.
Рече сердар с пулата ђогата:
„Добро дошли, браћо Цетињани!
Када год смо мијешали војску
435 вазда нам је добра рука била,
по туђем смо чепали пепелу,
и сад ћемо, браћо, ако Бог да!
Имам добар биљег за јунаштво:
пода мноме је ђогат осилио,
440 не да ми се скинут ни починут,
него хита пут равне Црмнице;
биће наша, ако Бог да, рука.“
Сађе војска у равну Црмницу
и почину Виру широкоме
445 крај студене ријеке Црмнице.
Гледе војску Срби из затвора,
из бијеле куле Ђуришића,
весеље јој граде из пушаках,
добро су се војсци посилили;
450 грме турски на војску топови,
дају Турци вољу за невољу,

али су се добро препанули.
Двије војске ноћу преноћише,
преноћише једна спрема другој.
455 Но је наша веселија војска:
кола води, а игре замеће,
скока скаче, камена се бача,
пјесне хоре, пушке проламају –
веселе се момчад црногорска,
460 јер су момчад боја зажељела,
па не могу јутра ишчекати
огледат се старијем крвником
са оружјем на пољани бојној.
У то свану и сунце ограну,
465 џебехану војсци раздадоше,
те на двоје разредише војску:
одредише Ријечку нахију
с два племена од Горње Црмнице
да с' убију бојем са Турцима
470 на Мијела до села Годиња;
одредише ђецу Цетињане
с два племена од Горње Црмнице
да ударе уз поље широко
пут кржаве куле Ђуришића
475 на бијеле куле Бољевића,
да избаве кулу Ђуришића
и сокола Ника Поповића.
Тад се сердар на ђогата прими,
те прегази ријеку Црмницу,
480 а за њиме сва његова војска.
Тад скочише до два барјактара,
прегазише ријеку Црмницу,
а за њима ђеца Цетињани
с два племена од Горње Црмнице.
485 Ал' да видиш муке и невоље
од јунака Петровић Ђорђије:
грдна га је рана допанула,
кумбара му ногу оштетила,
не може се с постеље шенути
490 то л' појахат јагрзли гаврана,
то ли сабљу припасати бритку,
но му пуца срце у прсима,
а скачу му сузе на очима.

495 Види сердар из затвора војску,
из кржаве куле Ђуришића,
са петнаест својих соколовах,
веселе јој чине из пушаках.
А шта ћу ти дуљит лакрдију?
Већ удрише млади Црногорци
500 како суха муња из облака,
а ни муња тако удрит неће;
свак би река и би се порека
да нијесу тридесет стотинах,
него да су и десет хиљадах,
505 Стоји јака, земља се пролама,
има од шта, драги побратиме!
Пушке грми дванаест хиљадах,
фишти војске дванаест хиљадах,
а грувају четрдест топовах!
510 Није чудо нит' се чудит треба:
стари су се поклати крвници.
Виче сердар с пулата Ђогата:
„Ђе сте, лакци, на вас прогмјело?
Ђе су турске главе и оружја?
515 Но свакога мртва унијеше;
нијесте се тако научили!“
Искочише два момка сокола:
Мартиновић од Цетиња Саво
с двојицом се бори на мегдану,
520 обојицу доби на мегдану –
једноме је главу окинуо,
с обојице скинуо оружје,
а полеће с Доброга Свјетлоћа⁵⁵,
те је турску главу уграбио,
525 уграби је из огња живога.
Грми ватра, да очи испадну,
пала жива мука на јунаке:
множ Турчина, мало Црногорца,
Арбанаси, кржави јунаци,
530 не дају се лако потиснути.
У то војска црногорска викну:
„Уриш, ђецо, што се ово ради!

⁵⁵У првом издању и код већине приређивача уместо *Доброга Свјетлоћа* стоји *Доброга свјетлоћа*; на основу налаза Р. Драгићевића, приређивачи *Просветиног* издања из 1953. закључују да је *Свјетлоћа* заправо *Сјеклоћа* (братство у Добром, тј. Добрском селу) и зато стављају почетно велико слово. (Прим. прир.)

Од ватре ни очи искочише,
од ватре ни попрска оружје!
535 Не сагнасмо с мејдана Турчина.“
Учини се страшна мјешавина,
убише се свијетлим оружјем,
убише се дрвљем и камењем,
клети Турци плећа окренуше.
540 Ал' зафајду, драги побратиме!
Близу им се куле намјерише,
а на куле убојни топови:
близу им се лађе намјерише,
утокоше, мртве унесоше;
545 одбрани их блато и бродови,
одбранише куле и топови,
а пиличник утећи не шћаше.
Виђи муке и невоље љуте
што на ђецу паде Цетињане
550 и њихову дружину осталу:
уза село они ударише
на несрећне куле Бољевића;
отвори се кула Ђуришића,
те искочи сердар Мартиновић
555 са петнаест својих соколовах.
Ту је мука што је било није:
пусте куле за бој наређене,
пусте куле пуне џебехане,
пусте куле пунане јунаках,
560 пушке грме, падају јунаци,
на јуриш се отимају куле.
Но бирани гину Црногорци:
није лако куле узимати.
Двадест кулах на јуриш узеше,
565 сваку кулу крвљу омастише,
сваку кулу ватром опалише.
Ал' да видиш сокола јунака
барјактара Мартиновић Ђура!
На другу се не обраћа кулу,
570 већ на руке носи џефердара,
трчи јунак кули Маркишиној,
како му се пређе захвалио;
с Ђуром лете до два побратима,
од Његушах Радоњић војвода

575 с љуботинским Ђуром капетаном,
 а за њима двадесет момаках.
 Опази их Пламенац Маркиша,
 те с дружином кулу оставио.
 Барјактар га зове Мартиновић:
 580 „Стан', Маркишо, турски капетане!
 Да л' нијесмо вјеру ухватили
 да не бјежи један пред другијем,
 један другом да не пушти куле?“
 Бјежи курва Пламенац Маркиша,
 585 бјежи курва, окренут се неће.
 Тад му пусту кулу изгорјеше.
 Сердар с војском на кулу јуриша,
 куле пале, а робље хватају.
 Но је сердар срца милостива,
 590 не да роба пређе своје главе,
 но пуштаје робље на слободу;
 изгорјеше листом Бољевиће.
 У то приспје ријечки сердаре
 и његова војска сваколика;
 595 низ село је напуштио војску.
 Што утече цетињском сердару,
 не утече ријечком сердару.
 Похараше, хашар учинише,
 четрдесет кулах изгорјеше
 600 и стотину робах ухватише.
 Бјежи грдан Пламенац Маркиша
 су његово стотина момаках,
 бјежи грдан Скадру на Бојани
 к поочиму скадарском везиру
 605 да му прича што се догодило.

У овом је боју около сто и двадесет било мртвијех и рањенијех с обије стране, али их није од турске стране више пало но од црногорске, јербо су многи Црногорци погинули јуришећи на куле, него Црногорци подоста џебане турске у кулама узму.

Ове је године Порта отоманска које у одијелу, које у новцу, које у житу и у разним стварима више од сто тисућах талијерах потрошила да смути и покоље Црногорце, а то је једино из нечовјечне злобе радила и уз мој пркос, само да обори оно правитељство које сам ја с много мојега труда и крваве муке у Црној Гори поставио. Али јој би зафајду мука, само што толике новце просу и осрамоти себе пред свијетом показавши му своју опаку и варварску ћуд.

Владика црногорски П. П. Њ.

ЧАРДАК АЛЕКСИЋА

Около Митровадне 1847.

Љуто цвили Ченгићу Дед-ага
уз кољено мостарског везира:
„Хај, помагај, драги господаре,
од Ускоках, турскијех крвниках;
5 они су нам очи извадили,
они баба посјекоше мога,
око њега седамдесет агах,
све јунака и господичића
од све Босне и Херцеговине.
10 Бољи бјеше Ченгић Смаил-ага
са његово триста тевабијех
но тридесет на Босну градовах
са њихових тридест капетанах.
Кад погибе Ченгић на Млетичку,
15 сву су турску земљу заплакали,
заплакали, у црно завили –
и те смо им јаде опростили.
Турковати не дају Турцима
ни по раји купити верђије,
20 с’јеку Турке на свакоју страну,
баш од Лима до мора сланога.
И те смо им јаде опростили,
ал’ им јаде опростит не могу:
направише од боја чардаке,
25 а чардаке на земљу цареву,
без питања цара и везира,
без тапије ефенди-кадије,
Дамјановић на Кара-Малинско,
Жижић Вуле Стругу зенђиломе,
30 около њих шездесет Ускоках;
у чардаке џебехану ране,

на чардаке суше турске главе.
Те им јаде опростити нећу,
већ ми подај ситну бурунџију
35 да окупим силовиту војску,
да ударим на села ускочка.
А дајем ти турску вјеру тврду:
хоћу села попалити њина,
хоћу робље поробити њино,
40 насјећи се главах од Ускоках;
што претече испод сабље моје –
то ћу шћерат у Морачу тврду,
ни ће ваљат тамо ни овамо.“
Тада скочи мостарски везире,
45 те пољуби Ченгића Дед-агу:
„Бе, аферим, пиле од сокола!
Ево теби ситна бурунџија,
купи војске колико ти драго,
а ево ти хазна и џебана,
50 носи, сине, колико ти драго.“
Ченгић љуби у руку везира
и прими му хазну и џебану,
из руках му бурунџију прими,
па појаха витку бедевију,
55 оћера је Гацку широкоме.
Сједе ага на бијелу кулу,
па шарене књиге растурио.
Прву посла Пјевљу питомоме,
а на име Бунгур Сали-аги:
60 „Побратиме Бунгур Сали-ага,
како примиш књигу шаровиту,
устај брже на ноге лагане,
те покупи Фочу и Таслицу
и крвава града Колашина,
65 хајде с војском преко Колашина,
окрени је равном Сињавином
те удари на Сировац тврди.
У суботу која прва дође
ја ћу мојом војском ударити,
70 ударити на Кара-Малинско,
ударити Стругу зенђиломе,
полазићу кавурске чардаке,
полазићу кавурске газије.

75 Па отолен да се састанемо,
да кавурско робље доведемо,
да кавурске главе окупимо
у Дробњаке на широке луке
код бијеле куле Церовића,
ђе су наша разбојишта стара.“
80 Ону посла, другу накитио,
шаље књигу Стоцу на Брегави
аџи-Шеху, турском књижевнику:
„О аџијо, крвава газијо,
устај брже на ноге јуначке,
85 а појаши вранца од мејдана;
од оружја ништа не узимај
до о коњу топузину тешку,
у зобницу књиге и инжиле,
да нам учиш језам и трећате,
90 без шта Турци умријет не могу
ни кавура добит на мејдану.
Покупи ми Стоца и Требиње,
Корјенића и равну Рудину;
успут узми крваве Никшиће,
95 а никшићке крваве газије,
е нам без њих тамо пута није.
Хајде, аџо, с војском на Крново,
ама немој, аџо, одоцнити,
у суботу мислим ударити
100 на Ускоке, на наше крвнике.“
Како ага књиге растурио,
али ни он не сједи залуду,
већ појаха витку бедевију,
па од Гацка војску сакупио,
105 а од Гацка и Корита жупна,
па окрену низ Дугу широку,
докле дође на Крново равно.
Када дође на Крново равно,
ал' је аџо први доходио
110 и за њиме војске три хиљаде,
све хатлије љуте сератлије.
За Дед-агом до двије хиљаде,
све хатлије љуте сератлије.
Ту ми Турци коње одјаше,
115 те уморне коње изводаше,

па коњима зопцу устакосе,
а Турци се рахат учинише:
на ледину ноге прекрстише,
на ледину кафу припекоше
120 и бојничке луле запалише.
Пију Турци кафу и ракију;
докле ноћи испред зоре било,
аџи-Шех се на вранца припео,
па проучи језам и трећате.
125 Тад сва војска на ноге скочила,
сератлије коње појашаше,
калаузи војсци најавише,
окрену се на Ускоке војска;
тајно иде, не чује се војска,
130 јер се боје чете од Ускоках,
да не даде хабер Ускоцима.
Ал' Турцима лоша срећа била:
из војске им момче искочило,
и то бјеше родом Црногорац,
135 те протрча на Кара-Малинско
и учини хабер Ускоцима.
Ускоци се љуто узмучише,
Ускоци се мрко погледаше,
нико ништа не зна говорити:
140 зло је гинут, а горе бјежати!
Рече соко Сава Лаковићу:
„Бјеж'те, жене, и ђецу водите
и велика мала оћерајте,
ћерајте га у Морачи тврдој,
145 а ми ћемо остат у чардаке.
Ако овде листом изгинемо,
мал харчите, ђецу подижите,
да се ђеца бију са Турцима;
ако буду ускочки синови,
150 Ускоке ће светит од Тураках.“
Све утече у Морачу тврду,
само оста шеснаест пушаках,
међу њима Ружа Лаковића,
у чардаку на Кара-Малинско;
155 дају хабер Стругу зенђиломе.
Кад Стружани хабер разумјеше,
рече попе Требјешанин Мићо:

„Не одвајам мала од чардака;
кад ми Турци посијеку главу,
160 нека гоне мала великога,
нек нам'јене за попову душу.“
Докле сину зора од истока,
од Бијеле халакнуше Турци.
Ћуте јадни у чардак хајдуци;
165 у чардак су ватру угасили,
пред очима пушке заратили,
хоће ближе да напуште Турке.
Плаховито Турци ударише,
а на чардак огањ оборише,
170 од чардака цјепанице скачу.
Ћуте јадни у чардак хајдуци;
у чардак су ватру угасили,
пред очима пушке заратили,
хоће ближе да напуште Турке.
175 Ема Турци боље кидисаше,
навукоше сламу и сијено
да запале Миркова чардака.
Ускоци су крвави јунаци,
те преблизу напуштише Турке,
180 готово им чардак запалише;
гори ватра уз дирек чардака,
него чардак прифатит не хоће:
силни вјетар од истока дуну,
плам савија по земљици црној,
185 а дим гони у очи Турцима.
Тад пукоше шеснаест пушака,
а фриснуше шеснаест јунака;
поваљаше око себе Турке,
попадале с коња сератлије;
190 натраг клети узбјегоше Турци,
повукоше мртве и рањене.
Ал' да видиш Ченгића Дед-агу:
у руку је сабљу извадио,
а нагони витку бедевију,
195 сабљом бије сератлије Турке,
нагони их Миркову чардаку.
Зорни Турци боље кидисаше,
повукоше на кола колибе,
повукоше сламу и сијено

200 да запале крвава чардака.
Ал' не дају шеснаест Ускоках,
бију Турке около чардака;
натраг клети узмакоше Турци,
вуку собом мртве и рањене.
205 Бога ми се препадоше Турци.
Пјева Вилић Лека у чардаку,
припијева ускочке вукове:
„Хај, ђе си ми, Шундо Бајагићу
и Јакове Потураковићу,
210 губало вас хајдучко млијеко!
Што се кадгођ дома не нађете,
но све с четом у Херцеговину,
те прежите друме и путове,
из бусије сијечете Турке?
215 Хвалите се по српској крајини
колико сте посјекли Тураках,
а вас нема овде на невољи
да се данас главах нас'јечете
на мејдану на Кара-Малинско.“
220 Из чардака добар јунак виче,
а на име Тодоровић Драго;
он дозива у турску ордију,
а на име Ченгића Дед-агу:
„О, Дед-аго, једна потурице,
225 што нагониш Турке на чардаку?
Но ако ти була није курва,
испани ми на мејдан јуначки,
на мејдану на Кара-Малинско,
да с' на остра гвожђа обидемо
230 ђе гледају Турци и хајдуци;
ал' ти драго пјеше на опанке
ал' на твоју витку бедевину.“
Чује ага, чут се не чињаше,
но помамни Турци кидисаше,
235 на чардака просипљу плотуне,
од чардака цјепанице скачу.
Не дају се шеснаест Ускоках,
но ваљају око себе Турке.
Нуто грдне муке на Ускоке:
240 нестаде им праха и олова,
но се вуци мрко погледују,

за остра се гвожђа прифатају,
да излете у турску ордију,
да погину на мејдан јуначки,
245 да не горе живи у чардаку.
Него пуче пушка из чардака,
Стреличина везена шишана,
годи Јаков Ченгића Дед-агу.
Момче лудо, невјешто шишани,
250 препаде се да га не надметне,
те је агу ниско потхватио:
саломи му од седла јабуку,
поквари му пушке у појасу,
ал' му пуста т'јело не дохвати –
255 паде ага с витке бедевије.
Тада клети узбјегоше Турци,
оставише агу под кобилом,
а загна се Бећир капетане
да уграби агу рањенога,
260 но га годи Шућур из чардака,
грдном га је раном саставио;
бјежи рањен Бећир у дружину.
Но Бог уби Канкараша Драга
(то је аги прва тевабија)
265 те на агу загон учинио,
прими агу у седло кобили
и побјеже с њиме у дружини;
на њ не пуче пушке из чардака.
Одбише се Турци од чардака,
270 од чардака на Кара-Малинско,
па ми онда зорно ударише
на чардаку под Стругом Жижића,
на чардака осуше плотуне,
од чардака цјепанице скачу.
275 Ал' се бране дванаест јунаках,
не дају се примаћи чардаку,
него бију око себе Турке.
Пјева попе у чардаку Мићо,
припијева Бегана сердара
280 и делију Вујачић Стефана:
„Лопушина, ускочки сердаре,
што си ми се јутрос задоцнио?
Нијеси се тако научио!

285 Ти делијо, Вујачићу Стефо,
камо теби зекаљ од мејдана,
те се хвалиш међу Ускоцима
да ћеш коња угнат у ордију?
Ево Турци, а ево мејдана,
покажи се на твога зекаља.“

290 У ријечи у којој бијаше
ето сердар уз Дугу Пољану,
според њега Стефан на зекаљу,
а за њима десетак момчади.
У Турке је сердар ударио,
295 а кликује биране јунаке
од Ускоках и двије Мораче:
според њега Стефо на зекаљу,
угна зека у турску ордију,
те разгоне око Струга Турке.

300 Но плотуни турски загрмјеше;
тако њима Бог и срећа даде
те од ватре турске остадоше,
но погибе зекаљ под Стефаном;
од њега је Стефан одскочио.

305 Од чардака побјегоше Турци,
а искочи попе из чардака
с голим ножем у бијеле руке.
У сломјене Турке угазио;
не шће сјећи из реда војнике,
310 јер се боји да се не огреши,
да хришћанску не пос'јече главу,
него виче што му грло даје:
„Ко се крстом прекрсти часнијем,
он од мене погинути неће.“

315 Крсте му се Турци и хришћани,
ал' се један не зна прекрстити:
њему попе посијече главу.
Грдно Турци бјежати нагнуше,
а ћера их Бегане сердаре,
320 с друге стране попе од Ускоках –
догнаше их на Кара-Малинско.
Тад искочи шеснаест јунаках
из чардака на Кара-Малинско,
разагнаше Турке уз планину.

325 Кликују се крвави јунаци,

но се бране у полому Турци.
Запуцаше пушке од Тураках,
те убише брата сердарева
и ранише Стрелицу Јакова.
330 Дође сердар до брата мртвога,
на њега се не шће окренути,
но у Турке јуриш учинио,
добру турску посијече главу,
те му братске ране пребољеше.
335 Ал' да видиш два сива сокола –
Лаковића, јединца у мајке,
и дијете Алексић Милоша:
у поћеру ходит не шћедоше,
него иду у претијец војсци;
340 у планини Турке претекоше.
Ко се крсти крстом хришћанскијем,
узимљу му свијетло оружје;
ко се крстом не шће прекрстити,
њега гађу пушком од образа,
345 а сијеку ножем од појаса.
А шта ћу ти дуљит лакрдију?
Но морачки четрдест ускоках
од Тураках јаде порадише:
дванаест им главах посјekoше,
350 а сувише мртви и рањени,
које Турци собом одвукоше;
педесет их живе похваташе,
који им се крстом прекрстише,
те свијема оружје узеше,
355 без оружја дома отправише,
нека памте ће су доходили.
Није чудо, драги побратиме,
јер Ускоци посјekoше Турке,
јер Ускоци узеше оружје;
360 тако су се вазда научили.
Но је чудо од те женске главе
што учини Ружа Лаковића:
у поћеру пошла за Турцима,
те с двојице скинула оружје.
365 То је теже свој турској крајини

но њихове посјечене главе!

Како удари Турци на Малинско и на Струг, Сировчани (треће село ускочко Сировац) не смједни им одмах у помоћ поћи бојећи се себе од Колашина, него у ручања доба потрчи мислећи да су шћели е би до оно доба на њих удрили. Они приспиј на Малинско, кад али су се у исти час Малинштани и Стружани из поћере вратили, те дијеле турску одору, оружје, коње и комору; у исти мах, само што су били мало сјели, удари Сали-ага Бунгур су четири тисуће на Сировац, попали сировачке савардаке и окрени низ Тушину пољем. Потеци Сировчани и остали Ускоци на помоћ Сировцу, ако ко ће доспјети: три сахата хода, а људи удављени поћером! Срећом Турци не учине много штете, јербо чељад и стока утеку у гору, само што изгоре неколико савардака и једнога слијепца посијеку. Церовићи који су се затекли у Тушину како у зору чују ударац на Малинско и на Струг, већ су знали што им се хоће. Они седам осам са још пет шесторо момчади, која се надесе код њих, забиј чељад у тушинску црквицу, па сву црквицу испробијај гвожђима, те начини пушкарнице да се бране. Како Бунгура виде низ Тушину, а они се затвори у ону црквицу. Бунгур, како не нађе Дед-агу с војском у Тушину, знаде што је с њим било, те он наври да прође низ Тушину у Дробњак, али га наши дочекај из оне црквице, неколика Турчина убиј и обрани. Тада се Турци свакојако ухиљени за Дед-агом поврати навише преко Штичја пут Језерах, а ови се отвори из оне црквице, уграби двије главе турске и отми готово сву ону пјачку што су Турци у Сировцу били попјачкали. Овим се овај бој доврши.

Владика црногорски П. П. Њ.

ПЈЕСМЕ 1847–1851.

ОРАО И СВИЊА, ИЛИ НАША БРАЋА ПОДМИЋЕНА ОД ТУРАКА

Једном свиња из пуна корита
пред вратима имућнога дома,
ка умије, по свињски локаше.
Орај гордо на крутој литици
5 величава крила одмараше
и оштраше смртоносне канџе
бацајући пламене погледе
на све стране у прољетње јутро,
к побједи се новој готовећи.
10 Него свиња, како се налока,
поиздиже турин обрљани
и угледа на литицу орла.
Грокну крупно, па говори орлу:
„Шта ту чучиш на голој литици,
15 несретниче и гладни ајдуче,
изгнаниче под општим проклетством?
Што је твоја жалосна судбина?
Празна слава и грабеж крвави,
па и с крвљу ручак без вечере.
20 Помири се и предај људима,
виђи ка се живи обилато:
мени на дан три корита дају,
све пуније једно од другога;
па цио дан у глиб до ушију,
25 превраћам се, на свијет уживам;
ни што мислим, ни главу разбијам,
но иза сна на пуно корито.“
Орај тресну, па прикупи крила,
с презренијем одговара свињи:
30 „Мож се хвалит ка поштено живиш
пред свињама, али не пред нама,

јербо наше племе поносито
таквога се гнушава живота.
Него ти се чудити и није:
35 свињски мислиш, а свињски говориш.
То ти сада дају и госте те,
ал' не зато рашта ти помишљаш,
но док мало накупиш сланине,
па ће одмах маљугом по цику.
40 То⁵⁶ погађаш, ми смо грабитељи,
под вселенским живимо процесом
опасности и крвопролића;
то су наше игре и пирови.
Но ликови наши поносити
45 јесу символ земног величества,
на крунама царскијем блистају;
јошт се круне диче и поносе
што су лика нашега достојне.“
То изрече, па хитро полети,
50 ка крилата из лука стријела,
у својему над облаком царству.
Оста свиња у гадном брлогу
чекајући у чело сјекиру.

⁵⁶Код Решетара уместо *То стоји Те*. (Прим. прир.)

ЉУДЕВИТУ ШТУРУ

У мрачноме путовању следујем ти зубљи свјетлој,
ка погледи жедни данах феноменах бистру кључу⁵⁷
ка побожник што следује посагнуте трепавице
светом входу у сумраки за лампадом играјућом,
5 али путник с бурне волне жедни поглед кад управља
кроз чајину густу морску к врху куле фењерове⁵⁸.
Шта ме к томе побуђује⁵⁹, о природо таинствена?
Зар свјетила тога морам бити слабим сателитом?

Свуд с' огледам ка вјештица пред зрачнијем образима,
10 свуд те видим ђено дубиш у зрцала мистическа,
с мракама се гордо бориш, глас вјенчајеш⁶⁰ са лучама,
страшило су моме оку зрачни твоји полусови,
а ти смјело играјући на зениту точку сједиш,
са ње химне просторима уз судебне жице појеш;
15 ништожности бићем дражиш, оплакиваш⁶¹ бића биће,
лик свој видиш на надиру ђе погледе остре баца.⁶²

Како славља са младике трогателним дијалектом
кад јутрењу химну поје над потоком милећијем,
у њем себе она види наврх танке младичице,
20 себ' подража, себе учи и весели сама себе,
у живо се огледало играјући огледива,

⁵⁷У *Гласу Црногорца* (Цетиње, 1875) и код Лаврова стих 2 гласи: *ка погледи жедних дана знаменијах бистру кључу*. Овде према *Татранском орлу* (бр. 51, 1847). (Прим. прир.)

⁵⁸У *Гласу Црногорца* и код Лаврова уместо *фењерове* (*Татрански орао*) стоји *Прењерове*. Приређивачи *Просветиног* издања из 1953. мисле да је погрешно прочитан израз *куле Френелове* (Френел је био француски физичар који је радио на побољшању морских светионика), али остављају текст из *Татранског орла*. (Прим. прир.)

⁵⁹Код Лаврова уместо *побуђује* стоји *пробуђује*. (Прим. прир.)

⁶⁰У *Гласу Црногорца* и код Лаврова уместо *вјенчајеш* стоји *венчишеш*. (Прим. прир.)

⁶¹У *Татранском орлу* уместо *оплакиваш* (*Глас Црногорца*, Лавров) стоји *аплакиваш*. (Прим. прир.)

⁶²Овде се песма завршавала у *Гласу Црногорца*. Даљи стихови према *Татранском орлу* а из *Пјесама* које је приредио Р. Лалић (Београд: Просвета; Цетиње: Обод; Сарајево: Свјетлост, 1967). (Прим. прир.)

глас свој чује и дозива и са свим је задовољна.
Није ово наступ неки лунатике али клапње,
но свештена литургија у сабору свесвјетија.

25 Ка свјетила једног луче у његову развијању
из кристалне колијевке са играњем што се сипљу,
погледи се исто твоји разиграју неуморно
по алмазним острвима у држави Латониној,
зјенице ти смјело дубе на дискове распламане,
30 у бездне се погружаваш, ђено игла полус не зна,
нит кормило лађа слуша, ђе природа поб'јеђена
у њедрима ноћи спава – хаос мјериш, с мраком збориш.

У атому студеноме, те превјечним санком спава,
видиш симбол божествени и некога бића клицу –
35 ти у мрачним просторима под хаосне густе тмуше
видиш оком магическим ђе с' ускрса сјеме таји.
Неуморни твој гении по правилу неком тајном
жеже лампе с растојањем по ужасном ноћном гробу,
и путујеш, но ка ангел, по држави Сатаниној,
40 и адово нарјечије са поуком гласе даје.

И цар исто ради од Ипериона,
зажигућ огњеве на кристалне куле
Пиринеја гордог обилне Индије,
које гордо дубе над бурним тучама,
45 ал' му мраке вјечне, сопутнице грдне,
већ фењере смјело брилијантне гасе
на ледену круну Чимбораса горда,
ал' он исто зубљом неуморно трчи.

Кад се од нас скрије за рубинске волне
50 западњега мора, тад прелест открије,
тад му се разлете по мрачној пустињи
сто и осам ројах од бистра алмаза,
животворне струје његове пијући,
правилнијем трагом њиним сљедујући,
55 жуборећи тихо зрачним нарјечијем.
Ти њему приличиш кад се од нас скријеш!

СПРОВОД ПРАХУ С. МИЛУТИНОВИЋА

Ко свијета не зна ћуд,
свијет му је строг и груб,

Смрт ужасна, туге мати, наказнога страва лица,
без ћућења, хладне душе, свете правде јест царица;
не познаје чин ни лице, хладним ситом исијаје
вјечну искру из прашине, да на небу брже сјаје.
5 Жертве јој се невиности пред мрачнијем двором пуше,
гроб је њена колијевка, ка вјечности њиха душе;
ка огњишту вјечитоме чувствувања плам се вије,
чрез гробницу таинствено опет с истим да се слије.
Да, све зраке заробљене мрчавама од облака
10 к свеопштому треба диску да се свака врати зрака.
Блудећа је зубља гениј – метеоров кључ у мраки,
само одблеск успомена земљи преда вјечни, лаки;
електричка искра – душа, која лети ланца кругом,
док се опет на извору она врати бистром дугом.
15 Дјејствија неуморног сочетава овај начин
небо с земљом, земљу с небом, питајући даје им чин.
Тим начином дјејствија огњи пламтећ вјечно стоје,
њим у њедру свесвјетија⁶³ бесмртне се искре роје;
пословање неуморно порађа се овим кругом
20 и надежда будућности – својакање чојка с Богом.
Појетина душа што је? Што и жива у кристалу;
степеном се спушта, диже и премјену ћути малу.
Ће се силни полет мјери, међу прве ти си, Симо;
трудно те је и зазрети, камоли те проћи мимо.
25 На простоме трговишту алмаз ц'јене нема праве
нити гениј међ' незнанством може дужне имат славе;
младе душе у повоју не чувствују потресање

⁶³У првом објављивању *свесвјетија* написано као Свесвѣтія; код Решетара *свесветија*. (Прим. прир.)

небеснога нарјечија, то л' му виде сијевање.
30 Ја сам теби много дужан – дужности су ове свете,
ка олтару признателности⁶⁴ нека вјечно оне лете.
Ти м' уведе поглед први у зрачнијем просторима,
у којим се зв'језде тиће и шетају хоровима;
показа ми св'јет без бусла, бусло исто без полуса –
то је д'једна земља наша, то је вјечна ова дуса.
35 Споменик се теби хоће – Славенство је проста маса,
јошт га зраке косо гледе, јошт по тами оно баса.
„Што је наше – све је лоше“ – све гудимо сами собом.
Народности ће нам олтар? Туђега смо свагда робом!
Збогом, Симо, посљедњи пут; нек ти лака земља буде!
40 Драг остаје твој успомен код Славенства правог свуде.
Твој споменик сјајан дуби у химнама народнима;
на аманет вијек ће га предавати вјековима.

⁶⁴Код Решетара уместо *признателности* стоји *признаности*. (Прим. прир.)

ПРОЉЕЋЕ

Лепири су њежна крила тихом сфером развијали,
а зефири изобила аромате распршали.
Прелести се топи, куго! леде, розах страшни бичу,
царство твоје није дуго када зраке управ ничу.
5 Поврати се острооки са јужнога пута старче,
Аполоне превисоки, да ти очи земљу смлаче;
под ужасом и мртвилом кликују те сва сјемена,
отежана светом клицом у надежди твог пламена;
угриј хладна земна њедра, ђе се дивна цв'јећа гн'језде,
10 ка у волне неба ведра што се тиће сјајне зв'језде.
Мраз се и лед у дим пуше, растопљена скаче страва,
њом се р'јечна уста гуше, на трон њезин расте трава.
Побједи се твојој море разјечало, њен плод ждере;
ледене се мртве горе коловрате, у дим пере.
15 Тме новoga покољења, жедне твоје бистре струје,
ње лишене пред створења, њом живују, к теби зује.
Све је тобом воскреснуло, све животом задануто,
младо јутро свем' свануло, њежним соком све насуто.
Скриј, природо, кабаницу која грди лице твоје,
20 ћерај жалост за границу ђе недвижне мраке стоје.
Азурнијем океаном на уредна јата лете –
борећи се лаком волном, ждрал дужности ради свете
славоноси сунца поврат гласи својом простом пјесном
и водопад у коловрат исто слави хуком страшном.
25 Весну срета славуј, шева с деликатним мрморањем;
њој све игра, њој све пјева са радосним восклицањем.
Виђи земљу увјенчану⁶⁵ ка се брачним дичи рухом
и искрену сл'јед мљечану ка је кити са облуком!

⁶⁵У првом објављивању уместо *увјенчану* (Решетар) стоји *увџи ану*. (Прим. прир.)

ПИРОВАЊЕ

C'est lui qui fait briller ton regard sur la terre
comme l'étoile aux cieux.

V. Hugo

Нек у дане најсретније
наше данак овај ступи;
пир пирује српска кућа,
а јунак га Србин дава.
5 Весеље је ово збиљско;
у њ искреност чиста сјеца
како зраке у алмазу,
како искре у зрцалу;
у њ весељем душа кипи
10 како извор у пучину,
ка шампања у кристалу;
ту се српски мисли, збори,
ту се српском диком хори.
Није ово све земаљско:
15 има нешто небеснога
те зракама прелеснима
пировање запаљује!
Та бечка је то Даница
која сјаје у прелести
20 на српскоме хоризонту,
што нас видом пљенителним
тако силно очарава.
Луиза је то млађахна,
наша китна домаћица,
25 у правилном које лицу
излило је штедро небо
све милине, све грације;
Аврорина то је шћерка

и цвијетна сапутница!

У Тријесту, 7. децембра 1850, код г. Спиридона Гопчевића.

РИМ, 1. ЈАН. 1851.

Уписато на куполи Св. Петра

Ради човјек све што радит може
да угоди теби, вишњи Боже:
с облацима свете куле веже,
у кулама чисти тамјан жеже;
5 са напрегом теби химне пише,
к теби ропском побожности дише;
умом густе мраке просијеца,
а дјетинским нарјечијем јеца.
Буром смутном узвијани атом,
10 таинственом запаљени ватром,
хоће име твоје да изрече,
што чувствује – то хоће да рече;
са уздахом топле сузе рони –
то га дужност, то га нужда гони;
15 руководства овдје хоће твога,
а за гробом блаженства тихога.
Храм је овај чудо – теби сличи,
нек твој горди олтар земљу дичи.
Ох, куд басам? што л' ја сада кажем?
20 С вјечним пламом што прашину слажем?
Та он није до тварца слабога,
храм он није за Бога силнога,
већ рукотвор на малом попришту,
као мравја што је на мравишту.
25 Ти си себи храм дига над свима,
што сав страшни простор обузима:
тме мировах правилнијем ходом
под кристалним играју му сводом;
време тече бистријем потоком
30 под његовом куполом високом;
вјечност крије смршене трагове

у његове широке углове;
сви свјетови вјечним факелима
кружају се твојим небесима,
35 служе храму за свјетила твоје,
служе општем оцу превјечноме.
Диск средине, с ког лучах пламови
свуд се сипљу како вихорови,
на средини стоји твога храма,
40 те прелива зраке у зракама;
служи живог плама источником,
служи твојим вјечним жртвеником!

ПОЛАЗАК ПОМПЕЈА

У, ха, ха, ха! Чуда!

Подземни се потресови са стравичном јемом хоре,
а земаљска мрачна њедра са пакленом силом кипе;
брегови се од језерах растопљени проламају,
и језера с сваке стране у огњено море рину.
5 Та огњена страшна пара под мрачнијем сводовима
тутњевима неизбројним разбија се и прскаје.
Дрхтајући Везув бљује густе витле мрачног дима,
из жвалах му с јемом лети страшни поток жеравице,
те облаке од пепела на сунчано лице сипље.
10 Јединствено поднебије Неапоља гиздавога
једнијем се махом прели у тартарску смртну боју.
Над њим сунце грдно плаче тризрном пријевјесом,
под њим земља уплашена од погубне силе стење.
Ух, страшила ужаснога! Смртном јемом све уздрхта:
15 дрхти море, дрхте горе, жалосни се човјек смрза!
Је л' паклена вражја сила злу стихију узмутила?
Оће л' своди мрачног царства свиколици попуцати?
Оће л' земља коматима у облаке да полети?
Је ли ово дан посљедњи те с' у тавну ноћ прелива?
20 Догоре ли зрака св'јетла на бријегу вјечне ноћи?
Избриса ли небо земљу из својега календара?
Не, не! Тартар мртав лежи под тучнијем сводовима,
смолени му океани нарушити брег не смију;
јошт су земљи љета дуга, небо земљи зла не кује:
25 та земља је чедо Божје, расадник је Божји земља;
димник се је један црни од палате Плутонове
запалио по нагону, те ће мало подимити.
Сила не зна што је правда кад је луда сљепост води;
гњев приветни, гњев бјесноће – тешко мјесту над ким пукне!
30 Пет сусједах жалоснијех, на праг ви је час посљедњи;
тка се вама црни покров под ким ћете вјековати!
Ноћ је дуга – дан не свиће, Везув страшни, Везув љући!

Пет градовах тужни народ бјежи мраком у незнању:
 родитељи своју ћецу, ћеца родитеље
 35 погубили у мракама, те се траже вапијући;
 очи мраке ухватиле, сила јеке глас узела;
 мајка чедо наћ не може, нит љубавник љубавнице.
 Спасенија нигђе нејма, смрт у ноћи страшно рази!
 Пред олтарма жреци клече с ликом смрти на образу,
 40 те идоле умољају, дају мита и завјете
 да смекшају гњев небесни, да заштите поклонике.
 Сл'јепи жреци ништавила! Многобожја олтар гадни
 свемогућу вољу Творца не смекшаје, него јари.
 Та идоли и пенати што олтаре ваше пуне,
 45 изроди су то и бебе, те вишњега име хуле.
 Други олтар њему треба – свемогућ је он и силан;
 њему хоре сва небеса, он ужасом бездне стреса!
 Клече жреци пред олтарма, укочени и нијеми,
 страва им је глас узела, смрт бљедношћу задахнула;
 50 идоли се од камена тресу, ломе низ олтаре.
 Народ блуди изгубљени како адске у мрак сјени;
 неки себи спасенија у избама мрачним тражи.
 Адску силу напор диже са љутилом стостручнијем,
 распукоше на све стране Везувију грдна жвала!
 55 Густе крупе од камења излећу му из безданах;
 разе љуто, разе страшно што гођ својим махом стигну.
 Међаве се, како муње, од пепела и жераве
 расхорише на све стране кругом мрачна Везувија;
 урагани њима витле, ураганим' они тутње.
 60 Дажд се усу пљусковима вреле воде с густом пљеном,
 а потоци раскаљени у црвеним валовима
 густа вара⁶⁶ зајечише низ Везувиј муклом јеком.
 Све сарази грдна сила, све сажеже, све затрпа!
 Зла урока, зла нарока, зла удеса, а зла часа!
 65 Не бјеж', море, од ужаса, но притеци на невољи –
 нек је краће страданије, мученију конач метни,
 како Јордан што притече у долини Силвестровој:⁶⁷
 конач метну мученију, а задуши адска жвала.
 Бјежи море од бреговах, од чуда се уплашило:⁶⁸

⁶⁶ Лава

⁶⁷ Године 1897. пријед Христа прште вулкан у долини Силвестровој и прогута три града: Содом, Гомор и Адаму; наврни се Јордан у ону пропаст, те угаси вулкана и на реченом мјесту начини се Мртво море.

⁶⁸ Град Помпеји био је на мору, али које је чудо вара и пепела онда из Везувија изринуло, напуни море, те су данас развалине Помпејеве око по сахата од мора далеко. – Једнака је судбина у исти мах постигла пет градовах: Помпеје, Херкулан, Стабију, Оплонт и Ретину. Ово се догодило 79. года по Христу. Неколико

70 у гробницу мученија пет градовах потонуше!
 Поздрављам те са уздахом, о разуре нечувени,
 о гробницу Помпејева! Ево мене на твојм брегу,
 жедни поглед да наситим, љубопитство да угасим⁶⁹,
 на твојијем развалама, на горама од пепела
 75 да излијем сажалење над људскијем страданијем.
 О како су дивна, красна и прелесно искићена
 у свом роду, у свом укусу сва зданија Помпејева!
 Поздрављам вас, о олтари, кумирима остављени,
 вас, клијети, окићене с живописом, с мозаиком,
 80 дивни врти и цвјетници с фонтанима и бањама⁷⁰ –
 маленашњи, но блистате, те миленост окићате,
 вас храмови и попршта, величине образ дивни!
 По узаним но правилним улицама и кућама
 градским идем како крилат; погледи ми жедни стрчу
 85 с једног чуда те на друго, на све тачке и углове.
 Причај мени појасније о каквостма старог св'јета,
 мен' је доста једна ријеч само досад нечувена;⁷¹
 причај мени појасније твоје збиће нечувено!
 Причај, причај појасније, – сплетени су ти знакови.
 90 Што се бојиш, што премучаш? Сила, Август, Нерон грдни
 и њихове тме родова више св'јету злом не грозе;
 ненаситну гордост римску развалине римске крију.
 Глас је људски овде нејак, глас се људски угасио,
 само сл'једи што му видиш морем вара и пепела.
 95 Ви духови дајбуд' адски, који вјечно пирујете
 на разуре, на пустоши, на људскоме страданију,
 саламандре и ондини, елфи, гноми и демони,
 чаралице и вјештице, ви паклени поклисари,
 из мрачнијех под пепелом штогођ избах прословите!
 100 Ћути идол, ћути ђаво, ћути човјек – гласа нема;
 тјелеса су погребена, духови се распршали,
 под варнијем бреговима не см'је ништа становати!
 Ха, поживље, работници, јербо очи жедне броје

је данах љутост Везувијева над њима бјеснила, него 23. новембра докони и затрпа их варом (лавом) и пепелом. Овога је чуда толико изаврело, тако да је насап над развалинама Помпејевим дебео два, три и више сажња, а далеко је Помпеји од кратера (ждријела) Везувијева около сахат и по.

⁶⁹У првом целовитом објављивању (*Даница*, Нови Сад, 1860, бр. 15, стр. 305–308) уместо *угасим* (Решетар) стоји *угостим*. (Прим. прир.)

⁷⁰У *Даници* и неким потоњим издањима уместо *бањама* (А. Гавриловић, *Коло*, Београд, 1901, књ. II, св. 8, стр. 451) стоји *дињама*. (Прим. прир.)

⁷¹У *Даници* нема стихова 86 и 87; наводи их Лавров (стр. 406) према изгубљеном рукопису који се налазио у библиотеци Српског ученог друштва. (Прим. прир.)

105 све ударце те падају! Ударац је ваш свакоји
по залогај, те медени, љубопитству ужденоме,
ударац је ваш свакоји мах једнога јака весла –
све нас ближе попримиче внатрешности старог св'јета.
„Ево овде три картине, те лијепе живописи;
ево мјесто гђе живио и огњиште ђе пирио;
110 ево пода с мозаиком, те лијепо накићена!“
Бјежи, бјежи, свак се мичи – не сметајте зраку сунца!
Усуше се бистре зраке на обитељ, на огњиште
те погледом животворним за вјековах осамнаест
пренебрегле сасвим бјеху и лишиле њине игре.
115 Поздрављам те, неизвјесни људски стану и огњиште!
За спомен ти зрак остављам у твојојзи обитељи!

Његово Велич. Фердинанд II, краљ од обје Сицилије, благоволио је да се једне куће у Помпеју открије учини у моме присуствију, и тако 20 и неколико радниках работали су неколико дана. 4. марта у моме присуствију работа се докони и кућа се открије (кућиште) околу 15 лакатах дуга, 7–8 лакатах широка и толико висока. Њене су стијене лијепо клаком намазане, црвеном и зеленом бојом покрашене. Три је главне картине (in fresco) украшавају (без мањијех), а четврта је на четврту страну збрисана временом. Речене су три картине доста приличне, и обећа ми придворни живописац да ће их у точности на папир пренијети и дати ми их за спомен. – У Помпеју су куће мале биле и испребијане на клијети, како што су турске, али је свака готово украшена малијем садом, фонтанима малијема од бањах⁷² са живописом вјештим и чудесним мозаиком, само што су величествена била општа зданија како: базилика, амфитеатар, театри и храмови.

4. марта 1851.

⁷²У Даници уместо бањама (А. Гавриловић) стоји дињама. (Прим. прир.)

ЉУБОМИРУ НЕНАДОВИЋУ

Хајде пођи равној Шумадији,
поздрави ми српске витезове:
нек не пашу сабље од јордама,
већ нек јашу коње од мегдана,
5 на Косову да се састанемо,
да ми наше старе покајемо.

НЕДАТИРАНЕ ПЈЕСМЕ

НА КОСОВСКОЈ МЕДАЉИ

Уби Милош цара под шатором,
бич свијетски – Амурата првог.

ПОЗДРАВ ШТИТУ СРБОБРАНА

Не смије дуго ова мрачна ноћ
у нашим душама паклено царствоват!
Волкани који страшно кувају
у нашим грудима букнути морају
5 и задушит онога који љагом
јуначко српско окаља име.
Родна земља наша, гдје почивају
кости славних наших прадједовах,
нек нам буде торжественом гробницом
10 или пантеон возвишених душах.
Ко да сноси овај скотски порок?
Херојске душе њег' се гнушавају.
Србин с витешке висине паде
у талогу мрском гаднога ропства.
15 Благородна и јуначка крвца –
што је друго него сјајна жертва,
да се жеже на олтару чести?
Ђе је љепше санак боравити
но на лону своје миле мајке?
20 До у чести – благородна душа
друго нигди цароват не може
Трсимо се грднога мртвила!
Један војник што јуначки падне
ради мајке своје домовине
25 не сличи ли величином душе
Александру, Милошу, Сцеволи?
Јазическе бешчовјечне орде
племена се нашег натлачише;
сјекира је њима при корену,
30 догорјела зубља до нокатах.
Еј Србине, витешко кољено,
ко те тлачи, мајка ти жалосна!
Рашта своје силе не познајеш,

рашта мишце удар не измјериш,
који може врага сатријети
и вериге гадне истрзати
у којим те јошт сљепога веже?

МИРКУ ТОКОВУ ЛАКИЋУ

За витешке твоје труде
и за војну славу дичну
споменик ти овај дижем,
о јунаштва огледало.

НА ЗАВИДНИКА

Боже св'јета, свемогући
створитељу васељене!
Милиони јасни зв'језда,
те небесим' св'јетло красе,
5 кандила су даноноћно
што пред твојим горе лицем
у знак чистог бесмртија ...
А ми што смо? Трунке мале:
дан и⁷³ види, мрак већ гута,
10 са рођајем нестаје и⁷⁴.
Али нешто опет има
што из ове трошне груде
по свемиру узилази;
преживјеће царства млога,
15 мора, скиптре и државе
и највећа благочиња.
.....
.....
Ненавиче, знаш ли што је
од постанка на св'јет ови?
Из сјемена Каинова
20 ненавист ти духокужна
земаљског је бесмртија.

⁷³Код Решетара уместо *и* стоји *и[x]*. (Прим. прир.)

⁷⁴Код Решетара уместо *и* стоји *и[x]*. (Прим. прир.)

ПОД СЛИКОМ КАРАЂОРЂЕВОМ

Само име *Карађорђе*
кад Србину на ум дође,
запламти се крв у груди',
јуначко се срце буди.

ЛОВЋЕНУ

Поносите ловћенска планино,
глава ти се над облацим' виси,
те под собом поносите сматраш
сва чудеса природом створена:
5 Црну Гору – крваво мраморје,
равну Босну, љуту Арбанију,
турска поља, латинско приморје!
Удар грома хиљадни вјекова
у њедра си своја сасипао
10 ка ђевојка даровне јабуке.
Ти одбијаш сваког створа друштво
што не сличи орлу ал' курјаку,
ал' Милошу или Карађорђу,
а отровне бљујеш анатеме
15 на вуковце, рода издајице.

ВАРИЈАНТЕ

НА ТОПУ СА СПУЖА

Јунаштво ме Вида и Мирчете
и њихове гласовите чете
са Жабљака турског уграбише,
на Цетиње старца донесоше.

Године 1836. (?)

„Црни брче, ђе ћеш окапати“

Вук Врчевић, у књизи *Живот Петра II Петровића Његоша* (Српска књижевна задруга, Београд, 2003, фуснота на стр. 15), наводи:

„Слушао сам га год. 1836, кад је долазио у манастир под Маине (черек сата далеко од Будве), кад стаде спрам огледала, засукујући оба брка, и у шали самом себи рече:“

Црни брче, ђе ћеш окапати –
ал' у Травник али у Мостару?⁷⁵

⁷⁵Врчевић у *Дубровнику* (IV, 1876, стр. 73) друкчије наводи овај стих: *ал' у Мостар али у Травнику*. (Прим. прим.)

ПОЗДРАВ РОДУ ИЗ БЕЧА 1847.

Роде драги, витешко кољено,
поздрављам те са Новом годином!
Бог ти умне силе обновио,
да напредно к дичној ц'јели ступаш,
5 умним в'јенцем да окитиш матер,
којега је досад попирала
мрачна глупост нечистим ногама!
зрак просвјете пита напредности
а напредност под њим процвјетаје.
10 Ће народност – живот је душевни,
ђе је није – без душе кипина.
Храм је отпрт људског просвјештења;
вјенценосци нашега вијека
свештено се с Минервом вјенчали.
15 Сад на свијет не смију изаћи
жреци груби мрачнога капишта
како Омар и Теинзигоанг.
Ко се стиди мајчина млијека,
нек се стиди људи и свијета,
20 нек се стиди сунца и мјесеца,
јер му их је мати даровала.
Родољубје што је? електрика,
живот душе – душе благородне,
главни алмаз душевне оките.
25 Пречишћена искра божествена
кроз пламове огња бесмртнога
гнушава се храма нечистога,
а у прса што су благородна –
ту се игра, ту је њено царство.
30 Које срце за својост не туче,
залуду се у прса будило,
само што се мртвом крвљу трује.
Лепо, липо, лъпо и лијепо,

бело, било, бѣло и бијело
35 листићи су једнога цвијета,
у пупуљ се један одњихали.
Вријеме је мајсторско решето,
пречистиће оно ове ствари.
Ситнарије ђецу забављају,
40 трудностима људи надвладаше;
трудови су за род бесмртије –
благо роду а благо потомству!
Не пита се, ко се како крсти;
но чија му крвца грије душу,
45 чије га је мл'јeko задојило.
Је ли вопрос светога символа?
Чист пут оста сили вјеровања;
пара ватром поћерана живом
и завјети душах небесима –
50 сваk уз своју нека лети зраку;
простора је доста к жертвенику,
сви уз једну – не бива тјескоте.
Преноси су лаки материје;
невјешта се уста скаменише,
55 која свето евангелско слово
химернијем пламом раздимаху,
под којијем јако сазр'јеваше
адско сјеме братскога раздора.
Осахнуше самоубиствене
60 скврне руке слијепе простоте
те аманет и општу светињу,
језик славни и народност своју
раздираху и каменоваху.
Са којим су прса талисманом
65 тако горда, тако окићена
како што су с срцем ватренијем
у ком крвца родољубја кипи?
Ко је вјеран домаћој светињи,
полезан је власти, домовини;
70 ко л' на мајку своју родну хули,
на њега се страшно и јаросно
ломи вјечна родитељска клетва;
прах ће његов буре хуленија
волновати вјечно у гробници.

ПОХОД ПОМПЕЈА

Подземни се потресови са стравичним јеком хоре,
а земаљска мрачна њедра са пакленом силом кипе;
брегови се од језера растопљени проламају,
и језера с сваке стране у огњено море рину.
5 Ће огњена страшна пара под мрачнијем сводовима
гутљевима неизбројним разбија се и прскаје.
Дрхтајући Везув бљује густе витле мрачног дима,
из жвалах му с јеком лети страшни поток жеравице,
те облаке од пепела на сунчано лице сипље.
10 Јединствено поднебије Неапоља гиздавога
једнијем се махом прели у тартарску смртну боју.
Над њим сунце грдно плаче под траурном пријевјесом,
под њим земља од пагубне силе стење.
Ух, страшила ужаснога! Смртном јеком све уздрхта:
15 дрхти море, дрхте горе, жалосни се човјек трза!
Је л' паклена вражја сила злу стихију узмутила?
Оће л' своди мрачног царства свиколици попуцати?
Оће л' земља у комадима у облаке да полети?
Је ли ово дан последњи те с' у тавну ноћ прелива?
20 Догоре ли зрака св'јетла на бријегу вјечне ноћи?
Избриса ли небо земљу из својега календара?
Не, не! Тартар мртав лежи под тучнијем сводовима,
смолени му океани нарушити брег не смију;
јошт су земљи љета дуга, небо земљи зла не кује:
25 та земља је чедо Боже, расадник је Божји земља;
димник се је један црни од палате Плутонове
запалио по нагону, те ће мало подимити.
Вила не зна што је правда кад је луда слепост води;
гњев праведни, гњев бјесноће – тешко мјесту над киме пукне!
30 Пет сусједах жалоснијех, на праг ви је час посљедњи;
тка се вама црни покров под ким ћете вјековати!
Ноћ је дуга – дан не свиће, Везув страшни, Везув љући!
Пет градовах тужни народ бежи мраком у незнању:

35 родитељи своју ћецу, ћецу своје родитеље
погубили у мракама, те се траже вапијући;
очи мраке ухватиле, сила јеке глас узела;
мајка чедо наћ не може, нит љубавник љубавнице.
Спасенија нигђе нејма, смрт у ноћи страшно рази!
40 Пред олтарма жреци клече с ликом смрти на образу,
те идоле умољају, дају мита и завјете
да смекшају гњев небесни, да заштите поклонике.
Сл'јепи жреци ништавила! Многобожја олтар гадни
свемогућу вољу Творца не смекшаје, него јари.
45 Ти идоли и пенати што олтаре ваше пуне,
изроди су то и бебе, те вишњега име хуле.
Друкчи олтар њему треба – свемогућ је он и силан;
све му хоре сва небеса, он ужасом бездне стреса!
Клече жреци пред олтарма, укочени и ниједи,
50 страва им је глас узела, смрт бледношћу задахнула;
идоли се од камена тресу, ломе низ олтаре.
Народ блуди изгубљени како адске у мрак сени;
неки себи спасенија у избама мрачним тражи.
Адску силу напор диже са љутилом стостручнијем,
распукоше на све стране Везувију грдна жвала!
55 Густе крупе од камења излећу му из безданах;
разе љуто, разе страшно што гођ својим махом стигну.
Мећаве се, како муње, од пепела и жераве
расхорише на све стране кругом мрачна Везувија;
урагани њима витле, ураганим' оне тутње.
60 Дажд се усу пљусковима вреле воде с густом пљеном,
а потоци раскаљени у црвеним валовима
густа вара⁷⁶ зајечаше низ Везувиј муклом јеком.
Све сарази грдна сила, све сажеже, све затрпа!
Зла укора, зла нарока, зла удеса, а зла часа!
65 Не бјеж', море, од ужаса, но притеци на невољи!

⁷⁶ Лава

КРАЉУ ФРИДРИХУ АВГУСТУ II

Што се проламају брда Црне Горе
од јеке топова и цике пушака
и од гласних поклича синова рата?
Јесу ли то дивље хорде злих Турака
5 упале да траг по трагу затру
слободног и благородног словенског племена?
Не, није ово дан рата нити пак ужаса
који са јekom посјећује Црну Гору!
Не! Дан радости и светковања
10 освануо је на нашим облачним брдима.
Фридрих Август смјело посјећује данас
ратничку земљу Скита.
Њега поздравља момчад вична боју,
брда и долине, ливаде и водопади
15 одјецима одговарају.
О миропомазана главо, хвала ти, вјечна хвала
што си нас удостојио високе посјете;
твоје ће име вјечито код нас живјети,
не на хладном камену или металу,
20 него у нашим топлим грудима,
увијек, док год у Црној Гори буде
нашег крша и наше слободе.

ОДЛОМЦИ

ИЗ ПЈЕСМЕ О ЦАРИЦИ КАТАРИНИ II И ТУРСКОМ СУЛТАНУ

Вук Врчевић, у књизи *Живот Петра II Петровића Његоша* (Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 13–15), наводи:

„Ове исте године (1829) наиђе [владика] на једну руску књижицу о рату између руске царице Катарине II и турског цара Сулејмана⁷⁷. Како је Раде знао прилично славјански језик, ласно му је било разумјети руски. Ова књижица му се допане. Руска побједа а турски губитак тако га живо узбуди, да је саставио о овоме рату пјесму у народном духу. [...] Ја сам ову пјесму више пута чуо наизуст пјевати од Крста Машанова Петровића (рођака му), али се данас само спомињем да је почетак, како је московска краљица, по имену Катарина Друга, писала цару Сулејману: ако се Турци не окане чинити, по обичају, хришћанима зулуме у његовом царству, да ће му на Стамболу ударити, врћи звона на Јасофију, а њега при конопу свезати да звони итд. Кад је послала султану писмо по једноме Татару, спомињем се ових стихова:“

Брзо слеће књига до Стамбола;
да је носи соко под крилима,
јошт би чудо било, побратиме,⁷⁸
а камоли Татар под оклопље⁷⁹.

„Па даље, како се султан на Катаринописмо наљутио и отписао:“

Не будали, влашка удовице!
Ђе ће овца с вуком ратовати
и грмуша орлу наудити?
Но ти ево мисирско повјесмо,
уз повјесмо шимширли преслицу,
те ми преди гаће и кошуљу
и навези турску авдесницу.
Е тако ме не заклали вуци
у џамију, ђе клањају Турци,

⁷⁷Још је Решетар скренуо пажњу да је вероватно реч о Селиму III. (Прим. прир.)

⁷⁸Врчевић у *Дубровнику* (IV, 1876, стр. 73) друкчије наводи овај стих: *јошт би чудо, побратиме, било.* (Прим. прир.)

⁷⁹У *Дубровнику* уместо *оклопље* стоји *оклопије*. (Прим. прир.)

ако дигох⁸⁰ моје јањичаре,
сву ћу твоју земљу поробити,
поробити, ватром попржити,
а тебе ћу живу уватити⁸¹,
да ме двориш као робињица.

„А о почетку боја спомињем се да је казао:“

По једном се књигам ударише⁸²,
а по другом боја започеше.

⁸⁰У *Дубровнику* (стр. 74) уместо *дигох* стоји *дигнух*. (Прим. прир.)

⁸¹У *Дубровнику* уместо *уватити* стоји *уфатити*. (Прим. прир.)

⁸²У *Дубровнику* уместо *ударише* стоји *преметнуше*. (Прим. прир.)

САСТАНАК С АЛИ-ПАШОМ

Вук Врчевић, у књизи *Живот Петра II Петровића Његоша* (Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 75), пише о разговору који је Његош, после састанка с Али-пашом Ризванбеговићем у Дубровнику 1842. године, водио с Јеремијом Гагићем:

„Кад га је консул Гагић питао (пошто се први пут крај паше вратио): ‘Како вам би на првом виђењу и састанку?’, а он [владика] му одговори:“

Грдно нам се очи сусретоше:
очи кажу што нам срца жуде!

„А кад га је припитао ‘Збористе ли, и о чему?’, опет му је у стиховима одговорио:“

Би, Гагићу, мутна разговора:
ми о глави, а они о репу!
Надебљају као пашајлије,
а надимљу ка стари интови;
слично лажу, а укрупно кажу!

„Дубровниче, прелијепи граде“

Милорад Медаковић, у књизи *П. П. Његош, посљедњи владајући владика црногорски* (Нови Сад 1882, стр. 27), пише о Његошевом односу према Дубровнику:

„Владици је био мио Дубровник, по његовом дивном положају а и по успомени старине, те му је саставио стих, којег често понављаше:“

Дубровниче, прелијепи граде!
Дубровниче, свачи подложниче!

„Кад је дјело ума син“

На писму подгоричког забита Мехмед-спахије Лекића од 6. октобра 1842. године Његош је записао стихове:

Кад је дјело ума син,
тад је послу конач фин;
кад је стари син од оца,
не гледај му добра конца.

ТРИ ДИСТИХА

Љубомир П. Ненадовић у својим писмима *О Црногорцима (О Црногорцима: писма са Цетиња 1878. године*, Чигоја штампа, Београд, 2005, стр. 165) наводи три дистиха које је Његош написао у лето 1851. године, док се лечио у Бечу и Хицингу:

„На једном табаку хартије небројено пута, из дугог времена, беше написао:“

Пробах перо и мастило,
ал' ми писат' није мило.

„На другом неком комадићу хартије написао је:“

Најслађа су људма воћа
сан, дангуба и леноћа.

„На једним новинама беше написао:“

Високо ти свуд у нас
главу диже празан клас.

**ПЈЕСМЕ КОЈЕ СЕ ПРИПИСУЈУ
ЊЕГОШУ**

СИН ОТАЧАСТВА

Отачаства сви будимо цјенитељи прави,
свезу с њиме да држимо ка синови здрави;
нек нас ништа земно од њег' одвојит не може
ни противном проћу њега гром, пушка поможе.
5 Нек се нама низ мач, копље крв наша пролива;
за част њега ко гођ умре – душа му је жива.
Мрзак св'јема нек нам буде издајника глас,
ко издајом тражи себе учинити час';
отачаства сви гонимо смутљивицу, браћо, да,
10 који братску крв пролити свуд по земљи ода.
У њег' нема отачаство узданицу праву;
зна да не би за част њега дао своју главу,
јер га знаде да је страшљив ка Циганка сама;
њег' у синџир смрад сам води, ка лисицу мама.
15 Међу нама нек не буде онаквијех људих,
који новце Богом држе, поганијех ћудих,
јера они јесу прави сви подлости гроби
и корита они свога, како свиње, роби.

Д ... Д ...

СПОМЕН РАМУ ЛАЗАРЕВУ

који је 1839. године 6. јануарија умро

Јунаштом си прославио
име твоје на крајини;
ти си спомен оставио
вјековјечни своме роду.
5 Твоја вјерност отечеству
добро нам је свим позната.
Ти пред собом не могаше
никад никог видијети
гдје витези и јунаци
10 грабе славу на мејдану.
Ти крајину око себе
од Тураках сву брањаше
и слободу црногорску
ти жуђаше сачувати.
15 Рамо, дико, ти си био
вазда такви од настања,
и тијем си оконччио
дан последњи твог живота.
Душа ти се веселила
20 и у рају царовала;
име ти се спомињало
у в'јек вјечни међу нама,
као што се споменива
Обилића име славно!

БРАНКУ РАДИЧЕВИЋУ

Пјевче драги, Србе врли,
искро жива ђачког круга,
нек Аполо тебе грли,
нека Орфеј тражи друга.

5 У вилинском пјеваш колу
као славуј усред луга;
тебе за род пјесма грли
као небо вита дуга.

10 Ајде, роде, колу амо,
да јуначки попјевамо;
глас нек јечи, нек се чује,
нек цркају љуте гује!

ВЕЧЕРЊА МОЛИТВА

Боже, оче свемогући,
кога дични славе цветић
то пространство безгранично
светлим краси величеством,
5 тог пространства море ширно
теби, своме источнику,
шумом слатким играјућ се
волна песме пушта гласе.

Милионе живота си
10 живим прахом оградио;
милиони тобом дишу –
од слона до вијућа се
црва слаба у прашини,
који, рођен једва, и већ
15 натраг у прах повраћа се
у свог таму ничтожества.

Законе си и вечити
утврђени устав дао
совершеном овом свему
20 да к јединства тежи концу,
али кад је силна воља
твоја, круг свог тока квари,
волна мокра земљени се,
огњ у росу прелива се,

и точкови у чудесном
25 кругу овом што с' обрћу,
свога трага старој стази
невјерници, одметну се;
мјесто, масу, величину
30 сфера, силу и ту која

послује у мени мора
изневјерит орудије.

35 Силна сунца стуб високи,
и планета мирно поље,
и појаса сваког земље
накит засљепљавајући
на миг само обрве ти
40 грома чврстим са трезупцем
јарост Марса једовитог
звучним руши са кршењем.

И царице холи слугу⁸³
сва четири царства силу
и ц'јелога исполинска
створа овог моћне своде,
45 силне твоје прст деснице,
та чепова старог знанства,
а додирком само једним
к реду другом преокрене.

Тајно у твојем дјелалишту
50 ти чудесна дјела справљаш,
кроз све форме праха мртва
и душевни снага тајне
луче веје свемогуће
воње дух и премудрости,
55 с премудрошћу зрак светости
сунцем љубве одгајени.

Свети! тајни! царствујући!
ума мога слаба хитрост
твог сушества величество
60 кадра није исл'једити;
одблеск само глорије му
у зрцалу светлом ове
моје кратке домовине
чисто око видит дерза.

65 Његовога маја један
цветић само диви мене;

⁸³Звезда

свет зорњаче племенити
дан мог ума восхишчава
када слатким туге гласом
70 луга ноћни зуји ужас,
струјом блага восхишчења
опојена сердца уво.

Звуци чисте хармоније
у шапугу лепе душе
75 облећу и мене одзив
жизни боље оживљава.
Горде исход вечерњаче
глас ми шиље извесности:
„Кад год сунце маја твога
80 св'јету бољем сијат хоће,

што те овде зраком миле
само надежде огрева,
онде пуно рађа њедру
добротворна испуњења;
85 што ти овде тихог часа
муклим буди слутња гласом,
онде ће ти дјејствителном
к сердцу кипећем притиснут.“

Ја осећам, оче благи,
90 твог да слава величества –
она права твоја слава
коју вјерне слуге гледе –
свет тад мога пречишћена
ока неће ослепити
95 и дух прости у блаженства
чистоту се преложити.

Сад заслуге чисту главу
венац славе увенчаће,
човечества дане ведре
100 црн не смутит лажи облак;
сад Даница вјечног мира
океан ће страсти стишат,
испратиће вечерњаче
стас устанак јарка сунца.

105 Доле, доле, херувими!
Лице к земљи, о човече!
На колена падни, свете,
слави тог што вјечан јесте!
Пој, пој, море, бурје риком,
110 пој, воздуше, ветра виком;
песму пој му благодарну
и ти красно, о јестество.

О ти коју он најволе
и коју он својом зове,
115 пој му песму добра оца,
пој му, душо бића мога.
Ето, оче, овде њежно
ја на твоје падам груди;
груди моји тајну жицу
120 благодаран прст удара.

Глас намере серца мога,
тежење за слашћу злога,
страсти зрак и чувствености
злом дражешћу опчињава
125 и лукаве преваре му
лаорића крило меко
лажним блеском искићени
образ гр'јеха довејава.

Чувства блага лучу светлу,
130 и разума љупке власти,
и совјести красна јутра
мирис оживљавајући
љути тиран бесном хуком
грозне силе Бореове
135 у рушења празно крило
ах на жалост свија моју!

О да чисте човечества
љубве сунца зрак тај жарки
моћном ватром панцир љути
140 стопи циче ненависти,
да живота мога одзив

славе твога звук имена –
по природе светлом лугу
ори – дај ми, о Господи!

145 А у јутра златној зори,
 и у полдна жарком часу,
 и вечера тихом миру
 са цветића њежном песмом
 и са раста холим гласом,
150 с мајопоја мелодијом
 пусти моје жртве мирис
 твог престола жртвенику.

 Укр'јепи ме, Творче силни,
 ходом крјепким шестовати
155 по ливади правде твоје
 и истине путу твоје;
 дај ми снагу моћи свете
 врага силу внутрењега,
 што хоризонт бића ведри
160 мрачи мога, стрт у корен.

МИНИ КАРАЏИЋА

Твар ми ова сасвим чувства придобије:
када ружу гледам у цјеломудрије
на бријег потока ђено њежно цвјета
под лаким зракама Аврорина свјета.
5 Она види струје расуте потоком,
просто на њих гледа дјевственијем оком;
у родноме кругу величаво сједи
и листиће њежне по правилу реди;
ароматна сфера свештена је њена.
10 Прелест је свака једна ствар бесцјена;
на овоме трону Палада царује,
за поете ланце магическе кује.
Да, дражи је бисер смућена смарагда;
стидљивости зраке надвладају свагда.

„Види му се, мријет’ му се неће“

Љубомир П. Ненадовић у свом писму из Напуља датираном на март 1851. године (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 43) пише о Његошевој и његовој посети пећини („Походили смо *гроту Сибиле*“, стр. 42):

„Кад видим, да пећина нема краја и да је све ужа, опет рекнем: ‘Да се вратимо, господаре!’ Владика, идући даље, запева полагаано, као уз гусле:“

Види му се, мријет’ му се неће,
а јест нешто, што га напријед креће.

„Оро гњездо врх Тимора вије“

Љубомир П. Ненадовић у свом писму из Напуља датираном на март 1851. године (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 46-47) пише о Његошевој и његовој посети Нероновим купатилима:

„Кад смо силазили пешке са тога брега, владика је, као да му је жао било што се у равницу спушта, гласно узвикнуо:“

Оро гњездо врх Тимора вије,
јер слободе у равници није!

Регистар властитих имена

А

А. Александров, 148
А. Гавриловић, 119, 127, 197, 198
Август, 197
Авроре, 150
Аврори, 116
Аврорин, 152
Аврорина, 191, 232
Австрије, 117
Агице, 82
Агичину, 82
Адаму, 196
Азија, 65
Азије, 26, 27
Азији, 24
Азију, 16, 26
Але, 11
Александра Николајевића, 63
Александре, 60, 64, 65
Александрова, 148
Александрову, 148, 149
Александру, 202
Александру Николајевићу Галицину, 66
Александру Попову, 134
Алексић Милоша, 181
Алексића, 157, 173
Алије, 24
Алије Салиагинића, 11
Алији, 11
Алијо Салиагинићу, 11
Алију, 25
Али-пашом, 219
Али-пашом Ризванбеговићем, 219

Алпис, 98
Амза Казаз, 159
Амзага, 159
Амору, 146
Амурата, 201
Анадол, 28
Анадола, 30
Анадолије, 14
Анадолију, 23
Анадолци, 28
Андрија, 162
Андрију, 42
Аполо, 226
Аполон, 120
Аполона, 116
Аполоне, 190
Арапах, 30
Арапе, 25
Арапима, 30
Арбанаса, 88, 164
Арбанаси, 170
Арбанија, 18, 19, 164
Арбанију, 23, 207
Ареи, 116
Ареја, 115
Арменији Малој, 30
Арменску, 61
Арнауте, 23
Арнаутин, 18
Асан-агу, 42
Атине, 152

Б

Балкан, 30

Балтијског, 58
Бар, 39
Бару, 40
Бегана, 179
Бегане, 180
Београд, 30, 63, 186, 197, 210, 217, 219,
222, 233, 234
Беровића Марка, 91
Бећир, 179
Беч, 119
Беча, 211
Бечу, 119, 121, 144, 222
Бијеле, 177
Билежнице, 151
Битољ, 23
Бјелицах, 39
Бјелице, 39, 41
Бјелопавлићих, 78
Бјелопавлиће, 160
Бјелопавлићи, 90
Блато, 86
Бог, 10, 12, 18, 33, 53, 83, 88, 90, 126, 152,
155, 161, 162, 168, 179, 180, 211
Бога, 15, 16, 19, 32–35, 40, 77, 91, 162,
164, 167, 178, 193
Богом, 11, 24, 74, 75, 188, 224
Богу, 28, 52, 87
Божа, 151, 152
Боже, 15, 24, 95, 152, 193, 205, 213, 227
Божество, 55
Божеству, 46
Божијег, 31
Божја, 49, 141
Божје, 195
Божјег, 133
Божји, 122, 195, 213
Божју, 164
Божовић Драгоја, 165
Божу, 49
Бојана, 160
Бојани, 164, 172
Бојану, 86, 159

Бољевића, 169, 171
Бољевиће, 11, 39, 172
Бореове, 230
Босанска вила, 151
Босне, 22
Босне и Херцеговине, 173
Босни, 22, 32, 33
Босну, 22, 173, 207
Бошковић Мијајла, 42
Бошковића, 166
Бошњачино, 160
Бранку Радичевићу, 226
Брда, 85, 88, 90
Брдах, 22, 42
Брђанах, 83
Брђане, 42, 85
Брђани, 84, 165
Брђанима, 82
Брегави, 175
Британца, 59
Будве, 210
Буковице, 78
Булгарах, 15, 77
Булгарије, 14
Бунапарта, 24
Бунгур, 182
Бунгур Сали-ага, 174
Бунгур Сали-аги, 174
Бунгура, 182
Бутор, 162
Бушатлија, 18, 19
Бушатлијо, 23

В

Валдштаина, 138
Варна, 61
Варне, 27, 31
Варном, 19, 26, 31
Варну, 26, 27, 30, 31
Васкрсеније, 15
Васојевићу, 125
Везув, 195, 213
Везувиј, 196, 214

Везувија, 196, 214
Везувијева, 197
Везувију, 196, 214
Великој, 30
Вида, 44, 82, 83, 209
Видину, 23
Видо, 82, 85
Вијена, 97
Вилић Лека, 178
Винфена, 138
Вира, 162, 166
Виру, 168
Височицу, 83
Владислава, 26
Влаховић Павића, 166
Војводић, 89
Војводића, 167
Војводића Раде, 89
Војводићем Радом, 89
Војводићу Раде, 89
Волго, 57
Врањалију, 23
Вртијељке, 78
Врчевић, 210, 217
Вујачић Стефана, 179
Вујачићу Стефо, 180
Вук, 40, 91
Вук Врчевић, 210, 217, 219
Вука, 40, 91
Вукашина, 77
Вуко, 91, 92
Вукове, 70
Вуком, 41
Вуку, 39, 40
Вула, 165
Вулкан, 135
Вулкану, 58
Вуче, 40, 92
Вучетића Марка, 10
Вучетићу Марко, 10, 11
Вучинића, 165
В'јене, 98

Г
Гавриле, 89, 90
Гагић, 219
Гагићу, 127, 128, 219
Гала, 59
Галицине, 66
Гацка, 175
Гацку, 174
Германске, 58
Германца, 98
Глас Црногорца, 186
Гласу Црногорца, 186
Глизице, 88
Годиња, 169
Голубовић Вуко, 92
Гомор, 196
Гора Црна, 167
Горашев, 166
Горе Црне, 22, 39, 87, 94
Гори Црној, 90
Горице Црне, 43
Горња Црмница, 164
Горње Црмнице, 169
Гору, 158
Гору Црну, 87, 158
Господи, 231
Госпођиндан, 26
Грађанах, 166
Грахово, 92
Грках, 15
Грудах, 84, 85
Грцима, 20
Грчке, 14
Гуденхова, 138

Д
Д ... Д ..., 224
Дамјановић, 173
Даница, 138, 150, 191, 197, 229
Даници, 197, 198
Дед-аго, 178
Дед-агом, 175, 182
Дед-агу, 182

Дибић, 27, 30
Дибића, 30
Дибићем, 27
Дибићу, 16, 26
Дијанин, 151
Димитрија Фрушића, 122
Доброга, 170
Добром, 170
Доброте, 48
Доброту, 48
Добрском селу, 170
Дону, 57, 64
Доњега Села, 165
Доњу Црмницу, 160
Драго Драговићу, 74, 75
Дробњак, 182
Дробњаке, 175
Дубровник, 220
Дубровнику, 210, 217–220
Дубровниче, 220
Дуге Крајине, 164
Дугу, 175
Дугу Пољану, 180
Дунав, 23, 27, 61
Дунава, 16, 27
Дунаво, 27, 30
Дунај, 68, 98
Дунаја, 21
Душан, 77
Душана, 77

Ђ

Ђеладине, 22
Ђикнићем Стефаном, 85, 166
Ђорђа Срдиха, 148
Ђорђе, 78
Ђорђија, 14
Ђорђије, 167
Ђорђији, 167
Ђукана, 165
Ђуранова, 88
Ђурановића, 88
Ђураново, 88

Ђуранову, 89
Ђурђевудне, 45
Ђуришића, 157, 158, 161, 163, 164, 166,
168–171
Ђурковића, 165
Ђуро, 163, 164
Ђуром, 168, 171, 172

Е

Европа, 65, 117
Европе, 17, 31, 117, 138
Европу, 17
Едем, 112
Еол, 135
Еола, 127
Еоловим, 46
Ереба, 66, 116
Еребова, 111
Етикова, 98
Ефрат, 68

Ж

Жабљак, 100
Жабљака, 86, 100, 209
Ждробаника, 83
Живот Петра II Петровића Његоша, 210,
217, 219
Жижих Вуле, 173
Жижиха, 179
Жудијама, 15
Жупине, 90

З

Зевс, 127
Зевса, 97, 111
Зевсу, 58, 101
Зете, 82
Зету, 84, 86

И

Ивановом, 165
Изис, 151
Илиндан, 26
Индије, 187

Инопом, 152
Ипериона, 187
Италијо, 94

Ј

Јавор, 148
Јаков, 179
Јакове Потураковићу, 178
Јакову Поповићу, 148
Јане, 38
Јасофију, 217
Јаштребу, 84
Једренету, 22
Једрени, 22
Језерах, 182
Јеремији Гагићу, 123
Јеремијом Гагићем, 219
Јована, 15
Јордан, 196
Јосиф, 48, 49
Јунонина, 101
Јупитер, 97
Јупитера, 101, 120
Јусуф, 30, 31
Јусуф-паша, 30

К

Каваје, 42, 43, 88, 89
Каваји, 43
Кавајка, 42
Кавајо, 43
Кавказ, 58, 69
Казањ, 148
Каинова, 205
Каир, 24
Калезићи, 85
Кандијом, 24
Кандију, 24
Канкараша Драга, 179
Карабогданске, 14
Карабогданском, 16
Каравлашке, 14, 27
Каравлашком, 15, 16

Каравлашку, 27
Карађорђе, 206
Карађорђевоом, 206
Карађорђија, 119
Карађорђу, 207
Кара-Малинско, 173, 174, 176, 178–180
Карпатом, 98
Картагене, 94
Катарина Друга, 217
Катарине II, 217
Катарини II, 217
Катаринино, 217
Китај, 68
Китаја, 58
Клобука, 91
Кокотлија, 43
Колашина, 174, 182
Коло, 197
Корита, 175
Корјенића, 92, 175
Корјенићах, 91
Косовијем Лугом, 85
Косовоме Лугу, 84
Косову, 26, 199
Котору, 48, 148
Крајини, 40
Крново, 175
Кронидов, 118
Кроновога, 114
Крста Машанова Петровића, 217
Крусах, 78
Кузман, 39
Кузмановић Вуче, 39
Кузмановој, 39
Кузману, 40
Кутузова, 21
Кучи, 165
Кчева, 78

Л

Лавров, 186, 197
Лаврова, 134, 186
Лазара, 26

Лазареву, 225
Лајпциг, 31
Лакина, 165
Лаковића, 181
Латониној, 187
Лекић Хасан-бега, 11
Лекић Хасан-бега, 10
Лекићу, 84, 88, 89
Лима, 173
Лиманика, 83
Ловћена, 72, 74, 75
Ловћену, 45, 207
Лопушина, 179
Луиза, 191
Лукића Милоша, 165
Лумбардића, 48
Лучинога, 166

Љ

Љубомир П. Ненадовић, 222, 233, 234
Љубомиру Ненадовићу, 199
Људевиту Штуру, 186

М

М. Решетара, 30
М. Стевановић, 73
М. Стевановића, 63
Маине, 210
Малесију, 84
Малинско, 182
Малинштани, 182
Марка, 11, 92, 93
Марка Вучетића, 10
Марка Јоковића, 165
Маркиша, 161, 163
Маркише, 161
Маркиши, 161
Маркишиној, 171
Маркишо, 160, 172
Маркишу, 161
Марко, 11, 91, 92, 166
Марковића, 93, 165
Марку, 10, 92

Марса, 57, 78, 228
Мартинић, 87
Мартинића, 87
Мартинићах, 78, 90
Мартиниће, 86, 88, 89
Мартинићи, 89, 90, 165
Мартиновић, 162, 163, 170–172
Мартиновић Ђура, 163, 171
Мартиновић Ђуро, 162–164
Мартиновић Ђуром, 163
Мартиновић Мило, 162
Махмудбеговића, 23
Махмут, 17, 21, 61, 80
Махмута, 31
Махмут-агу, 11
Махмуте, 21
Махмуту, 13, 25, 27
Меда, 154
Медини, 26
Медину, 16
Меки, 26
Меког Дола, 78
Меку, 16
Мемет Кокотлија, 42
Метерниха, 116, 137
Метерниху, 115
Мехмед, 43
Мехмед Кокотлије, 90
Мехмед Кокотлији, 42, 43
Мехмед Рашид-паша, 88
Мехмеда Алије, 23
Мехмед-ага, 39
Мехмед-аги, 39
Мехмед-беже, 24
Мехмеде, 43
Мехмед-пашо, 86
Мехмед-пашу, 88
Мехмед-спахије Лекића, 221
Мехмета, 39, 42, 43
Мехмет-агу, 40
Мехмет-капетане, 84
Мехмету, 43

Мијела, 169
Милорад Медаковић, 220
Милорада Медаковића, 154
Милораду Медаковићу, 154
Милош, 201
Милошу, 202, 207
Милутин, 90
Милутина, 89
Минерва, 101, 155
Минервом, 211
Мини Караџића, 232
Миркова, 177
Миркову, 177
Мирку Токову Лакићу, 204
Мирчета, 82, 85
Мирчете, 44, 83, 209
Мирчету, 82
Мисир, 18, 19
Мисира, 24, 28
Мисиром, 24
Мисиру, 23–25
Митровадне, 173
Митровића, 165
Мићо, 176, 179
Мићу Вукотића, 42
Млетичку, 173
Мораче, 166, 180
Морачи, 176
Морачу, 174, 176
Москва, 25, 64, 134
Москве, 134
Москво, 57
Москвом, 70
Москов, 13, 17, 18, 20, 21, 26, 28, 31
Москова, 19, 30
Московах, 17, 30
Москове, 21, 23
Московима, 21, 23, 24, 28
Московим', 19
Московом, 22, 24
Москову, 20, 25
Мостар, 210

Мостару, 210
Мртво море, 196
Мурић Селман-ага, 165
Мустафе, 23, 24
Мухамед, 88
Мухамеда, 16, 19, 24
Мухамеде, 25
Мухамеду, 26
Мушицки, 120
Мушицкога, 120
Мушовићем Осман-капетаном, 92

Н

Н. Банашевић, 31
Напуља, 233, 234
Насрадина, 20
Насрадине, 31
Настрадине, 20, 21
Неапоља, 195, 213
Невесиња, 91
Нево, 57, 68, 69
Невтуновом, 135
Недић Радивоја, 166
Немање, 77
Немањино, 77
Нептуну, 69
Нерон, 197
Нероновим купатилима, 234
Нечајеве, 67
Нијемца, 22
Ника Поповића, 161, 169
Никифору, 45
Никола, 11, 26
Николаи, 58, 61, 103
Николај, 62, 103
Николаја, 13, 19, 20, 57, 59, 60, 64
Николаја I, 130
Николаја Првога, 57, 103
Николаје, 15, 20, 25, 27
Николају, 31
Николају Великоме, 60
Никса, 115
Никсу, 116

Никшиће, 175
Никшићем, 92
Нил, 68
Новака, 38
Нови Сад, 154, 197, 220
Ново лето, 116, 127, 155
Новог лета, 128
Новога лета, 127
Новом годином, 155, 211

Њ

Његош, 73, 103, 119, 134, 148, 219, 221, 222
Његошевог, 148
Његошевој, 233, 234
Његошевом, 220
Његошу, 223
Његушах, 163, 171

О

О Црногорцима, 222
Обилића, 225
Обод, 186
Одесу, 27
Оздринића, 91
Озерецковскога, 129
Олимп, 114
Олимпа, 57, 58, 97, 101, 115, 117, 123
Олимпу, 64, 114
Омар, 155, 211
Омутић, 91
Оплонт, 196
Орешковићу, 126
Орканова, 26
Орфеј, 226
Осман, 79
Османа, 40, 59
Османе, 158
Османлија, 31
Осман-паши, 158
Острога, 165
Отмановића, 83
Отмановић-царе, 14, 20

П

П. А. Лавров, 134
П. А. Ровински, 148
П. П. Њ., 172, 182
П. П. Његош, последњи владајући
владика црногорски, 154, 220
П. П. Његоша, 124
Павла, 19, 130
Павла Петровића Његоша, 130
Павла Поповића, 151, 152
Павле, 130–132
Павлов, 131
Павловича, 70
Павловога, 13
Пажихах, 82
Пажихе, 82, 83
Пајовића Јова, 42
Палада, 232
Париз, 68
Парис, 151
Паскијевић, 27
Паскијевићу, 26
Паск'јевића, 30
Паск'јевићу, 16, 26
Пекина, 68
Перо, 167
Перовић Буторе, 163
Перовићах, 91
Перса, 59
Перу, 167
Перчању, 150
Петар, 19, 21
Петар II Петровић Његош, 134
Петар Петровић, 51
Петербург, 63
Петербургу, 49
Петра, 19, 21, 26, 59, 166
Петре, 166
Петробургу, 26, 31
Петров, 63
Петровград, 63
Петровдан, 114

Петровић Ђорђевић, 167, 169
Петровићи, 167
Петровога, 13, 57
Петроград, 63, 148
Петрограда, 119
Петропољ, 64
Пећи, 23
Пилетића, 165
Пиндара, 116
Пиперах, 78, 159, 160
Пипере, 159
Пипери, 90, 165
Пире, 138
Пиринеја, 187
Писма из Италије, 233, 234
Пјеванији, 31
Пјевљу, 174
Пјесме, Луча микрокозма, Проза,
 Преводи, 63
Пјешивци, 165
Пламенац Маркиша, 172
Пламенца, 11, 42
Пламенцу Маркиши, 160
Плутонове, 195, 213
Подгора, 162, 163
Подгорице, 10, 86
Подгорици, 85, 88
Подгорицу, 84
Покрајвођани, 166
Помпеја, 195, 213
Помпеје, 196
Помпејева, 197
Помпејеве, 196
Помпејевим, 197
Помпеји, 196, 197
Помпеју, 198
Попов, 134
Попова, 134
Порта, 172
Поточинах, 90
Прењерове, 186
Просвета, 72, 115, 186

Просветиног, 63, 73, 170, 186
Пуљев, 90
Пуљевевићем Радом, 90
Пурена Тапушковић, 166
Пустога Лисца, 91

Р

Р. Драгићевића, 170
Р. Лалић, 73, 186
Р. Лалића, 63
Равнога Лаза, 165
Раде, 217
Радивоја, 38
Радичевић, 148
Радичевића, 148, 149
Радоване, 90
Радованом, 166
Радовића, 88, 165
Радоја, 33–35
Радоје, 36, 38
Радојица, 32, 38
Радојицу, 34
Радоњић, 162, 163, 165, 171
Рака, 33, 34, 36, 37
Рако, 33–37
Раком, 33
Раку, 34, 35
Рамо, 225
Раму, 225
Реје, 101
Ретину, 196
Решетар, 70, 73, 78, 103, 106, 114, 134,
 148, 190, 197, 217
Решетара, 39, 40, 70, 72, 78, 79, 91, 106,
 123, 131, 151, 152, 154, 185, 188,
 189, 205
Рибницом, 88
Ријечкој нахији, 167
Ријечку нахију, 167, 169
Рим, 193
Рима, 64
Ристанов, 85
Ровинског, 148, 149

Ровца, 166
Романову, 58
Романска, 69
Романске, 61
Рудинама, 92
Рудине, 92, 93
Рудину, 175
Ружа Лаковића, 176, 181
Ружин, 166
Руменлија, 28
Рус, 57, 65, 69
Руса, 64
Русак, 13
Руси, 29
Русије, 31, 70
Русију, 16, 21, 27, 31
Русима, 58
Русма, 21
Русом, 31
Русу, 87
Рушче, 70

С

С. Милутиновића, 188
Сава Лаковићу, 176
Сава Петровића, 42
Саво, 170
Сали-ага Бунгур, 182
Санкт-Петербург, 63
Сарајево, 151, 186
Сатаниној, 187
Сатурна, 101
Св. Петра, 193
Свјатјешаго синода, 67
Свјетлост, 186
Свјетлоћа, 170
Свободијада, Мање пјесме, Проза;, 30
Свободијади, 63
Селим-беже, 164
Селиму III, 217
Селман-ага, 89
Селман-аги, 88
Сеоца, 165

Сибиле, 233
Сила, 197
Силвестровој, 196
Силистрији, 27
Силистрију, 27
Силистру, 27, 61
Сима Милутиновић, 31
Симо, 188, 189
Синановић Јока, 165
Сињавином, 174
Сировац, 174, 182
Сировцу, 182
Сировчани, 182
Сицилије, 198
Сјеклоћа, 170
Скадар, 86, 164
Скадра, 11, 23
Скадру, 23, 158–160, 172
Скандарбега, 83
Скита, 215
Славе, 134
Славенства, 58, 189
Славенство, 57, 65, 189
Славјан, 58, 61, 62
Славјанах, 59, 62
Славјане, 62
Славјанима, 69
Славјанин, 61
Славјанина, 69
Славјанине, 127
Славјанином, 60
Славјанства, 134
Содом, 196
Спаган, 61
Спарте, 94
Спиридона Гопчевића, 192
Сплиту, 135
Спужа, 44, 82–84, 86, 87, 209
Спуже, 90
Спужу, 82, 83, 85, 88
Спушку Главицу, 84
Србаљ, 13

Србаљах, 94
Србах, 77
Србе, 14, 226
Срби, 49, 168
Србије, 14, 22
Србију, 14, 77
Србима, 47, 48
Србин, 47, 48, 51, 191, 202
Србина, 120
Србине, 202
Србином, 78
Србину, 206
Србобрана, 202
Србу, 77, 120
Српска књижевна задруга, 210, 217, 219,
233, 234
Српског ученог друштва, 197
Српства, 51, 78, 79, 121
Српство, 48, 119
Стабију, 196
Стамбол, 22, 24, 30, 61, 68, 80, 119
Стамбола, 16, 22–24, 30, 217
Стамболу, 13, 17, 18, 22, 24, 61, 158, 161,
217
Станбола, 23
Стано, 166
Степану Дмитријевићу Нечајеву, 67
Стефан, 180
Стефане, 85
Стефаном, 180
Стефо, 89, 90, 180
Стоца, 175
Стоцу, 175
Стрелицу Јакова, 181
Стреличина, 179
Струг, 182
Струга, 180
Стругом, 179
Стругу, 173, 174, 176
Стружани, 176, 182
Ст'јене, 165
Сулејмана, 217

Сулејману, 217
Суторман, 10, 11, 40
Сушице, 85
Сцеволи, 202

Т
Тартара, 143
Таслицу, 174
Татар, 217
Татару, 217
Татрански орао, 186
Татранског орла, 186
Татранском орлу, 186
Творац, 61
Творца, 46, 55, 141, 146, 148, 196, 214
Творцем, 46
Творцу, 68
Творче, 54, 231
Теинзигоан, 155
Теинзигоанг, 211
Тетидом, 69
Тимора, 234
Титана, 128
Титонове, 115
Тодора, 159
Тодоре, 159
Тодоровић Драго, 178
Тодору, 160
Тополе, 18, 78
Травник, 210
Травника, 22, 32, 37
Травнику, 210
Требиња, 91, 92
Требиње, 175
Требјешанин, 176
Трешњевце, 91
Тријест, 137
Тријесту, 136, 137, 147, 192
Трњинах, 78
Турака, 184, 215
Тураках, 11, 13–15, 24, 28, 82, 89, 90, 92,
164, 165, 176, 178, 181, 225
Туре, 10, 26

Турке, 14, 17, 18, 25, 28, 43, 84, 85, 87,
88, 90, 92, 94, 161, 163, 164, 173,
177–181
Туркиња, 17, 35, 36
Туркиње, 35
Турске, 61
Турској, 16, 21
Турству, 94
Турђију, 17
Турци, 10, 15, 16, 18, 19, 22, 25, 27, 28,
30, 31, 40, 80, 84, 85, 87, 89–94,
163, 165–168, 171, 175–182, 217
Турцима, 12, 80, 82, 90, 161, 164, 165,
169, 173, 176, 177, 181
Турцим', 31
Турцма, 78, 80
Турче, 26
Турчин, 26, 34
Турчина, 92, 125, 170, 171, 182
Турчине, 42
Турчину, 40
Тушину, 182

Ћ

Ћуриоца, 85

У

Убле, 168
Урана, 111
Уранове, 138
Урану, 127, 135
Уруменлију, 23
Ускоках, 173, 174, 176, 178, 180
Ускоке, 175, 176, 178
Ускоци, 176, 177, 181, 182
Ускоцима, 176, 180

Ф

Ф. Радичевић, 148
Феб, 59
Феба, 78, 115, 120, 127
Фебову, 102
Фебу, 116, 153
Фердинанд II, 198

Фердинанда, 98
Фердинанда I, 96, 97
Фердинанде, 98
Фет-Алија, 61
Филипа, 167, 168
Филипе, 167
Флору, 138
Фочу, 174
Франца, 97, 98
Франције, 70
Француза, 25
Френел, 186
Френелове, 186
Фридрих Август, 215
Фридриха, 59
Фридриху Августу II, 215

Х

Хабер Брду, 83
Хајка, 36, 37
Хајку, 36
Хајкуна, 36
Хајкуне, 36
Хајкуница, 36
Хајкуном, 37
Хајкуну, 35, 37
Харапа, 31
Хасан, 10
Хасана, 42
Хасан-бегу, 10
Хаџем, 18, 19
Хелена, 151
Херкулан, 196
Херцеговину, 178
Херцеговце, 22
Херцеговци, 91
Хефестове, 116
Хитонове, 115
Хицингу, 222
Хорација, 116
Хорације, 123
Христа, 37, 196
Христу, 196

Хуна, 98

Ц

Цариграду, 15
Царског Лаза, 78
Цермничанма, 12
Церовића, 175
Церовићи, 182
Цетиња, 162, 163, 167, 168, 170, 222
Цетињане, 167, 169, 171
Цетињани, 168, 169
Цетиње, 100, 149, 167, 186, 209
Цетињу, 100, 167
Цибела, 127
Циганах, 35
Циганка, 224
Цијевну, 86
Ципар, 24
Ципром, 24
Цркву, 88
Црмици, 11
Црмница, 162
Црмница Доња, 161, 166
Црмнице, 41, 168
Црмницу, 41, 161, 162, 167–169
Црмницу Горњу, 161
Црмничани, 10
Црмничкој, 39
Црнацах, 90
Црне Горе, 94, 129, 215
Црнице, 11, 78
Црничани, 10
Црнога, 58
Црнога Ђорђевија, 14
Црнога Ђорђевије, 18
Црногорац, 52, 72, 176

Црногорства, 74, 78
Црногорца, 49, 170
Црногорце, 42, 158, 172
Црногорци, 48, 100, 158–160, 162, 164,
166, 167, 170–172
Црногорцима, 82
Црногорцма, 42, 48
Црној Гори, 44, 85, 167, 172, 215
Црну, 158
Црну Гору, 45, 207, 215
Црнци, 90
Цуце, 91

Ч

Чедомиља, 122
Чедомиље, 122
Ченгић, 173, 174
Ченгић Смаил-ага, 173
Ченгића Дед-агу, 174, 177–179
Ченгићу Дед-ага, 173
Чигоја штампа, 222
Чимбораса, 187

Ш

Шари, 40
Шех, 176
Шеху, 175
Шишатовца, 120
Штадион, 139
Штадиона, 138
Штирмер, 135, 137
Штирмера, 135
Штичја, 182
Шумадије, 14
Шумадији, 199
Шундо Бајагићу, 178
Шућур, 179

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Луча микрокозма

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. **Луча микрокозма**
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом

CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

ПОСВЕЋЕНО	
Г. С. МИЛУТИНОВИЋУ (На Цетињу 1. маја 1845)	4
I	10
II	20
III	29
IV	39
V	45
VI	59
Регистар властитих имена	67

ПОСВЕЋЕНО

Г. С. МИЛУТИНОВИЋУ

(На Цетињу 1. маја 1845)

Да, свагда ми драги наставниче,
српски пјевче небом осијани,
задатак је см'јешни људска судба,
људски живот сновиђење страшно!
5 Човјек изгнат за врата чудествах,
он сам собом чудо сочињава:
човјек бачен на бурну брежину
тајном руком смјелога случаја,
сиромашан, без надзиратеља,
10 под влијањем тајнога промисла.

Он се сјећа прве своје славе,
он снијева пресретње блаженство;
ал' његови снови и сјећања
крију му се јако од погледа,
15 бјеже хитро у мрачним врстама
у љетопис опширни вјечности;
само што му тамнијем проласком
траг жалости на душу оставе,
те се трза бадава из ланца,
20 да за собом проникне мрачности.

Човјек бачен под облачну сферу –
прима л' овдје оба зачатија?
Је л' му овдје двострука колевка?
Је л' му земља Творцем одређена
25 за наказу какву таинствену,
ал' награду бурну и времену,
ал' расадник духовног блаженства?

Ах, ово је највиша таина
и духовне најстрашније буре –
30 овога су у гробу кључеви.

Колико сам и колико путах,
дубокијем заузет мислима
у цвијетно лоно природино,
хранећи се питателним соком
35 из ње сисе голе и прелесне,
матер штедру запитива смјело
рад часа је Творац сатворио:
ради л' ђеце своје многобројне?
али ђецу за ње удовољства?
40 ал' обоје једно рад другога?

Но времена питателница ми,
окићена цвијетним временом,
окруњена сунчаним зракама,
али власе цвијетне плетући,
45 бисерном их росом насипљући
при игрању свјетлокосих зв'јездах,
– да дичнија на јутро изиде
пред очима свога владоца –
на сва моја жарка љубопитства
50 смијехом ми одговара њеним.

Колико сам и колико путах
свод плаветни неба свештенога,
брилијантним засијат сјеменом,
заклињао душом запаљеном
55 да ми свету открије таину:
али га је Творац украсио,
велику му књигу отворио,
да твар слави Творца и блаженство,
ал' да човјек на ње листу чита
60 ништавило прекомјерно своје?

С внимањем сам земаљске мудраце
вопрошава о судби човјека,
о званију његовом пред Богом;
но њихове различне доказе
65 непостојност колеба ужасна:
све њих мисли наједно сабране

друго ништа не представљају ми
до кроз мраке жедно тумарање,
до нијемог једног нарјечија,
70 до погледа с мраком угашена.

Сном је човјек успаван тешкијем,
у ком види страшна привиђења,
и једва се опред'јелит може
да му биће у њима не спада.
75 Он помисли да је неке путе
од сна овог ослободио се;
ах, његове преварне надежде:
он је тада себе утопио
у сна царство тврђе и мрачније
80 и на позор страшни¹ сновиђења!

Хитрост му је и лукавство дато
само теке да је член достојни
на земаљски сајам несмислени;
воље му је основ положена
85 на крилима непостојаности;
жеља му је страстих ужаснијех
побудитељ, руковођа сл'јепи;
злоћа, завист, адско наслеђије,
ово чојка ниже скота ставља –
90 ум га, опет, с бесмртнима равни!

У временом и бурном жилишту
човјеку је срећа непозната –
права срећа, за ком вјечно трчи;
он јој не зна мјере ни границе:
95 што се више к врху славе пење,
то је виши среће непријатељ.
Наша земља, мати милионах,
сина једног не мож' вјенчат срећом:
самовлацем кад постане њеним,
100 тад наздрави чашом Херкуловом.

Наше жизни прољеће је кратко,
знојно љето за њиме сљедује,
смутна јесен и ледена зима;

¹Код М. Решетара (Српска књижевна задруга, Београд, 1923) уместо *страшни* стоји *страшниј*; у првом издању *страшній*. (Прим. прир.)

дан за даном вјенчаје се током,
105 сваки нашом понаособ муком:
нема дана који ми желимо,
нит' блаженства за којим чезнемо.
Ко ће вјетар луди зауздати?
ко л' пучини забранит кипјети?
110 ко л' границу жељи назначити?

У чојка је један храм воздвигнут,
зла обитељ туге и жалости;
сваки смртни на земљи рођени
овом мрачном обитељу влада
115 под које се сводом отровнијем
мученија времена гњијезде.
Ово грко наследије људско
човјек чојку, човјек себи дава,
најсретњи га из ништа стварају
120 ради смртне тужне армоније.

Човјек орган доста слаби има
да изрази своје чуствовање,
зато знаке различите дава,
различита тјелодвиженија,
125 умна чувства да објелодани;
но сви наши слаби изговори
и сва наша слаба чуствовања,
спрам онога што би шћели казат,
нијемо су сплетно нарјечије
130 и клапњање душе погребене.

С точке сваке погледај човјека,
како хоћеш суди о човјеку –
тајна чојку човјек је највиша.
Твар је творца човјек изабрана!
135 Ако исток сунце св'јетло рађа,
ако биће ври у луче сјајне,
ако земља привиђење није,
душа људска јесте бесамртна,
ми смо искра у смртну прашину,
140 ми смо луча тамом обузета.

О свевишњи Творче непостижни!
У човјека искра беспредјелног

ума твога огледа се св'јетла,
ка свод један од твоје палате
145 што с' огледа у пучину нашу;
дан ти свјетлост круне показује,
ноћ порфире твоје таинствене,
непоњатна чудества дивотах;
твар ти слаба дјела не постиже,
150 само што се тобом восхићава.

Питагоре² и ти Епикуре,
зли тирјани душе бесамртне,
мрачан ли вас облак покријева
и све ваше посљедоватеље!
155 Ви сте људско име унизили
и званије пред Богом човјека
једначећ га са бесловесношћу,
небу грабећ искру божествену,
с којега је скочила огњишта,
160 у скотско је селећи мртвило.

Будалама кад би вјеровали,
поете су покољење лудо.
Нашу сферу да ноћ не полази,
би л' овако лице неба сјало?
165 Без остријех зубах ледне зиме,
би л' топлоте благост познавали?
Без будалах тупога погледа,
би л' умови могли блистат св'јетли?
Свемогућство светом тајном шапти
170 само души пламена поете.

Све дивоте неба и небесах,
све што цвјета лучам свештенијем,
мирови ли ал' умови били,
све прелести смртне и бесмртне –
175 што је скупа ово свеколико
до општега оца поезија?
Званије је свештено поете,
глас је његов неба влијаније,
луча св'јетла руководитељ му,
180 дијалект му величество Творца.

²У првом издању уместо *Питагоре* грешком стоји *Писагоре*. (Прим. прир.)

Дивни пјевче српске народности,
бич си судбе веће испитао –
свијет жељи не зна угодити.
Судба ти је и моја позната;
185 мислим, нејма подобне на земљи:
до вратах сам изника тартара,
ад на мене са проклетством риче,
сва му гледам гадна позоришта;
ал' на судбу викати не смијем –
190 надежда ми вољом Творца блиста!

Ја од тебе јоште много иштем:
да поставиш у пламтеће врсте
пред очима Српства и Славјанства
Обилића, Ђорђа и Душана,
195 и јошт кога српскога хероја;
да прогмиш хулом страховитом
на Вујицу, Вука, Вукашина,
богомрске Српства отпаднике;
злоћа њима мрачи име Срба,
200 тартар им је наказа малена!

Тешко ли се у полет пуштати
на лађици крилах распетијех,
без кормила и без руковође,
у бескрајни океан воздушни,
5 ђе су сунца само капље св'јетле,
а мирови једва видне искре;
ђе ужасне буре господствују,
ока смртну отворит не дају,
већ га гоне у мрачно жилиште,
10 Бог зна каквом судбом назначено.

Правдо, руком Творца освештана,
ти које је име свуда свето
до границе зраках свијетлијех,
заштити ме штитом могућијем
15 од олујех корабљекрушнијех!
Ево жертва с олтара чистога!
Не даду јој право к небу ићи,
на кога је славу сажежена.
Поклоника виђи сиромеха
20 како плови морем к светилишту:

готово је смрзнут побожношћу,
носи завјет на олтар вишњега;
на њ се буре с јарошћу пуштају,
ћерају га тамо и овамо,
25 мучећи га стравом погибије,
док га баце у бездну кипећу.
Бог убио ту беспутну силу
која твоје попире законе,
која пуни мраком и ужасом
30 наш оризонт и нашу судбину!

У ноћ, страшном буром разјечану,

сину мени зрака пред очима
и глас зачух кано глас ангела:
„Ја сам душе твоје помрачене
35 зрака сјајна огња бесмртнога:
мном се сјећаш шта си изгубио;
бадава ти ватрени поете
сатварају и кличу богиње:
ја једина мраке проницавам
40 и допирем на небесна врата.“

Пој ми дакле, бесамртна твари,
страшно твоје с неба паденије
и времено твоје заточење
у јудоли туге и жалости!
45 Каква те је сила нечестива
да сагр'јешиш Богу превластила,
да вјечнога попиреш законе?
Што је јарост бесмртнога Творца
на зло твоје толико ражегло?
50 Причај мени тужну твоју судбу!

Ах, страшнога твога паденија!
Ах, ужаса што смртне постиже!
Тужнога смо мученија жертва
рад пагубног тога преступлења.
55 Забораве сан те обузео,
те си прво блажено битије
и источник бесамртне среће,
рајска поља, вјечито блаженство,
животворни поглед Створитеља
60 заборави несрећној предала.

Истргни се, искро божествена,
из наручја мрачне владалице,
подигни се на свијетла крила,
распали се пламом бесмртности,
65 скини мене са очих мојијех
непрозрачну смртности завјесу,
тупе моје отргни погледе
од метежа овог ништожнога,
уведи их у поља блажена,
70 у творењем освештаном храму,

– да опширну видим колијевку
у којој се вјечност одњихала,
из које је у крила удрила,
у бескрајни простор улећела,
75 од свачијех скрила се погледа
до једнога који све пронице –
у опширно светилиште бића,
ђе с' рађају сунца и мирови,
ђе вјенчано биће с зачатијем,
80 ђе се дуси бесмртношћу крсте.

Поведи ме у небесна поља,
да погледам блажено жилиште
ђе си и ти никла и живила
сљедујући стопама архангела
85 на бесмртним и свијетлим крилма
под знамењма славом развијаним,
светом славом небесне блакости,
како што му и сада сљедујеш
по блатнојзи и мрачној јудоли
90 у окову мртве тјелесине.

„Ја сам твоја искра бесамртна,“
– рече мени свијетла идеја –
„водићу те к вјечноме огњишту
од којег сам и ја излећела;
95 већ теготни оков физически
збаци с себе, ослободи га се,
под туђијем не стењи бременом;
он је стручак слаби и нејаки,
за мах смртна само изникао,
100 он је ручак гада пузећега.“

То изусту, рече: „Сљедуј за мном!“
Одведе ме у царство свјетовах.
Како капља росе са цвијета
или зрнце леда прозачнога
105 при погледу свијетлога сунца
што у небо дигну слабе зраке,
и ја, пламтећ величеством неба,
подобно сам њима урадио:
некакво ме својство дигло тамо,
110 некакав ме свети магнет тегли.

Ево слабе и малене искре
међу сунца пламтеће свјетове
што богатством лучах бесмртнијех
потапају простор и минове!
115 Да, искра је свјетлост породила,
океан су капље саставиле;
свети Творац величеством сјаје
у искрама како у сунцама,
у смртнима ка у божествама –
120 све му скупа свемогуће слави!

Шест небесах коловитних пређем,
шест млечнијех прелетим путовах,
вељу сферу играјућих шарах,
који вјечно свијетла движења
125 у правилним колим' извршују
која им је рука свемогућа
начертала пресветом мудрошћу.
Ах, ти тајно, Богу тек извјесна –
састав ове пресилне машине
130 која креће безбројне минове!

Пет небесах неподвижних пређем
сљедујући зрачици идеје,
бесконечно видим овдје царство
величества, постојанства мирах!
135 Простор им је шири растојања
нег' подвижним много свјетовима;
ал' се виде зраком облачени,
како морски велики острови
кад их зима снијегом обуче,
140 те их плавац из даљине гледа.

Устав' полет, искро божествена,
круг смо давно прешли возможности:
небесне су прешилъасте зраке,
могу вредит смртноме погледу;
145 небесни је простор бесконачан,
вообраза сила деликатна.
Кћи небесна услиша ми молбу,
и на десно круг полета сави
пут једнога мира великога:
150 на св'јетлом му брегу починемо.

Свјетлошћу ми вид очих поражен,
величеством његовијем чувства,
те ја паднем на бријег кристални
и затворим очи са рукама;
155 не смијем их отворит никако.
Чујем гласе бесмртне музике
и небесну њену армонију
која сладост благодатну лије;
глас њен моју душу забуњену
160 божественим страца електризмом.

Док ме неко за руку дохвати
и позва ме пријатнијем гласом:
„Диг’ се, твари општег Створитеља,
те ти хитре наслађуј погледе
165 у предивна створенија Божја;
пред великим претпријатијама
нек се крије име опасности;
сви свјетови без очих су мрачни.“
Ободри ме син бесмртни неба
170 и справи ме на брег непознати.

Љубопитство духе бесамртне
срјило је око мене кругом,
ал’ погледи благи и проицни
једнога се с мене не мицаху,
175 у њим’ сјаше света симпатија.
„О блажени сине превјечнога,
– ја му рекох умилнијем гласом –
што те моја судба занимава
те ти знаке божествено лице
180 живом бригом за ме изражава?“

„Висока ме воља назначила
за ангела твога хранитеља:
од дужности свете не одступам,
колик’ зрака од св’јетлога сунца;
185 ти како си круг земни прешао,
уску сферу безумног метежа,
ја сам тебе пазити почео,
кроз гомиле провео громових,
којима је ваше поднебије
190 вазда тешко и претоварено.

Би ли смјела забуњена душа
претрћ оков смртне тјелесине
без свештене воље Створитеља,
по простору лећет небесноме,
195 тражит прво, блажено жилиште,
тражит судбу свога паденија?
Све што блатној земљи принадежи,
то о небу поњатија нема;
духовни је живот на небеси,
200 материје – у царству гњилости.

Сва бесмртна виде намјерења,
тражиш узрок твога паденија.
Свуд ћу тебе куд хоћеш водити;
ја жалосну вашу знадем судбу.“
205 „Ах, божество Творцем назначено!
зар толико могућега Творца
наша мрачна занимава судба
да атому једном мислећему
да божество таквога качества,
210 да г' у поља води миродржна?“

„Хајде за мном по зрачном бријегу
постојанством окруњена мира,
те ободри ухиљену душу,
величеством неба разнесену!“
215 Поведе ме сретњи дух небесни,
како мајка устрашена синка
што га води њежно милујући
док га себи врати и утјеши;
на брежуљак један од топаза
220 изидемо и на њем сједемо.

„Ето небо куд ћемо лећети!
– каза ми га са снијежном руком
и благости пунијем погледом –
На њ је престол миросијатеља
225 те у свјетлост биће окупао.“
Јошт Бог нек зна што ми ангел прича,
но ја поглед пут неба исправих
и занешен не чујох ангела,
већ трепетом св'јет свјетовах гледах,
230 и слатка ме немоћ обузела.

Сва ти овде гину поњатија,
вообрази сами себе гоне
и губе се у неизвјесности!
Од свијета на ком ми сјеђасмо
235 до небеса престолодржнога
растојање преужасно бјеше –
стопут више Земље од Урана;
сав небосклон што могах виђети
мир мировах бјеше напунио
240 са својијем свијетлијем шаром.

Из њега се луче бесамртне
на све стране р'јекама сипаху.
Ко кад Творац могућијем словом
нашу земљу у вјетар развије
245 и у тренућ земни океани
кад се проспу сребрним струјама
у пропасти бездне мраковите –
тако теку изобилно луче
са добротом својом бесамртном
250 у просторе опширнога бића.

Кроз валове небесне свјетлости
миријаде лећаху кометах
са наглошћу својом прекомјерном
на све стране тамо и овамо:
255 неке к небу, а неке од неба,
како оно трудољубне пчеле
кад им рука благодатна Творца
са штедрошћу проспе ману слатку,
те узавру тамо и овамо
260 на вјенчано са тишином јутро.

„Хранитељу, превјечнога сине,
шта шарићи они мали значе
у пламеном овом поднебију
те се дижу, спуштају правилно,
265 тмасти ничу к небу свештенеме,
а св'јетли се к низу спуштавају?“
Божествени на ме взор окрену,
вјенчан вјечном красотом младости;
лик би дивни његов помрачио
270 сва прелесна рађања Авроре.

„Они шари што се к небу дижу,
те се виде у свијетлој сфери
како лопте тмасте и безрачне,
то су сунца, вожди созвјездијах:
275 избјежају из мрачнога њедра
по свештеној вољи миродавца;
на небесна четир' краја иду
да се крсте у бесмртну свјетлост,
окуњени свјетлошћу вјечитом,
280 на вјечно се царовање врћу.“

Поведе ме мало понапријед.
„Гледај – каже – на лијеву страну,
те шар види онај поголеми
те пружаје црнокраке луче.
285 Он једини у простору св'јетлом
у црну је облачен порфиру;
зла свакога најљуће крајности
под једном су у њ круном сабране;
он катедру мрачну сочињава
290 позоришта сваког ужаснога!

Ад се зове, цар му је Сатана,
мрачна душа, неба ненависник;
зло је њему једина утјеха,
он се са злом вјечно обручио;
295 злу је жртву принио велику,
шести дио небесног воинства:
лишио их блаженства светога,
у мрачно их царство повукао
на без конца мученија страшна.
300 Знаћеш и вам' што је урадио!“

Како море иза страшне буре,
присуствијем духа остављено,
уморено силнијем напрегом
прескачући природну границу,
305 утруђено истегне се лећи
у пјешчану своју колијевку,
тако исто моја слаба душа,
занешена Творца чудесима
за границе воображенија,
310 у дубоко падне унијије;

крилатога лишена мечтања,
мрачне јој се отворе пропасти,
са ужасом да је гладне прождру;
уплашена страшнијем виђењем,
315 устрепета ка свештена птица
поћерата смртнијем крицима
нарушника мира воздушнога;
на крај бјеше дошла паденија,
но хранитељ крилах снијежнијех
320 свештеним је магнетизмом спасе.

„Сини – каже – огњем Створитеља!
Ти си искра за небо створена,
бесмртнијем Богом помазана.
Шта те к људској вуче колијевци,
325 ђе кукање и плач окруњено,
ђе вјенчана глупост са тирјанством,
ђе се само рад несреће људске
боготвори Цезар с Александром,
ђе прелести смртне свеколике
330 теке лицем из глибине вире?“

Повратим се и отворим очи,
хранитељу бесмртноме речем:
„Дух ниједан општег Створитеља
без силе се не би согласио
335 јарам носит смртнога окова;
ко би игда с добре воље хтио
безумнога пожељет метежа,
ђе зло гнусно свагда торжествује,
ђе свак знаме од раздора носи,
340 ђе гњилоћа душе каменује?

Судба наша отрова је чаша;
вјечне судбе свети су закони,
ц'јела бића њима су покорна.
Види човјек своје заточење,
345 помало се прве славе сјећа
и полети небу како муња;
ал' га смртни ланац заустеже
докле рочно одстоји сужанство.
Стога смртни најсјајни³ поете

³Код Решетара уместо *најсјајни* стоји *најсјајниј*; у првом издању најсяніи. (Прим. прир.)

350 с вратах неба у пропаст падају.“

Како сунце дана облачнога
када баци с ведрога запада
своју хитру и пламену стр'јелу
на кристалну круну Чамалара⁴,
5 тако трену бесамртни ангел
на свијетла и огњена крила
к небу сјајну и трону Вишњега
међу своје блажене ликове:
мене узе под зефирна крила
10 и унесе у предјел небесни.

Гле, идејо, искро бесамртна,
досад су те струје и потоци
океана овог заносиле,
сад нас ево на извор чудесах,
15 сад нас ево у царство свјетлости,
на валове тихе бесконачне,
запаљене огњем бесмртнијем,
вјечним огњем свештене љубови;
овђе наше силе ишчезају
20 ка погледи у току времена.

Мјесто очих да два сунца никну
и идеју један вијек смртни
да по царству небовлаца прате,
не би њини свијетли погледи
25 величества небесне прелести
свеколике могли прегледати;
ти л' се, слаба, усуђујеш, руко,
да опишеш пољах небеснијех
величество и красоту дивну
30 и ангелска вјечна наслаждења?

⁴Највећа планина на земљи.

Кратке моје обратим погледе
у просторе небесне равнине:
погледи се у прелести топе,
а језик се од чудествах мрзне.
35 Ко ће тебе разумјети, Творче,
ко л' могућство вообразит твоје?
Мрачни владац ада неситога
и заточник из раја прогнани
да су могли, бесамртни дуси,
40 твога плана постић величество,

ада име би вјечно остало
ништожношћу нијемом засуто,
смрт би на гроб његов очајала;
не би Адам своје легионе
45 у окове смртне оковао
и на жртву себе преда с њима
ужасима, смртним насљеднима!
Вељи јеси, Творче и Господи,
и чудна су творенија твоја,
50 величеству твоме краја нејма!

План небесах премудрост је вјечна
својом вјештом руком сочинила:
свеколике небесне равнине
покрите су цв'јетним ливадама,
55 мај вјечито на њима царује;
боја цв'јећа вјечна и прозачна,
у правилност сваки цвијет ника
ка вјештијем ткањем разложени;
воздух пуне благоуханија,
60 но створена само рад небесах.

На просторе китнијех ливадах
врсте су се непрегледне садах
у правилне расуле редове
и на дивна кола изувиле;
65 ту се горде кедри и јаблани
и породе неизбројне дрвах,
све породе само небу сличне,
врхове им једва зазрет можеш,
у зелено вјечно обучене;
70 ред свештени на свему царује.

Брегови су никли по равнини,
по правилу, како све остало,
окожени китним садовима;
на њима су дигнути престоли
75 од топаза и зрачна рубина
рад ангелах првопрестолнијех;
над престолом свакојијем стоји
на воздуху једно коло сјајно,
како што је коло Сатурново,
80 те се вије и те зраке лије.

По средини пољах опширнијех
тече р'јека воде бесмртија;
њој су струје ка прозрaчне луче,
ток је њезин бесмртна идеја,
85 ње брегови од чиста рубина.
Од рубина хиљаде мостовах
у правилне над њом стали дуге;
сви редови гордијех фонтанах,
који скачу у небесна поља,
90 од ње иду, у њу се повраћу.

Славословни ликови ангелах,
на безбројне хоре, легионе
усијати у блажена поља,
расхорена слаткогласијама
95 и химнама вјечите љубови,
уживају бесмртну насладу
коју смртни не зна вообразит;
легиони, опет, неизбројни,
на уредна јата разасути
100 по небесној благодатној сфери,

њихајућ се на зефирна крила,
поју пјесне вјечите љубови.
Ах, красоту небесног воинства
смртни никад постићи не може!
105 На свакоме лицу ангелскоме
совршенство блиста Створитеља
и прелесна Божја поезија;
на њихова копља и стријеле
и свијетле војничке штитове
110 клизају се играјуће зраке.

На средини непрегледне равни
крута се је гора узвисила,
основ јој је од чиста рубина,
а сва гора маса брилијантна;
115 величину горе трнодржне
и преливе њезине свјетлости
сви погледи и воображења
у поњатност довести не могу:
ова тајна високог промисла
120 непостижна стоји бесмртнима.

Наврх горе трон се горди виси
и палата превјечнога цара;
вјечности је овде колијевка:
овде се је она окурила
125 светом руком великога Творца,
одавде је хитро полећела
на опширно царство и господство,
одавде је прва искра сјекла,
у предјеле ноћи ускочила
130 и свјетлости облик показала!

Овде су се мрске мрачне силе
у комате грдне раздробиле
и из владе бића избјежале
у жалосно стање хладне смрти;
135 одавде се са свјетлошћу прва
свему бићу насмијала зора;
овде се је бесмртијем правда
на вјечито царство сачетала;
одавде ти судба, воља с умом
140 у једноме избијају кључу.

Над високим престолом престолах
у воздух се сјајно коло креће,
ка и друга што се кола крећу
над престолма првијех ангелах;
145 ма је оно милионе путах
од свакога веће и сјајније;
миријаде сјајнијех сунацах
о њему су светијем правилом
за свијетле власе повјешане,
150 лију свјетлост у опширну сферу.

То је круна Бога истинога,
са којом је сам себе вјенчао
над вјечношћу и над временима,
под којом је завјет учинио
155 себе самом на светоме трону
да ће мраке гонит за предјеле
и границе осв'јетлити бића,
да ће правде име светковати
са мрачношћу засути мирови,
160 како што се на небу светкује.

Око горе престолодржеће
четири су горе од алмаза,
превисоке, у правилном реду;
из њих бију четири фонтана
165 са живошћу пламтећијех лучах;
дебели се њихови стубови
у правилном подижу размјеру
у опширну небодршца сферу.
Кад стубове у висину попну
170 колико је с земље до мјесеца,

онда ти се у правилне дуге
свију сфером неба блаженога,
на четири небесне границе
у воздушни океан падају.
175 Из безданах ништожности шари,
од хаоса необдјеланог
Творитељем на биће позвани,
на струје им ројевима лете,
те се крсте и надоје лучах
180 и воздушна постају свјетила.

„Сад си, мислим, сасвијем довољан
и душа се ободрила твоја
– рече мени красни житељ неба –
када ти је Творац допуштио
185 да му престол свијетли погледаш
и прелести раја свештенога!“
„Хранитељу, свети спроводниче,
на равнине непрегледна неба
коме лику, коме легиону
190 принадежиш светијех житељах?“

„Видиш – каже – оне легионе
те су близу горе трононосне,
по равнини што су на гомиле
до бреговах р’јече бесмртија?
195 Оно су ти густи легиони
Михаила првопрестолнога;
ја његову припадљим лику,
онде ми је блажено жилиште,
онде ми је слатко вјековање
200 свемогућом вољом назначено.

Над наше се легионе висе
шест хиљадах колах свијетлијех;
велики је наш стан заузео
на сладосној води бесмртија
205 четиридест хиљадах мостовах,
јер житељи неба пространога
могу лећет ка огњене муње,
могу ходит на ноге лагане,
возити се, који хоће, могу
210 на огњеним својим колесницам.“

Славогласно хорење музике
и пјеније бесмртних ликових
почело се бјеше утишават;
већ бијели небесни полкови
215 све мостове бјеху напунили
са својијем дивнијем масама;
свак се своме повраћаше стану,
неки пјешком, а неки на крила:
непрегледне њихове станове
220 прекрилише б’јелим околима.

Крилатоме подобно облаку,
кад га гледаш с високе планине
ушикана тихијем зефиром,
кад се спушти у цвијетна поља
225 на велике и бијеле масе
да зефирна поодмори крила
на коврима цвијетна прољећа –
вид подобни бесмртног воинства
представљаху опширни станови
230 на пољима блажене радости.

„Ево, – рече слаткогласни ангел –
сад ће време бити од одиха,
што ви код вас ноћу називате.“
Напријед ми расказа јављења
235 која ће се у њем показати,
док одједном сву небесну сферу
прикри шатор чистога кристала,
но бијелог и непрозрачнога,
заустави теченије лучах,
240 лаку свјетлост у небо усија.

Дивни шатор бјеше преопширни
са високим својим идејама
вјешта рука Творца украсила
са блистањем сваке струке бојех
245 играјућих на зрачном прозраку.
Ту лећаше вјечност окруњена,
вјешто своје полете сноваше
на крилима тамо и овамо,
часом у врх, часом у низину,
250 таинственом покрита завјесом.

За њом време са великом хуком
на зефирна сљедоваше крила
у широке своје коловрате,
неће ли је како ухватити.
255 Радимости ове неуморне
и силнога његова напрега
нико себи представит не може;
али своје цјељи постић неће,
јер вјековах мати безбројнијех
260 има лакша него сјенка крила.

Друга бјеше прозрачна идеја
извајана на кристални шатор –
свемогућа поезија Творца,
окруњена круном творенија;
265 све красоте које биће има
и ум Творца сјајни, беспредјелни
које види у царство свјетлости
под том круном бјеху окруњене,
на том лицу бјеху изражене
270 у сјајности светог совершенства.

План небесах пред собом гледаше
и прелести правилнога вкуса.
Хиљаде ти Божијех духовах
занешени њојзи ревноваху;
275 опивени њеном поезијом,
по блиједом тумараху св'јету
и ствараху различне предмете;
но привидна њина творенија
бјежаху им од слабога вида,
280 ка што куле сновиђења бјеже.

Изнад тихе небесне равнине
милиони лећаху шаровах
на уредна кола и редове,
колик' луна на телескоп видна,
285 а лунина цв'јета и свјетлости;
на њих бјеше бесамртна рука
различите извезла планове,
побиједе и веселја неба,
са бојама разним украшене,
290 те у прозрак весело блистаху.

„Ах, честити створитеља сине,
чудеснога овога виђења!“
„Сваки вечер – хранитељ ми каже –
нове, дивне, бесмртне идеје
295 у нашу се сферу свијетљају,
и дан сваки неба свештенога
нас честита новим наслађењем,
нови гласи бесмртне музике
наша китна поља потресају
300 новом славом Творца могућега!“

Уста ангел на зефирна крила,
поведе ме унапријед мало
код једнога источника малог:
„Ту ти сједи и воде се напиј
305 са бистрога тога источника;
она ће ти управо открити
страшну судбу твога паденија!“
То изрече и хитро полеће
у свијетле своје легионе,
310 ка звијезда с запада к истоку.

Одлазак ме мога хранитеља
у плачевну тугу повргао,
ка сироче кад се оца лиши
и остане у свјетском метежу
315 на произвол необуздне судбе.
По дугоме мрачном туговању
напијем се воде с источника:
откри мени несретњу судбину,
ка предмете што за собом видиш
320 у свијетлом лицу огледала.

Свемогући на трон сједијаше,
таинственом украшен порфиром,
творителном зањат поезијом;
к престолу му св'јетломе мирови
5 из мрачнога царства изницаху,
ка у ноћи од страшног пожара
кроз облаке од густога дима
што ројима избјежају искре
к своду дивну неба плаветнога,
10 презирући несносну стихију.

Бјеше света круна миродавца
својим видом небо украсила,
бјеху њеним пламом веселијем
уиграла небесна свјетила
15 и сребрне струје бесмртија.
Два војводе небесног воинства
одлећеше к престолу Вишњега
на огњене своје колеснице,
спровођени с много легионах
20 и с грмљавом небесне музике.

Ход се њихов уподобит може
хучну ходу два морска војводе,
кад се дигну на бијела крила
и веселим лете океаном,
25 а око њих у дугачке врсте
играјући просипљу с' валови;
тако дивно небесно воинство
два војводе своје спровођаше.
У двор сјајни уђоше војводе,
30 а војнство се с славом хучном врати.

„Ах, преблаги оче бесмртија,

– рече Богу Михаил архангел –
беспрестано твој ум пресвијетли
творителном блиста поезијом,
35 жертва ти се благодаренија
на све сјајне сажиге мирове
у чистоти лучах огњенијех;
ал' за твоје силно попечење
и за твоју њежност отеческу
40 малене су жертве творенијах.“

„Изабрано моје твореније,
ти си сунце међу духовима,
само теби један је подобан;
– рече њему Творац свемогући –
45 ја сам један који стварат могу
и који сам свемогућством вјенчан;
једноме је све покорно мени
у просторе и за просторима;
да од свете одступим дужности,
50 мраке царство би остало вјечно.

Би мировах число, непоњатно
ником другом до мени самому,
под хаосне остало облаке
закопано у њедра мрачности.
55 Колико сам ја посла имао
док сам време отео мракама
из њинога ланца и тавнице,
пуштио га да лети слободно
по опширној држави вјечности
60 и по царству свијетлога лица.

Бјеше грдно једном мрачно царство
свуда своју владу раширило,
и његови наказни ликови
улазаху у поља небесна
65 (те грдобе и тијех изродах
до ја нико вообразит не зна),
само што се свештенојзи гори
и мом трону примаћ не смијаху,
јер их моји пламени погледи
70 са ужасом страшнијем дробјаху.

Ове грдне масе несмислене
покорне су мени вазда биле
и у своју мрачну колијевку
на сломјене своје коловрате
75 од вида ми стрмоглав скакале;
но њенијем мртвијем правилом
чешће би се путах извлачиле,
докле дигох круну над престолом.
Удар ови први и најсјајни⁵
80 њихово је раздробило царство.

Поб'јеђене мојом круном сјајном,
сакрише се у густе гомиле
у просторе мртвијех безданах;
тамо своје мртве и плачевне
85 сатварају са смрћу фигуре
по гнусноме њиховоме укусу.
Што се више творенијем пружам,
све се њино царство умаљује;
вријеме ће и к тој цјељи доћи
90 да се бездне мрачне освијетле.

Зажега сам ја пламене буре
у предјеле ноћи и хаоса,
те ми буде сунца и мирове
од сна хладна и превјечитога.
95 Тамо свјетлост ужасне побједи
над нијемим царством одржава,
распрострања свијетле границе
и позива на слатко битије
из смртнога опширнога лона
100 многобројне заточнике таме.“

„Источниче среће бесмртнијех
и надеждо права и свијетла
усопшијех у бездне мировах,
којијема слијепо мртвило
105 не да познат великога Творца
отеческо благоутробије,
– рече Гаврил оцу бесмртноме –
и на њине небројне ликове

⁵Код Решетара уместо *најсјајни* стоји *најсјајниј*; у првом издању *найсяйный*. – Слично и у стиховима 151 и 159 овог певања (*найсяйній*). (Прим. прир.)

110 заждиће се жертва к твоме трону,
све ће теби пламат признаношћу!“

„Началниче густијех редовах,
сјајно сунце међу бесмртнима!
Кад пламови зраках свијетлијех
ноћне масе и њезино лице
115 сажде огњем својим свијетлијем
и расплачу у свијетле зраке,
мрачне тачке кад нигђе не буде
до предјелах нити за предјеле,
кад јој облик прегнусни погине,
120 кад сви краји запламте свјетлошћу,

два војводе, небесни првјенци,
тад ће општи Творац починути
и свој свети завјет испунити;
тад ће мири и простори страшни
125 слаткогласном грмјет армонијом
вјечне среће и вјечне љубави;
тад ће моја отеческа душа
радо притећ к слаткоме покоју
и бесмртном гледат довољношћу
130 срећом своје твари окруњене.“

„Ах, свеопшти оче благодушни!
– једним гласом оба архангела –
имајући таквог Творитеља
величеством неизмјерним душе
135 која сваког добра совршенства
надвисује и у себе храни,
требало би да све густе мраке,
сви мирови у њих закопати
похитају воскресењем сами
140 да ти пређе св'јетло лице виде.“

„Два војводе св'јетлијех полковах!
Ја сам – каже – сам по себе био,
бит по себе већ ништа не може,
јер је против закона природе,
145 која печат мој на лице носи.
Све нек краче својим временом,

кога вјенчах⁶ на бесамртије
тренућ су му в'јехах милиони.
Кораџи су моји божествени,
150 но ја могу то назват простором.

Два најсјајни моји творенија
међу свјема бесмртним дусима,
како име опширног простора
разумјети вама се допушта?“
155 Михаил му тихим гласом рече:
„Он је теби једноме извјестан;
ево како ја о њему мислим:
шар небеса престолодржнога
најсјајни је и највећи, зна се –
160 средина је он простора свега.

Око њега колах небеснијех
милиони воображам да су
(нека число и умножим колах
у највећи степен счисленија
165 што бесмртно твоје твореније
вообразит својим умом може),
насијата кола са сунцима;
свако сунце предводи минове
колика си коме обредио,
170 а мир сваки своју сферу има.

Међу кола мећем растојање,
ради славе божескога укуса:
кола даља ближа обузимљу,
ка шар већи што обузме мањи;
175 стога коло што је које даље
јесте више, су више шаровах.
Иза овог те сам исказао,
ја допирем до границе мраках,
мраках мећем колико свјетлости;
180 ја овако простор разумијем.“

„Архангеле ума високога,
ка дух један довољно се дижеш
и чест твоје чиниш Створитељу,
– могући му Творац одговара –

⁶У првом издању уместо *вјенчах* стоји *вјенчат*. (Прим. прир.)

185 ал' простора не знаш значеније:
простор мраках и простор свјетлости
које умом твојим воображаш –
да се ц'јела ова два простора
у шар један зраках свијетлијех
190 преобрате и правилно слију,

и шар овај да се пружи право
у најтању што мож постић жицу
преко равни ужасна простора –
овај простор што би ова жица
195 са танчином св'јетлом проникнула
у простору оном ужасноме,
кога краје ја један постижем,
би ти био само једна точка!
Ум је само један без границе,
200 сви су други кратковидни уми.

Чудо ми је – Свемогући рече
војводама неба свештенога –
ђе ми у двор с вама није доша
друг вам чином једнаки, Сатана,
205 јер сте често скупа долазили
ка небесни војеначалници.
Истина је, сви бесмртни дуси
да слободу права уживају,
свашто раде што је њима драго
210 по лакоме и светом правилу.“

„Свјетилниче, правдом окруњени!
– Гаврил рече оцу превјечноме –
правила су твоја освештана;
њиховијем премудрим поретком
215 план се краси неба и небесах.
Ми вјечиту срећу уживамо;
Сатана је, наш друг блистателни,
на својему остао престолу,
међу своје велике полкове
220 њихан хором бесмртне љубави.“

„Архангели првопрестолници!
Ја ћу вама открит нешто сада
што ће душе усколебат ваше:

горда се је душа Сатанина
225 облачила у хаљину црну;
славољубни овај војевода
мир небесни поколебат хоће
и у вјечну низврћ погибију
себе самог и своје полкове.
230 Гњев праведни оружје је правде!

Ова горда и пакосна душа
зла је име у себе зачала
и развила знаме страданија.
Зла његова виђу посљедствије
235 и погипше твари сожаљујем;
ал' је име неблагодарности
спрама оца погрешка највећа:
свете правде строги су закони,
све је дужно њима сљедовати,
240 преступнике мој бич наказује.

Грдну душу злом опојеника
мрачне буре усколебале су;
несмисленик горди помишљава
да га није моја моћна рука
245 на трон горди из ништа попела,
јере би га мраке зацариле,
божески му престол уздигнуле,
па он тамо по својојзи ћуди
да саставља нови круг небесах
250 и да дава в'јенце бесмртија!

Роб глупости, враг поретка општег,
свемогућства важност не познаје.
Мене ли се стиди чествовати
којино сам могућијем словом
255 шар велики неба блаженога
утврдио на лаком воздуху?
којино сам океан воздушни
насијао сјајним островима
и вјенча их светим магнетизмом
260 те погледом један другог држи?

Закони су општега поретка
мој аманет а живот природе;

да их почну сви мирови рушит,
моја би се силна на њих рука
265 оружала с ужаснијем гњевом:
ја бих све њих у грдне комате
раздроблио, у бездне зајмио,
па бих друге изнова свјетове
из мрачнога лона воскреснуо
270 и на кола окунио њина.

Дух лукави и злом задојени,
он је својој погубној намјери
све полкове своје обратио,
Адама је на зло превластио
275 (од вас чином млађега војводу)
и легион његов многобројни.
Адамова лаковјерност грдна
и његова непостојност лика
бациће их у плачевно стање,
280 што и нарав ни у сну не снила.⁷

Сатанине мрачне намишљаје
види моје свевидеће око:
он је буну зажећ намислио
на равнине неба опширнога.
285 Слијепа му смјелост показује
да ће ваше силе поб'једити,
мене силом престол уграбити,
прекинути миродржни ланац
под мојијем привезани троном,
290 све у мраке утопит мирове.

Осл'јепљена душа злочестијем
и вјечитом својом погибијом,
мисли са мном владу дијелити,
дијелити свемогућство са мном,
295 посље скупа миротворци да смо.
Адаму је почест обећао
посље нас два највишу на небо;
војника је од обадва лика
обећао сваког окрунити

⁷У овој строфи десетог стиха нејма, и овај сам ја додао, који, ако не ваља и не приличује, то да се мени припише, а ја молим за опростење. Тко зна боље, широко му поље – свуд и вазда, па и овди сада С. М. С.

300 по над једним великијем миром.“

„Ах, пресилни и преблаги оче!
– архангела оба једногласно –
чудо да нас у кристалне ступце
те крајности двије не смрзоше
305 код твојега трона пресв’јетлога –
премогуће твоје божествено
и сљепота духа Сатанина!
Ко да с тобом, оче, силу мјери?
с тобом коме од једнога слова
310 устрепећу бездне и мирови!

Ах, пресвети, милостиви Творче,
слабо наше услиши молење
за преблагост божествене душе!
Твој праведни гњијев заустави
315 од вјечнога оног несретњика
и злијех му у зло помотњиках
те су на праг дошли погибије:
атом уђе у сунчану зраку,
то ли неће у немирну душу;
320 дако дођу к себи изгубници.“

„Отротношћу надојена душа
и завишћу сл’јепом запаљена
– рече Творац војеначалницама –
пут истине нигда виђет неће
325 ни вкусити среће бесамртне.
Ко правдине попире законе,
каратеља има ужаснога;
Сатана је, лишен светилишта,
на гњев Творца обратио страшни,
330 злу вјечноме подига катедру.

До какве је он доша глупости:
да прекине ланац миродржни!
Шта ће тужна помислит будала:
да је ланац миродржни свезан
335 за алмазне небројне стубове
те се vise у мојој палати!
не зна да је ланац миродржни
свемогуће слово Створитеља,

340

које простор пуни мировима,
а минове сретним ангелима!“

IV

Дан к вечеру бјеше већ нагнуо
у цвијетне небесне равнине,
два вјенчана славом полковоца
уљегоше у густе полкове
5 врага неба, а несреће оца;
ка дв'је лађе крилах надутијех
када иду ускијем каналом
кроз покрите снијегом равнине –
тако они кроз бијеле масе
10 погубљене војске пролазаху.

„Ах, Сатано, равночини брате,
– Михаил му поче говорити –
какве черте виђу ја погубне
на твој образ, и на све остале!
15 Зар се јеси р'јешио доиста
испитати гњев праведни Творца
и у вјечну поврћ погибију
себе самог и све легионе
те су твојој власти потчињени
20 и твојојзи круни архангелској?

Зар се смијеш врагом злијем назват
оца свога и оца миновах,
који те је из једног атома
у вјечнога претворио духа,
25 окрунио круном архангелском,
да уживаш вјечите радости
у предјеле неба блаженога?
Ах, Сатано, обрати погледе,
виђи престол оца превјечнога:
30 он је стари⁸ начала и конца!

⁸Код Решетара уместо *стари* стоји *стариј*; у првом издању старій. (Прим. прир.)

Обрати се, душо изгубљена!
Пролиј топле сузе покајања
пред општијем Творцем милоснијем;
познај име свемогуће што је
35 и значење твоје прама њега;
ижен' таму из слијепа ума
и злу завист из пакосне душе!
Благи Творац многомилостив је,
40 опростиће твоје заблудење,
причислит те у вјечно блаженство.“

„Не, не! – гласом крупнијем прогрмје
зли губитељ душах бесмртнијех,
да га чује стан бунтовни цјео –
Михаиле, подобни ми чином,
45 али духом много нижи мене,
јер ти душа, како моја, није
благородном гордошћу заждена,
проштенија не иште Сатана;
благородна моја намјерења
50 небо чује, а знаће мирови!

Грка су ми сва блаженства неба
док постигнем моје намјерење
и правило друго бићу дадем;
не познајем име свемогуће,
55 с којијем ми толико грозите.
Рад часа је ваш владалац горди
мене од сна будио вјечнога
и дружину моју благородну,
кад нам круне самодржавија
60 ставит није на главе мислио?

Ја бих воли да сам вјечно оста
у сна мирној влади и наручју,
са свом својом свијетлом дружином,
него ће сам на свијет изиша
65 да умножим гордост поноситу
несноснога мога противника.
Неће нигда Сатанина душа
умножават славу противника;
неће нигда Сатанина уста
70 похвале му слова изгласити.

Већ је хитра Сатанина душа
мрачну тајну дивно разгледала,
и у њу сам чисто разабрао
75 прошлу судбу гордијех небесах,
и како је горди владац неба
свемогућство себи присвојио
и простором страшним завладао.
Мога бића чита сам причину
и судбину моју свуколику
80 и дружине моје благородне.

Што се горди непријатељ дичи
да је тобож мене сатворио
и свијетле моје легионе –
тајни случај наш је отац био;
85 навлаштито нас је сатворио
да правило бићу сачинимо
и гордости метнемо границу,
да с гордијем влацем небеснијем
дијелимо владу и могућство,
90 да имамо сви једнака права.

Страшна судба првијех небесах,
о којој је помислит ужасно,
она даде смјелом грабитељу
случај згодан те простор завлада,
95 и присвоји име свемогуће
својом вољом, својим согласијем.
Ово страшно падење небесах
начало му у тмине унесе,
тме вјекових вјечно непроходне
100 око њега нагомила кругом.

Простор цјео у стара времена
бјеше св'јетлим засут шаровима,
лица таме нигђе било није.
Шар свакоји једне величине,
105 са нашијем сваки једнак небом
у свјетлости и у опширности.
Висио се у сваки шар престол,
како што је наш престол врховни,
на престол је у свакоје небо
110 владац био један окруњени.

Величину првијех небесах
изненада рок ужасни стиже:
некаква ти погубна судбина
усколеба простор и минове,
115 и буре се страшне разгрмјеше
у прошлога океана⁹ њедра;
мирогубни стреси зачестише.
Час суђени зазвони свјетлости;
на велику и ужасну жртву
120 гладне бездне отворише уста.

У тренуће ока лаганого
сва божества с престолах падоше,
сви стрмоглав мири полећеше,
сви се хуком стравичном скрушише
125 на жртвеник мрачне владалице.
Позоришта тога¹⁰ престашнога
сви умови представит не могу:
кад итаху к погребу шарови,
један другог у лет раздрабљаху,
130 на комате лећаху к безднама.

Сви мирови с опширна простора
к погибији вјечној одлећеше;
један само што невредим оста
по некаквој слијепој судбини,
135 на коме се горди престол виси
противника мога ужаснога.
Е куд срећа да је и он тада
у гробницу пануо мировах
и премирне да је ноћи царство
140 свуд свјетлости погасило зраку!

На злу судбу палијех небесах
ноћ и пустош царство уздигоше;
но слијепе ове владалице
бесилне се одмах поклонише
145 упорноме своме сопернику!
Дјејателни властитељ небесни
из хаоса здробљених небесах
поче мале стварати минове,

⁹Воздушни

¹⁰У првом издању уместо *тога* стоји *мога*. (Прим. прир.)

150 слабима их пунит житељима,
како ће му све покорно бити.

Ево случај – са ужасом крикну –
с којим је смјели владац неба
свемогућства име получио,
ал' Сатана открива таину!
155 На опширне небесне равнине
иштем владу да подијелимо
и небеса пала воздигнемо,
први закон да природи дамо,
нек се сваки са врховном влашћу
160 на свом небу горди и велича!

Знам ја силу мога соперника
и његово постојање страшно,
ал' се кунем свијетлим оружјем
и мојим непобједним штитом,
165 са храброшћу мојих војводах,
свим оружјем мога легиона,
искреношћу лика Адамова,
да намјеру испунит хоћемо
ал' сви жртва бити благородна:
170 вјечан покој вјечно је блаженство!"

Вожд погубни кад ријеч изрече,
пуну к Творцу отровне зависти,
милиони јекнуше гласовах
у развратне, одметне полкове:
175 поздравља га с удивљењем сваки,
једногласно вјерност изражују.
Колебљу се густе легиони
ка по равни сазрела житија
која косу к погибији брусе
180 кад их луди узмете вихори.

„О зависти преотровне жртво,
виновници вјечне погибије!“
– Гаврил поче архангел зборити;
но хулења хиљаде криковах
185 на Вишњега и на два војводе
око њих се почеше хорити,
Гаврилову ријеч пресекоше.

190 Дигоше се два вјерни војводе,
на зефирна полећеше крила
међу своје блажене полкове.

195 Сатанини злоумишљеници
иду к њему с општег договора:
Алззенк, Илзхуд и Алзавалг горди,
Обенизрем и Јаобаз¹¹ злбни,
зломе цару тешку круну дају,
с којом круне своју погибију
општом вољом изгубљене војске.
200 Зли владалац кад се са злом вјенча,
поздрави му одсвуд загрмјеше –
он вјерности гордо захваљује.

Ево Адам, ево Ноелопан,
ево Разец и ево Аскела:
од њихова несретњега лика
отпадника неба поздрављају,
205 куну му се бит дружина вјерна,
само своју ријеч да одржи –
да их круни самодржавијем
по над једним, ка је река, миром.
Ах, несретни роде славољубни,
210 скупо ли те та погрешка стаде!

¹¹У оригиналу *Јобазъ*. Како то име, као и остала у стиховима 193–194, треба читати уназад – дакле *Забоя* (то јест *Забоја*), сматрамо да би *Ајобаз* боље пратило песникову замисао. Ипак, у складу с другим издањима, задржали смо *Јаобаз*. – Слично овоме, уназад се читају и имена у стиховима 201–202. (Прим. прир.)

V

Тихи покој неба блаженога
проврже се страшним позориштем:
у њ се распре развише знамена,
крикови га хоре хуленија,
5 рат крвави у њ је узаврио;
легионах стравична кретања,
славом ратном опитијех љутом,
колебљу га општим движенијем;
враг је неба грдни похитао
10 да испита наказ заслужени.

Два Вишњега вјерни војеведе
приправљају хитро легионе,
жедно хите крвавومه боју,
распаљени гадним хуленијем
15 мрачне душе неба одметника.
Дугачки се реде легиони
на пољане неба пространога
с обадије стране напореду;
други стоје ка масе облачне
20 на воздуху, к боју приправљени.

Вид подобни оку представљају
поглед горди сјеверних љесовах,
кад их зима у кипу обуче,
и над њима на преведром небу
25 кад се облак наполи раздвоји
те у двије непрегледне масе
с два противна узмућена вјетра –
вид ти такви два страшни воинства
представљаху на поља небесна
30 к крвавој се борби готовећи.

Ломном јеком војничке музике,

спровођеном ратним восклицима,
затутњеше небесне равнине.
Бој се ужди међу бесмртнима
35 у највиши степен свирјепости;
ревниви се надскачу војводе
ко ће већу храброст показати:
вјерни Творцу казат усрдије,
а невјерни к цјељи напрезају
40 да свемоћним троном завладају.

О сљепоћом опојена злобо,
о зла жертво душе изгубљене,
рат сте дигли на Свемогућега!
Би несретњи морехоци пређе,
45 – постигнути корабљекрушењем
на средину бучна океана,
кад окрену сунцу на рађање
тражећ у њем себи спасенија –
пређе сунце рукама докучили
50 но ви моћним троном завладали.

Сви ледови два противна пола
те на двије масе почивају
и, сломјени напором вјетровах,
те у санте иду и комате
55 по простору немирнијех пољах
не просипљу толико стријелах
ка дв'је војске једна против друге,
не казују толико полома
ка у борби што небесној видиш
60 изломјена штита и оружја.

Два дни св'јетла, двије ноћи сјајне
у јарости бој једнаки траја;
с обје стране бесмртне војнике
на гомиле видиш поваљене,
65 сви у љуте ране огрезнули;
ма се напиј воде бесмртија,
мало тугуј, па издрави одмах.
На хиљаде удвоји се виде
по воздуху и по равнинама,
70 без велике мјешаније масах.

Копља, мачи и пламене стр'јеле
ангелском су крвљу обојени;
мањи, виши бесмртни војводе
на огњеним лете колесницам,
75 опојени војничком храброшћу,
страшну борбу војсци показују;
многи, љутим постигнут ранама,
свргнут падне с своје колеснице
на равнине међу редовима
80 двије војске крвљу окупате.

Треће јутро позоришта страшна
кад заигра у поља небесна,
Адам с ликом својим одступи
из несрећна боја погубнога
85 са дубоким душе покајањем.
На њега се с жестокошћу срде
Ноелопан, Разец и Аскела,
и остали многи првијенци,
што именов стиднога издајства
90 чест помрачи свога легиона.

„О потчини мени војеведе,
којено је славољубје сл'јепо
и пламена слава брана дигла
с согласијем мојим војевати
95 на својега свемогућег Творца,
не дижите гласа против мене!
Погрешку сам позно грдно позна,
безрасудно наше заблуђење
и што важи име свемогући; –
100 гроб је отпрт наше погибије!

На огњеној летећ колесници,
пред свануће сан ме лаки стиже;
у њем виђех страшно виђеније
на наказу Творца разгњевљена.
105 Та је сила и гњијев праведни
моју тужну заблуђену душу
уплашила и оледенила.
Страшно бјеше луду преступнику
Свевишњега оца могућега
110 обучена гњевом погледати!

Посље страшна његова карања,
кога небо јошт виђело није,
легиони два вјерне војводе
забуњена погнаше Сатану
115 и његову изгубљену војску,
на границе неба доћераше,
угнаше их у бездну неситу
распламану смрадљивом стихијом;
богомрски цар са својом војском
120 у горећу потонуше бездну.

Бич праведни свемогуће руке
када угна одметника неба
у кипећу пламеном пучину,
онда војнство побиједоносно,
125 предвођено с два своје војводе,
на нас силом непобједном удри,
зајми и нас страшнијем крицима
из небесног блаженог жилишта
трагом нашег злога превласника,
130 злу побједу да с њим дијелимо.

Свето слово премилосна оца
нас с границе вјечне погибије
свемогућом вољом заустави.
Вјерни небу тада легиони
135 у окове тешке и плачевне
све нас листом оковаше јако,
на шар мрачни необдјелан неки
нас бацише, да ланце носимо,
ђе блаженства спомен ишчезава,
140 ђе мрачношћу сфера узбуњена!“

Зла причина и зла предвјештатељ
кад злу судбу легиону каза,
на њихова божествена лица
воцари се ухилење мртво,
145 погибе им живост божествена
на движења и на њина лица.
Вид фамиље числа великога,
кад се лиши свијетле надежде
и с гроба се ухиљена враћа,
150 представљаху полци Адамови.

Враг небесни са сл'јепом јарошћу
све једнако битку продужује
и све жешћу и очајанију.
Он ужасне примјере храбрости
155 казиваше на попришту бојном;
око њега страшне мјешаније
представљаху туште бесмртниках.
Трудно бјеше неба отпадника
и војене његове полкове
160 надвладати у крвавој битки.

Трећи данак са стравичном хуком
већ пребјежа равнине небесне;
вечером се два војводе вјерни
представише Творцу пред престолом,
165 премилосна оца умољају
да оружја од обије војске
смртоносним наостри ударом:
„Већ хулења – кажу – Сатанина
и његове нерасудне војске
170 нас су вргла у очајаније.“

„Нећу, – каже – два вјерни војводе,
завјет свети вјечно нарушити;
што сам једном вјенча бесмртијем
смртну косу испитати неће!
175 Злобом к небу враге опојене
ја сам чека на покајаније;
мислио сам да ће се сјетити
дара мога, вјечнога блаженства,
и дужности твари к Творитељу,
180 неба слатког увеселенија.

Јер ангела једног небеснога
да улијеш свето наслаждење
у горди стас кедре небеснога,
би бездушни великаш садовах
185 полетио по небесној сфери
ал' се с врха до дна растопио
од преслатке духовне насладе;
ал' завишћу душе следењене
благост Творца јесу пренебрегле,
190 лишиле се вјечно наслађења.

Већ су вјеси, свети облик правде,
злом својијем грдно препунили,
нагнули их к својој погибији.
Дан четврти сјутра ће гранути
195 на њих страшним гњевом наказања
и вјечите њине погибије;
чуће сјутра удар свемогући,
треск ће његов испитат ужасни,
сјутра ће се одзват слава Творца,
200 ви јој сјајну ликоват побједу.

Сва небесна кола миродржна,
и движима и неподвижима,
празноваће сјутра у хорима
удар страшни могуће деснице.
205 Грдне бездне, мрачне и нијеме,
сном вјечнијем мртво успаване,
сјутра ће се затрест јеком славе
пресилнога противника њина;
хоћу сјутра удар дати страшни,
210 да га и ја могу назват силним!

Неправда је Сатанине душе
зла шар црни у воздух извела:
ад се зове, злости мучилиште,
злога цара мрачно владјеније.
215 Враг се неки црни у њем неба
горди адским самодржавијем,
заслужена то му је награда
и његову злобну легиону,
што су с' дигли небом завладати,
220 вишњег Творца престола лишити.

Шар је овај доста поголеми
једна маса црна и плачевна,
состав ноћи и вјечног ридања;
дв'је стихије у њем су ужасне,
225 разљућене највишом крајношћу –
студ и огањ, раздути бурама,
спровођени страшним олујама,
на све краје царства Сатанина
страшном хуком хоре непрестано
230 у противне своје вихорове.

Стикс је царство злочестива цара
са својијем кипећим волнама
и смолнијем смраднијем пламеном,
с ледовима, с ужасним мразима
235 деветстручним окружио вјенцем:
полу царства смолним и пламеним,
полу царства мразним и леденим.
Овај грдни многостручни в'јенац
ври стравично у своје кругове
240 са љутошћу својом мучителном.

Коцита ће плачевни валови
тамо потећ са водом нечистом
мученија неба отпадниках,
а за њиме Флегетон и Менте
245 са љутошћу ада неситога;
међу двије противне стихије
тамо тече тајни поток Лете,
на њем страже кћери Горгонове
да прегнусни неба одметници
250 од струје му пријатне не вкусе.

Мучително врага неба царство
нискијем је сводом наднесено
крута туча необдјеланого;
по њега је океан велики
255 смолне смрадне воде заузео,
која кипи с ужасном љутошћу,
пружајући блиједе пламове,
смртне страве и вида пунане,
с пламовима кола дима смрадна,
260 те мијеша мраке са бљедношћу.

У њедрима гадна океана
хиљаду се надимљу волканах,
изригају с муклијем јечањем
над поврхност дубоке пучине
265 страшне витле дима и пламена,
о тучном их своду разбијају.
Кад волкани смрадљиво дихање
у утробу распаљену врате,
за њима се ужасне пропасти,
270 пуне дима и плама, отворе.

Сви брегови кипеће пучине
брдима су честим засијати,
но голијем, вида плачевнога;
из њих бију стравични волкани
275 који жедну и мрачну утробу
пуне гадном смјесом океана,
и опет је на мрачну пучину
океана истога мрскога
бљују с јеком крупном и ужасном
280 у облаке дима и пламена.

У тартару, царству хулитељах,
природа је све ужасе своје
са јарошћу највећом улила;
природа је тамо поселила
285 сва страшила у безобразију,
те бјесују и за жртвом ричу
у мракама по гадним волнама;
тамо хидре страховите фиште,
многоглаве, на велика јата,
290 дигнутијех над пучином главах;

тамо мрске без броја ехидне
из простране и жедне утробе
дижу мукле и плачевне гласе;
химере су тамо и дракони
295 на велика стада разасути,
са ужасом лете по пучини
дуг природе страшни да испуне;
тамо змије величине грдне,
крокодили, гадна чудовишта,
300 у мракама чекају Сатану;

тамо лете ужасне фурије
с криковима аду приличнима,
смирит себе у мраке не могу,
иако је њихова стихија,
305 јер их мучи зла ћуд и опака
да мучење своје успу црно
на слијепе неба мутитеље.
Злост њихова превосходи много
сваку острост зуба у тартару,
310 свако жало репа отровнога.

Мрачнога је половину царства
грозна зима вјечно следенила;
тамо мрази у степен највећу
житкости су водне скаменили,
315 међаве се хоре колачима,
сваког часа горда брда пењу,
сваког часа разносе их хитро,
развијају у љуте вихоре;
тамо магле пунане снијега
320 и крупнога спуштају се града.

Два војводе, вјерне моје слуге!
хуче страшно адски урагани,
а вулканска мрачна грла јече,
ричу грдна тартарска страшила,
325 звече ланци с јарошћу уждени,
буче волне с мучитељском буком:
све глас слива под сводом мрачнијем;
тутњи тартар из мрачне утробе
страшним грлом, злом општега гласа:
330 све за жртвом хулитељах чезне!“

Пошто ријеч Свемогући сврши
и објави вјерним војводама
страшну казну и погибелъ вјечну
врага неба и сопутниках му,
335 архангели с благоговјенијем
од вишњега одоше престола
међу вјерне небесне полкове,
који страшну и крваву борбу
с царем ада једнако вођаху;
340 у бој хучни и они уђоше.

На небу се дан четврти јави
са највишом бојном жестокошћу;
шум пролама небесне равнине
злобне војске богохуленијем.
345 Горда глава мрачна владоца
непобједном већ мишљаше да је;
не зна да је своје судбе чашу
препунио црнога отрова,
час не види ђе се примакнуо
350 да му звекне вјечном погибијом.

У један мах, ка да муња сину,
тушта веља тешкога облака,
бијелога, у једнојзи маси,
тронодржну сву обузе гору;
355 у виду се уреди вијенца
правилнога, но дебљином страшна,
па се поче врћет са хитрином
на зефирна разљућена крила
око трона и горе свештене
360 са потресном преужасном јемом.

Свеколике борбе океанх
које чине са крутим скалама
у највећу њихову бјесноћу,
свеколике напоре вјетровах
365 што се чују на земноме шару
против свијех густижех љесовах
да у један глас могући слијеш,
јек би њихов слаб веома био
да покаже крупну силу гласа
370 којим облак витлећи јечаше.

Ово чудно ненадно јавлење
бој крвави на небу прекиде;
сви војници, вјерни и невјерни,
к трону Творца поглед обратише,
375 ма невјерни све једнако хуле
име неба и славе Господа;
док свакоје небесно свјетило
теченије своје заустави
и свјетлости своје половину
380 свако врати под пламену круну.

Одједном се облак разјечани
у два пола стравично састави;
на њима се одједном појави
колесница како сунце св'јетла,
385 хиљадама муњах упрегнута
те је возе на огњена крила.
Свемогући на њој сједијаше
са гњијевом вооружан страшним.
О, како му пламени погледи
390 сијеваху с ужасном љутошћу!

Пушти стр'јелу сјајну и крилату
из својега алмазнога лука
на Сатану, грдна отпадника,
на његове мрске легионе;
395 и крилата полеће стријела
у огњеној великој колони.
Звек његова алмазнога лука,
силну хуку њезина полета
немам чему нигђе уподобит
400 до његовој премогућој сили.

И крилата погоди стријела
на средину војске богохулне,
ту се с гњевом огњенијем разби:
хиљаде се кроз отпадну војску
405 од ње страшних разјеча громовах.
Цар тартара и његова војска
попадале на поље сражења,
поражени стријелом Вишњега
и њенијем пламом опаљени,
410 облачени у вјечно црнило.

Од удара овог Свевишњега
бездне хладне засуте атомом,
које досад име не познаше
до сна хладна и тишине мртве,
415 не зефира, не луче, не гласа –
сад их моћна потресе десница,
те јој н'јеме из мрачне утробе
подјекнуше свемогућом славом;
смрт из своје превјечне гробнице
420 овај удар у њима пробуди.

Од Господње стријеле удара
потресе се осв'јетљено биће:
непрегледна сва небесна кола;
миријаде св'јетлијех мировах
425 тајном судбом и страшнијем стресом
из својијех колах искочише,
сројише се Творцу око трона,
сваки пунан бесмртног воинства,
и отада вољом Свевишњега

430 постадоше небесни курири.¹²

Свемогући побједитељ сјајни
тек стријелу громоносну баци
из силнога и звечнога лука
на Сатану, неба отпадника,
435 и порази невјерне полкове –
у тренућ се муње упрегнуте
у свештену Творца колесницу
дугом к једној све навише страни,
повратише полет колесници.
440 Господ славе на трон се поврати!

Заигра му круна над престолом
у цијелој лучесипној слави,
и остала небесна свјетила
са живошћу новом узиграше.
445 Два војводе и вјерно воинство,
и сва војнства стекшијех мировах,
у облачне непрегледне хоре
узлећеше по блаженој сфери,
појућ славу побједника Творца
450 и љубави вјечите блаженство.

Дан четврти страшнога јавлења
могућности Господње деснице
бјеше близу свештеног одиха:
химни свете славе починуше
455 и грмљаве слаткијех музиках;
легиони у дуге редове
са поретком воље свемогуће –
сваки к своме летијаше миру
те му га је Господ славе силне
460 назначио за вјечно блаженство.

Два врховна војеначалника
обратише велике полкове
да ћерају неба отпадника
из предјелах блаженог жилишта
465 у тартарско мрачно владјеније
на вјечита њина мученија.
Дивна кретња бјеше и стравична

¹²Комета

470 вјерне војске и побједоносне
к поб'јеђеној Сатаниној војсци
и ужасом смртним обузетој!

Отпадници неба, устрашени,
пред блаженом побјегоше војском
с криковима страве и хулења.
475 Пренесретња војска мраке цара
мрзак ли је облик получила
по праведној над њоме разрази:
црна лица, роге и репове,
многима се расклопила уста,
480 а многима за врат обрнула,
јошт изрода свакога гадности.

Немилосно вјерне слуге неба
хулитеље свога Творца гоне,
зло ћерају с свијетлога дана
у кипеће бездне тартарове,
485 на небесну догнаше границу.
Ступ велики мрачни сачинише
Сатанини сопутници грдни
од вјечнога свога паденија
с сјајног неба до пропасти ада,
490 те у страшном виду дубијаше.

Три дана су адски легиони
непрестано за њинијем царем
сипали се црнијем потоком
с краја неба у утробу ада.
495 Престрашно је ово позориште
све ужасе много надвисило:
кад падаху кривећи се полци
у димљива жвала тартарова,
жедно тартар дрхтећи јечаше,
500 грдну жертву радосно ждераше.

Кад се сабра сила нечестива
под тучнијем сводом раскаљеним,
узавреше дреке и кривање
од враговах и од чудовиштах;
505 чињаше се да их свод тартара
неће моћи уздржат никако,

него да ће треснут у комате.
Док заурла Цербер из дубине
да је стадо у своју торину
и да стражи врата од тартара.

VI

По побједи страшној над Сатаном
велико се собраније стече
у палату цара превјечнога:
архангели првопрестолници
5 и премноге хиљаде сјајнијех
херувимах и пак серафимах
благодаре Творцу могућему
рад повратка блажене тишине,
за свијетлу његову побједу
10 над владалцем злости и несреће.

Свемогући у општем скупу
наказање Адамово јавља:
„Шар ћу један – каже – поставити
недалеко од мрачнога ада
15 рад временог тешког заточења
Адамова и његова лика;
шар ће овај бит састављен мали
од хаоса и мрачне прашине,
стихије ћу на њем поумјерит,
20 а времену непостојност дати.

Мир ћу груби овај *Земља* назват.
Биће она водом изобилна,
цијела ће бити засјејана
разног рода произрастјенијем;
25 на њу ће се животне породе,
у воздуху, води и на сухо,
разне расут у изобилију:
ту ће бити тихијех породах,
а бити ће исто грабљивијех
30 и отровна гада пузећега.

Како што сам горду цару ада

и његову зломе легиону
спомен живи неба блаженога
рад наказе веће оставио,
35 тако данас лишавам Адама
с бунтовнијем својим легионом
блаженога жилишта спомена,
да ни једна најмања частица
у душе им од њег' не остане,
40 ка да небо нијесу гледали.

За наказу њихова немира
немирни се њихови духови
у окове блатне тјелесине
један вијек осуђују кратки;
45 нека они чрез јудол плачевну
ланце тешке с бурама немира
у стењању пренесу горкоме;
нека своју непостојност грдну
са проклетством тамо оплакују
50 у сузама и у риданију;

нек тијела своја препитају
са билијем и њиним сјеменом,
водом хладном и са животнима.
Њихово ће кратко заточење
55 бит им тужно непостојној души:
са плачем ће на земљу падати,
са плачем ће на земљи живити,
са плачем се у вјечност враћати,
мучитељ ће један другом бити,
60 сваки себе поособ највећи.

Смрт ћу извеш из мрачне тавнице,
на земљу је пуштит међу њима,
преодјету у разним видима:
нека стравом између њих трчи,
65 чинећ страшна опустошенија.
Ова ће их тирјанства царица
немилосно, с ужаснијем видом,
насилствено, по својему праву,
свободити од тешкога јарма,
70 те их враћат у живот духовни.

Непостојне њихове надежде!
Кад помисле да су их пристигли,
онда ће им даље измакнути.
Ова њина пишта пријеварна
75 биће сумњом отрована љуто;
лаковјерни земаљски сужњеви
бич ће страшни сумње испитати:
она ће их свуда спроводати,
она ће их свуда претјецати
80 и погледе њине к будућности.

Лице смртно на земљи човјека
прилично ће бити ангелскоме,
само теке једну искру малу
вдохнут ћу му небесне љубави
85 у његову земноме плођењу,
да му тужну и кукаву судбу
коликогод она ублажаје;
јер он опет, ако и забуњен,
свеђер умно остаје творење
90 и цар земље, иако у ропству.

Човјек воље остаје слободне
ка сви други бесмртни духови;
његова ће душевна таблица
с обје стране бити начертана
95 с два сасвијем противна закона:
на једну ће закон правде благе
бит у свете начертан линије,
на другу ће превласника њина
зла свакога црњат се закони –
100 адски спомен свезе са Сатаном.

Моћ ће човјек ова два закона,
кад посвети мисли мојој правди,
без никакве муке различити;
али адско проклетије духа
105 човјека ће чешће пљенивати.
Ова борба правде и неправде,
што је небо три дни колебала,
биће она са свијем ужасом
печатана на душу човјеку,
110 да му ропство горчи и колебље.

Са првијем Адам покољењем
на земљи ће љуто пострадаати
од Сатане душегубитеља
(јер ће Адам први плот човјечку
115 облачити и почет носити):
зли властитељ ада неситога
довести ће људско покољење
до глупости ове преслијепе
да похули на небесну свјетлост,
120 а да мрачно име обожава.

Једнога ће сунца зраке сјајне
шар движими земни освјетљати:
моћ ће људи са својега шара
на узано своје поднебије
125 виђет доста мојијех мировах;
но погубне мраке Сатанине
њихове ће заслијепит очи,
мирови им силом свемогућом
неће сјати њиним погледима,
130 миродавца похулиће име.

На земљи ће хиљаде божествах
осл'јепљени сатварати људи;
биће њина ништожна божества
све изроди у безобразују.
135 Безумнога овог јазичества
нечисти ће престол представљати
на глибљивом једноме брежуљку,
којега ће гади и животна
непрестано по врху пузати,
140 да се биљем питају разлијем.

Ово ниско људско осљепљење
биће злоба душе Сатанине
на похулу неба и Вишњега.
Божествену моју душу њежну
145 забољеће судба човјеческа:
ја ћу слово моје возљубљено
у плот људску послѣ облачити,
послати га да избави људе
и законом свете моје правде
150 помрачене осв'јетли умове.

155 Ja сам отац и свјетило правде!
Када Адам с легионом својим
осуђено изврше сужанство
и пренесу чрез јудол плачевну
смртни оков теготнога ропства,
160 мог закона посљедоватељи
враћају се у прво блаженство;
а закона цара злочестога
у ад иду сл'јепи приверженци
у мракама вјечног риданија.

165 Посље земљу, ужаса катедру,
позориште богомрско залах,
гњездилиште човјечке несреће,
са невином крвљу оскверњену,
отровану горкијем сузама,
170 којуно ће вопљи невиности
код мојега уклету престола –
њу ће огањ божествене правде
у дан судњи у једно тренуће
сажећ својим свештенијем пламом.“

175 Легионах сретњи началници
полећеше од трона Вишњега
на огњене своје колеснице
у веселе небесне равнине
да светкују у слаткој љубави
паденије неба противника
и рођење новог легиона,
180 којега је на вјечно блаженство
Свемогући из бездне извео
да намири погубљену војску.

185 Свемогућом вољом миротворца
четири се вјетра разјарише
у дубине хладнијех безданах,
те облаке страшне и дебеле
од прашине и црна хаоса
190 из мрачнијех дигоше њедарах,
и са силом својом страховитом
са сваке их стране стијеснише
и у тренућ ока лаганог
шар наш земни тамни направише.

Из хладнога земаљскога њедра
источници водах потекоше,
сачинише океан опширни;
луче сунца животворним видом
195 растјенија рода свакојега
на поврхност земну измамише;
узмиљеше стада животнијех
по воздуху, земљи и водама.
У час словом могућијем Творца
200 земља доби хитро теченије.

Адам пређе небесну границу
са својијем жалоснијем ликом;
ставише их пред врата вјечности.
Ево Адам у плот обучени
205 са подругом у поља едемска.
Тарућ очи од сна забораве,
погледује сјајне луче сунца,
погледује дивну сопутницу,
погледује едемску красоту,
210 благодари небу за милости.

Оплакујућ моју забуњену
и сном тешким обузету судбу,
видио сам мраке владоца,
у преварну змију претворена,
215 ђе он пуза на зло човјечества.
Праматеро људскога племена,
отровнога дара те прихвати,
купаћеш га горкијем сузама,
осипат га плачним покајањем,
220 ал' бадава – завјет је нарушен!

Послијед сам с ужасом видио
прву браћу те су помиљела,
плод љубави први божествене,
родитељску премилу утјеху,
225 царе мира једног цијелога,
ђе са крвљу братоубиственом
младо лице земље отроваше.
Злобо клета, да те Бог убије!
Зла поразо родитељске душе!
230 Зла предказо отровне судбине!

Прва се је крвљу осквернила
безакона рука Каинова,
првога је сунце видијело
убојицу Каина на земљи,
235 родитељах првијех проклетство
на првога излило се сина.
Каинови безбројни потомци
злом свакијем земљу испунише,
240 гр'јех им диза море над горама,
ал' им злоће искру не погаси!

Ах, како је земља напуњена
с идолима свакога изрода!
О, како је лице свемогуће
мрачна глупост обезобразила!
245 Таме цар се зли обрадовао
видећ име неба подругано,
видећ људе ђе свакој мрскости
са тамјаном олтар окађују,
видећ гадне змије, крокодиле
250 да безумна сљепост обожава.

О невини синови природе,
о мудрости проста најсјајнија!
До рођења св'јета истинога,
ви пресретни поклонници сунца!
255 Ви сте вјерни небесни синови,
вас свјетила луче животворне
носе к Творцу, лучах источнику;
луч је сјајна богословија вам,
луч вам жртву у небо уводи,
260 луч вам Творца освјетљава душу!

Гле дивнога сада виђенија!
Сунце правде и земљу огрија,
храм се мрачни засја заточниках,
робовима олакшаше ланци:
265 син достојни оца превјечнога
обука се у человјечество,
наоружан оружијем правде
и стр'јелама светог просвјештења,
попирући злобу и тирјанство,
270 добродјетељ у храм освештава.

О преблаги, тихи учитељу,
слатка ли је света бистра вода
с источника твога бесмртнога!
Од твога су св'јетлога погледа
275 уплашене мраке ишчезнуле,
од твога су хода свештенога
богохулни срушени олтари;
воскресењем смрт си поразио,
небо твојом хвалом одјекује,
280 земља слави свога Спаситеља!

Регистар властитих имена

А

Авроре, 16
Адам, 21, 44, 47, 62–64
Адама, 36, 60
Адамова, 36, 43, 59
Адамови, 48
Адамово, 59
Адаму, 36
Александром, 18
Алзавалг, 44
Алззенк, 44
Аскела, 44, 47

Б

Београд, 6
Бог, 10, 15, 64
Бога, 24
Богом, 5, 8, 18
Богу, 11, 13, 30
Божијех, 27
Божја, 14, 22

В

Вишњега, 20, 29, 43, 45, 55, 62, 63
Вујицу, 9
Вука, 9
Вукашина, 9

Г

Гаврил, 31, 34, 43
Гаврилову, 43
Горгонове, 51
Господ, 56
Господа, 54

Господи, 21
Господње, 55, 56

Д

Душана, 9

Ђ

Ђорђа, 9

Е

Епикуре, 8

З

Земља, 59
Земље, 16

И

Илзхуд, 44

Ј

Јаобаз, 44

К

Каина, 65
Каинова, 65
Каинови, 65
Коцита, 51

Л

Лете, 51

М

М. Решетара, 6
Менте, 51
Михаил, 30, 33, 39
Михаила, 25

Михаиле, 40

Н

Ноелопан, 44, 47

О

Обенизрем, 44

Обилића, 9

П

Питагоре, 8

Р

Разец, 44, 47

Решетара, 18, 31, 39

С

С. М. С., 36

С. Милутиновићу, 4

Сатана, 17, 34, 37, 40, 43

Сатане, 62

Сатанина, 35, 37, 40, 41, 49, 50

Сатанине, 36, 50, 62

Сатанини, 44, 57

Сатаниној, 57

Сатано, 39

Сатаном, 59, 61

Сатану, 48, 52, 55, 56

Сатурново, 22

Свевишњега, 47, 55

Свемогућега, 46

Свемогући, 34, 53, 63

Славјанства, 9

Спаситеља, 66

Срба, 9

Српска књижевна задруга, 6

Српства, 9

Створитеља, 11, 14, 15, 18, 22, 37

Створитељу, 33

Стикс, 51

Т

Творац, 5, 13, 16, 24, 30, 32, 33, 37, 40

Творитеља, 32

Творитељем, 24

Творитељу, 49

Творца, 5, 8–11, 15–17, 23, 26, 27, 31, 37, 39, 47, 49, 50, 54, 56, 57, 64, 65

Творцем, 4, 15, 40

Творцу, 43, 46, 49, 55, 59, 65

Творче, 7, 21, 37

У

Урана, 16

Ф

Флегетон, 51

Х

Херкуловом, 6

Ц

Цезар, 18

Цербер, 58

Цетињу, 4

Ч

Чамалара, 20

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Огледало српско

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. **Огледало српско**
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

СЈЕНИ АЛЕКСАНДРА ПУШКИНА	8
ПРЕДИСЛОВИЈЕ	9
I СИНОВИ ИВАНБЕГОВИ (око 1510. год.)	10
II ОСВЕТА БАТРИЋА ПЕРОВИЋА (око 1700. год.)	15
III СРПСКИ БАДЊИ ВЕЧЕ (око 1702. год.)	19
IV МИЛОРАДОВИЋ ПОСЛАНИК ПЕТРА ВЕЛИКОГА (1711. год. мјесеца марта)	27
V ЦАРЕВ ЛАЗ (1712)	31
VI ИБРАИМ-ПАША И ВЕЛЕСТОВЦИ (1713. год.)	36
VII УДАР НА ВУКА МАНДУШИЋА (1713. год.)	40
VIII ЋУПРИЛИЋ ВЕЗИР (1714. год.)	44
IX УДАР ТУРАКАХ НА СЕЛО ТРЊИНЕ (1717. год.)	47
X ПЕТАР БОШКОВИЋ (око 1718. год.)	51

XI	УДАР НА СЕЛО ТРЊИНЕ (1722. год.)	58
XII	НЕ ДАЈУ ВУЦИ ОВАЦАХ (око 1725. год.)	64
XIII	ЦАРЕВ СЕСТРИЋ И ПИПЕРИ (1732. год.)	70
XIV	БУК ТОМАНОВИЋ (око 1735. год.)	73
XV	БОЈ С КУЧИМА (1739. год.)	83
XVI	НИКАЦ ОД РОВИНАХ	89
XVII	ОВЦЕ НИКЦА ОД РОВИНАХ (око 1743. год.)	94
XVIII	СИНОВИ ОБИЛИЋА (1750. год.)	101
XIX	СТАН ПОЛАКО, РОГОЈЕ, МНОГО ТИ ЈЕ ОБОЈЕ (1750. год.)	106
XX	УДАР НА ОВЦЕ КНЕЗА ВУЈАДИНА (око 1754. год.)	110
XXI	СМРТ НИКЦА ОД РОВИНАХ (око 1755. год.)	116
XXII	КРВАВИ РУЧАК (око 1754. год.)	120
XXIII	ДВА БАЛЕТИЋА (око 1758. год.)	125
XXIV	ШЋЕПАН МАЛИ (1768. год.)	130
XXV	ЈУНАЧКА СМРТ (око 1772. год.)	139

XXVI	СПУЖАНИ И ПИПЕРИ	143
XXVII	БРЗА ОСВЕТА, ГОТОВА ШТЕТА (1776. год.)	146
XXVIII	УДАР НА ЋУРИЛАЦ (1792. год.)	152
XXIX	УДАР МАХМУТ-ПАШЕ НА ПИПЕРЕ (1792. год.)	157
XXX	КЛОРИНДА СРПСКА (1795. год. 30. јулија)	161
XXXI	БОЈ С ВЕЗИРОМ МАХМУТ-ПАШОМ (1796. год. 11. јулија)	166
XXXII	ПОГИБИЈА ВЕЗИРА МАХМУТ-ПАШЕ НА СЕЛО КРУСЕ (1796. год. 22. септембра)	173
XXXIII	ОСВЕТА БРАТСКА (1798. год.)	180
XXXIV	БОЈ ЗА ПАСИШТЕ (око 1799. год.)	185
XXXV	ОСМАН КАПЕТАН И ПЈЕШИВЦИ (око 1800. год.)	188
XXXVI	РАЗУР ВРАНИЋАХ (око 1800. год.)	192
XXXVII	ОСВЕТА БАЈОВА	196
XXXVIII	ПОЧЕТАК БУНЕ ПРОТИВ ДАХИЈА (1804. год.)	202
XXXIX	БОЈ НА ЧОКЕШИНИ (1804. год.)	218
XL	БОЈ НА САЛАШУ (1806. год.)	227

XLI	КНЕЗ ИВАН КНЕЖЕВИЋ	239
XLII	БОЈ НА МИШАРУ (1806. год.)	246
XLIII	МИЛОШ СТОЈИЋЕВИЋ И МЕХО ОРУГЏИЋ (1809. год.)	251
XLIV	БОЈ НА ЛОЗНИЦИ	260
XLV	ЛУКО ЛАЗАРЕВИЋ И ПЕЈЗО	276
XLVI	ХВАЛА ЧУПИЋЕВА	286
XLVII	УДАР НА СЕЛО РОГАМЕ (1809. год. мјесеца јулија)	289
XLVIII	ОВЦЕ БАЈОВЕ (око 1810. год.)	295
XLIX	КУЛА КАРАЏИЋА (1812. год. мјесеца марта)	299
L	ОСВЕТА ЗА НЕВЈЕРУ ТУРСКУ (око 1800. год.)	304
LI	ГОРСКО КАРЕ (1813. год.)	310
LII	БОЈ НА МОРАЧИ ГОРЊОЈ (1819. год.)	315
LIII	ОСВЕТА ЗА НЕВЈЕРУ ТУРСКУ (1820. год.)	324
LIV	БОЈ НА МАРТИНИЋЕ (1832. год. 23. априла)	328
LV	ОСВЕТА УСКОЧКА (1834. год.)	332

LVI	ПОХАРА ЖАБЉАКА (1835. год. 10. марта)	339
LVII	ПОГИБИЈА БЕЋИР-БЕГА БУШАТЛИЈЕ (1839. год. 15. јунија)	352
LVIII	УДАР НА САЛКОВИНУ (1840. год. 9. септембра)	360
LIX	ОСВЕТА ЈАКШЕ КАПЕТАНА (1844. год. 8. марта)	368
LX	ПЛАЧ ТРИ ТАВНИЧАРА	372
LXI	ОШ, ГРИВО, ТУЂЕ ЈЕ МЛИВО	376
	ПРИМЈЕЧАНИЈЕ	383
	Регистар властитих имена	386

СЈЕНИ АЛЕКСАНДРА ПУШКИНА

Над звјезданим многостручним сводом,
над домаком умнога погледа,
под врховним небосклоном неба,
гдје се млада непрестано сунца,
5 искресана руком магическом
општег Творца, сипљу ројевима:
тамо се је твој гениј зачео
и пјевања миром помазао;
откуд зора сине над природом,
10 одонуд је к нама долетио.
Сретњи пјевче великог народа,
твоме праху земном свештеноме
собраће ти витешки подвизи
пред дивнијем ступају олтаром.

Владика црногорски

ПРЕДИСЛОВИЈЕ

Наше народне пјесне не требају никаква предговора за своју препоруку, јер сад хвалити их пред свијетом, то би било понаврати оно што су већ давно о њима казали многи, и наши славјански и других народа, научени људи, који су их праведно похвалили и у звијезде подигли, а неки и успоредили их са Омировима и Осијановима пјеснама. За црногорске пјесне може се рећи да се у њима садржава историја овога народа, који никакве жртве није поштедио, само да сачува своју слободу. Истина да поезија на неким мјестима понешто увеличава подвиге Црногораца; но на многима и важнијима држи се строго точности. Од црногорскијех пјесанах што сад на свијет излазе, ово није ни десети дио; но главни бојеви од 1702. сви су готово. Унапријед настојаће се да се објелодане и она јунаштва о којима сад овдје није споменуто.

А што нема печатана имена тко је ове пјесме скуплио, узрок је томе што их није један само човјек купио и писао, него су скупљене овако: кад би какав пјевач овдје на Цетињу испјевао пјесну добро, одмах би се повео у ког писара да је напише; дакле, не може се један назвати њиховим скупитељем.

Пјесме пак о бесмртнима подвизима књаза и избавитеља Србије К а р а ђ о р ђ а и његовијех храбријех војводах преписане су из пјесмарице већ печатане.

Цетиње, у Црној Гори, на Благовијест 1845. год.

I

СИНОВИ ИВАНБЕГОВИ (око 1510. год.)

Пију вино млади Црногорци
пред Котором, градом латинскијем,
међу њима Црнојевић Иво;
но када се понапише вина
5 и јуначка збора назборише,
у то дође соко тица сива
баш пред Котор ђе пијаху вино,
те се сави соко до Пазара.
Кад виђеше њега Црногорци,
10 поскочише на ноге лагахне,
на шарке се пушке опираху,
те с пушаках пут сокола скачу
ко ће њега први ухватити.
Но кад виђе соко тица сива
15 е се грабе млади Црногорци
ко ће пређе њега ухватити,
препаде се, би му и невоља,
да му златна не поскубу перја,
те се диже опет у облаке
20 и надвиси града од Котора.
Кад то виђе Црнојевић Иво,
убоја се, чудит му се није,
да му соко не одскочи сиви
и у туђе јато не одлети,
25 па разагна браћу Црногорце,
а рашири с плећах кабаницу
и позива сивога сокола.
Соко му се сави на Пазару
и паде му на раме лијево,

30 те му књигу испод крила дава.
Ал' га пита Црнојевић Иво:
 „Мој соколе, црни гласоноша,
 да нијеси од Стамбола града,
 од Стамбола од Отмановића?
35 Видије ли Станишу мојега
 и уз њега браћу Црногорце,
 што су цару на вјеру отишли?
 Је л' их царе дивно дочекао
 и лијепим даром даривао?
40 Хоће л' к нама брзо дошетати?“
 Тица криком Иву одговара:
 „Ја сам јуче од клета Стамбола;
 ноћила сам ноћас на Цетињу,
 на Цетињу, на двору твојему,
45 код Ђорђија, код твојега сина;
 казаше ми да си пред Котором,
 зато сам ти јутрос доранила
 и танку ти књигу донијела
 од Станише, од сина твојега.“
50 Но му вели Црнојевић Иво:
 „А Бога ти, соко тица сива,
 што ми кажеш за Станишу мога?“
 Соко њему опет одговара:
 „Пред царом ти изиде Станиша,
55 цар из прве замоли Станишу:
 „Потурчи се, Црнојевић Станко,
 а ја ћу те пашом учинити,
 пашалук ти Скендерију дати!“
 Ал' Станиша цару одговара:
60 „Не бих ти се, царе, потурчио
 нити мојом вјером преврнуо
 да ми дадеш твојега престола,
 да ми дадеш дванаест реповах
 навезене драгијем камењем,
65 које носиш около турбана.“
 Цар Станиши опет рече твоме:
 „Чуј ме добро, Црнојевић Станко:
 ал' ћеш твојом вјером преврнути,
 али нећеш главе изнијети
70 с ниједнијем братом Црногорцем
 из мојега бијела Стамбола!“

Станко ти се тад на муке нађе:
воље живот и пашалук турски
него сабљу и црна целата;
75 потурчи се твој Станиша, Иво!
Султан га је пашом учинио,
дарова му земљу Скендерију
и сву твоју до мора државу.“
Кад то зачу Црнојевић Иво,
80 смртно паде главом на Пазару,
те проклиње Отмановић цара:
„Авај, царе, ранах допануо,
живога те Срби распарали,
са тобом се људи подругали,
85 Москови ти царство разорили!
Буд' ли си ми потурчио сина –
јер му даде за пашалук клети
моје земље и моје државе,
јер ми ђецу покла, нечоече?“
90 Кад виђеше браћа Црногорци,
дохватише Црнојевић Ива,
па га воде пољу на Цетиње.
Затим време мало постајало,
време мало за седам годинах,
95 док цар узе Багдат украј мора;
на Багдат је и Станко ходио
и тридесет братах изгубио;
а кад се је натраг повратио,
тада пође изаћ пред султана,
100 па султану проговара Станко:
„Султан-царе, мили господаре,
знаш ли, царе, што си обећао
када си ме вјером оскврнио?
Сад испуни, вријеме је дошло,
105 али ћу се опет покрстити
и катил се тебе учинити,
ка што ти је Муса у Приморје
јал' Краљевић у Прилипа града.“
Тада царе на ноге скочио,
110 па му даде бијела фермана,
и даде му браћу потурчену
и са браћом војске неколико.
Глас допаде Црнојевић Ђуру

на Цетиње пред бијелом црквом
115 (баш кад баба копаше Ивана)
да Станиша иде од Стамбола
да му узме бабову државу.
Давно било кад с' о том зборило:
мисли Ђуро заборавило се;
120 но кад нове и несрећне гласе
разумио и у двор примио,
троструке га сузе попадоше;
па он одма многе књиге пише
и шаље их по свој Гори Црној.
125 С њима скупи браћу Црногорце,
пред свијема глас и књигу чита,
Црногорце на искупу пита:
„А што ћемо сада, Црногорци,
од Станише и браће остале,
130 што су ни се, браћо, потурчили?
Ево на нас иду с силном војском,
да нас турче и мукама муче!
А да оће с миром браћа доћи,
ми бисмо их, браћо, прихватили,
135 како своју браћу загрлили:
брат је мио које вјере био
када братски чини и поступа;
али они братски с нама неће,
већ крвнички, по турском начину!
140 Но што ћемо, ако Бога знате?
Ја сам брата у књиги кумио
да се прође силе и војштења,
а да дође на мјесто бабово:
ја ћу му се с мјеста уклонити,
145 то сам воли но му крв попити;
ал' се не ће без ђавола проћи!“
Црногорци сви из гласа вичу:
„Ко ђавола тражи, и наша га!
Ми смо војска тебе, господару,
150 чувај нама образ и поштење
да те наше не разнесу стр'јеле
и зелени не здробе палоши!“
Кад то зачу Црнојевић Ђуро,
он покличе браћу Црногорце
155 и отиде равну Љешкопољу.

Ту се двије војске састадоше,
убише се бојем жестокијем.
Ту је Ђуро Станка предобио,
много њему војске погубио,
160 заробио младе Црногорце
што се бјеху потурчили с Станком –
насели их на њих отачаство.
Станко бјежи Скадру бијеломе,
у њ не дају скадарска господа,
165 већ га гоне селу у Бушате,
те ми своје нагрди презиме:
од племена славног Црновића
прозва себе Бушатлијом Станко!
По добићу Ђуро књигу пише,
170 с књигом шаље своје поклисаре
право Турској у Отмановића:
„Слушај, царе, не чули те дома:
кад си мога брата потурчио,
ти си мога више учинити,
175 њему срећу бољу даровати–
равну Босну јал' Херцеговину;
но си посла њега на Цетиње,
на столицу оца његовога;
у њу, знади, Турчин сјести не мож',
180 јер је бране љути Црногорци,
којено си вјером преварио
кад си њину браћу потурчио;
са тијем си вјеру изгубио,
да је никад у тебе немају
185 доклен трајеш у Стамбола твога,
а и они у Горици Црној!
Посад никад бити не можемо
умирници нити увјерници,
јере вјере није у невјере –
190 ми смо вјера, а ти си невјера.
Ако посад бољи не узбудеш,
убила те Бог и Божја вјера!“

II

ОСВЕТА БАТРИЋА ПЕРОВИЋА (око 1700. год.)

Хвала Богу, чуда великога,
што процвиље у село Бањане:
ал' је змија ал' бијела вила,
ал' је орај поломио крила,
5 али соко тиће погубио?
Нит' је змија нит' бијела вила,
нит' је орај поломио крила,
нити соко пилад погубио,
но је Цуца Перовић Батрићу
10 у рукама Ћоровић Османа.
На вјеру га Осман преварио,
а на вјеру и на побратимство;
у бијелу кулу Османову
веље му је муке ударио,
15 веље муке у невјерне руке.
Батрићу су муке додијале,
па Османа Богом братимљаше:
„Богом брате, Ћоровић Османе,
20 посјеци ме сабљом ћемерлијом
али убиј пушком из кубурах –
умори ме смрћу ка јунака,
немој мене мукама мучити!
Ако ли ме изгубити нећеш,
мећи мене, Туре, на откупе:
25 имам на дом седам милих братах,
даће за ме седам џефердарах
и седморо токах са раменах,
седам снахах седам пријевјесах;
даће Перо, остарели бабо,

30 даће добра испод себе ђога,
и са прсих токе убојите,
и са себе зелену доламу,
и педесет коњах и говеди,
и сувише стадо свеколико;
35 узајмиће блага у Латина:
за ме ће ти тешки откуп доћи.“
Али Турчин Бога не познаје,
но Батрића мучи побратима,
и муке му више ударио,
40 на муке му живот извадио.
То се чуло у Заљути тврдој.
Кад глас чуо Перо за Батрића,
скубе браду, вади очи црне,
кано, брате, за милијем сином.
45 Но му вели Перовић Радуле:
„Немој тако, остарели бабо;
иако је Батрић погинуо,
на дом ти је доста остануло,
остало ти јошт седам синовах:
50 ако буде старога талиха,
Турци ће ни платити Батрића!“
Но му тако говорио Перо:
„Муч, ђевојко, а не мио сине,
а сви седам да сте погинули,
55 да је сабља Батрић остануо,
свијех би ве Батрић осветио!“
Радула је укорио љуто,
те Радуле скупи чету малу
од Заљути, села крвавога,
60 те четује по планини с њоме.
По планини траја љето драго,
и сијече по Бањанах Турке,
док за брата тридест посјекао;
ма све чека Ћоровић Османа,
неће ли га дочекат Радуле;
65 дочекат га не мога никако.
Дружини се досадило било,
Радулу је друштво говорило:
„Арамбашо, Перовић Радуле,
70 раздријесмо на ноге опанке,
отркасмо сјајне џефердаре –

ти си брата осветио дивно,
за њега си тридест изгубио –
вријеме је дома да идемо.“
75 Но Радуле њима говораше:
„Хајте, браћо, дома да идемо,
но ми оста Ћоровић Османе,
који ми је брата изгубио:
та ми рана пребољети неће
80 док не виђу очи Османове!“
У ријечи коју говораше,
даде му се нешто погледати
од Велимња уз равне Бањане:
али јаше Турчин на халата!
85 Тек га виђе, позна га Радуле,
па овако ријеч бесједио:
„Благо мени, браћо Црногорци,
ено крвник Ћоровић Османе,
који ми је очи извадио,
90 него хајте да му запанемо!“
Па скочише те му западоше.
Дивно Раде укрио дружину,
по два друга око друма пута
западоше у лист и у траву,
95 укрише се ка и јаребице,
а Радуле на друм насред пута.
Док ево ти Ћоровић Османа
на халата коња од мејдана.
Радуле га напуштио близу,
100 сину јунак из траве зелене,
за узду му коња дохватио,
другом руком за токе Турчина;
паде Турчин низ коња халата,
дивно позна Перовић Радула,
105 па Радула Богом братимљаше:
„Немој моју добру посјећ главу,
но ти мене врзи на откупе:
имам на дом милих девет братах,
девет братах, девет Ћоровићах,
110 даће за ме девет џефердарах,
деветоро токах са раменах,
и још девет коњах под седлима;
девет снахах девет пријевјесах;

и стотину коњах и говеди,
115 и сувише овце свеколике,
и у злату хиљаду дукатах.“
А вели му Перовић Радуле:
„А не лудуј, Ћоровић Османе:
да је мене Батрић на откупе,
120 вадио бих у Латине благо
те бих брата откупио мога;
нема блага да откупиш главу!“
Ножем врже, посјече му главу,
и посјече кера Османова –
125 двије пасје зијевају главе!
Радуле се тада осмјехнуо,
па дружини био бесједио:
„Ајте, браћо, дома да идемо!“
Отолен се чета подигнула,
130 отидоше пут Заљути тврде,
пјевајући и пушке мећући.
А кад дошли у Заљути малој,
Перо му је бабо бесједио:
„Благо мени, мој сине Радуле!
135 Кад си мене осветио Батра,
ка да си га са собом довео.“

III

СРПСКИ БАДЊИ ВЕЧЕ

(око 1702. год.)

Сабор чини хаџи-попе Јово,
на сабор је Зету окупио,
па пошто је Зету окупио,
овако је попе бесједио:
5 „О Зећани, јадна браћо драга,
што хоћемо од живота свога:
не имамо цркве ни закона!
но погибе Лазар у Косово,
а клетизи прискочише Турци,
10 развалише цркве и олтаре,
оградише све турске мунаре!
Но ја велим, моја браћо драга,
окупимо ми мало пешкеша,
да идемо Скадру крвавоме,
15 да молимо пашу злочеснога
да ни даде турску бујрунтију,
да би мало цркве оградили
да би своју вјеру придржали!“
Све Зећани кабул учинише
20 и за пашу пешкеш приправише;
право пошли Скадру бијеломе,
те пред пашом жалбу учинише.
А пошто је паша разумио,
пешкеш прима, бујрунтију пише
25 да би мало цркве оградили
да законе своје придржају.
Па отле се натраг повратише,
дозиваше камене мајсторе –
они мало цркве оградише

30 и камене платише мајсторе,
на своје их доме отпратише.
Ма говори хаџи-попе Јово:
„О Зећани, моја браћо драга,
ево б'јелу оградисмо цркву;
35 што је фајде ње је ограђена –
она није боља но пећина
теке није освештена црква!
Нег' да опет пешкеше купимо,
да идемо Скадру на Бојану
40 у нашега паше опакога,
да бисмо га како умолили,
еја би ни хатар учинио,
еја би ни како допуштио
да идемо малој Гори Црној,
45 на Цетињу владици Данилу,
а да бисмо њега умолили
да би доша да ни свешта цркву!“
Сви Зећани на то пристадоше,
те за пашу пешкеш окупише;
50 пак се диже хаџи-попе Јово,
с собом узе три четири друга,
пође опет Скадру проклетоме;
ту пред пашу они излазаху,
пред њим плачу и моле се љуто.
55 Пешкеш прима, бујрунтију пише,
бујрунтију тако направљаше,
у њу добро поздравља владику:
„Чуј, владико, црни калуђере,
ја ти паша тврду вјеру дајем,
60 дођ', владико, Зети Земљи равној
да у Зету свешташ цркву малу:
ево ти је дајем на поклону,
Зету равну и Брда остала,
док им чиниш црковне начине
65 да ти дају што се погодите!“
Отолен се натраг повратише
и дођоше здраво на дворове,
Зећанима право кажеваху;
па узеше танахну ђемију,
70 те иђаху Блатом широкијем,
док дођоше на Ријеку малу,

а с Ријеке на Цетиње равно,
на Цетиње владици Данилу,
те му десну пољубили руку,
75 на руке му бујрунтију дају.
Кад је виђе владика Данило,
овако им бесједи владика:
„Попе Јово, јадовна ти мајка,
није вјера тврда у Омера!
80 Ма ћу поћи, да нећу ни доћи,
ради вјере и закона свога
док ујутро зорица осване!“
Он је своје слуге дозивао,
овако је њима бесједио:
85 „Хазрте ми добра коња мога,
е ћу одит пут Ријеке мале,
а с Ријеке Зети Земљи равној –
Бог да знаде хоћу л' игда доћи!“
Слуге су му коња опремиле;
90 отоле је пут Ријеке поша,
а с Ријеке Зети Земљи равној;
у попа је конак учинио.
Сјутрадан се Зета окупила,
Зета равна и Брда остала,
95 и гиздава варош Подгорица,
свак да гледа владику својега.
Владика им освештава цркву ...
Ал' ев', побре, жалостиви гласи:
клети Турци ухватише њега,
100 свезаше му руке наопако,
па га воде варош Подгорици;
ту му руке мало попуштају,
у руке му стржев колац дају
на који га мисле ударити.
105 То кад виђе Зета Земља равна,
Зета равна и Брда остала,
и гиздава варош Подгорица,
заплака се мало и велико,
пашу моле и куме га љуто:
110 „Немој, пашо, за Бога једнога,
немој, пашо, изгубит владику,
немој Зету Земљу отровати,
е ти нигда ништа родит неће,

а сувише изгубићеш вјеру;
115 но ходи га врзи на откупе,
узми блага колико ти драго!“
Пошто се је псету досадило,
ево га је врга на откупе,
три хиљаде жутога дуката:
120 двије даје владика Данило,
ону трећу Зета Земља равна.
А кад виђе владика Данило
е га стави пашче на откупе,
он направи лист књиге бијеле,
125 па је шиље малој Гори Црној,
Црногорцам', својој браћи драгој:
„Откуп'те ме, не држите овђе,
продајите крсте и кандила,
и путире од сухога злата,
130 све црковно дајте за ме благо,
а да би ме само избавили
из невоље, из турског синџира!“
То кад чуше браћа Црногорци,
одмаха су благо саставили,
135 с њиме иду на Ријеку малу,
ту нађоше владику Данила,
састаше се туна са Турцима,
благо даше, владику примише,
вратише се здраво на Цетиње.
140 Ту владика дивно дочекује
у манастир браћу Црногорце,
пак овако зборе Црногорци:
„Благо нама, наше сунце јарко,
када ни те срећа изнијела,
145 како шћасмо живјети без тебе!“
Те владика њима одговара:
„Ками ви је благо, Црногорци,
један вама, а девет су мене,
тек се клети умножише Турци –
150 владајте се, не уздајте с' у ме;
ако мене послушат нећете,
ја ви данас вјеру тврду дајем
већ ме овде видјети нећете.“
Сви му они тврду вјеру дају
155 да ће они послушат владику.

„Но ни кажи, мили господару,
како бисмо саде учињели?“
„Ја ћу вама казат, браћо драга:
ево су се умножили Турци
160 а у нашој малој Гори Црној;
николико неће бити доба,
а луду ће вашу турчит ђецу
ђе гледате вашијем очима,
да им ништа помоћи нећете!
165 Него, јадна браћо Црногорци,
међу собом вјеру ухватите
за слободу крвцу пролијеват,
за слободу и за вјеру нашу,
да с' бранимо од невјере турске:
170 покољимо Црном Гором Турке,
који су се међ' нас уселили
на срамоту и на пријевару!
Бранимо се, не издајимо се,
и Бог ће ни помоћ, ако Бог да!
175 Ја не жалим да ћу погинути
ради вјере и закона свога!“
Црногорци њему вјеру дају,
вјеру дају и дају бјелегу,
бјелега је мратинске покладе,
180 таде с Турцим' да заметну кавгу.
Мало прође, а покладе дошле,
не би кавге ни свађе никакве.
То кад виђе владика Данило,
побоја се да га преварише,
185 тере своју слугу дозиваше,
одасла га к војводи Батрићу:
„Дођ', Батрићу, с браћом твојом драгом,
е имамо нешто разговора!“
Батрић зове Марка и Милоша,
190 и Томаша и брата Ивана,
сви пет поше к владици Данилу.
Лијепо их бане дочекива,
пак им бане поучења даје
што су наши стари учињели
195 и слободу како су чували
док погибе Лазар у Косову.
„ ... Но каж'те ми, о Мартиновићи,

камо ваше вјере и аманти,
а које сте са мном оградиле,
200 до покладах клетву учинили,
до покладах приметити кавгу?
Ев' покладае, не би другог гласа,
јао леле, до жалосна гласа!"
Тада скочи војвода Батрићу
205 те му десну пољубио руку,
а овако њему бесједио:
„Чу ли мене, мио господаре:
ја се бојим и страх ме је љуто
ере те ме издат Црногорци;
210 ја бих давно приметнуо кавгу,
но пет братах што смо од Мартина,
сви имамо нашу дјецу малу,
а и наше старе родитеље –
мили су ни ко цару цареви –
215 хоте ни их потурчит, заного;
па те молим, драги господару,
нађ' им мјесто, па не жали наске!"
Владика им за то одговара:
„Слушај мене, војвода Батро:
220 Црногорци ако те издаду,
биће они ђе и моја глава!"
На то су се они раздвојили,
међу собом савјет учињели.
Мало прође, Бадњи вече дође,
225 стадоше се браћа на вечеру,
наложише блажене палице,
бадњакове пак и бадњачице,
и уждише воштану свијећу,
пак се милу Богу помолише,
230 великоме Христову Рождеству,
да им вазда буде у помоћи;
још донесе једну чашу вина,
напијају сви у славу Божу
и у славу Христа Спаситеља;
235 тад сједоше и повечераше.
Пошто браћа слатко вечерала,
овако им војвода зборио:
„Сад на ноге, моја браћо драга,
прихватите свијетло оружје,

240 да идемо ђе смо углавили!“
Прихватише свијетло оружје,
на Иногор мало поље доше,
на бијелу кулу Мустафића:
ту бијаху пет Тураках братах,
245 пет Алићах, седам Мустафићах,
њих поклаше и тридесет с њима.
Па отоле браћа Мартинићи
здрави пошли на Јабуку село,
нешто Турак' и ту изгубили;
250 ал' им вичу двоје ђеце турске,
они вичу да ће с' покрстити;
не шћеше их браћа изгубити,
но их воде владици Данилу –
владика их оба покрстио.
255 Још отоле с' браћа подигнула,
на Дубовик село одлазила,
и ту неке погубили Турке;
и ту вика једно д'јете лудо
да се хоће покрстит занаго;
260 тако су му живот опростили,
но и њега владици повели –
он га крсти како и остале.
То све било док огрија сунце,
тер освану Рождество Христово,
265 пак се браћа натраг повратила,
а низ поље, низ Цетиње равно,
шенлук чинећ и весеље драго.
Глас допаде владику Данила,
донесе га једно момче младо:
270 „Муштулук ти, драги господаре,
погибоше црногорски Турци,
а осталим ни стрва се не зна!“
Кад је бане гласе разумио,
сам собом је бане бесједио:
275 „Мили Боже, на свему ти хвала,
баш весеља што жуђех одавна!“
У ријечи у коју се нађе
он је своје слуге сазивао,
жежијаху краташне машкуле,
280 тер чињаху радост и весеље.
А ев' иду пет Мартиновићах

и с њима је Бориловић Вуче,
кржавијех до раменах руках!
Од весеља пак их срета бане;
285 ушетао у бијеле цркве
те одстоји Божу летурђију,
па изиде из бијеле цркве,
даје њима пива и јестива;
лијепо их бане дочекива,
290 јошт их љепше даром дариваше:
Батру даје коња испод себе,
а Ивану двије пушке мале,
даје Марку сабљу на појасу,
и Томашу златну перјаницу,
295 а Милошу танку талијанку,
брешку пушку ситнога џефера;
пак дарива Бориловић Вука,
и њем даје двије пушке мале,
самокресе по од четир' грла,
300 а међу њих мерџајли ханџара,
нек душмане све коље и пара,
нек их бије да их нигђе није,
ка му браћа, дружина уздана.
То све било кад се и чинило;
305 покојнијем душевно спасење,
а живијем здравље и поштење!

IV МИЛОРАДОВИЋ ПОСЛАНИК ПЕТРА ВЕЛИКОГА (1711. год. мјесеца марта)

Кад Русија с Турцим' ратоваше,
Петар Први, император руски,
оправио посланика свога
5 Михаила Милорадовића
 (од старине из Херцеговине)
 да понесе Црној Гори књиге
 Петровићу Данилу владици
 и главаром од Горице Црне.
 У књизи их мило поздрављаше
10 и овако њима говораше:
 „Ево има доба неколико
 да војујем и да боја бијем
 с јеретиком од Швеције краљем,
 за обрану краља пољачкога,
15 кога браних од краља шведскога;
 ал' он мене учини невјеру
 и приступи душманину своме.
 Пак ја јоште имам издајника,
 као Срби Бранковића Вука,
20 издајника, мога подложника,
 проклетога Мазепу Ивана,
 војеводу од Русије Мале.
 Ни то мени досадило није,
 ни војнике моје утрудило:
25 ми смо Шведе срећно рашћерали,
 под Полтавом страшно поб'једили,
 још Мазепа жива ухватили

и пољачког повратили краља,
да се каје што је учинио;
30 него ми је Турчин заратио,
и сву силу на ме обратио,
да освети краља од Швеције ...
Већ ми каже вјерна слуга моја,
вјерни Саво Владислављевићу,
35 од Попова из Херцеговине,
да ви славни Црногорци вољни
с Турци мира нигда не имати,
и да мене помоћи можете –
пак ев' шиљем посланика мога.
40 Ја се уздам у Бога вишњега
и у мишцу народа српскога,
особито храбра Црногорца,
да ће мени бити у помоћи
да хришћански народ избавимо
45 и славенско име прославимо,
да сломимо јарма агарјанска,
благовјерја уздигнемо храмe,
омијемо нанешене сраме
од Турчина – сваком душманина
50 тко не лиже прах његових стопах!
Ви сте с Русма и једнога рода,
једне вјере, једнога језика:
већ сроднији бит нејмамо куда
кад ко Руси јесте и јунаци;
55 но скочите кано витезови,
покликните како соколови,
подигните окружне хришћане,
све јунаке на старе наликe,
пак на турску земљу навалите:
60 разорајте што гoдер стигнете,
освајајте што више можете,
у Стамболу да се састанемо,
у Стамболу оли у Једрени!
Наша војска већ је ударила,
65 с Турцим' бије с', нигда не престаје!“
Тај посланик на Цетиње дође,
владика га жељно дочекао,
Црногорце на збор окупио,
ову њима ријеч говорио:

70 „Ево, браћо, књига од Русије,
ево књига, ево и посланик
од славнога цара христјанскога!
Књига пише и посланик каже
да је Турчин цару заратио;
75 но сад, браћо, ако Бога знате,
сви будимо справни и готови
да христјанском цару поможемо
и да наше крви не жалимо
а за наше царство правовјерно
80 и за нашу вјеру самославну!“
Црногорци кад то разумјеше,
сви кликнуше а јединогласно:
„Хвала да је Богу великому
те смо књиге ми ове видјели
85 од нашега цара славенскога,
славенскога и христијанскога!
јер нијесмо нигда помишљали
то да ћемо ми кад доживјети
да познамо цара православна,
90 нако негђе да је у свијету
ђе он за нас ни чути не може!
А кад чуо и за наске знаде,
ево наше сабље при појасу,
ево наше пушке у рукама,
95 сад и вазда справни и готови
сви једанак, срца веселога,
на ови час удрити Турцима,
и што брже, то је нама драже,
што ли пређе, то је нама слађе!“
100 Владика је ово саслушао,
и владика и посланик сретни;
цара књиге преписати даше,
пак преписе владика опраља
уза своје књиге на све стране:
105 у сву Босну и Херцеговину,
у сва Брда и у Зету плодну,
да христјани подигну оружје,
да се с Црном Гором саједине!
Иза тога призива главаре;
110 а главари војску подигнули
и на турску земљу ударили:

опалише села и вароши
око б'јела Оногошта града,
око Спужа, око Подгорице,
115 и околи града жабљачкога;
затворише у градове Турке,
а христјане себи присвојише.
Да ти бјеше видијети, побре,
како с' она војска умножава,
120 како трче Брђани јунаци,
Херцеговци и млади Зећани
под барјаке цара русинскога
да се здруже с војском црногорском –
не би река, драги побратиме,
125 да се иде с Турцим' боја бити,
но на игру хладно вино пити
и веселе пјесме запјевати!
Но весеље ово не трајало
нако само мјесец и пол данах,
130 него се је брзо обратило
на србаљску жалост и несрећу;
јербо худи гласи допадоше:
да се Петре с Турцим' умирио,
не по вољи, него по невољи,
135 што га бјеху Турци опколили
близу Прута, студене ријеке,
тер му помоћ доћи не могаше,
ни остало што је војсци нужно.
Ове гласе када разумјеше
140 и владика и сви спасољупци,
уплака се мало и велико,
свак жаљаше христјанскога цара.
Михаило пође у Русију,
а остави у рат Црногорце.
145 Како тадер, тако и досадер:
вино пију, с Турцима се бију,
и браниће с' док једнога има
од свакога, толи од Турчина,
од својега двојног душманина,
150 душманина вјере и слободе!
Није сјенка слога црногорска:
нејма тога тко б' их ујармио,
то л' их отле некуђ призајмио!

V

ЦАРЕВ ЛАЗ (1712)

Књигу пише царев серашћере,
серашћере цар' Отмановића,
сасред Зете, сасред земље равне,
из ордије силне и велике,
5 пак је шиље на Цетиње поље,
а на руке владике Данила:
„Пошљи мене малога харача,
а уз харач три добра јунака:
с Чева равна Поповића Драшка,
10 с Велестова Мрваља Вукоту,
и сокола Мандушића Вука;
е цареве перо изговара:
ако мене харач послат нећеш,
сву ћу Црну Гору изгорјети
15 од Мораче до мора сланога,
а тебе ћу жива ухватити,
на муке ти живот извадити!“
Кад владици така књига дође
и кад виђе што му књига каже,
20 грозне су га сузе пропануле;
пак је много књигах написао
по свој малој ломној Гори Црној,
окупио земаљске главаре,
међу њима књигу проучио
25 да сви чују што им царе пише.
Свакога се збора зађедоше:
неко вели: „Да му харач дамо!“
неко вели: „Да му ками дамо!“
Рече соко Мићуновић Вуче:

30 „Дајте харач, браћо Црногорци;
ја не дајем Драшка ни Вукоту,
ни сокола Вука Мандушића,
нако с мојом од рамена главом;
нит' Турчину нигда ништа дајем,
35 док је моја глава на рамена –
до кржаве сабље и пољане!“
Проговори владика Даниле:
„Ада је ли добра Црногорца
ко ће поћи да уходи Турке?“
40 Проговори Мићуновић Вуче:
„Знам, владико, и два Црногорца:
Ђурашковић Јанка и Богдана.“
Па их пита владика Даниле:
„Оли поћи, Јанко и Богдане?“
45 „Поћи ћемо, владико Даниле,
него дај ни друга и трећег,
големога Раслапчевић Вука,
турску земљу јесте походио,
знаде турски, знаде арбанашки.“
50 Даде њима Раслапчевић Вука.
Отидоше три добра јунака,
а узеше до три џефердара,
отидоше низ поље Цетиње,
низ Границу, Ријечком нахијом,
55 уљегоше нахији Љешанској;
а кад доше у Горње Кокоте,
ту их бијел данак оставио,
а тамна их ноћца прихватила;
ту помало хљеба заложеше,
60 па одоше низ Горње Кокоте,
на Ситницу воду прегазише;
и Морачу брзо препливаше,
уљегоше Зети Земљи равној.
А кад паши у таборе дошли –
65 колико је драге ноћи било,
сву ноћ иду паши кроз таборе!
Пита турски Раслапчевић Вуче:
„Колико је војске сехратлине?“
Ко знаваше, казат не хоћаше,
70 а ко хћаше, за војску не знаше;
докле дође цару до чадора;

опет пита Раслапчевић Вуче:
„Колик’ имаш, сехратлија, војске?
Кажује му цареви чауше:
75 „Имам доста, сехратлија, војске:
сто хиљадах и седам стотинах,
а сувише Зета Земља равна
и сва Брда до Никшића града,
поселице нахије Љешанске –
80 и то ће све ломној Гори Црној.“
Кажеваше Раслапчевић Вуче,
кажеваше Јанку и Богдану,
колик’ има војске сехратлија:
„Но хајдете на Цетиње поље,
85 ак’ нађете на скуп Црногорце,
покажите њима и владици,
покажите све како сте чули;
па на троје дијелите војску,
чекајте ме на воду Влахињу,
90 е ћу остат у табору турском
да ја будем војсци калаузе,
да доведем преко Сињца Турке,
преко Сињца и преко Крињицах,
крајем Врања, ка ће испод Хрида,
95 ви гледајте, ту их дочекајте,
и за мене бриге не имајте,
Бог ће дати да се замијеним!“
Они пошли, Црногорце нашли;
колико им тврдо мило било,
100 опалише до два џефердара;
одонуда попе Жутковићу
са соколом Мићуновић Вуком,
под једним се огрнули ћурком
да их љетње не упече сунце,
105 те сretoше два Ђурашковића;
за б’јеле се руке дохватише,
па их Вуче и за војску пита.
Кажује му Ђурашковић Јанко:
„Много има сехратлија војске,
110 сто хиљадах и седам стотинах,
и сувише Зета Земља равна
и сва Брда до града Никшића,
поселице нахије Љешанске –

е то све ће ломној Гори Црној;
115 и тако ми Бога, побратиме,
да бисмо се сољу прометнули,
не бисмо им ручак осолили!“
Говори му Мићуновић Вуче:
„Немој тако код владике казат!“
120 Када они у владике дошли,
владици су приступили дивно,
љубе њему руке и кољена;
па их пита за војску владика.
Кажује му Ђурашковић Јанко:
125 „Много има сехратлија војске –
да бисмо се сољу прометнули,
не бисмо им ручак осолили;
него се је војска побољела,
побољела од далека пута,
130 хроми коњи, а јунаци болни;
да ја имам стотину јунаках
ка сокола Мићуновић Вука,
насред би му Зете ударио,
насред Зете и посред ордије,
135 наш мејдан би, ако Бог да, био!“
Питаше га владика Даниле:
„А за Бога, два Ђурашковића,
камо вам је Раслапчевић Вуче?“
Њему зборе два Ђурашковића:
140 „Он је от’ша паши у табору
да доведе преко Сињца Турке;
но, владико, купи Црногорце,
и на троје да их дијелимо!“
Војску д’јели владика Даниле:
145 даде једну Мићуновић Вуку
и посла га у Врању планину;
другу даде Ђурашковић Јанку,
посла њега на воду Влахињу;
па пред трећом сам владика пође,
150 примаче се њима обојици.
Ал’ се сила турска подигнула,
а пред њима Вуче калаузи;
па кад Вуче испод Врања дође,
он запоја што му грло даје:
155 „О соколе који си у Врањи,

не ударај војски најпрвојзи,
е ћеш удрит на живоме огњу,
и не удри ни најзадњој војсци,
е су у њој крвави Спужани
160 и остала Брда сваколика!“
Оно зачу Ага Зечевићу,
хоћаше му добру посјећ главу,
но се Вуче посјећ не даваше,
но срдито Аги говораше:
165 „Ман’ се, Туре, да те Бог убије,
овако је пјесма изведена,
а мени је драго запјевати!“
А кад војски на сриједу било,
ударио Мићуновић Вуче
170 а покличе владика Данила,
па удари владика Даниле
и покличе Ђурашковић Јанка,
удари им Ђурашковић Јанко.
Ну да ти је погледати, побре,
175 како српске сабље сијевају,
а душманске главе зијевају!
Јошт срете их дрвље и камење,
не утече од њих ни камена.
То се мјесто Царев Лаз назвало,
180 и по данас вазда ће се звати;
пак тко воли, нек се Богу моли
да подржи младе Црногорце,
све витезе и јуначке бојце.
Амин Боже, вазда им помагај!

VI

ИБРАИМ-ПАША И ВЕЛЕСТОВЦИ (1713. год.)

Књигу пише скадарски везире,
а шиље је Спужу бијеломе,
Пармаковић паши Ибрахиму:
„Чујеш ли ме, пашо Ибрахиме!
5 Ја сам чуо и кажу ми људи
да су сишле црногорске овце
на зимницу у Сађавац тврди
спрама Спужа, града крвавога;
пред овцама до три војевode:
10 Мићуновић с Велестова Вуче,
Мрваљевић Драшко и Вукота;
то су турске вазда крвопије,
од њи плачу све турске крајине;
већ покупи твоју силну војску,
15 посијеци до три војевode,
справи мени три њихове главе
да их пошљем цару у Стамболу!“
Када пашу књига допанула,
нимало му мила не бијаше.
20 Знаде дивно паша Ибрахиме
е војевode овце пуштит неће,
нити своје главе са рамена,
без дебеле турске погибије:
није шала Мићуновић Вуче,
25 није шала Драшко и Вукота,
а око њих момчад Велестовци,
Велестовци као мрки вуци!
Ма се ино паши не могаше,
но окупи силновиту војску

30 по вељему своме пашалуку:
окупио пет хиљадах војске
све по пушци и крвавој руци
ђе знаваше бољег јунака;
па дозивље Ђуровић Хоташа:
35 „О Хоташу, моја вјерна слуго,
узми собом друга три четири,
пођи с њима под Сађавац тврди
широкоме Долу Ријечкоме,
те уходи црногорске овце:
40 виђи дивно ко је код овацах,
је ли код њих Мићуновић Вуче
и два брата, два Мрваљевића,
Мрваљевић Драшко и Вукота;
колико је стругах и чобанах –
45 смијемо ли њима ударити?“
Хоташ га је хитро послушао,
узе собом три четири друга
и отиде под Сађавац тврди,
те уходи велестовске овце.
50 А када је уходио овце,
натраг се је Хоташ повратио,
доклен Хоташ на Прасквицу дође,
а ту пашу Ибрахима нађе,
па Хоташа запитује паша:
55 „Јеси л', слуго, овце уходио,
смијемо ли њима ударити?“
„Господаре, пашо Ибрахиме,
ја сам дивно овце уходио:
колико је Дола Ријечкога,
60 свега су га струге притиснуле,
по Долу се рашириле овце,
на овцама бијаху чактари,
а чобани биљегу гађају;
јест овацах педесет стотинах
65 и хиљада коњах и воловах,
а чобанах стотину пушаках,
све момчади ка мрке вучади!
Ту не бјеше Мићуновић Вука,
ема бјеху два Мрваљевића,
70 Мрваљевић Драшко и Вукота.
А најкрање бјеху од нас овце

Ненезића и Абрамовића,
и Катнића и Мрваљевића.“
Жа Хоташу било Црногорце,
75 е мишљаше да ће погинути,
па је паши ријеч бесједио:
„Господару, пашо Ибрахиме,
ја се бојим и страх ме је љуто
да ми овце узети нећемо,
80 на њих ће ти војска изгинути;
па си дао вјеру војводама
до весела дана Ђурђевога –
пукнуће ти брука по свијету,
што ћеш твоју вјеру погазити.“
85 На њега се паша расрдио:
„Копиљане, Ђуровић Хоташу,
жао ти је црногорске овце,
а жа ти је црногорске главе,
те ми мећеш страву на дружину!“
90 У то паша на ноге скочио
и пред турском војском најавио,
и западе ноћу у Сађавац.
Кад је саба зора отворила,
на торине ударише Турци,
95 у метериз падоше чобани;
а загна се Ђуровић Хоташу
да отвори стругу од овацах,
а Вукота ужди џефердара,
Хоташу је срце опалио
100 и с Хоташем стругу притврдио.
Кад то клети видијеше Турци,
једно се је Туре загонило,
Буљубаша Кучевић Ферате,
да одстружи пребијеле овце;
105 Вукота га гађа џефердаром –
паде Ферат на стругу крваву.
Него сила турска ударила,
с много крви овце одјавише.
Но кликује Мрваљев Вукота:
110 „Ђе си, Драшко, дома не видио,
Турци наше одјавише овце!
Знаш како се код овацах хвалиш,
да их пуштит без замјене нећеш!“

115 Добро брата укорио Драшка,
а Драшко је јунак за јунаштво,
па опали свога џефердара,
и убио доброга Турчина,
баш сокола Вранић Мехмед-агу –
уграби му главу и оружје.

120 Кад посјече Драшко Мехмед-агу,
чобанима вељи кредит дође,
те на Турке боље ударише,
једанаест главах уграбише,
ема плијен отети не могу,

125 него бојем замамљују Турке.
Него ево срећа за чобане:
долеће им Мићуновић Вуче,
око Вука двјеста соколовах.
Бјеше Вуче водио дружину

130 и узео турскога плијена
са дно Берих искрај Љешкопоља;
чуо Вуче ударац на овце,
па потрча браћи у помоћи,
код торинах Турке застануо

135 и јуначки удрио на Турке.
Када Турци Вука опазише,
плећа даше, а бјежати сташе.
Ђерају их момчад Велестовци:
док догнаше на Сушицу Турке,

140 сто и три им посјекоше главе,
свеколике повратише овце.
Но ђе срећа, ту је и несрећа:
пуче пушка Мићунов Андрије,
те убила добра ришћанина,

145 барјактара Мићу Поповића;
с барјака се смутише чобани,
који ће га с Мића уграбити –
утолико побјегоше Турци,
јошт их много погинути ћаше.

VII

УДАР НА ВУКА МАНДУШИЋА (1713. год.)

Књигу пише спушки капетане,
а шиље је војеводи Раду
и јунаку Петру Бошковићу;
овако им Турчин накитио:
5 „Слушајте ме, моје вјерне слуге!
Ајте к мени Спужу крвавоме,
не остав'те Кадића Манојла!“
Када књигу примише главари,
на ино се њима не могаше,
10 добрије се коња доватише,
па одоше Спужу на крајину
и дођоше на хар капетану,
те стадоше пити мрко вино.
Но им вели спушки капетане:
15 „А знате ли, моје слуге праве,
Црногорци нама досадише,
робе буле, а сијеку главе,
а ћерају овце на збојеве,
и ћерају коње и волове,
20 прес'јецају на друме карвана;
на Острогу богаз затворише,
дочекују од Скадра трговце,
и од Босне и од Сарајева,
сијеку им главе од раменах,
25 а грабе им на носове благо,
а све бјеже уз Будош планину,
како горски од планине вуци;
па сад чујем и кажу ми људи
е с' издигле црногорске овце

30 одврх Гарча до тврда Будоша
на широку Ластву Озринићку,
на силу се нама издигнули:
све чобани иду пред овцама,
а све звјерад бију по планини.
35 Но устајте на ноге лагане
да ми једну војску покупимо,
Арбанију и Брда пространа
и крвава града никшићкога!“
Како рекли, тако учинили
40 и силну су војску покупили
од Никшићах и крвава Спужа,
и остала Брда по избору;
три хиљаде војске окупише,
а пред војском турски капетане
45 од крвава Спужа и Никшићах,
а од Брдах Петре Бошковићу.
Оде војска уз кршне Пјешивце
и изиде Долу Ораноме.
Ту је војска починула трудна,
50 па главари уређују војску.
Зове Петар Кадића Манојла:
„О синовче, Кадићу Манојло,
ка си скоро овце уходио,
куда бисмо с војском обрнули:
55 али ћемо удрит на Лијешће,
на бијеле Вукотића овце
и на овце Домазетовића,
оли ћемо удрит на Меоца,
на бијеле овце Мандушића,
60 и на овце Мргудовић Гојка,
и на овце Дајичић Симона?“
Но му вели Кадићу Манојло:
„О мој стриче, Петре Бошковићу,
ја сам скоро уходио овце:
65 не можемо удрит на Лијешћа –
овац' мало, а доста чобанах:
ту су девет братах Вукотићах,
и четири Домазетовића,
и два брата, два Вулашевића,
70 и сувише остали овчари;
но да нашу војску обрнемо,

да удримо с војском на Меоца,
ту је доста за војску шићара,
овац' много, а мало чобанах.
75 Но ме слушај, Петре, мио стриче:
заспах мало, вићох санак ружан:
ми удрисмо с војском на Меоца
и бијеле овце плијенисмо,
ма утече Вуче Мандушићу
80 са соколом Дајичић Симоном,
и долеће један прамак магле
од те доње Ластве Озринићке,
а из магле змије излећаху,
грабљаху нам са главах капице –
85 страх је мене погинут хоћемо!“
Но му рече Петре Бошковићу:
„Муч, Манојло, мој мио синовче,
сан је лажа, а Бог је истина!
Немој санак у војску казати,
90 е ћеш нашу војску препанути;
но на ноге, да им ударимо
нећемо ли изгубити Вука;
да Вукову главу изгубимо,
дари би нам дошли од везира!“
95 Отолен се војска подигнула,
а пред војском иду калаузи.
Ударила војска на Меоца
и бијеле овце плијенила,
јест овацах педесет стотинах
100 и хиљаду коњах и воловах,
и двије три главе посјекоше,
па побјеже војска уз планину.
Него ево за Турке несрећа,
е утече Мандушићу Вуче,
105 а и соко Гојковић Симоне:
прате турску уз планину војску,
а кликују овчаре чобане,
све спомињу девет Вукотићах
и четири Домазетовића –
110 често гађу, а често погађу!
До малог Дола Ораног
девет главах Вуче откинуо.
У то дошли девет Вукотићах

и четири Домазетовића.
115 А што ћу ти лакрдију дуљит:
од малог Дола Оранога
те до Зете ниже Дреновштице,
седамдесет главах откидоше
и на Зету војску наћераше.
120 Виђи Вука из Љешева Ступа!
Доцкан бјеше Вуче долазио,
па у Турке јуриш учинио
и на Зету убио Турчина;
и на томе боја раздвојише.

VIII

ЋУПРИЛИЋ ВЕЗИР

(1714. год.)

Глас допаде у Стамболу граду
на дивану цара честитога
да је турска војска погинула
коју бјеше царе оправлио
5 да похара ломну Гору Црну.
А кад царе гласе разумио,
он дозива Ћуприлић везира:
„Ћуприлићу, моја вјерна слуго,
ја оправих серашћера мога
10 и с њим војске педесет хиљадах
да осветим моју жалост тешку,
коју су ми дали Црногорци,
што на моју земљу ударише
да угоде цару московскоме,
15 кад ми бјесмо у рат с Московима;
пак ми ево допадоше гласи
да је моја војска погинула
у некакве шуме и клисуре,
погинула од Црногорацах,
20 да гласника остануло није.
И ово су тешки јади моји,
од којијех пребољет не могу
докле војску не осветим своју;
него узми војске сто хиљадах,
25 ол' и више колико ти драго,
иди, слуго, Црној Гори ломној
да раскопаш цркву на Цетиње
и манастир код бијеле цркве,
ђе доходе књиге од Русије

30 за зло турско и за пакост љуту!
Пали редом села сваколика,
роби робље, сијец' мушке главе,
не остави цркве ни олтара
што до земље раскопати нећеш,
35 да истражиш црногорска гн'језда,
у која се љуте змије легу!“
Кад Ћуприлић заповијед прими,
он сакупи силновиту војску,
сто и двадест хиљадах Тураках.
40 А кад близу Црне Горе дође,
на границе Црногорце нађе:
све притекло да се од њег' брани;
ал' се њему одбранит не могли,
и што могли не имали чиме,
45 не имали праха ни олова:
један јунак, а двадест Тураках,
једна сабља на двадест сабаљах,
једна пушка на двадест пушаках;
него они натраг побјегоше
50 међу тврде горе и планине,
еда би се туђер одбранили.
Онда клети Турци одољеше:
попалише села и племена,
раскопаше цркве и олтаре
55 и манастир на поље Цетиње.
Што побјеже међу горе тврде,
то не даде себи приступити
и остаде у горама живо;
што л' у горе побјећи не могло,
60 то побјеже у Боку Которску,
у државу дужда од Млетаках,
имајући тврду узданицу
да их Турком нигда предат неће,
него да ће дужде помислити
65 на велике службе црногорске,
што је имо од Црногорацах
у различне рате и бојеве
супрот силна Отмановић цара,
ђе су своју крвцу проливали.
70 Ал' се они тужни преварише,
што имали лажну узданицу:

дужд за њима Турке напуштио
по свој Боки и свему Приморју –
похваташе мало и велико;
75 што л' у ропство водити не хћеше,
исјекоше мало и големо,
пак отале сабље окренуше,
с допуштењем дужда од Млетаках,
тер се Турци отле помакоше
80 преко равне земље Арбаније
и узеше дужду пријатељу
сву Морију међу море слано.
То му хвала и то му исплата
за његово врло пријатељство
85 што им дужде бјеше учинио,
предававши тужне Црногорце
да их кољу на земљу његову.
Хеј, лацманство – далеко ти кућа!

IX

УДАР ТУРАКАХ НА СЕЛО ТРЊИНЕ (1717. год.)

Захвали се Ченгић Синан-беже
пред господом од Херцеговине:
„Ах да би ме була не родила,
но влахиња, која влахе рађа,
5 ако војску сакупити нећу
да похарам село на Трњине,
на Трњине крај Горе Црне,
јер ми у њем чудан шићар кажу:
б'јеле овце, коње и волове,
10 што су они клети Трњинари
све из наше земље уграбили!
Опалићу кулу Роганову,
на коју се турске главе суше
и у коју турско робље воде,
15 те их нама даје на откупе;
заробићу љубу Роганову,
младу љубу скоро доведену,
јер ми кажу који је познају
да је љепша од виле бијеле!“
20 Но му стари вели Катлан-ага
од Мостара града бијелога:
„Прођ' се тога, Ченгић Синан-беже,
није ласно робит Црногорце
ни палити села црногорска,
25 док се они крвљу не облију!
Знаш ли, беже, што је скоро било
кад удрише наши Херцеговци
на бијелу кулу Роганову:
нити они роба заробише

30 ни бијелу кулу опалише,
но скочише млади Црногорци,
разагнаше Турке на буљуке,
тридест и шест живих ухватише,
35 све беговах, агах и спахијах,
а сувише осталих Тураках!
Не шћеше их пустит на откупе
за млетачке од злата дукате,
већ за турску бруку и срамоту
заискаше мачванске вепрове.
40 Што искаше, то им Турци даше,
за крмчеве Турке мијењаше!
Спомени се, Ченгић Синан-беже:
што се пређе могло догодити,
то с' и опет догодити може;
45 но прођи се тога војевања,
да те љута змија не удари!“
На то бего не обраћа главе,
јер га носи жеља превелика
на лијепу Роганову љубу,
50 да је узме за љубовцу вјерну.
Пак искупи седам хиљад' војске,
на Трњине село ударио.
Ал' се бране тридест Трњинарах
којино се дома намјерише
55 жестокијем огњем из пушаках,
а кликују браћу Црногорце
из бијеле куле Роганове –
ни приступит до куле не даду!
То зачуше Чевљани јунаци
60 и остали млади крајичници,
Велестовци, Цуце и Бјелице;
на јуначке ноге подскочише
и шарене пушке прихватише,
пут Трњинах брзо потекоше.
65 Кличе добар јунак из дружине:
„Стан постани, турски буљубаша,
јер да имаш крила соколова
не би тебе данас однијела!“
Кад видјеше Турци Црногорце,
70 побјегоше главом без обзира.
Но им лоша срећа прискочила,

што их поточ скоро пристигнула –
ћераше их гором и планином:
до Прентина Дола крвавога
75 деведесет главах одсјекше,
а остале даље поћераше
и на тврди кланац наћераше,
сто и тридест и два уватише,
међу њима агах и беговах
80 седамдесет и четири друга.
Све остале туђер изгубише,
а господу живу поведоше
насред Чева на гумно камено.
Хоћаху их пустит на откупе,
85 но их женска глава укорила,
вјерна љуба кнеза Мојисија
баш од Чева, мјеста крајичнога;
она рече Којичићу Вучу,
што држаше Ченгић Синан-бега
90 свезанијех руках наопако:
„Ој ђевере, Којичићу Вуче,
ви хоћасте браћу откупити
у клетога Ћуприлић-везира,
но их не шће дати на откупе.
95 Спомени се, Вуче, удовицах,
удовицах, црних кукавицах,
ономлани што су остануле,
кукајући и сузе ронећи
без мужевах и без бранитељах!
100 Није ли ви зазор и срамота
да ви браћу своју не светите,
но пуштате Турке на откупе?“
У јунаку пуче срце Вучу:
сабљом махну Којичићу Вуче
105 и одсјече Синан-бегу главу;
сву господу тако погубише.
Тад стадоше мијењати Турке
за јунаке младе Црногорце
који бјеху скоро погинули
110 од велике војске Ћуприлића;
ту пребише, драги побратиме:
два Ченгића за попа Милића,
Љубовића за Ђукановића,

115 а Мекића за Томановића,
Јагличића за Мићуновића,
два Зв'јездића за два Балетића,
а диздара од Клобука Зука
за сокола Мандушића Вука;
120 а остале бројити не могу,
јер би пјесма одвећ дуга била.

Х

ПЕТАР БОШКОВИЋ

(око 1718. год.)

Паде паша с војском на Дољане,
на Дољане више Подгорице;
ђе пануо шатор разапео,
под шатором ноге прекрстио
5 и дугачки чибук запалио.
Отлен паша књигу накитио,
а посла је у село Виниће,
у Виниће у Бјелопавлиће,
а на руке војеводи Раду:
10 „Чујеш мене, од Винићах Раде,
да си с прешом мене на Дољане,
и доведи побратима твога
са Слатине Петра Бошковића,
а дајем ти турску вјеру тврду
15 ништа Петру учинити нећу.“
Кад војводи књига допанула,
ону гледа, другу накитио,
а посла је побратиму своме
у Слатину Петру Бошковићу:
20 „Бошковићу Петре, побратиме,
хајде, побре, да се састанемо!“
Кад је Петра књига допанула
и видио што му ситна пише,
добра се је коња дохватио,
из Жабљака Омер Ћехајића,
25 па турскога коња појахао,
и отиде на састанак к Раду,
доклен дође Зети на обалу –
ал' је први Раде излазио.

30 Кад се мили стали побратими,
руке шире, у образ се љубе;
но му рече Петар Бошковићу:
„Што си, побре, поручива за ме?“
А Раде му право кажеваше;
35 но му Петар ријеч бесједио:
„Побратиме, са Винићах Раде,
ја ти тамо не смијем одити,
турске ће ме даве изгубити.“
„А не бој се, Петре побратиме,
40 паша ми је зада вјеру тврду
да ти ништа учинити неће;
но остави коња турачкога,
из Жабљака Омера Ћехаје:
то је паши највјернија слуга.“
45 Рече њему Петар Бошковићу:
„Хоћу с тобом, побратиме, поћи,
а бојим се и страх ме је љуто
да срамотно хоћу погинути.“
Па скочише оба побратима,
50 од мејдана коње појашаше,
отидоше низ Бјелопавлиће.
А кад дошли више Спужа града,
ту је Петар коња одјахао,
а отиде пјешке на опанке;
55 док дођоше на равне Дољане,
пашине их слуге угледаше,
угледаше па их сусретоше
да им приме коње и оружје.
Раде коња и оружје даје,
60 а Петар је коња оставио,
коња нема, а не да оружје;
под оружјем паши приступио:
не хће паши руку пољубити,
већ прекрсти ноге под шатором.
65 Док ево ти дава од Тураках,
од Жабљака Омере Ћехаја;
пашину је руку пољубио,
а паши је ријеч бесједио:
„Хај помагај, пашо господаре,
70 од крвника Петра Бошковића!
Два је моја брата изгубио,

и јаше ми коња братинога.“
Но је паша ријеч бесједио:
„Је л’ истина, Петре, моја слуго?“
75 „Истина је, пашо господаре,
ма ме за то крива наћи нећеш:
једном послах двоје слијепацих
те одоше земљом и свијетом,
док дођоше граду у Жабљаку;
80 ту их клети похватише Турци,
бацише их у воду Морачу;
па их моја браћа осветише,
посјекоше браћу Омерову,
и мене су коња даровали.
85 Могу пребит двоје слијепацих
за два брата Омера Ћехаје,
а за гусле коња Ћехајина;
ја нијесам ништа њима дужан.“
Она прође, друга дава дође,
90 од Турчина Османагић-бега,
од бијеле варош Подгорице:
„Хај помагај, пашо господаре,
од крвника Петра Бошковића!
Вјерну ми је заробио љубу,
95 Турцима је љуби на срамоту.“
„Је л’ истина, Петре, моја слуго?“
„Истина је, пашо господаре,
ма ме за то крива нећеш наћи:
мајка јој је ришћаница била,
100 ришћаница па се потурчила,
њој је ваша вјера омрзнула,
те је она к мене ускочила
и ришћанску вјеру прихватила.“
То је паши тврдо мучно било.
105 Па и трећа дава испанула,
од Турчина бега Лисичића:
„Хај помагај, пашо господаре,
од крвника Петра Бошковића!
Два је моја изгубио сина
110 и зајмио пет стотин овацах.“
„Је л’ истина, Петре, моја слуго?“
„Истина је, пашо господаре,
ма ме за то крива наћи нећеш,

јер је прва турска зађевица:
115 први су ми Турци ударили
на Копиљу, пољу пиперскоме,
и мојега изгубили сина –
бољи бјеше од три беговијех,
три стотине зајмили овацах –
120 боље бјеху но шест беговијех!“
Већ су паши даве дојадиле,
те слугама турски проговара:
„Држ’те, слуге, Петра посјеците!“
Јадан Петар турски не умије,
125 ма разумје са Винићах Раде,
па говори Петру побратиму:
„Бјежи, Петре, главе не унио,
јер ти Турци посјекоше главу!“
„А како ћу, добар побратиме?
130 Да ја имам соколова крила,
не би перје месо изнијело,
а камоли ноге под јунаком!“
Опет му је Раде бесједио:
„Бјежи, Петре, главе не унио,
135 узми коња мога ал’ пашина!“
Скочи Петар како соко сиви,
а пламена ножа извадио –
од Петра се размакоше Турци,
пашина је хата откинуо,
140 па се њему на рамена баци,
па побјеже пољем Загоричем.
Докле Турци коње појашаше,
дотлен Петар насред поља дође;
докле Турци насред поља равна,
145 дотле Петар у Глибавац равни.
Ту се Петру коњиц опучио,
бјежи Петар пјешке на опанке.
Докле Турци дошли у Глибавац,
Петар пјешке више Спужа дође;
150 ту је коња находио свога,
и добра се коња дохватио,
и утече у село Слатину,
у танку се затворио кулу
су два брата и два братучеда,
155 су два стрица и су три синовца.

На кулу му ударише Турци,
ма се Петар Бошковићу брани
жестокијем огњем из пушаках.
Бранио се два бијела дана,
160 Бог да знаде предат се хоћаше,
но му виче из планине вила:
„Не предај се, Петре Бошковићу,
е ти иде једна помоћ врућа,
помоћ врућа стотина Пиперах!“
165 Мало било, много не трајало,
док ево ти Пипери јунаци:
на турску су војску ударили,
но је много војске у Тураках,
разагнаше стотину Пиперах,
170 а на Петра боље навалише.
Ма се Петар Бошковићу брани,
бранио се два бијела дана;
но су Петру муке одољеле,
Бог да знаде предат им се ћаше,
175 но завика из планине вила:
„Бошковићу Петре, не предај се,
е ти иде једна помоћ врућа,
помоћ врућа, триста Пјешивацах,
а пред њима Никчевић Илија!“
180 Мало било, много не трајало,
три стотине дође Пјешивацах:
на турску су војску ударили,
но је веља војска у Тураках,
разагнаше триста Пјешивацах,
185 узгнаше их уз Брда камена,
а на Петра боље навалише.
Ма се Петар Бошковићу брани,
два бијела дана без престанка;
муке су му љуте одољеле,
190 зове Турке да им се предаје,
и од куле врата отворио
да излази на аман Турцима,
но завика изнад куле вила:
„Не предај се, мој соколе сиви,
195 немој твоје попуштит поштење,
е ти сада иде помоћ врућа,
помоћ врућа од Горице Црне,

баш дванаест стотинах пушаках,
а пред њима српска војевода,
200 с Чева равна Драшко Поповићу!
Ако ли ми, Петре, не вјерујеш,
ти погледај између Гарчевах:
ето први на воду Сушицу,
они задњи на село Загреду.“
205 Мало било, много не трајало,
Зету воду Драшко прелазео,
у Ждребаник равни улазио;
из плећих су Турке заминули,
и на турску војску ударили ...
210 И како се кољу полагаано,
сву је војску тама притиснула
од брзога праха и олова
и од паре коњске и јуначке;
сијевају мачи од појаса,
215 грме пушке, небо се пролама,
стоји јека многих рањениках,
пролијећу коњи без јунаках,
а јунаци без добријех коњих!
Него Турци плећи обратише,
220 оћера их Драшко Поповићу
са соколом Петром Бошковићем.
Да ти се је нагледати, друже,
ка се момци грабе на оружје!
А шта ћу ти дуљит лакрдију:
225 од Слатине до Сиге градине
три стотине главах посјекоше,
три стотине коњих уграбише;
од Тураках студен ками оста –
грдна гласа, црнога образа.
230 Колико је војске црногорске,
сваки носи биљег од Турчина:
неки главу, а неки оружје,
неки води коња седленика.
У Слатину војска коначила
235 под бијелу Бошковића кулу;
ту их Петар дочекао дивно,
заклао им стотину овновах.
А кад свану и сунце ограну,
подиже се Драшко Поповићу,

а за њиме сва његова војска,
пут крвава Чева на крајину,
пјевајући и пушкам' међући.
Петар оста здраво у Слатину
и задоби славу и поштење!

XI

УДАР НА СЕЛО ТРЊИНЕ (1722. год.)

Књигу пише беже Љубовићу
од широка поља Невесиња,
а посла је паши требињскоме;
овако му у њу накитио:
5 „Мој ујаче, пашо Хусеине!
Мож ли знати, јеси л' запазио,
кад пролази Ћупрелић везире
и похара тврду Гору Црну,
црногорске посјече главаре
10 на састанак и на вјеру тврду
на Ситницу под Ораховицу?
Не остаде ништа до камена
и крвава села на Трњине
од велике војске Ћупрелића.
15 Ту је доста јада за Тураках.
Јучер су ми брата изгубили,
брата мога, а сестрића твога –
бјеше поша у лов у Сомину,
око њега све његове слуге,
20 и њихове понијеше главе,
понијеше у тврде Трњине –
знаш сестрића, бега Али-бега,
до цара му не бијаше пара!
Но, за Бога, мој мио ујаче,
25 устај брже да купимо војску
да и тога врага истражимо,
да од њега не остане трага,
да ми наше јаде осветимо.
Па још да ти, мој ујаче, кажем:

30 јест у кнеза у Рогановића,
у њега је љуба вјереница,
јест кнегиња како горска вила,
по два коња успоред прескаче:
за тебе би пашу требовала,
35 ал' за мене, твога сестричића!“
Кад је паша књигу разумио,
он устаде на ноге јуначке;
запуцаше пашине лубарде
за три ноћи и три б'јела дана,
40 те се веља војска покупила
од Никшићах и од Коренићах,
од Требиња и од Невесиња,
од Љубиња и од Љубомира,
од бијела Кључа и Клобука,
45 и широка Гацка пространога,
од тврдога Стоца и Мостара,
и од Фоче и Новог Пазара.
Кад су силну војску покупили
на широко Гацко поље равно,
50 на тефтер су војску избројили –
војске бјеше двадесет хиљадах.
Отолен су војску подигнули
и спадоше на поље Никшићко.
Виђе војску од планине вила,
55 па полеће на лагана крила;
више Чева вила починула
наврх Лисца, високе планине;
отле кличе танко гласовито
у крваво Чево на крајину,
60 а на име кнеза Мојисија.
Но се дома кнеже не намјери,
но Крстиња, кнежева љубовца,
па кнегиња вили бесједила:
„Што је, вило, каменом ти стале?“
65 „Како шта је, кнежева кнегињо:
ево сјутра војска на Трњине,
а пред војском паша од Требиња
с Беглер-бегом, својијем сестрићем,
а за њима двадесет хиљадах!
70 Трњине ће село похарати,
црногорско крило саломити;

но ће ти је кнеже Мојисија,
да покупи младе Црногорце
да дочека Турке на Трњине?“
75 „Мучи, вило, кукавице црна,
ђе су њему млади Црногорци?
Да л' нијесу лани погинули
од велике војске Ћупрелића?
Ће гођ бјеше од боја главара
80 на вјеру их посјекоше Турци
на Ситницу под Ораховицу;
а остали који погибоше
од велике војске Ћупрелића:
ђе гођ бјеше лакца и бојника,
85 све погибе, ништа не остаде,
до момчади луде и невјеште
и црнијех, вило, удовицах,
удовицах како кукавицах!“
У то кнеже Мојисија дође
90 кад кнегиња с вилом говораше.
Скочи кнеже на ноге јуначке,
па окупи од Чева Чевљане,
све им каже што је и како је.
Отидоше Долу Папратноме,
95 а кнез посла лаке поклицаре.
Једног посла селу Велестову
побратиму од Јабуках Вуку:
„Ево сјутра Турци на Трњине,
но покупи, Вуче, Велестовце,
100 хајде с њима Долу Папратноме!“
Па послао другог поклицара,
послао га у племе Бјелице
на дворове Милића војводе:
„На ноге се, Милићу војводо,
105 и покупи Цуце и Бјелице,
хајде с њима Долу Папратноме;
ево сјутра Турци на Трњине,
да светимо јаде од Тураках:
једа би ти Бог и срећа дала
110 девет братах твојих да осветиш,
девет братах како Југовићах,
те их лани Турци посјекоше
у бијелу цркву Свету Петку,

што не кћеше цркву оставити
115 да је Турци без крви опале!“
Црногорци на ноге скочише
како хабер од кнеза примише,
скупише се Долу Папратноме,
бројем бјеше хиљаду пушаках.
120 У До тамну ноћцу преноћише.
А кад ноћи испред зоре било,
нешто трену небо од Трњинах,
на Трњине Турци ударише,
и Трњине огњем опалише,
125 и големи шићар заузеше:
крњи ваган и двије ожице,
и пијевца, Томина кокота,
и ћорога коња Роганова.
Но скочио Николић Томашу,
130 а за њиме млади Црногорци,
и зајмише Турке уз Трњине,
стигоше их на врх од Пресјеке.
Него пуче пушка црногорска,
баш сокола од Јабуках Вука,
135 и погоди турску буљубашу
Мурчић Зука од града Клобука.
Иза Вука обрнула рука,
а Турцима обрну нерука!
Гоне Турке уз Доле Прентине:
140 од Пресјеке до наврх Доловах,
од Доловах до Ласте Прентине –
двојином их више посјекоше.
Када бјеху уз Ласту Прентину,
но завика Матијашев Јанко:
145 „На лијево обрните, Турци,
а за душу старца Матијаша,
е пиличник од вас не утече!“
На лијево Турци обрнуше,
на стијене веље нагазише,
150 на крваву Кокотову Главу,
коју не би соко прелетио
а камоли јунак пријешао:
ту сијеку и разгоне Турке,
док јунаке забољеше руке;
155 од Тураках јаде починише,

не пуштише ништа до камена,
седамдесет ухватише живе,
седамдесет и више четири,
све госпoде: агах и беговах,
160 међу њима пашу Хусеина,
са сестрићем бегом Љубовићем,
па их воде рукама свезанијех.
Мишљаху их врћи на откупе,
е су јадни Црногорци гладни,
165 но кад дошли Чеву крвавoме,
ту их среле чевске покајнице,
а пред њима Крсте Мојашева;
како виђе бега Љубовића,
како виђе одмах га познаде,
170 па ђеверу своје бесједила:
„Мој ђевере, Николић Томашу,
куд ми водиш бега Љубовића?
Зар сам мало њему робовала –
лани ме је беже ухватио,
175 кад похара везир Ћуприлићу,
кад похара ломну Црну Гору –
робовала за годину данах?
Дај ми ножа, а на ти кућелу,
да посјечем бега Љубовића.“
180 И кнегиња укори ђевера:
ножом врже Николић Томашу,
те посјече бега Љубовића.
Тад свијема посјекoше главе
и пребише прве за потоње:
185 Хусеина пашу требињскога
за бијелу на Цетињу цркву
што Ћуприлић бјеше изгорио,
Љубовића за Мићуновића,
а Ченгиће за браћу Милиће,
190 Јагличића за Томановића,
Мурчић Зука за Мандушић Вука,
Сијерчића за Мрваљевића,
а Јаганца, турску буљубашу,
за нашега Вукца арамбашу,
195 а из Фоче хоџу Сулејмана
за ћорога вранца Роганова,
а остале Турке витезове

за јунаке младе Црногорце
који бјеху у бој погинули
против веље војске Ћуприлића;
пребијају десет за једнога –
право није, ма лијека није.

XII НЕ ДАЈУ ВУЦИ ОВАЦАХ (око 1725. год.)

Књигу пише Хаџиманић Дуро
од несрећна града никшићкога,
а шиље је у ломне Пјешивце,
а на руке Бабићу Ивану:
5 „О Иване, Богом побратиме,
знаш ли, побро, давно било није
када смо се лани побратили
о веселу дану Митровоме,
братимили за зло црногорско,
10 да гонимо плијен црногорски,
да сјечемо црногорске главе?
Ево има по године данах,
нит' узесмо с крајине плијена,
нит' јуначке главе посјекосмо!
15 Но на ноге, мио побратиме;
покупи ми стотину јунаках
који нема куће ни баштине,
који нема тора ни обора,
ни другога блага ни имућа
20 досим струке и оружја сјајна;
доведи их граду никшићкоме,
јер сам добар шићар уходио
у дно Баре у поље Грахово,
баш овацах тридесет крдовах,
25 то су, побро, овце црногорске.“
Кад Ивану ситна књига дође,
он сакупи стотину јунаках
и отиде граду никшићкоме.
А кад граду дође на чаршију,

30 на чаршију пред кафетарију,
ту нашао Дура побратима
и за Дуром дв'је стотин Тураках.
Руке шире до два побратима,
руке шире, у лице се љубе,
35 питају се за јуначко здравље,
и рекоше да су здраво били.
Тада рече Бабићу Иване:
„Побратиме, Хаџиманић Дуро,
смијемо ли удрити на овце,
40 јер су вазда добри Црногорци?
Страх је мене и бојим се љуто
без крви их веље пуштит неће!“
Ма га клето Туре слобођаше:
„Не бој ми се, мио побратиме,
45 све су, кажу, ђеца код овацах,
код њих нема доброга јунака
до сокола Марковића Вука
од Трњинах села крвавога.“
Отолен се војска подигнула
50 и отиде у Загору малу.
У Загору војску оставише,
а одоше до два побратима
да уходе овце у Грахово.
Кад изишли на врх од Дервиша
55 Црногорци овце отворише
и пуштише тридесет крдовах;
сваки своје овце пришикује,
ма не хоће Марковићу Вуче;
јунак иде наспрема овацах,
60 а на руке носи џефердара,
а све гледа кад ће бити кавга;
џефердару ријеч проговара:
Џефердаре, мој уздани друже,
ако би ми ударили Турци,
65 немој мене, друже, преварити,
већ ми убиј данас грађанина,
те општи и мене и себе
и бијеле замијени овце!
А дајем ти моју вјеру тврду,
70 ак' унесем главу на рамену,
носићу те Рисну на Габелу,

дрвен ћу ти сандук отурити,
а од срме кундак ударити –
заисто те преварити нећу!“
75 То слушају до два побратима,
нимало им мило не бијаше,
па међу се збора приметили,
и тако су макул учињели:
да не смију њему ударити.
80 У Загору дошли у дружину,
све им што је и како је кажу,
и какав је Марковићу Вуче –
да не смију њему ударити.
Кад то зачу Ходо барјактаре,
85 тако бјеше њима бесједио:
„Пи, ђаволе, оба побратима!
Ђе се боје триста од једнога,
не шчекала кућа ниједнога!
А тако ми вјере и закона,
90 ја сам саде с уходе дошао,
и тек Вуче што затвори овце,
он отпрати тридесет чобанах,
оправи их Рисну на пазаре
да му купе вина и дувана
95 и фишеках, заире јуначке;
но на ноге, да му ударимо
како сине зора на истоку;
лако ћемо овце плијенити
и Вукову главу откинути.“
100 Сва је војска Хода послушала
и ноћу се Вуку примакнула.
Виђи Вуче среће какве ти је!
Дођоше му до два побратима,
Вук Бојановић и Вук Томановић,
105 на торину Вука Марковића,
бјеху прошле ноћи три сахата:
„Добар вече, Вуче побратиме!
Хајд’ у чету, побро, да идемо!“
Ема им се Вуче одговара:
110 „Ја не могу овце оставити:
друге пушке код овацах немам
до мојега сјајна џефердара,
а страх ме је и бојим се љуто

115 е ће мене Турци ударити,
бијеле ми овце плијенити;
ма се уздам у Бога милога,
и у стари талих црногорски,
и у мога бистра џефердара
да их пуштит без замјене нећу.
120 А дивно сам џека напунио:
у њ сам врга два брата близанка,
за синџир сам браћу привезао,
он ће моје овце осветити.
А посла сам тридесет чобанах
125 бијеломе Рисну на Габелу
да ми купе вина и дувана
и фишеках, заире јуначке.“
Гости Вуче до два побратима,
он им закла брава јаловога.
130 Вечераше три бијесна Вука,
па чибуке своје запалише,
уз чибук се збора зађедоше,
а све Вуци зборе за јунаштво:
колико су главах откинули,
135 колико су узели пљеновах;
би л' на овце Турци ударили
кад би знали ко је код овацах.
Рече соко Томановић Вуче:
„Да Бог даде, оба побратима,
140 ако игда кћели ударити,
јутрос ни се Турци којасили!“
Мало прође, не би николико,
ударише на торину Турци,
утекоше у главицу Вуци.
145 Но се загна Ходо барјактаре,
да отвори стругу од торине,
но га гађа Марковићу Вуче,
и дивно је згодио Турчина,
згодише га два брата близанка,
150 на прси му токе оштетише,
а на леђа срце истурише –
мртав Турчин стругу притворио.
Ма Никшићи зорно кидисаше,
све бијеле овце заврнуше.
155 Ал' три Вука трче у поћеру;

но се брани Бабићу Иване,
око њега од Никшићах Турци,
не дају се примаћи поћери.
Но кликује Марковићу Вуче:
160 „Пи, зла срећо, оба побратима:
кад се скупе на збор Црногорци
на Цетиње код бијеле цркве,
зађешће се за бијеле овце,
три ће казат код овацах Вука,
165 а овце ни Турци одјавише!
То је наша брука и срамота!“
Па се загна Марковићу Вуче
да претече овце у Присоја,
ал' му не да Бабићу Иване,
170 но га Иван гађа џефердаром,
десну му је ногу саломио.
Паде Вуче у траву на главу,
а прискочи Бабићу Иване
да Вукову посијече главу,
175 но се Вуче сјећи не даваше:
на здраву се ногу придигао,
а упири свога џефердара,
те погоди Бабића Ивана,
обије му ноге саломио;
180 паде Иван мртав украј Вука.
Кад погибе турска буљумбаша,
сва се турска војска препанула;
кидисаше два бијесна Вука,
кидисаше Вуци уз Присоје,
185 а Турци им плећа обрнуше:
док дођоше на врх од Присоја
по двије су главе откинули,
половину отели овацах.
У то приспје тридесет чобанах
190 са Габеле Рисна бијелога,
ударише једино на Турке,
разагнаше кроз Загору Турке
како вуци без пастира овце.
Отолен се натраг повратише,
195 сваки носи од Турчина главу,
а два Вука носе по четири
и по два су жива ухватили.

Кад дођоше на дно од Присоја,
ту нађоше Вука рањенога,
200 а до њега Ивана мртвога.
А загна се Томановић Вуче
да посјече главу Иванову,
но га куми Марковићу Вуче:
„Не, забога, Вуче побратиме,
205 доста си се глава насјекао,
но понес'те мене на Ивана
да крвнику посијечем главу
који ми је крило саломио.“
Понесоше Вука рањенога
210 те посјече главу Иванову.
Пошто Вуче посјече Ивана,
он је тако ријеч бесједио:
„Слушајте ме, оба побратима:
ви ми данас обранисте овце
215 и никшићке ископасте Турке,
но узмите дио од овацах,
од овацах стотину овновах!“
Одговара Томановић Вуче:
„Нећемо ти, побро, ђавољега,
220 нити ћемо више старешине
до џефердар Хаџиманић Дура –
њега ћемо узет старешине;
ја сам Дуру откинуо главу
и скинуо с њега џефердара.“
225 Па пођоше два бијесна Вука,
отидоше у чету крваву.
Направише чобани носила
од својијех сјајнијех пушаках,
те снесоше Вука Марковића,
230 снесоше га Рисну на крајину.
Лијечи се за годину данах,
доклен Вуче ране извидао,
и љекара подмирио дивно:
даде њему сјајна џефердара,
235 џефердара Бабића Ивана,
и шејшану Хода барјактара!
Опет Вуче код оваца пође,
ма не може више четовати.

XIII

ЦАРЕВ СЕСТРИЋ И ПИПЕРИ

(1732. год.)

Хвала Богу, хвала великоме,
што давије цару дојадише
од простране земље Арбаније,
од Тураках с турскијех крајинах,
5 од Спужанах и Подгоричанах!
Плачу Турци на племе Пипере:
„Аман, царе, земљи господаре,
ти помагај, ако знаш за Бога,
од Пиперах, Брда крвавога,
10 робље робе, а сијеку главе,
а хватају буле, каде младе,
те их воде босе по камењу!
Дај нам војску, драги господаре,
да Пипере Брдо разоримо,
15 Црној Гори крила саломимо,
ал’ нас прати, драги господаре!“
Кад давије цару досадише,
он дозива сестричића свога,
Рустен-бега Џиди-Беговића:
20 „Слушај мене, мио сестричићу,
купи војске тридесет хиљадах,
а не жали хазну ни захиру;
води војску земљи Арбанији,
доклен дођеш варош Подгорици –
25 давије ми од њих дојадише
на Пипере, на племе каурско:
робе буле, а сијеку Турке,
разурају царева крајине.
На Пипере пушти силну војску,

30 те истражи у Пипере врага,
 немој од њих оставити трага,
 да почину Турци крајичници!
 И ако би тако учинио
 како тебе твој даиџа каже,
35 добрим ћу те даровати даром:
 врћ ћу тебе, мио сестричићу,
 за валију на Урумелију.“
 Рустен-бег је гибен на јунаштво,
 и цара је добро послушао,
40 примио му војску и захиру.
 Води војску земљом и свијетом
 доклен дође Арбанији љутој
 у широку пољу Ћемовскоме
 под бијелу варош Подгорицу;
45 ту је силна војска починула.
 Бег окупља турске крајичнике,
 пред војском их меће калаузе
 да му воде војску на Пипере.
 Кад лијепо уредио војску,
50 тад удари на племе Пипере,
 и Пипере огњем изгорио,
 и на Дрезгу табор учинио
 и пободе бијело шаторје.
 Ту му војска робље довођаше,
55 бег за робље Турке дариваше,
 и бише се за неђељу данах.
 А кад седма ноћца долазила,
 ал' Пипери, крвава крајина,
 међу собом чине договоре
60 да ударе бегу на таборе.
 И бјеху се сложено послушали,
 те на бега ноћу ударише,
 а на Дрезгу, на поље широко,
 те Пипери удрише Турцима.
65 Бог им даде и срећа јуначка,
 ка да муња у Турке удари:
 плећи даше, табор оставише,
 оставише бијеле шаторе,
 код шатора коње повезане,
70 оставише робље похватано.
 Бјежи грдан беже Рустен-беже,

бјежи Турчин главом без обзира,
без турбана и без буздована,
и без коња, пјешке без обзира ...
75 И од Дрезге, поља широкога,
до Мораче више Подгорице
три стотине главах посјекоше,
Рустен-бега жива ухватише.
Но их куми беже Рустен-беже:
80 „Немојте ме посјећи, Пипери,
јер ја јесам царев сестричићу;
од цара ви Божју вјеру дајем,
цар ће мене добро откупити,
он ће вашу намирит похару
85 и даће ви небројено благо:
даће вама коње нековане,
и даће ви сабље непасане,
писаће ви царева фермане.“
А кад чуше Пипери јунаци,
90 ругају се бегу Рустен-бегу,
с ферманима и с турскијем благом:
„Не будали, беже Рустен-беже!
Не тражимо блага ни фермана,
него твоју главу са раменах.“
95 И његову главу посјекоше.
И на томе боја раздвојише.

XIV

ВУК ТОМАНОВИЋ

(око 1735. год.)

Три су пила побратима вино
у Ровину, у Томановића,
у хајдука Томановић Вука:
једно с Чева Гаврилов Турчине,
5 друго соко Радуловић Симо,
треће бјеше Томановић Вуче;
Вукова им љуба вино служи.
Када су се вина напојили
и од вина ћефа заузели,
10 у вину се збора зађедоше.
Вели хајдук Томановић Вуче:
„О Бога ви, до два побратима,
зло попили у Ровини вино!
Што се турски друми отворише,
15 отворише друми и карвани,
у Рудине овце издигоше?
За нас нико ни хабера нема!“
Али вели Гаврилов Турчине:
„Невоља је, мио побратиме:
20 устадоше Турци на оружје,
а забити поградише куле,
а на куле вргоше пандуре,
друм чувају од Црногорацах.
Једна се је оградила кула
25 на дно Гацка, на Крстац паланку,
а њу гради Звиздић Асан-ага
од широка поља Гатачкога;
кад је Турчин приградио кулу,
на кулу је турио пандуре,

30 четрдесет и четири друга,
и пред њима Ибра буљубашу,
чува њему Пиву и Голију,
и широко поље Гацко равно
од хајдуках, од Црногорацах.
35 Друга се је оградила кула,
оградила на равне Рудине,
више б'јела града никшићкога,
а бијела кула на Трубјелу;
а њу гради Балабановићу
40 од крвава града никшићкога;
кад је беже оградио кулу,
на кулу је турио пандуре,
четрдесет и четири друга,
и пред њима турску буљубашу,
45 Туре зорно Мрку Усеина,
друме чува од Црногорацах,
и бијела града никшићкога.
Трећа се је оградила кула,
б'јела кула на равне Рудине,
50 а јест тврда Омутић паланка,
и њу гради Осман капетане
од Никшића, града бијелога;
кад је Турчин приградио кулу,
на кулу је турио пандуре,
55 четрдесет и четири друга,
и пред њима турску буљубашу,
буљубашу Сефера Пипера,
чувају му друма низ Рудине,
и никшићке у Рудине овце.
60 Четврта се оградила кула,
оградила кула на Бањане,
и њу гради Ресулбеговићу
од Требиња, града бијелога;
кад је Турчин оградио кулу,
65 на кулу је турио пандуре,
четрдесет и четири друга,
и пред њима клобучког диздара,
чува друме од Црногорацах,
и Требиње, града царевога.“
70 Вели тако Никац од Ровинах:
„Истина је, драги побратиме,

ја сам скоро из чете дошао
и видио турске грађевине,
и на грађе убојне топове,
75 и у грађе од боја пандуре.
Још сам добар шићар уходио,
уходио Љубовића овце,
на Загорње поље Невесиње,
од беглука хиљаду овновах
80 што му раја у пешкеше даје:
ласно бисмо шићар заузели
су четрдест другах узданијех,
на срамоту кулах и пандурах;
но, Турчине, мио побратиме,
85 хајде, побро, у Чево крваво
те ми купи једну чету малу:
ђе год нађеш бољег јунака
све са собом у чету узимај.“
А говори Томановић Вуче:
90 „Побратиме, Радуловић Симо,
хајде пођи у те Цуце Доње
те покупи другу чету малу
од Бјелицах и Малијех Цуцах:
ђе год нађеш бољег јунака
95 све са собом у чету узимај;
хајде с њима на Доле Кобиље.
Ја ћу трећу купит чету малу
од Ровинах и села Трњинах.“
Па скочише три добра јунака,
100 Турчин пође Чеву крвавоме,
Симо пође у те Цуце Мале,
чете мале двије покупише,
чете двије тридесет хајдуках
и пред њима двије харамбаше.
105 Отидоше у те Цуце Горње,
на Кобиље Доле долазили,
ту нађоше Томановић Вука
и са Вуком десетак хајдуках.
Ту се сташе три добра јунака
110 и за њима четрдест хајдуках,
отидоше уз Доле Кобиље,
на Јабуку чета долазила,
на погледу уз турске Рудине,

те гледају турску грађевину
и на грађу од боја пандуре.
115 Докле мрче и почину сунце,
а хајдуци на ноге скочише,
уљегоше ноћу уз Рудине,
Рудине су здраво прегазили;
120 уљегоше уз Бањане равне,
и Бањане здраво прегазише;
уљегоше уз Корита жупна,
и Корита здраво прегазише;
уљегоше уз Бабу планину,
125 а из Бабе управ Ђеласици,
доклен дошли пољу Невесињу,
под бијелу кулу Љубовића;
ту хајдуци починули трудни.
Доклен мрче и почину сунце,
130 ударише под оџак бијели
и велики шићар заузеше,
од беглука хиљаду овновах,
ухватише дванаест чобанах
под оружјем, жива свакојега:
135 све то бјеху власи сиромаси,
не кћеше их посјећ Црногорци;
побјегоше преко Невесиња.
А глас бегу на касарму дође:
„Хај на ноге, Љубовићу беже,
140 удари ти Томановић Вуче,
оћера ти хиљаду овновах,
поведе ти дванаест чобанах
без мртвога и без рањенога!“
Скочило је дванаест беговах,
145 и велику поточ покупили
од Рабиње и од Невесиња
до Мостара, града бијелога,
и Пролома, турачке касабе:
подигло се других пет стотинах,
150 лака пјешца и брза коњика,
и за Вуком пошли у поћеру.
Бјежи Вуче како соко сиви.
А да видиш бега Љубовића,
препаде се да ће утећ Вуче,
155 непријед му гласе протурио

широкому пољу Гатачкому,
бијеломе граду Метохији:
„Ко је Турчин, за Мухамед’ свеца!
Ударио Томановић Вуче
160 на оџаку Љубовића бега,
све пороби мало и велико!“
Хајдуцима лоша срећа била:
паша бјеше на то Гацко равно,
око њега три табора војске.
165 Кад глас паши у шатору дође,
али паша на ноге скочио
а у војску пуштио телала.
Телал пашин у околу виче:
„Је ли мајка родила јунака
170 ко ће узет другах три стотине,
лака пјешца и брза коњика,
по избору бирана јунака,
да поћера од Ровинах Вука?
Ако би му Бог и срећа дала
175 да би Вука жива ухватио
али главу од мртва донио,
дава паша блага триста ћесах
и све Гацко поље под арачем,
да му купи гроше и дукате
180 да не дава цару ни везиру,
и врћ ће га у Кључ капетаном!“
Телал виче кроз пашину војску;
не нађе се никаква јунака
до подоцкан сина пашинога,
185 по имену Пашићу Османе,
пред пашом се добро захвалио:
„Подај мене другах три стотине,
лака пјешца и брза коњика,
по избору бирана јунака,
190 ја ћу поћи Вука поћерати
и њега ћу жива ухватити.“
Даде му их, ријеч не чинио.
Пашић Осман коња окрочио,
и за њиме другах три стотине,
195 лака пјешца и брза коњика,
а толика хртах и сљедниках –
отидоше поћерати Вука.

Гацко поље они пријеђоше,
прихватише с' Троглаве планине:
200 Томановић уз Корита равна,
Пашић Осман на врх од Три Главе;
Томановић уз хајдучке Лаке,
Пашић Осман на Црквице равне;
Томановић наврх Дубочаках,
205 Пашић Осман у Лаке хајдучке;
Томановић на дно Дубочаках,
Пашић Осман наврх Дубочаках ...
Кад је Вуче сагледао Турке,
али зове Сима и Турчина:
210 „Полако те, до два побратима,
ево Турци низ Дубочке равне,
ал' се, браћо, натраг повратите!
Стоји фиска пјешца и коњика,
стоји штехта хрта и сљедника,
215 а пред нама кржаве Рудине,
у које су стотину пандурах:
да имамо крила соколова,
да не данас не би унијела.
Послушајте мене, Црногорци:
220 ја ве кумим Богом истинијем –
који, браћо, данас прегнут неће
да с Турчином крвцу пролијева,
ја га Богом великијем кумим
нека бјежи уз Копље планину
225 да ми моју не плаши дружину!“
Сви стадоше четрдест хајдуках;
вели Сенић из Бјелицах Живко:
„Буљубашо, Томановић Вуче,
ја нијесам но један у мајке,
230 рекла ми је мајка на кретању:
– Хајде збогом, синко, Сенић Живко!
Нема матери но тебе једнога:
кад ми с пута донио срамоту,
већ те мајка жива не виђела,
235 остала ти мајка кукавица!
Ја сам прега данас погинути
и с Турчином пролит крвцу црну!“
Већ да видиш четрдест хајдуках:
ево двадест пошли унапријед,

240 двадест оста да чекају Турке.
Дивно Вуче уреди хајдуке,
и слободи младе Црногорце:
„Црногорци, сиви соколови,
ви јуначка срца искорите!
245 Слушајте ме, моја браћо драга!
Мука ли је добити јунаштво,
наком себе спомен оставити!
Ово су ти босанске балије:
ко се с њима боја био није,
250 тај је од њих страву заузео,
а који се с њима боја био,
тај ће јуриш без узмака чинит;
но немојте издат, соколови!
Ко погине данас на Дубочке,
255 тај нам, браћо, нигда мријет неће,
наком себе спомен оставиће,
а једном ће мријет свакојако!“
Дивно Вуче уреди хајдуке
око друма подно Дубочаках,
260 и овако њима говорио:
„Црногорци, соколови сиви,
међу собом Турке упуштите,
издалека кавгу не чините.“
Вели с Чева Гаврилов Турчине:
265 „Слушајте ме, браћо Црногорци,
немој који пушку опалити
док не пукне мога џефердара.“
Сва дружина њега послушала,
уљегоше у лист и у траву;
270 ево Турци низ Дубочке равно.
Но да видиш двадесет хајдуках,
сви гледају један на другога
ко ће први да заметне кавгу:
гледа Турчин Томановић Вука,
275 гледа Вуче Никца, сина свога,
гледа Никац Радуловић Сима,
гледа Симо Балетића Рада,
гледа Раде Перишић Аћима,
гледа Аћим Гаврилов Османа,
280 гледа Осман Балетић Вукоту,
а Вукота Дајичића Живка;

гледа Живко Вукотића Вука,
а Вук гледа Гавриловић Баја,
гледа Бајо Рогановић Јова,
285 гледа Јово с Добре Воде Вука,
а Вук гледа Жутка Липљанина,
Жутко гледа од Бјелицах Вука,
а Вук гледа Живка Сенијића –
јунак Живко не гледа никога,
290 од образа пали џефердара.
Пукла пушка ка да прогрмљело,
пуче пушка, убила Турчина,
а загна се Марковићу Пејо,
те Турчину главу откинуо.
295 Али вели Гаврилов Турчине:
„О Чевљани, Чева не виђели,
уби Цуца, посјече Бјелица!“
Оно гледа Балетићу Раде,
а у Турке јуриш учинио,
300 једну турску уграбио главу;
оно гледа Балетић Вукота,
а у Турке јуриш учинио
и ухвати живога Турчина
на витеза коња под оружјем.
305 Ала банда завргла се кавга,
Томановић разাগони Турке,
разагнаше Турке низ Дубочке:
три стотине – двадест и четири ...
Бој се бије, крв се пролијева;
310 Црногорци, соколови сиви,
осамдесет главах посјекоше
и Османа жива ухватише
на витеза коња под оружјем;
ама они утећ не оћаху,
315 него више сватит не моглоше.
Сваки носи хајдук по три главе,
носе турске сјајне џефердаре,
воде турске коње седланике,
носе турске токе и доламе.
320 Отолен се натраг повратили.
Богу хвала, Срби задобили
и ћерају велика шићара,
нагнаше га низ равне Рудине,

325 ђе гледају цареви пандури –
 нико им се на пут не чињаше.
 Уљегоше уз Јабуку малу,
 здраво дошли на Доле Кобиље.
 Ту лијепо шићар дијелили:
 златне токе, свилене доламе,
330 златне пушке, сјајне џефердаре,
 и бегових хиљаду овновах.
 Око свашта те се погодише,
 ма се нигда згодит не могаху
 око тока Пашића Османа –
335 ко ће носит токе са Турчина.
 Али вели Томановић Вуче:
 „О Турчине, Пашићу Османе,
 колико ти сташе токе пуне?“
 Али му је Турчин говорио:
340 „Стале су ми стотину дукатах.“
 Дошло им се бјеше поклат туна,
 ко ће токе носит са Турчина,
 него добра ријеч излазила
 од Сенића Живка из Бјелицах:
345 „Ја сам токе донио с Турчина
 и Турчина ухватио жива,
 ма их носит на дијелу нећу,
 та ми моје не остале пуне!
 Него од’те мене послушајте:
350 дајмо токе Пеју Марковићу,
 е је добар, мајка му весела,
 најпрви је посјека Турчина,
 а дужан је добра Црногорца,
 а синовца Драшка Поповића
355 од крвава Чева на крајину –
 не би л’ њима откупио главу!“
 Црногорци њега послушали.
 Отолен се раздвојили били,
 воде жива Пашића Османа;
360 поведе га Гавриловић Турчин,
 поведе га Чеву кравоме;
 ту га држа по године данах,
 докле њима бурунтија дође
 од силнога од Босне везира,
365 те се њима везир замолио –

Турчина су на откупе дали
за хиљаду жутијех дукатах.

XV

БОЈ С КУЧИМА

(1739. год.)

Скадарски се паша подигнуо,
за њим војске петнаест хиљадах,
и паша је табор учинио
и бијело распео шаторје
5 на Дољане више Подгорице;
па отолен паша књигу пише,
а посла је у Куче камене,
а на руке војводи Илији:
„О Илија, кучка војеводо,
10 ну погледај што ти књига пише,
да си с прешом мене под шатором.“
Кад војводу књига допанула,
од књиге се узмучио љуто,
па се сјетно невесело шета;
15 но га гледа Јововићу Ђуро,
а с Илијом стрицем говорио:
„О мој стриче, војвода Илија,
оклен књига, огњем изгорјела?
Еда те је мејдан допануо
20 на којему изић не смијемо?“
Но му рече војвода Илија:
„О синовче, Ђуро Јововићу,
да је мене мејдан допануо,
ти би поша на мејдан за мене,
25 но је паша с војском на Дољане;
за мене је паша поручио,
а ја паши одити не смијем,
да ме турске не изгубе даве;
да не идем, хоћу погинути,

30 хоће војска на ме ударити,
а у Куче узданице немам
да се они покољу с Турцима,
е су они соја Бранковића:
издаће ме Кучи у Тураках!“
35 А вели му Јововићу Ђуро:
„А не бој се, војвода Илија,
ја ћу паши одит на Дољане.“
„Страх ме, Ђуро, е ћеш погинути.“
За то Ђуро ни хабера нема,
40 ођеде се што мога најљепше,
па посједе претила дората
а отиде паши на Дољане.
Каде к паши на Дољане дође,
пашине га слуге сусретоше,
45 примише му коња и оружје;
па приступи паши под шаторе,
пољуби га у скут и у руку,
па му сједе уз десно кољено.
С њим се паша разговара дивно:
50 „О ђетићу, Ђуро Јововићу,
а ђе ти је војвода Илија?“
„Што ме, пашо, за Илију питаш? –
Ја сам доша намјесто Илије,
но што имаш збори, господару!“
55 „Хоћу, Ђуро, да ми харач дате!“
„Даћемо га, пашо господару!
Колико ћеш узети харача?“
„Оћу, Ђуро, двјести ћесах блага,
и вељијех стотину воловах,
60 и најљепше педесет невјестах,
да оженим педесет левера!“
„Вољан да си, пашо господаре,
даћемо ти блага двјеста ћесах
и вељијех стотину воловах –
65 на Куче се ништа познат неће;
ма не дамо педесет невјестах
без кржаве сабље и пољане.“
Онда рече Аверић кадија:
70 „Што га питаш, пашо господаре,
што их питаш, а дат ти их неће,
но обрни силовиту војску

да са војском Куче похарамо,
да невјестах триста ухватимо
и леверих триста оженимо.“
75 А вели му Јововићу Ђуро:
„Подгоричке аге, не лудујте;
и прије сте на Куче ходили,
па нијесте Куче похарали.“
А паши је Ђуро говорио:
80 „Не дам, пашо, ништа до камена!“
Оно рече, на ноге скочио,
а претила коња закрочио,
и врати се у Куче камене.
Тада паша ријеч говорио:
85 „Подгоричке аге, моје слуге,
је л’ колико Кучах на оружје?“
А вели му Аверић кадија:
„Има, пашо, хиљада пушака.“
Но им паша ријеч проговара:
90 „Пи, зла срећа, аге подгоричке,
су чим нас је Ђуро затакао!
А ја имам петнаест хиљадах
што ћу данас обрнут на њега.“
Тадар паша на ноге скочио
95 и у војску пуштио телале:
„Хазар да сте, пјешци и коњици,
ево ћемо Куче да харамо!“
Веља се је окренула војска
и ето је уз Куче камене ...
100 Прије Ђуро у Медуну дође,
и ту Куче на испу нађе,
па је њима ријеч бесједио:
„На ноге се, моји соколови,
ере сам се с пашом затакао;
105 ево војске уз Куче камене,
но на ноге да их дочекамо.
А вели му војвода Илија:
„Лакше, Ђуро, јер ћеш погинути!“
Но му рече Јововићу Ђуро:
110 „Чуј ме, стриче, војвода Илија:
ал’ ћу моју главу изгубити
ал’ турскијех десет откинути.“
У ријечи коју говораху,

дође турска до Медуна војска.
115 У много су закрочили Турци;
из Медуна Куче изагнаше
и бијели Медун похараше,
ћерају их уз Куче камене,
доклен војска на Врбицу дође,
120 око куле Гоге Рашовића.
Дан је љетни био око подне
и Турци су пожедњали љуто,
а намјера и Бог нанијела
од Ровацах војводу Савића,
125 око њега два барјака војске;
на турску је војску ударио,
с банде друге војвода Илија,
с банде треће Јововићу Ђуро,
и Турци им плећи обратише.
130 Витезови боље навалише,
нагнаше их на Орлову Ст'јену:
скачу Турци низ Орлове Ст'јене,
скачу Турци нигда не престају.
Него рече Јововићу Ђуро:
135 „Ајме њему до Бога милога!
Јутрос сам се стрицу захвалио
да ћу десет глава откинути,
још је једна да десет напуним.“
Па повади ножа пламеног,
140 а у Турке јуриш учинио;
но га таква нанесе несрећа
на некаква бега гусињскога,
ћераше га с ножем пламенијем
да бегову посијече главу;
145 за собом се Турчин обрнуо,
иза паса кубурлију пали,
Јововића Ђура погодио,
погодио међу очи црне –
с црном га је земљом пољубио.
150 У то Тома Јововићу дође,
Ђура брата находио мртва,
на Ђура је турско одијело,
јунак крвав те га не познаје,
те је брату главу откинуо.
155 У то дође војвода Илија,

удари се руком уз кољено:
„Ајме њему до Бога једнога,
ђе се данас Кучи ископаше!
Носиш, Тома, главу брата твога,
160 брата твога и синовца мога,
а погибе војвода Савићу!“
Ма му лаки гласи допадоше
ере Савић није погинуо,
но затвори кулу Рашовића,
165 а у кулу Аверић кадију,
и уз њега два пашина сина
и Тураках јоште седамдесет.
На кулу се Кучи обратише,
но дозива Аверић кадија:
170 „Немојте ме, Кучи, погубити!
Ево овђен другак седамдесет,
даће сваки десет ћесах блага;
ево овђен два пашина сина,
они ће се измјерити благом!“
175 А вели им војвода Савићу:
„Можете се, Турци, откупити,
ма не могу два пашина сина
што их данас изгубити нећу
за сестрића Ђура Јововића.“
180 У кулу је Савић улазио,
кроз њу тражи два пашина сина.
Ма су Турци вазда непокорни:
пуче танка пушка од Тураках,
Савићу је срце изгорела;
185 паде Савић насред куле мртав,
у кулу га посјекоше Турци.
Тадар добро Кучи навалише,
навалише Кучи и Ровчани,
нанијеше траву и сијено,
190 запалише кулу Рашовића,
седамдесет агах изгореше,
међу њима два пашина сина –
од њих ока не утече жива.
Грдан паша бјежи на дворове,
195 гласа грдна а образа црна.
А нека га, и невоља му је:
на Куче му Турци изгибоше,

пет стотинах мање ниједнога.

XVI

НИКАЦ ОД РОВИНАХ

Чета се је мала подигнула
са крајине ломне Горе Црне,
чета мала тридесет хајдуках,
а пред четом два добра јунака:
5 једно бјеше Никац од Ровинах,
друго с Чева Раде Балетићу.
Отидоше с четом уз планину,
док на Воду дошли Милетину;
ту уморна чета починула,
10 воде пила, хљеба заложила,
осушила од росе опанке
и јуначке струке и торбице.
Када тамна ноћца настанула,
притврдише на ноге опанке,
15 по сриједи пушке дохватише,
уз Рудине равне загазише;
ноћно прошли турске карауле,
освануше насред од Рудинах.
Пред четом је Никац одалио,
20 не би мала пушка дотурила.
Ал' какав је Никац од Ровинах!
На њему су токе убојите,
брци му се по њима просули,
а у руке носи џефердара,
25 а с пушком се Никац разговара:
„Џефердаре, мој уздани друже,
ако мене дође до невоље
на криво ово разбојиште,
немој мене ватром преварити!
30 Е ако ме ватром не превари,
свак ће рећи и мене и тебе:

дobre пушке у добра јунака!
Ако ли ме ватром изневјери,
нагрдићеш и себе и мене,
35 сваk ће рећи и мени и теби:
лоше пушке и лоша јунака!“
Но се друга чета намјерила
од крвава града никшићкога,
а пред четом турске арамбаше:
40 јунак добар Сефере Пипере
с побратимом Сукић-барјактаром,
а око њих тридесет грађанах,
све биране злице и крвавци –
запанули око друма пута,
45 те чекају чету црногорску.
Кад виђеше Турци од Никшићах
е је Никац чети арамбаша,
не смједоше чету дочекати,
но се Никцу уклонише с пута.
50 Пође чета уз Дубочке мале;
него вели Сефере Пипере:
„Побратиме Сукић-барјактаре,
хајде, побре, граду никшићкоме,
те покупи по граду грађане,
55 ђе год нађеш злице и крвавца,
а пред њима Шаба барјактара;
доведи их Води Милетиној
да око ње Турци западнемо.
Кад уморни дођу Црногорци,
60 на воду ће жедни насрнути,
хоћемо их дочекат, занаго!“
Послуша га Сукић барјактаре,
и отиде граду никшићкоме,
и покупи од града грађане,
65 а пред њима Шаба барјактара;
поведе их Води Милетиној.
Ту ми Турци западоше дивно,
западоше шездесет Тураках,
по два друга око друма пута,
70 насред друма Сефере Пипере.
Па је закрич Сефер учинио
да не пукне пушка од Тураках
док не пукне његова латинка

на сокола Никца од Ровинах.
75 А отиде Никац уз Корита
и изведе чету црногорску
у Сомину, високу планину,
те сеири Гацко свеколико
и по Гацку уводи шићаре.
80 И диван је шићар уходио:
танку кулу Звиздић Асан-аге,
око куле камену авлију,
у авлију стотину воловах.
Па кад мрче и тамна ноћ дође,
85 спуштише се тридесет хајдуках
из Сомине, високе планине,
до бијеле Звиздићеве куле,
бијелу му опколише кулу.
Него вели Никац Томановић:
90 „Побратиме, Раде Балетићу,
де се попни другу на рамена,
те прескочи камену авлију
и отвори од авлије врата
да узмемо голема шићара.“
95 Не кће Никца послушати Раде;
опет му је Никац бесједио:
„Биволице, Раде Балетићу,
ну се сагни у зелену траву
да се примим тебе на рамена,
100 да отворим голема шићара.“
Саже му се, ријеч не учини;
прими му се Никац на рамена,
а с рамена на тврду авлију,
и ускочи међу воловима,
105 те отвори од авлије врата
и ишћера стотину воловах.
Па се натраг Никац повратио
у подруме Звиздић Асан-аге,
те му узе под седлом ђогата,
110 окрочи га Никац од Ровинах;
па хајдуци шићар завратише,
утекоше низ Корита жупна,
уљегоше низ равне Рудине;
а кад дошли преко Ријечанах
115 близу мале Воде Милетине,

ту одјаха Никац од ђогата,
те пјешице пред четом кренуо
пут крваве Воде Милетине.
Но их турска стража опазила,
120 па бусије Турци похватили
око друма и зелена пута,
насред друма Сефере Пипере.
Док ево ти Никца од Ровинах;
препаде се Сефер буљубаша:
125 да га чека, чекати не смије,
да он бјежи, бјежати не смије,
није лако Никца дочекати;
и у страху пушку опалио,
те је Никца раном обранио,
130 саломи му ногу у кољену.
Паде Никац насред друма пута,
а прискочи Шабо барјактаре
да Никчеву посијече главу;
рањен Никац пали џефердара,
135 те погоди Шаба барјактара,
живо му је срце изгорио.
Викну Шабо: „Куку мене, бабо!“
Рече бабо: „А што ћу ти, Шабо?
Зло је мени, ма је горе теби!“
140 Но се загна Симоновић Живко
да Шабану посијече главу,
но га не да Сукић барјактаре,
већ упали сјајна џефердара,
те погоди од Заљућа Живка.
145 Викну Живко: „Куку мени, стрико!“
Рече стрико: „А што ћу ти, Живко?
Зло је мени, ма је горе теби!“
Него Никац од Ровинах викну:
„Хај, ђе си ми, Раде Балетићу?“
150 Ја нијесам јоште погинуо,
него ме је рана допанула,
од ране ми ништа бити неће,
ема ће ме погубити Турци,
обије сам пушке истурио.“
155 Ал’ да видиш Рада Балетића!
Он угледа Сефера Пипера
ђе пут Никца загон учинио,

пак упири сјајна џефердара,
те погоди Сефера Пипера;
160 нож истрже, посјече му главу.
Но хајдуци боље кидисаше
и рањена Никца уграбише,
примише га на коња ђогата.
Кад се Никац на коња примио,
165 Црногорци, од боја јунаци,
изагнаше из бусије Турке,
зајмише их низ равне Рудине,
шеснаест им главах посјекоше.
Турци вичу Муја и Алију,
170 Црногорци блажену Марију;
ђе допире блажена Марија,
не помаже Мујо ни Алија!
Те на богаз наћераше Турке.
Сташе Турци предават оружје;
175 но Бог уби друга најгрђега,
из Ровинах Вучу Ресковића,
виче Вуча, што му грло дава:
„Бјежи, Никче, главе не унио,
ка је богме ни унијет нећеш:
180 ево турске од Грахова војске,
не може је снијети планина,
а ни твоја чета дочекати!“
Добро их је Вуча преплашио,
побјегоше, шићар оставише,
185 а угнаше Никца рањенога,
унесоше Жутка Липљанина,
унесоше Жутка рањенога,
и мртвога из Заљућа Живка,
и турскијех осамнаест главах,
190 и турачко свијетло оружје.

XVII

ОВЦЕ НИКЦА ОД РОВИНАХ (око 1743. год.)

Књигу Никац од Ровинах пише,
а шиље је граду никшићкоме,
а на руке Хамзи капетану:
„Чујеш, Хамза, пријатељу стари,
5 снијег ми је овце затиснуо,
не смијем их јавит на Изворе
да им траву и сијено дајем.
Ако ми се ископаше овце,
ту ни теби добра бити неће!
10 Дај ми вјеру за неђељу данах,
а даћу ти од имања брава,
а угича испод клепетара.“
Кад је Хамзу књига допанула,
све скупио градске буљубаше:
15 „Видите ли, мила браћо Турци,
душманина Никца од Ровинах,
како нас је с књигом поздравио?
Но хоћете л' да му вјеру дамо,
не бисмо ли Никца преварили,
20 ал' на вјеру како изгубили.“
Сви рекоше: „Ела, капетане!“
Хамза му је књигу оправдио:
„Чујеш, Никче, пријатељу стари,
иштеш вјеру за неђељу данах –
25 јево ти је за петнаест данах.
Турска вјера, преварит те нећу!“
Кад је Никца књига допанула
и видио шта му књига каже,
од Ровинах овце најавио,

30 а без друга и без поредника,
до његове двоје ђеце лудо,
луди Богдан и луди Вукајло,
а обоје ђеце без пушаках;
на Изворе овце изјавио,
35 те им траву и сијено дава.
Ту стојао за неђељу данах;
кад се пуна испуни неђеља,
тадер Хамза војску покупио,
од Никшићах другах три стотине,
40 а пред њима градске буљубаше.
Отидоше пољем Никшићкијем,
хватише се крајем кусидскијем,
док дођоше пољу репешкому;
ту је турска војска починула,
45 воде пише, хљеба заложеше.
Онда вели Хамза капетане:
„Је ли мајка родила јунака
ко ће узет три четири друга,
ко ће Никцу на Изворе поћи
50 да уходи Никца код овацах:
има л' друга, али споредника,
чува ли се ка се научио,
какве су му вашке на торину,
можемо ли њему ударити,
55 на вјеру га како преварити?“
Сва дружина ником поникоше,
на планину снијег погледаше,
но не хоће Дерва буљубаша.
Скочи Турчин на ноге лагахне,
60 с собом узе два голема друга,
и трећега Шабан-агу луда,
отидоше никшићком планином,
доклен Дерва на Изворе дође;
а ту Никца код овацах нађе:
65 друга нема, споредника нема,
до његово двоје ђеце луде,
а обоје ђеце без пушаках,
те му ђеца устављаху овце.
Сједи Никац крај од овацах,
70 преко крила држи брешку сјајну,
а Никац се с пушком разговара:

„Танка пушко, мој уздани друже,
могу ли се поуздати у те
ако би ми Турци ударили?
75 Иако су мени вјеру дали,
ма је лоша вјера у Турчина!
Ако би ме, пушко, преварила,
те ми не би огањ прихватила,
окудиће и мене и тебе:
80 лоша пушка у рђаве руке!
Ако ли ме не би преварила,
но бих с тобом убио Турчина,
похвалиће и мене и тебе:
добра пушка у добра јунака!
85 А јево ти Божју вјеру дајем,
ако здраво дођем у Ровине,
стевен ћу ти други направити,
сребрен ћу ти кундак направити,
а уз тебе од злата пасове,
90 главу ћу ти сребром окитити.“
Оно Дерва и слуша и гледа,
па се брзо у дружину врну,
па одоше стрмом низ планину,
доклен дође Хамзи капетану.
95 Ту му Турчин турски селам даје,
капетан му здрављем прихватио:
„Добар доша, Дерва, моја слуго!
Јеси л' како Никца уводио?
Је ли друга али споредника?
100 Чува ли се ка се научио,
смијемо ли њему ударити?“
А вели му Дерва буљубаша:
„Ја сам Никца уводио дивно,
друга нема, споредника нема,
105 до његово двоје ћеце луде,
луди Богдан и луди Вукајло,
обоје му бјеше без пушака;
ма како се с пушком разговара,
одиста ће убити Турчина!
110 Ема хајте да му ударимо,
да Никчево стадо дојавимо,
а Никчеву главу донесемо.“
Скочи Турчин на ноге јуначке,

а отиде друмом пред дружином,
115 док изиде гором на планину,
на дно равна Дола Кобиљега.
Ту их тамна ноћца прихватила
а био их данак оставио;
ту су Турци огањ наложили.
120 А Никац је овце дојавио,
у торину овце ујавио,
па вечера с ђецом у плужине,
ема не кће лећи на гуњину,
но се чува ка се научио;
125 по ремику пушку дофатио,
на главицу горе излазио.
Даде му се нешто погледати
високијем Крушкам' Савинијем:
многи турски огањ угледао,
130 па се Никац осјетио дивно.
Листом Никац у плужину дође,
а пробуди двоје ђеце луде:
„На ноге те, Богдан и Вукајло,
хајте ноћас Чеву на крајину
135 до сокола Гавриловић Тура
и јунака Радуловић Сима,
нека с Чева ноћас купе војску,
с Чева равна и Малијех Цуцах,
да освану Долу Кобиљему.“
140 Тад скочило двоје ђеце луде –
ђеца луда, ма срца уздана,
кано, брате, пилад од сокола –
па скочише стрмом низ планине,
док дођоше Чеву на крајину
145 до сокола Гавриловић Тура
и јунака Радуловић Сима –
те у Чеву војску покупише,
с Чева равна и Малијех Цуцах.
Ал' је Никац овце прејавио,
150 из торине у Љутезу љуту.
А кад ноћи испред зоре било,
на торину Турци ударише,
а торину празну находише.
Но се загна Дерва буљубаша
155 на плужину Никца од Ровинах,

и плужину находио празну;
у њу Дерва намарицу нађе,
заврже је Дерва на рамена;
а у то је сунце огрануло.
160 Него Никац из главице виче:
„Остави ми, Дерва, намарицу,
јере немам чим убрат палицу
да огријем себе и овчаре!“
Тад завика Хамза капетане:
165 „Ха сад, Турци, моја браћо драга,
ено Никцу у Љутезу овце!“
На овце му загон учинише.
Никчев их је гаров дочекао,
на Турке је гаров навалио,
170 а Дерва га уби џефердаром,
паде гаров на зелену траву.
Оно Никац гледа од Ровинах,
од образа брешки огањ даде,
а погоди Дерву буљубашу,
175 на прси му пуце опалио,
а у њедра срце изгорио,
а на плећи прозор отворио –
паде Дерва на гарова мртав.
Опет Турци загон учинише,
180 ема Никац пуни пушку брзо –
не даду је напунити Турци;
бјежи Никац кроз бијеле овце.
Овце му се остружиле саме,
те их јаве уз планину Турци.
185 Иде Никац успоред овацах,
често пуни, а јошт љепше гађа:
доклен Долу Кобиљему дође,
седам их је Никац одвојио,
одвојио пушком од дружине.
190 Викну Никац што му грло даје:
„А ђе си ми, Гавриловић Туро
и соколе Радуловић Симо,
на вас пукла муња из облака!
Што сте ми се јутрос опознили,
195 нијесте се тако научили!“
Но му вели Хамза капетане:
„Не криви се, Никче, чавко црна,

а ту Тура Гаврилова нема,
но се игра плојке на окрајке;
200 а ту нема Радуловић Сима,
но је сиша у Доброту малу
да испија с ортацима вино
и да конак с ортацима гради.“
У ријечи коју говораше,
205 у то Туро Гавриловић дође
са соколом Радуловић Симом,
а око њих Цуце и Чевљани.
С двије стране они ударише,
с треће стране Никац од Ровинах,
210 прате овце и никшићке Турке:
док дођоше Долу Репешкоме
седамдесет главах откидоше,
седамдесет и више четири.
Још их ћаху пратит Црногорци,
215 но им Никац не да од Ровинах:
„Врћите се натраг, браћо моја!
Ми смо овце осветили дивно:
за свакога овна по Турчина,
а за овце свијетло оружје,
220 за гарова Дерву буљубашу
и његова Шабан-агу луда –
гарова смо осветили дивно!“
Кад дођоше Долу Кобиљему,
донијеше с Тураках оружје;
225 ал’ баница Васкова Даница
сама носи девет џефердарах;
ту дијеле с Тураках оружје.
Но намјера и Бог нанијела
с Чева равна Вукала сердара,
230 искаше им дио од оружја.
Ал’ вели му Гаврилов Турчине:
„Прођи нам се, Вукале сердаре,
није лако узимат оружје!
Но ако си јунак за оружје,
235 ено Турци, а на њих оружје.“
Сердар се је на то разљутио,
па отиде за Турцима трагом,
док уљеже низ алуге тврде,
сердар хукну, а Турчин звијукну,

240

на звијук га сердар намамио,
без ране га жива ухватио
и узе му главу и оружје.
Здраво сердар у дружину дође,
здраво дође, весела му мајка!

XVIII

СИНОВИ ОБИЛИЋА

(1750. год.)

Пропјевала у планину славја,
припијева до три побратима,
три јунака од Горице Црне,
а од Цуцах Томановић Никца,
5 од Његушах Тома Жутковића,
кнеза Станка од села Предиша:
„Зло вам јутро, сва три побратима,
јево на вас силе и Тураках,
листом Босна и Херцеговина,
10 али војске тридесет хиљадах,
а пред војском Ћехај-паша млади,
око паше тридест капетанах.
На Убле је Чевске починуо,
и велики табор раширио
15 и бијело попео шаторје.
Оће саћи у Чево крваво
и похарат ломну Гору Црну;
овде вама пријеваре нема,
бијесни су Бошњаци јунаци.
20 А знате ли, три сокола сиви,
ка се скоро у вино хваљасте
накрај мора у Доброту малу,
на високу Кокотову кулу,
да нијесте гори за јунаштво
25 од косовске до три побратима?“
Кад зачуше три добра јунака,
рече соко Никац од Ровинах:
„Слушајте ме, оба побратима!
Турци су се посилили љуто

30 ђе је умро владика Данило,
погинуо Мићуновић Вуче
с побратимом Ђурашковић Јанком,
ђе остала земља без главарах;
већ на ноге, ако Бога знате,
35 да јуначки, браћо, погинемо,
рад слободе и рад отечества,
да причају до последијед људи
за јунаштво до три побратима.
Спомен'те се да смо углавили:
40 како на нас турска дође војска,
да оћемо, браћо, учинити
што и Милош су два побратима
на Косово те цара убише
и бесмртно име задобише.“
45 Тад скочише на ноге јунаци,
те говоре Никцу побратиму:
„Ха, за Бога, Никче побратиме,
да идемо на Убле широке
да под шатор пашу убијемо,
50 мријет ћемо једном свакојако.“
Па скочише до три побратима,
отидоше преко Горе Црне,
док дођоше на Цуцка Меоца;
ту нађоше око црногорски –
55 бјеше војске петнаест стотинах.
Побратими у војску уђоше,
сва се војска њима ограшила;
они иду тамо и овамо
те по војсци бирају јунаке,
60 док четрдест других изабраше.
Сви четрдест вјеру ухватише
на џефердар Никца од Ровинах
да ће убит пашу под шатором,
макар један не унио главе.
65 Тад се дигли до три побратима,
а за њима дружина остала,
од војске се комат одвојише.
Но дозива Пејовићу кнеже,
зове кнеже црногорској војсци
70 а на име Ђикана сердара:
„О Ђикане, од Чева сердаре,

примакните војску црногорску
широкому Долу Стажерскоме
да будете нама на невољу!“
75 У Стажер се војска примакнула,
а дођоше до три побратима
на погледу од турске ордије.
Кад виђеше Убле Озринићке,
80 све је Убле војска ухватила,
свак би река и би се заклео
да нијесу тридесет хиљада,
него да је стотину хиљада.
Препали се до три побратима
и њихова дружина остала:
85 тресу им се пушке у рукама,
а звече им токе на прсима,
сви нијеме сједе ка камење,
погледају тамо и овамо,
како, брате, е оће мријети,
90 па узимљу жељу од свијета!
Вели соко Никац од Ровинах:
„Црногорци, моји соколови,
немојте се, браћо, препанути,
имам добар биљег од јунаштва:
95 на мени је устресло тијело,
биће наша ако Бог да рука!“
Па дозива Никац из главице,
он дозива у турску ордију
побратима Звиздић Арслан-агу:
100 „Побратиме, Звиздић Арслан-ага,
срети Никца, побратима твога,
су његово четрдесет другач
све бирана, побре, Црногорца!
Већ је нама кавга додијала
105 и крвава чета дојадила,
већ смо дошли, мио побратиме,
да се силну цару предадемо
и његову са Босне везиру,
да туримо чете и бојеве,
110 да крдимо овце у Рудине.“
Звиздић скочи на ноге лагане,
собом узе десет пашајлијих,
срете ага Никца побратима

су његово четрдесет другах.
115 Хвала Богу, браћо, милосноме:
кад уљегли Срби у ордију,
љуто им се посилити Турци,
вељи су им сокак учинили
пут шатора паше босанскога;
120 свако гледа Никца од Ровинах.
Међу собом говораху Турци:
„Ала, море, негледна јунака,
ама страшна у јунака брка,
страшнијех му токах на прсима!“
125 У то војску магла притиснула
усред подне, како да се смрачи:
Црногорци пред шатор дођоше,
угледаше пашу босанскога,
око њега босанске бегове,
130 хитро своје пушке окренуше,
и под шатор ватру оборише,
и убише млада Ћехај-пашу,
око њега другах седам осам,
па пламене ноже повадише,
135 утекоше кроз турску ордију,
широк им се сокак учинио.
А шта ћу ти дуљит лакрдију:
погибоше тридест и четири;
ту погибе Жутковићу Томо
140 с побратимом од Предиша кнезом;
а шестина само утекоше –
шести бјеше Никац од Ровинах,
и на Никцу седам осам ранах.
Ама они утећ не хоћаху,
145 но их срете црногорска војска,
а пред војском Ћикане сердаре,
те отеше своје соколове,
на смућене Турке ударише
у широке Убле Озринићке.
150 А што ћу ти дуљит лакрдију:
од пред подне до мрклога мрака
разагоне и сијеку Турке.
Од Тураках јаде починише,
вељи ками натраг им се врати
155 те мртвога пашу донијеше;

оставише коње и шаторе
и захиру своју свуголику.
Црногорци, од боја јунаци,
задобише славу и поштење
160 како су се вазда научили.
Понесоше Никца у Доброту,
те се вида за годину данах;
и соко се Никац излијечи,
и ето га опет код овацах
165 на Изворе и Кобиље Доле.

XIX

СТАН ПОЛАКО, РОГОЈЕ, МНОГО ТИ ЈЕ ОБОЈЕ (1750. год.)

Књигу пише од Босне везире,
пошила је ломној Гори Црној,
у манастир на поље Цетиње,
Василију Петровић владици:
5 „О владико, црни калуђере,
пошљи мене харач Горе Црне
и дванаест младих ђевојаках
од дванаест до шеснаест љетах,
и сувише Белу Станишића.
10 Ако ли ми то послати нећеш,
кунем ти се вјером и Кураном
да ћу Црну Гору похарати,
поробити мало и велико:
што је мушко, и старо и младо,
15 погубићу сабљом свеколико,
што ли женско младо и лијепо,
то ће бити у ропство узето!“
Кад владика књигу разумио,
од јада је сузе оборио,
20 видећ што му за ђевојке пише;
пак сакупи од земље главаре,
главарима књигу кажеваше
и овако ријеч говораше:
„Црногорци, моја браћо драга:
25 ако харач и ђевојке дамо,
ја у Црну стојат нећу Гору;
јер слободе имати нећемо,

ни јуначке главе ни поштења,
него ћемо ув'јек останути
30 под срамотом у невољу тешку;
ви нећете бити господари
ни од себе ни од своје ђеце,
ни од својих младијех љубовцах,
ни од њиве ни од плода њена.“
35 Кад главари књигу видијеше
и кад ову ријеч разумјеше,
сваки мисли што ће који рећи.
Вели Милић протопопе Јово:
„Ја говорим: ками да му дамо,
40 јер сам воли изгубити главу
нег' срамотно вијек вјековати.“
Рече сердар Поповићу Стано:
„И ја велим да му ками дамо!“
Сви остали ово потврдише
45 и заклетву страшну учинише
да му нигда ништа неће дати
до студена и тврда камена
и живога огња из пушаках.
То владика једва и чекаше,
50 па весео перо прихватише
и везиру тако одговара:
„Чудим ти се, босански шљивару,
што будалиш и у књигу пишеш
да ти пошљем харач Горе Црне
55 и дванаест младих ђевојаках!
Послаћу ти за ђевојке младе
од вепровах дванаест реповах,
а за саму Белу Станишића
од овновах дванаест роговах,
60 да то носиш на турбану твоме,
и сувише дванаест каменах
да их пошљеш цару за хараче –
нека знате што је Гора Црна,
да за Турке не рађа ђевојке,
65 но за своју ђецу Црногорце,
који би се прије ископали
него једну теби уступили,
једну стару, ћору и сакату,
а камоли младу и лијепу!

70 Пак нам удри кад гођ ти је драго!“
Кад везиру књига допанула
и кад зачу што му књига каже,
од великог јада и чемера
за браду се руком ухватио
75 а о патос ногом ударио,
и срдито војску сакупио
од све Босне и Херцеговине,
по избору ће је јунак бољи;
па ћехају дозива својега:
80 „О ћехајо, вјерна моја слуго,
ето теби силновите војске,
четрдесет и више хиљадах;
иди, слуго, ломној Гори Црној,
роби, пали села и племена,
85 што је мушко, и старо и младо,
све сијеци, никога не пушти,
а што женско видиш по прилици,
младо роби и на силу турчи,
довед' мени робиње лијепе!
90 А остали шићар што добијеш,
од њега ти ништа узет нећу.“
Црногорци војску дочекаше
на границу од Херцеговине,
прам бијела Оногошта града;
95 ту се бише за петнаест данах.
Али ево муке и жалости
за јунаке младе Црногорце:
нестаде им праха и олова,
а купит га нигђе не могаху,
100 јер Млечићи бјеху забранили,
под кастигом самрти жестоке,
да им нико ништа не продаде.
Но бране се добјеном џебаном
што на мртве Турке находише
105 који у том боју погибоше.
Доклен Турци на Чево дођоше,
на крајично мјесто црногорско;
ту стадоше три неђеље данах.
Но Бог посла, било њему хвала,
110 од Приморја добра пријатеља,
који ноћно дође и додаде

неколико хиљадах фишеках –
Бог му дао души спасеније!
Црногорци кад то видијеше,
115 учинише хиску и весеље,
од радости играти стадоше,
пјевајући пјесне од побједе,
штоно буде срца на јунаштво.
Једно јутро, у зору бијелу,
120 халакнуше, Бога споменуше,
и на табор турски ударише;
разагнаше Турке на буљукe,
ћераше их гором и планином
од зорице до мрклога мрака.
125 Кад угнаше Турке до Броћанца,
близу б'јела Оногошта града,
ту ћехају ране допадоше,
рањена га Турци унесоше
у бијела Оногошта града
130 да он каже од Босне везиру
какво му је било путовање
за ђевојке у Карадаглију
и колико води ђевојаках,
да му не би коју потајили
135 ол' за љепшу ружну подметнули.
Вако, брате, јунаци се бране:
прије пану, него се препану,
прије удре, но Турци с' надају,
и одоле свакојако њима;
140 јер правицу сам Бог потпомаже.
Пак нам здраво славни Црногорци!
Душмани им клањали се мишци,
која вазда своју вјеру брани
и браниће до суђена данка,
145 кад ће Христос пригледати своје!

XX

УДАР НА ОВЦЕ КНЕЗА ВУЈАДИНА (око 1754. год.)

Књигу пише кнеже Вујадине
од Црнацах, села пиперскога,
а посла је у Никшиће равне
на рукама Хамзи капетану:
5 „Чујеш, Хамза, турски капетане,
хот' ли мене дати вјеру тврду
да изјавим на Копиље овце
да се оне на Копиљу младе,
а даћу ти колач од овацах,
10 шиљаћу ти груде и јагањце,
и угича овна најбољега?“
Кад је Хамзу књига допанула
и видио што му књига пише,
он покупи турске буљубаше
15 и каже им што им кнеже пише;
па овако Хамза говорио:
„Видите ли, моја браћо Турци,
како кнеже Вујадине пише?
Но бисте ли мене послушали
20 да ми кнезу тврду вјеру дамо
да изјави на Копиље овце?
Он на вјеру оће се уздати,
а ја ћу га вјером преварити.
Кад изјави на Копиље овце,
25 ви скупите од Никшићах војску,
преко вјере њему ударите.
Ако би ви Бог и срећа дала
да би који уграбио главу
од сокола Вујадинов Гаша,

30 даћу њему двије пушке мале,
све у срму и у сухо злато.“
То слушају двије буљубаше,
једно Турчин Рушевићу Рамо,
а друго је Сефер од Пиперах,
35 па су Хамзи говорили Турци:
„Господару, Хамза капетане,
подај кнезу твоју вјеру тврду
да изјави на Копиље овце,
а ми ћемо војску покупити
40 и на овце кнеза ударити:
али ћемо оба погинути
ал’ посјећи Вујадиновић Гаша
и његове овце плијенити.“
Кад то зачу Хамза капетане,
он је ситну књигу направио,
45 а посла је Вујадину кнезу:
„Чујеш мене, Вујадине кнеже!
Ти изјави на Копиље овце,
ево тебе тврду вјеру дајем
50 да ти Турци ударити неће.“
Кад је кнезу књига допанула,
на Копиље изјавио овце.
То зачуо Рушевићу Рамо
с побратимом Сефером Пипером,
55 па скупише од Никшићах Турке,
ђе гођ знаду бољега јунака,
док стотину пуну напунише;
па одоше пољем Никшићкијем,
уљегоше зеленом планином,
60 пријеђоше преко Буавицах.
Иде војска гором и планином,
док дођоше на Копиље равно;
угледаше овце и торину,
па су трудни Турци починули
65 и добру су стражу поставили,
добру стражу Сефера Пипера
с побратимом Рушевићем Рамом,
те уходе Гаша код овацах.
А код њих је кнеже Вујадине,
70 поред њега Вујадинов Гашо;
иде Гашо напоред овацах.

Па говори Рушевићу Рамо:
„О Сефере, драги побратиме,
можемо ли њима ударити?“
75 Но говори Сефер од Пиперах:
„Не, забога, Рамо побратиме;
не можемо Гаша ни виђети
а камоли да му ударимо!
Кунем ти се, мио побратиме,
80 какав ти је Вујадинов Гашо,
да бисмо му данас ударили,
а не бисмо изгубили Гаша,
но б' утека с пушком уз планину:
колико би имао фишеках,
85 с свакијем би убио Турчина!
Но чекајмо док дојави овце,
док дојави овце на торину
и постави пушку у плужину,
па ће уљест Гашо у торину
90 да подмеће под овце јагањце;
тадар ћемо њему ударити
и Гашову главу изгубити,
а бијеле овце одјавити!“
Ка рекоше, тако оставише!
95 Гашо овце на торину врну,
а клети се примицаху Турци.
Кад је Гашо дошо на торину,
у торину ујавио овце,
у плужину пушку оставио;
100 па ускочи у овчу торину
те поставља под овце јагањце;
тад му клети ударише Турци.
Но да видиш љубовце његове,
ђе уграби сјајна џефердара,
105 додаде га Гашу господару.
Кад се Гашо пушке дохватио,
ка да се је крилах дохватио!
Пушку пали Рушевићу Рамо
на сокола Вујадинов Гаша,
110 ал' је срећа, не погоди Гаша,
но код Гаша Вујадина старца –
паде мртав у бијеле овце.
Рамо мисли да је мртав Гашо,

на њега је загон учинио
115 да му русу посијече главу;
ма и Гашо не стоји залуду,
него пали сјајна џефердара:
тако му је Бог и срећа дала
те погоди Рушевића Рама
120 посред жива срца јуначкога;
паде мртав у зелену траву.
Па искочи у главицу Гашо,
брзо Гашо пушку напунио.
А Туре се једно загонило
125 на мркаља овна дебелог,
да му дигне дебела чактора;
ма му Гашо из главице вика:
„Стан’ Турчине што си на мркаља,
не скидај му дебела чактора!
130 Има пуно четири године
откад сам му чактор објесио,
тадер сам се срцу захвалио
и мркаљу овну дебеломе –
дат му звоно без замјене нећу.“
135 Оно рече, пали џефердара,
и погоди на овна Турчина;
паде Турчин на мркаља мртав.
Тадер Турци отворише овце,
одјавише стадо уз планину,
140 а Гашо се на торину врну,
на Турчина Рушевића Рама.
С њега свлачи турско одијело,
с њега свлачи на себе навлачи.
А у то је ноћца притиснула,
145 а Гашу је добра срећа била
е он турски зборит умијаше;
у турску је војску улазио,
по планини Турке завођаше.
Често Гашо пали џефердара;
150 ђе гођ види бољега Турчина,
ниједнога не пропушта жива.
Колико му тавне ноћи било,
сву ноћ их је Гашо заводио;
колико је имао фишеках,
155 с свакијем је убио Турчина.

А кад зора данак указала,
ал' су близу код торине Турци!
Тад искочи Гашо из Тураках,
он искочи горе уз планину.
160 То виђела од планине вила,
те дозива она у Пипере,
по имену Николића Марка;
а Марко се вили одзиваше:
„Што је, вило, нигђе те не било!“
165 „Како што је, Николићу Марко?
Погибе ти Гашо код овацах,
а Турци му стадо одјавише!“
Кад то чуо Николићу Марко,
скочи јунак, пали џефердара,
170 а повикну Пипере јунаке;
сви скочише како соколови.
Кад дођоше на овчу торину,
ту нађоше Гашову Крстињу
више свекра кнеза Вујадина.
175 Но је Марко Николићу пита:
„Снахо моја, Гашова Крстиња,
кажи мене штогођ за Гаврила:
ђе је мене Гашо погинуо,
јесу ли му главу понијели?“
180 „О ђевере, Николићу Марко,
кад ни синоћ Турци ударише,
додадох му сјајна џефердара,
једном га је Гашо опалио,
Рушевића Рама погодио;
185 већ му не знам гласа ни аваза,
ни од Гаша што се учинило.
Но сам чула пушку џефердара
ђе му ноћас пуче по планини,
чула сам га седамнаест путах,
190 чула сам га и познала дивно.“
Већ се на њу Марко не обрну,
но одоше трагом за овцама;
на планину пристигоше овце.
А када су пристигнули војску,
195 ђе је турска војска починула,
но дозива Николићу Марко:
„О Турчине, Сефере Пипере,

одзови се, аманат ти давам!
Кажи мене штогођ за Гаврила,
200 ђе је мене Гашо погинуо?“
Ал' то зачу Вујадинов Гашо,
он је на кам јунак искочио.
Али Сефер Марку говораше:
„Мој рођаче, Николићу Марко,
205 ја ти ништа казат не умијем,
него синоћ кад им ударисмо ...“
Јошт хоћаше Сефер кажевати,
но се Гашо намјерио близу,
па опали сјајна џефердара
210 и погоди Сефера Пипера;
паде Сефер на зелену траву.
А Пипери тада ударише,
сваки пушком изгубио свога,
а у оне ноже повадише,
215 од њих многе јаде починише.
Пипери се натраг повратише
пјевајући, пушком мећајући.
Но да вели Вујадинов Гашо:
„О Пипери, моја браћо драга,
220 ви јавите на торину овце,
а дајте ми седам осам другах
да отидем ноћашњијем трагом
кудијен сам заводио Турке.“
Дадоше му седам осам другах
225 те ноћнијем трагом отидоше:
седамнаест находише мртве
што је пушком изгубио Гашо.
Ту се доста главах накидаше
и оружја турска наузеше.

XXI

СМРТ НИКЦА ОД РОВИНАХ

(око 1755. год.)

Књигу Никац од Ровинах пише,
шилѐ књигу граду никшићкоме,
а на руке Хамзи капетану:
„Слушај, Хамза, турски капетане!
5 Ево тебе ситну књигу пишем,
све окупи твоје буљубаше,
па ми пошљи харач од Никшићах:
са твојијех седам буљубашах
на мојијех седам арамбашах;
10 твоје сјајне токе са раменах,
токе пошљи мене Никцу старцу;
друге токе, Хаџиманић Дура,
на мојега Гавриловић Тура;
џефердара Сукић-барјактара
15 на сокола Балетића Рада;
сјајне токе Бабића Јакшара
на витеза Радуловић Сима;
сјајну брешу Мрке Хусеина
на мојега Жутка Липљанина;
20 сјајне токе Дерве Барјовића
на хајдука Пеја Марковића;
па џефердан Париповић Зука
на мојега с Добре Воде Вука!
Ако ли ми харач послат нећеш,
25 хоћу дићи седам арамбашах,
а за њима младе Црногорце,
ударити на бијеле овце,
бијеле ти овце плијенити
сврх Трепача до дна Дубочаках,

30 од Трубјеле до Спице камене.“
Када књига у Никшиће дође,
а на руке Хамзи капетану –
књигу учи, од књиге се мучи.
Па је на хар аге окупио
35 и остале градске буљубаше,
а ситну им књигу кажеваше
од сокола Никца од Ровинах.
Кад никшићки Турци разумјеше,
сви рекоше: „Да му харач дамо!
40 Боље ни се с Никцом помирити!“
Ма имају непогодна друга,
буљубашу Бабића Јакшара,
овако је Јакшар говорио:
„Ја му нигда ништа дати нећу,
45 но сам воли јунак погинути
него Никцу харач отправити.
Већ тако ми вјере у коју сам,
оћу скупит војску од Никшићах,
водићу је уз Рудине равне,
50 а увести у Тисовац тврди,
ударити на Изворе равне,
на торину Никца од Ровинах,
бијеле му овце плијенити
и позвати Никца на мејдану –
55 курва био, ако преварио!“
Како рече, тако учинио:
скочи Јакшар на ноге јуначке
па он купи по граду грађане,
Арбанасе, кржаве јунаке,
60 све по пушци и крвавој руци –
ђе гођ бјеше бољега јунака,
поведе их пољем Никшићкијем.
Пријеђоше Плочу и Трубјелу
и Ненаду, зелену планину,
65 улазио у Тисовац тврди;
ту Јакшара данак оставио.
Ноћу сведе у Изворе војску
те Никчеве опколио овце.
Ма се чува Никац од Ровинах;
70 он све стражу на главицу чува
док бијела зора огранула

и Даница помолила лице;
тада Никцу санак одолио,
– није санак, него судни данак! –
75 па улезе Никац у пружину
те ми леже мало на гуњину.
Мало стаде, не би николико,
док Никчеве вашке залајаше;
мисли Никац да нијесу Турци,
80 него да су од планине вуци,
и уграби сањив џефердара.
Тадер Турци њему ударише
и бијеле овце опколише;
ема Јакшар трчи на пружину,
85 како се је Турчин захвалио,
па повика из грла бијела:
„Јеси л', стари Никче, у пружину?“
Позна Никац Бабића Јакшара,
па повика грлом бијелијем:
90 „Ево Никца, турска буљубашо,
ђе је био, он се није крио!“
Трче они један пут другога,
сретоше се у бијеле овце –
једанак им пукли џефердари,
95 оба мртви пали међу овце.
Ма утече Никчевић Богдане,
лудо д'јете унесе оружје
и западе у крш над торином,
брани своје ојађеле овце,
100 а кликује браћу Црногорце,
ал' га нико чути не могаше.
Пет путах је гађа џефердаром,
петорицу згодио Тураках,
три убио, а два обранио;
105 ма фишека њему нестануло,
те му Турци овце одјавише.
Издаше га погани Спахићи,
штоно бјеху Никцу споредници;
а три брата, ка три женетине,
110 од њих нигђе не остало трага!
Турци б'јеле овце одјавише,
а Богдан се из поћере врати
и посјече Бабића Јакшара,

а однесе Никца у Ровине,
укопа га и ожалова га.

XXII КРВАВИ РУЧАК (око 1754. год.)

Чета се је мала подигнула
од крајине с Чева крвавога,
а пред четом Гавриловић Туро,
а за Туром седам осам другах.
5 Чета пође уз Убле питоме
и уљеже никшићком планином;
Рудине је здраво прелазила,
докле чета у Бањане дође.
Ту се с четом најавио Туро
10 у једнога добра пријатеља,
Мирковића Ћетка из Бањанах.
Дивно их је Ћетко дочекао,
даје њима конак и вечеру.
А кад пише и кад вечераше,
15 вели тако Гавриловић Туро:
„Мирковићу Ћетко, побратиме,
би ли мене, побро, научио
ђе би с мојој четом шићарио?“
А Ћетко му на то одговара:
20 „Побратиме, Гавриловић Туро,
ја не знадем за чету шићара,
но што иде ситна трговина,
трговина Звиздић Асан-аге,
од паланке Крсца крвавога;
25 ма су уз њу добри пратиоци,
пратиоци Мрке од Никшићах –
а добри су, јади их виђели!
Биће с њима десет пратиоцах,
а с тобом су седам осам другах,

30 њима смјети ударити нећеш.“
Неки вели: „Да их почекамо!“
Неки вели: „Чекат не смијемо!“
Али вели Мрко Марковићу:
„Ајде, Туро, да их почекамо,
35 да видимо ситну трговину,
бисмо ли им смјели ударити!“
Па скочише на ноге јуначке,
по сриједи пушке прихватише,
похиташе као мрки вуци,
40 докле чета у Дубочке дође;
починуше на крај Дубочаках,
на дно Копља, високе планине;
ту је чета мало починула
док свануло и сунце грануло;
45 а кад свану и ограну сунце,
стаде јака низ Утес планину,
ал’ ето ти ситне трговине!
Ма је Туро стражу поставио,
добру стражу Петровића Драга,
50 те гледаше ситну трговину:
праћаху је од Никшићах Турци,
а броји их Драго џефердаром,
док изброји дванаест Тураках.
Када их је Драго пребројио,
55 па дозива Гавриловић Тура:
„Побратиме, Гавриловић Туро,
има пуно хиљада овновах,
а прате их дванаест Тураках –
ја не могу познат ниједнога;
60 но тако ти, Туро побратиме,
оли познат Турчина којега?“
„Побратиме, Петровићу Драго,
ја познајем друга свакојега:
све су оно Мрке од Никшићах;
65 а најпрви што је пред овцама,
оно ти је Мрка Усеине,
јест Усеин са мношћу побратиме.
А какви су од Никшићах Турци,
таквије их у Никшиће нема:
70 њима данас удрит не смијемо
да имамо и тридесет другох,

а нека ли седам на дванаест!
Но се оћу јавит побратиму
да ни даду мяса од овацах,
75 да торбице мяса напунимо,
па отолен уз Херцеговину,
ако нама Бог и срећа даде,
да ми добар шићар заузмемо,
ал' турскога роба ухватимо
80 али мртву главу донесемо!“
Па ми Туро грлом дозиваше:
„Побратиме, Мрка Усеине!“
Ал' Усеин тако одговара:
„Који, море, побратима вичеш?
85 С мртвом ти се главом братимио!“
А вели му Гавриловић Туро:
„Не куни ме, добар побратиме,
овђен тебе душманина нема,
но побратим Гавриловић Туро,
90 око њега чета црногорска.
Но ме чујеш, Усо побратиме!
Дајте нама од овацах мяса
да се данас овђе не свађамо!“
А вели му Мрка Усеине:
95 „Не будали, Туро побратиме!
Ово није беглук Љубовића,
но је ово ситна трговина
с Крсца равна Звиздић Асан-аге,
а уз њега љути пратиоци,
100 све кржаве Мрке од Никшићах –
не дам мяса без мртвијех главах,
но се мичи, е си погинуо!“
Кад то чуше млади Црногорци,
па погледа јунак на јунака.
105 Рече соко Петровићу Драго:
„Црногорци, моја браћо драга,
ви удрите сваки на својега,
ја ћу Драго на два ако Бог да!“
Вели тако Биочевић Андро:
110 „Ја ћу Андро на два ако Бог да!“
Вели тако Марковићу Мрко:
„Нећу на два, оћу на једнога,
да остане мајка без једнога.“

115 То рекоше, пушке дохватише,
на Дубочке Турке претекоше,
око друма пута западоше;
а западе Туро насред пута,
па на себе напуштио Уса.
Пали Туро сјајна џефердара
120 и погоди Мрку Усеина
међу токе у прси широке;
паде Турчин у зелену траву.
Тад ајдучке пушке запуцаше,
125 ниједна им не пуче залуду,
сваки пушком изгубио свога;
а у оне ноже повадише,
рашћераше низ Дубочке Турке,
ђавољега не пуштише жива.
Ухватише Вишњића Илију,
130 и њега ми изгубити ћаху,
но се јунак по имену каже,
а крсти се крстом христјанијем,
а Богом их и Јованом куми:
„Немојте ме посјећ, Црногорци!
135 Ја сам главом Вишњићу Илија
с Голинскога поља широкога!
А да ли ме, Туро, не познајеш?“
Познаде га Гавриловић Туро,
одмоли га у Црногорацах.
140 Хвала Богу, чуда великога,
ђе удрише седам на дванаест
и свијема главе посјекоше;
узеше им главе и оружје,
и узеше меса од овацах;
145 побјегоше уз Копје планину,
те ту пеку месо од овацах.
Ту стајаше три бијела дана,
и дијеле с Тураках оружје;
Туру дивно старешинство дају:
150 џефердара Мрке Усеина,
његовога мила побратима.
А кад треће јутро освануло,
крену чета низ Копје планину
да ми иде на своје дворове.
155 А кад бише наврх Дубочаках,

даде им се нешто погледати,
угледаше на Дубочке овце
ђе их мрки разагоне вуци.
Али вели Гавриловић Туро:
160 „Црногорци, моја браћо драга,
ево турске на Дубочке овце,
није овце нико прихватио.
Но што ћемо, мила браћо моја,
смијемо ли овце прихватити
165 да јавимо низ Рудине овце?“
Неки вели: „Да их прихватимо!“
Неки вели: „Браћо, не смијемо!“
Али вели Петровићу Драго:
170 „Црногорци, моја браћо драга,
овако их оставити нећу,
но јавити низ Рудине равне.“
Оно рече, на ноге скочио,
а у руке пушку дохватио,
и полеће низ Дубочке равне,
175 за њим соко Биочевећ Андро,
а за њима дружина остала.
На Дубочке окупише овце,
па их јаве низ Рудине равне,
јаве овце сентом и ћенаром;
180 здраво дошли у Убле питоме,
ту су братски шићар дијелили.

XXIII

ДВА БАЛЕТИЋА

(око 1758. год.)

Збор збориле аге од Никшићах
на чаршију Ниша бијелога,
међу њима Хамза капетане.
Сваки збори о јаду српскоме,
5 колико је који са крајине
Оногошту донио поштења.
Али вели Хамза капетане:
„Зле ви хвале, од Никшићах Турци!
Видите ли, јади вас виђели,
10 два хајдука од Чева крвава,
Балетића Рада и Вукоту,
какви су ни зулум ударили:
робе робље, а сијеку главе,
разбијају турме и карване
15 и бијеле куле и дућане.
Све су наше скале затиснули,
не доходи ловца ни трговца,
ни никаква ћара ни шићара –
од њих више живјет не можемо!
20 Но, забога, турске буљубаше,
је ли була родила јунака
ко ће чету покупити малу
и с њом поћи Ластви Озринићкој?
Издигле су Балетића овце
25 пространоме долу студенскоме,
биће код њих Раде и Вукота!
А кад би му Бог и срећа дала
да изгуби Рада и Вукоту,
да дојави стадо Балетића,

30 од Бога му Божу вјеру дајем,
дивно ћу га даром даровати:
даћу њему токе са раменах,
и скројит му зелену доламу,
и даћу му сјајна џефердара –
35 тврда вјера, преварит га нећу!“
Сви су Турци муком замукнули
а у црну земљу погледали,
ма не хоте два добра јунака,
Калабића Миња и Милета,
40 него Хамзу међу очи црне,
и овако њему говораху:
„Господаре, Хамза капетане,
од Бога ти Божу вјеру дајем,
ми оћемо чету покупити,
45 с њоме поћи Ластви Озринићкој,
и посјећи Рада и Вукоту
и бијеле дојавити овце,
али своје изгубити главе.“
То рекоше, на ноге скочише,
50 и пођоше граду низ чаршију
и бираху грађане јунаке
све по пушци и крвавој руци,
ђе год знаду бољега Турчина,
и скупише двадест и два друга.
55 Отидоше пољем Никшићкијем,
уљегоше уз Међеђе равно;
и Међеђе чета прелазила,
на широку Ластву излазила;
и иђаху Лаством Озринићком,
60 доклен Долу Тутиноме сишли;
па иђаху Врхом Мелачкијем,
док дођоше у Лупоглав тврди.
Каде чета у Лупоглав дође,
ту је трудна чета починула,
65 воде пила, леба заложила,
и сушаху струке и торбице,
и од росе хајдучке опанке.
Више себе стражу поставише,
добру стражу Мињу и Милету,
70 те гледаху овце на Студено.
Угледаше овце Балетића,

познадоше овце и овчаре,
код овацах Балетићу Раде.
Но Милета Мињи говорио:
75 „Ето крвник Балетићу Раде,
но сад, брате, да му ударимо.“
А Миња је брату говорио:
„Не, Милета, брате од матере!
Страх је мене и бојим се љуто
80 е ће утећ овчар од овацах,
глас ће доћи Лаством Озринићком,
а скочиће овчари чобани:
Чевљани су сиви соколови,
оће наше погубити главе.
85 Но чекајмо докле дође ноћца,
док ујави у торину овце,
а чобани у плужину пођу,
тадер ћемо Раду ударити.“
То рекоше, на то оставише,
90 и уводе овце и овчаре.
Но је чети лоша срећа била,
е се друга чета подигнула
с Чева равна и од Велестова,
а пред четом добре арамбаше:
95 с Велестова Мићуновић Вуче,
а од Чева Балетић Вукота,
собом воде тридест и три друга.
Отидоше Лаством Озринићком,
док дођоше Долу Тутиноме.
100 Кад дођоше Долу Тутиноме,
ту два добра находише трага,
један вучки, а други ајдучки.
Но Вукота Вуку говораше:
„Побратиме, Мићуновић Вуче:
105 али ћемо трагом за ајдуком
али с четом у Херцеговину?
А вели му Мићуновић Вуче:
„Побратиме, Балетић Вукота,
прођ' се врага и ајдучког трага,
110 но хајдемо уз Херцеговину,
ако би ни Бог и срећа дала,
да на друму Турке дочекамо
али добар шићар ухватимо!“

Но говори Балетић Вукота:
115 „Побратиме, Мићуновић Вуче,
биће ово чета од Никшићах,
а наше су у Студено овце,
и сам Раде јесте код овацах –
страх је мене и бојим се љуто
120 да ми Рада не изгубе Турци;
но дружину да подијелимо,
па ти хајде уз Херцеговину,
а ја хоћу трагом ајдучкијем.“
Како рекли, тако учинили.
125 Тад Вукота на ноге скочио,
с собом узе седам осам других
и отиде трагом за ајдуком,
а за Вуком дружина остала.
Вук отиде уз Херцеговину,
130 а Вукота у Лупоглав пође.
Каде с четом у Лупоглав дође,
ту је трудан мало починуо,
над главом су стражу поставили,
добру стражу Балетић Вукоту;
135 он ми гледа на Студено овце,
код овацах виђе брата свога –
добро му се јунак ограшио
како му се бјеше препануо;
глас му даде, к њему Раде дође,
140 за чету му турску кажеваше,
да је њојзи трага находио,
а сада јој ниђе нема трага:
„Него хајде да је потражимо!“
Отидоше до два Балетића,
145 турску чету по планини траже.
Бог им даде и срећа јуначка,
јесу чету брзо находили,
на стражу је Миња и Милета,
те гледаху на Студено овце.
150 Кад виђеше до два Балетића
турску стражу, оба Калабића,
Вукота је Раду бесједио:
„Ал’ ћеш поћи да дружини кажеш,
али сами да им ударимо?“
155 Но говори Балетићу Раде:

„Сами, брате, да им ударимо!
Када наше пушке запуцају,
дружина ће нама прискочити.“
По сриједи пушке прихватише,
160 примичу се од јеле до јеле,
даде им се примакнути близу;
тадер Раде пали џефердара
и погоди Мињу Калабића,
а Вукота убио Милету;
165 ту падоше оба Калабића,
прискочише оба Балетића,
узеше им главе и оружје.
Дружина им прискочила брзо,
те на турску чету навалише,
170 сваки јунак уби по Турчина,
сваки узео главу и оружје.
Тадер клети Турци побјегоше
без обзира низ Липову Страну.
Ђераху их млади Црногорци,
175 угнаше их у село Ћурчиће,
у бијелу Васиљеву кулу,
и у њу се затворише Турци,
те се бране огњем из пушака.
Кад виђеше до два Балетића,
180 нанесоше сламу и сијено
да изгоре Васиљеву кулу.
Бог да знаде, изгорет је ћаху,
и у кулу Турке свеколике,
ал' да видиш Ћурчића Васиља:
185 пред њима је куму износио,
пред два брата, пред два Балетића,
па их Богом и Јованом куми
да у кулу не изгоре Турке!
Вјеран бјеше Раде и Вукота:
190 на куме му опростише Турке,
а јунаштво бјеху учињели,
десет главах турских откинули.

XXIV

ШЋЕПАН МАЛИ

(1768. год.)

Књигу пише дужде Млечанине
на хиљаду и седме стотине
и шездесет и осме године,
пошаље је турскоме султану
5 у Стамболу бијелому граду.
У књизи га мило поздрављаше
и овако њему говораше:
„Али не знаш, честити султане,
ал' не хајеш ни обраћаш главе,
10 што се један човјек огласио
под именом цара русискога
међу наше земље и државе,
у проклету ломну Гору Црну.
Шћепан Мали зове се именом;
15 за њега је народ прионуо,
како ћеца за својега оца.
Главаре су своје потурили,
све сердаре, кнезе и војводе,
и остале горске началнике,
20 началнике ка мрке вукове,
а душмане и моје и твоје;
свак је очи к њему обратио,
за цара га сваки припознао.
Он је једна лажава будала,
25 ма би нама мога дојадити
и народе наше побунити
из крвава крша хајдучкога.
Знај, султане, драги пријатељу,
од тога ни лако бити неће!

30 Но сакупи силновиту војску
да ми Црну Гору похарамо,
да од врага не остане трага;
да ми вучју трагу ископамо,
која пара наше утробице!
35 Ја ћу дићи моје Далматинце
и Хрвате, плаћене солдате,
поставићу војску по граници
открај Бара до поља Грахова;
што утече испод сабље твоје,
40 неће утећ испод мача мога.“
Кад султану она књига дође,
веома се њојзи посилио,
па на лаке ноге ускочио,
па накити три ситна фермана:
45 један посла Босни каловитој,
други равној земљи Румелији,
трећи посла тврдој Арбанији.
У фермане царе накитио:
„Три везира, три моја већила,
50 ви на ноге брже устаните,
силновиту војску покупите
од све Босне и Херцеговине,
Румелије и од Арбаније,
к Црној Гори војску окрените,
55 удрите јој с краја свакојега,
све робите и огњем жежите
и под своју сабљу окрећите!
Сад је згода и вријеме дошло,
помоћ ће ми дужде од Млетаках;
60 ви од поља, а он ће од мора,
док се ваше смијешају војске.
Но слушајте, вјерне моје слуге:
кунем ви се дином и иманом
и мојијем постом рамазаном,
65 а најпосље ћабом и Кураном,
ако Гору Црну не примите,
не примите и не истражите,
под копита коња не ставите
и њихово робље поробите –
70 свјема трема посјећ ћу ви главе.
То не стоји у нашем дину

што ми они од Тураках раде,
од Тураках, од мојих синовах!
Боја бисмо са седам краљевах,
75 све краљеве влашке надјачасмо;
боја бисмо с Скендер-бегом баном,
и његову земљу освојисмо;
боја бисмо с војеводом Јанком,
и његову земљу освојисмо;
80 а малену влашку Гору Црну
не могасмо нигда освојити.
Многе војске турске посјекоше
и фермане ногама газише.
Већ на ноге, моји соколови,
85 силновиту војску окрените
и са војском снажно ударите.
Сад је згода и вријеме дошло
да затрете гн'јездо соколово,
у које се љуте змије легу,
90 те Турцима очи избијају.“
Кад везири примише фермане,
а везири ришћански катили,
покупише силновиту војску,
силне војске пјешца и коњика,
95 сто и двадест хиљадах војниках,
а пред њима три силна везира;
на границу дошли црногорску:
дође везир од Урумелије
код бијеле варош Подгорице,
100 те велики табор поставио
од Горице близу Подгорице
до студене ријеке Ситнице;
а босански на поље Никшићко
на широке Баре под Риђане;
105 а скадарски код села Плавнице,
баш наспрема нахије Црничке.
А Млечићи поставише војску
по граници крајем Горе Црне
открај Бара до поља Грахова.
110 Црногорци кад то видијеше
јере их је сила опколила,
опколили Турци и Млечићи,
стаде писка жена и ђетета,

до неба се гласи подизаху.
115 Црногорци, од боја јунаци,
међу собом сабор учинише,
сабор вељи на поље Цетиње,
те наредбу дивно направише:
међу собом жалост опростише,
120 опростише и изљубише се,
кано, брате, кад ће се мријети.
Нема друге у њима ријечи,
но свак виче из једнога гласа:
„Удри сваки за вјеру ришћанску,
125 за слободу и јуначку дику,
то је наша од старине хвала!
Да Бог даде и његови свеци,
ко жалио живот изгубити
за јуначко име црногорско,
130 његова се не ужегла св'јећа
на овоме ни на том свијету!“
Отолен се они подигоше,
свак отиде на своју границу,
десет хиљад' војске црногорске,
135 проћу силе турске и млетачке.
Тако траја за неђељу данах;
кад неђеља напуни се данах,
баш на празник Светога Јована,
тад је сила турска ударила,
140 ударила сила са три стране!
Црногорци Турке дочекаше,
дочекаше од Босне везира
под Острогом, високом планином,
а везира од Урумелије
145 више равна поља једношкога,
Мехмед-пашу, скадарског везира,
на крајеве Црничке нахије.
Ту се војске бојем ударише,
беспрестана три бијела дана.
150 Но ка ће се, брате, одржати,
одржати али поб'једити:
десет хиљад' војске црногорске,
а сто двадест хиљадах Тураках!
Црногорци натраг узмакоше;
155 многа села Турци опалише,

много јадна робља заробише;
два везира на Чево дођоше
и на Чево око разапеше;
Мехмед-паша у Доњу Црмницу.
160 Ал' се кољу јадни Црногорци
како мрки од планине вуци.
Два мјесеца од године данах,
сваки данак, а све без престанка,
јуришају три царска везира,
165 а за њима велике ордије,
да превале преко Горе Црне
да се стану с дуждом пријатељем,
ал' не дају млади Црногорци,
већ бој бију, а крв проливају;
170 свакојему храбром началнику
и јунаку ваљатну бојнику
у крви су руке огрезнуле,
огрезнуле руке до лакатах.
Него ево муке и невоље
175 за јунаке, јадне Црногорце:
нестаде им праха и олова,
набавит га нигђе не могаху,
што с мртвога не узму Турчина.
Но Бог јаки и срећа њихова,
180 Бог им даде добра пријатеља
од бијела Рисна на крајини,
те им посла праха неколико
у њихову јуначку невољу.
Виђи друге среће црногорске:
185 глас им дође и књига бијела
од Србина, добра пријатеља,
из крвава на крајину Спужа,
о честиту дану Митровоме
да чекају турску џебахану
190 која иде од Скадра бијела
у табору два силна везира.
Црногорци кад то разумјеше,
устадоше како соколони,
одвојише других пет стотинах,
195 пет стотинах момка биранога,
справише их на друм од ордије
да запану у Љесковац тврди

кудано ће џебахана доћи.
Ухватише кланце и богазе;
200 мало стаде, не би николико,
док ево ти Турци кириџије,
седамдесет и четири друга;
у Тураках не има оружја
потље дуге бритве о појасу
205 и у руке сохе дрвенице.
Гоне Турци вељу џебахану,
дебелијех шездесет товарах.
Кад уљегли међу Црногорце,
у бусије ђе су запанули,
210 заграјаше момчад црногорска
и на Турке огањ оборише.
Попадаше сохе кириџинске;
Црногорци како мрки вуци
посјекоше јадне кириџије,
215 седамдесет и четири главе;
џебехану вељу уграбише,
у Бјелице тврде унијеше,
у Бјелице међу Црногорце.
Пебехана кад у војску дође,
220 српска се је војска посилила;
ма се турска војска препанула.
А кад мрче и тамна ноћ дође,
на уставке дана Митровога,
Црногорци савјет учинише
225 да ударе на турску ордију
приђе зоре и бијела дана;
и на троје разредише војску:
два дијела Катунске нахије,
трећи дио Ријечке нахије.
230 Отправише један дио војске
да удари у турску ордију
од крвава села Војинића;
пред том војском бјеше человођа
Вукотићу Драго, војевода,
235 са соколом Матом Марковићем,
и од Цуца добре арамбаше,
од Заљути Баја и Турчина.
Други дио војске отправише
да удари на турску ордију

240 од Заљућа, села маленога;
пред том војском бјеху человође:
од Његуша Петровић сердаре
са сердаром попом Жутковићем,
од Цетиња Вукотићу Перо,
245 од Бјелицах Милићу војвода.
Отправише трећи дио војске,
трећи дио Ријечку нахију,
да удари на турску ордију
преко Доса а низ Поточину;
250 пред том војском бјеше человођа
сердар Јово од Ђурашковићах.
Војсковође војску поведоше
и војничка мјеста заузеше.
Мало стаде, не би николико,
255 доклен кратки пукоше машкули
наврх Лисца, високе планине,
скрај шатора Петровић владике.
Када хабер чуше Црногорци,
са три краја удрише Турцима
260 приђе зоре и бијела дана,
приђе зоре по дуга сахата.
Јуришише млади Црногорци,
а милога Бога споменуше;
листом страже турске исјекоше,
265 у ордију јуриш учинише.
Сметоше се два веља везира
и њихова велика ордија,
моташе се до зоре бијеле
ка облаци кад их вихор мучи.
270 Боже мили, на свему ти хвала,
што тад паде мртвога јунака,
доклен сину зора на истоку.
А кад сину зора на истоку
и виђеше Турци Црногорце
275 и велику своју касапницу,
ђе све пао Турчин до Турчина
ка свезано сноплѐ по њивама,
плећи даше, а бјежат почеше;
а Срби их мушки поћераше.
280 Боже мили, вељѐга грдила!
Бјеже турских шездесет хиљадах

пред нашијех тридесет стотинах!
Грми пушка, Чево се пролама,
грачу момчад како соколови
285 и по Чеву разагнаше Турке.
Турци вичу Муја и Алију:
„Помози нам, Мујо и Алија!“
Црногорци светог Димитрију.
Ће допире свети Димитрија,
290 не помага Мујо ни Алија.
Првијенци војске црногорске
у црну су крвцу огрезнули
одврх главе до зелене траве,
а соколе момчад црногорску
295 и Богом их куме великијем:
„Оставите пјачке и шићаре,
да се данас, браћо, осветимо
од Турчина, српскога крвника!“
Дивно момчад слушају главаре
300 и не траже пјачке ни шићаре,
већ бој бију, а сијеку главе.
Од сванућа до мрклога мрака
ни сједоше нити воде пише,
но све турску силу разагоне
305 и узимљу коње седланике
и с Тураках свијетло оружје;
раде Срби да гласник не оде.
Ко ће сили Божјој одољети,
ко л' ископат цареву ордију
310 да му гласник од ње не утече?
Ућераше Турке Црногорци
низ малено село Загараче,
на погледу Спужа крвавога;
у томе их ноћца притиснула
315 те крвава боја раздвојише.
Тако кажу и куну се људи:
од крвава Чева на крајину
до малог села Загарача,
има хода три пуна сахата –
320 из облака да бачиш јабуку
не би могла на земљу панути
но на мртва коња и Турчина!
Ту на тефтер погибе Турчина

двадест хиљад' мање ниједнога;
325 а погибе војске црногорске
дв'је стотине и петнаест других;
и триста их ране допадоше.
Узеше им ђеца Црногорци:
три хиљаде коњах седланиках
330 и хиљаду и триста шаторах;
сву захиру турску у околу –
много блага, хесапа му нема;
чадорове два силна везира
и њихове бијесне хатове
335 поклонише својему владици.
На Чево је војска коначила,
па сјутрадан рано подранила
пут Црнице, да удре на Турке.
Но их на пут гласи сусретоше
340 е удрила муња из облака
усред војске дужда Млечанина,
украј Будве, града маленога,
и његову војску опржила;
друга муња пукла од облака
345 у табору скадарског везира,
украј Вира, на ливаде равне,
заждала му вељу џебахану
и велики табор раскрхала.
Црничани у то кидисали,
350 разагнали низ Црницу Турке.
Од Црнице до села Крњице
хиљаду им главах откинули;
а остали Турци утекоше
свак на своју страну без обзира.
355 Црногорци када разумјеше,
с весељем се дома повратише,
добра гласа, свијетла образа.
Благо томе, коме Бог помаже!

XXV

ЈУНАЧКА СМРТ

(око 1772. год.)

Мала се је чета подигнула
откуд се је и пређе дизала,
од крвава на крајину Спужа;
пред четом је Зотовићу бего,
5 а за бегом Суја Џаковићу,
и за њима тридесет Тураках.
Мину чета низ поље Ћемовско
и уљеже у село Поноре
на дворове Шикмановић Вука;
10 ма их Вуко дочекива дивно,
ту им даје пића и јестива.
Но кад пише и кад вечераше,
сташе Турци зборит за јунаштво,
баш куће ће с четом обрнути.
15 Ма завика Зотовићу бего:
„Побратиме, Шикмановић Вуче,
ка си вазда, побре, на крајину
међу ове двије змије љуте,
турском земљом и међ' Гором Црном,
20 којом ћемо обрнути страном:
али ћемо Виру црничкоме,
али ћемо Лугу Наратскоме
на бијеле овце Перишића –
еда бисмо овце плијенили
25 али какву главу уграбили–
али ћемо на Крсти кржаве
да чекамо цеклинске трговце?“
Но ми Вуче бегу проговара:
„Побратиме, Зотовићу бего,

30 не идимо Виру дубокоме,
е је сјутра свијетла неђеља,
на Виру се купе Црничани,
страх је мене и бојим се љуто
да не сјутра, побре, не опазе;
35 нит' идимо Лугу Наратскоме
на бијеле овце Перишића,
е су код њих три добра јунака,
они без зла овце не пуштају;
но хајдемо на Крсти кржаве
40 да чекамо младе Црногорце.“
То су њега послушали Турци,
па су црну прихватили лађу,
у лађу се увозаху Турци –
отидоше возом Наратуном,
45 док дођоше на Крсти кржаве;
ту је турска чета запанула,
међу Пејак и Гором Ординском.
Ту стојали до зоре бијеле;
а кад свану и огрија сунце,
50 но излази Шикмановић Вуче,
он на једну врбу излазио,
пак погледа уз ту воду хладну,
ал' се вози низ воду дријево:
иде момче у дријево само
55 од Каруча, брда владичина,
иде јунак низ тој води хладној.
А кад био на грлу Пејака,
међу турском четом угазио;
кад уљеже јунак међу њима,
60 узела га од Тураках сујма:
он погледа су двије три стране,
ал' је чету турску сагледао;
спрешно руке ставља на оружје.
Око њега прионуше Турци,
65 без чуда га ухватит не ћаху,
но изиде Шикмановић Вуче,
па му Вуче Божу вјеру даје:
„А не бој се, млади Црногорче,
док је моје на рамену главе,
70 да твојојзи ништа бити неће!“
Вјеран бјеше, Бога вјероваше,

међу турском четом улазио;
ма се јунак јаду јоште нада,
сакри свога ножа јатагана,
75 сакрио је ножа у потају,
па уљеже у турскојзи лађи.
Тек у турској лађи улазио,
њему Турци узеше оружје,
пак су њему Турци бесједили:
80 „А забога, млади Црногорче,
којега си рода и племена,
како ли се зовеш по имену?“
Момче њима ријеч бесједило:
„Што питате, витезови Турци?“
85 Ја већ виђу јесам погинуо,
ма ја име моје крити нећу:
ја сам јунак родом од Цеклина,
од Стругарах Николић Иване;
но тако ви, Турци витезови,
90 каж'те мени за вјери турскојзи,
је ли бега Зотовића овден?
Стари су ни били пријатељи,
у њега се ја бих поуздао
да ме не би погубио бего.“
95 До њега се Туре догонило,
е Ивана шаком ударило,
колико га лако ударио,
бијели му образ опучио,
а овако Турчин бесједио:
100 „Копиљане, Николин Иване,
ко ти рече помењиват бега?
Овден бега Зотовића нема,
но делија Суја Џаковићу:
ни грђевић ни грђи од бега!“
105 Ал' завика Николин Иване:
„Копиљане, Суја Џаковићу,
што ме бијеш ударцем женскијем?
Још ме мајка није ударила,
која ме је пасом опасала!“
110 Врже руком за плећи јуначке,
извадио јатагана ножа,
јатагана испод талагана,
и Турчина био ударио,

удари га под грло бијело,
115 до корак му ножа загонио;
колико га зорно ударио,
маче собом и два и три пута,
не могао ножа извадити,
а да може извадити ножа,
120 још којег изгубити ћаше.
А кад ножа извадит не мога,
тадер скочи у води студеној.
Бог да знаде и утећи ћаше,
но несрећа њему прискочила,
125 те се опет натраг поврнуо
и за ребро лађу уграбио:
он хоћаше потопити Турке;
ма се нагна Шикмановић Вуче,
е извади ножа пламеног,
130 од рукама му прсте откинуо.
Таден опет натраг упловио,
ма га црна крвца освојила,
пак из воде главу измолио,
он да види је ли удаљио,
135 али пуче танка пушка турска,
те Ивана била погодила –
мртав паде у води студеној.
Оданде се подигоше Турци,
те одоше у граду Жабљаку,
140 пак се купи мало и велико
на делију Сују Џаковића,
те му ваде испод грла ножа.
Теке су му ножа извадили,
Турчин пасју испуштио душу ...
145 Бог да прости Николин Ивана!

XXVI

СПУЖАНИ И ПИПЕРИ

Шетају се три добра јунака
по крваву на крајину Спужу;
једно бјеше беже Зотовићу,
оно друго Булић Хусеине,
5 а треће је Марићу Шабане.
Но говори Булић Хусеине:
„Слушајте ме, оба побратима:
све Брђане ликом опасасмо
до тврдога села Загарача –
10 дају нама харач и порезу,
дају нама пешкеш и поклоне –
до Пиперах, кржаве крајине.
На Пипере скоро војевасмо
и добре им главе посјекосмо,
15 посјекосмо војводу Холету
и сокола Мићков Милутина,
ма их никад нагнат не можемо
да ни смиром предају харача.
Но купимо кржаве Спужане;
20 видио сам згону и прилику
међу Црнце и међу Стијеном,
на границу, тврду качаницу,
да ту турску војску укријемо;
ту ћемо се главах накидати
25 и живого робља наробити,
тада ће ни предати хараче.“
Па скочише сва три побратима,
те по Спужу покупише војску,
у пиперску гору поведоше
30 и лијепу војску намјестише
међу Црнце и међу Стијеном.

Но кад свану и сунце ограну,
подранио Вујовић Новеља
од Стијене, села пиперскога,
35 и турску је војску опазио,
па се мудро натраг повратио,
те кажује Бећку Бајовићу
да је турску војску опазио.
А кад чуо Бећко барјактаре,
40 он повика Ешнића Милију,
а Милија Раднића Пауна,
виче Паун Марка и Вуксана.
Једанак се село окупило
пред бијелу кулу Бајовића.
45 Неки вели: „Да им се прођемо,
да од турске војске не гинемо!“
Неки вели: „Племе да купимо!“
Док је Вулић Марко долазио,
од кржаве куће Марковића,
50 и за њиме другах неколико,
па је тако ријеч бесједио:
„Ха сад, браћо, црн ви образ био,
да с Турцима крвцу пролијемо!
А да би ме мајка не родила
55 ни мушкијем пасом опасала,
ако јутрос не посјечем главу
баш сокола Булић Хусеина,
не осветим војводу Холету
и нашега Мићков Милутина!“
60 Па је Марко на ноге скочио,
с собом узе двадест и пет другах,
па је јунак претекао Турке
куда ће се у Служ повраћати,
а остали Црнци и Стијена
65 на Турке су одма ударили.
Турци одма плећи обратише,
а за њима Пипери јунаци.
Но да видиш Булић Хусеина
са соколом бегом Зотовићем,
70 па око њих турске буљубаше,
како бране крајичнике Турке!
Пробјежују на халаје Турци
покрај Марка и његова друштва,

а вјешт им се Марко не чињаше
75 ни на Турке пушке изметаше,
но све чека Булић Хусеина
са Махмутом бегом Зотовићем.
Док ево ти Булић Хусеина;
тада Марко на друм искочио.
80 Да ти се је нагледати, друже,
кад с' удрише добра два јунака,
Марко Вулин и Хусеин Булин!
Ма се Турчин бјеше препануо
и од страха братимљаше Марка;
85 за то Марко не обраћа главе,
него пушци даде ватру живу
и Турчину срце изгорио;
нож истрже, посјече му главу.
Но да видиш бега Зотовића:
90 голу сабљу у руке латио
и на Марка јуриш учинио.
Бог да знаде, изгубит га ћаше,
него пуче пушка испријека,
танка пушка Бећка барјактара,
95 те погоди бега Зотовића;
мртав беже паде на Булића.
Него виђи Марића Шабана:
он његову сабљу извадио,
на Марка је јуриш учинио;
100 одиста га изгубит оћаше,
него пуче пушка испријека,
бјеше пушка Раднића Пауна,
те положи Марића Шабана.
Тад Пипери одсвуд кидисаше,
105 буљубаше турске посјекоше,
посјекоше двадест и четири.
И од тога дана суђенога
нема спушке чете у Пипере.

XXVII

БРЗА ОСВЕТА, ГОТОВА ШТЕТА (1776. год.)

Закукала црна кукавица
кад јој рока ни времена нема,
по Божићу, о Савину дану,
у тврдоме граду никшићкоме.
5 Оно није црна кукавица,
но је мајка Беке Турчинова:
скоро јој је Бека погинуо
на пространу Долу Кобиљему,
посјече га Кнежевић Голубе
10 са соколом Батрићевић Драгом.
А чује је Бећа буљубаша,
Бекиној је мајци говорио:
„Немој кукат, Бекичина мајко,
Бека ми је Богом побратиме:
15 причекај ме до Петрова дана,
док удари коса у сијено,
похара се трава на планину,
хоћу Бећа чету купит малу,
с четом поћи крвавој Заљути,
20 посјећи ћу Кнежевић Голуба
ал' сокола Батрићевић Драга,
осветићу мила сина твога,
сина твога, побратима мога!“
Што гођ иде, све ће доћи брзо,
25 а и љетни Петров данак дође,
у сијено коса ударила,
похара се трава на планину.
Одма Бећа чету покупио,
од Никшића тридесет Тураках,

30 а пред четом добре арамбаше,
а ускоци, побре, Црногорци:
једно бјеше Чевљанине Драго,
друго мали од Заљуте Томо,
а за њима Бећа буљубаша,
35 а за Бећом Турци серхатлије.
Чета пође сентом по ћенару,
доклен дође Омутић паланки,
а ту нађе Звиздић Баки-агу.
Дивно ага Турке дочекао,
40 служио им кафу и ракију.
Отолен се чета подигнула,
уз Јабуку равну улазила
и трешњевско поље прелазила,
у Тисовац тврди осванула.
45 Ту је мала чета починула,
на главицу стражу поставила,
добру стражу од Заљута Тому:
гледа цуцке на Изворе овце.
К себи зове Бећу буљубашу:
50 „Дођи к мени, Богом побратиме,
да ти овце на Изворе кажем,
чије овце, који су чобани.“
К њему Бећа буљубаша дође.
„Гледај, Бећа, добар побратиме:
55 што су овце на Изворе Доње –
Кнежевића и Банићевића,
оне што су на Изворе Горње –
пешиканске и батрићевићке.
Али да ти и овчаре кажем:
60 код овијех на Изворе Горње,
ено код њих Пејо Пешикане
и два брата, два Батрићевића,
два сокола, Драго и Голубе;
код овијех на Изворе Доње,
65 ето код њих два брата рођена,
једно Саво, а друго Мијајло,
и два брата, два кнежева сина,
Николићу Драго и Голубе,
већ бољијех у све Цуце нема;
70 то су, побро, никшићки крвници!“
Тада Бећа ријеч говораше:

„Је ли мајка родила јунака,
ал' мушкијем пасом опасала,
ко ће поћи граду никшићкоме
75 да доведе стотину грађанах?“
Сва дружина ником поникоше,
на планину траву погледаше,
како расте на Тисовац трава,
но не хоће од Заљута Томо,
80 већ дохвати џека по каишу,
а поскочи стрмом низ планину,
како јелен од двије године,
доклен граду никшићкоме дође.
А кад на хар капетану дође,
85 њему Томо Божју помоћ даје,
капетан му здрављем прихватио:
„Добар доша, моја слуго, Томо!
А камо ти Бећа и дружина?“
А Томо му право кажеваше.
90 Но га пита Хамза капетане:
„Чије овце бјеху на Изворе?“
– „Кнежевића и Банићевића,
пешиканске и батрићевићке.“
– „Је ли код њих Пејо Пешикане
95 и два брата, два Батрићевића,
Батрићевић Драго и Голубе;
ал' два брата, два Банићевића,
двје змије, Саво и Мијајло;
два сокола, два кнежева сина,
100 Николићу Драго и Голубе?“
Томо лаже, а право не каже:
„Ту од тијех нема ниједнога,
но све луда ђеца без пушака.“
Кад капетан Тома разумио,
105 он му даде стотину Тураках:
од бијеле куле Лековића
до невјерне куће Барјовића –
ђе гођ бјеше бољега јунака,
све по пушци и крвавој руци.
110 Од града се Турци отискоше
и одоше Бећи буљубаши,
док дођоше на Брајановицу;
зави Томо како горски вуче,

а Бећа га зачу буљубаша,
115 гракну Турчин како гавран црни:
познаше се до два побратима
по гракању и по завијању,
познаше се па се састадоше;
западоше на Брајановицу.
120 Кад свануло и сунце грануло,
заљућке се отворише овце,
а пред њима Кнежевић Голубе.
Кад дођоше на Брајановицу,
а овчари пушке оставише,
125 а дрвене виле дохватише,
сташе купит са окоса с'јено.
Него пуче пушка од Тураках,
баш ускока Чевљанина Драга;
ах, од Драга не остало трага,
130 зашто уби сокола јунака,
младо момче, Кнежевић Голуба,
сломио му ноге обадвије!
Паде Голуб на зелену траву,
а побјегли овчари остали.
135 Но покличе Кнежевић Голубе:
„Хај, ђе си ми, Батрићевић Драго?
Да ли, Драго, вјеру не хватасмо,
ако би нам Турци ударили,
којему би од невоље било,
140 да га они оставити неће?“
За се Драго од укура нађе,
те се јунак на Голуба врати;
а кад Драго на Голуба дође,
пуче друга пушка од Тураках,
145 те погоди Батрићевић Драга,
срце му је изгорјела живо;
паде Драго до Голуба мртав.
Добро загон учинише Турци,
од овацах одбише овчаре,
150 посјекоше Драга и Голуба,
а бијеле овце одјавише.
А кад дошли преко Камен'шева,
за њима се поточ отиснула;
а кад бише преко Камен'шева,
155 пристиже их поточ црногорска.

Пушку пали Батрићев Голубе;
тако му га стара срећа дала
те погоди турску буљубашу,
зорно Туре, Париповић Хуса –
160 ни жива га земља не дочека.
Него виче Батрићев Голубе:
„Хај, ђе си ми, Кнежевићу Драго,
и два брата, два Банићевића,
да л' нећете осветит Голуба?
165 Хај, ђе си ми, Пејо Пешикане,
да ли нећеш осветити Драга?
Најпрва ни пушка окрвави,
биће наша рука ако Бог да!“
Како који Турке сустизаше,
170 од образа пушку жежијаше,
ниједна им не пуца залуду.
Јаве Турци уз Трешњево овце,
но Бог уби једно момче младо,
из Грахова Лучић Вујадина,
175 те покличе грлом и авазом
из Драгоче, високе планине:
„Који овце уз Трешњево јавиш!
Не обрни на Рокоче тврде,
е ће ти се затријет кољено,
180 но обрни Доброгледом овце,
ка ћеш саћи доље у Грахово.“
Доброгледом Турци обрнуше,
ма за њима поточ приставаше,
поточ мала, ма ватре пунана.
185 Када бише Долу Замлаћеву,
но намјера и Бог нанијела:
пандури су стали на Трешњево
а пред њима Лазар Кустодија
од Његушах, мјеста јуначкога.
190 Кад се виђе Лазар Кустодија,
од образа пали џефердара:
стара му га срећа нанијела
те погоди Бећу буљубашу,
поштети му токе на прсима
195 а отвори прозор на леђима;
Бећа паде на зелену траву,
а припаде Кнежевићу Драго,

уграби му главу и оружје.
Кад погибе војсци буљубаша,
200 турска се је војска узвијала,
узвијала, овце оставила,
не угнали брава ђавољега
до једнога овна с клепетаром.
Натраг Цуце овце појавише;
205 а кад бише на Изворе равне,
окупише од Тураках главе –
двадест и шест главах и оружје.
Осветише Драга и Голуба:
тридест и шест другох поточниках
210 двадест и шест главах донесоше
и сувише свијетло оружје.
Ту јунаштво добише чобани.

XXVIII

УДАР НА ЋУРИЛАЦ (1792. год.)

Полећеше два сива сокола
од бијела на крајину Спужа,
сву су равну Зету прелећели
и широко Блато пребродили,
5 на Скадар су тице долећеле,
на сараје Махмута везира,
савили се, па су починули.
То не бјеху два сокола сива,
но два брата, два Мећикукића,
10 од једнога и оца и мајке:
Осман-ага и Хусеин-ага.
Љубе руке своје господару,
а вели им везир Бушатлија:
„Добро дошли, два Мећикукића!
15 Какви гласи од Бјелопавлићах?“
Али вели соко Осман-ага:
„Ал’ не чујеш, драги господаре,
што се ради у Бјелопавлиће?
Они су се тебе одметнули
20 и устали Срби на оружје;
све продаше турске кесимаче
и агачке хаке и доводе,
покупише коње и оружје
и с Турчином кавгу затурише!
25 Скоро су ти на Цетиње били,
на Цетиње Петровић владици,
сви главари од Бјелопавлићах,
а пред њима попе Бошковићу
са војводом Радовић Ђуканом;

30 владици су тврду вјеру дали
да с Турчином хоће војевати,
војевати и крв прол'јевати.
Владика је њима бесједио,
а дао им Божју вјеру тврду:
35 да их никад оставити неће
докле му је главе на рамену,
него да ће бранити Брђане
ка остале своје Црногорце.
Тек се они с Цетиња вратише,
40 Јово Пајов уби Асан-агу,
и скиде му свијетло оружје
и узе му коња седленика.
Тад се свуда заметнула кавга!
Што ћемо ти дуљит лакрдију:
45 већ су Спужа града затворили
и с Турчином кавгу затурили;
дубоки су хендек ископали
од ријеке Зете до Сушице,
у њ ставили биране јунаке
50 да чувају Брда од Тураках.
Но, за Бога, Махмуте везире,
ал' ми подај војску на Брђане
али Спужа града остависмо.“
Но им вели везир Бушатлија:
55 „Двије аге, моје вјерне слуге,
колико ће доста бити војске?“
А вели му спушки Осман-ага:
„Дај нам војске дванаест хиљадах
и сувише Зету Земљу равну
60 и на Зету три бијела града,
из градовах турске крајичнике!“
Па им тако везир бесједио:
„Ето војске дванаест хиљадах!
Но слушајте, моје вјерне слуге,
65 кад широка Брда похарате,
пошљите ми од Брдах главаре
све свезане Скадру бијеломе;
ђе нађете прикладну ђевојку,
на Скадар је мени оправите;
70 Брђанима узмите оружје,
а дајте им рала и волове –

тадар ће ми бити права раја.“
Ма не вели везир: „Ако Бог да!“
те Бог њему ни помоћи неће.
75 Па је везир војску окупио,
покупио дванаест хиљадах,
пред њоме су два веља главара:
Ђона Марка и Хота Хасана,
а за њима два Међикукића.
80 Отолен се сила подигнула,
успут узе зетске крајичнике,
сехратлије Турке из градовах.
Дође сила Спужу на крајину,
и под Спуж је око учинила
85 до Прасквице и воде Сушице,
а главари у Спуж отидоше
на бијелу Османову кулу;
око њих се аге окупише
и велики еглен отворише:
90 до поноћи вијећали Турци
ка ће удрит с војском на Брђане.
Вели тако соко Осман-ага:
„Слушајте ме, турске поглавице
и уздани брате Хусеине,
95 да на двоје војску дијелимо:
ти ми узми половину војске
да удариш на село Ћурилац,
ја ћу узет половину војске
да ударим с војском на ендеку,
100 на Михајла Бошковић, сердара,
и сокола Јова Пајовића,
и на њине шездесет пандурах;
немој удрит, брате, на Ћурилац
док ја удрим с војском на ендеку,
105 да те љута не удари гуја!“
Осман-агу Турци похвалише:
„Бе аферим, спушки Осман-ага!
Ако Бог да и срећа јуначка
те каурска Брда добијемо,
110 молићемо нашега везира,
у Спуж ће те пашом поставити.“
Тадер Турци на ноге скочише,
те напољу војску разредише:

Хусеине к Ћуриоцу пође,
115 Осман-ага пут тврда ендека.
А кад свану и зора се јави,
Осман-ага удри на пандуре;
пандури га мушки дочекаше,
сву су силну војску оставили.
120 А Хусеин удри на Ћурилац,
и Ћурилац село опалио
и зароби мало и велико.
Кад то виђе попе Бошковићу,
викну попе из грла бијела:
125 „А Брђани, црн ви образ био,
Ћурилац нам Турци опалише,
и ево их до Главице Мале,
сад ће Ћеклу опалити цркву!“
Док ево ти Пешића Рајича,
130 за Рајичем Вулетићу кнеже,
а за кнезом Ћуровић војвода –
све у помоћ трчи Ћуриоцу.
Ма се бије јадни попе Раде,
он се бије како соко сиви:
135 брани цркву да је не изгоре.
У помоћ му добар јунак дође,
Кадиф Марко од села Вучице,
а за њиме других неколико;
у то доба други јунак дође,
140 Брајовићу Милутинов Вуче
и за њиме педесет пушака,
па и трећа помоћ долазила,
од Загреде Митровићу Марко
и за њиме четрдест Бурићах;
145 од Вељега поља ударише.
Пуче пушка од Бјелопавлићах,
танка пушка Перка Ћиповића,
те Турчина уби најбољега,
од Гусиња хоџу проклетога;
150 паде хоџа низ хата ђогата.
Кад погибе хоџа из Гусиња,
турска се је војска препанула,
Турци плећи бјежат окренуше,
Брђани их мушки поћераше:
155 од Главице до тврда ендека

деведесет главах посјекоше,
на ендеку боја раздвојише.
Бјеже Турци главом без обзира,
вуку собом мртве и рањене;
160 добјезаше од војске главари
безобразни Скадру на Бојану;
срдито их везир запитује:
„Камо мени од Брда главари?
Камо харач од седам годинах?“
165 Но Ђон-Марко њему бесједио:
„Прођ' се, пашо, врага и ђавола!
Ја на Брда нигда војштит нећу,
но се прођи од Бјелопавлићах.
Ако не мож покупити војску
170 до Једрене и до Манастира,
немој ходит на Бјелопавлиће,
да те љута змија не удари!

XXIX

УДАР МАХМУТ-ПАШЕ НА ПИПЕРЕ (1792. год.)

Бијела је покликнула вила
од Завале, села пиперскога,
кличе вила у село Стијену
на бијелу кулу Бајовића,
5 Вукашина зове барјактара:
„Јес' ли дома, Вуче барјактаре,
Пипери се твоји похараше;
ал' не видиш, њима не гледао,
удари ти војска на Пипере,
10 а пред војском везир Махмут-паша;
Пипере је војска опалила,
ето војске право на Стијену!“
Кад то чуо Вуче барјактаре,
бијелој је вили говорио:
15 „О, за Бога, од планине вило,
тегни, вило, на бијела крила,
те глас дади у Ћелију цркву,
а на име игумну Стефану,
да он пали топа хаберника
20 да глас дадне у Бјелопавлиће
да дотрче нама на помоћи.“
Хитро га је вила послушала
и полеће на бијела крила,
те глас даде игумну Стефану.
25 Игуман се јунак намјерио,
вазда држи топа сигурана,
једанак му даде огањ живи,
топ испуче ка да прогрмјело,
глас једанак даде до Острога,

30 до Острога и до Загарача.
То зачуло шездесет пандурах
у Коприву ниже Мартинићах,
ђе чуваху од Тураках стражу;
међу њима Савељић Стојане,
35 па говори Савељић Стојане:
„На ноге те, браћо и дружино!
Топ прогмље код цркве Ћелије,
срок је оно у нашу крајину,
удрили су на Пипере Турци,
40 Пипере ће наше раскопати,
свој крајини крило саломити.“
Сви скочише како соколови
и Жупину гору уминуше,
у Пипере тврде уљегоше,
45 па и Црнце село уминуше,
доклен дошли на границу тврду
међу Црнце и међу Стијену;
ту сретеше сердара Пауна,
око њега остале Пипере.
50 Ал' говори Савељић Стојане:
„О Пауне, нашој земљи главо,
јесу л' Турци добили Пипере,
јесу л' дошли на село Стијену?“
Ал' говори Шушовић Пауне:
55 „Пипере су Турци изгорјели,
а сад ето везир на Стијену,
бијели је шатор разапео
пред бијелу кулу Бајовића;
Стијену је село изгорио,
60 до се крај нешто мало бране
из бијеле Марковића куле,
из пећине, куле обзидане –
међу њима Рашовић Илија.
Већ не питај ништа за Пипере,
65 но хајд' натраг да се повраћамо
да узмемо светога Стефана
из Ћелије, пребијеле цркве,
да га нама не изгоре Турци!“
Тад му рече Савељић Стојане:
70 „Пи, сердаре, женска страшљивице!
Бога ми ћу на Стијену поћи,

да знам своју изгубити главу
и мојега друга свакојега;
кад Пипере ископају Турци,
75 не ваља ми глава ни дружина.“
Кад напријед мало уминуше
и Стијену село сагледаше,
и виђеше шатор на Задолје,
а под шатор Махмута везира:
80 под шатор је ноге прекрстио
а везирски чибук запалио.
Таде викну Савелић Стојане:
„Ај, ђе си ми, Радојев Савићу,
и два брата, до два Бајовића,
85 Бајовићу Вуче и Павићу?“
Па кликује Рашовић Илију:
„Држ, Илија, кулу на крајину,
чекај Турке кад их поломимо,
да не бјеже широкијем путем!“
90 Па дружини Стојан говораше:
„Сви једнако Бога спомените,
а једанак пушке истурите,
на Махмута пашу ударите,
не жалите живот за поштење,
95 ово ће се задовијек причат!“
Дружина га добро послушала
и на Турке храбро ударише –
пушка јечи, а Стијена звечи.
А кад виђе од Скадра везире,
100 на обије ноге устануо,
и бијели шатор оставио
и побјеже главом без обзира;
а побјеже селом пут истока,
дочека га Рашовић Илија,
105 из пећине, куле обзидане,
са његова неколико другак,
обрнуше у беспуће Турке
на Орлову високу Стијену.
Хвала Богу, хвала великоме,
110 како Турци низ Стијену скачу;
што не скочи овђе низ Стијену,
то утече с Махмутом везиром.
Доврх Дрезге, поља широкога,

три стотине главах посјекоше –
115 једва везир главу уносио;
а двојицу ухватише живе,
Скадранина и Мећикукића;
не хћеше им узгубити главе,
но пуштише двије потурице
120 да кажују како им је било
ударати с војском на Пипере.

XXX

КЛОРИНДА СРПСКА

(1795. год. 30. јулија)

Танахна је кликовала вила
са Јаворја, високе планине;
вила зове у Морачу Горњу,
на Росуље сердаревој кули:
5 „Јес’ ли дома, Малиша сердаре?
Ако пијеш у механи вино,
на грдне ти ране излазило,
ако љубиш у душеку љубу,
шарена те пољубила гуја!
10 Ал’ не чујеш ал’ хабера немаш?
Ето на те силе и Тураках
од Никшићах и од Колашинах;
од Никшићах су три стране војска:
ето војске низ Чуке камене,
15 буљубаша Париповић Зуко,
калаузи Хрнковић Пауне,
те Турцима распутице каже;
ето војска једна низ Рзачу,
и пред војском Хаџајлићу Мујо;
20 ето једне низ Љевишке Стране,
и пред њоме Јуса и Авдија.“
Ма се сердар с вилом разговара:
„Луда ти си, од планине вило!
Ја с’ не бојим војске од Тураках
25 док ја имам стотину хајдуках,
све Ускока, силније јунаках,
а јошт имам добру узданицу,
узданицу пет стотин Ровчанах
и пред њима Реџа и Тапушко;

30 и док ми је сва Морача Доња,
и пред њима Рашко и Радуле –
и ту имам добру узданицу;
и док ми је сва Морача Горња,
и пред њима Мијат и Радоје.
35 Још сам добре поставио страже:
ето, вило, на Љевишке Стране
два Мандића и два Вујачића!“
Но сердару вила одговара:
„О сердаре, жалосна ти мајка,
40 заспала је на Странама стража.“
Али сердар вили говорио:
„И другу сам стражу поставио,
на Рзачи Јокановић Марко!“
У ријечи у којој бијаху,
45 док пукоше пушке на Рзачи,
а завика Јокановић Марко:
„Бјеж, сердаре, жалосна ти мајка,
ето на те војске од Тураках.“
Кад то зачу Малиша сердаре,
50 па Ускоке браћу кликоваше,
а Ускоци пушке дохватише.
У то доба пристигнуше Турци,
побише се Турци и Ускоци,
од све Босне и Херцеговине,
55 у Љевишта село уљегоше
и Љевишта село опалише;
поћераше низ Морачу Горњу.
А да видиш Париповић Зука!
На питомо ударио Старче
60 и ту једну главу уграбио:
посјекоше Хрнковић Радоја,
имаше му стотину годинах;
и на Ратњу воду ударио,
и добра је роба уграбио,
65 вјерну љубу Драговић Томаша,
отео јој из наручја сина,
бацио га у воду Морачу,
Морача га вода однијела.
Цикну, писну Томашева Плана:
70 „А ће си ми, Драговић Томашу,
ће је твоја свијетла латинка

што те дичи по Морачи Горњој
и знаду те кићени јунаци!
Мене младу заробише Турци,
75 ухвати ме Париповић Зуко,
оте мене сина из наручја
и баци га у воду Морачу,
Морача га вода однијела,
јадну младу уцвијели мајку!“
80 А то Томаш и слуша и гледа,
пред очима пушку заратио,
а латинку Богом сестримио:
„Немој мене ватром преварити,
за очи те ни молити нећу“ –
85 па на Зука нишан ухватио,
па латинки даде ватру живу,
те погоди Париповић Зука,
живо му је срце изгорио;
паде Зуко у зелену траву,
90 Зуко паде, а Плана припаде,
те му скиде свијетло оружје.
А други се Турчин загодио,
дочека га Томашева Плана
малом пушком Париповић Зука,
95 те Турчина добро погодила:
посред пуца ђе му срце куца;
паде Турчин у зелену траву.
Тад остали навалише Турци,
а побјеже Томашева Плана
100 и у Ратњу воду загазила,
прешла воду здраво и весело
и унесе свијетло оружје.
У то пуче пушка од Тураках
те обрани Драговић Томаша,
105 па отолен повратише Турке.
Викну сердар ка да јелен рикну:
„Морачани, црн ви образ био,
овђен боја ни јунаштва нема,
но хајдете да пратимо Турке!
110 Па су Срби сложено ударили,
поћераше уз Морачу Турке.
Све се добри кликују јунаци,
на Љевишта ишћераше Турке,

на Љевишта на Огорелишта,
115 погнаше их уз Љевишке Стране:
с једне стране Малиша сердаре,
с друге стране Бошко арамбаша,
по сриједи два сокола сива,
Бућић Лука и Пејовић Драго.
120 Ама Драго пали џефердара,
те погоди Хаџалина Муја,
с црном га је земљом саставио;
а долети соко Бућић Лука
те Мујову посијече главу.
125 Кад погибе Хаџалићу Мујо,
у Турке је муња ударила,
а Срби им добро кидисаше,
Турке гоне, а сјеку им главе:
док на Страну ишћераше Турке,
130 тридест и пет откидоше главах,
и погибе Пејовићу Драго;
и у томе боја раздвојише,
те се Срби натраг повратише
пјевајући и пушке мећући,
135 а одоше у Никшиће Турци
кукајући и лелекајући.
А кад Срби сљегли на Љевишта,
књигу пише Малиша сердаре
у Никшиће Осман-капетану
140 и осталим агам' никшићкијем:
„Хајте, Турци, да се састанемо,
није много ни зијана било,
но да тврду вјеру ухватимо
да ми наше робље мијењамо;
145 двадест нама роба заробисте,
ево у нас дванаест Тураках
што смо ви их живе похватили,
а за мртве ласно ћемо своје.“
Када књига у Никшиће дође,
150 а на руке Хамзи капетану,
а кад Турци књигу видијеше,
изиђоше на Лолу планину,
а одовуд стотину Ускоках
и пред њима Малиша сердаре;
155 па Турцима сердар бесједио:

„О Турчине, Осман-капетане,
хоћемо ли вјеру ухватити?“
Но говори Осман-капетане:
„Много си ми јада учинио!“
160 А сердар му на то одговара:
„Ја нијесам на те ударио,
већ на себи дочекао Турке;
пребићемо једног за другога:
два Лекића за Косту Мандића,
165 било му је стотину годинах;
пребићемо Париповић Зука
за нашега Хрнковић Радоја;
лијепога Хаџајлина Муја
за нашега Пејовића Драга;
170 а још ваше оста тридест главах,
пет стотина одјависте бравах –
тридест главах за пет стотин бравах!“
Не даде им више говорити,
већ упута робље мијењаше;
175 ухватише вјеру за годину.
Још се клели Турци на погачу
да не војште нигда на Морачу!

XXXI

БОЈ С ВЕЗИРОМ МАХМУТ-ПАШОМ (1796. год. 11. јулија)

На тисућу и седме стотине
деведесет и шесте године
Махмут везир совјет учинио
у бијелу Скадру на Бојану;
5 сву господу турску изабрану
на диван је био сакупио,
па им вако Махмут говорио:
„Ево згода, моји витезови,
да ми силну војску сакупимо
10 и да Црну Гору освојимо,
Црну Гору и Приморје равно,
како смо жуђели одавно,
до бијела града Дубровника –
то је моја жеља превелика.
15 А сад нема у Боки Которској
принципова брода никаквога,
ни голема у Приморје момка,
но све пође у Талију равну
да чувају Млетке од Французах,
20 којизи су наши пријатељи,
они ће нам у помоћи доћи,
како су ми скоро обећали
на договор што смо вијећали.
Црна Гора није у јединство,
25 с нама боја учињети неће,
јер ја имам неке пријатеље
којизи су лакомни на благо –
учињећу што је мени драго.
Али ево моје ране љуте:

30 Брђани ми затворише путе,
те не могу саставити војску
од све равне земље Арбаније,
Арбаније и Херцеговине;
но ћу пређе војску сакупити
35 и огњене вјетре обратити
на Пипере и Бјелопавлиће,
поробићу мало и велико
и сажећи огњем свеколико;
на Никшиће табор учинити,
40 ту на троје војску дијелити:
једну слаћу пут новске државе;
друга војска ваља да се врати
и да иде преко Горе Црне
да удари на Приморје жупно,
45 то да буде и принципу јадно;
трећа војска, по мору бродови,
нека возе бумбе и топове,
прах, олово и другу захиру,
нек о боју ради, не о миру.
50 Поставићу брата Ибрахима
у Новоме, граду бијеломе,
нека, рече, и Латини знаду
колик' значи сабља Махмутова;
а синовца младога Мехмеда,
55 у Дубровник нека господује
да се ово надалеко чује.“
Па је ситну књигу накитио
и шаље је преко Горе Црне
на Цетиње, насред Горе Црне,
60 а на име у Петра владике.
У књигу је везир бесједио
и владика мило поздравио:
„Пријатељу, Петре Петровићу,
мож ли знати, јес' ли запазио –
65 откада су Брда постанула,
то је раја баба мога била.
А сад има доба неколико
ка су ми се Брда похасила,
не дају ми паре ни дохотке
70 и никаква царева харача,
но ми чине зулум по крајинах:

проваљују дворе и стоборе,
а ћерају коње и волове,
буле робе, а сијеку Турке
75 и ћерају овце и јагањце.
Но ево сам војску сакупио
и огњене вјетре обрнуо
на Пипере и Бјелопавлиће;
но ако ћеш да смо пријатељи,
80 немој њима бити у помоћи,
немој њино робље прифатити
да утече усред Горе Црне,
ти ако ћеш да се не свадимо.“
Кад владици така књига дође,
85 те он виђе шта му она пише,
топле су га сузе пропануле,
пак је тиште у шпаг од доламе,
а своје је слуге окупио,
те их посла преко Горе Црне.
90 Црну Гору на збор сакупио,
међу њима совјет учинио
и овако њима говорио:
„Црногорци, моја браћо драга,
нуто нама ненаднога врага!
95 Ево ме је књига допанула
од Махмута паше Бушатлије,
којино је пређе долазио
и кроз Црну Гору пролазио,
и неслогу нашу опазио,
100 јошт је позно наше Кошћелице,
њима трза наше утробице:
кад сам био у земљу русинску,
тад је моју цркву опалио,
наш манастир на поље Цетинско
105 разорио, земљом поравнио;
па опета ево војску купи
на Пипере и Бјелопавлиће.
Ема није Махмут опсилио,
теке што се мало посилио,
110 но сад, браћо, ако Бога знате,
да идемо у Бјелопавлиће
да чекамо Махмута везира!“
Црногорци кад га разумјеше,

115 ту владици тврду вјеру даше
да Брђане нигда не издају.
То владика једва и чекаше,
виђе слогу пак се весељаше
и овако паши одговара:
„Што ми пишеш, Махмуте везире,
120 да не дадем помоћ Брђанима,
то ми немој опет споменути,
то ми не да закон учињети.
Мож ли знати, јес' ли запазио,
кад си Црну Гору прелазио,
125 преко вјере и на пријевару,
кад си моју опалио цркву
и манастир на поље Цетинско:
то си тешке ране ударио
свакојему редом Црногорцу.
130 Но прођи се брдске сиротиње,
не вријеђај ране црногорске,
да те змија не удари љута!“
За то Махмут не обрће главу,
но сакупи и подиже војску:
135 на Дољане више Подгорице,
ту разапе бијеле шаторе
и ту силан табор учинио.
Ма владика топе ужижаше
на високу гору Вртијељку
140 и главарма књиге оправљаше
да кликују браћу Црногорце.
Сам покличе најближе јунаке,
Цетињане и Бајице храбре,
па отиде у Бјелопавлиће
145 су стотину и педесет других.
То кад чуше млади Црногорци,
да је коме стати погледати
како хитро на ноге скочише
а шарене пушке докопаше,
150 оставише мајке и љубовце
и чобани у планини овце:
сваки хита, за владика пита,
доклен су га пристигнули били;
преко Зете воде прелазише,
155 на Слатину табор учинише.

Махмут везир диже чадорове
спроћу Спужа више Дердемезах,
под зелену гору Височицу.
У везира двадест хиљад' војске,
160 код владике три хиљаде другах.
Ема што је владичина војска,
то су мрки од планинах вуци;
што пред војском јесу человође,
то су, побро, крилати орлови;
165 што л' у војски јесу барјактари,
то бијаху сиви соколови.
Виче телал Махмута везира:
„Ко ће жива уфатит владику,
ево њему Зета Земља равна
170 и у Зети три бијела града
и сувише три товара блага.“
Вели Јакуп Сердаровић ага
и делија Мехмед Кокотлија:
„Ми ћемо га жива уфатити!“
175 Но не веле Турци: „Ако Бог да!“
не им Боже ни помоћи неће.
А владика окупи главаре,
те су они обрнули војску
пред бијелу аранђелску цркву,
180 ту им наук и благослов даје:
„Црногорци, моја браћо драга,
сви будите срца Краљевића,
а десница од Сибиња Јанка!
Једнокупно ноже повадите,
185 а часним се крстом прекрстите
и вишњем се Богу препоруч'те,
па у Турке јуриш учините!
Бог ће нама у помоћи бити,
Махмута ће помоћ придобити.“
190 Па је дивно разредио војску:
он све меће племе до племена,
а пред војску добре началнике
који желе с Турком војевати
и начином с њима боја бити.
195 У четвртак разредио војску,
а у петак ударише Турци,
на јулија дан једанаести,

баш на празник свете Јефимије,
у малехно село Мартиниће.
200 Над њима се тмина уфатила,
а у тмину пушке сијевају:
не би река, мио побратиме,
да је оно бојак огњевити,
него судњи данак страховити;
205 шест сахатах боја жестокога
немило се крвца прол'јеваше
по мегдану и око мегдана!
А кад било дневи око подне,
тада Турком обрне нерука.
210 То виђеше млади Црногорци,
халакнуше, Бога поменуше,
а часним се крстом прекрстише,
једнокупно пушке опалише,
пак пламене ноже повадише
215 и у Турке јуриш учинише,
ћерајући, Турке сијекући
низ крваве млине мартинићке.
Ту је турска погибија била;
ту и сердар Бошковић Мијајло
220 ударио Турком испријека;
ту и срећа јесте нанијела
баш јунака и господичића,
по имену Петровића Сава,
а млађега брата владичина,
225 на делију Мехмед Кокотлију,
за грла се б'јела уфатише,
носише се тако неколико,
докле Саву Бог и срећа даде,
Турчин пред њим на кољена паде
230 и Саво му посијече главу.
Но да видиш Војводића Бега:
шта је Турак' погубио тада
броја с' не зна, но је вас у крви;
јошт му срећа нанијела била
235 те Јакупа Сердаровић-агу,
десну руку Махмута везира,
убише се како се згледаше:
мртав паде Јакуп Сердаровић,
а Бего му посијече главу.

240 Ту погйбе војске од Тураках
колик' није погинуло нигда
на Брђане и на Црногорце;
а погйбе владичине војске
свега на број осамнаест других,
245 но међ' њима три добра витеза:
Крцун Савов од мјеста Бјелицах
и барјактар Станко с Љуботина,
а од Брдах Војводића Бего.
Но им име нигда не умира
250 кад разбише Махмута везира,
својој браћи дику оставише,
што у томе боју задобише.
Бог им дао у рају насеље,
а живијем здравље и весеље,
255 Петру св'јета образ на крајини
ка и љетње сунце на планини!

XXXII

ПОГИБИЈА ВЕЗИРА МАХМУТ-ПАШЕ НА СЕЛО КРУСЕ (1796. год. 22. септембра)

Откада је војску изгубио
Махмут везир од Скадра бијела,
ратујући и боја бијући
с Брђанима и Црногорцима,
5 нити спава нит' се разговара,
нити клања ни авдес узима,
но срди се на Петра владиду,
јере има жалост превелику
на јунаке младе Црногорце
10 који с Петром у Брда ходише,
те се боја јуначкога бише
у гиздаво село Мартиниће,
више Спужа у Бјелопавлиће,
ђе је Махмут срећу изгубио
15 и јунаке многе оставио,
међу њима аге и бегове,
кулуглије и своје делије;
седми данак једва проговара,
шетајућ се Махмут разговара,
20 а удари с' руком уз кољено:
„Алах, рече, што сам учинио,
од кога се јесам препануо!
Ко ће моју силу задобити?
Докле имам у ћеси новацах
25 а у Црну Гору трговацах
којизи су лакоми на благо,
учинићу што је мени драго,

они ће ми продат Црногорце;
похарат ћу редом и Приморце
30 до бијела града Дубровника.
Што ће мене учињет владика?“
Па оправи Махмут посланике,
ето војску купи и сабира,
Арбанасе право до Епира,
35 Херцеговце до Босне поносне,
пријатеље зове на помоћцу:
Ахмет-пашу Махмудбеговића
од Расије и од Дукађина,
и сестрића, бега од Каваје;
40 а Тоскама мито обећаје:
сваки данак када боја бију
по талијер свакојему другу,
а кад није, плаћа половину,
сувише је храна и дарови,
45 а што стеку али што украду,
да никоме дијела не даду.
Сакупио пјешца и коњика
тридест хиљад' по избор војниках,
изван војске што је оставио
50 по границах на четири стране
супрот Брђан' и Горице Црне
да се не би могли саставити
и уједно пашу дочекати;
па подиже и окупи војску
55 на Дољане више Подгорице.
Ту је везир табор учинио
и зелени шатор разапео;
но кад виђе близу прама себе
два табора црногорске војске –
60 један табор бјеше под Сађавац,
на ливаде, на Вучи Студенац,
други стоји на Круску Главицу,
оба Турком задају грозницу –
то је паши тврдо мучно било
65 и његову војску забунило.
Да је коме стати погледати
соколовце младе Црногорце
како чине фиску и весеље,
играју се игре свакојаке,

70 међу собом зборе и говоре
да ударе паши на таборе.
Још да ти је видијети, побре,
како иду младе Црногорке,
веселећ се и пјесме појући,
75 јунацима таин доносећи,
не би река да су женске главе,
ни женскога срца ни погледа,
него срца Огњенога Вука,
а погледа од горе хајдука –
80 мало не би пушке прихватиле
и с Турцима кавгу начиниле.
Ту стојаше за петнаест данах
Црногорци наспрама Тураках.
Али ево гласи допадоше
85 да се хоће везир подигнути
и на село Крусе ударити.
Кад владика гласе разумио,
с главарима совјет учинио,
па на троје војску разредио,
90 а пред војском редом поставио
по избору биране јунаке,
који знаду војском управљати,
а с Турцима желе војевати.
Ту владика међу војском стаде
95 и свијема благослове даде,
Бога моли, овако говори:
„Црногорци, моја браћо драга,
ево триста и тридесет љетах
откад наши стари војеваше,
100 боја бише и крв прол'јеваше,
порад вјере и слободе драге,
да у ропство турско не упану
и слободу не изгубе драгу.
Чујете ли што Турци говоре,
105 како они вазда Србље коре,
а несрећом боја Косовога
кад смо наше царство изгубили
од издаје Бранковића Вука,
њему зато била вјечна мука!
110 Ема се је Махмут посилио
што је Гору Црну прегазио

кад је пређе кроз њу пролазио,
а неслогу нашу опазио:
не би Турци знали Кошћелице,
115 ни трзали наше утробице,
нит' би везир сад се захвалио
да ће коња на мору појити
а поробит мало и велико
кроза Црну Гору свеколико.
120 Још нас кори, овако говори:
да ће дати неколико мита
и све ставит коњу под копита.
Бит може ли ране жесточије
но стријела кад срце пробије?
125 А ни она није тако јака
да разбије срце у јунака,
ни остала икаква работа
ка је такви укор и срамота.
Црна Гора, отечество наше,
130 гнијездо се соколово зваше,
ђе соколи у слободи живе,
који лове змије грабежљиве.
Спомен'те се ко ве је родио,
кога ли сте рода и племена –
135 славенскога одискон имена!
Сви будите срца Краљић Марка
и деснице бан-војводе Јанка;
вишњему се Богу помолите,
часнијем се крстом прекрстите,
140 да ви, браћо, у помоћи буде
и јуначке да ви плати труде!
А нећу ви редом спомињати
што је било у стара времена
на различна мјеста небројена:
145 тек ђеди ви у Жупу крваву
кад разбише пашу серашћера,
опоштише сву крајину нашу;
ка и посље у село Трњине,
међу Кругом и међу Ровине,
150 у два пута кад разбише Турке:
једном живих триста ухватише,
за вепрове на откупе даше,
а други пут када ухватише

седамдесет агах и беговах,
155 на крваво Чево доведоше
и свијема главе одсјекоше.
Још вас молим да се споменете
што је било у ваша времена
од ћехаје, па од два везира,
160 босанскога и руменлискога,
и Мехмеда паше Бушатлије,
с ким сте скоро, браћо, бојак били
и јуначку славу задобили.
Бог ће дати, за његово име,
165 да јунаштво наше поновите
и Махмута пашу разбијете,
нека позна што су Црногорци.“
Црногорци када разумјеше
којизи се онден намјерише,
170 у свакога срце узиграло
од јуначке жеље и радости.
Барјактари развише барјаке,
четовође војску поставише
све по реду племе до племена.
175 Па кад сјутра зора забијеље,
прије но је огријало сунце,
подиже се Махмуте везире
и постави у ширину војску
од зелене горе Височице
180 до Команех и Ораховице:
то ће бити хода два сахата.
Тридест хиљад' на шест ударише,
живијем се огњем погонише
по мејдану тамо и овамо;
185 а кад било дневи око подне,
Црногорци Бога поменуше,
једнокупно пушке опалише
а једанак јуриш учинише,
ћерајући, Турке сијекући,
190 а друг друга често кликујући
да освете зулум и срамоту
од Махмута паше учињену.
Сад да ти је видијети, побре,
вitezове младе Црногорце
195 (они јесу срца Краљић Марка

и деснице војевode Јанка)
како муте и разгоне Турке
кано вуци у планину овце.
Мили Боже, на свему ти хвала,
200 камо сила Махмута везира?
Јутрос бјеше силан и бијесан
на ђогата коња големога,
с голом сабљом у руци јуначкој,
оштру сабљу бјеше повадио
205 да сијече црногорске главе,
нагоњаше своје на јунаштво,
да пороби мало и велико
и опали огњем свеколико;
а сад виђох црногорско момче
210 које носи главу Махмутову,
друго капу, а треће доламу,
и четврто сабљу оковану,
пето вељу пушку сермалију,
шесто мале пушке позлаћене,
215 седмо јаше коња Махмутова;
а остали витези јунаци,
сваки носи бјелег од Турчина
крвавијех рукама до лакатах:
неки једну, неки двије главе,
220 неко и три, неко и четири,
неки носе зелене барјаке,
много пушке, сабље и гадаре,
виши дио сребром оковане,
неки носе чалме и доламе,
225 неки воде коње седланике.
Ето, побре, сад јуначке дике,
па нек сваки вазда Бога хвали
и велико име Боже слави!
Ту погибе цвијет од Тураках,
230 а господа старијех оцаках
од Призрена и од Вучитрна,
од Косова и од Пријепоља,
Митровице и од Ђаковице,
и од Пећи, Хаса и Гусиња,
235 од Бихора и од Колашина,
од равнога мјеста Бјелопоља
и пространа шехер-Боскопоља,

од Тирана и од Албасана,
од Каваје, Љеша и Мокрина,
240 од Валоње и од Дибре доње,
од Водена и од Тепелена,
и Улциња, бијелога града,
још од тврдог Скадра на Бојану,
и крвава Спужа на крајину,
245 и гиздаве варош-Подгорице.
Ал' утече паша Ибрахиме;
ево и он утећи не хћаше,
но га срећа нанијела бјеше
на Лазара попа Кнежевића
250 од равнога мјеста Љешкопоља,
изнесе га на плећи јуначке.
То је било кад се и чинило.

XXXIII ОСВЕТА БРАТСКА (1798. год.)

Ситна књига од Цетиња мину,
од Цетиња од Петра владике,
а отиде преко Горе Црне
право, здраво нахијом Катунском
5 на крваву Чеву на крајину,
а на руке Перку Шалетићу:
„Чуј ме, Перко, вјерна моја слуго!
Мож ли знати, давно није било,
кад населих село на крајину
10 од све Босне и Херцеговине:
на то равно поље на Трешњево
ја населих Цуце и Бјелице;
такви су ме гласи допанули
јере су се они завадили
15 око земље поља на Трешњево.
Но ме чујеш, вјерна слуго моја,
брзо скочи на ноге јуначке,
узми собом седам осам других,
хајде пођи на поље Трешњево
20 да умириш Цуце и Бјелице;
и кад би их умирио, слуго,
дођи к мени на Цетиње равно.“
Већ кад Перка књига допанула,
али јунак на ноге скочио,
25 узне с собом седам осам других
и отиде преко Чева равна,
доклен дође на поље Трешњево,
на дворове војводе Вуксана;
војвода га дочекива дивно.

30 Кад ујутру јутро освануло,
али рано рани Шалетићу
и окупи Цуце и Бјелице,
те су пред њим даву учинили.
Погоди их Шалетићу дивно
35 и умири племе на крајину.
Али вели војвода Вуксане:
„Слушај мене, Перко Шалетићу,
ја те молим како старијега:
ситна ме је књига допанула
40 од Никшићах, града на крајину,
од Турчина Кучевић Ахмета,
да изидем да се састанемо
у Рудине на Јабуку равну
да од мира вјеру ухватимо
45 три мјесеца од године данах,
да издигну с овцам' у Рудине,
јер не смједу од Црногорацах.
Послушај ме, Перко Шалетићу!
Ја бих њима на станак изиша,
50 но ме Цуце послушати неће,
а тебе ће добро послушати
и сва листом нахија Катунска,
и твоја ће вјера бити тврда.“
А кад чуо Перко Шалетићу,
55 али јунак на ноге скочио,
с собом узе десетак јунаках,
па он пође уз Трешњево равно,
доклен Перко на Рудине дође,
на Рудине на равне Јабукe,
60 и ту нађе Кучевић Ахмета,
око њега двадесет грађанах.
Кад се стали два добра јунака,
за б'јеле се руке ухватише,
питају се за мир и за здравље,
65 па сједоше један до другoга,
а остали – ће је мјесто коме.
Свакијем се збором зађедоше
и у томе вјеру ухватише:
три мјесеца од године данах
70 да нам буде ова вјера тврда.
И кренуше да се раздвајају,

али вели Кучевић Ахмете:
„Слушај мене, Перко Шалетићу!
Отишла је чета од Никшићах,
75 а пред четом градска буљубаша
Јуса Љуца, да га Бог убије,
но се данас уз Јабуку чувај.“
За то Перко ни хабера нема,
но Шалетић уз Јабуку пође;
80 а кад мало био понапријед,
а ево ти чета од Никшићах,
ухватили кланце и богазе;
а ево ти млади Црногорци,
иде један напрема другога,
85 а најпрви Перко Шалетићу.
Наљегоше на крвави кланац;
али турске пушке попуцаше,
прва пушка пуче од Тураках
Јусе Љуце, да га Бог убије,
90 и погоди Перка Шалетића,
сломила му ногу у кољену.
Ала банда, завргла се кавга!
Али турске пушке попуцаше,
пуче танка пушка од Тураках,
95 а погоди голема јунака,
од Бјелицах Васовића Коста,
посред паса, не даде му гласа.
Али рањен Перко покликнуо:
„Ђе си, брате, Шалетићу Ђуро,
100 ево су ме ране допануле,
десна ми је нога саломљена;
од ране ми ништа бити неће,
но ме хоће жива посјећ Турци.“
Ал' да видиш Шалетића Ђура
105 ђе на Перка рањенога дође,
од образа пали џефердара
а погоди доброга Турчина,
од Никшићах Њухаревић Деда,
међу очи у турачку главу –
110 ни жива га земља не шчекива;
паде Турчин низ добра дорина,
али Ђуро јуриш учинио,
те посјече главу од Турчина

и узе му свијетло оружје.
115 Али пуче пушка црногорска,
с Велестова Ремиковић Живка,
а погоди доброга Турчина,
од Никшићах Скочић-барјактара,
на зло га је мјесто погодио
120 међу токе у прси широке;
паде Турчин у зелену траву.
Ал' да видиш доброга јунака
а од Чева Шалетића Ђура:
на Турчина јуриш учинио,
125 и посјече од Турчина главу
и узе му главу и оружје.
Побјегоше уз Јабуку Турци,
угнаше их низ Рудине равне,
на Рудине боја раздвојише;
130 грдни Турци бјеже пут Никшићах,
оставише струке и саруке,
оставише торбе и обућу,
вуку собом мртве и рањене.
Ал' да видиш Шалетића Ђура
135 кад до Перка рањенога дође
и донесе двије турске главе;
али вели Перко Шалетићу:
„Благо мени, мили брате Ђуро,
нијесу ми ране од видања,
140 ма ми није жао умријети,
ти си мене добро осветио
кад посјече двије турске главе;
но направи дрвена носила
и носи ме на Трешњево равно,
145 на дворове војводе Вуксана.
И чуј добро, мили брате Ђуро:
ја ти тешки аманет предајем,
немој мене копат у Трешњево,
но ме носи Чеву на крајину,
150 па ћеш мене укопати дивно,
јер од ранах извидат се нећу.“
Али Ђуро направи носила,
и он носи Перка рањенога
доклен с њиме на Трешњево дође,
155 на дворове војводе Вуксана.

Ту су ноћцу преноћили црну,
држи Ђуро Перка под рамена;
а кад ноћи испред зоре било,
тад се Перко с душом разд'јелио;
па ми носи Ђуро брата свога,
донесе га на Чево крваво,
укопа га и ожалова га.

XXXIV

БОЈ ЗА ПАСИШТЕ

(око 1799. год.)

Мили Боже, на свему ти хвала,
ка покличе Радојев Савићу
у зелено поље Лукавицу;
Савић викну ка да соко крикну,
5 баш у расвит зоре на истоку:
„Чекајте се, градске буљубаше,
ево вама Савић на торине,
за Савићем пет стотин Пиперах;
вријеме је да се обидемо
10 око равна поља Лукавице:
једна паша, а двоје чобанах,
то не може више поднијети,
не слажу се овце с вуковима
нити могу Турци са Србима.
15 Но јесу л' се буле преобуле
да не скачу босе по камену,
да Пипере јутрос не гријеше?“
Оћаху му одговарат Турци,
но пиперска ђеца не дадоше,
20 но милога Бога поменуше,
на катуне турске ударише.
Мили Боже, на свему ти хвала,
како сину Лукавица равна
од брзога праха и олова:
25 пушка грми на четири стране,
нож сијева, крв се пролијева,
стоји цика мало и велико,
помами се турско свеколико!
Кад огрија сунце Лукавицу,

30 ал' у Стрмац имаш шта виђети:
су три стране иду три плијена.
Ал' кликује Стаков Радоване:
„Јес' у живот, Радојев Савићу,
ал' си јутрос, брате, погинуо,
35 ка на јаку удари Тураках?“
Тада кликну Радојев Савићу:
„Мој соколе, Стаков Радоване,
хвала Богу на његову дару,
јошт ми није друга погинуло;
40 но погледај, брате Радоване,
Стијењане, моје соколове,
и остале што су око мене,
није мене без биљега друга,
што не носи биљег од Тураках:
45 неки главу, а неки оружје,
неки жива роба ухватио.
Но погледај, Стаков Радоване,
у широко поље Лукавицу,
ево иде сила од Тураках,
50 а пред њима градска буљубаша,
Хаџи-Мушо на коња мркова,
и оће нас сила притиснути,
много од нас јадах учинити,
е је наша посустала војска
55 по планини разгонећи Турке.“
Кад изљегли Лукавици Малој,
лијепо ти бјеше погледати
кад се турски плијен саставио:
пет хиљадах дробне животиње,
60 а хиљада коњих и воловах,
а за њима војске пет стотинах,
све Пипера, љута убојника.
Него ево муке и невоље,
е их стиже поточ од Тураках,
65 Хаџи-Мушо на коња мркова,
за хаџијом од града грађани;
на Пипере јуриш учинише,
Пипери се добро препадоше,
но Бог даде и срећа њихова
70 те Пипере срете помоћ мала
од Лијешња и од Дубокога,

те Пипере добро изручише.
Него викну Радојев Савићу:
„Ха, Пипери, моји соколови,
75 бјелодано да се обидемо,
да видимо ко је за јунаштво!“
Тад Пипери на Турке удрише;
Бог им даде и срећа јуначка,
посјекоше градску буљубашу,
80 Хаџи-Муша на коња мркова.
Кад погибе турска буљубаша,
тада Турци плећи обратише
низ широко поље Лукавицу;
ту десетак посјекли Пипери,
85 и на то су боја раздвојили.
Но дозива пандур-баша Мујо,
он дозива Радојев Савића:
„О Савићу, од Пиперах главо,
је ли тебе когођ погинуо
90 од турскога боја несретнога?“
Али њему Савић говораше:
„Што ме питаш, право ћу ти казат:
Пипера ми није погинуло,
тек сте једно момче обранили,
95 са Стијене Савова Мушику,
од ране му ништа бити неће;
но, Бога ти, пандур-баша Мујо,
колико је погубило Тураках
од нашега боја жестокога,
100 јер нијесам избројио главе?“
Одговара пандур-баша Мујо:
„Хајде збогом, Радојев Савићу,
изгуби ми тридест и једнога,
да не види була ниједнога,
105 а сувише робље поробљено –
теже ми је него мртве главе;
ти ме доби јутрос на јунаштво,
доби јутрос двије Лукавице
и Требијеш, зелену планину –
110 нека ти их, честите ти биле,
већ се на њих не враћају Турци!

XXXV

ОСМАН КАПЕТАН И ПЈЕШИВЦИ

(око 1800. год.)

Пију вино аге од Никшићах
на бијелу хару Мушовића,
међу њима Осман капетане,
до Османа Њухаревић Салко,
5 с друге стране Никчевићу Пејо,
до њих агах двадест и четири.
Пошто су се накитили вина,
о свачем се Турци зађедоше,
ма све Турци зборе о јунаштву,
10 ко је бољи јунак на крајини.
Рече ага Њухаревић Салко:
„Нема у нас бољег јунака
од ускока Пеја Никчевића.“
Сви му аге ријеч пофермаше,
15 но не хоће Осман капетане,
већ је Осман ријеч бесједио:
„Каменом се похвалили, Турци,
што хвалите Пеја Никчевића?
Нит' је јунак нит' га је родио:
20 да је јунак Пејо Никчевићу,
не би сјека браћу Стубичане,
не би своја поломио крила,
не би сјека остале Пјешивце.
А да би му шаке запануло,
25 што би од нас Пејо учинио
кад сијече тако Стубичане?“
То жа Пеју на свијету било,
насрди се, на ноге скочио,
а шарени чибук припалио,

30 отиште се граду низ чаршију
докле Пејо дође пред џамију,
а ту нађе свога побратима,
побратима, Ахмет Мустафагић'.
Виђе Пеја Ахмет Мустафагић,
35 позна Пеја е се насрдио,
па се с њиме Турчин разговара:
„Што си ми се, побре, насрдио?
Еја су те Турци прекорели
на несретну хару Мушовића?“
40 – „О Ахмете, мио побратиме,
људо су ме Турци прекорели,
од укора живјети не могу;
но, Ахмете, Богом побратиме,
ка си скоро из чете дошао,
45 да нијеси шићар уходио,
шићар вељи за мало дружине,
ђе би наша чета шићарила
али коју главу уграбила?“
Но му Ахмет ријеч говораше:
50 „Јесам скоро из чете дошао,
добар сам ти шићар уходио
у Њивице у Лијешће Горње:
б'јеле овце Мркоја сердара;
код овацах нигђе нико нема
55 до лудога Нешка и Мијушка,
они поје овце на Жљебове;
ту можемо њима ударити
и бијеле овце плијенити,
а посјећи Нешка и Мијушка,
60 без мртвога и рањена друга.“
Тада њему Пејо говорио:
„Не, Ахмете, Богом побратиме,
е су овце Мркоја сердара,
он нагледа Нешка и Мијушка,
65 да му ђецу не покољу Турци;
Мркоје је јунак за јунаштво,
оће нашу чету ископати.“
С тијем ти га претурио побре,
те не смјеше удрит на Мркоја.
70 Но му опет Ахмет бесједио:
„Ја сам други шићар уходио

за Купићем, зеленом планином,
на широку Локву Радојеву,
пребијеле овце Љешковића;
75 код овацах нигђе нитко нема
до самога Живковић Лазара,
и с њиме је попадија млада
те узврће овце по планини,
а Лазар се у планину чува,
80 а од тебе, Пејо побратиме.“
Па се дигли оба побратима
и пођоше хару Мушовића,
па говоре Осман-капетану:
„Чуј нас добро, Осман-капетане:
85 ми хоћемо чету подигнути,
повести је у племе Пјешивце,
да са малом четом ударимо
на широку Локву Радојеву,
а страх нас је, бојимо се љуто,
90 ере ће не претећи Пјешивци,
те ни добре погубити главе;
већ подигни од града грађане,
сведи војску низа Сливе равне
те зађеди боја с Пјешивцима,
95 да изручиш Пеја и Ахмета.“
Капетан је на ноге скочио,
те окупи од Никшићах Турке,
па тек свану зора на истоку,
поведе их низа Сливе равне
100 и заметну боја с Пјешивцима.
Пушке грме, кличу се јунаци,
коњи фиште, соколови пиште,
а криве се сехратлије Турци,
све спомињу Мркоја сердара
105 и Никчевић Ивана и Марка,
е су оба од боја јунака.
Бој зачуо Пејо и Ахмете,
па скочише из горе зелене
и удрише на бијеле овце,
110 и бијеле овце заврнуше.
Ма Турцима лоша срећа била:
утече им млада попадија
и дијете Живковић Лазаре,

хабер даше у племе Пјешивце
115 е им Турци плијенише овце.
Мало било, много не трајало,
док им мала помоћ прискочила,
прискочила два Голичевића,
те у задње Турке ударише,
120 посјекоше двије турске главе,
Џулуповић Уса и Абдију;
па је друга помоћ прискочила,
друга помоћ, два Рогановића,
и Турцима штету учинише,
125 изагнаше Турке из плијена;
па је трећа помоћ прискочила,
од Церова два Вукићевића,
у средње су Турке ударили:
Марко туче, а Бојица сјече,
130 а стари их Шутан нагоњаше –
четири су главе откинули.
Мало било, много не трајало,
удари им змија испријека,
љута змија Контић Радосаве;
135 када њега Турци опазише,
утекоше Турци без обзира.
Е што ћу ти лакрдију дуљит:
кад погибе Ахмет Мустафагић,
који бјеше чете арамбаша,
140 сва је турска чета погинула,
од Тураках нико не утече
до ускока Пеја Никчевића,
а и Пејо утећ не оћаше,
но га лаке ноге унијеше.
145 Пјешивци се наједно скупише,
мало другох, двадест и четири.
Избројише посјечене главе:
ал' су главах петнаест посјекли;
ма је боља Ахметова глава
150 него пола никшићкога града!

XXXVI

РАЗУР ВРАНИЋАХ

(око 1800. год.)

Прошета се Вранић Мухамеде
до сараја Коскић Ахмет-бега,
ал' му вели Вранић Мухамеде:
„Господаре, Коскић Ахмет-бего,
5 да ми дадеш седамдесет других
од оцака од подгоричкијех,
од оцаках добријех јунаках,
да затворим два влашка племена,
да поведем Турке у Враниће,
10 да се на нас чета не подигне,
чета мала од Горице Црне,
и да до нас не доходе војске.“
Но говори Коскић Ахмет-бего:
„О Турчине, Вранић Мухамеде,
15 хајде бирај седамдесет других,
од оцаках добријех јунаках,
па их води у твоје Враниће,
и даћу ти харач за дружину!“
Он изабра седамдесет других,
20 од оцаках добријех јунаках,
одведе их Туре у Враниће.
Кад западе Туре у Враниће,
не да чети од Брђанах доћи,
од Пиперах, ал' од Црне Горе.
25 Но зачуо Радојев Савићу,
па покупи три четири друга,
и пред њима Бећковић Павића,
те отиде с њима низ Лазине,
доклен дође на врх од Тријепча,

30 те замјери вранићке пандуре,
у Враниће, краје подгоричке,
многе коње и бијеле овце;
па говори Радојев Савићу:
„Барјактаре, Бајовић Павићу,
35 смијемо ли ударит Турцима?“
Но му тадер Павић говораше:
„О мој брате, Радојев Савићу,
велика је сила од Тураках,
страх је мене и бојим се љуто
40 јере ће нам погинут Пипери.“
На то Савић говори Павићу:
„Хајде мене покупи Пипере,
јер су, брате, пресилили Турци,
ако Бог да, хоће погинути!“
45 Тадер Павић послуша Савића,
и Пипере бјеше покупио
на широко поље Стрганицу,
и пред њима сердар Шушовићу.
Тадер Паун говори Савићу:
50 „О Савићу, наша купивојско,
немој зађет рају сиротињу,
да нас, брате, не укуне раја.“
Но му тадер Савић говорио:
„А не бој се, сердаре Пауне,
55 а нећемо зађет сиротињу,
но на силне Турке у Враниће.“
Па су Зету воду прегазили
а на троје разд’јелише војску:
пред једном је сердаре Пауне,
60 а пред другом Радојев Савићу,
а пред трећом барјактар Павићу;
Савић иде с војском на пандуре,
а Шушовић у Њиве Вранићке
да он чека силну Подгорицу,
65 а барјактар Павић у Враниће
на бијеле овце подгоричке.
Кад свануло и огрија сунце,
ал’ се једно стадо отворило –
од Лужана Вратница Шћепане;
70 бјеше Шћепан родом Црногорац
а побратим Бајовић Павића.

Жао бјеше Бајовић Павићу
да погине Вратница Шћепане,
но му вика из грла бијела:
75 „Бјеж, Шћепане, зло ти јутро било,
Пипери те јутрос посјекоше!“
Не кће Шћепан мучке бијежати,
пушку меће, а из грла виче,
а Турчина Вранић Мухамеда:
80 „Зло ти јутро, Вранић Мухамеде,
Пипери ти јутрос ударише!“
А кад зачу Вранић Мухамеде,
он глас даде брзо Подгорици,
брзо силна дође Подгорица.
85 А кад виђе сердар Шушовићу,
напучи се сердар на Павића,
војску купи, а гласове даје,
па је тадер сердар говорио:
„О Пипери, моја браћо драга,
90 ко ћ’ изметат пушку на Турчина
без Стијене али Рогамљанах –
да Бог да му пуста останула!
Но ми хајте дома да идемо.“
Пипери га бјеху послушали,
95 сви Пипери за њим отидоше;
сам остаде Рогам и Стијена;
а кад дође силна Подгорица,
угнала их уз Рупу Вранићку,
хоћаху их похватати живе.
100 Но кад виђе Радојев Савићу,
узе собом седам осам другак,
па је с банде заминуо Турке;
танкој пушки живи огањ даде,
те погоди Тура Ђечевића,
105 па му добру одсијече главу.
Халакнуше, Бога споменуше,
а у Турке јуриш учинише,
седамнаест посјекоше главах;
још толико посјећи хоћаху,
110 но се нагна јунак на јунака,
од Стијене Новељић Никола
на Турчина Ђечевић Мехмеда;
ћаше Ника ухватит Турчина,

115 но ми Турчин пушку опалио,
 те Николи срце опалио;
 пуче друга, обали Мехмеда,
 узеше му главу и оружје.
 Сви се врсни Турци побираше
120 од оцаках од подгоричкијех,
 побираше, те испогибаше,
 и погибе Вранић Мухамеде;
 и на томе боја раздвојише.

XXXVII

ОСВЕТА БАЈОВА

Књигу пише Вујошев Шабане
са Језерах испод Дурмитора,
оправи је у Морачу Горњу,
а на руке Мијату сердару:
5 „О Мијате, драги побратиме,
јеси л' чуо, јеси л' разумио,
побратиме, што је прије било,
кад је Пивски Бајо ударио,
ударио на Грдијевића,
10 те му грдно и жалосно било?
Тадер му је друштво погинуло,
он утече у Приморје равно –
већ се амо не поврну Бајо,
остаде нам неосвећен Бајо.
15 Сада ево згоде превелике:
Тара вода спала на газове;
покупи ми једну чету малу,
немој чету, но велику војску,
хајде мени на Језера равна
20 да идемо преко Таре ладне
да удримо на Грдијевиће,
нећемо ли осветити Баја!“
Кад Мијату танка књига дође
те видио што му књига пише,
25 он окупи морачке главаре,
а међу њих Мину Радовића,
па казује што је и како је.
А бијаше Мина говорио:
„О Мијате, драги побратиме,
30 да отидеш у Језера равна
до нашега Богом побратима,

да ви чету једну окупите,
те водите у Грдијевиће,
те паланке турске уходите.
35 Ако видиш лијепе прилике
ђе можемо њима ударити
и нашега Баја осветити,
ви ћете ми књигу оправити,
ја ћу вама војску покупити
40 и извести на Језера равна.“
А кад Мијат ријеч разумио,
из подрума изведе кулаша,
оседла га и опусати га,
притеже му на споне колане;
45 па износи торбу обрамницу,
објеси је коњу о ункашу,
о ункашу дебелу кулашу,
и дебела заузда кулаша,
прекрсти се, сједе на кулаша.
50 Оде Мијат уз Морачу Горњу,
на Јаворје здраво излазио;
ту дебела одсједе кулаша,
а сведе га у Тушину равну,
па дебела посједе кулаша,
55 отиште га уз Тушину равну
танкој кули попа Милутина.
Далеко га попе угледао,
мало ближе те га сусретао:
руке шире у лице се љубе,
60 питају се за мир и за здравље,
узеше се за бијеле руке,
па одоше на попову кулу;
за готову софру засједоше,
па се хладна вина накитише
65 а о свачем хеглен заузеше,
а највише о добру јунаштву.
То бијаше попе говорио:
„О Мијате, драги побратиме,
та доклен си коња замучио?“
70 „Богме, побро, у Грдијевиће,
да паланке турске уходимо,
да ако нам Бог и срећа даде,
нећемо ли њима ударити

да нашега Баја осветимо.“
75 А кад чуо попе Милутине,
ту га попе добро научио,
а отолен на ноге скочили.
Мијат свога посједе кулаша,
па окрену уз Језера с њиме.
80 А кад био ниже Дурмитора,
танкој кули Вујошев Шабана,
далеко га Шабан опазио,
мало ближе те га сусретао.
Мијат свога одсједе кулаша,
85 руке шире у лице се љубе,
питају се за јуначко здравље,
па одоше Шабановој кули.
Пише вино за неђељу данах;
тадар Мијат бјеше говорио:
90 „О Шабане, драги побратиме,
ја нијесам ожеднио вина,
имам вина и код моје куле,
све у име Бога милоснога
а у здравље мога господара,
95 господара Петровић владике;
но сам доша, драги побратиме,
да идемо у Грдијевиће
да паланке турске уходимо,
можемо ли њима ударити.“
100 То рекоше, на ноге скочише,
припртише торбе обрамнице,
претурише струке сингавице,
гранајлије пушке дохватише,
па пођоше уз Језера равна;
105 док сиђоше Тари води хладној,
седам осам другах сакупише.
Тару воду здраво прелазише;
док изишли на Бобово равно,
ту их б'јели данак оставио,
110 а тамна их ноћца прихватила;
и хајдуци здраво прегазили
све Бобово и Ограђеницу,
и Љубичну, зелену планину,
па сађоше у Грдијевиће.
115 Ту их тавна ноћца оставила,

а бијели данак прихватио,
виш' паланке турске заданили;
ту су били и два и три дана,
док паланке турске уходили,
120 па отолен на ноге скочише.
Куд год пошли, на Језера дошли,
па отолен књиге накитише,
оправише у Морачу Горњу
на војводу Мину Радовића:
125 „Хај на ноге, крвава газијо,
паланке смо турске уходили,
војску купи, на Језера ходи!“
А другу су књигу направили,
оправили у Тушину равну,
130 а на руке попу Церовићу:
„Милутине, попе Церовићу,
војску купи на Језера ходи!“
Кад војводи танка књига дође,
Морачане листом окупио:
135 „На ноге те, моји соколови!“
А сахију једну оправио,
оправио у Љевишта равна,
на Ускоке, на турске крвнике:
„На ноге те, моји соколови,
140 дођ'те брзо на Јаворје равно!“
А војвода посједе ђогата,
на Јаворје војску искупио;
ту је своју војску пребројио,
таман на број пет стотинах другах;
145 и кренуше уз Језера с њоме
танкој кули Вујошев Шабана.
Док ево ти попе Милутине,
око њега другах пет стотинах.
До два су их побра опазили,
150 те су своју војску сусретали:
преко Таре окренуше војску.
А кад били на Бобово равно,
ту су једно оставили друштво,
а пред њима Таушана Рада,
155 да их чува од Колашинацах.
Ту их тавна ноћца оставила,
док су сашли у Грдијевиће,

па ту Мијат разредио војску;
он разреди на четворо војску,
160 а дружини бјеше говорио:
„Немој који отклен ударити
док ја дођем пред турску паланку,
док ја зовнем Меховића Муја,
јер је силан турски буљубаша.“
165 А да видиш сердара Мијата!
Кад опучи зора од истока,
привуче се пред бијелу кулу,
пак завика грлом и авазом:
„О Турчине, Меховићу Мујо,
170 ја сам чуо јеси јунак добар,
а ни мене не куди дружина;
но изиди пред бијелу кулу,
јер те зове Мијате сердаре.“
Турчин скочи из мека душека,
175 изнад себе дохвати шишану;
десном руком отворио врата,
у лијеву изнесе шишану,
па зарати везену шишану.
А да видиш сердара Мијата:
180 он зарати свога џефердара,
принесе га оку и образу,
па окрену јунак на јунака:
Мијатова пушка уграбила,
те Турчина добро погодила
185 под ал-калпак, у чело јуначко –
све му чело пуче на четворо!
Паде Турчин на долину мртав,
Турчин паде, а Мијат допаде,
те му русу посијече главу
190 и скиде му везену шишану.
Док загрмље са четири стране,
на паланке турске ударише.
Да је коме стати те гледати:
пушке брече, а јунаци јече,
195 нож сијева, крвца се прол'јева!
Таман тридест главах посјекоше
и доста им јада направише,
и паланке турске похараше,
похараше па их запалише,

и пл'јенише овце и говеда,
и велике коње и волове.
Ту велики шићар задобише
и одоше здраво и весело.

XXXVIII

ПОЧЕТАК БУНЕ ПРОТИВ ДАХИЈА (1804. год.)

Боже мили, чуда великога,
кад се хћаше по земљи Србији,
по Србији земљи да преврне
и да друга постане судија!
5 Ту кнезови нису ради кавзи,
нит' су ради Турци изјелице,
ал' је рада сиротиња раја,
која глоба давати не може
ни трпити турскога зулума,
10 и ради су Божји угодници,
јер је крвца из земље проврела,
земан дошо, ваља војевати,
за крст часни крвцу прољевати,
сваки своје да покаје старе.
15 Небом свеци сташе војевати
и прилике различне метати
виш' Србије по небу ведроме.
'Ваку прву прилику вргоше:
од Трипуна до Светога Ђурђа
20 сваку ноћцу мјесец се хваташе
да се Срби на оружје дижу,
ал' се Срби дигнут не смједоше;
другу свеци вргоше прилику:
од Ђурђева до Дмитрова дана
25 све барјаци крвави идоше
виш' Србије по небу ведроме
да се Срби на оружје дижу,
ал' се Срби дигнут не смједоше;
трећу свеци вргоше прилику:

30 гrom загрми на Светога Саву,
усред зиме, кад му време није,
сину муња на часне вериге,
потресе се земља од истока
да се Србљи на оружје дижу,
35 ал' се Србљи дигнут не смједоше;
а четврту вргоше прилику:
виш' Србије на небу ведроме
ухвати се сунце у прољеће,
у прољеће на Светог Трипуна,
40 један данак три пута се хвата
а три пута игра на истоку.
То гледају Турци Биограци
и из града сви седам дахија:
Аганлија и Кучук-Алија
45 и два брата, два Фочића млада,
Мехмед-ага и с њиме Мус-ага,
Мула-Јусуф, велики дахија,
Дервиш-ага, градски таинџија,
старац Фочо од стотине љета.
50 Све седам се састало дахија
Биограду на Стамбол-капији,
огрнули скерлетли бињише,
сузе роне а прилике гледе:
„Алах, кардаш, чуднијех прилика!
55 Оно, јолдаш, по нас добро није.“
Па од јада сви седам дахија
начинише од стакла тепсију,
заграбише воде из Дунава,
на Небојшу кулу изнесоше,
60 на врх куле вргоше тепсију,
у тепсију зв'језде похваташе
да гледају небеске прилике,
што ће њима бити до пошљетка.
Око ње се састаше дахије,
65 над тепсијом лице огледаше.
Кад дахије лице огледаше,
све дахије очима виђеше:
ни на једном главе не бијаше.
Кад то виђе све седам дахија,
70 потегоше наџак од челика,
те разбише од стакла тепсију,

бацише је низ бијелу кулу,
низ бијелу кулу у Дунаво,
од тепсије нек потрошка нема;
75 па од јада сви седам дахија
пошеташе брижни невесели
низ Небојшу, кулу Јакшићеву,
одшеташе у кафу велику,
пак сједоше по кафи великој,
80 све сједоше један до другог,
старца Фочу вргли у зачеље,
бијела му брада до појаса;
пак повика све седам дахија:
„К нама брже, хоће и 'ваизи,
85 понесите књиге инџијеле,
те гледајте што нам књиге кажу,
што ће нама бити до пошљетка.“
Потекоше хоће и 'ваизи,
донесоше књиге инџијеле;
90 књиге гледе, грозне сузе роне,
дахијама овако говоре:
„Турци браћо, све седам дахија,
'вако нама инџијели кажу:
кад су 'наке бивале прилике
95 виш' Србије, по небу ведроме,
ев' од онда пет стотин' година,
тад је српско погинуло царство.
Ми смо онда царство задобили
и два влашка цара погубили:
100 Константина насред Цариграда,
украј Шарца, украј воде хладне,
и Лазара на пољу Косову.
Милош уби за Лазу Мурата,
ал' га добро Милош не дотуче,
105 већ све Мурат у животу бјеше
док ми српско царство освојисмо;
онда себи везире дозива:
„Турци браћо, лале и везири,
ја умријех, вама добих царство,
110 него ово мене послушајте
да вам царство дуговјечно буде:
ви немојте раји горки бити,
веће раји врло добри буд'те;

нек је харач петнаест динари,
115 нек је харач и тридест динари,
не износ'те глоба ни пореза,
не износ'те на рају биједа;
не дирајте у њихове цркве,
ни у закон, нити у поштење;
120 не ћерајте освете на раји
што је мене Милош распорио –
то је срећа војничка дон'јела:
не може се царство задобити
на душеку све дуван пушећи;
125 ви немојте рају разгонити
по шумама да од вас зазире,
него паз'те рају ка синове;
тако ће вам дуго бити царство.
Ако л' мене то не послушате,
130 већ почнете зулум чинит раји,
ви ћет' онда изгубити царство.“ –
Цар умрије, а ми остадосмо,
и ми нашег цара не слушасмо,
већ велики зулум подигосмо:
135 погазисмо њихово поштење,
свакојаке б'једе износисмо,
и на рају глобе навалисмо,
и грјехоту Богу учинисмо.
Сад су 'наке постале прилике,
140 сад ће неко изгубити царство;
не бојте се краља ниједнога,
краљ на цара ударити неће,
нити може краљевство на царство,
јер је тако од Бога постало –
145 чувајте се раје сиротиње!
Кад устане кука и мотика,
биће Турком по Медији мука,
у Шаму ће каде проплакати,
јера ће их раја уцв'јелити.
150 Турци браћо, све седам дахија,
тако наши инџијели кажу
да ће ваше куће изгорјети,
ви дахије главе погубити;
из огњишта пронић ће вам трава
155 а мунаре попаст паучина,

неће имат ко језан учити;
куд су наши друми и калдрме,
и куда су Турци пролазили
и с коњскијем плочам' задирали,
160 из клина ће поникнути трава,
друмови ће пожељет Турака,
а Турака ниђе бити неће!
Тако књиге инџијели кажу.“
Кад то чуше сви седам дахија,
165 све дахије ником поникоше
и преда се у земљу погл'аше –
с књигом не зна нико бесједити
ни како ће књизи отказати;
старац Фочо подавио браду,
170 па је б'јелу са зубима гризе,
ни он не зна с књигом бесједити,
већ се и он томе послу чуди;
не пониче Фочић Мехмед-ага,
не пониче, већ јунак покличе:
175 „Дишер, море, хоће и 'ваизи!
Мол'те Бога и језан учите
сваки данак, а све по пет пута,
не брин'те се нама дахијама:
док је нама здравља и памети
180 и док нам је биоградског града,
ми смо кадри управити градом,
око града сиротињом рајом.
Кад краљеви на нас војштит неће,
како ће нам раја досадити,
185 кад нас има у седам дахија
у свакога по магаза блага,
каква блага! све мека дуката,
а све пуста блага лежећега.
У нас, браћо, четири дахије,
190 Аганлије и Кучук-Алије
и у мене и Мула-Јусуфа,
у свакога има пуста блага
небројена по двије магазе.
Нас четири када устанемо,
195 устанемо на ноге лагане,
а магазе благом отворимо,
просућемо рушпе по калдрми,

на дукате покупити војску;
нас четири велике дахије
200 на четворо разд'јелити војску,
на четворо, ко четири брата;
поћи ћемо из нашега града
кроз нашијех седамн'ест нахија,
исјећ ћемо све српске кнезове,
205 све кнезове српске поглавице,
и кметове што су за потребе,
и попове српске учитеље,
само луду ђецу оставити,
луду ђецу од седам година,
210 пак ће оно права бити раја
и добро ће Турке послужити.
Док погубим кнеза Палалију
из лијепа села Бегалице,
он је паша, а ја сам субаша;
215 док погубим и Јована кнеза
из Ландова села маленога,
он је паша, а ја сам субаша;
и Станоја кнеза из Зеока,
он је паша, а ја сам субаша;
220 док погубим Стеву Јаковљева
из Лијевча гн'језда хајдучкога,
он је паша, а ја сам субаша;
и Јована кнеза из Крснице;
док погубим до два Чарапића
225 из Потока Б'јелог од Авале,
кој' су кадри на Врачар изићи,
у Биоград Турке затворити,
они с' паше, а ја сам субаша;
док погубим Црнога Ђорђија
230 из Тополе села поносита,
који с бечким тргује ћесаром;
он је кадар сву џебану купит
од бијела града Варадина
и оружје што је за потребе,
235 он је кадар на нас завојштити –
он царује, а ја субашујем;
док погубим протопоп' Николу
из лијепа села Ритопека,
он пашује, а ја субашујем;

240 док погубим Ђорђија Гузоњу
и његова брата Арсенија
из лијепа села Жељезника,
кој' је кадар Топчидер затворит;
док погубим протопопа Марка
245 из лијепа села Остружнице,
он је паша, а ја сам субаша;
док погубим до два игумана,
Хаџи-Ђеру и Хаџи-Рувима,
који знаду злато растапати
250 и са њиме ситне књиге писат,
нас дахије цару опадати,
око себе рају сјетовати,
они паше, а ми смо субаше;
док погубим Бирчанин Илију,
255 оборкнеза испод Међедника –
ево има три године дана
откако се врло посилио:
куд гођ иде, све крхата јаше,
а другога у поводу води,
260 он буздован о ункашу носи,
а бркове под калпаком држи,
он Турчину не да у кнежину;
кад Турчина у кнежини нађе,
топузом му ребра испребија,
265 а кад Турчин стане умирати,
а он виче на своје хајдуке:
„Море, слуге, тамо пашче бац'те
ђе му гавран кости наћи неће!“
а кад нама порезу донесе,
270 под оружјем на диван изиђе,
десну руку на јатаган метне,
а лијевом порезу додаје:
„Мехмед-ага, ево ти порезе,
сиротиња те је поздравила:
275 више теби давати не може!“
ја порезу започнем бројити,
а он на ме очима стријеља:
„Мехмед-ага, зар ћеш је бројити?
Та ја сам је једном избројио!“
280 а ја више бројати не смијем,
већ порезу украј себе бацим,

једва чекам да се скине б'једа,
јер не могу да гледам у њега –
он је паша, а ја сам субаша;
285 док погубим кнеза Грбовића
из лијепа села Мратишића,
он је паша, а ја сам субаша;
док погубим и Алексу кнеза
из лијепа села Бранковине,
290 и Јакова, брата Алексина –
цар и ћесар кад се завадише,
код ћесара обрштери бише
и носише од злата кашкете,
попл'јенише све турске паланке,
295 поробише, ватром попалише;
цар и ћесар кад мир учинише,
а они се цару предадоше
и код цара кнезови посташе,
многе Турке цару опадоше;
300 седам паша што су опаднули,
опаднули, па их поморили; –
они паше, а ми смо субаше;
док погубим кнеза тавнавскога,
из Љутица Станка оборкнеза;
305 док погубим кнеза мачванскога,
с Богатића Мартиновић Лазу,
он је паша, а ја сам субаша;
док погубим кнеза поцерскога,
с Метковића Ружичић Михајла,
310 он је паша, а ја сам субаша;
док запалим Рачу украј Дрине
и погубим Хаџи-Мелентија,
кој' је ишо преко мора сињег,
те је влашку ћабу полазио,
315 пак се узгред у Стамбол свратио
и од цара ферман излагао
за стотину жутијех дуката,
да власима богомољу гради,
да је гради за седам година –
320 начини је за годину дана;
ево има шест година дана
како зида покрај цркве куле,
а у куле набавља џебану

и по мраку топове привлачи –
325 видиш, јолдаш, да се нечем нада!
Пак ћем' онда заћи кроз нахије,
те исјећи све српске кметове. –
Како би нам раја додијала?“
Све дахије на ноге скочише,
330 Мехмед-аги сви се поклонише:
„Хвала, јолдаш, Фочић Мехмед-ага!
Твоја памет пашовати може,
ми ћемо те пашом учинити,
тебе ћемо свагђе послушати.“
335 Старац Фочо поче говорити:
„Нуто момка и нуто памети,
с којом р'јечи на пашалук сједе!
Узми синко, Фочић Мехмед-ага,
узми сламе у бијелу руку,
340 махни сламом преко ватре живе:
ил' ћеш ватру са тим угасити
или ћеш је већма распалити?
Ви можете, и Бог вам је дао,
тако силну покупити војску,
345 и поћ ћете, синко, кроз нахије;
једног кнеза преварит можете
и на вјеру њега домамити –
своју ћете вјеру изгубити,
једног посјећ, а два ће утећи,
350 два пос'јеци, четири одоше;
они ће вам куће попалити,
ви дахије од њих изгинути.
Ал' ви тако немојте радити,
него мене старца послушајте!
355 Ја сам гледо у нашем инџилу:
ово наше дуго бити неће,
него ће се пром'јенити царство;
већ се, синко, подобрите раји:
од харача раји отпустите,
360 нек је харач ко што Мурат рече;
прођите се глоба и пореза;
с кнезовима ви се побратите,
кнезовима хате поклањајте,
кметовима осредње парипе,
365 с поповима у дослуку буд'те,

не би л' и ми уз њих преживљели,
јера наше дуго бити неће.
А што ће вам више пусто благо?
Да мељете, изјест не можете.“
370 Ал' говори Фочић Мехмед-ага:
„Мој бабајко, не слушај те, стари!“
То изрече, а на ноге скочи,
а за њиме остале дахије,
пак на граду бацише топове,
375 на дукате покупише војску.
Њих четири велике дахије,
Аганлија и Кучук-Алија,
Мула-Јусуф, Фочић Мехмед-ага,
на четворо разд'јелише војску,
380 њих четири, ко четири брата,
пак на граду отворише врата
и одоше с војском по тефтишу
кроз њихових седамн'ест нахија.
Првог српског кнеза преварише:
385 домамише кнеза Палалију
и у Гроцкој њега погубише;
и Станоја кнеза из Зеока
преварише, па га погубише
у његову двору бијеломе;
390 преварише Марка Чарапића,
преварише, те га погубише;
и Гагића Јанка буљубашу
из Болеча села маленога;
погубише кнеза Теофана
395 из Орашја Смедеревске нах'је,
па и кнеза Петра из Ресаве;
преварише Мата буљубашу
из Липовца близу Крагујевца,
те и њега млада погубише.
400 Моравцима цркви допадоше
и ту Хаџи-Ђера погубише,
а Рувима у град опремише
и у граду њега погубише.
Мехмед-ага у Ваљево дође:
405 Грбовић се бјеше осјетио,
па Грбовић на страну побјеже,
а дође му оборкнез Алекса

и дође му Бирчанин Илија,
обојицу хвата Мехмед-ага,
410 бијеле им савезао руке,
па их води на мост Колубари;
а кад виђе оборкнез Алекса
да ће Турци оба погубити,
тад он рече Фочић Мехмед-аги:
415 „Господару, Фочић Мехмед-ага,
поклони ми живот на мејдану,
ево теби шесет кеса блага!“
Мехмед-ага говори Алекси:
„Не могу те, Алекса, пустити,
420 да ми дадеш и сто кеса блага.“
Ал' бесједи Бирчанин Илија:
„Господару, Фочић Мехмед-ага,
ево теби и сто кеса блага,
поклони ми живот на мејдану!“
425 Вели њему Фочић Мехмед-ага:
„Не будали, Бирчанин Илија!
Ко би горског упустио вука?“
Мехмед-ага викну на џелата,
џелат трже сабљу испод скута,
430 те Илији одсијече главу;
а Алекса сједе на ћуприју,
па овако поче говорити:
„Бог убио сваког хришћанина
који држи вјеру у Турчину!
435 Ах, Јакове, мој рођени брате,
ти не држи вјере у Турцима,
ђе с' удесиш, удри се с Турцима!“
Јошт Алекса говорити шћаше,
али џелат говорит не даде,
440 трже сабљу одс'јече му главу.
Када до два кнеза погибоше
на ћуприји насред Колубаре,
кнез Алекса, Бирчанин Илија,
Хаџи-Рувим насред Биограда,
445 једног дана, а једнога часа,
виш' њих јарко помрчало сунце.
Мехмед-ага конаку похити
не би л' још ког Срба застануо,
да још бира ђеког да пос'јече,

450 ал' кад Срби жалост опазише,
из чаршије намах побјегоше,
Мехмед-аги ниједан не дође.
Кад то виђе Фочић Мехмед-ага,
одмах позна да горе уради,
455 и одмах се бјеше покајао,
ал' се веће доцкан покајати,
већ повика дванаест делија
и Узунa, свога кафеџију:
„Чујете ли, моји соколови:
460 брзо добре коње посједните,
пак трчите у село Тополу
не би л' Црног погубили Ђорђа;
ако ли нам сад утече Ђорђе,
нека знате добра бити неће.“
465 Кад то чуше дванаест делија,
одмах добре коње посједоше,
и пред њима Узун кафеџија,
отидоше у село Тополу
у суботу уочи неђеље;
470 на освитак неђељи дођоше,
прије зоре и бијела дана,
и Ђорђине опколише дворе,
ударише с оба двије стране,
а са двије стране повикаше:
475 „Изић' амо, Петровићу Ђорђе!“
Ко ће љута змаја преварити,
ко ли њега спаваћива наћи?
Ђорђе се је јунак научио
прије зоре свагда уранити,
480 умити се и Богу молити,
и попити по чашу ракије:
бјеше Ђорђе прије уранио
и отишо у доње подруме.
Када виђе око куће Турке,
485 он се њима јавити не хћеде;
јави им се млада Ђорђиница:
„Да Бог с вама, Турци, ноћас био,
шта тражите овђе у то доба?
Ђорђе сада пред кућом бијаше,
490 ту сад бјеше, пак некуд отиде,
а ја не знам куд је отишао;“

а то Ђорђе и гледа и слуша.
Кад је Ђорђе избројио Турке,
чашу попи, а пушку потпраши,
495 узе доста праха и олова,
па изиђе својему обору
међу својих дванаест чобана;
а кад дође, чобане избуди
и овако чобанима рече:
500 „Браћо моја, дванаест чобана,
устаните, обор отворите,
из обора ишћерајте свиње
нека иду куда коме драго;
а ви, браћо, мене послушајте
505 и шарене пушке потпрашите,
ако Бог да те се оно стече
што сам данас радит наумио,
честите ћу вас све учинити,
оковати у сребро и злато,
510 а у свиљу обућ и кадиву.“
Сви чобани једва дочекаше,
ишћераше свиње из обора,
пак шарене пушке потпрашише,
намах они за Ђорђем пођоше.
515 Оде Ђорђе право своме двору;
а кад Турке с чобанима виђе,
онда Ђорђе овако говори:
„Чујете ли, дванаест чобана,
сваки јако глајте по Турчина,
520 ал' немојте пушака метати
докле моја најприје не пукне,
ја ћу гледат Узун Мехмеда,
виђећете што ћ' од њега бити.“
То изрече Петровићу Ђорђе,
525 земљи паде, пушци огањ даде,
пуче пушка, остат пуста неће:
ђе је гледо, Ђорђе погодио,
мртав паде Узун са кулаша.
Кад то виђе дванаест чобана,
530 намах пуче дванаест пушака,—
мртвих паде онђе шест Турака,
шесторица на коњма побјеже.
Намах Ђорђе викну по Тополи,

те сакупи јоште више друштва;
535 све по трагу Турке поћераше,
до Сибнице села доћераше,
и ту Турци у хан побјегоше ...
Ками мајци да остати могу!
Ту их Ђорђе опколи са друштвом,
540 па он викну у село Сибницу,
Сибнићани сви му долећеше,
ту се саста стотина јунака;
намах Срби хана запалише,
и тројица Турак' изгорјеше,
545 а тројица пред њих истрчаше
и Србини сва три погубише.
На све стране Ђорђе књиге посла,
у свих градских седамн'ест нахија,
на кметове, селске поглаваре:
550 „Сваки свога убијте субашу;
жене, ћецу у збјегове кријте.“
Кад то чуше српске поглавице,
намах они послушаше Ђорђа:
сви скочише на ноге лагане,
555 припасаше свијетло оружје,
сваки свога убише субашу,
жене, ћецу у збјег одведоше.
Кад је Ђорђе Србље узбунио
и с Турцима веће завадио,
560 онда Ђорђе прође кроз нахије,
па попали турске карауле,
и обори турске тефериче,
и удари на турске паланке,
све паланке он турске попали,
565 женско, мушко, све под мач удари,
тешко Србље с Турцима завади.
Турци мисле да је раја шала,
ал' је раја градовима глава;
уста раја ко из земље трава,
570 у градове саћераше Турке.
Трчи Ђорђе од града до града
и грађане свагђе довикује:
„Чујете ли, ви Турци грађани,
на градов'ма отварајте врата,
575 измеђ' себе дајте зулумћаре,

ак' хоћете мирни да будете –
да градове цару не кваримо;
јер ако их ви дати нећете,
измеђ' себе Турке зулумћаре,
580 те градове раја начинила,
градила их по девет година,
кадра их је за дан оборити
и са царем кавгу заметнути;
а када се с царем завадимо,
585 да устане сви седам краљева
да нас мире, помирит нас неће:
бићемо се, море, до једнога!“
Тад грађани сузе прољеваху
и Ђорђији 'вако говораху:
590 Бег-Ђорђије, од Србије главо,
даваћемо што гођ раја иште,
не кварите царевих градова
ни са царем замећите кавге,
ми даћемо Турке зулумћаре.“
595 Па грађани устадоше Турци,
на градове отворише врата,
измеђ' себе дају зулумћаре,
зулумћаре изјелице Турке,
предају их у србињске руке.
600 Боже мили и Богородице,
када Србљи докопаше Турке
зулумћаре у бијеле руке,
па их сташе Србљи разводити
преко поља без свијех аљина,
605 без ћурака и без антерија,
без сарука, у малим капама,
без чизама и без јеменија,
голе, босе топузима туку:
„Море, баша, кам' пореза наша?“
610 У по поља Ђорђе сабљу вади,
зулумћарске одсијеча главе.
А кад Ђорђе исијече Турке,
исијече Турке зулумћаре,
онда Ђорђе у градове уђе:
615 што би Турак' по градов'ма б'јелим,
што би Турак' за сјече ис'јече,
за предаје што би, то предаде,

за крштење што би, то искрсти.
Кад је Ђорђе Србијом завладо
620 и Србију крстом прекрстио
и својјем крилом закрилио
од Видина пак до воде Дрине,
од Косова те до Биограда,
'вако Ђорђе Дрини говорио:
625 „Дрино водо, племенита међо
измеђ' Босне и измеђ' Србије,
наскоро ће и то време доћи
када ћу ја и тебека прећи
и честиту Босну полазити.“

XXXIX

БОЈ НА ЧОКЕШИНИ

(1804. год.)

Полећеше два врана гаврана
саврх Цера, изнад Чокешине,
крвавијех кљуна до очију
и крвавих ногу до кољена,
5 салећеше у богату Мачву,
те падоше насред Прњавора,
на бијеле Крсманове дворе,
баш Крсмана кнеза Вујичића.
Ту излази љуба Крсманова,
10 излазила, па је говорила:
„Ја два врана, два по Богу брата,
јесте л' скоро са Цера планине?
Јесте л' вид'ли цркву Чокешину
и у цркви славна игумана,
15 игумана Хаџи-Костантина?
Јесте л' вид'ли Турч'ју харамбашу,
који чува страже од Турака
с његовијех триста и три друга
да не буде робља из Поцерја?
20 Јесте л' вид'ли мога господара,
а Крсмана кнеза Вујичића?
Јесте л' вид'ли Ваљевца Јакова,
та Јакова српског коменданта?
Је ли дошо Ваљевац Јакове,
25 је ли дошо и довео војску?
Је л' колико војске у Јакова?
Отишо је Крсман пред Јакова
да дочека војску Јаковљеву,
под Јаковом коња да прихвати.

30 Ђе је Крсман, вода г' однијела,
што с' не нађе код својега двора?
Турска ћу се назвати робиња
за живота њему и за здравља;
мене Турци јесу додијали
35 свако вече двору долазећи,
свако вече и свако ми јутро,
не могу им ватре надавати,
ја како ћу хљеба нам'јесити,
како ли ћу воде нанијети;
40 сви питају куд је Крсман от'шо,
а ја јадна казати не смијем.
Јуче су се пушке испуцале,
сву је Мачву тама попанула;
није тама ода зла времена
45 ни година што родити неће,
већ је тама од прах' пушчаного.“
Ал' бесједе двије птице вроне:
„О госпођо, Крсманова љубо,
ради бисмо добре казат гласе,
50 не можемо, већ каконо јесте.
Ми смо јутрос са Цера планине,
а јуче смо ваздан почивали
на бијелој цркви Чокешини.
Виђели смо Хаџи-Костантина,
55 Костантина, славна игумана,
ђе Србиње јунак причешћује
без канона и без испов'једи,
јер Србиње на бој опремаше,
заклиње их крстом и законом
60 да брат брата у боју не изда;
и вид'ли смо Ђурч'ју харамбашу,
с његовијех триста и три друга,
који чува страже од Турака
да не буде робља од Поцерја;
65 и вид'ли смо Ваљевца Јакова;
у Јакова није много војске,
нема више већ триста Србова
и четири с њиме харамбаше:
до два брата, два Недића млада,
70 Димитрије и с њим Глигорије,
треће бјеше Дамјан Кутишанац,

а четврти Дамјановић Панто –
сва четири јесу једнолика,
једног раста, а једног погледа,
75 једне ћуди, а једне помисли;
на њима је рухо једнолико,
чиста свила до земље спушћена,
а кадифа у краћем скројена;
све оружје у злато облито,
80 у рукама пушке једнолике,
једног харча од дванаест драма;
на глави им капе кадифлије,
златне ките бију по појасу;
јадној мајци сви ти су једнаци!
85 Када дође Ваљевац Јакове,
када дође и доведе војску,
под Јаковом Крсман коња прими,
добра коња крилата ћогата;
како дође Ваљевац Јакове,
90 како дође и доведе војску,
те се Јаков саста са Ћурчијом,
у образ се они пољубише,
ал' за здравље питат се не хћеше,
веће одмах кавгу заметнуше.
95 'Вако рече Ћурч'ја харамбаша:
„Та Јакове, српски коменданте,
хоћеш, болан, више довест војске?
Ако л' нећеш више довест војске,
ја се први с Турци бити нећу,
100 јер ја нисам дрво врбовина,
кад пос'јеку да с' омладит могу,
па да будем врба ко и била,
већ Ћурчија, горски харамбаша,
кад пос'јеку, омладит се нећу.
105 Ја сам јунак душу огр'јешио
и уз часне poste омрсио,
у Љешници три ноћи ноћио
и три дана по њојзи ходио;
док сам турску уходио војску,
110 с Турцима сам мрсно вечерао,
вечерао мрсно и ручао,
с Турцима сам ишо у џамију,
турски клањам, српски Бога молим;

у Турака много има војске:
115 седам хиљад' и триста Турака
и пред војском до два серашћера:
Дервиш-ага из града Зворника,
Ножин-ага од села Маоче;
па сам чуо што говоре Турци:
120 Турци веле да Поцерје робе,
да запале цркву Чокешину,
да погубе Хаџи-Костантина.“
Ал' бесједи Ваљевац Јакове:
„Ти Ћурчија, један пржибабо,
125 ни стари ти четовали нису,
већ чували краве по Сријему!¹
Ласно ти је, море, бабе пржит
у поноћи кад нико не види,
ал' је мучно мејдан дијелити
130 у по подне св'јету на видику;
нећу, море, више купит друштва,
с ово брата дочекаћу Турке.“
Истом они у ријечи бише,
кренуше се Турци из Љешнице;
135 бубњи бију а свирале свире,
сва се земља испод Цера тресе,
право Турци иду Чокешини.
Кад то виђе Ћурч'ја харамбаша,
он докопа пушку по средини,
140 обазре се, рече три ријечи:
„Моја браћо, до триста другова,
ко ће са мном, нека иде за мном,
ја се први с Турцима бити нећу.“
Што бијаше огња пламенита
145 са Ћурчијом оде у планину.
Кнез Михајло Ружичић пошао
из лијепа села Метковића,
и он води три хиљаде војске;
кад Михајло опази Ћурчију,
150 ђе Ћурчија струже уз планину,
препаде се Ружичић Михајло,
намах своју распустио војску:
„Моја браћо и моја дружино,
кад Ћурчија бјежи у планину,

¹Ћурчија је био родом из Сријема, из села Босута.

155 нема данас боја са Турцима,
ви бјежите сваки своме двору,
да се сваки код свог двора нађе.“
Ту Михајло распустио војску.
Чича Јаков остаде пред црквом
160 су својијех три стотине друга,
су четири своје харамбаше;
а игуман Хаџи-Костантине
није треба да с' у боју деси:
Костантин се игуман уклони;
165 а чича се Јаков препадноу,
посједноу крилата ђогата,
голу сабљу држи у рукама,
па дружини 'вако говораше:
„Браћо моја, три стотине друга,
170 да црквену затворим авлију,
да бусије себе поградимо,
па да овђе дочекамо Турке!“
Ал' бесједе два брата Недића:
„Чича Јашо, што си полуђео?
175 Ми нијесмо једне женске главе
под затвором женски да помремо,
па да цркву крви обојимо,
да костима цркву потрусимо,
већ хајдуци, убојни јунаци,
180 што замећу по крајини кавгу
измеђ' цара и измеђ' краљева;
да идемо да сретемо Турке,
да се далек' с њима побијемо,
ђе је свему св'јету на видику!“
185 То рекоше, па се послушаше,
сви шарене пушке потпрашише,
па Недићи напријед пођоше,
а за њима Дамјан Кутишанац,
за Дамјаном Дамјановић Панто,
190 а за Пантом дружина остала.
Чича Јаков на ђогату јаше,
голу сабљу у рукама носи,
иде виђет побит како ће се.
Надалеко сусретоше Турке,
195 повисоко од бијеле цркве,
виш' Врањевца дубока потока

на високу брду голетноме,
ђе Љешници јесте на погледу.
Слушај, госпо, ко заврже кавгу!
200 Два Недића бусије не траже,
већ падоше оба на кољена,
а обадва пушке оборише,
обје пукле, остаће им пусте.
Бого мили, чуда големога,
205 Ђе два брата, два Недића млада,
погодише у турској ордији
до два брата, два Турчина млада,
оба брата изврх Вуковија,
оба брата, оба барјактара,
210 оба паше, ногом не макоше,
барјаци им пусти остадоше.
Земљи паде Дамјан Кутишанац,
земљи паде, пушци огањ даде,
и он уби у турској ордији
215 из Зворника Хасан-барјактара,
Хасан паде, барјак му остаде;
земљи паде Дамјановић Панто,
земљи паде, пушци огањ даде;
Пантелија уби у ордији
220 из Брчкога Глибан-барјактара,
и он паде, ни ногом не маче.
Намах пуче од триста Србова,
намах пуче триста џефердара,
мртвих паде за триста Турака;
225 од Турака седам хиљад' пуче,
магла паде од неба до земље,
нит' се види неба ни облака
од онога праха пушчаного.
Боже мили, срца слободнога
230 у два брата, два Недића млада,
ђе с Турцима завргоше кавгу
триста Срба са седам хиљада:
два Србина удриш' на педесет,
четворица на стотин' Турака,
235 осморица на двјеста Турака.
Бој чинише пуно и за много,
ја у дану пуно седам сата;
све разбише Турке на буљуке.

240 Сташе Турци натраг узмицати,
рањенике Јањи проносити;
ев' Турцима индат придолази,
Недићима нико ниоткуда.
 Ће је срећа, ту је и несрећа:
кад се седам навршише сата,
245 ев' Недићи рана допадоше,
пребише им Турци обојици
из пушака ноге до кољена;
оба сјела један до другог,
они вичу, реко б' вино пију,
250 око себе Србадију храбре,
пушке пуне, на Турке бацају.
 Ће је срећа, ту је и несрећа:
у Недића нестаде џебане,
а не могу на ноге устати
255 да потраже по друштву фишека,
већ из гласа сташе дозивати:
„О дружино, браћо Србадијо,
није ли се у ког догодило
ја фишека да нама докучи,
260 празне су нам пушке у рукама,
још видимо према себи Турке;
у кога се фишек' догодило,
за фишек му ево по жут дукат,
ако му се и то мало чини,
265 за фишек му ево десет дукат'!“
 – Доста злата, ал' џебане нема!
Стаде викат један до другог,
ни у једног није се десило;
а то турски шпијуни зачуше,
270 отрчаше, Турцима казаше,
да ј' у Срба нестало џебане.
Кад то чуше до два серашћера,
Ножин-ага и с њим Дервиш-ага,
од појаса сабље повадише,
275 издалека Турке повратише
и на силу Турке наћераше:
„Јала, кардаш, јуриш на душмана!
У душмана нестало џебане.“
Кад ли, болан, Турци јалакнуше,
280 на Србиње јуриш учинише!

Ту се Срби покорити неће,
већ се бране и празним пушкама;
изломише пушке на седморо
ев' тукући око себе Турке.
285 А кад танке пушке изломише,
сваки Србин хвата по Турчина;
како који докопа Турчина,
сваки пада по Турчину своме,
сваки Србин мори по Турчина,
290 а Србина по двадест Турака.
Погибоше два Недића млада,
и погибе Дамјан Кутишанац,
и погибе Дамјановић Панто,
погуби га Дервиш од Зворника:
295 Дервиш-ага Панту долећео,
удари га сабљом изненада,
уједном му одсијече главу;
Пантелија оста на ногама,
глава паде у траву пред т'јело.
300 Мртва глава са земље говори:
„Ти си, Дедо, ј.у ми ти нену,
јер ме тако из преваре тучеш?“
Сви се Турци онда зачудише
та шта рече мртва српска глава.
305 Ту погибе за триста Србина,
а Турака Јањи донесоше
пет стотина, онђе укопаше,
вергијаша ни носили нису.
И данаске стоји костурница
310 од Србаља и још од Турака
виш' Врањевца дубока потока
на високу брду голетноме.
Та знаће се њино разбојиште
док је Цера и Видојевице
315 и на небу сунца и мјесеца,
ђе Недићи јесу погинули
у суботу на Светог Лазара
пред Христово пред Цвјетоносије.
Чича Јаков на ђоги утече
320 стрампутице путем пријекијем,
а Турчији 'вако говораше:
„Еј, Турчија, да те Бог убије,

Ђе ме данас издаде Турцима?
Ако Бог да и срећа од Бога,
ти се нећеш наносити главе,
наносити за ту пријевару.“
И што рече Јаков не порече.

XL БОЈ НА САЛАШУ (1806. год.)

Вино пију три српске војводе
у богатој и поносној Мачви,
у лијепу селу Метковићу,
а код двора Петра Херићева.
5 Прво бјеше српска војвода
Катић Јанко из села Рогаче
од Космаја, гн'језда соколова;
а друго је војвода Вујица
из Азање сниже Смедерева;
10 а треће је српска војвода
Чупић Стојан, Змају из Ноћаја;
с њима пије до двјеста Србина.
Ту Србина без коња не бјеше,
већ све Срби на коњма добријем,
15 на хатима, а под миздрацима.
А када се напојише винца,
те им винце изиђе у лице,
а ракија приче говорити,
поче им се Чупић тувовати:
20 „Ах, мој брате, Јанко и Вујица,
тешко су ми Турци додијали,
јер сам, браћо, на крајини љутој,
украј Дрине, украј воде хладне,
пак ми Мачву из преваре краду,
25 не могу се с њима удесити,
а да ми се с њима удесити,
волио бих нег' цареву благо,
да ја видим чија јесте Мачва,
чија јесте, чија л' ће остати;

30 то бих сада, браћо, најволио.“
Истом Чупић у ријечи бјеше,
а стражарче долеће са страже,
вјерна слуга Јуришића Станка,
иза Батра, са села Салаша;
35 гологлаво бјеше, без обуће,
без обуће и без дуге пушке;
од шумскога трња одерано,
грознијем се сузам' упрљало.
Војводама када оно дође,
40 оно њима Бога не назива,
већ овако њима проговара:
„Жље га сјели, три српске војводе,
жље га сјели и вино попили!
Ви пијете и попијевате,
45 сиротиња у невољи цвили:
на Мачву вам Турци ударише,
седам хиљад' и триста Турака
и пред њима Мехмед капетане
од Зворника града бијелога,
50 бијела му брада до појаса.
Буљугбаша Јуришићу Станко
са својијех седамдесет друга,
хћаше јунак да узбије Турке,
и на Турке огањ оборише;
55 пуче пушак' од Јуришић Станка,
пуче пушак' седамдесет равно,
од Турака седам хиљад' пуче:
ми не знасмо један за другога,
ко л' погибе, ког' ли ухватише,
60 ко л' утече, који ли остаде,
нит' знадосмо куд се ђеде Станко.
Еле Турци Мачву прегазише,
поробише Совљак и Глоговац.
Ко је вама коње набавио,
65 ко је вама чоху порезао,
ко ли вам је поково оружје,
разма јадна сиротиња раја?
пак с Турцима рају завадисте
и Турцима сада издадосте.
70 Што чините, да вас Бог убије;
што чините, јер се не бијете,

не бијете, јал' се предајете?"
Кад то чуо Чупићу Стојане,
у руци му пуна чаша вина,
75 пуна му се чаша задесила,
од ешка му задрхтала рука,
па испусти чашу на синију
(нит' се разби нит' се проли вино),
а пљесну се руком по кољену,
80 под кољеном скерлет-чоха пуче
и бијела кожа на кољену;
на руци му три златна прстена,
та сва три му цркла на прстима.
Чупић Стојан грозне сузе проли:
85 у Стојана нема много друга
разма цигле двије вјерне слуге,
једно бјеше Сићићу Маринко,
а друго је Шуманац Васиљу;
Стојан викну двије вјерне слуге:
90 „Слуге моје, брже коње ваше.“
А он скочи, припаса оружје,
собом Стојан до мркова дође,
па мркову притеже колане,
притеже му четири колана,
95 а и пету ибришим-тканицу,
узду врже, на мркова сједе;
око њега двије вјерне слуге.
'Вако Чупић рече са мркова:
„Браћо моја, Вујица и Јанко,
100 будите ми данас у невољи,
да идемо дочекати Турке!“
А Вујица гледну на Катића,
Катић Јанко у земљу преда се,
јер Катићу мило не бијаше
105 бој заметат у земљи незнаној
с мало друштва, а с много Турака;
друштва мало, а и то невјешто,
не познаје стаза ни богаза.
Проли сузе Чупићу Стојане,
110 сузе проли, па опет говори:
„Браћо моја, Вујица и Јанко,
будите ми данас на невољи,
данас мене, ја ћу сјутра вама;

ил' ви пошли ил' не пошли, браћо,
115 ја ћу један ударит на Турке,
под срамотом овом остат нећу,
мрет ми данас или мрети сјутра,
волим прије, о мање грјехоте!“
Кад погледа војвода Вујица
120 та ће Чупић грозне сузе лије,
Вујици се врло ражалило,
па он скочи на ноге лагане
и Чупићу овако говори:
„Побратиме, Чупићу Стојане,
125 нека знадеш, ја те издат нећу
са мојијех сто педесет друга;
ко те издо, издало га љето,
бијело му жито не родило,
стара њега мајка не виђела,
130 њим се мила сестра не заклела!“
Пак Вујица викну на дружину:
„А на ноге, моји соколови;
брзо своје коње опремајте.“
Вујо оде до коња алата,
135 притеже му четири колана,
а и пету ибришим-тканицу,
узду врже, сједе на алата,
око њега сто педесет друга.
Ту се Вујо и Стојан састаше;
140 срамота се Јанку учинила
да он јунак од друштва остане,
да остане и да их издаде,
веће и он на ноге устаде
и долеће до коња ђогата,
145 до ђогата гриве окнивене,
притеже му четири колана,
а и пету ибришим-тканицу,
узду врже, на ђогата сједе,
око њега педесет момака.
150 Три војводе заједно пођоше,
три војводе као три сокола,
а за њима до двјеста Србина
на хатима, а под миздрацима,
кано сродно јато голубова –
155 Боже мили, да лијепе ките!

С Метковића села полећеше,
пак Богатић село прелећеше,
у Клијење село долећеше;
а кад бише у село Клијење,
160 Чупић Стојан гледну испод руке,
ал' му Совљак огњем горијаше
а по њему Турци халакају.
Онда Чупић 'вако проговори:
„Браћо моја, Вујица и Јанко,
165 и ви браћо, дв'је стотине Срба,
хоћете ли да се послушамо:
да ми добре коње одјашимо,
па да с коња збацимо теркије,
да ми добрим коњма облакшамо,
170 да колане коњма притегнемо;
брзо ћемо с' ударит с Турцима;
а немојте жалити теркија!
Ја сам чуо од старијех људи:
онђе нема нигда старјешине,
175 старјешине ни да судит може,
који није кадар платит вина
у механи за потребна друга;
хвала Богу, и Бог ми је дао,
ако Бог да те здраво будемо,
180 теркије ћу вама допунити
и хоћу вас вином напојити;
ако л' који у боју погине,
тражићу га, па га сахранити,
л'јепо ћу му т'јело опојати.“
185 Кад то чуло дв'је стотине Срба,
сви Стојана одмах послушаше,
па с добријех коња одсједоше,
побацаше са коња теркије
и колане коњма притегоше,
190 пак на добре коње усједоше,
потekoше путем пријекијем,
на салашко поље истрчаше.
А кад они на друм изиђоше,
Турци прошли друмом широкијем,
195 прошли Турци у богату Мачву,
око пута преко поља равна
на плочама траву одадрли,

ал' се јоште повратили нису.
Кад је Стојан сагледо друмове,
200 опет онђе уставлио друштво,
па он својој дружини говори:
„Браћо моја, Јанко и Вујица,
и ви браћо, дв'је стотине Срба,
ја сам ноћас лијеп сан уснио,
205 нека знате, наш ће мејдан бити,
ако Бог да, добићемо Турке,
само, браћо, држ'те се јуначки,
немојте се, браћо, препанути!
Видите ли то салашко поље
210 колико је дуго и широко,
кад се Турци с плијеном помоле,
све ће поље собом закрилити,
ви се, браћо, препанут немојте!
Ја сам чуо од старијех људи:
215 нема смрти без суђена дана,
ни јунака без првога брата;
нека знате, ја ћу бити први!
Већ овако да се послушамо:
око главе саруке завите,
220 а по турски сабље припашите
и по турски коње разиграјте,
да се Турци далек' не осјете,
нас је мало, а много Турака;
па хајдемо право међу Турке,
225 ко нас гође види од Турака,
свак ће мислит, њима индат иде.
А када се с Турцим' изм'јешамо,
да сви, браћо, Бога поменемо
а по једну пушку избацимо,
230 више пушак' немојте бацати,
већ тргните сабље од појаса
да кроз Турке јуриш учинимо,
пак да Турке одмах рас'јечемо,
рас'јечемо Турке на буљуке,
235 нека не зна један за другога;
тако ћемо Турке забунити.
Јоште, браћо, да вам ријеч кажем:
извадите дрвене чутуре,
напите се поцерске ракије

240 зарад срца и зарад слободе.“
Кад то чуло дв'је стотине Срба,
сви по турски главе замоташе
а по турски сабље припасаше,
пак тргоше дрвене чутуре
245 и стадоше све два и два пити;
Чупић трже дрвену чутуру,
па он пије са два побратима.
По једном се пићем обредише,
а по другу пити започеше,
250 ал' се Турци пољем помолише.
Колика је сила у Турака,
све су поље собом закрилили.
Они гоне плијен од Совљака:
седам хиљад' бијелих оваца,
255 пет хиљада црвенијех коза,
три хиљаде крава музовнијех,
шест стотина мачванских волова;
стоји блека овац' за јањцима,
стоји мека јањац' за овцама,
260 века стоји коза за јарићи,
а јарића дрека за козама;
стоји рика крава за теладма,
а телади мека за кравама;
бука стоји мачванских волова,
265 не познају својијех чобана,
види стока ђе ће путовати,
паке жали свога завичаја;
а за њима Турци халакају.
Виче Турчин један до другог:
270 „Лакше, Мујо, не умори марве!“
– „Хоћу, Усо, ада како нећу;
далеко је Дрини путовати,
бојати се Чупића Стојана.“
Турци мисле, нико их не слуша,
275 Чупић слуша, пак сузе прољева,
та од јада, гледајућ' очима
како Турци српски плијен гоне
(у звјерки би срце препукнуло,
а камоли у живу јунаку!),
280 па говори Чупићу Стојане:
„Видиш, брате, Јанко и Вујица,

видите ли сиротињског пл'јена,
ко б' остао под овом срамотом?"
па он сарук на очи намаче:
285 „Хајте за мноме како који може.“
Сви саруке на очи нам'коше,
а по турски копља окренуше
и по турски коње разиграше,
па сви шуте ништа не говоре,
290 већ одоше на сусрет Турцима.
Најнапријед Стојан на мркову,
за Стојаном Вујо на алату,
за Вујицом Јанко на ђогату,
а за Јанком дв'је стотине Срба.
295 А када их Турци опазише,
они мисле њима индат иде,
па овако њима говораху:
„Валах, кардаш, немаш куда амо;
што смо хћели, то смо учинили,
300 овђе вама не има хисета.“
Срби шуте, ништа не говоре.
А када се с Турци изм'јешаше,
изм'јешаше, пак се познадоше,
тад сви Срби Бога поменуше
305 а на Турке огањ оборише.
Од Србаља двјеста пушак' пуче,
мртвих паде за двјеста Турака;
од Турака седам хиљад' пуче,
паде магла од неба до земље,
310 нит' се види неба ни облака:
виш' њих јарко помрачило сунце
од пушчаног праха и олова;
али Срби старе мејданџије
више пушак' метати не хћеше,
315 већ тргоше сабље од појаса
и кроз Турке јуриш учинише,
рашћераше Турке на буљуке
као вуци бијеле јагањце,
да не знаде један за другога,
320 ко ли гине, ко ли задобива;
Турци вичу: „Умет и Мухамед!“
Срби вичу: „За вјеру хришћанску
и за славу имена српскога!“

325 Кад се двије ударише војске,
Црнобарац Станко харамбаша
на даништу бјеше крај Салаша
с побратимом Нинковић Јовицом
и са побром Латковић Јованом;
кад стадоше сабље сијевати,
330 Станко срцу одољет не може,
веће они с даништа скочише,
сваки себи уби по Турчина,
пак на турске коње усједоше
и по пољу Турке поћераше.
335 Када виђе Чупићу Стојане
ја у боју Црнобарца Станка,
Чупић њему 'вако проговара:
„Бе аферим, Црнобарац Станко!
Да си синоћ мог брата убио
340 и да си ми дворе запалио,
та све бих ти данас опростио,
нити бих те игда прекорио;
проклет био ко ти споменуо
кад си Србљу тако у помоћи.“²
345 Да је коме стати нагледати
како српске сабље сијевају,
мртве турске главе зијевају.
Ту не оста Србин у дружини
који турске не одс'јече главе,
350 који по дв'је, који по четири,
војводама ни броја не има.
С'јече Турке од Рогаче Јанко,
што би Јанко Турак' оставио
дочекује војвода Вујица,
355 што б' Вујица Турак пропустио
дочекује Црнобарац Станко,
што би Станко Турак' промашио
дочекује Латковић Јоване,
што би Јован Турак' оставио
360 дочекује Нинковић Јовица,
што б' Јовица Турак' пропустио
дочекује Чупићу Стојане;
Чупић ради да гласник не оде:

²Станко из Црне Баре био је нешто скривио, па побјегао у хајдуке; и била је изишла заповијест да се не може предати, него да се мора погубити, но тим се случајем предао и остао на миру.

365 сабљом с'јече, а мрковом гази,
другом руком буздованом туче,
на све стране Чупић посла има,
јер он жели да гласник не оде.
Од Србаља нико не погибе
370 разма једно цигло момче младо,
а ни оно не би погинуло,
али смотри токе на Турчину,
пак не хћеде коња да се држи,
већ сјах' с коња да токе добије,
375 па га Срби у боју згазише;
ет' тако је лудо погинуло!
Од Турака мало ко утече
разма један Мехмед капетане
на ђогату коњу виловноме;
380 поћера га Чупић на мркову,
ћераше се преко поља равна,
ћераше се за пуно два сата:
нит' му може Мехмед измакнути
нит' га може Чупић престигнути,
385 јер је Чупић коња уморио
и мрков му рана допадноу;
на мркову седам грдних рана,
још се коњама покорити неће.
Ал' говори Чупић са мркова:
390 „Потурицо, Мехмед-капетане,
обазри се да се погледамо,
да видимо чија је сад Мачва:
ил' је твоја ил' ће бити моја,
чија ли је од старине била!“
Турчин мучи, ништа не говори,
395 веће бјежи с главом без обзира.
Опет Чупић њему проговара:
„Јао, курво, Мехмед-капетане,
ћераћу те Дрини до обале;
док те јунак у Дрину не нагнам,
400 ја се тебе оканити нећу;
ако ли ми уз Дрину побјегнеш,
ћераћу те до града Зворника –
да бих знао да ћу погинути,
ја те данас оставити нећу.“
405 Тад се Турчин натраг обазрео,

десну руку на прси метнуо,
Стојану се до седла поклања:
„Богом брате, Чупићу Стојане,
поклони ми живот на мејдану;
410 твоја Мачва и твоја старина,
ја се у њу нигда вратит нећу,
нит' ћу доћи нит' ћу завојштити,
већ ћу с тобом у дослуку бити,
држаћу те као брата свога;
415 ако л' бих се у њу кад вратио,
еда Бог да и Мухамед светац
те ја из ње главе не изнио!“
(Боже мили, чуда великога,
ђе сам Турчин тада себе прокле.)
420 Ал' се Стојан не би повратио,
ћеро би га макар и пјешице;
али Катић присто за Стојаном
на ђогату гриве окнивене,
па га Катић сусстићи не може,
425 већ Стојана грлом дозиваше,
грлом виче, б'јелом руком маше:
„Побратиме, Чупићу Стојане,
врат' се амо, Бога ти једнога;
пуст' Турчина једног огласника
430 нека каже босанском везиру
како јесте војску покупио
без фермана и без бурунтије
и без р'јечи цара честитога,
па како је поробио Мачву
435 (нек се хвали по Босни каменој),
оћерао краве и волове,
оћерао и козе и овце,
нек им буле сир и масло купе.“
Онда Чупић послуша Катића,
440 пак се прође Мехмед-капетана.
Поврати се Јанку у Салаша,
од Турака шићар покупише,
сиротињски плијен повратише
а Илију Срба сахранише.
445 Откако је гавран поцрнио
није змија гују дочекала
као Чупић Мехмед-капетана

450

у широку пољу салашкоме.
Ако ли тко вјеровати неће,
нека иде те очима види:
знати ће се турска костурница
докле тече сунца и Салаша.

XLI

КНЕЗ ИВАН КНЕЖЕВИЋ

Војску купи Кулин капетане,
крајишнике Турке невјернике,
који драгог Бога не познају,
не имају ни вјере ни душе –
5 војску води на богату Мачву,
куд гођ пређе, свуда Србљу прети:
„Ако Бог да те с’ одовуд вратим,
хоћу, море, Србље разредити,
ви Кулина хоћете познати.“
10 Хришћанске га мајке проклињају:
„Тамо пошо, Кулин-капетане,
тамо пошо, амо не дошао!“
Кулин пређе сву Босну поносну,
Семберију земљу па до Дрине,
15 Дрину пређе, украј Мачве стаде,
поред Дрине улогори војску,
па Србију зове на предају;
од Србије нико доћ му неће,
већ Кулина у дубину маме;
20 више Кулин путоват не смије.
Иван кнеже, Семберији глава,
он Кулину често одлазаше,
под чадоре принос доносаше
не би л’ њему Срби мирни били,
25 и тешко се кнеже додворио,
за свашта се умолит могаше.
Мудар бјеше Кулин капетане,
виђе Кулин да је кнеже мудар,
па се Кулин с кнезом побратио:
30 „Побратиме, оборкнеже Иво,
ев’ ти јеси Семберији глава,

а ја јесам над крајином турском;
одсад, кнеже, да се побратимо.“
То рекоше па се побратише.
35 Оде Иво двору Поповима,
па кметове семберске дозива:
„Не бојте се ропства од Кулина.“
Оде Иван по својој нахији
турској војсци таин да саставља.
40 А Кулин је Иву преварио,
једно јутро курва подранио,
по Васкрсу пред Светога Ђурђа,
с војском оде уз ту воду Дрину.
Када дође Јадру води хладној,
45 у Добрићу селу освануо.
Добрићане Србље дозиваше:
„Ход’те, море, коње прихватајте,
праву рају нигде робит нећу,
а с хајдуци како начинимо.“
50 Сви у скупу Добрићани дошли,
онда Кулин викну на војнике,
Турци бритке сабље повадише,
добрићанске кмете исјекоше:
седамдесет и четири главе
55 што србињске осјекоше Турци;
па Илију кнеза ухватише
и Филипа, попа добрићкога,
бијеле им повезаше руке,
а сав Добрић село поробише,
60 поробише, ватром попалише;
заробише триста робињица,
плијен гоне, а робиње воде.
Савезана и попа и кнеза
кад ордији Турци доћераше,
65 обадва их на коље набише
и ружном их смрти поморише.
Под чадор’ма робље под’јелише.
Ето кнеже из нахије иде,
таин вуче у турску ордију
70 су својијех дванаест кметова.
Кад се кнеже Турцима прикучи,
испод руке гледну по ордији,
ал’ се турска војска ишарала:

75 ђе је чадор, ту је и робиња.
Виђе кнеже да је дошло робље;
 колико је срца милостива,
 трипут пада, па он обумира
 гледајући јада ев' од робља,
 низ образе грозне сузе лије:
80 Нуто, браћо, јада од Србије!
 Неђе Турци јесу преварили,
 те хришћанску славу погазили.“
 А кад Иван међу Турке уђе,
 утро сузе, па се силом смије,
85 турски Турцим' Бога називаше:
 „Добро ти сте, Турци, уранили
 и добар сте ловак уловили.“
 „Јесмо, кнеже, не може се љепше.“
 Када дође Кулинову кнеже,
90 Кулинову свилену чадору,
 пред Кулином преклони се кнеже,
 па му пође руци и папучи,
 па му турски Бога називаше;
 а Кулин му Бога прихваташе,
95 па се Кулин с мјеста помицаше,
 до себе му мјесто начињаше,
 па му пружа кафу са шећером;
 ал' се Иван за невољу смије
 и Кулину 'вако говораше:
100 „Та Кулине, драги побратиме,
 ни ћу сиђет ни ћу кафе пити,
 кад си мене тако преварио
 и без мене ловак уловио.
 Хоћеш мени учинити хисе?
105 Ја без тебе што сам уловио,
 све ћу, побро, теби поклонити.“
 Ал' бесједи Кулин капетане:
 „Побратиме, оборкнеже Иво,
 биће теби хисе ко и мени,
110 на поклон ти тридесет робиња.“
 Кад то чуо Кнежевић Иване,
 пред Кулином у земљу пољуби:
 „Хвала теби, Кулин капетане,
 а на робљу и на дару твоме.“
115 Кад виђеше робиње остале

та да Иван може помоћ робљу,
све из једног грла повикаше
и до Бога тешко протужише,
па кроз Турке јуриш учинише,
120 Ивану се за skut ухватише;
„О Иване, и отац и мајко,
избављај нас како год ти знадеш,
не пусти нас ти у турске руке.“
Која брати, а која очими;
125 Иван пође, а робље му не да.
Иван срцу одољет не може,
сузе рони и робиње тјеши:
„Не бојте се, драге сестре моје,
ја ћу молит Србље око себе
130 не би ли вас како избавили.“
Оде Иван говорит Кулину:
„О Кулине, драги побратиме,
што ћу ти се нешто замолити,
хоћеш ли ме, побро, послушати?
135 Продај мене свеколико робље,
ишти пусто небројено благо.“
Ал' бесједи Кулин капетане:
„А мој побро, оборкнеже Иво,
ти не можеш купит твога робља,
140 ја ћу искат што ти дат не можеш;
ти ћеш с робља изгубити главу.“
Ал' бесједи Кнежевић Иване:
„А мој побро, Кулин-капетане,
ишти благо све жежено злато,
145 ишти блага колико ти драго,
ти не жали ни мене ни робља.“
Узе Кулин цијенити робље:
„Даћеш, Иво, пет товара блага.“
Иван пред њим у земљицу љуби:
150 „Побратиме, Кулин-капетане,
ево теби три товара блага,
даћеш мени свеколико робље.“
То рекоше па се погодише.
Узе Кулин бесједит Ивану:
155 „Хоћеш, побро, сад водити робље?
Кад ћеш мени донијети благо?“
Вели њему Кнежевић Иване:

„Хоћу, побро, сад водити робље,
Благо ћу ти донијет послије.“
160 Бесједи му Кулин капетане:
„Имаш, побро, тврде јемце за се?“
Ал’ бесједи Кнежевић Иване:
„Ја увијек по три јемца држим:
једног јемца Бога великога,
165 другог јемца моју тврду вјеру,
трећег јемца: преварит те нећу.
Ако ли ми тима не вјерујеш,
ја имадем и друга четири,
сва четири господе Турчина:
170 Дервиш-агу из града Зворника,
Мул-Ахмета више Бијељине,
и турскога млада књижевника
из џамије млада мујезина,
четвртога агу Омер-агу.“
175 Сва четири ту се догодише,
за Ивана тако с’ ујемчише
седмог дана да донесе благо.
Онда Иван покупио лађе,
па он стаде превозити робље,
180 Турцима се не да превозити.
Када Иван све превезе робље,
узја’ Иван дору помамнога,
па он оде свом бијелу двору,
а за њиме триста робињица.
185 Када робље свом двору доведе,
испред двора посадио робље,
три товара хљеба изломио
и све јесте робљу разгодио,
па изнесе вина и ракије,
190 нахрани их хљебом бијелијем,
а напоји вином и ракијом.
Кад је Иван робље напојио,
онда Иван коња посједнуо,
па поведе све триста робиња,
195 одведе их шехер-Бијељини.
Кад доведе Бијељини робље,
на конаке робље наредио,
па им даје ручак и вечеру;
слуге Иван посла на све стране,

200 по свој својој земљи Семберији,
а на село свако поручује:
„Од свакога двора бијелога
нека овђе дође старјешина;
која жена јесте удовица
205 у својему двору старјешина,
нек и она Бијељини дође;
и која је жена нероткиња,
нек и она дође Бијељини.“
Кад то чула земља Семберија,
210 сва Ивану по ријечи дође.
Кад се свијет слез' у Бијељину,
онда Иван по народу пође,
низ образе грозне сузе лије,
а оваке ријечи говори:
215 „Ко не има од срца порода
ев' сад може срце отворити,
купит сина или милу ћерцу,
своју душу врћи у чистоту,
нерођено ј' боље нег' рођено;
220 а ко има од срца порода,
тај нек купи данас још једнога,
једног сина или милу ћерцу,
зарад Бога и заради душе;
који братац миле сеје нема
225 сад је може за благо купити,
својој души мјесто ухватити.
Откупите, моја браћо драга,
избављајте те србињске душе
а од турске од нечисте руке.“
230 Кад то чуше Сембери Србињи,
одмах сташе куповати робље,
а Иван им стаде продавати.
Неће Иван да цијени робље
не би л' прије саставио благо.
235 Прода Иван триста робињица
и састави два товара блага,
а трећега саставит не може;
трећи товар узајмио блага
од Омера и од Мул-Ахмета.
240 А кад Иван саставио благо,
носи благо Кулин-капетану.

Кад је Кулин опазио благо,
то Кулину врло мило било,
па Ивану кнезу говорио:
245 „Хвала теби, Иво оборкнеже!
Таквог кнеза до Стамбола нема.“
Опет Иван Србље сакупио
пред бродачку пред бијелу цркву,
па је Иван Србљем говорио:
250 „Чујете ли, Србљи браћо драга:
оно робље што сте куповали
немојте га глади поморити,
већ све оно робље распустите
нека иде куд је коме драго;
255 то је, браћо, мала задужбина
откупити робље од Турака
па држати да код вас робује,
већ нек иде куд је коме драго.“
Кад то чули Србљи свиколици,
260 онда они распустише робље;
оде робље куд је коме драго.
Благо Иви и Ивиној души!
И то Иви нико не припозна,
ни Ивану когоди захвали,
265 а камоли да Ивану плати.
Иван неће ни од кога плате,
Ивану ће Христос Господ платит
када Иван буде на истини.

XLII

БОЈ НА МИШАРУ (1806. год.)

Полећела два врана гаврана
са Мишара поља широкога
а од Шапца града бијелога,
крвавијех кљуна до очију
5 и крвавих ногу до кољена.
Прелећеше сву богату Мачву,
валовиту Дрину пребродише
и честиту Босну прејездише,
те падоше на крајину љуту,
10 баш у Вакуп проклету паланку,
а на кулу Кулин-капетана;
како паше, оба загракташе.
Ту излази када Кулинова,
излазила, те је говорила:
15 „Ја два врана, два по Богу брата,
јесте л' скоро од доње крајине,
од Мишара поља широкога
а од Шапца града бијелога?
Јесте л' вид'ли многу турску војску
20 око Шапца града бијелога,
и у војсци турске поглавице?
Јесте л' вид'ли мога господара,
господара Кулин-капетана,
кој' је глава над сто хиљад' војске
25 и који се цару затекао
да ћ' Србију земљу умирити
и од раје покупит хараче;
да ће Црног Ђорђа ухватити
и жива га цару опремити;

30 и да ћ' исјећ српске поглавице
кој' су кавгу најпре приметили?
Је ли Ђорђа цару оправдио,
је л' Јакова на колац набио,
је ли Луку жива огулио,
35 је л' Цинцара на ватри испеко,
је л' Чупића сабљом посјекао,
је л' Милоша с коњма истргао:
је л' Србију земљу умирио?
Иде ли ми Кулин капетане,
40 води л' војску од Босне поносне,
иде ли ми, хоће л' скоро доћи?
Не гони ли мачванскијех крава,
не води ли српскијех робиња,
које би ме вјерно послужиле?
45 Каж'те мени кад ће Кулин доћи,
кад ће доћи, да се њему надам?"
Ал' бесједе двије птице вроне:
„Ој госпођо, Кулинова љубо,
ради бисмо добре казат гласе,
не можемо, већ каконо јесте.
50 Ми смо скоро од доње крајине
а од Шапца града бијелога
са Мишара поља широкога,
виђели смо многу турску војску
око Шапца града бијелога
и у војсци турске поглавице,
и вид'ли смо твога господара,
господара Кулин-капетана,
и вид'ли смо Црнога Ђорђија
60 у Мишару пољу широкоме;
у Ђорђија петн'ест хиљад' Срба,
а у твога Кулин-капетана,
у њег' бјеше сто хиљад' Турака.
Ту смо били, очима гледали
65 кад се двије ударише војске
у Мишару пољу широкоме,
једно српска, а друго је турска;
пред турском је Кулин капетане,
а пред српском Петровићу Ђорђе.
70 Српска војска турску надвладала;
погибе ти Кулин капетане,

погуби га Петровићу Ђорђе,
с њим погибе тридест хиљад' Турак'
изгибоше турске поглавице,
75 по избору бољи од бољега,
од честите Босне камените.
Нити иде Кулин капетане,
нити иде нити ће ти доћи,
нит' се надај нити га погледај!
80 Храни сина, пак пошљи на војску:
Србија се умирит не може!"
Кад то зачу Кулинова када,
она цикну како љута гуја,
па кадуна 'вако говорила:
85 „Јао, врани, да зла тога гласа!
Још ми каж'те, два по Богу брата:
кад сте били, очима гледали,
знадете ли још ког по имену
поглавара кој' је погинуо
90 од честите Босне камените?"
Говоре јој двије птице врानе:
„Знамо сваког, госпо Кулинова,
сваког знамо, и казат хоћемо
поглавара сваког по имену
95 и ко их је, кадо, погубио.
Погибе ти Мехмед капетане
од Зворника града бијелога,
погуби га Милош од Поцерја;
пак погибе паша Синан-паша
100 из Горажда са Херцеговине,
погуби га Лазаревић Луко;
погибе ти Мула Сарајлија,
погуби га Чупић код Дреновца;
погибе ти Хасан Беширевић
105 у Китогу, лугу зеленоме,
погуби га попе Смиљанићу;
погибе ти дервентски капетан,
погуби га Ваљевац Јакове,
на Добрави одс'јече му главу.
110 Нешто Турак' на Саву удари,
на добријем коњма препловише,
утекоше у земљу њемачку;
ками мајци да утећи могу!

115 Зачуо их витез Цинцар Јанко
и зачуо Лазаре Мутапе,
припасаше свијетло оружје,
пријеђоше у земљу њемачку,
пак по трагу поћераше Турке;
стигоше их на првом конаку,
120 баш на ушћу код воде Босута,
истом Турци на конак одја'ли
у Босуту пред бијелом крчмом,
али Цинцар из краја повика:
„Стани, Туре, нијеси утекло!“
125 С друге стране Мутап повикао.
Кад то зачу Остроч капетане,
лудо д'јете, одмах се препаде,
Хаџи-Мосто намах обумрије;
ту долеће Цинцар са Мутапом,
130 Мутап Мосту одсијече главу,
Цинцар Јанко Остроч-капетану;
утече им од Градачца Дедо;
а ни он им не би утекао,
ал' у Деда много пријатеља,
135 па га сакри њемачка господа.
Кад згубише Остроч-капетана,
ту Србини како мрки вуци
од њих пусто одузеше благо
и добре им коње похваташе,
140 а њих јадне у Саву бацише
и овако Сави говорише:
„Саво водо, валовита, хладна,
ждери, Саво, наше душманине!“
Посјекоше Остроч-капетана
145 у Њемачкој пред бијелом крчмом,
не стиде се цара ни ћесара.“ –
Кад то зачу Кулинова када,
љуто цвили, до Бога се чује,
јадикује кано кукавица
150 а преврће како ластавица;
па овако проклињати стаде:
„Бјео Шапцу, не бијелио се,
већ у живој ватри изгорјео,
јер код тебе Турци изгибоше!
155 Црни Ђорђе, да те Бог убије!

Откако си ти закрајинио,
многу си ти мајку уцв'јелио,
а љубовцу у род опремио
и сестрицу у црно завио;
160 и мене си јадну уцв'јелио,
јер ми згуби мога господара,
господара Кулин-капетана!
Попе Луко, рана допануо,
јер погуби пашу Синан-пашу,
165 који знаде Босну сјетовати?
О Милошу, пушка те убила,
јер погуби Мехмед-капетана,
којино је био десно крило
ц'јеле Босне и њене крајине?
170 О Јакове, да те Бог убије,
твоји двори пусти останули,
јер погуби Дервент-капетана?
О Чупићу, жалости дочеко,
јер погуби мулу сарајевског,
175 који знаде и цару судити?
О Китоже, не зеленио се!
Смиљанићу, не веселио се,
јер погуби Беширева Хасу,
кога љепшег у свој Босни нема?
180 Остаде му злато испрошено!
О Цинцаре, да те Бог убије!
Мало јада по Турћији радиш,
ја шта тражиш по земљи Њемачкој?
јер погуби Остроч-капетана,
185 лудо д'јете, јединца у мајке?"
То говори Кулинова када,
то говори, а с душом се бори;
доље паде, горе не устаде,
већ и она црче од жалости.

XLIII

МИЛОШ СТОЈИЋЕВИЋ И МЕХО

ОРУГЦИЋ

(1809. год.)

Закукала сиња кукавица
на главици више Бијељине;
то не била сиња кукавица
веће мајка Оругџића Меха.
5 Ако кука, јест јој за невољу:
синоћ мајка оженила Меха,
а јутрос га на војску опрема,
остаје му љуба нељубљена,
нељубљена и незагрљена.
10 Мајка Меха на војску опрема
на прудове Дрини валовитој,
с њиме иде паша Али-паша,
а за пашом сва остала војска.
Али-паша Меха сјетоваше:
15 „О јолдашу, Оругџићу Мехо!
Српска војска Дрину воду пређе
и пред војском српске поглавице:
прво јесте Лазаревић Луко,
који Шапцем комендира градом,
20 а на Луку турске мајке туже,
много их је старих уцв'јелио;
а друго је српска поглавица
Цинцар Јанко од Орида града,
који кавге по свијету тражи,
25 ње је кавга да се онђе нађе;
а треће је српска поглавица
из Ноћаја Чупићу Стојане,

који није пријатељ Турцима;
четврто је српска поглавица
30 из Поцерја Поцерац Милошу,
у кога је сабља Кулинова,
Турцима је паше на срамоту,
ђога трче, сабљом Турке с'јече,
не стиди се цара ни везира. –
35 Ходи мудро, не погини лудо,
сачувај се од душманске руке,
а од Срба, турског душманина,
јер ти јеси Бијељини глава,
а нијеси самој Бијељини,
40 већ си глава на по Босне славне.“
Ал' бесједи Оругџићу Мехо:
„Не будали, пашо Али-пашо!
Ево има три године дана
откако је Кулин погинуо
45 у Мишару пољу широкоме;
сабља му се јесте огласила
у некаква Поцерца Милоша,
и ја ходим и чету проводим,
куд гођ идем, за Милоша питам;
50 волио б' се с њиме удесити,
нег' цареву благо задобити:
да покајем Кулин-капетана,
да повратим сабљу Кулинову;
ако буде Милош прешо Дрину,
55 Милоша ћу на мејдан зазвати,
с њиме ћу се данас огледати,
макар своју изгубио главу.“
Истом они у ријечи били,
српске страже припазише Турке,
60 отрчаше у логор, казаше
под шаторе Лазаревић Луки.
А кад чуо Лазаревић Луко,
хитро скочи у шатору своме,
пак припаса свијетло оружје;
65 уста Луко, пође по логору,
стаде дизат пјешце и коњике,
пјешацима 'вако говораше:
„Србљи пјешци, браћо моја драга,
притежите за ноге опанке,

70 гарабиле пушке потпрашујте,
па у равно поље излазите:
силни Турци у поље дођоше,
ваља, браћо, дочекати Турке
на шарене пушке гарабиле.“
75 Кад пјешаци Луку саслушаше,
сви притежу за ноге опанке,
гарабиле пушке потпрашују,
на алаје у поље излазе;
шарке пушке по средини носе,
80 а на Турке попријеко гледе
како вуци на б'јеле јагањце.
Коњцима Луко говораше:
„Коњаници, моја браћо драга,
ко је коњик, коње опремајте,
85 сабље паш'те, колане притеж'те,
па у равно поље излазите:
силни Турци у поље дођоше,
ваља, браћо, дочекати Турке,
по равну се пољу поћерати,
90 на св'јетлу се сабљу огледати;
срамота је побјећ са мејдана.“
Од коњика најпре Милош чуо,
па припаса свијетло оружје
а долеће до коња ђогата,
95 до ђогата ока шаренога,
притеже му четири колана
а и пету ибришим-тканицу;
када Милош ђогу колан стеже,
ту се ђогат боју осјетио,
100 па првијем закопа ногама,
ногам' копа, а ушима стриже,
Милошу се живо срце смије;
види Милош на коњу ђогату
ђе ће тај дан мејдан отворити,
105 наком себе спомен оставити.
Друго чуо јунак од коњика
Чупић Стојан из села Ноћаја;
скочи Чупић у шатору своје
и припаса свијетло оружје,
110 па долеће до коња дората,
који ваља кутије дуката,

а Чупића стоји без динара,
јера га је Чупић задобио
од Турчина Пејза Мехмед-аге,
115 па га јаше Турком на срамоту;
притеже му четири колана
а и пету ибришим-тканицу.
Треће чуо Богићевић Анта
од Лознице, од бијела града;
120 скочи Анта у шатору своме
и припаса свијетло оружје,
па долеће до коња мркова,
притеже му четири колана,
а и пету ибришим-тканицу; –
125 узду вргли, а на коње сјели.
Луко силну искупљаше војску,
искупљаше пјешце и коњике,
а војводе војску очекују.
Под Милошем смиром ђогат неће,
130 већ Милоша забољела рука
устежући виловна ђогата;
кад с' Милошу веће додијало,
он с' обазре на оба рамена,
'вако рече двије три ријечи:
135 „Браћо моја, пјешци и коњици,
ви хајдете како ви можете,
а ја одох како ђогат хоће:
ђогат ми је боја пожељео,
моја десна засилила рука,
140 рада се је с Турцима играти,
при појасу сабља ожедњела,
пожељела крви од јунака;
ја отидох да сабљу напојим,
да напојим крви од Турака.“
145 То изрече Поцерац Милошу,
а ђогату попусти дизгене.
Тад се слеже ђогат преко поља,
а за њиме Чупић на дорату,
доро ђогу не да одмакнути,
150 на сапи му главу наслонио;
за Чупићем Богићевић Анта
на мркову коњу виловноме,
мрков не да дору одмакнути,

на сапи му главу наслонио.
155 Три војводе уједно одоше,
Боже мили, срца свободнога,
помислише на старе јунаке
како ваља мријет на мејдану,
њих тројица пред двадест хиљада;
160 и далеко сусретоше Турке.
'Вако с Турци кавгу заметнуше:
њих тројица три пушке бацише,
од Турака двадест хиљад' пуче;
војводама Бог и срећа даде,
165 ниједна им ране не зададе;
ал' војводе старе мејданције
више пушак' метати не хћеше,
већ тргоше сабље од појаса,
сташе збијат Турке у буљуке.
170 А заосто Лазаревић Луко,
па се Луко пред логором креће
преко поља кано и планина.
Далек' бјеше Оругџићу Мехо,
далек' бјеше пред својом ордијом,
175 на ђогату коњу виловноме;
под њиме се ђогат помамио,
преко себе б'јелу пјену баца;
Турчин носи сабљу у зубима,
па се српској прикучује војсци;
180 да се Турчин Срба докопао,
не би ни он главе изнесао,
ал' би доста јада починио
и српскијех мајки уцв'јелио.
Опази га Поцерац Милошу,
185 па говори Анти и Стојану:
„Чујеш, брате, Анто и Стојане,
вас двојица Турке узбијајте –
сад ће вама наша браћа доћи,
виђећете јада од Турака –
190 а ја одох на коњу ђогату
да повратим ону потурицу,
да нам каква квара не учини,
да србињске мајке не уцв'јели;
свака мајка рада виђет сина.“
195 То изрече Поцерац Милошу,

трже сабљу у десницу руку,
лако пође, па Меха пристиже,
па са сабљом њега поврћаше
и овако њему говораше:
200 „Стан’ Турчине, куд си насрнуо?
Видиш море, да си погинуо.“
Ал’ се Турчин не да повратити;
по равну се пољу поћераше,
на чарку се збиља ишћераше.
205 Двије војске стале те гледале
ђе с’ јунаци по мејдану гоне,
па се ћешто из пушака туку,
један другом ране не задаје
(двије војске стале те гледају
210 кој’ ће коме очи преварити);
а кад мале пушке поизбаце,
обојица коње зауставе,
пушке пуне, са коња говоре,
један другом љуте јаде даје.
215 ’Вако рече Оругџићу Мехо:
„Море, влаше, из које с’ нахије,
како ли се зовеш по имену?
Имадеш ли остарјелу мајку,
јеси ли се, море, оженио?
220 Постаће ти мајка кукавица,
остаће ти љуба удовица –
с киме си се данас поћерао!“
Бесједи му Поцерац Милошу:
„Што ме питаш, море, потурицо,
225 ја имена свога крити нећу:
ја сам с врха Шабачке нахије,
из Поцерја Поцерац Милошу,
код кога је сабља Кулинова;
стара ме се нагледала мајка,
230 младога ме мајка оженила,
вјерне сам се љубе наљубио,
турских сам се глава насјекао –
свом сам срцу жељу испунио,
већ не жалим свијет пром’јенити.
235 Веће, море, млада потурицо,
ти откле си, из кога ли града,
како ли се зовеш по имену?

240 Je ли теби у животу мајка;
 да се ниси скоро оженио?
 Постаће ти мајка кукавица,
 остаће ти була нељубљена –
 с киме си се данас поћерао!“
 Бесједи му Оругџићу Мехо:
245 „Ни ја, влаше, имена не кријем;
 ја сам, море, испред Бијељине,
 по имену Оругџићу Мехо,
 којино сам Бијељини глава,
 панцирлија над по Босне глава.
 Ево има три године дана
250 откако је Кулин погинуо
 у Мишару пољу широкоме;
 сабља му се јесте прогласила
 у некаква Поцерца Милоша,
 и ја ходим и чету проводим,
255 куд гођ идем, за Милоша питам,
 волио б’ се с њиме удесити,
 нег’ цареву благо задобити:
 да покајем Кулин-капетана
 и повратим сабљу Кулинову.
260 Алах, Алах, милом Богу хвала,
 ето, влаше, сад се удесисмо
 у по поља св’јету на видику,
 сад ћемо се, море, огледати.“
 Кад то чуо Поцерац Милошу,
265 главом махну, зубима шкргутну:
 „Ти си, Мехо, ј..у ми ти нену!
 За ме питаш, а ја тебе тражим;
 жена био тко ти побјегао!“
 Намјери се ђетић на ђетића,
270 па на сусрет коње потекоше.
 Трже Милош сабљу у десницу;
 хћаше Милош дочекати Меха
 на десницу и на оштру сабљу,
 нека виде војске обадвије
275 како ђетић од Србије с’јече;
 а кад виђе Оругџићу Мехо,
 препаде се, да га Бог убије,
 на далеко свог коња остави,
 па потрже двије пушке мале,

280 нанишани обје на Милоша,
обадвјема живу ватру даде,
обје пукле, остануће пусте;
ал' Милошу Бог и срећа даде
ниједна му ране не зададе.
285 А кад виђе Оругџићу Мехо
ђе остаде Милош на ђогату,
препаде се, срамота га било,
па он од страх' обје пушке баци,
даде плећа бјежат у ордију.
290 Њега ћера Поцерац Милошу
на ђогату коњу виловноме:
„Стани, море, Оругџићу Мехо,
обазри се да се огледамо,
срамота је бјежат са мејдана;
295 није шала – двије војске гледе.“
Ал' се Турчин не смје обазрети,
веће бјежи с главом без обзира.
Злу се Милош тому домислио:
он потеже пушку кубурлију,
300 пушци Милош живу ватру даде.
Пуче пушка, запјева Милошу,
Оругџићу на жалост одјекну:
враг догоди те Меха погоди.
Поче Мехо дремат на ђогату,
305 а Милош му стаде говорити:
„Море, Мехо, је л' ти мало пића?
Многога сам тако напојио,
па кад заспи, више се не диже.“
Махну Милош сабљом и десницом,
310 према себе ударио Меха
на дохвату по бијелу врату,
уједном му одсијече главу.
Кад погибе Оругџићу Мехо,
остали се препадоше Турци:
315 од све војске погибе им глава.
Онда Србљи у глас повикаше
а на Турке сложно ударише.
Да се коме стати нагледати
како српске сабље сијевају,
320 мртве турске главе зијевају.
Ту не оста Србин у дружини

који турске главе не одс'јече.
Од Србаља мало тко погибе,
од Турака мало тко утече;
325 изгибоше турске поглавице:
погибе им хоџа из Стамбола,
који благе р'јечи говораше,
ког је царе био опремио
да по земљи благе збори р'јечи
330 не би л' како земљу умирио,
с њим погибе дван'ест поглавара;
утече им паша Али-паша,
утече им шех'ру Бијељини.
Весели се под Цером Поцерје,
335 којено си гн'јездо соколово:
кад Србину буде за невољу,
у теби се по соко излеже,
те Србину буде у помоћи.
Весели се, Милошева мајко,
340 ти која си Милоша родила!
Весели се, Поцерац Милошу,
десна ти се посветила рука,
која знаде погубити Меха,
свим Турцима храброг поглавара,
345 а Србима свима душманина!
Весели се, Поцерац Милошу,
дуго ти се име спомињало:
докле текло сунца и мјесеца!

XLIV

БОЈ НА ЛОЗНИЦИ

Затјече се паша Али-паша
у Зворнику, у својему граду,
на ћитапу своме Алкуруану:
„Ој да би ме не родила мајка,
5 ни влахиња ни млада Туркиња,
већ кобила, која хата мога,
хоћу силну покупити војску
по Зворнику и по Мулалуку;
па ћу звати пашу Сребрницу,
10 Херцеговце соколове Турке,
Мостаране до мора јунаке;
па ћу звати многе капетане
крајишнике, љуте убојице,
и четири санџак-алајбега,
15 седам паша са седам санџака
и осмога пашу учтуглију.
Кад сакупим војску у Зворника,
поградићу орахове шајке,
шајке лаке, орахове лађе,
20 у Зворнику, у мојему граду,
па ћу шајке спустити низ Дрину,
ја пред војском покрај Дрине поћи,
с војском сићи до поља Тичара,
на Тичару с војском Дрину прећи,
25 на Лозницу хоћу ударити,
на Лозницу, моју ђедовину,
коју ми је ђедо освојио,
у Косову пољу задобио,
у Косову на свијетлу сабљу,
30 па од мене Раци преотеше,
преотеше на љуту срамоту

код мојијех пет стотина кмета;
сад ја кмета немам ниједнога.
Мислим сјести у б'јелу Лозницу,
35 до Илина ил' до Пантелина;
а кад сједнем у б'јелу Лозницу,
похватаћу влашке поглавице:
Јакова ћу на колац набити,
а Луку ћу жива одерати,
40 Милоша ћу с коњма истргати,
Чупића ћу бритком сабљом посјећ,
Цинцара ћу на ватри спалити;
кучку курву Богићевић Анту,
који ми је Јадар посвојио
45 и под своје крило прихватио,
хоћу њега на коло вргнути.
Ја не могу рала ухватити,
нит' умијем орат ни копати,
веће хоћу тако урадити,
50 да бих своју изгубио главу;
већ с' овако живљети не може.“
То говори паша Али-паша,
то говори, ал' Бога не моли,
већ окрете силну купит војску
55 по Зворнику и по Мулалуку:
књигу пише, посла Сребрници,
другу посла на Херцеговину,
трећу посла бијелу Мостару,
на Мостарце до мора јунаке,
60 а четврту босанском везиру,
учтуглији паши Кукавици;
пету посла у Крајину љуту
на тридесет и три капетана;
шесту посла, брате, на четири,
65 на четири санџак-алајбега,
седму посла, ев' књигу клетвену,
на Бошњаке Турке мусломане,
на мечете и на све џамије,
на све хоџе и на мујезине:
70 „Ко је Турчин и турског племена,
те га јесте Туркиња родила
и турскијем мл'јеком задојила,
те вјерује свеца Мухамеда,

нек се диже тући ђаурина:
75 ђаури нам тешко додијаше,
нашег цара прво уцв'јелише,
уцв'јелише, за срце ујеше:
двије њему земље одвојише,
Ођунлију и Маћедонију;
80 исјекоше Турке јењичаре,
јењичаре, цареве синове,
а градове б'јеле поурваше,
од џамија цркве поградише.
И те би им јаде опростили,
85 ал' видите л' ће ће горе бити:
пјани власи мировати неће.
По Зворнику и по Бијељини
ми се Турци маћи не смијемо
од влашкијех љутијех змајева:
90 прелијећу преко воде Дрине,
па се наше Босне прихваћају,
дочекују по друмов'ма Турке
и русе им одс'јецају главе;
из чаршије изић не смијемо
95 нит' на воду Дрину извирити;
нека знате, више ћ' јада бити:
сву ће нашу Босну посвојити:
ход'те доћ'те, ако Бога знате!“
Оде књига по свој Босни славној
100 на све Турке турске поглавице.
Када Турци књиге проучише,
низ образе сузе прољеваше,
па скочише на ноге јуначке,
из подрума коње изведоше,
105 припасаше свијетло оружје,
са свих страна војску сакупише,
па Зворнику граду одведоше.
Кад се Турци под Зворник слеглоше,
те их паша на тефтер узео,
110 ал' Турака сто хиљада дође.
То је паши врло мило било,
па он гради орахове шајке,
шајке лаке, орахове лађе,
у Зворнику, у својему граду;
115 па он шајке отиште низ Дрину,

а он с војском покрај Дрине сиђе,
на Тичару с војском Дрину пређе;
изиђоше у поља лозничка,
украј Дрине табор учинише
120 и лозничка поља притискоше:
све је бијел чадор до чадора,
коњ до коња, јунак до јунака,
бојна копља кано чарна гора –
све с' вијају по пољу барјаци
125 кано мрки по небу облаци;
товни коњи, а бијесни Турци,
на алаје по пољу одлазе,
на Лозницу попријeko гледе.
Ту су Турци мудри и паметни:
130 бише Турци украј воде Дрине,
бише Турци за петнаест дана,
не хћедоше заметати кавге;
а кад своју одморише војску,
па се војска уједно сустиже,
135 прије зоре и бијела дана,
Лозници се граду прикучише,
на Лозницу сложено ударише;
прве Турци шанце освојише
и по шанцу адет поставише:
140 по бедуу вргоше барјаке,
а у шанцу амаз проучише;
на Лозницу на град ударише:
како Турци нагло ударају,
за бедем се рукам' прихваћају,
145 Лозница се из темеља креће.
У граду су до три војевode:
прво јесте српска војевода
од Лознице Богићевић Анто,
а друго је српска војевода
150 по имену Милош од Поцерја,
а треће је српска војевода
ја из Шапца Бакал Милосаве.
Трчи Анто по бедену граду
кано соко по јелову грању,
155 по бедену поређа барјаке,
а Србине меће на бусије;
виче Анто грлом бијелијем,

вече Анто ко да соко кликће,
око себе Србадију храбри:
160 „О Србини, не бојте се, браћо,
пун’те пушке, а туците Турке!
Нек је Турак’ сто хиљада војске,
нас у граду двадесет стотина,
нека знате, разбићемо Турке.
165 Не жалите праха ни олова,
у мене је задоста џебане:
да ложимо три мјесеца дана,
да ложимо, војску би гријали –
џебане нам нестати не може.“
170 Стоји цика српскијех пушака,
јаук стоји око град’ Турака:
црвен пламен свезан је за небо
а од оне ватре из пушака.
Бој чинише три бијела дана:
175 ни престаше нити сна имаше,
ни сједоше ни хљеба једоше,
нит’ стадоше нити воде пише;
нагло Турци на град ударају,
ништа Турци успрегнути неће.
180 Бре какав је Поцерац Милошу
и какав је Бакал Милосаве –
прије би се они помамили
него би се Турцима предали.
Излијеће Поцерац Милошу,
185 излијеће на горњу капију,
на ђогату коњу крилатоме,
па сијече Турке око града;
ту се Милош не зна уморити
док под собом коња не озноји;
190 а кад ђогат под њиме сустане,
он се онда ев’ у град поврати,
ђога сјаше, дората узјаше,
па изгони дора на капију,
све једнако Милош с’јече Турке,
195 јер се Милош не зна уморити.
С другу страну, на доњу капију,
излијеће Бакал Милосаве
на јагрзу коњу великоме,
па сијече Турке око града;

200 ту се Бакал не зна уморити,
већ разгони Турке око града,
док под собом коња не умори;
кад јагрза у пјену учини,
тад се с коњем он у град поврати,
205 с оног сјаше, а другог узјаше,
па једнако он разгони Турке.
Ко ће сили Божјој одољети,
ко л' побити све царева Турке?
Све једнако бојак без престанка,
210 нити знаду кад им данак прође,
данак прође, кад ли ноћца дође:
све једнако магла од пушака.
Дан четврти кад је освануо,
ев' пошета Богићевић Анто
215 по Лозници по бедену граду;
Анто гледа свуда око града,
јесу л' Турци ишто узмакнули;
Турци нису ништа узмакнули,
већ се граду ближе примакнули.
220 Кад то виђе Богићевић Анто,
препаде се Богићевић Анто,
па процвиље из грла бијела,
цвили Анто како љута гуја,
како љута гуја под каменом;
225 вели Анто: „Јао моја мајко!
Мили Бого, што ли ћу ти јако?
Сад ће Турци Лозницу узети,
ми војводе главе погубити,
сиротиња муке допанути;
230 ја не жалим, нит' се тога страшим,
ми војводе што би изгинули,
али што ће наше јадне душе –
душе неће виђет божјег лица:
сиротиња с нас муке допада.“
235 Ту му дође Поцерац Милошу,
крвава му сабља до балчака
и десница до рамена рука,
сијекући око града Турке;
Милош тјеша Богићевић Анту:
240 „Ја мој брате, Богићевић Анто,
немој тужит, не плаши Србова,

еда Бога и Богородице!
Како смо се побили с Турцима,
ево има шест година дана,
245 ђе гођ смо се с Турцим' ударили,
свагђе јесмо Турке разбијали:
добре коње у срму облисмо,
у скерлет се чоху обукосмо,
све од Турак' што смо добивали;
250 еда и сад Турке разбијемо,
од Турака шићар добијемо!“
Ал' бесједи Богићевић Анто:
„А мој брате, Поцерац Милошу,
досад смо се с Турцим' ударали:
255 кад на Турке огањ оборимо,
одмах почну Турци узмицати,
а сад Турци узмакнути неће;
је ли бојак три бијела дана,
је ли ово ватра без престанка?
260 Ништа Турци узмакнути неће,
већ се ближе прикучују граду,
на Лозницу нагло ударају:
сад ће Турци Лозницу отети,
ми војводе главе погубити,
265 сиротиња муке допаднути.
Слатки Бого, што ли ћу ти јако?“
Ал' ево ти Бакал Милосава,
крвава му сабља до балчака
и десница до рамена рука,
270 сијекући око града Турке;
Бакал кара обје војводе:
„Не будал'те, двије војводе:
ил' сте луди ил' сте се препали?
Што се, болан, 'нако не владате
275 ко су с' старе војводе владале?
Ђе је вама дивит и хартија?
Што ви ситну књигу не пишете,
не пишете, па је не шаљете
б'јелу Шапцу, Лазаревић Луки,
280 коменданту од Шапца бијела,
нек вам даде индат у Лозницу?
Другу пиш'те, Чупићу пошљите,
трећу пиш'те шеру Парашници,

голом сину Зеки буљубаши:
285 та они су на гласу јунаци,
њих се боје сви Турци Бошњаци;
ако нама од њих помоћ дође,
нека знате, разбићемо Турке.“
Кад то чуо Богићевић Анто,
290 та онда се пера осјетио.
Узе Анто перо и хартију,
дркћу руке, писати не може,
веће даде Поцерцу Милошу:
„Нај ти, побро, Поцерац Милошу,
295 нај ти, побро, перо и хартију,
књигу пиши, ја ћу говорити.“
Узе Милош дивит и хартију,
Милош пише, а говори Анто.
'Вако Анто у књизи говори:
300 „Господару, Лазаревић Луко,
ја из Шапца српски коменданте!
Или чујеш, болан, ил' не чујеш?
Или за нас хајеш ил' не хајеш?
На Лозницу Турци ударили
305 и прве нам шанце освојили
и по њима адет поставили
(по бедену удрили барјаке),
и у њима амаз проучили,
а Лозницу града опасали;
310 нагло Турци на град ударају,
за беден се руком прихватају –
Лозница се из темеља креће,
хоће Турци Лозницу узети.
Да ти видиш, Лазаревић Луко,
315 ја каква је сила у Турака
и какви су коњи у Турака!
Још да Турци пију рујно вино,
рујно вино јал' бистру ракију,
би нагнали своје добре коње,
320 би Лозници на беден скакали;
ал' не пију вина ни ракије,
па уздама коње пометају.
Дај нам индат до неђеље прве,
ако ли нам не дадеш индата,
325 ја индата до неђеље прве,

када буде у свету неђељу,
ја ћу Турцим' предати Лозницу;
бранити се више не можемо.“
Оде књига Шапцу бијеломе.
330 Учи књигу Лазаревић Луко,
учи књигу, грозне сузе лије;
другу Луко на кољену пише,
те је шаље бијелој Лозници,
а на руке Богићевић Анти,
335 и свом побру Бакал Милосаву
и Милошу, крилу од Поцерја:
„Чујете ли, до три војевode:
браните се, не дајте Лознице
ја у Турке, у проклете руке!
340 не дај града без велика јада,
без прољева крви од Србина;
неће проћи три бијела дана,
стићи ће вам помоћ са свих страна,
виђећете јада од Турака.“
345 Оде књига бијелој Лозници.
Оде Луко друге књиге писат:
прву пише, шаље у Љешницу
ев' из Борка Симеуну кнезу:
„Симеуне, биоградски кнеже,
350 не распусти биоградске војске,
у Љешници дочекаћеш мене:
Лозница нам у невољи цвили,
ваља дават индат у Лозницу
и србињске избављати душе
355 од Турака, из нечисте руке!“
Другу пише, те Чупићу шаље:
„О Чупићу, Змају из Ноћаја,
војску купи, хајде у Љешницу,
Лозница нам у невољи цвили.“
360 Трећу пише, шаље Парашници,
голом сину Зеки буљубаши:
„Голи сине, буљубаша Зеко,
дед устани и голаће крени,
да си брзо у б'јелу Љешницу,
365 Лозница нам у невољи цвили.“
Трећу пише, те Катићу шаље:
„О војводо, Катић Симеуне,

деде крени твоје Прекодринце –
ти си цаба господство добио,
370 сад ћ' у тебе срећу окушати;
да си брзо у Љешницу б'јелу,
Лозница нам у невољи цвили –
онђе ћу те виђет код Лознице,
онђе ћу ти хљебац поклонити.“
375 Кад Чупићу ситна књига дође,
Чупић учи, грозне сузе лије,
главом маше, зубима шкргуће,
јер је Чупић тешко обољео,
и тешко га болест опхрвала
380 па се коња држати не може.
Викну Чупић слуге и дворане:
„Чујете ли, моје вјерне слуге,
трч'те боље по богатој Мачви,
поздравите моје буљубаше:
385 побра Луку, Јосиповић Перу,
с Богатића Ковић Михаила,
а од Дрине Бјелић Игњатија,
и поздрав'те Срдана Илију;
моји момци, лави одабрани,
390 јаш'те коње, хајте у Љешницу,
војску куп'те по богатој Мачви,
хајте листом у Љешницу б'јелу:
Лозница нам у невољи цвили!“
Буљубаше кад чуше Чупића,
395 сви скочише на ноге јуначке
и по Мачви војску покупише,
без Чупића лавови одоше.
Луко купи око себе војску
ја по Шапцу и около Шапца,
400 по Посављу око воде Саве,
по Тавнави и по Поцерини;
намах Луко покупио војску.
У Љешницу шанцу дојездише
једног сата а једног минута,
405 поглавице уједно дођоше,
у по с' ноћи онђе састадоше.
Једнако је бојак на Лозници:
пушке праште, а топови гуде,
испод неба лијећу лубарде:

410 све баљемез баљемеза виче,
а лубарда лубарду дозива.
Ту Србињи спавати не могу;
уста Луко, пође по логору,
па он себи зове поглавице:
415 „Чујете ли, српске поглавице,
и ви браћо, мали и велики,
послушајте што ћу бесједити:
ако Бог да и Богородица
те се сјутра с Турцим' ударимо,
420 дете, браћо, да се не издамо!
Ко издао, издало га љето,
бијело му жито не родило,
стара њега мајка не виђела,
њим се мила сестра не заклела!
425 Јоште, браћо, да вам ово кажем:
који би што у боју добио,
да добије везирово благо,
нека другу не даде хисета –
проклет био, ко од њег' искао! –
430 свако себи нек шићара тражи.
Хајте, браћо, бијелој Лозници,
оно ј' тежак бојак без престанка.“
То рекоше, на ноге скочише,
сви коњици коње посједоше,
435 а пјешаци пушке докопаше;
све с' коњици по два поређаше,
а пјешаци по два загрлише;
поглавице напријед пођоше.
Из Љешнице у поноћи пошли,
440 па на Јадар воду ударише,
док Србињи Јадар пребродише;
први Србљи у Руњане дошли,
јошт пошљедњи Јадар прелазаху,
у Руњаним' ишчекат се хоће
445 код студене воде Теферича –
у руњанским зеленим шљивацим',
ту по хладу попадала војска:
ко с' угријо, водом с' расхлађује,
ко је жедан, хладну воду пије,
450 ко водицу, ко љуту ракију;
пјешадија у пушке загледа,

а коњици колане притежу,
на Лозницу попријeko гледе.
Опет Луко пође по логору,
455 стаде Луко разређиват војску,
куд ће који удрит поглавара;
'вако рече Лазаревић Луко:
„О из Борка кнеже Симеуне,
ти удари јунак од истока,
460 од истока са својега сента,
уза Штиру, уз воду студену;
а бимбаша, Катић Симеуне,
ти удари пољем од Липнице,
ту ћ' у тебе срећу окушати.
465 Голи сине, Зеко буљубаша,
добро чувај брда и Гучева,
утећи ће у планину Турци;
а ја одох с мојом кумпанијом
откуда су понајтјешњи кланци,
470 од запада покрај воде Дрине.
Ви мачванске, чујте, буљубаше,
Чупићеви лави изабрани,
кад Чупића међу вама нема:
ви хоћете друмом ударити,
475 ево друмом најнапред на Турке:
ви најприје заметните кавгу,
нека буде сваколика кавга
на онога Срдана Илију
и нек буде срећа Срданова.“
480 То рекоше, па се посулише,
сваки своју страну разматраше;
ал' је мука на бој ударити.
Турци бију једнако Лозницу,
три војводе по Лозници ходе;
485 ев' погледа Милош у Руњане,
Милош најпре Србе опазио,
па дозивље Богићевић Анту:
„Побратиме, Богићевић Анто,
кака ј' војска по брдим' руњанским?
490 Ако оно Турцим' индат иде
и још оно буде турска војска,
нико неће остат од Србина,
српска ће се св'јећа утрнути;

495 ако л' оно буде српска војска,
тере нама сада индат стигне,
сад ћеш виђет јада од Турака.
Деде узми дурбин од биљура,
не би л' војску на дурбин познао.“
Узе Анто дурбин од биљура –
500 у шљивике руњанске погледа,
и познаде да је српска војска,
и познаде Лазаревић Луке;
а код позна Богићевић Анто,
он казује Милошу Поцерцу:
505 „О Милошу, нама индат дође:
ено Луке, славна коменданта.“
Онда рече Поцерац Милошу:
„Побратиме, Богићевић Анто,
ти обуци све турске хаљине
510 и ти узми три четири друга,
кроз турску се војску прокрадите,
па идите у руњанске башче:
ако Србља буде са јабане,
те не знаду откуд удрит ваља –
515 ваља теби уредити војску.“
Кад то чуо Богићевић Анто,
узе Анто три четири друга,
обукоше све турске хаљине,
па на добре коње посједоше,
520 кроз турску се војску прокрадоше
и одоше баш пред српску војску.
Кад с' машише брда руњанскога,
од Турака нико их не виђе
разма један паша Али-паша;
525 Али-паша Турцим' бесједио:
„Јењичари, моја ћецо драга,
ен' утече градска поглавица,
од Лознице Богићевић Анто,
јал' утече јал' по индат оде:
530 сад јуришом хајте на Лозницу,
готова је бијела Лозница.“
А кад, болан, Турци халакнуше
и Лозницу града опасаше:
туку града са четири стране:
535 с једне стране топовима туку,

с друге стране бојним лубардама,
с треће стране лагум поткопали,
а с четврте јуриш без престанка!
Трчи Милош по Лозници граду,
540 око себе Србадију храбри:
„Не бојте се, Србљи браћо драга,
пушке пун’те, а туците Турке,
сад ће нама лијеп индат стићи,
виђећете јада од Турака.“
545 Какав огањ гори на Лозници,
црвен пламен до неба свезали!
Дође Анто српскоме логору,
опази га Лазаревић Луко,
пред Анту је Луко потрчао,
550 са Антом се у образ пољуби,
немају се кад за здравље питат,
веће рече Лазаревић Луко:
„Како ј’, брате Анто, у Лозници?“
Анто проли сузе низ образе,
555 Антонија нема шта казиват:
„Видиш, Луко, како ј’ у Лозници!
сад су Турци ушли у Лозницу,
па се саде кољу по Лозници;
већ потец’те, ако Бога знате!“
560 Онда Луко викну поглавице:
„А Србињи, свак на своју страну!“
Па коњици коње посједоше,
а пјешаци пушке загрише,
па Лозници граду потекоше:
565 најнапријед Срдане Илија
и пред њиме Пурко барјактару:
он пјешице свилен барјак носи,
барјак носи, војсци калаузи,
а Илија за њим на ђогату.
570 Најпре Турци виђеше Илију
и пред њиме Пурка барјактара,
па се Турци тада препадоше
кад Илију за собом виђеше,
па се Турци натраг окренуше,
575 не би л’ како узбили Илију,
на Илију огањ оборише;
ал’ Илија успрегнути не хће,

већ подвикну ко да пије вино,
па на Турке јуриш учинио;
580 са свих страна Србљи ударише,
једнолико сложено ударише
и на Турке огањ оборише:
кано грозна киша из облака,
тако с' просу пушка од Србаља.
585 Кад то виђе Поцерац Милошу,
он на граду отворио врата,
па из града јуриш учинио,
са свих страна забунише Турке.
Боже мили и Богородице,
590 кад се двије ударише војске,
једно српска, а друго је турска:
стоји цика тананих пушака,
стоји јаук рањених јунака;
ето гребу мачи гребештаци,
595 ев' шкргућу кости од јунака;
јека стоји убојних топова,
земља јечи, ведро небо звечи,
а све зељош зељоша дозива –
виш' њих јарко помрчало сунце
600 од онога праха и олова!
Турци даше плећа, побјегоше
Дрини води хладној на обалу:
ето паше на ноге скочише,
а на добре коње посједоше,
605 Дрини води хладној утекоше;
оставише убојне топове
и џебану, што је за потребе,
и бубњари бубњеве бацише,
и свирачи свирале бацише,
610 побацаше зиле и борије,
погубише ситна ћиманета.
Мили Бого, чуда големога,
да се коме чуда нагледати
како српске сабље сијевају,
615 мртве турске главе зијевају!
Ту не оста Србљин у дружини
који турске не одс'јече главе.
Што Турака од сабље утече,
на Дрину их воду наћераше.

620 Колика је Дрина вода хладна,
 а на њојзи нигђе брода нема –
 ту је Турчин тада пребродило
 ђе је који доспјети могао.
 Преко Дрине мало ко пријеђе,
625 камо чудо што у Дрини оста!
 Дрина вода не тражи тефтера,
 веће ждере без броја јунаке.
 Бого мили и Богородице!
 откако је постала Лозница,
630 нису љепше Србљи задобили
 него тада кад разбише Турке,
 од Турака шићар задобише.
 Ова пјесма св'јема Србињима,
 од мен' пјесма, а од Бога здравље!

XLV

ЛУКО ЛАЗАРЕВИЋ И ПЕЈЗО

Joш ни зоре ни бијела дана,
Али-паша Дрини води дође,
дође паша и доведе војску,
поред Дрине разапе шаторе,
5 па се паша покрај Дрине шеће,
а титра се златним буздованом
ко ђевојка зеленом јабуком,
у балчак се сабљи покуцкује,
а на Мачву попријeko гледи,
10 па се паша и сам разговара:
„Док ми војска из дубљине дође,
Дрину воду пребродићу хладну,
прегазићу сву богату Мачву,
Китог проћи и у Шабац доћи
15 у двореве Лазаревић Луке,
хоћу њему назват добро јутро:
ал' у зо час по ме, али по њга,
по једнога добро бити неће!“
То говори паша Али-паша,
20 то говори, ал' Бога не моли,
веће мисли тако да уради.
Ал' бесједи Пејзо Мехмед-ага:
„Господине, пашо Али-пашо,
ев' у нашој Босни каменитој
25 има, пашо, тридест капетана,
и имаде седам паша малих
и велики паша учтуглија;
у свакога има по ђевојка,
у ког шћерца, у ког мила сеја,
30 рад је сваки да ми је поклони,
сваки жели да ме зетом зовне;

ал' сам Богу јемин учинио
да с' Туркињом оженити нећу,
него ћу се оженит влахињом:
35 из Поцерја главитом ђевојком,
којано је б'јела и румена,
која пије вино и ракију;
та њом ћу се јунак оженити,
влахињу ћу младу обљубити
40 на срамоту Лазаревић Луки
и Чупићу, који Дрине чува.
Веће, пашо, драги господине,
дај ти мени до два поглавара:
прво, дај ми Осман-барјактара,
45 друго, дај ми Тузлу капетана
и дај мени три хиљаде Турак'
на хатима, а под миздрацима,
да ја пређем преко воде Дрине,
да прегазим сву богату Мачву,
50 да осванем у Поцерју славном,
да поробим села испод Цера,
да запалим цркву Петковицу,
па ћ' оданде удрит низ Тавнаву,
Тавнаву ћу попалит до Саве,
55 уза Саву у Шабац ћу доћи;
а ти хајде Шапцу бијеломе,
онђе мене хоћеш дочекати,
онђе с', пашо, саставит хоћемо.“
Кад то чуо паша Али-паша,
60 то је паша једва дочекао,
па му даде до два поглавара:
једно, прво, Осман-барјактара,
друго даде Тузлу капетана;
изабра му три хиљаде Турак'
65 на хатима, а под миздрацима,
па овако Пејзи говораше:
„Пођи збогом, Пејзо Мехмед-ага!
Попалите села испод Цера,
све мушкиње под мач ударите,
70 а женскиње под робље довед'те;
док ми војска из дубине дође,
и ја хоћу Дрину пребродити,
Мачву прећи и сву поробити,

Китог проћи и у Шабац доћи;
75 онђе, Пејзо, да се састанемо.“
Одатле се Пејзо подигао,
а по ноћи Дрину пребродило;
и ту Пејзи Бог и срећа даде,
српска њега не привиђе стража.
80 Оста паша Дрине чувајући,
оде Пејзо у Поцерје славно.
Кад се д'јели срећа и несрећа,
тавна ноћца од бијела дана,
у Поцерју освануше Турци
85 код бијеле цркве Петковице,
Петковицу опколише Турци,
игумана старца затекоше,
три му ђака млада посјекоше,
а тројица у гор' утекоше;
90 игумана жива ухватише,
манастирско благо покупише.
Како Турци добро задобише,
више Турци у села не хћеше;
игуману руке савезаше,
95 па га туку перним буздованом,
пјешке њега поред коња гоне;
па се Турци паши повратише.
Кличе вила прије јарког сунца,
саврх Цера, високе планине,
100 дозива ти српскоме логору,
украј Дрине шанцу Бадовинцу,
из логора зове поглаваре:
прво зове Лазаревић Луку,
друго зове Чупића Стојана:
105 „Жље заспали, српске поглавице,
жље заспали, зао сан уснили!
Тешко су вас преварили Турци,
Петковицу поробили цркву,
Исаију старца ухватили –
110 бијеле му савезали руке,
манастирско одузели благо,
три су њему ђака погубили,
а тројица у гору утекла.
Ви спавате, за то и не знате!
115 Је ли вама од Бога грјехота,

а од људи покор и срамота?
Ђе је ваша хвала и јунаштво?
Што чините, јер се не бијете?“
Кад то чуо Лазаревић Луко,
120 он се пљесну руком по кољену,
скерлет-чоха пуче на кољену,
па се скочи, припаса оружје
и повика Чупића Стојана:
„А на ноге, Чупићу Стојане,
125 тешко су нас преварили Турци:
Мачву прешли, очли у Поцерје,
Петковицу поробили цркву,
Исаија заробили старца,
а још може више јада бити;
130 већ мој брате, Чупићу Стојане,
ти припаши свијетло оружје,
па ти узми војске понајвише,
па се спусти покрај воде Дрине,
тврде страже покрај воде врзи,
135 да не може птица пролећети,
а камоли татар прокасати
и од Босне књигу пронијети:
бојати се Осман-капетана
из Градацца, из бијела града,
140 да богате не пороби Мачве;
па кад дођеш шеру Парашници,
ти поздрављаш Зека буљубашу,
нек устане Зеко буљубаша
и нек креће голаће јунаке,
145 поред Батра воде нек постави
тврде страже, све једну до друге.“
Чупић скочи, припаса оружје,
узе Чупић понајвише војске,
па се спусти покрај воде Дрине,
150 тврде страже на бродове баци;
када дође шеру Парашници,
он поздрављаш Зека буљубашу;
уста Зеко и голаће крену,
тврде страже покрај Батра баци.
155 Да какви су голаћи јунаци:
убили би под облаком ждрала,
а камоли на земљи јунака!

Како би их Осман преварио!
А кад страже тврде поставише,
160 стаде Луко пребирати војску:
узе себи четрдест коњика
и стотину младијех пјешака,
и поведе Глухца Михаила,
и поведе Марка из Штитара:
165 Милосава води ради дике,
ради дике и рад разговора,
а Штитарца Марка рад јунаштва;
и поведе Глухца Михаила,
који сјече мачем без разлога,
170 и поведе Гркинића Ђорђа,
когано је на сабљу отео
од Турака, из ропства турскога,
и држи га као свога сина –
који Луку свлачи и облачи
175 и свиленим опасује пасом.
Пође с њиме четрдест коњика
и стотина младијех пјешака;
оде Луко уз ту воду Дрину,
да обиђе шанац у Љешници
180 и у шанцу свога брата Ђуру,
свога брата Ђуру капетана,
да га млада не преваре Турци.
А кад Луко Новом Селу био,
ђе су Турци Дрину прегазили,
185 још се Турци повратили нису;
куд су Турци Мачву прегазили,
на плочама траву однијели –
стаде хука Луке око пута.
Јоште Луко пута истражује,
190 а Турци се пољем помолише,
савезана игумана воде;
није шала, три хиљаде Турак',
а у Луке четрдест коњика
и стотина Србина пјешака!
195 Кад је Луко опазио Турке,
препаде се Лазаревић Луко:
„Мили Бого, та што ћу ти јако:
на злу ти се мјесту затекосмо,
у равном пољу широкоме,

200 ђе не има ни трна ни грма!
Нас је мало, а много Турака:
да с' бијемо, разбит не можемо,
да бјежимо, утећ не можемо;
шуме нема да се заклонимо,
205 већ можемо лудо изгинути.
Веће, браћо, стотина пјешака,
сваки своју пушку потпрашите,
покрите се по зеленој трави,
па пушака метати немојте,
210 нека за вас Турци и не знаду;
ми коњици одосмо пред Турке,
па ће Турци на нас ударити,
ми с' пред њима измаћи хоћемо,
к вама ћемо Турке напустити;
215 ви гледајте сваки по једнога,
па на Турке огањ оборите,
са пламеном Турке забуните,
а ми ћемо сабље повадити
и у Турке јуриш учинити:
220 не би л' како Турке забунили,
не би л' старца од Турак' отели.“
Тако Луко Србље сјетовао.
Пјешаци се по трави покрише,
оде Луко су четрдест друга,
225 коња љути, а пред Турке иде.
Како Турци опазише Луку,
одмах Турци Луку познадоше,
па говори Пејзо Мехмед-ага:
„Ти си, курво, Лазаревић Луко!
230 Што сам хћео, то сам удесио,
с тобом ћу се, курво, огледати.“
Трже Турчин сабљу димишћију,
трже сабљу у лијеву руку;³
али Луко Пејзе не познаје,
235 него мисли да је Али-паша,
па се њему јуначки јављаше:
„Ја сам, курво, пашо Али-пашо!
Жена био ко ти побјегао!“
Трже Луко сабљу у десницу,
240 један другом добра коња пусти;

³Кажу да је Пејзо био шуваклија.

доиста се ударити хћаху,
ал' Србини не дадоше Луки,
већ с' утјече један пред другога,
да Србима Луко не погине,
245 Србима је жао поглавара;
утјече се Бакал Милосаве,
на јагрзу коњу високоме,
па говори Лазаревић Луки:
„Побратиме, Лазаревић Луко,
250 ја ћу за те на мејдан изићи,
ти ћеш мене прије покајати!“
Трже Бакал сабљу у десницу,
па полеће Пејзи Мехмед-аги,
ал' тек што се коњи сустигоше,
255 а јунаци да с' сабљам' ударе,
а Бакала срећа изневјери:
под Бакалом јагрз посрнуо,
паде Бакал пред коња у траву,
Бакал паде, а Пејзо допаде,
260 да Бакалу одсијече главу;
ал' се Бакал и пјешице брани
бритком сабљом и десницом руком –
бјежи Бакал околу јагрза.
Када виђе Лазаревић Луко
265 ђе ће Турчин посјећи Бакала,
скиде Луко пушку крџалинку,
којано је обљевена златом
од јалмана до горњег нишана,
на којој је тридест белензука
270 све од чиста жеженога злата,
паразлама од тридест дуката;
на којој је до дванаест слова,
свако слово у крв окаљено,
на јуначко т'јело нам'јењено –
275 она бије сваку амајлију;
па је Луко онда говорио:
„Та не бој се, брате Милосаве,
тај те Турчин ље погубит неће
нит' ће виђет буле ни матере!“
280 Крџалинки живу ватру даде;
пуче шара, пуста остат неће,
те погоди Пејзу Мехмед-агу,

погоди га под грло бијело,
закла Пејзу као јагње б'јело;
285 Пејзо паде са коња у траву,
ал' долеће Осман барјактару
с голом сабљом у десници руци
да Бакалу одсијече главу,
па му не да јагрза узјахат:
290 Бакал бјежи око коња свога,
па се Бакал и пјешнице брани;
ал' би њега Турчин погубио,
у Бакала вјерна слуга бјеше:
Павлић момче из града Мостара,
295 когано је Бакал отхранио
уз кољено ко рођеног сина
зарад Бога и заради душе –
Павлић собом заклања Бакала,
заклања га собом и вранчићем;
300 младо д'јете, одвише слободно,
трже Павлић двије пушке мале,
у Османа обје окренуо:
„Стан', Турчине, куд си насрнуо:
нећеш згубит мога господара
305 док је моје на рамена главе!“
Обје пукле, Османа згодиле,
синџирли га зрна ударила,
у Османа срце истргала.
Кад падоше двије поглавице,
310 онда Турци натраг устегнуше;
у то доба Бакал Милосаве
узјах' коња, па поћера Турке,
ал' повика Тузла капетане:
„Јао, Турци, моји јењичари,
315 нема Луко већ четрдест друга,
а нас има три хиљаде равно,
ето јако што се од нас ради!
Јалах, кардаш, јуриш на душмана!“
Тад се Турци опет повратише,
320 на коњике српске јуриш чине,
Србљи сташе пред њима бјегати:
та не бјеже да Турцим' утеку,
веће маме Турке на пјешаке.
А кад Србљи Турке домамише,

325 намах пуче од стотине Срба,
намах пуче стотина пушака,
мртвих паде стотина Турака,
погибе им Тузла капетане;
а Србињи онда јуришише;
330 Турци сложено огањ оборише,
под Штитарцем убише ђогата,
под Ђорђејом убише дората –
ево Ђорђе пјешнице измаче,
а Штитарца ђогат притиснуо;
335 на Штитарца Турци долећеше,
лежећива да га посијеку.
Јадан Марко лежећи се брани:
бритком сабљом и лежећи маше,
око себе рашћерује Турке.
340 Доиста би Марко погинуо,
ал' опази Глухац Михаило
ђе су Марка забунили Турци,
трже мача Глухац Михаило,
па кроз Турке јуриш учинио:
345 док до Марка путе просијече,
седамнаест Турак' посијече;
с друге стране Пушибрк Остоја:
док Остоја путе просијече,
десет турских глава одсијече;
350 те Штитарца с коњем опростише.
Кад се Марко ногу докопао,
кано соко крила на планини,
па поћера Турке на алаје –
све разбише Турке на алаје,
355 даше Турци плећа, побјегоше,
а на Дрину воду нагазише,
одведоше Исаију старца.
Од Турака много и утече,
а много их и онђе остаде;
360 седамнаест погибе Србина –
оста мејдан Лазаревић Луке.
Како Турци Дрину пребродише,
Али-паша далеко их виђе,
мало ближе пред њих истрчао:
365 „Јала, кардаш, како ј' у Србији?“
Турци њему невесело веле:

„Али-пашо, сиња кукавицо,
никако је у Срб'ји по Турке!
Колико смо тебе говорили
370 да не шаљеш војске преко Мачве!
Та ће ти је Пејзо Мехмед-ага,
и ће ти је Осман-барјактару,
и ће ти је Тузла капетане,
које Босна нигда стећи неће?
375 Погуби их Лазаревић Луко
су својијех четрдест коњика!
Још да бјеше Чупићу Стојане,
не би тебе гласник Дрине прешо,
нит' би имо ко глас донијети
380 да ти каже каконо је било.“
Откако је свијет постануо,
није Србин Турке дочекао –
мало Срба, а много Турака! –
разма тада Лазаревић Луко
385 што дочека Турке код Новог⁴
и погуби Пејзу Мехмед-агу
о Крстову дану јесењему.
Ова пјесма свима Србињима,
од мен' пјесма, а од Бога здравље!

⁴тј. села.

XLVI

ХВАЛА ЧУПИЋЕВА

Често књиге земљу прелазише
од Тополе, села поносита,
од онога Петровића Ђорђа,
од Ђорђије, од Србије главе,
5 на господу и на војеведе,
на кнезове и на буљубаше:
„Весел’те се, ђецо Србадијо,
амо Турке јесам поб’једио:
на нашему шанцу Делиграду
10 разбио сам царску султанију;
ал’ су Турци брижни и срдити,
отишли су земљи по ћенару,
невјерници јесу свагда Турци,
чувајте се од Босне поносне,
15 отуда ће Турци ударити,
чувајте се, да вас не преваре!“
Прву књигу Шапцу граду посла:
„Попе Луко, моја десна руко,
добро чувај Посавине славне,
20 Посавине и Тавнаве, Луко,
да ми Турци роба не одведу –
за роба ћу тебе погубити.“
Другу пише, те у Јадар шаље,
у Лозницу Богићевић Анти:
25 „Војеводо, Богићевић Анто,
учувај се од града Зворника,
да тебека Турци не преваре:
добро чувај Лознице и Јадра,
а од Јадра не пусти робиње –
30 за роба ћу тебе погубити.“
Трећу пише, у Поцерје шаље,

свом посинку Поцерцу Милошу:
„Мој посинко, Поцерац Милошу,
добро чувај Цера и Љешнице,
35 да тебека Турци не преваре,
из Поцерја роба да не воде –
за роба ћу тебе погубити.“
Књигу пише, те је шаље Ђорђе
ев' Чупићу, Змају из Ноћаја:
40 „Ој Чупићу, Змају из Ноћаја,
извуци се, море, иза бара,
па се свагда украј Дрине нађи;
добро чувај Мачве и Подриња,
да тебека Турци не преваре,
45 да из Мачве роба не изведу –
за роба ћу тебе погубити.“
Кад Чупићу ситна књига дође,
учи књигу Чупићу Стојане,
другу Стојан на кољену пише,
50 те је шаље у село Тополу,
а на руке Петровићу Ђорђу:
„Ој ти Ђорђе, од Србије главо,
ја с' не бојим цара силеного –
пуст' их на ме ако су ти тешки!
55 Турци на ме ударит не смију
док ј' у мене мојих капетана
и момака, лава одбранијех,
кој' б' на ватру живу ударили:
док ј' у мене првог капетана,
60 капетана побратима Луке,
он с' не боји једнога везира;
па док ми је другог капетана,
капетана Ковић Михаила,
он с' не боји другога везира;
65 па док ми је трећег капетана,
да од Дрине Б'јелић Игњатија,
он с' не боји трећег везира;
па док ми је Срдана Илије,
кој' с малијем боја бити неће,
70 веће жели да на трумпу удри –
он с' не боји четвртог везира;
па док ми је голог сина Зеке,
голог сина Зеке капетана,

и његових голаћа јунака,
75 он с' не боји петога везира;
па док ми је слугу одбранијех,
одбранијех, лава избранијех,
кој' на ватру смију ударити:
та док ми је Сићића Маринка,
80 и док ми је Шуманца Васиља,
па док ми је Латковић Јована,
и док ми је Нинковић Јовице,
па док ми је Кара Михаила,
ето Кара из луга Китога,
85 и док ми је Шиша Михаила,
и док ми је Ђорђе с Бјелотића,
па док ми је Гацуљић Стјепана –
он без кавге ручати не може;
и док ми је Качкина Стевана;
90 и док ми је лава одбранога,
кога гојим у двору мојему,
од Сријема писара Андрије;
па док ми је мог коња дората,
и док ми је сабље маџаркиње –
95 ја б' на цара јунак ударио,
лави би му чадор бастисали;
Бога молим да ударе Турци.“
Оде књига Петровићу Ђорђу,
учи књигу Петровићу Ђорђе,
100 и то Ђорђу врло мило било,
од милине на ноге скочио
и 'вако је Ђорђе говорио:
„Хвала, синко, Чупићу Стојане,
нисам знао што под скутом држим:
105 кад без мене можеш војевати,
сад ја, синко, могу почивати;
да би тако, Стоко, и не било,
доста мени што говориш храбро.“

XLVII

УДАР НА СЕЛО РОГАМЕ (1809. год. мјесеца јулија)

Збор збориле аге подгоричке
на сараје бега Абдовића,
међу њима два брата Крњића,
Бефир-ага с Крњићем Муратом:
5 „Хвала Богу, наша браћо Турци,
овако нам живовања нема
од Пипера, Брда крвавога,
од Рогама, села пиперскога;
оградише града према града,
10 без тестира цара и везира,
према наше силне Подгорице;
но ћу брата оправит Мурата
да отиде Скадру бијеломе,
у нашега на Скадру везира
15 и Хасана, слуге везирова,
да му даду Арбанију љуту,
да похарам села на Рогаме.“
Како се је Туре захвалило,
тако бјеше зором подранило,
20 дебела се хата дохватило,
па отиде Скадру бијеломе,
докле дође пред два господара,
те им паде у skut и кољено.
Питају га до два господара:
25 „А, Мурате, наша вјерна слуго,
шта ти просиш у два господара?
Али ти је спензе нестануло,
ал' ћеш твоје мијењат хаљине?“
На то Туре сузе пропануле:

30 „А помагај, драги господаре:
није мени спензе нестануло,
нит' је мени хаљина мањкало,
но каури мене одољеше,
оградише града према града,
35 а бијеле куле на Рогаме –
без тестира цара и везира –
затворише нашу Подгорицу;
но ја иштем у вас господарах
да ми војску дате Арбанију,
40 да Рогаме села разоримо,
да не чине града према града.“
Но говори од Скадра везире:
„О Мурате, моја вјерна слуго,
не смијем ти дати вељу војску
45 од владике и Црногорацах,
но ти дајем агу Асан-агу,
да покупи војску Арбанију,
да похара село на Рогаме.“
Када зачу ага Асан-ага,
50 лакомо је Туре на кауре,
па од земље на ноге скочио,
шилџе Хасан, купи војску брзо,
те покупи љуту Арбанију,
те покупи дванаест хиљадах,
55 одведе их пољем Темовскијем,
доклен варош Подгорици дође,
на Скакала више Подгорице;
па оправи Крњића Мурата:
„Ајде пођи варош-Подгорици
60 на сараје бега Абдовића;
кажи бегу и брату Бећиру
да покупе варош Подгорицу,
да доведу пред војску Асану,
да ми воде војску на Рогаме.“
65 Хитро га је Туре послушало,
те на дворе пође Абдовића,
каже бегу и брату Бећиру;
скупеше му варош Подгорицу,
те је воде у војску Асану.
70 Отолен је војска окренула,
Рибницу је воду прегазила,

док Морачи води долазила,
под Златицу на Ограђеницу;
ту је Асан војску под'јелио,
75 на троје је војску разд'јелио,
на Рогаме војску оправлио,
дивно Асан војску научио:
„Са три краја на село удрите,
да из села роба не утече
80 што најпрви огањ не убије;
ал' јуначко али женско буде,
све ми робље доведите живо,
да га водим у Скадар везиру.“
Но не вели Турчин: „Ако Бог да!“
85 мили Боже, ни дати му нећеш.
Окрену се силна Арбанија;
кад се близу села примакнуше,
не чекаше дневи од удара,
но удрише ноћу три сахата –
90 кад с три краја ударише војске;
најпрва је војска допанула
на чардаку Вуљина Лазара,
у чардак се Лазар намјерио
са јунаком Лукићем Стојаном,
95 па су пушке танке запалили:
пучу двије, четири падају.
Тадер сила село притиснула,
око кулах куће попалише,
сину огањ ка да грану сунце,
100 али куле Турци не виђаху,
Рогамњани дивно виде Турке:
док свануло и док зора била,
све бијаху према огњу Турке.
Кад свануло и кад зора дође,
105 ал' се све три војске саставише,
а удрише на бијелу кулу –
два браћенца, два Симоновића,
бјеху скоро кулу направили,
од невоље сламом је покрили –
110 па бијелу запалише кулу,
а у кулу три добра јунака:
једно бјеше Симоновић Мило,
са јунаком Лутовац Радојем,

и с Јованом сином његовијем.
115 Кад их стаде огањ горјет живи,
но Милутин говори ујаку:
„Мој ујаче, Лутовац Радоје,
али ћемо у огњу горети
али ћемо кулу отворити
120 да ни добре посијеку главе?“
Но говори Лутовац Радоје:
„Милутине, мио сестричићу,
ми од куле отворимо врата,
па удримо љутој Арбанији,
125 нека наше посијеку главе,
да их носе Скадру бијеломе:
ту су многе боље окапале,
а наше смо јутрос осветили.“
Ал' повика из грла Милутин
130 на бијелу кулу Вучинину:
„А к нама се, браћо, обрните,
те гађите Малесију љуту,
јер је нама врата ухватила,
те чекају да сијеку главе.“
135 У кулу су седам осам других,
сваки пушке к њима обрнуше,
те ми бију љуту Арбанију;
Арбанија врата оставила,
те из огња сва три искочише,
140 те у кулу Чукнића Савића.
Но да видиш муке и невоље:
на бијелу кулу Ненадића
усрнула љута Арбанија;
но у кулу бијаху јунаци:
145 од куле су отворили врата,
па искочи Грујинићу Томо,
те посјече Хотка барјактара,
унесе му на тавану главу.
Но је други јунак искочио
150 из бијеле Вучинине куле,
бјеше јунак Митар Ђоновичу,
да уграби од Турчина главу;
али турске пушке запуцаше,
оне пушке Митра погодише
155 и добру му главу посјекосе.

Таде помоћ од Пиперах дође,
од Завале, села пиперскога,
а пред њима Лека барјактаре,
а дозива кули Ненадића,
160 а на име Ненадина Ђура:
„Јес' у живот, Ненадићу Ђуро,
је л' ти ко жив јутрос освануо,
од велике силе песијанске?“
Но говори Ненадићу Ђуро:
165 „О Пипери, моја браћо драга,
још ми није ништа погинуло,
но све гине, браћо, турска војска;
но сад на њих, ако Бога знате,
ко је јунак да сијече главе!“
170 Ал' повика Лека барјактаре:
„У њих, браћо, ако Бога знате!
Ал' ћу данас посјећ турску главу
али моју данас изгубити!“
Халакнуше, Бога споменуше,
175 Рогањани куле отворише,
тринаест им главах откинуше –
поломи се љута Арбанија,
носе они мртве и рањене.
Но да видиш Грујинога Тома,
180 ћаше другу да уграби главу;
пуче тадер пушка арбанашка,
те је Тома дивно погодила,
међу очи у чело бијело;
пуче друга пушка арбанашка,
185 она рани Ненадића Ђура.
Тадер њима друга помоћ дође
од Стијене, ђеца Стијењани,
па за њима трећа помоћ дође,
а дођоше тридест Петровићах,
190 те с три краја војсци ударише,
вељу силу турску разагнаше.
Пуче једна пушка од Пиперах,
која добро Туре изабрала,
баш рођака Крњића Бећира:
195 паде Туре на међу бојева,
но допаде јунак од Рогамах,
од Рогамах Блажићу Новаче,

те Турчину откинуо главу;
у Морачу навалише Турке.
200 Но кад виђе Лека барјактаре,
ћаше жива да хвата Турчина,
али пуче пушка од Тураках,
те је Леки срце опалила.
Тадера су боја раздвојили,
205 а Пипери шемлак учинили.
Но дозива Ненадовић Ђуро
у ордију агу Асан-агу:
„Хасан-аго, војсци серашћере,
право кажи, ема ми не лажи,
210 како смо те јутрос дочекали,
ка на ручак бјеше подранио
у Рогаме с твојом Арбанијом?“
Одговара ага Хасан-ага:
„Не ругај се, Ненадићу Ђуро,
215 затро си јутрос Арбанију,
сто и двадест изгуби ми другак –
ђе гођ бјеше крвава јунака
у цијелу моју Арбанију;
а рањеним ни броја не знамо,
220 ни њих пола издрвити неће.“

XLVIII

ОВЦЕ БАЈОВЕ

(око 1810. год.)

Силан ти се Турчин прошетива,
силан Турчин диздар Осман-ага,
по Клобуку по граду турскоме,
според њега добар каурине,
5 ускок добар Митровић Томане;
у шетњи се збором зађедоше.
Но говори диздар Осман-ага:
„Да, ускоче, Митровић Томане,
ка си скоро Томан ускочио
10 од простране ломне Горе Црне,
еда знадеш лијепа шићара,
да ми нашу војску окупимо,
дако оклен шићар дојавимо
ал' каурску главу донесемо.“
15 Но диздару Томан говораше:
„О диздаре, мио господаре,
ја сам јуче из чете дошао
и шићар сам један уходио:
јесу б'јеле овце издигнуле,
20 издигнуле овце трешњевачке,
издигнуле овце у Стопуде,
јере су им воде пресушиле,
па ми поје овце на Риђицу;
него хајде војску да купимо,
25 да удримо овцам' на Риђицу.“
То зборише, на ноге скочише
и ту силну војску окупише;
пред њима је ускок окренуо,
проз Грахово војску преводио,

30 у Забрђе војску изводио,
изводио па ту починуше.
Него вели диздар Осман-ага:
„Устави се, Митровић Томане,
да идемо у Бјелош планину
35 да трешњевске овце уходимо,
а да сјутра на њих ударимо.“
Устави се Томан са диздаром,
отидоше у Бјелош планину,
трешњевачке овце ухођаху;
40 кад виђеше три крда овацах:
овце б'јеле Пешикана Шуња,
и сокола Гавриловић Баја
и Михајла Вукадиновића.
Михајло је с Бајом код овацах
и дијете Пешикане Зеко,
45 нема Зеко до шеснаест љетах.
Кад ли овце уходише дивно,
у војску се диздар поврнуо,
на Риђицу војску изводио,
50 око воде дивно запануше.
Кад сјутрадан јутро освануло,
но овчари овце отворише,
пут Риђице овце обрнуше;
када бише с овцам' у Продоли,
55 но се добар јунак подигнуо,
јунак добар Пешикане Шуњо,
кренуо је Рисну на пазаре,
па рођака Баја дозиваше:
„Ако водиш овце на Риђицу,
60 е Риђица није нигда сама,
што нијесу око воде Турци –
но прођите напријед овчари,
да Риђицу воду обидете,
да нијесу запанули Турци.“
65 И Бајо је послушао Шуња,
зове Бајо Зека Пешикана:
„Хајде, Зеко, воду обидимо!“
Ма га соко Зеко послушао;
два јунака пушке дохватише,
70 када наврх воде дошли хладне,
него Бајо Зеку говораше:

„Пођи, Зеко, на воду Риђицу:
ако буду око воде Турци,
биће вода попивена хладна;
75 а ево ти моју вјеру давам,
ако би се Турци којасили
а и тебе, Зеко, обиграли,
данас ће те Бајо осветити!“
Ма јест јунак Пешикане Зеко:
80 по сриједи узе џефердара,
наврх воде излазио хладне;
кад погледа води у скалине,
ал' су води скале поквашене.
Тако Зеко ријеч проговара:
85 „Ево Турци око воде, Бајо!“
Ма га виђе диздар Осман-ага,
искрај воде ужди шеишану,
па погоди Зека Пешикана,
по десној га руци обранио,
90 од пушке се Зеко спотакнуо;
на њем Осман јуриш учинио,
да уграби главу Пешикана,
ма му не да Гавриловић Бајо:
изнад воде ужди џефердара,
95 те погоди диздар Осман-агу
баш под грло, ђе пуце запуча –
паде Турчин украј воде хладне.
Ма је Бајо вриску учинио;
од Баја се Турци препадоше,
100 арамбашу свога изгубише,
са Риђице Турци побјегоше;
ма им Бајо бјежати не даје:
другом ужди Бајо џефердара,
те погоди Хасан-буљубашу.
105 Ал' овчаре Бајо кликоваше;
кад ево ти дођоше овчари:
први дође Турчиновић Марко,
теке дође, ужди џефердара,
па погоди Ахмедагић Суља,
110 обије му ноге саломио –
Турчин паде а Марко припаде,
уграби му главу и оружје.
Ал' ево ти Косовић Андрије,

ал' Андрија ужди џефердара,
115 те погоди Шарановић Јока,
а припаде, посјече му главу.
У толико присп'ју Заљућани;
пушку пали Кривокапић Ристо,
те погоди Салковић Омера
120 посред паса, не даде му гласа,
уграби му главу и оружје;
кад Михајло Вујадинов дође,
па Михајло ужди џефердара,
те бијесна погоди Турчина,
125 Туре добро, Јелезовић Анта.
Ма да видиш бијесна јунака,
а јунака Гавриловић Баја:
претијече Турке низ Забрђе,
три је главе Бајо откинуо
130 док остали дођоше овчари;
ма ни они не издаше Баја:
сваки редом уграбио главу –
гоне Турке до дно Граховога;
Граховљани да их не отеше,
135 од њих ока не утече жива.
Вратише се натраг Црногорци;
кад дођоше на воду Риђицу,
окупише главах осамнаест
и лијепо рухо и оружје;
140 ту поштење дивно учинише.

XLIX

КУЛА КАРАЏИЋА

(1812. год. мјесеца марта)

Полећела два врана гаврана
од Дробњака, од племена јака,
од Петнице, Божје злосретнице,
од крваве куле Караџића.
5 Све Дробњаке тице прелећеше,
у широко Гацко улећеше,
по Гацку се тице развијаше,
развијаше, па и попадаше
на дворове Хиџа барјактара.
10 Од двора их нико не виђаше,
до кадуне Хиџа барјактара,
па покупи дрвље и камење,
те ћераше двије тице вране:
„Иша, врани, обиљежје грдно,
15 ђе падате, добра бити неће!“
Него тице прегнати не може,
па их поче була запитиват:
„Откуд сте ми јутрос долећели?
Еда ве је срећа донијела
20 од Дробњака, од племена јака?
Виђесте ли пашу Миљевину
и са њиме Ченгић Смаил-агу,
уз њег' мога Хиџа барјактара,
а за њима осталу ордију?
25 Је л' удрила војска на Дробњаке,
јесу л' Турци Дробњак опалили,
јесу ли се главах накидали
и живијех робах нахватали?
Је ли Хиџо кога уфатио,

30 како што се мени захвалио
да ће влашку главу откинути
и живого роба заробити?“
Један гракну, други одговара:
35 „О кадуно Хиџа барјактара,
ради бисмо праве гласе казат,
ма нећемо, но како је било!
Ми смо јутрос тице од Дробњака,
и виђесмо многу турску војску
и пред војском турске поглавице,
40 и твојега Хиџа барјактара,
на Дробњаке јутрос ударише:
а Дробњаци, махнити јунаци,
на живи их огањ дочекаше,
турску војску натраг повратише;
45 но им змија удри испријека,
испријека преко Крновога,
од Никшића Осман капетане
и за њиме од Никшићах Турци;
у Дробњаке Турци уљегоше,
50 и Дробњаке огњем изгорјеше,
до кржаве куле Караџића;
у кулу се Шујо затворио,
око Шуја неколико другох,
но га зове Ченгић Смаил-ага:
55 „О војвода, Караџићу Шујо,
хајд’ излаз’те да ми се предате.“
Одзива се Караџићу Шујо:
„Мајде, Ченгић Смаил-ага, нећу;
никад ти се Шујо предат неће
60 док му буде на рамена глава.“
Тадар ага хата нагонио
пут бијеле куле Караџића,
но га гледа Караџића Мимо,
зове Мимо Кандића Васиља:
65 „О мој брате, Кандићу Васиљу,
ти погледај агу на лабуда,
ка је к нама загон учинио.“
Оно гледа Кандићу Васиљу,
па дохвати везену шишану,
70 на агу је нишан саставио,
а шишани живи огањ даје:

не погоди агу на лабуда,
но под агом хата дебелого –
кличе лабуд на прва кољена;
75 од њега је ага одскочио,
а пјешке се врну у дружину
и овако у дружину вика:
„Је ли влаха ал’ Турчина овђе,
ал’ ускока од Горице Црне,
80 ко ћ’ уграбит хата рањенога –
честита ћу њега учинити?“
А то зачу један јунак добар,
јунак добар родом Црногорац,
од Бјелицах Горанов Михајле,
85 дората је коња закрочио,
а у руку барјак дохватио,
свилен га је барјак поклопио
саврх главе до зелене траве,
преко поља загон учинио
90 да уграби хата рањенога;
но га гледа Караџићу Мимо,
зове Мимо Кандића Васиља:
„Гледај, брате, Кандићу Васиљу,
на дорату онога јунака
95 те је на нас загон учинио.“
А гледа га Кандићу Васиљу,
па у руке дохвата шишану:
„Не напријед, турски барјактаре,
ја сам пушку дивно напунио,
100 убићу те, преварит те нећу!“
А Михајло ни хабера нема.
Тада Васиљ пушку опалио,
а Михајла дивно погодио,
сломио му бедре обадвије:
105 паде јунак низ коња дората,
звекнуше му празне бакрачлије.
Него Ченгић Смаил-ага виче:
„Је ли влаха ал’ Турчина овђе
да уграби хата ал’ Михајла –
110 честита би њега учинио?“
Оно слуша једно Туре зорно,
хоџа Сариф са дно Гацка равна,
он појаха хата дебелого,

а у руке дохвати барјака,
115 свилен га је барјак притиснуо,
барјак њега, а кита ђогата;
на Михајла загон учинио,
да уграби рањена јунака;
но га гледа Караџићу Мимо,
120 па га каже Кандићу Васиљу:
„Гледај, брате, Кандићу Васиљу,
преко поља хоџу под барјаком,
ка је хоџа нама наклопио.“
Него виче Кандићу Васиљу:
125 „Ада, хоџа, куд си наклопио,
а нијеси друма угодио!“
Узе Васиљ везену шишану,
подиже јој четири каната,
на Турчина нишан саставио,
130 поштено му ватру прихватила
и хоџу је погодио дивно,
уврх главе међу очи црне:
паде хоџа с хата ђогатаста,
звекнуше му празне бакрачлије.
135 Опет Ченгић Смаил-ага виче:
„Је ли влаха ал' Турчина овђе
да уграби хата ал' Михајла –
честита би њега учинио?“
Сви гледају Хиџа барјактара,
140 а, кадуно, твога господара,
Хиџо гледат не шћеде никога,
но појаха вранца дебелого,
па свилени барјак раширио,
свилени га барјак поклопио
145 саврх главе до зелене траве,
а наклопи пољем широкијем;
но га гледа Караџићу Мимо,
зове Мимо Кандића Васиља:
„Гледај, брате, Кандићу Васиљу,
150 под барјаком оно Туре зорно,
ка је к нама загон учинио.“
Но га виче Кандићу Васиљу:
„Серхатлијо, ђе си наклопио,
а нијеси друмом погодио!“
155 Па дохвати везену шишану,

и шишани даде ватру живу,
и погоди Хиџа барјактара
међу токе у прси широке:
паде Турчин у зелену траву,
160 звекнуше му празне бакрачлије.
Него виче Ченгић Смаил-ага:
„Је ли влаха јал' Турчина овђе
да уграби хата ал Михајла –
честита би њега учинио?“
165 Оно слуша једно момче младо,
па и оно родом из Бјелицах,
по имену Јовиша Бјелица;
но је момче домишљато љуто,
набавио кацу дрвеницу,
170 на главу је кацу натурао,
па се вуче шашком зеленијем;
а гледа га Караџићу Мимо,
зове Мимо Кандића Васиља:
„Гледај, брате, Кандићу Васиљу,
175 што се вуче шашком зеленијем:
ал' је исан али ђаво црни?“
А виђе га Кандићу Васиљу,
па дохвати везену шишану,
подиже јој четири каната,
180 на Јовишу нишан саставио,
поштено му ватру прихватила,
и погоди кацу дрвеницу,
а кроз кацу у перчин Бјелицу.
Ту погибе Јовиша Бјелица,
185 оста пуста каца дрвеница.
Кад гавране була разумјела,
мртва паде пред бијелу кулу.

L

ОСВЕТА ЗА НЕВЈЕРУ ТУРСКУ (око 1800. год.)

Ситна књига земље прелазила
од Цетиња, од Петра владике,
па отиде преко Горе Црне
право, здраво нахијом Катунском;
5 ево ти је Чеву на крајину,
а на руке Милутинов Симу,
владика га Петар поздравио:
„Чуј ме, Симо, од крајине крило!
Мож ли знати, јеси л' запазио,
10 кад прелазих под Острог, владика,
и учиних станак с Никшићима,
око мене моји Црногорци;
међу собом вјеру ухватисмо
од јесења данка Митровога
15 до прољетна данка Ђурђевога;
а по томе мир да учинимо
и да двије земље саставимо:
Гору Црну и Херцеговину,
да живимо право у јединству.
20 Ја се вратих низ Брда питома;
јошт не дођох на Ријеку малу,
мене страга гласи допануше
е Никшићи вјеру праметнуше,
посјекоше Бршњанина Јова;
25 у њега ми једна штета мала,
а велики укор и срамота.
Но ако си јунак од крајине,
јесам чуо, казивали су ми,
никшићке су овце у Рудине,

30 него скупи једну чету малу,
чету малу, ал' велику војску,
хајде с њоме у Рудине равне;
ако би ти Бог и срећа дала
да доведеш живога Турчина
35 ал донесеш главу од Турчина,
ја ћу тебе дивно даривати:
даћу теби двије пушке мале
и у злато двадесет дукатах.“
Како Симу књига допанула,
40 од земље је на ноге ђипио,
прошета се преко Чева равна,
па се јави чевском буљубаши,
буљубаши Гардашевић Мићу;
шетали се два добра јунака
45 преко Чева на главицу зборну;
скупили се на збору Чевљани,
свакијем се збором зађедоше,
а највише зборе за јунаштво,
за грађане своје крајичнике.
50 Али вели Милутинов Симо:
„Буљубашо, Турчиновић Мићо,
ка си скоро у чету ходио,
бјеху л' турске овце у Рудине?“
Али вели Турчиновић Мићо:
55 „Бјеху градске овце у Рудине
сврх Трепача до дно Ријечана:
од кржаве Клепине Градине
до проклете Мужеве Пећине,
све торина турска до торине.“
60 Без војске се ништа не могаше;
и вијећу тако учинише
да сакупе младе Црногорце,
по крајини кржаве јунаке;
па су ситне књиге направили:
65 једну шиљу селу Загарачу,
а на руке Лазаревић Раму:
„Чујеш мене, Лазаревић Рамо,
никшићке су овце у Рудине,
но кад ситну бурунтију примиш,
70 хитро ђипи на ноге лагане
и покупи Загарчане листом,

хајде с њима Лаством Озринићком,
па ме чекај, доклен и ја дођем,
на широку Долу Кобиљему.“

75 Ону посла, другу направио,
а шиље је у племе Ћеклиће,
а на руке кнезу Ћеклићкоме:
„О Јоване, кнеже од Ћеклићах,
никшићке су овце у Рудине,

80 но кад ситну бурунтију примиш,
хитро ђипи на ноге лагане,
те покупи све листом Ћеклиће,
хајде с њима у те Цуце Доње,
ту ме чекај докле и ја дођем.“

85 Ону посла, а трећу написа,
па је шиље у племе Бјелице,
а на руке војводи Вуксану:
„О војводо, Милићу Вуксане,
никшићке су овце у Рудине,

90 но кад ситну бурунтију примиш,
хитро ђипи на ноге лагане,
те покупи све Бјелице листом,
хајде с њима низ те Цуце Доње,
доклен дођеш Долу Кобиљему,

95 ту ме чекај доклен и ја дођем.“
Ону посла, а четврту пише,
па је шаље у те Цуце Горње,
а на руке Шуњу Пешикану:
„Пешикане, крило од крајине,

100 како ситну бурунтију примиш,
хитро ђипи на ноге лагане
и покупи Горње Цуце листом,
хајде с њима на Кобиље Доле
и ухвати кланце и путове;

105 немој пуштит гласа у Рудине,
јере водим нахију Катунску
да ударим на никшићке овце.“
Кад је књиге свуда разаслао,
па ми Симо не сједи залудо,

110 но окупи браћу Озриниће;
ето ти га уз те Цуце Доње,
доклен Долу Кобиљему дође,
а ту младе Црногорце нађе;

па од војске купи буљубаше,
115 те вијећу с њима учинио.
Отолен се војска подигнула,
доклен војска на Јабуре сиђе;
ту ми војску разређива дивно:
што је било старо и нејако,
120 њима тура струке и торбице.
Па дозива Шуња Пешикана:
„Пешикане, крило од крајине,
ето теби другак три стотине,
хајде с њима уз равне Рудине,
125 доклен дођеш под Киту планину,
да удариш на никшићке овце,
на краву кућу Барјовића,
Барјовића и Феризовића.“
Па ми зове Турчиновић Мића:
130 „Буљубаша, Турчиновић Мићо,
узми с собом друга три стотине,
хајде с њима уз равне Рудине,
доклен дођеш у Трепча широка,
да удариш на никшићке овце,
135 а на Мрке и Париповиће.“
Па ми зове Лазаревић Рама:
„О соколе, Лазаревић Рамо,
узми с собом другак три стотине,
хајде с њима уз равне Рудине,
140 у маломе Долу Ђурђевоме,
да удариш на Љуцине овце.“ –
Ја ћу водит браћу Озриниће
на краву Мужеву Пећину,
да ударим на Џидића овце.
145 И слушајте мене, Црногорци:
немој који кавгу затурити
доклен удри Шуњо Пешикане!“
Ово рече, на ноге скочише,
уљегоше уз равне Рудине.
150 Колика им дуга ноћца била,
сву ноћ иду млади Црногорци,
док ујутро истекла Даница.
А удари Шуњо Пешикане,
ма уз Киту утекоше Турци,
155 ћерају их млади Црногорци;

на овце се не обрћу Турци,
Црногорци завратише овце,
свега на број тридесет стотинах,
пет стотинах коњах и воловах.
160 А удари Турчиновић Мићо,
удри Мићо на Трпчачи широка,
утекоше никшићки овчари,
у планину Церовицу тврду;
Црногорци завратише овце,
165 јест овацах осамнаест стотинах,
три стотине коњах и воловах.
А удари Лазаревић Рамо,
но је њему лоша срећа била,
турска га је стража угледала,
170 утекоше Турци уз Бањане
и угнаше овце свеколике.
А удари Милутинов Симо
на крваву Мужеву Пећину,
на Турчина Џидића Хасана,
175 па га зове са главице Симо:
„О Турчине, Џидићу Хасане,
мичи ми се јутрос из овацах:
до јутрос су твоје овце биле,
а по јутрос моје ако Бог да!“
180 Ал’ се бију из сплужине Турци;
пуче пушка од Црногорацах,
не погоди Џидића Хасана,
но његова брата Хусеина,
посред паса, не даде му гласа;
185 добар се је јунак загонио,
баш од Чева војевода Мићо,
и Турчину главу посјекао
и узе му свијетло оружје.
Побјегоше уз Рудине Турци,
190 Црногорци завратише овце,
јест овацах дванаест стотинах,
пет стотинах коњах и воловах,
ћерају их уз равне Рудине,
и бију се боја жестокога.
195 На Јабуку боја раздвојише
и угнаше овце свеколике,
док дођоше Долу Кобиљему;

ту лијепо овце дијелише:
арамбашам' даше старјешинство,
200 а војводи коња под тимаром.
Сваки пође на своје дворове,
а војвода преко Горе Црне,
доклен дође на поље Цетиње,
у владике Петра Петровића,
205 и донесе од Турчина главу.
Владика га дочекива дивно:
дарова му пушку у гајтану
и двадесет у злато дукатах.
Отолен се здраво повратио,
210 доклен дође Чеву на крајину.

LI

ГОРСКО КАРЕ

(1813. год.)

Књигу пише цетински владика,
а шиље је на равне Његуше,
на Његуше гувернадур-Вуку,
тако Вуку писаше владика:
5 „Устај, ђе си, права слуго, Вуче;
узми с собом војске неколико,
с војском хајде Боки од Котора,
право на друм наспрема Тројице,
те затвори тврдога Котора
10 и у Котор ваљатне Французе,
затвори им скеле и друмове,
да Котору нико не приступа;
а ја идем са Цетиња равна
пут Маинах и Будве бијеле,
15 и са собом водим Црногорце
да од Будве освојимо града.“
Када Вуку ситна књига дође,
виђе Вуче што владика пише,
па ускочи на ноге витешке
20 и окрочи дора дебелого,
узе с собом војске неколико,
све Његуше и Ђеклиће листом,
пође с војском пут Боке Которске;
брзо пође, а јошт брже дође
25 међу Котор и међу Тројицу,
те затвори Котора тврдога
и которске скеле свеколике.
Теке Вуче Котор затворио,
владика се са Цетиња крену

30 и са собом узе Црногорце,
брзо иде, под Маине дође,
баш наспрема Будве и Французах.
Кад Приморци оно разумјеше,
35 сви Приморци на ноге скочише,
хитро дошли они под Маине,
под Маине код Петра владике;
ту се војске двије смијешаше,
црногорска и са њом приморска.
Кад се војска сва искупи листом,
40 тад владика на ноге устаде,
па овако ријеч проговара:
„Црногорци, браћо, и Приморци,
како бисмо Будву освојили
и Французе у њу затворили,
45 а да много крви не проспемо
од нас, браћо, нити од Французах?“
У то Петар Ђурашковић дође,
владици се поклатио дивно,
па владици Петар бесједио:
50 „Ја знам добро, мили господаре,
како ћемо Будву освојити
и без много крви уграбити:
колико је у Будви Французах,
толико је нашијех пандурах
55 од Приморја и од три опћине;
но, владико, ситну књигу пиши,
шиљи књигу Будви крај мора,
у њу поздрав' свакога пандура,
пиши њима да заметну кавгу
60 са Французом по Будви бијелој;
сви ће тебе послушат, владико;
а кад кавгу заметну пандури,
ласно ћемо освојити Будву.“
Када Петра разумје владика,
65 једанак је књигу направио,
на пандуре књигу оправдио,
у књизи их мило поздравио:
„Поздрављам вас, од Будве пандури,
но почујте мене, соколови:
70 како сјутра сјајна зора сине,
устаните како соколови

и по Будви кавгу заметните;
како кавгу ја чујем у Будви,
ја ћу с војском брзо ударити,
75 освојити Будву крај мора.“
Кад пандури књигу прихватише,
на њу ми се хитро окупише,
па стадоше чинит договоре
како ће се побити с Французом;
80 него вели Ивановић Вуче:
„О пандури, моја браћо драга,
владика је доша под Маине,
са владиком двије бановине,
Црна Гора и Приморје равно;
85 но да, браћо, сложено устанемо
и да тврду вјеру ухватимо,
ухватимо да се не издамо,
на Француза сложено ударимо:
удри, браћо, сваки на својега,
90 ја ћу први почет на једнога!“
Тад пандури вјеру ухватише
да ће сложено заметнути кавгу,
па владици књигу отписаше
да ће кавгу заметнут у Будву,
95 но да војску пред Будву примагне
приђе сване и зора огране.
Кад владика одговор примио
и видио што пандури пишу –
одговор му у свануће дође,
100 у та доба окренуо војску,
доведе је пред Будву бијелу,
на Вељу је Воду починуо.
Кад га виђе господа француска,
поче бјежат граду у ограду.
105 Но да видиш јада изненада:
пандури им бјежати не дају,
него на њих сложено ударише!
Пушку пали Ивановић Вуче,
пали пушку на Кршћановића,
110 дивно Вуче њега погодио,
живо му је срце опалио;
другу пали Прибиловић Станко,
уби Станко Франа капетана;

дође Иво Зече из Побора
115 и он уби попа Матковића;
тад пандури други поскочише,
по Будви се с њима похваташе.
Кад владика чу по Будви кавгу,
таде војску пут Будве пустио –
120 ал' од Будве отворена врата;
у Будву је улазила војска,
и по Будви похвата Французе
и освоји крај мора Будву.
Кад владика Будву освојио,
125 шиље књигу губернатор-Вуку:
„Послушај ме, Вуко, моја слуго!
Ја сам ево освојио Будву,
сјутра ћу се Грбљем окренути,
ка ћу доћи на Солила равна,
130 на ливаду шатор ћу распети;
него сјутра удри на Тројицу,
узми с војском Тројицу фортицу,
а кад узмеш фортицу Тројицу,
хајде мене у сусрету, Вуче!“
135 Како књигу разумио Вуче,
каза војсци што владика пише,
на Тројицу пушти два племена:
фиску чине млади Црногорци,
за бедем се рукама хватају.
140 Гледа јадан бане ђенерале
са бедема од Котора града,
пуца бану срце у прсима,
ал' Тројици помоћи не може;
код њега је силни Кампањоле,
145 враг му не да и срце јуначко
мировати у граду Котору,
већ он моли силна ђенерала:
„Ђенерале, мио господаре,
дај ти мени до триста солдатах
150 да од муке избавим Тројицу,
Црногорце зајмим уз планину.“
Жао бану силна Кампањола,
е је јунак, кукала му мајка!
види бане ђе ће погинути,
155 ал' га никад одбит не могаше

да не иде у помоћ Тројици,
већ му даде до триста солдатах;
Кампањоле пред њима отиде.
Црногорци њега угледаше,
160 оставише фортицу Тројицу,
Кампањолу јуриш учинише
и на њега мушки навалише.
Ал' се витез брани Кампањоле,
шупље коло с војском учинио,
165 сипље огањ пут свакоје стране,
ал' зафајду – коло у ћескоту.
Црногорци јуриш учинише,
проломише коло на четворо,
посјекоше стотину Французах
170 и сокола бана Кампањола,
оне двјеста у Котор угнаше;
па се натраг опет повратише,
на Тројицу јуриш учинише,
похваташе педесет солдатах,
175 и узеше Тројицу фортицу
и с Тројице топа три четири,
па Тројицу огњем опалише.
Кад Тројицу огњем опалише,
тад се диже гувернадур Вуко
180 и са њиме два храбра племена;
отидоше у сусрет владици,
сретоше га наспрема Солилах,
веселе му чине из пушаках.
То је било кад се је чинило,
185 ми велимо да се веселимо.

LII

БОЈ НА МОРАЧИ ГОРЊОЈ

(1819. год.)

Ситан ферман од Стамбола пође,
оде ферман од града до града,
дође ферман на Босну везиру:
„О везире, моја вјерна слуго,
5 ето сам ти ферман оправдио,
цару зевка нема ни узура
док Морача сједи у кауре;
војску купи, хајде на Морачу,
купи војске колико ти драго,
10 а не жали хазну ни захиру.“
А кад везир ферман проучио,
онда везир диван покупио,
а у диван пустио телале:
„А, нема ли каква серашћера,
15 даћу војске тридесет хиљадах
и даћу му хазну и захиру
да он иде на Морачу с војском!“
Док изиђе царев делибаша,
те везиру пољубио руку,
20 те везиру прихватио војску
и прими му хазну и захиру.
У ријечи у којој су били,
док ево ти два дробњачка кнеза,
те везиру пољубише руку.
25 Лијепо их везир дочекао,
о свачему јеглен заметнуше,
а највише зборе за Морачу;
ал’ му веле два дробњачка кнеза:
„Господару, босански везире,

30 што ће војске тридесет хиљадах:
тек да трошиш хазну и захиру
и да прштиш рају сиротињу.
Дај нам војске дванаест хиљадах,
и дај нама стотину делијах
35 и пред њима царев' делибашу –
кунем ти се, а вјеру ти давам,
Морачу ћеш влашку прихватити!“
То везиру врло мило било,
даде војске дванаест хиљадах,
40 и даде им стотину делијах
и пред њима царев' делибашу,
и даде им хазну и захиру,
и одоше на Врањеше с војском.
Ту су били три бијела дана;
45 кад четврто јутро освануло,
но се царев делибаша шета,
поред њега два дробњачка кнеза –
делибаша сјетно невесело;
питају га два дробњачка кнеза:
50 „Господару, царев делибаша,
а што си нам сјетно невесело:
али ти је не у вољу војска,
али си се, драги, препануо
е Морачу нећеш прихватити?
55 Кунем ти се, а вјеру ти давам,
Морачу ћеш влашку напунити
калчинама и опанчинама,
а камоли нећеш прихватити!“
„Бог вас клео, два дробњачка кнеза,
60 овђе војске за Морачу нема!“
Па се Турчин под шатором врати,
па он ситне књиге расписује.
Најпрву је књигу отпратио
у Сјеницу и Новом Пазару,
65 а ту турска два сердара кажу:
„Чујте, Турци, њему браћо драга,
ђе од цара ферман допануо:
цару нема зевка ни узура
док Морача сједи у каура –
70 робе буле, а сијеку Турке;
већ су цару даве додијале,

те је на њих ферман истурио;
куп'те војску, хајте на Врањеше,
на Врањеше, на поље широко,
75 а ту, Турци, да се састанемо.“
А другу је књигу отпратио
Пријеполу и Бијелом Пољу;
и ту турска два сердара кажу,
и њима је селам оправдио:
80 „Чујте, Турци, њему браћо драга,
јесте л' чули, јесте л' разумјели,
ђе од цара ферман допануо:
цару нема зевка ни узура
док Морача сједи у каура –
85 робе буле, а сијеку Турке,
а цару су даве додијале.“
Па и трећу књигу оправдио,
у Таслицу и у Фочу равну;
и ту турска два сердара кажу,
90 и њима је селам оправдио:
„Чујте, Турци, њему браћо драга,
јесте л' чули, јесте л' разумјели,
ђе од цара ферман допануо:
цару нема зевка ни узура
95 док Морача сједи у каура –
робе буле, а сијеку Турке,
а цару су даве досадиле;
куп'те војску, хајд'те на Врањеше,
на Врањеше, на поље широко,
100 а ту, Турци, да се састанемо.“
А четврту књигу направио
Гацку равном и Требињу малом,
и у књиги селам оправдио
крк-сердару с Гацка Смаил-аги:
105 „Јеси л' чуо, јеси л' разумио,
ђе од цара ферман допануо:
цару нема зевка ни узура
док Морача сједи у каура;
купи војску, хајде на Врањеше,
110 на Врањеше, на поље широко;
ту, сердаре, да се састанемо
и међу се јеглен отворимо,
како ћемо удрит на Морачу.“

115 Па је пету књигу оправдио
у Никшиће Осман-капетану:
„Јеси л' чуо, јеси л' разумио,
дође ферман од цара нашега
да се с војском иде на Морачу:
цару нема зевка ни узура
120 док Морача сједи у каура;
војску купи, хајде на Врањеше,
на Врањеше, на поље широко,
а ту, Турци, да се састанемо.“
Кад се сила турска окупила
125 на Врањеше, на поље широко –
ал' каква је сила у Турака:
свак би река и би се порека
да би једног краља прихватила,
а камоли да не би Морачу,
130 а Морачу нејаку крајину!
У то телал у војску викнуо:
„Барјактари, узмите барјаке,
а првенци на коње јашите,
да идемо у Дробњаке с војском,
135 у Дробњаке на широке Луке,
да Ускоке прво разоримо
и њихово робље поробимо!“
Сва је војска на ноге скочила,
појახала хате и парипе.
140 Хајдуцима добра срећа била,
хајдучка се чета намјерила
у крвавом граду Колашину,
те је турску војску опазила,
похиташе и дневи и ноћи,
145 додадоше хабер хајдуцима.
Кад хајдуке хабер допануо,
колико се, болан, препанули,
шаровите пушке дохватише,
на своје се не обрћу љубе;
150 а за њима гологлаве љубе,
за мајкама боса ђеца пиште;
тако њима Бог и срећа даде,
уведоше робље у Морачу.
У Дробњаке ударише Турци,
155 у Дробњаке на широке Луке,

те хајдучке куће похараше,
похараше, па их попалише;
и ту Турци табор учинише:
делибаша на бијелу кулу,
160 баш на кулу попа Милутина,
и код њега сви турски сердари.
Тек што сјели, зулум учинили:
робе робље, а сијеку главе
које дају цареве хараче,
165 не познаје ко му се предаје!
И те бисмо јаде опростили,
него роби хајдучке невјесте,
те их турчи Турчин на намазу
и узима за вјерене љубе:
170 те му јаде опростит не могу,
ту несрећу доста за Тураках.
Виђе војску са Јаворја стража
што Морачу од Тураках чува,
па потрча стрмо низ планину,
175 докле дође Мијату сердару,
све му каже што је по истини.
А кад чуо Мијате сердаре,
он дозивље Јакшу капетана:
„Сад што ћемо, Јакшо побратиме,
180 ево на нас силовита војска!“
„Добро ћемо, Мијате сердаре:
ми хајдемо ломној Гори Црној
уз кољено нашем господару,
да писнемо како змије љуте,
185 да нам даде љуту Брђанију
да с Турчином крвцу пролијемо.“
Како рекли, тако учињели
и шарене пушке дохватили,
брзо пошли како соколови,
190 а јошт брже на Цетиње дошли
уз кољено свога господара:
заплакаше два српска сокола,
заплакаше како змије љуте;
ал' владика њима говорио:
195 „Не плачите, двије вјерне слуге,
ја ћу вама индат отправити,
мало војске, љута убојника,

од Острога до крвава Спужа,
да с Турчином крвцу пролијете,
200 ради свете вјере православне
и слободе свога отачества.“
Па владика на ноге скочио,
шаровите књиге накитио.
Једну посла селу Мартинићу,
205 а на руке попу и Вуксану:
„Чујте добро, двије вјерне слуге!
Ето турске војске на Морачу,
већ купите љуте крајичнике,
хајте брже с војском у Морачу
210 да с Турцима крвцу пролијете.“
Другу шаље на Орјојзи Луци,
а на име Марку Бошковићу:
„Чујеш, Марко, моја вјерна слуго!
Сердар се је разболио љуто,
215 већ ти устај на ноге лагане,
ето турске војске на Морачу,
купи војску, хајде у Морачу,
да с Турчином крвцу пролијете.“
Па је трећу књигу отпратио
220 у Острогу игумну Ђорђији,
овако му у њу накитио:
„Топе пали, а купи Брђане,
ето турске војске на Морачу,
купи војску, хајде у Морачу,
225 да с Турчином крвцу пролијете.“
Па четврту књигу отпратио
на Повију Мркоју сердару:
„Чуј, Мркоје, крило од крајине!
Ето турска војска на Морачу,
230 хајде с војском брже у Морачу
да с Турчином крвцу пролијете.“
Кад владика књиге накитио,
даде књиге Јакши и Мијату;
отолен се они подигоше,
235 поглавицам' књиге однијеше.
Поглавице кад књиге примише,
са књигама војску покупише,
пут Мораче војску одведоше;
пред војском је од Острога бане

240 на његова широка дорина –
а какав је од Острога бане:
на раме му везена шишана,
а о бедри дуга гадарија,
а на раме џида обливена,
245 а од по ње вуком опшивена,
наврх џиде од међеда глава,
зинула је како да је жива! –
а за баном друге поглавице,
а за њиме војска сваколика,
250 мало војске, хиљаду пушаках,
но све брсца и љута бојника.
Дође војска у Морачу тврду
и три дана траја у Морачи;
кад четврто јутро освануло,
255 ту освану петак, турски светац,
кад с' не боје Срби од Тураках –
све се српске сакупиле страже
да сеире силовиту војску;
док Морачу сунце огријало,
260 огријало па је засјенуло;
но се Мијат јаду осјетио:
тури очи уз морачке стране,
ал' планину Турци притиснули,
све барјаци ка мрки облаци,
265 бојна копља како гора чарна;
него Мијат дозива војводу:
„О војводо, Мино Радовићу,
ето на нас ударише Турци!“
А војвода грлом подвикује
270 свакојега кнеза и војводу
и јунака што је од јунаштва:
„Ход'те браћо, да се послушамо!
Ја вас кумим Богом великијем,
да ми наше плећи окренемо,
275 а и наше крсташе барјаке:
то ће виђет са планине Турци,
наћераће хате и парипе,
ко ће више глава откинути,
ко ли више робља заробити.“
280 Како рече, тако учинише
и Турцима плећа окренуше,

а и наше крсташе барјаке.
То виђеше од планине Турци,
за Србима коње наћераше:
285 до велика поља Драговића
ни би мртва ни би рањенога;
а кад пољу Драговића били,
посјекоше једнога јунака,
по имену Крушковца Николу,
290 однијеше делибаши главу,
те им дава бакшиш и челенке –
и на поље табор учинише.
Док се прамак магле замаглио,
а од Ратње и Мораче Доње,
295 а из магле крупа пропадаше;
а то прамак магле не бијаше,
већ то бјеше попе и Вуксане
у густоме диму од пушаках,
а то ситна крупа не бијаше,
300 веће врућа зрна из пушаках –
ал' не могу Турке пошенути.
Док истече Даница звијезда,
од звијезде муње сијеваху
и у турску војску удараху;
305 то не бјеше Даница звијезда,
већ то бјеше Мина војевода,
поред њега Мијате сердаре,
а то жива не сијева муња,
него оштра сабља Мијатова –
310 ал' не могу Турке пошенути.
Док од Капе пукоше громови,
а у турску војску ударише;
то не бјеху небесни громови,
но то бјеше од Острога бане,
315 поред њега Мркоје сердаре,
на турску ми ударише војску;
с сваке стране приврући Турцима,
Турци бјежат плећа обрнуше,
а Срби их мушки поћераше:
320 са дно равна поља Драговића
до бијеле куле Драговића
пет стотинах главах откинуше,
пет стотинах хатах уграбише;

од бијеле куле Драговића
325 до велике Ступе Попадића
пет стотинах главах откидоше,
пет стотинах хатах уграбише.
А кад Ступи Попадића били,
док долеће крсташина орле,
330 крсташ орле великијех крилах;
то не бјеше крсташина орле,
но то бјеше Микоњићу Марко;
код Ступе је пресекао Турке,
па отолен поћераше Турке:
335 од велике Ступе Попадића
до Љевишта, села хајдучкога,
пет стотинах глава уграбише
и примише уз Рзачу Турке.
Но ђе срећа, ту је и несрећа:
340 пуче бумба, а пуче лубарда,
уби бумба Мркоја сердара,
а лубарда Шушу барјактара.
Србима се уморише руке
сијекући уз Рзачу Турке,
345 од Србаља мало ко погибе,
од Турака мало ко утече:
Богу хвала, Срби задобише!

LIII

ОСВЕТА ЗА НЕВЈЕРУ ТУРСКУ (1820. год.)

Прошета се Пешикане Шуњо
по малену селу Трешњевоме,
шетајући књигу направио,
а посла је Чеву питомоме,
5 а на руке војводе Мића;
овако му Шуњо књигу пише:
„Знаш, војвода, није било давно,
кад с Турцима вјеру ухватисмо,
на вјеру нас Турци преварише,
10 преварише и тебе и мене:
тебе седам робах ухватише,
не кћеше их врнут без откупа –
за робље си дао доста блага;
мене б'јеле овце издигоше,
15 издигоше овце у Брестице,
на овце ми Турци ударише
и зајмише три крда овацах,
посјекоше три добра овчара,
баш сокола Муратовић Сава,
20 и делију Бајовић Лазара
и овчара Михајловић Шунду –
на граду им поперише главе,
с њима дивно града окитише.
Него, Мићо, ако Бога знадеш –
25 откад су ни стари настанули,
јошт нијесу под срамотом били –
изабери стотину Чевљанах,
хајде с њима на равне Рокоче:
синоћ дође Зеко из Бањанах,

30 јесте Зеко уходио Турке –
 прошао је Осман капетане,
 прошао је Осман у Бањане,
 и повео шездесет грађанах
 да ми купе цареве хараче,
35 да задају јаде ришћанима;
 ја ћу Цуце окупити листом,
 да идемо да их дочекамо,
 да се с њима, Мићо, покољемо.“
 Опет Шуњо другу књигу пише,
40 а посла је селу Марковини,
 а на руке Петру буљубаши,
 и у књиги Петра поздравио
 да избере шездес'т Марковљанах,
 да изведе војску на Рокоче.
45 Кад је Шуњо књиге разаслао,
 кад виђеше књиге буљубаше,
 те скочише, војску покупише,
 на Рокоче дошле арамбаше,
 ту нађоше Шуњу Пешикана,
50 ђе је Шуњо Цуце окупио,
 и ту они војску окупише;
 арамбаша дивно казиваше
 ђе је Зеко уходио Турке;
 када чуше Шуња Црногорци,
55 узнесе се јунак уз јунака,
 окренуше њине арамбаше,
 па уљеже војска уз Рудине,
 у зелену гору Церовицу –
 на Гребнице војска починула;
60 него виче војевода Мићо:
 „Црногорци, браћо моја драга,
 може ли се наћи Црногорца
 ко ће поћи горе до Бањанах,
 који ће ми по истини казат,
65 хоће л' бити Турци у Бањане?“
 Ту се нађе један јунак добар,
 јунак добар Петар буљубаша,
 па је Петар на ноге скочио,
 с собом узе другога јунака,
70 а јунака Шакића Горчина.
 Полећеше она два јунака,

изидоше горе у Бањане;
ту нађоше добра пријатеља,
за Турке им дивно казиваше:
75 ето су се Турци раздвојили:
пошао је Осман капетане,
и повео тридесет грађанах
и поша је низ Доње Бањане;
а ето ти Бећовић Ферата,
80 ето се је натраг поврнуо,
ето за њим кадија Њухаре,
а за њима тридесет грађанах –
ето Турци преко Почивала,
сад ће уљећ Турци низ Гребице.
85 А кад Петар гласе разумио,
па отолен натраг полећеше,
те у војску брзо улазише,
али Мићу право казиваше.
А кад Мићо Петра разумио,
90 ал' војвода ријеч говораше:
„А на ноге, браћо Црногорци,
а да ли ви пукнут срце неће,
а за нашу браћу изабрану
које су нам изгубили Турци?
95 Ход'те мене Мића послушајте,
јере ћу вас разд'јелити дивно:
хајде води, Петре буљубашо,
хајде води неколико војске
у равноме Долу Љесковоме,
100 да им не даш побјећ уз Бањане;
а ти хајде, Шуњо Пешикане,
хајде води трећи дио војске
у зелену гору Церовицу,
да им не даш бјежат Јеловици;
105 ја ћу водит трећи дио војске
тамо даље у Црно Валовље,
да им не дам бјежат уз Вардере.“
Како Мићо војску разд'јелио,
онако га дивно послушаше –
110 на троје се војска раздвојила,
сваки пође ђе му рече Мићо.
Црногорци дивно западоше,
међу собом Турке упустише:

115 пред њима је Бећовић Ферате,
па из грла попијева Туре:
„Ако си ђе, Шуњо Пешикане,
макни ми се с друма зеленога,
ти не смијеш ударити на ме.“
Уколико Турчин попијева,
120 утолико коња нагонио
на метериз Шуња Пешикана;
ма га добар јунак дочекива,
добар јунак Шакићу Горчине,
па ми Горчин ужди џефердара,
125 а погоди Бећовић Ферата
посред паса у срце јуначко –
задријема Турчин на дорина! –
састави га са зеленом травом;
кад Ферату главу откинуше,
130 иза тога обрну им рука.
У то цуцке пушке запуцаше,
три четири главе откидоше
и на Мића Турке наћераше,
ма их мушки Мићо дочекује;
135 ал’ војвода ужди џефердара,
а погоди кадију Њухара.
Утолико остали Чевљани
на Турке ти огањ оборише,
три четири главе посјекоше,
140 и отолен Турке обрнуше
на јунака Петра буљубашу;
па их јунак Петар дочекива
и на Турке огањ наложише,
три четири главе посјекоше,
145 низ Рудине Турке разагнаше.
Да је, браћо, видијети коме,
какве јаде и невоље граде
од Тураках низ Рудине равне!
Црногорци кад се искупише,
150 а доносе главе од грађанах:
седамнаест главах окупише,
и сувише турскога оружја
и што бјеше харач из Бањанах.
Ту поштење дивно учинише
155 и здраво се натраг поврнуше.

LIV

БОЈ НА МАРТИНИЋЕ (1832. год. 23. априла)

Санак снила млада попадија,
баш сокола попа Радовића
из крајичног села Мартинића,
сан саснила на равно Штитово:
5 ђе се облак подигнуо густи
од крвавог Скадра царевога,
иде облак преко Малесије,
и Зете се Земље дохватио,
Зету мину и ње Подгорицу,
10 доклен Спужу на крајину дође;
отлен пође селу Мартинићу;
ту на село облак починуо,
сташе муње из њег' сијевати
и грмјети планински громови:
15 Доње Село муње изгорјеше,
а на Горње чавке попадаше,
„мене, браћо, очи извадише,
и мојијем младим осам снахах,
мојим снахам' и мојим јетрвам';
20 него вјетар ка и огањ пухну
од Горњега Села и од цркве,
те из њега чавке подигнуо,
у густи их облак угонио,
сагна с' облак досред поља равна;
25 у то други пухну од Жупине,
трећи вјетар од воде Слатине,
те зајмише маглу преко Спужа.“
Кад ђевери снаху разумјеше,
од Спужа су војску опазили,

30 турску војску Намик-паше главом,
са својијем Тѣхај-бегом сином;
одма танке пушке истурише,
а чобане браћу покликосе:
„Хај на ноге, браћо наша јадна,
35 ев' на село Турци ударише,
хоте нама село изгорјети
и све наше робље поробити,
све јунаштво наше похабити!“
Кад чобани пушке разумјеше,
40 ончас они на ноге скочише,
потрчаше зеленом планином,
брзо трче, више села доше.
А кад јадно село погледаше,
ал' га црна тама притиснула,
45 свуђ по њему Турци халакају:
Доње Село огњем сагорјели,
а у Горње пламе пренијели,
свиколици јуриш учињели,
и од њега нешто опаљели.
50 Али јунак из магле кликује,
по имену попе Радовићу,
он кликује до два братучеда:
„Хај, ђе си ми, Стефо и Гаврило,
што чините тер јошт не дођосте?
55 Село нама Турци изгорјеше,
осам братах нама посјекоше
и робље ће повест свеколико.
Бранио сам што сам боље мога,
али су ме ране допануле,
60 љуте ране, сад ћу погинути;
убило ме троје синџирлијех:
једне су ми ногу откинуле,
друге руку десну из раменах,
а треће ми срце изгорјеле –
65 умријет ми није жао сада,
јера сам се добро зам'јенио;
него јуриш, ако ме чујете,
јер ми Турци однијеше главу.“
Оно чуше Стефане и Гајо,
70 баш са тридест дружине чобанах;
у јунаках срца попуцала,

па удрише сложено на крвнике,
побише се огњем из пушака.
У то Турци плећи обратише
75 и низ село грдни утекоше;
ћерају их тридесет чобанах,
док у поље саћераше Турке
тридест главах њима откидоше.
То кад виђе Намик Алил-паша
80 јере Турци плећи окренуше,
у два реда низам поставио,
три хиљаде пјешца и коњика,
поче село бити топовима.
У то индат Мартинићу дође
85 од Пиперах и Бјелопавлићах,
мален индат: осам стотин другах;
како доше, на Турке удрише,
убише се пољем по низаму;
док и поље низам оставио,
90 с њиме паша и остала војска.
И ту паши мало Бог помога,
јер га коњске ноге унијеше
и Спужа га врата затворише.
Брђани се натраг повратише
95 и погипшу браћу покопаше.
Сваки оде на своје дворове,
дијелећи пушке срмајлије,
јатагане и свитне доламе.
Десетину браће укопаше,
100 толико их ранах допадоше;
а Тураках у тај бој погибе
сто шездесет и четири друга,
и триста их рањенијех бјеше.
Нек се хвали Намик Алил-паша
105 честитому цару од Стамбола,
и његову мухур-сахибији,
који му је низам поклонико
да њим хара црногорска села
и да лаве чини воловима.
110 Ал' дичи се, село Мартиниће!
Мартинићи, српски соколићи,
ви царева паше исправљате
са пуцима вашијех брешаках

да се не би који преварио
115 и у дубље с војском загазио
да султану љепши дар понесе,
а да бињиш црвени пригрне,
ол' пригрне ол' остави чапру,
ка су досле многи оставили
120 и како ће вазда, ако Бог да,
докле траје кршах и пушаках
и ђетићах јуначкијех срцах
у слободној српској Гори Црној –
што зависи од јединог Бога
125 и од свога духа витешкога.

LV

ОСВЕТА УСКОЧКА

(1834. год.)

Књигу Драго Лопушина пише
од Селацах, мјеста хајдучкога,
оправи је у Морачу Горњу,
а на руке своје побратиму,
5 побратиму Мини Радулову:
„О војвода, на крст побратиме!
Мож ли знати, давно није било,
када дође паша на Дробњаке,
Дробњаци се њему предадоше
10 и пашину руку прихватише,
и даше му данке и хараче.
То не стаде за пуну неђељу,
на вјеру нас Турци преварише:
удрише нам седам муселимах,
15 посјекоше, робље поробише,
а велика мала заузеше,
и живијем огњем изгорјеше;
посјекоше главу од Ускоках,
Вујачића Петра капетана,
20 око њега седамнаест главах.
Ја на пашу не имам жалости,
јер у њега остаде невјера,
платио је пријед на Морачу;
него нама остаде невјера
25 у Никшићах, у наших комшијах.
Ситна ме је књига допанула
од Дробњаках, од племена јака,
од војводе Караџића Шуја:
јесу пошли од Никшићах Турци,

30 јесу двадест и више четири,
а пред њима Скочић барјактаре;
минули су Турци у Таслицу
да догоне храну на самару.
Но кад ситну бурунтију примиш,
35 хитро ђипи на ноге лагахне
и покупи војске неколико,
хајде к мене у Јаворје равно,
дако би нам Бог и срећа дала
да Ускоке браћу осветимо.“
40 Кад војводи ситна књига дође,
он се јави Мијату сердару,
све му каже што му књига пише;
договорно књиге направише,
једну књигу у Морачу Доњу,
45 а на руке Митру калуђеру:
„Чујеш добро, Митре калуђере,
покупи ми Доњеморачане,
брже с њима у Јаворје равно!“
Ону посла, другу направио,
50 а шиље је у Ровца камена,
у Дубоко Дурковић Вучини:
„О Вучина, од Роваца кнеже,
покупи ми педесет Ровчанах,
хајде с њима уз Лолу планину,
55 доклен дођеш на Јаворје равно!“
Ону посла, трећу накитио,
а шаље је у мјесто хајдучко,
у хајдучко мјесто у Љевишта,
а на руке кнезу Миловану:
60 „Покупи ми Ускоке јунаке
и не остав' сивога сокола,
баш сокола Јакшу Гачанина,
који згађа у планину кланце
у поноћи као усред подне.“
65 Кад војвода књиге разаслао,
он окупи Горњеморачане,
с њима пође уз Морачу Горњу,
доклен дође на Јаворје равно;
а ево ти Митра калуђера
70 и за њиме Доњеморачани;
а ево ти Дурковић Вучина

и за њиме шездесет Ровчанах;
а ево ти кнеза Милована,
а за њиме Јакша Гачанине,
75 а за Јакшом шездесет Ускоках,
све голога момка нежењена,
који може стићи и утећи,
а на муку друга причекати,
на запету пушку дочекати,
80 а турачку главу уграбити.
Кад се Срби наједно састаше,
ту су Срби рахат учинили,
међу собом игру затурили,
скок скакаху, а камен метаху,
85 а гађају нишан на бјељегу;
док их био данак оставио,
а тамна их ноћца приклопила,
буљубаше на ноге скочише,
за њима се војска подигнула,
90 и сва војска низ Сеоца мину,
доклен војска у Тушину сиђе,
а под кулу попа Милутина.
Али зове Драго Лопушина,
зове Драго Милету сердара:
95 „Јеси ли ми на бијелу кулу?“
На кулу се јунак нагонио,
а скочио како соко сиви.
Ал' му вели Лопушина Драго:
„О Милета, наша перјаницо,
100 мож ли знати, давно није било,
кад нас лани преварише Турци
на мир вељи и на Божју вјеру,
на Сеоца наша ударише,
на Сеоца на село Малинско,
105 поробише, главе посјекоше –
а што ћу ти лакрдију дуљит,
а све знадеш што су учинили –
и јошт тебе раном обранише?
Но на ноге, наш сиви соколе,
110 да идемо равној Буковици
да чекамо од Никшићах Турке,
ако би нам Бог и срећа дала,
да невјеру нашу осветимо –

минули су у Таслицу Турци.“
115 А Милета на ноге скочио,
узе с собом седам осам другах.
Она војска низ Тушину мину
и пријеђе воду Буковицу,
па уљеже у Ивицу војска.
120 У Ивицу Срби починули,
а добру су стражу поставили,
добру стражу Јакшу буљубашу,
те ми чува равну Буковицу,
чува јунак они дан до подне.
125 А кад било дневи око подне,
стаде јека равне Буковице,
а ево ти од Никшићах Турци:
има пуно тридесет грађанах,
на тридесет хатах и парипах,
130 и за њима тридесет сејсанах,
те ћерају робу за Никшиће.
Стоји фиска хатах и парипах,
а бијесни Турци поп'јевају,
не би река јере су тридесет,
135 но јере је стотина пунана.
Брже Јакша у дружину пође
и војводи од истине каже.
Када Срби Јакшу разумјеше,
она војска низ Ивицу сиђе
140 на крваву воду Буковицу.
Сташе Срби војску уређиват:
пред једном је Митар калуђере,
и за њима војске неколико,
и пријеђе воду Буковицу,
145 докле дође равној Сињавини,
да претече од Никшићах Турке
да не бјеже к равну Колашину;
пред другом је Јакша Гачанине,
и за њиме војске неколико:
150 и он воду Буковицу мину,
да он чува од Никшићах Турке,
кад би Срби кавгу заметнули,
да у Пјевља не утеку Турци,
у Пјевљима у турскоме граду;
155 пред трећом је Милета сердаре,

и за њиме војске неколико:
и он сједе крај Буковице,
око њега војске неколико,
да он чува од Ивице Турке,
160 кад би Срби приметили кавгу,
да Ивицом не утеку Турци;
пред четвртом Миња војвода
с побратимом Лопушином Драгом,
и за њиме војске неколико:
165 да затече од Никшићах Турке.
И овако збори војвода:
„Немој који затурити кавгу
док не пукне мога џефердара,
хоћу гађат Скочић-барјактара,
170 не би ли ни Бог и срећа дала
да осветим Петра капетана.“
Сви га Срби дивно послушаше,
све се скриво у лист и у траву.
А ево ти од Никшићах Турци,
175 а пред њима Скочић барјактаре
на лабуда ка на горску вилу;
ђе ми нагна претила лабуда
на јунака Мињу Радулова –
војвода га гађа џефердаром.
180 Пуче пушка ка да прогмјело
и погоди Осман-барјактара
међу токе у прси широке,
убила га зрна на синцире,
зададе му Србин рану ружну,
185 проз Турчина сунце огријало –
паде Турчин на зелену траву.
Како пуче пушка војводина
а погибе Осман барјактаре,
ала банда завргла се кавга:
190 пушке пучу, крв се пролијева,
пролијећу коњи без Тураках.
Обратише Турци Колашину,
и бране се огњем из пушаках,
дочека их Митре калуђере,
195 убише се бојем жестокијем;
обратише Турци пут Пјеваљах,
дочека их Јакша буљубаша,

око Јакше војске неколико,
убише се бојем жестокијем;
200 обратише уз Ивицу Турци,
дочека их Милета сердаре,
побише се бојем жестокијем.
Што утече Мињи војеводи,
не утече Митру калуђеру;
205 што утече Митру калуђеру,
не утече Јакши буљубаши;
што утече Јакши буљубаши,
не утече Милети сердару;
посјекоше, нико не утече:
210 ево тридест главах на гомилу!
И не жале тридест на гомилу,
но утече Марун на кобилу,
а ћера га соко тица сива,
соко тица Вујачићу Туро,
215 уз Ивицу зелену планину;
он га ћера, утећ му не ћаше,
но га Марун Богом братимио:
„Богом брате, Вујачићу Туро,
не изгуби брата ришћанина!“
220 Часнијем се крстом прекрстио;
већ кад се је Турчин прекрстио,
и утече Ивицом планином
да он каже тамо у Никшиће
како му је у Таслицу било.
225 Богу хвала, Срби задобише,
задобише мејдан на крајину
и здраво се натраг повратише;
доклен војска на Тушину дође;
ту је војска починула дивно
230 и лијепо шићар дијелила,
око свашта те се погодише.
А кад су се погодили дивно,
али вели Лопушина Драго:
„О војвода, мио побратиме,
235 да ми ситну књигу направимо,
шиљимо је граду у Никшиће,
а на руке Осман-капетану
на овоме да се умиримо:
да невјеру нашу пребијемо

240 коју су нам Турци учинили
за њихову бруку и грдило,
а нашега мала великога
за његову дробну трговину;
а остале Турке и Ускоке:
245 да пребије Петра капетана
за његова Осман-барјактара,
а остале једног за другог.
Право није, ма лијека није!“
И ту Срби шенлук учинише
250 и тридесет главах донесоше
на крајину у Морачу Горњу.

LVI

ПОХАРА ЖАБЉАКА

(1835. год. 10. марта)

Санак снила диздар-агиница,
вјерна љуба диздар Јакуп-аге,
у Жабљаку граду крајичноме:
ђе се густе облак подигнуо
5 од кржаве српске Горе Црне
и покрио града од Жабљака,
на град кишу крваву пустио;
ђе из њега муње сијеваху,
а огњене муње и громови;
10 ђе су Жабљак муње попалиле,
а громови на њем разорили
диздарове дворе и сараје;
а из таме ђено загракаше
по бедему дванаест орловах,
15 ђе је до ње један долетио,
прекрио је крвавом марамом.
Тек на бедем они загракаше,
виђе када, виђеће је јади!
ђе стадоше хитро долетиват
20 соколови од српске крајине,
на веља се јата савијати
по тврдоме граду жабљачкоме.
Женска страна свака страшљивица:
тек што снила, на ноге ђипила
25 из миндера и мека душека,
искрај свога диздар Јакуп-аге,
пак ишћера ватру на кресиво,
те упали воштану свијећу.
Ал' се ага није пробудио,

30 веће трудан у миндеру спава,
е се Туре бјеше уморило
играјући хата четвртака
по широку пољу Ћемовскоме,
с господом се на џилит бијући.
35 Не смије га млада пробудити,
е је ага момче посрдито,
да јој сањив што не рече ружно,
веће над њим стоји у миндеру,
рони сузе низа своје лице,
40 како бисер низ бијелу свилу.
Једна јој се суза отиснула,
те је аги лице оквасила –
скочи ага те збори срдито:
„Давор куло, остала му пуста,
45 лани сам те пуну начинио,
покрио те тиглом из Црнице,
па си љетос мени прокапала!“
Али аги говори кадуна:
„Ага драги, живота ми твога,
50 није теби прокапала кула,
већ је теби проплакала љуба.“
Па почела аги кажевати
ка је санак у миндеру снила,
и овако њему говорила:
55 „Млади ага, драги господаре,
ако ће се што вјероват санку,
оће власи Жабљак похарати,
наше дворе огњем изгорјети,
тебе убит али обранити,
60 мене младу у ропство узети;
већ на ноге, аго господаре,
те истрчи на бојанли кулу
више градске демирли капије,
пали крњу, а жежи зеленку,
65 нек отиде јека по свијету;
умах ће ти топи окупити
сву крајину турску до Мораче
и зелена Блата дубокога;
ту зазора нема, господаре,
70 ти си, богме, на крајину љуту,
нико ти се подругати неће.“

Ага врисну ка да се помами:
„Муч, кадуно, луде ти си главе,
лакше збори да те не зачују
75 моји момци, хитри витезови!
Није ријеч свилена марама
да је свијеш па у њедра туриш,
већ је ријеч једна одалица:
може поћи од устах до устах,
80 могу момци ријеч разасути
у кафане и на диванане;
кад зачују Турци витезови,
би се мене могли подругати
јал' ме со тим штогођ укорити
85 да се бојим каурске крајине,
у тврдоме граду жабљачкоме,
која нема топа убојнога,
ни кумбаре да пали махале.
Ја се граду не бојим Жабљаку
90 док су на њем топи огњевити,
који могу окупит крајину,
десет хиљад' од једнога гласа,
од другога Скадар на Бојану
и његову Малесију љуту:
95 да нам дође свијет до Дунава
и до сиња мора дебелого,
би се грдан с њега повратио,
а камоли сама Гора Црна,
ка и што се грдан повратио
100 Вукасовић Филип Маџарине,
и њемачки плаћени солдати
те возаху топе и кумбаре,
и са њиме листом Гора Црна.
Него мучи, не плаши се, кадо!
105 Сан је лажа, а Бог је истина.
Ружно си се главом наслонила,
а ружно си нешто помислила.“
Ал' му када опет бесједила:
„Не збор' тако, мој драги агане;
110 ја сам јучер на зијафет била
у јетрве, каде Дервишеве;
она ми је млада каживала
да је чула од брата Ахмета,

отка Куче посјекоше Турци
115 на мир Божи и на вјеру тврду,
да се клети Црногорци хвале
један другом у пјане механе
да ће на град турски ударити,
поробит га, ватром попалити
120 и са тијем Куче осветити.“
„Муч, кадуно – ага јој говори –
не мучи ме, да починем трудан!“
Ага главом на душеку клону,
кадуни се спавати не дава,
125 већ дохвати иглу од биљура,
поче ситно по ђерђеву вести.
У то саба зора отворила
и истекла јутарња Даница;
зовну када лагахну Орфану
130 и пружи јој срмајли ибрика
да донесе воде из чатрње,
да Туркиња прихвати авдеса.
Скочи млада и ибрик прихвати
и отрча к дубоку бунару,
135 спушти хитро на чекрк узицу
и захвати воде из бунара,
па погледа пут градске капије,
Јусуф-ага ће обично спава
и с момцима караулу чува
140 крвавоме граду жабљачкоме;
али има што виђет Орфана:
уљегли су дванаест јунаках
од ваљатне српске Горе Црне,
притиснули табљу и авлију,
145 Јусуф-агу ухватили жива,
свезали му наопако руке.
Кад то млада очима виђела,
потурила срмајли ибрика,
па потрча у харем кадуни.
150 На њу ми се разљутила када:
„Што би, кучко, змија те убила,
од шта си се тако уплашила,
а саба је зора отворила?!“
Ал' јој млада говори Орфана:
155 „О госпођо, Јакуп-агинице,

имам ти се рад' шта уплашити!
Кад захватих воде из бунара,
бачих очи на градску капију,
ђено ага чува граду стражу,
160 ал' ту јада имам видијети:
улећело дванаест орловах
од крваве ломне Горе Црне,
ухватили млада Јусуф-агу,
па га воде по градској авлији
165 свезанијех руках наопако!"
Виче када и кара Орфану,
да не чује млади Јакуп-ага,
док не види је ли то истина,
па отвори срчајли пенџера.
170 Види када – није пријевара,
но истина што каже Орфана,
па ми поче питати слушкињу:
„О слушкињо, убила те гуја,
да страшнијех српскијех јунаках
175 што су нама у град улећели!
Један јесте на високу кулу
више тврде од града капије:
над њиме се свилен барјак вије,
прекрстио ноге под барјаком,
180 а у руке прекоморку држи,
пут наше је куле обратио;
а до њега други наврх куле,
црна брка ка гаврану крила:
и он шарку држи на рукама,
185 пут наше је куле обратио,
од ње добра нама бити неће.
Па да ти је виђети, Орфано,
два проклета Срба на авлију
те чувају од града капију!
190 Један јесте стаса високога,
а жутога до рамена брка,
дигли му се брци на рамена,
ка соколу крила од кољена –
и он пушку носи у рукама;
195 што је друго хала украј њега,
широкијех прсих и раменах,
покрио се морском тамбаринном,

испод ње му кубурлије вире,
а за њим се палошина вуче
200 по нашојзи мермерли авлији,
а у руке држи брешакињу.
Па да видиш, проклета влахињо,
код ђевера, млада Јусуф-аге,
код њега су два влашка јунака,
205 те чувају агу свезанога:
једноме су за пас пушке мале,
без никаква ножа ни анџара,
руке држи на пушке обије,
а латинку уз раме лијево –
210 он се с агом разговара мудро;
што је други влашић украј њега,
гарила га мрка наусница,
а љепши је од сваке ђевојке:
он је танку пушку обратио,
215 чека мога агу на прозору,
кад се дигне из мека душека.“
Мало када главу промолила,
кад угледа друге шест јунаках,
ђено пушке држе натегнуте,
220 а сјели су на џебане врата,
гледе Срби заметнути кавгу.
Препаде се, паде код миндера,
више не смје причати влахињи,
већ је пита була полагаано:
225 „Кажуј мене све редом, Орфано,
е ти знадеш Србе по крајини,
који јесу овђе по имену?“
Тад служанка на пенџер измоли,
па ми поче причати кадуни:
230 „О госпођо, Јакуп-агинице!
Што два Срба наврх куле кажеш
те се код њих крсташ барјак вије,
оно су ти Богом побратими,
арамбаше од кржаве Жупе:
235 једно соко Милош барјактаре
од витешке куће Јанковића,
друго јесте Ђукановић Петро;
није Петро но један у мајке,
ма не штеди живот за поштење.

240 Што су, госпо, два друга јунака
те шетају нама по авлији,
оно су ти ријечки јунаци:
једно јесте Радовић Периша,
који знаде кланце и богазе
245 од Бојане до Зете кржаве
у поноћи како у по дана,
а друго је попе Врањанине,
те на њега морска тамбарина,
а за њим се вуче палошина;
250 Турци су му кућу опалили,
по кући му благо покупили
и лијепо рухо и оружје,
самого је животом утека
и унио двије кубурлије,
255 а палаш је негђе узајмио
и проклету мрку тамбарину
од невоље, да се плаше Турци.
Што су, кадо, два добра јунака
те свезана чувају Јусуфа,
260 једно ти је Станковићу Кењо,
јунаштва му у хиљаду нема,
ни људскога збора ни разума:
благо младу аги Јусуф-аги,
јунак ће га свободити Кењо;
265 што је момак прикладни до Кења,
то је, кадо, Ивановић Преле;
кажу, кадо, хита на јунаштво,
ђе се црна пролијева крвца.
Што шест Србах сједи пред џебану
270 те су своје пушке наредили,
то су, кадо, шест љутијех гујах
из кржаве покрај воде Жупе:
једно Иван, а друго Никола
Газиводе, крвави јунаци –
275 не боје се газити по крвци;
друго су ти два брата рођена,
два Костића, сиви соколићи,
једно Милош, а друго Малиша –
лоше мајци ће пушку обрете,
280 ође мајка остат кукавица;
треће су ти два добра јунака,

једно Чило, а друго Никола,
Краљевићу и Оташевићу,
које нигђе нико не претјече
285 ђе поштење грабе Црногорци.“
Кад кадуна разумје Орфану,
поче тихо Јакуп-агу будит,
свиленом га ударат марамом
по турскоме лицу и образу.
290 Скочи Јакуп с миндера на ноге,
па он поче карати кадуну:
„Што је, кадо, дуг те јад убио,
што ми не даш спават на уранку?!“
„Како што је, мој агане драги:
295 Срби су ти Жабљак освојили,
притиснули табљу и авлију,
бојну кулу, демирли капију;
ако ли ми, ага, не вјерујеш,
ти погледај Милош барјактара
300 ђе попео крсташа барјака
на бедему на највишу кулу.“
Кад кадуну ага разумио,
скочи брже а покличе момке:
„На ноге се, моји соколови,
305 Срби нама Жабљак уграбише!“
Па полеће харему високу
на највишем боју и пенџеру,
а дохвати сјајну брешакињу,
на коју су дванаест павтамах
310 од жежене срме саливене,
којано би оклоп проломила,
а камоли прси у јунака;
па отвори срчали пенџера
и окрену танку брешакињу
315 на сокола Станковића Кења;
доиста га убити оћаше
да ми ага пушку не подиже:
препаде се, чудит му се није,
да Јусуфа брата не убије.
320 У то српске пушке запуцаше,
Јакуп-агу љуто обранише,
сломише му ногу у кољено.
Рањен Јакуп момке повикује;

– а што ћу ви лакрдију дуљит –
325 по граду се кавга затурила:
Срби држе бедем и авлију,
по бедему куле свеколике;
Турци су се у харем тиснули
те се бране огњем из пушаках.
330 У то Турком индат прискочио,
сто тридесет влахах и Тураках,
а пред њима ага Дервиш-ага,
брже уз град стубе прислонише,
па ми одсвуд Турци јуришише.
335 Ал' се мушки бране Црногорци,
лете они бедемом од града
ка дванаест сивијех орловах
када лете по јелових гранах,
туку Турке и крв проливају,
340 не дају им ока отворити,
а камоли града освојити.
Од града се Турци одмакоше
те у варош опет уљегоше.
Мало стаде, не би николико,
345 док ево ти листом Подгорица,
а пред њоме сваке поглавице,
све ћу ти их по имену казат:
прво ти је Лекића спахија,
за спахијом Бибезић кадија,
350 а за њима два Османагића,
Смаил-бего и Сулејман-бего;
за безима два брата Крнића,
Ибро Аљов и с њим Јусуф-ага,
а за њима Смаил-ага Бешлић;
355 за Смаилом Абдул Ђечевића;
за Абдулом Усеин Аџића,
а за њиме беже Авдовићу,
а за бегом Груда барјактаре,
Бац-Вуксане и с њим Хак-Шабане;
360 а пострани иду двије силе,
Кинковићу и с њим Дрицковићу,
од силе се м'јешати не оће,
ни с Турцима упоред одити:
Бајрам иде пјешке на ногама,
365 а Кинковић на коња кулаша,

зликoвци се један другом хвале
колике ће који посјећ главе;
турска сила, махнити бјесови,
оставили силна Драгањића,
370 те за њима алај-барјак носи,
за барјаком листом Подгорица:
шест стотинах крвава јунака,
три стотине Груде крајичнога;
три се хале за свом војском вуку,
375 не би двије пушке дотуриле:
Авдо Куфак, за њим Ахмед-баша,
за Ахметом Ђукица Мурате;
ал' се војске држати не могу,
турска их је рђа преклопила.
380 Ах, нека их, да их Бог убије!
Што не сједе, рђе крмељаве,
но су ћори узели батине
да с њом бране цареве крајине;
кад не виде друмом трпутати,
385 ка ће виђет кавгу заметати,
кад не виде, што дома не сједе,
него иду да се смију Турци,
и за њима ћеца халакају!
Дође сила турска сваколика –
390 тек што бјеше починуло сунце
у жабљачку варош поноситу;
па сједоше турске поглавице
и господски онђе вечерати;
око града уредише војску,
395 кад јој реку, да на град ударе.
Него среће нуто какве ти су
црногорски у граду орлови!
Кад мишљаху да ће погинути,
онда њима вељи индат дође,
400 вељи индат Ријечке нахије,
три стотине љута убојника,
а пред њима Филипе сердаре
и Грујица кнеже Лопичићу.
Поглавице војску разредише:
405 једну даше Љешевићу Вуку,
да с њом удри од источне стране
и пробије пут градске капије;

другу храбру попу грађанскоме,
да с њом удри од сјеверне стране,
410 да похита пут градске капије
да се срене с Љешевићем Вуком;
трећу себе војску оставише;
поглавице с војском обрнуше
проз тијесне кланце и сокаке.
415 Кад удрише одсвуд Црногорци,
зајечаше пушке на стотине –
ту не знаде један за другога,
ко погибе, ко ли жив остаде!
Витезови млади Црногорци
420 проломише Турке у сокаке,
доиграше на градску капију;
на њу први од свакога дође
сиви соко Љешевићу Вуче
са десетак одбране момчади;
425 како дође, тако га познаше,
отворише Жабљаку капију,
Црногорци у град уљегоше.
У то сила турска наринала,
три хиљаде љута убојника
430 Малесије из Зете простране;
а одовуд сила црногорска:
Цеклињани, храбри витезови,
Љуботињци на гласу јунаци,
а пред њима попе и Шутане,
435 Добрљани и с њима Грађани,
којино су одвазда јунаци,
и остала Ријечка нахија;
Цетињани, соколови сиви,
а пред њима сердар Мартиновић.
440 Ту се двије силе ударише,
по вароши огњем жестокијем.
Него турска сила узмакнула,
у тврде се куле затворила,
ал' зафајду, драги побратиме!
445 Црногорци варош опколише
и у куле Турке затворише;
с једне стране сташе бити Турке
огњенијем топом и лубардом;
с друге стране јуришају често

450 на кржаве куле по Жабљаку.
Три дана се све једнако бише,
ноћи, дневи нигда не престаше;
ал' четврти снажно ударише
на сараје Омерћехајића;
455 изагнаше из сараја Турке,
по сарају покупише благо,
чоху, свилу, срмајли оружје,
и сараје огњем упалише.
Кад сараје огњем опалише,
460 одмах они зорно ударише
на сву варош и бијеле куле;
Пашовића куле попалише,
Пашовића и јошт Зеновића,
у њих многе Турке погубише
465 и велики шићар уграбише.
Ал' се не да ага Перкочевећ,
Перкочевећ и с њим Муминовећ,
већ се љуто из затвора бране;
Срби су им огњем навалили
470 и сијена много нанијели,
па их жегу зивтом и барутом,
доклен огњем ишћераше Турке,
Муминове попалише куле
и бијеле куле Харапове.
475 Када Срби Жабљак похараше,
поробише, многу крв пролише,
онда градске Турке изведоше,
а пред њима диздар Јакуп-агу,
те ми Турке из ропства пустише,
480 без оружја, чохе и чибуках,
и њихове велике хареме,
справише их шехер-Подгорици;
а они се натраг повратише
и с Жабљака топе одвезоше,
485 Јакупове дворе упалише
и остале по бедему куле.
У том боју погибоше, друже,
Црне Горе многи соколови; –
ма што бјеху два добра јунака:
490 Мартиновећ из Цетиња Иво,
Црне Горе хитра перјаница,

495

и делија Митар барјактаре
од крвава Села Добрскога! –
нека гину, весела им мајка,
њихове ће душе царовати,
јер су живот за поштење дали
и освету браће и племена
од Турчина, стара безвјерника!

LVII

ПОГИБИЈА БЕЋИР-БЕГА БУШАТЛИЈЕ (1839. год. 15. јунија)

Закукала црна кукавица
насред тврда Скадра на Бојану,
ђе су досле многе прокукале
од србаљске руке и оружја.
5 А кад кука, не веселила се?
Баш кад јој је вакат и вријеме,
о несрећном дневу Видовоме!
То не била, богзна, кукавица,
већ љубовца бега Бушатлије.
10 Ако кука, јест јој и невоља;
није много доба ни времена
откад му је постала љубовца,
а сада је црна кукавица:
бег се спрема на цареву војску,
15 спрема бега паша Хасан-паша,
спрема њега с војском на Брђане,
и даде му војске шест хиљадах,
Арбанаса, убојника љута,
бескућника и безобразника,
20 од зла оца, а од горе мајке,
који нема куће ни баштине,
до у појас свијетло оружје,
а на раме брешке и латинке;
јошт му даде војску од низама,
25 а низама четири табора,
за низамом убојне топове,
а за њима зиле и борије,

и добоше што замећу кавгу,
од страшљивца те граде јунака.
30 Дивно паша бега сјетоваше:
„Бећир-беже, мој соколе сиви,
хајде мудро, не погини лудо,
чувај своју главу на рамена
од Србина, турског душманина!
35 Хајде с војском варош-Подгорици,
ту ћеш с војском конак учинити,
а ујутру рано подранити;
с собом узми варош Подгорицу
и њезине околине љуте,
40 хајде с војском Спужу на крајину,
ту ћеш табор с војском учинити.
Па отоле удри на Брђане,
попали им села по ћенару,
а посјеци брдске крајичнике,
45 а пороби робље по крајини;
зароби ми младијех робињах
што су згодне за харема мога;
добро знадеш, беже Бећир-беже,
ја сам Турчин на свему поклапан,
50 понајвише на младе робиње –
доведи их Скадру на Бојану!“
И јошт га је паша сјетовао:
„Бећир-беже, турска поглавицо,
када кћенеш с војском ударити,
55 ударити каурској крајини,
напред пусти Малесију љуту,
за њом стави низам у параду,
солдатију све у дуге врсте
да су тврђе плећи Арбаније,
60 за низагом убојне топове.“
Бећир-бег се паши поклониио:
„Хвала, пашо, мили господару,
ја ћу тебе дивно послушати,
а љепше ти поса оправити:
65 попалићу каурске крајине,
а посјећи брдске крајичнике,
а поробит робље по крајини,
харем ћу ти робља напунити,
све ђевојком и невјестом младом –

70 то јест жеља од мога рођења;
шест пашах сам досад престојао
у бијелу Скадру на Бојану,
свакојег сам по реду молио
да ми даде војску и захиру
75 да ударим с војском на Брђане,
не би ли ми Бог и срећа дала
да осветим главу везиру –
мога стрица Махмута везира,
кога су ми они погубили
80 и затрли оџак Бушатлића –
а ти ми је без ријечи даде;
хвала тебе и господству твоме!“
Па он крену силновиту војску,
навезе је на Блато широко,
85 а извезе пољу Темовскоме;
с војском варош-Подгорици дође.
Ту је с војском конак учинио,
а ујутру рано подранио;
успут узне варош Подгорицу
90 и њезине околине љуте,
с војском Спужу на крајину пође.
У Спуж с војском табор учинио
и ту стао за неђељу данах:
сваки данак пуштаваше војску
95 на Пипере и на Мартиниће;
ал’ се лако не дају Брђани,
већ се бране храбро и витешки,
особено храбри Мартинићи
и Стијена, крвава крајина;
100 сваки данак бој огњени бију,
сваки данак, а све без престанка.
Није шала, драги побратиме:
у Стијену и у Мартиниће
има бројем педесет јунаках,
105 што је мртва и што је рањена,
све бирана лакца и момчета,
без остале брдске покрајине.
Кад неђеља напуни се данах,
уранио беже Бушатлија
110 пређе зоре и бијела дана,
те пустио у војску телала:

„Ко је коњиц, коње хазурајте,
а пјешаци притеж'те опанке,
јер хоћемо јутрос ударити,
115 ударити с војском на кауре!“
Похиташе пјешци и коњици,
по сриједи пушке дохватише.
Ту ми беже разређује војску:
једну даде Хоту Асан-аги,
120 буљубаши од све Малесије,
дв'је хиљаде Малисора љута,
и даде му Лекића спахије
и спажину војску свуголику
да он удри на село Јастребу;
125 другу војску бјеше оставио,
оставио низам уређени,
на бријегу ријеке Сушице –
за низамом убојне топове
и за њима зиле и борије;
130 а бег трећу обрнуо војску,
с њом обрну пут села Косића.
Велика је сила у Турчина,
све је поље војска притиснула:
од ријеке Зете до Сушице,
135 над војском се вијаху барјаци
како љетни по небу облаци!
Једанак су војске удариле:
кад бегова на село Косићу,
тад агина на село Јастребу.
140 Одма војска бјеше опалила,
попалила чобанске стајнице;
али села опалит не могу,
јер сељани села не даваху,
већ у ендек тврди запанули –
145 бране села огњем из пушаках.
Ал' је мука и невоља љута!
Арбанаси силни насрнули,
жељни главах, а жељни оружја,
жељни пљачке, а жељни плијена,
150 и Бог знаде – одољети ћаху
и јошт многа јада починити,
него мала помоћ прискочила,
помоћ мала, ма срећа велика –

155 прискочило тридест Брајовићах,
све војника, све једнога лика,
те са стране они ударише
на Хасана, од Хотах главара,
на спахију и њихову војску.
Кад то виђе ага Хасан-ага,
160 мњаше ага да је поточ виша,
да приспјеше брдски крајичници,
препаде се, да га Бог убије,
те побјеже натраг без обзира,
а за њиме Лекићу спахија,
165 а за њиме сва њихова војска;
издадоше бега Бушатлију,
издадоше, црн им образ био!
Ал' не бјежи беже Бушатлија
нит' његова љута Арбанија,
170 већ јуриши беже без престанка
да попали села по крајини,
како што се паши захвалио.
У то друга помоћ прискочила:
од малог села Ћуриоца,
175 Загарчани и Покрајвођани
и Лакићи, љути убојници.
Слећеше се триста крајичниках
и на бега сложно ударише –
бој се бије, и гину јунаци;
180 пала тама Косовијем Лугом
од брзога праха и олова,
од стајницах те подждили Турци –
бој огњени траја два сахата;
кад у трећи сахат уљегоше,
185 онда Срби Бога споменуше
и сви сложно пушке опалише,
а пламене ноже повадише,
па у Турке јуриш учинише.
Ту се проли крвца од јунаках
190 како бурна киша из облаках,
ту јаучу мртви и рањени:
неки вичу: „Леле њему, мајко!“
неки веле: „Прихвати ме, друже,
каури ми посјекоше главу!“
195 неки куне пашу Асан-пашу:

„Авах, пашо, ранах допануо,
што нас посла на љуте Брђане –
затријеше твоју Арбанију!“
Турци вуку мртве и рањене
200 пут крвава Служа на крајину,
а Брђани своје не гледају,
већ једнако бојем јуришају.
Ту искочи момче од Брђанах,
Мирко Токов од села Лакићах,
205 с голим ножем у бијелој руци
и ухвати живога Турчина –
Диздаревић бега Насу-бега,
под пусатом и свијем оружјем,
и бегову одсијече главу.
210 Бјелопавлић разагони Турке
како вуци у планини овце,
и нагнаше бега Бушатлију,
око бега сто и тридест другох,
на обали Зете валовите;
215 дочекаше јадни Мартинићи
с оне стране студене ријеке
и на Турке огањ оборише;
с ове стране љути крајичници
с ножевима у бијеле руке.
220 Ту ми друго момче искочило,
а на име Грујичин Кезуне
с голим ножем у бијелој руци,
и ухвати бега Бушатлију
на витеза хата под оружјем;
225 тако Кезу Бог и срећа дала,
те му беже ране не удари,
а он бегу главу откинуо;
друго момче хата дебелога,
треће момче свијетло оружје.
230 Па ми треће момче искочило,
од малог братства Калезићах,
а на име Радовић Новица;
а какав је, весела му мајка,
наусница нема ни брковах –
235 нема њему до шеснаест љетах,
вељу пушку у бој не понио,
осим једну малу за појасом;

он на љуту змију нагазио,
на Турчина Малића ћехају,
240 буљубашу од све Тосканије,
који се је потежио, курва,
и довео Тоскалију љуту
да он хара Србе по крајини.
Он Турчину загон учинио,
245 но га Малић сабљом дочекао,
на Новицу вранца наћерао;
но се момче листо намјерило:
уви му се под коњем витезом
те му Турчин не посјече главу.
250 Сину момче као змија љута,
уграби му иза сабље руку,
а низ хата нагнуо ћехају,
а упири своју пушку малу,
те Малића погодио дивно –
255 саломи му чело под саруком.
Паде Малић с вранца дебелого,
Новица му сабљу уграбио
и с њом му је главу откинуо.
Крајичници, соколови сиви,
260 у остале јуриш учинише,
ту педесет главах посјекоше;
осамдесет осталих Тураках
у ријеку Зету поскакаше.
У то стаса ћенар и крајина,
265 стаса, побро, хиљада момаках
од племена бјелопавлићкога,
дотрчаше браћи у помоћи;
ал' зафајду, драги побратиме,
јере Турци бјеху измакнули
270 и у Спуж се тврди затворили;
а они се натраг повратише,
искићени турскијем главама
и с многијем турскијем оружјем.
Ту се поточ саста и војници,
275 из три пута шемлук учинише,
па погипшу браћу укопаше.
Главе турске носе на Цетиње
те Цетиње с њима искитише.
Ал' витези даре задобише

280 за њихову храброст и јунаштво:
 задобише од срме медаље,
 то је дика у свијет војника –
 нек их носе, нека се поносе,
 јер су они крило од крајине,
285 од крајине крвљу обливане!

LVIII

УДАР НА САЛКОВИНУ (1840. год. 9. септембра)

Бијела је покликнула вила
саврх Весца, брда високога,
тер кликује у питому Жупу,
у Рваше, у село крваво,
5 а на име Љешевића Вука:
„Почуј мене, Љешевићу Вуче:
ако пијеш у механу вино,
на љуте ти ране излазило,
ако лежиш у постељи с љубом,
10 остала ти љуба удовица!
Устај, море, часа не почаси,
ево на нас иде силна војска,
а пред војском три турска сердара:
једно ти је ага Хакан-ага,
15 за њим војске четири хиљаде,
Арбанаса, бирана јунака;
а друго је Мехмеде спахија,
за спахијом војске дв'је хиљаде,
Подгорице и Зете простране,
20 и с њим Груде, брдо убојито;
а треће је Мехмед капетане
од крвава Спужа на крајину,
за Мехмедом хиљада Тураках,
баш хиљада влахах и Тураках.
25 Силна се је војска окренула,
на Морачу брода пребродила,
у Жабљаку око учињела;
сад ће удрит на село Додоше
и Додоше огњем попалити,

30 а додошко робље поробити.“
Када Вуче разумио вилу,
он латинку пушку дохватио,
па истрча пред бијелу кулу,
пушком меће а из грла виче,
35 те кликује ђецу Рвашане,
Рвашане и друге Жупљане:
„На ноге те, соколови сиви,
истини ми гласи допадоше
е ће на нас Турци ударити,
40 ударити на село Додоше;
већ на ноге, да их дочекамо
и да с њима крвцу пролијемо,
да Додоше село обранимо
и крајине образ сачувамо.“
45 Скочи Вуче, часа не почаси,
а за њиме ђеца Рвашани,
Рвашани и други Жупљани,
бројем управ сто и тридест других,
све пушкар и љута бојника;
50 брзо пошли како соколови,
у свануће на Додоше дошли.
Тек што Вуче на Додоше дође,
пушком меће а из грла виче,
а на име Јанковић Мрђена
55 и остале листом Додошане:
„На ноге се, моји витезови,
Турци ће нам сада ударити,
да поштено Турке дочекамо!“
Листом ђеца на ноге скочише
60 и бојничке пушке дохватише.
Таман саба зора отворила
и јутрења истекла Даница,
турска војска бјеше ударила
низ широко поље Салковину,
65 пут Додошах загон учинила;
Цеклињани војску дочекаше
са живијем огњем из пушака;
Бог им даде и срећа јуначка,
у први мах омесише добро
70 те побише војсци калаузе.
Од крви се Турци узмакоше;

Цеклињани јуриш учинише,
Каратуну воду пријеђоше,
пустише се у поље широко,
75 тер се бију боја са Турцима.
Пушка грми, крв се пролијева,
кликују се момчад по јунаштву!
Ал' је мука и невоља љута
на јунаке пала Црногорце,
80 мало их је, а много Тураках:
двјеста других са седам хиљадах
да бој бију у поље широко.
Но ће помоћ Бога великога
и јуначко срце и прегнуће,
85 ту се надај добру и поштењу!
Момчад љута бојем приврућила,
мало пољем узврнуше Турке,
гине Турчин нигда не престаје,
ал' не дају уграбити главе,
90 него Србе огњем одбијају.
Но искочи соко из Србаљах,
сиви соко Љешевићу Вуче,
у Турке је загон учинио
да уграби главу арбанашку.
95 Арбанашке пушке запуцаше
и убише Љешевића Вука.
У то момчад јуриш учинише,
с сваке стране како соколови,
преко поља поломише Турке.
100 Турци бјеже главом без обзира,
вуку с собом мртве и рањене;
ћерају их момчад црногорска,
до на Врбиш доћераше Турке
под крвавим градом жабљачкијем.
105 Ћаху бјежат Турци без обзира,
но жабљачке буле излазише,
укорише три турска сердара:
„Пи, сердари, женске страшљивице:
будили сте силу сакупили,
110 сакупили ћенар и крајину,
седам хиљад' љуте Арбаније,
што бјежите главом без обзира!
Не ћера вас но двјеста момчади

од Додоша и кржаве Жупе!
115 Како ћете Жабљак оставити
и несрећно робље у Жабљаку?“
Кад то чуше турске буљубаше,
изједе их укор и срамота,
тере натраг силу повратише
120 и жестоко са њом ударише
низ крваво село Салковину.
Ал' да видиш Србах витезовах:
не шћедоше бјежат пред Турцима,
но се кољу како мрки вуци;
125 соколи их Мрђен поглавица:
„А, момчади, моји соколови,
спомен'те се лањскога јунаштва
кад удари силна турска војска
на крваву Косовоме Лугу,
130 ка крајине наше кидисаше,
и витешки Турке разагнаше
и бесмртно име задобише!“
Бој се бије, а крвца се лије,
а јаучу мртви и рањени.
135 У то ага Хасан-ага викну:
„Арбанијо, црн ти образ био,
ђе ми данас задоби срамоту,
бој бијући са шаком каурах
под тврдијем градом жабљачкијем,
140 ђе гледају буле и кадуне –
не уграби свијетла оружја
ни посјече главе црногорске!“
Арбанија љута кидисала,
Цеклињане мало подагнаше,
145 до кућиштах кроза Салковину;
ал' не бјеже шест љутије гујох
и за њима двадесет момчади,
већ јуначки они ускочише
у кућиште на дно Салковине
150 под тврдијем градом жабљачкијем:
први бјеше Милош барјактаре,
друго бјеше Савићев Дајица,
треће бјеше Шутановић Нико,
а четврто Савићевић Раде;
155 пето бјеше попе Дајковићу,

оно шесто Јанковић Крцуне.
На њих удри љута Арбанија.
Кућиште је војска опасала,
ал' се мушки бране Црногорци,
160 Турке бију никад не престају;
не дају се примаћ до кућишта,
а камоли освојит кућиште.
У то доше три турска сердара
и на војску ршум учинише.
165 У то сила махом кидисала
за кућишта руком дохватила,
похватише пушке црногорске,
похватише пушке за грлиће.
Љута ти је мука одољела,
170 у муку се познају јунаци:
неки мичу за пушке дугачке
да им пушке не унесу Турци;
неки лете како соколови,
носе мале пушке у рукама,
175 од аргата трче до аргата
те ми Турке бију кроз аргате;
неки бране зиде од кућишта
да у њему не ускоче Турци;
пушке пунит не имају када,
180 већ се бију пушкам' врзимице:
двоје вратах на пусто кућиште,
те бијесна сила кидисала.
Запуцаше пушке арбанашке:
прва пукла те је погодила,
185 погодила Николина Јова,
лудо д'јете, али змију љуту,
остаде му мајка самохрана,
а кроз Јова Богдановић Луку –
оба пали један сврх другога;
190 у то многе пукле арбанашке:
преко зида и кроз двоје вратах
јошт тројицу намртво убише
и шестину раном обранише –
десет пали један сврх другога
195 у кућиште од огња турскога.
Но да видиш и више невоље:
клети Турци боље кидисаше,

у кућиште огањ утурише,
два остожја сламе запалише,
200 кућиште се димом замаглило.
А назреше љути Арбанаси
неколика мртва и рањена,
на врата ти јуриш учинише;
ту Ник-Ђека први кидисао,
205 са Мирашем братом рођенијем
од хотскога брда ваљатнога –
с голим ножем на бијела врата.
Но га љута змија сусретнула,
љута змија Савићев Дајица,
210 па Турчину био бесједио:
„Арбанасе, курвино копиле,
не напријед, немаш куд овамо,
није ово мртва турска раја,
него љута момчад црногорска –
215 остаће ти мајка кукавица!“
А упири свијетлу латинку,
те Ник-Ђеки срце опалио;
у то пукле неке црногорске,
и Мирашу срце опалише:
220 пала браћа један сврх другога,
оба мртва на праг од кућишта;
а загна се Милош барјактаре,
у кућиште Ђеку увукао,
ваљатну му главу откинуо;
225 па се загна Турчинов Дајица
и Мирашу главу откинуо,
откиде је на праг од кућишта.
Арбанаси опет кидисаше
на обоје вратах од кућишта;
230 но цеклинске пушке запуцаше,
Арбанасах пет шест превргоше,
с мртвијема врата затворише.
Но се загна попе Дајковићу
са соколом Јанковић Крцуном,
235 двије турске главе посјекоше,
посјекоше на праг од кућишта;
од кућишта одагнаше Турке.
А у томе друга срећа била:
Цеклињани помолише војску

240 низ широко поље Салковину.
Да ти се је нагледати, друже,
како бјеже три турска сердара
и за њима љута Арбанија
низ широко поље Салковину;
245 ћерају их момчад Цеклињани,
док у Жабљак ућераше Турке.
Под Жабљак се момчад искупише,
у три пута шенлук учинише,
па од боја мало починуше.
250 Но дозива Савовић Бојица
Хујк-Јусуфа, хотскога главара:
„Добро јутро, Хујко побратиме!
Како ти је на уранку било,
бој бијући низа Салковину
255 с ово мало цеклинске момчади?
Јесу ли ве како дочекали?
Јесу ли ви мяса преправили,
да се дома празни не враћате?“
Одговара Хујко са Жабљака:
260 „А Бога ми, мио побратиме,
поштено нас момчад дочекаше,
доста нама мяса преправише;
што ћу крити када ће се знати:
сто и двадест мртва и рањена,
265 све бирана момка и бојника,
међу њима Лекића спахију;
но те молим, мио побратиме,
браћу Хоте мене повратите
на кућиште те сам оставио,
270 и кажи ми што је тамо било!“
Но Бојица њему одговара:
„Не могу ти браћу повратити:
обичаја није на крајину
да се врћу мртве тјелесине;
275 а што питаш, право ћу ти казат,
што сте нама квара учињели:
једнога сте убили сокола,
баш сокола Љешевића Вука,
и још друге шесторо момчади,
280 и десетак раном обранили,
а шићара узели нијесте

до по пушке Милош-барјактара.

LIX

ОСВЕТА ЈАКШЕ КАПЕТАНА (1844. год. 8. марта)

Бијела је покликнула вила
с Стологлава извише Сушице,
кличе вила селу Загарачу,
а на кулу Јакше капетана,
5 баш Илију брата Јакшинога;
овако му вила бесједила:
„Зло га сио, Рамовић Илија,
и испио у механи вино!
Знаш, Илија, што је пријед било:
10 докле Рамо у животу бјеше,
бјеше страву на Турке турио,
два царева града затворио,
Подгорицу и Спужа крвава;
бјеше њине скеле затворио,
15 по друмовма зулум учинио,
све их турском крвљу оскврнио,
не смијаше њима испанути
изван града ловца ни трговца,
хаирџије нити шићарџије;
20 мићаху га турски капетани,
шиљаху му вина и духана,
и фишека, захире јуначке;
шиљаху му буле бошчалуке
да мирује Рамо од Тураках.
25 Кад умрије Лазаревић Рамо,
на вјеру вас посјекоше Турци,
посјекоше Јакшу капетана,
Рамовога најмлађега сина
(Јакша бјеше нејако дијете,

30 ама бјеше пиле од сокола),
посјече га Рњо барјактаре
и скиде му свијетло оружје –
ваљаше му блага десет ћесах.
Већ на ноге, Рамовић Илија,
35 те окупи неколико војске,
свети брата Јакшу капетана!
А ево ти згода превелика –
ако будеш јунак од јунаштва
биће твоја, ако Бог да, рука:
40 минули су крвави Спужани
ка тврдоме Скадру на Бојану
у везира паше скадарскога
да му ишту Арбанију љуту,
да ударе на вашу крајину;
45 пред њима је оца Хусеине,
мудријега нема на крајини
у три града и три пашалука,
а за њиме Рњо барјактаре,
љуће змије у Тураках нема,
50 а за њиме четрдест Спужанах,
све бирана момка и јунака.“
Кад Илија разумио вилу,
скочи јунак на ноге јуначке,
и у руке узе џефердара,
55 па отиде у племе Комане,
на бијелу кулу Новакову;
и у кулу налази Новака
и сокола Куја Марковића
ђе ми мрко испијају вино.
60 Илија им Божу помоћ дава,
они су му Бога прихватили;
па им поче причати Илија
што је њему говорила вила.
Када чуше два добра јунака,
65 устадоше на ноге јуначке,
окупише педесет Команах;
а Илија пође Загарачу
те окупи педесет јунаках.
Отидоше у коловоз тврди,
70 на друм тврди два крвава града,
западоше око друма пута

по двојица и по четворица,
по петина и по двадестина:
од кржаве на Дољану куле
75 а до моста Осман-капетана
друм је цио чета ухватила.
Мало стаде, не би николико,
док ево ти спушке серхатлије
а пред њима хоџа Хусеине;
80 а за хоџом Рњо барјактаре,
а за Рњом Бектешевих Зеко.
Но кад на мост наступили Турци,
рече тако оџа Хусеине:
„О Рњице, спушка перјанице,
85 да идемо, Рњо, стрампутице:
ја се бојим чете црногорске,
хоће на друм нама ударити.“
„Ха, не бој се, оџо Хусеине:
докле ти је Рњо барјактаре,
90 око њега бирани Спужани,
не смије ни чета ударити;
кунем ти се дином и иманом
и нашијем постом рамазаном,
рад би био да ударит хоће,
95 дако би ме срећа нанијела
на курвића Рамовић Илију,
да му сабљом посијечем главу
ка сам му је брату посјекао.“
То Илија и слуша и гледа;
100 у јунака пуче срце живо,
од образа ужди џефердара,
те погоди Рња барјактара;
паде Рњо низ коња алата,
а припаде Симо барјактаре
105 те Рњину уграбио главу.
Кад остала виђела дружина
ђе с' свадише до два барјактара,
одсвуд танке пушке запуцаше:
халакнуше ђеца Загарчани,
110 Загарчани и с њима Комани.
А што ћу ти лакрдију дуљит:
од кржава моста с коловоза
до Дољана, турске карауле,

петнаест им главах посјекоше
115 и двадесет жива ухватише,
те Турцима главе посјекоше,
а христјане на аман пустише –
не кћеше их посјећ Црногорци.
Од Србаљах мало ко погибе,
120 од Тураках нико не утече
до срамотна Дуровића Зека.
Нека бјежи крмска потурица
да се хвали Спужу на крајину
како није издао дружину!
125 Црногорци натраг отидоше,
унијеше од Тураках главе,
и свијетло турачко оружје,
осветише Јакшу капетана
и пребише прве за потоње:
130 два сокола једног за другога –
турачкога Рња барјактара
за нашега Јакшу капетана,
а Пепића оцу Хусеина
за попова сина Милутина;
135 а остале сератлије турске
нек пребију за кога им драго!

LX

ПЛАЧ ТРИ ТАВНИЧАРА

Зацмиљеше три ваљатна сужња
у тавници од Скадра везира,
три војводе од Брдске нахије:
једно Лијеш, пиперска војвода,
5 друго бјеше Васојевић Васо,
треће Вуксан од Булатовићах.
Љуто цмиле и невоља им је:
на вјеру их везир ухватио
и врга их у мрачну тавницу.
10 Но кад једно јутро освануло,
јутро једно, дан Светог Илије,
када оће погинут војводе,
него вели војвода Вуксане:
„Сад видимо, моја браћо драга,
15 јере ћемо данас погинути;
но, за Бога, оба побратима,
да се није придесило коме
ситна гроша ал' жута дуката,
да пошљемо, браћо, на пазаре,
20 да црвена вина набавимо?
Дан је данас светога Илије:
браћо мила, да се причестимо
и хришћанску дужност испунимо;
да у славу Божју напијемо,
25 данас, браћо, па већ задовјека,
еда би ни Бог драги помога
без замјене да не погинемо!“
Не нађе се гроша ни дуката,
до једнога од срме ханџара
30 у Вуксана, ровачке војводе.
Посла Вуксан ханџар на пазаре

и трговцу тако бесједио:
„Богом брате, скадарски трговче –
не мећем ти на ханџар цијену,
35 ваља ханџар тридесет дукатах –
донеси ми вина изобила
да напијеш три српске војводе,
на поклон ти срмајли ханџара!“
За Бога му Скадранин примио;
40 он узео срмајли ханџара,
а донесе војводама вина,
донесе им вина изобила.
Војводе се вином причестише
и за Божју славу поменуше.
45 Кад се рујна напојише вина,
но говори војвода Вуксане:
„О војводе, оба побратима,
ево данас петак, турски светац,
купиће се пред џамијом Турци,
50 све три ће нас данас изгубити,
но што нам је најжалије коме
на свијету овом оставити?“
Рече ријеч пиперска војвода:
„О Вуксане, Богом побратиме,
55 ја сам танку кулу оградио
(а скоро се јунак оженио),
кула танка остаде ми пуста,
а љубовца млада нељубљена,
нељубљена и немилована –
60 то је мени данас најжалије.“
Рече Васо од Васојевића:
„Мој Вуксане, добар побратиме,
и ја да ти жаловање кажем:
осташе ми стари родитељи
65 саморани у Васојевиће,
хоће ми се они поскитати –
то је мене данас најжалије
на свијету овом оставити.“
Рече Вуксан, ровачка војвода:
70 „Зле ви жалбе, оба побратима!
Ви жалите куле и љубовце
и у дворе старе родитеље;
а мени је, браћо, најжалије

е хоћемо сва три погинути
75 без никакве замјене јуначке.“
У ријечи коју говораху,
крвав целат пред тавницу дође,
па завика с врата од тавнице:
„Ко је Лијеш, пиперска војвода,
80 нек изиде тавници пред врата,
јере га је откупила љуба
у нашега на Скадар везира –
нек излази да дома одлази!“
То је Лијеш једва дочекао
85 и изиде брзо пред тавницу:
целат махну, посјече му главу.
Опет други целат повикнуо:
„Ко је Васо од Васојевића,
нек изиде тавници пред врата,
90 дошли су му стари родитељи,
у везира њега откупили –
нек излази да дома одлази!“
То је Васо једва дочекао
и изиде тавници пред врата:
95 целат махну, посјече му главу.
Но је трећи целат завикао:
„Ко је Вуксан, ровачка војвода,
нек излази брзо пред тавницу,
нек излази да дома одлази:
100 Ровчани су њега откупили
у нашега на Скадар везира!“
Ма се Вуксан јаду досјетио,
из тавнице иде полагаано,
тавници је врата отворио
105 и видио крвава целата.
Вуксан га је Богом братимио:
„Богом брате, крвави целате,
на мене су токе позлаћене:
свуци ми их да их не крвавиш,
110 е од крви муханато злато!“
Бог му даде и срећа јуначка
те превари крвава целата,
те Вуксану раздријеши руке.
Трену Вуксан како соко сиви
115 и целата ногом ударио,

из рукама му сабљу уграбио
и посјече три млада џелата.
Бјежи Вуксан Скадром бијелијем;
што год му се на пут учинило
120 све под сабљу јунак удараше.
Драги Боже, на свему ти хвала,
како вије сабља Вуксанова
проз сокаке Скадру на Бојану:
широки је сокак учинио,
125 и крваву дугу оставио
доклен на мост од Бојане дође;
на њем срете оцу и кадију
и око њих тридесет Тураках.
Него вели скадарски кадија:
130 „Не овамо, војводи Вуксане,
јер овамо т’ утецишта нема!“
Ал’ вели му војвода Вуксане:
„Ако нема тамо утецишта,
ни овамо нема повратишта;
135 но се чекај, турски ефендија,
све сам мисли на једну скупио!“
Па је загон на мост учинио,
те посјече оцу и кадију;
а остале тридесет Тураках –
140 што не паде на мост пред Вуксаном,
то ускочи у воду Бојану.
Бјежи Вуксан скадарском крајином;
Бог му даде и срећа јуначка,
брзо га је ноћца ухватила
145 и утече Румији планини.
Отлен Вуксан у Црницу дође
у сердара Бољевић Машана.
Отолен га Машан препратио
у крваво Чево на крајину
150 у сокола Бурића Ђукана.
Ђукан га је дочекао дивно,
држао га два мјесеца данах;
с војводом се Ђукан побратими,
под седло му коња даровао;
155 па препрати војводу Вуксана,
препрати га у дубока Ровца.

LXI

ОШ, ГРИВО, ТУЂЕ ЈЕ МЛИВО

Пјеваљски се паша подигнуо;
спаде паша на поље Никшићко
и бијеле распео шаторе
на широке Баре под Риђане.
5 Одсвуд паши доходе поклони:
од простране Пиве и Дробњака,
и широка поља Никшићкога,
и питоме Жупе Грачанице.
Доцкан дође од Риђанах кнеже
10 и паши је руку пољубио,
сави руке, двори старијега.
Али му је паша бесједио:
„Што си ми се придоцнио, кнеже?“
Тако му је кнеже бесједио:
15 „Ја се јесам мало придоцнио,
ма сам к теби доша, господаре ...“
Јошт хоћаше кнеже говорити,
но му паша ријеч бесједио:
„О Бога ти, кнеже, моја слуго,
20 да нијеси ђегод угледао
удовице ал' ђевојке дивне,
ал' невјесту скоро доведену,
а која би за ме требовала?
Давно сам се с оцака кренуо,
25 вјерне сам се љубе зажелио.“
Али му је кнеже бесједио:
„Вољан да си, пашо господаре,
ема своју нико дати неће,
а без силе али без невоље;
30 а ја јесам једну опазио,
баш невјесту скоро доведену,

на крајину ломне Горе Црне,
у Стубицу, малу поселицу,
вјерну љубу Ђуровић Батрића:
35 нема друге ни у гори виле,
за цара би твога требовала,
а камоли за те, господаре!
Ма је мука уграбит Српкињу
из крвава братства Никчевићах
40 без просућа крви од јунаках.“
Али му је паша бесједио:
„Прођ’ се, кнеже, врага и мејдана,
већ добави прикладну Српкињу,
ал’ за благо али пријеваром;
45 а ево ти турску вјеру дајем,
када ми је под шатор доведеш,
даћу тебе блага десет ћесах,
из силаха двије пушке мале,
стале су ме пушке десет ћесах,
50 од цара ти ферман извадити:
док је твога рода и порода,
да не дајеш паре ни динара.“
Скочи кнеже на ноге лагане
и отиде у село Риђане.
55 Слави кнеже честит данак Ђурђево,
па се јаду домислио кнеже
ка ће младу преварит Српкињу.
Па покупи коње и мјешине
да купује пуње Ђурђево дне;
60 узо собом седам осам другак,
па се отлен подигнуо кнеже,
куд год иде, у Стубицу дође
на бијелу кулу Никчевића;
води коње у мрачне подруме,
65 а дружину на бијелу кулу.
Ево згоде кнезу од Риђанах:
нема нико на бијелу кулу
до љубовца Ђуровић Батрића,
ма је млада рода господскога,
70 лијепо је кнеза дочекала.
Кад вечера од Риђанах кнеже,
кад вечера и напи се вина,
бјеше кнеже ријеч бесједио:

75 „Снахо моја, Ружо Батрићева,
ђе је мене Батрић побратиме,
ђе је соко Ђуровића Живко?“
„Мој ђевере, од Риђана кнеже,
Батрић ето на скуп на Цетиње,
80 а Живко је момче код овацах.“
А кад кнеже Ружу разумио,
скочи кнеже на ноге лагане,
па ухвати китну Црногорку:
остала му помогла дружина,
свезаше јој руке наопако;
85 оставише коње и мјешине
на бијелу Никчевића кулу,
поведоше Ружу Батрићеву,
довели је паши под шатором –
бјеху ноћи прошли три сахата;
90 кнеже паши Ружу даровао,
паша кнезу благо и оружје.
Кад сагледа паша Црногорку,
од весеља на ноге скочио,
сва му војска шемлук учинила.
95 Зачу шемлук Ђуровићу Живко,
па скочио на ноге лагане,
и за њиме тридесет чобанах,
потрчаше пут села Стубице:
помислише е Турци удрише
100 и Стубицу село похараше.
А кад дошли у село Стубицу
и пусту је кулу угледао,
ђе је њему кула поробљена
и млада му снаха одведена:
105 „Алах – рече – до Бога милога,
ја не жалим моју пусту кулу,
него жалим моју снаху младу,
коју мене одведоше Турци;
већ образа на крајину немам,
110 кориће ме с тијем Црногорци
док је мога рода и порода;
боље ми је ноћас погинути
но срамотно вијек вјековати!“
Па је момак на ноге скочио,
115 пут окола турског обрнуо,

за њим иду тридесет чобанах
и његова два синовца луда,
луди Јанко и луди Грујица.
Но их кара Ђуровићу Живко:
120 „Вратите се, двоје дјеце лудо,
у планину хајте код овацах;
ви за боја приспјели нијесте –
вратите се, хајте код овацах!“
Но говоре двоје дјеце лудо:
125 „Мајде, стриче, лако с’ не враћамо,
него с тобом погинут хоћемо,
без тебе нам живовања нема.“
Мало Живко понапријед пође,
доклен води Грачаници дође;
130 за собом се обратио Живко:
ал’ чобана нема ни једнога,
до његова два луда синовца!
Опет им је Живко бесједио:
„Вратите се, два луда синовца,
135 сви тројица погинут хоћемо
у околу паше пјеваљскога;
но с’ вратите, ако Бога знате,
е с’ ископа кућа Никчевића!“
Него Живку ништа не помага:
140 ђеца луда, ма срца уздана,
стрица Живка оставит не хоће.
Кад видио Ђуровићу Живко
е се ђеца вратити не хоће,
он је њима опет бесједио:
145 „Чекајте ме води на обалу,
а ја одох у турском околу;
како нађем пашина шатора,
завићу ви вучки из окола –
дотрчите мене по авазу!“
150 Са тијем је ђецу преварио,
те осташе води на обалу.
Он се вуче уз поље зелено
како мрки од планине вуче,
док уљезе у турску ордију;
155 тражи Живко проз турску ордију
ђе ће пашин шатор угледати;
даде му се нешто погледати,

погледати пољем широкијем –
насамо је шатор угледао;
160 примиче се Живко пут шатора,
а кад дође шатору на врата,
подиже му крило џеферданом;
кад погледа јунак под шатором,
ал' се паша на јастук нагнуо,
165 а код њега Ружа Батрићева,
сузе рони низа своје лице.
Говори јој паша од Пјеваљах:
„А што плачеш, Ружо Батрићева:
али жалиш Батрића твојега –
170 ја нијесам гори од Батрића;
али жалиш кулу Батрићеву –
кад дођемо у Пјевље богато,
љепшу ћу ти кулу поклонити,
у свилу ћеш шетат и кадифу,
175 даћу теби дванаест робинја
да ти држе скуте и рукаве,
држаћу те како своју главу!“
Но говори китна Црногорка:
„Прођи ми се, пашо од Пјеваљах:
180 ја не жалим мога господара,
ни његову пребијелу кулу,
но ђевера Батрићевић Живка,
е је соко, мајка му кукала –
једном сам га очима виђела,
185 па га нигда више виђет нећу,
понијех му жељу по свијету,
у затвору у турскоме ропству.“
Оно Живко и слуша и гледа,
па ускочи јунак под шатором
190 и за грло пашу дохватио;
помогла му Ружа Батрићева,
те свезаше пашу пјеваљскога.
Него Живко паши говораше:
„Немој викат, пасја потурице,
195 е ти дајем Божу вјеру тврду,
оћу твоју главу откинути.“
Побјегоше пољем Никшићкијем;
мудар бјеше паша од Пјеваљах,
води му се, ријеч не чињаше;

200 уминуше све турско шаторје
и нађоше двоје ђеце лудо;
када ђеца Живка сагледаше,
на стрица се љуто расрдише,
зашто их је преварио стрико,
205 па пођоше пут турског окола.
А кад виђе Ђуровићу Живко,
препаде се да ће погинути,
па је својој снахи бесједио:
„Снахо моја, Ружо Батрићева,
210 ти придржи пашу свезаного,
е ја одох у турском околу;
ако чујеш да смо погинули,
држи сабљу паше пјеваљскога,
сабљом паши посијеци главу,
215 па отолен хајде на Стубицу.“
Ружа га је дивно послушала,
чува Ружа пашу пјеваљскога.
Пође Живко уз поље широко;
а кад дође близу од ордије,
220 зачу кавгу под првим шатором;
јаду се је домислио Живко,
па потрча брже под шатором:
ал су ђеца под шатор уљегла,
двје турске главе откинула;
225 а тројица Тураках скочили,
под шатор се ђецом ухватили –
Бог зна ђецу погубити ћаху!
У то Живко јуриш учинио,
свјема трема главе посјекоше,
230 узеше им свијетло оружје
и узеше коње под седлима,
утекоше пољем Никшићкијем;
кад дођоше води Грачаници,
ту нађоше пашу свезаного
235 и код њега Ружу Батрићеву:
голу сабљу држи у рукама,
добро паши караулу чува!
Отолен се Живко подигнуо
и отиде пут села Стубице.
240 Кад дођоше у село Стубицу,
али кука Ђуровић Батрићу,

плаче Батрић Живка Ђуровића,
плаче Батрић Јанка и Грујицу.
Но му Живко грлом повикује:
245 „О Батрићу, брате од матере,
што невољу градиш без невоље:
ево тебе Живка у животу,
два сокола Јанко и Грујица –
и они су живи обојица!“
250 У то доба на кулу дођоше,
доведоше пашу свезанога;
а кад Батрић пашу угледао,
трже ножа да га посијече,
но му јунак Живко не даваше:
255 „Не, Батрићу, мој брате једини,
већ кад сване и сунце огране,
свежимо му руке наопако,
на њ метнимо коњску дрвеницу,
пуштимо га у турску ордију –
260 та је брука и од смрти виша!“
Како рекли, тако учинили;
па кад свану и сунце ограну,
добро паши утврдише руке,
на њ метнуше коњску дрвеницу,
265 дрвеницу добро притврдише,
сведоше га у дно Сливља равна,
пуштише га уз поље Никшићко –
бјежи јадан паша осамарен.
Кад је војска пашу угледала,
270 од њега је ибрет заузела
и побјеже главом без обзира.

ПРИМЈЕЧАНИЈЕ

1. Од 1510. до 1702. год., од свијух црногорских бојевах који су се у ове готово двије стотине годинах догађали никакве пјесме немамо која би од тијех бојевах нама што опјевала; премда се многа мјеста и дан данашњи у Црну Гору знају на која су Турци гомилама гинули, као напр. Лимљани у нахију Црничку, Вртијељка у нахију Ријечку, Прогоновићи у нахију Љешанску, Чево и Велестово неколико путах, којих би се 20-30 наћи могло која су сва у народу црногорском добро позната и на која се и дан данашњи, колико су гођ од њих нека ломна, налазе знаци погипше турске војске: у парама, оружју или другим каквим металним стварма.

2. Лаз (лазина) значи у Црној Гори оно мјесто где се много шуме исијече и на велики простор где све дрво на дрво лежи. Подобно овоме је турска војска од Црногорацах исјечена међу Влахињом (вода), Врањом и Пржником (двје планине) лежала, и стога се ово мјесто „Царев Лаз“ назвало, где је царска војска исјечена. Ово је највиши бој међу Црногорцима и Турцима био; овђе су Црногорци најсјајнију побједу над Турцима одржали. У овоме боју ранио се владика Данило, погинуо Јанко Ђурашковић и ранио се Вук Мићуновић, два главни војводе времена Данилова. – Црногорацах је свега 318 погинуло, а Тураках неимовјерно, тј. да неки кажу око 30-40.000. Само је доставјерно да су 86 барјаках (знамењах) узели Турцима.

3. Думан-паша Ћупрелић, везир 1714. год. О његовом пријеварном поступку, којим је прешао преко Црне Горе и исту похарао, али опет не свуколику, ко жели точно знати може се извијестити из Историје црногорске печатане у Москву 10. марта 1754. год.

4. Славни витез Вук Мандушић погинуо је против војске Ћупрелића.

5. Други удар на село Трњине. Овђе је Тураках по кажевању народњем, изван што их је погинуло, више ухваћено него се у пјесми чита. У народу се истинито приповједа да их готово 400 живијех ухваћено; него било једно или друго, војеначалнике турске похватили су сљедујући Црногорци: Мурат Јелић, Милош Вукотић, Томан Николић, Живко Дамјановић, Вучић Којичић и прочи. – А што се поје у првој пјесми од Трњинах да су их посјекли, од онијех што су их похватили живе, којих је било до 80 других, које агах, које беговах – од њих нијесу Црногорци ниједног сјекли; него су их све дали на откупе за паре и за оружје; па најпосље, да се више подругују са Турцима, за свакога су заробљеног Турчина врху откупа узели по једнога вола и по једнога крмака.

6. Царев сестрић. Ово није био царев сестрић, иако га наш народ у спомену и пјеснама

напомиње; него је ово био Топал Осман-паша, који је послјед у боју са Персијанима погинуо.

7. Вук Томановић. Славни јунак црногорски и отац најхрабријег витеза Никца од Ровинах. У овој се пјесми види име турско: Турчин Гавриловић, који је био мужествен арамбаша. Многа ће се имена турска по границама црногорским наћи, а та имена мајке им дају како дјеца из колијевке измиле, и то из неког слијепог предрасудженија.

8. Кад је Никац од Ровинах погинуо, најславнији витез црногорски, код њега тада споредниках није било, до његова три сина, од који су два погинули, а сам Богдан утече, те је, колико је могао, Турке пратио. Близу Никца стајало је једно стадо оваца, и код њега су била три брата Спахића; но ова три заваљеника, како чују удар на Никца, утеку даље са својјем стадом да им га Турци не узму. Црногорацах сјутрадан неколико стотинах скупе се на покајање над Никцем, и кад чују да Спахићи нијесу притекли Никцу у помоћ, но су га издали, стадо Спахићах узму и њиово племе из Црне Горе проћерају.

9. Шћепан Мали. Описан је исторически господином Милаковићем у Грлици год. 1835. Доиста, ово је био најстрашнији бој за Црногорце, јере су се с једне стране са Турцима борили, које су три везира предводили, а с друге стране са Млечићима, коју је предводио генерал Краповић, која је по свој граници црногорској од Грахова до Спича пружена била. – Оскудица је била велика у праху, тако да је тесте фишеках по жут дукат био. Црногорци су се старали да се како са Турцима умире: послали су им коња Шћепана Малогу увјеравајући да Шћепана у Црној Гори није (као што га на виђелу нигђе није било, него као једна скитачина, без присуствија духа, како чује ће Турци и Венецијани загрме са сваке стране, скрије се негђе, као ћук у плот). Но Турци нијесу се шћели с тијем задовољити, него су шћели по примјеру Ћуприлића преко Црне Горе продријети и састати се са Млечићима. Него 28. октобра, пошто Црногорци доста турске џебане уграбише, Турци буду исти дан пред зору од Црногорацах нападути, обрете се у бјекство: колико је ко могао и колико је ког мишца служила – овђе је Тураках сјекао; и тако Црногорци са славном побједом, цјели дан гонећи, 28. октобра проћерају Турке из Црне Горе. У овоме боју погинуло је около 300 Црногорацах; но и Тураках је послјед Царева Лаза овђе највише погинуло. У Чево и Велестово, ће је био око (логор) турски, Турци оставе све своје шаторове, многе коње и сву захиру, даје до 20 и до 30 својих ковачницах. Ону ноћ коначе Црногорци на Чеву, у коју пане киша и удари гром у око (логор) скадарског везира Мехмед-паше: изгори му сву џебану и множину војске спржи. Прочи остатак војске разбјегне се: нешто утече, а нешто исјеку Црничани. Други гром исте ноћи удари у око генерала Краповића код ријеке будвљанске, војске му много изгори, а оно друго утече у градове приморске, и овим се доконтча рат 1768. год.

10. Махмут-паша није главом на Пипере ударао, него једна част његове војске предвођена његовим риџалима.

11. Бој с Махмут-пашом био је велик: овђен је погинуло 3-4000 Тураках, ће су готово сва његова господа и риџали изгинули и он се сам ранио. Њега је ранио Радован Стаков

из Црнацах (Пипер).

12. Кад је погинуо везир Махмут-паша, 3000 је главах турскијех посјечено, без рањенијех и без онијех мртвијех што су Турци са собом понијели. Ово се може назвати најсјајнија побједа црногорска над Турцима: јербо је овђен они везир посјечен пред којим је при концу прошастога вијека султан цариградски дрктао као што мало пријед пред египатским пашом дркташе.

13. У бој за пасиште, како и у сваки други с Турцима ерцеговачкијема, одликовао се славни витез Савић Радојев са Стијене (село), који је и дан данашњи старац жив, сав у ранама, и који је својом руком 24 главе турске посјекао.

14. Горско каре. Црногорци нијесу никада имали обичај пјесме састављати у којима би своје побједи над западњима христијанима похваљивали, нити су у томе војене гордости налазили. У ово се још види знак старе моралне свезе коју је учитељ добра међу христијанима усијао и коју су послјије стари и нови Рим са својијема будалаштинама окужили. – Ова се једина пјесма чује у Црној Гори каткад од многијех крвавијех бојевах са Венецијанима и некијех са Французима. – До 1714. год. Венецијани су и Црногорци живјели у согласију: ударили су заједно на Бар и на Требиње и заједно су узели од Тураках Нови (Castel-Nuovo) и друга нека мјеста, која су по добићу остајала за Венецијане. Него и они су различите награде Црногорцима давали за њихове побједи над враговима крста; него од 1714. год., у коју је Ћупрелић везир прешао преко Црне Горе, које су му дали Венецијани 600 душах црногорскијех, све женах и луде ђеце, која су била под заштиту његову утекла од Тураках, те су Турци све мушку ђецу исклали, и које је од мјесеца било, а женске у ропство одвели. – Послијед свог срамног и бешчојечног поступка венецијанскога, Црногорци су и Венецијани готово у непрестаноме рату живили; тако, напр., када би се састали на Пазару пред фортицама приморским, топови би многи са фортицах у Пазар гледали и над њима витиљи горили. Црногорацах би свагда једна част наоружана у бусијама сједила; при малој зађевици (ларми) посула би Пазар крупа од картеча (дробјење) из топовах венецијанскијех и црногорске пушке залијевати оловом врата од фортице почеле. Често путах је бивао Пазар покрит мртвима тјелесима од једнијех и другијех, једнога и другога пола, и од разне животиње која је доћерата на пазар. Цијела би трговина остала пуста међу два огња непријатељска, и само кад би ноћ пристала, носио би сваки, који би смио, што би му прије руке дошло. – Овако је грдно споразумјеније готово свагда међу Венецијанима и Црногорцима трајало, докле је ова велика и богата република пала, а у исто доба и бесчеловјечно гнијездомрске инквизиције.

Регистар властитих имена

А

- Абдију, 191
Абдовића, 289, 290
Абдул Ђечевића, 347
Абдулом, 347
Абрамовића, 38
Авале, 207
Авдија, 161
Авдо Куфак, 348
Авдовићу, 347
Аверић, 84, 85, 87
Ага Зечевићу, 35
Аганлија, 203, 211
Аганлије, 206
Аги, 35
Азање, 227
Алах, 173, 203, 257, 378
Албасана, 179
Алекса, 211, 212
Александра Пушкина, 8
Алекси, 212
Алексина, 209
Алексу, 209
Али-бега, 58
Алија, 93, 137
Алију, 93, 137
Али-паша, 251, 259–261, 272, 276, 277, 281, 284
Али-пашо, 252, 276, 281, 285
Алићах, 25
Алкурану, 260
Аљов, 347
Андрија, 298
Андрије, 39, 288
Андро, 122
Анта, 254
Анти, 255
Анто, 255, 263–265, 267, 272, 273
Антом, 273
Антонија, 273
Анту, 273
Арбанаса, 352, 360
Арбанасах, 365
Арбанасе, 117, 174, 365
Арбанаси, 355, 365
Арбанија, 291–293, 356, 363, 364, 366
Арбаније, 46, 70, 131, 167, 353, 362
Арбанији, 70, 71, 131, 292
Арбанијо, 363
Арбанијом, 294
Арбанију, 41, 289, 290, 292, 294, 357, 369
Арсенија, 208
Асан, 291
Асан-ага, 290
Асан-агу, 153, 290, 294
Асан-пашу, 356
Асану, 290
Аћим, 79
Ахмедагић Суља, 297
Ахмед-баша, 348
Ахмет, 189
Ахмет Мустафагић, 189, 191
Ахмет Мустафагић', 189
Ахмета, 190, 341
Ахмете, 189, 190
Ахметова, 191

Ахметом, 348
Ахмет-пашу Махмудбеговића, 174

Б

Бабе, 76
Бабића Ивана, 68, 69
Бабића Јакшара, 116–118
Бабићу Иване, 65, 68
Бабићу Ивану, 64
Бабу, 76
Багдат, 12
Бадњи вече, 19, 24
Бадвинцу, 278
Баја, 135, 196–198, 296–298
Бајице, 169
Бајо, 80, 196, 296–298
Бајова, 196
Бајове, 295
Бајовић Лазара, 324
Бајовић Павића, 193
Бајовић Павићу, 193, 194
Бајовића, 144, 157–159
Бајовићу Вуче, 159
Бајом, 296
Бајрам, 347
Бакал, 265, 266, 282, 283
Бакал Милосава, 266
Бакал Милосаве, 263, 264, 282, 283
Бакал Милосаву, 268
Бакала, 282, 283
Бакалом, 282
Бакалу, 282, 283
Балабановићу, 74
Балетић Вукота, 80, 127, 128
Балетић Вукоту, 79, 128
Балетића, 50, 125, 126, 128, 129
Балетића Рада, 79, 116, 125
Балетићу Раде, 80, 127, 128
Банићевића, 147, 148, 150
Бањанах, 16, 120, 324, 325, 327
Бањане, 15, 17, 74, 76, 120, 308, 325, 326
Бар, 385
Бара, 131, 132

Баре, 64, 132, 376
Барјовића, 148, 307
Батра, 18, 228, 279
Батрић, 16, 18, 23, 378, 382
Батрића, 16, 380
Батрића Перовића, 15
Батрићев, 150
Батрићева, 378, 380, 381
Батрићевић Драга, 146, 149
Батрићевић Драго, 148, 149
Батрићевић Драгом, 146
Батрићевић Живка, 380
Батрићевића, 147, 148
Батрићеву, 378, 380, 381
Батрићу, 15, 23, 24, 382
Батро, 24
Батру, 26
Бац-Вуксане, 347
Бегалџице, 207
Беглер-бегом, 59
Бего, 171
Бека, 146
Беке, 146
Бекиној, 146
Бекичина, 146
Бектешевић Зеко, 370
Белу Станишића, 106, 107
Берих, 39
Бећа, 146–150
Бећи, 148
Бећир-ага, 289
Бећир-бег, 353
Бећир-бега Бушатлије, 352
Бећир-беже, 353
Бећиру, 290
Бећка, 145
Бећко, 144
Бећковић Павића, 192
Бећку Бајовићу, 144
Бећовић Ферата, 326, 327
Бећовић Ферате, 327
Бећом, 147

Бећу, 147, 150
 Беширева, 250
 Бибезић, 347
 Бијелом Пољу, 317
 Бијељине, 243, 251, 257
 Бијељини, 243, 244, 252, 257, 259, 262
 Бијељину, 244
 Биоград, 207
 Биограда, 212, 217
 Биограду, 203
 Биограци, 203
 Биочевећ Андро, 122, 124
 Бирчанин Илија, 212
 Бирчанин Илију, 208
 Бихора, 178
 Бјелић Игњатија, 269
 Бјелица, 80
 Бјелицах, 75, 78, 80, 81, 136, 172, 182, 301, 303
 Бјелице, 48, 60, 135, 180, 181, 306
 Бјелицу, 303
 Бјелопавлић, 357
 Бјелопавлићах, 152, 155, 156, 330
 Бјелопавлиће, 51, 52, 152, 156, 157, 167–169, 173
 Бјелопоља, 178
 Бјелотића, 288
 Бјелош, 296
 Благовијест, 9
 Блажићу Новаче, 293
 Блата, 340
 Блато, 152, 354
 Блатом, 20
 Бобово, 198, 199
 Бог, 14, 21, 23, 33–35, 42, 55, 60, 67, 71, 77, 86, 93, 99, 103, 108–110, 113, 122, 125, 127–129, 133, 134, 138, 142, 145, 150, 154, 170–172, 177, 182, 186, 187, 193, 194, 197, 210, 212–214, 225, 226, 228, 231, 232, 237, 239, 249, 250, 255, 257, 258, 270, 278, 291, 305, 308, 316, 318, 330, 331, 333, 334, 336, 341, 348, 354–357, 361, 369, 372, 374, 375, 381
 Бога, 11, 13, 16, 21, 28, 29, 34, 58, 67, 70, 73, 86, 87, 102, 109, 126, 136, 140, 153, 157–159, 168, 171, 175, 177, 178, 185, 187, 194, 198, 205, 206, 220, 226, 228, 232, 234, 237, 239, 241–244, 249, 261, 262, 266, 273, 275, 276, 278, 283, 285, 288, 293, 324, 331, 356, 362, 366, 369, 372, 373, 376, 378, 379
 Богатић, 231
 Богатића, 209, 269
 Богдан, 95–97, 118, 384
 Богдана, 32
 Богдане, 32
 Богдановић Луку, 364
 Богдану, 33
 Богићевић Анта, 254
 Богићевић Анти, 268, 286
 Богићевић Анто, 263, 265–267, 271, 272, 286
 Богићевић Анту, 261, 265, 271
 Бого, 223, 265, 266, 274, 275, 280
 Богом, 15, 17, 64, 78, 123, 129, 137, 146, 147, 163, 189, 196, 237, 321, 337, 344, 373, 374
 Богородица, 270
 Богородице, 216, 266, 274, 275
 Богу, 15, 24, 29, 35, 70, 80, 104, 123, 159, 170, 176, 186, 205, 213, 218, 231, 246, 248, 257, 277, 289, 323, 337
 Боже, 25, 35, 136, 170, 178, 185, 202, 216, 223, 230, 237, 255, 274, 291, 375
 Божи, 342
 Божићу, 146
 Божја, 14
 Божје, 299
 Божји, 202
 Божјој, 137, 265
 Божју, 72, 96, 148, 153, 334, 372, 373

Божу, 24, 26, 126, 140, 369, 380
Бојане, 345, 375
Бојану, 20, 156, 166, 179, 341, 352–354,
369, 375
Бојица, 191, 366
Боке Которске, 310
Боки, 46, 310
Боки Которској, 166
Боку Которску, 45
Болеча, 211
Бољевић Машана, 375
Бориловић Вука, 26
Бориловић Вуче, 26
Борка, 268, 271
Боскопоља, 178
Босна, 285
Босна и Херцеговина, 101
Босне, 40, 81, 103, 106, 109, 133, 174, 217,
247, 248, 250, 252, 257, 262, 279,
286
Босне и Херцеговине, 108, 131, 162, 180
Босни, 131, 237, 250, 262, 276
Босну, 14, 217, 239, 246, 250, 262, 315
Босну и Херцеговину, 29
Босута, 221, 249
Босуту, 249
Бошко, 164
Бошковић Мијајло, 171
Бошковића, 56
Бошковићу, 152, 155
Бошковићу Петре, 51, 55
Бошњаке, 261
Бошњаци, 101, 267
Брајановицу, 148, 149
Брајовићах, 356
Брајовићу Милутинов Вуче, 155
Бранковине, 209
Бранковића, 84
Бранковића Вука, 27, 175
Брда, 20, 21, 29, 33, 35, 41, 55, 70, 153,
154, 156, 167, 173, 289, 304
Брдах, 41, 153, 172

Брдо, 70
Брдске нахије, 372
Брђанах, 192, 357
Брђане, 143, 153, 154, 169, 172, 320, 352–
354, 357
Брђани, 30, 155, 167, 330, 354, 357
Брђанију, 319
Брђанима, 153, 169, 173
Брђан', 174
Брестице, 324
Броћанца, 109
Брчкога, 223
Бршњанина Јова, 304
Буавицах, 111
Будве, 138, 310, 311, 313
Будви, 311–313
Будву, 311–313
Будош, 40
Будоша, 41
Буковице, 335, 336
Буковици, 334
Буковицу, 335
Булатовићах, 372
Булин, 145
Булић Хусеина, 144, 145
Булић Хусеине, 143
Булића, 145
Бурића Ђукана, 375
Бурићах, 155
Бућић Лука, 164
Бушате, 14
Бушатлија, 152, 153, 354, 356
Бушатлије, 168, 177, 352
Бушатлијом, 14
Бушатлију, 356, 357
Бушатлића, 354
Б'јелић Игњатија, 287

В

Вакуп, 246
Валоње, 179
Ваљевац, 218, 220, 221, 248
Ваљево, 211

Ваљевца, 218, 219
Варадина, 207
Вардере, 326
Василију Петровић, 106
Васиљ, 301, 302
Васиљеву, 129
Васкова, 99
Васкрсу, 240
Васо, 373, 374
Васовића Коста, 182
Васојевић Васо, 372
Васојевића, 373, 374
Васојевиће, 373
Велестова, 31, 36, 127, 183
Велестово, 383, 384
Велестову, 60
Велестовце, 60
Велестовци, 36, 39, 48
Велимња, 17
Вељега поља, 155
Вељу, 312
Венецијане, 385
Венецијани, 384, 385
Венецијанима, 385
Весца, 360
Видина, 217
Видовоме, 352
Видојевице, 225
Винићах, 51, 52, 54
Виниће, 51
Вира, 138
Виру, 139, 140
Височице, 177
Височицу, 170
Вишњића Илију, 123
Вишњићу Илија, 123
Влахињом, 383
Влахињу, 33, 34
Воде Милетине, 91, 92
Водена, 179
Води Милетиној, 90
Воду, 89, 312
Војводића Бега, 171
Војводића Бего, 172
Војинића, 135
Вранић Мехмед-агу, 39
Вранић Мухамеда, 194
Вранић Мухамеде, 192, 194, 195
Вранићах, 192
Враниће, 192, 193
Врања, 33, 34
Врањанине, 345
Врањевца, 222, 225
Врањеше, 316–318
Врањи, 34
Врањом, 383
Врању, 34
Вратница, 194
Врачар, 207
Врбицу, 86
Врбиш, 362
Вртијељка, 383
Вртијељку, 169
Врхом Мелачкијем, 126
Вујадина, 110, 112, 114
Вујадине, 110, 111
Вујадинов, 110–112, 115, 298
Вујадиновић Гаша, 111
Вујадину, 111
Вујачића, 162
Вујачића Петра, 332
Вујачићу Туро, 337
Вујица, 227, 229–233, 235
Вујици, 230
Вујицом, 234
Вујичића, 218
Вујо, 230, 234
Вујовић Новеља, 144
Вујошев, 196, 198, 199
Вук, 80, 128
Вук Бојановић, 66
Вук Мандушић, 383
Вук Мићуновић, 383
Вук Томановић, 66, 73, 384

Вука, 39, 42, 43, 61, 67–69, 77, 80, 116
Вука Мандушића, 32, 40
Вука Марковића, 66, 69
Вукајло, 95–97
Вукала, 99
Вукале, 99
Вукасовић Филип Маџарине, 341
Вукашина, 157
Вукићевића, 191
Вуко, 139, 313, 314
Вукова, 73
Вуковија, 223
Вукову, 42, 66, 68
Вуком, 75, 76, 128
Вукота, 36–38, 79, 125, 127–129
Вукотића, 41
Вукотића Вука, 80
Вукотићах, 41, 42
Вукотићу Драго, 135
Вукотићу Перо, 136
Вукоту, 32, 125, 126
Вуксан, 372–375
Вуксана, 144, 180, 183, 372, 375
Вуксане, 181, 322, 372, 373, 375
Вуксанова, 375
Вуксаном, 375
Вуксану, 306, 320, 374
Вуку, 49, 60, 66, 127, 310, 313
Вукца, 62
Вулашевића, 41
Вулетићу, 155
Вулин, 145
Вулић Марко, 144
Вуљина Лазара, 291
Вуци, 64, 67, 68
Вуча, 93
Вуче, 33–36, 39, 42, 43, 49, 60, 66–69,
76, 78, 79, 139, 140, 157, 310, 312,
313, 361
Вуче Мандушићу, 42
Вучи Студенац, 174
Вучина, 333

Вучинине, 292
Вучинину, 292
Вучитрна, 178
Вучић Којичић, 383
Вучице, 155
Вучу Ресковића, 93

Г

Габеле, 68
Габелу, 65, 67
Гаврила, 114, 115
Гаврило, 329
Гаврилов, 73, 79, 80, 99
Гаврилова, 99
Гавриловић Баја, 80, 296, 298
Гавриловић Бајо, 297
Гавриловић Тура, 97, 116, 121
Гавриловић Туро, 98, 120–124
Гавриловић Турчин, 81
Гагића Јанка, 211
Газиводе, 345
Гајо, 329
Гардашевић Мићу, 305
Гарча, 41
Гарчевах, 56
Гатачкога, 73
Гатачкому, 77
Гацка, 59, 73, 301, 317
Гацко, 59, 74, 77, 78, 91, 299
Гацку, 91, 299, 317
Гаџуљић Стјепана, 288
Гаша, 110–112, 114
Гашо, 111–115
Гашова, 114
Гашову, 112, 114
Гашу, 112, 113
Главице, 155
Главице Мале, 155
Глибавац, 54
Глибан-барјактара, 223
Глигорије, 219
Глоговац, 228
Глухац Михаило, 284

Глухца Михаила, 280
Гоге Рашовића, 86
Гојковић Симоне, 42
Голију, 74
Голинскога поља, 123
Голичевића, 191
Голуб, 149
Голуба, 149–151
Голубе, 147, 148, 150
Гора Црна, 107, 341
Горажда, 248
Горанов, 301
Горе Црне, 47, 89, 102, 106, 107, 132, 134,
167, 168, 180, 295, 304, 309, 339,
342, 343, 377
Гори Црној, 13, 20, 22, 23, 31, 33, 34, 106,
108, 319, 331
Горице, 132
Горице Црне, 27, 55, 101, 174, 192, 301
Горици Црној, 14
Горње, 328, 329
Горње Кокоте, 32
Горње Цуце, 306
Горњега Села, 328
Горњеморачане, 333
Гором Ординском, 140
Гором Црном, 139
Гору, 106
Гору Црну, 44, 58, 101, 130–132, 175, 304
Горчин, 327
Градачца, 249, 279
Грађани, 349
Границу, 32
Грахова, 93, 131, 132, 150, 384
Граховљани, 298
Грахово, 64, 65, 150, 295
Граховога, 298
Грачанице, 376
Грачаници, 379, 381
Грбљем, 313
Грбовић, 211
Грбовића, 209

Грдијевића, 196
Грдијевиће, 196–199
Гребице, 325, 326
Гркинића Ђорђа, 280
Грлици, 384
Гроцкој, 211
Груда, 347
Груде, 348, 360
Грујинићу Томо, 292
Грујинога, 293
Грујица, 348, 379, 382
Грујицу, 382
Грујичин Кезуне, 357
Гусиња, 155, 178
Гучева, 271

Д

Давор, 340
Дајица, 365
Дајичић Симона, 41
Дајичић Симоном, 42
Дајичића Живка, 79
Дајковићу, 363, 365
Далматинце, 131
Дамјан Кутишанац, 219, 222, 223, 225
Дамјановић Панто, 220, 222, 223, 225
Дамјаном, 222
Данила, 22, 25, 31, 35
Даниле, 32, 34, 35
Данило, 21–23, 102, 383
Данилова, 383
Данилу, 20, 21, 23, 25
Даница, 99, 118, 307, 322, 342, 361
Деда, 249
Дедо, 225, 249
Делиграду, 286
Дерва, 95–98
Дерве Барјовића, 116
Дервент, 250
Дервиш, 225
Дервиша, 65
Дервиш-ага, 203, 221, 224, 225, 347
Дервиш-агу, 243

Дервишеве, 341
Дерву, 98, 99
Дердемезах, 170
Дибре, 179
Диздаревић, 357
Димитрија, 137
Димитрије, 219
Димитрију, 137
Дмитрова дана, 202
До, 61
Добрави, 248
Добре Воде, 80, 116
Добрић, 240
Добрићане, 240
Добрићани, 240
Добрићу, 240
Добрљани, 349
Доброгледом, 150
Доброту, 99, 101, 105
Додоша, 363
Додошане, 361
Додошах, 361
Додоше, 360, 361
Дола Кобилџега, 97
Дола Оранога, 42, 43
Дола Ријечкога, 37
Доле Кобилџе, 75, 81
Доле Прентине, 61
Доловах, 61
Долу, 37
Долу Ђурђевоме, 307
Долу Замлаћеву, 150
Долу Кобилџему, 97–99, 146, 306, 308
Долу Љесковоме, 326
Долу Ораноме, 41
Долу Папратноме, 60, 61
Долу Репешкоме, 99
Долу Ријечкоме, 37
Долу Стажерскоме, 103
Долу Тутиноме, 126, 127
Дољана, 370
Дољане, 51, 52, 83, 84, 169, 174
Дољану, 370
Домазетовића, 41–43
Доње Бањане, 326
Доње Село, 328, 329
Доњеморачане, 333
Доњеморачани, 333
Доњу Црмницу, 134
Доса, 136
Драга, 149–151
Драгањића, 348
Драго, 121, 122, 147, 149, 164, 334
Драго Лопушина, 332, 334
Драговић Томаша, 162, 163
Драговић Томашу, 162
Драговића, 322, 323
Драгоче, 150
Драшка, 32, 39
Драшка Поповића, 81
Драшко, 36, 38, 39, 56
Драшко Поповићу, 56
Дрезге, 72, 159
Дрезгу, 71
Дреновца, 248
Дреновштице, 43
Дрина, 275
Дрине, 209, 217, 227, 239, 260, 262, 263, 269, 271, 275–279, 285, 287
Дрини, 217, 233, 236, 251, 274–276
Дрино, 217
Дрину, 236, 239, 240, 246, 251, 252, 260, 262, 263, 274, 276–278, 280, 284
Дрицковићу, 347
Дробњак, 299
Дробњака, 299, 300, 376
Дробњаках, 332
Дробњаке, 299, 300, 318, 332
Дробњаци, 300, 332
Дубовик, 25
Дубоко, 333
Дубокога, 186
Дубочаках, 78, 79, 116, 121, 123
Дубочке, 78–80, 90, 121, 123, 124

Дубровник, 167
Дубровника, 166, 174
Дукађина, 174
Думан-паша Тупрелић, 383
Дунава, 203, 341
Дунаво, 204
Дура, 65
Дурковић Вучина, 333
Дурковић Вучини, 333
Дурмитора, 196, 198
Дуровића Зека, 371
Дуром, 65
Дуру, 69

Ђ

Ђаковице, 178
Ђеку, 365
Ђеласици, 76
Ђеца Стијењани, 293
Ђечевић Мехмеда, 194
Ђикана, 102
Ђикане, 102, 104
Ђона Марка, 154
Ђон-Марко, 156
Ђорђа, 213, 215, 247
Ђорђе, 213–217, 284, 287, 288
Ђорђем, 214
Ђорђија, 11, 247
Ђорђија Гузоњу, 208
Ђорђије, 216, 286
Ђорђији, 216, 320
Ђорђијом, 284
Ђорђине, 213
Ђорђиница, 213
Ђорђу, 288
Ђукан, 375
Ђукановић Петро, 344
Ђукановића, 49
Ђукица Мурате, 348
Ђура, 86, 293
Ђура Јововића, 87
Ђурашковић Јанка, 32, 35
Ђурашковић Јанко, 33–35

Ђурашковић Јанком, 102
Ђурашковић Јанку, 34
Ђурашковића, 33, 34
Ђурашковићах, 136
Ђурђев, 377
Ђурђева, 202
Ђурђевога, 38, 304
Ђурђеву дне, 377
Ђуро, 13, 14, 84, 85, 182–184
Ђуро Јововићу, 83, 84
Ђуровић, 155
Ђуровић Батрића, 377
Ђуровић Батрићу, 381
Ђуровић Хоташа, 37
Ђуровић Хоташу, 38
Ђуровића Живко, 378
Ђуровићу Живко, 378, 379, 381
Ђуру, 280

Е

Епира, 174
Ешнића Милију, 144

Ж

Жабљак, 339, 340, 346, 350, 363, 366
Жабљака, 51, 52, 339, 350, 366
Жабљаку, 53, 142, 339, 341, 349, 350, 360,
363
Ждребаник, 56
Жељезника, 208
Живка, 92, 93, 379, 381, 382
Живка Ђуровића, 382
Живка Сенијића, 80
Живко, 78, 80, 92, 378–382
Живко Дамјановић, 383
Живковић Лазара, 190
Живковић Лазаре, 190
Живку, 379
Жљебове, 189
Жупе, 344, 345, 363, 376
Жупине, 328
Жупину гору, 158
Жупљане, 361

Жупљани, 361
Жупу, 176, 360
Жутка, 93
Жутка Липљанина, 80, 93, 116
Жутко, 80
Жутковићем, 136
Жутковићу, 33
Жутковићу Томо, 104

З

Забрђе, 296, 298
Завале, 157, 293
Загарача, 137, 143, 158
Загараче, 137
Загарачу, 305, 368, 369
Загарчане, 305
Загарчани, 356, 370
Загоричем, 54
Загорње, 75
Загору, 65, 66, 68
Загреде, 155
Загреду, 56
Задолје, 159
Заљута, 147, 148
Заљуте, 147
Заљути, 16, 18, 135, 146
Заљућа, 92, 93, 136
Заљућани, 298
Звиздић, 103
Звиздић Арслан-ага, 103
Звиздић Арслан-агу, 103
Звиздић Асан-ага, 73
Звиздић Асан-аге, 91, 120, 122
Звиздић Баки-агу, 147
Звиздићеве, 91
Зворник, 262
Зворника, 221, 223, 225, 228, 236, 243,
248, 260, 286
Зворнику, 260–262
Зв'јездића, 50
Зека, 279
Зека Пешикана, 296, 297
Зеке, 287

Зеки, 267, 268
Зеко, 268, 271, 279, 296, 297, 324, 325
Зеку, 296
Земље, 328
Зеновића, 350
Зеока, 207, 211
Зета, 21
Зета Земља, 21, 22, 33, 170
Зете, 31, 34, 43, 153, 169, 328, 345, 349,
355, 357, 360
Зети, 51, 170
Зети Земљи, 20, 21, 32
Зету, 19, 20, 29, 43, 56, 152, 153, 193, 328,
358
Зету Земљу, 21, 153
Зећани, 19, 20, 30
Зећанима, 20
Златицу, 291
Змају из Ноћаја, 227, 268, 287
Зотовића, 141, 145
Зотовићем, 144, 145
Зотовићу, 139, 143
Зука, 163
Зуко, 163

И

Ибра, 74
Ибраим-паша, 36
Ибрахима, 37, 167
Ибрахиме, 36–38, 179
Ибрахиму, 36
Ибро, 347
Иван, 68, 239–245, 345
Иван Кнежевић, 239
Ивана, 13, 23, 69, 141, 142, 243
Иванбегови, 10
Иване, 64, 141, 242
Ивановић Вуче, 312
Ивановић Преле, 345
Иванову, 69
Ивану, 26, 64, 242, 244, 245
Иви, 245
Ивиној, 245

Ивице, 336
Ивицом, 336, 337
Ивицу, 335, 337
Иво, 12, 239–242, 245, 350
Иво Зече, 313
Иву, 11, 240
Изворе, 94, 95, 105, 117, 147, 148, 151
Изворе Горње, 147
Изворе Доње, 147
Илија, 83–86, 159, 273, 368–370
Илије, 84, 372
Илији, 83, 212
Илијом, 83
Илију, 84, 237, 240, 273, 368
Илина, 261
Иногор, 25
Исаија, 279
Исаију, 278, 284
Историје црногорске, 383

Ј

Јабуках, 60, 61
Јабуке, 181, 307
Јабуку, 25, 75, 81, 147, 181–183, 308
Јаворја, 161, 319
Јаворје, 197, 199, 333
Јаганца, 62
Јагличића, 50, 62
Јадар, 261, 270, 286
Јадра, 286
Јадру, 240
Јаков, 220, 222, 225, 226
Јакова, 209, 218, 219, 247, 261
Јакове, 212, 218, 220, 221, 248, 250
Јаковљева, 207
Јаковљеву, 218
Јаковом, 218, 220
Јакуп, 346
Јакуп Сердаровић, 170, 171
Јакупа Сердаровић, 171
Јакуп-ага, 343
Јакуп-аге, 339
Јакуп-агинице, 342, 344
Јакуп-агу, 346, 350
Јакупове, 350
Јакша, 335, 336, 368
Јакша Гачанине, 334, 335
Јакшар, 117, 118
Јакшара, 117
Јакше, 337, 368
Јакши, 320, 337
Јакшинога, 368
Јакшићеву, 204
Јакшо, 319
Јакшом, 334
Јакшу, 319, 335, 368, 369, 371
Јакшу Гачанина, 333
Јанка, 170, 176, 178, 382
Јанко, 32, 227, 229, 231–235, 379, 382
Јанко Ђурашковић, 383
Јанковић Крцуне, 364
Јанковић Крцуном, 365
Јанковић Мрђена, 361
Јанковића, 344
Јанком, 132, 234
Јанку, 33, 230, 237
Јањи, 224, 225
Јастребу, 355
Јашо, 222
Једрене, 156
Једрени, 28
Језера, 196–199
Језерах, 196
Јелезовић Анта, 298
Јеловици, 326
Јефимије, 171
Јова, 364
Јова Пајовића, 154
Јован, 235
Јована, 207
Јоване, 306
Јованом, 123, 129, 292
Јовица, 235
Јовиша Бјелица, 303
Јовишу, 303

Јово, 19–21, 80, 107, 136, 153
Јововића Ђура, 86
Јововићу Ђуро, 83–86
Јокановић Марко, 162
Јосиповић Перу, 269
Југовићах, 60
Јуришић Станка, 228
Јуришића Станка, 228
Јуришићу Станко, 228
Јуса, 161
Јуса Љуца, 182
Јусе Љуце, 182
Јусуфа, 345, 346
Јусуф-ага, 342, 347
Јусуф-аге, 344
Јусуф-аги, 345
Јусуф-агу, 342, 343

К

Каваје, 174, 179
Кадиф Марко, 155
Кадифа Манојла, 40, 41
Кадифу Манојло, 41
Калабића, 128, 129
Калабића Миња, 126
Калезићах, 357
Камен'шева, 149
Кампањола, 313, 314
Кампањоле, 313, 314
Кампањолу, 314
Кандића Васиља, 300–303
Кандићу Васиљу, 300–303
Капе, 322
Кара, 288
Кара Михаила, 288
Карадаглију, 109
Карађорђа, 9
Каратуну, 362
Караџића, 299, 300
Караџића Мимо, 300
Караџића Шуја, 332
Караџићу Мимо, 301–303
Караџићу Шујо, 300

Каруча, 140
Катић, 237
Катић Јанко, 227, 229
Катић Симеуне, 268, 271
Катића, 229, 237
Катићу, 229, 268
Катлан-ага, 47
Катнића, 38
Катунска, 181
Катунске нахије, 135
Катунском, 180, 304
Катунску, 306
Качкина Стевана, 288
Кезу, 357
Кења, 345
Кењо, 345
Кинковић, 347
Кинковићу, 347
Китог, 276, 278
Китога, 288
Китогу, 248
Китоже, 250
Киту, 307
Клепине Градине, 305
Клијење, 231
Клобука, 59, 61
Клобука Зука, 50
Клобуку, 295
Клоринда, 161
Кључ, 77
Кључа, 59
Кнежевић Голуба, 146, 149
Кнежевић Голубе, 146, 149
Кнежевић Иване, 241–243
Кнежевића, 147, 148, 179
Кнежевићу Драго, 150
Кобиље Доле, 75, 105, 306
Ковић Михаила, 269, 287
Којичићу Вуку, 49
Којичићу Вуче, 49
Кокотову, 101
Кокотову Главу, 61

Колашина, 178
Колашинах, 161
Колашинацах, 199
Колашину, 318, 335, 336
Колубаре, 212
Колубари, 212
Команак, 177, 369
Комане, 369
Комани, 370
Константина, 204
Контић Радосаве, 191
Копиле, 110, 111
Копилу, 54, 110
Копје, 123
Копља, 121
Копље, 78
Коприву, 158
Коренићах, 59
Корита, 76, 78, 91
Косића, 355
Косићу, 355
Коскић Ахмет-бега, 192
Коскић Ахмет-бего, 192
Космаја, 227
Косова, 178, 217
Косовијем Лугом, 356
Косовић Андрије, 297
Косово, 19, 102
Косовога, 175
Косовоме Лугу, 363
Косову, 23, 204, 260
Косову пољу, 260
Костантин, 222
Костантина, 219
Костића, 345
Косту Мандића, 165
Котор, 10, 310, 314
Котора, 10, 310, 313
Котором, 10, 11
Котору, 310, 313
Кошћелице, 168, 176
Крагујевца, 211

Крајину, 261
Краљевић, 12
Краљевића, 170
Краљевићу, 346
Краљић Марка, 176, 177
Краповић, 384
Краповића, 384
Кривокапић Ристо, 298
Крињицах, 33
Крнића, 347
Крновога, 300
Крњића, 289
Крњића Бећира, 293
Крњића Мурата, 290
Крњићем Муратом, 289
Крсман, 218–220
Крсмана, 218
Крсманова, 218, 219
Крсманове, 218
Крснице, 207
Крстац, 73
Крсте Мојашева, 62
Крсти, 139, 140
Крстиња, 59, 114
Крстињу, 114
Крстову дану, 285
Крсца, 120, 122
Кругом, 176
Кресе, 173, 175
Круску Главицу, 174
Крушкам' Савинијем, 97
Крушковца Николу, 322
Крцун, 172
Кршћановића, 312
Куја Марковића, 369
Кукавици, 261
Кулин, 239–248, 250, 252, 257
Кулина, 239, 240
Кулине, 241, 242
Кулинова, 246–250, 252, 256
Кулинову, 241, 252, 257
Кулином, 241

Кулину, 239, 241, 242, 245
Купићем, 190
Кураном, 106, 131
Кучах, 85
Куче, 83–87, 342
Кучевић Ахмета, 181
Кучевић Ахмете, 182
Кучевић Ферате, 38
Кучи, 84, 87
Кучима, 83
Кучук-Алија, 203, 211
Кучук-Алије, 206

Л

Лазар, 19, 23, 190, 291
Лазар Кустодија, 150
Лазара, 179, 204
Лазаре Мутапе, 249
Лазаревић Луке, 272, 276, 284
Лазаревић Луки, 252, 266, 277, 282
Лазаревић Луко, 248, 251, 252, 255, 267,
268, 271, 273, 279–282, 285
Лазаревић Луку, 278
Лазаревић Рама, 307
Лазаревић Рамо, 305, 307, 308, 368
Лазаревић Раму, 305
Лазине, 192
Лазу, 204
Лаке, 78
Лакићах, 357
Лакићи, 356
Ландова, 207
Ластве Озринићке, 42
Ластви Озринићкој, 125, 126
Лаством Озринићком, 126, 127, 306
Ластву, 126
Ластву Озринићку, 41
Ласте Прентине, 61
Ласту Прентину, 61
Латина, 16
Латине, 18
Латини, 167
Латковић Јована, 288

Латковић Јоване, 235
Латковић Јованом, 235
Лека, 293, 294
Леки, 294
Лекића, 165, 347, 355, 366
Лекићу, 356
Лековића, 148
Лијевча, 207
Лијеш, 372, 374
Лијешња, 186
Лијешћа, 41
Лијешће, 41
Лијешће Горње, 189
Лимљани, 383
Липнице, 271
Липову Страну, 129
Липовца, 211
Лисичића, 53
Лисца, 59, 136
Лозница, 263, 267–269, 272, 275
Лознице, 254, 263, 268, 269, 272, 286
Лозници, 260, 263, 265, 267–271, 273
Лозницу, 260, 261, 263, 265–268, 271–273,
286
Локву Радојеву, 190
Лолу, 164, 333
Лопичићу, 348
Лопушина Драго, 334, 337
Лопушином Драгом, 336
Лугу Наратскоме, 139, 140
Лужана Вратница, 193
Лукавица, 185
Лукавице, 185, 187
Лукавици Малој, 186
Лукавицу, 185–187
Луке, 272, 280, 287, 318
Луки, 282
Лукићем Стојаном, 291
Луко, 250, 252–255, 268–271, 273, 280–
283, 286
Луко Лазаревић, 276
Луку, 247, 251, 253, 261, 269, 280

Лупоглав, 126, 128
Лутовац Радоје, 292
Лутовац Радојем, 291
Лучић Вујадина, 150

Љ

Љевишке Стране, 161, 162, 164
Љевишта, 162–164, 199, 323, 333
Љесковац, 134
Љеша, 179
Љешанске, 33
Љешанској, 32
Љешанску, 383
Љешева Ступа, 43
Љешевића Вука, 360, 362, 366
Љешевићем Вуком, 349
Љешевићу Вуку, 348
Љешевићу Вуче, 349, 360, 362
Љешковића, 190
Љешкопоља, 39, 179
Љешкопољу, 13
Љешнице, 221, 270, 287
Љешници, 220, 223, 268, 280
Љешницу, 268, 269
Љубиња, 59
Љубичну, 198
Љубовића, 49, 62, 75–77, 122
Љубовићем, 62
Љубовићу, 58, 76
Љубомира, 59
Љуботина, 172
Љуботињци, 349
Љутезу, 97, 98
Љутица, 209
Љуцине, 307

М

Мазепа, 27
Мазепу Ивана, 27
Маинах, 310
Маине, 311, 312
Малесије, 328, 349, 355
Малесију, 292, 341, 353

Малијех Цуцах, 75, 97
Малинско, 334
Малисора, 355
Малић, 358
Малића, 358
Малиша, 161, 162, 164, 345
Манастира, 156
Мандића, 162
Мандушић Вука, 62
Мандушића, 41
Мандушића Вука, 31, 50
Мандушићу Вуче, 42
Манојло, 42
Маоче, 221
Марија, 93
Марију, 93
Марића Шабана, 145
Марићу Шабане, 143
Марка, 23, 144, 145, 190, 208, 280, 284
Марка Чарапића, 211
Марко, 114, 144, 145, 191, 284, 297, 320
Марко Николићу, 114
Марковини, 325
Марковића, 144, 158
Марковића Вука, 65
Марковићу Вуче, 65–69
Марковићу Мрко, 122
Марковићу Пејо, 80
Марковљанах, 325
Марку, 26, 115
Марку Бошковићу, 320
Мартина, 24
Мартинића, 328
Мартинићах, 158
Мартиниће, 171, 173, 328, 330, 354
Мартинићи, 25, 330, 354, 357
Мартинићу, 320, 328, 330
Мартиновић, 349, 350
Мартиновић Лазу, 209
Мартиновићах, 25
Мартиновићи, 23
Марун, 337

Мата, 211
Матијаша, 61
Матијашев Јанко, 61
Матковића, 313
Матом Марковићем, 135
Маћедонију, 262
Махмут, 166, 168–170, 173–175
Махмута, 152, 159, 168, 170–172, 177, 178, 354
Махмуте, 153, 169, 177
Махмутова, 167, 178
Махмутову, 178
Махмутом, 145, 159
Махмут-паша, 157, 384, 385
Махмут-паше, 157, 173
Махмут-пашом, 166, 384
Мачва, 227, 236, 237
Мачве, 239, 279, 285, 287
Мачви, 227, 269
Мачву, 218, 219, 227, 228, 231, 237, 239, 246, 276, 277, 279, 280
Машан, 375
Медији, 205
Медун, 86
Медуна, 86
Медуну, 85
Међедника, 208
Међеђе, 126
Мекића, 50
Меоца, 41, 42
Метковића, 209, 221, 231
Метковићу, 227
Метохији, 77
Мећикукића, 152, 154, 160
Меха, 251, 256–259
Мехмед, 228, 236, 237, 248, 250, 360
Мехмед Кокотлија, 170
Мехмед Кокотлију, 171
Мехмеда, 167, 177, 195
Мехмед-ага, 203, 208, 211, 212
Мехмед-аги, 210, 213
Мехмед-агу, 39
Мехмеде, 360
Мехмедом, 360
Мехмед-паша, 134
Мехмед-паше, 384
Мехмед-пашу, 133
Мехо, 257, 258
Мехо Оругџић, 251
Меховића Муја, 200
Меховићу Мујо, 200
Мијајло, 147, 148
Мијат, 162, 197, 198, 200, 321
Мијата, 200
Мијате, 196, 197, 200, 319, 322
Мијатова, 200, 322
Мијату, 196, 319, 320, 333
Мијушка, 189
Микоњићу Марко, 323
Милаковићем, 384
Милета, 126–128, 334, 335, 337
Милети, 337
Милетину, 89
Милету, 126, 129, 334
Милија, 144
Милић, 107
Милића, 49, 60
Милиће, 62
Милићу, 60, 136
Милићу Вуксане, 306
Милована, 334
Миловану, 333
Милорадовић, 27
Милосава, 280
Милосаве, 282
Милош, 102, 204, 205, 248, 252, 253, 257, 258, 263–265, 267, 271, 273, 344–346, 363, 365, 367
Милош Вукотић, 383
Милош Стојићеве, 251
Милоша, 23, 247, 252, 254, 257–259, 261
Милошева, 259
Милошем, 254
Милошу, 26, 250, 253, 254, 258, 268, 272

Милошу Поцерцу, 272
Милутин, 292
Милутина, 143, 144, 197, 319, 334, 371
Милутине, 198, 199, 292
Милутинов, 304, 305, 308
Миљевину, 299
Мимо, 300–303
Мина, 196, 322
Мини, 332
Мино Радовићу, 321
Мину Радовића, 196, 199
Миња, 127, 128, 336
Мињи, 127, 337
Мињу, 126, 336
Мињу Калабића, 129
Миращем, 365
Мирашу, 365
Мирко, 357
Мирковића Тетка, 120
Мирковићу Тетко, 120
Митар, 335, 351
Митар Ђоновићу, 292
Митра, 292, 333
Митре, 333, 336
Митровић Томане, 295, 296
Митровићу Марко, 155
Митровице, 178
Митровога, 135, 304
Митровоме, 64, 134
Митру, 333, 337
Мића, 39, 324, 326, 327
Мићков, 143, 144
Мићо, 308, 324–327
Мићу, 326
Мићу Поповића, 39
Мићунов, 39
Мићуновић, 36
Мићуновић Вука, 34, 37
Мићуновић Вуком, 33
Мићуновић Вуку, 34
Мићуновић Вуче, 31, 32, 34–37, 39, 102,
127, 128
Мићуновића, 50, 62
Михаила Милорадовића, 27
Михаило, 30
Михајла, 301–303
Михајла Бошковић, 154
Михајла Вукадиновића, 296
Михајле, 301
Михајло, 221, 222, 296, 298, 301
Михајло Ружичић, 221
Михајловић Шунду, 324
Мишара, 246, 247
Мишару, 246, 247, 252, 257
Млетаках, 45, 46, 131
Млетке, 166
Млечанина, 138
Млечанине, 130
Млечићи, 108, 132
Млечићима, 384
Мојисија, 49, 59, 60
Мокрина, 179
Моравцима, 211
Морача, 162, 163, 315–318
Морача Горња, 162
Морача Доња, 162
Морачане, 199
Морачани, 163
Мораче, 31, 72, 320, 340
Мораче Доње, 322
Морачи, 291, 321
Морачи Горњој, 163, 315
Морачу, 32, 53, 162, 163, 165, 294, 315–
321, 332, 360
Морачу Горњу, 161, 162, 196, 197, 199,
332, 333, 338
Морачу Доњу, 333
Морију, 46
Москву, 383
Москови, 12
Московима, 44
Мостара, 47, 59, 76, 283
Мостаране, 260
Мостару, 261

Мостарце, 261
Мосту, 249
Мратишића, 209
Мрваља Вукоту, 31
Мрваљев, 38
Мрваљевић Драшко, 36, 37
Мрваљевића, 37, 38, 62
Мргудовић Гојка, 41
Мрђен, 363
Мрка Усеине, 121, 122
Мрке, 307
Мрке од Никшићах, 120–122
Мрке Усеина, 123
Мрке Хусеина, 116
Мрко Марковићу, 121
Мркоја, 189, 190, 323
Мркоје, 189, 320, 322
Мркоју, 320
Мрку Усеина, 74, 123
Мужеве Пећине, 305
Мужеву Пећину, 307, 308
Муја, 93, 137, 164, 165
Мујо, 93, 137, 187, 233
Мујову, 164
Мула Сарајлија, 248
Мула-Јусуф, 203, 211
Мула-Јусуфа, 206
Мулалуку, 260, 261
Мул-Ахмета, 243, 244
Муминове, 350
Муминовић, 350
Мурат, 204, 210
Мурат Јелић, 383
Мурата, 204, 289
Мурате, 289, 290
Муратовић Сава, 324
Мурчић Зука, 61, 62
Муса, 12
Мус-ага, 203
Мустафића, 25
Мустафићах, 25
Мутап, 249

Мутапом, 249
Мухамед, 234, 237
Мухамеда, 261
Мухамед', 77
Мушику, 187
Мушовића, 188–190

Н

Намик Алил-паша, 330
Намик-паше, 329
Наратуном, 140
Насу-бега, 357
Небојшу, 204
Небојшу кулу, 203
Невесиња, 58, 59, 76
Невесиње, 75
Невесињу, 76
Недића, 219, 222–225
Недићи, 222, 224, 225
Недићима, 224
Ненадина, 293
Ненадића, 292, 293
Ненадића Ђуро, 293
Ненадићу Ђуро, 293, 294
Ненадовић Ђуро, 294
Ненаду, 117
Ненезића, 38
Нешка, 189
Ника, 194
Никац, 79, 89–93, 95, 97–99, 103, 105, 118
Никац од Ровинах, 74, 89, 91, 92, 94, 99,
101, 103, 104, 116, 117, 384
Никац Томановић, 91
Ник-Ђека, 365
Ник-Ђеки, 365
Никола, 345, 346
Николи, 195
Николин, 141
Николин Ивана, 142
Николина, 364
Николић Иване, 141
Николић Томашу, 61, 62
Николића Марка, 114

Николићу Драго, 147, 148
Николићу Марко, 114, 115
Николу, 207
Никца, 79, 91–96, 103, 105, 117–119, 384
Никца од Ровинах, 91, 92, 94, 97, 102,
104, 116, 117, 384
Никцем, 384
Никцом, 117
Никцу, 90, 95, 98, 102, 104, 116–118, 384
Никче, 93, 94, 98, 102, 118
Никчев, 98
Никчеве, 117, 118
Никчевић Богдане, 118
Никчевић Ивана, 190
Никчевић Илија, 55
Никчевића, 377–379
Никчевићах, 377
Никчевићу Пејо, 188
Никчево, 96
Никчеву, 92, 96
Никшића, 33, 74, 146, 300
Никшићах, 41, 59, 68, 90, 95, 110, 111,
116, 117, 121, 125, 128, 161, 181–
183, 188, 190, 300, 332, 334–336
Никшиће, 110, 117, 121, 164, 167, 318,
335, 337
Никшићи, 67, 304
Никшићима, 304
Никшићкијем, 95, 111, 117, 126, 380, 381
Никшићко, 59, 132, 376, 382
Никшићкога, 376
Нинковић Јовица, 235
Нинковић Јовице, 288
Нинковић Јовицом, 235
Ниша, 125
Новака, 369
Новакову, 369
Новелић Никола, 194
Нови, 385
Новица, 358
Новицу, 358
Новог Пазара, 59

Новога, 285
Новом Пазару, 316
Новом Селу, 280
Новоме, 167
Ножин-ага, 221, 224
Ноћаја, 251, 253

Њ

Његуша, 136
Његушах, 101, 150
Његуше, 310
Њемачкој, 249, 250
Њиве Вранићке, 193
Њивице, 189
Њухара, 327
Њухаре, 326
Њухаревић Деда, 182
Њухаревић Салко, 188

О

Обилића, 101
Огњенога Вука, 175
Огорелишта, 164
Ограђеницу, 198, 291
Ођунлију, 262
Озриниће, 306, 307
Омер Ћехајића, 51
Омера, 21, 244
Омера Ћехаје, 52, 53
Омер-агу, 243
Омере Ћехаја, 52
Омерову, 53
Омерћехајића, 350
Омировима, 9
Омутић, 74, 147
Оногошта, 30, 108, 109
Оногошту, 125
Ораховице, 177
Ораховицу, 58, 60
Орашја, 211
Орида, 251
Орјојзи Луци, 320
Орлове Ст'јене, 86

Орлову, 159
 Орлову Ст'јену, 86
 Оругџића Меха, 251
 Оругџићу, 258
 Оругџићу Мехо, 251, 252, 255–258
 Орфана, 342, 343
 Орфано, 343, 344
 Орфану, 342, 343, 346
 Осијановима, 9
 Осман, 15, 74, 79, 188, 190, 277, 279, 280, 283, 285, 297, 300, 325, 326, 336–338
 Османа, 15, 79, 80, 188, 283
 Осман-ага, 152–155, 295–297
 Османагића, 347
 Османагић-бега, 53
 Осман-агу, 154, 297
 Осман-барјактара, 277, 336
 Осман-капетана, 370
 Осман-капетане, 165
 Осман-капетану, 164, 318
 Османова, 18
 Османове, 17
 Османову, 15, 154
 Остоја, 284
 Острог, 304
 Острога, 157, 158, 320–322
 Острогом, 133
 Острогу, 40, 320
 Остроч, 249
 Остроч-капетана, 250
 Остружнице, 208
 Оташевићу, 346
 Отмановић, 12, 45
 Отмановића, 11, 14, 31

П

Павић, 193
 Павића, 194
 Павићу, 159, 193
 Павлић, 283
 Пазар, 385
 Пазара, 10

Пазару, 10, 12, 385
 Пајов, 153
 Палалију, 207, 211
 Пантелија, 223, 225
 Пантелина, 261
 Пантом, 222
 Панту, 225
 Парашници, 266, 268, 279
 Париповић Зука, 116, 162, 163, 165
 Париповић Зуко, 161, 163
 Париповић Хуса, 150
 Париповиће, 307
 Пармаковић, 36
 Паун, 144, 193
 Пауна, 158
 Пауне, 158, 193
 Пашић Осман, 77, 78
 Пашића Османа, 81
 Пашићу Османе, 77, 81
 Пашовића, 350
 Пеја, 189, 190
 Пеја Марковића, 116
 Пеја Никчевића, 188, 191
 Пејак, 140
 Пејака, 140
 Пејза Мехмед-аге, 254
 Пејзе, 281
 Пејзи, 277, 278
 Пејзи Мехмед-аги, 282
 Пејзо, 276, 278, 281–283
 Пејзо Мехмед-ага, 276, 277, 281, 285
 Пејзу, 283
 Пејзу Мехмед-агу, 282, 285
 Пејо, 188–191
 Пејо Никчевићу, 188
 Пејо Пешикане, 147, 148, 150
 Пејовић Драго, 164
 Пејовића Драга, 165
 Пејовићу, 102
 Пејовићу Драго, 164
 Пеју, 188
 Пеју Марковићу, 81

Пепића, 371
 Перишић Аћима, 79
 Перишића, 139, 140
 Перка, 180, 182–184
 Перка Ћиповића, 155
 Перка Шалетића, 182
 Перко, 180–182, 184
 Перко Шалетићу, 181–183
 Перкочевих, 350
 Перку Шалетићу, 180
 Перо, 15, 16, 18
 Перовић Батрићу, 15
 Перовић Радула, 17
 Перовић Радуле, 16, 18
 Персијанима, 384
 Петар, 41, 52, 54, 56, 57, 304, 311, 325–327
 Петар Бошковић, 51
 Петар Бошковићу, 52, 55
 Петар Ђурашковић, 311
 Петар Први, 27
 Петковице, 278
 Петковицу, 277–279
 Петнице, 299
 Петра, 51, 54, 55, 167, 173, 180, 211, 304, 311, 325–327, 336, 338
 Петра Бошковића, 51–53
 Петра Великога, 27
 Петра Петровића, 309
 Петра Херићева, 227
 Петре, 30, 42, 52–54, 56, 326
 Петре Бошковићу, 41, 42, 55
 Петре Петровићу, 167
 Петро, 344
 Петров данак, 146
 Петрова дана, 146
 Петровић, 136, 152, 198
 Петровића Драга, 121
 Петровића Ђорђа, 286
 Петровића Сава, 171
 Петровићах, 293
 Петровићу Данилу, 27
 Петровићу Драго, 121, 122, 124
 Петровићу Ђорђе, 213, 214, 247, 248, 288
 Петровићу Ђорђу, 287, 288
 Петром, 173
 Петром Бошковићем, 56
 Петру, 51, 54, 55, 172, 325
 Петру Бошковићу, 40, 51
 Пећи, 178
 Пешикана, 297
 Пешикана Шуња, 296
 Пешикане, 306, 307
 Пешикане Зеко, 296, 297
 Пешикане Шуњо, 296, 324
 Пешића Рајича, 155
 Пиве, 376
 Пивски, 196
 Пиву, 74
 Пипер, 385
 Пипера, 186, 187, 289
 Пиперах, 55, 70, 143, 185, 187, 192, 293, 330
 Пипере, 70, 71, 114, 143, 145, 157–160, 167, 168, 185–187, 193, 354, 384
 Пипери, 55, 70–72, 115, 143–145, 157, 186, 187, 193, 194, 293, 294
 Пјеваљах, 336, 380
 Пјевља, 335
 Пјевље, 380
 Пјевљима, 335
 Пјешивацах, 55
 Пјешивце, 41, 64, 188, 190, 191
 Пјешивци, 188, 190, 191
 Пјешивцима, 190
 Плавнице, 132
 Плана, 162, 163
 Плочу, 117
 Побора, 313
 Повију, 320
 Подгорица, 21, 194, 347, 348
 Подгорице, 30, 51, 53, 72, 83, 132, 169, 174, 179, 289, 290, 360
 Подгорици, 21, 70, 194, 290, 350, 353, 354

Подгорицу, 71, 193, 290, 328, 353, 354, 368
Подгоричанах, 70
Подриња, 287
Покрајвођани, 356
Полтавом, 27
Поноре, 139
Попова, 28
Поповима, 240
Поповића Драшка, 31
Поповићу Стано, 107
Посавине, 286
Посављу, 269
Потока Б'јелог, 207
Поточину, 136
Поцерац Милошу, 252, 254–259, 264–267, 272, 274, 287
Поцерини, 269
Поцерја, 218, 219, 248, 252, 256, 263, 268, 277, 287
Поцерје, 221, 259, 278, 279, 286
Поцерју, 277, 278
Поцерца Милоша, 252, 257
Поцерцу Милошу, 267, 287
Почивала, 326
Прасквице, 154
Прасквицу, 37
Предиша, 101, 104
Прекодринце, 269
Прентина Дола, 49
Пресјеке, 61
Пржником, 383
Прибиловић Станко, 312
Призрена, 178
Пријепоља, 178
Пријепољу, 317
Прилипа, 12
Приморја, 108, 311
Приморје, 12, 166, 167, 196, 312
Приморју, 46
Приморце, 174
Приморци, 311

Присоја, 68, 69
Присоје, 68
Прњавора, 218
Прогоновићи, 383
Продоли, 296
Пролома, 76
Прута, 30
Пурка, 273
Пурко, 273
Пушибрк Остоја, 284

Р

Рабиње, 76
Рада, 125, 126, 128
Рада Балетића, 92
Раде, 17, 51, 52, 54, 79, 91, 125, 128, 129, 155
Раде Балетићу, 89, 91, 92
Раднића Пауна, 144, 145
Радован, 384
Радоване, 186
Радовић Ђуканом, 152
Радовић Новица, 357
Радовић Периша, 345
Радовића, 328
Радовићу, 329
Радоје, 162
Радојев, 159, 185–187, 192–194, 385
Радојев Савићу, 187
Раду, 40, 51, 127, 128
Радула, 16, 17
Радуле, 16–18, 162
Радулова, 336
Радуловић Сима, 79, 97, 99, 116
Радуловић Симо, 73, 75, 98
Радуловић Симом, 99
Радулову, 332
Радулу, 16
Рајичем, 155
Рамо, 112, 368
Рамовић Илија, 368, 369
Рамовић Илију, 370
Рамовога, 368

Расије, 174
Раслапчевић Вука, 32
Раслапчевић Вуче, 32–34
Ратње, 322
Ратњу, 162, 163
Раци, 260
Рачу, 209
Рашко, 162
Рашовић Илија, 158, 159
Рашовић Илију, 159
Рашовића, 87
Рвашане, 361
Рвашани, 361
Рваше, 360
Ремиковић Живка, 183
Ресаве, 211
Ресулбеговићу, 74
Реџа, 161
Рзачи, 162
Рзачу, 161, 323
Рибницу, 290
Риђана, 378
Риђанах, 376, 377
Риђане, 132, 376, 377
Риђица, 296
Риђице, 296, 297
Риђицу, 295–298
Ријеке, 21
Ријеку, 20, 22, 304
Ријечана, 305
Ријечанах, 91
Ријечка нахија, 349
Ријечке нахије, 135, 348
Ријечком нахијом, 32
Ријечку, 383
Ријечку нахију, 136
Рим, 385
Рисна, 68, 134
Рисну, 65–67, 69, 296
Ритопека, 207
Рња, 370, 371
Рњину, 370
Рњице, 370
Рњо, 369, 370
Рњом, 370
Роваца, 333
Ровацах, 86
Ровинах, 75, 77, 93, 94, 98, 99
Ровине, 96, 119, 176
Ровини, 73
Ровину, 73
Ровца, 333, 375
Ровчанах, 161, 333, 334
Ровчани, 87, 374
Рогам, 194
Рогама, 289
Рогамах, 293
Рогаме, 289–291, 294
Рогамљанах, 194
Рогамњани, 291
Роганова, 61, 62
Роганове, 48
Рогановић Јова, 80
Рогановића, 59, 191
Роганову, 47, 48
Рогањани, 293
Рогаче, 227, 235
Рождество Христово, 25
Рокоче, 150, 324, 325
Росуље, 161
Рувима, 211
Рудинах, 89
Рудине, 73–76, 78, 80, 89, 91, 93, 103, 117, 120, 124, 181, 183, 304–308, 325, 327
Ружа, 380, 381
Ружичић Михајла, 209
Ружичић Михајло, 221
Ружо, 378, 380, 381
Ружу, 378, 381
Румелије, 131
Румелији, 131
Румији, 375
Руњане, 270, 271

Руњаним', 270
Рупу Вранићку, 194
Руси, 28
Русија, 27
Русије, 29, 44
Русије Мале, 27
Русију, 30
Русма, 28
Рустен-бег, 71
Рустен-бега, 72
Рустен-бега Џиди-Беговића, 70
Рустен-бегу, 72
Рустен-беже, 71, 72
Рушевића Рама, 113, 114
Рушевићем Рамом, 111
Рушевићу Рамо, 111, 112

С

Саве, 269, 277
Савелић Стојане, 158, 159
Сави, 249
Савину дану, 146
Савић, 87, 185, 187, 193, 385
Савића, 86, 187, 193
Савићев, 365
Савићев Дајица, 363
Савићевић Раде, 363
Савићем, 185
Савићу, 87, 159, 185–187, 192–194
Саво, 147, 148, 171, 249
Саво Владислављевићу, 28
Савов, 172
Савова, 187
Савовић Бојица, 366
Саву, 171, 248, 249, 277
Сађавац, 36–38, 174
Салаша, 228, 235, 237, 238
Салковине, 363
Салковину, 360, 361, 363, 366
Салковић Омера, 298
Сарајева, 40
Сарић, 301
Светог Илије, 372

Светог Лазара, 225
Светог Трипуна, 203
Светога Ђурђа, 202, 240
Светога Јована, 133
Светога Саву, 203
Свету Петку, 60
Села Добрскога, 351
Селацах, 332
Сембери, 244
Семберија, 244
Семберији, 239, 244
Семберију, 239
Сенић, 78
Сенић Живко, 78
Сенића Живка, 81
Сеоца, 334
Сефер, 90, 92, 115
Сефер од Пиперах, 111, 112
Сефера Пипера, 74, 92, 93, 111, 115
Сефере, 112
Сефере Пипере, 90, 92, 114
Сефером Пипером, 111
Сибниња, 170
Сибнићани, 215
Сибнице, 215
Сибницу, 215
Сиге, 56
Сијерчића, 62
Сима, 78
Симеуне, 268, 271
Симеуну, 268
Симо, 75, 79, 304–306, 308, 370
Симоновић Живко, 92
Симоновић Мило, 291
Симоновића, 291
Симу, 304, 305
Синан-бегу, 49
Синан-паша, 248
Синан-пашу, 250
Сињавини, 335
Сињца, 33, 34
Ситнице, 132

Ситницу, 32, 58, 60
 Сићића Маринка, 288
 Сићићу Маринко, 229
 Сјеницу, 316
 Скадар, 152, 153, 291, 341, 374
 Скадра, 40, 134, 159, 173, 179, 290, 328, 352, 372
 Скадранин, 373
 Скадранина, 160
 Скадром, 375
 Скадру, 14, 19, 20, 153, 156, 166, 289, 292, 353, 354, 369, 375
 Скакала, 290
 Скендер-бегом, 132
 Скендерију, 11, 12
 Скочић, 183, 333, 336
 Скочић-барјактара, 336
 Слатине, 51, 56, 328
 Слатину, 51, 54, 56, 57, 169
 Сливе, 190
 Сливља, 382
 Смаил-ага Бешлић, 347
 Смаил-аги, 317
 Смаил-бего, 347
 Смаилом, 347
 Смедерева, 227
 Смедеревске нах'је, 211
 Смиљанићу, 248, 250
 Совљак, 228, 231
 Совљака, 233
 Солила, 313
 Солилах, 314
 Сомине, 91
 Сомину, 58, 91
 Спахића, 384
 Спахићах, 384
 Спахићи, 118, 384
 Спиле, 117
 Спича, 384
 Спуж, 144, 154, 354, 358
 Спужа, 30, 36, 41, 52, 54, 134, 137, 139, 152, 153, 170, 173, 179, 320, 328, 330, 357, 360, 368
 Спужанах, 70, 369
 Спужане, 143
 Спужани, 35, 143, 369, 370
 Спужу, 36, 40, 143, 154, 328, 353, 354, 371
 Срба, 212, 223, 224, 231–234, 237, 247, 252, 255, 284, 285, 343, 344
 Србадијо, 224, 286
 Србадију, 224, 264, 273
 Србаља, 225, 234, 236, 259, 274, 323
 Србаљах, 362, 371
 Србах, 345, 363
 Србе, 271, 344, 358, 362
 Срби, 12, 27, 80, 104, 136, 137, 152, 163, 164, 202, 213, 215, 225, 227, 234, 236, 239, 321–323, 334–338, 344, 346, 347, 350, 356
 Србија, 248
 Србије, 9, 202–204, 216, 217, 239, 241, 257, 286, 287
 Србији, 202, 284
 Србијом, 217
 Србију, 217, 239, 246, 247
 Србима, 185, 259, 282, 322, 323
 Србин, 225, 235, 258, 285, 336
 Србина, 134, 223, 225, 227, 230, 268, 271, 280, 284, 353
 Србине, 263
 Србини, 215, 249, 264, 282
 Србину, 259
 Србиње, 219, 224
 Србињи, 244, 270, 273, 284
 Србињима, 275, 285
 Србља, 272
 Србље, 175, 215, 239, 240, 242, 245, 281
 Србљем, 245
 Србљи, 203, 216, 245, 252, 258, 270, 273–275, 283
 Србљин, 274
 Србљу, 235, 239
 Србова, 219, 223, 265
 Срб'ји, 285

Срдана Илије, 287
Срдана Илију, 269, 271
Срдане Илија, 273
Срданова, 271
Сребрници, 261
Сребрницу, 260
Сријема, 221, 288
Сријему, 221
Српкињу, 377
Стажер, 103
Стаков, 186, 384
Стамбол, 209
Стамбола, 11, 13, 14, 245, 259, 315, 330
Стамбол-капији, 203
Стамболу, 28, 36, 44, 130
Станиша, 11–13
Станише, 11, 13
Станиши, 11
Станишу, 11
Станка, 14, 101, 209, 235
Станко, 12, 14, 172, 228, 235, 312
Станковића Кења, 346
Станковићу Кењо, 345
Станком, 14
Станоја, 207, 211
Старче, 162
Стеву, 207
Стефана, 158
Стефане, 329
Стефану, 157
Стефо, 329
Стијена, 144, 159, 194, 354
Стијене, 144, 187, 194, 293, 385
Стијеном, 143
Стијену, 157–159, 354
Стијењане, 186
Стојан, 159, 229, 230, 232, 234, 237, 287
Стојана, 229, 231, 237
Стојане, 255
Стојаном, 234, 237
Стојану, 237, 255
Стоко, 288

Стологлава, 368
Стопуде, 295
Стоца, 59
Странама, 162
Страну, 164
Стрганицу, 193
Стрмац, 186
Стругарах, 141
Стубице, 378, 381
Стубицу, 377, 378, 381
Стубичане, 188
Студено, 126, 128
Ступе, 323
Ступе Попадића, 323
Ступи Попадића, 323
Суја Џаковићу, 139, 141
Сују Џаковића, 142
Сукић, 90, 92
Сукић-барјактара, 116
Сулeјмана, 62
Сулeјман-бeго, 347
Сушице, 153, 154, 355, 368
Сушицу, 39, 56

Т

Тавнаве, 286
Тавнави, 269
Тавнаву, 277
Талију, 166
Тапушко, 161
Тара, 196
Таре, 196, 199
Тари, 198
Тару, 198
Таслицу, 317, 333, 335, 337
Таушана Рада, 199
Творца, 8
Теофана, 211
Тепелена, 179
Теферича, 270
Тирана, 179
Тисовац, 117, 147, 148
Тичара, 260

Тичару, 260, 263
Токов, 357
Тома, 87, 148, 293
Тома Жутковића, 101
Тома Јововићу, 86
Томан, 295, 296
Томан Николић, 383
Томановић, 78, 80
Томановић Вука, 73, 75, 79
Томановић Вуче, 67, 69, 73, 75–78, 81
Томановић Никца, 101
Томановића, 50, 62, 73
Томаш, 163
Томаша, 23
Томашева, 162, 163
Томашу, 26
Томина, 61
Томо, 147, 148
Тому, 147
Топал Осман, 384
Тополе, 207, 286
Тополи, 214
Тополу, 213, 287
Топчидер, 208
Тоскалију, 358
Тоскама, 174
Тосканије, 358
Требијеш, 187
Требиња, 59, 74
Требиње, 74, 385
Требињу, 317
Трепача, 116, 305
Трепча, 307, 308
Трешњево, 150, 180, 181, 183
Трешњевоме, 324
Три Главе, 78
Тријепча, 192
Трипуна, 202
Трњинарах, 48
Трњинари, 47
Трњинах, 48, 61, 65, 75, 383
Трњине, 47, 48, 58–61, 176, 383
Троглаве, 78
Тројице, 310, 314
Тројици, 313, 314
Тројицу, 310, 313, 314
Трубјеле, 117
Трубјелу, 74, 117
Тузла, 283–285
Тузлу, 277
Тура, 99
Тура Ђечевића, 194
Турак, 235
Турака, 206, 214, 218, 219, 221, 223, 225, 228, 229, 232–234, 236, 237, 245, 247, 254, 255, 259, 262, 264, 266–268, 272–275, 280, 281, 284, 285, 318, 323
Тураках, 25, 45, 47, 48, 52, 55, 56, 58, 60, 61, 65, 70, 84, 87, 90, 99, 101, 104, 114, 118, 121, 123, 132, 133, 135, 137, 139, 140, 146, 148, 149, 151, 153, 158, 161–164, 172, 175, 178, 182, 186, 187, 191, 193, 294, 319, 321, 327, 330, 336, 347, 358, 360, 362, 368, 369, 371, 375, 381, 383–385
Турак', 25, 171, 215, 216, 235, 248, 264, 266, 277, 280, 281, 284
Туре, 15, 35, 38, 65, 74, 113, 141, 150, 192, 249, 289, 290, 293, 298, 301, 302, 327, 340
Турке, 16, 23, 25, 30, 32–34, 39, 42, 43, 46, 48, 49, 55, 56, 60–62, 68–71, 78–80, 86, 93, 98, 99, 104, 107–109, 111, 113, 115, 123, 127, 129, 133, 135, 137, 138, 142, 144, 145, 147, 150, 154, 159, 163–165, 168, 170, 171, 176–178, 186, 187, 190–194, 207, 209, 213–216, 221–225, 228–230, 232, 234, 235, 239, 241, 242, 249, 252, 253, 255, 258, 260–262, 264–268, 271, 273–275, 280, 281, 283–286, 291, 294, 298, 316,

- 317, 322, 323, 325–327, 330, 334–336, 338, 347, 349, 350, 356, 357, 361–366, 368, 384
- Туркиња, 260, 261, 342
- Туркињом, 277
- Турком, 45, 170, 171, 174, 205, 254, 347
- Туро, 120–123
- Туро Гавриловић, 99
- Туром, 120
- Турској, 14
- Турђији, 250
- Турци, 16, 19, 21–23, 25, 28, 30, 38, 39, 45, 46, 48, 53–56, 60, 61, 65, 67, 68, 70, 71, 73, 78, 79, 86, 87, 90, 92–94, 96–99, 101, 104, 108–114, 117, 118, 121, 125, 126, 128, 129, 132, 133, 135–142, 144, 147–150, 154–156, 158, 159, 162–165, 170, 175, 176, 182, 183, 185, 187–191, 193, 195, 202–206, 212, 213, 215, 216, 219–221, 224, 225, 227, 228, 231–234, 240, 241, 249, 253, 255, 258, 262–267, 271–274, 278–281, 283, 284, 286–289, 291, 296, 297, 299, 300, 307, 308, 316–319, 321, 322, 324–326, 329, 330, 332–338, 341, 342, 345, 347, 348, 356–358, 361, 362, 364, 368, 370, 373, 378, 383–385
- Турцима, 22, 29, 30, 53, 55, 61, 71, 84, 99, 132, 136, 144, 161, 164, 175, 190, 191, 193, 212, 215, 220, 222–224, 226, 228, 231, 234, 240, 243, 252, 254, 259, 264, 266, 320–322, 324, 347, 362, 363, 371, 383–385
- Турцим', 23, 27, 28, 30, 221, 232, 241, 266, 268, 270–272, 283
- Турчин, 14, 16, 17, 28, 29, 40, 67, 72–75, 77, 79, 81, 86, 95, 96, 99, 111, 113, 118, 123, 136, 141, 142, 145, 149, 163, 171, 182, 183, 189, 195, 200, 208, 233, 236, 237, 255, 256, 258, 261, 275, 281–283, 291, 295, 297, 303, 316, 319, 327, 336, 337, 353, 358, 362
- Турчин Гавриловић, 384
- Турчина, 17, 28, 30, 39, 43, 53, 56, 67, 68, 78, 80–82, 96, 99, 112, 113, 121, 126, 129, 134–137, 141, 155, 163, 178, 181–183, 194, 200, 208, 214, 223, 225, 235, 237, 243, 254, 292, 294, 298, 301–303, 305, 308, 309, 336, 351, 355, 357, 358, 383
- Турчине, 73, 75, 79–81, 99, 113, 114, 165, 192, 200, 256, 283, 308
- Турчинов, 365
- Турчинова, 146
- Турчиновић Марко, 297
- Турчиновић Мића, 307
- Турчиновић Мићо, 305, 307, 308
- Турчином, 78, 152, 153, 319, 320
- Турчину, 32, 80, 145, 208, 212, 225, 236, 294, 308, 358, 365
- Тушину, 197, 199, 334, 335, 337
- Ћ**
- Ћеклићах, 306
- Ћеклиће, 306, 310
- Ћеклу, 155
- Ћелије, 158
- Ћелију, 157
- Ћемовскијем, 290
- Ћемовско, 139
- Ћемовскоме, 71, 340, 354
- Ћетко, 120
- Ћехај-бегом, 329
- Ћехајина, 53
- Ћехај-паша, 101
- Ћехај-пашу, 104
- Ћоровић Османа, 15–17
- Ћоровић Османе, 15, 17, 18
- Ћоровићах, 17
- Ћупрелић, 58, 385
- Ћупрелића, 58, 60, 383
- Ћуприлић, 44, 45, 62

Ћуприлића, 49, 63, 384
Ћуприлић-везира, 49
Ћуприлићу, 44, 62
Ћурилац, 152, 154, 155
Ћуриоца, 356
Ћуриоцу, 155
Ћурчија, 220, 221, 225
Ћурчији, 225
Ћурчијом, 220, 221
Ћурчију, 221
Ћурчића Васиља, 129
Ћурчиће, 129
Ћурч'ја, 220, 221
Ћурч'ју, 218, 219

У

Убле, 101–103, 120, 124
Убле Озринићке, 103, 104
Узун, 213, 214
Узуна, 213
Узуна Мехмеда, 214
Улциња, 179
Умет, 234
Урумелије, 132, 133
Урумелију, 71
Уса, 123
Усеин, 121, 122
Усеин Аџића, 347
Ускока, 161
Ускоках, 164, 332, 334
Ускоке, 162, 199, 318, 333, 338
Ускоци, 162
Ускочка, 332
Усо, 122, 233
Утес, 121

Ф

Ферат, 38
Ферату, 327
Феризовића, 307
Филипа, 240
Филипе, 348
Фоче, 59, 62

Фочић Мехмед-ага, 206, 210–213
Фочић Мехмед-аги, 212
Фочића, 203
Фочо, 203, 206, 210
Фочу, 204, 317
Франа, 312
Француза, 312
Французах, 166, 311, 314
Французе, 310, 311, 313
Французима, 385
Французом, 311, 312

Х

Хакан-ага, 360
Хак-Шабане, 347
Хамза, 94, 95, 98, 110, 111, 116, 125, 126, 148
Хамзи, 94, 96, 110, 111, 116, 117, 164
Хамзу, 94, 110, 126
Харапове, 350
Хаса, 178
Хасан, 223, 290, 294, 297
Хасан Беширевић, 248
Хасана, 289, 356
Хасан-ага, 294, 356, 363
Хасан-барјактара, 223
Хасан-паша, 352
Хасу, 250
Хаџајлина, 164, 165
Хаџајлићу Мујо, 161, 164
Хаџи-Ђера, 211
Хаџи-Ђеру, 208
Хаџи-Костантина, 218, 219, 221
Хаџи-Костантине, 222
Хаџиманић Дура, 69, 116
Хаџиманић Дуро, 64, 65
Хаџи-Мелентија, 209
Хаџи-Мосто, 249
Хаџи-Муша, 187
Хаџи-Мушо, 186
Хаџи-Рувим, 212
Хаџи-Рувима, 208
Херцеговине, 27, 28, 47, 108, 167, 248

Херцеговину, 14, 122, 127, 128, 261, 304
Херцеговце, 174, 260
Херцеговци, 30, 47
Хиџа, 299, 300, 302, 303
Хиџо, 299, 302
Хода, 66, 69
Ходо, 66, 67
Холету, 143, 144
Хота Хасана, 154
Хотах, 356
Хоташ, 37
Хоташа, 37
Хоташем, 38
Хоташу, 37, 38
Хоте, 366
Хотка, 292
Хоту Асан-аги, 355
Хрвате, 131
Хрида, 33
Христа Спаситеља, 24
Христово, 225
Христову Рождеству, 24
Христос, 109
Христос Господ, 245
Хрнковић Пауне, 161
Хрнковић Радоја, 162, 165
Хујк-Јусуфа, 366
Хујко, 366
Хусеин, 145, 155
Хусеина, 62, 308, 371
Хусеин-ага, 152
Хусеине, 58, 154, 155, 369, 370

Ц

Царев Лаз, 31, 35, 383
Царева Лаза, 384
Цариграда, 204
Цвјетоносије, 225
Цеклина, 141
Цеклињане, 363
Цеклињани, 349, 361, 362, 365, 366
Цера, 218, 219, 221, 225, 277, 278, 287
Церова, 191

Церовићу, 199
Церовицу, 308, 325, 326
Цером, 259
Цетинско, 168, 169
Цетиња, 136, 153, 180, 304, 310, 350
Цетињане, 169
Цетињани, 349
Цетиње, 9, 12–14, 21, 22, 25, 28, 31–33, 44, 45, 68, 106, 133, 152, 167, 180, 309, 319, 358, 378
Цетињу, 9, 11, 20, 62
Цинцар, 249
Цинцар Јанко, 249, 251
Цинцара, 247, 261
Цинцаре, 250
Црквице, 78
Црна Гора, 166, 176, 312
Црнацах, 110, 385
Црне Баре, 235
Црне Горе, 45, 192, 350, 383–385
Црни Ђорђе, 249
Црнице, 138, 340
Црницу, 138, 375
Црничани, 138, 140, 384
Црничке, 132
Црничке нахије, 133
Црничку, 383
Црно Валовље, 326
Црнобарац, 235
Црнобарца, 235
Црновића, 14
Црног, 213
Црног Ђорђа, 246
Црнога Ђорђија, 207, 247
Црногорац, 193, 301
Црногорацах, 9, 44, 45, 73, 74, 123, 181, 290, 308, 383–385
Црногорка, 380
Црногорке, 175
Црногорку, 378
Црногорца, 28, 32, 81, 103, 325
Црногорцам', 22

Црногорце, 10, 11, 13, 14, 22, 28, 30, 33–35, 38, 45–49, 60, 63, 79, 107, 108, 116, 118, 134–136, 140, 153, 169, 172–174, 177, 305, 306, 310, 311, 313, 362, 384

Црногорцем, 11

Црногорци, 10, 12–14, 17, 22–24, 28, 29, 32, 40, 44, 48, 60–62, 65, 68, 76, 78–81, 90, 93, 99, 103–106, 108, 109, 122–124, 129, 132–138, 147, 168–171, 175, 177, 182, 298, 304, 307, 308, 311, 313, 314, 325–327, 342, 346, 347, 349, 364, 371, 378, 383–385

Црногорцима, 173, 383, 385

Црногорцу, 169

Црногорче, 140, 141

Црној Гори, 9, 27, 44, 70, 131, 383–385

Црнојевећ Ђуро, 13

Црнојевећ Ђуру, 12

Црнојевећ Ива, 12

Црнојевећ Иво, 10–12

Црнојевећ Станко, 11

Црном Гором, 23, 29

Црну, 106

Црну Гору, 31, 62, 106, 131, 166, 168, 169, 173, 176, 383

Црнце, 143, 158

Црнци, 144

Цуца, 15, 80, 135

Цуцах, 101

Цуце, 48, 60, 99, 147, 151, 180, 181, 325

Цуце Горње, 75, 306

Цуце Доње, 75, 306

Цуце Мале, 75

Цуцка Меоца, 102

Ч

Чарапића, 207

Чева, 31, 49, 56, 57, 59, 60, 73, 79–81, 89, 97, 99, 102, 120, 125, 127, 137, 180, 183, 305, 308

Чевљанах, 324

Чевљане, 60

Чевљани, 48, 80, 99, 127, 305, 327

Чевљанина, 149

Чевљанине, 147

Чево, 59, 75, 101, 108, 134, 137, 138, 177, 184, 375, 383, 384

Чевске, 101

Чеву, 62, 75, 81, 97, 137, 180, 183, 304, 309, 324, 384

Ченгић Синан-бега, 49

Ченгић Синан-беже, 47, 48

Ченгић Смаил-ага, 300–303

Ченгић Смаил-агу, 299

Ченгића, 49

Ченгиће, 62

Чило, 346

Чокешине, 218

Чокешини, 218, 219, 221

Чокешину, 218, 221

Чуке, 161

Чукнића Савића, 292

Чупић, 227–231, 233, 235–237, 248, 253, 254, 269, 279

Чупић Стојан, 227, 229, 231, 253

Чупића, 247, 254, 261, 269, 271

Чупића Стојана, 233, 278, 279

Чупићева, 286

Чупићеви, 271

Чупићем, 254

Чупићу, 230, 250, 266, 268, 269, 277, 287

Чупићу Стојане, 229, 230, 233, 235, 237, 251, 279, 285, 287, 288

Џ

Џидића, 307

Џидића Хасана, 308

Џидићу Хасане, 308

Џулуповић Уса, 191

Ш

Шабба, 90, 92

Шабан, 198

Шабана, 198, 199

Шабан-агу, 95, 99
Шабане, 196, 198
Шабановој, 198
Шабану, 92
Шабац, 276–278
Шабачке нахије, 256
Шабо, 92
Шакића Горчина, 325
Шакићу Горчине, 327
Шалетић, 182
Шалетића Ђура, 182, 183
Шалетићу, 181
Шалетићу Ђуро, 182
Шаму, 205
Шапца, 246, 247, 263, 266, 267, 269
Шапцем, 251
Шапцу, 249, 266, 268, 269, 277, 286
Шарановић Јока, 298
Шарца, 204
Шведе, 27
Швечије, 27, 28
Шикмановић Вука, 139
Шикмановић Вуче, 139, 140, 142
Шиша Михаила, 288
Штиру, 271
Штитара, 280

Штитарца, 280, 284
Штитарцем, 284
Штитово, 328
Шћепан, 193, 194
Шћепан Мали, 130, 384
Шћепана, 384
Шћепана Малога, 384
Шћепане, 193, 194
Шуја, 300
Шујо, 300
Шуманац Васиљу, 229
Шуманца Васиља, 288
Шуња, 296, 325
Шуња Пешикана, 307, 327
Шуњо, 324, 325
Шуњо Пешикане, 307, 326, 327
Шуњу Пешикана, 325
Шуњу Пешикану, 306
Шутан, 191
Шутане, 349
Шутановић Нико, 363
Шушовић, 193
Шушовић Пауне, 158
Шушовићу, 193, 194
Шушу, 323

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Горски вијенац

Историјско собитије при свршетку XVII вијека

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. **Горски вијенац**
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

ПОСВЕТА ПРАХУ ОЦА СРБИЈЕ	4
ЛИЦА	6
СКУПШТИНА УОЧИ ТРОЈИЧИНА ДНЕ НА ЛОВЋЕНУ	8
СКУПШТИНА О МАЛОМЕ ГОСПОЋИНУ ДНЕ НА ЦЕТИЊУ, ПОД ВИДОМ ДА МИРЕ НЕКЕ ГЛАВЕ	14
БАДЊИ ВЕЧЕ	87
Регистар властитих имена	100

.....
.....
.....
.....
.....
25 Покољења дјела суде, што је чије дају свјема!
На Борисе, Вукашине, општа грми анатема,
гадно име Пизоново не см'је каљат мјесецослов,
за Егиста управ сличи гром небесни, суд Орестов.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
30 Над свијетлим твојим гробом злоба грдна бљува тмуше,
ал' небесну силну зраку што ћ' угасит твоје душе?
Плачне, грдне помрчине, могу л' оне свјетлост крити?
Свјетлости се оне крију, оне ће је распалити.
Плам ће вјечно животворни блистат Србу твоје зубље,
све ће сјајни и чудесни у вјекове биват дубље.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
35 Зна Душана родит Српка ... зна дојити Обилиће;
ал хероје ка Пожарске ... дивотнике ... и племиће,
гле, Српкиње сада рађу! ... Благородством Српство дише! ...
Бјежи, грдна клетво, с рода – завјет Срби испунише!

У Бечу на Ново љето 1847. года.

СОЧИНИТЕЉ

ЛИЦА¹

ВЛАДИКА ДАНИЛО
ИГУМАН СТЕФАН
ЈАНКО ЂУРАШКОВИЋ, сердар
РАДОЊА, сердар
ВУКОТА, сердар
ИВАН ПЕТРОВИЋ, сердар
КНЕЗ РАДЕ, брат владике Данила
КНЕЗ БАЈКО
КНЕЗ РОГАН
КНЕЗ ЈАНКО
КНЕЗ НИКОЛА
ВОЈВОДА ДРАШКО
ВОЈВОДА МИЛИЈА
ВОЈВОДА СТАНКО (Љуб[отињанин])
ВОЈВОДА БАТРИЋ
ТОМАШ МАРТИНОВИЋ
ОБРАД
ВУК РАСЛАПЧЕВИЋ
ВУКОТА МРВАЉЕВИЋ
ВУК ТОМАНОВИЋ
МНОЗИНА
БОГДАН ЂУРАШКОВИЋ
ВУК МИЋУНОВИЋ
ВУК МАНДУШИЋ

¹Лица која у првом издању нису унета у списак: Вук Марковић, сват Црногорац, сват Турчин, војник, други од војниках, један Цуца, ђаче, ђаци, момче. (Прим. прир.)

ВУК ЉЕШЕВОСТУПАЦ
ПОП МИЋО
СЕСТРА БАТРИЋЕВА
ХАЏИ-АЛИ МЕДОВИЋ, кадија
СКЕНДЕР-АГА
МУСТАЈ-КАДИЈА
АРСЛАН-АГА МУХАДИНОВИЋ
ФЕРАТ, зачирски кавазбаша²
РИЏАЛ ОСМАН
ЈЕДНА БАБА

²У већини издања, па и у првом, на овом месту стоји *ФЕРАТ ЗАЧИР, кавазбаша*; А. Младеновић (*Горски вијенац*, Чигоја штампа, Београд, 2001), упоређујући рукопис и прво издање (ово лице изговара само стихове 1016–1023), показује да је заправо реч о *зачирском кавазбаши*: на тим местима стоји *ФЕРАТЪ ЗАЧИР*. – дакле с тачком уместо немог знака њ на крају речи „ЗАЧИР“ (село у Ријечкој нахији). (Прим. прир.)

СКУПШТИНА УОЧИ ТРОЈИЧИНА ДНЕ НА ЛОВЋЕНУ

Глухо доба ноћи, свак спава.

ВЛАДИКА ДАНИЛО (сам собом)

Виђи врага су седам бињишах,
су два мача а су двије круне,
праунука Туркова с Кораном;
за њим јата проклетога кота,
5 да опусте земљу свуголику,
ка скакавац што поља опусти!
Францускога да не би бријега,
аравијско море све потопи!
Сан паклени окруни Османа,
10 дарова му луну ка јабуку.
Злога госта Европи Оркана!
Византија сада није друго
но прђија младе Теодоре;
звизезда је црне судбе над њом.
15 Палеолог позива Мурата
да закопа Грке са Србима.
Своју мисли Бранковић с Гертучом!
Мухамеде, то је за Гертучу!
Сјем Азије, ђе им је гњијездо,
20 вражје племе позоба народе;
дан и народ, како ћуку тица:
Мурат Српску, а Бајазит Босну,
Мурат Епир, а Мухамед Грчку,
два Селима Ципар и Африку,
25 сваки нешто, не остаде ништа!
Страшило је слушат што се ради!
Мален свијет за адова жвала,
ни најест га, камоли прејести!

30 Јанко брани Владислава мртва;
што га брани, кад га не одбрани?
Скендербег је срца Обилића,
ал' умрије тужним изгнаником. –
А ја што ћу, али са киме ћу?
35 Мало руках, малена и снага,
једна сламка међу вихорове,
сирак тужни без нигђе никога!
Моје племе сном мртивијем спава,
суза моја нема родитеља,
40 нада мном је небо затворено,
не прима ми плача ни молитве;
у ад ми се свијет претворио,
а сви људи паклени духови.
Црни дане, а црна судбино!
45 О кукавно Српство угашено,
зла надживјех твоја сваколика,
а с најгорим хоћу да се борим!
Да, кад главу раздробиш тијелу,
у мучењу издишу членови.
Куго људска, да те Бог убије!
50 Али ти је мало по свијета
те си својом злошћу отровала,
но си отров адске своје душе
и на овај камен избљувала?
Мала ли је жертва сва Србија
55 од Дунава до мора сињега?
На трон сједиш неправо узети,
поносиш се скиптром крвавијем;
хулиш Бога с светог олтара,
мунар дуби на крст раздробљени!
60 Али сјенку што му шће тровати
те је у збјег собом унијеше
међу горе за вјечну утјеху
и за спомен рода јуначкога?
Већ је у крв она прекупата
65 стопут твоју, а стотину нашу!
Виђи посла цара опакога,
кога ђаво о свачему учи:
„Црну Гору покорит не могу
ма никако да је сасвим моја;
70 с њима треба овако радити ...“ –

па им поче демонски месија
лажне вјере пружат посланице.
Бог вас клео, погани изроди,
што ће турска вјера међу нама?
75 Куда ћете с клетвом прађедовском?
Су чим ћете изаћ пред Милоша
и пред друге српске витезове,
који живе доклен сунца грије? –
Кад данашњу премислим вијећу,
80 распале ме ужаса пламови:
исклати се браћа међу собом,
а крвници јаки и опаки –
затријеће сјеме у одиву.
Грдни дане, да те Бог убије,
85 који си ме дао на свијету!
Час проклињем лански по сто путах
у који ме Турци не смакоше,
да не варам народње надање.

Вук Мићуновић лежи близу владике; притајио се као да спава, али све чује дивно.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Не, владико, ако Бога знадеш!
90 Каква те је спопала несрећа
тено кукаш као кукавица
и топиш се у српске несреће?
Да ли ово светковање није
на кому си сабра Црногорце
95 да чистимо земљу од некрсти?
И без тога ово нам је слава,
на коју се врсни момци купе
способности своје да кушају,
силу мишце и брзину ногах;
100 стријељањем да се надмашају
и сјечењем у опкладу плећах;
да слушају Божју летурђију
и да воде коло око цркве;
да витештвом прса набрецају.
105 То је тамјан свети јунацима,
то гвоздени срца у момцима! –
Тури такве разговоре црне:
људи трпе, а жене наричу!
Нема посла у плаха главара!

110 Ти нијеси саморана глава:
видиш ове пет стотин момчади!
Које чудо снаге и лакоће
у њих данас овђе видијесмо?
Виђаше ли како стријељају?
115 Ка се града вјешто изиграше?
Како хитро грабљаху капице?
Тек што вучад за мајком помиле,
играјућ' се страшне зубе своје
већ умију под грлом острити;
120 тек соколу прво перје никне,
он не може више мировати,
него своје размеће гнијездо:
грабећ сламку једну и по једну
с њом пут неба бјежи цијучући.
125 Све је ово некаква наука!
Без момчади ове те су овђе
шест путах је јошт ов'лико дома;
њина сила, то је твоја сила.
Докле Турци све њих савладају,
130 многе ће се буле оцрнити;
борби нашој краја бити неће
до истраге турске али наше. –
Нада нема право ни у кога
до у Бога и у своје руке;
135 надање се наше закопало
на Косово у једну гробницу.
У добру је лако добро бити,
на муци се познају јунаци!

Изнијели су крсте с Ловћена наврх Црквине, па су по врху сјели. Гађају пушкама и броје колика пута која одјекне.

СЕРДАР ЈАНКО ЂУРАШКОВИЋ

Чудне пушке, ваља мушку главу!
140 Свака наша шест путах одјекне,
а џефердар Томановић-Вука
девет путах једнако се чује.

СЕРДАР РАДОЊА

Видите ли чудо, Црногорци!
Присука сам педесет годинах,
145 на Ловћен сам вазда љетовао,

излазио на ову вршину;
сто путах сам гледао облаке
ђе из мора дођу на гомиле
и прекриле сву ову планину,
150 отисни се тамо али тамо
с сијевањем и с великом јеком
и с ломљавом страшнијех громовах;
сто путах сам овђена сједио
и грија се мирно спрема сунца,
155 а под собом муње и громове
гледа, слуша ђено цијепају;
гледа јеком града стравичнога
ђе с' пода мнош јалове облаци –
ал' овога чуда јошт не виђех!
160 Видите ли, ако Бога знате,
колико је мора и приморја,
равне Босне и Херцеговине,
Арбаније управо до мора,
колико је наше Горе Црне,
165 све је облак притиска једнако,
свуд се чује јека и грмљава,
свуд испод нас муње сијевају,
а нас једне само сунце грије;
и доста је добро примарило
170 ка је ово брдо вазда хладно.

ОБРАД

Виђесте ли чудо и знамење,
ка се двије муње прекрстише?
Једна сину од Кома к Ловђену,
друга сину од Скадра к Острогу,
175 крст од огња жива направише.
Ох, диван ли бјеше погледати!
у свијет га јошт није таквога
ни ко чуо нити ко видио.
Помоз, Боже, јаднијем Србима,
180 и ово је неко знаменије!

ВУК РАСЛАПЧЕВИЋ

На што мјериш џефердаром, Драшко?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Хоћах убит једну кукавицу,
а жа ми је фишек оштетити.

ВУК РАСЛАПЧЕВИЋ

Немој, Драшко, тако ти живота!
185 Не ваља се бити кукавица ...
Али не знаш, рђа те не била,
да су оне шћери Лазареве?³

Стаде велика граја наврх Црквине, на сјеверној страни више језера.

СЕРДАР ВУКОТА

Што грајете, који су ви јади?
А ево сте гори него ђеца!

ВУКОТА МРВАЉЕВИЋ

190 Долеће ни јато јаребицах
и свакоју живу ухватисмо;
стога граја стаде међу нама.

СВИ ИЗ ГРЛА ПОВИЧУ:

Пуштите их, аманат ви Божи,
јере их је невоља нагнала,
195 а не бисте ниједну хватали;
утекле су к вама да утеку,
а нијесу да их покољете.

Пуштише јаребице и вратише се с крстима откуда су их и дигли.

³Цара

СКУПШТИНА О МАЛОМЕ ГОСПОЋИНУ ДНЕ НА ЦЕТИЊУ, ПОД ВИДОМ ДА МИРЕ НЕКЕ ГЛАВЕ

Главари су се макли на страну, а народ коло води.

КОЛО

Бог се драги на Србе разљути
за њихова смртна сагрешења.
200 Наши цари закон погазише,
почеше се крвнички гонити,
један другом вадит очи живе;
забацише владу и државу,
за правило лудост изабраше.
205 Невјерне им слуге постадоше
и царском се крвљу окупаше.
Великаши, проклете им душе,
на комате раздробиле царство,
српске силе грдно сатријеше;
210 великаши, траг им се утр'о,
распре сјеме посијаше грко,
те с њим племе српско отроваше;
великаши, грдне кукавице,
постадоше рода издајнице.
215 О проклета косовска вечеро,
куд та срећа да грдне главаре
све потрова и траг им утрије,
сам да Милош оста на сриједи
са његова оба побратима,
220 те би Србин данас Србом био!
Бранковићу, погано кољено,

тако ли се служи отачаству,
тако ли се цијени поштење? –
О Милоше, ко ти не завиди?
225 Ти си жертва благородног чувства,
воинствени гениј свемогући,
гром стравични те круне раздраба!
Величаство витешке ти душе
надмашује бесмртне подвиге
230 дивне Спарте и великог Рима;
сва витештва њина блистателна
твоја горда мишца помрачује.
Шта Леонид оће и Сцевола
кад Обилић стане на поприште?
235 Ова мишца једнијем ударом
престол сруши а тартар уздрма.
Паде Милош, чудо витезовах,
жертвом на трон бича свијетскога.
Гордо лежи велики војвода
240 под кључевма крви благородне,
ка малопред што гордо иђаше,
страшном мишљу прсих надутијех,
кроз дивјачне тмуше азијатске,
гутајућ их ватреним очима;
245 ка малопред што гордо иђаше
к светом гробу бесмртног живота,
презирући људско ништавило
и плетење безумне скупштине. –
Бог се драги на Србе разљути:
250 седмоглава изиде аждаја
и сатрије Српство свеколико,
клеветнике грдне и клевету.
На развале царства јуначкога
засја света Милошева правда,
255 окруни се слава вјековјечно
Милошева оба побратима
и лијепе ките Југовићах.
Српској капи свуд име погибе;
постадоше лафи ратарима,
260 истурчи се плахи и лакоми –
млијеко их српско разгубало!
Што утече испод сабље турске,
што на вјеру праву не похули,

што се не хће у ланце везати,
265 то се збјежа у ове планине
да гинемо и крв проливамо,
да јуначки аманет чувамо,
дивно име и свету слободу.
Све су наше главе изабране,
270 момци дивни, исто ка звијезде,
што су досад ове горе дале –
сви падали у крваве борбе,
пали за чест, име и слободу;
и наше су утирали сузе
275 вјешти звуци дивнијех гусалах.
Просте наше жртве свеколике
кад је наша тврда постојбина
силе турске несита гробница. –
Што је ово ево неко доба
280 те су наше горе умучале,
не разлежу ратнијем клицима?
Почину ни рђа на оружје,
остаде ни земља без главарах;
некршћу се горе усмрђеше,
285 уједно су овце и курјаци,
здружио се Турчин с Црногорцем,
оца риче на равном Цетињу;
смрад ухвати лафа у кљусама,
затрије се име црногорско,
290 не остаде крста од три прста!

ВОЈВОДА МИЛИЈА

Чујете ли коло како пјева,
ка је она пјесна изведена?
Из главе је цијела народа.
И имају разлог Црногорци
295 на нас дићи проклету гомилу.
Не смијемо ништа започети
што би народ к витештву зажегло,
што би свете кости прађедовске
огрануло, да у гроб играју;
300 а ка гуске све нешто ћукамо.
Удри врага, не остав' му трага,

али губи обадва свијета!

ВОЈВОДА СТАНКО (ЉУБОТИЊАНИН)

Имаш разлог, војвода Милија!
И дабогда траг нам се затр'о⁴
305 кад под овом живјели марамом!
Што ће ђаво у кршћену земљу?
Што гојимо змију у њедрима?
Каква браћа, ако Бога знате,
када газе образ црногорски,
310 када јавно на крст часни пљују!

СЕРДАР ИВАН

Што би ово те јошт не дођоше
Озринићи, наши крајичници?
А без њих се пословат не може,
наједно се боље разбирамо.

ВОЈВОДА МИЛИЈА

315 Отишли су на станак Турцима
да некакво робље мијењају;
ема сам им посла поклисара:
тек се врате да овамо иду,
да хитају да не дангубимо,
320 е овоме већ трајања није.

Дођоше и Озринићи.

ВУК ТОМАНОВИЋ

Које јаде дангубите, људи?
Погибосмо овђе чекајући,
нестаде ни арча у торбице,
а духана неста у тобоце;
325 врат искривих уз поље гледећи
да ако се низ њег' помолите.

СЕРДАР ВУКОТА

Хитали смо да пријед дођемо,
ма никако не могасмо брже;
но Пециреп и стари Балета

⁴У првом издању уместо *затр'о* стоји *затро*; овде прихваћена интервенција А. Младеновића да би стих био потпун (слично као *утр'о* у стиху 210). (Прим. прир.)

330 сакупили двадест тридест других,
па у Дугу с четом западнули,
дочекали карван од Никшићах,
покољи се на друм са Турцима,
чetrнаест посјечи Тураках
335 и узми им седамдесет коњах
и двије три ухвати робиње.
Па ни дође књига од Никшићах
и у књизи десет побратимствах
на Пољане да се састанемо,
340 да им дамо робје на откупе;
па смо били на станак Турцима,
стога смо се мало задоцнили.

КНЕЗ БАЈКО

Што збораше Хамза и Никшићи?
Шћаше ли им мила вјера бити
345 да издижу мирно у Рудине?

СЕРДАР ВУКОТА

То знаш, Бајко, би им мила била,
од добра се јошт бјежало није;
ка не желе Турци добровоање,
да у миру раширују овце?

КНЕЗ РОГАН

350 Ријечања би ли међу вама
око робља ал' око другога?

КНЕЗ ЈАНКО

Би, Рогане, грдна разговора!
Да ли не знаш Турке од Никшићах?
У малу се длаку не искласмо,
355 да пас пасу довијек кажује
за крваво наше саставање.

ВУК МАРКОВИЋ

А с часа се то мало свадисте?

Ко најпрви смути на састанку?

КНЕЗ ЈАНКО

360 Ка из руге то би у почетку:
Вук Мандушић и Вук Мићуновић
започеше с Хамзом капетаном
око вјере нешто поповати.
Док одједном они загустише,
уљегоше у крупне ријечи;
365 рече Хамза Мићуновић-Вуку:
„Ја сам бољи, чуј, влаше, од тебе,
боља ми је вјера него твоја;
хата јашем, бритку сабљу пашем,
капетан сам од царева града,
370 у њем владам од триста годинах,
ђед ми га је на сабљу добио
ђе су царство сабље дијелиле,
те му трагу оста за господство.“
Распали се Мићуновић Вуче,
375 па се Хамзи попримаче близу:
„Какво влаше, крмска потурице!
Ђе издајник бољи од витеза?
Какву сабљу кажеш и Косово?
Да л' на њему заједно не бјесмо,
380 па ја рва и тада и сада,
ти издао пријед и послјед,
обрљао образ пред свијетом,
похулио вјеру прађедовску,
заробио себе у туђина?
385 Што се хвалиш градом и господством –
сви градови што су до нас турски,
јесам ли их опсуо мраморјем,
те нијесу за људе градови,
но тавнице за невољне сужње?
390 Бич сам Божи ја сплетен за тебе,
да се стављаш што си урадио!“

МНОЗИНА

Мићуновић и збори и твори!
Српкиња га јошт рађала није

од Косова, а ни пријед њега!

КНЕЗ ЈАНКО

395 Јошт нијесам лијепо казао
 око шта се на станак покласмо.
 Утркмисмо Вука с капетаном. —
 Знате нашу момчад озринићку:
 ђе год дођу, свуд замећу шалу.
400 Враг донио на састанак бјеше
 и старога оцу Брунчевића,
 и у њега некаква шишана,
 лакат у њој бјеше ал' не бјеше;
 објесио пушку о рамену,
405 па чепука тамо и овамо
 по пољани као сви остали;
 а одовуд неки од нашијех
 умимогред покрај оце мини
 и тисни му од лакта рожину
410 његовојзи у грлић шишани.
 Боже један! три стотине другах,
 све попада мртво од смијеха,
 а оца се чуди шетајући
 што се ради од толико људих;
415 докле виђе у пушку рожину.
 Ту се одмах помутисмо грдно,
 побисмо се огњем из пушаках;
 направисмо петнаест носилах,
 шест нашијех, девет њиховијех.

БОГДАН БУРАШКОВИЋ

420 Вријеме је да се окупимо,
 вријеме је да што углавимо!
 Наш се поса свуда проћукао;
 кад опазе браћа некршћена,
 неће они ка ми растезати.

СЕРДАР РАДОЊА

425 Свак је доша ко је од потребе,
 ал' нијесу пет Мартиновићах,
 и није им без неке невоље,

а без њих се никако не може.

КНЕЗ БАЈКО

Хајте, људи, да што послујемо
430 али дома хајте да идемо,
да се с нама ђеца не ругају;
па с Турцима како који може,
а ја знадем, ђе ми шаке падне.
А ево смо као они миши
435 те за мачку звоно приправљаху.

Дођоше Мартиновићи.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Ево и ви! Већ се начекасмо!
А ево се, људи, окупљамо
ка сватови пјани што се прича.
То је вама доиста срамота,
440 јер је вама понајближе доћи!

ТОМАШ МАРТИНОВИЋ

Немој, Вуче и остала браћо!
давно бисмо на састанак дошли,
но се нешто ружно догодило,
те смо ви се мало одоцнили.

КНЕЗ РОГАН

445 Је ли вино госте посвадило,
ка је вама ово крсно име?

ТОМАШ МАРТИНОВИЋ

Није свађе међу госте било,
но ни Турци жену уграбише.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Какву жену, ругаш ли се збиља?
450 Дану причај што се догодило;
а не бој се, свак ће те слушати,
такве после свако радо слуша.

ТОМАШ МАРТИНОВИЋ

Причаћу ви за тога ђавола.

455 Ми играсмо у колу с гостима,
ређасмо се наоколо вином,
докле пушка извише Пиштета⁵
пуче једна, и човјек покличе:
„Ко је витез, ко је добри јунак!
поведе се робље црногорско!“
460 Покличи се оној наругасмо:
какво робље сасред Горе Црне?
Пјан, рекосмо, па мисли да поје.
Докле двије једна иза друге:
цик! цик! опет, издушит не даше;
465 и кликује човјек као пријед.
Оно није без некакве муке!
Уграбисмо пушке, потрчасмо.
Кад онамо, имаш што виђети:
Мујо Алић, турски кавазбаша,
470 одвео нам Ружу Касанову
и утека с братом најмлађијем.
Ево има више но година
отка нешто међу собом главе;
али ко би мога помислити
475 да ће узет Српкиња Турчина?

КНЕЗ РОГАН

Ћуд је женска смијешна работа!
Не зна жена ко је какве вјере;
стотину ће промијенит вјерах
да учини што јој срце жуди.

ТОМАШ МАРТИНОВИЋ

480 Нијесам ви све јошт исказао.
Куку оној души задовијек
те је Ружи нарок изгубила,
те је дала Ружу за Касана,
затворила вилу у тавницу,
485 јер је Касан брука неваљала.
И чујте ме добро, Црногорци:
траг по трагу мени погинуо,
да је бјеше Србин уграбио,
ако хођах главе обратити,
490 та невоља како ме бољела!

⁵Вода

Ема кад чух е оде у Турке,
већ куд камо не би размицања,
но за њима у поточ пођосмо.
На Симуњи⁶ стигосмо сватове,
495 те убисмо обадва Алића,
а кроз Турке несрећну невјесту.
Ту смо грдно образ оцрнили
и од Бога дио изгубили.

КНЕЗ ЈАНКО

Боже драги, чудна договора!
500 Би ли ово ђеца пословала?
Не смијемо чинит што чинимо,
не смијемо јавит што је јавно;
неке мисли на врат товаримо
ка да посла до мислит немамо,
505 ка да чинит што треба не знамо.
Кад сам годе много размишљава,
вазда ми се поса повукова:
ко разгађа, у нас, не погађа.

Владика Данило виђе да су се окупили сви, па и он изиде међу њих.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Не држи нас овако, владико,
510 но отршај оволико људства!
Свако гледа што ће чут од тебе,
а ти си се нешто замрсио:
нит' што збориш нити нас отршаш,
у образ си као земља доша,
515 сам се шеташ пољем без никога,
нит' што једеш нити заспат можеш;
крупно нешто учиш у памети,
– збили ти се снови на Турчина! –
а ја зебем од много мишљења.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

520 Слушај, Вуче и остала браћо!
ништа ми се немојте чудити
што ме црне растезају мисли,
што ми прса кипе са ужасом.

⁶Гора

Ко на брдо, ак' и мало, стоји
525 више види но онај под брдом –
ја повише нешто од вас видим,
то је срећа дала ал' несрећа!
Не бојим се од вражјега кота,
нека га је ка на гори листа,
530 но се бојим од зла домаћега.
Бијесна се братства истурчила;
тек домаће нападнемо Турке,
свој својега никад пуштат неће,
разлучи се земља на племена,
535 крвава се исклати племена,
враг ђаволу доћи у сватове
те свијећу српску угасити!
Зло се трпи од страха горега!
Ко се топи хвата се за пјену;
540 над главом се надодају руке!

КНЕЗ РАДЕ (брат владичин)

Што се мрчи када коват нећеш?
Што збор купиш кад зборит не смијеш?
Приђе си им с коца утекао⁷,
дабогда им скапа на ченгеле!
545 Жалиш нешто, а не знаш што жалиш;
с Турцима ратиш, а Турке својакаш,
домаћима тобож да с' умилиш;
а једнако, немој се варати,
како би им запа да те могу,
550 главу би ти онај час посјекли
ал' ти живу руке савезали,
да те муче, да срце насладе.
Врана врани очи не извади;
брат је Турчин свуд један другоме.
555 Него удри докле махат можеш,
а не жали ништа на свијету!
Све је пошло ђавољијем трагом,
заудара земља Мухамедом.

ВОЈВОДА БАТРИЋ (кнезу Раду)

Имаш разлог, али не толико.
560 То се могло све љепше казати,

⁷Турцима

да му тако ране не вријеђаш
и грком га не отрујеш тугом.

Сви муче, нико ни у нос.

КОЛО

Чашу меда јошт нико не попи,
што је чашом жучи не загрчи;
565 чаша жучи иште чашу меда,
смијешане најлакше се пију.
Бег Иван бег, јуначко кољено,
бораше се као лаф с Турцима
на све стране у горе кржаве.
570 Полу земље Турци му узеше,
но пошто је сву облише крвљу
и пошто му брата изгубише,
змаја љута војводу Уроша,
на широком пољу Ђемовскоме.
575 Жали Иван брата јединога:
жалије му војводе Уроша
но обадва да изгуби сина,
жалије му војводе Уроша
но сву земљу што је изгубио,
580 жалије му војводе Уроша
него очи да је изгубио;
да би очи за брата Уроша! –
Јунаку се чешће путах хоће
ведро небо насмијат грохотом:
585 Иван чашом наздрави освете,
светим пићем Богом закршћеним.
Б'јеле власе низ плећи просуо,
б'јела брада вије до појаса,
руке старе, у њих мач и копље,
590 кржаве му руке и оружје,
корацима броји турско трупје,
скаче старац како хитро момче.
Боже драги, да га сан не вара
те овако старац узлетио?
595 Срећа се је стара пробудила:
у Каруче, на крају Црмнице,
од петнаест хиљадах Тураках
не пуштише жива ниједнога;
и данас је побјено мраморје

600 дивне славе Црнојевић-кнеза.
Бог да прости Урошеву душу,
красне жртве што јој учинише!

ВУК МИЋУНОВИЋ

Без муке се пјесна не испоја,
без муке се сабља не сакова!
605 Јунаштво је цар зла свакојега –
а и пиће најслађе душевно,
којијем се пјане покољења.
Благо томе ко довијек живи,
имао се рашта и родити!
610 Вјечна зубља вјечне помрчине
нит' догори нити свјетлост губи.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

(међу свима као да је сам)

Ђе је зрно клицу заметнуло,
онде нека и плодом почине;
је ли инстинкт ал' духовни вођа,
615 овде људско запире познање!
Вук на овцу своје право има
ка тирјанин на слаба човјека;
ал' тирјанству стати ногом за врат,
довести га к познанију права,
620 то је људска дужност најсветија!
Ако сабљу пољубиш крваву
и запловиш у ноћне валове,
сљедује ти праху светковање.
Жрец Европе с светога амвона
625 хули, пљује на олтар Азије;
ломи тешки топуз азијатски
свете куле под сјен распјатија.
Крв праведна дими на олтаре,
ћивоти се у прах развијаше.
630 Земља стење, а небеса ћуте!
Луна и крст, два страшна симбола –
њихово је на гробнице царство;
сљедоват им ријеком крвавом
у лађици грдна страданија,
635 то је бити једно или друго.
Али хула на свештени ћивот

који га је млеко одранио –
то ми прса у тартар претвара.
Чвор не треба на праву младику,
640 што ће луна на крст страданија,
што л' бијела сунцу на зјеницу? –
Вјеро права, кукавна сирото!
Страшно племе, доклен ћеш спавати?
Неки један, то је ка ниједан,
645 нако да је више мученија.
Вражја сила одсвуд оклопила;
да је игђе брата у свијету
да пожали, ка да би помога.
Помрчина нада мноме царује,
650 мјесец ми је сунце заступио.
Ух, што мислим, куд сам запливао?
Младо жито, навијај класове,
пређе рока дошла ти је жњетва!
Дивне жртве видим на гомиле
655 пред олтаром цркве и племена,
чујем лелек ће горе пролама.
Треба служит чести и имену!
Нека буде борба непрестана,
нека буде што бити не може,
660 нек ад прождре, покоси сатана!
На гробљу ће изнићи цвијеће
за далеко неко покољење!

СЕРДАР ВУКОТА

Бог са нама и анђели Божи!
А ево си удрио, владико,
665 у некакве смућене вјетрове,
ка о марчу кад удри вјештица
ал' у јесен мутну вједогоња.

Владика се трза као иза сна.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Удри за крст, за образ јуначки,
ко гођ паше свијетло оружје,
670 ко гођ чује срце у прсима:
хулитеље имена Христова
да крстимо водом али крвљу!
Тријебимо губу из торине!

675 Нек пропоје пјесна од ужаса,
олтар прави на камен крвави!

*Сви главари скоче на ноге с великом грајом:
Тако, већ никако!*

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Не ... не ... сјед'те да и јошт зборимо!
Ја бих, браћо, с општег договора
да главаре браће истурчене
дозовемо на општем скупу,
680 да им дамо вјеру до растанка,
еја би се како обратили
и крвави пламен угасили.

СЕРДАР ЈАНКО

Хајд, владико, и то обидимо,
ма залуду, на ти Божју вјеру!
685 Што се црним задоји ђаволом,
обешта се њему довијека,
Они ће нам и без вјере доћи,
међу нама стати, надебљати –
какве су ти они поглавице,
690 називљу се цареви синови!

Отправише три четири друга да позову на скуп турске поглавице.

КОЛО ПОЈЕ:

Љута клетва паде на изрода!
Прокле мати од невоље сина,
те књегиња Иванбеговица,
прокле Мара свог сина Станишу,
695 прогризе јој сису у посање,
рајско пиће просу у њедрима.
Стиже ђецу родитељска клетва!
Станиша је образ оцрнио,
похулио на вјеру Христову,
700 на јуначко племе Црнојево,
обука се у вјеру крвничку
и братске је крви ожеднио.
Грдне треске поврх Љешкопоља:
два се брата боре око вјере,
705 а око њих хиљаде ратниках!
Стиже сина материна клетва,

погибе му војска сваколика;
бјежи Станко управ Бајазиту,
да с њим једе маџарске носове.
710 О гњијездо јуначке слободе,
често ли те Бог нагледа оком,
много ли си муке пренијело,
много ли те чекају побједе!

Дођоше поглавице турске, около седам осам, и посједаше с Црногорцима. Сви муче и гледају преда се.

КНЕЗ ЈАНКО

Које сте се јаде скаменили?
715 Што разговор какав не почнете,
но поспасте и позамрцасте?

ХАЦИ-АЛИ МЕДОВИЋ, КАДИЈА

Баш аферим, кнеже озринићки!
Ја ћу почет, када други неће.
Стотина се скупило главарах,
720 нас Тураках и Црногорацах;
ја знам дивно што смо окупљени:
да миримо крви међусобне.
Него хајте, од земље главари,
међу собом да начин видимо
725 и смиримо двије породице,
Велестовце и Турке ћеклићке,
па Бајице и братство Алиће,
да радимо да их помиримо
ал' од мира вјеру ухватимо.
730 Ја ћу први поћи пред кумама,
ја за главе братско мито дати.
Тек смиримо, динар прекинимо
и крвнице пушке објесимо!

КНЕЗ РОГАН

Ефендија, ти не угонета
735 око шта се ово окупило,
но си с краја почео тањега.
А мудар си и књижевник, кажу,
учио си књигу у Цариград,
не некакву ћабу притврдио;
740 али ти се јошт хоће памети –

потежа је ова наша школа.

Мучи опета свак и гледа преда се.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Боже драги, који све управљаш,
који сједиш на престол небесни
те могућим зажижеш погледом
745 сва свијетла кола у простору;
ти, који си развија прашину
испод твога трона свијетлога
и назва је твојим мировима,
те си прашак сваки оживио,
750 насија га умнијем сјеменом;
ти, те књигу држиш миробитну,
у коју су судбе уписате
мировима и умним тварима,
који си се милосно склонио
755 дјејателне оживит членове
малом мраву ка гордоме лафу –
проведри ми више Горе Црне,
уклон' од ње муње и громове
и смућени облак градоносни!
760 Да, нијесу ни криви толико;
премама их невјера на вјеру,
улови их у мрежу ђавољу.
Што је човјек? Ка слабо живинче!

(Погледају се Турци испод очих.)

Мед за уста и хладна приоња,
765 а камоли млада и ватрена!
Слатка мама, но би на удицу:
„Пиј шербета из чаше свечеве,
ал' сјекиру чекај међу уши!“
Страх животу каља образ често;
770 слабостма смо земљи привезани,
ништава је, него тврда веза.
Али тице те су најслабије
лови свјетлост лисичијех очих,
него орла кријући гледају.
775 За врснијем братом али сином
пусти гласи милост утроструче;
нађено је драже негубљена;
иза туче ведрије је небо,

780 иза туге бистрија је душа,
иза плача веселије појеш.
Ох, да ми је очима виђети
Црна Гора изгуб да намири!
Тад би ми се управо чинило
785 да ми св'јетли круна Лазарева,
е слетио Милош међу Србе;
душа би ми тада мирна била
како мирно јутро у прољеће,
кад вјетрови и мутни облаци
дријемају у морској тавници.

Турци се мрко погледују.

СКЕНДЕР-АГА

790 Ја се чудим, лијепе ми вјере,
какав даваш приговор, владико!
Видије ли суда од два пића,
али капе за по двије главе?
Мањи поток у виши увире,
795 код увора своје име губи,
а на бријег морски обојица.
Оли челе хватат у капицу
да уљаник у гори заметнеш?
Нико меда отле јести неће!
800 Гониш камен бадава уз гору!
Старо дрво сломи, не исправи!
И звјерад су исто као људи,
род свакоји своју вјеру има;
за кокошку и орла не питам,
805 но што стрепи лаф од гуске, кажи?

КНЕЗ РОГАН

Ја се овој и чудим работи:
поп грешника за грехове пита,
да га ђаво није превластио,
а ђавола јошт нијесам гледа
810 да се попу исповиједао!

КНЕЗ ЈАНКО

Кад ме жена пита ђе сам био,
казаћу јој да сам со сијао;

куку њојзи ако не вјерова!

КНЕЗ БАЈКО

815 Сад ми паде на ум она прича
кад онога из јаме вадише:
по му лица црно, по бијело.

ОБРАД

Улеће ми једна муха у нос,
штета ће ме нечесова наћи.

ВУК РАСЛАПЧЕВИЋ

820 Како су ме длани засврбили,
да се хоће ко ђе посвадити,
бисмо глобе големо узели.

ВОЈВОДА МИЛИЈА

Тешке пушке, игђе ли икога!
Ка је носиш, Бог-ти-братска, Станко?

ВОЈВОДА СТАНКО

825 Теке, брате, што се дерем њоме,
ево неко доба не ваља ми.

СЕРДАР ЈАНКО

830 Како сам се синоћ исмијао!
У кућу ми однекуд дођоше
два момчета те красна бјеличка;
почеше се шалит ка умију:
како су им неки од старијех
оградили негђе воденицу
ђе нити је сплаке ни потока;
кад пригради, спази се за воду!

ВУК МАНДУШИЋ

835 Бјеше ми се снаха помамила,
без путах је ништа одржати!
Отвара' јој књиге на пророке,
неки каже: „На сугреб је стала“,
неки каже: „Сплеле је мађије“.
Свуд је води по манастирима

840 и чита' јој масла и бденија;
куми врага у све манастире
да остави снаху Анђелију,
куми врага – ништа не помаже!
Те ја узми троструку канџију,
845 ужени јој у месо кошуљу:
враг утече некуд без обзира,
а оздрави снаха Анђелија.

ВОЈВОДА БАТРИЋ

Турци браћо, – у кам ударило! –
што ћемо ви крити у кучине?
850 Земља мала, одсвуд стијесњена,
с муком један у њој остат може
какве силе пут ње зијевају,
за двострукост ни мислит не треба!
Но примајте вјеру прађедовску,
855 да бранимо образ отачаства.
Ћуд лисичја не треба курјаку!
Што јастребу оће наочали?
Но ломите мунар и џамију,
па бадњаке српске налагајте
860 и шарајте ускрсова јаја,
часне двоје постах да постите;
за остало како вам је драго!
Не шћесте ли послушат Батрића,
кунем ви се вјером Обилића
865 и оружјем, мојијем уздањем,
у крв ће нам вјере запливати,
биће боља која не потоне!
Не сложи се Бајрам са Божићем!
Је л' овако, браћо Црногорци?

СВИ ИЗ ГЛАСА:

Тако, већ никако!

МУСТАЈ-КАДИЈА

870 Што зборите? јесте ли при себи?
Трн у здраву ногу забадате.
Каква јаја, посте и бадњаке
ви на праву вјеру товарите?
Рад ноћи се зубље увијају,

875 али што ће у сунчане зраке?
Алах, море, мудра разговора!
Крст и некрст све им је на уста;
снијевају што бити не може.
Богу шућур, двјести су годинах
880 отка паћи вјеру прихватисмо,
измећари дину постадосмо.
Ћабо света, нема у нас хиле!
Што ће слабо раскршће липово
пред остротом витога челика?
885 Светац прави махне ли топузом,
од удара заигра му земља
како празна поврх воде тиква.
Мало људство, што си засл'јепило?
Не познајеш чистог раја сласти,
890 а бориш се с Богом и с људима,
без надања живиш и умиреш –
крсту служиш, а Милошем живиш!
Крст је ријеч једна сухопарна,
Милош баца у несвијест људе
895 ал' у пјанство неко прећерано.
Више ваља дан клањања један
но крштења четири године. –
О хурије очих плаветнијех
те мислите са мном вјековати,
900 ђе та сјенка, што је дићи може,
да ми стане пред вашим очима?
пред очима које стријељају,
које камен могу растопити,
а камоли слабога човјека,
905 рођенога да се од њих топи;
пред очима воде пребистрене,
ђе у двије свештене капљице
предјел шири видиш Божје силе
но с планине у прољетње јутро
910 што га видиш над бистром пучином!
О Стамболе, земаљско весеље,
купо меда, горо од шећера,
бањо слатка људскога живота,
ђе се виле у шербет купају;
915 о Стамболе, свечева палато,
источниче силе и светиње,

Бог из тебе само бегенише
чрез Пророка са земљом владати;
што ће мене од тебе одбити?
920 Сто путах сам у мојој младости
из миндера у зору хитао
на твој поток бистри и чудесни,
над којијем огледујеш лице
љепше сунца, зоре и мјесеца.
925 У небу сам, у мору, гледао
твоје куле и остре мунаре,
с којих су се к небу подизали
у свануће, у дивну тишину,
хиљадама свештени гласови,
930 гласећ небу име свемогуће,
земљи име страшнога Пророка.
Каква вјера да се с овом мјери,
какав олтар ближе неба стоји?

КНЕЗ ЈАНКО

Ефендија, овако ти хвала!
(подиже капу)
935 Лијепу ни ишчита предикку:
што тражили, оно смо и нашли!

ВУК МИЋУНОВИЋ

Крст и топуз нека се ударе,
коме прсне чело, куку њему!
Јаје здраво добије сломјено!
940 Што узмогнем, чућете хоћу ли.

КНЕЗ ЈАНКО

Ема нећу, Божја ви је вјера,
више слушајте оце у Ћеклиће
ђе гугуће сврх оне стуглине
ка јејина сврх труле буквине!
945 Кога зове уз оне главице
свако јутро како зора сине?
Ја мним га је доиста дозвоао!
Јер ми није лакши, што ћу крити,

него да ми на врх главе стоји.

КНЕЗ РОГАН

950 Лијево ми ухо сад запоја,
 ја се надам веселоме гласу.

ВУК МАНДУШИЋ

Дану, Бајко, пухни ми у око,
јере ми се грдно натрунило.

СЕРДАР ЈАНКО

Укрешите који да пушимо;
955 то је душа вјери Пророковој;
 неће бити жао ефендији.

ТОМАШ МАРТИНОВИЋ

Гавранови грачу и бију се,
цијене ће брзо меса бити!

ВУКОТА МРВАЉЕВИЋ

Не прелаз' ми преко пушке, Бајко,
960 но се натраг преко ње поврати!

ВУК МИЋУНОВИЋ

(шапти на ухо сердару Јанку)

Овај држи за реп аџи-Аџа,
и пуштит га задовијек неће,
док погине кучка али жрвни.

СКЕНДЕР-АГА

(види Вука ђе шапти, није му мило)

Што је ово, браћо Црногорци?
965 Ко је овај пламен распалио?
 Откуд дође та несрећна миса
 о превјери нашој да се збори?
 Нијесмо ли браћа и без тога,
 у бојеве јесмо ли заједно?
970 Зло и добро братски дијелимо.
 Коса млада на гробље јуначко

сипље ли се булах ка Српкињах?

СЕРДАР ВУКОТА

О проклета земљо, пропала се!
Име ти је страшно и опако.
975 Или имах⁸ младога витеза,
уграбиш га у првој младости;
или имах чојка за човјество,
свакога ми узе приђе рока;
или имах китнога вијенца
980 који круни чело невјестама,
пожњеш ми га у цв'јету младости.
У крв си се мени претворила!
Истина је, ово није друго
до гомиле костих и мраморах
985 на којима младеж самовољна
показује торжество ужаса.
О Косово, грдно судилиште,
насред тебе Содом запушио!

ВУК МИЋУНОВИЋ

Пи, сердаре, грдна разговора!
990 Што су момци прсих ватренијех,
у којима срца претуцају
крв уждену пламеном гордошћу –
што су они? Жертве благородне
да прелазе с бојнијех пољанах
995 у весело царство поезије,
како росне свијетле капљице
уз веселе зраке на небеса.
Куд ће више бруке од старости!
Ноге клону, а очи издају,
1000 узблуди се мозак у тиквини,
пођетињи чело намрштено,
грдне јаме нагрдиле лице,
мутне очи утекле у главу,
смрт се гадно испод чела смије
1005 како жаба испод своје коре.
Што спомињеш Косово, Милоша,
сви смо на њем срећу изгубили;

⁸У првом издању уместо *имах* стоји *имам*; Р. Драгићевић је уочио да у рукопису стоји *имах*, што је прихватио и А. Младеновић. (Прим. прим.)

ал' су мишца име црногорско
ускрснули с косовске гробнице
1010 над облаком, у витешко царство,
ђе Обилић над сјенима влада.

СЕРДАР ИВАН ПЕТРОВИЋ

С Мухамедом и глупост у главу!
Тешко, Турци, вашијем душама,
што облистете земљу њеном крвљу!
1015 Малене су јасли за два хата.

ФЕРАТ, ЗАЧИРСКИ КАВАЗБАША

Јок, сердаре, не угађеш путем!
Вјера турска поднијет не може
да се хаба докле глава скочи.
Иако је земља поузана,
1020 двије вјере могу се сложити,
ка у сахан што се чорбе слажу.
Ми живимо као досад братски,
па љубови више не требају.

КНЕЗ ЈАНКО

Бисмо, Турци, али се не може;
1025 смијешна је ова наша љубав:
грдно нам се очи сусретају,
не могу се братски погледати,
но крвнички и некако дивље;
очи зборе што им вели срце.

ВУК МАНДУШИЋ

1030 Глете, људи, лијепа сарука!
Ђе га купи, ага, аманати?

АРСЛАН-АГА МУХАДИНОВИЋ

Нијесам га, Вуче, куповао,
но ми га је везир поклонио
кад сам љетос у Травник ходио.

ВУК МАНДУШИЋ

1035 Љубови ти, набави ми такви;

даћу вола за њега из јарма.

АРСЛАН-АГА МУХАДИНОВИЋ

Ја ћу ти га поклонити, Вуче,
тек ако ћеш да се окумимо;
мило ми је с таквијем јунаком.

ВУК МАНДУШИЋ

1040 Нема кумства без крштена кумства,
ако хоћеш и четвороструко.

АРСЛАН-АГА МУХАДИНОВИЋ

Шишано је исто ка кршћено.

ВУК МАНДУШИЋ

Кум ћу бити, а прикумак нигда!

Велика граја и правдање међу Турцима и Црногорцима него мудрији раздвајају да се не покољу. Све умуча, нико ништа.

КОЛО

1045 Три сердара и два војеведе
са њихово триста соколовах,
соко Бајо су тридест змајевах
мријет неће док свијета траје:
дочекаше Шенђера везира
уврх равне горе Вртијелке
1050 и клаше се љетни дан до подне.
Не кће Србин издати Србина
да га свијет мори пријекором,
траг да му се по прсту кажује
ка невјерној кући Бранковића,
1055 но сви пали један код другог,
пјевајући и Турке бијући.
А тројица само претекоше
под гомиле мртвијех Тураках –
рањене их Турци прегазили.
1060 Дивне смрти, просто им млијeko!
Јунацима Бог ће учинити
спомен души а прекаду гробу!
Три хиљаде момка једнакога
на Шенђера удрише везира
1065 приђе зоре на поље крстачко.

Прегатоцу Бог даје махове:
раскрхаше силу Шенђерову!
Благо томе ко се ту нагнао,
већ га ране не боле косовске,
1070 већ Турчина ни за што не криви.
Витезови Срби вртијељски
луча ће се вазда призирати
на гробницу вашу освештену!

Доходе десет кавазах из Подгорице од везира новог, који облази царство и дају владици Данилу писмо. Владика га чита замишљен.

ВОЈВОДА БАТРИЋ

Каж', владико, што ти везир пише;
1075 већ нећемо да се крије ништа,
сви ако ће окрилатит Турци!

ВЛАДИКА

(чита писмо од ријечи до ријечи)

„Селим везир, роб роба свечева,
слуга брата сунца свијетскога⁹,
а посланик од све земље цара.
1080 На знање ви, главари с владиком:
Цар од царах мене је спремио
да облазим земљу свуколику,
да уредбу видим како стоји,
да се вуци не преједу мяса,
1085 да овчица која не занесе
своје руно у грм покрај пута,
да подстрижем што је предугачко,
да одлијем ђе је препунано;
да прегледам у младежи зубе
1090 да се ружа у трн не изгуби,
да не гине бисер у буниште,
и да раји узду попритегнем,
е је раја ка остала марва.
Па сам чуо и за ваше горе;
1095 породица света Пророкова
зна јунаштву праведну цијену.

⁹Р. Драгићевић сматра да је синтагма *сунца свијетскога* штампарска грешка која се „стално провлачила од 1847“ и да је исправно *сунца свијетлога*, како стоји у рукопису. Могућност да је сам Његош био коректор *Горског вијенца* и употреба *сунца св'јета* у значењу *султан* (*Свободијада*, Пјесма друга, стих 109) определили су нас да не мењамо текст првог издања. (Прим. прир.)

Лажу људи што за лафа кажу
да се миша и најмање боји.
Хајте к мени под мојим шатором,
1100 ти, владико, и главни сердари,
само да сте цару на бјељегу,
за примити од мене дарове,
па живите као досле што сте.
Јаки зуби и тврд орах сломе;
1105 добра сабља топуз иза врата,
а камоли главу од купуса.
Шта би било одучити трске
да не чине поклон пред орканом?
Ко потоке може оставити
1110 да к сињему мору не хитају?
Ко изиде испод дивне сјенке
Пророкова страшнога барјака,
сунце ће га спржит како муња.
Песницом се нада не растеже!
1115 Миш у тикви – што је него сужањ?
Узду глодат – да се ломе зуби!
Небо нема без грома цијену;
у фукаре очи од сплачине.
Пучина је стока једна грдна –
1120 добре душе, кад јој ребра пучу.
Тешко земљи куда прође војска!“

КНЕЗ ЈАНКО

Трговац ти лаже са смијехом,
жена лаже сузе просипљући,
нико крупно ка Турчин не лаже.

СЕРДАР ЈАНКО

1125 Не држимо ове поклисаре,
него да се брже отршају¹⁰
да им паша штогод не двоуми;
нек зна пријед, па чини што може.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Отпиши му како знаш, владико,

¹⁰Отправљају

1130 и чувај му образ ка он теби!

ВЛАДИКА ДАНИЛО (отпишује)

„Од владике и свијех главарах
Селим-паши отпоздрав на писмо.
Тврд је орах воћка чудновата,
не сломи га, ал' зубе поломи!
1135 Није вино пошто приђе бјеше,
није свијет оно што мишљасте;
барјактару дариват Европу –
грехота је о том и мислити!
Веља крушка у грло западне.
1140 Крв је људска рана наопака,
на нос вам је почела скакати;
препуните мјешину гријеха!
Пуче колан свечевој кобили;
Леополдов храбри војвода¹¹,
1145 Собијевски, војвода савојски
саломише демону рогове.
У ћитапу не пише једнако
за два брата једноимењака¹²;
пред Бечом је Бурак посрнуо,
1150 обрнуше кола низа страну.
Не требају царство нељудима,
нако да се пред свијетом руже.
Дивљу памет а ћуд отровану
дивљи вепар има, а не човјек.
1155 Кома закон лежи у топузу,
трагови му смрде нечовјеством.
Ја се сјећам што си рећи хтио.
„Трагови су многи до пећине“ –
за горске се госте не приправља';
1160 у њих сада друге мисли нема
до што остре зубе за сусједе,
да чувају стадо од звјеради.
Тијесна су врата уљанику;
за међеда скована сјекира.
1165 Јошт имате земље и овацах,
па харајте и коже гулите.
У вас стење на свакоју страну,

¹¹Лотарингски

¹²Мухамед II и IV

зло под горим, као добро под злом.
Спуштавах се ја на ваше уже,
1170 умало се уже не претрже;
отада смо виши пријатељи,
у главу ми памет ућерасте.“

Сврши писмо и чита га наглас пред свијема (Црногорцима и Турцима).

КНЕЗ РОГАН

Ето писмо, па сад пут за уши;
дајте му га да се разговори!

Посланици везирски, невесели, одлазе.

ВУК МИЋУНОВИЋ

1175 Држ, рицале, узми овај фишек,
понеси га на поклон везиру
и кажи му да је то цијена
које драго главе црногорске.

РИЦАЛ ОСМАН

1180 Какав фишек на поклон везиру,
самовољни кавурски хајдуче!
Не збори се тако с везирима,
но ђе дођу доносе грозницу,
сузе скачу саме на очима
и захучи земља од кукања!

ВУК МИЋУНОВИЋ

1185 Да нијеси у кућу дошао,
знао бих ти одговорит дивно.
Ема хоћу нешто свакојако:
зар обадва нијесмо хајдуци?
Он је хајдук робља свезанога,
1190 он је бољи е више уграби;
ја сам хајдук те гоним хајдуке,
гласнија је моја хајдучина.
Ја не пржим земље и народе,
ама многи грдни мучитељи
1195 на нос су се преда мном побили;
многа буле ваше кукајући

за мном црна клувка размотале.

Одоше кавази везирски. – Бију се два кокота код скупштине.

КНЕЗ РОГАН

Видите ли ова два ђавола!
Око шта се они два поклаше,
1200 један другом очи ископаше?
За њима су тридест кокошаках,
могу живјет као два султана
да им даде некаква несрећа.
И што ми је до њиове свађе –
1205 а воли бих да надјача мањи;
а ти, ага, браде ти свечеве?

СКЕНДЕР-АГА

А ја воли да надјача виши.
Рашта га је Бог вишега дао:
кад је виши, нека је и јачи!

Ноћ је мјесечна; сједе око огњевах и коло на веље гувно поје. ¹³

КОЛО

1210 Нови Граде, сједиш крај мора
и валове бројиш низ пучину,
како старац на камен сједећи
што набраје своје бројанице.
Дивна санка што си онда снио!
1215 Млечићи те морем подузеше,
Црногорци гором опасаше,
састаше се у твоје зидове,
окропише крвљу и водицом
те отада не смрдиш некршћу.
1220 Топал-паша су двадест хиљадах
да поможе Новоме хиташе;
сретоше га млади Црногорци
на Камено, поље поузано.
Турској капи ту име погину,
1225 сва утону у једну гробницу;

¹³Р. Драгићевић, на основу Његошевих упутстава у рукопису која нису спроведена ни у првом издању, уочио је да ово објашњење треба да стоји само овде а не и пре стиха 563. (Прим. прир.)

мож и данас виђет коштурницу.

Полијегаше. ¹⁴

ВУК МИЋУНОВИЋ

(лежи заједно са сердаром Јанком)

Куд, сердаре, хоћеш с том пасином?

СЕРДАР ЈАНКО

Да је метнем одзгор сврх хаљинах.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Које ће ти јаде сврх хаљинах?

СЕРДАР ЈАНКО

1230 Притиска ме све несрећна мора;
 како заспим, не да ми кркнути.

ВУК МИЋУНОВИЋ

 Каква мора и каква зла срећа!
 Ту нити је море ни вјештице,
 но си ето ка чабар дебео,
1235 па те сало кад лежеш задуши;
 мене никад још притисла није.

СЕРДАР ЈАНКО

 А мени је она додијала;
 свагда носим рена уза себе
 и трнову драчу у оптоку;
1240 али од ње ништа боље није
 но пас пружит одзгор сврх хаљинах.

(Кнез Јанко лежи с кнезом Роганом.)

КНЕЗ ЈАНКО

 Како смрде ове потурице!
 Опажаш ли ти штогод, Рогане?

КНЕЗ РОГАН

 Ка у зли час, кнеже, не опажам!
1245 Кад близу њих сједим у скупштину,

¹⁴Р. Драгићевић је уочио да ово објашњење треба да стоји овде а не пре стиха 603. (Прим. прир.)

ја нос држим свагда у рукама;
да не држим, бих се избљувао.
Па сам стога на крај и утека,
е близу њих не бих освануо.
1250 Ево видиш како смо далеко,
и опета она тешка воња
од некрсти овде заудара.

Мртво доба ноћи, све слава. Неко збори кроза сан; дигни се кнез Јанко и кнез Роган да виде ко је, кад онамо, ал' Вук Мандушић говори као на јави.

КНЕЗ РОГАН

Који су ти јади, Мандушићу,
те се сву ноћ с неким разговараш?

КНЕЗ ЈАНКО

1255 Не, Рогане, немој га будити,
е он у сан ка на јави збори;
е ћемо га штогод распитати,
да се барем добро исмијемо.

КНЕЗ ЈАНКО

1260 Дану, Вуче, што оно збораше
за нашега бана Милоњића?
Је ли чегрст каква међу вама?

ВУК МАНДУШИЋ

Није, брате, ништа међу нама,
но му нешто око снахе зборим.

КНЕЗ ЈАНКО

А што је то, кажи ми натајно!

ВУК МАНДУШИЋ

1265 Љепша му је од виле бијеле,
нема пуно осамнаест љетах;
живо ми је срце понијела!

КНЕЗ ЈАНКО

Рашта ти је срце понијела?

ВУК МАНДУШИЋ

Има рашта, ругаш ли се збиља?
1270 Рашта друге нема на свијету!
Да нијесам с баном Милоњићем
деветороструко кумовао,
бих му младу снаху уграбио,
па с њом бјежа главом по свијету.

КНЕЗ ЈАНКО

1275 Не ђетињи, кукала ти мајка!
Збиља ти је сву памет попила!

ВУК МАНДУШИЋ

Ал' је ђаво, али су мађије
али нешто теже од обоје:
кад је виђу ђе се смије млада,
1280 свијет ми се око главе врти.
Па све могах с јадом прегорети,
но ме ђаво једну вечер нагна,
у колибу ноћих Милоњића.
Кад пред зору, и ноћ је мјесечна,
1285 ватра гори насред сјенокоса,
а она ти однекуда дође,
украј ватре сједе да се грије.
Чује да свак спава у колибе;
тада она вијенац расплете,
1290 паде коса до ниже појаса;
поче косу низ прса чешљати,
а танкијем гласом нарицати
како славља са дубове гране.
Тужи млада ђевера Андрију,
1295 мила сина Милоњића бана
који му је ланих погинуо
од Тураках у Дугу крваву;
па се снахи не дао острићи:
жалије му снахин в'јенац било
1300 него главу свог сина Андрије.
Тужи млада, за срце уједа,
очи горе живје од пламена,
чело јој је љепше од мјесеца –
и ја плачем ка мало дијете.
1305 Благо Андри ђе је погинуо,

дивне га ли очи оплакаше,
дивна ли га уста ожалише!

КНЕЗ РОГАН (шапти кнезу Јанку)

Не питај га, аманати, за такве ствари, док
се није што изблеја!

Зора је; буде се и дижу.

ОБРАД

Да ви причам што ми се приснило!
Народа се бјеше много дигло,
1310 као некуд да крсте носимо;
сунце пече да очи искоче,
и тврђа је кудијен идемо.
Док сидемо ка на ово поље,
починемо под једну јабуку,
1315 испод које и поточић враше.
Сви се у хлад под њом сабијемо,
уберемо зрелијех јабуках,
као цукар свака бјеше слатка;
поп чита под њом Еванђеље.
1320 У то доба пет Мартиновићех
дигоше се један за другијем
и за њима три четири друга.
Сав их народ гледа куд одоше;
а они ти стубе, те уз цркву:
1325 на олтар се од цркве попеше
и на њему крст златни метнуше.
Крст засија ка на гори сунце
и сав народ на ноге устаде,
часноме се крсту поклонеше.
1330 У томе се разбудих од страха.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Срећан био, дивно ли си снио!
На чудо сам и ја на сан био
бранећи се од нечијех пасах,
и пет шест сам мачем пресекао.
1335 Да сам ђегођ у чету кренуо,

доиста се бих покла с Турцима.

СЕРДАР ЈАНКО

1340 Ја сам ноћас био у сватове
 и са булом женио Богдана;
 у цркву је нашу покрстисмо,
 покрстисмо, па их привјенчасмо.

Турци један за другијем сви одоше, љуто сјетни.

СЕРДАР ВУКОТА

1345 Ја сам Озра ноћас на сан гледа.
 Бјесмо пошли двјеста Озринићах,
 и толико поћерали коњах,
 да узмемо пуње аранђелско.
 И врати се с пићем из Котора;
 поју људи, гађу из пушаках;
 кад дођосмо наврх Поточинах,
 али сједе око триста другах,
 на свакога зелена долама,
1350 на свакога токе и оружје.
 Помислимо: ко ће оно бити?
 Какви гости? Није им вријеме!
 Кад али је оно стари Озро
 и бирани за њим Озринићи
1355 (није од њих ниједнога жива);
 пуче на нас сваке грдне јаде
 што у Чеву цркву не градимо
 Аранђелу, да ни свуд помага.
 Ондена се мало не покласмо,
1360 и сад дрктим од његова страха!

ВУКОТА МРВАЉЕВИЋ

 Ја по сву ноћ пртљам и снијевам;
 док се дигнем, ја све заборавам.

Кнез Бајко је сјетан и Вук Мандушић; они два не хоће ништа да причају.

КНЕЗ ЈАНКО

 Кнеже Бајко, ти си нешто сјетан?
 Што ће бити, то не може проћи,

1365 него причај, да и није мило.

КНЕЗ БАЈКО

Хоћу, кнеже, све ми једно бива!
Ја сам ноћас грдан сан видио:
све оружје своје у комате.
1370 и без неке братске погибије,
јер кад год сам такви сан гледао,
приправља сам што мрцу требају.

КНЕЗ РОГАН

Мандушићу, што си невесео,
што не причаш што си ноћас снио?

ВУК МАНДУШИЋ

1375 Ни што снио ни причат умијем,
но сам сву ноћ као заклан спава.

КНЕЗ РОГАН

Ја ћу причат кад сви остависте:
виђех на сан Драшка Поповића;
а мени се ка у зарок стјеца,
1380 и река бих, ето га низ поље.

СЕРДАР РАДОЊА

Гледај чуда, што је јадни човјек:
ми се досад ништа не сјећасмо
најбољега нашега војводе.
А ће био Драшко Поповићу?

СЕРДАР ВУКОТА

1385 Ходио је до у Млетке Драшко.
Када Шенђер на Котор удара,
ста град бити топом буковијем.
Поп Шћепан се тад у Котор нагна,
годи једном топом са Котора,
1390 Шенђерову погоди лубарду,
у грло јој зрном угодио,
сломи му је у триста коматах.
Тад задоби плату у принципа,

на годину стотину цекинах.
1395 Поп је пао љуто од старости,
па је Драшко у Млетке ходио
да донесе од Млечића плату.

КНЕЗ РОГАН

Навртите те пет шест овновах,
да ручамо, да дома идемо.

Дође Драшко војвода па се са свијема грли и целива, па сједе међу њима.

КНЕЗ РОГАН

1400 Причај штогод, Драшко, од Млетаках!
Какав народ бјеше на те стране?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Какав народ, питаш ли, Рогане?
Ка остали – не бјеху рогати.

КНЕЗ РОГАН

1405 Знамо, чоче, нијесу рогати,
но бјеху ли згодни и богати?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Бјеше, брате, доста лијепијех,
а грднијех десет путах више,
од бруке се гледат не могаху.
Богатијех бјеше поголемо;
1410 од богатства бјеху полуђели,
ђетињаху исто као бебе.
Сви нуглови пунани празновах;
мучаху се, да им очи прсну,
да одеру кору леба суха.
1415 Гледао сам: по два међу собом
ђе упрте какву женетину
тјелесине мртве и лијене,
потегла би по стотину оках,
па је носе проз градске улице
1420 усред подне тамо и овамо,
не боје се чести ни поштењу,

тек да стеку да се ками ране.

КНЕЗ ЈАНКО

Бјеху ли им какве куће, Драшко?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Бјеху куће на свијет дивота!
1425 Ама бјеше муке и невоље:
ћескота их несретња дављаше,
смрад велики и тешка запара,
те немаху крви у образу.

ВУК МИЋУНОВИЋ

А како те, збиља, дочекаше?

ВОЈВОДА ДРАШКО

1430 Ко м' у зли час дочекива, Вуче?
Ја нијесам ни позна никога,
а камоли да ме ко дочека.
Но ми она ружна мјешавина
не даваше из куће изаћи:
1435 свагда граја бјеше око мене
када хоћах по граду изаћи,
као у нас бијеле неђеље
кад се крену момчад у машкаре.
Да једнога не би пријатеља,
1440 главом сина Зана Грбичића,
свога дома већ не ћах гледати,
него кости тамо оставити;
а он ме је братски дочекао,
водио ме свуда по Млеткама.

ВУК МАНДУШИЋ

1445 А бјеху ли јунаци, војвода?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Не, Божја ти вјера, Мандушићу,
о јунаштву ту не бјеше збора!
Него бјеху к себи домамили,
домамили па их похватали,
1450 јадну нашу браћу соколове

Далматинце и храбре Хрвате,
па бродове њима напунили
и тиска' их у свијет бијели,
те довукуј благо из свијета
1455 и притискај земље и градове.

СЕРДАР ИВАН

А судови бјеху ли им прави?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Бјеху, брате, да те Бог сачува;
мало бољи него у Турчина!
Бјеше једна кућа превелика
1460 у којој се грађаху бродови,
ту хиљаде бјеху невољниках,
сви у љута гвожђа попутани,
те грађаху принципу бродове;
ту од плача и љуте невоље
1465 не мили се уљести човјеку.
Једни сужњи бјеху приковани
у путима на веље бродове,
те возаху по мору бродове;
ту их љетње горијаше сунце
1470 и дављаху кише и времена,
не могаху из везе шенути,
но, ка пашче кад га за тор свежеш,
ту чамају и дневи и ноћи.
Најгоре им пак бјеху тавнице
1475 под дворове ђе дужде стојаше;
у најдубљу јаму коју знадеш
није горе но у њих стојати:
коњ хоћаше у њима цркнути,
човјек пашче ту свезат не шћаше,
1480 а камоли чојка несретњега;
они људе све тамо везаху
и дављаху у мрачним избама.
Сав протрнем, да их Бог убије,
кад помислим за оно страшило!
1485 Нико жалит не смије никога,
а камоли да му што поможе.
Када виђех витешку невољу,
забоље ме срце, проговорих:

1490 „Што, погани, од људих чините?
Што јуначки људе не смакнете,
што им такве муке ударате?“
Док Грбичић мени попришапта:
„Немој такве говорит ријечи,
не смије се овде право зборит!
1495 Твоја срећа – не разумјеше те.“
И чујте ме што вам данас кажем:
познао сам на оне тавнице
да су Божју грдно преступили
и да ће им царство погинути
1500 и бољима у руке уљести.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Буди ли се ти тако проричеш,
мишљаху ли у свијет за кога?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Нема тога ко с' не боји чега,
да ничега, ано свога хлада.
1505 Они страха другога немаху
до од жбирах и до од шпијунах;
од њих свако у Млетке дркташе.
Кад два зборе штогод на улицу,
трећи ухо обрне те слуша,
1510 па онај час трчи судницима,
кажи оно што они збораху
и попридај штогод и поглади.
Суд онај час она два ухвати,
па на муке с њима у галију.
1515 Од тога ти бјеху погинули,
међу собом вјеру изгубили.
Колике су с краја у крај Млетке,
ту не бјеше ниједнога чојка
један другог који не држаше
1520 за тајнога жбира и шпијуна.
Грбичић се мени кунџаше
да су једном жбири и шпијуни
облагали једнога принцџа
пред сенатом и свијем народом,
1525 и да су му главу откинули
баш на стубе његова палаца.

Како их се други бојат неће
кад могаше облагати дужда!

КНЕЗ ЈАНКО

1530 А бјеше ли игре у Млеткама,
 као ово те се ми играмо?

ВОЈВОДА ДРАШКО

 Бјеше игре, али другојаче.
 У једну се кућу сакупљаху
 пошто мркни и пошто вечерај.
1535 Кућа бјеше сила од свијета,
 ужди у њој хиљаду свијећах;
 по зиду јој свуд бјеху пањеге,
 цијеле се напуни народа,
 тако исто и кућа остала;
 свуд могаше из зида виђети
1540 ђе вираху ка миши из гн'језда.
 Док се једна подиже завјеса,
 трећи дио од куће отвори.
 Боже драги, ту да видиш чуда!
 Ту измиље некаквога пука,
1545 то ни у сан никад доћ не може,
 сви шарени као дивље мачке;
 док их стаде по кући кривања,
 ђе ко бјеше запљаска рукама;
 имах мртав паднут од смијеха!
1550 Мало стаде, они отидоше,
 а за њима други изидоше.
 Такве бруке, таквијех грдилах
 нигђе нико јошт видио није!
 Носине им по од кварта бјеху,
1555 истрештили очи као тенци,
 а зинули ка курјаци гладни;
 а дрвене ноге насадили,
 па иђаху као на кључеве;
 облачили прње и јачине –
1560 усред подне да га човјек сретне,
 сва би му се коса најежила.
 Докле неко, да му Бог поможе,
 из онијех пањегех завика:
 „Бјеж', народе, е изгоре кућа!“

1565 Боже драги, да ту бруку видиш!
Стаде јека, клевет и ломјава,
стаде писка, капе попадаше,
стотина их испод ногах оста;
1570 све се наби, да кркнут не може,
као стока кад је звјерад гоне.
Те ми опет сјутрадан на игру,
кад у кућу нигђе нико нема,
но је пуста кућа затворена.
1575 И јошт ћу ви једну спрдњу причат
(а знам чисто вјероват нећете):
видио сам људе у Млеткама
ђе на коноп скачу и играју.

КНЕЗ РОГАН

То не може бит истина, Драшко,
него су ти очи замаштали.

ВОЈВОДА ДРАШКО

1580 Не знам ништа, но сам их гледао;
и сам мислим да је маштаније.

ОБРАД

Ада што је него маштаније!
Ја сам чуо од једнога ђеда,
у Боку су једни доходили
1585 из Талије, или откуд друго,
на наш пазар исти излазили
па викнули цијелу народу:
„Погледајте онога кокота!“
Кад погледај онога кокота,
1590 али шљеме за ногу потеже –
кад онај час није него сламка!
Другом викни: „Послушај, народе:
свак ће сада грозд у руку имат,
грозду ћете бритве принијети,
1595 ал' чувајте, да вас јад не нађе,
немој који грозда окинути!“
Докле свако за по грозд ухвати,
принијеше бритве гроздовима;
кад виђеше чудо невиђено:
1600 сваки себе за нос дохватио,

догна бритву до својега носа!
Докле трећи саврх зида викну:
„Чуј, народе, не потопите се!“
У то рикни низ пазар ријека;
1605 или било мушко или женско,
свак, да гази, уздигни хаљине –
кад ни воде ни од воде трага,
но свак дига у пазар хаљине
и кренуо ка да воду гази!
1610 Кад виђели е их погрдише,
скочи народ, и би их побили,
но утеци у Котор Латини.
То играње исто је овакво
што на коноп играју, војвода!

ВУК МИЋУНОВИЋ

1615 Појаху ли уз гусле лијепо?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Какве гусле и какву несрећу;
ту за гусле ни збора не бјеше!

ВУК МИЋУНОВИЋ

Ада за сву игру без гусалах
ја ти не бих пару турску дао.
1620 Ће се гусле у кућу не чују,
ту је мртва и кућа и људи.

СЕРДАР РАДОЊА

За сваку те работу питасмо;
а гледа ли принципа, војвода?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Гледах, брате, као тебе сада.

СЕРДАР РАДОЊА

1625 А бјеше ли какав, аманати?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Бјеше човјек те од средње руке;
да не бјеше под оним именом,

не шћаше се бојат од урока.

СЕРДАР РАДОЊА

Како ли се зваше, војвода?

ВОЈВОДА ДРАШКО

1630 Валијеро ... и већ не знам како.

СЕРДАР ИВАН

Пита ли те што за ове краје?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Пита, брате, не знам ни сам како.
Ја изидох пред њим с Грбичићем,
поклоних се како ми рекоше;
1635 пут мене се поосмјехну принцип,
распита ме за наше крајеве,
и шћах рећи љуби Црногорце,
јер спомену све редом бојеве
ђе су наши помогли Млеткама.
1640 Па послѣјед поче ђетињити;
запита ме за наше сусједе,
за Бошњаке и за Арбанасе:
„Кад ухвате – каже – Црногорца,
било жива ал' мртва, у руке,
1645 хоће ли га изјест, што ли раде?“
– „Ђе изјести, ако Бога знадеш,
ка ће човјек изјести човјека?“
„Ма сам чуо – опет ми говори –
један народ тамо змије једе.“
1650 – „Какве змије, честити принципе,
а гадно је на пут погледати,
све се длаке најеже човјеку!“

КНЕЗ ЈАНКО

Ја мним те је дочека лијепо?

ВОЈВОДА ДРАШКО

Не лијепо, него прелијепо:
1655 обећа ми и што му не исках!
И помислих кад од њега пођох:

1660 благо мени јутрос и довијек,
 ево среће за све Црногорце,
 дајбуди ћу повест доста праха
 да с' имају чим бити с Турцима.
 Кад послижед, све оно излиња,
 ка да ништа ни зборено није.
 И посад му не бих вјеровао
 млијеко је да рече бијело.

КНЕЗ РОГАН

1665 А како те рањаху, војвода;
 бјеху ли им лијепа јестива?

ВОЈВОДА ДРАШКО

1670 Ту не бјеше јела изван леба,
 но донеси некакве преслачке,
 по три уре лижи докле ручај.
 Два дијела ту бијаше пука
 јоште млади, а обезубили,
 све лижући оне посланице;
 од жеље се сад наједох меса.

ВУК МИЋУНОВИЋ

1675 Фала Богу, јест велико чудо!
 Видите ли овде у Котору
 баш овога Совру провидура
 и осталу господу млетачку?
 Воли су ти кокош али јаје
 него овна али груду сира!
1680 Које чудо могу на годину
 кокошаках они позобати!
 Па погини у оно господство,
 спушти куље, а обриви брке,
 а поспи се по глави пепелом,
1685 а брњице ка жене у уши.
 Како тридест напуни годинах,
 сваки дође као бабетина,
 од бруке се гледати не може;
 како пођи мало уза стубе,
1690 ублиједи како рубетина,
 а нешто му заиграј под грлом,

рекао би, они час умрије!

Сијеку пецива и сједоше на ручак. Сердар Јанко пита чи је брав те му он у плеће гледа, и кажу му да је Марина Бајице.

СЕРДАР ЈАНКО

Дивна плећа а дивно ли пише!
Благо теби задовижек, старче,
1695 чудно ли ћеш нешто доживјети!

КНЕЗ РОГАН

Које држе да је наша страна,
ал' од крста али је од стуба?

КНЕЗ ЈАНКО

Ми смо вазда од крста држали.

КНЕЗ РОГАН

Хиљаду сам плећах оглодао,
1700 али ове не виђех несреће.
Чије ово плеће те га гледам?
Његова се кућа угасила,
у њу неће кокота појати;
а ево је насред њега шупље
1705 ка да си га шилом прошупљио¹⁵,
а по њему двадесет гробовах,
и ниједан није изван куће.

Сви гледају оно плеће и чуде се какво је. Питају од чијега је брера и кажу им да је од брера Скендер-Аге Медовића.

КНЕЗ ЈАНКО

(гледа једно плеће и прича из њега)

Има овај двадесет говеди,
губно му је код куће лијепо,
1710 на кућу му шљеме доста јако,
јаки су му и лијепи коњи;
крије негђе замотуљак парох,
ма бих река да их није много,
и за њих му сви у кући знају.

¹⁵У првом издању уместо *прошупљио* стоји *прошуплио* (*прошуплио*). (Прим. прир.)

ВУКОТА МРВАЉЕВИЋ (прича из плећа)

1715 Чудна негђе пустога плијена,
но је крвав, да га Бог убије,
Косово је око њега легло!

ВУК МИЋУНОВИЋ

Што бајете као бајалице
али бабе кад у боб врачају?
1720 Што ће знати мртве костурине
како ће се коме догодити?

ВУКОТА МРВАЉЕВИЋ

Које јаде ти тобож мудрујеш?
А ти више у њима проричеш
но који му драго десетиња;
1725 не даш нигда плећа оглодати,
но их грабиш из устах људима;
мени си их стотину узео
да ђавола приђе у њих видиш;
у то ти је прошло по вијека.

ВОЈВОДА БАТРИЋ

1730 Дану, Вуче из Љешева Ступа,
узми гусле да нас разговориш;
кад је добро, нека је и боље.

ВУК ЉЕШЕВОСТУПАЦ (поје)

Чево равно, гњијездо јуначко,
а крваво људско разбојиште,
1735 многе ли си војске запамтило,
многе ли си мајке ојатило!
Људске су те кости затрпале,
људском си се крвљу опјанило.
Вазда раниш од Видова дана
1740 јуначкијем и коњскијем месом
гавранове и мрке вукове.
Страшно л' бјеше једном погледати:
дим те црни бјеше приклопио,
сто хиљадах притисло Тураках,
1745 око тебе пушке грмијаху,
фриштијаху хиљаде момаках

а гракаху на јата вранови.
Иза тмине и сунце огрије:
пред вечер се над тобом изведри,
1750 Турке мртве по тебе бројасмо,
погодит се нигда не могоасмо
око броја, колико их бјеше.

(Оставља гусле)

ВОЈВОДА БАТРИЋ

Дану, Вуче, немој прекидати,
разговора без таквога нема.

ВУК

Не умијем, војвода, па је љепше оставити.

Пуцају пушке уз поље, пјевају људи, има их около сто и педесет.

ВОЈВОДА ДРАШКО

1755 Ко је оно, ка да су махнити?

СЕРДАР ЈАНКО

Оно су ти свати Мустафића,
а жени се Суљо барјактаре
синовицом с Обода кадије.

ВУК МИЋУНОВИЋ

1760 Ма нијесу сви сватови Турци,
него има и Црногорацах.

СЕРДАР ЈАНКО

Има онђе и Црногорацах
мало мање него половина.

ВУК МИЋУНОВИЋ

1765 Куд су шћели подтрpezне кучке,
Бранковићи и лижисахани,
што им оће друштво са Турцима?

КНЕЗ ЈАНКО

А каква је то вражја женидба
кад вјенчања никаква немају,

но живују ка остала стока?

СЕРДАР ЈАНКО

1770 У њих нема никаква вјенчања,
но погодбу некакву учине
ка да краву наполи предају.
Они жене у чељад не броје,
но их држе ка продано робље.
1775 Они кажу: жена је човјеку
слатко воће ал' печено јагње;
док је таква, нека је у кућу,
није л' таква, са њом на улицу.

КНЕЗ РОГАН

1780 Хвала Богу, пасјега милета,
ка је опит са злом и неправдом!
Ђе допире, ту закона нема;
закон му је што му срце жуди,
што не жуди, у Коран не пише.

Поју сватови уз поље.

СВАТ ТУРЧИН

1785 Гергелезе, крило од сокола,
те на хата у рају полеће,
самовољно, без никаква зора,
пред Пророка да приђе изађеш,
хурије те дивне заробише
те си нама тако закаснио.
1790 Излаз' к нама, часа не почаси,
на твојега крилата халата!
Не заборав' сабље и миждрака
и твојега бича пакленого,
ер су власи уши подигнули,
да окупиш стоку у торину,
1795 вуци су ти љуто погладњели.
Нек ти сине сабља дамаскија,
да не лају пашчад на Пророка!

СВАТ ЦРНОГОРАЦ

1800 Ђе си, Марко, нагнута делијо?
Иако си турска придворица,
ал' си опет наша перјаница.

Појаш', Марко, твојега Шарина,
од оружја ништа не узимај
до твојега тешка шестоперца,
њим Алију згоди међу плећа,
1805 па му на част Пророк и хурије!

СВАТ ТУРЧИН

Илдериме, свечев буздоване,
мало ли ти би крстове вјере
међ' истоком и међу западом
да истрчеш хата крилатога,
1810 дамаскију да крви напојиш,
да најстрашним постанеш шехитом,
но се диже да Фатиму ћераш,
јединицу светога Пророка?
Ту сагр'јеш Богу и Пророку;
1815 ко им скриви, он им грдно плати!
Ал' ти просто диново млијеко
када Босни саломе рогове,
кад све покла што не посунети;
само факир остави фукару,
1820 да нас служи, а пред крстом тужи.

СВАТ ЦРНОГОРАЦ

Обилићу, змају огњевити,
ко те гледа, блијеште му очи,
свагда ће те светковат јунаци!
Мрцино нам круну не упушти
1825 кад падиши стаде под вилице,
када дину загази у чорбу.
Сад те виђу на твојега Ждрала
ђе разгониш код шатора Турке.
Што ће бити, ко ће угодити?
1830 Срб и Турчин не слаже се нигда,
но ће приђе море ослачати.

СВАТ ТУРЧИН

Држ, Алија, курвино копиле,
Котарке се младе разбјежаше!
Срамота је сивоме соколу
1835 ћерат дуго јато јаребицах
па за себе не уловит меса.

Удри, Тале, твојом дреновачом,
под њом пучу ребра ка ораси!
Половина главе изгубите,
1840 не оставте Косу у кавуре –
такво воће није за кавуре.

СВАТ ЦРНОГОРАЦ

Бјеж, Комнене, задрта делијо,
кад си такву срну уловио;
већ си доста одморио крила,
1845 нијесу ти далеко Котари;
вјера ти је Хајки омилила,
једва чека да ти се прекрсти.
Забобоњи, Старино Новаче,
сврх Клисуре, ка си научио,
1850 ер су дину уши заглибиле;
пробуди му бухе у кожухе.
Не пушт', Бајо, жива ђавољега;
нека свати не буде планине
без питања твога ал' Лимова.

Излази Мустај-кадија и моли момчад да не поју онаке пјесне покрај сакупа црногорскога, да не буде од главарах коме што жао, него нека поју сватовске пјесне, и он сам почиње појати.

МУСТАЈ-КАДИЈА

1855 Не плач', мајко, дилбер-Фатиму:
удата је, не укупата;
ружа с струка није пала свог,
но у бостан пренешена свој.
Фатиму ће Суљо држати
1860 како очи своје у глави.
Фатима је струком дивота,
очи су јој двије звијезде,
лице јој је јутро румено,
под вијенцем гори Даница;
1865 уста су јој паром срезана,
усне су јој ружом уждене,
међ' којима каткад сијева
сњежна гривна ситна бисера;
грло јој је чиста филдиша,
1870 б'јеле руке – крила лабуда;
над цвијећем плива зорњача,

а возе је весла сребрна.
Благо одру на ком почине!

СВАТ ЦРНОГОРАЦ

1875 Соко мрзи поља од прашине,
соко неће жабу из лужине,
соко хоће високу литицу,
соко тражи тицу јаребицу;
јаребица танка и плашива,
ма тијела како ватра жива.

СВАТ ТУРЧИН

1880 Не дангуби, сватски првијенче,
сахати су данас ка године,
хоће нам се Суљу удужити.
Бог је драги неколико дана
тандарихе земљи поклонио,
1885 грехота је да их поткидамо.

ВОЈВОДА СТАНКО

Чудне бруке, грдне мјешавине!
Чујасте ли како се појаше?
Залуду се недружина друже,
све некакви приговори стари:
1890 Милош, Марко – Мујо и Алија!
Приправља се, док одједном пукне;
већ превире капа на све стране.

ВУК МАНДУШИЋ

Ема шта се друже с крвницима,
а у један кота да их свариш,
1895 не би им се чорба смијешала?!

ВУК МИЋУНОВИЋ

Безобразне, обрљане курве,
повукуше те нам образ грде!
Јуначкога не знају поштења,
а не би се вукли за Турцима.
1900 Мрзни су ми они него Турци,
а не мислим за њих ни за Турке.
Бадава се инате с Турцима

1965 што нас нађе данас изненада!
Свак ћути и плаче.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Ох до Бога, а ох довијека,
да чудно ли с главе погибосмо!

КНЕЗ РОГАН

Осамдесет већ имам годинах;
сто путах сам гледа Црногорце,
1970 гледа Турке, а гледа Латине,
младе главе онакве не виђах!

ВУК ТОМАНОВИЋ

У ове се горе нигда није
онаквога младета дизало.
Оно бјеше јунак под крилима!
1975 Гледа сам га ђе скаче с момцима:
скочи с мјеста четрнаест ногах,
а из трке двадест и четири;
по три коња загона прескочи.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Што је фајде крити оно што је?
1980 Онаквога сивога сокола
Црногорка јошт рађала није!
Не могаше човјек нигда знати
ал' је zgodни али је ваљаста,
ал' је мудри али је љубавни!
1985 Шест путах сам с њим на муку био,
ђе прах гори пред очи јуначке
и ђе главе мртве полијећу –
јошт таквијех очих гвозденијех
ја не виђех у једнога момка,
1990 а немаше јошт двадест годинах!
И што ћу ви крити, Црногорци,
живо ми је срце покосио
и нашу је земљу оцрнио!

ВУК ТОМАНОВИЋ

Он не бјеше но само настао –
1995 Црногорца већ бјеше свакога

он готово претека јунаштвом;
седамнаест али осамнаест
бјеше главах посјека турскијех!

ВОЈВОДА БАТРИЋ

2000 Бог га јаки и мртва убио,
како мога вјероват Турцима,
тере им се на вјеру опушта?

ВУК ТОМАНОВИЋ

2005 Вјеран бјеше јунак мимо људе,
па га оно пашче Ћоровића
избезуми некако на братску,
те срамотно, црн му образ био!

СЕРДАР ЈАНКО

Је ли му се кућа ископала?

ВУК ТОМАНОВИЋ

2010 Не, сердаре; али што зафајду?
Остало је двоје ђеце мушко,
једно другом воде дат не може,
и згодна су ка двије јабуке –
него ко ће ђецу дочекати?

КНЕЗ ЈАНКО

Колика му брата остадоше?

ВУК ТОМАНОВИЋ

Седам братах, сви седам једнаци.

КНЕЗ ЈАНКО

Хоће ли га осветити, Вуче?

ВУК ТОМАНОВИЋ

2015 Хоће, кнеже; али што зафајду?

КНЕЗ ЈАНКО

Како зашто? што говориш, чоче?
Да га могу добро осветити,

ка да би га из гроба дигнули! –

КНЕЗ ЈАНКО

2020 Ада ова несрећна невјеста,
 те се данас уби међу нама,
 љуће ми је на срце завила
 но несрећна глава Батрићева.

СЕРДАР ЈАНКО

 Не збори нам, кнеже, за те јаде;
 ни овакве јошт није жалости
2025 на много се мјестак догађало;
 но јој пуче срце у прсима
 а обрну свијет наопако
 за онијем сивијем соколом,
 па не мога одољет жалости,
2030 него живот узела сама себи.

КНЕЗ РОГАН

 Невоља је, браћо, да с' убије!
 Кам би црка од ове жалости,
 а не сестра за онаквим братом,
 е предиван бјеше, јад га наша!
2035 Кад се шћаше ођест куд да иде,
 па обуци оне пуне токе,
 шал црвени свежи око главе,
 а пани му перчин низ рамена,
 двије пушке метни за појасом,
2040 а припаши мача о појасу,
 а у руке узми џефердара,
 красна лица, висок као копље –
 кад помислим и ја какав бјеше,
 распале се уз мене пламови!

Главари сједе около вељег гувна и разговарају се, док ево ти 3–4 стотине Озринићах, Цуцах и Бјелицах. Сви посједаше пред главаре и држе дуге пушке уз рамена.

СЕРДАР ВУКОТА

2045 Добро дошли! Што је било, људи?
 Кренули сте некуд ка на војску,
 то вам није без неке невоље;

да се није ко покла, Бога ви?

ВОЈНИК

2050 Не, сердару, јошт није покоља,
ема би се могло дослутити.

ДРУГИ ОД ВОЈНИКАХ

Попе цуцки, да' им оно писмо
те си писа међу свима нама,
па се с њиме нека разговоре,
е ћемо их грајом заглушити.

Поп Мићо дава писмо владици Данилу; владика га гледа и не говори ништа.

КНЕЗ ЈАНКО

2055 Што је било? што пише, владико?

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Не може се оно прочитати.

(Даје га владика кнезу Јанку да га попу поврати)

КНЕЗ ЈАНКО (гледа га)

Дивна писма, јади га убили,
красно ли је на карту сложено,
као да су кокошке чепале.

Свак се смије. Кнез Јанко дава писмо попу и говори му:

КНЕЗ ЈАНКО

2060 Попе Мићо, држ' ти ово писмо,
те прочита', да знамо што пише!

Поп Мићо узимље писмо, дуго га гледа и почиње читати:

ПОП МИЋО (чита)

... ум ... дам ... ам ...
... би ... ну ... но ...
... на ... ша ... ра ...

ВУК МИЋУНОВИЋ

Лијепо ли ова сабља чита,
дивно ли нас данас разговори!
Аманати, ђе научи тако?
2065 Јесу ли те у Млетке шиљали?

Када своје тако осијецаш,
ада што би с туђијем чинио?

ПОП МИЋО

2070 Ти се, Вуче, ка да са мном ругаш?
Какав наук, такво и читање!
Да сам има бољег учитеља,
те бих и ја данас боље чита;
ка је, да је, о њему се бавим.
Ко ће боље, широко му поље!

ВУК МИЋУНОВИЋ

2075 Ја ти не бих предавао бира,
да се слушам, зрно дађавоље.

ПОП МИЋО

И не дају жита ни у шаку,
до по руно и по груду сира;
па и то ми дају ка на силу.
Да ли не знаш наше даваоце?

ВУК МИЋУНОВИЋ

2080 Аманати, не наиједи се:
а како им читаш летурђију
кад овако у писмо затежеш?

ПОП МИЋО

2085 Аманат ми, ја је и не читам,
нити ми је књига за потребу,
нит' је када у цркву отварам.
Напамет сам добро утврдио
летурђију, крстит и вјенчати,
ка и друге помање потребе;
2090 па кад ми је које за потребу,
испојем га ка пјесну на уста.

КНЕЗ ЈАНКО

Чудна попа, јади га не били,

у свијет га оваквога нема.

Све у смијех и у грају.

СЕРДАР ВУКОТА

Дану причај који што сте дошли,
да идемо, да не замрчемо.

ЈЕДАН ЦУЦА

- 2095 Причаћемо, а имамо доста!
Проста сабља по сто путах турска,
од Косова која нас сијече,
при злу томе, ако је истина.
Ево има шест седам годинах
2100 ка доходи једна пророчица
међу нама – из Бара се каже;
дава траве и нешто лијечи
и записе нечесове гради
да човјека пушка не убије.
2105 Свак је држи, опрости ми Боже,
ка да духом светијем прозире!
Донио је ђаво међу нама
ево има двије три неђеље;
па је сада, што није никада,
2110 ударила каживат вјештице.
Двадест их је до сада казала,
и сама је себе обличила;
на њих више но педесет главах
што су оне свакоју изјеле,
2115 а све ђеце која су помрла
и момчади те пушка убила.
Па се народ цио помутио,
нико не зна што хоће да ради,
помрзјело све једно на друго.
2120 На чудо смо и на јаде били
раздвајући да се не искоље;
једва смо их овамо савили,
еда како ви то претечете.

ВУК МИЋУНОВИЋ

- 2125 Чудне стоке, Бог их посјекао,
око шта се имало поклати!
А ђе ви је та злосрећна баба

те међу вас нож кржави вргла?

ИСТИ ЦУЦА

Ево смо је довели са собом
да пред вама ово посвједочи.
2130 Она збори да ће све казати;
и кажује, Бог је посјекао,
ка да човјек све очима гледа.

Излази пророчица и вјештица.

КНЕЗ ЈАНКО

Кажуј, бабо, јеси ли вјештица?

БАБА

Јесам, кнеже, није фајде крити.

КНЕЗ ЈАНКО

2135 А како се градите вјештице?

БАБА

Ми имамо једну траву за то,
па ту траву у лонац сваримо,
из лонца се редом намажемо,
иза тога будемо вјештице.

КНЕЗ ЈАНКО

2140 Па послјед што се од вас ради?

[БАБА]

Купимо се на мједено гувно,
нико не зна до нас ђе је оно;
на вратила о марчу јашемо,
договоре кријући чинимо
2145 какво ћемо зло учинит коме.
Живином се сваком промећемо;
возимо се на сребрна весла,
лађа нам је кора од јајета.
Зла мрзnome чинит не можемо;
2150 а ко¹⁶ нам је мио али својта,

¹⁶У првом издању уместо *а ко* стоји *ако*. Овде је прихваћена измена Ј. Миловића. (Прим. прир.)

траг по трагу његов ископамо.

СВИ ИЗ ГЛАСА

Видите ли како не зна ништа!
Истина је све што је казала;
не би сама себе наружила
2155 да у тај лик није обештана.
Па се каје, ставила се душе,
ере види траг ни ископаше.

КНЕЗ ЈАНКО

Слушај, бабо, све ти вјерујемо:
може бити и мједено гувно,
2160 јахати се може на вратило,
ма за лађу и весла сребрна,
то ти нико вјеровати неће,
ер је сасма преништава лађа.

БАБА

Истина је, мој миле, душе ми!
2165 А како бих данас придизала
када висим ногама у гробу?
Него сам се једном покајала;
волија сам поћи под гомилу
са свијема те смо тога лика
2170 но зла чинит како смо до сада,
да ако ми лакше души буде.

(И плаче баба)

КНЕЗ ЈАНКО

Чудна врага, видите ли, браћо?
Хвала Богу има ли вјештицах?

КНЕЗ РОГАН

Има, кнеже, некијех рогошах,
2175 под облак ће устријелит орла!

ВУК МИЋУНОВИЋ (владици)

Ти, владико, знаш дубоке књиге;

налазиш ли у њима вјештице?

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Ће вјештице, што говориш, Вуче!
Нема тога ни у једну књигу;
2180 сврх мене се сви овде куните,
то су бапске приче и мудрости;
него лаже ова бабетина,
али може нешто друго бити.

СВИ ГЛАВАРИ

Кажуј, бабо, рашта си лагала,
2185 ал' на нашу душу под камење.
Није шала што си учинила:
помутила три мучна племена
и крваву сабљу извадила!

(Баба се препада и дрхти)

БАБА

Казаћу вам, ал' на исповијест,
2190 па чините што хоћете са мном.

КНЕЗ ЈАНКО

Нема, бабо, овде духовника,
нако ћемо послат попа Мића,
а он књиге уза себе нема.
Него кажуј, ал' ћеш под гомилу;
2195 не варај се, друго бит не може!

БАБА *(дрхтећим гласом кажује)*

Кад се справљах из Бара овамо,
док ево ти једнога каваза
ђе од паше за мене дошао;
поведи ме на Скадар везиру.
2200 Везир бјеше чуо што се ради,
да договор међу се имате
на домаће ударити Турке,
па ме посла да вас ја помутим,
да се о злу своје забавите.
2205 Научи ме све како ћу радит,
и рече ми, душа му проклета:
„На тебе се нико ставит неће,

ер ти често идеш међу њима.“
Запријети кад од њега кренух:
2210 „Не смути ли, бабо, Црногорце,
кунем ти се турском вјером тврдом:
имаш дома десет унучади
и три сина, сва три ожењена –
све ћу ти их затворит у кућу
2215 па у живи огањ изгорјети!“
Та ме сила, браћо, наћерала
те помутит хоћах Црногорце.

*Тада скочи народ цио, узми камење да је под гомилом метну, али је не пуште главари,
но је с муком одбране.*

*Разиђоше се дома свиколици; само неколика главара остадоше на Цетиње да притврде
свој договор.*

*Смркло се; сједе главари около огња. Излази мјесец крвав и би велики потрес; у то
исто доба дође к њима стари и слепи игуман Стефан с бројаницама у руке.*

КНЕЗ РОГАН

Мож' ли знати, оче игумане,
рашта ове горе уздрхташе?

ИГУМАН СТЕФАН

2220 Ко ће, синко, Божју вољу знати,
ко ли Божа прозрети чудеса?

КНЕЗ РОГАН

Ада што је овај мјесец црвен
како да је из огња испретан?

ИГУМАН СТЕФАН

2225 Ни то, синко, ја не могу знати;
аљинах је на небеса доста,
па Бог даје коме какву хоће;
а мени је свакоја једнака,
тек сам своје очи изгубио.
Благо вама који их видите,

2230 ви сте ближе Бога и чудесах!
Тишина је; игуман броји бројанице.

КНЕЗ ЈАНКО

А бројиш ли све тако, игумне?

ИГУМАН СТЕФАН

Бројим, синко, не престајем нигда.

КНЕЗ ЈАНКО

Доиста се мислиш набројити.
Да ли ти се, оче, не додије,
2235 а од тога.....¹⁷
Ја бих воли сад гривну орахах
да је једном по нашики избројим
но стотину тијех бројаницах
да пребирам прстима зафајду.

СЕРДАР ЈАНКО

2240 Ти све, кнеже, на шалу окрећеш. –
Дану, оче, оно ка умијеш,
исприча' ни штогод аманати
приђе но смо легли и заспали.
Ко те није чуо ђе говориш,
2245 онај не зна што у тебе спава.

ИГУМАН СТЕФАН

Хоћу, браћо, то сам и дошао!
Ја сам многа зажега канђела
на олтару цркве православне,
па сам слијеп доша међу вама
2250 да поджежем, колико узмогу,
и ваш огањ свети на олтару,

¹⁷Стих 2235 је једини недовршен у *Горском вијенцу*. Неки приређивачи скраћују број тачака на три и додају знак питања на крају. Као у првом издању, овде је наведено шест тачака; тиме је прихваћено тумачење А. Младеновића да свака тачка означава један слог који недостаје. (Прим. прир.)

на олтару цркве и поштења.

МНОГИ ИЗ ГЛАСА:

Збори, оче, сви ћемо слушати, колико те год воља, ако ћеш до поноћи.

ИГУМАН СТЕФАН

2255 Ја имадем осамдесет љетах;
 откако сам очи изгубио,
 ја сам више у царство духовах,
 иако ми јошт тијело душу
 задржаје и крије у себи
 како пламен подземна пештера.
2260 Ја сам много обиша свијета.
 Најсветије небесне храмове
 што је земља небу подигнула
 ја сам редом сваки полазио,
 насрка се дима с жртвениках.
2265 Пења сам се на свештену гору
 са које је страшно предсказање
 своје судбе Јерусалим чуо.
 Разгледа сам и све три пећине:
 ђе се сунце христјанству родило,
 ђе је небо јасли освештало,
2270 ђе су цари небесном младенцу
 похитали с даром поклонит се.
 Гледао сам Гетсиманску башту,
 оцрњену страшћу и издајом.
 Свету лампу луд вјетар угаси!
2275 Ми видимо на плодним њивама
 ђе се грдно трње растићило,
 храм Омаров ђе се повисио
 на свештени основ Соломонов,
 ђе Софија за коњушку служи.
2280 Смијешна су својства наше земље,
 пунана је лудијех премјенах.
 Природа се сваколика пита
 сунчанијем чистијем млијеком;
 у пламен се и оно претвара,
2285 данас жеже што јуче њивљаше.
 Колијевке какве би требале
 не имаду све наше ријеке;
 видимо ли ми ова страшила

ђе пустоше немилосно земљу?
2290 Време земно и судбина људска,
два образа највише лудости,
без поретка најдубља наука,
сна људскога ђеца ал' очеви.
2295 Је ли ово причина управа
којој тајну постић не можемо?
Је л' истина е ово овако,
ал' нас очи сопствене варају?
Иште свијет неко дјеиствије,
2300 дужност рађа неко попечење!
Обрана је с животом скопчана!
Све природа снабд'јева оружјем
против неке необуздне силе,
против нужде, против недовољства;
2305 остро осје одбрањује класје,
трње ружу брани очупати;
зубовах је туште изострила,
а роговах туште зашиљила;
коре, крила и брзине ногах,
и цијели ови беспоредци
2310 по поретку некоме сљедују.
Над свом овом грдном мјешавином
опет умна сила торжествује;
не пушта се да је зло поб'једи,
искру гаси, а змију у главу.
2315 Муж је бранич жене и ђетета,
народ бранич цркве и племена;
чест је слава, светиња народња!
Пас¹⁸ свакоји своје бремене носи;
нове нужде рађу нове силе,
2320 дјеиствија напрежу духове,
стјесненија сламају громове;
удар нађе искру у камену,
без њега би у кам очајала.
Страдање је крста добродјетелъ;
2325 прекаљена искушењем душа
рани т'јело огњем електризма,
а надежда веже душу с небом
како луча са сунцем капљицу.
Што је човјек, а мора бит човјек!

¹⁸Покољење

2330 Тварца једна те је земља вара,
а за њега, види, није земља.
Је ли јавје од сна смућеније?
Име чесно заслужи ли на њој,
он је има рашта полазити;
2335 а без њега – у што тада спада?
Покољење за пјесну створено,
виле ће се грабит у вјекове
да вам в'јенце достојне саплету,
ваш ће примјер учити пјевача
2340 како треба с бесмртношћу зборит!
Вам' предстоји преужасна борба,
племе ви се све одрекло себе
те црноте работа Мамону;
паде на њем клетва бесчестија.
2345 Што је Босна и по Арбаније?
Ваша браћа од оца и мајке;
сви уједно, и доста работе!
Крст носити вама је суђено
страшне борбе с својим и с туђином!
2350 Тежак в'јенац, ал' је воће слатко!
Воскресења не бива без смрти;
већ вас виђу под сјајним покровом,
чест, народност ће је васкреснула
и ће олтар на исток окренут,
2355 ће у њему чисти тамјан дими.
Славно мрите, кад мријет морате!
Чест рањена жеже храбра прса,
у њима јој нема боловања.
Поругани олтар јазичеством
2360 на милост ће окренут небеса!

Сви поспаше, а игуман сједи уз огањ, броји бројанице и сву ноћ чита молитве међу њима.

Зора је, дижу се, припашују оружје да крећу дома. Чуде се гледујући старога игумана ће сједи уз ватру, броји бројанице и нешто у себи чита; а они, како се који диже, тако му приступа и љуби га у руку из уваженија рашта лијепо и мудро збори.

СЕРДАР ИВАН

Ти нијеси слијеп, игумане,
кад си тако мудар и паметан!
Будале су с очима слијепе,
које виде, а залуду виде;

2365 требају им за просте потребе
 ка осталој исто животици.

СЕРДАР ВУКОТА

 А мислиш ли, сердаре његушки,
 да би био овакви с очима?
 Пјесна добра спава у слијепца,
2370 поглед смета мисли и језику.
 Мож обисти: кад што хоћеш причат,
 кад причању твоме покаже се
 ствар сасвијем противна пред очи,
 сласт и силу изгуби причање,
2375 ум се смути, а језик заплете;
 чешће не знаш што си хтио рећи.
 А слијепцу очи не сметају,
 но се држи све једнога пута,
 ка пјан плота када се прихвати.

ВОЈВОДА БАТРИЋ

2380 Да причамо снове при кретању!
 Ја сам снисо што нијесам нигда
 (мило ми је за моје оружје):
 ноћас на сан Обилић пролеће
 преко равна поља Цетинскога
2385 на бијела хата ка на вилу;
 ох, диван ли, Боже драги, бјеше!

Посље тридесет четрдесет других причај своје снове; сваки каза сан једнак, да је Обилића видио као и војвода Батрић. Весели иди у цркву да се закуну сви наједно да се кољу с домаћима Турцима. Улазе у цркву. Вук Мићуновић размота шал са главе, па га пружи те сви за њем рукама ухватише и у коло стадоше.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

 Чуј, Никола, кнеже дупиоски,
 и ти руку пружајеш на клетву!
 Ти си нејак, знаш ли, у Црмницу,
2390 а Турцима пред кућом Црмница.
 Криву клетву на дом не понеси,
 ер је мука с Богом ратовати!

КНЕЗ НИКОЛА

 Знај, владико и сви Црногорци,
 ја знам дивно како ми је дома;

2395 ама имам триста Дупиљанах,
нек ме изда свако, ка и хоће,
задајем ви Божју вјеру тврду,
с Турцима се хоћемо поклати,
ако ће нам сјеме утријети!
2400 Кад крв проспем ради своје вјере,
не бојим се клетве ни другога.
Како пушка пукне на Цетиње,
грохота ће бити на све стране;
благо томе кога срце служи
2405 и ко није сасма остарио,
доста ће се посла нагледати!

СЕРДАР ЈАНКО

Издати се нећемо, ама треба да се утврдимо клетвом; здрави је посао.

ВУК МИЋУНОВИЋ

Куни, сердаре Вукота, ти, е најбоље умијеш,
а ми ћемо сви викати: амин!

СЕРДАР ВУКОТА

У памет се добро, Црногорци,
(а ко чиња бити ће најбољи!)
а ко изда онога те почне,
2410 свака му се сатвар скаменила!
Бог велики и његова сила
у њиву му сјеме скаменио,
у жене му ђецу скаменио!
Од њега се излегли губавци,
2415 да их народ по прсту кажује!
Траг се грдни његов ископао
како што је шареним коњима!
У кућу му пушке не висило,
главе мушке не копа од пушке;
2420 жељела му кућа мушке главе!
Ко издао, браћо, те јунаке
који почну на наше крвнике
спопала га брука Бранковића,
часне poste за пса испостио;
2425 гроб се његов пропа на та' свијет!
Ко издао, браћо, те јунаке
не предава пуње ни проскуре,

него пасју вјеру вјеровао;
крвљу му се прелили бадњаци,
2430 крвљу крсно име ославио,
своју ђецу на њ печену ио;
у помамни вјетар ударио,
а у лик се манит обратио!
Ко издао, браћо, те јунаке
2435 рђа му се на дом распртила;
за његовим трагом покајнице
све кукале, довијек лагале!

СВИ ИЗ ГЛАСА ВИЧУ:

Амин!

Излазе из цркве и отолен сваки дома.

БАДЊИ ВЕЧЕ

Владика Данило и игуман Стефан сједе код огња, а ђаци, весели, играју по кући и налажу бадњаке.

ИГУМАН СТЕФАН

Јесте ли их, ђецо, наложили,
у пријекрст ка треба метнули?

ЂАЦИ

2440 Наложили, ђедо, ка требају,
пресули их бијелом шеницом,
а залили црвенијем вином.

ИГУМАН СТЕФАН

Сад ми дајте једну чашу вина,
ма доброга, и чашу од оке,
2445 да наздравим старац бадњацима.

Дају му чашу вина; он наздравља бадњацима и попи је.

ИГУМАН СТЕФАН (чистећи брке)

Бог да прости, весела празника!
Донесите, ђецо, оне гусле,
душа ми их ваистину иште,
да пропојем, одавно нијесам.
2450 Не прими ми, Боже, за грехоту,
овако сам старац научио.

(Дају му ђаци гусле)

ИГУМАН СТЕФАН (поје)

Нема дана без очнога вида
нити праве славе без Божића!
Славио сам Божић у Витлејем,
2455 славио га у Атонску Гору,

славио га у свето Кијево,
ал' је ова слава одвојила
са простотом и са веселошћу:
ватра плама боље него игда,
2460 прострта је слама испред огња,
прекршћени на огњу бадњаци;
пушке пучу, врте се пецива,
гусле гуде, а кола пјевају,
с унучађу ђедови играју,
2465 по три паса врте се у коло,
све би река једногодишници;
све радошћу дивном наравњено.
А што ми се највише допада,
што свачему треба наздравити!

ВЛАДИКА ДАНИЛО

2470 Срећан ли си, игумне Стефане,
како те је Бог весела дао!

ИГУМАН СТЕФАН

Млади синко, лијепи владико,
само собом ноћас је весело;
а душу сам натопио капљом,
2475 па се стара игра поврх вина
ка блиједи пламен по ракији.
То ми каткад старцу буди кости,
спомене их на младе године.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Љепше ствари нема на свијету
2480 него лице пуно веселости,
особено ка што је код тебе:
са сребрном брадом до појаса,
са сребрном косом до појаса,
а лице ти глатко и весело;
2485 то је управ благослов вишњега.

ИГУМАН СТЕФАН

Ја сам проша сито и решето,
овај грдни свијет испитао,
отрови му чашу искапио,
познао се с гркијем животом.

2490 Све што бива и што може бити,
мени ништа није непознато;
што год дође ја сам му наредан.
Зла под небом што су сваколика
човјеку су прђија на земљу.
2495 Ти си млад јошт и невјешт, владико!
Прве капље из чаше отрови
најгрче су и најупорније;
о да знадеш што те јоште чека!
Св'јет је овај тиран тиранину,
2500 а камоли души благородној!
Он је состав паклене неслоге:
у њ ратује душа са тијелом,
у њ ратује море с бреговима,
у њ ратује зима и топлина,
2505 у њ ратују вјетри с вјетровима,
у њ ратује живина с живином,
у њ ратује народ са народом,
у њ ратује човјек са човјеком,
у њ ратују дневи са ноћима,
2510 у њ ратују дуси с небесима.
Т'јело стење под силом душевном,
колеба се душа у тијелу;
море стење под силом небесном,
колебљу се у мору небеса;
2515 волна волну ужасно попире,
о бријег се леме обадвије.
Нико срећан, а нико довољан,
нико миран, а нико спокојан;
све се човјек брука са човјеком:
2520 гледа мајмун себе у зрцало!

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Добра ватра, а јошт боље вино;
мало си се, ђедо, угријао,
па пречишћаш свијет на решето!

ИГУМАН СТЕФАН

2525 Ће си био данас, аманати,
те си дома тако позно доша?
Стоја у лов толико нијеси,
раније си свагда доходио.

И ће су ти тјелохранитељи,
два Новака¹⁹ и барјактар Пима?
2530 Не био их пуштават од себе;
био дозват док ти Божић прође,
два три сина старога Мартина,
ере ти се ја све бојим, синко,
да ће Турци тебе изгубити;
2535 двадест тридест да ноћас ударе,
како ти се кућа осамила,
што би шћели, то би учинили!

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Не бој ми се, ако Бог да, ђедо;
не мисли се о томе Турцима,
2540 зле су мисли и на њих напале!
Па и да би дошли и стотина,
имам овде десетак ђачади,
у кућу се бисмо затворили,
ми се били, а ти би нам пјева.

ИГУМАН СТЕФАН

2545 Од те пјесне Боже ме сахрани,
тежа би ми била но плакање;
плакање је пјесна са сузама!

Иду да спавају.

*Дижу се пред зору и иду у цркву. Свршила се летурђија, излазе.
Ђаче прича игумну Стефану пред црквом.*

ЂАЧЕ

Слушај, ђедо, да ти нешто кажем.
Кад су прва звона зазвонила,
2550 дига сам се да идем у цркву,
али јеку нечесову чујем;
те ја стрчи брже крај поља –
иако је лијепо вријеме,
мишљах: скаче вода у Понору.
2555 Кад присједох мало крај поља,
али није оно што ја мишљах,
но то брдо крај поља јечи
како да ће прснут у облаке.

¹⁹Једно Велестовац, а друго Дупиљанин.

Пушке грме, небеса се ломе,
2560 фиска стоји младе убојнике!
Те ја брже боље преко поља;
када дођи при Ђинову брду,
ал' у брдо нигђе ништа нема,
но се негђе бој крвави бије,
2565 па одзивом брдо узјечало.

ИГУМАН СТЕФАН

Муч, будало, да ли Божић није?
Већ је троје појало пјевацах,
сада пушке највише пуцају,
а то брдо ка шупља тиквина,
2570 па гласове хвата одсвакуда;
већ за друго и не треба ништа,
но понавља оно што ће чује
као једна прекоморска тица.

ЂАЧЕ

Није, ђедо, тако ми Рождества²⁰,
2575 но некакав покољ те велики;
од милине уру сам слушао!
Дим је црни лега над Бајице
ка најгушћи облак о јесени.

ИГУМАН СТЕФАН

Хајд отолен, што којешта дробиш!
2580 Дим на Божић, великога чуда!
Како ће се свенародња жертва
без облаках дима учинити?

Чује се грмљава пушаках низ поље. Појаха владика Данило хата и изиде у поље, кад ето низ поље пет шест стотинах људих; он потрчи коња и брже боље дође међу њи. Они се сви око њега у коло окупи. Видећи владика пет Мартиновићах, Вука Бориловића и три своје слуге све краве, поче их запитовати.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Причајте ми што је тамо било,

²⁰У првом издању стоји *рождества*; како је реч о Христовом рођењу, о Божићу, ставили смо почетно велико слово. (Прим. прир.)

ал' сте вуци али сте лисице!

ВОЈВОДА БАТРИЋ

2585 Весели су гласи, господаре,
клањамо се Богу и Божићу!
Најприђе ти Божић честитамо,
честитамо Божић Гори Црној!
Ми пет братах пет Мартиновићах
2590 и три твоје слуге највјерније
са соколом Бориловић-Вуком
покласмо се синоћ са Турцима.
У помоћ нам ко год чу притече,
сакупи се војске као воде.
2595 И што ћу ти дуљити причање:
колико је равнога Цетиња
не утече ока ни свједока,
ни да каже како им је било,
те под сабљу своју не метнусмо
2600 који ни се не кће покрстити;
који ли се поклони Божићу,
прекрсти се крстом христјанскијем,
узесмо га за својега брата.
Куће турске огњем изгорјесмо,
2605 да се не зна ни стана ни трага
од невјерна домаћега врага.
Из Цетиња у Ђеклић пођосмо;
Ђеклићки се разбјежаше Турци,
мало кога од њих посјекосмо,
2610 ма њихове куће попалисмо;
од мечета и турске џамије
направисмо проклету гомилу,
нека стоји за уклон народу.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

2615 Благо мени, моји соколови,
благо мени, јуначка свободо,
јутрос си ми дивно воскреснула
из гробовах нашијех ђедовах!

Скида се с коња владика те грли и целива јунаке који су почели бој с Турцима, и тако иду низ поље пјевајући и пушкама веселје чинећи. Када дођоше близу цркве, али је

игуман Стефан пред црквом и јошт један калуђер, који држаше свети путир у руке.

ИГУМАН СТЕФАН

2620 Ја не видим, него чујем доста.
 Хајте, браћо, те се причешћујте
 без приправе и без испов'јести,
 а ја мичем све на моју душу.

Приступају и причешћују се који не бјеше руча. Пошто се причестише, наврћеше пецива и почеше коло водити, а владика уљезе у кућу и уведе са собом пет Мартиновићах, Вука Бориловића; и три његове слуге за њима уљегоше.

Пеку се пецива, играју се момчад сваке игре и коло поје.

КОЛО

2625 Бјеше облак сунце ухватио,
 бјеше гору тама притиснула,
 пред олтаром плакаше канђело,
 на гусле се струне покидале,
 сакриле се виле у пештере,
 бојаху се сунца и мјесеца;
 бјеху мушка прса охладњела,
 а у њима умрла свобода,
2630 ка кад зраке умру на планину
 кад утоне сунце у пучину.
 Боже драги, свијетла празника!
 Како су се душе прађедовске
 над Цетињем данас узвијале,
2635 играју се на бијела јата,
 како јата дивних лабудовах
 кад се небом ведријем играју
 над образом свијетла језера.
 Соколови пет Мартиновићах,
2640 које једна прса задојише
 а одњиха једна колијевка,
 два Новака с барјактаром Пимом
 и витеже Бориловић Вуче,
 који први удристе на Турке –
2645 ко умије вама сплести в'јенце?
 Споменик је нашега јунаштва
 Гора Црна и њена свобода!

Излази игуман Стефан међу народ и носе за њим два момка међу собом једну синију и на њој двадест оках шенице варене, измијешате зрнима шипчанима, налите добро

вином и медом. Народ се чуди његову послу, и сав се окупи околу њега да гледају што хоће да ради. Момци поставише кољиво наред великога гувна, а игуман поче говорити.

ИГУМАН СТЕФАН

Чуј, народе, сви скините капе!
Хоћу спомен да чиним душама
2650 витезовах нашега народа;
данас ће им најмилије бити,
од Косова нигда као данас.

Свак скида капу и смију се.

ИГУМАН СТЕФАН (чита наизуст)

Вјерне слуге помјани, Господи,
владаоце, ма твоје робове:
2655 непобједног младога Душана,
Обилића, Кастриота Ђура,
Зриновића, Ивана, Милана,
Страhiniћа, Рељу Крилатога,
Црновиће Ива и Уроша,
2660 Цмиљанића, војводу Момчила,
Јанковића, девет Југовићах
и Новака поради халака,
и остале наше витезове!
На небу им душе царовале
2665 ка им име на земљи царује!

Изједоше оно кољиво, ручаше и свак дома одлази. Ново љето.²¹ Изишли из цркве, сједе уз огањ, па се нешто игуман замислио.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Нешто си се замислио, ђедо,
али ти се дријемат почело?

ИГУМАН СТЕФАН

Не дријема, него нешто мислим,
па се чудим за Нову годину,
2670 што је данас ошћела људима?

²¹У неким издањима на овом месту је почетак новог поглавља. Прво издање *Горског вијенца* није било издељено на поглавља, али су сада постојећи одељци (*Скупштина уочи Тројичина дне на Ловћену, Скупштина о Маломе Госпођину дне на Цетињу, под видом да мире неке главе и Бадњи вече*) били издвојени новим пасусима; како на овом месту у првом издању није нов пасус, одлучили смо да ту не буде почетак поглавља. (Прим. прир.)

2675 Рашта није с почетком прољећа,
кад се сунце са југа поврати
и кад почну дневи напредоват,
кад се земља обуче зелењу
и ствар свака кад на њој добије
нови живот и вид сасвим нови?

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Све једнако, тада али данас,
вријеме ће својим током ходит;
а ово су стари уредили.

ИГУМАН СТЕФАН

2680 Ко је да је, није угодио.

Улази једно момче к њима, целива владика у руку, па игумна Стефана.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Што је, момче, откуда си сада?
Еда ћеш ни што добро причати?

МОМЧЕ

2685 Ја сам улак од Ријеке сада;
сердар Јанко посла ме до тебе
да ти причам што је код нас било.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Причај, синко, што најбрже можеш.

МОМЧЕ

2690 Како чусмо за бој на Цетињу,
да на главу погибоше Турци,
сердар Јанко одмахотправи
два момчета ријечким Турцима:
ко не мисли на Коран пљунути,
нека бјежи главом без обзира!
Турци момчад код себе примамии
и обоје на Обод објеси.
2695 У то сердар поклич низ нахију;
свак потрчи к Ријечкоме граду,
ал' залуду – сви утекли Турци
у лађама пут бијела Скадра;

само Богдан што је похитао
2700 те убио ријечног кадију.
Шћаше доћи сердар с главарима
да ти прича све како је било,
но немаше када оставити,
разурају града Ободника
2705 и све турске куле и џамију,
да наш пазар не смрди некршћу.

*Преклања се улак, целива опет владику у руку, меће му књигу на скут и одлази.
Владика Данило зове ђаче да прочита ону књигу да је чује и игуман Стефан. Ђаче
узима књигу.*

[ЂАЧЕ] (чита)

„Кнез Никола и сви Дупиљани
поздрављамо нашега владику!
Пишемо ти што је код нас било:
2710 Како чусмо што би на Цетињу,
покласмо се с нашијем Турцима.
Дан и ноћ је поклање трајало;
бјеше пуна Црмница Тураках,
десечара, аге, изјелице.
2715 Мало ко нам у помоћи дође;
и ми смо ти грдно изгинули,
половина у бој погибосмо;
нестало је гробља око цркве,
по шестину у један копамо!
2720 По Црмници Турке исјекосмо
и град Бесац с земљом изравнисмо.
Сад ти нема у нашу нахију
обиљежја од турскога уха
до трупине али развалине.“

Владика Данило плаче, а игуман се Стефан смије.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

2725 Ти, игумне, не разумје писмо,
а би и ти на њем проплакао:
по шестину уједно копају!

ИГУМАН СТЕФАН

Разумјех га, ал' плакат не могу;
да умијем плакат од радости,
2730 бих плакао слађе него игда,

ал' код мене када поје душа,
сузе ми се смрзну од радости.

Бије неко у врата од куине, да их сломи; мисле да је луд.

ИГУМАН СТЕФАН

Помоз Боже и Мали Божићу!
Кад је радост са свакоје стране,
2735 нек уљезе и та' луди к нама
да нам кућу напуни смијеха!

Отварају ђаци врата, кад ево Вук Мандушић: намрачио се и црни му брци пали на изломјене токе, џефердар пребјен носи у руке, и сједа код огња, сав крав; никоме ни „помоз Бог“. Зачуде се кад га онаквога виде.

ВЛАДИКА ДАНИЛО

Што је, Вуче? Грдно ли изгледаш!
Виђу да си с краве пољане,
газио си негђе ватру живу,
2740 и Бог знаде до тебе самога
је ли ико ту жив претекао;
ер без муке не прскају токе
ни се ломе такви џефердари
те с' од витке жице саковани.

ВУК МАНДУШИЋ (мрко прича)

2745 На Шћепандан дође ми одива
из Штитарах, љетос поведена,
и каза ми: „Ево харачлије
у Штитаре да купе хараче!“
Те ја скупи педесет момчади
2750 и западни с њима под Штитаре²²
да посјечем Турке изјелице.
Пучу пушке Љешанском нахијом;
мислим: иду Турци у хараче,
па на рају страву ударају –
2755 кад бој чујем у Прогоновиће²³,
те ја потец' са оном дружином.
А кад тамо, мука и невоља:
ударило двјеста харачлијах,
потурице љута Арнаута,
2760 на краву Радунову кулу.

²²Село

²³Село

Сам се Радун у кулу нагнао
 и с њим жена његова Љубица;
 жена млада, ама соко сиви,
 пуни пушке своје господару;
 2765 Радун гађа с прозора од куле,
 седмину је на обор убио.
 Но му дошла бјеше погибија;
 Турци бјеху сламу и сијено
 око б'јеле куле нанијели
 2770 па зажегли са свакоје стране.
 Плам се дига бјеше у небеса
 и кулу му бјеше дохватио!
 А он гађа пушком, не престаје;
 попијева танко, гласовито,
 2775 припијева Баја и Новака,
 припијева Драшка и Вукоту
 и два Вука од села Трњинах,
 Марковића и Томановића,
 а кликује и живе и мртве –
 2780 види страшну уру пред очима!
 Нама жива срца попуцаше,
 потрчасмо кули Радуновој,
 око ње се покласмо с Турцима,
 избависмо из куле Радуна,
 2785 ма изгоре ојађела кула.
 Јошт нам ђеко у помоћ прискочи,
 те од куле поћерасмо Турке;
 до Кокотах, више Љешкопоља,²⁴
 осамдесет и три посјекосмо.
 2790 И у боју код бијеле куле
 олова ми токе изломише,
 а у раздвој боја крвавога,
 најпотоња која пуче турска –
 џефердара држах пред очима –
 2795 престриже га, остала му пуста,
 (плаче)
 по ремику, ка да трска бјеше!
 Више жалим пуста џефердара
 но да ми је руку окинула.
 Жа ми га је ка једнога сина,
 2800 жа ми га је ка брата роднога,

²⁴Села

ере бјеше пушка мимо пушке,
срећан бјеше, а убојит бјеше,
око њега руке не превијох,
2805 свагда бјеше као огледало;
у хиљаду другијех пушаках
познати га шћаше када пукне.
Па сам доша до тебе, владико:
на мору је од свашта мајсторах,
би л' ми могли пушку прековати?

ВЛАДИКА ДАНИЛО

2810 Мрки Вуче, подигни бркове
да ти виђу токе на прсима,
да пребројим зрна од пушаках
колика ти токе изломише!
Мртву главу не диже из гроба
2815 ни прекова бистра џефердара.
Здраво твоја глава на рамена,
ти ћеш пушку другу набавити,
а у руке Мандушића Вука
биће свака пушка убојита!

Владика устаде и даде Мандушићу из одаје своје један добар џефердар.

Регистар властитих имена

[Мухамед] IV, 42

А

А. Младеновић, 7, 37
А. Младеновића, 17, 80
Азије, 8, 26
Алах, 34
Алија, 64, 66
Алију, 64
Алића, 23
Алиће, 29
Андри, 47
Андрије, 47
Андрију, 47
Анђелија, 33
Анђелију, 33
Аранђелу, 49
Арбанасе, 58
Арбаније, 12, 83
Ареи, 4
Арнаута, 97
Арслан-ага Мухадиновић, 7, 38, 39
Атонску Гору, 87
Африку, 8
Аџа, 36

Б

Бадњи вече, 87, 94
Баја, 98
Бајазит, 8
Бајазиту, 29
Бајице, 29, 91
Бајко, 6, 18, 21, 32, 36, 49, 50, 69
Бајком, 69

Бајо, 39, 65
Бајрам, 33
Балета, 17
Бара, 75, 78
Батрић, 6, 24, 33, 40, 61, 62, 71, 84, 92
Батрића, 33
Батрићева, 7, 67, 69, 72
Батрићево, 69
Батрићу, 69
Белонине, 4
Београд, 7
Бесац, 96
Бечом, 42
Бечу, 5
Бјелицах, 72
Блихер, 4
Бог, 9, 10, 14, 15, 26, 27, 29, 32, 35, 39,
40, 44, 53, 55, 61, 66, 67, 69, 71,
75, 76, 79, 85, 87, 88, 90, 97
Бога, 9–12, 17, 23, 58, 70, 73, 80
Богдан, 96
Богдан Ђурашковић, 6, 20, 67
Богдана, 49
Богом, 25, 34, 84
Богу, 34, 59, 63, 64, 69, 77, 92
Божа, 79
Боже, 12, 20, 23, 25, 30, 55, 56, 75, 84, 87,
90, 93, 97
Божи, 13, 19, 27
Божић, 87, 90–92
Божића, 87
Божићем, 33
Божићу, 91, 92

Божја, 35, 52
Божје, 34
Божју, 10, 28, 54, 79, 85
Боку, 56
Бориловић Вуче, 93
Бориловић-Вуком, 92
Борисе, 5
Босна, 83
Босне и Херцеговине, 12
Босни, 64
Босну, 8
Бошњаке, 58
Бранковић, 8
Бранковића, 39, 85
Бранковићи, 62
Бранковићу, 14
Брунчевића, 20
Бурак, 42

В

Валијеро, 58
Велестовац, 90
Велестовце, 29
Велингтон, 4
Видова дана, 61
Византија, 8
Витлејем, 87
Владислава, 9
Вртијељке, 39
Вук, 62
Вук Љешевоступац, 6, 61
Вук Мандушић, 6, 19, 32, 36, 38, 39, 46,
47, 49, 50, 52, 66, 97
Вук Марковић, 6, 18
Вук Мићуновић, 6, 10, 19, 21, 23, 26, 35–
37, 41, 43, 45, 48, 52, 54, 57, 59,
61, 62, 66, 70, 73–75, 77, 84, 85
Вук Раслапчевић, 6, 12, 13, 32
Вук Томановић, 6, 17, 69–71
Вука, 20, 36, 98
Вука Бориловића, 91, 93
Вукашине, 5

Вукота, 6, 13, 17, 18, 27, 37, 49, 50, 72,
75, 84, 85
Вукота Мрваљевић, 6, 13, 36, 49, 60, 61
Вукоту, 98
Вуче, 21, 23, 38, 39, 46, 52, 61, 62, 71, 74,
78, 97, 99

Г

Гергелезе, 63
Гертуком, 8
Гертуку, 8
Гетсиманску башту, 81
Гора Црна, 93
Горе Црне, 12, 22, 30
Гори Црној, 92
Горски вијенац, 7
Горског вијенца, 40, 94
Господи, 94
Грбичић, 54
Грбичићем, 58
Грке, 8
Грчку, 8

Д

Далматинце, 53
Данила, 6
Данило, 6, 8, 23, 26–28, 30, 42, 73, 78, 84,
87–92, 94–97, 99
Данилу, 40, 73
Даница, 65
Драшка, 98
Драшка Поповића, 50
Драшко, 6, 13, 50–59, 62
Драшко Поповићу, 50
Дугу, 18, 47
Дунава, 9
Дупиљанах, 85
Дупиљани, 96
Дупиљанин, 90
Душана, 5, 94

Ђ

Ђинову брду, 91
Ђорђа, 4

Ђорђевић, 4

Е

Еванђеље, 48

Европе, 26

Европи, 8

Европу, 42

Египта, 5

Епир, 8

Ж

Ждрала, 64

З

Зана Грбичића, 52

ЗАЧИР, 7

Зриновића, 94

И

Ива, 94

Иван, 17, 25, 53, 58, 83

Иван Петровић, 6, 38

Ивана, 94

Иванбеговица, 28

Илдериме, 64

Ј

Ј. Миловића, 76

Јанко, 6, 9, 18–20, 23, 28, 29, 31, 32, 35,
36, 38, 41, 45–47, 49, 52, 55, 58,
60, 62, 63, 71–74, 76–78, 80, 85,
95

Јанко Ђурашковић, 6, 11

Јанковића, 94

Јанком, 45

Јанку, 36, 48, 73

Јерусалим, 81

Југовићах, 15, 94

К

Камено, 44

Карађорђе, 4

Карађорђу, 4

Карло, 4

Каруче, 25

Касан, 22

Касана, 22

Касанову, 22

Кастриота Ђура, 94

Кијево, 88

Клисуре, 65

Кокотах, 98

Кома, 12

Комнене, 65

Коран, 63, 95

Кораном, 8

Косова, 20, 75, 94

Косово, 11, 19, 37, 61

Косу, 65

Котари, 65

Котарке, 64

Котор, 50, 57

Котора, 49, 50

Котору, 59

Кутузов, 4

Л

Лазарева, 31

Лазарева, 13

Латине, 70

Латини, 57

Леонид, 15

Леополдов, 42

Лимова, 65

Ловћен, 11

Ловћена, 11

Ловћену, 8, 12

Лотарингски, 42

Љ

Љешанском нахијом, 97

Љешева Ступа, 61

Љешкопоља, 28, 98

Љуб[отињанин], 6

Љубица, 98

Љуботињанин, 17

М

Мали Божићу, 97

Маломе Госпођину дне, 14
Мамону, 83
Мандушића Вука, 99
Мандушићу, 46, 50, 52, 99
Мара, 28
Марко, 63, 64, 66
Марковића, 98
Мартина, 90
Мартина Бајице, 60
Мартиновићах, 20, 48, 91–93
Милана, 94
Милија, 6, 16, 17, 32
Милоњића, 46, 47
Милоњићем, 47
Милош, 14, 15, 31, 34, 66
Милоша, 10, 37
Милоше, 15
Милошева, 15
Милошем, 34
Мића, 78
Мићо, 7, 73, 74
Мићуновић, 19
Мићуновић Вуче, 19
Мићуновић–Вуку, 19
Млетаках, 51
Млеткама, 52, 55, 56, 58
Млетке, 50, 51, 54, 73
Млечића, 51
Млечићи, 44
Момчила, 94
Мујо, 66
Мујо Алић, 22
Мурат, 8
Мурата, 8
Мустај-кадија, 7, 33, 65
Мустафића, 62
Мухамед, 8
Мухамед II, 42
Мухамеде, 8
Мухамедом, 24, 38

Н
Наполеон, 4

Никола, 6, 84, 96
Никшићах, 18
Никшићи, 18
Новака, 90, 93, 94, 98
Нови Граде, 44
Ново љето, 5, 94
Новоме, 44
Нову годину, 94

Њ
Његош, 40
Његошевих, 44

О
Обилић, 15, 38, 84
Обилића, 9, 33, 84, 94
Обилиће, 5
Обилићу, 64
Обод, 95
Обода, 62
Ободника, 96
Обрад, 6, 12, 32, 48, 56
Озра, 49
Озринићах, 49, 72
Озринићи, 17, 49
Озро, 49
Омаров, 81
Орестов, 5
Оркана, 8
Осман, 7, 43
Османа, 8
Острогу, 12

П
Палеолог, 8
Пера, 67
Перо, 67
Пециреп, 17
Пизоново, 5
Пима, 90
Пимом, 93
Пиштета, 22
Подгорице, 40
Пожарске, 5

Пољане, 18
Понору, 90
Поточинах, 49
Прогоновиће, 97
Пророк, 64
Пророка, 35, 63, 64
Пророкова, 40, 41
Пророковој, 36
Пророку, 64

Р

Р. Драгићевић, 37, 40, 44, 45
Раде, 6, 24
Радоња, 6, 11, 20, 50, 57, 58
Радун, 98
Радуна, 98
Радуновој, 98
Радунову, 97
Рељу Крилатога, 94
Ријеке, 95
Ријечкој нахији, 7
Ријечкоме граду, 95
Рима, 15
Роган, 6, 18, 21, 22, 29, 31, 36, 43–46, 48,
50, 51, 56, 59, 60, 63, 70, 72, 77,
79
Рогане, 18, 45, 46, 51
Роганом, 45
Рождества, 91
Рудине, 18
Ружи, 22
Ружу, 22

С

Свободијада, 40
Селим, 40
Селима, 8
Селим-паши, 42
Симуњи, 23
Скадар, 78
Скадра, 12, 95
Скендер-ага, 7, 31, 36, 44
Скендер-Аге Медовића, 60

Скендербег, 9
Скупштина о Маломе Госпођину дне на
Цетињу, под видом да мире неке
главе, 94
Скупштина уочи Тројичина дне на
Ловћену, 94
Собијевски, 42
Совру, 59
Содом, 37
Соломонов, 81
Софија, 81
Спарте, 15
Срб, 64
Срба, 4
Србе, 14, 15, 31
Срби, 5, 40
Србија, 9
Србије, 4
Србима, 8, 12
Србин, 14, 22, 39
Србина, 39
Србом, 14
Србу, 4, 5
Српка, 5
Српкиња, 19, 22
Српкињах, 37
Српкиње, 5
Српску, 8
Српство, 5, 9, 15
Стамбол, 4
Стамболе, 34
Станиша, 28
Станишу, 28
Станко, 6, 17, 29, 32, 66
Старино Новаче, 65
Стефан, 6, 79–81, 87–91, 93–97
Стефана, 95
Стефане, 88
Стефану, 90
Страхињића, 94
Суворов, 4
Суљо, 62, 65

Суљу, 66
Сцевола, 15

Т

Тале, 65
Талије, 56
Теодоре, 8
Томановића, 98
Томановић-Вука, 11
Томаш Мартиновић, 6, 21, 22, 36
Топал-паша, 44
Травник, 38, 68
Травника, 69
Трњинах, 98
Тројичина дне, 8
Тураках, 18, 25, 29, 39, 47, 61, 96
Турке, 18, 23, 24, 29, 39, 62, 64, 66, 67,
70, 78, 93, 96–98
Туркова, 8
Турци, 4, 10, 11, 18, 21, 25, 30, 31, 33,
38–40, 49, 62, 66, 90, 92, 95, 97,
98
Турцима, 17, 18, 21, 24, 25, 39, 43, 49, 59,
62, 66, 71, 84, 85, 90, 92, 95, 96,
98
Турчин, 6, 16, 24, 41, 63, 64, 66
Турчина, 22, 23, 40, 53

Ћ

Ћеклић, 92
Ћеклиће, 35
Ћемовскоме, 25
Ћоровића, 71

У

Уроша, 25, 94
Урошеву, 26

Ф

Фатима, 65
Фатиму, 64, 65
Ферат, 7, 38
Ферат Зачир, 7
ФЕРАТЪ ЗАЧИР., 7

Х

Хајки, 65
Хамза, 18, 19
Хамзи, 19
Хамзом, 19
Хаџи-али Медовић, 7, 29
Хрвате, 53
Христова, 27
Христовом, 91
Христову, 28

Ц

Цариград, 29
Цетинскога, 84
Цетиња, 92
Цетиње, 79, 85
Цетињем, 93
Цетињу, 14, 16, 95, 96
Ципар, 8
Цмиљанића, 94
Црквине, 11, 13
Црмница, 84, 96
Црмнице, 25
Црмници, 96
Црмницу, 84
Црна Гора, 31
Црновиће, 94
Црногорац, 6, 63–66
Црногорацах, 29, 62
Црногорка, 70
Црногорца, 58, 70
Црногорце, 10, 58, 59, 70, 79
Црногорцем, 16
Црногорци, 11, 16, 22, 33, 36, 44, 70, 84,
85
Црногорцима, 29, 39, 43
Црнојевић-кнеза, 26
Црнојево, 28
Црну Гору, 9
Цуца, 6, 75, 76
Цуцах, 72

Ч

Чево, [61](#)

Чеву, [49](#)

Ш

Шарина, [64](#)

Шварценберг, [4](#)

Шенђер, [50](#)

Шенђера, [39](#)

Шенђерову, [40](#), [50](#)

Штитарах, [97](#)

Штитаре, [97](#)

Шћепан, [50](#)

Шћепандан, [97](#)

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Лажни цар Шћепан Мали
Историјско збитаје осамнаестог вијека

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. **Лажни цар Шћепан Мали**
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

	5
ПРЕДГОВОР	6
ЛИЦА	8
ДЈЕЈСТВИЈЕ ПРВО	10
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
На Цетињу	10
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	13
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	15
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	16
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	19
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	24
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	26
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	27
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	29
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО	34
ДЈЕЈСТВИЈЕ ДРУГО	38
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
На Чево	38
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	40
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	42
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	45
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	46
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	48
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	50
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	54
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	63
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО	63
ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДАНАЕСТО	66

ДЈЕЈСТВИЈЕ ТРЕЋЕ	67
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
На Цетињу	67
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	68
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	69
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	71
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	72
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	75
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	79
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	82
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	85
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО	87
ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДАНАЕСТО	90
ЈАВЛЕНИЈЕ ДВАНАЕСТО	92
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРИНАЕСТО	93
ДЈЕЈСТВИЈЕ ЧЕТВРТО	95
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
На Цетињу	95
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	96
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	99
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	106
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	110
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	113
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	114
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	118
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	120
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО	122
ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДАНАЕСТО	124
ДЈЕЈСТВИЈЕ ПЕТО	127
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
У Скадар, у соби Мехмет-пашиној	127
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	129
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	131
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	133
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	136
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	137
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	139
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	144
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	145
Регистар властитих имена	147

Не пита се ко се како крсти,
но чија му крвца грије прси,
чије л' га је задојило мл'јeko.

Ne pita se ko se kako krsti,
no čija mu krvca grije prsi,
čije l' ga je zadojilo ml'jeko.

ПРЕДГОВОР

Шћепан Мали био је лажа и скитница, али је знамениту епоху у Црној Гори и у околини учинио именујући се рускијем царем. Његов живот још нико описао није, јербо се само у преданијама главна ствар садржава, а друге се ситнарије с дугијем временом губе. Докуменатах слабо се код нас налази, јербо по недостатку хартије често пута и листови светијех књига за фишеке су се употребљавали; стога се и о Шћепану на Цетињу није нашло ништа до ови листићи од игумна Мркојевића, којег оvdје fac-simile постављам.¹

Због важности догађајах и због чудноватости Шћепанове ја сам жељео штогод о њему написати. И, доиста, да случајем не пођох у Млетке у почетку 1847. године, не хтијах ништа вјернога о њему своме роду објелоданити.

Али у Млетке када дођох, потрудим се и којекако уљезем у огромну архиву бивше старе републике млетачке.

Господин Томазео усрдно прискочи, и би ми на руку; чувара од архиве, старога маркиза Солари, готово слободном и веселом горском поезијом и причањем замађијам, те ми добри старац почне по мојој ћуди играти; пет шест ваљатијех писарчићах три читаве недјеље по свима угловима од архиве копаше, и што год се могло наћ о чудноватом Шћепану и о другијем стварима односећи се Југословенства, све исписаше.

О Шћепану сам извјестија чиста сабрао из рапоратах Пасквала Цигоње, изванредног провидура которскога, која је достављао својој влади у Млетке. А провидур их је добивао од својијех ухода са свију крајева.

Што се пак тиче Порте отманске, каква је средства противу Шћепану употребљавала, то се види из рапоратах тадашњега посланика млетачкога при Порти

¹Факсимил је додат првом издању између корица и насловне стране, на засебном листу папира:

„Аџ 175 годѣ ѡвнѣ степанъ мали коегѣ поставише черногорци царемъ:
и царствова ѣ чернѣ горѣ 3 летѣ насрѣмотѣ тѣрацкомѣ царѣ ѡ свој ѣвропи
назѣи: и сего годѣ посла тѣрацки царѣ два наснана везира ѣрменн-
скагѣ ѡсосанскагѣ на чернѣ горѣ союзчисленнѣмѣ воинствомѣ » воеваше
на чернѣ горѣ: ѡсрамѣтно по-коше ѡне свелнкѣмѣ стѣдѣмѣ: ѡвенѣцѣнски
дѣсѣ посла :кз: тѣсѣцѣ воинства помѣрѣ на чернѣ горѣ скѣпа зѣдоговор-
омѣ цара тѣрскѣга: и ѡннѣ срамѣтно вратннѣ ѡстѣднѣ: ѡвоѣ скон ѣвропи:
ѡцѣломѣ свѣктѣ ѡзвѣктѣно ѡвнѣ ѡсти вѣи ѡво пишѣ свонѣмаѣ ѡчнѣма
гледѣ: ѡнаарѣатѣ мѣксѣ подносѣѣ: пнѣ ѡзѣдѣсѣ Мѣрковнѣчѣ своѣрѣчнѣ: и
пѣрѣвѣ тако вѣнѣ здравѣ и весѣлѣ: ѡмѣнѣ.

отманској, г. Јустинјани, и тадашњега вицеконсула у Скадру, г. Дуодо. Да све ситнарије овдје ставим што су ова тројица писали, дуго би било; али између истијех неке морам споменути да се увјере читаатељи да у дјелу овоме мојега сопственога ништа није што није основано на причању народном и на рапортима више речене тројице.

Оно што народ прича види се у историју Милутиновића; а оно што речена тројица пишу, оно се само у архиви могло наћи.

На примјер, код њих стоји како је патријарх пећи с њега пострадао; како му је Симо Цетињанин са својом дружином барјаке руске направљао и на дар шиљао; како су му Дубровчани различите посланице, различита вина и богату портантину (носила) на дар послали. Тамо је Џаја папагао, сердар (граф) Бујовић; тамо је страдање Шћепаново код Арслановића у Херцеговини, подобно Мазепину; тамо су калуђери, који у шишу (штапу) писма из Русије доносе; тамо су по имену сви главари турски који се налазе у овоме дјелу; тамо је патријарх Есперијус са својом намјером; тамо је архимандрит барски Дебеља, Србин душом и тијелом; тамо је по други пут војска послата од Порте године 1774. – стотину тисућа војске под другим беглербегом румели-валисом, – да удари на Црну Гору. Но погибија Шћепанова све то развије и задовољи охолост турску. – Шта су јошт о овоме чудноватоме човјеку писали, именујући га негдје царем и негдје императором, човјек се мора управо чудити кад види какву им је маглу био угнао у тикву.

Ја сам ово дјело јошт 1847. године написао, а данас га на свијет дајем у Трсту на Спасовдан 1850.

Сачинитељ

ЛИЦА

ВАСИЛИЈЕ ЈОВАНОВИЋ БРКИЋ, патријарх српски

ВЛАДИКА САВА

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ, игуман

ЈОВАН АВРАМОВИЋ БЈЕЛИЦА, прото

АНДРИЈА ЂУРАШКОВИЋ, поп

МОНАХ

ШЋЕПАН МАЛИ, лажни Петар Трећи, цар русински

ГЕОРГИ КНЕЗ ДОЛГОРУКОВ, генерал и посланик царице русинске Екатерине Вторе

ВУКАЛЕ, сердар

НИКО МАРТИНОВИЋ, војвода

ЈОВО ПЕТРОВИЋ, сердар

ГРАФ БУЈОВИЋ, сердар бокоцоторски

ВУКСАН МИЛИЋ, војвода

ДРАГО ВУКОТИЋ, војвода

БЕГЛЕРБЕГ, серашћер румели-валиси

ОСМАН-ПАША, везир босански

КАРАМАН-ПАША ДУКАЋИНСКИ

ШУВАЈЛИЈА-ПАША

МЕХМЕТ-ПАША

КАДИ-АШЋЕР, врховни бојнички судија

МУЛА ХАСАН

ИМАН ХУСЕИН, свештеник турски

КАДИЈЕ

СМАЈО, татарин

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ ЊЕГУШ

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ, четовођа цуцки

ПЕЈО МАЏАР, улак

СТРАЖАР

ВОЈНИК

СЛИЈЕПАЦ

ПАПАГАО

ПУК

КОЛО

ДЈЕЈСТВИЈЕ ПРВО

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

На Цетињу

1767. године у априлу доводе главари и многи народ Шћепана с Мирца на Цетиње. Јово Глуходољанин пред њим носи знаме руско; Перо Дрпа с прочима свира му у диле; Бошко Томић и Марко Пјешивац пјевају из гласа.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

(Пред народом наслонивши се на мач)

Весели се, праху Немањића,
Немањића и Гребљановића,
јер ће ваше круне засијати
како јарко сунце на истоку,
5 знамена се ваша развијати
над велике ваше развалине,
потећи ће кржаве ријеке
од нечисте крви агарјанске,
опрат Србу љагу са образа.
10 Отвор'те се, витешке гробнице,
сама славо, само прибјежиште
по Косову српскијех јунаках,
ево зоре на ваше брегове
да нам општу обасја светињу
15 и аманет наше народности.
Сад пропојте, Високи Дечани
и лијепа лавро Студенице,
свети спомен из вјечне читуле
за слободу падшим јунацима.
20 Здружите се, громи и потреси,
земљи српској друго лице дајте,
е нечистом ногом окаљата.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Стан', сердаре, лаковјеран ли си.
Приђ' омјери, па ћеш искочити;
25 ко посрне, мудроват му бране;
није шала што се урадило.
Извео се народ из свијести,
узвијали Турци и Млечићи,
облачи се са свакоје стране;
30 узјарила браћа православна
около нас на четири стране.
Док поможеш, да се не одможе;
веће жалим бруке него муке.
Цар се каже, но ако узлаже –
35 та несрећа чему ће прилицат?!

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Чему ће прилицат?
Ако ишта очи помагају,
и ако је игђе ишта било,
чисто знади, оче игумане,
40 цар је руски данас на Цетињу!

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Цар
О несрећо, да те Бог убије,
свагда си се на нас товарила!
Што је чему подобно и бива.
45 По чем' тако ти познаде чисто
цара главом у тога човјека?

СЕРДАР ВУКАЛЕ

У разлог се мало, аманет ти!
Ја у врећи мачку не купујем.
Ево има по године данах
50 откако је доша у Маине,
сва је земља њему поврвјела
са поклоном и са колачима;
доходе му дари небројени.
Котор му је послао барјаке
55 са крсташем орлом русинскијем,
а Дубровник ситне посланице,
посланице с цукром на товаре,

розолију и ципарско вино –
да се храни чим се потхранио;
60 наш патрика из Пећи питоме
спремио му на поклон брњаша,
свога хата како горску вилу,
златну купу Силнога Душана –
ока злата оку прима вина,
65 царска купа да с њом цар напија.
Колико је нашега народа
од Црнога до Сињег мора,
свак га зове царом и жељкује.
Ја сам њему посљедњи пошао
70 и видио што је и како је.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Великога чуда те ми причаш!
И по томе држиш га за цара?!
То је хука глупога народа,
ја ти зато пјан поигра не бих.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

75 Разуми ме, и дај ми казати.
Кад пођосмо у петак за њега,
у неђељу окупи се пука
у Маине тушта непрегледна,
изведи га ондје пред народом,
80 па изнађи око десетине
те су били у Петровом Граду
са владиком нашим Василијом.
Сви макоше душом и напретком
да је Петар и да га познају.
85 Не остави ни на то од муке,
већ ми брже у манастир пошљи;
донесоше лик Петра Трећег,
– свој лик узе, па поче плакати.
Свак заплака, и невоља бјеше:
90 виђи слику, а виђи прилику,
како да си разреза јабуку,
како што су двије капље воде;
него немој, оче, лудовати,
ни кобити срећу и поштење
95 цијелога нашега народа;

цар је, вјеруј, ал' како ти драго.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Би се, бруко, када имаш с киме.
Што му друго име не дадoste,
но вежете неслик с неприликом –
100 грдну главу на труп нејакашни.
Да ли на нос неће посрнути?
Би л', сердаре, гадно виђет било
труп ђетински с дебељевоm главом;
главу бичју на труп од јунета?
105 Но отвори очи те прогледај
што би могло до послијед бити.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Хвала Богу, несрећна човјека!
На крај му се стат не може нигда:
у њега су куке и завраке
110 и мудрине неке из дубине,
што ни врагу на ум доћ не може.
И он мисли у његовој глави
да ми ништа слано не једемо.
Ма буд' ли сам ја, игумне, слијеп,
115 ка толики свијет ослијепи?
Хајде, оче, молим ти се с капом,
ти с очима тако бистријема,
да се ужа једнога држимо
и за вођом једнијем идемо,
120 јер су друге карте пропојале.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

Владика Сава дође међу народом.

ВЛАДИКА САВА

Добро дошли, браћо Црногорци!
Свагда ми ве мило погледати,
нагледат се дивоте момаках,
нагледат се свијетла оружја;
125 смије ви се небо под којим сте,
смије ви се мјесто на кому сте,

а камоли вас љубеће срце,
па јошт срце нашега владике.
Ал' ме добро чујте и вјерујте,
130 рад бих био за што стећ не могу:
за овацах мојих три хиљаде,
за мојијех стотину воловах –
да вас данас на сакупу није,
јер се бојим бруке и грдила.

ВОЈВОДА НИКО МАРТИНОВИЋ

135 Рашта тако, драги господаре,
изненада нас забуши листом?
Сакуп овај на зло не приличи,
но на радост и на вјечну дику
цијелога рода ришћанскога.
140 Наша земља су чим се дичила
до слободом и до прибјежиштем?
Јербо нигђе спасенија нема
у свијету од тиранске ћуди
до у наше горе стијешњене.
145 У њима се досад утјецало
и тиранству по носу давало.
Рашта цару да је забрањено,
па јошт нашем цару православном –
ја се томе дочудит не могу!

ВЛАДИКА САВА

150 То би била брука и грдило
и похула на јуначку дику
да икому уток забранимо.
Он је мога утећ као многи,
али што се лажом претовари
155 и узвија народ на све стране –
то ми не да мира ни лијека,
то на добро изисти не може,
но на бруку и велику муку.
Цар је име велико, војвода!
160 Цар без царства – куд ће већа брука?

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

Изведоше међу народом Ника Ђурова, Марка Тановића, Вука Маркова и јошт њих десетак који су с владиком Василијом ходили у П.-Бургу и гледали Петра III-га да их чисто распитају је ли он.

ПОП АНДРИЈА ЂУРАШКОВИЋ

Чујте добро, наша браћо драга,
те сте скоро у Русију били
и гледали цара русинскога,
кумимо вас од неба до земље,
165 па унакрст земље и свијета,
кажите нам бистро и лијепо
је ли ово главом цар русински.

СВИ (из гласа)

Потежемо сви на нашу душу
да је ово главом царе Петре.
170 Када бјесмо оно у Русију,
сви смо једном сакупно отишли
код његова двора великога;
и он главом испред свога двора
шеташе се тамо и овамо
175 сав у срми и у чистом злату,
кратку пушку на руке носаше.
И цар Петар ак' ово не буде,
цијелом се хватамо народу
у све наше главе и имуће;
180 наше главе на огњу разнес'те,
а имуће народу у пиће.
А ето му облик под Маине:
да л' нијесте њега износили
и виђели – очи вам испале –
185 свеколико што је и како је.

НАРОД (из једнога гласа)

Цар је, цар је, чисто смо виђели.
Но, главари цијела народа,
хајте к њему те га доведите;
жели народ гледат га очима,
190 поздравит га и поклонит му се.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

Оду главари у собу к Шћепану и воде га међу народом. Велика фиска од радости, грмљаве пушаках – чудо се ради. Начине му сједницу насред поља те сједне. Владика Сава подалеко од њега сједне, главари око њега дубе; а народ сав у гомили кругом стоји.

ШЋЕПАН (к народу)

Поздрављам те, витешки народе,
права дико рода славенскога,
огледало борбе нечувене,
195 пречишћена искро вјековима,
мучениче и жертво слободe,
прогнаниче за част од тиранах.
Што уради Исток са Западом,
какве страшне учини промјене,
какве силе сатрије вријеме!
200 Плијенише народи Римљане,
утопи се Грчка у баснама.
Какве мишце Осман испрелама,
з'јевајући да свијет прогута!
Бола, Куран утрије Славјане –
205 братске крви просипју ријеке.
Ко би икад мога вјеровати
да народац један без приправе
мож' остати и противу стати
дивљој сили, свих залах састави,
210 стамболскијех грубијех хаканех
и отровној сили вјеровања?
Поздрављам те, светињо славенска!

Целива земљу пред собом.

У тебе је моје спасеније,
а у мене твоја срећа сјајна;
215 све ћу оне испунит објете
које ти је мој велики предак²
торжествено за труд обрекао;
неће нигда благородна жертва
без обилног плода останути.
220 Поздрављам те, јуначки уточе!
Нека будеш и царским утоком –

²Петар Велики

ах несрећна цара раскруњена!

Плаче и сав народ плаче.

ПОП АНДРИЈА

Господаре, цио народ жели,
ако милост твоја извољава,
225 да му кажеш твоја странствовања
и рашта те с престола дигоше.

ШЋЕПАН

Хоћаху ме оженил Латинком,
да с њом мрсим петке и сриједе,
а ја не кћех никад ни довијек
230 своју чисту вјеру погазити;
вољех царство земно изгубити
но небесно да изгубим царство.
Тада мени круну одузеше,
хоћаху ми и главу узети.
235 Ја побјези ноћу без обзира;
знам – за мене уточишта није:
ко би смио, примити ме неће;
ко би хтио, примит ме не смије.
Хајде, смисли, баш у Црну Гору,
240 која ми је срцу понајближе;
примиће ме, а примити смију.
Те ја дођи срећно у Цариград
у једнога добра ришћанина,
све му кажи што је и како је.
245 Он ме кровом у кућу намјести,
док телали на свакоју страну
заурлаше по клетом Стамболу:
„Цар је руски негђе у сакрову
у нашем граду великоме.
250 Ко га цару на поклон доведе,
дава султан благо небројено,
нек га носи докле се надости;
ко л' га скрије али куд протури,
нове ће му муке ударити
255 којих нема у канон Османов.“
Препаде се мој кукавни газда,
дрктећи ми почне говорити:
„Да се можеш мишом прометнути,

сакрио те не бих никојако
260 од вражјега носа и претреса;
да се можеш тицом прометнути,
не би тебе крила унијела,
колике су куке и окуке,
док би на пут прави излетио.“
265 Препадох се да ћу погинути,
јер су језни Турци на Москове.
Но кад мрче, газда ме позове,
те ми скупа дућану његовом,
те он са мном у врећу памука,
270 замота ме и нареди красно,
па сјутрадан пет стотинах врећах
из Стамбола спреми пут Млетака,
те на броду са мном у памуку.
Из Стамбола у врећу побјегох,
275 а из вреће у Млетке изљегах;
те ја морем докле у Сплџет дођем,
све за Гору Црну пропитујем.
Кад видјеше жбири и увода
што жељкујем и куд ми је срце,
280 ишћерај ме у Херцеговину;
те ја скитај тамо и овамо
докле дођи у Арслановића.
Не питају што сам ни откуд сам,
но питају кога сам заната.
285 – „Јахач добар, друго не знам ништа.“
– „Добро, Н'јемче, сјутра ћемо видјет;
ако слажеш, главом ћеш платити.“
Сјутрадан ми коња изведоше,
силна хата ка горскога дива,
290 некована и необјахана,
те халата Арслановић-аге.
Скупило се педесет Тураках
да гледају ка ћу погинути.
Ја појаши хата ка сокола,
295 понесе ме како вихор луди
куд сам шћеде и куд првом скочи.
Дан и ноћ сам на коњу летио,
док од силе и умора прште.
Ја отолен пјешке у беспуће,
300 дан четврти у Новоме сађем,

из Новога дођем у Маине
и ево ме, браћо, међу вама.
Са највише среће на свијету,
са гордога царскога престола
305 у несрећу најљућу упадох –
у скитање, срамотно страдање.
Презрела ме јоште срећа није
кад сам доша у своме народу,
за којим ми срце с усхићењем
310 у царскоме дому туцијаше.
Ах, судбе се по вјетру окрећу!

САВ НАРОД

Благо нама, наше сунце сјајно,
кад те срећа нама донијела!
Јошт нијесмо срећу изгубили
315 кад међу се цара видијесмо
наше крви, нашега језика.
За твој живот наше полагамо,
твоја ријеч наш ће закон бити;
на наша ћеш дјела видијети
320 нашу љубав Русиј' посестрими,
нашу љубав к твојој царској глави,
нашу љубав к твојој царској кући.

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Доходи поклисар господина Обрјескова, посланика рускога у Цариграду и дава владици Сави писмо. Владика натмурен чита и каткад се пообјехне.

ШЋЕПАН (зажаренога лица)

Откуд писмо, господин-владико?
Какве ти је гласе донијело,
325 те нити си сјетан ни весео?
Да се Турци од мене не плаше,
али да ме Руси не пањкају,

да утока ни овђен не нађем?

Владици Сави га је тобож мучно обличити гдје је у кућу дошао.

ВЛАДИКА САВА

Да ... да ...

ШЋЕПАН

330 Ја не знадем што је то дакање,
но ја хоћу чисто и открито
да се збори преда мном и твори.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(владици Сави)

Што се стидиш од те паралаже?
Гостепримство да не увриједиш?
335 Код бестидна и срамотна лица
добродјетелъ немаде цијене.
Да л' не видиш куда он кубури?
Званијем се лажним освештава
те првенство неко присвојава.

*Хука и велика бука од Шћепана и свега народа; да прождру Мркојевића, али се
којекако умире, и народ иште да му се прочита писмо.*

ВЛАДИКА САВА (чита писмо)

340 „Освештени господин-владико,
и остали врховни главари
од народа храброг црногорског,
сверусинска велика царица
с душевном је скорбом разумјела
345 да се код вас јесте појавио
самозванац некакав лажави,
а под Петра Трећег именовом.
Свако знаде, ја мним и ви знате,
да се Петар Трећи преставио
350 јошт тисућу и седме стотине
и шездесет и друге године
у цвијету од живота свога,
од тридесет и шест пуних љетах
и стотину тридест и пет данах,
355 па ми дође висока наредба
да вам ову објавим истину.“

ШЋЕПАН (хитно)

Како ти се то писмо допада,
господине и владико свети?

ВЛАДИКА САВА

360 Ђаволико веома, Шћепане,
у ружан си поса загазио.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(владици Сави)

Не чудим се ја једној будали –
у свашто ће она загазити,
но се чудим нашим првенцима,
главом будућ једнога народа,
365 јошт народа свим злам изложена,
за каквом су отишли памећу,
какав их је вјетар узвијао.
Да л' не видиш чисто Црногорце
јер су злијем трагом обрнули?
370 Бадава су сви докази наши,
јавне лаже његове бадава –
ђаво им је очи засјенио,
ђаво им је свијест полокао.
Неки кажу да су га познали,
375 ђе се с пушком испред двора шета;
када цари с пушкама шетају?
С друге стране – снови и гатања
по свој су се земљи разасули
предскажујућ страшна собитија.

ВЛАДИКА САВА

380 Ово није ништа до несреће
и грехови неки сустигнули,
те је преврат доша и овоме,
ка све српско што се превратило.

ШЋЕПАН (народу)

385 Чујете ли оно мудровање?
Они су се мене уплашили
јере ћу им узет власт врховну,
па кад им се власт узме врховна,

предсказују страшну погибију
Гори Црној и њеној слободи.
390 Ко ће горе, вашу постојбину,
стрмоглавце игда окренути,
ка причају ови духовници?
Ко их може игда окренути
док су такви момци ка лавови?

Показује руком на народ.

395 Ко их игда може окренути
кад османском гигантском напрегу
пред горама овим крвавијем
челикове споне попуцаше,
када Осман, опити добићем,
400 у најлуђој својојзи пјаности,
Црну Гору с мора на Морачу
сву прекрива својим љешинама,
ал' јој образ оцрнит не мога?
Доходе им писма нечесова
405 те ме прате злбом и лажама;
мало им је, кривоклетницима,
е ми круну моју одузеше
и све царство, моју ђедовину,
но ме злоћом гоне по свијету
410 име царско да мени одузму,
те ми служи жалосном утјехом
у плачноме моме странствовању.

Јако плаче.

Чујте мене добро, Црногорци,
изнова сте мене зацарили
415 и дали ми Божју вјеру тврду
да ћете ме вјерно послужити,
а ја вама труде наградити.
Ви ме сада снова расцарите,
ал' накаж'те и прожен'те грдно
420 црну капу, ода зла бјелегу,
која лаже међу вама сије,
јербо среће није у народу
којим капа руководи црна.

*Старешине и сав народ скоче као бијесни и прожену владику Саву, Теодосију
Мркојевића и њину дружину, којих у све није више од десетине било. Брже боље
потрче, узму владици Сави седамдесет воловах, подијели их народ.*

ШЋЕПАН

425 Слушао сам, вјерова нијесам,
да Кастриот на Пољу задримском
једним махом сабље и мишице
у околу храбре своје војске
воловску је главу одсјекао.
430 А то чудо данас са очима
ево виђех на Пољу цетињском:
Марковићу Лазо с јатаганом
одсјече је волу ораћему
једним махом, ка главу купуса;
435 паде глава пред њим на пољану,
а страном се одваља трупина.
Средства људе чине великима;
и Скендербег не би онај био
да га Запад није потпирао.

Шћепан поставља уредбе по Црној Гори: озида седам кулах на врхове од Ловћена за спомен седам великих бојева црногорских с Турцима; просипље десет дукатах на друм (пут) крстачки да види смије ли их ко украсти, је ли му уредба јака; повраћа се окружен са свим главарима на Цетињу уз свирање дипалах и грмљаве пушака.

ШЋЕПАН (у скупу међу главарима)

440 Сад сам свету дужност испунио,
кад бесмртне дигох споменике:
седам кулах на седам планинах,
вјечни спомен за витешку дику.
Докле човјек по горама ступа,
445 докле сунце свој пут не изгуби,
дотоле се вијек протегнуо
храбријема оним јунацима
којима сам дига споменике.
Сада мало могу одахнути:
450 уредбу сам у земљу метнуо,
знадем народ да ме уважава;
просипа сам на путу дукате –
трећи дан се цијели нађоше.
Није стидно похвалит се право –
455 ја учиних што нико не мога
откад ове горе поникоше.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

Долази патријарх пећки Василије Јовановић Бркић, спровођен од много народа, утекавши ноћу из постеле од Тураках који су били дошли да га одведу Караман-паши Дукађинском да га речени паша објеси или на колац удари због споразумјенија које је водио с Шћепаном. Патријарх приступи смирено Шћепану, а овај сједи, прима га као цар, гордо, не сусретавши га.

ПАТРИЈАРХ

Благо мени и роду српскоме,
Богом проста моја страданија!
Нити жалим стада ни престола,
нити лавре, грађу Немањића,
460 када цара виђу на Цетињу,
над њим барјак, царско знаменије!

Шћепану се вија царски барјак на кули.

Имао сам рашта пострадади
и трпјети муке свакојаке.
То сам свагда у Бога просио
465 да му виђу ја помазаника;
жеља ми се данас испунила,
сад ми жао није умријети.

Плаче патријарх од радости; чини му Шћепан руком знак да сједне, патријарх сједа.

ШЋЕПАН

Захваљам ти, поштена старино,
за велико твоје усрдије;
470 твоје жртве и твоје трудове
Бог и ја ћу знати наградити.
Такови су ријетки пастири
који радо собом и имућем
притијечу на олтар народњи.
475 Глас је општи мени потврдио
страданија твоја нечувена
на острву Ципру заточником;
но нам од њих штогод пораскажи,
да мучења спомен дијелимо,
480 да ти души буде полакшије.

ПАТРИЈАРХ

Господаре, наше сунце јарко,
када зачух да си ти дошао

у нашему крају и народу,
засјаше ми лавре Немањића,
485 у рај ми се претвори Рација,
српска света земља Палестина;
исто ми се срце обрадова
ка да Душан велики устаде,
ка да Србе позва на освету;
490 ја ти пошљи онај колач мали,
да имадох круну Немањића,
шћах ти круну на дар отпремити.
То се зачу у равну Рацију
да ти спремих велике поклоне:
495 царску купу и хата мојега.
Скочи грдни мучитељ христјански,
од Рације паша Карамане,
ухвати ме ноћу у Дечане
и свежи ми руке наопако,
500 и спремиме Турком свезаного.
Бацисхе ме Ципру на отоку.
Кад ми бјеле развезаше руке,
сви ми нокти с руках попадаше.
Ту тавновах четири мјесеца
505 под подругом и под мученијем;
све сам дане у плач проводио
молећи се небу милосноме
да ми душу узме из тијела,
избави ме муке песијанске.
510 Кад се мјесец напуни четврти,
пуштише ме из клетога ропства.
Како дођох у патријаршију,
јошт с вечера пођем у постељу.
Тек сан први бијох дохватио,
515 док затрупа неко на вратима;
кад али је момче од христјанах,
утреса се као прут над водом:
„Бјеж’ за Бога, прсвети патрика!
Ноћас татар стиже из Стамбола
520 поганоме паши Караману
да ти живот узме на мукама,
на конопу ал’ на клетом коцу –
и сад ће те ухватити Турци.“
Ја побјези у чему се нађох,

525 не одмакох ни стотину кроках,
а манастир опасаше Турци.
Стаде писка јадне калуђере
и црковне проче служитеље.
Ништа не знам што се учинило,
530 јесу ли их Турци погубили
и бијелу цркву разурили.

Плаче и сви наоколо плачу.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

ПОП АНДРИЈА ЂУРАШКОВИЋ

Боже драги, на свему ти хвала,
какве власти дарова ђаволу!
Ма ако смо за грех прађедовски
535 закривили да се измучимо,
ма нијесмо да се истражимо.
Јер ако се листом истражимо,
ко ће ти се за гријех кајати
који паде на српско кољено?
540 Ко ли ће ти уживат милости
кад се једном на Србе смилујеш?

ШЋЕПАН

Лакше, попе, куд си загазио?
А ево си, опрости ми, Боже,
ка да с Богом правду започео.

ПОП АНДРИЈА

545 Невоља је, драги господаре,
да изиде човјек из свијести
што се чини на свакоју страну;
ка невиност страда од тиранства,
како плаче правда пред неправдом.
550 Опрости ми, Боже свемогући,
ка да ни ти главу не обрћеш
што се чини по земљи несрећној,
ка да ти је то најмања миса,
кад неправду сатријети нећеш.

ШЋЕПАН

- 555 Стани, попе, да те разаберем.
У Бога је тренућ што и вијек,
у Бога је вијек што и тренућ;
друкчије се рачуна на небо
но на земљу што ми рачунамо.
- 560 Божја дјела распитат је трудно.
Да л' не читаш његову таину
и у моју судбу нечувену?
Може бити да сам ја месија
доведени руком невидимом
- 565 да зла ова листом утаманим,
да неправде разрушим олтаре,
да подигнем и окруним правду,
да саберем стадо разагнато.

Патријарх устаје на ноге и чита „Слава въ вышнихъ Богу“.

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

Доходи момче непознато и даје Шћепану писмо. Шћепан га дава попу Андрији да га прочита. Каже поп – на писму не има потписа и хоће ли на глас читати. Шћепан даје знак да чита.

ПОП АНДРИЈА (чита писмо)

- „Вашем царском величаству поклон!
570 Безимењак ово вама пише,
безимењак, ама Србин прави.
Без преваре нек ти је на знање:
страшна ти се скувала попара.
Млетке су је добро осолиле,
575 а Цариград боље опаприо.
Што је турске силе у Европу,
ето ти је листом у сватове.
Чврсти кости за опаке гости.
Ја се бојим, и жив сам умро,
580 да ђавоља сила не надвлада,
да слободе искру не угаси,
спрам које се из ропства крстимо.
Ја све ово по чистини знадем,
вражју мрежу пред очима имам.
585 Од мора се мало што плашите;

обичај је стари Венеције
да све маха пред Стамболом репом.
Ал' што ће му ту помоћи дужде?
Ко ће слабе извест Талијанце
590 на литице ваше непрегледне,
које су се свуда накупиле
по границе дужда млетачкога,
на којим се излежу орлови,
с којим вјечно ратују громови.
595 Нови царе, био нами срећан!
Ево згоде а ево прилике
да покажеш цијелу свијету
како ће ти круна пристојати.“

ПОП АНДРИЈА

Бог да прости, чуднога Србина!
600 Крупно пише, ништа не замеће,
но истину у очи говори.
Управ сада треба показати
како ће ти круна пристојати;
пази добро, из главе не вади
605 од каква си рода великога.
Свак је рођен да по једном умре,
част и брука живе довијека!
Без муке је јунаковат лако,
ма под круном од олова тешко.

Шћепан, натмурен и објешених браках, пита књигоношу ко му је дао ову књигу. Књигоноша му натајно каже да му оно пише архимандрит барски Дебеља, којег је Мехмет-паша скадарски спремио с писмама к провидуру которскоме да главе како ће ударити на Црну Гору.

ШЋЕПАН (к патријарху)

610 Светијејши оче патријарше,
ти познајеш Турке у Европи,
колико је силе у Турчина
и јесу ли ваљасте јунаци.
Бисмо ли се могли одржати?

ПАТРИЈАРХ

615 Господаре, не знам ти казати;
нигда роба за моћ тиранина
немој питат да се не превариш.

У ропству сам рођен и пораста,
страх је турски крв моју смрзао;
620 ја не могу већ никад имати
поњатија о томе правога,
но се мучи како те Бог учи.
Са помоћу Божом и светијех,
са чистијем постом и молитвом –
625 Бог ће дати да се одбраните.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Доходе Турчин Перовић, Вујадин Кривокапић, Бајо Гавриловић и Пејо Пешикан и доводе два татарина турска свезана пред Шћепаном.

ШЋЕПАН

Добро дошле, цуцке четовође!
Доста ми се главах нанесосте,
па и робје доводит почесте.
Откуда је то двоје Туради
630 те сте ми их на дару довели?

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ

Јад их знао у њихову главу.
Западосмо удно Суторине,
кад ево их право пут Новога,
нагазише те их похватасмо;
635 а један ни у Нови утече,
јер имаше коња пребијесна.
Ја би река ере су татари,
рашта има некакијех књигах
три највише у њих руковети,
640 и ево их те их разгледајте.

Дава Шћепану писма.

Колико смо јада видијели
питајућ их путем цијелијем
да нам кажу што су и откуд су,
и никад им, пасијем вјерама,
645 измамити ријеч не могасмо.
Но гледајте што у писма пише,
а њих ћемо сада распитати;
ако ишта слажу, погибоше;

оба ћу их удрит иза врата!

Сила се народа сабрало. Шћепан гледа писма као да умије читати, а Бајо извади го мач више онога старијега татарина и почне га питати. Свак се из љубопитства ућутао и гледају што хоће да буде с Бајом и татариним.

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ

650 Кажуј право, грдна потурице,
откуда си и куд си ходио,
јер ти није, видиш, размицања,
но ти глава сад о концу виси.
Ако слажеш, конац се прекиде;
655 каза л' право, вјеруј јемца Бога,
пређе моје не с'јече се твоја;
здравио ћу те кући отпавити
под оружјем, капе накривљене.

СМАЈО (татарин)

Ја сам родом из Херцеговине,
660 из тврдога Стоца на Брегави;
татарин сам везира Азама,
у његове пребивам сараје,
управ главом у Високу порту.
Цар отпави до три капиције
665 и са њима тридест чоходара
и тридесет лакијех татарах.
Понесосмо три царска фермана
на рукама два царска везира,
босанскоме и румелинскоме,
670 и Мехмеду паши скадарскоме –
да подигну војску свуголику,
да на вашу удре Гору Црну,
да ухвате цара московскога,
те добјежа међу Црногорце;
675 да му девлет и кувлет сатару,
те подига ће му мјеста није
против Божје и цареве воље.
Ја сам доша с Мехмет-капицијом
те предасмо царева фермана
680 Осман-паши, босанском везиру.
Отпави ме везир од Травника
да понесем писма у Котору
која пише млетачки баило

из Стамбола дужду млетачкоме.
685 Суђено ми не би здраво проћи,
но ме ево уловисте жива.

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ

Причај, Смајо, аманет ти Божи,
свашта право – једнако ти бива,
знати ћемо брзо свакојако.

СМАЈО

690 Хоћу, Бајо, тако ми Пророка
и висока мечита Алакса,
та на свету киблу не пљунуо.
Што ћу крити што је пред вратима?
Кренули смо из Стамбола града;
695 тек прођосмо широку Једрену,
с ове стране широке Једрене
свуд бијаху развити барјаци,
за њима се дизаху војници.
Углава је да приспије војска
700 сваколика на ваше границе
о Госпођи Малој, те зовете.
Беглербег ће румелински доћи
баш са пашом од Скадра бијела
и силнијем пашом Караманом –
705 сви ће доћи и довести војску
у пространу Зету до Мораче.
А босански везир Осман-паша
и са њиме паша Шувајлија
у петак ће на Гацко панути,
710 па отолен с војском силовитом
у Нишићко поље навалити.
Удриће вам са свакоје стране.
И слушај ме, Бајо побратиме:
да оживе све ваше дубраве,
715 сви гвоздене да имате зубе,
сви у челик да се окренете –
не би могли ништа урадити,
какве су се јохнуле мрчаве;
но договор мудри начините,
720 учините погодбу с Турцима,

јер ће вам се утријет кољено.

Смије се народ.

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ

Побратиме, по турски лудујеш.
То је вама у траг остануло.
Не брижи се нама, ако Бог да;
725 ми смо вјешти турскијем гостима:
што их више к нама на част дође,
гостимо их свагда поштеније,
са вишим их справимо колачем.
И сад ћемо, побре, ако Бог да –
730 памти добро хоћу ли лагати.

Дају оружје Смају татарину и пуштише га на слободу те оде кући.

ШЋЕПАН (у себи)

Е могах ли без ове погрде?
Дивно ли ми враг полока свијест!
Куда ми се ђеде памет празна
да се кажем царом русинскијем?
735 Је ли ђаво јошт икад човјека
у овакву бруку затрпљао?
Што ђавола кривим и биједим?
Ја сам кривац Богу и народу.
Просто свашто – ево сијасета!
740 Сад ако се народ освијести,
и погледа бистријем очима
какве лажи из прста испосах,
какве б'једе навукох на њега,
не мари ме врћи под гомилом.
745 Што ће мудрост кад јој вр'јеме није?
Имало се кад мудроват прије.
Држ' се лаже, старе узданице,
држ' овако како си почео;
нека буде свашто на свијету,
750 биће жњетва боља од посјева.
Од искона и пантивијека
сва причања не могу слагати:
народ овај мора вјеран бити,
за храброст му не треба питати.

ШЋЕПАН (народу)

- 755 Да, ево их, не треба двојити,
злобне душе на пакост су спремне,
Турци спремни на зло црногорско –
зна се зашто – кад десе прилику,
а сада је виша него игда.
- 760 Клета завист душевна је куга,
без крви се трудно она гаси;
хајд и врагу разлог да нађемо.
Пас и мачка, Турчин с Црногорцем –
не мире се до суђена данка.
- 765 Ова вражда ниче на Косову,
неправда је турска посијала,
црногорска смјелост распалила.
Проста била сатанину роду
ћуд опака под црном хаљином,
- 770 ал' Млечићи – црн им образ био –
што у вражјем колу поиграше?
Ђе су клетве, светиња христјанска,
те везаше с вама од искона
да су вјечни ваши пријатељи?
- 775 Ђе је крвца ваша проливена
те у помоћ њину проливасте
за слободу рода христјанскога?
Ђе је оно пријатељство старо
те с прађедом мојим утврдише
- 780 Алексијом Михаиловићем?³
Како ли се љуто потхваћаше
Фрањо Молин, дужде од Млетаках,
да ће остат Млетке са Русијом
докле трају прави пријатељи.
- 785 Погазише данас пријатељство.
Гади ми се, и невоља ми је,
кад погледам својијем очима
што Дуодо, Јустинијан пишу.⁴
Та ово су покрштени Турци:
- 790 гадно дишу, још гадније пишу.

³Виђи посланичество Алберта Вимина од стране венецијанске двору рускоме, тако исто и грамату Алексије Михаиловића, рускога цара, Фрању Молину, дужду млетачкому, писано из Смоленска 1764. године миробитија 23-га дана новембра мјесеца.

⁴Први вицеконсул у Скадру, а други посланик венецијански у Цариграду.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО

ВОЈВОДА ВУКСАН МИЛИЋ (Шћепану)

795 Ја бих сада све то мудровање,
 из дубине што је, да се баци,
 да радимо – без шта не можемо.
 Напишимо књиге на све стране,
800 у све наше двадесет племенах:
 ко се није нагна на Цетињу,
 нек устаје на ноге лагане;
 нека момци нареде оружје,
 барјактари развију барјаке;
805 нека свако креће на границу
 ка Острогу и ка Једношима
 и к зеленоу Виру црмничкоме;
 нека свако стоји на опрезу,
 јер небојшу свагда вук изије.

Спремају писма и посланике у сва племена да свако устаје и иде на речена мјеста.

ВОЈВОДА ВУКСАН

805 Како мислиш ти сад, о Шћепане?
 Ол' предводит у бој Црногорце?

ШЋЕПАН

810 Управља бих војском уређеном,
 али горском управљат не знадем,
 која нема топа ни коњиках,
 ни познаје уредну команду.

ВОЈВОДА ВУКСАН

815 Ако мислиш на томе гледати,
 то се у нас доживљети неће –
 томе хоће велика прђија.
 Па и да је свашта што требају,
 тога горе трпјети не могу;
 да смо шћели ми на то чекати,
 пушке у бој мрчили не бисмо.

Загрмјеше топови на све десет градовах турскијех около Црне Горе по стотина у једном; разјечаше се и устресоше горе црногорске, знак да војска турска иде једнако;

грме, не престају. Одвоји се двије стотине момчади црногорске у два кола и почеше пјевати. Сав народ около њих стаде и слуша их.

ПРВО КОЛО

820 Нек громови турски оре,
нек се горе с њима боре,
нека вражи прсне пака
и прекрије свијет мрака;
што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

825 Нека Осман злобом дише,
нека га је трипут више;
кад је код нас слога света,
охолост ће пасти клета;
што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ПРВО КОЛО

830 Нек се мноштвом Турчин хвали,
нека цио свијет жари;
ђе мишице упру наше,
легу у прах турске баше;
што је било, то ће бити –
835 Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

840 Нек се Стамбол, Млетке вежу,
Мустафине орде слежу;
кад слободе потрес чују,
тад ће знати што вјерују;
што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ПРВО КОЛО

845 Што се Турчин дига холи
када криво Бога моли,
кад слободу свету ружи,
а тиранству слепом служи?
Што је било, то ће бити –

Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

Када сину наши мачи,
разлећ ће се Турском плачи,
850 гостит ће се гавранови
турским месом и вукови;
што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ПРВО КОЛО

Ко ће узет наше славе
855 док су наше здраво главе?
Нико други, ни Бог неће,
кад слобода наша креће.
Што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

860 Слобода је име дивно,
за њом људско срце кивно;
ко с њом умре, с њом се роди,
нашем Богу тај угоди;
што је било, то ће бити –
865 Црногорац поб'једити.

ПРВО КОЛО

Хајдмо у бој сви појући,
старе наше спомињући,
кад је божја воља с нама
а сила нам у мишцама;
870 што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

Прса наша набречаше
а мишице узиграше,
не даду нам више стати –
875 у бој треба похитати!
Што је било, то ће бити –

Црногорац поб'једити.

Одоше сви на речена мјеста да дочекају Турке, а Шћепан се сакрије негђе крај.

ДЈЕЈСТВИЈЕ ДРУГО

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

На Чево

Под шатором беглербега румели-валиса.

Црногорцима нестаде фишека; шаљу три посланика Турцима у околу на Чево да ако би како хитрином вратили Турке натраг. А посланици су по имену: Игуман Теодосија Мркојевић, прото Јован Аврамовић Бјелица и Лазар Богдановић Његуш. Игуман јаше брњаша Шћепанова. Срета их паша Шувајлија и уводи под сераскјеровим шатором.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (умиљато)

Добро јутро у господски шатор!
Како си нам и јеси ли здраво,
господине и господичићу?

Паша је Шувајлија толмач, даје знак посланицима да приступе руци беглербеговој; они неће. Беглербег, намрштен, залијек им даје знак поздрава главом. Посједаше посланици без питања, а бегови и паше сви дубе, само што сједи уз сераскјера Осман-паша, везир босански.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(прочим беговима и пашама)

Како сте нам, остала господо
5 у свијету царства најјачега?

Турци стоје како смрзнути – нико ни у нос.

БЕГЛЕРБЕГ (важно)

Еј ви старци, што тражите овде?
Каква је вас нужда донијела?
Је л' изговор лажне покорности?
Добро знадем ваше покорности.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

10 Није чудо, царска десна руко,

да смо к теби и поприђе дошли.
Ево има пет неђељах данах
откад си нам на праг кућњи пао,
а све лажа и клето пањкање
15 у тебе нас јесте омразило.
Давно бисмо тебе поздравили,
ал' не смјесмо – срамота је крити;
пред твојом се силом земља тресе,
а камоли шака горштаках –
20 ја мним нам се ругати нећете.

БЕГЛЕРБЕГ (осмјехнувши се)

А ће вам је ваш цар, причајте ми,
којега сте скоро зацарили?
Треба да знам ће се он налази.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Нејма цара до једнога цара,
25 Бог на небу, а он је на земљи;
а то није до једна будала,
па свјетина луда захучала
те га ружи и проз уста плаче.

БЕГЛЕРБЕГ

Ја не питам што је ни откуд је,
30 него питам ће се сад налази;
хоћу да знам, крили ал' не крили.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Враг ће знати ће се он налази.
Кад је твоја сила наринула,
сакрио се ка ћук у плотину,
35 не знамо му смрти ни живота.

*Беглербег даде знак руком те изиду сви Турци испод шатора. Само остане везир
Босански, Караман-паша и паша Шувајлија.*

БЕГЛЕРБЕГ

Све ми сада почисто причајте:
што сте дошли и рашта сте дошли,
не хоће се мени дангубити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

40 Ми желимо приђе свега знати
смијемо ли говорит слободно,
јер висимо ногама у гробу,
ма се смрти једнако бојимо;
смрт је грка старцу ка ђетету.

БЕГЛЕРБЕГ

45 Кунем ви се клетвом најстрашнијом,
главом мојом и брадом царевом,
све слободно зборити можете
како да сте међу Црногорце.
Не бојте се глави ни животу,
да Пророка нашег опсујете
50 ал' Мустафу, његова посинка.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

ПАША ШУВАЈЛИЈА (посланицима)

Божја вјера, тврђа од камена,
на свој врат сам вас овдје довео
и с вама сам вјеру ухватио,
Божју вјеру до сутра до подне,
55 да крвава боја не чинимо.
Бој ће престат, глави се не бојте
докле моја скочи са раменах;
здраво ћу вас натраг препратити,
но зборите што вам срце жуди.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

60 Ми смо дошли с општег договора
сераскјеру од турске ордије
виђети га и поздравити га,
и рећи му двије-три ријечи.

ОСМАН-ПАША

65 Добро сте се, попе, потежили
и добар сте колач донијели
кад су само двије-три ријечи;
добро сте се договорит могли

да нам и тај колач отправите.
Хајде причај што ће и то бити,
70 да видимо и то чудо што је.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

С договором војска црногорска
нас отпрати у вашем околу
поклонит се румели-валису
и осталој његовој дружини
75 и ове вам изрећи ријечи:
да сте јачи, да сте надјачали;
сваколика војска црногорска
припознаје Мустафу султана
најјачијем царем у свијету.
80 Црногорска уста јошт никада
од Косова ово не рекоше,
него данас јавно изрекосмо.
Како ово на глас изустимо,
да вратите војску свуголику
85 с Чева равна и с зелена Вира.
Ако л' војску одмах не вратисте,
ни смо били ни што говорили;
чинићемо погодбу с оружјем –
куд претегне, нек ради што може.

Смију се Турци.

ОСМАН-ПАША

90 Чудна посла што сте оправили!
Ја сам чисто знао и мислио
то ће бити али нешто такво.
И са тијем ви сте намислили
и у вашу памет окројили –
95 да вратите једну силну војску,
сто и двадест хиљада Тураках,
да не сврши што је наумила!
И са тијем ви сте намислили
заслијепит очи сераскјеру
100 и свијема нама другијема?!
Смијешнога посла и мишљења!

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Па што мислиш, босански везире,

зар се теби овде мало чини?
Знади поклон овај од кога је:
105 од онога те се клањат не зна!
Прађед ти га није чуо нигда,
ни ће ти га чути праунуче;
најсрећни си од свијех Тураках
ако знадеш ово разумјети.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

БЕГЛЕРБЕГ

110 Буд'ли мисле за мир Црногорци,
рашта к мени спремили нијесу
двадест тридест својијех главарах
о свачему да поговоримо,
да свачему начин учинимо?
115 Тад бих војску натраг повратио,
учинио све што би жуђели;
тад би ствари наопослом пошле.

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

Све једнако, честити везиру;
мислили су наши Црногорци
120 да је доста и у нас тројицу,
како да су тридест отпустили.

БЕГЛЕРБЕГ

Црногорче, не бива једнако
када није оно што ја мишљах.
Хајде пођи међу Црногорце
125 и доведи мене под шатором
поглавицах што највише можеш,
ако шћедну – стотину пунану.
А задај им Божју вјеру тврду
да се ништа не боје животу;
130 на рату се, на миру растали,
једнако их мислим даровати,
дароват им црвене бињише
од вр главе до зелене траве.

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

135 Хоћу поћи, а бојим се љуто
јер се неће наканти доћи,
ни ов'лико крви прегазити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Што лудујеш без преше, Лазаре?
А довести ни ромице нећеш.

БЕГЛЕРБЕГ

140 Рашта довест ни ромице неће?
Ти си нешто губав, калуђере,
те не желиш гасит, но жарити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

145 Сачувај ме, Боже, губавила
ал' срамотна каква дволичија.
Што бих жега кад желим гасити?
Но се бојим лаже ка ђавола,
особено пред таквим људима
те истину како главу љубе.

БЕГЛЕРБЕГ

Какве лаже, што говориш, болан?
О лажи се овде не снијева.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

150 Такве лаже, честити везире!
Позваћемо на договор к нама
поглаваре војске црногорске;
сви ће нам се томе подругати;
доћ ни један ни за везу неће.
155 Куд ће горе лаже од оваке?

БЕГЛЕРБЕГ

Рашта не би на договор дошли
а кад им се турска вјера дава
да ће здраво и доћи и поћи.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Тисућу им задавали вјерах,

160 фајде није – доћ никако неће.

БЕГЛЕРБЕГ

Де ми кажи рашта доћи неће.
Што све једну ријеч поговараш?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Јер разлоге цијеле имају
да нипошто овамо не дођу.
165 Најпрви је: што ти хоће они
када с нама све свршити можеш.
Па је други, те разлог најјачи:
сјећају се станка на Ситницу
и срамотна посла Ћупрелића.
170 Да би с свега што ти причам дошли,
доћи им је зазор и срамота.
С овога ти никад доћи неће.

БЕГЛЕРБЕГ (кашљући се)

Што спомињеш поса Ћупрелића –
за онда се онда пословало;
175 то не ваља данас пословати,
то не ваља више спомињати.
Срамота је прошла срамотњаком,
а о томе нико и не сања
осим тебе и друга твојега.
180 Рашта они не би смјели доћи
кад им давам вјеру најчистију.
А приђе ће сунце помрчати
но се ова вјера окаљати
кад им давам за јемца Пророка,
185 који рају предаде Турцима
на аманет ка осталу стоку.
Знади добро, стари калуђере,
не помажу све куке за муке;
не враћам се силновитом војском,
190 да бих знао ће ћу погинути,
док не видим мојијем очима
лажицара тога проклетога.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

Одоше на ручак сераскјер и везир босански заједно, а посланици са Шувајлијом и Караман-пашом под њин шатор на ручач. Ручају, не зборе ништа. Два кадије Бошњака поју уз тамбуре.

ПРВИ КАДИЈА

195 Благо теби, Амзо барјактаре,
кад си први барјак развијао
за Пророка и за Куран његов;
на поштење кад изгуби главу,
сад си први риџал уз Пророка.

ДРУГИ КАДИЈА

200 Бе аферим, Амру сераскјере,
сераскјере султана Омара,
кад запали влашку дангубицу⁵
и начини Курану калдрму.

ПРВИ КАДИЈА

205 Сулемане, Орканови сине,
красна дара којим нас обдари
кад нам даде кључа од Европе!
Шта јошт чуда шћаше порадити
да млад нама с хата не полеће,
те у колу играш с хуријама.

ДРУГИ КАДИЈА

210 О Мурате, јаничарска мајко,
под тобом се баше излегоше,
ти сатрије под коњска копита
душманина дину најжешћега;
главом плати од невјерне руке,
од невјерне руке Обилића.
Не родила кавурка таквога!

ПРВИ КАДИЈА

215 Тамерлане, душа ти проклета,
што угаси Пророкову муњу⁶

⁵Александријску библиотеку

⁶То јест, што погуби Сулимана Бајазета.

и наслади срце кавурима.

ДРУГИ КАДИЈА

Еј делијо, Мусо челебијо,
многе л' шћаше оцрнит влахиње
220 да нам мало више поживова.

ПРВИ КАДИЈА

Мухамеде, свечев имењаче,
сједи свецу уз десно кољено,
а остави нама баљумеза
којим Стамбол велики потурчи;
225 падиша си и цар над царима
кад ти једре по суху ђемије,
кад тутуном окади Софију.
Ти ћеш живјет док Турчина траје,
привиђат се влашкој гаталици
230 до посљедњег дана кијамета;
дао си им јаде неизбројне
и угнао воду у ушима.

ДРУГИ КАДИЈА

О Кануни⁷, највиши султане,
дивно ли те бјеше погледати
235 кад се турски Маџарском шеташе,
кад откиде лаву мачју главу⁸
и уврста влахе под Мохачем.
Ал' згријеши дину наопако
јер поквари трагу Османову,
240 те ти удри недаћ у харему –
с Роксолане куга на султане.

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Паша Шувајлија каже кадијама да не пјевају; кадије одма одлазе.

КАРАМАН-ПАША (Лазу Богдановићу)

А ђе ви је, кнеже, сад патрика?
Крије ли се и он са тим царем,

⁷Сулиман законодатељ

⁸Лудовику изроду, краљу маџарском

ал' је на глас међу Црногорце?

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

245 Не крије се, а што би се крио,
него сједи у манастир један
те се моли Богу по закону.
Збиља, пашо, што се огријеши
те проћера главу од закона
250 и остави стадо без пастира,
а толике опусти храмове?
У Бога ће ово доплакати.
А што ти је он, старац, сметао?
Зла ни муси не жели никаква.

КАРАМАН-ПАША

255 Баш сте, кнеже, и ви чудновати:
зла не жели! – То се вама чини.
Кад глас пуче у наше крајеве
да цар дође међу Црногорце,
у народу поче нешто плести
260 и сањати што бити не може.
Одмаха га ја к себи позови
и кажи му да се тога прође –
да не тражи цара мимо цара,
да се прође сваких договора
265 досим са мнош, царевим већилом.
Не хће ово разумјет патрика,
но све више почни лудовати,
док најпосље отпреми колаче
лажицару на поље Цетиње.
270 Свако воли себе но другога;
ја ти одмах ухвати патрику
и спреми га цару у Стамболу.
Цар га баци на некакву аду;
падни раја плачем око мене,
275 досади ми јутром и вечером;
те ја спреми честиту девлету,
и девлет ми поврати патрику.
Мишљах чисто, мојега ми дина,
е патрика памет научио.
280 Кад патрика луђи но је био:
свијем путем идућ од Стамбола

којекакве лакрдије причај –
све о томе цару лажавоме.
Кад разумјех што је и како је,
285 да ми старац срећно не умаче,
право, кнеже, хоћаш га подићи,
да са коца гледа пут Цетиња.

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

Зли су Турци, пашо, без лијека.
Куку томе од кога сте јачи;
290 њему дана не свиће бијела,
но сте гори од куге свакоје.

КАРАМАН-ПАША

Није, кнеже, тако ми Курана,
но патрика велика будала;
295 види дивно, виђет не умије
ђе га држим рукама за браду;
види голу сабљу пред очима,
живјет му је док је мене драго,
и опета ђетински лудује.
300 Па да види икакве прилике,
не би чуда великога било;
но порашта са собом преврну,
свак ће му се чудит и ругати.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

*Долази кафаз од сераскјера и позива их да к њему иду. Одоше оба паше и посланици.
Код сераскјера нико није до везир босански.*

БЕГЛЕРБЕГ

Јесте ли се мало разабрали?
Ја сам каза што мени требају,
305 и без шта се повратити нећу
ни за једно благо на свијету.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Чеса није, ни цар јест не може;
чеса није, може ли се дати?
Даде ли га ико од вијека?

310 Хоће ли га дати до вијека?

БЕГЛЕРБЕГ

Може сила, када добро стегне,
учинити да плаче сушина.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

То је прича народња о Марку,
али ко би томе вјеровао?

БЕГЛЕРБЕГ

315 Слаб вјероват то не може никад,
него силан то вјерује чисто;
пред силом се свашто лако мрви.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Божја сила свашто смрвит може
и добити оно часа нејма,
320 а људске су доста силе слабе
у незнању пробити путове
за изнаћи оно часа није.

БЕГЛЕРБЕГ

Калуђере, то ми напомињеш
да лажицар међу вама није.
325 Није мене лако преварити;
међу вам' је, и наћи га хоћу
да ћу стати овдје три године.
Све ако ће горе црногорске
трипут веће пораст небесима,
330 сакрити га мојој сили неће;
сва ако ће ова силна војска
у ваше се горе укопати,
три пута ће друга виша доћи
у походе томе вашем цару.
335 Велика је воља султанова:
што Бог хоће, оно султан хоће;
што ли хоће и намисли султан,
оно свијет и на силу хоће.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

340 Па да вам се тај човјек и даде,
 какву бисте срећу задобили?

БЕГЛЕРБЕГ

 Ко ме смије о томе питати?
 Но ја хоћу да ми се предаде.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

345 Како ће се дати часа није?
 А и да је, предат ти га неће;
 све су силе мртве и ништаве
 за онога који право мисли,
 те част љуби више него главу.

БЕГЛЕРБЕГ

350 То је тако! Што ми већ замећеш?
 То си мога најприђе казати –
 да можете, а дат га нећете.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

355 То се знаде, честити валису,
 да га никад они дати неће.
 Па ко има части и образа,
 би л' то мога икад захт'јевати
 од народа једног слободнога?

Разљути се беглербег, почне турски псовати. Сви ћуте комат, нико ни у нос.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

ВЕЗИР БОСАНСКИ (проту Аврамовићу)

 Вјера и Бог, попе, сијасета!
 Како би се овај белај мога
 о мањојзи трсит главобољи?

ПРОТО АВРАМОВИЋ

360 Лако, пашо, да је вама драго:
 од напасти да нам се прођете –

то је лијек овој главобољи.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

Када поса до овога дође,
не може се лако размрсити;
али смо се дужни постарати,
365 на нек' начин прекинут поклаће.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Ја другога не знадем начина
до овога те сам ти казао.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

А ја знадем један доста лаки –
примите га да се не кајете.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

370 Причај, пашо, је ли и Бог дао,
ал' се чувај добро беспутице,
јер је код нас трудно и претрудно
путом ходит, толи беспутицом.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

Када бисте ви тројица шћели
375 јошт тројицу четворицу узет,
отпремит се право пут Стамбола
ради гласа једнога празнога
код девлета да нас оправдате,
да покорност цару изручите,
380 да речете ер међу вам нејма
тога врага те се царом зове.
Сераскјер ће вама дати писмо,
дивно ће вас у Стамбол примити,
с даровима кући повратити.
385 Како год им сераскјер напише,
онако ће с вама поступити,
јер га девлет за свашто вјерује,
или писа право или криво.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Згодно си се смислио, везире!

390 Куд би више бруке и погрде
на свијету бијеломе било
него да се ми пет-шест старчинах
невјештијех скитати кренемо?
Та, везире, цареви већиле,
395 досадни смо ми својојзи кући,
толи да смо цару за дивана;
нас је проша и диван и мегдан.
Остала је прича од старине,
с њом се свијет и данас уклиња,
400 мало љепша но би с нама била:
пошли једном јошт у стара доба
три-четири старца црногорски
(у Црну су Гору, мимо игђе,
прејевтини старци дозлабога)
405 ка у тајство босанском везиру.
Везиру их на диван изведи,
угости их с кафом на дивану;
они попи кафу ка ракију;
стани смијех везирске рицале,
410 вражјему се послу зачудили;
несрећни се снеби Црногорци.
Кад то виђи босански везире,
забоље га неопитност пука;
добар био, срца милостива,
415 те он одмах пушти Црногорце
на слободу да се кући врате.
А с нама би јошт и горе било
када бисмо у Стамбол отишли.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

У попа је језик ка у змије,
420 поп је пунан сваки даворије,
к свачему се умије примаћи,
од свашта се умије одмаћи,
свачему се знаде домислити.
Дедер, попе, домисли се сада
425 како бисмо и на који начин
ово вражје коло разметнули.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Ја ћу причат ако ме помогне,

а зато смо и ми сва тројица
углавили јоште на Цетињу,
430 ако би се до тога догнало,
како би се ово развијало.
Игуман ни пјешнице не може,
те појаши хата Шћепанова,
и ондјена дивно углависмо:
435 кад будемо код господе турске,
све ћемо им по чистини казат,
брњаша им дати Шћепанова.
Тада ће нам вјеровати Турци
и виђети да Шћепана нејма
440 на виђело нигђе да ми знамо.
Тијем ћемо задовољит Турке
и главаре од турске ордије.
Глас ће пући у турску ордију:
цара нејма, но је побјегао,
445 но му ево дебела брњаша,
Турцима га дају Црногорци;
и цара би ка брњаша дали
да он није некуд утекао.
То ће силну повратити војску,
450 рат кржави одмах прекинути.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

А знаду ли за то Црногорци?

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Не, везире, четверо ми постах.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

А да што би рекли да то буде?

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Ми смо лијек и томе изнашли:
455 кад нас почну корит Црногорци
ере смо им на образ пљунули,
ми ћемо им поса обрнути,
да смо добро били даровани
од вељег паше сераскјера,
460 па уздарје да смо повратили,
даровали хата Шћепанова

валисову једноме риџалу,
па на своју Турци окренули,
како им је од трага остало.
465 Црногорци ако вјероваше,
та се поса о лакојзи сврши;
ако ли нас вјероват не шћеше,
нека раде што је њима драго.

Смију се три паше, а и беглербег се мало објехнива.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

Мусафа ми и мога Курана,
470 у поповој глави има соли.
Та се ваша мени допанула;
из ње чисто видим и вјерујем
да за ону не знате будалу,
но је главом у бестрв утека.
475 На томе се може прекинути.
Рашта ћемо разбијати главу
о стијени овој крвавојзи?
Али ето румели-валиса –
он је глава и војсци и нама,
480 он умије свашто разумјети;
нека чини што за боље нађе,
ми смо дужни слушаат и мучати.

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

БЕГЛЕРБЕГ

Та не иде правцем никаквијем,
ту ја видим двострукост велику
485 и хитрину мудро заплетену.
Тај калуђер пун је лицемјерства,
међу Турке Ал-Акнас не треба⁹,
јавно дину да пљује у браду.
Што би била једна силна војска,
490 што би била и што би важила
једна сила коју на бој воде
један везир а четири паше
и беглербег румели-валеси,

⁹Краснорјечиви лицемјер (у Алкорану)

десна рука дина и падише;
495 што би била и што би важила
када би је такве маленкости
могле вратит и задовољити?
Чим ћемо се показат Турцима,
од којијех цио свијет трепти?
500 Чим ћемо се показат свијету?
Чим ћемо се показат девлету?
С једном старом багљавом кљусином!
Разберите, Турци, што зборите,
рашта се је ова сила слегла
505 и потресла Турска до Стамбола.
Рад тога ли што ви говорите?
Није, није, него цара тражи,
прав ли био или лажав био;
ова сила оно име тражи
510 да га сатре и да га укине,
и да ову шаку одметниках
ал' истражи али је изведе
на пут прави – на шеријат царски,
унапријед да сањат не смију
515 о другоме цару до једноме,
који држи свијет у рукама ...

Иште јаје те му га доноси слуга.

Како јајце ово што ја држим –
да му дође у султанску главу –
са помоћом турскога Алаха
520 може бацит свијет да му прсне,
ка ја што ћу ово јајце бацит.

Баци ијетко јаје на врата од шатора. Гледају Турци пред собом, стиде се лудости.

И вјерујте што ви данас кажем:
ал' ћу царску вољу испунити,
али ове горе превратити,
525 да се на нос у море побију.

Ћуте дуго.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (лагано)

Ко сад смије уста расклопити?
Цара тражиш ђе му стрва није;
мислиш народ цио истражити,
а у море превратити горе.
530 Смијем зборит, вјера ми је дата –

све су ово ствари немогуће.

БЕГЛЕРБЕГ

Страшна вода, када узбијесни,
кад надвиси највишу брежину,
превали је и пустош учини.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

535 Али ко је воду од вијека
принудио да уз брдо тече?

БЕГЛЕРБЕГ

Стамбол знаде многу мајсторију:
да у њему видиш, калуђере,
које чудо имаде кључевах
540 који скачу увис к небесима!

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Пођешто сам и ја тога гледа
те је Божја рука начинила
(а људска је слаба спрема Божје),
ал' никада људска мајсторија
545 извест кључа да јој скаче неће
више наше горе поносите,
која држи главу над облаком.

БЕГЛЕРБЕГ

Ти све нешто, као нехотице,
ове горе дижеш у облаке.
550 Ја се чудим, тако ми ћитапа,
с оба ока кад виђу слијепца.
А видиш ли, болан калуђере,
овдје мјеста ни живљења нејма
за човјека, нако за ђавола.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

555 Ако није мјеста за живјење,
а оно је мјеста за причање;
причање је души посланица
ка тијелу ваше гурабије,
па јошт какво те какво причање,

560 из кога ће наша покољења
вјечну силу душевну сисати.

БЕГЛЕРБЕГ

Куд год кренеш, једним трагом идеш.
Де, тако ти твоје црне вјере,
ништа немој околишат тако,
565 него причај што на срцу имаш
да не речеш, кад од мене пођеш,
јер нијеси смио говорити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Смијешна је вјера у јачега;
нејачега увјерит је трудно,
570 но све стрепи, језик му се мрзне.

БЕГЛЕРБЕГ

Вјеруј вјери која се не ломи,
која земљу с небесима веже.
Та на крмској кожи не клањао,
та на свети инџил не пљнуо –
575 слободно ме мож у очи ружит
да ти хиле помислити нећу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Кад се смије, имам што зборити.
Ја те питам што си доша овдје
и довука оволику силу.

БЕГЛЕРБЕГ

580 Цио свијет Богу принадежи,
а Бог га је силни даровао
својој сјенки и свом намјеснику,
правосудном калифу Мустафи,
па по Божјој и султанској вољи
585 дига сам се да без трага гоним
противнике мојега падише.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Па што ваља једноме човјеку
оволики свијет? Што му треба

кад би му га Бог и људи дали?

БЕГЛЕРБЕГ

590 Ти нијеси добро разумио:
Бог му даде и свијет и људе,
па да ради с њима што сам хоће.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Но размисли, честити везире,
је л' могуће, је ли икад било
595 један човјек да свијетом влада?
У стотину да пише куранах,
то не може те не може бити.

БЕГЛЕРБЕГ

Калуђере, и ти инџил знадеш:
све је Богу лако урадити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

600 Знадем и ја нешто у инџилу;
да га никад гледао нијесам,
– Бог је мени очи даровао,
те са њима видим што су људи:
све наличе човјек на човјека,
605 ал' човјека ка планине нејма.

БЕГЛЕРБЕГ

Нејма чојка колико планине,
али нејма, тако ми Мусафа,
калуђера ка тебе безбожна.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

610 Ја нијесам, Бог ми не судио,
беглербеже, нипошто безбожан,
него имам очи за гледање;
свијећа ми Божја пред очима,
те разбирам бијелу свјетину
и не држим црно за бијело.

БЕГЛЕРБЕГ (грохотом се насмије)

615 То су Турци те ти кажеш црно,

а бијело – то су Црногорци!
А може ли ђаво са дно пакла
црњи бити него Црногорци?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

620 Ја те молим, честити везире,
 да ми кажеш чисто и пријeko
 порад шта су они тако црни.

БЕГЛЕРБЕГ

625 Казаћу ти одмах, калуђере.
 Свагдашњи су они невјерници
 и хајдуци, да им пара нејма;
 с њине злоће и њине невјере
 Карадаг им назва земљу њину
 покоритељ Грках и Стамбола,
 султан силни, коме нејма пара.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

630 Рад тога су они невјерници
 јер вјерују што је њима драго,
 а не оно што је другом драго.
 На хајдуштво и сва опачила
 Турци су им учитељи били.
635 Црногорска ово је кривица
 рашта јесу непокорне ћуди,
 рашта љубе ка душу слободу,
 рашта јој се увијек клањају.

БЕГЛЕРБЕГ

640 Рашта јој се увијек клањају?
 Зар нијесу никад, калуђере,
 Црногорци покорени били?
 Зар никада није турска војска
 Црну Гору под ноге метала?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Не.

БЕГЛЕРБЕГ (хитајући)

Како није, болан, калуђере?

645 А ево си почео шарати.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Не би никад отка људи памте
Црна Гора сасвим покорена.

БЕГЛЕРБЕГ

Ама Турци преко ње газише.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Бивало је и то два-три пута,
650 него ево како, беглербеже:
враг унеси сабљу међу њима,
разлучи се крвава племена,
међу собом заметни бојеве,
па у ону крваву помаму
655 једна страна здружи се с Турцима,
те превали преко Горе Црне
хитајући што се брже може,
него и то с потом крвавијем.
Али нејма силе на свијету,
660 кад је слога међу Црногорце,
нејма силе, нит је досад било,
да покори ломну Црну Гору
свуколику, с мора на Морачу.

БЕГЛЕРБЕГ

Бог јошт силе на свијет не даде
665 коју сила виша не сатрије,
па јошт сила срећнега Османа,
пред којом се свашто само таре.
Порашта су једни Црногорци,
како кажеш, тако непобједни?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ради кршна њихова предјела,
рад ћешкоте њинијех кланацах,
ради тога што су увјерени
да их нико предобит не може,
ради тога што весело носе
675 све теготе рата ужаснога,
ради тога што су привикнули

рат водити сваким непрестано –
највише су стога непобједни
јер су собом рођени војници,
680 јер се смрћу смију и ругају.

БЕГЛЕРБЕГ

Све су ово смијешни разлози,
с којима се свак подругат може.
Зар нијесу Црногорци људи
ка остали народ по свијету?
685 Зар већ нејма горах у свијету,
но су саме горе црногорске?
Е да знадеш, болан, калуђере,
колико је горах у свијету,
ал' пред јачим тресе их грозница.
690 Зар њих муке сапријет не могу?
Зар њих ране свладати не могу?
Крв је једна, а тијело једно;
ми ћемо се за ћуд побрижити.
Скоро ћу ти казат, калуђере,
695 могу ли се они покорити;
наскоро ће знати Црногорци
ђе страх лежи, каква му је мати.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Може бити свашто на свијету,
зарећи се ни од шта не треба;
700 ал' помисли, честити валису,
ево има пет неђељах данах
ка си с војском овдена пануо;
дан најпрви је си бој почео,
крок напријед нијеси шенуо,
705 но су боји и страшна крешева
пет неђељах све на једном мјесту,
крајем Чева и крај Велестова
и сриједом црмничке нахије.
Твоје силе страшно уришају,
710 Црногорци не пуштају кланце;
љешинама друми зарастоше,
а војнике муке распадаше.
Но те кумим хљебом царевием,
твојом сабљом и твојијем хатом,

715 мичи ми се с мојега огњишта
без дебеле твоје погибије.

БЕГЛЕРБЕГ

Има доста муке, калуђере,
него слаби мора поклекнути.
Пред великом силом Османовом
720 Исток паде, а Запад се тресе;
од нашега силнога ударца
каква људска падоше страшила!
Да их почнем бројит, калуђере,
би ти коса навише порасла.
725 За тебе су само мале ствари
што на Црну Гору наликују.
За Кирид си и за Кибрис чуо:
овдјена су виле и вјештице
и кавурске никле гаталице;
730 ово бјеше кавурска светиња
спрам које се све седам краљевах
и господа седам краљевинах
без престанка једнако кршћаху.
Ал' кад наша силна војска крену
735 да освоји двије аде влашке,
сви се краљи натраг повукоше
како спужи у својим корама;
што шћедоше, Турци учинише.
Родос бјеше на глас испануо,
740 бјеше ћаба влашкијех делијах;
ту се хазне све седам краљевах
сасипаху са свакоје стране,
само да се одржи Турцима.
Јеси л' чуо, стари калуђере,
745 како смо им Божић честитали?
Када ствари овакве бивају
при помоћи све седам краљевах,
што ће Гора Црна оправити,
коју нико не зна ни помаже?
750 Сад вам ни Бог помоћи не може
кад су на вас Турци и Млечићи,
нако ћете у небо скакати.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Бог је нама свагда помогао,
тврда воља и мишице наше –
755 друге нама не треба помоћи;
Бог нас знаде, а ми себе знамо,
више нама не треба познанства.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Доносе слуге кафу.

КАРАМАН-ПАША (к Лазу Богдановићу)

Велико је ово чудо, кнеже;
Црногорци никуд не излазе
760 у свијету из овијех горах.

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

Сасвим мало, пашо Карамане,
јер су својим привикли горама;
и како се од њих поудаље,
чини им се да се изгубише.

КАРАМАН-ПАША

765 А знаду ли штогод о свијету?
Али мисле да је цио свијет
сабио се у њихове горе?

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

Што је боље, пашо, и да знаду?
Знавање је коме треба добро,
770 зло велико оном ком не треба.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО

Беглербег дозива једнога кадију босанскога и каже му да прочита титуо султанов посланицима; кадија доноси титуо.

КАДИЈА (чита)

Ја султан Мустафа емир, брат сунца а рођак мјесеца, служитељ царствах и областих најславних и странах и градовах најсрећних, који служе киблом свијету и великим

жертвеником роду човјеческоме, а имено Меке достопоштене, Медине знамените, Јерусалима светога, у којему се закључаје свештена ограда мечита Алакса¹⁰; господар од три велике столице које су предмјет зависти свијех царевах земних, а имено Стамбола, Једрене и Брусе; господар земнога раја Сирије, Мисира јединственога и несравненога, све Арапске, Африке, Барка, Каиревана, Халеба и Рака, арапскога и персинскога, Ласе, Дилета, Рака, Мосула, Шерсола, Дијарбекра, Сулкадрижа, Ерзерума, Сиваса, Адне, Карамана, Вана, Мавританије, Абисиније, Туниса и оба Трипоља, Ципра, Родоса, Кандије, Морије, мора Бијелога и мора Црнога са њинима острвима и бреговима, од областих Анадолије и Румелије, Багдата, жилишта благоденствија, земље Курдске и Грчке, Турске и Татарије, Черкеске и Кабардије, Грузије и Дешт-Канчака и свих градовах и покољенијех зависећих од Татарије, од све Босне, Биограда – дома свете војне, Србије са свим њеним градовима и кулама, све Арбаније, Каравлашке и Карабогданске с њиним путовима и градовима; ја император над императорима, раздавател земних престолах; осјенка Божја над објема частима свијета; ја правосудни падишах, побједоносни шегиншах од бешчислених мјестах и градовах, султан син султанов, хакан син хаканов, султан Мустафа син ханов, син султана Ахмета хана, сина султана Мухамеда хана; ја шах којег је диплома на врховну власт потписата блистателним именом обладатеља од два дијела свијета, и којег је халифска патента украшена великољепним титулом обладатеља од два мора.

БЕГЛЕРБЕГ

Игумане, чу ли ову пјесму?
Како ти се са ушима слаже?
Ти нијеси досле чисто знао
шта је чуда падиши у торбу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

775 Нисам знао, нити марим знати;
доста ми је знати што је нужно,
а оставит такве беспослице.

БЕГЛЕРБЕГ

780 Дану збиља, немој ништа мрдат,
но нам причај ка ти се допада
овај титул нашега султана;
наличи ли на онога цара
који сједи сунцу на истоку
и брука се свијем краљевима?

¹⁰Храма Соломунова

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Тај титуро ка ми се допада?
785 Ка највиша лудост на свијету:
куд ће виша брука и погрда
за султана и за подане му?
У њем човјек лако виђет може
да је слијеп цар са свијем царством.
790 Би ли човјек који је при себи
дао себе овако ружити?

БЕГЛЕРБЕГ

Ко је слијеп, један пустињаче?!
Цар најјачи може л' слијеп бити,
којему су очи ка два сунца,
795 а још даље но два сунца виде?
Па у оба да је слијеп ока,
ко би смио рећи да је слијеп?
Каква злобна да поричу уста
правосудне исламске калифе,
800 којијема Куран допуштава
свашто чинит што им срце жуди?!
Зло и добро – све им једно бива,
зло њихово Бог за добро прима;
Бог је њима то допушта самим
805 све за хајтер старога аџије,
великога нашега Пророка,
који земљу дарова Турцима,
а за Турке отвори небеса.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Како која, тако свака гора.
810 И будале многе то вјерују
да је дошло с неба допуштење
султанима да брат брата коље,
отац сина, а син оца гуши,
те је сарај поста мучилиштем
815 самом себи, сваком кога може,
те му провре на седмеро вратах
крв ђетинска и крв мучитељска.
Е то каже, честити валису,

што је ваша вјера наопака.

Беглербег скочи као помамјен брже боље да их сва три посијече; већ су целати пале повадили. Вичу Турци као бијесни на игумана.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДНАЕСТО

ПАША ШУВАЈЛИЈА

(клечећи на кољена)

820 Аман мало, честити валису!
Камо Божје вјере што давасмо?
Њих ако ћеш изгубит тројицу,
удри мене – опрашћам ти главу.
825 Што ће рећи војске обадвије;
што учини паша Шувајлија.
Свако ће ми на образ плунути.

БЕГЛЕРБЕГ

Што будалиш, једна Бошњачино,
да ли чуо ушима нијеси?
830 Опсова нам вјеру и Пророка,
а опсова Куран и султана
у средину ов'лике ордије,
а управо нама у очима.
Што ће рећи сва наша ордија
кад зачује ово погрђење?
835 Помрзјет ће листом нас главаре
ако главом не плате каури.

ПАША ШУВАЈЛИЈА

Не изгуби, пашо сераскјере!
На што ћемо поганити руке?
На три старца те су ка три овце.
840 Да су млађи, бранио ти не бих –
да се други науче зборити,
буди ондје ђе су јачи Турци.

Са много муке и труда одмоли их паша Шувајлија, те их сераскјер не посијече; попрати их обратно откуда су и дошли. А брњаш Шћепанов остане свезан код шатора Шувајлина показујући се и посланици и паша да су га свргли с ума.

ДЈЕЈСТВИЈЕ ТРЕЋЕ

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

На Цетињу

По разбићу Тураках патријарх пећи, владика Сава, владика Арсеније и игуман Теодосија послѣ службе Божје чине благодареније Богу за побједу над Турцима. Излазе међу народом, који непрестано са сваке стране врви к Цетињу, благословјају народ.

ВЛАДИКА САВА (к народу)

Сва јунаштва ваша од Косова,
с којима се горе ове диче,
свеколике борбе нечувене
за слободу и за име српско
5 које памти наша Гора Црна,
све похвале те досле имасте,
све оките вјештијех гусларах
и све оно што се изрећ може
за похвалу правоме витештву –
10 све ви ово данас надвисисте.
Је л' вишега чуда икад било
откад паде свијет на свијету?
О Господи, слава твојој сили
и десници твојој свемогућој,
15 те притјеча на помоћ вјернима
кад им падне сила и надежда.

ПАТРИЈАРХ (као луд од радости)

Црква живи над вјерним народом,
народ живи у Божјој цркви.
А црква је Божја превелика:
20 њеном своду крај се наћ не може;
а под сводом нигђе ступца нема.

А вјернога народа је мало
који иде по ћуди Господу,
нит је шака нит је пуна капа –
25 управо би прегрст напунио,
али га је доста за чудеса
са помоћу Бога и слободе.
Алилуја! Алилуја!

Пада патријарх у несвијест. Народ се над њим купи. Неко га жали, неко се чуди што му се догоди.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Пуштите га старца нек почине.
30 Ништа му се бојати немојте:
радост му је душу надјачала,
бацила га санку у наручје.
Дивна санка који га покрива,
а пунан је Божје благодати,
35 слатке мечте и сновидјенија.
Више ће му старини ваљати
овај часак меденог одиха
но његових седамдесет љетах.
Он је сада на свету столицу
40 у престону лавру Немањића,
гледа цвијет српски за Душаном
ђе се враћа с побједом к Призрену;
сад се топи у химне витешке
којим Српство негда грмијаше.

ВЛАДИКА САВА (смијући се)

45 Код тебе је свашта, игумане!
Хајде смисли да радости овој
учинимо некакво весеље,
но весеље ново, нечувено.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ја га чиним од јуче од подне,
50 све га чиним, нигда не престајем:
у цркви се одријех појући,

па из цркве онај час у колу.
Пјевам, играм, ка да сам најмлађи,
бацам капу увис к небесима,
55 веселим се из петније жилах
већ не могу боље никојако.
А да имам силе и да могу,
бих, владико, одмах учинио
да све ове горе заиграју,
60 и у хора да ни се окрећу.

ВЛАДИКА САВА

А видиш ли чудо, игумане,
посље ове среће нечувене
Црногорци ка су равнодушни?
На њима се мало што познаје,
65 но спокојно пуше и говоре
ка да посла нијесу велика
ни очима нигђе видијели,
а толи га рукама свршили.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Да л' обичај није међу њима
70 да се нико хвалити не смије?
Ко се хвали, тај сам себе квари;
хвалише су код њих поплувани.
Обичај је свагда црногорски:
нит се хвалит ни клонути духом,
75 у мукама највећим пјевати,
смртне ране преносит без сузе.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

Доходе архиђакон Петар (свети Петар), војвода Драго Вукотић, војвода Вуксан Милић, сердар Јово Петровић, прото Жутковић, Перо Вукотин Мартиновић, сердар Јово Ђурашковић и за њима много Црногорацах (и многе Црногорке ћерају рањене на коње, туже за погипшима, и од радости пјевају). Готово сваки на коња јаше. Патријарх се освијести. Они разјахаше коње те приступају патријарху и владици. Архиђакон Петар дава три хата и шатор сераскјеров владици Сави на дар од Црногорацах, а једнога хата патријарху.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ах, за Бога, причајте ми, браћо,
је ли когод од вас претекао
од срећнега дана суђенога,
80 од полома силе песијанске,
јер не могу живјет од нечеса
докле знадем што је и како је.

ВОЈВОДА ДРАГО

Ко би овде доша, игумане,
да нас доста и претекло није?
85 Нити смо се једанак родили,
нити ћемо једанак умријет,
но се редом рађа и умире.
Кажу – нејма смрти без суђења,
ма је лако и суђењу доћи
90 ђе се смуте онакве гомиле.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Не замећи, збиљски, војеводо,
јер из коже живи поскакасмо,
но нам кажи за сву погибију:
колика су мртва и рањена
95 од малене војске црногорске?

ВОЈВОДА ДРАГО

Није стварих било, игумане,
погибе нам двјеста триста других,
пет стотинах има рањенијех;
то је ништа, каква мука бјеше.
100 Једном мишљах, кунем ти се главом,
да пиличник од нас не остаде
каква сила бјеше у Турчина;
нас не бјеше но тридест стотинах.
Мишљах чисто, бабове ми душе,
105 да се Турци говеђу прометну,
да их с мјеста не бисмо шенули.
Ко ће ка Бог? Да му је за славу!
Тек на Турке зором ударисмо,
Бог им зеца у срце ућера.
110 И што ћу ти причат, игумане,
никад Срби, откад себе памте,

јошт толико мяса од Турчина
не видјеше на једну пољану.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

115 Можете ли знати, војвода,
колико је погинуло Тураках
садно Чева до наврх Једношах.

ВОЈВОДА ДРАГО

120 Броје људи у сву Црну Гору
да имаде по оке памети,
а у тебе толико самога.
И да ти је имати овацах
колико је погинуло Тураках
садно Чева до наврх Једношах,
нити би их мога пребројити,
нити би им мога броја знати.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

Доходе главари црнички и они који су били на границу противу Млечића, и причају како је гром ударио у обје војске, турску и млетачку, које није много било, и како су Црничани посјекли Турке.

ВЛАДИКА САВА

125 Боже драги, среће нечујене!
Ко би у сну мога помислити
да ће ова доживјет чудеса?
Сада очи најпростије виде
да је ово крваво гнијездо
130 Богу драго и Богом бранимо
кад за њега громовима туче.
Та ово је народ јединствени!

ВОЈВОДА ДРАГО

135 То се знаде, наш владико свети,
из несреће срећа се излеже,
кукање је мати пјесне дивне;
из облаках дима стравичнога
срећа удри на јуначка крила;
ко вјечито хоће да живује,

мученик је овога свијета.
140 Кажи што би, збиља, Црногорци,
стијешњени врагом и ђаволом,
да крвљењем и страшним жртвама
не живују и не броје дане.
Трговине никакве не воде –
145 нит је знаду нити је имаду;
њина плодна поља и продоли
на потрк су песијанској сили –
штети њина жита и сијена;
занатлије никакви нијесу.
150 Размисли се може ли икако
Црногорац другојачи бити
и остати правим Црногорцем.
Да горимо свијећом, залуду –
исправит се никад не можемо
155 врагу праве вјере и слободе,
но удримо док је од нас трага
душманина слободе јуначке.
Ко погине, погинуће славно;
ко остане, остати ће славно;
160 а Богу је жртва најмилија
поток крви кад провре тиранске.

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Доходи Шћепан из Грађанах (племе), из куће Кнежевића, у коју се био сакрио како су Турци до на Чево продрли. Примају га, али с мањим усхићењем.

ШЋЕПАН (клањајући се на све стране народу)

Помози Бог, јуначки народе,
поможе ти данас мимо икад.
Ја сам кривац пред Богом и тобом,
165 јер подигох кулу до облаках,
на њу страшне наукох громове;
ја сам кривац, о народе вјерни,
јер у твоје не стадох редове
да под својом паднем величином,
170 ал' са славом да на њој останем;
но потоња памет не помаже.
С ђетинства сам у двору подњивљен;
разблажена и млакава душа

стрепи грдно од рата крвава.
175 Што ћу крити? Када видјех Турке
и њихову силу колика је,
тад помислих чисто у памети
да им у вас ни предручак није,
те се сакрих у тврде Грађане
180 не би л' како ја један претека,
вашу славу да кажем свијету
да се она с вама не погребје.
Крив сам, знадем, ал' се опет гордим
што сам узрок ја ове побједи,
185 што сам узрок данашњега пира,
што поводом мојијем срећнијем
алмаз се је најљепши придао
у вијенцу соколова гн'језда.
Овим ћу се увијек гордити;
190 спрам овога све моје погрјешке
малене су, видјет се не могу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (крстећи се)

Кри се од нас, проклети демоне,
Бог ти мајку убио опаку!
Чујете ли, ако Бога знате,
195 безочнога овога образа
у што ти је очи уковао;
не знаде се покрити срамотом,
опета се за цара намеће –
ђаво своју пјесму не оставља.
200 Чујете ли ка је разграно?
Околиши тамо и овамо,
док најпосље све у своју торбу.
Ја се стидим његове срамоте
и грднијех лажах и плетења,
205 а он за то главе не обраћа,
него су му ка да хора дошла
да изнова о погрди ради.
Чуј, Шћепане, што ти хоћу рећи:
ти јошт мислиш да те не познамо;
210 цијели те народ већ познаје;
доста си нас држа за будале.
Но врат ломи куд те очи воде
да подругу са нама не збијаш;

носи собом то име велико,
215 нама оно ништа не требује,
нејмамо га куда камо ђести.
Колач вељи у малену торбу
стат не може док не прсне торба.
Муке с муке и зову се муке,
220 зло будала најгора уради;
стотине се главах паметнијех
знојем перу док добро ураде.
Ти се сакри како назре муку,
но народу не бјеше скривања;
225 но да муци врха главе дође,
ал' да му се угаси свијећа.
Но хајд' с врагом откуд си дошао
док нијеси што тражиш нашао.

*Плаче Шћепан како мало дијете, пада на кољена и моли народ да га убију говорећи:
„Воли сам од ваше руке умријети него се с овим именом по свијету скитати.“ Исправља
га и тјеша га поп Андрија Ђурашковић и брани од Теодосија Мркојевића.*

ПОП АНДРИЈА

Немој тако, оче игумане,
230 срамота је и тешка грехота
на овакво народње весеље
уцвијелит најгору сироту,
а камоли једнога човјека
те је нашим био поглаваром;
235 чинио је све што је могао,
а што није могао чинити,
за то не крив Богу ни народу.
– Ал' се цару не ваља страшити.
– Под крунама има страшљивицах,
240 у прњама има витезовах.
Он сад друге не има кривице
нако што је срца плашљивога,
а то није његова кривица,
него га је Бог таквога дао.
245 Па помисли, оче игумане,
како год је досад пословао,
у свашто је за нас срећан био:
суд постави у земљу бесудну,
његов поса и ово уради,
250 те оваку славу задобисмо.

Чуј, народе, што ћу сада рећи:
досада сам чисто двоумио,
а сад виђу објема очима
да је главом царе, како каже.
255 Би ли икад Отмановић силни
онолику силу отпратио
на чесову лажу и скитача
да цар руски није међу нама,
да је није на њега спремио?
260 Свједочи ли чисто Отмановић
кога данас међу се имамо?
Држимо га, не нагрдимо се.
А чега се бојати имамо?
Нека чете све наими своје
265 цар сатана у цара Мустафе –
кад се овој сили опријесмо,
бојати се нејмамо никога.
А гдје Турци омасте пољану
и оставе онолико мяса,
270 засада се неће повратити
на крвава она разбојишта.
Но држите, а имате кога,
нек ви слава иде по свијету
и да ви се до послијед прича.

НАРОД (из гласа)

275 Држаћемо, а цар је, видимо.
Нек стоструке падну на нас муке,
пуштати га ни издат нећемо
док све наше силе изломимо.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

Излазе главари на страну и воде Шћепана међу собом.

ШЋЕПАН (главарима)

280 Мрковић је један човјек врли:
народ му је душа и тијело,
готов се је свагда жртвовати
за народну ползу и напредак.
Што ме гони, чудит му се није;

оно није злоба ничесова,
285 но уклања народ од олује.
Уважавам искреност његову,
и због исте ја му све опраштам.
У мене је срце милостиво
и желим се с њиме помирити.
290 Рад нијесам – Бог ми не судио –
да на мене штогод старац сумја
злобе сјеме да у срцу носим.

*Главари скоче на ноге, скину капе и сви му захвале на његовом царском великодушију,
и оду три-четири по Мркојевића те га доведу Шћепану и прочима.*

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Што хоћете, земаљски главари,
што се старцем једнијем брукате?
295 Дајбуди ви ја не треба ништа.

ВОЈВОДА НИКО

Никад нам се бољи не родио!
Треба си нам и требаћеш док си.
Звали смо те сви из договора
као оца да те сви молимо
300 да се смириш, игумне, с Шћепаном;
ваша распра нама мила није.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Умирен сам са сваким, душе ми.
Зар се Шћепан препао од мене
да му царску круну не уграбим?
305 Ко шубару носити не може,
њему ништа круна не треба.

ВОЈВОДА НИКО

Није, оче, ни Шћепан такови
да о теби штогод худо мисли,
но се с тобом жели помирити.
310 Он је човјек срца милостива,
вељедушан, рода великога;
он неслогу мрзи ка ђавола;
он се мањи и од мрава чини,
не да нико да га царем зове;
315 сам је своје име унизио

и назва се Шћепаном Малијем;
за свијет га нико већ иначе
зват не смије до Шћепане Мали.
Куд ће душе на св'јет поштеније?
320 Него, оче, сви ти се молимо:
пољуби се и помири с њиме;
он то жели, а ми сви желимо.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (смијући се)

Свак пред Богом самртно гријеши
ко би икад хтио и смислио
325 вас исправит с ваше наклоности,
када вам је срећа ал' несрећа
са разлогом некаквим обручи;
теже вас је са њом раздвојити
но уставит мутну поточину
330 која себе ломи провалама.
Што ћу језик бадава тупити?
Мир без рати ствар је од подруге.
Мене Шћепан дивно разумије,
а ја њега јошт боље познавам.
335 Ви не дате седлат ни уздати,
правда ви је што је вама драго.
Ко је икад на свијет дочека
а од ђеце једне распуштене
штогод друго до вјечите муке?
340 Тешко томе ко о вама брижи.
Камо Шћепан да се пољубимо,
па га ето, и честит ви био!

Диже се Шћепан те се пољуби с Мркојевићем. Велика граја и весеље; поче народ коло водити; једно коло води један млади калуђер, а друго Симо Цетињанин (трговац которски).

ПРВО КОЛО

Што се она чује хука,
што л' грмљаве проламају?
345 Ондена је страшна мука,
планине се потресају.

ДРУГО КОЛО

Море се је зајосало,
упире се с бреговима;

а небо је помрчало,
350 те се хори с громовима.

ПРВО КОЛО

Тиранства се вихорови
о брежуљку слободnome
и синови Ахметови
немилосно луди ломе.

ДРУГО КОЛО

355 Каква људска сила може
доћи главе том народу,
кога штитиш штитом, Боже,
дајући му ти слободу?

ПРВО КОЛО

360 Крв престаде црна тећи
од крешева стравичнога
кад прелеће данак трећи
изнад Лаза царевога.

ДРУГО КОЛО

365 Мртва трупја кроз гомиле
све брат брата жељно тражи
ђе су му га ђеле виле
ал' пожњио палош вражи.

ПРВО КОЛО

370 Брат рођена брата трудно
мога наћи и познати,
које чудо бјеше чудно
ту љешина наслагати!

ДРУГО КОЛО

Борци у крв сви лежаху
који славно ту падоше;
различит се не могаху,
нит се многи познадоше.

ПРВО КОЛО

375 Ал' познаде Мићуновић побратима свог сердара

у гомиле мртва трупја, ђе му Јанко крвав спава.
За њим љуто јадикује и витешко лице пара:
„Куку, Јанко, горски змају, с тобом пада наша слава!“

ДРУГО КОЛО

380 Два ти лава претрчају разбојиште сустопице:
буковички капетане с побратимом попом жутим.
Забрекле им десне руке мачевима у ручице;
с'јекућ Турке за три дана, одоље им мишцам' крутим.

ПРВО КОЛО

385 А под сјенком од барјаках на мегдану узетијех
сједи Данил, вожд јуначки, су шездесет поглавицах;
на сриједи разбојишта змај Мандушић коло вије
са момчађу измашћеном мрском крвљу турских злицах.

ДРУГО КОЛО

390 Ту лазином непрегледном на све стране Турчин паде
ка дубрава пред сјекиром кад се настре и повали;
Лаз Царев је том споменик, тако назват да се знаде,
том побједом над Турцима да се Србин вјечно хвали.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

Доходи један трговац из Будве и доноси кријући писмо Шћепану од архимандрита барскога Дебеље. Шћепан, пошто му га кријући прочитају, дава исто патријарху да га на глас прочита. У истом га писму именује архимандрит Дебеља императором Стјепаном.

ПАТРИЈАРХ

(чита писмо, а Шћепан гордо к небу гледа)

395 „Ја поклоник правде и слободе,
збиљски царе, и тебе се клањам,
а владици и светом патрики
благослова иштем да ми пошљу,
па поздрављам све редом главаре,
395 све лавове и горске вукове.
Царе срећни, српскоме народу
сад си оно што ти ја желијах.
О, да знадеш што о теби зборе,
400 све би поја и увис скакао –
плаше те се како грома Турци!

О, да знадеш што се с њима збило!
Проста њина грдна погибија
што су од вас тамо изгинули
405 при грдилу и њином ископу
што учини један од другога
и од раје што су дочекали.
Како су ти нагнули бјежати,
у широку Зету увалили,
410 сву су равну Зету похарали,
похарали варош Подгорицу;
у бјежању грдно изгинули –
на носове потуче их раја;
исклала се међу собом војска,
415 исклала се и попљачкала се.
Ама што је војска румелинска,
она ти је листом изгинула;
онај ками што је претекао,
све је голо ка прст остануло;
420 Арнаути све јој поскидали.
Серашћер је у суботу вече
добјежао Скадру на Бојани
без турбана и без своје капе,
марамом се био убрадио.
425 Да све кажем што се догодило,
шћела би се како струка карта.
Срећњи царе, да си нама здраво!
Сад можете мирно починути,
натежите жице на гуслима:
430 јошт не знате што сте урадили
док чујете од вјешта гуслара.
Већ је доста да вам не досадим,
ал' вас молим име ми чувајте,
крите ми га као змија ноге.“

ШЋЕПАН (смијући се)

435 Овај љуби народ и поштење,
цио свијет ка у прсте знаде;
разуман је, и чисто прозире
што је чије и што коме иде.
Истина је, и угађа сваку:
440 јошт не знамо што смо учинили
док чујемо од вјешта гуслара.

Ja га љубим душом и тијелом,
воли бих га сада загрлити
него оца да ми се подигне;
445 воли бих га код себе имати
да ми буде савјетна потпора
него круну, најскупљу на св'јету,
азијатског великог Монгола.

ПАТРИЈАРХ

Божја воља и Божија сила
450 ово мало сачува народа,
сачува га и прослави дивно.
Његова је воља свемогућа:
он укочи силну осовину
на којој се дивна свесветија
455 окретају као вихорови,
и он свеза зраке са зракама,
ка што свеза душе са душама;
пред њиме је цио свијет ништа;
пред њиме је ишта ствар велика.
460 Колико му труда свијет стаде,
онолико један трунак мали
што се игра с вјетром до облака.
Све је пред њим мртво, не креће се,
а све опет живи довијека.
465 Душа лети горе изнад сунца,
а прашина лети испод сунца.

Опет коло почиње пјевати.

ПРВО КОЛО

На Ситници води бистрој крила нам се поломише,
поглаваре наше листом ту Ћупрелић све улови,
на тврду их вјеру Турци немилосно погубише,
470 ту поклекну храброст горска и слободе сви синови.

ДРУГО КОЛО

Турчин пљуском на нас удри, сјече, вјеша, роби, пали;
природна га злоћа води, а освета гони стара,
варварскога свога срца на нас злобу да искали,

и слободе дично име гадном ногом да замара.

ПРВО КОЛО

475 Писка стоји до небесах, пушка грми, крв се лије,
вражја сила мах узела, ништа јој се не опире;
хвата робје на стотине, на све стране ужас сије,
облаци се мрачног дима над слободном гором шире.

ДРУГО КОЛО

480 Мрваљевић, витез стари, на мукама живот даде,
на ватри га су сто робах клети Турци изгореше;
Мандушић им смртно рањен у рукама соко паде,
на коцу га рањенога тада Турци зли попеше.

ПРВО КОЛО

485 Јунаци се тад гледају када на врат муке дођу.
Најславније тад умрије наш Милија војевода;
у цркви се затворити зовне браћу да с њим пођу:
„Гроб је красан“, каже, „црква, споменик ће бит слобода“!

ДРУГО КОЛО

490 Бранише се седам данах девет братах без престана,
седамдесет и два више барјактара што убише
око цркве на све стране, док их изда џебеана;
Турци олтар превалише, с олтара их све побише.

Мнозина плачу од жалости.

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

ШЋЕПАН (отирући сузе)

495 Баш овога чуда није било
од постања људих и свијета
што је овдје у овим горама.
Свуд страдају људи и народи,
но пружају један другом руку –
човјек чојку, а народ народу;
ако ни с чим другијем не може
а оно му помаже плакати,
те се тијем муке олакшају.
500 С вама бива сасвијем иначе:

кад плачете – свака ви се весели,
кад појете – свака око вас плаче.
О проклето криво вјеровање,
грдно ли си браћу завадило,
505 грдно ли си браћу помразило.
Што је ово до вражје суђење?
Ко би мога принудит Славјане
до сљепоће и вражјег суђења
да упрте на својим плећима
510 азијатско криво вјеровање,
које Бога истинога хули,
а гоји се са невином крвју?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (Шћепану)

У тебе су међер многа добра,
ал' нијесам досада знавао
515 да си такви богослов дубоки.
Ријетки су цари богослови,
а у тебе ето и то добро.
Него мјери што ћеш говорити;
најљепше је о том не зборити
520 ни наносит носа над олтаром.

ШЋЕПАН

Сачувај ме Боже, игумане,
да бих смио против праве вјере
ја злочесто ишта помислити,
а камоли уста расклопити.
525 И ја нешто видим са очима,
буди оно што је сваком јавно –
Божју свјетлост те земљи свијетли
и играње по небу звијездах;
а и мјесец рђав свједок није,
530 иако се с плачем прошетује.
Но ми пукне срце од жалости
кад погледам опаку судбину
која паде на нашем народу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ко ће свијет исправит леђима,
535 ко л' цијеле опаметит људе?
Будале су људи од старине,

будале ће остат довијека.

ШЋЕПАН

Нешто друго ја хоћах казати,
па се нешто занесох на страну.
540 Млечићи су, знадем, Црногорце
све мрзјели, мрзећи љубили,
ал' нијесу мрзост на видјело
никад приђе досад изнијели.
Ја се чудим што ће ово рећи
545 и ка им је њихова хитрина
допуштила ту безобраштину.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ти се чудиш што ће ово рећи,
али ја се нимало не чудим,
јербо знадем што је прије било.
550 Ово њима нијесу првине.
Кад прегази Ћупрелић-везире,
кад прегази с војском Гору Црну
и навали к мору дебеломе,
паде с војском на поље Солило.
555 Наше много тад бјеше чељади,
да се спасе, у Боки утекло,
а све жене дјецу унијеле
која боја бити не могаху,
нит се крити по тврдим горама.
560 Срамотно их Млечићи тисућу
похваташе, Турци предаше;
женске робјем Турци поведоше;
повјешаше крупније мушкиће;
мушку дјецу те у повој бјеху
565 увис Турци побацаше листом,
дочекај их на врх од ножевах,
онако их носе набодене
пред крвнички шатор Ћупрелића
да угоде нечовјечној ћуди
570 тиранина богоотпадника.

Коло поје.

ПРВО КОЛО

Клањају се мнаду сунцу двје тисуће витезовах,

целивају матер земљу да им покој тихи даде.
Хоће братску крв да свете и разуру њих домових,
али листом изгинути – о другоме сад не раде.

ДРУГО КОЛО

575 Молитву им сунце прими, земља славан гроб обећа;
тридест тисућ турске војске како муња поразише,
све исти дан довршише – је л' јуначка ово срећа?
Утријеше војску турску, главаре јој заробише.

ПРВО КОЛО

580 Сердар Ђикан и кнез Мојаш у Чево се с војском врате,
воде собом до два паше и Тураках главних триста
заробљених на Трњине да им покор Турци плате
Ђупрелићем учињени. Освета је ова чиста.

ДРУГО КОЛО

585 Босанска се двапут сила на Трњине сломи село,
турске кости на гомиле изнад села и сад леже.
Бјеснило је дивље Турке на све наше краје вело,
бјеснило их бешчовјечно на злочинство њино стеже.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Трче архиђакон Петар сиваља беглербегова. Сав га народ гледа како хитро и вјешто коња јаше. Сердар Јово Ђурашковић метне му свој чибук на ливаду. Он залети хата и у најватренијем трку сагне се и уграби чибук са земље. Тада га сав народ поздрави пуцњавом пушака.

ШЋЕПАН (главарима)

590 Има сам ја у мојој гвардији
коњаниках толике тисуће
од свакога краја и народа;
Татаре сам гледа и Харапе,
Киргизе сам гледа и Черкезе –
јошт мојима очима не виђох
нигда муње овакве на коњу
као момче ово што сад виђех.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

595 Није само он од тога посла

него га је Бог за свашто дао;
у нашој се земљи нигда није
оваквога момчета дизало
ни дивотом ни сваком хитрином.
600 Управ су му седамнаест љетах,
више знаде но нас половина;
паметније мисли и ријечи
нит сам чуо нити ћу је чути,
него неће ово наше бити.
605 А ако му Бог сачува главу,
он је срећа овога народа,
он је рођен да довијек живи,
он ће другим бити Скендербегом.

Долази архиђакон Петар. Шћепан га грли и оће да му дарује свој џефердар. Петар се смије и не хоће дара примити.

ПРВО КОЛО

Што Пипере магла крије?
610 Што л' топови турски гrome?
Што с' око њих пламен вије?
Што л' пушчане јеке ломе?

ДРУГО КОЛО

Топал-паша курбан чини
соколове да задуши,
615 лава робом да учини,
да порасту Муси уши.

ПРВО КОЛО

Дим на турску војску иде,
турска војска грдно бјежи,
стражњи прве већ не виде –
620 тисућа их мртви лежи.

ДРУГО КОЛО

Топал-паша робом оста,
Пипери га ухватише.
Ту падиши бруке доста,
а Топалу и јошт више.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО

Доходи један монах однекуда. Шћепан се диже, сrete га и одведе на страну. За дуго се с њим забави, поврати се на обично мјесто, сједне и позове монаха к себи међу народом. Монах приступи патријарху и владици руци и стане дупке пред Шћепаном. Народ наврви гомилом около њих.

ШЋЕПАН

625 Духовниче, слушај што ти кажем.
 Богу сам се јако зарекао
 да на срцу не држим таине
 коју нећу на глас објавити
 пред овијем вјернијем народом,
630 него причај право и открито,
 на цио глас пред свијем народом,
 порашта си ти к мени дошао.

Монах, дрхтећи и обзирући се около себе, вади из штапа шиш около којег замотано једно повеље писмо, одвије писмо и даје га Шћепану. Шћепан отвора писмо, гледа га као да га чита и од радости плаче. Народ забјешен шапти међу собом чудећи се што је.

ШЋЕПАН (отирући сузе)

 Духовниче, све на уста причај
 што си доша и рашта си доша.
635 Не може се никад исписати
 ка из устах у уста предати;
 чишће језик него писмо каже,
 у писању штеде се ријечи.

МОНАХ

640 Види дивно Твоје Величество
 што ти писмо каже и говори.
 Дали су ми жестоку наредбу
 на ријечи да ти све повторим:
 жељкује те видјети Русија,
 жељкује те ка озеба сунце,
645 цио народ пречезну за тобом.
 Многе су се буне подизале
 и многа је крвца проливена
 тражећи те народ од велможах
 да те пуште и народу даду.
650 Бог то знаде што јошт бити шћаше
 да им лажа у пук не помога,

те рекоше ере си умро.
Све разлоге и чисте свјedoџбе
изнесоше пуку пред очима,
655 најпослије и гроб ти нађоше
у кому си и ђе си сахрањен.
Тијем пуку очи замазаше,
ал' се опет зуцати почело
да си здраво и ђе се налазиш.
660 Стога су ме к теби отпустили
твоје вјерне које имаш слуге
да те видим, да ти се поклоним,
да их чисто о теби изв'јестим:
јеси ли им здраво и весело,
665 како ти је међу Црногорце,
чествују ли и слушају тебе.
И то су ми рекли да ти кажем –
како згoду виде и прилику
за тебе ће послат посланике
670 да се враћаш на твоме престолу.

Шћепан плаче.

ШЋЕПАН (отирући сузе)

О неправдо, ђавољи породе,
је ли ово икад ико чуо
откако је гавран поцрнио
да над празним гробом читају
675 опијело живоме човјеку?
Ал' кад чисто пред пуком испане
лаж на лажу, правда на истину,
тешко ти га онда онијема
што ми силом престол уграбише
680 и толику лажу посијаше.
Тада ће ми триста пута љепше
засјат глава но ми сјаје круна.

МОНАХ

Допушти ми, Твоје Величество,
да одлазим откуд сам дошао;
685 не може се ни тренућ трајати,
јер зависи од мога трајања
красна срећа царства цијелога
– па каквога царства великога –

које хоће да дуго живује,
690 којему су дани тако дуги:
један његов – обичних стотина.

Монах се клања просто и одлази. Устаје Шћепан те га прати, дуго се с њим разговара и повраћа се међу народом веома весело и задовољан. Народ се чуди и весели; свако гледа Шћепана с љубопитством као да га још никад нијесу видјели; свако мучи, нико ништа.

ШЋЕПАН (народу)

Пјевајте ми, браћо Црногорци.
Што ви пјесна колом не окреће?
Ко ће љепшу славу доживјети?
695 На свијету што бисмо тражили
до овога што ни Бог дарова?
Ја већ никад у моме животу
дана слађег доживјети нећу
нег' честити данак кад ми дође
700 који ће ми с правдом даровати
престол дједов и дједову круну.
Ни тај данак мени неће бити
тако сладак ка што је данашњи,
но пјевајте и веселите се.

Народ весело и с грајом потрчи и поче коло водити.

ПРВО КОЛО

705 Ходаверди, дивљи паша,
страшном војском Куче хара,
Иликова кулу Раша
хоће Турчин да обара.

ДРУГО КОЛО

710 Бјеже Кучи уз планину,
дигла их је турска сила;
од Косора муња сину,
а извија грлом вила.

ПРВО КОЛО

715 Дође витез од Косора,
Јовов Ђуро са дружином,
те узавре бојем гора

братоношком тада силом.

ДРУГО КОЛО

Лете Турци низ Орлује,
Гога Рашов зажди кулу;
бјежи паша, јадикује,
720 уцвијели многу булу.

ПРВО КОЛО

Турске војске поглавари
у тој кули изгорјеше.
Овакви су за њих дари,
нека Турци мање гр'јеше.

ДРУГО КОЛО

725 Бјежи паша без обзира
и без пола војске своје;
неће рати, неће мира,
зло му нешто ухо поје.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДАНАЕСТО

Долази Петро Џаја из Новог и доноси на дар Шћепану двије канарине у двије крљетке и једнога папагала. Поставише папагала на његово сједало; почне га Шћепан звати.

ШЋЕПАН

Папагале ... папагале ...

ПАПАГАО (клањајући се)

730 Цар ... цар ... цар ... цар ...

Народ се смије и крсти од чуда. Различита и знаменита се толкованија просуше због папагала о Шћепану међу народом.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(у себи, заценут од смијеха)

Враг би овдје пука од смијеха,
с гроба би се човјек насмијао.
Баш је ово – не знам што ћу рећи ...
на свијету јошт ове смјешине
735 нит је било ни ће, ја мним, бити.

Да кажујем по тисућу путах,
нико ово не би вјеровао.
Ово никад пристојати неће
– што се ради с овијем човјеком –
740 за причање ни за вјеровање;
све му свира по његовој ћуди,
жели лажи овој угодити.
Патријарх му бјеше отпратио
средовјечну, готово неку
745 хатурину ону неваљану.
И гдје ће га за петнаест данах
научити, кад му се примакне,
да му клекне на прва кољена,
да му га је лакше појахати!
750 Опет лаже са свакоје стране
саковане по његовој ћуди;
по ћуди му и папага дречи.
Та ово је ништа ко га знаде,
ма велико чудо ко не знаде.
755 Да што почнем зборит у народу,
нагазићу на вељу злу срећу.
То ријетко бива у свијету
да истина пред нечистом лажом
смије своје уши помолити;
760 најљепше је – држ' језик за зубе.
За лаже ми није много стало:
ко се себе не стиди лагати,
тај за свијет не обрће главе;
него ми је стало за другијем.
765 Али опет у дрхтећој руци
кантар право мјерити не смије.

Коло пјева.

ПРВО КОЛО

Силна ти се Босна слеже на границе листом наше,
пред њом Ћехај-паша млади и босански капетани.
На Ублима сила паде – тридест тисућ ње имаше –
770 јаничари и спахије и војници све бирани.

ДРУГО КОЛО

Наша војска нејакашна сломит Турке не могаше.
Страшна миса Обилића три војводе опи тада;

су четрдест других пођу поклонит се вољи паше,
са ватром му поклон чине и убију пашу млада.

ПРВО КОЛО

775 Мртав паша самоседми од витешке руке паде,
наше браће двадест и шест погибоше код шатора;
Томановић с четрнаест из окола здрав испаде.
Данас спомен погипшима видиш – мрамор до мрамора.

ДРУГО КОЛО

780 Два сердара тада удре на смућену турску силу,
разгоне је и ис'јеку – половина не утече.
Слободи је пир велики кад јој синци круне вилу,
као што су под турскијем шаторима исту вече.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДВАНАЕСТО

Долази граф Бујовић, сердар бококоторски, родом из Пераста, и доноси Шћепану писмо од провидура из Котора у коме га моли провидур да се не именује Шћепан императором ни царем, јер речена имена не звече лијепо у овим крајевима.

ШЋЕПАН (поносито гледећи)

785 Дану причај, господин-сердаре,
што то траже од мене Млечићи,
с каквим су те образом спремили
кад су своје грдно губавило
сад казали цијелој Европи.

ГРАФ БУЈОВИЋ

790 Млетачка је воља свагда била
откад си им доша у сусједство,
и данас је како што је била –
друго име узми које хоћеш,
ал' се царем ни императором
немој звати, јер ти не пристоји.

ШЋЕПАН (с грохотом)

795 Зар Млечићи у мојојзи кући
да ме крсте како они хоће?
Што би онда Црна Гора била
кад би она лаву Марковоме

као торба о репу висила?
Па ономе лаву жалосноме
800 који носи, ево неко доба,
ћуд лисичју а зечево срце,
те се клања сјенки од мјесеца,
робињама направља папуче.¹¹

ГРАФ БУЈОВИЋ

Знаш, Шћепане, ти си човјек уман,
805 срећа ти је у крила удрила,
а дјела ти способности кажу.
Но за тебе царско име није;
с тобом би се могло и сложити,
но се с мјестом овијем не слаже.

ШЋЕПАН

810 Ја се звао тако ал' онако,
вама није ни шире ни уже,
само ви се не даје сакрити
опачило ваше ваздакадње
и подмукла подлост душе ваше,
815 којано је благородној души
много тежа но турска дивљина.
Истим путем којим си дошао
хајде натраг, поздрави Млечиће:
јошт им треба много којечеса
820 да им дуги порасту бркови,
па што такво да почну зборити.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРИНАЕСТО

Одлази граф Бујовић. Долази један слијепац, који је пјесну извео о новој побједи на Чево и у Црмницу. Умоле га да је пјева. Почне гудјети пред Шћепаном и главарима. Пук се нагомила да се не може кркнути.

СЛИЈЕПАЦ (поје)

Здружише се два велика змаја,
отправише Турке и Латине
– сто и тридест хиљадах пушаках –
825 да ухвате цара русинскога

¹¹Султаније

те у Црну Гору добјежао,
а заробе царицу слободу.
Цар се сакри у село Грађане,
а царицу бране Црногорци.
830 На хиљаде падоше јунаци,
потекосе ријеке кржаве,
потопише Турке и Латине.
Засја света царица слобода,
засја млада ка на гору сунце.
835 Благо вама до шест витезовах
те водисте у бој Црногорце,
ваше име никад не умире:
Вукотићу са Цетиња Перо,
и сердаре Поповићу Стано,
840 војеводо Драго Вукотићу,
с побратимом Милићем војводом,
млад ђаконе, црногорска дико,
са сердаром Ђурашковић Јовом –
благо вама, сиви соколови,
845 соколови црногорски момци,
ви бесмртну славу задобисте
сијекући шест неђељах Турке
преко Чева и подно Црмнице
докле силу турску саразисте
850 и демону сломисте рогове.

Сврши пјесну слијепац. Шћепан гледа пред собом; боље му се допадале пјесна папагалова но овога слијепца. Разлази се скупштина.

ДЈЕЈСТВИЈЕ ЧЕТВРТО

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

На Цетињу

Долази посланик императрице Екатерине Вторе, књаз и генерал Георги Долгоруков и са њим 30 официера; доносе Црногорцима грамату од речене царице којом их позивље да устану на Турке, јер је и она с Турцима заратила. Владика Сава пише у сва племена црногорска да иду на Малу Госпођу на Цетиње да чују грамату царице руске што им пише.

Соба у манастир на Цетињу. Књаз Долгоруков, владика Сава, патријарх Бркић, Теодосија Мркојевић, официери руски.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Желио сам од мога ђетинства
ове горе ваше видијети,
о којим се чудна преданија
на све стране чују и просипљу.
5 И ево ме лијепа судбина
и доведе сада међу њима
да се с вама видим и познадем.
Радујем се и веселим томе.

ВЛАДИКА САВА

10 Гора с гором састат се не може,
али човјек може са човјеком.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Како сам се из мора извеза,
на границу стао црногорску,
у души сам велику премјену
оћутио, не знам ни сам какву,
15 и први сам камен црногорски

пољубио са братском љубавју.

ВЛАДИКА САВА

Колико ће човјек путовати,
с предјелима и чувства мијења,
особено на предјел собратски;
20 на њем човјек мора и да не би,
јошт када га веза двојеструка
тако силно веже и скопчава,
како што нас са Русијом веже.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Ово чисто вјеровати може
25 ваша милост и преосвјаштенство:
откако сам љетос изишао
из милога отачаства мога,
сад сам само дихнуо воздухом
пријатнијем, а приђе нијесам.

ВЛАДИКА САВА

30 Своје с туђим није смијешано,
од туђега свагда туга бије.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

Доноси ђаче ракије; узимље Теодосија Мркојевић ракију те служи патријарху, владикау, напуња чашу и даје књазу, а овај се извињава да не пије ракије.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(пружајући му чашу)

Узми, књаже, не нећкај се ништа,
ове горе не љубе регуле,
јер су у њих дани предугачки,
35 телиш оним што код куће чамју,
кад их човјек не би поткидао
са пјесмицом и чашом ракије.
Док си овдје, треба забацити
свеколике свјетске послестице,
40 ка да си се изнова родио.

Гледа га кнез љубопитно и попије добру чашу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(смијући се)

На здравље ти. Вјешто је искапи,
као да си и приђе почиња.

Сви прочи пише ракије.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

(Теодосији шалећи се)

45 Па си добро јошт, игумне, сиров
под бијелим и дугим власима,
лице ти је ка младићу сјајно.
Колика си љета избројио?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Гоним управ седамдесет шесто;
ал' га гоним али га престижем,
не знам љепше како бих казао.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

50 Седамдесет и шеста година!

(К својима: „Онъ еше молодець!“)

Такови су синови природе,
којим њежност, којим излишности
здравје, благо најдраже на св'јету,
отровале, ка знаду, нијесу.
55 Ја мним, оче, мало што и мислиш,
но смирено филозофски чекаш
што ће теби дан који довести.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Мислим, књаже, и прскох мислећи,
мисли су ми веће јаде дале
60 двадест путах но тешки послови.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Нама што смо у свијет широки
мисли ломе главе немилосно.
Али вама што би их ломиле
на овоме мјесту узаноме?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

65 У тјескоти мора се мислити,
и ове су мисли различите.
Ти све мислиш од добра к бољему;
оно боље ако ти измакне,
добро ти се у зло преокрене –
70 то је управ смијешно мишљење.
А ја мислим од зла пут горега;
зло преносим, горега се чувам.
Ти си рођен и честит и срећан,
а ја, исто ка тица у гори,
75 Бога славим и дневи и ноћи
што нијесам тица у кавезу;
ово ми је драже од свијета,
тијем питам душу и тијело.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

80 Међер знадеш мислит и зборити.
У свијет си ваљда путовао,
ако ништа ано да се познаш
с наукама и с богословијом,
које ти је нужно знати било
да получиш свештено званије.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

85 Веома сам мало путовао;
самоук сам, ако штогод знадем:
по буквици учио сам књигу,
по људима учио сам свијет,
по звјездама и богословију.
90 Што ми друга требају наука
како овдје у наше крајеве?
Много огња под малијем лонцем,
ал' ће прснут ал' пролит млијеко.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

95 А домаћи какав ви је живот?
Имате ли уредне часове
кад лежете и кад се дигнете,
када ћете сјести за обједом?
И вечером сједите ли дуго?

Имате ли каквегод забаве?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

100 Код мене је оваква уредба:
кад огладним, онда ми је подна;
дуго сјеђет не могу вечером,
но како се код ватре огријем,
чашу вина подобру испијем
105 те наздравим санку и дружини,
па отоле згријат у постељи.
Је ли зора, ето ме на ноге;
забаве ти друге не имадем
до једнога сама разговора
110 с живијема али с мртвијема –
кад ни с једним, онда сами собом.

Пуцају машкули непрестано, који позивљу Црногорце да иду на скупштину.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Не могу се наслушат милине,
јербо су нам све ове литице
оживјеле крупним одзивима.
115 Та ово је пријатно слушати,
телиш оном ко га чуо није.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

Сабраше се Црногорци листом. Излази међу Црногорцима владика, патријарх, књ. Долгоруков, Теодосија Мркојевић и официери руски. Црногорци су дигли капе на пушке, а Теодосија Мркојевић чита грамату од царице. По прочитању грамате учине Црногорци у три пута весеље из пушака.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Чуј, народе јединоплемени,
прослављени у свијет храброшћу,
православна велика царица
120 спремила ме да међу вас дођем
да вам предам њезину грамату
и њезине свештене ријечи,
те ми даде из уста у уста
вам их предат од слова до слова.
125 Велико је моје посланије,

царска ријеч аманет највиши,
драгоцјеност највиша на земљи;
р'јеч је царска царства религија.
130 Ја вам носим страшна сокровишта,
уцијенит уста их не могу;
свака ријеч коју сам донио
по брилијант ваљаде из круне.
Јошт никада в'јести ни вјесника
овакога овдје дошло није
135 откад ваше горе поникоше.

Црногорци изабирају сердара Јова Петровића, који је учио неколике године у Петровом Граду, да он говори с књазем.

СЕРДАР ЈОВО

Изговори, књаже, што имадеш,
ми смо жељни добријех гласова.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Царица вас љуби ка синове,
пазиће вас како ћецу своју.

СЕРДАР ЈОВО

140 Ми то чисто, књаже, вјерујемо,
и ми Русе ка браћу љубимо.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Извјесно је Њеном Величеству
ваша храброст од пантивијека
и преданост ваша непокретна
145 посестрими Русиј' те гојите.

СЕРДАР ЈОВО

То смо дјелом досад показали,
ни посад се лијенит нећемо
што могнемо у свакоју згону.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

150 Дајем вама на знање свијема
како султан, невјерни Мустафа,
враг заклето крста христјанскога,
Обрјескова, нашега министра,

безаконо у тавницу баци;
рат објави као изненада
155 православној великој царици
и цијелу роду христјанскоме.
Царица је дигла силну војску
и кликује из упила гласа:
ко се годе су три прста крсти
160 да устаје на ноге јуначке,
да дижемо срушене олтаре,
да на њима крсте исправљамо,
да пропоје вјера православна
славу Божју и пјесну побједну,
165 да гонимо поганскога сина
из Европе к његовом гнијезду,
у његове запарне пјешчине.
Спомен'те се, храбри Црногорци,
какву преци ваши задобише
170 нечувену славу и јунаштво
с Александром, царом македонским.

Смије се Теодосија.

Спомен'те се дјелах витешкијех
ваших царах и ваших деспотах,
па јунаштва ком се свијет диви,
175 те сте свагда собом показали
под барјаке Скендербега Ђура
против гадне силе отоманске.
Спомен'те се вашијех претковах
и њихове борбе очајане:
180 први они барјак развијаше
од Славјанах свијех у Европи
проћ' Турчина, општега крвника,
а у помоћ Петру Великоме.

СЕРДАР ЈОВО

То је било, него са сном прође.
185 Погибоше цари и банови,
ка да у њих удри муња жива;
погибоше Срби на све стране,
погибоше душом и тијелом.
Ми ни на пут ни на дом остасмо,
190 на потрку свијема мукама,
само што злом и страшном осветом

живујемо у овим горама.
Помогосмо Петру Великоме,
па сва наша крвца и страдања
195 Богом просто када смо помогли
осветивши Петра од Ахмета.
Нас потреба није соколити,
што можемо, готови смо свагда;
је ли Бог да, имамо ли с киме –
200 побоље ће нас познати Турци.
Ал' се бојим несрећне недаће:
срећа нам се стара заметнула,
пробудит се она лако неће
докле год се ситана наспава.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

205 Монархиња жели православна
да на помоћ њенога оружја
рат с Турчином одмах заметнете,
да се листом на Турке дигнете,
да Стамболу с војском марширате,
210 да на њему с војском ударите,
па што Бог да и срећа јуначка.

СЕРДАР ЈОВО

Ми смо у рат довијек с Турцима,
јошт се никад мирили нијесмо,
нити ћемо док је од нас трага;
215 дић' ћемо се одмаха на Турке,
с њима ћемо боја учинити
по граници на свакоју страну.
А с ким ћемо маршират к Стамболу?
Малене су, књаже, наше силе;
220 ми се једва бранити можемо,
има ли нас десетак тисућах
с мало хране, а јошт мање праха.
Куд се годе с границе шенемо,
срести ће нас двадесет тисућах,
225 мало даље срешће и педесет,
па не мрца и заваљеника,
но Бошњака али Арбанаса,
од искона војничког народа,
те се рађа и мре под оружјем.

230 Да ли не знаш, они су Стамболу
остра сабља и десница рука;
колијевка то је јаничарска,
а јаничар сила крволока.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

235 Није Турчин оно што је био,
но је гадно на нос посрнуо;
а сачувај Боже да је оно
што се једном о њему збораше;
да му кола у глиб не падоше,
већ би свијет црњи пака био.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

240 Крај имаде куга и зло свако;
а да краја не бише имали,
цијели би свијет поморили,
те би земља постала пустиња,
да се по њој дивља стада шире.
245 Слава Богу што Турчин посрну;
но пред ким је, књаже, посрнуо?
Пред силама и пред народима,
ал' спрам нама он јошт не посрну;
спрам нама је јошт њега сувише.
250 Ми смо шака малена народа,
Богу хвала, опита слободом;
да нам није јошт ове пјаности,
давно бисмо и ми упанули,
ка сви други, у ђавољу торбу,
255 ђе су веће смјешћене јабуке.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

У Турску је данас сасвим друго,
није оно што је пређе било:
уљегла је зука у народе,
судбина је тајна потпалила;
260 потресла се душа у народу,
већ им на нос мирише слобода.
Сва је Турска данас у Европу
ка стог сухе сламе ал' сијена;
не требају него смјела рука
265 да у њ метне ватру с једне стране,

да се цио пепелом прометне –
а та рука ви можете бити
ако знате и ако шћедосте.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

270 То тај може мислит и зборити
који не зна како ствари стоје,
ал' не онај који их познаје.
Како бисмо ми то урадили
без помоћи некога другога
кад Бошњаци, наша родна браћа,
275 слијепи су те не виде ништа?
Куран им је очи извадио,
Куран им је образ оцрнио;
код њих нејма душе ни образа
који не би за Куран умро.
280 То је њина кукавна светиња.
О слободи и о народности
у њих нико поњатија нејма;
у гроб су их обје сахранили.
Арнаут је ни вода ни вино,
285 народности ни слободе нејма;
он за образ не зна и поштење,
продаје се ко му више даде;
за новце ће свашто учинити –
матер продат, а оца заклати;
290 та витеза Скендербега Ђура
(који њима не бјеше приличан –
на ујаке Ђуро налицише,
на Балшиће, на српске кнежеве),
баш овога славнога витеза,
295 кога више никад стећи неће,
продадоше за новце Турцима.
Да им ноћу Ђуро не утече
из постеље, те некако чудно,
хоћаху му главу откинути
300 и продат је за новце султану.
Скендербегу ми смо помагали
борити се против силе турске;
Арнаути то знати не хоће,
они су нам највећи врагови.
305 За Грке ти казат не умијем,

но ни од њих посла бити неће
без туђега масла и помоћи.
Булгарин је без душе трупина,
он је убјен топузом у главу,
310 не сјећа се што је пређе био.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Около вас Србах много има;
да вам нико други не помогне,
с њима чуда урадит можете –
одвазда су Срби народ храбри.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

315 Истина је да су народ храбри,
да су били. Али ђе су сада?
Вјеровања Србе истражише.
Ми смо Срби народ најсрећнији¹²:
320 сваки Србин који се превјери –
просто вјеру што загрли другу,
но му просто не било пред Богом
што оцрни образ пред свијетом,
те се звати Србином не хоће.
Ово ти је Србе искобило,
325 робовима туђим учинило.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Како кажеш, оче игумане,
одовуд се врцнути не може
кад су тако скупјени крајеви.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

330 Може, књаже, оно што се може,
а више се ни тражити неће.
Ми хоћемо заврћи бојеве
около нас су десет градовах –
Турке ћемо навућ на границе,
а све Турке најжешће јунаке
335 од све Босне и од Арбаније.
Ту ће бити големо помоћи

¹²Могућа грешка у првом издању; код неких приређивача уместо *најсрећнији* стоји *најнесрећни*. (Прим. прир.)

и напретку вашем олакшице.
Но се, књаже, поклони царици,
преданост јој нашу чисту кажи;
340 не заборав' напоменут истој –
када би се смирила с Турцима,
нек нас с браћом Русима удружи
и помири с клетијем Турцима
да ка пређе с нама не ураде;
345 заједно се побисмо с Турцима,
па се Руси без нас умирише,
нас сиротне саме оставише
разљућеној сили песијанској.

ГЛАВАРИ И САВ НАРОД ИЗ ГРЛА

Срамота је, оче игумане,
350 спомињати оно што је прошло.
Ми смо муке довијек парали,
а људи су за муке рођени –
ти о миру довијека сањаш.
Да мир буде како ти говориш,
355 како бисмо без рата живјели?
Рат је нама душа, игумане;
но не збори што ти не пристоји,
ере ћеш се за језик ујести.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

Пуче грозд пушаках на брду; иде Шћепан, па му по обичају чине весеље. Како чују остали Црногорци који су на искупу около грамате, сви проспу огањ, на весеље одговоре весељем. Тешко буде веома књазу Долгорукову, који им је кажева да је Шћепан лажа, и Црногорци му рекли да вјерују књазу. Дође Шћепан.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Еј ти, лажо једна непозната,
360 како си се смио усудити
на зло име употребит царско
и поруге толике градити
с освештеним једнијем именом?
Помазаник не знаш што ће рећи;
365 вјешала су већ ништа за тебе.

ШЋЕПАН (узбуњен)

Ево народ цио за свједока:
јесам ли се царем икад назва,
нека народ по души свједочи;
него сам се од тога имена
370 устручава како од ђавола.
Али ко је мога, ал' ће моћи,
пуку икад уста затиснути
да не збори што му на ум дође?

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Сведоџбах су јавнијех стотине –
375 ти си грдни кривац пред законом,
ништа тебе опрати не може,
луг ни сапун, ни све твоје лаже.
Твоја лажа није једна шала:
гракнула се она надалеко,
380 на четири краја од свијета.

ШЋЕПАН

Па што мене толико кривите
што свјетина око мене хучи?
Народ крсти како кога хоће.
Ко ће порећ Божју и народњу?

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

385 Знаш ли како суде самозванца?
Теби иста осуда слѣдује;
над тобом је она изречена,
само што је треба извршити.

ШЋЕПАН (јакo узбуњен)

390 Па ко мене међу Црногорце
да судити и казнити смије?
Човјек један без никакве силе,
до једнијем празнијем р'јечима,
да нада мном изрече осуду!
Кичељиви Стамбол и опаки,
395 удружени с лукавим Млецима,
осуду ми потписат не смјеше!
Много би се сломило мишицах,

много би се сломило оружја
док би мени изrekli осуду.
400 Ја сам могу спрам једнога стати,
а с оваквим храбријем народом
не бојим се до Бога никога,
него збори, књаже, о другому,
о чему си послат, не прескачи,
405 други пут ћеш о мени зборити.
Кад се и ја мало поразберем
и ствари се надаље уреде,
тад ће изист дјело на видјело,
што ти хоћеш, како л' мене зову.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

410 Сад потврди прво нијекање.
Свашта сам се о теби наслуша,
ал' све мого вјероват нијесам
док ми данас ти све посвједочи.
Али сада цијело вјерујем
415 да ти свијет ништа не придиже.

ШЋЕПАН

Вјеровао ил' не вјеровао,
мени није ни најмање стало.
Па управо – да ти не замећем –
да таквизи за мноме добро зборе,
420 за мене би то погрда била;
ал' кад такви за мноме зло говоре,
ја се тијем дичим и поносим.
Сада виђи како те цијеним.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

(Обративши се народу разљућен)

425 Чујете ли њега, Црногорци,
са каквијем дочека поздравом
посланика царице христјанске
и једнога књаза старинскога,
да првога у све царство нејма?
Чујте добро што ћу ви казати:
430 ви ако сте онај народ вјерни
и предани Русиј' посестрими,
ако боли вас подруга грдна

која паде на свијетло име
великога цара русинскога
435 чрез ништавца овог самозванца,
сад одмаха њега изведите,
сад одмаха њега стријељајте
насред равна Поља цетинскога!

НАРОД САВ

Све за љубав велике царице
и за твоју, њеног посланика,
440 чинит ћемо од овог човјека –
стријељат га никако нећемо,
друго свашто што је теби драго.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

А ви сабљу његову узмите
и одмаха с њиме у тавницу,
445 нека у њој лаже своје каје.

Скочи неколико Црногораца, узму од Шћепана сабљу; Шћепан уздрхти и почне плакати.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

(с повелителним тоном Шћепану)

Треба лажу сада да откријеш
пред очима цијела народа,
треба казат откуда си родом.

ШЋЕПАН

(збуњен, последије дугог ћутања)

450 Грк сам родом из града Јањине.

Књаз Долгоруков дозове једног официера који умије грчки да види је ли истина да је Грк, но Шћепан не умједо ништа грчки.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Лажеш, лажо, ка си научио,
ти нијеси Грчке ни видио;
него кажуј откуда си родом –
да л' не видиш виле пред очима?

ШЋЕПАН (јецајући)

455 Ја сам управ родом Далматинац,

племеном се зовем Раичевић.
Ако ово не буде истина,
прост ви живот – ви ме каменујте.

Послије дугога испита виде да је чисто казао откуда је: поведу га и затворе у једну клијет више собе књ. Долгорукова.

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Долази неколико Црногорацах с границе и доведу са собом патријарха цариградскога Есперијуса.

ПОП АНДРИЈА

460 Добро дошли, браћо Црмничани,
откуда вам тај духовник стари?
Толициња рашта га пратите?

ЈЕДАН ВОЈНИК

Лов смо добар, прото, уловили,
али му се тако веселимо
ка да ће нас све опржит муња.

ПОП АНДРИЈА

465 Виђу на вам, нешто сте ијетки;
причајте нам да видимо што је,
па до кога узбуде кривица,
одговаро Богу и народу.
И шеница имаде кукоља,
470 и духовник може залудити;
но кажите ко је тај духовник,
какав поса ви с њиме имате.

ИСТИ ВОЈНИК

Патријарх је ово цариградски,
па нас гријех и несрећа наша
475 с њим удеси, те га ухватисмо.

Скочи на ноге књаз Долгоруков, владика Сава, патријарх Бркић, владика Арсеније, официери и сав народ да га из љубопитства виде. Патријарх се Бркић с њим познаде, целиваше се по обичају, тако исто и друга господа духовна и мирска.

ПОП АНДРИЈА

Порашта је патријарх вселенски

и каквијем послом амо доша?
Рашта ли сте ви пружили руке
на аманет и светињу своју?

ДРУГИ ВОЈНИК

480 Рашта, прото? – Рад несреће наше
 а његове вјечите нагрде.

ПОП АНДРИЈА

 Каква може то бити подруга
 с свјетилником вјере православне?

ИСТИ ВОЈНИК

 Ка највише што си икад чуо,
485 па је такве ни чуо нијеси.

Свак слуша с љубопитством.

 Ево има седам осам данах
 откако је доша на граници,
 свако му се живи овесели
 ка да ново нас огрија сунце;
490 свако похита кано патријарху
 да поуку од њега чујемо
 и примимо свете благослове.
 Кад код њега, имаш што виђети –
 поче вражју просипат поуку
495 и тровати народ опачилом;
 поче кумит што чуо нијеси,
 да се земља под нама пропане –
 све гологлав а с крстом у руке,
 да се народ Турцима предаје.
500 Сви се томе послу зачудисмо –
 да нас куша, сав народ помисли,
 јесмо ли му у закону тврди,
 љубимо ли слободу јуначку.
 Када виђе – кумства не помажу,
505 поче клети, у кам затуцати,
 и на народ проклества сипати
 и некакве крупне анатеме,
 ако народ за њим не окрене
 да се иде Турцима предати.
510 Кад виђесмо што хоће патрика,
 христјанском га вјером закумисмо

и његовим великијем чином
да се прође таквијех пословах
и да иде откуд је дошао,
515 да се грдна брука не набија
с лијепијем нашијем законом.
Кумисмо га три-четири дана –
ко се годе код њега намјери;
на сва наша кумства не обрну,
520 нити једном рече: „Хвала Богу“,
но све прати ону наопаку.
Тад прегнусмо, не знам ни сам како,
ако ће нас све Бог саразити –
ухвати га и доведи к вама.
525 Сад чините од нас и од њега
како знате, што вас душа боли.
А сви бисмо воли погинути
него ишта да му ружно буде.

Свак гледа преда се и снеби се.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(зलोвољан, крсти се)

Даница се сатаном проврже,
530 јербо пође против воље Божје;
стога с неба паде у тартару
(зло са горим хоћу да покријем):
архистратиг кад први сагреша,
ка ће слаби човјек да не згреша?

*Опет ћутање велико, свакоме нешто мучно бива. Патријарх Есперијус броји бројанице
и плаче.*

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

535 Сад он плаче – и ја ћу плакати –
рони топле сузе покајања.
Великаши и гријеше крупно;
смртна рука над њим власти нејма,
но ће њему за његова дјела
540 небо судит, а земља не смије.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

БАЈО ГАВРИЛОВ

Барем сада, оче игумане,
без господе нијесмо сиротни,
но их ево на свакоју страну:
цар и принцип с тридест официерах,
545 два владике и два патријарха,
шест сердарах и шест војеводах,
а помањим ни броја се не зна.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Истина је, наша четовођо,
доста их се сада намјерило
550 (али си се мало забројио);
да Бог даде унапријед више.
Што би биле пчеле без матице?

БАЈО ГАВРИЛОВ

Доста их је, мајде богме, оче,
довијала некаква вјетрина,
555 већ их никад Црна Гора неће
оволико очима видјети;
много би их једном царству било;
оволико чуда за нас није,
него ће се брзо распршати.
560 Зли смо, оче, ми до Бога слуге,
а они су листом празноруки
(сви, до тога рускога принципа).
Слану шаку радо људи лижу,
а на празну не обраћу главе.
565 Истина је што си ти рекао –
збуњене су пчеле без матице.
А какве су са много матица?

Теодосија Мркојевић од имена оба владике, патријарха Бркића и књаза Долгорукова моли Есперијуса да даде благословено писмо онима који су га довели на Цетињу. Есперијус дава писмо и они одма, прилично његовом званију, испрате обратно вселенскога патријарха.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

Долази Пејо Маџар, житељ скадарски а родом из Подгорице, и доноси писмо владици Сави и Црногорцима од беглербега румели-валиса; целива владику у руку и дава му писмо; владика прочитавши исто, дава га књазу Долгорукову. Књаз, не умијући прости рукопис читати, даде писмо Теодосији Мркојевићу да га на глас прочита.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(чита писмо)

„Везир-паша румели-валеси,
поздрављам те, цетински владико,
570 и главаре од све Горе Црне.
Ево има неколико дана
с сваке стране доушавају ми
да је Москов некакав из мора
изишао и у вас дошао,
575 донио вам некакве фермане,
те вас на зло учи и подбада.
Прођите се, море, сијасета;
зар Москова нијесте познали
што је пређе с вама урадио?
580 Ако ћете да смо пријатељи,
чувајте се његове преваре;
пут му дајте откуд је дошао.
Што прст меће међу туђа врата?
Ми смо једно били и бићемо:
585 домаћа се чељад посвађала,
па ћемо се смирит ако Бог да.
Што вам треба нечесова дружба
са Московом из преко свијета?
И да хоће, помоћ ви не смије;
590 и да смије, помоћ ви не може.
Он је саб'јен на крај од свијета,
те не може ни од које руке
вами чути смрти ни живота.“

Смије се књаз Долгоруков.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Чујеш пасје безобразне клапње:
595 „Домаћа се чељад посвађала“. –

То ће рећи да смо с њима једно.

ПОП АНДРИЈА

То ће рећи да смо ми њихови.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Би ли ово дјеца написала?
Баш су Турци слијепе будале.

ПОП АНДРИЈА

600 Јесу Турци дјеца, но пакосна;
Будалећи Турци све мудрују.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Будалећи Турци све мудрују!
Ја не могу овојзи мудрости
никаквога краја нигђе наћи.

ПОП АНДРИЈА

605 Њојзи краја трудно наћи није:
гордост сл'јепа јесте душа турска,
а душа се ова лажом пита.
Неће Турчин тобож да попусти;
и сад броји да смо ми његови.
610 Ради тога он нас и домаћи.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Па каква је та пријека лажа?

ПОП АНДРИЈА

Мало мања него она што је
те Мустафу братом сунца зову.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ (Пеју Маџару)

615 Еј, Маџаре, како је Турцима
што сам доша међу Црногорце?

ПЕЈО МАЏАР

Господине, као трн у око;
гдно су се смели и смутили,

реп ни глава не знају ђе им је.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

А што Турци о мени говоре?

ПЕЈО МАЏАР

620 Јад их знао! Што им на ум дође;
неко тако, а неко онако.
Него су се добро уплашили,
живот им се за пару не мили,
али ће им добро мило бити
625 што си цара врга у тавницу.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Каква цара? Ти си полудио!

ПЕЈО МАЏАР

Свак га тако зове, господару,
ја га крстит не знадем иначе.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Та оно је једна лажа пука,
630 стога сам га врга у тавницу.

ПЕЈО МАЏАР

Ко је да је, он је нама добар;
он је ову земљу прославио
и Турцима много јада дао,
у главу им маглу ућерао.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

635 Може л' икад то истина бити
да се Турци, како ми се прича,
једне лаже баш толико боје?

ПЕЈО МАЏАР

Истина је, честити принципе,
и јошт више него ти се прича;
640 то је чудо пређе нечувено –
плаше буле турску дјецу њиме.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Оли сада одлазит, Маџаре,
али ти је али није хитња?

ПЕЈО МАЏАР

Хитња ми је, већа бит не може:
645 ак' у Скадар сјутра не приспијем,
нејмам више главе на рамена;
да не чекам одговор на писмо,
ни тренућ се задржао не бих.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Одговора не чекај никаква;
650 из главе је ово владичине
и свакога врснога главара –
на писмо му отписати неће;
без поруге своје и његове
ко би на њем мога отписати?
655 Онако се не пише људима.
Ти на уста поздрави везира
и кажи му чисто и открито:
Црногорци жељет не умију
са Турчином мира ни љубави;
660 добра турског никако не хоће,
а од зла се не плаше турскога.
Јошт му и то придодај, Маџаре,
да су Руси наша родна браћа;
нејма силе у свијет никакве
665 која би нас могла разбраствити.
Па да нама ни браћа нијесу,
него да су из пакла ђаволи,
опет су нам милији но Турци.
Јошт му и то придодај, Маџаре,
670 да се код нас свијају махови¹³.
Он ће знати на што ово слути:
градови се хоће турски скоро
заљевати нашијем оловом.

Одлази Пејо Маџар.

¹³Фишеци

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

ПОП АНДРИЈА

С дружином (кријући од књ. Долгорукова)

Ја у себе нешто рачун чиним:
675 ствар се мени ова не допада
што Шћепана данас затворисмо,
што Шћепану јавно пред народом
изгубисмо образ и цијену.
Ово за нас добро бити неће.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

680 Рашта за нас добро бити неће?

ПОП АНДРИЈА

Јер смо себи штету урадили.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Какву штету себи урадисмо?

ПОП АНДРИЈА

Те велику, како ми се види.
Ко је да је – ја га не познајем –
685 о њему се за ово питало;
ал' га народ за цара држаше,
чествоваше и бојаше га се,
и народ се овијем именовом
окреташе како желијасмо,
690 како свијет около пјанога;
њим држасмо слогу у народу.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Ту си, попе, добро угодио.

ПОП АНДРИЈА

Ми Шћепана сада нагрдисмо.
Што је Шћепан, то је ствар од ништа.
695 Народњега цара изгубисмо.

А Бога ти, куд ће већи изгуб?

ВОЈВОДА НИКО

Јошт не знате што смо изгубили,
но ћемо се послије сјетити.

ПОП АНДРИЈА

Баш сјетити и грдно кајати.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

700 А зашто смо оно учинили
ода шта се хоћемо кајати?
Принудит нас није мога нико,
но изгуба ту није велика.

ВОЈВОДА НИКО

705 Ми смо оно данас изгубили
што никада већ стећи нећемо;
ми имасмо што нико нејмаше –
без терета никаквога цара;
не искаше паре ни динара,
а играше како ми свирасмо.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

710 Јошт се није у свијет рађао
цар јевтини никад од Шћепана;
он под Богом друго не тражаше
до по оку добра мяса на дан
и дипалах двоје да му свира.

ПОП АНДРИЈА

715 Све је лако, али ево бруке:
књаз ће овај откуд је дошао,
– што год грана и друме направља,
нас с Турцима како припокоље.
Ми Шћепана грдно изгубисмо;
720 без узде ће остат Црногорци,
да све раде по својојзи ћуди;
и тада се ништа знати неће
ни ко пије ни ко плаћа вино.
При смутњама нашим домаћијем

725 ствар је турска нама као свадба;
ми то добро знамо сви тројица,
рођени смо у бесудну земљу.
Проста куга да нас све понесе,
но времена прва да се врате!

СЕРДАР ВУКАЛЕ

730 Кад је таква штета у Шћепану,
далеко нам није измакнуо;
ми нијесмо убили Шћепана,
но у ону клијет затворили.
Само ону клијет отворимо,
735 ето Шћепан као што је био.

ПОП АНДРИЈА

Ето Шћепан, није погинуо!
Управ човјек онда и погине,
чест, поштење када му се узме;
него треба добро да пазимо,
740 јер послјије нас помоћи неће,
Солумуни да се прометнемо.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Долази један стражар послат од Шћепана. Клања се књазу Долгорукову и прочој господи, и стане дупке пред књазом.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Црногорче, што тражиш од мене?

СТРАЖАР

За малу сам ствар овдје дошао,
аманет је Божи ствар велика.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

745 Дану причај да чујемо што је.

СТРАЖАР

Шћепан ми је аманет предао,
није једном него по сто путах,
да вас молим од његове стране

750 да му ону тицу те говори
пошаљете к њему у тамницу
за разговор један и забаву,
да му брже пролази вријеме.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ (срдито)

755 Какву тицу? Ти си полудио!
Чујете ли лаже безобразне
у чему је снова загазио!
Како се је мога усудити
ствар ништаву од мене искати,
запалит ми образ пред народом?
760 Како да сам ја овдје дошао
да му чувам и да му надгледам
беспослице и његове тице.
Ово ништа друго бит не може
него са мношћем набија подругу.
Куд ће већа него ова што је?
765 Грдни један скитач безобразни,
нити моја слика ни прилика,
наружи ме данас пред народом.
Раван мени да ово учини,
ласно бих се мога извидати;
770 одма бих га на мејдан позвао.

СТРАЖАР

Опрости ми, драги господаре,
крив у томе ја нијесам ништа,
рад аманта доша сам Божјега,
више с' бојим Бога но икога.

Књаз не одговори ништа, него се срдит на страну нагне. Стражар одлази, а Теодосија Мркојевић полако приступа књазу и почне му тихо говорити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

775 Господаре, коме се противиш?
Зар маленкост једнога будале
да књажевску твоју смути душу?
Пјаницама и лудим људима
опрашта се свашто као дјеци.
780 Онако га црна памет учи,
ништа знао није куд му иде;
но је хтио искат дозволење

да му врага онога однесу –
мили му је него своја душа
785 рашта дречи по његовој ћуди.
Твом кољену јесте насљедствено
од искона великодушије:
твоју љутост сви ми чувствујемо.
Да је са шта, не бих ни жалио,
790 но с никога и с никакве ствари.

Књаз се исправља мало поублажен.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО

ПОП АНДРИЈА (уоставши међу народом)

Ја бих река, оче игумане,
да му није толике кривице
на Шћепана тако да се виче.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Луди гр'јеси на свакоме кроку.

ПОП АНДРИЈА

795 Ја мним су му све такве кривице;
чисто држим да на правди страда –
благо њему и његовој души.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (смијући се)

Прилика је доиста цијела
да ће хула на свету истину
800 дивно мјесто души отворити.

ПОП АНДРИЈА

Све на страну друго да туримо,
но ти кажи што ви сада скриви?
Што се може скривит у тамници,
те толико на њега вичете?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

805 Крив је ђаво и његова матер

у бездану ка ђе грије сунце.

ВОЈВОДА НИКО

810 Је ли друго штогод сакривио
 до што свога иште папагала?
 Па каква је то вражја кривица?
 Иште своје, а не иште туђе.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Мога га је друкчије искати.
Ал' послати једнога стражара
да донесе врага код ђавола!

ВОЈВОДА НИКО

815 Крив ко иште, кривљи да не иште.
 Нејак човјек пунан је кривице:
 Без питања да га је узео,
 у топ би га жива саћерали.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Та нијесмо ни ми Турци, чоче,
да се месом људскијем хранимо.

ВОЈВОДА НИКО

820 Какви били на свијету људи
 кад насаде накриво држало,
 што су онда него прави Турци?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

825 Ја познајем на што ви гудите:
 муха ви је у носу уљегла;
 није вама стало ни марите
 да папага али Шћепан цркне
 од жалости један за другијем;
 то је друго масло и ковање.
 Развеза је боља слабе свезе.
830 Кад је наврх језика, причајте,
 а ево ви од мене ширина.

Уклања се Теодосија мало на страну.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДНАЕСТО

СЕРДАР ВУКАЛЕ (књазу Долгорукову)

Ја се чудим, чудећи се питам
рашта Шћепан тужи у тамници.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ (присрдито)

835 Мало му је што је у тамници,
требало би да је на вјешала.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Но порашта, честити принципе?
У каквој га налазиш кривици?
Не знамо је, но се сви дивимо.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

840 Он је лажа, лупеж и зликовац;
царско име он украде јавно –
то је крађа на свијет највећа.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

845 Јошт никада то чуо нијесам
да се име може ђе украсти.
Па каква је то ђавоља крађа –
име украст, а ствар не украсти?
Па и да је то име украо,
када царство он украо није,
ту кривице ничесове нејма.
850 Тисуће се људих на свијету
називају вуци и лавови,
а нити су вуци ни лавови.
По начину твоме, како причаш,
све би ове повјешат требало.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

855 То је сасвим друкчије, сердаре.
Законици царства русинскога
самозванца пењу на вјешала.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Све је код вас другојаче, књаже.

Ja сам једном био у Русију;
у вас су се растегле равнине,
860 краја им се прегледат не може;
куд год човјек обрати погледе,
види небо с равнинама' спојено;
а ово је један гроздић горах.
Царство ваше тако је пространо,
865 на ноге се обисти не може;
горе наше тако су узане,
лав крилати кад заврти репом
и разљућен кад почне рикати,
а Алија кад крви ожедни,
870 кад му пукну ране на кавуре
те он почне јечат из дубине –
Алија се и лав разумију
преко наш'јех горах узанијех.
Код вас ноћи по све љето нејма,
875 а код нас се саставит не хоће
два без ноћи дана никојако.
Може бити у многим стварима
код вас право а код нас неправо,
код нас право а код вас неправо,
880 како што је ово за Шћепана.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Он је кривац, Бог и људи знају,
и треба га одмаха казнити
с вјешалима, са срамотном смрћу.

ПОП АНДРИЈА

Код нас кривце пушкама гађају,
885 пушком на трк, како тицу на лет.
Но те молим, свијетли принципе,
од имена цијела народа,
из тавнице пуштимо Шћепана,
– нама треба, а теби не смета –
890 да на правди Божјојзи не страда.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Ако овај самозванац мрски
главом лажу сад не плати своју,
братска љубав, свеза најсилнија,

895 прекида се данас задовијек
међу вама и силном Русијом.

ПОП АНДРИЈА

Ту љубави чисте братске није
коју један човјек из пакости
би могао собом претргнути.

Књаз разљућен почне се шетати.

СЕРДАР ВУКАЛЕ, ПОП АНДРИЈА, ВОЈВОДА НИКО (из једнога гласа)

900 Чуј народе, куд смо замлитали:
своју срећу под ноге турисмо,
да се с нама вас свијет калижи.
Би сад дјеца могла видијети
е цар руски данас на Цетињу,
књаз би њега смио изгубити,
905 затворит га не смје у тавницу
ниже себе, него више себе.
Докле живи – све старијег мнађи¹⁴
више главе држи и поштује –
обичај је такви у свијету.
910 Но вадите цара из тавнице!
Што је принцип пред једнијем царем?
– ка миш мали пред добријем мачком.

Велика хука у народу; поврви народ гомилом, сломи врата од тавнице и ослободи Шћепана. Велика радост у народу што су га ослободили. Књаз Долгоруков, јако разљућен на Црногорце, стане неколико данах у Црној Гори, докле Црногорце добро с Турцима завади, па онако срдит за то и за многе друге ствари, као и Црногорци на њега – готово утече с Цетиња у октобру мјесецу године 1769, увезе се на јаз (у кнежевини грбаљској) у трабакули Лазара Јанковића из Новог и одведе са собом у Русију Василија Јовановића Бркића, посљедњега српскога патријарха.

¹⁴У првом издању овај стих гласио је: *Докле живи – све стариј' мнађега*; прихватили смо исправку С. Вуловића која стиху даје смисао. (Прим. прир.)

ДЈЕЈСТВИЈЕ ПЕТО

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

У Скадар, у соби Мехмет-пашиној

КАРАМАН-ПАША ДУКАЋИНСКИ

Алаха ми и његове браде,
баш нам капе лете око главе.
По четири луле издимисмо,
а по осам кафах окидосмо,
5 да ријечи једне не пискосмо;
досадно је у пусто брбљање,
али ни ту добра посла није
кад се смрзне језик у вилице.

МУЛА ХАСАН

Кад су срце и душа стегнути,
10 нејма човјек ћеифа зборити.

ИМАН ХУСЕИН

Пет молитвах прескакат не треба,
треба трчат што се брже може
на свештену поклич муезина,
па ће Алах с великим Пророком
15 с душе маћи свакоју теготу,
дат свакоме што му срце жуди.

КАРАМАН-ПАША

Јок, дина ми, то не бива тако;
кад трпија на душу напане,
све молитве и сви муезини
не могу је са душе скинути
20 док се сама како не уклони,

докле човјек од ње не прекужи
ал' докле га с душом не раздвоји;
болијести од ње теже није.

МУЛА ХАСАН

25 Трпија је поклапна на душу
како мора на младо тијело,
ал' и она имаде ећима –
прави разум с бистрима очима,
које ствари овога свијета
30 чисто виде, а не кроз копрену.
А када би било ка ти кажеш,
што би свијет био до трпија?

КАРАМАН-ПАША

А да што је свијет до трпија?
Мусафа ми рад бих био знати,
35 за вас те сте наши књижевници,
је л' на срцу ка на језик вама;
вјерујете л' томе што зборите,
али само дубару бацате,
да бјешите безумну фукару.

МУЛА ХАСАН

40 Та нијесмо ни ми од челика,
јер искрица најмања опржи;
ал' са собом уредбу чинимо,
лијечимо себе и остале.
А без тога што би инсан био?

ИМАН ХУСЕИН

45 Чисти авдес и чисто клањање
од тога су најпречи љекови;
лијек други ја томе не знадем –
наш га Алах и наш Пророк нејма;
а што они нејмају двојица,
50 нејма тога код нас ни на небу.

КАРАМАН-ПАША

С мулом ми се памет мало згађа,
али с тобом не може никако;
молитве су добре и предобре,

али оне лијек не бивају;
55 оне с неба кликују љекове,
па Алаха с Пророком кликују
да нас бране од зла свакојега.

МУЛА ХАСАН

Молитве су нужде сачиниле;
а да земљу зле нужде не гњече,
60 не би небо имало досаде,
робиња му не би земља била.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

МЕХМЕТ-ПАША

Исправљајући се с дивана и свијестећи се од клапње.

Ђе враг црни зацари ђавола
међу оном шаком зликовацах,
те нам даде оволико посла,
65 па јошт каква посла крвавога.
На гомиле главе остависмо,
истрашисмо хазну и џебану,
па какав смо поса урадили?
Репа врагу видјели нијесмо;
70 каква мука јошт пред нама стоји.

КАРАМАН-ПАША

Да је просто по стотину путах
што нас Москов гњечи и разгони,
просто било великим силама
што нас ломе са свакоје стране,
75 веће бива штете но срамоте;
ал' не просто никад ни довијек
што се с нама сав свијет калижи
ђе се наше силе изломише
на хајдучком једноме гнијезду.
80 Је ли икад ово игђе било
откад тиса и вијек никоше?

МЕХМЕТ-ПАША

Пређе војске бјесмо окупили

сто и двадест тевтером хиљада;
сад мислимо стотину купити.
85 Кунем ви се паћи вјером турском:
бих волио, радије прегнуо
врело гвожђе дохватит зубима
но на Црну Гору ударити
и тражити ђе се наћ не може
90 тога врага те га царем зову.

КАРАМАН-ПАША

Знади чисто, честити већиле,
да га наћи довијек нећемо;
пређе би се ситна пара нашла
да је бацим у морску пучину,
95 но тај вражи и опаки човјек
у крваве оне проклетије.
Чувају га ка аманет неки,
па му и ми дигосмо цијену,
дражи им је сада триста путах.

МЕХМЕТ-ПАША

100 То се чисто види, не крије се,
колико га љубе и поштују;
с Московом се ево неко доба
они браћа некаква називљу,
спрам Москова готово се крсте;
105 ал' кад онај принцип код њих дође
и донесе из Москве фермане,
те подјари листом Црногорце
на зло наше и на пакост тешку,
Црногорци њега нагрдише
110 ради свога цара опакога.

КАРАМАН-ПАША

Колико је бутумом свијета,
немирноће нити опачила
црногорског нигђе не имаде;
зликровци су и крвопиоци,
115 од искона прави дин-душмани;
та веће је у њих проклетила
него у све горопадне орде
што су под власт цара шаитана.

120 Бог је дао ере их је мало,
јер нејмају справе ка требује;
а да их је више, Мусафа ми,
и са справом да су понаредни,
турске капе оставили не би
баш до Шама и до Парашама.

МЕХМЕТ-ПАША

125 Сликe нигђе у свијет нејмају,
колико је под Богом инсана;
та они су слијепе будале:
што су шћели, могло им је бити
од падише и нашег девлета,
130 само да се мало опамете
и злочинства своја да оставе.
Ал' бадава свашто на свијету
са једнијем сл'јепијем народом;
драже му је зло и пакост своја
135 но икакво добро на свијету.
И с њима се на крај не долази
док с' невјерно не утре котило.
А ко би га мога утријети?
Ја се чудим, тако ми сеџаде,
140 невјернике што наш Алах трпи,
из свијета што их не ишћера
ка невјерни народ Ђанбен-ђана.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

МУЛА ХАСАН

145 Ја се чудим, лијепе ми ћабе,
такви људи, како говорите,
те кудите што се кудит не да
и што има те какву цијену.

КАРАМАН-ПАША

Дедер кажи ти њину цијену,

и како се зове – да видимо.

МУЛА ХАСАН

150 Како, пашо, ако Бога знадеш,
да л' не видиш како им се зове?
Те цијене нико други нејма,
имати је није лако, пашо.
Српско царство паде на Косову,
потресе се свијет од Турчина,
155 у ропство нам падоше народи,
ближи паде, а даљни остаде.
Не оста ли нама Црна Гора
управ, пашо, у нашим њедрима
ка гнијездо крај ријеке плахе?
160 Од Косова до данашњег дана
наше војске на њу ударише;
многе наше војске изгибоше,
с'јекосе их, робише, палише,
зло им свако на свијет радише;
165 сва је Црна Гора засијата
са нашијем и њиним костима –
покорит је никад не могасмо.
Куд ће веће дике и цијене?
Дина ми се начудит не могу,
170 кад погледам све њихове муке,
ка то људство до данас доживје.

КАРАМАН-ПАША

Ти се, мула, ка да покаври,
како хвалиш једне невјернике
и злочинце од свакоје руке
175 којино се нашом крвљу хране.

МУЛА ХАСАН

Билах теспих, кавурин нијесам,
нит' бих ово река пред кавур'ма –
поштено је право говорити:
злочинци су, истина је права,
180 на злочинство ми их нагонимо;
зло чинити, ко се од зла брани,
ту злочинства није никаквога.

КАРАМАН-ПАША

Да имају, и да хоће дати,
свак би река ере си подмићен;
185 него да те чују како збориш,
би ти колач некакав послали,
барем добра да испечеш овна.

МУЛА ХАСАН

Стави руку ти на твоје срце,
па ми реци говорим ли право.

КАРАМАН-ПАША

190 Ала, била, имаш право, мула.
Сви се послу овоме чудимо
што се девлет овога не прође
кад се досад силом не уради,
ђе смо оно крваво гнијездо
195 учинили, на њем уришећи,
касапницом нашом и њиховом.
Колико је на њу људства легло –
да устану, бабове ми душе,
све би оне горе прекрилили.
200 С тијем смо им дигнули цијену;
а да смо их на мир оставили,
малени су они у свијету,
име би им давно погинуло
у свијету и у народима.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

МЕХМЕТ-ПАША

205 Смијешни су и ови падише:
кад им нешто под капом заврти,
они хоће под свакоји начин
да им свијет буде пеливаном,
да се креће по њиховој вољи;
210 а то бити никако не може.
Ка си књигу у Стамбул учио,
скоро отуд дошао, имане,
што фукара и свијет еглени

о падиши Абдулу Хамиду?
215 Је ли за чем, каква ли га кажу?
 Хоће л' наше поправити ствари
 са Московом и са осталима?

ИМАН ХУСЕИН

 Кажу да је побољи од брата.
 Ствари лако поправити није;
220 како дину метну Москов клети
 обадвије шаке у перчину,
 већ је слава наша погинула,
 кавурски смо сада задушници.

МЕХМЕТ-ПАША

 Давно ли се нама окренуло –
225 тек султани наши утекоше
 са престола у харем несрећњи,
 тек почеше копати бунаре
 у одаје, у своје харему,
 и сасипат рушпе у бунаре,
230 на њих лежат и ноћу и дању,
 караулу чувати рушпама;
 тек султани на Коран плунуше,
 сташе дријет вино и ракију,
 те посташе безумне бекрије.
235 Куд ће веће на свијет лудости
 но учини баш у наше доба
 мераметли падиша Мустафа.
 Рат објави силноме Москову,
 рат објави, па га заборави;
240 но окупјај паше и везире
 од цијела његовога царства
 на огледу махнитој Хадици
 кога ће му сестра бегенисат;
 шеснаест је путах окупљао
245 сву господу своју на огледу,
 шеснаест је путах удавао
 своју сестру једном за другијем.
 Москов дивно познаде падишу,
 навали му са свакоје стране;
250 на мору га, на суху утуче,

и ухвати Турке за вилице.

ИМАН ХУСЕИН

255 Ја се уздам, драги господаре,
 у стотину педесет џамијах,
 у два пута толико мунарах,
 у пет пута толико другијех
 богостољах што су у Стамболу.
 Све су ово царске задужбине,
 свуд се овдје права вјера слави
 непрестано, и дневи и ноћи;
260 уз сваку се ријеч припијева
 турски Алах и Пророк велики.
 Они ће два очи обратити,
 своју вјерну дјецу надгледати,
 сатријети невјерне кавуре
265 и проширит наше дивно царство
 од истока до запада сунца.

МЕХМЕТ-ПАША

 Курана ми, то је од нас зашло.
 Премучни су настали адети,
 мучна ће се прикучит времена:
270 кавурит се ал' у Шам бјежати,
 а ближе се турковати неће;
 ка ће моћи у уске чакшире
 клањат Турци али турковати?
 На шпику нам сабља не помаже;
275 јошт кад крмад у Стамбол задрече,
 тек зачују ово прави Турци,
 нека санџак и шериф уграбе,
 па омичу пут светијех мјестах.

ИМАН ХУСЕИН (готово плачући)

280 Неће Пророк могући пуштити
 таква страшна да падне погрда
 на гиздаву матер од свијета,
 на свети град, који њега слави.

МЕХМЕТ-ПАША

 Султани су нам пропили вино,
 наскоро ће Турци видијети

285 ђе султани једу крметину;
попуцат ће срца у Тураках,
попуцати срца од жалости;
ослачат ће дину крметина,
сви ће Турци муком умукнути!

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Долази беглербег румели-валеси у Скадар с неколике стотине коњаниках своје свите. Пуцају топови, бију накараде; велико му весеље граде. Сретају га Караман-паша, Мехмет-паша и уводе га у сарај Мехмет-паше.

МЕХМЕТ-ПАША

290 Добро доша, честити валису,
хаирли нам твој долазак био!
Јеси ли се утудио љуто?
Јесу ли те растресли хатови
на овоме дугачкоме путу?

БЕГЛЕРБЕГ

(једва говорећи од дебљине)

295 Баш се јесам грдно утудио,
што нијесам никад у животу,
јер су ови злочести путови.

МЕХМЕТ-ПАША

300 Какви људи, такви и путови.
Путови се ни звати не могу,
но су ово праве беспутице,
телиш оним који су одрасли
на ћилиму у дивном Стамболу –
путови су наши ка грозница.

БЕГЛЕРБЕГ

(зијевајући као да се топи)

305 Откако сам Стамбул оставио
и постао румели-валисом
ево има непуна година –
чини ми се да су десет прошле
како чезнем за красним Стамбулом.
Него друга не бива никако:

310 робови смо нашега падише,
треба њему измет учинити;
синови смо вјере Пророкове,
треба њене гонити душмане
и збијат их дину под ногама.

МЕХМЕТ-ПАША

315 Треба свашто радит што се може,
али треба пазит изнајбоље
и на оно што се догађало;
смрт је лакша но грдна срамота.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

КАДИ-АСКЈЕР

320 Како сада збиља живујете
са онијем вражијем милетом?
Стаје ли се когод на ћенару?
Чините ли вјере али мира?
Имате ли какве трговине?

КАРАМАН-ПАША

325 Од замана како је остало,
онако се и сада налази:
нит' имамо мира ни састанка,
но бојеве и вјечна крвљења.
Иду наше чете и њихове
свим ћенаром тамо и овамо,
330 не престају и дневи и ноћи.
Ће се хвата Турчин с Црногорцем,
Црногорац ће скучи Турчина –
један другом не чини амана,
но се бију и сијеку главе;
335 мушкој глави они не различу,
да је нађу и у колијевци,
но је с'јеку једни другијема;
женско робе и у ропство воде,
ватром пале што сегнути могу;
340 један другом грабе аиване;
њиве штете, а сијеку воћке –

сваке јаде на свијету граде,
што се нигђе јошт радило није.

КАДИ-АСКЈЕР

Од постања нашега Пророка,
345 откад паде Куран са небесах,
јошт душманин већи не постаде
човјек чојку а народ народу
од Турчина и од Црногорца.
Да л' се су чим досадит не може
350 невјерноме дина душманину?

КАРАМАН-ПАША

Ни с чим му се досадит не може,
све преноси муке ругајућ се.
Зла свакоја што су на свијету
и што човјек урадити може,
355 ми смо њима свакоје радили.
Ево има неколико доба
смислисмо се ја и Мехмет-паша
да им њина стада потрујемо.
Покри снијег све њине планине,
360 те им сагна стада у жупине,
у пољима и у долима
на пушкомет од наших градовах;
двјеста оках ми узми сичана,
узми соли десетак товара,
365 со и сичан добро измијешај,
пошљи ноћу неколико другох,
посијаше отров на пасиште.
Тек се њини пушташе крдови,
збучаше се, ка имање, на со –
370 многа им се стада утријеше.
Памети се посл'је научише:
испред стадах све иду чобани;
кад опазе отров на пасишта,
не пуштају по њима крдове
375 докле киша отров не опере.

КАДИ-АСКЈЕР

Хљеб вам царев халал по сто путах,
дин жељкује такве измећаре,

потаман сте ви истински Турци,
такови су ћабу оградили.
380 Благо вама тамо и овамо:
овамо сте у њедра падиши,
а у нашој дивној тандарихи
сјеђећете за пуним софрама
уз кољено турскоме Алаху
385 и његову драгоме Пророку,
кад зло ново смислити знадoste
којијем се може пакостити
противнику ћабе и Курана.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

БЕГЛЕРБЕГ

Написмо се кафе и тутума,
390 изм'јењасмо домаће јеглене;
треба штогод о вељему послу,
за којим не девлет оправлио,
позборити и разумјети се.

МЕХМЕТ-ПАША

Старијему иде да започне,
395 но почињи, румели-валису.

БЕГЛЕРБЕГ

Већ то знате и ви обојица
што падиша хоће да радимо.
Он је дао сто хиљадах војске,
све потребе што хоће за војску
400 да се с војском изнова удари,
Црну Гору да сву опржимо,
ухватимо цара њиховога,
те ов'лика погради грдила
са својијем лажнијем именом,
405 и да њега, ал' његову главу,
честитоме спремимо девлету.
Тек што дође честито прољеће,
војска ће се одмаха дигнути;
ја сам мало доша унапријед,

410 да план скројим с вама обојицом
како ћемо с војском ударити.

МЕХМЕТ-ПАША

Ја сам скоро, честити валису,
војевао и све то гледао;
и ја плана не знадем другога
415 за покорит ломну Гору Црну,
што све не би покла Црногорце.

БЕГЛЕРБЕГ

Баш то није тако немогуће,
и пређе је Турчин поковава.

МЕХМЕТ-ПАША

Не иначе него са издајом,
420 кад се смути на дом Црногорци
те се издај и поведи Турке,
али сада тога бити неће.

БЕГЛЕРБЕГ

Ђе се пређе оно изгинуло,
стога ти се чини немогуће.

МЕХМЕТ-ПАША

425 Ратова сам и гледа бојеве.
Ономланих, кад Москов побуни
свуколику Грчку на Турчина,
ја сам пођох с мојим пашалуком
и сатријех Грчку до темеља;
430 бјеше муке, али какве муке!
То је друга ратоват с овима:
кад те ћера, утећ му не можеш;
кад ти бјежи, виђет га не можеш;
удара ти откуд се не надаш;
435 крије ти се, зазрет га не можеш;
кад помислиш да си га добио,
од њега се надај погибију.

КАРАМАН-ПАША

Када дође кијамет свијету,

440 те наш Пророк својом топузином
све кавуре у џејмен саћера,
и када се кавур с демонима
по широком искоље џејмену,
мјешавина неће грдња бити,
неће грдња, неће стравичнија
445 него бјеше турска с Црногорцем
на крвавом Чеву на крајини.
Што ћу крити, када сами знате:
да их више неколико бјеше,
пиличника од нас не пустише.
450 И чујте ме чисто што ви кажем:
све ћу радит што могнем радити,
главу своју никад жалит нећу
за падишу и за паћи вјеру,
ал' у Црну Гору никад неће
455 ни вран моје кости унијети,
па вам мило али жао било.

МЕХМЕТ-ПАША

Рад сам знати, честити валису,
али девлет Црну Гору иште,
али девлет лажи-цара иште.
460 Које драго лако имат није,
ма јест лакше једно од другога,
иако се једно с другим веже.

БЕГЛЕРБЕГ

Наш честити девлет и падиша
хоће имат у својим рукама
465 лажу ону те се царем зове;
то је њима, друго ништа, жеља,
девлету је он муха у носу.

МЕХМЕТ-ПАША

Лако ли је што му драго жељет,
ал' извршит – тешко и претешко,
470 па јошт многе ствари немогуће.

БЕГЛЕРБЕГ

Ко је продан, он мора слушати
што му годе девлет заповједи,

биле оне највеће лудости:
стари не да лудост спомињати,
475 све је мудро што му памет с'јече.

МЕХМЕТ-ПАША

Ако један не буде посао,
ја се бојим, мрзнем се од страха,
да ће с нама пући брука грдна;
у том послу имам узданицу
480 много већу него у сву војску.

БЕГЛЕРБЕГ

Какав може то бити посао
те се веће ослањаш на њега
но на војске стотину хиљада?

МЕХМЕТ-ПАША

Кад похарах ту пређе Морију,
485 узех собом робја неколико
да ми измет раде у сарају.
Бјеше робје све из једног села,
те момаках бјеше ваљастижех;
те ја смисли и позови к себи
490 најчвршћега који од њих бјеше
и кажи му што бијох смислио:
да утече ноћу искрај мене
и да узме другох једанаест,
да управо Гори Црној пође
495 к опакоме цару њиховоме,
да му каже ђе из ропства бјежи
да од њега тражи спасеније
и службицу какву да живује
до прилике вратит се у Грчку.
500 Овим ће га преварит, рекох му,
код њега ће добит повјерење;
у томе га може изгубити.
Обећах му, ако га изгуби,
да ћу њему дароват слободу
505 са свијема грчким робовима,
повратит их њинијем кућама.
Ак' убије цара лажавога,
велике му обећах дарове:

по сто ћесах другу свакојему,
510 главару им, Кости Паљикарди,
двјеста ћесах рекох старешинства;
јошт сувише токе убојите
арамбаше Баја Пивјанина,
које носи паша Карамане.
515 Обећа се грчки Паљикарда,
и даде ми своју вјеру тврду
да ће своју главу изгубити
ал' посјећи цара лажавога.
Јошт ми јемство заложу велико;
520 њих дванаест што се потхватише
сваки јемца код мене остави,
неки брата, неки братучеда,
неки сина, а неки синовца –
ако бише мене преварили,
525 ако врагу не саломе главу,
да њихове исијечем јемце.
Па од мене када отидоше,
Паљикарда узе име друго,
мјесто Косте да се зове Станко,
530 јер је Станко име црногорско.
Готово се наврши година
откако су пошли у кавуре;
не би од њих гласа никаквога,
али знадем да се тамо баве,
535 да је Станко код цара ашчија.
Чисто држим, честити валису,
да ће Станко њега изгубити,
јер су јемством страшнијем свезати,
а сад им је ето руке пало.

БЕГЛЕРБЕГ

540 Е куда би та велика срећа
да то буде ка се наредило.
Силнија би твоја миса била
него војске сто двадест хиљадах
те не бише то кадре свршити.
545 Тад би твоја памет засијала
у девлету на свим пенџерима
ка некакво чудо нечувено;
сам би ти се понио падиша

каква мудра има измеђара.
550 Тада би се његове милости
и пешкеши на тебе просули,
да ти пођу сузе од радости.
То би срећно и за мене било,
у мед би ми упала сјекира
555 и порасла пуна шака браде.

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

КАДИ-АСКЈЕР

Пророка ми и његове вјере,
појавља се веће у Москова
некаквијех лажавијех царех
560 много више него у свем св'јету.
Један им се бјеше појавио
– Пугачев га по имену зваху –
под именом баш истога цара
под којим је и овај овамо.
И Пугачев поради чудеса:
565 узе Казан и многе градове
и сакупи велику ордију,
и повуче четрест топовах
да удари на Москву велику.
Срећом њином јер га савладаше;
570 триста бруках, триста сијасетах
да уљезе у Москву поради.

КАРАМАН-ПАША

То је чудо, драги ефендија,
како Москов узаптит не може
да му тога у царство не бива;
575 наше царство више но његово,
па се код нас тога не догађа.

КАДИ-АСКЈЕР (смијући се)

Наше царство више но његово!
То говоре они што не знаду,
но ко знаде, тим се збором смије.

КАРАМАН-ПАША

580 Ко се може овијем смијати?
Зар имаде кога на свијету
ко је царство повише видио
него што је царство Османово?
Грехота је о том и мислити.

КАДИ-АСКЈЕР

585 Млад си, пашо Махмудбеговићу,
свијетом се не познајеш добро.
Пошири је но ти мислиш свијет.
Мудри Турци овако причају:
Анадол је ка велико гувно,
590 Румелија спрема Анадола
ка да ставиш на гувно тепсију,
а Босна је спрема Румелије
ка да ставиш сахан на тепсију.
А то није тако но овако:
595 сав је свијет како једно гувно,
а Русија, бива, у свијету
ка тепсија велика на гувно,
а Турска је наспрама Русије
како сахан мали на тепсију.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Сједају на објед заједно: беглербег, кади-аскјер и два паше; а мула Хасан и иман Хусеин пјевају на балкону од велике собе у којој обједују господа.

ИМАН ХУСЕИН

600 Кипе лонци крај казана;
спрам казана лонци што су,
то су краљи спрема султана
и кавури спрема нас то су.

МУЛА ХАСАН

605 С локве сваке сунце грије
и у очи нас обада;
али небом да с' не вије,

чим би локве сјале тада?

ИМАН ХУСЕИН

Клик јутарњи са мунаре
страшни ћемер подупире,
610 а небеса за њем маре,
над земљом се мирно шире.

МУЛА ХАСАН

Кавур клети не вјерује
да је Куран с неба пао;
стога вјечно нек робује,
615 Алах га је нама дао.

ИМАН ХУСЕИН

Иста судба чека крута
на кијамет све ћафире,
те Мурата и Гарута¹⁵
тужне снађе за немире.

МУЛА ХАСАН

620 Кад облазиш Мерваг-Сафу¹⁶,
поклањаш се храму Меке;
без шећера сркај кафу
и не бој се вражје дреке.

Пуцају гроздови пушака блатом из лађа. Сјетише се Турци што је; почеше грмјети топови на Скадар и на друге градове. Дође Паљикарда Станко Грк са својом дружином, спровођен великом славом; раскаже Турцима како је убио Шћепана. За награду Турци га спреме дома са свом његовом дружином не давши му до оне токе које су биле Баја Пивјанина и нешто мало трошка за пута. Одлази беглербег и кади-аскјер, враћа се цијела војска. Мехмет-паша добија и трећи тук и чин везирски због погибије Шћепанове, која се догодила 1774. године у мају.

¹⁵ Два бајалице и кривосудника, који за њихово наказаније и данас очекују страшни суд у Вавилону (Алкоран).

¹⁶ Двије горе близу Меке, које су дужни прави аџије турске обилазити (Алкоран).

Регистар властитих имена

А

Абдулу Хамиду, 134
Абисиније, 64
Аврамовић, 40, 41, 50–53, 85, 114, 115
Аврамовићу, 50
Адне, 64
Азама, 30
Ал-Акнас, 54
Алакса, 31, 64
Алах, 127, 128, 131, 135, 146
Алаха, 55, 127, 129
Алаху, 139
Алберта Вимиана, 33
Александријску библиотеку, 45
Александром, 101
Алексије Михаиловића, 33
Алексијом Михаиловићем, 33
Алија, 125
Алкоран, 146
Алкорану, 54
Амзо, 45
Амру, 45
Анадол, 145
Анадола, 145
Анадолије, 64
Андрија, 17, 26–28, 74, 110, 111, 115, 118–120, 122, 125, 126
Андрија Ђурашковић, 8, 15, 26, 74
Андрији, 27
Арапске, 64
Арбанаса, 102
Арбаније, 64, 105
Арнаут, 104

Арнаути, 80, 104
Арсеније, 67, 110
Арслановића, 7, 18
Арслановић-аге, 18
Африке, 64
Ахмета, 64, 102
Ахметови, 78

Б

Багдата, 64
Баја Пивјанина, 143, 146
Бајо, 30, 31, 113
Бајо Гавриловић, 8, 29–32
Бајом, 30
Балшиће, 104
Барка, 64
Бијелога, 64
Биограда, 64
Бог, 11, 24, 28, 29, 32, 36, 39, 49–51, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 70, 72–74, 76, 86, 87, 89, 102, 112–114, 125, 131
Бога, 24, 25, 27, 30, 35, 47, 68, 70, 73, 83, 98, 108, 113, 119, 121, 132
Богом, 24, 26, 71, 72, 77, 102, 105, 119, 131
Богу, 13, 27, 32, 36, 47, 57, 58, 67, 71, 72, 74, 87, 103, 110, 112
Боже, 26, 43, 71, 78, 83, 103
Божи, 31, 120
Божија, 81
Божих, 62
Божја, 27, 40, 49, 56, 58, 64, 67, 81
Божје, 30, 56, 66–68, 112
Божјега, 121

Божјој, 57
Божјојзи, 125
Божју, 22, 40, 42, 83, 101, 107
Божојзи, 67
Божом, 29
Бојани, 80
Боки, 84
Босна, 91, 145
Босне, 64, 105
Бошко Томић, 10
Бошњака, 45, 102
Бошњаци, 104
Бошњачино, 66
Брегави, 30
Бркић, 95, 110
Бркића, 113
Бруссе, 64
Будве, 79
Бујовић, 7, 8, 92, 93
Булгарин, 105

В

Вавилону, 146
Вана, 64
Василија Јовановића Бркића, 126
Василије Јовановић Бркић, 8, 24
Василијом, 12, 15
Велестова, 61
Венеције, 28
Вира, 41
Виру, 34
Високи Дечани, 10
Високу порту, 30
Вујадин Кривокапић, 29
Вука Маркова, 15
Вукале, 8, 10–13, 118–120, 124, 126
Вукотићу, 94
Вуксан, 34
Вуксан Милић, 8, 34, 69

Г

Гаврилов, 113
Гарута, 146

Гацко, 31
Георги Долгоруков, 95
Георги Кнез Долгоруков, 8
Гога, 90
Гора Црна, 62, 67
Горе Црне, 60, 114
Гори Црној, 22, 142
Гору, 52
Гору Црну, 18, 30, 84, 140
Господи, 67
Господу, 68
Госпођи Малој, 31
Грађанах, 72
Грађане, 73, 94
Гребљановића, 10
Грк, 109, 146
Грках, 59
Грке, 104
Грузије, 64
Грчка, 16
Грчке, 64, 109
Грчку, 140, 142

Д

Далматинац, 109
Данил, 79
Даница, 112
Дебеља, 7, 28, 79
Дебеље, 79
Дечане, 25
Дешт-Канчака, 64
Дијарбекра, 64
Дилета, 64
Долгоруков, 95–100, 102, 103, 105–110,
114–116, 120, 121, 124–126
Долгорукова, 110, 113, 118
Долгорукову, 106, 114, 120, 124
Драго, 70, 71
Драго Вукотић, 8, 69
Драго Вукотићу, 94
Дубровник, 11
Дубровчани, 7
Дуодо, 7, 33

Душан, 25
Душаном, 68

Ђ

Ђанбен-ђана, 131
Ђикан, 85
Ђурашковић Јовом, 94
Ђуро, 89, 104

Е

Европе, 45, 101
Европи, 28, 92, 101
Европу, 27, 103
Екатерине Вторе, 8, 95
Ерзерума, 64
Есперијус, 7, 112, 113
Есперијуса, 110, 113

Ж

Жутковић, 69

З

Запад, 23, 62
Западом, 16
Зету, 31, 80

И

Иликова, 89
Исток, 16, 62

Ј

Јанко, 79
Јањине, 109
Једношах, 71
Једношима, 34
Једрене, 31, 64
Једрену, 31
Јерусалима, 64
Јова Петровића, 100
Јован Аврамовић Бјелица, 8, 38
Јово, 100–102
Јово Глуходољанин, 10
Јово Ђурашковић, 69, 85
Јово Петровић, 8, 69
Јовов, 89

Југословенства, 6
Јустинијан, 33
Јустинјани, 7

К

Кабардије, 64
Казан, 144
Каиревана, 64
Кандије, 64
Кануни, 46
Карабогданске, 64
Каравлашке, 64
Карадаг, 59
Карамана, 64
Карамане, 25, 63, 143
Караманом, 31
Караман-паша, 39, 46–48, 63, 127–133,
136–138, 140, 144
Караман-паша Дукађински, 8, 127
Караман-паши Дукађинском, 24
Караман-пашом, 45
Караману, 25
Кастриот, 23
Кибрис, 62
Киргизе, 85
Кирид, 62
Кнежевића, 72
Коран, 134
Косова, 41, 67, 132
Косову, 10, 33, 132
Косора, 89
Косте, 143
Кости Паљикарди, 143
Котор, 11
Котора, 92
Котору, 30
Куран, 16, 45, 65, 66, 104, 138, 146
Курана, 48, 54, 135, 139
Курану, 45
Курдске, 64
Куче, 89
Кучи, 89

Л

Лаз Царев, 79
Лаза царевога, 78
Лазар Богдановић Његуш, 38
Лазара Јанковића, 126
Лазаре, 43
Лазо Богдановић, 42, 47, 48, 63
Лазо Богдановић Његуш, 8
Лазу Богдановићу, 46, 63
Ласе, 64
Латине, 93, 94
Латинком, 17
Ловћена, 23
Лудовику, 46

М

Мавританије, 64
Мазепину, 7
Маине, 11, 12, 15, 19
Малу Госпођу, 95
Мандушић, 79, 82
Марка Тановића, 15
Марко Пјешивац, 10
Марковићу Лазо, 23
Марковоме, 92
Марку, 49
Махмудбеговићу, 145
Маџаре, 115, 117
Маџарском, 46
Медине, 64
Меке, 64, 146
Мерваг, 146
Мехмеду, 30
Мехмет-капицијом, 30
Мехмет-паша, 8, 28, 129–131, 133–142, 146
Мехмет-паше, 136
Мехмет-пашиној, 127
Милија, 82
Милићем, 94
Милутиновића, 7
Мирца, 10
Мисира, 64

Мићуновић, 78
Млетака, 18
Млетаках, 33
Млетке, 6, 18, 27, 33, 35
Млецима, 107
Млечића, 71
Млечиће, 93
Млечићи, 11, 33, 62, 84, 92
Мојаш, 85
Монгола, 81
Мораче, 31
Морачу, 22, 60
Морије, 64
Морију, 142
Москве, 130
Москву, 144
Москов, 114, 129, 134, 140, 144
Москова, 114, 130, 144
Москове, 18
Московом, 114, 130, 134
Москову, 134
Мосула, 64
Мохачем, 46
Мрваљевић, 82
Мрковић, 75
Мркојевића, 6, 20, 76
Мркојевићем, 77
Мурата, 146
Мурате, 45
Мусафа, 54, 58, 128, 131
Муси, 86
Мусо, 46
Мустафа, 63, 64, 100, 134
Мустафе, 75
Мустафи, 57
Мустафине, 35
Мустафу, 40, 41, 115
Мухамеда, 64
Мухамеде, 46

Н

Немањића, 10, 24, 25, 68
Ника Ђурова, 15

Нико, 76, 119, 123, 126
Нико Мартиновић, 8, 14
Нишићко поље, 31
Нови, 29
Новога, 19, 29, 90, 126
Новоме, 18
Н'јемче, 18

О

Обилића, 45, 91
Обрјескова, 19, 100
Омара, 45
Орканови, 45
Орлује, 90
Осман, 16, 22, 35
Османа, 60
Османов, 17
Османово, 145
Османовом, 62
Османову, 46
Осман-паша, 8, 31, 38, 40, 41
Осман-паши, 30
Острогу, 34
Отмановић, 75

П

Палестина, 25
Паљикарда, 143
Паљикарда Станко, 146
Парашама, 131
Пасквала Цигоње, 6
П.-Бургу, 15
Пејо Маџар, 8, 114–117
Пејо Пешикан, 29
Пеју Маџару, 115
Пераста, 92
Перо, 94
Перо Вукотин Мартиновић, 69
Перо Дрпа, 10
Петар, 12, 15, 69, 85, 86
Петар Велики, 16
Петар Трећи, 8, 20
Петра, 102

Петра III-га, 15
Петра Трећега, 12, 20
Петре, 15
Петро Џаја, 90
Петровом Граду, 12, 100
Петру Великоме, 101, 102
Пећи, 12
Пипере, 86
Пипери, 86
Подгорице, 114
Подгорицу, 80
Поља цетинскога, 109
Пољу задримском, 23
Пољу цетињском, 23
Поповићу Стано, 94
Порте, 6, 7
Порти, 6
Призрену, 68
Пророк, 128, 135, 141
Пророка, 31, 40, 44, 45, 65, 66, 138, 144
Пророкове, 137
Пророкову, 45
Пророком, 127, 129
Пророку, 139
Пугачев, 144

Р

Раичевић, 110
Рака, 64
Разија, 25
Разије, 25
Разију, 25
Раша, 89
Рашов, 90
Римљане, 16
Родос, 62
Родоса, 64
Роксолане, 46
Румелија, 145
Румелије, 64, 145
Русе, 100
Руси, 19, 106, 117
Русија, 87, 145

Русије, 7, 145
Русијом, 33, 96, 126
Русију, 15, 125, 126
Русиј', 19, 100, 108
Русима, 106

С

С. Вуловића, 126
Сава, 8, 13, 14, 16, 20, 21, 67–69, 71, 95, 96, 110
Сави, 19–22, 69, 114
Саву, 22
Сафу, 146
Сиваса, 64
Силнога Душана, 12
Симо Цетињанин, 7, 77
Сињегга мора, 12
Сирије, 64
Ситници, 81
Ситницу, 44
Скадар, 117, 127, 136, 146
Скадра, 31
Скадру, 33, 80
Скендербег, 23
Скендербега Ђура, 101, 104
Скендербегом, 86
Скендербегу, 104
Славјанах, 101
Славјане, 16, 83
Смајо, 8, 30, 31
Смају, 32
Смоленска, 33
Солари, 6
Солило, 84
Соломуни, 120
Софију, 46
Спасовдан, 7
Сплџет, 18
Србах, 105
Србе, 25, 26, 105
Срби, 70, 101, 105
Србије, 64
Србин, 7, 27, 79, 105

Србина, 28
Србином, 105
Србу, 10
Српство, 68
Стамбол, 35, 46, 51, 52, 56, 107, 135
Стамбола, 18, 25, 31, 47, 51, 55, 59, 64
Стамболом, 28
Стамболу, 17, 47, 102, 103, 135, 136
Стамбул, 133, 136
Стамбулом, 136
Станко, 143
Стјепаном, 79
Стоца, 30
Студенице, 10
Сулемане, 45
Сулиман, 46
Сулимана Бајазета, 45
Сулкадрижа, 64
Суторине, 29

Т

Талијанце, 28
Тамерлане, 45
Татаре, 85
Татарије, 64
Теодосија, 67, 101, 123
Теодосија Мркојевић, 8, 10–13, 20, 21, 38, 39, 43, 44, 48–50, 55–62, 64, 65, 68–71, 73, 76, 77, 83, 84, 90, 95–99, 103–105, 112–114, 116, 117, 121–123
Теодосија Мркојевића, 74
Теодосији, 97
Теодосији Мркојевићу, 114
Теодосију Мркојевића, 22
Томазео, 6
Томановић, 92
Топал-паша, 86
Топалу, 86
Травника, 30
Трипоља, 64
Трњине, 85
Трсту, 7

Туниса, 64
Туради, 29
Тураках, 18, 24, 41, 42, 67, 71, 85, 136
Турке, 28, 37, 38, 53, 54, 65, 70, 71, 73,
79, 85, 91, 93–95, 102, 105, 135,
140
Турком, 25
Турска, 55, 103, 145
Турске, 64
Турском, 36
Турску, 103
Турци, 11, 18, 19, 25, 26, 33, 38, 39, 41,
48, 53–55, 58–60, 62, 66, 70, 72,
75, 79, 81, 82, 84, 85, 90, 102, 115–
117, 123, 135, 136, 139, 145, 146
Турцима, 23, 31, 38, 44, 53, 55, 60, 62, 65,
67, 79, 84, 95, 102, 104, 106, 111,
115, 116, 119, 126, 146
Турчин, 33, 35, 79, 81, 89, 103, 115, 137,
140
Турчин Перовић, 29
Турчина, 28, 46, 70, 71, 101, 132, 137, 138,
140
Турчином, 102, 117

Ћ

Ћехај-паша, 91
Ћупрелић, 81
Ћупрелића, 44, 84
Ћупрелић-везире, 84
Ћупрелићем, 85

У

Ублима, 91

Ф

Фрањо Молин, 33
Фрању Молину, 33

Х

Хадиџи, 134
Халеба, 64
Харапе, 85
Хасан, 8, 127–129, 131–133, 145, 146

Херцеговине, 30
Херцеговини, 7
Херцеговину, 18
Ходаверди, 89
Храма Соломунова, 64
Хусеин, 8, 127, 128, 134, 135, 145, 146

Ц

Цариград, 17, 27
Цариграду, 19, 33
Цетиња, 48, 94, 126
Цетиње, 10, 47, 95
Цетињу, 6, 10, 11, 23, 24, 34, 53, 67, 95,
113, 126
Ципра, 64
Ципру, 24, 25
Црмнице, 94
Црмницу, 93
Црмничани, 110
Црна Гора, 60, 92, 113, 132
Црне Горе, 34
Црничани, 71
Црнога, 12, 64
Црногорац, 35–37, 72, 137
Црногорацах, 69, 109, 110
Црногорке, 69
Црногорца, 138
Црногорце, 21, 30, 34, 40, 42, 47, 52, 60,
84, 88, 94, 99, 107, 115, 126, 130,
140
Црногорцем, 33, 72, 137, 141
Црногорци, 13, 22, 42, 52–54, 59–61, 63,
69, 72, 89, 94, 99–101, 106, 108,
117, 119, 126, 130, 140
Црногорцима, 38, 95, 99, 114
Црногорче, 42, 120
Црној Гори, 6, 23, 126
Црну, 52
Црну Гору, 7, 17, 22, 28, 59, 60, 62, 71, 94,
130, 139, 141

Ч

Чева, 41, 61, 71, 94

Чево, 38, 72, 85, 93

Чеву, 141

Черкезе, 85

Черкеске, 64

Џ

Џаја, 7

Ш

Шам, 135

Шама, 131

Шерсола, 64

Шћепан, 16, 17, 19–24, 26–30, 32, 34, 37,
72, 74–77, 79, 80, 82–90, 92–94,
106–109, 118, 120, 123, 124

Шћепан Мали, 6, 8

Шћепана, 10, 20, 53, 75, 89, 109, 118–120,
122, 125, 126, 146

Шћепане, 21, 34, 73, 93

Шћепане Мали, 77

Шћепанов, 66

Шћепанова, 7, 38, 53

Шћепанове, 6, 146

Шћепаново, 7

Шћепаном, 24, 29, 76, 87, 93

Шћепаном Малијем, 77

Шћепану, 6, 16, 24, 27, 29, 34, 76, 79, 83,
87, 90, 92, 109, 118, 120

Шувајлија, 31, 38–40, 46, 66

Шувајлија-паша, 8

Шувајлијом, 45

Шувајлина, 66

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Свободијада, Глас каменштака

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. **Свободијада, Глас каменштака**
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

Свободијада Епски спјев у десет пјесама	5
ПЈЕСМА ПРВА	5
ПЈЕСМА ДРУГА	25
ПЈЕСМА ТРЕЋА	48
ПЈЕСМА ЧЕТВРТА	57
ПЈЕСМА ПЕТА	65
ПЈЕСМА ШЕСТА	79
ПЈЕСМА СЕДМА	87
ПЈЕСМА ОСМА	93
ПЈЕСМА ДЕВЕТА	123
ПЈЕСМА ДЕСЕТА	144
Глас каменштака	175
ГЛАС КАМЕНШТАКА ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ ОД 1711. ДО 1813. ГОДИНЕ	175
ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ НАПИСАНА НЕВЈЕШТИМ ПЕРОМ, АЛИ ЗАДОЈЕНА СЛОБОДНИМ ДУХОМ	176
Регистар властитих имена	214

Свободијада
Епски спјев у десет пјесама

ПЈЕСМА ПРВА

О висока неба кћери,
којом вјечност види човјек,
која ув'јек свезу храниш
међу малим чојка умом
5 и високим неба духом,
распусти ми крила умна
да с' у ове стихе моје
види дара вишњег сила,
величаство душе твоје.
10 Дај ми пјеват славна дјела
отачаства бранитељах,
њих јунаштва казат фална
од нестања српског царства,
који крвцу како воду
15 вјечно лише, и сад лију,
за обрану и слободу
непрестано боје бију;
који рода славу бојну
сачуваше и дигоше
20 испод ногах варварскијех
хуком сјајна оружија.
Откуд свјетлост истјецаше
и ума се Феб рађаше,
ђе у храме пророчества
25 син божества св'јету сиде,
откуд извре р'јека чиста
ученија мирног Христа –
ту се сада рађа мрска
зла, глупости сваког¹ грађа.
30 Азија је, људства мати,
сад робиња глупог Турства;

¹Код П. А. Лаврова (*Петар II Петровић Његош*; Москва, 1887) и М. Решетара (*Свободијада, Мање пјесме, Проза*; Државно издање, Београд, 1927) уместо сваког стоји сваке. (Прим. прир.)

мрачна глупост азијатска
на три св'јета половине²
распространи мрачно царство
35 тавне ноћи и Ереба.
Њена мрачност војеваше
против људског просвјештења,
како мрачни облак густе
кад га Еол зајми хитри
40 из њедарах океана
док њим затми бистре луче
које сјају и сипљу се
на свјетове неизбројне
из сјајнога круга вјенца
45 који чело гордо кити
воздушнога свјетовлаца.
Шта слијепи крвожедни
приврженци Алкорана
сташе питат ненавишћу
50 своја звјерска срца, душе,
против српске владе царства,
тад витештвом сјајућега,
док косовски бојак знатни
раздријеши грозну судбу,
55 и Видовдан, данак страшни,
с двије главе круну диже –
са Лазара и Мурата.
Клону слаби пред силнијем,
изнемокша мишца Срба
60 у Косову царство даде,
и потоци крвљу течни
понесоше сјајну круну
са Лазара српског цара
на султана Бајазита.
65 Српска сила и држава
на Косову тад погибе,
али слава и витештво
у ц'јелом се виду каза.
А свједок је тога прави
70 Обилића мач крвави,
који цару Амурату
даде смрти горку чашу

²Код Лаврова и Решетара уместо *половине* стоји *четвртине*. (Прим. прир.)

у Косову пољу испит,
јер витеза обесмрћа
75 славна смрца и гробница
ка с добићу славан живот.
По косовском плачном боју
синови се Туркистана
по држави падшој Срба
80 разасуше, умножише,
и тиранска своја срца
крвљу српском напојише
ка бијесни ненаситни
горски вуци и тигрови
85 кад у мирно стадо уђу
које нема свог пастира³,
већ сметено и безглавно
по горама облијеће
и постаје жертва сама
90 ненаситног срца звјерског.
Име Срба свуд потону
и свијећу Српства сјајну
б'јесни вихор азијатски
тад угаси пред свијетом.
95 Јунаци се поскиташе,
истурчи се сва господа;
народ храбри поче носит
јарам тешки гнусна ропства.
И ти, музо, твоје жице
100 у плач сада преокрени,
виђ потомке Славјанове
и војнике Душанове
ђе на врату носе тешки
и погани јарам ропства.
105 Обилићу и Топлица,
Косанчићу, Југовићи,
срећни ли сте, витезови,
јер у боју косовскоме
свиколици погибосте
110 за обрану отачаства,
да очима не гледате
народ српски подјармљени
ђе уздише и ђе плаче,

³Код Лаврова и Решетара уместо *свог пастира* стоји *чобанина*. (Прим. прир.)

а у плачу вас кликује
115 да г' пуштите, одрешите
из синџира несноснога
у који га Осман свеза.
Како грозне војеведе,
азијатски владатељи,
120 тирјанскоме своме скиптру
савиш' српску поб'јеђену
и никоме неприклону
храбру главу и витешку,
одма стали војске дизат,
125 мачем, огњем свијет требит,
и народе земне многе
бешчовјечној својој влади
потчињати, покорати.
Свуд идући крв лијаху,
130 народ људски истребљаше;
све им жертва бјеше сама
бешчовјечног славољубја.
Но њиова бујност луда
и слијепо завладање
135 поче Србу ум растварат⁴
и од сна га тешког будит;
сташе оци, тужне мајке
својој ђеци казивати
ка су пређе њини преци
140 у слободи уживали,
како л' сада они живе
под несносном ропства⁵ сјенком
противнога Алкорана.
Савјет мајке, оца – д'јете
145 ка природно к себе прима;
ђе год витез особити
по косовском тужном боју
од Српкиње породи се
којег Турство не уграби,
150 сваки кућу, оца, мајку –
све остави па побјеже
у савито крвљу гњездо,
ђе слободе искра сјаше.

⁴Код Лаврова и Решетара уместо *ум растварат* стоји *на ум падат*. (Прим. прир.)

⁵Код Лаврова и Решетара уместо *несносном ропства* стоји *претешком гнусном*. (Прим. прир.)

155 Поче духом Немезисе
против Турства сваки дисат,
и за вјеру, отачество
своју крвцу проливати,
па Данила по храбрости
себи вождом изабраше.
160 Како Срби опазише
да Данило с Гором Црном
изгна Турке и пос'јече
из области Горе Црне,
одма сташе долећиват
165 на глас мили од слободе
како хитри соколићи
кад их зивне цар свјетлости
и тешки им синџир сломи
у који их ноћца веже.
170 Па почеше четовати,
боје с Турцма честе бити;
Босне равне, Албаније
и гласите Херцеговске –
зулумћаре, гнусне Турке,
175 који раји додијаху,
свуд бијаху и ћераху.
Сташе српски мачи остри
оков ропства прекидати,
и џефердан с хучним гласом
180 глас слободе каживати;
ста мраморје често ницат
из просуте крви Турства,
и у многа српска срца
стаде тешка и жалосна
185 рана дата на Косову
зарастати, пребољати.
Шта ли Ахмет, султан горди,
кад разумје, поче зборит
у дивану безбожноме,
190 ђено вулкан гнусна Турства
кује свагда отровите
и пламене стреле, маче,
с којијема право људство
с лица земље истребљају
195 и невину крв му лију?

„Шта л' то – рече – оће бити?
Зар се мртва смије раја
жива казат у мом царству,
коју ми је мач прађеда
200 на Косову с крвљу тешком
покорио и добио?
Зар не памти ниска раја
да се царском скупом крвљу
ње свобода угасила?
205 Зар се она дигла бити
с сином неба, братом сунца
и свечевом всемогућом
сабљом, руком и мишицом,
тено које остру мачу
210 и божества бесамртна
своја царства уступају,
од које се страха тресу
мрачна мора, круте горе?
Ономе л' се та противи
215 што из руке Јупитера
узе страшни треск громовах,
што из руке грозну Марсу
узе копље, штит и сабљу,
којега се крјепкој вољи
220 Посидона страшно царство
покорило и предало,
пред којом је отачаство
Александра и Ликурга
поваљено у прах пало,
225 која се је славом браном
потомаках Египтових
окрунила и подигла,
којојзи је храброст своју
уступила и предала
230 хитра Перса на бој руке?“
Јарост љута сатрапова,
коју њему мучитељско,
звјерско чело кажеваше
спрам поникше искре Српства,
235 у страх ропски диван врже.
Но тад владац Дарданелах
све на страну мисли тури

и умекша љутост срца;
поче одма зло умишљат
240 и огњене стреле коват
да слободу с њима гњездо,
којено је савијено
у аждаје седмоглаве
страшним устма и жвалама,
245 сжеже, спали и задави.
Пошто совјет бешчовјечни
у дивану утврдио,
тад дозивље серашћера,
Ахмет-пашу војсковођу,
250 па му гордим поче гласом
цар Ахмете говорити:
„Ахмет-пашо, вјерна слуго,
већ ми тужбе дојадише;
често мене долијећу
255 с крвљу људском написате
танке књиге са крајине,
која се је од поскора
у мом царству заметнула.
Моја раја, Гора Црна,
260 скоро ми се одметнула,
и с Турцима кавгу љуту
заметнула, крв пролила.
Јошт знај, слуго, прошлог года⁶,
кад храбрости нашој правој
265 побједитељ Шведа Карла
прутска поља сва уступи,
онда ми је Гора Црна,
по навјету Москве цара,
моје земље похарала
270 и паланке попалила.
Тадар су ми три везира
од ње боја проплакали.
Треба искру ту погасит! –
Ако ли се не угаси,
275 с угледа⁷ се њена може
неугасни пламен хитри
разасути, распалити,

⁶Код Лаврова и Решетара уместо *года* стоји *љета*. (Прим. прир.)

⁷Код Лаврова и Решетара уместо *угледа* стоји *изгледа*. (Прим. прир.)

и опалит наша крила
нашироко распуштена.
280 Но ме слушај, вјерна слуго,
серашћера име носи,
припаш' мача крвобојна
који ти је моја рука
за побједи честе дала;
285 разви барјак османизма,
а којега поглед, сјенка
побјеђава сопотивне;
скупи војску на бој хитру,
од које се поднебески
290 простор тресе, убојава;
непобједну силу крени,
спршти рају непокорну!
Све ратнике исиједи
који су се усудили
295 дићи слабу своју руку
на свечева прапотомка,
правог неба насљедника,
којино је посредственик
међу небом и свијетом,
300 и којега сабља брани
Селенино плаво царство.
Мушко лудо и све женско
довед' робјем у Стамболу;
Дарданелах избе мрачне
305 и жељезне тврде везе
без робја су остануле.
То је света воља свеца
да се раје непокорне
сви синџири и све избе
310 за гњев његов сад напуне.“
Ахмет прими заповијед,
па Белони турској каза
да му кола брзотечна
спрема брже и приправља,
315 у њих с крилма коње спреже
да наредно сјест му буде
у војена лучна⁸ кола.
Он полкове диже храбре,

⁸Код Лаврова и Решетара уместо *лучна* стоји *мучна*. (Прим. прир.)

јаничаре убојите
320 и спахије гласовите,
четрдесет управ бројем
што хиљадах собом узе.
У Белоне громоносна
сједе кола и кочије,
325 па безбожну крену силу
да загуши глас слободе,
име Српства да у тешки
тада синџир вјечно свеже.
Но ће бодрост рјешителна,
330 која смрти име горко
чут не оће ни познати,
камол' га се убојати –
ту се мука одржати,
а камоли надвладати;
335 ње за вјеру и слободу
народу се славно чини
умријети, крв пролити,
ту је ову искру живу,
којуно је општа мати
340 у сва људска срца дала,
немогуће утулити.
Глас допаде ратоборце
јере на њих сила турска
разјарена хитро иде.
345 Када они разумјеше
какав њима мрски⁹ синџир
кује Стамбол ненасити,
шта л' ненавист подла турска
мисли од њих да поради
350 (Црногорца око бистро
виђе турско намјерење,
иако га турска лажа
под завјесом својом слабом
покриваше и тајаше),
355 одма хитро искуп храбри
на Цетиње искупише,
те вијеће за све граде
како ће се тужни бранит
од стамболска љута змаја.

⁹Код Лаврова и Решетара уместо *мрски* стоји *тешки*. (Прим. прир.)

360 Слуша Данил, вожд им храбри,
 на бојни се мач нагнуо,
 па им храбрим гласом поче
 ове р'јечи говорити:
 „Слушајте ме, витезови,
365 откако нам азијатска
 на грабежу хитра рука
 с безаконим силом узе
 наше царство и државу,
 отад српско храбро племе
370 на себ' јарам ропства узе,
 отад слава и витештво
 у мраку се српско¹⁰ сакри,
 светиње ти отад наше,
 и црквене и народње,
375 азијатска нога згази.
 Витезове наше храбре,
 ђе гође се који јави,
 свакојега приведоше
 на невини олтар жртве
380 јароснога и љутога
 остра мача османскога.
 Синџири су азијатски
 пуни српског тужног робја.
 Ненасита бешчовјечност
385 чула сада, разумјела
 ђе из крви наше јадне
 свободнијем духом Српства
 иза јарма несноснога
 одахнусмо, пофатисмо;
390 па је стога многу војску
 на нас дигла да нас згњави
 и слободу св'јећу нашу
 да вјечнијем мраком скрије,
 да нас редом витезове
395 све јаросну мачу преда,
 наше друго плачно робје
 да синџиром љутим вежу
 и на сваке муке муче.
 Слушајте ме, Црногорци,

¹⁰У првом издању (издавач Љубомир П. Ненадовић, Земун, 1854) уместо *српско* стоји *срамно*. (Прим. прир.)

400 ја сам пастир ваш црковни,
ал' неправда Турства гнусна
пригнала ме мач носити,
с њим свободу отачества
до посљедње капи крви
405 од турскога јарма бранит.
Је л' нам, браћо, поштеније
са мачевма у рукама
на мегдану смрт добити
него женски, неваљатно,
410 у крвничке руке пасти,
да нас скврни Турци муче
а потомци Српства бруче?
Истина је да је много
у Турчина силне војске,
415 ал' се слава с мноштвом бојна
на мегдану не добива,
већ са слогом и преглоћом
јунаштва се в'јенци грабе.
Што је више турске војске,
420 то је наша виша слава;
јер, ако је добијемо,
с тијем ћемо бесамртну
и вјечиту славу добит;
ако л' она нас добије,
425 ми сви од ње на мегдану
изгинемо, крв проспемо –
опет њојзи славе нема
што са мноштвом мање доби,
него ћемо славе в'јенце
430 ми понести у гроб собом.“
Онда храбре војевode
и војници сви повичу:
„Чуј, владико и наш вожде,
сви ми храброст твоју знамо
435 и ненавист против ропства;
твоје мишце храброст тврда
сави гњездо од слободе
у аждаје љута жвала.
Ми готови сви стојимо
440 ђе нам речеш крв пролити;
за свободу отачества,

сви волимо погинути
но ње име изгубити.“
Тада Данил, све војводе
445 и остали сви војници
даше жртву непорочну
од чистог срца к небу,
па се храбра војска диже,
пет хиљада витезова,
450 све дружине Леонида –
или своје отачество
од аждаје ненасите
одбранили, сачувати,
ил' посљедњу капљу крви
455 на олтар му жртве дати.
Кад окрену храбра војска,
развише се ратни знаци;
слободе се љупке гњездо
у три пута све потресе:
460 убоја се зар синовма
да му сјајно име своје
на мегдану не изгубе.
Глас се вилах у облаке
већ многим причујаше
465 ње добића пјесне поју.
Сваки витез на бој хити
ка да сваки прозираше
да ће славу бесамртну
у њем стећи и добити.
470 Џефердара бистра хука,
глас пјесамах Скендербега
и Српкиње подбуњаше
да с витезма на бој иду
отачества слобод бранит.
475 Дође војска утруђена
међу брда два висока,
међу Врањом и Пржником,
на источник бистротечни
од Влахиње знатне воде,
480 ње се виле планинкиње
по три пута на год купе,
те витезма Горе Црне
плету вјенце неувехле,

те их отлен носе хитре
485 да храм вјечни бесмртија
с њима ките и поносе.
Ахмет силни својој војсци
бјеше ово дивно мјесто
изабрао, обрекао
490 да на њему око силни
метне Турцма и постави,
пак отолен да разреди
на четворо силну војску,
да с њом згази и истреби
495 младолико но гласито
зачетије храбра Српства.
Вјешта бојма, црногорска
тек што бјеше храбра војска
мало трудна одахнула
500 и од сна се растрезнила;
тек весели мајски пјевци
бјеху јасност свога гласа
по горама распустили,
и појаху пјесме дичне
505 за побједу сјајна Феба
над Ереба тавном владом,
коју брзо предвиђаху;
тек вјесница б'јела дана
бјеше своја бистра крила
510 из источне мрачне свезе
истргнула, раширила,
и за златне горде власе
потезаше и тегљаше
Уранова свјетилника,
515 а громови б'јесна Турства
у станове страшне војске
загрмјеше, зајечаше,
и планина једна другој
њих гласове предаваше.
520 Јек громовах Црногорцма
каза управ да се креће
на побједу турска војска.
Витез Данил тада бјеше
и све храбре војсковође
525 код бистрога источника,

те молитве небовлацу
са сузама пошиљаху
да им војсци буде малој
он вјечити предводителъ.
530 Па кад дужност чојка к небу
совршише, отправише,
онда мудри савјет чине
како ће се на бусије
разредити и покрити
535 и које ће војсковође
пред војницима поставити.
За све дивни мудри вијећ
поглавице учиниле;
на три мјеста храбру војску
540 на бусије поставише:
једну собом узе Данил,
с њом западе на друм тврди,
кудијен ће турска војска
са свом силом ударити;
545 другој вожда знатна даде,
Мићуновић силна¹¹ Вука,
којега се мача Турци
ка огњена грома боје –
витешку му војску даде:
550 „Држ ти, Вуче, ову војску,
с њом запани у планину
у дно Врање накрај друма,
скри се у лист и у траву,
бојак¹² немој заметати
555 док на мене на друм турска
не удари прва¹³ војска,
а кад она на ме удри,
на пушчани глас не удри
док не чујеш клепет мача,
560 а кад клепет мача чујеш,
удри, Вуче, са свом силом
на средину турске војске,
нас не издај на невољи
да те мајке, српска дјеца

¹¹Код Лаврова и Решетара уместо *силна* стоји *храбра*. (Прим. прир.)

¹²Код Лаврова и Решетара уместо *бојак* стоји *кавгу*. (Прим. прир.)

¹³Код Лаврова и Решетара уместо *прва* стоји *силна*. (Прим. прир.)

565 довијека не проклињу“;
трећу даде војску хитру
Ђурашковић знатну Јанку:
„На ти, Јанко, ову војску,
с њом западни у Пржнику,
570 с Турцма кавгу не почињи
докле Вуче не удари
насред турске многе војске,
а кад Вуче с војском удри –
удри, Јанко, што мож боље;
575 ако л’ снажно¹⁴ не удрите,
ја ћу главом погинути
и остала моја војска.“
Војсковође војске своје
у бусије поставише.
580 Мало затим источна се
отворише златна врата
и дан мајски, цв’јет времена,
аљином се б’јелом покри.
У та доба Ахмет-паша¹⁵
585 на Ћемовском равном Пољу
у три дуга реда пружи
крвожедну турску војску,
па најпрвом рече ићи
јаничарском б’јесном полку,
590 а за њиме сустопице
Скендербега потомцима,
огњевитој Арбанији,
а он у ред задњи оста
пред господом међ спахије.
595 Кад јекнуше шумни бубњи,
а писнуше гласне¹⁶ свирке,
узираше турска срца,
раширише изнад војске
бојни знаци своја крила.
600 Блијешћаху људске очи
када поглед ћаху бацит
на оружје пламно турско,

¹⁴Код Лаврова и Решетара уместо *снажно* стоји *зорно*. (Прим. прир.)

¹⁵Код Лаврова и Решетара после овог долази стих *са гордом се војском виђе*, којег нема у првом (Ненадовићевом) издању. (Прим. прир.)

¹⁶Код Лаврова и Решетара уместо *гласне* стоји *златне*. (Прим. прир.)

у којему цар свјетлости
своје лице огледаше.
605 Морао би Рим витешки,
како што је и Грк храбри,
овој сили уступити;
али тврдост постојана
славенскога срца, душе
610 не уступа с бојна поља
докле л' витез цигли тече.
Гледе силу страховиту
к себ' идућу Црногорци,
од које се горе тресу
615 и дубраве јече мрачне;
али храброст Црногорца
све на једној мјери стоји.
Ту ти друге мисли нема,
нити језик зна што рећи
620 већ ал' мегдан задобити,
али на њем сви изгинут;
са срамотом нема куће
која ће му к себи дати.
Прође зорна прва војска
625 мимо Врање и Пржника,
право друмом пут Влахиње,
не опази двије змије
које ће јој очи црне
и ње срце ишчупати.
630 Док нагази¹⁷ љута војска
на бусију Данилову,
крвави се бој зађеде:
зацилихта свака пушка,
запишћеше змијовидни
635 црногорски џефердани.
Јаничари силни Турци
сташе вити како вуци;
јаничарским месом друма
од Влахиње затворише,
640 ал' се бојем пушчанијем
по сахата с Турцма бише,
па на сабље и мачеве
удрише се Црногорци

¹⁷Код Лаврова и Решетара уместо *нагази* стоји *наљезе*. (Прим. прир.)

и гласити јаничари
645 по мегдану широкоме.
Стаде клепет остра мача,
бритке сабље и палоша.
Мићуновић како зачу
да се пушка на Влахињи
650 чут ни једна већ не може,
но да остра гвожђа звече
а кликтају¹⁸ витезови –
онда с Јанком побратимом
насред војске турске удри.
655 Бој се згусну, магла паде,
прекиде се турска војска,
врела крвљу потекоше;
задња с пашом јуриш чини
да првојзи припоможе,
660 а прва се силна смете,
јер је љуте српске змије
са свих странах опколише.
Сад, високе жителнице
Геликона и Парнаса,
665 живи пламен ваш улите
у мој разум и перо ми,
да бар мало св'јету кажем
овај данак крволитни! –
Ахмет грозни када виђе
670 да не може надвладати
с мноштвом Турства храброст српску,
поче бјежат без обзира;
јаничарско племе само
оста црну лити крвцу,
675 јер му бјежат не даваше
Мићуновић с побратимом.
Славоносна црногорска
када виђе хитра војска
да са стражњом Ахмет-паша
680 од крвава љута боја
стаде с смртна мјеста битке
измицати и бјежати,
онда храброст Пелевића
и одважност Обилића

¹⁸Код Лаврова и Решетара уместо *кликтају* стоји *јаучу*. (Прим. прир.)

685 у срцима св'јема уђе,
тере љуте јаничарске
двадест хиљад силне војске
на друм тврди затекоше.
Поче Гипнос први¹⁹ санак
690 из њедарах Танатоса
од мачева и сабаљах
и палоша пламенијех
кроз обије војске шиљат,
сташе падат бојноносна
695 од барјаках турска крила
испод ногах Црногорца.
Ту владика Данил збиљски
од пламене јаничара
сабље бритке рану доби
700 по прсима витешкима.
Вјешто бојни Црногорци,
вјешти мјесту, земљи својој,
са свих странах притекоше
тере војску јаничарску
705 у крш тврди тад угнаше,
па мачеве у ножнице
своје бојне уђедоше;
око турске војске кругом
у кршеве засједоше,
710 па почеше смртоносне
своје сјајне џефердане
на бијесне јаничаре
окретати, њи гађати.
Праска стоји џефердана,
715 јаук силни јаничара,
док Аполон бистри сакри
своје чело поносито
у Тритона мрачно царство.
Јаничарска храбра војска
720 паде жртвом сваколика
пред витештвом Црногорца.
Црногорце мрачна ноћца
под нијемо своје крило
узе трудне да почину
725 од крвава дана тога.

¹⁹Код Лаврова и Решетара уместо *први* стоји *грки*. (Прим. прир.)

Постељом им бјеше слатком
 њежна трава и цвијеће,
 а узглавље – јаничарско
 крвовидно мртво трупје.
 730 Исход њежне љубимице²⁰
 Ариона и Титона,
 преходнице Аполона,
 тад спаваћој војсци јави
 крик, лајање месоједне
 735 ненаситне птице и пса,
 који љути међу собом
 бој чињаху, заметаху
 око мртва турска меса.
 Војска скочи одморена
 740 испод танке Гипносове
 владе љупке и осјенке,
 и смршене баци мисли
 Морфејеве пробирати,
 па ти скупа сви војници
 745 оштре маче повадише,
 њих врхове смртоносне
 црној земљи обратише,
 пак свевлацу благодарност
 сташе с душе, срца шиљат
 750 зашто им је вјенценосне
 храбре главе, храбра дјела
 с вијенцима славоносним
 окитио и вјенчао.
 По молитви сви војници
 755 окупише придобиће,
 што је који у бој врући
 са крвника²¹ уграбио;
 и добиће на војнике
 све једнако под'јелише;
 760 а владици и главарма,
 који војску предвођаху,
 даш' по једну турску сабљу
 за витештво, старјешинство,

²⁰У првом (Ненадовићевом) издању уместо *љубимице* стоји *љубичице*. Овде прихваћено становиште Н. Банашевића и М. Стевановића, приређивача *Просветиног* издања (*Свободијада, Глас каменштака*; Београд, 1951) да је *љубичица* штампарска грешка, посебно имајући у виду да Његош у стиху 24 песме *Кнезу Метерниху и кнегињи за нову 1837.* такође говори о *љубимици Титоновој*. (Прим. прир.)

²¹Код Лаврова и Решетара уместо *са крвника* стоји *с противника*. (Прим. прир.)

765 па с крвава бојна поља
вратише се пјевајући
у слободе српске гњездо
носећ многе турске знаке
од побједи и добића.
Крвавоме томе мјесту
770 ђе Ахмета гордост љуту
предобише и згазише –
Царев Лаз му име вјечно
нарекоше, да се зове
за споменик страшна боја
775 у ком турска многа војска
безбројена мртва паде
од Србина мишце крјепке.
И зваће се тим именом
док слободе гњездо траје
780 и имена црногорског.²²

²²Код Лаврова и Решетара стих 780 гласи: *Црногорац у њем граје*. (Прим. прир.)

ПЈЕСМА ДРУГА

У вријеме оно исто
када султан Ахмет горди
глас побједи очекаше,
и кад мрске Меке жреце
5 бјеше звати наредио
да он с њима уједничке
даје жртве богомрске
на олтару поганоме
Абдолаха и Амене
10 човјечества гнусну сину,
за побједу коју мњаше²³
да ће турска непобједна
одржати многа војска
над блеснувшом искром Српства –
15 у то доба Ћехај-паша
(и учасник славна мира
ради Турства учињена
на широка прутска поља
с побједником великога
20 скиптроносца, Шведске краља²⁴)
у простране царске дворе
уђе стидним челом, лицем,
и са срамом, затупјеним
витешкога ока видом,
25 без оружја свијетлога
и без китне, страшне чалме,
која паше и везире
у најпрве стоце с'једа.
Паде на skut главом царски,
30 па му поче са сузама
ропски причат све на реду

²³У првом (Ненадовићевом) издању уместо *мњаше* стоји *сањаше*. (Прим. прир.)

²⁴Код Лаврова и Решетара стих 20 гласи: *скиптроносна Шведске Карла*. (Прим. прир.)

како турске славе име
црногорска крјепка мишца
у крвави бој помрачи.
35 Византије владац древне
кад разумје ниске р'јечи,
ниска дјела Турству стидна,
серашћера Ахмет-паше –
у њему се душа ст'јесни
40 славољубјем дишајућа,
која није навикнула
о изгубу Турства слушат.
Сумрачно му лице љутост
прекомјерну казиваше,
45 и љутост му бјеше поглед
са жаркошћу прекинула,
ка Африке вруће тигру
кад се на бој себе равном
спрема борит и приправља,
50 док ал' љутост своју звјерску
противног му крв угаси,
ал' на олтар исте своју
он не проспе свуголику.
Ахмет смрти чашу попи
55 од џелатске дрске руке
за срамоту коју Турству
с бојна поља он донесе.
Султанову јарост звјерску
удвостручи и распали
60 побиједа одржана
Црногорца над Турцима,
па јаросним гласом крикну
како љути цар звјерових
кад се на бој хитри²⁵ спрема,
65 те везира великога
дозва к себе, Думан-пашу
Ћуприлића гласитога,
па крилате поче њему
ове р'јечи говорити:
70 „Думан-пашо, крјепка мишцо,
Турства славо, перјанице,
којега је јошт прађеде

²⁵Код Лаврова и Решетара уместо *хитри* стоји *љути*. (Прим. прир.)

мач Османов припасао,
којега је племе храбро
75 божествена кћер Јунона
својим млеком задојила –
знаш поприђе ка бијасмо
нашу многу храбру војску
отправили Црној Гори,
80 и пред њоме серашћера
Ахмет-силна ћехај-пашу,
да загуши глас слободе,
с којијем се мало Србах
у планине црногорске
85 сад подигло и опило,
и слободом опијени
излијећу на све стране,
непрестано крвцу лију
са Стамбола синовима.
90 Па ми синоћ глас срамотни
Ахмет, ниски паша, каза,
да су силну војску моју
Црногорци надјачали,
да Азије крјепка мишца
95 на мегдана бојну пољу
клону силна, приклони се
пред храброшћу црногорском,
да витешке в'јенце славе
понесоше српске²⁶ главе
100 са турскијех витешкијех,
које су их вазда брале
и на мегдан добијале.
Већ на ноге, Ћуприлићу,
бранитељу Орканове
105 славе, царства над царствама,
свемогући исламизма²⁷
мач истргни браноносни,
свети покор и срамоту
нанесене сунцу св'јета
110 од Србаља мишце слабе,
војске дигни што мож више,
све остроме сабље предај:

²⁶Код Лаврова и Решетара уместо *српске* стоји *раје*. (Прим. прир.)

²⁷Код Лаврова уместо *исламизма* стоји *исманизма*. (Прим. прир.)

мушко, женско, младо, старо –
не остави живо ништа.
115 Црногорска сва гњијезда
у која се љуте змије
непрестано многе легу –
сва истражи и сажежи,
да већ свјетлост спрема сунца
120 казат не см'је та звијезда;
зубља кратка с плавом луном
да се више не једначи,
нити напред да се когођ
у мом царству смије наћи
125 да се с турском многим силом
бије бојем и једначи –
тартара су мрачна врата
отворена да их приме. “
Како Думан, везир силни,
130 прими ферман и запов'јед,
одмах са свих страна поче
силновиту бојну војску
на стамболска поља купит,
па кад силу многу скупи
135 од Азије и Стамбола
и Једрене, дична града,
који славу Византије
својом силом, снагом доби,
– но и Стамбол за освету,
140 ње врховну власт и круну,
властителном руком узе –
пак окрену силу многу,
сто хиљадах бројем војске,
да слободу цвијет дични
145 мрском Турства ногом згази.
Војска хитро турско царство
пређе силна и пролеће
ка ждраљевах јато крично
кад Еола луди вихор
150 њих с запада Феба зајми
пут истока његовога.
Док одједном сила бахну
на широка зетска поља,
пак отолен сила крену

155 на газове брзотечне
од Мораче, хитро пређе
Љешкопољу пространоме;
табор сави непрегледни
међу бистре двије воде
160 и планине двије гласне –
међ Морачом и Ситницом,
Жутом ст'јеном и Горицом.
Турска сила ту је пала,
наједно се искупила
165 како да се окренула
пити црна²⁸ источника,
који Турству истијече
из њедарах Алкорана,
њиног свеца узет мрско
170 поучење, разумљење
и Ресула лажна дјела
притиснути под камење.
Када храброст црногорска
виђе бистрим ума оком
175 да је силни змај стамболски
огњевита раширио
своја крила, своје перје
да сажеже Српства гњездо,
одма висну клик витезах,
180 џефердана глас захуча:
„На ноге се, витезови,
е је турска вјера мрска
опазила и зачула
да Данила дома нема,
185 па се на нас силна војска
од Стамбола подигнула
да преваром на нас удри,
и слободe свете име
да нам згази и почепје,
190 и бесмртна наша дјела,
којано смо с крвљу нашом
на мегдану код Влахиње
и на друга мања мјеста
задобили са витештвом,
195 оће да њих вјечно скрије

²⁸Код Лаврова и Решетара уместо *црна* стоји *грка*. (Прим. прир.)

под мрачнијем својим крилом.
Но на ноге ко је витез!
Како свуда, и сад овђен
да крв своју не штедимо
200 сву рад славе и слободе
отачаства пролит своју.
Ми смо они исти први
који име вјечно славно
дасмо родњој земљи нашој,
205 а оно су исти Турци
који храброст нашу памте
и дан Лаза Царевога.
Ласније је сад с Турцима
крв пролити, бојак бити,
210 кад се с Турцма познајемо;
јер сад Турке добро знамо,
а Турци нас боље памте:
спознаје нас крвотечни
бој Влахиње бесамртни.“
215 Витезови брже боље
на границе истрчаше
спрама силне огњеносне
Ћуприлића бојне војске,
и на Крусе, знатно село,
220 стан свој војсци поставише,
па свилене бојне знаке
спрама турске силне војске
поставише и развише,
па витешким дозивима
225 и огњеним пушке гласом
сташе Турке затицати,
у крваву игру звати.
Када Думан пријеварни
виђе паша Црногорце
230 да су хитро долећели
на границе отачества
дочекати турску војску,
он не смједе војском својом
на њих силом ударати,
235 јер се љуто препадоше
да ће војску и поштење
у бој с њима изгубити;

Ахмет-паше бој, поступак
смршене му многе мисли
240 у витешки ум и главу
порађаше и стављаше,
а крвави бој Влахиње
природну му бојну преглост
убијаше, устезаше,
245 те витешки не смје бојем
на Србаљах племе мало
окренути, ударити;
већ лукавства поче гнусна
пријеварну мрежу плести,
250 да пофата и заплете
у њу храброст црногорску.
Највишега ума човјек
може ласно погр'јешити;
но природа ће усије
255 са десницом својом штедром
ум истини, размишлење –
ту се сасвим не да пасти,
но и када мало падне,
да се брзо опет дићи.
260 Думан-везир диван купи
под чадором свиленијем;
у њем паше зивну листом
и стамболске војеведе,
те вијећу за све чине
265 ка ће силну дићи војску,
с њом на Гору Црну удрит.
Па почеше вјешти паше
разређиват турске војске,
откуда ће која сила
270 на Србаљах племе удрит;
па два паше двотуглије
на нахије српске двије
наредише да ударе –
на Црмничку и Ријечку.
275 Ћуприлићу великоме,
Турства ступу и везиру,
даше војске половину
да он удри преко Крусах
на катунско гњездо храбро.

280 Слуша Думан, везир вељи,
 луде мисли и разреду
 војсковођах Византије,
 па им турским крутим гласом
 поче гордо говорити:
285 „Чујте, паше и бегови,
 и војводе сви остали,
 који сте се дигли са мном
 светит бруку шегиншаха²⁹
 нанесену његовومه
290 громоносном величаству
 од племена новородног
 у области црногорској,
 ви совјете сви чините
 да са силном нашом војском
295 бојем на њих ударимо;
 а знате ли силу страшну³⁰
 Ахмет-паше серашћера?
 То је клето племе српско
 ону силу саломило,
300 и Ахмета мудру главу
 под џелатски мач привело.
 Иста судба Ахметова
 нас главаре све очека
 ако име Османово
305 у бој сада помрачимо.
 Ако л' на њих силном војском,
 како што ви говорите,
 ударимо, навалимо,
 ми сву нашу силну војску,
310 наше главе и поштење
 у том ћемо крвном боју
 изгубити, оцрнити;
 јер војничка храбра дјела
 тог народа и племена
315 све самртне превзилази.
 Већ ви мене послушајте:
 ми немојмо тако силом
 на њих нашом ударити,

²⁹Цара царева

³⁰Код Лаврова и Решетара уместо *страшну* стоји *Ћехај*. (Прим. прир.)

него умне наше силе³¹
320 с пријеваром окренимо,
не бисмо ли срећом нашом
поглавице црногорске
на Божојзи вјери тврдој
с нам' се стати, домамили;
325 па на станку пријеваром
на њих сложено ударимо.
Ако тијем путем тајним
ово трудно и крваво
дјело наше не свршимо,
330 другијем се свршит неће
без срамоте с погибијом.
Ја се, вјерне слуге, надам
да ћемо их вјером Божом
на састанку домамити,
335 и са овим мудрим дјелом
то гњијездо разрушити.“
Сви му паше и главари
предузето мрско дјело
одобрише, похвалише.
340 „Ради, луне штиту крјепки,
све како те Пророк учи,
који такве мисли лије
у високој твојој глави
да са њима славно име
345 Пророкова светог рода³²
сабљом браниш, славом круниш.“
Онда Думан, злобни паша,
из свилена двора свога
диван листом сав растури,
350 пак окрену књигу лажну
црногорској војсци писат:
„Поздрав вама црногорска
на границе храбра војско!
Што сте тако долећели?
355 Да бој с Турцма замећете?
Зар мислите да сам доша
и довео силну војску
да са њоме ваше храбро

³¹Код Решетара уместо *наше силе* стоји *мисли наше*. (Прим. прир.)

³²Код Лаврова и Решетара стих 345 гласи *Торгитаос које роди*. (Прим. прир.)

племе огњем, мачем ћерам
и да ваше робје робим,
360 тијем освет да учиним
што сте силну Ахмет-паши
са његовом многим војском
на бојничко стидно поље
365 славу бојну уграбили,
и војску му силновиту
погубили, нагрдили?
Што је на вас доходила
са Ахметом силна војска,
370 за њу царе знава није,
нит' је царски ферман био
да се војска на вас диже;
но је Ахмет својевољно³³,
без питања султанова,
375 с војском на вас ударио.
Јер на земљу ударисте
Отмановић силна цара
за помоћи Москве краљу,
са којијем рате љуте
380 и бојеве завођасмо –
стога ти се Ахмет-паша
с силном војском успут сврати
да осветом вама врне
ваша дјела против цара,
385 е мишљаше да ће тијем
свом султану угодити.
А султану то би мучно,
кад с Московом мир учини,
што је на вас Ахмет с војском
390 ударао, нападао.
А сједок ви тога јавни
може бити мртва глава
Ахмет-паше серашћера,
коју му је цар честити
395 за преступак тај посјека;
а мене је к вама посла
с вам' се стати на границе,
мир вјечити учинити,
ферманом вам ваша права,

³³Код Лаврова и Решетара уместо *својевољно* стоји *самовољно*. (Прим. прир.)

400 којано сте крвљу вашом
заплатили и купили,
потврдити и бранити –
свак да вашу чува славу
ка цареву свету главу.
405 Но главари ваши храбри
нек на станак мени дођу
на гиздави мост Ситнице,
да се скупа ту станемо,
мир за вазда учинимо.
410 Ал' невјером немој који
што на мене помислити,
јер у мене те подлости
нити има, нит' ће бити
док је здраво моја глава
415 и са њоме турска слава –
Ћуприлић сам ја везире,
с којим рате краљи воде
и без цара са мношћем мире.
Него сјутра, како сунце
420 почне исток осветљати,
крените се седамдесет
од племенах биранијех
војеводах и главарах,
на Ситнице мост дођите
425 да на тврду Божју вјеру
ту састанак учинимо;
а и ја ћу одовуда
су толико других доћи.“
Када књига бешчовјечна
430 у стан војске црногорске
дође, хитро проучи се.
Ратоборци када књигу
проучише, разумјеше,
чисто срце и искрено
435 и дух вјером постојани
помислити не зна друго,
нит' се може досјетити
што то на св'јет друго има
што би с мјеста чест шенуло³⁴;
440 већ на позив, ње их зваше,

³⁴Код Лаврова и Решетара уместо *чест шенуло* стоји *част кренуло*. (Прим. прир.)

седамдесет биранијех
поглавицах отидоше.
Како дошли крај моста,
ђе углављен станак бјеше,
445 виде – нико нема на мост!
Одма ти се јаду своме
и превари ниској турској
домислише да ће бити,
ал' се с пута не враћају,
450 веће на мост управ иду,
мишљаху их даље³⁵ виђет.
Но тек на мост наступише,
из бусије удри војска
с Ћуприлићем сакривена
455 на главаре црногорске.
Главарах се седамдесет
око моста мушки бране,
и ту крви много турске
сваки од њих тада просу.
460 Него на њих удри сила
са свих странах сакривена:
тридест и пет погибоше
бронећи се око моста,
тридест и пет ране љуте
465 од Тураках допадоше,
те рањене поглавице
одма Турци савезаше.
Свезане их воде тужне
у околу турске војске
470 под чадором Ћуприлића,
а тридесет и пет главах
посјечене донесоше.
Кад Ћуприлић, војске вођа,
гласовите Црногорце
475 виђе у стан турске војске
савезане пријеваром,
гнусном везом азијатском,
онда њима поче гнусни
безобразним гласом зборит:
480 „Ви, каурске поглавице,
кад сте тако уловљени

³⁵Код Лаврова и Решетара уместо *даље* стоји *дољен*. (Прим. прир.)

у дугачки синџир Турства,
сад доиста све морате
што ви речем учинити,
485 али ће ви са раменах
ваше главе одскочити.
Држ артију са дивитом
прифатите, па пишите
војсци вашој ситну књигу:
490 како смо вас дочекали
и господски даровали,
мир вјечити на састанку
с вама тврди учинили;
и кажите војсци вашој
495 да се враћа са границе,
а да ћете и ви брзо
к њима с даром вељим поћи.“
Онда вичу из синџира
савезане поглавице:
500 „Ћуприлићу, безобразна
и безвјерна мрска главо,
то се дјело храбро, мушко
зват не може, нит' се зове,
нас ако си, безвјерниче,
505 вјером Божом на састанку
преварио, погубио,
од свог јата одвојио.
Па зар мислиш смртним страхом
да ћеш сада ти нас нагнат
510 да преваре стидна писма
нашој браћи пошаљемо,
и срамота отачества
да живота штит нам буде?
Ми писати то нећемо,
515 а погинут сви оћемо;
за животе наше знаћеш –
за свакога десет даћеш!
Но, преварни турски сине,
на њих немој пријеваром
520 бешчовјечно ударати,
јере бојак с пријеваром
побједнику славе збиљске
не приноси ни додаје,

525 већ у свијет стид и бруку
вјечиту му свагда гласе.“
Кад подлошћу, бешчестијем
задојени син Стамбола
поглавицах духа храброст
и презрење смртне чаше
530 добро виђе и познаде,
онда јарост бешчовјечну
и природну турском роду
на њих изли и показа;
све нареди поглавице
535 да на остро коље ставе.
Безакону вољу грозну
војеведе срамотнога,
тек је чуше, испунише;
и главаре Горе Црне
540 на дугачко остро коље
натакоше, поперише,
па их на брег од Мораче
тридест и пет исправише.
Кад орлове Српства сиве,
545 који јата црногорска
предвођаху, управљаху,
виђе везир богомрски
ђе посљедњи дух с удахом³⁶
са острога коља к небу
550 отправљаху и даваху,
онда сједе под шатором,
па он поче ситну књигу
од именах поглавицах
црногорској војсци писат:
555 „Поздрав вама, браћо наша,
од вашијех седамдесет
војсковођах, поглавицах:
ми смо здраво, мирно дошли
на састанак Ћуприлићу;
560 нас је дивно и господски
он с Турцима дочекао;
мир смо тврди и вјечити
међу собом учинили;
а чули сте – на састанку

³⁶Код браће Јовановић (Панчево, 1885) и Решетара уместо *удахом* стоји *уздахом*. (Прим. прир.)

565 кад весељем из пушаках
мир и дуго пријатељство
са Турцима притврдисмо;
и ми ви се налазимо
у табору турске војске
570 под шатором Ћуприлића,
испијамо црну кафу
и ракију брзореку;
но се дома, браћо наша,
са границах повратите,
575 те послове своје друге
испуњајте, отправљајте;
а нама се немој који
што бојати ал' бринути –
брзо ћемо и ми тамо,
580 наши сиви соколићи,
од овијех данах доћи
превесели, с много дара.
Немојте се штогођ, браћо,
убојати, препанути
585 што се млого силне војске
у Тураках оком види:
што се многа војска види,
Ћуприлић је први везир
у пространо турско царство;
590 власт је Стамбол њему дао
равну с царем његовијем,
па када се он подига,
за њиме се благо дигло
а за благом незнанија,
595 теке само да се хљебом
за који дан с њим прерани.
Ова друга војска није
осим гола Стамболија,
и са њиме крџалија
600 и дервиши беспослени,
који прошњом турски свијет
опразнише, оголише;
него како писмо наше
прочитате и чујете,
605 у мах дома сви хајдете.“
Пође књига из окола

турске војске пријеварне,
дође у стан црногорски;
око ње се ратни синци
610 окупише свиколици.
Када чуше, разумјеше
што им она књига каже,
лукавству се срамотноме
досјетити не могоше,
615 него одма сви рекоше
да је књига њине браће
и да су им браћа здраво
под шатором Ћуприлића,
а не на ту бешчовјечну
620 постављени смртну муку.
Па ми одмах³⁷ сви скочише
и весеље из пушака
спрам Турака учинише,
и дома се са појањем
625 окренуше, отидоше,
које ће се њима скоро
у плач јадни³⁸ окренути.
Кад Ћуприлић нечовјечни
и остале поглавице
630 од грабљиве турске војске
разумјеше и зачуше
да отиде жељобојна
са границе црногорска
војска дома свеколика,
635 онда своје војске брже
на барјаке разд'јелише,
па са сваке стране хитро
на гњијезда соколовска
навалише, ударише.
640 Јаук мајке, плач ђетета!
Глас допаде³⁹ Црногорцма
да их Турци преварише.
Када ови глас стравични
разумјеше и зачуше,
645 онда брже луда чељад,

³⁷Код Лаврова и Решетара уместо *одмах* стоји *онда*. (Прим. прир.)

³⁸Код Лаврова и Решетара уместо *јадни* стоји *црни*. (Прим. прир.)

³⁹Код Лаврова и Решетара уместо *допаде* стоји *подаде*. (Прим. прир.)

која бјежат не могаху,
у висока брда своја
и планине занесоше;
која доспјет не могаху
650 да занесу кроз планине,
ону Боки и Приморју
понесоше свуголику
под крилима светог Марка,
имајући вјеру тврду
655 да вјенчаник Адријатског
мора знатна дат их неће
у стамболске звјерске руке,
него да ће помислити
на услуге непрестане
660 и на многу крв пролиту
што је за њег' црногорска
лила мишца на мегдану
са аждајом азијатском.
Па тек ђецу своју луду
665 на прилична мјеста скрише,
онда војник сваки храбри
хитајући у бој пође
против војске Ћуприлића.
Ал' се храбри опознише;
670 пређе њих су друмом Турци
сва племена попалили
и нејаке ђеце луде
три стотине заробили.
На Цетиње поље равно
675 око војска поставила,
и ту једну ноћцу тавну
коначила, преноћила;
па тек дневна зв'језда бистра
са зракама цкленијема
680 лице св'јета оку каза,
онда турска војска силна
са Цетиња снажно удри.
Све Његуше и Цетиње
ненасити плам изгорје.
685 Дим се дига од пламена,
усред подне мрак је пао;
двије су се бојне војске

на крвави пут см'јешале;
пушка пуче, витез кличе,
690 пада Турчин ка лист с горе.
Витезови црногорски
пограбише три стотине
из турскијех руках ђеце,
које бјеху пређе Турци
695 на јуришу заробили.
Турчин гине беспрестана
од мачевах и пушаках.
Али ка ће шака војске
преварене црногорске
700 азијатског брзотечног
океана уставити,
којег љутост вала хитра
Хемус горди нити Кавказ
уставити није мога –
705 а камол' ће мало Србах
без главара никаквога.
Јер им Данил бјеше витез
у то вр'јеме отишао
на сјеверу поклонит се
710 славенскоме цару храбру;
а остале војсковође
и главаре све врсније
бјеше Думан, горди паша,
у лажаву мрежу Турства
715 уловио, пофатао.
Војска Гором прође Црном
пут приморја которскога;
за њоме се припучило
дв'је хиљаде српске војске,
720 те их прате и ћерају
из гњијезда свободнога.
Гоне Турке Црногорци
до Солилах, дична поља,
пак се отлен повратише.
725 Турска како војска спаде
накрај мора на Солила,
онђе око страховидни
учинила, поставила.
Кад срамотни Венеције

730 дука зачу и разумје
да Ћуприлић с војском својом
око држи на Солила,
завидљивац српске славе
и слободе ненависник
735 једва душом то дочека:
зар помисли да је српско
име, племе погинуло,
да гласника турска војска
од њег' није оставила.
740 Не дође му до памети
да витеза бојне муке
учвршћују, поправљају,
и да од њих све постаје
храбри духом, срцем, умом;
745 како огањ сребро, злато
што пречишћа и поправља,
тако крвна трудна дјела
ваљатности витезових
све бистрије св'јету каже.
750 Дука ниски са сенатом
брж' запов'јед посла стидну
у которска окружија
да се чељад црногорска
по Приморју сва пофата⁴⁰,
755 и свакоје да предају
у рукама Ћуприлићу.
Војске глупе наред мрску
владаоца Венеције
бешчовјечна послушаше:
760 по Приморју луду ђецу
свуколику пофаташе;
седам стотин мушке ђеце
која бјежат не могаху,
већ их тужне мајке њине
765 на рукама све носаху,
предадоше у безбожне
Ћуприлића звјерске руке.
Ето фала Гори Црној
и млетачка благодарност
770 за бојеве што је била

⁴⁰Код Лаврова и Решетара уместо *сва пофата* стоји *пофатају*. (Прим. прир.)

и крв своју проливала
за млетачки двор срамотни.
Признаности дуг јој врати
Венеција гласовита
775 за услуге неизбројне;
храбра⁴¹ гњезда црногорска
у руке му турске даде
седам стотин соколићах,
којијема бешчовјечност
780 турска сломи хитра крила
да у предјел већ свободни⁴²
не излећу, ни полећу.
Кад Ћуприлић ђецу луду
у тиранске прими руке,
785 онда свако мушко д'јете
мачем, рече, бешчовјечним
да закољу у околу.
Кољу праву и невину
у околу луду ђецу,
790 баш на јадне и жалосне
руке мајках њиовијех.
Полумртве многе мајке⁴³
на земљицу попадаше
кад очима својијема
795 смрт синовну погледаху,
а пред тога ђе ручице
пут мајаках пружаваху
и гласом их жалоснијем
кликоваху, дозиваху:
800 „Не дајте нас, миле мајке,
у погане турске руке,
но зовите наше тајке,
да нас бране од Тураках! “
Уз жалосне те дозиве
805 плачу, кам би проплакао
и најљући рис и тигар
од таквога проћ натуре
бешчовјечна силна зора.
Аполон је своје очи

⁴¹Код Лаврова и Решетара уместо *храбра* стоји *славна*. (Прим. прир.)

⁴²Код Лаврова и Решетара уместо *свободни* стоји *животни*. (Прим. прир.)

⁴³Код Лаврова и Решетара стих 792 гласи *Мртве многе тужне мајке*. (Прим. прир.)

810 од неправде те сакрио,
и Астреа сјајне дворе
пред турскијем оком нав'јек
затворила и сакрила,
е неправда Ћуприлића
815 божествено срце њено
увредила, уцв'јелила.
Али око мучитељско
безбожнога тирјанина
равнодушно то погледа.
820 О проклета и погана
против чојства ћуди турска!⁴⁴
малу ћецу бити луду,
заробљену ропством водит⁴⁵?
но сувише бешчовјештва
825 жертвом све их учинити!
Срца у теб', душе људске
нит' је било, ни ће бити!
Свуд ти правда, ћено можеш,
дрема, плаче и крије се.
830 Ћуприлићу, црн ти образ,
спомени се што си тада
од човјештва учинио;
с тим си твоју гласну славу
пред свијетом помрачио
835 и војничку твоју главу
за довијек оцрнио.
Пошто праву крв ћетињску
проли турски мач неправи,
онда њине мајке тужне
840 и осталу женску чељад
војска ропством собом узе
и одведе пут Стамбола
у крилате морске лађе,
које њима у сусрету
845 мора турског војевода,
баш капетан горди паша,
тад доведе и одведе.
Но кад многе лађе дошле

⁴⁴Код Лаврова и Решетара уместо *ћуди турска* стоји *вјеро Турства*. (Прим. прир.)

⁴⁵У првом (Ненадовићевом) издању уместо *водит* (Д. Вушовић, друго издање Његошевих *Цјелокупних дјела*, Београд, 1936) стоји *видит'*. (Прим. прир.)

на прехитра своја крила
850 близу Кипра и Кандије
и храброшћу прослављена
отачества Аристида,
онда војску страховиту
на острове окренуше
855 који дотад под млетачку
бјеху владу и управу.
Освојише Кипар знатни
и Кандију поноситу
ка острове многе мање,
860 и Мореју тад узеше.
И са тијем бешчовјечну
Венеције дуки гнусну
пријатељство повратише,
што им чељад црногорску
865 у деспотске руке даде,
тим приморје поткаторско⁴⁶
све нагрди и обручи.
Сва племена попаљена
и све робје одведено,
870 мачем турским посјечено,
троструко је тад Ћуприлић
од мишице црногорске
све платио, намирио,
не са златом ни са сребром,
875 нити свитом и оружјем,
веће турским месом, крвљу,
којијем се све планине,
сви путови и сва брда
куд пролази турска војска
880 бјеху јако усмрђели.
А за свако кога дужде
и млетачки двор предаде
лудо д'јете на мучење
под мач остри Ћуприлића
885 и безбожне турске руке,
за свакога преданога
даје десет за једнога;
а сувише чести боји,
чести боји крволитни

⁴⁶Код Лаврова и Решетара уместо *поткаторско* стоји *тад которско*. (Прим. прир.)

890 око града од Котора
 и са св'јема градовима
 покрај мора и приморја.
 И тада се роди спора
 међу српском Гором Црном
895 и међ Котор град приморски,
 и траја је док нестане
 кривосудне Венеције,
 ње врховне трон и владе.

ПЈЕСМА ТРЕЋА

Бешчовјечна дјела мрска
Думан-паше Ћуприлића
и невина крв ђетињска
коју Турство безрасудно
5 на приморска поља просу
срце, душу Црногорца
раздражише, увредише.
Поче права крв ђетињска
по држави турској викат,
10 и на освет дозивати
црногорску храбру мишцу
и потомке неутрудне
Немезисе, дјелом страшне;
сташе оци, браћа ђеце
15 турском руком посјечене
на јата се бојна вिति
по држави Османовој;
стаде турска непрестано
дневно ноћно крв се лити
20 на све стране и крајеве;
господски се турски сарај
сваки крвљу турском уми.
Низ друмове, низ калдрме,
низ планине гордевидне,
25 низ пространа равна поља
честа врела крвљу турском
црнотечна потекоше.
Сташе често долећиват
књиге крвљу црном турском
30 нагрђене, написане
на Ченгића двор гласити,
на витеза два Ченгића,
а два паше двотуглије.

Пише Турчин с сваке стране:
35 „Аман, паше, сунце наше,
видите ли многе јаде
што ви влашка Црна Гора
од синовах царевијех
непрестано ради, гради?
40 Крв се турска свуд просипје,
пушка пушци гласом не да
одмакнути ни утећи,
нит' Турчину, турском сину,
јаук гласа кад престаје.
45 Сваки виши оџак турски,
у којему св'јећа Турства
право сјаше и гораше,
свакоме се св'јећа сјајна
крвљу својом угасила.
50 Кадуне се дичне турске,
од жалости многе тужне,
помамјене поскиташе
проз дубраве и планине.
Ђе ти приђе по граници
55 муџазије с јасним гласом
са мунарах високијех
пошиљаху са изриком
фалу свецу громогласну,
тудијена сад курјаци
60 крвожедни, ненаситни
на небројна јата хитра
завијају и јаучу.
Робје турско неизбројно
у каурски синџир плаче;
65 мушко јаче с'јеку мачем,
а нејаче дају нама
за дукате на откупе.
А женско ни много⁴⁷ лудо
искрстише, оскврнише,
70 с каурима извјенчаше,
и со тијем закон свети
Алкорана увредише.
Већ, Ченгићи, храбри паше,
Турства сиви соколови,

⁴⁷Код Лаврова и Решетара уместо *многа* стоји *свако*. (Прим. прир.)

75 сад на ноге устаните,
силновите војске одсвуд
сакупите, подигните;
крв вас турска проливена
на освету ту позива,
80 а наш Пророк увређени,
он ће вама пут отворит
невидимом својом снагом,
којим ћете невјерника
истражити гордо⁴⁸ племе.
85 А ми Турци с краја сваког,
који Меке храм свештени
божествено почитамо,
сви устати; кад речете,
готови смо крв пролити.“
90 Књиге с крвљу написане
два Ченгића, силне паше,
за бој мислит обратише,
па одмаха књиге многе
на све стране и крајине
95 написаше, отпратише.
И књиге им брже танке
капетане и војводе
који војске турске воде
херцеговске и босанске
100 на Загорје искупише,
па пред њима књиге танке
с крвљу турском написате
изнесоше, прочиташе.
Кад се књиге прочиташе,
105 ту тиранско срце једно
не остаде ни се каза
које сузу жалостиву
низ сумрачно своје лице
са уздихом не обали.
110 Но кад књиге жалостиве
поглавице разумјеше,
онда скочи и устаде
Љубовићу беглербеже
на витешке своје ноге
115 међу паше и бегове

⁴⁸Код Лаврова и Решетара уместо *гордо* стоји *гнушно*. (Прим. прир.)

и гласите капетане,
па им љутим поче гласом
ове р'јечи говорити:
„Послушајте, Турци браћо,
120 нам је Ахмет султан дао
власт у руке, мач о бедри
да са њиме турско име,
турски народ и поштење
од невјерне смјеле⁴⁹ руке
125 сачувамо и бранимо.
Ми се хљебом царивијем
сви описмо, потровасмо,
и наредбу свету царску
у безбрижност затурисмо.
130 Дневи ноћи непрестано
свуд се турска крв пролива
од невјерне руке српске,
турско робје на стотине
у кавурски синџир стење.
135 А ми што смо капетани,
беглербези и главари,
Турке, браћу не жалимо
од крвничке дрске руке,
већ те јаде све очима
140 погледамо и трпимо.
А цареви ферман ево
у који нам царе пише
да на вјеру, на мир и рат,
непрестана зла и штете
145 дин-душманској Гори Црној
да чинимо и радимо
за увреду громометног
његовога величаства.
Већ на ноге, браћо, сада,
150 са храброшћу окаљена,
војсковође и главари
херцеговски и босански,
да ми силне и витешке
наше војске подигнемо,
155 и да с њима са свом силом,
са витештвом и преглошћу

⁴⁹Код Лаврова и Решетара уместо *смјеле* стоји *скврне*. (Прим. прир.)

на кавурску Гору Црну
навалимо, ударимо;
да светимо срам и бруку
160 и велику крв и штету
херцеговску и босанску
коју крепка Црногорца
просу рука на све стране,
јер под овим срамом више
165 турска бистра слава и част
тавовати већ не може;
треба крви влашке поток
да јој с лица мрачност скине
и бистру је св'јету каже!“
170 Онда паше два Ченгића,
сви бегови, капетани
беглербегу Љубовићу
на витешку храбру ријеч
срцем, душом захвалише:
175 „Хвала тебе, Љубовићу,
наш витештва угледниче,
а турачке славе бојне
штите, крепки подржниче,
сваки храбру твоју ријеч
180 са дјелом ће прометнути⁵⁰.“
Па одмаха сви главари,
крвожедни српске крви,
на све стране и градове
разлећеше ка орлови,
185 па ми силне турске војске
са свих странах сакупише
на Загорје, поље знатно,
код Ченгића гласна двора.
Па пошто ми војске силне
190 тријест хиљад убојника,
све љутога крајичника,
на војену ногу стаде,
онда Турци по храбрости
војеведе вјеште боју
195 пред војницима поставише,
и на двоје силну војску
на Загорје разд'јелише:

⁵⁰У првом (Ненадовићевом) издању уместо *прометнути стоји протегнути*. (Прим. прир.)

два дијела даше војске
да их воде два Ченгића,
200 два Ченгића, паше вјеште
мучну боју и крвљењу;
трећи дио силне војске
даше вјешту Љубовићу
беглербегу да им буде
205 человођа и војвода.
Па када се мудро, вјешто
раздијели турска војска,
онда зорно крену сила
са Загорја турском земљом.
210 Од ње зора и ње силе,
куд пролази, земља дркти,
а облак се од прашине
над њом густе бјеше дига,
и од ока турске војске
215 свјетлост сунца затамио.
Силна војска махом удри
на витештвом знатно племе,
храбре Цуце крајишнике;
три јуначка њему села,
220 Круг, Ровине и Трњине,
са живијем огњем ужди.
Па и даље крену војска
раздражена освет чинит
огњем, мачем и робјењем;
225 него у то исто вр'јеме
приспје Данил, знатни витез,
с три хиљаде храбре војске,
на бој хитре, црногорске.
Како Данил с војском дође,
230 бој жестоки с турском војском
и огњени заметнуше;
наsrнуше Црногорци
са природном ваљаношћу
ка на прве турске војске.
235 Али Бошњак, Херцеговац –
Срб је турске вјере збиљски:
не кће с мјеста и мегдана
шенути се⁵¹, узмакнути

⁵¹Код Лаврова и Решетара уместо *шенути се* стоји *он шенути*. (Прим. прир.)

240 без велика меса, крви,
већ се бојак прекржави
три дни б'јела и три ноћи
све на једно мјесто држи.
Босанске се шеишане
и гласити црногорски
245 џефердани гласовима
надметаху, претјецаху –
ко ће коме јасност гласа
са својијем преузети.
Њина зрна смртоносна
250 на обије храбре војске
ка град љетни просипаху⁵².
Гине јунак непрестано
с те и друге равне стране,
мјесто плача и жалости
255 у обје се војске чује
глас весели и појање.
Ал' захиру Црногорци
турску на друм прекидоше,
те без ране и таина
260 турска војска сва остаде.
Турчин свашто ка пас једе,
а коњско им месо тада
бјеше ка част најславнија
мрачне пасхе Бајрамове;
265 ал' храброшћу на мегдану
уступити не оћаху,
нит' се натраг повратити,
без крвава много пота
да стиднијем побијегом
270 траже глави спасеније.
Но кад храбра војска српска
виђе Турке у невољи,
и да нужда у бој крвни
нагони их говорити
275 кудијен ће натраг бјежат,
онда са свих странах силно
на упорну војску турску
ударише, насрнуше.
Обије се храбре војске

⁵²Код Лаврова и Решетара уместо *просипаху* стоји *посилаху*. (Прим. прир.)

280 на мегдану изм'јешаше:
три сахата мегдан бојни
на мачеве и на сабље
с крвљу тешком дијелише,
док најпосле вјештобојна
285 хитрост мишце црногорске
погна с поља битке страшне
Херцеговце витезове
и Бошњаке непреклоне.
Сва побјеже у гомилу
290 турска војска са мегдана;
са њима се Црногорци
у бјежање изм'јешаше.
Непрестано пушка пуца
и пламени мач сијева;
295 пада Турчин неизбројни
од кржаве руке српске.
Свијем друмом кад ћераху
турску војску устрашену,
са равнога друма многу
300 саћераше и сагнаше,
и у тврди непролазни
крш и богаз ућераше;
па у богаз силну војску
затворише, оптекоше,
305 и ту сложно са свих странах
учинише јуриш на њу.
У три сата турске војске
три хиљаде погибоше,
и два паше с беглербегом
и осталом свом господом –
310 ту ми врсне⁵³ своје главе
на мегдану погубише.
Друга силна, но сметена
војска прште на све стране
ка гусаках јато глупо
315 кад их соко хитри смете
са полетом смртоносним,
те гачући бјежи свака,
тражи себи спасенија
320 и крије се на све стране

⁵³Код Лаврова и Решетара уместо *ми врсне* стоји *ваљатне*. (Прим. прир.)

у плотове, грм и јаме,
кроз планине непознате.
Црногорци знаке многе
од храбрости на мегдану
325 с оружаном руком бојном
задобише, уграбише:
двије главе са две паше,
трећу знатна Љубовића,
беглербега у бој страшна,
330 а војводах помањијех,
капетанах и беговах,
седамдесет и пет управ
у том боју исјекоше;
друге турске силне војске
335 на све стране и мегдане
избројит се не могаше.
То крвави тога боја
црногорској војсци храброј
би добитак бојна поља.
340 Двије главе два Ченгића,
трећу силна Љубовића
са барјаках тријест и шест
дароваше свом владици
да тријумфом тијем фалним
345 храм витештва црногорског
вјечно кити и поноси,
и бесмртно славно име
боју томе свето храни
док Славенства вијек траје.

(За спомен овог боја дао је владика Данило ову цркву на Цетињу сазидати.)

ПЈЕСМА ЧЕТВРТА

Тек витешке херцеговске
и босанске бјеху мајке,
дичне сестре и љубовце
јаук гласа уставиле,
5 и од суза жалоснијех
своја лица осушиле;
тек бијаху мало, тужне,
господаре и синове,
врсну браћу и сроднике
10 нарицати оставиле;
већ кадуне бјеху често
проклињати прекинуле
крјепку мишцу Црногорца,
која њима црно срце
15 на мегдане цуцке даде –
али момчад вруће крви
погиблијех витезовах
у бојеве црногорске
извише се, устадоше
20 и оружјем витешкијем
себе дивно накитише,
а срца им бјеху, душе
са освете грозним духом
задојена, напојена
25 у матерска јошт наручја;⁵⁴
почеше се окупјати
на алаје и на јата
и причати један другом
ђе им оце, браћу храбру
30 и витешку њину славу
сакри у гроб црногорска

⁵⁴Код Лаврова и Решетара стих 25 гласи *јошт у мајчин повој луди*. (Прим. прир.)

славна бојем чврстна⁵⁵ рука.
Свуд се момчад више хитра,
ноћу, дневљу, непрестано,
35 тражећ себе предводника
који ће их вјешто водит
да освете крв очевах,
своје браће и сродниках,
на три цуцка храбра села
40 Црногорцем проливену –
док нађоше и ставише
врховнијем себе вождом
погипшега Ченгић-паше
младолика сина врла,
45 Бећир-пашу извјеснога.
Момчад тада њега пашом
поставише, начинише,
што им Стамбол, како зачу,
са ферманом свемогућим
50 одобри то⁵⁶ и потврди
преко свога брзотечна
татарина и вјесника.
Отачество Обилића
и крилата војеведе
55 Омућевећ силна Реље
како главу Ченгић-паше
виђе дивно накићену
су два царска мрка туга,
онда срца у витезе⁵⁷
60 херцеговске и босанске
узлећеше на војена
хитра крила, брзе ноге,
и витезе сташе бити
са освете полетима
65 у бојничке њине прси.
Млади Ченгић Бећир-паша,
и он духом Немезисе
за крв паше два Ченгића,
свога оца и свог стрица,
70 са жестоких рата духом

⁵⁵Код Лаврова и Решетара уместо *чврстна* стоји *тврда*. (Прим. прир.)

⁵⁶Код Лаврова и Решетара уместо *одобри то* стоји *бегениса*. (Прим. прир.)

⁵⁷Код Лаврова стих 59 гласи *онда срце витезовах*. (Прим. прир.)

поваташе, себ' питаше
против мишце и оружја
рјешителног српска гњезда.
Укор остри и срамотни
75 владатељу гордељиву
не даваше почивала,
нит' витешка младеж турска
већ га пашом звати шћаше
да на лаке приђе ноге
80 не ускочи и не уста,
и с књигама танкијема
не окупи силну војску –
по избору Херцеговце
и Бошњаке соколове,
85 којијех се мишца, храброст
са војничком славом збиљском
у народу прослављаше,
и које ти на освету
родитељска крв и братска
90 позиваше да отиду.
Кад витешку на Загорје
супи Ченгић-паша војску,
дваест хиљад бројем храбре,
па војницма ову ријеч
95 ста витешку говорити:
„О војници славносни
и стамболска вјерна ђецо,
ваша дрска рука, ријеч
мене паше в'јенац даше;
100 ваша хитра и могућа
рука ми га узет може.
Наши оци храброносни
свуд војничке славе име
под барјаке Отманове
105 задобише с крвљу својом
и у руке с остром сабљом;
њиховој се бојној слави
мач божества удивљава.
Крјепост духа, њине мишце
110 славе су им напуниле
све народе земска царства;
пред витештвом њиовијем

кавурска су царства многа
мач крвави преклоњала,
115 и Вијена цареродна
у оков је њин плакала.
Азијатска поља многа
славом њина оружија
громогласном фалом грме
120 по просторе бесмртнога
Марсовога славна царства.
Стамбол им је објеручно
за витештва дава в'јенце
и првенство пред другијем
125 ратницима Византије.
Па ко њину св'јетлу славу
да помрачи и потрачи?
Чија л' рука с мачем дрска
њих с њиховом славом бистром
130 усуди се у гроб скрити?
Нама, браћо, треба св'јема
наше главе и крв нашу
не штеђети, сву пролити
док витешку крв очевах
135 проливену осветимо,
док с војничком славом првом
наше главе вјенчамо.
Не треба нам помишљати,
нит' се тога убојати
140 што је наше оце, браћу
црногорска слаба мишца
под широка мрачна крила
грозне смрти преклонила.
Сваки прави боја витез
145 на мегдану слатко пије
чашу смрти непроходну;
за стид би се њему нашло
убојат се од ње штогод,
ал' се с пута на мегдану
150 од ње помаћ, уклонити.
Страх је слабост, брат ништавства;
храброст – витез вјечно живи.
Већ на ноге, храбра војско,
трајати се нема када,

155 већ се хитро на халаје
раздвојите, пак развите
над халајем свакојијем
халај-барјак, вожд крвљења!“
Војска храбра владатеља
160 у свем хитро послушала;
глас од бубња, таламба
над њом бојне знаке разви;
војсковође на хатове
накормише пред Турцима,
165 узиграше бојни коњи,
зафискаше зорни Турци.
Крену војска и обрну
трагом исте прве војске
пут гњијезда слободнога,
170 да га сможди и рашчупа
и пепео огаринах
његовијех да загаси,
да се у њем искра цигла
не затаји ватре живе,
175 већ посљедњу божествену
искру огња да утули,
скупом Турству, крви српском.
Војска брзо дође силна
на границе црногорске
180 и удари снажно иста
на три села бојем знатна –
на Трњине, Круг, Ровине.
Али цуцки витезови
побјећ војсци не шћедоше,
185 већ се двјести затворише
у бијеле куле своје,
те се бране огњеносним
оружијем од Тураках.
Али силна турска војска
190 у први мах силно удри
на камене цуцке куле,
и живијем огњем десет
изгорјеше на јуришу
и у њима неколико
195 витезовах биранијех.
А остали бране себе

и просипју турску крвцу,
а кликују Црногорце:
„Хај, ђе сте ни, наши сиви
200 соколови црногорски!
Прискочите вашој браћи
са помоћу у затвору,
јер нас турска силна војска
са жестоким огња пламом
205 све изгорје и погуби.
Ал' ми нашу погибију
не жалимо од Тураках;
ми нећемо у затвору
вама женски помријети,
210 да вас Турци са нас коре,
веће мушки у затвору
погинути ми оћемо;
но жалимо, наша браћо,
што нас застат у животу,
215 кад дођете, ви нећете
да се јада турској војсци
у побјегу нагледамо.“
Тек витешки глас престаде
кликвати Црногорце,
220 у то приспје три стотине
вitezовах ваљатнијех
од витештвом гласна Кчева
и Бјелицах бојем чврсна
знатна гњезда и племена.
225 Како триста соколовах
приспје хитро и долеће,
упут јуриш учинише,
преломише турску војску
и у бојне брже куле,
230 ђе стотина Цуцах бјеше,
улећеше да помогну
од турског се огња бранит.
Четириста вitezовах,
кад у себе затворише
235 десет кулах Цуце храбре,
загрмјеше џефердани
ка громови љета шумни.
Од кулах се војска турска

240 сва одаби и размаче,
и модри се пламен огња
од горећих тада кулах
с крвљу турском сав угаси.
Но ваздашња хитрост турска
245 брже с'јена с сваке стране
око кулах запалише.
Али храброст црногорску
ни то стравит не могаше,
но у куле јасним гласом
храбра дјела прослављаху
250 Црне Горе витезовах,
и проз пламен џефердарска
смртоносна врућа зрна
на дар турској бојној војсци
пошилаху и даваху.
255 Крвава се бојна игра
све једнако продужаше
међу куле и Турцима,
и жешћија, крвавија
унапредак све бијаше.
260 Него у та сахат исти
приспје с војском црногорском
владика им Данил збиљски,
и са Турцма упалише
бој огњени са свих странах;
265 четириста витезовах
излећеше из затвора.
У то турска војска плећи
бјежат своје обратила,
ал' је хитри црногорски
270 соколови облијећу;
од свакога краја, стране
на средину ње с јуришом
непрестано ударају
док сву силну турску војску
275 на алаје рашћераше
по брдима и долима,
ка вуковах јато хитро
кад у овче стадо удри,
разжене га на буљуке
280 на све стране и крајеве

вадећи му жива срца –
док пиличник не утече.
Хитри Бећир Ченгић-паша,
како војску и Данила
285 виђе на бој ње хитају,
одма с тридест пашалијех
на брзине коњске умче;
убоја се да га судба
свога претка не пристигне
290 од српскога остра мача.
Друге војске ками ледни⁵⁸
с тога боја крвавога
тад утече и спасе се.
Осим војске ту погипше
295 јошт у ропству уфатише
седамдесет биранијех
капетанах и беговах.
Њих посјећи ту не хћеше,
већ их даше на откупе:
300 за свакога по жутијех
сто дукатах прифатише,
па за исти откуп турски
прах, олово закупише.
И то исто приправише
305 кад гођ турска воља буде
Гору Црну с војском својом
полазити и виђети,
да им откуп та поврате
из пушаках шаренијех.

⁵⁸Код Решетара уместо *ками ледни* стоји *кам иједни*. (Прим. прир.)

ПЈЕСМА ПЕТА

После много побиједах
које мишца црногорска
на различна мјеста знатна
доби крвљу и уграби
5 од синовах Цариграда,
већ бијесне турске војске
бјеху водит престануле
силни паше и везири
на области црногорске;
10 бјеше рука хитра српска
бедем тврди, непроходни
од турскијех кости дигла
међ' свободном Гором Црном
и Турчина грозним царством.
15 Ал' грабљива смрти рука
Црногорце тада љуто
увриједи и уцв'јели,
јер им вожда и владику,
баш Данила митроносна
20 и витештвом знатна Срба,
у наручје своје мрачно
узе, сакри и однесе.
За Данилом заплакаше
вitezови и ратници;
25 плачу мајке, луда ђеца –
све уједно глас је слило
од кукања и жалости
одзивима плачне вике;
плачу круте горе, брда
30 и литице стрмогледне.
На погреб се његов знатни
народ српске Горе Црне
васколичак окупио,

35 па барјаке многе турске
и добића неизбројна,
сабље турске и оружја,
на гроб су му искупили.
Пак се вију Црногорке
40 у небројна кола многа
око гроба Данилова,
и с јаснијем жалоснијем
наричу му гласом поред
сва његова храбра дјела,
45 која с умом и витештвом
у бојеве турске доби.
Сунце тада лице своје
три бијела дана не кће
Црној Гори показати;
већ три дана и три ноћи
50 и природа каза себе
сузну оку Црногорца
у жалосно а и тамно
одијело обучена.
Како Турци разумјеше
55 да у гробу Данил сиђе,
помислише да се храброст
црногорска са њим у гроб
вјечно сакри и утече,
и да ће им тај догађај
60 пут отворит којијем ће
Гору Црну покорити,
ње витештва дотадашња
погазити и сакрити,
да се с њима Срба име
65 и слободу дичне племе
не кажује св'јету славно.
Па Травника везир брже
силновите војске скупи,
тријест хиљад витезовах,
70 па гласита Течај-пашу
зовну себе на капију
и поче му говорити:
„Ето теби силна војска,
с војском брже, пашо, хајде
75 на душманску Црну Гору,

те је шчепај и похарај,
сабљи предај и пороби.
Сад је згода томе дјелу
испанула да се сврши:
80 кавурски је војсковођа
с овог св'јета преминуо,
смрт његова сад је влашки
дух с жалошћу утулила;
сад оружја против тебе
85 нико неће обратити.“
Ћехај брже паша скочи
и окрену силну војску
да с њом узме и побере
в'јенце славе браноносне
90 са жалошћу тад сметене
храбре главе црногорске.
Паша хитро с војском спаде
на простране Цуцке Убле,
на планини ђе издижу
95 црногорске многе овце
преко љета на пасиште,
па отолен књиге многе
Црном Гором отпратио:
„На знање вам, Црногорци,
100 како ме је Босне везир
с многим војском отпратио
да цареву прву рају
а потоње хаинине
опет царском правом рајом
105 цару своме под могуће
вратим крило и обратим.
Немојте се штогођ од шта
препанути, убојати,
што сте силне многе Турке
110 добијали на мегдану,
и што многу крв просусте
турске војске гласовите;
криви томе ви нијесте,
већ владика ваш Данило
115 и остали војсковође
у животу те нијесу,
који су вас на то дјело

обраћали и водили.
И зато се вама даје
120 опроштење, Црногорци,
за сва ваша досадашња
крвна дјела и бојеве
ако ћете сад витешке
своје главе приклонити
125 без бијења и крвљења
под милосном руком царском,
која ће вас помиловат
ка синове храбре праве.
Ако ли се приклонити
130 без бојевах ви нећете,
са мношћом има изабране
тријест хиљад силне⁵⁹ војске –
силом ћемо нашом на вас
Турци снажно ударити,
135 ваше главе, нашом руком
посјечене, цару дати.
Вас та судба минут сада
нити може нити оће;
него треба ваше главе,
140 али живе али мртве,
да приклоне своје чело
пред Махмута Првог мишцом
и скипетром громометним.“
Црногорци када књиге
145 Ћехај-паше разумјеше,
турска подлост дух витешки
Црногорца увриједи,
и слободу огањ драги
распали им у прсима;
150 те и тада, како свагда,
полећеше соколовски
на границе и мегдане
да их крвљу сквасе турском
и омеће турским трупјем.
155 Но кад хитро долећели
на пољане од мегдана
ђе с' надаху да ће удрит
сила турска с Ћехај-пашом,

⁵⁹Код Лаврова и Решетара уместо *силне* стоји *бојне*. (Прим. прир.)

онда војске војеведе,
160 сви кнезови и сердари
к војсци својој сташе зборит
са сузама и с уздахом:
„Видите ли, витезови,
ка безбожно племе турско
165 са свих странах очекује
кад му згода и вријеме
покаже се и испане
да растрза смртоносном
и варварском својом руком
170 зачетије наше славе
и слободу љупке дворе.
Сад је оно упрежало
ђе природа смртном руком
узе нама вожда умна,
175 и свијема храбра срца
том жалосном стрелом рани.
Стога су се Турци мрски
подигнули на нас војском;
мисли њина сл'јепа глупост
180 да се у храм наш витештва
искра славе бојеносне
с Даниловом смрћу славном
угасила, затамила;
мисли турска пријеварност
185 да већ груди црногорске
са слободу духом слатким
пофатати нигда неће.
Може л' рана смртоносна
витешкому срцу бити
190 много слађа и лакшија
од неправде ове гнусне
којом Турство безаконо
наша мушка срца пара?
Сви да бисмо знали, браћо,
195 у бој ови крв пролити
од тирјанске руке турске,
не ваља му са мегдана
стопу земље уступити.
Треба турска бешчовјечност
200 да у челик наша срца,

наше прси, преокрене;
треба с бојна поља битке
турску војску подагнати,
и потоци крви турске
205 од оружја руке наше
да потеку и проспу се;
треба наше ране љуте
које нам је ударила
турска глупост и неправда
210 турском крвљу угасити.
А Данило иако се
у бесмртност преселио,
ево нама Василије,
младолика умна вожда,
215 којега је Данилова
вјешта рука изабрала
у повоју ђетињскоме
за својега прејемника.“
Тада војска главарима
220 једногласно сва повика:
„Крв се наша на мегдану,
наше главе, штеђет неће –
за поштење и за име
отечества, наше славе –
225 до посљедње пролит капи!“
У тај доба Томановић,
витез Никац од Ровинах,
којему ће дјела славит
Црне Горе предјел вјечно,
230 су четерест биранијех
вitezовах од племенах
тад изиде пред свом војском
међу коло и главаре,
па витешким поче гласом
235 Црногорцма говорити:
„Храбра војско и главари,
ево нам је турска сила
на границе приступила,
и огњени пламен Травник
240 да нас пали обратио.
Бог то знаде, други нико,
али ће нас војска турска

попалити и добити,
али од нас пред свијетом
245 вјечну бруку и срамоту
турском царству и имену
донијети и навити.
Већ ви мене послушајте,
е ја стојим на крајини,
250 вјешт сам рату и крвљењу
и поганој турској ћуди.
Турска војска кад удари,
за војском ће бити паша
и господа сва врснија;
255 ако јој се одапремо,
стаће бјежат без обзира;
војске ће се много турске,
ако силна прегне бјежат,
моћ посјећи у побјегу,
260 ал' ће паша и господа
сва знатнија утећ, браћо,
на хатове ка вјетрове –
ни један ви главе неће
од њих у бој изгубити.
265 А ће глава побијеној
не погине војсци једној,
ту добиће славе бојне
не покаже сјајност своју
пред свијетом и народом.
270 Ако л' б'јесна турска војска
нас прићера с бојна поља,
ту с' од двије струке плете:
али листом погинуће,
ал' слободе име свето
275 и нас са њим истражити,
у славе га име своје
утопити и прелити.
Него мене чујте добро:
ви се, војско и главари,
280 ноћас ноћно привлачите
близу турске војске страшне,
али добро себе скрите
у дубраве густо мрачне
и долине вјечно тамне,

285 ђе вас турска неће стража
 опазити ни виђети.
 Ту сједите потајено,
 а Турци ће у околу
 умиљате одговоре
290 на лажави писма чекат.
 А ја пођох су четрдест
 биранијех витезовах
 усред турске војске многе,
 пријеваром и кријући,
295 да Ћехају силна пашу
 под шатором убијемо.
 Ако срећа то витешка
 нама даде учинити,
 чути ћете наше пушке
300 на Ћехају силна пашу,
 које ће му срце живо,
 ако Бог да, изгорјети.
 Пошто наше пушке пукну,
 чути ћете од турскијех
305 грмјавину кад захучи
 на нас других четрдесет.
 Бог то знаде, други нико,
 што ће од нас туна бити;
 но што буде, то ће бити.
310 Ви кад пушке зачујете,
 сви витешки устаните,
 и на силну турску војску
 сложно, храбро ударите,
 е ће војска тада турска
315 бити смутна и сметена.
 Витезови кад вас виде
 ђе летите ка орлови
 да удрите на околу,
 побјећи ће без обзира.
320 Ту витезу благо сваком
 који хитре ноге има
 и јуначко носи срце –
 окинуће главах доста
 са Тураках витезовах.“
325 Тек ријечи ове Никац
 међу војском изговори,

су четрдест витезовах
пође хитро уз планину,
а остаде црногорска
330 храбра војска и главари
сузе ронећ жалостиве
за четрдест соколовах
који њима одлећеше
да за славу и слободу
335 родне земље, родна мјеста
умру с мачем у рукама,
ка витези Термопилах
што за вјерност отачества
бесамртну смрт примише
340 од персијска остра мача.
Па жалосна војска оде
вруће сузе отирући,
и западе близу турске
у покрита мраком мјеста
345 ђе им соко Никац каза,
па ту чека гром пушаках
који ће им знак побједи
са жалошћу прогласити.
Никац пође са дружином
350 ноћу на друм од Рудинах,
којијем је војска турска
на крваве Убле прошла,
па у крају истог друма
са дружином преноћио.
355 Зора б'јела и весела
и пјевацах јасни гласи,
који в'јенце цв'јетне плету
с којијема окићају
Аврорино бистро чело,
360 изведоше витезове
на друм чисти и широки
са којијем к војсци турској
обратише, отидоше.
Но кад дошли и уљегли
365 у велику турску војску,
питају их силни Турци:
„Откуда сте, Власи, море,
и доклен сте наумили?”

370 Јесте л' дошли у индати
 честитоме Ћехај-паши?"
 Никац њима одговара:
 „Ми смо, Турци, одовуда,
 од чобана, од племена
 дробњачкога познатог,
375 па када смо чули силна
 ђе пролази ваша војска
 с честитијем Ћехај-пашом
 на душмана од старине,
 непокорну Гору Црну,
380 све смо наше овце б'јеле
 у Дурмитор поносити
 оставили, нека пасу
 без чобанах с чобанкама,
 а ми смо се подигнули
385 у помоћи Ћехај-паши
 и његовој војсци многој.
 Но вас, Турци, сви молимо
 да нас паши одведете
 под шатором свиленијем
390 да му скуте и папуче
 по дужности цјеливамо.“
 Турци брже устадоше,
 пут шатора отидоше,
 а за њима Томановић
395 су четрдест витезовах.
 Код шатора кад дођоше,
 онда Турци под шатором
 уљегоше Ћехај-паши
 да му кажу е чобани
400 желе к њему приступити
 да му скуте и папуче
 цјеливају и привате.
 Паша рече да приступе,
 и свилена њима врата
405 да отворе у ширину.
 Шатора се врата брже
 отворише и запеше,
 Томановић са дружином
 на шаторска врата дође.
410 Ту свакоме другу дође

на ум дрско Обилића
и косовско страшно дјело,
па четрдест џефердарах
хитро брже упалише
415 на Ћехају силна пашу.
Ту ми смртна џефердарска
са огњеном својом силом
развијеше зрна пашу.
Како пушке запуцаше,
420 узбуни се турска војска:
виђе пашу под шатором
ђе без духа мртав лежи,
а побјеже Томановић
са јунаках четрдесет
425 проз ордију турску многу.
За њима је огањ љути
из пушакх наложила
силна војска сваколика,
ал' витезма Божја помоћ
430 у невољи прискочила,
те сви главе не дадоше:
од многога просутога
за њим' огња из пушакх
паде густа, непрогледна
435 магла праха јадоносна,
тере војска силна турска
не виђаше управ гађат,
већ по гласу од бјежања
и танкога џефердара
440 Црногорце погађаху.
Дваест и пет витезовах,
Обилића браће праве,
код шатора пашинога
погибоше и падоше;
445 међу њима најзнатнија
два витеза црногорски,
Жутковићу Његош Томо
и кнез Станко од Бјелицах,
погибоше и осташе;
450 а петнаест – рана љути
допадоше од Тураках,
те ми бјеже пред Турцима,

а пред њима Томановић
су шест ранах на тијело.
455 Истом Турци што их бјеху
пристигнули свеколике,
да им главе посијеку,
ал' не даде црногорска
у потају сакривена
460 силна војска и витешка,
већ како је пушке чула
које силна Ћехај-пашу
под шатором осмртише⁶⁰,
трчећи је сва хитала
465 док се с турском срете војском
те рањене витезове
крвавијем трагом хода
пристизаше и гађаше.
Тек се војске двије храбре
470 сусретоше на мегдану,
почеше се старе игре
Црногорци са Турцима
смртоносне поиграват.
Ал' орлови српски сиви
475 тад безглавну турску војску
у кржаве Убле Цуцке
облећаше с сваке стране,
те јој натраг не даваху
низ Рудине друмом бјежат,
480 а напријед не знаваше
куд ће одит – ни смијаше.
Ви, свештене неба кћери,
те пијете воду бистру
с источника божествене
485 Хипокрене геликонске,
саплетите в'јенце славе
лаворове и палмове,
те витешка дјела храбра
побједниках турске силе
490 са бесмртном славом вашом
прогласите и вјенча'те.
Црногорске бистре шарке
са свакога краја Турцма

⁶⁰Код Лаврова и Решетара уместо *осмртише* стоји *усмртише*. (Прим. прир.)

495 травну боју њину многу
у црвено омастише,
и шалове турске горде
брзолетна пушке зрна
искројише на Турцима.
Поче грозни владац ада
500 на мрачнојзи колесници
су четири врана коња
проз ордију турску лећет,
и мишицом владатељском
турску војску на алаје
505 у предјеле свога царства
уводити и ћерати.
У то ето црна шћерца
распространи мрачна крила,
и стријеле бистра Феба
510 океана цклена⁶¹ мрачност
у пространа своја њедра
скупи брзо и затупи.
Турска војска, тек се смрачи,
изм'јеша се с црногорском,
515 па побјеже низ Рудине
широкијем друма путем;
с њом се кољу Црногорци,
али силну војску турску
уоставити не могаше
520 да ту ноћу и сјутрадан
пиличника не оставе
да се була њим заклиња,
већ побјеже турска војска,
како вазда, без обзира.
525 А врати се црногорска,
те добића бојна многа
од Тураках раздијели,
а владици главу паше,
чадорове и хатове
530 с барјацима поклонише;
главе турске неизбројне
на врхове шумах поби,
нека Турци виде глупци
ка високо подрастају

⁶¹У првом (Ненадовићевом) издању уместо *цклена* стоји *чклена*. (Прим. прир.)

535 од бојевах са Србима,
и нека је наручније
сиву орлу и гаврану
пољубити турску главу.
Црногорска војска пође
540 са весељем дома храбра
и понесе Томановић
Никца, своју перјаницу,
су петнаест рањениках,
па их даше на љекаре
545 да им ране љуте л'јече.
Л'јечише се за годину,
док се дивно извидаше,
па видање љекарима
подмирише голом паром
550 што им војска бјеше дала
витешкога старјешинства,
и даше им бројем управ
по стотину маџарлијох.
Поноси се, Горо Црна,
555 свети храмe српске славе!
Док слободе твоје гњездо
излежује соколове
како Никца од Ровинах
и његово друштво храбро,
560 свагда ће ти пред оружјем
противника сила падат,
и вјенчеве бојем плетне
твоја хитра брати рука.

ПЈЕСМА ШЕСТА

Звук пламена оружија
и побједах хвале јасне
којијема непрестано
црногорско знатно име
5 на све стране грмијаше
и пиперски мач крвави
из ножнице тристаљетње
хитро нагна⁶² истргнути
и гола га показати
10 против трона Византије.
Врела турске крви хитро
од његова остра врха
многовидна потекоше
око града два царева,
15 тврда Спужа, Подгорице,
и ријеке двије знатне,
тихе Зете и богате
и Мораче брзотечне.
Док Турцима чести боји
20 и крвљења сваког дана
дојадише, досадише,
пак бегови оба града,
горди аге и кадије
покупише одијела
25 са Тураках погипшијех
која бјеше Пипер храбри
острим мачом и шарицом
искројио, омастио
мрском многим турском крвљу,
30 па их носе на капију
огњенога дивна Скадра
к Топал-Осман, силну паши,

⁶²У првом (Ненадовићевом) издању уместо *нагна* (исправка браће Јовановић) стоји *нагла*. (Прим. прир.)

Скадра влацу и везиру.
Кад пиперске дрзност руке
35 Арбаније горди владац
хитро зачу и развиђе,
силну брже војску скуп
да пиперско племе храбро
истријеби и задуши
40 што се смјело усудило
са прегледа Горе Црне
јарам турски с врата бацит
и слободе име родит
од кукања турске мајке.
45 Па кад с војском Топал дође
к Тугомира древној грађи,
Подгорици гласовитој,
онда к себе дозвоља брже
капетане и бегове
50 које к боју и крвљењу
налазаше за способне,
и пиперска мач и рука
које бјеше увредила
на бојеве и мегдане.
55 Па им горди поче зборит:
„Чујте, турски соколови
и Стамбола противниках
крвопије и лафови!
Ево вама војске силне,
60 баш хиљадах седамнаест;
с војском храбром ударите
на упорно влашко племе,
све им огњу мртво да'те,
а мушкића сваку главу
65 окините бритком сабљом
да их даром витешкијем
у стамболске руке дамо;
женско мачем не с'јеците,
већ га робом доведите.
70 А ја с војском одит нећу,
е је брука и срамота
да везири царски иду
на толико мало племе;
већ се оћу примакнути

75 су хиљаду коњаниках
на Мораче бријег горди
да очима гледим војске
турске храброст и витештво,
и како ће турске сабље
80 Пиперима сјећи главе.“
Капетани и бегови
окренуше војску бојну
на пиперско племе храбро.
Војска газом прегазила
85 бистротечни ток Мораче;
Топал-паша за њом стаде
по бријегу исте воде.
Кад пиперски витезови
угледаше силу турску,
90 ће се сила на њих дигла
да их огњу, мачу преда,
онда до два војеведе,
Божовићу витез Пејо
и Пилетић знатни Зетко⁶³,
95 окупише све пиперско
храбро племе и нахију,
па им ову храбру ријеч
отпочеше говорити:
„Чујте, браћо и витези,
100 видите ли турску силу
која се је обратила
да нахију нашу врже
под копита своја мрска?
Сада ови бој с Турцима
105 али ће нам синцир ропства
с врата вјечно отурити,
али ће нас вјечно држат
у гвоздену своју алку –
без врућа се много пота
110 он прекинут не да ласно.
Шта ћемо ви примјер часов
из вјековах утеклијех
приводити, кажевати
кад ви живи примјер стоји

⁶³Приређивачи *Просветиног* издања из 1951. године сматрају да је *Зетко* штампарска грешка и исправљају у *Ћетко*. (Прим. прир.)

115 пред очима – видите га.
 Спомен'те се дјела славни
 које мишца храбра чини
 ваше родне миле браће;
 нека крепост и преглоћу
120 срца, душе Црногорца
 ваш витешки дух породи –
 то једино, више ништа,
 ропства везу прекидају,
 то једино, друго ништа,
125 славе име и слободе
 из просуте крви људске
 на мегдан ви може дати.
 Турска војска нека пали
 сваколика села наша;
130 робје скри'мо у платије⁶⁴;
 ми пушкари⁶⁵ што смо листом
 у стијенске куле тврде
 затворимо себе тврдо,
 и на куле дочека'мо
135 војску бојем огњевиту,
 е без кулах ми нијесмо
 кадри бојак с Турцма бити.“
 Сви Пипери послушаше
 своје храбре војевode,
140 по наредби њиној свашто
 учинише што рекоше,
 пак у тврде куле ст'јенске
 затворише с' мушки, хитро –
 шест стотинах витезовах.
145 У то турска сила рупи;
 сва пиперска села редом
 у облачне диже мраке
 до Стијене доклен дође.
 На Стијену јуриш снажно
150 учинила војска турска
 да и њено село гласно,
 ка и прва, огњем спали.
 Ал' не дају шест стотинах
 из затвора витезовах,

⁶⁴Код браће Јовановић и Решетара уместо *платије* стоји *планине*. (Прим. прир.)

⁶⁵Код Решетара уместо *пушкари* стоји *мушкарци*. (Прим. прир.)

155 већ се мушки са Турцима
око села поиграше.
Пушка грми, крв се лије,
Пипер кличе и халаче,
кула кулу охрабрује;
160 пушкарица свака лије
плам огњени, смртоносни,
пали, жеже непрестано.
Турчин вршти и јауче
и на перчин мртав пада,
165 ал', бијесан, бојем не хће
узмакнути ни устегнут,
већ на село јуриш чини.
Проз таму се брза праха
многе праве и огњене
170 лију дуге непрекидне
међу двије храбре војске,
по којему огњеноме
брзотечну пламну току
једна другој пошиљаше
175 неразбудни вјечни санак.
Јеком боја на Пипере
устресе се и зајеча
в'јенац Кома брилијантни,
коме вјечно цар свјетлости
180 са погледом својим бистрим
главу круни цленовидну⁶⁶.
Како кучко племе храбро
зачу одзив громогласни
Кома горда и висока,
185 одмах се је боју љуту
досјетило, домислило,
ал' не знаше ће ће бити
док виђеше облак мрачни
од жестока крвна боја
190 и од селах запаљених
изнад гњезда пиперскога.
Тад знадоше да су Турци
на њих силни ударили,
па одмаха полећеше
195 пет стотинах витезовах,

⁶⁶Код браће Јовановић и Решетара уместо *цленовидну* стоји *цкленовидну*. (Прим. прим.)

а пред њима Дрекалова
храбра рода и племена
Радан знатни војевода.
Брзо кучки долећеше
200 витезови и ратници
у помоћи својој браћи.
Кад Пипере бојем храбре
погледаше, и зачуше
у какву су тешку муку
205 од турачке војске збјени,
каквијем ли јасним гласом
из пламена врућа боја
кликоваху браћу ближњу:
„Хај, на ноге, браћо Кучи
210 и Брђани сви остали!
Прискочите данас нама
у помоћи на невољу,
а ми ћемо сјутра вама
ако ико жив претече
215 од пламене турске сабље.
И да није љута змија,
седмоглава Стамболија,
нас одсјекла, раздвојила
од витезах Горе Црне,
220 ми вас данас и не бисмо
на невољу кликовали,
ни вас с Турцма завађали,
него би нам Црногорци,
наша браћа, прискочили
225 на невољи крв пролити.“
У јунаках горе кучке
попуцаше срца жива,
па у војску турску загон
ка лафови учинише,
230 и напола турску војску
око села пресјекоше,
пут до кулах чист и крвав
просјекоше, учинише.
У тај доба шест стотинах
235 пиперскијех соколовах
из затвора излећеше,
и с кучком се војском хитром

изм'јешаше, познадоше,
па на турску договорно
240 два ваљатна, бојем знатна
српска Брда ударише;
низ Пипере силу⁶⁷ турску
саломише, призајмише,
у село јој пет стотинах
245 витезовах посјекоше.
Но кад војска у побјегу
спрам Орлујске ст'јене дође,
онда брдски витезови
на средину ње удрише;
250 три хиљаде турске војске
по деснојзи страни хитро
одвојише, призајмише;
низ Орлујску горду ст'јену
нагнаше их врућим бојем.
255 Ту ми турском пјешцу, хатл'ји
подрастоше умах крила
како мраву по старости,
те на јата сташе густа
низ Орлујске лећет ст'јене
260 у предјеле турског раја.
Кад Брђани отправише
три хиљаде турске војске
у садове тандарихе,
на пирове вјечно сјајне,
265 да одахну и почину
на постеље меке раја,
које им је Пророкова
приправила лажна рука
међу црне и голубје
270 очи шћери бесмртнијех
и богињах Алкорана –
онда ти се одмах хитро
за бјежећом војском другом
повратише у погоњу,
275 и на бријег од Мораче
код пространа древна града
Диоклеје разорене
пристигоше турску војску,

⁶⁷Код Лаврова и Решетара уместо *силу* стоји *војску*. (Прим. прир.)

угнаше је у Морачу.
280 Турци бјеже без обзира,
а брдска их момчад прате
из пушаках дугачкијех.
Ту не бјеше ниђе близу
моста zgodна ни преласка,
285 ал' Брђани десет брже
од турскога мяса мртва
направише са шаркама,
тер преко њих турска војска
сва пребјеже и утече
290 која мртва не остаде
од брдскога остра мача
и Морача коју брза
не занесе у њедрима.
Брђани се отлен дома
295 са витештва вјенчевима
повратише у Брдима
са добића многа бојна
а јошт више вјечне славе.
А побјеже Топал-паша
300 поизгнуте много главе,
разбјен, грдан кукајући,
уздишући и плачући
за именом првим сјајним,
које њему пређе тога
305 у народу грмијаше
славно, дично и похвално.

ПЈЕСМА СЕДМА

Бој пиперски с Топал-Осман,
Скадра пашом и везиром,
у витешка брдска срца
из просуте крви заче
5 име славе бојеносне
и слободе људству драге.
Сташе брдски витезови
преко Турске пролећати,
состављат се с Гором Црном,
10 са њом братску свезу тврдит
како ће се тужни бранит
од огњена змаја Турске.
Свеза брдска с Гором Црном
поб'јеђену гордост турску
15 опет ужди и распали
да побједе и освете
са оружјем славу тражи
на нахију кучку храбру,
коју мјаше да ће опет
20 обладати, покорити,
и мртвом је рајом турском
вјековјечно учинити
како једно спрема Турске,
слабо племе и нејако
25 које се је увалило
у чељусти огњевите
Арбаније бојем славне.
За довршит ово дјело,
по храбрости Турство избра
30 прапотомка Махмут-бега,
Ходаверди силна пашу
и везира су три туга
од Призрена троносна,

кому храброст и везирство
35 по наслѣдству долазаше.
Глас громавах огњеносних
и вјесниках крвна боја
огласише турској војсци
да се главар њих врховни
40 у порфиру браноносну
облачио и кренуо,
те се одмах крвожедна
са свих странах слеће војска
на Златичко равно поље,
45 међ нахијом Куча храбром
и варошем Подгорице.
Ту је војска једну ноћу
обноћила, коначила,
проводећи разговоре
50 од витештва и храбрости.
Но тек зоре св'јетла рука
супи мрачну завијесу
и сакри је у дубину
валовита мрачног поља,
55 тек цвијеће мајско дично
посла трону живоносну
Аполона свјетлописца
брилијанте росне капље
дужном жертвом њежне душе,
60 код везирска горда стана
развише се дугокрили
са сабљама у рукама
хитролетни ратни знаци,
устресоше поље јеком
65 гласне свирке, јечни бубњи,
узвришћеше жељом на бој
у везама повезани
сви хатови ка лафови,
а вјесници војске турске
70 по околу заурлаше
курјачкијем харапскијем
муклохучним дугим гласом
и дозивом владјетелским
да откриће силна војска,
75 е је везир горду своме

силну хату и немирну
на крилата леђа сјео.
Војске турске са везиром
двадест хиљад хитро крену
80 уз Дољане пут Златице,
и са бојем крвавијем
сву Сјеницу, село кучко,
изгореше, похараше,
па на Медун главно Турци
85 кучко село ударише
и с крвљу га многим турском,
ка Сјенице, опалише.
Ал' непријед војски силној
кучка храброст не даваше,
90 већ је с чела бјеху силно
уставили и узбили,
на јунакородни Медун
свуколику окупили.
Па се бојем жестокијем
95 са њом бију соколовски,
и по гласу пушчаноме
и халаку витешкоме
у помоћ им досакаху
ратољупци даљих селах.
100 Ал' хиљада кучке војске
дваест хиљад силе турске,
која бјеше бојне куле
уфатила и притисла,
не могаху надјачати
105 ни у бјекство обратити
без помоћи чије друге.
Но у бојак најжесточи
и највишу муку кучку
приспје њима помоћ добра –
110 два пиперски војеведе
а за њима шест стотинах
витезовах ка орловах
од племена пиперскога.
Кад пиперска лака војска
115 удри бојем на Турчина,
утруђеној кучкој војсци
срце с мишцом тад узигра,

те на Турке са витештвом
ударише оба Брда.
120 Поклаше се, да се прича,
с турском војском по Медуну;
без узмака мачи брдски
сташе своју сјајност мрачит
са црвеном турском крвљу;
125 стаде Турке српска мишца
на црвена многа јата
од Медуна одгонити,
у смртни их ланац везат.
Кад дојади турској сили
130 бој огњени и крвави
од Брђанах по Медуну,
онда везир својом војском
без обратка бјежат поче,
ал' господе друге турске
135 седамдесет изабране,
све беговах и спаијах,
нема када избјежати
из високе и простране
куле Радан-војеведе,
140 већ је брже облећеше
вitezови брдске горе.
Па на кулу не шћедоше
одмах с војском ударити
да им сила са везиром
145 тад мрцино не утече,
већ стотину око куле
вitezовах оставише
да чувају смртну стражу
беговима, спахијама;
150 а остала брдска војска
зајми Турке и везира
низ Сјеницу, пут Златице.
Док до поља силу турску
доћераше врућим бојем,
155 посјекоше девет стотин
од Тураках храбрих главах;
открај поља до Рибнице,
која тече близу града
старинскога Подгорице,

160 шест стотинах посјекоше,
па с бријега од Рибнице
дозивају призренскога
горда пашу и везира:
„Обрати се, силан пашо,
165 и захвали Брђанима,
који су те данас дивно
и везирски испратили
са весељем из пушаках.
Што си главу преклонио
170 у средину војске турске,
те напријед често клањаш
ка невјеста многостидна
међу китом и сватове
кад захваља на здравице
175 своме роду и племену?
Обрати се мало, пашо,
да нам кажеш кад ћеш писат
к Махмут-цару, твом султану,
у Стамболу фална писма,
180 да му штогођ лаже у њих
не приметнеш хвалећи се!“
Отолен се витезови
натраг брже повратише,
и на кулу војводину,
185 у којојзи бјеху Турци
затворени, опкољени,
снажно, храбро ударише,
и живијем огњем кулу
одсвуд брже запалише.
190 Па Брђани сташе турске
поглавице дозивати:
Мање, Турци, ватре лож’те,
мање тутун запаљујте,
ере ће вас тама саде
195 обузети, притиснути,
а врата су куле тврда –
бисте могли турске браде
до отвора попалити.“
Седамдесет ту у кули
200 поглавицах остадоше
смртни тутун дувајући,

а Брђани отиђоше
са добићем пјевајући.

ПЈЕСМА ОСМА

Кад безумни, ненасити
са тирјанском руком владац
мањи народ и нејачи
покорити себ' не може,
5 нит' га свезат у несносни
и тирјански синџир његов,
онда себе пред свијетом
са порфиром пријеварном
он покрије и одије;
10 тобож оће са том лажом
да свијету каже свему
е он оно и презире
ка маленкост једва видну
спрама свога величаства,
15 о којој је стидно њему
помислити и зборити,
камол' са њим рат водити.
У ођелу овом лажном
с црногорске стране мале
20 пред свијет се кажеваху
кичељиви владоци
Византије столодржне:
Ахмет Трећи, Махмут Први –
син Мустафе, Осман Други,
25 док на горди трон Стамбола
сједе Мустав, син Ахметов.
Како сједе, поче мислит
и огњену Отманову
изостриват смртну стрелу
30 да свободе српске срце
с њом прободу и умртви,
пак у диван Турства ћори⁶⁸,

⁶⁸У првом (Ненадовићевом) издању уместо *ћори* стоји *кћери*. (Прим. прир.)

и у матер зла, глупости –
ђе нијема и без крилах
35 лежи правда у синциру
мучитељском руком мрском
савезана и скопчана,
а неправде и злочинства
ђе глас грми и царује,
40 ђе добија лака крила
за злоносни људства полет –
поче љути Мустав зборит:
„Чујте, кнези, војеведе,
којих сабља, хитра рука
45 брани име, величаство
Отманове славе, главе;
којијех је умност, мишца
непобједни Јупитеров
штит узела, уграбила
50 Минервиној божественој,
умној руци всемогућој;
којијема славом браном
све планине подуранске
одзивају громогласно!
55 Куд год наше силне војске
обратише полет хитри,
и јарошћу барјак Турства
раширише и дигоше,
свуд пред њима противника
60 горда сила нички паде,
и пливућа крвљу поља
свуд осташе у рукама
Османове ђеце хитре.
Али једно влашко племе
65 и гњијездо Србах мало
у предјелу црногорском
наша мишца, наша сабља
не би кадра покорити
високоме Турства трону.
70 Наше паше и везири,
са ферманом Турству светим,
често војске поводише,
и са њима љутим бојем
на то племе насрташе;

75 с њега славу никад бојну
турска мишца не донесе,
но срамоту и стид свагда.
Треба сада непремјено
наше силе обратити,
80 и дан први, дан велики
мог изласка на престолу
тим добићем честитоват.“
Онда диван рабовидни
властитељу своје грозну
85 ниским гласом одговара:
„Р’јеч ће твоја света бити
до издаха турске силе,
ал’ је твоја круносна
јошт невјешта глава царска
90 ратовима и бојима;
треба славу и поштење
турског царства и имена
више чуват него главу.
Ми можемо силном војском
95 тако махом ударити,
њина села и племена
с крвљу многим попалити,
ал’ ће они скрити чељад
и имуће све остало
100 у висока своја брда;
по брег’ мора немирнога
ми одовуд ударити,
а од мора неће нико.
Наша војска вјечно неће
105 у гњијездо црногорско
останути, војевати,
већ се натраг оће вратит,
а они се пуштит за њом,
поломит је и посјећи,
110 од ње бруку и грдило,
ка од сваке, начинити,
да јој бручни спомен дају
вијекови један другом.
Већ овијем путем бисмо
115 могли племе то крваво
поробити, истражити,

кад надмена би ошћела
Венеција моредржна
своју силу окренути,
120 и од мора са њом удрит
на племена црногорска;
а ми с краја свакојега
наше владе и државе
да удримо силом снажно
125 на кавурско племе чврсто
док се с војском састанемо
млетачкога двора давна.
Тијем бисмо путем само
могли име црногорско
130 вјечно сакрит од свијета.
Ако л' не кће Венеција
то крваво дјело с нама
дијелити по наполи –
прођимо се дизат војску,
135 без грдила и срамоте.“
Славољубни Мустав пође
из дивана у двор горди;
како дође, поче писат
пријатељска мрска писма
140 к млетачкоме двору подлу:
„Сваки данак љубов већа
расте видно и тврди се
међу наша два велика
двора, трона и народа;
145 свједоци су тога гласни
пријатељска и взаимна
наша дјела сваког дана,
која теку непрестано
кроз пресретна два народа,
150 који свако земно добро
под високе и широке
наше сјенке уживају;
наше руке скиптроносне
надмећу се непрестано
155 којано ће којој приђе
доказ нови високога
пријатељства учинити.
Сад у руке ваше стоји

160 темељ вјечног пријатељства
 међу двије равносилне
 и државе св'јету страшне
 поставити, утврдити,
 ал' му силу божествену
 вјечно скрити, угасити
165 међу Млетке и Стамболом.
 Знате српско племе једно
 које се је скоро дигло,
 пробудило и јавило,
 испод скиптра громометна
170 отргнуло⁶⁹ знатног сина.
 Наше војске непобједне
 славу бојну много путах
 клето племе то помрачи;
 блистателна Турства слава,
175 моје царско височество
 то трпјети више неће.
 Османов се крволитни
 мач пламени из ножнице
 са љутошћу истргао
180 и остроту крвожедну
 к Црној Гори обратио.
 Моје војске с нестрпјењем
 очекују на миг један
 који ће им знак подати
185 да са сваке стране удре
 на то племе новородно.
 Већ ако сте, ко што мислим,
 пријатељи моје главе
 и државе мени дате
190 Пророковом руком светом,
 ваше војске истурите,
 по граници поставите
 кругом влашке Горе Црне
 од Грахова до крај Бара
195 да не дају бјежат робљу
 које војска моја зајми
 у приморска ваша мјеста.

⁶⁹У првом (Ненадовићевом) издању уместо *отргнуло* стоји *отаргнула*; Решетар оставља тако, уз напомену да је „можда само штампарска грешка мјесто *Ертогрула*“ (Ертогрул је био отац Османа Првог, оснивача отоманског царства). Овде прихваћена исправка браће Јовановић. (Прим. прир.)

Пак се нека војске ваше,
како чују бој огњени
200 међу мојом и Србима,
све навише попримичу
док се стану с мојом војском
у средину Горе Црне.
Кад се стану, пиличника
205 од Србаљах остат неће!
Ови случај рађа љубов
ал' ненавист вјековјечну
међу турском Византијом
и латинском Венецијом.“
210 Како дука са сенатом
прими писмо гордовлаца
Дарданелах, Пропонтиде,
одмах њему отписаше
са радошћу глумом, ниском:
215 „Мустав-царе, Турства главо,
и високи властитељу
половине земног круга!
Твоје писмо громогласно
прочитасмо, разумјесмо;
220 твоје умно рјешително
намјерење ми видимо,
које славу, чест и фалу
даје твојој вјенценосној
прозорљивој ханској глави.
225 Наш могући блистателни
двор је готов учинити
по желању Византије
и ње трона царедржна;
наше силне многе војске
230 свим приморјем которскијем,
открај Бара до Грахова,
поставити ми оћемо.
Роб се један црногорски
у држави нашој неће
235 моћ сакрити ни примити,
но свакога који трне
вашој силној побјећ војсци,
наша ће га непобједна
уфатити, вашој дати.

240 Праха они купит неће
у држави Венеције
нити друге потребности
што мегданско поље иште.
Ми са њима од времена
245 Думан-паше Ћуприлића
непрестано крв лијемо;
већ су и нам додијали
са бојима честијема
по Приморју пространоме,
250 већ на ноге твоју силу
сад окрени и обрати
пут крвава Срба гњезда.
Сад је згода и вријеме
да споменеш прошлу бруку
255 с којом турску мишцу храбру
оцрнише на мегдану.
Наше двије силне војске,
са помоћу једна друге,
могу тијем поступањем
260 Црногорце истражити,
да слободне главе више
у крвави предјел њиов
не подраста ни јавља се.
Него, како наше писмо
265 у државну руку примиш,
нек се твоја сила креће,
а ми наше војске много
отправљамо у Приморје
да на мјеста биљежена
270 стану редом, утврде се.“
Кад два града скиптроносна
међу које до тадера
спор вјечити царствоваше
бешчовјечно дјело, вољу
275 на тај предмет сјединише,
султан Мустав тек разумје
повољно му Венеције
дружељубно посланије,
радоснијем гласом хучним
280 свод дивана сав потресе,
ка звјерових громогласни

цар властитељ грабељиви
кад пећине своде горде
својим гласом све потресе.
285 Па фермана три танана
из дивана полећеше
на татарске хитре ноге:
један граду једренскоме,
који гордост свога лица
290 огледује дневно, ноћно
над Марицом бистротечном;
други Босни војеродној
и Травнику ње власнику;
трећи знатном бојем љутим
295 отачеству Скендербега,
у крвави крај Бојане
Скадар тврди и гласити.
У фермане везирима⁷⁰
син свијета владалице,
300 владатељским гласом виче:
„Брже, слуге, силне војске
што можете сакупите,
и с војском се брже боље
открените и дигните
305 пут кавурске Горе Црне.
Ти, везире Босне гласне,
дигни твоју силну војску,
Херцеговце и Бошњаке,
хајде са њом управ друмом
310 острошкијем низ та брда
ка ћеш силом твојом изист
на крваво српско Кчево.
Ту војнички табор сави;
кавге немој заметати
315 ко те са њом не понуди,
веће чека' Романије
силну војску и војводу
да уједно бој чините
каде војску прикупите.
320 Ти, Једрене трonoносне
началниче су три туга,
дигни силу Романије,

⁷⁰Код Лаврова и Решетара уместо *везирима* стоји *њима пише*. (Прим. прир.)

све полкове жељобојне;
с војском хајде преко Турске
325 управ Кчеву гласитоме,
ђе везира Босне чујеш.
Ту ми силне браноносне
моје војске изм'јеша'те,
али боја јошт немојте
330 са Србима пожижати,
ако мога војска твоја
проћ без њега икојако
до табора босанскога,
приђе топе не чујете
335 Скадранина паше зорна,
с којим ће знак подати
каде удри на нахију,
на Црмницу плодносноу.
А кад топе зачујете,
340 силну војску раширите,
на гњијездо црногорско
ударите огњевито;
што фатате, све кољите
да од врага турске славе
345 не остане ниђе трага;
нек ви цигла љута змија
која Турству очи вади
не утече остру мачу;
пак са бојем хајте широм
350 док се с војском састанете
пријатеља узданога,
млетачкога дуке храбра;
кад се с војском том станете,
што ви робја она даде –
355 све га сабљи поклоните.
Кад витешко ово дјело
докончите и свршите,
и то клето и упорно
када племе истребите,
360 онда силну војску вашу
сву спуштите у Приморје,
пак се с твојом ти увези,
главни пашо над пашама,
у бродове наше многе

365 који ће вас ту сусрести,
у Романиј' истурити;
а босански силни везир
нек се с својом војском врати
370 преко Рисна и Грахова
у витешкородној Босни;
а скадарски витез везир,
Мехмед-паша учтуглија,
нека крајем приморскијем
он обрати силну војску
375 ка ће доћи под барскијем
управ градом на крајину.
Ти, скадарски крајичниче,
Мехмед-пашо Бушатлијо,
дигни војску свуд хваљену,
380 на Црмницу хајде са њом
црногорску усамљену.
Када на њу удриш храбро,
жежи топе гласовите
да по гласу њиовоме
385 све једанак удре војске;
попали је и пороби
са витешком славом твојом;
немој мушкић њезин ђегођ
да утече својом главом.
390 Када мушки ти савршиш
то витешко дјело хвално,
са војском се твојом дигни
уз Грађане племе храбро;
ка Црмницу истријеби
395 огњем, мачом и мишицом
сву нахију Ријечанску,
па отолен војску дигни,
на Цетиње с њом удари,
на њем влашки храм разури,
400 у који се задојива
крепка мишца црногорска
славом бојном и витешком,
и који је духом својим
раје маче наострио
405 да сијеку турске главе;
а владику тога луда,

њина вожда и главара,
жива предај у рукама
једренскога главна паше,
410 да га мени робом пошље,
ал' његову мртву главу;
па отолен војском крени
у јуначко племе Његуш.
Ако буде друга прошла
415 проз Његуше пут Приморја,
хајде за њом сустопице;
не буде ли, пашо, прошла,
ту је чекај, док доспије,
да заједно откренете
420 пут Приморја млетачкога.
Кад дођете у Приморје,
казаће вам главни везир
од Једрене многогласне
куд ће која војска поћи.“
425 Гле Муставе кратковидна –
он отправља војске своје,
наредбе им дава такве
ка готова да их чека
побиједа и добиће,
430 те баш онђен ђено драже
мртве главе носе в'јенце
од побједе у гроб тавни
него живе стидна ропства
по свијету бијеломе.
435 Три везира брже боље
послушаше насљедника
Отманова царства славе,
и велике своје војске
од по Турске подигоше.
440 А млетачки двор бешчесни
диже војске, генерале,
те границе црногорске
од Грахова до крај Бара
све са војском непрекидном
445 он утврди и увати.
Кад Србије храбри синци
са очима видијеше
е су љути океани

од истока и запада
450 своје вале мутнотечне
пут гњијезда њиховога
с жестокошћу обратили
да га током њиховијем
у дубока мрачна њедра
455 своја скрију и утопе,
са сваког се краја, стране
узмоташе и узвише
и наједно саставише
да витешким сокољењем
460 један другом дух учврсти;
не од силе да се многе
тад одбране и сохране,
но да мушки и витешки
на мегдану помру листом,
465 да њиова погибија
не би турској и латинској
војсци дала славе праве.
Па на искуп пред свијема
на крајинско соколовско
470 Кчево племе црногорско
тад владика Петар млади,
баш Данилов унук прави,
Црногорцма поче зборит:
„Видите ли, браћо храбра,
475 како се је, с једне стране,
седмоглави ненасити
змај Азије и Европе
са огњеном својом силом
разлетео и дигао
480 пут нашега отачества,
с друге стране – лав срдити
Венеције богомрске.
Два страшила та свијетска
оће својим полијетом
485 да нам име уништоже.
Завидљивци наше славе
и слободе крвљу платне
мисле да ће наша рука
оружана пасти одмах
490 к величини њиној гордој,

да се неће смјет усудит
просут р'јеке непроходне
крви своје за чест своју.
Ласније би било трпјет
495 часну сину отачества
и народу славом правом
увјенчану, задојену
све тартара мрачне муке
него јарам стидни, тешки
500 који мисле да остатку
нашег рода на врат метну
Венеција, Византија.
Боље би нам и часније
пред свијетом правим било
505 да смртнога нигда ухо
наше име чуло није
него да се да савршит
то Венециј' и Стамбулу
што су сада наумили –
510 без просућа многе крви.
Што се крвљу плати скупом,
то већ храброст права неће
ни продати ни пуштити –
осим за крв већ ни за што.
515 Ја приликом не находим
да ће име од побједи
паст у нашу малу војску,
но и то је тврдо скрито
од смртнога ока знања;
520 али треба да за славу
отачества и имена
сви помремо, крв проспемо.
Поједном се мре и рађа;
до поштења све је мртво –
525 оно живи вјековјечно;
гроб је частан вјечан живот,
живот стидан – гроб вјечити!“
Онда војска сва скупљена
остре маче брже киде,
530 па врхове њине остре
к срцу своме обратише,
пак се војска и главари

један другом ту заклеше:
„Врх му мача свога остра
535 своје срце пронизао
ко за своје отачество
неће сваку капљу крви
на мегданско поље излит
и ко ће се жив предати
540 у погане скверне руке
Млечанина и Турчина,
ко ли ће се с мјеста маћи
да куд жену, ћецу крије;
веће нека сами бјеже
545 из племенах граничкијех
у средину наше земље.
Ту без страха нека стоје
док ми листом сви војници
од душманах погинемо;
550 а кад наше главе падну,
ето жене, ћеца, куће
и остало све имуће –
ко до њега први допре
на поклон му вјечно било!“
555 Тад војводе и сердари,
и главари сви војнички
црногорску војску брже
умно главно разредише,
и хиљаду брже других
560 отправише на границе
супроћ војске Млечанина;
а црмничку војску храбру
отправише нахиј’ својој
да на себе чека силна
565 Мехмед-пашу Бушатлију.
А на Кчево остадоше
пет хиљадах соколовах
од нахије српске двије,
од Катунске и Ријечке,
570 да на себе дочекају
два од Турске хитра змаја,
два везира учтуглије,
босанскога, једренскога.
Но тек бјеше војска пошла

575 на границу у Црмницу,
у то момче црногорско
са острошке страже дође
у околу војске српске
насред Кчева каменог,
580 те јој младо хитро каза
е босанска сила спала
на крваво равно Сливље.
Како храбри Црногорци
разумјеше врсно момче,
585 на лаке се ноге брже
подигоше, отрчаше
на острошки друм широки,
међу Брда и Никшиће.
На друм тврди и велики
590 шанац брже направише,
и у шанцу бој с Турцима
с нестрпјењем очекаху.
По царевој и ферманској
вољи гордој и наредби
595 крену везир с војском турском
да са Сливја путем иде
низ племена брдска равна,
ка ће Кчеву црногорску.
Но босанска када сила
600 на метериз црногорски
љути дође и нагази,
пет хиљадах из фитиља
пуче пушке црногорске
на небројну војску турску,
605 а босанске – ни броја се
не зна казат ни умије.
Па се облак густ и крвав
над обије војске диже
од врућега боја тога
610 и од паре коју роди
ту просута крвца многа.
Бој ватрени два дни траја
у једнакој жестокости,
нит' се једна оној другој
615 војска с мјеста бојна шену.
Но кад трећом бој полази

из предјела Тритонова
бјеловласа шћер Олимпа,
стаде воздух мучан тутњет
620 од пламена огња жива.
По тутњу се обратила
црногорска војска мала.
Кад за собом погледала
своје село Загараче,
625 ал' је на њем Романије
страшни владац ударио,
живијем га огњем свега
у облаке претворио,
па од њега друмом Кчеву
630 са свом војском обратио.
Кад ту силу Црногорци
са очима видијеше
ђе иза њих ври, улази
пут средине њих гњијезда,
635 не би коље шанац бранит,
ни с Бошњаком боја бити,
већ пут кућах отрчаше
да њих бране од Тураках.
Но на Кчево кад приспјеше,
640 али од њих бјеше приђе
турска војска притиснула:
прва око на њем пење,
а задња се јошт откреће
од вароши Подгорице.
645 Мало стаде, сва се скупи
у широко-мрачни око;
док ево ти одмах за њом
везир Босне с војском својом.
Како дође, под шатором
650 романскога главна паше
и везира великога,
по дужности одмах пође;
а двије се силне војске
изм'јешаше у околу,
655 и шаторје често своје
поперише и распеше.
Сила бјеше притиснула
одно Гарча додна Лисца,

од Бјелицах до Заљута –
660 све то Турчин крвожедни
и коњ бјеше брзотечни.
А витешке црногорске
војске бјеше око мали
у бјеличко село Предиш
665 спрема турске многовидне.
Турска војска само једну
ноћ преноћи без крвљења
у кчевскоме окружију,
па сјутрадан, тек Фебова
670 скиде сјајнобистра рука
баш порфиру брилијантну
с плећих ноћи и Ереба,
те је сакри од погледа
под завјесом својом св'јетлом –
675 зајечаше гласни топи
у околу Скадранина
Мехмед-паше и везира,
који знаке подадоше
турској војсци неизбројној
680 да једанак сва удари
на племена црногорска.
Како силни два везира
и њихова војска храбра
чуше гласе огњеносне
685 да удари Мехмед-паша
на Црмницу, српско крило,
онда брже све шаторе
покупише и савише,
како вихор љетни хитри
690 кад облаке танкосјене
својом хитром руком скупи.
Зар мишљаше турска сила
да ће тај дан проћи ласно,
без крваве сансарине,
695 проз сва гњезда црногорска
и све од њих што узоће
мишцом, сабљом порадити,
и навече око силни
са шаторма раширити
700 покрај мора тавна сиња,

у државу срамотнога
пријатеља њина дуге.
Но како се турска сила
јохну листом сваколика,
705 и отиде широм хитра
ка ће српска сва племена
опколити, задушити
да им цигли дух се не би
куд сакрио и утека.
710 Но не пошли николико
док на војске црногорске
пет хиљадах наступише,
која бјеше мјестом сјела
кудијен ће кренут Турци
715 да у срце Гори Црној
с острим мачем својим уђу.
Турска сила сва наврије;
црногорска храбра мишца
не уступи, не узмаче
720 од крвава боја ништа,
већ на оно мјесто прво
ђе се јутром бој зађеде,
ту их мркли мрак дочека.
Јопет војска турска сави
725 стан велики ђе и приђе,
баш на прво падалиште.
Ал' се бојак прекрвави
не прекида час ни тренућ
од двадести ијулија
730 до августа петнаести,
но једнако топ млетачки,
топ турачки грми свуда,
дневи ноћи непрестано
око српске Горе Црне;
735 а насрћу силе двије,
Венеције и Стамбула,
са свакога краја војске.
Бој се свуда, на све стране
око гњезда соколовска
740 уплотио крвосипни.
Од пушчана и топовска
дима густа кололетна

нити једна нити друга
знаше војска када мрче,
745 кад ли бистра зора сине
и Аполон луче проспе.
Војске мрака шћаше скрити
и слијепе изм'јешати
да оружјелитни плам се
750 по воздуху ријекама
не лијаше, не пламћаше,
те блиједу смртну свјетлост
ратницима подаваше.
Црногорске мало војске
755 свуд се храбро, очајано
с Млечићима и Турцима
крвавијем бојем бију.
Кликом јасним Црногорца
и смртнијем јаукањем
760 Млечанина и Турчина,
непрестаним гласом хучним,
планине се и долине
војницима одзиваху.
Не знаше се што страшније
765 тада смртно ухо слуша:
ал' грмјаву топа, пушке,
али клепет сабље, мача,
ал' ратниках глас хиљада,
али јаук рањенијех
770 на хиљаде витезовах,
али уздах слабе мајке
и ђетета цику луда,
које страхом обузето
све плакаше непрестано,
775 јер час по час све гледаше
кад ће робом постат тужним
Венеције љута лафа
и огњена турска змаја.
Планинска се звјерад љута
780 од хучања, дима, огња
узбунише и стравише:
не умјеше бјежат никуд,
већ се с војском изм'јешаше
једућ људску крв и месо

785 док с' опише, помамише,
и са војском они дивје
сташе љуте кавге водит.
Бој огњени непрестани,
свуда грдни; свуд крв лију!
790 Али ево муке љуте
за витешку српску војску:
нестаде јој бојна праха
и олова смртоносна,
а купит га ђе немаше,
795 већ с онијем прахом бојак
за шест данах све чинише
што с погипше турске војске
и латинске узимаше.
Него седми срећни данак
800 војниках се дв'је хиљаде
црногорских одвојише,
тере на друм велестовски
западоше у потају
да чекају џебахану
805 коју војсци силној турској
пошилаху и даваху
Скадар, Травник, Сарајево.
Стара срећа црногорска,
са витештвом њима дата,
810 нанесе им на друм много
џебахане Турцма ходне.
Тек витези њу виђеше,
учинише јуриш на њу,
посјекоше војску многу
815 те праћаше друмом исту.
Ту товарах осамдесет
џебахане уграбише,
и брже је војсци својој
с многотрудна боја, крви
820 доћераше свуголику.
Кад витези црногорски
у рукама џебахану
уфатише и виђеше,
брже боље свуголику
825 на пушкаре разд'јелише.
Онда вијећ војсковође

са владиком својим чине
да на турски око ноћно
са витешком војском удре
830 не би ли се како Турци
помутили и сломили.
Старјешине међу собом
утврдише, углавише
да на силна два везира
835 приђе зоре Црногорци
сви нападну и јурише.
Па договор војсци својој
у околу сташе причат:
„Послушајте, браћо храбра,
840 витезови неуморни!
Ми главари у скупштини
сви за добро изабрасмо
да на Турке ноћас сложно
приђе зоре сви удримо,
845 зашто се је, браћо, бојак
много крвни продужио.
Могу његод нашу војску,
ђе слабија него овђен,
Турци клети ал' Млечани
850 истребити и исјећи,
па у предјел наш витешки
улећети, увалити,
нама с плећах ударити.
Не треба нам у тој сујми
855 више стојат ни чекати,
кад божества бесамртна
нашој мишци поклонише
у витешку ње невољу
џебахану турску многу.
860 Треба нама помислити
на витезе прве храбре
отачества наше земље –
на три Вука црногорска:
Мићуновић, Мандушића
865 и сокола Томановић,
који боје непрестане
са Турцима свуда бише,
и витештвом бесмртнијем

Црну Гору прославише;
870 пак нам треба помислити
на витеза од Ровинах,
Томановић знатна Никца,
и на другах четрдесет
који са њим отидоше
875 те силнога Ћехај-пашу
усред турске многе војске
у Ублима посјекоше“.
Црногорци бојељупци
сви са гласом радоснијем
880 потврдише да ће удрит.
Војници се по дужности
к храму неба свиколици
причестише светом крвљу,
па пет хиљад своје војске
885 на петоро разд’јелише:
једну даше војеводи
Озринићах Драгу знатну
да на Турке са њом удри
преко села Војинићах;
890 другу дају бјеличком
Милић Вуку војеводи
да он са њом витез удри
на околу турске војске
од Заљути села мала;
895 а хиљаду трећу дају
храбру Јову, ријечком
поглавици и сердару,
да он са њом на Турчина
удри снажно и ваљатно
900 од Предиша села храбра;
а четврти дио војске
дају храбру војсковођи
од Цетиња Вукотину
са витештвом знатну Перу
905 да он са њом, ка умије,
на невјерне удри Турке
од бјеличка тврда друма;
пету војску његушкојзи
даше глави и сердару,
910 знатну Јову и разумну

и соколу Јововоме
од Његушах храбру Раду,
да са њоме оба удре
од високе горе Лисца
915 на⁷¹ околе турске војске;
а стотину витезовах
биранијех од племенах
даше Петру, вожду храбру,
да он с њима на врх Лисца
920 станом стане и изиде,
и свијетлу кад опази
кћер истока ће помаља,
да сврх горе топ упали,
с њим наредбу да да гласну
925 војводама да ударе
на крвнички око турски.
На речена мјеста брже
откуда ће ударити
војводе војске своје
930 поведоше и ставише.
А владика Петар умни
су стотину витезовах
на високи врх од Лисца
чека зору и Даницу.
935 Мало стаде, док почеше
њежна сјајна њена крила
кроз прозоре Ете храма
излећати, трепетати.
Теке њене св'јетле знаке
940 позна Петар, дјелом знатни,
одмах слугам наред даде,
те три топа, знак јуриша,
са врх Лисца упалише.
Кад војводе гласом топа
945 глас владике к боју звани
разумјеше и зачуше,
одмах су пет странах снажно
на стан турски непрегледни
са пушчаном смртном ватром
950 насрнуше ка лавови,
и троструке страже турске

⁷¹У првом (Ненадовићевом) издању уместо *на* стоји *да*. (Прим. прир.)

посјекоше у мах први,
па њих мртве прегазише;
а на табор два везира
955 навалише одсвуд силно.
Табори се и везири
од ненадна чуда тога
узвијаше, узмутише,
ка коловрат силне воде
960 кад се вије луд и мутан
над понором лакомијем
док га прождре у широка
вјечно гладна своја њедра.
Бој се ужди по околу,
965 не знаде се ко се с киме
поче клати и ћерати;
ту брат брату поче лити
у незнање крвцу многу;
свакоме се брат, друг, рођак
970 противником ту учини,
и потоке турске крви
турска рука просу, изли
мјесто храбре српске крви.
С једне стране Црногорац,
975 с друге Турчин међу собом
просу крвцу невиђену,
док сметена и крвава
крену турска бјежат сила
бијући се међу собом
980 и с петињом војводах.
Ту везирма страх подметну
хртске ноге брзоходне,
те бјежањем многе Турке
престизаху, миноваху –
985 па поплатах јошт голијех,
јере чизме не имаху
од хитања кад навући.
Драче боду, кам их с'јече,
ал' се на то не обраћу,
990 но хитају да утеку;
а у њи' се пет војводах,
су пет хиљад српске војске,
ка сивијех пет орловах,

умутили, упушили.
995 Сваки витез непрестано
Турке бије, крв им лије
што му руке могу доспјет,
док угнаше силу турску
у крајични Спуж крвави.
1000 Паде мртав неизбројни
од србинске руке Турчин;
од Кчева се до крај Спужа
васколичак друм широки
бјеше мртвим турским трупјем
1005 прекрилио и покрио.
Када турску црногорска
угна војска војску у Спуж,
онда храбри војеведе
повратише славородну
1010 црногорско-српску војску
пут окола и табора
који бјеше турске војске.
У околу многу славну
нађе добит војска српска:
1015 шаторове разапете
и хатове брзотрчне
у ћустеке све попете.
Тад добићем на мегдану,
задобитим мишцом, мачем
1020 више себе обогати
Црногорац него игда.
Ту на Кчево војска трудна
једну ноћцу коначила,
па сјутрадан приђе зоре
1025 сва се војска хитро диже,
трчи браћи у помоћи
у Црмницу, на осталу
крај Млечанах сву границу.
Но кад војска добрзала
1030 код цетињска равна поља,
а кад виђе насред поља
око војске – не зна чије,
само знаке што познаше
Азијата и Венета.
1035 Кад барјаке видијеше,

сви рекоше да је војска
Млечанина и Турчина,
и да су им браћа храбра
на границе сва изгибла
1040 од њихове многе војске,
па низ поље пут окола
загон храбри учинише.
Познадоше браћа њина
јере мисле да су Турци,
1045 па весеља гласни огањ
из пушаках учинише.
По весељу и појању
познадоше Црногорци
јере турска војска није,
1050 па и они брже боље
на весеље са веселим
озваше се браћи гласом.
Но када се црногорска
измијеша и изљуби
1055 војска храбра браноносна,
тада војска с Чева пита
посестриму од Ловћена
ка црмничка и граничка
разби војска Мехмед-пашу
1060 и млетачку многу силу.
Онда Богом посестрима
црногорске бојне славе,
а шћер Лаза Царевога,
поче јасним божественим
1065 свезнајућим гласом причат
храбра дјела њине браће,
побједниках Мехмед-паше
и млетачке свом границом
многе силе неизбројне:
1070 „Чуј и слушај мене, војско,
љевше ћу ви ја бесмртна
но сва смртна друга уста
то витештво изјаснити,
која ваша дјела гледам
1075 са Ловћена високога,
мога дома и престола,
којега се в'јенац плави

над облаком мрким горди
и који ми непрестане,
1080 неумирне рате води
с Јупитером громометним:
блеск његове гаси стреле,
и њезину брзолетност
у тренуће мртву чини,
1085 јарост грозну њену узме,
ону силу обесили
од које се свијет тресе,
и океан неуморни
које удар чести трпи,
1090 те се са њом брука, игра
човјеческа слаба рука.
Бој жестоки све једнако
изнад мора по Црмници,
који⁷² код вас бијаше се;
1095 турско мноштво и латинско
не могаше одољети
храброј мишци ваше браће
док посљедни шћаше трајат.
Али неба владац вељи
1100 не кће више правосудним
оком гледат ту неправду
ђе безбожне, ђе тирјанске
руке крвцу праву лију,
већ његовом непреклоном
1105 пут неправде вољом вјечном
Еол роди својом силом
из влажнога океанска
њедра облак мраком мутни,
те га хитри љуто зајми,
1110 с њим уранска поља прекри.
Тек⁷³ додирну лук и тетив
којег кривда Венеције
бјеш' запела и натегла,
и огњену њену стрелу
1115 ње неправда обратила
посред војске њене главне
и окола метнутога

⁷²Код Решетара уместо *који* стоји *ко и*. (Прим. прир.)

⁷³Код Решетара уместо *тек* стоји *те*. (Прим. прир.)

код ријеке под древнијем
приморскијем градом Будвом –
1120 громодржац за лук тегну,
тетив зајми огњеметне
своје стреле смртоносне,
те удрише насред војске
млетачкога дуге стидна;
1125 неизбројну њему војску
поби, свали и разагна.
Тек то моја Богом браћа
са очима угледаше
што огњени гром учини
1130 од млетачке војске тужне,
одма они полећеше,
на њу снажно ударише,
и остатак исте војске
посјекоше и угнаше
1135 у градове покрај мора.
Други сину јошт силније
проз облака ноћне мраке
и удари у Црмницу,
украј Вира на рјечицу,
1140 насред војске Мехмед-паше
Скадранина Бушатлије,
ужди њему цебахану
под шаторе свуколику,
војниках му диже много
1145 бездушнијех у облаке.
У тај исти час на њега
ударише витезови
од Црмнице препитоме,
сломише му војску многу
1150 и са мачем посјекоше,
јошт је више наћераше
те поскака устрашена
у дубоко тихо Блато,
а срамотан Мехмед-везир
1155 у лађама живот спасе.
Оставише чадорове
ћилимима подастрте
и миндере турске меке
у рукама бојем знатне

1160 српске војске непобједне
од Црмнице плодносне.
Тако, војско славородна,
ваше браће јака⁷⁴ рука
са помоћу небодршца
1165 сломи двије силе горде.“
Виле јасни глас престаде,
а захуча гром пушаках
и пјесанах глас витешких
у околу црногорском.
1170 Бојељубна црногорска
војска дома оде листом
једна другој причајући
славу боја бесамртну.
А осташе мртви Турци
1175 и Млечани на хиљаде
кругом гњезда соколовска
да их пипљу гавранови,
сиви орли, соколови,
који им је мекше кљуват;
1180 и да стидни, но ситани,
многи вуци, пси, лисице
приступају ка господи
Млечанима и Турцима
да с заспате њине ноге
1185 њима кожне чизме свлаче
са вуцањем и скубањем.
Еј, стамболски невјерниче
и млетачки срамотниче,
зар мишљасте да је лако
1190 црногорско гњездо развит,
које није ни иза шта
до из цв'јећа побратога
на мегдану мачем свито?
Виђесте ли, отпадници,
1195 да витештва јесу синци!
Громометни цар Олимпа,
чули сте га ђе вам рече
да сједите посад с миром
од те мишце, тога духа,
1200 којему се смрћу играт

⁷⁴Код Лаврова и Решетара уместо *јака* стоји *храбра*. (Прим. прир.)

1205

багатела мала чини,
само *име* славно хранит,
у правој смислу, дјелу,
отачаству – витешкога
срца, душе свету храму.

ПЈЕСМА ДЕВЕТА

Змај Стамбола бјеше љути
већ огњене варовнице
пуштавати оставио
пут гњијезда Србах мала,
5 и делије Босне нагле
бјеху танке српске шарке
умудриле, разабрале
да бијесни сваког года
не јурише истр'јebити
10 дичне горе српско племе;
ал' витештву судба неба
вјечито је одсудила
да без посла витешкога
дан ни сахат не дангуби.
15 Ненавидник б'јеле луне,
сопротивник Византије,
син Мехмеда и кадије,
Скадра паше и везира,
Кара-Махмут Бушатлија,
20 силни везир и гласити –
не даде му црни ђаво
починути и сјест с миром
од крилате српске змије,
која ће му очи избост,
25 не ка приђе, но кад прова⁷⁵
два управо собом пута,
кад удара с војске нешто
на два брдска храбра села,
на Ћурилац и Стијену,
30 и обадва пута њега

⁷⁵У првом (Ненадовићевом) издању 25 стих гласи *нека приђе, но кад прова*; код браће Јовановић *него приђе, кадно прва*; код Решетара *како приђе кадно прва*; овде прихваћено растављање речи *нека у не ка* (у значењу *не као*) приређивача *Просветиног* издања из 1951. (Прим. прир.)

нагрдише и разбише.
Па му на то не да брука
оставити и прекинут,
већ окрену трећу војску
35 окупљати силновиту
да срамоту свети своју,
и нахију брдску вељу,
Бјелопавлић поносити,
тад отету његовојзи
40 острој сабљи, грозној руци,
да је њима опет пода,
и њу уздом тешком својом
да заузда он троструко.
Па кад љуте и кржаве
45 скупиле силне Малесије
тријест хиљад бројем војске,
онда везир величаво
отправио гордо писмо
на главаре Горе Црне
50 и владику Петра њина.
Овако им силни пише:
„О владико и главари,
крајичне се крвљу ствари
мијешају и преврћу;
55 сада к једној, сада к другој
побједа се вије страни,
ал' њу више путах фата
мноштво људи него мање –
она драже к њима трчи.
60 Кара-паша – ви га знате –
вама пишем Бушатлија:
Ја сам кућом од старине
силни везир бегајлија;
ја у трону витешкоме
65 сједим знатна Скендербега
и његовим духом, сабљом,
којено сам насл'једио,
противнике гоним моје;
Отманова челикова
70 пред мојом се у липову
подвргнула остра сабља;
ја и Стамбол, и он мене

подједнако чествујемо;
нит' Отмана име држим
75 врховнијем над мојијем;
саме Меке храму свету
што се клањам – више ником.
А свијету цијеломе
то свједочит јасно може
80 сила царска коју добих:
посјекох је сабљом бритком,
и везира три велика
које храброст моја хитра
ропством узе и уфати.
85 Откад чврста моја рука,
сабљу држим, припасујем,
знала се је моја раја,
није смјела никуд врцат,
нит' се коме прибијати;
90 то ни посад бити неће
док витешка моја рука
моју остру сабљу креће
пут мојега славна рода
и имена противника.
95 Брда сва су од старине
била моја права раја;
сад чујете ка се дижу
против мене на оружје.
Њима кратки ум кажује
100 да се оће одржати
непобједној мојој војсци.
Њих је оно помамило
што ме двапут повратише
су помало моје војске;
105 стога мисле, варају се,
да су силу сваком знатну
тобож моју поб'једили;
а не знаду кукавице
јер је очи јошт њихове
110 ни виђеле сву нијесу.
Озбиља сам сад велику
страшну војску окупио.
Мислим с мојом силном војском
на сва Брда ударити

115 да их на пут раје праве
моја остра сабља метне,
да се опет не преваре
на владалца свога права
раја пушку исправити.
120 Но, владико и главари,
сви ме ово добро чујте
и у главу паметите:
немојте се преварити
да помоћи Брдма дате
125 или њина кога роба
међу собом да пуштите;
чувајте се змије љуте,
знатна Скадра и гласита,
да вам њени зор огњени
130 очи црне не изгори;
већ будите мене прави
на границу пријатељи.
Ако л' тако ка вам пишем
ви нећете учинити,
135 но с' у брдска против мене
дјела мутна усплећете,
кунем ви се сабљом, здрављем,
срећом, Меком и Медином,
везир Скадра Бушатлија,
140 како Брда згазим, спрштим,
ропству, огњу, сабљи предам –
одмах ћу се с мојом љутом
Арбанијом подигнути,
вас, ка Брда, листом ћерат,
145 робит, сјећи и палити.“
Кад владика с главарима
силна паше писмо прими,
онда на њем договоре
храбре, умне учинише,
150 па Махмуду хитајући
на његово упорито
отписаше писмо тако:
„Што нам пишеш, Бушатлијо,
силни пашо и везире,
155 е си силну многу војску
окупио и подига,

са њом мислиш ударити
на нахије наше брдске
да их робиш, огњем палиш
160 и сијечеш остром сабљом –
то све бити, ал' не бити,
може, пашо Бушатлијо,
опалит их, ал' погинут,
ал', ка приђе, срамотно се
165 без образа повратити.
Што л' нам пишеш и будалиш,
те говориш то у писмо
да Брдима, нашој браћи,
не будемо у помоћи –
170 ти знаш добро, силни пашо,
да ми ближе од њих браће
по витештву и по крви
не тражимо, ни имамо,
и зато се, ко их трне,
175 бит оћемо до једнога,
крв се наша неће штеђет
за обрану њину пролит.
Твоју силу, твоје претње
црногорско ухо, око
180 нити чује нити види;
но сврх свега ман'⁷⁶ се Брдах,
силни пашо Бушатлијо,
да се људска крв не лије
и потоке сузотечне
185 да не сипје право људство,
да жалостан са проклетством
глас пут неба не пошиљу
родитељи увређени
и ћечица уцв'јељена,
190 љубе, сестре оцрњене
на онога ко им срца
са душевном раном рани.
Ако ли се бешчовјечна
тога дјела проћи нећеш,
195 ти кријући и лупешки
немој твоју силу дизат,
већ витешки нама кажи

⁷⁶Код Лаврова и Решетара уместо *ман'* стоји *проћ'*. (Прим. прир.)

како јунак, који јеси,
те заједно нас с Брдима
200 ћерај, с'јеци, гори, роби.“
Дрзновено писмо Србах
када горди везир виђе,
троструко му узавреше
са јарошћу мушке прси,
205 па топовма хабер даде
да подиже силну војску
на нахију Бјелопавлић.
Кад главари и владика
топе силне и јаросне
210 силна паше дивно чуше,
онда брже књиге танке
у свакоје племе редом
написаше, отпратише
на племенске барјактаре,
215 војеведе и сердаре,
на кнежеве и војнике:
„На ноге се, Црне Горе
гласовити соколови,
е нам турски ударише
220 витезови и змајеви
да попале и истраже
листом Брда до Острога,
и со тијем нашу прву
славу бојну и витештво
225 да помраче и обруче
пред свијетом витешкијем;
већ на ноге, ка и свагда,
да и отлен, ка одсвуда,
побиједје славогласне
230 неувехле в'јенце дичне
поберемо, донесемо.“
Боја жедни, славе жељни
Црногорци, кад зачуше
што им писма кажу, гласе –
235 на лагане хитре ноге
одлећеше ка на крила
за владиком, за главарма
док у Брда долећеше;
на Слатину табор војсци

240 поставише храброродној.
У то везир силни приспје
и постави око војсци
супроћ војске црногорске
по бријегу Зете тихе
245 докрај Спужа града тврда
и до горде красновидне
Височице двојеглаве.
Двије војске у околе
по неђељу стале данах,
250 витешке се сваке игре
играјући момчад врсна,
а главари обадвије
вијећ чинећ непрестано
којино ће које умом
255 и хитрином надмашити
на крваво битке поље.
Али храброст Кара-паше
не кће више то растезат,
већ владици, војводама
260 црногорске војске посла
да је удрит намислио
једнаести ијунија⁷⁷
са свом војском бојеносном
на гласито мартинићко
265 село, крвљу прослављено.
Кад владика, старјешине
Кара-паше глас зачуше,
онда хитру своју војску
на Слатину бистроходну
270 окупише и довеше⁷⁸,
па им Петар поче умни
говорити ријеч ову:
„Сви видимо и чујемо
какав страшни трудни данак
275 сјутра све нас очекује,
колико л' се крвце хоће
од витеза да пролије

⁷⁷У првом (Ненадовићевом) издању уместо *ијунија* (исправка браће Јовановић) стоји *и јунија*. (Прим. прир.)

⁷⁸У првом (Ненадовићевом) издању уместо *довеше* (исправка браће Јовановић) стоји *доваше*. (Прим. прир.)

док се жедни лаф скадарски
њом зајази и напије.
280 Нам не треба на то гледат
што је Махмуд прошлих љетах
силу царску раскрхао;
у то смо га ми претекли
и далеко надмашили.
285 Он истина да је храбри
од икаква турског сина
и да много силе има,
ал' му проћ нас ништа неће
то служити и помоћи
290 ако ђеца и синови
ми првијех витезовах
Црне Горе узбудемо.
Крв њих њина, ка нас наша,
боли једнак кад се лије;
295 у њи војске тријест хиљад,
у нас ништа до четири;
с њихове ће стране више
мртва пасти, крви с' пролит;
приђе ће се додијати
300 њима крвцу него нама
на мегдану просипати,
јер колико они желе
да нас зајме и добију,
нас је трипут већа жеља
305 одбранит се и добити.
Правду небо вјечно брани,
а неправду ћера, ломи.“
Црногорци, ка и свагда,
Божје вјере међу собом
310 уфатише истините
да помријет свиколици
на мегдану оће драже
него с њега уступити
турској мишци корак земље.
315 Пак пођоше са Слатине
у Мартинић село знатно,
ђе им бјеше везир каза
е ће са свом силом удрит.
У Мартинић ноћцу једну

320 обноћиште учинише.
Но кад сјутра зора сину
и породи свјетородни
исток данак бјелосјајни,
тек Аполон живоносни
325 бјеше своја дуга крила
раширио и пуштио,
те огњена трептијаху
испод свода плаветнога
бесконечна и висока
330 Уранова сведржећа
и шаторовидна храма –
грозни Махмут силу крену
од табора свуколику
широкијем друмом, пољем
335 управ к селу Мартинићах.
Црногорци кад виђеше
Махмутову силу страшну
ђе се пут њих окренула,
вјешто хитри западоше
340 проза село Мартиниће.
У то везир с војском удри
и по села огњу даде,
ону полу не да војска
црногорска и с њом брдска,
345 већ са огњем жестокијем
војску љуту устављају,
и са њом се по мегдану
гоне мачем крвавијем.
Турци плећи пет шест путах
350 обраћаше да побјегу,
ал' им храбри везир не да,
већ их сабљом непрестано
на витештво ћера, гони.
Седам сахат бој једнаки
355 продужа се међу двије
храбре војске неустрашне;
седам сахат све једнако
црна крвца враше хитро
проз обије бојне војске.
360 У вријеме свега боја
један витез на другога

с голом сабљом, јатаганом
наскакаше, крв лијаше.
Свезнајући, други нитко,
365 знат то може истинито
колико се унапријед
шћаше бојак прекрвави
продужити и водити
да не доби Кара-Махмуд
370 у лијево плеће рану
од шарице правогођне
црногорске непромашне.
Како рану везир доби,
одма бјежат поче горди
375 са мегдана упорнога,
а за њиме сва његова
Малесија бојем хвална.
А хиљаде четири се
за њом Србах напуштише
380 низ потоке мартинићке;
дуге пушке већ од огња
жестокога не могаху
напуњати ни носити,
већ их бјеху потурили,
385 а пламене у рукама
остре маче потргоше –
издвајаше силу турску
по горама и по пољу.
Сад, Ловћенко посестримо,
390 немој да ти дим пушчани
смете виђет храбра дјела
витезовах Црне Горе.
Турке храбри Црногорци
док се смрче непрестано
395 све сјекоше по мегдану,
а с остатком везир умче
у Спуж знатни на граници
са срамотом и са стидом.
Црногорци славносни
400 с мегдана се повратише
са добићем великијем,
с барјацима и пушкама
које Турцма уграбише.

Ту цијене турског меса
405 оста псету и звјерету
да без плате њега једе,
колик' игђе и на једну
месарницу мачем родну,
међу Србма и Турцима.
410 Величаву горду влацу
тек зарасте и пребоље
рана њему ударена
на мегдану мартинићком,
одма скочи ка помамљен
415 сјетећи се прве славе
коју бјеше задобио
сабљом бритком и витештвом,
пак посљедње опет бруке
коју њему привезаше
420 на мегдане Црногорци,
те срдито поче зборит
пред диваном и народом:
„Алах бруке вјечне моје
и срамоте нечувене!
425 Ко ми славу и витештво
данас узе и помрачи?
И ко доби војску моју,
с којом цару на мегдану
отех седам пашалуках?
430 Ко л' ми славе гласе јасне
у срамотне преокрену,
и са бојним мојим в'јенцем
ко њег' главу недостојну
увјенчава и окиће?“
435 Бушатове задојене
славом прси и мишице
више трпјет то не могу,
па с громовах скадарскијех
јеком гласном и књигама
440 скупџи више много војске
него првом што имаше
под барјаке своје ратне,
па пред војском љут, јаростан,
са стидљивим изгубљеним
445 лицем стаде, поче зборит:

„О војници, прва моја
славо, дико и поносу,
а потоњи стид и бруко!
Камо ваша храброст прва
450 коју са мношћем кажевате
на свакоје ратно поље?
Камо ваша слава, дика,
са којом се одличасте
пред народе друге земне?
455 Ће оружје ваше сјајно,
са којег досад славом
свијет цјео грмијаше?
Ко његову древну, нову
славу затмје и помрачи?
460 Ко л' потоке храбре крви
наше браће просу црне
у бој врући без замјене?
Јер часније, поштеније
не живјети на свијету
465 но ту бруку и срамоту
да нам влашка крв не плати.
Она једна може таму
са имена нашег сјајна
пред свијетом ту очистит;
470 она једна може прво
грозно име за душмане
оружију нашем дати.
Сад посљедњом, храбра војско,
вас све листом ја искупих
475 да скадарску љуту рану
од кавура осветимо.
Ако ово храбро дјело
не свршимо како мислим,
поклањат се више нећу
480 трону неба, него ада.“
Онда храбри Малисори
владаоцу своме љуту
једногласно започеше
говорити ову ријеч:
485 „Готови смо, храбри пашо,
ђе нам речеш крв пролити
за поштење главе твоје

и имена Скадра знатна.
Крв та иста храбра тече
490 проз срчане наше жиле
којано је подизала
наше претке на витештво
под барјаке Кастриота.
Ти си ону исту мишцу
495 преглу, чврсту и витешку
с нам' уједно насл'једио
арбанскога св'јету знатна
војеведе и витеза
и војниках његовијех.
500 Не треба нам духом, мачем
клонивати ни падати,
иако смо једном с поља
мегданскога уступили;
властитељ је то природе
505 у законик свој вјечити
оставио, наредио
да свакоме смртоносну
невјерицом срећа буде
ђе се нигда он не нада.
510 Већ ти умно нас разреди
да удримо с сваке стране
на нахије и племена
спрам нас мале Горе Црне,
да ти рану ту душевну,
515 смрти тежу, извидамо.“
Онда Махмут-паша хитро
на шесторо војску своју
разредио за главарма:
једну даде Абдул-бегу,
520 гусинскоме владаоцу,
три хиљаде витезовах –
да с њом држи и устави
те пиперске витезове
да не могу помоћ дати
525 Црној Гори кад он удри;
другу даде Ахмет-бегу,
Елбасана началнику,
три хиљаде, ка Абдулу –
да се са њом витез каже

530 спрам нахије Б'јела Павла
 да ни она Црногорцма
 у невољи не прискочи;
 Јусуф-бегу трећу даде
 од Дибрана извјеснога,
535 три хиљаде храбре војске
 да се са њом код Жабљака
 јави брже и покаже,
 и нахију Ријечанску
 да остави, са њом смете
540 да не могу браћи помоћ;
 а четврту паша даде,
 да је води проћ Црмнице
 да њу смете и остави
 од крвава с Турцма боја,
545 Хасан-Хоту, бегу храбру,
 и њем' војске три хиљаде.
 Па четири војсковође
 кад са војском одвојио
 да готови буду поћи
550 кад им рече проћ нахијах,
 онда брже књиге двије
 на крајинска два витеза,
 херцеговске поглаваре,
 написао, отправио:
555 једну граду никшићкоме
 Мушовићу капетану,
 другу Мурат-капетану
 од крајична Колашина.
 Везир њима витез пише:
560 „Чујте мене, два витеза,
 два крајични капетана,
 ја сам силну војску моју
 окренуо разјарену;
 са свом силом хоћу удрит
565 на заклету противнике
 турске вјере и имена.
 Већ на ноге, браћо Турци,
 два витештвом знатна бега,
 окупите војске ваше,
570 ставите их по границе
 од Грахова до Гусиња

да на себе уставите
Цуце, Кчево и Пјешивце,
храбра Ровца и Мораче,
575 да на муку не прискоче
кавурскојзи војсци малој.“
Како горди књиге спреми,
капетани истурише
осам хиљад своје војске
580 на Грахово спрема Цуцах
и на Сливје спрам Пјешивца,
против Ровца и Мораче
на Јаворје поносито.
Везир бега сва четири
585 одсла с војском наређеном
на четири погранична
српска гњезда и нахије.
Па одмаха Ибраима
зовну пашу, брата свога,
590 и Османа пашу храбра
од Каваје древна града,
и Хасана од Тирана
бојем славна храбра пашу,
од Призрена славна града
595 сестричића Мурто-пашу,
братанића јоште млада
Мехмед-пашу Бушатлију;
те одмаха су пет пашах
везир војске бојне диже,
600 четрдесет и три више
што хиљадах за њим пође.
Црногорци, свагда справни
к боју славну и к мегдану,
угледаше са границе
605 турску војску пут њих гредну,
те војници сви одмаха
са владиком и с главарма
вијећат се окупише
ко ће силу Махмутову
610 дочекати и разбити.
Па разумни вијећ брже
свијећаше, утврдише
да пропуште турску војску

нека Крусе, село мало,
615 све похара и попали
да се боље ненаситост
турска здражи и раздражи,
а катунско храбро племе
и нахија непобједна
620 да на врху Бусовника
стане листом сваколика,
кад на Крусе Турци удре
да је могу виђет дивно,
а кад Турци пут ње кину,
625 нека ђоја крене бјежат;
но кад барјак турски хитри
на Бусовник трепне крилом,
тад да хитро и ваљатно
удре храбри Катунјани
630 с чела љутој Арбанији,
а с деснога и с лијева
да једанак краја удри
друга војска црногорска
на сриједу турске војске
635 да је збуне и прес'јеку,
и везира међу собом
двије војске да оптеку
не би ли га како храбра
надјачали и посјекли.
640 Ратоборци тек пођоше
на речена мјеста сјести
там' чекати глас крвљења,
у то везир су пет пашах
на Крусама удри снажно,
645 попали их како муња
огњеродна из облака,
без никакве бојне муке
и просућа крви храбре.
Но кад зазре ђе се вије
650 на Бусовник барјак српски:
„Јуриш!“ – силној војсци викну –
„е кавурин сав побјеже;
не смије се обавезат
нити с нама бој учинит.“
655 Па трчећи њима каже

голом сабљом те ријечи
с њом мјерећи пут барјака
на Бусовник трептећега.
Војска силна, славом ратном
660 опијена, задојена,
брже трже и натеже
ћерат војску црногорску:
зар помисли да се неће
с њом виђети ни сусрести
665 док на пјену мора дође.
Но кад дође и изиде
на врх горе Бусовника,
ту нагази на крилату
и катунску љуту змију.
670 Катуњани хитро јуриш
ка орлови брзолетни
учинише к војсци турској;
ње витезе барјактаре
и остале человође
675 посјекоше умах многе,
и сву другу силну војску
поузбише и сломише.
Када други Црногорци
угледаше турску војску
680 ђе је зорни саломише
Катуњани, браћа њина,
одмах они на средину
ње удрише неустрашно,
и по пола војску турску
685 раздвојише, пресекоше,
и потоке турске крви
отискоше многе тећи
низ Бусовник, мегдан знатни.
Па међу се турске војске
690 шест хиљадах са везиром
затворише, облећеше,
и са сваке на њу стране
кидисаше ратољупци.
Ал' се не да храбри паша
695 и шест хиљад изабране
са њим војске што му бјеше,
већ се пушком, сабљом, мачем

и пламеним јатаганом
бесамртно храбри бране
700 од српскога врућа боја
и витешка јуришања.
Силна пашу девет ранах
жестокијех допадоше,
ал' се јунак на невољу
705 не подаје ни упушта,
већ једнако на витештво
ћера, гони војску своју;
оће с остром сабљом својом
да пут себе и војницма
710 проза српску непроломну
војску нађе и прокоси.
Док десета пуче бистра
вјерна шарка црногорска,
тере силна Кара-пашу –
715 свијетла му вазда била –
дивно згоди и погоди
баш са двије своје љуте
синџирлије уширлетне,
тер му десну по кољену
720 ногу скиде и откиде.
Када везир силни паде,
војска му се сва препаде,
утули се у њој пламен
витешкога духа, мишце,
725 а свуд врсни Црногорци
на њу силно налећеше
откуд приђе ко могаше.
И у тренућ ока лаки
неста пушке плам огњени,
730 неста мачах сијевање,
неста јаук витезовах,
неста листом војска турска –
пиличника не утече.
У тренућ се виде силна
735 глава паше великога,
сабља бритка и три пушке
у владике Петра руке;
у тренуће српски сиви
соколови и орлови

740 на хиљаде турске главе
њином мишцом посјекоше,
на дар вожду понесоше.
А за другом турском војском
те побјеже са мегдана
745 у погоњу поиграше,
и на бари⁷⁹ турску војску
поломјену сустигоше;
ту ми у њу јуришише
и пољем је широкијем
750 прићераше, бијући се
и не малу крв лијући,
док нагнаше силу турску
на Ситницу скленовидну.
Када дошли на Ситницу,
755 не би коље турској војсци
тражит мосте и бродове,
већ ће сила у бјежање
на бријегу дотрчаше,
ту у воду устрашена
760 без узмака ускакаше.
Мостови се многи месни
направише, утврдише
преко воде, од једнога
до на други управ бријег;
765 што сломјене турске војске
оста остру мачу српску,
то Ситница поморила.
Ту ранише Ибрахима
пашу, брата Кара-паше,
770 и његову шћаху главу
ту посјећи ка му брата,
но прискочи Кнежевићу
Љешкопољац попе Јово,
тер на плећи пашу диже,
775 и рањена њега љуто
преко воде на ту страну
тад пренесе, и однесе
у град тврди Подгорице.
Са Ситнице Црногорци

⁷⁹Приређивачи *Просветиног* издања из 1951. године сматрају да је *бари* штампарска грешка и исправљају у *Бери* (село изнад реке Ситнице). (Прим. прир.)

780 славородни, њом задојни,
 вратише се натраг своме
 тврду стану и владици,
 пак отолен с њим весело
 у слободно своје гњездо
785 отидоше с вишом славом
 но и једна дотадашња
 са мегдана црногорска
 војска дична, славна, хвална,
 носећ собом знак добића –
790 главу Кара-Махмуд-паше,
 Арбаније знатна влаца
 и везира цару грозна,
 са барјацма и осталим
 неизбројним задобићем.
795 Франца Првог син велики
 и Вијене трононосне
 владац збиљски по дјелима,
 цар Леополд бесамртно
 живи славним спомињањем
800 у народу црногорском
 за прах што им даде исти
 у витешку њину муку,
 којим силу те аждаје
 од Бојане тихотечне
805 раскрхаше, посјекоше.
 Док витештвом и са слогом
 ваше прси, Црногорци,
 дишу, храбре пофаћају,
 дотолен ће змај стамболски
810 и остали ваш противник
 са мегдана бјежат стидан,
 разбијена чела, главе,
 поломљених, попаљених
 хитролетних крилах, перах.
815 То једино, друго ништа –
 ваша дјела сјајна, славна –
 пред витешким чини св'јетом
 да вјекови њих славенски
 један другом сви предају
820 са чуђењем и с похвалом,
 дичећи се пред свијетом

825

са мишицом славе храбром,
која, танка и нејака,
не преклони вјечно себе
пред грознијем влацем луне
и великим Венеције
кнезом, дуком упорнијем.⁸⁰

⁸⁰Код Решетара и у *Просветиним* издањима (1951, 1967) *Пјесма девета* има 829 стихова, а у првом издању има 827 (ненумерисаних) стихова. Грешке су направљене лошим нумерисањем стихова 405–410 и 695–700. (Прим. прир.)

ПЈЕСМА ДЕСЕТА

О богиње пјеснопјења,
Аполона подручнице,
којих луче свјетлосјајне
на глас лире често теку,
5 сјајну зраку барем малу
у мој ума храм претавни
отправите и бјесните,
да његово представљење
не обија по мрачности,
10 ка крилата хитра тица
кад без очих, вјечним мраком,
лети тражећ' непрестано
виђет сјајно лице Феба.
С вашим њежним умним вјетром
15 оджените густу таму
са зјенице моје умне,
дајте гласак барем мали
муклој мојој слабој лири
да га српско ухо чује
20 ђе српскијех витезовах
њина дјела бесамртна
гласи, поје с искреношћу.
Тек што трудна црногорска
бјеше мишца крв престала
25 на мегдане с Турцма лити
за слободе сјајно име;
тек што бјеху јатагани,
сјајни мачи и анцари
од крви се црне турске
30 очистили и отрли,
и јаросни улећиват
у бојничке прси турске
неколико оставили –

35 док ево ти нове силе,
новог чуда нечувена.
Ајакчио бич свијету,
дух Атила, Александра
у својему роди сину,
40 кога Гала дух немирни
к себе узе и пригрли,
и метну му властољубном
својом руком своју круну
на главу му крвожедну.
Бонапарте мача замах
45 све Европе круноносне
троне горде и престоле
у витешку крв задави;
све њих круне са грабљивом
руком Париз к себи узе,
50 те их тури на поносну
владаоца свога главу.
Али тврду трону Славе
Славјанина мишца не да
покликнути ни паднути
55 пред Паризом надутијем,
већ ђе гође син Славенства
са слободе родним духом
пофађаше и дисаше,
свуд мач голи против Гала
60 ненасита, завидљива
из ножнице своје трже,
и бојеве крволитне
на све стране с њим запали
својом мишцом бојељубном.
65 Док с' одједном помолише
и спрам српске Горе Црне
Ските хитри галебови
на невтунска сјајна поља,
којијема непостојни
70 Еол бјеше брза крила
раширио, растрептио
да се брже стану с браћом
једнородном Славјанима
ћерат Гала племе гордо.
75 Тек виђеше Црногорци

да им сјевер, глава скитска,
са помоћу иде ћерат
прелакома, човјечества
страшна врага ненасита,
80 одма брже са границах
полећеше огњевито,
на приморске шест градовах
насрнуше соколовски,
и с помоћу бојељубне
85 родне браће Приморацах
све шест брже с крволићем
на јуришу освојише,
и противне неизбројне
врхом свога остра мача
90 војске много и главарах
изгубише, посјекоше;
а остаци из градовах
спасоше се стидним бјекством
пут Рагузе древне знатне.
95 У тај доба стаса флота
у Конавла дична ушће,
ђе о међи Боке славне
и Рагузе сваком знатне
Адријатик ломи своје
100 са јарошћу ускипљене
вале мрачне и брегове.
Је ли више оћутила
у минути тој радости
Јаковова⁸¹ душа света
105 кад Јосифа позна сина
него храбра црногорска
кад Олега, Светослава
праунуке, прапотомке,
родну браћу Русе виђе
110 ђе са њима своје знаке
и оружје громко сјајно
диже Боком, Далмацијом
ћерат тога који дуги
ланац тврди начињаше
115 да Европу у њ закује?

⁸¹У првом (Ненадовићевом) издању уместо *Јаковова* (Решетар, *Просвета*) стоји *ја какова*; код браће Јовановић *Јаковљева*. (Прим. прир.)

Тек се руска, црногорска
непобједна војска см'јеша,
Илирије брже дука
тријест хиљад војске посла,
120 све Француза изабрана,
а Делгога пред њим', вјешта
генерала и ратника,
Црногорце с врућим бојем
да ужене у њихове
125 тврде горе и предјеле,
а русијску војску храбру,
које мало числом бјеше,
да са суха краја зајми
у њихове громоносне
130 низ широко море лађе.
По Мармонта власну гласу
паде Делгог силном војском
на Дебели дуги Бријег
међу Боком и Рагузом,
135 а русијска, црногорска
војска станом бјеше пала
близу града од Новога
на широка Суторине
равна поља и цвијетна,
140 којих круте тврде прси
непрестану борбу чине
и побједу одржају
над јарошћу океана.
Тек противне двије силе
145 једна другу видијеше,
обије се окренуше
једна хитро против друге,
и у среду круте горе
јаросне се састадоше.
150 Бој се просу из редовах
како муња из облаках;
Црногорац к земљи паде
и ваљатни руски јегер,
а Франције сила крену
155 да поб'једи и продере,
ка се свуђе научила.
Ал' славјанска војска не да

ласно в'јенце с поља битке
противнику однијети,
160 иако је мање бјеше;
већ се бије преодважно
и француску крвцу лије.
Док славјански громи с мора
запламћеше пут Французах,
165 а глас Руса, Црногорца
уједно се хитро сали:
„Ура! јуриш!“ Напред мушки
сва славенска са витештвом
распаљена војска крену
170 пут Французах са јарошћу.
Не би кадра мишца Гала
одржат се крволитну
полијету Славе мача,
већ уступи поб'јеђена
175 с крволитна поља битке,
а за њом се пушти хитри
Црногорац, боју вјешти,
проз рагуска дуга поља,
густе шуме и потоке.
180 Ту Париза неизбројни
син погибе и крв проли
од славенске бојне руке.
Све области дубровачке
приклонише гордост своју
185 пред остротом пламна мача
и осјенком громородном
од барјаках Руса, Срба.
Цавтат древни на јуришу
са крвљењем освојише.
190 Када Делгог виђе храбри
да Славјанин не уступа,
но једнако њега гони
и француску крв просипље,
препаде се да Бергата
195 крјепост тврду не уграбе,
којано је Дубровника
глава и штит громометни,
па похита к њојзи брже
су војниках дв'је хиљаде,

200 те се у њу сакри тврдо
бранит себе и војнике
и Рагузе главна града.
Кад Славјанин прозорљиви
позна Гала хитру мисо,
205 сву Франције другу војску
угна бојем у Дубровник,
па полеће три хиљаде
црногорске изабране
и јегерах шест стотинах,
210 те на Бергат и Делгога
ударише неустрашно.
Ал' се вјешти војсковођа
су војниках дв'је хиљаде
не да ласно граду примаћ,
215 камоли га освојити,
већ се топом огњедишним
и оружјем другим брани
вјешто, храбро, бесамртно.
Но може ли људска слаба
220 сазидати рука крепост
која ће се одржати
пред витешке прси Славе?
Црногорци и јегери
јуриш сложно учинише,
225 и шанцеве прве тврде,
који бјеху штит тврдиње,
с муком тешком и са крвљу
освојише и отеше,
и хиљаду војске храбре
230 и главарах посјекоше.
Ал' се Делгог са хиљадом
из крјепости мушки брани;
но ни крјепост, ни одважност
не могаше њега храбра
235 од славенска мача скрити,
веће града брже сјенком
ратоносни барјак Славе
прекри крилма и осјени.
Делгог смртну славу доби
240 с голом сабљом у рукама
од шарице црногорске,

а његова листом војска
у тренуће поста храбра
руци Славе робом, гробом.
245 Тек славенска једнородна
узе војска непобједна
град Бергата на јуришу,
и у њему противничких
тријест топах убојнијех,
250 онда топе хитро брже
намјестише, обратише
пут гордога Дубровника:
с једне стране вожд Вјаземски
и владика Петар храбри
255 Дубровника сташе бити
огњеносним громовима;
с друге стране Сењавина,
мора владац, мора витез,
сипје на њег' морске гrome
260 непрестано јечне, страшне.
Страшно оку, уху смртну
бјеше гледат то, слушати
када топи морски, горски
бјеху дуге огњевите
265 у једноме дугу колу⁸²
изм'јешали и салили,
и огњене њине р'јеке
кад пучина у дебело
своје сиње огледало,
270 пола више, пола страшње
људску оку кажеваше.
И од дима огњенога
што се бјеше подигао
од гласита топа, пушке
275 од вароши дубровачке,
коју бјеше црногорска
у прегону с Французима
упалила храбра војска,
плам се једнак непрекидни
280 бјеше с пламом свеза кругом
око тврда Дубровника.
Глас хиљадах ратне ђеце

⁸²У првом (Ненадовићевом) издању уместо *колу* (исправка браће Јовановић) стоји *кому*. (Прим. прир.)

дневно ноћно чујаше се
од јуриша, од обране.
285 Већ топовска јака зрна
бјеху зиде тврда града
из темеља заљуљала,
и кумбаре огњекрилне
град пламена насукале;
290 већ житељи, војска градска
бјеху тешком глада смрти
неставати у њ почели,
и грабит се око јела,
ка планински ненасити
295 љути вуци и звјерови
када мршу једно другом
из јаросне руке граби;
глас се свуда већ могаше
међу војском и грађанма
300 од предаје чути јасно –
да не стаса у мах исти
разјарени Мармонт дука
су двадесет хиљад војске
у помоћи Дубровнику.
305 Кад славенска војска виђе
Дубровника крепку помоћ,
наусрет јој брже посла
пет хиљадах српске војске,
а остала с руском оста
310 град Рагузе у страх држат.
Пет хиљадах црногорске
сретоше се бојне војске
са Мармонтом и с француском
на Ријеке црну мосту.
315 Тек се сташе, бој се роди;
Француз с једне, Србин с друге
стране огањ живи усу.
Ријеке се брже струје
бистре с крвљу изм'јешаше
320 и црвене сташе тећи,
и од мртвог људског трупја
стаде хитре вале ломит.
Бој три дана све једнако
непрестано пламће љути

325 с два бријега Р'јеке бистре;
преко ње се непрестано
два противна густа дима
упираху надлећући
на њихова пушкородна
330 смрт носећа хитра кола.
Два оружја треск и клепет
потресаху устрашену
стрмотечност воде ладне,
тере страхом обузета
335 прекидаше⁸³ често иста
природну јој течност чинит
измеђ двије љуте силе,
измеђ много мртва трупја,
испод страшна плама, дима,
340 које ратник на ратника
са јарошћу изливаше.
Него сила вјешта, храбра
преодоље и продрије
преко дуга моста Р'јеке
345 с много крви на јуришу.
Мање число витезових
Горе Црне поврати се
к својој војсци код Рагузе,
али опет славом ратном,
350 те јој каже да с Мармонтом
много храбре војске иде
у помоћи Дубровнику,
него да се брже војска
сва њихова умах скупи
355 да Мармонта срету бојем.
Крепке мишце Славенина,
војске руске, црногорске
десет хиљад у ред стаде,
те код тврда Дубровника
360 дочекаше грозна дуку
Илирије и Рагузе.
Ал' његову јарост љуту
зауоставит не могаше,
већ он силом неустрашно

⁸³У првом (Ненадовићевом) издању уместо *прекидаше* (исправка браће Јовановић) стоји *прекидоше*.
(Прим. прир.)

365 удри, кину и наврије;
а врата се Дубровника
отворише тек виђеше
да им иде помоћ многа
са њиховим гордим влацем.
370 Црногорска, руска војска
измаче се, и стан метну
на висину Дебелога
познатогa бојна Бр'јега,
да Французе из градовах
375 поизвуку и измаме.
Како Мармонт виђе горди
да уступи син Сармата,
не стави се да га мами,
но помисли да уstraшен
380 хоће бјежат без обзира
пред оружјем његовијем,
те се с војском из градовах,
с топовима и с захиром
како мрачни облак јохну,
385 и на тврди стан славенски –
раздражени побиједe
бојном славом коју мњаше
да ће мачу славенскоме
узет с врха природну му –
390 рупи с сваке стране снажно.
Ал' славенски неуморни
хитри орли, соколoви,
који в'јенца витешкога
с главе пуштит нигда неће
395 док Урана име траје,
Мармонтову силу горду
раскрхају и пос'јеку,
топовах јој десет узму.
Француз, стрављен и уstraшен
400 од мишице Славенина,
са мегданског поља умче;
Витаљину, село мало,
у бјежање исти прође
све гинући, крв лијући;
405 на високо Вучје Ждр'јело
оприје се горди опет

Славјанину непобједну;
ту, ка игђе, бој крвави
плам оружја са јарошћу
410 ужди рука Славе, Гала,
дим у диму, плам у пламу.
У том боју упорноме,
сјем остале војске, паде
Ускоковић Стано витез,
415 војевода од нахије
именосне Љеша храбра,
Зете равне војеводе.
Црногорци кад виђеше
да им витез и војевода
420 од Француза руке паде,
увређени нападоше
с острим гвожђем у рукама
на редове Гала чврсте.
Француска се њих витештвом
425 сва забуни храбра војска,
те смућена бјежат трже
пред славенском руком брже;
славенски је мач сијече
док је мрачне ноћи руке
430 у дебело мрачна своја
скрише њедра и осјенку.
Црногорци ноћно себе
стан савише на Фратарско
равно Поље код дубраве,
435 а според њих руски солдат
подалеко крајем мора.
Него Мармонт и Лористон
совјет хитри тајно сплету
да кријући с војском удре
440 на стан војске црногорске
и владику храбра њина
не би ли га изненада
како смели, распрштали.
По савјету и по плану
445 два превјешта генерала
ударише с војском својом
на ратнике гњезда српског,
ал' Французу све зафајду,

јер јошт сунце шести сахат
450 хода свога не бијаше
прек' Урана учинило
на зефирна хитра крила,
а Француз се опет мало
с упорнога поља битке
455 са свом силом натраг врати.
И ту њему мишца српска
на равному пољу узе
шест барјаках, шест топовах,
осам стотин ратне ђеце,
460 официера и солдата,
и једнога храбра, умна
војсковођу генерала.
Али опет око пење
Мармонт дука и Лористон
465 спрам славенске двије војске.
Црногорци и Русаци
ноћно око свој дигоше:
на мору се Рус одвезе,
Црногорац стан измаче
470 според града од Новог
на Камено храбро село.
То све навлаш хитрост вождах
славенскијех све чињаше
да Мармонта даље с војском
475 од шанцевих и градовах
приодмаме и одвуку,
да се њима шире буде
и удуже с њим ћерати,
и да војске обадвије
480 виде управ, без кривења,
у градове и шанцеве,
ко ће поље од бијења
оставити и утећи –
ал' Славјанин горду Галу,
485 али ови њему храбру.
Мармонт гласни и извјесни,
кому сјајни мач и копје
у рукама бјеше дао
цар Франције св'јету грозни
490 да са њима в'јенце славе

на мегданска поља бере,
да под њима храм Галије
вјечно, славно, бесамртно
у људствама траје, живи –
495 тек Славјане поред себе
у станове не увиђе,
крену војску да их тражи,
да их гони док их могне
с витешкијем оком узрет.
500 Брзо приспје на извјесна
Суторине бојем поља,
и на њима сrete храбре
дв'је хиљаде руске војске,
којано се бјеше дигла
505 да га мами и привлачи
код окола црногорске,
којано се бјеше дивно
уредила, намјестила
да с Французма крв пролије.
510 Непобједну руску војску
Гала сила одсвуд стиште
и оклопи редовима,
ал' природна храброст Руса
са оружјем у рукама
515 листом паде, но поштено,
од Мармонта неизбројне
војске вјеште, учне боју.
Руса храбра што претече,
то француском умивено
520 црном крвљу поврати се
све рањено и уморно
у крјепости новског града.
Мармонт ноћцу преноћио
на суторска поља дуга,
525 па сјутрадан, тек запламће
из безданах источнијех
лучесипни Титан бистри,
и животној твари смаче
са магнетом својим сјајним
530 трепавице са зјенице,
а ратаја мирна зивну
да весело важни поса

на цвијетне плодносне
њиве, поља савршује,
535 и ратнику мач припаса,
и на рамо копје припе –
глас музике и добоша
разасу се у околу
западњега краја змаја,
540 и узвија војску бојну
са храброшћу распаљену,
доклен војску генерали,
официри и главари
најавише свуколику
545 пут српскога стана храбра,
над којијем барјак ратни
вијаше се и пуцаше
са хитрином боја жељном.
Кад владика и главари
550 видијеше тамновидне
и Капета Хуга древне⁸⁴
праунуке, храбру ђецу,
ђе су пјевцу своја горда⁸⁵
са јарошћу раширили
555 обожана њина крила –
онда српске војске храбре
хитру њину дрску руку
на оружје поставише,
па витешку војсци ријеч
560 говорити заузеше:
„Сваки народ којем прси
духом храбрим питају се
за свободу своју дичну
и за драго отачество
565 дужан гинут и крв лити
храброст права доклен траје.
Она чути ништа ниско
о себ' не да нити хоће
на њезине бистре уши,
570 већ док живи – славом хучи;

⁸⁴Код браће Јовановић уместо *древне* стоји *дрвног*; код Решетара стоји *древна*. (Прим. прир.)

⁸⁵У првом (Ненадовићевом) издању стих 553 гласи *ђе су пјевцу свога горда*; код браће Јовановић и Решетара уместо *пјевцу* стоји *п'јевца*, с тим да Решетар исправља и *њина* (стих 555) у *њима*. Овде верзија *Просвете* из 1951. (Прим. прир.)

кад нестане, тад постане
огледало право св'јету,
у којем се дух храбрости,
дух витештва огледује
575 потомаках људства вјечно.
Што ће ви се примјер Грках
и Римјана доводити,
ал' синовах Сармације,
којијема бесамртно
580 име даде њина храброст?
Веће умне ваше очи
обратите, па виђите
праотацах и отацах
ваших дјела вјечно славна,
585 који име и слободу
породише отачеству
у жвалице пламометне
седмоглаве Византије
из просуте крви своје;
590 њина храброст дух ваш нека
славом бојном крјепко дигне
на побуду, на витештво.
Истина је, свијет знаде
да је Француз храбар и вјешт
595 бојевима и мегдану,
и да га је више бројем
у шесторо неголи нас;
ми Француза⁸⁶ добро знамо,
он се к томе приучио
600 да добија и поб'јеђа;
али и он зна измаћи
ђе на чврсти дух наступи,
а свједоци тога ево
неизбројни љути боји
605 које с њиме учинисмо
по Рагузи и по Боци
са Русима нашом браћом,
а и сами неке путе.
Сад нам треба посвједочит
610 нашу храброст и витештво

⁸⁶У првом (Ненадовићевом) издању уместо *Француза* (исправка браће Јовановић) стоји *Французе*.
(Прим. прир.)

од отацах насл'јећену,
а и нама много путах
показану проћ душмана
у бојеве и крвљења
615 борећи се за слободу
и за славу српског гњезда.“
У томе се на пушкомет
Мармонт с војском јави горди.
Црногорци брже мјеста
620 за бој лична заузеше
и хитрено огњесипни
крем витешки изострише
пут француске силе грдне.
Француз ходом кротким иде
625 од добоша његовога
и музике хучне, гласне,
која духу витешкоме
све некакву славу, понос
обећава вјештим гласом,
630 само приђе да он хита
к сраженију крволитну.
Јече горе из утробе
и планине вјенценосне
поскакују крутим т'јелом.
635 У то свирке и музике
глас се јасни брже прели
у пушчану јеку страшну.
Француз рупи као опит,
дочека га Црногорац
640 на плам пушке дугоплати.
С обадвије храбре стране
пушка грми на хиљаде,
с обадвије бојне стране
налећује ратник хитар
645 на ратника себе равна
с ножевима и с сабљама
и са штиком бјелосјајним:
клепет гвожђа о гвоздију
са сипањем огња стоји;
650 пада витез и јауче,
други крвљу ускупјеном
хити руку мач сквасити

о крви му противника.
Све једнако беспрестана,
655 све једнако, без одмора,
двије храбре војске ратне
без одмора крвцу лише
од изласка сунца сјајна
до заласка његовога,
660 све на једно мјесто исто
једна другој не уступи
са мегдана стопу земље.
Ал' кад сунца в'јенац сјајни
океана западњега
665 сиње воде загасише,
Гала храброст не би кадра
ненадморној мишци Славе
одржат се ни успријет,
но побјеже стану своме
670 на ситорски равни простор.
Црногорац њега гони
док му ока вид не ступи
тавна ноћца мрачним платном,
тер шарице горње пуце
675 угледати не могаше,
већ се врати у стан први
на Камено отад знатно.
Па тек војска српска мало
отпочину и вечера,
680 разасу се од Новога
до Требиња града древна,
па огњеве неизбројне
честе ужди и наложи,
да Француза тијем у страх
685 виши метне и доведу.
Уз огњеве сташе појат
и витешка кола водит,
у којима црногорски
син од оца чује, прима
690 свог прадједа прошла дјела
са витештвом окићена.
Провидљиви дух Мармонта
убоја се и помисли
по огњевма и појању

695 и по звечне пушке гласу
да Србима помоћ дође,
па нареди војводама
да се приђе бистре зоре
с војском крену понајбрже,
700 да сјутрадан бој кржави
ту Славјанма не чекају,
но да бјеже приђе боја
пут градовах од Рагузе.
Војсковође свога влаца
705 са весељем послушаше,
јер их бјеше љуто бојак
српске руке устрашио;
па пред зором сахат и по
с војском бјежат окренуше.
710 Но то вјерна црногорска
из главице скрај Французах
опазила стража хитра,
па опали џеферданом,
а покличе јасним гласом:
715 „Ко је витез црногорски!
Лацманина сила многа
сва побјеже без обзира!
Божа ви је тврда вјера,
пријеваре овђен нема,
720 него јави како чавка.
А ево је виђу, чоче,
са очима спрема мора,
а ушима чујем збиља –
нијесу ми оглухнуле –
725 ђе топовска кола шкрипе,
а гурукће Француз кроз нос.
Није ово у сну, море,
већ на ноге соколовски
да је листом истражимо,
730 е далеко њојзи бјежат
у чизмине ка од дрва
до жалосна Дубровника.“
Скрај огњевах Црногорац
хитроноги сав отрча
735 у поћеру за Французма,
и на Бр'јегу Дебеломе

у бјежање стигоше га,
и за њим се отлен ћера
од сванућа до мрцања
740 све једнако крв лијући.
И на црна јата Француз
крвав, мртав непрестано
од славенска мача пада
доклен њега град Дубровник
745 у пространа своја њедра
са гвозденим кључем сакри
и заштити од витешке
Славјанина руке бојне.
У ћерање црногорска
750 војска доби неизбројни
од Француза шићар многи:
три барјака, седам топах,
и потребе све остале,
џебахану и захиру
755 што потпором војсци ходи.
Пошто српско племе храбро
са каменским љутим бојем
поукроти и понизи
дух Мармонта пренадути,
760 онда к Русма браћи пође
у бродове громометне,
који јоште непрестано
плам огњени изливаху,
и јабуке тешке тучне
765 на огњена њина крила
пошиљаху непрестано
на тврдиње Дубровника.
Па одмаха три славенска
вожда совјет умни чине,
770 Сењавиња и владика
црногорски Петар умни
и Вјаземски, кнез извјесни,
да се флота дигне силна
пут Корчуле и пут Брача
775 и на друге тврде граде
по приморју Далмације,
да их сломе и прифате
и Француза, страву људствах,

да с храброшћу из њих гоне.
780 Флота брже по совјету
на лака се диже крила,
у њу војска руска листом
и србинске три хиљаде;
а остала црногорска
785 бјеш' остала Боку чуват
од Мармонта ненасита,
и рагуске тврде граде
у тијесни затвор држат.
Флота с војском теке дође,
790 Брач, Корчулу на јуришу
с бојем љутим освојише,
ђе и мишца црногорска
бесамртну славу доби
за хитрину и витештво
795 пред Русима, родном браћом.
Тек што војска под барјаке
дугокриле, непобједне
Романова славом хучна
дома сјајна и велика
800 окрену се даље брати
в'јенце славе са оружјем
по градовма Далмације,
у то вјесник хитри стаса
из Петрова града дична
805 од славенска скиптроносца
да је с Галма мир утврђен,
којино је сва приморја
Адријатик која кваси
под његовим скиптром дао⁸⁷,
810 но славјанска војска да се
свака к своме отачеству
враћа храбра што скорије,
да са Галом више кавгу
не замећу ни почињу.
815 Бојељупцу глас тај много
би жалостан и увредан,

⁸⁷Код Решетара стих 809 гласи *под његовим скиптроносним*, а после њега иде стих кога у првом (Ненадовићевом) издању нема: *дао троном и престолом*. Решетар претпоставља да је „тако било и у рукопису па да је сам владика својом руком замијенио тај један стих оним двјема“ (фуснота на стр. 177). (Прим. прир.)

ал' немаше друкче чинит,
већ се дома повратише:
Руси к Русиј' родној земљи,
820 Црногорац к Црној Гори.
Пошто станак скиптроносних
на тилзитски мир предаде
Далмацију и Рагузу
и Которску Боку дичну
825 под жељезна францускога
пјевца крила преширока,
онда предјел Црногорца
сусједина лакомога
на границе своје доби,
830 којем мира утврђење
нигда свето није звато,
нит' је друго штогођ било
до преваре и хитрости,
са којом се поправљао
835 кад му гибелъ ђе грозила,
тек да љевше преварену
противнику мрежу сплете,
и кад своју згоду види,
да га у њу пријеваром
840 смрси, сплете изненада
и својијем робом зовне.
Париж даде власном руком
предјел Боке од Котора
Лористону, вожду умну,
845 и Белтрону духом храбру
да области Боке држи
под Франције ратни барјак,
и да племе црногорско –
које ниска, бешчовјечна
850 и слободе ненависна
политика ненавиди
и трактатма ув'јек презрје –
гледа крвљу или златом
поклонити под Франције
855 крволитни грозни скиптр,
да се тијем крв Француза
гласно плати и освети,
коју мишца црногорска

на мегдане многу проли
860 са хитреном руком својом.
Како дошли два војводе
и градове по Приморју
силом својом напунили,
стали жељу врховнога
865 францускога вјенценосца
испуњати са силама.
Најпред племе црногорско
пријеваром сташе мамит,
луиђе му пружајући,
870 не би л' како за њих Галу
име Славе и слободе
дали хитру и продали.
Црногорац, обдарени
од природе са хитрошћу,
875 на то Галу одговара:
„Требају нам ти жутаци
док слободе у нас двор је,
а кад бисмо име њено
изгубили, оцрнили,
880 нам ни живот тад не треба,
а камоли штогођ друго
без часа се лашње може.
За њих свашта можеш купит
од народа Горе Црне:
885 меса доста, сира, рибе
и звјеради свакојакe –
мртве, живе, старе, младе –
тице сваке брзолетне
што можете чут у свијет,
890 а и неке што је свијет
нити чуо нит' видио;
ал' слободу, главе дражу,
ко спомене да купује,
они нама очи вади,
895 у живо нас срце боде,
очима се нашијема
он претвори и кажује
у крвнички ступац крви;
најбољему пријатељу,
900 а камоли противнику,

који нама то спомене,
слађе би се крви њему
напојио него вина
некакога немирнога
905 од Шампање и Токаје.
Божа ви је вјера тврда,
по сто путах непреломна,
сви ме чујте ви, Французи,
ја познајем вашу миса,
910 о лисице пријеварне!
Ак' оставит то нећете,
састанка ни више нема
на пазаре трговином,
него пушку по сриједи,
915 па бојеве сјутра брже
међу собом да почнемо;
на њих ћете ви познати
Црногорац како љуби
отачество и слободу.“
920 Кад Французи видијеше
да им злато не помага
против тога ко га држи
спрам слободе земљом мртвом,
онда тијем путем истим
925 и јошт једно покушење
учинише са хитрошћу.
Од Рагузе дука дође
у Котору древну граду,
те са писмом пријатељства
930 на састанак зовну себе
бојем славне Горе Црне
ње владику и главаре
да им духу, срцу каже
с изговором громогласним
935 величаство, силу, важност,
којим грми и слави се
бич Европе, страх Азије,
истребитељ, просветитељ
земље, царства и народах
940 и Франције подручне му.
Мармонтово краснорјечје,
напуњено фигурама

величества и витештва,
и на језик нештеђење
945 злата, сребра, части, чина –
све би једна багатела
намјерења заплетена.
Позна Гала српска бистрост,
па му на њих одговара:
950 „Господине дука, чуј нас!
Не страши нас величина
ни могућство Бонапарте,
јер ми страха не имамо
од оружја ничијега,
955 а камоли од ријечих,
које вјетром дођу, прођу.
И приђе смо ми слушали
громогласне празне р’јечи
које гласе људска уста,
960 ка пећина кад безумна
некаквијем вјетром хучи,
да је страшно уху слушат;
по ње јеки би се рекло
да лавове и тигрове
965 проз јаросна ждере уста,
а кад јој се на вратима
дрктајући попримакнеш,
онда видиш с удивљењем
да мушици најмањојзи
970 није кадра вред учинит,
а камоли јачој ствари.
Обичај је у Тураках
људе страшит, ка и у вас,
називајућ свога цара
975 братом сунца, сином неба,
намјесником небовлаца,
сунцем правде, падишахом
и никоме непобједним
громометним шегиншахом;
980 а када се Турци с нама
бојевима ће поиграј,
ми их свуда, то се знаде,
сломи, скр’ај и пос’јечи.
Што нам благо обећајеш –

985 нити смо се с њим родили,
нити ћемо с њим умрети;
млого благо чини чојка
својим робом, неваљала,
и од жене те рђаве
990 слабијега и горега.
У свашто му пред очима
смрт казује и представља;
он се страши без затвора
на свободни воздух дахнут,
995 он кад водом ногу скваси,
шест грозницах уфате га.
А ми, фала јаком Богу
и овоме те обичај
овај у нас поставио,
1000 од смрти се не бојимо,
јере знамо свак ће мријет.
Најјачи нам и најљући
вјетар шкоде дат не може,
макар голи по њем ишли;
1005 а снијег је и град нама
ка цвијеће од прољећа
све једнако драг и мио,
јер по њему нам је срне,
јеленове и кошуте
1010 из пушаках лашње бити.
Па нас видиш ка смо здрави,
а без здравља и поштења
све је ништа на свијету.
Господине дука, слушај:
1015 ми мишљасмо да нас зовеш
за мирноћу и за добро
како наше тако твоје;
а о томе кад нас зовеш,
збогом остај, неста збора,
1020 трговине и састанка
међу нама и Французма!
Па оружја имаш доста:
хајде к нама, не позни се,
да једанпут извадите
1025 ту из главе миса горду,
да не мучи ваше главе,

тражећ њојзи замршени
крај, који се неће наћи
без крвава мача, руке.
1030 Ми смо Срби ближи рати
него мира у три пута.
Су чиме нас гођ задијеш,
на све смо ти свако доба
одговорит ми готови:
1035 почнеш ли нас пријатељским
дозивати тихим гласом –
на њем ћемо одговорит;
почнеш ли нас пушке гласом
дозивати смртоносним –
1040 гласу ће се ње одзиват
српска пушка доклен траје.
Него, дука, збогом остај!“
Петар хитри и главари
вратише се дичну гњезду,
1045 а зачуђен по сахата
оста дука прозорљиву
храбру духу Црногорца,
па, разљућен и затакнут
главарима Горе Црне,
1050 позва к себе генерале
Лористона и Белтрона,
па им љутим каже гласом:
„Брже силу окрените
која ви је за то дата,
1055 и мравињак тај малени,
који се је са свободом
подигао и опио,
нек француска нога шчепје,
и са лица земље истре
1060 ко се оно усудио
с нечувеним спрам нас гласом
име тога брукат, хулит
и њему се подсмјехиват
од којег се мача остра
1065 тресе свијет подурански
ка пучина валовита
пред вјетровах владоцем,
од којег три дијела

1070 дркте св'јета устрашена,
четврти му робом служи.“
Храбри вожди началника
послушаше како муња;
од градовах приморскијех
1075 покренуше силну војску
пут витешке Горе Црне,
и са силом брже боље
досукаше на Брајиће,
црногорско погранично
1080 храбро село и ваљатно,
и живијем, но са крвљу,
њега огњем попалише.
Но глас хитро свуд полеће
кроз планине црногорске
да Брајиће Француз ужди.
1085 Други ратник нејма каде
у боју том потрчати,
већ чобани из оближњих
слећеше се с горах брзо,
и са жељом ратном на бој
1090 три стотине њих удари
на Француза бојем славна.
Бој огњени три сахата
два витешки противника,
гонећи се проз брајићке
1095 опалике и кућишта,
све једнако продужаху;
не могаху једни друге
из мрачнијех метеризах
ишћерати ни прогнати.
1100 Уто двјести јошт бахнуше
дичне горе чобанинах,
и ватрено насрнуше
пет стотинах црногорске
ратне ђеце на Француза;
1105 тројеструке редове му
крвљу црном узмутише.
Узмућени Француз плећи
тад обрати стидно бјежат,
а орлови Горе Црне
1110 облећеше њега горда

са хитрином њима родном,
по ваздашњем обичају,
док у Будве град малени
остатак им пушке, мача
1115 ућераше, затворише.
Ту Француза колик' игђе
пред Србина мишцом нички
у прах гордим челом паде.
И од дневи тога страшна,
1120 крволита и гласита,
у ком Гала намјерење
црногорски мач прекиде,
бојеви се непрекидни
упалише крвотечни
1125 међ Французом и Србином
по Приморју питомоме;
али свагда Гала сила
пред хитреном српском руком
спасенија себе бјекством
1130 у тврдиње и градове
од Приморја налазаше.
Непрестано од витеза
крв течаше проз приморска
села, поља и дубраве,
1135 проз вароши низ бедеме.
Дан свакоји бој до подне
са Србином храбри Француз
продужаше и вођаше,
а од подне с њим се грли
1140 пијућ кафу, чоколату,
мрко вино и ракију,
причајући један другом
са похвалом ратна дјела
свога духа, своје мишце.
1145 Шест годинах тако међа
црногорска и француска
све једнако своје знаке
са витешком крвљу кваси,
док се роди у бесмртне
1150 Олимпове владоце
божествена всемогућа
воља, миса и хоћење

узвисити род Славјана
више људског сваког рода,
1155 и док сузе, крв народња
и неправда неизбројна
обратише гњев и љутост
Титанове шћери свете
на француско племе гордо,
1160 те га справи под русијски
мач и копје и стријелу,
да славенска мишца свети
крв просуту ријекама
правог људства по свој земљи
1165 славољубном руком Гала.
Црногорско племе храбро
тек што зачу и разумје
да Бонапарт силу крену
помрачити вјечно сјајну
1170 унучади Рурикове
славу ником непомрачну,
тада брже црногорски
соколови налећеше
на градових шест Приморјем
1175 с Приморацах припомоћу;
са људскога многа меса
све шест брже на јуришу
од Француза уграбише.
Опета се сва мегданска
1180 по Рагузи равна поља
по првOME обичају
сташе црном крвљу топит;
шанцеви се свуда стари
много тврди обновише,
1185 а мраморја смртни знаци
хиљадама сташе ницат
од Француза и Србина.
Но кад горди скиптар, круна
славе жедна Бонапарта
1190 паде у прах стрмоглавце
пред романским громометним
и високосјајним троном
и када се скиптроносни
Париз горди, неприклони

1195 сави главом стопи свога
великога побједника,
Павловога вјенценосна
храбра сина и бесмртна –
1200 Париз, мира разрушитељ,
мира поста обновитељ.
По паришком миру знатну
Александер важном речју
баш владици, Црногорцма,
храброст њину похваљујућ,
1205 наредио и рекао
да предају све Приморје
аустријском двору древну,
а да с' они храбри врате
у свободни предјел њиов.
1210 То владици и главарма
врло мучно, тешко било,
ал' иначе не имали
штогођ друго урадити,
већ славенску главу брже
1215 послушали по ње вољи.
Оставише листом Боку
и Приморје свеколико;
отидоше у витешки
Црне Горе предјел дични,
1220 те се моле великоме
слободе им хранитељу.
Ко им трне у њу свету,
свак им крвљу врућом плаћа.
И то ће бит док устраје
1225 Гори Црној име дично,
и Европа док џамију
на храм прави неба⁸⁸, људства
преокрене и обрати.

⁸⁸У првом (Ненадовићевом) издању уместо *неба* (исправка браће Јовановић коју је прихватила већина потоњих приређивача) стоји *не би*. (Прим. прир.)

Глас каменштака

ГЛАС КАМЕНШТАКА ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ ОД 1711. ДО 1813. ГОДИНЕ

Српска пјесма од српског пјесника који радо пјева о ономе што се односи на његов народ, а не воли да пјева о подвизима страних народа. Коме је по вољи, нека је чита. Није опширна, да се читалац не би заморио.

Племенитој и много поштованој господи Мату и Јозу Ивановићима, које нека небо подржи и усрећи за дуги низ година на корист њихове породице.

Ова кратка пјесма коју је надахнула љубав према домовини носи име *Глас каменштака*; у њој сам, уколико сам успио, забиљежио нека јуначка дјела црногорских и брђанских јунака која су изведена од 1711. до 1813. године.

Коме бих боље и са већим задовољством могао да је посветим него вама, поштована моја браћо, не из друге намјере него из истинског, искреног и срдечног осјећања, из благодарности коју дугујем вашем добротинству и добром држању, којима сте, не у једној, него у многобројним приликама обилато помогли вашим и мојим оскудним и потлаченим земљацима.

Једино у тој сврси одлучио сам да вам посветим ову пјесму, у увјерењу да ћете је, заједно са свим пријатељима српског народа, примити с оном истом срдечношћу која ме је побудила да је испјевам у част вашег и мога народа.

Писано на Цетињу, на дан Св. Николе, 9. маја 1833. године.

Ваш срдачни и вјерни пријатељ у души

Архимандрит Црне Горе
Петар Петровић

ПЈЕСМА О ЈУНАЧКИМ ДЈЕЛИМА ЦРНЕ ГОРЕ НАПИСАНА НЕВЈЕШТИМ ПЕРОМ, АЛИ ЗАДОЈЕНА СЛОБОДНИМ ДУХОМ

О гњијездо старе црногорске славе,
савијено усред турског царства,
што у себи храниш славне соколове
спремне да полете у висине
5 на одбрану дичног српског имена,
насиље те ага притиснуло,
али ти нијеси навикло да пригнеш шију пред ичијом јуначком славом
ни да стријепиш пред небројеном турском гомилом.
Зна се, и у свијету успомена траје
10 на пале у бици на Косову,
седмоглава аждаја памти
славу коју је задобила у борби против вас:
кад год вас је оружјем напала,
нашла вас је спремно на одбрану,
15 и народном славом охрабрени хитали сте им у сусрет
да им својим оружјем као јунаци на поздрав одговорите,
све до доба Петра Великога
и до царске поруке послате
по гласнику Србину Милорадовићу,
20 упућеном дичним српским јунацима.
У тој поруци Петар уздиже сваког од вас
и захваљује вам на вашем јунаштву;
у њој вас назива својим синовима
да бисте се за њега борили против Турчина,
25 и обећава да ће вам пружити сваку заштиту

и помоћи ваш начин ратовања
даривајући вас сабљама и одликовањима
и стављајући у изглед вашем народу проширење граница.
Кад су Црногорци чули поруку,
30 одустали су од међусобних размирица и убистава
синови једног народа и једне исте вјере,
јер су имали у виду моћ великог владара
и тешке невоље Русије,
која је била узнемиравана од стране Шведске у исто вријеме
35 када је Турчин против ње покренуо неправедни рат
и кад је на њу кренуо с огромним снагама.
Они су одмах развили заставе
и положили чврсту заклетву
да ће заратити на Турчина
40 и да ће крв своју лити у корист Руса.
Обратили су се Богу, и дошао им је гласник
послат главарима сакупљеним у вијећу,
у име Петра Великог и цијелог руског народа,
с обећањима да их никада неће заборавити
45 и да се креће
да обезбиједи јунацима
заштиту као најбољим руским синовима,
с обећањима да ће им одредити старјешине војске
и да ће проширити њихове границе.
50 Црногорци, када све ово чуше,
повјероваше, и добро урадише,
под заставе сакупише чете,
малобројне, али јуначке,
храњене оскудно,
55 а исто тако и новцем неснабдјевене,
и кренуше пут Херцеговине
палећи успут све што је турско,
град Никшић опколише,
и дигосе Брђане на побуну против султана.
60 Глас стиже Ахмет-паши
баш кад се с војском спремао,
по наређењу свога господара,
у посјету новом цару у Москви,
да се Црна Гора подигла на устанак,
65 са својом војском напала Никшић
и подигла на устанак султанове поданике,
пружајући помоћ и подршку слави руског цара.

Тада он крену с војском,
брзо напредова, и паде пред Никшић
70 с војском од двадесет хиљада војника
херцеговачких и дијелом босанских.
Изнаенађен, паша видје град опкољен,
брђанским и црногорским четама,
утврђени град чврстим обручем притијешњен
75 и цијелу варош запаљену ватром и пламеном.
Гледа паша и срце му пуца.
И с војском се потом улогори у равници,
одмах изврши напад и пробој
и унесе метеж у околину града.
80 Мјесец дана се продужи жестоки рат,
у којем је проливано много јуначке крви
и који не би заиста још престао,
(чули су се измијешани пуцњи топова и пушака)
али где несреће! – нека је небо сатјера
85 сасвим у Турску или нека је сасвим уништи –
тужна се вила у то појави
и у густом окршају дође међу Црногорце,
већим дијелом Брђане, а у малом броју Приморце.
Свако је пита: „Шта си дошла
90 и какве нам гласове доносиш?
Да ли срећне или кобне вијести
ти нама донесе долазећи са сјевера,
из Влашке и из моћне Русије?
Јеси ли видјела борбу, чија је побједа?
95 Да ли наша или туђа? – Сада објасни,
говори истину, и ни у чему не слажи.“
Вила им свима одговори,
и уморна се међу њима одмори:
„Црногорци, вјерни јунаци
100 и вјерни синови славенског племена,
зашто ме тако жељно питате,
и сви испољавате задовољство што ме слушате?
Ја сам тек прошлог дана одлетјела,
и дошла сам из сјеверне земље,
105 са бојног поља руске војске.
Чујте шта је с царем руским и царем отоманским,
и са Влашком, и шта је с оне стране Дунава,
на границама Прута између двојице дивова:
својим рођеним очима сам гледала

110 и процијенила снаге обојице.
Цареви су се мало или нимало борили,
а затим се као цареви нагодили о миру;
за вас, несрећна браћо Црногорци,
Петар није могао од Турака да постигне мир.
115 Ово можете заиста познати по мојој тузи
и примијетити на мојем тужном лицу.
Тешко онима којима тужне стижу виле,
као и онима од којих се тужно растају!
Али ја међу вас не бих дошла
120 да нијесам приморана озбиљном заклетвом
да вам испричам све што ми је познато
и да вам не прећутим ни добро ни зло.
А сад нећу да вам сакријем
да се против вас крећу силне војске,
125 послушајте ме сви, против вас иду војске
са којима би се тешко борила и Москва;
на челу војске стоји сеша-везир
који се сматра први до емина,
војсковођа од сто хиљада бораца;
130 али ако будете вјешти, зло му се пише.
Наступају војске, благо и топови
који су били одређени за рат с Русијом;
близу су, нијесу далеко,
и хоће заиста да вас нападну.
135 Ова је снага синоћ преноћила
на обалама језера крај Скадра,
а сјутра ће прећи Малесију
падинама Проклетија
и затим ће се спустити у Ћемовско поље,
140 чувени војнички логор.
Стога се, браћо, повуците на своје границе
према Зети и Подгорици,
и онда се борите с војском, одуприте јој се,
и јуначки лијте крв;
145 не очекујте засад помоћ од Русије,
већ се ослоните на своју снагу, не на туђу.
Пространа Русија веома је далеко,
а полетјети к небу човјек не може.“
Кад ово Црногорци чуше,
150 повукоше се тужни на своје границе
према низији Ријечке нахије,

на доглед Албаније.
Мало је времена требало силној војсци
док се једнога јутра појавила,
155 године хиљаду седамсто дванаесте,
двадесет трећег априла,
на празник српског св. Ђорђа,
и цијелога тога дана
није престало пристизање Турака.
160 Земља се покри и застења
када трком дојури турска коњица;
пешадија зацрни равницу,
као кад вране нападају по смреци,
и у навали ископа ровове
165 и разви још невиђене шаторе.
Док су Турци одмарали коње,
Црногорци су их из шуме посматрали,
водили сваковрсне разговоре и премишљали,
а на поглед логора обузимала их је гроза;
170 али су се међусобно узајамно храбрили,
јуначки говорећи овим ријечима:
„Снага је велика, али је снага Свемоћног још већа;
има бораца колико и капаља густе кише,
али стијене су наше веома јаке
175 а ово ће се трње одупријети
нападу улогорене снаге;
и сва је прилика да ће Турчин бити принуђен на бјекство,
мада ће оба двије војске бити у невољи.
Ми не смијемо одступити до посљедњег даха,
180 а тада ће Стамболије почети да прескачу трње,
и равницом ћемо морати да их гонимо;
свила ће се качити о трње,
а размрскани мозгови прскаће наше оружје.“
Чим су ове ријечи изговорене,
185 зачу се тутањ топова у шанчевима,
развише се свилене заставе
и настаде урлање турских јаничара;
према равници и брду упути се војска
и узвитла густе облак прашине.
190 Када Црногорци ово видјеше,
вјешто подијелише своју војску
на три одвојена одјељења да би се тако борили
и са више страна отворили ватру на Турке.

У близини влахињског друма сакрили су једно одјељење
195 одабраних ратника под командом свога владике;
а два крила развијена на падинама брда
сакрише се у увалама.
Чим нападачи кренуше,
пожурише се да извојују побједу;
200 у трен ока нагомила се небројена војска
и споји се с војском постројеном против владике,
и насрну на његову војску.
Обијесна војска није примијетила притајена крила,
већ је брзо прошла поред њих,
205 у трен ока јурну, и заметну се окршај,
а крила почеше пажљиво да посматрају;
стаде пуцање сваке пушке
којом је руковала вјешта и јуначка рука,
шиште испаљени меци као гује;
210 горди Турци дижу ужасну вриску
закрчујући путеве погинулима и проливеном крви.
У то крила ступише у бој
хватајући се у коштац са средњим дијелом војске,
и борећи се против славног оружја Арбанаса
215 извршише пробој на средњем дијелу и пресјекоше турску војску
сијекући небројене главе;
тридесет хиљада њих се збило
затворених у неприступачним брдима.
Трње је спречавало пут јаничарима
220 и сад свако мисли на сопствену одбрану.
Османлијским четама паде поцијепана свилена застава,
а вила мрка погледа изговори кобно предсказање.
Пушке почеше да обарају Турке
и да њихова крзна крвљу масе;
225 нешта џебана црногорској војсци,
и она преста да пушке пали,
те исука тешке ханџаре;
и пошто је надирање унакрсно пресјечено,
у јарковима се заплетоше Турци,
230 нападнути од Црногораца као вукови,
као јунаци се одупиру,
а трње им смета.
Урлају Турци и дижу ужасну грају,
док се јунацима не заморише руке
235 сијекући невјерне Турке;

посјекоше већ три хиљаде глава
и побише девет хиљада.
Серашћер се са преосталом војском,
с врло малим бројем, упути ка Цариграду
240 да би добио признање свога срећнога владара,
кога Турци сматрају као великог свеца.
И док му излаже начин како је излијечио рану
добијену када је намеравао прегазити Црну Гору,
у вријеме када се његова војска борила са војском моћних владара
245 и Московљанину причинила не мале неприлике,
Црногорци се враћају својим кућама
и дијеле плијен своје побједи:
сабље, пушке, мачеве и ћорде;
сваки јунак ликује од радости
250 што су отели тридесет двије турске заставе,
и признаје да је побједи дошла од свемоћне руке,
а мјесту гдје се битка била
надјенуше име Царев Лаз.
И то ће име док буде постојало камена
255 изговарати сваки српски син;
што се судбини буде свидјело доћи ће с временом,
а прошлост се тешко може опет задобити.
Несрећни серашћер већ је донио кобну вијест
и Мустафи је у вијећу доставио,
260 излажући како је био поражен
и како је изгубио војску у каменитом предјелу.
Када је Мустафа чуо излагање везира,
он плану од бијеса и немира,
истог тренутка издаде наредбу своје пратиоцу,
265 који спреман одсијече везиру главу.
И одмах одреди за војсковођу
од свих признатог вјештог и вјерног
Ћуприлића, повјеривши му велики печат,
пошто је већ био, тако рећи, господар пола царства.
270 Ћуприлић дође на диван
и запита цара што жели од њега.
Цар му рече: „О слуго Ћуприлићу,
који за част ратујеш већ одавно,
знаш добро, и све ти је испричано
275 како смо послали војску
под вођством серашћер везира
да би се предао забраву онај мали страх

који су нам задали бунтовници Црногорци,
помагачи сваког невјерника,
280 када оно подигоше устанак
напавши наше царство
када смо са Русом ратовали
и када смо по нас часно на Пруту мир склопили.
Тада су ми они увреду нанијели
285 пружајући јаку помоћ Русу.
Ах, тешке судбине и несреће!
У жељи да се осветим остадох поражен,
проклетни невјерници војску ми уништише,
много хиљада мртвих расуше по бојишту
290 и тридесет двије заставе ми заплијенише,
и ти проклетници срамоту ми нанијеше.
Али, ти, вјерни мој, освети моја права,
иначе ћу полудјети,
јер овако понижен не могу живјети
295 кад помислим ко је себи увртио у главу да помрачи моју неизмјерну славу,
коју је стекао султан Мурат
подјармивши све краљеве невјернике.
Да ми је барем ову славу помрачио неко од владара
или од краљева далеких,
300 него је помрачи шачица јада,
становници невјерног каменог брда!
Дедер, сакупи одмах војску,
с њоме изврши, знам већ што се може,
стави их на муке на најсвирепији начин,
305 њихово имање растури,
посијеци мушке, не поштеди никога,
у ропство женске поведи,
претражи свако гнијездо Црногораца
да не би звијезда сјала упоредо са сунцем
310 и да се бакља не изједначи са мјесецом;
не треба се обазирати на баштину старих времена,
моји преци ме учинише њеним владаром.
А, ако су је крвљу упрљали,
треба ипак свечеву браду чувати од невјерника,
315 јер је неповољно небо нама непознато.“
Када је Ћуприлић чуо султана,
преузе повјерену му команду
и сакупи голему војску од војника
најславнијих у Азији и у Стамболу,

320 крену из Цариграда, пређе Румелију
и друге земље, и стиже у Скадар,
где изврши смотру небројених одреда
који су сачињавали број од сто хиљада,
не рачунајући чете скадарске,
325 ни албанске, ни оне славних Тоска.
Затим крену сва војска,
прешавши Албанију и Зету,
и убрзаним маршевима угледа Морачу,
те се на Љешкопоље спусти цијела војска
330 и разапеш шаторе на том пољу
заузевши га цијело до Мораче.
Од Мораче све до Жуте стијене
и од Горице до ријеке Ситнице
оста земља покривена војском и шаторима,
335 као да су се Турци скупили да слушају читање
Корана који је објавио њихов светац
или да баце у пећину камен законом прописан.
Када су Црногорци примијетили
приближавање турске војске,
340 кренуше брзим кораком према својим границама,
као соколови који уоче птицу за плијен,
те искуством поучени утврдише своју границу.
Ђуприлић са Турцима их је гледао
и, спремајући се да их са својом војском нападне,
345 предвиђао је тешку борбу, и био је неодлучан;
а међутим стално му се по глави врзла
погибија небројених Турака,
као и срамота коју је доживио његов господар.
Стога се не усуди да их нападне
350 од страха да не подлегне,
те прибјеже разним сплеткама
разапињући мреже као лукава лија.
Написа својом руком писмо на српском,
упућено војним главарима Црне Горе,
355 и посла им га у шанчеве,
а прочита га главном стану.
У истом писму свечано се заклињао
изражавајући се овим ријечима:
„О, главари Црне Горе,
360 зашто се спремате на одбрану?
Мислите ли, можда, да сам ја овамо стигао с војском

да запалим ваша насеља и вашу имовину,
да одведем у ропство оне који падну под моју власт,
да удовољим на тај начин намјерама свога господара?
365 Нико се није никада могао да подичи вашим плијеном,
а ко се тога прихватио рђаву је награду извукао,
јер је тешко змији отети плијен
док нападачу задаје отровни ујед;
напротив, ја сам послат с војском
370 према уговореном наређењу двојице владара,
то јест Мустафе, цара стамболског,
и Петра Великог, цара простране Русије.
Сјећате се, када се ратовало са Петром
те се закључио праведан мир,
375 онда када сте се ви одрекли слободног живота,
и више вољели да у мутном ловите,
па, кренувши у помоћ руском царству
и напавши земљу која је отоманска својина,
уништили сте огњем и мачем села и вароши
380 и привукли на себе нашу војску;
од њеног напада јуначки сте се одбранили
без икакве помоћи од стране руског царства.
Петар се тада јако разљутио
јер је био добронамјеран и обманут од стране нашег цара,
385 који није одржао свету ријеч дату за мир,
већ је наредио везиру да нападне Црну Гору.
Петар Велики се стога увриједио
изражавајући своје жаљење моме и осталим владарима,
због неправедног рата противу Црне Горе
390 сматрајући је као дио руског царства
и рачунајући много на Црну Гору.
Стварно, године хиљаду
седам стотина једанаесте
запријети Петар нашем уладару
395 тражећи за то одмазду;
и принуди га да склопи мир,
јер би у противном случају заратио на њега.
Мој владар преплаши се Руса
и истог тренутка заповиједи да се погуби серашћер
400 због неправедног рата противу вас.
И био је приморан да ме упути вама
да се договоримо и углавимо мир,
наредивши ми да се не упуштам с вама у рат,

већ да вам одредим слободу ферманом.
405 Сада можете уграбити најбољу згодну прилику,
биће вам дозвољена слободна трговина
коју ћете моћи да водите све до Цариграда.
Свако ће бити дужан да вас поштује као што се владар поштује
и да вам одаје признање као славним ратницима.
410 Упутите се мосту хладне ријеке Ситнице
да учврстимо мир за будућност.
Не морате се нимало бојати
да бих ја био кадар да покушам тиме какву превару;
од ријечи сам ја, и, ако лажем, гром ме убио,
415 а ако истину кажем, нека ме небо штити.
Ја, везир Ћуприлић, главни заповједник,
који без мијешања свога владара склапам мир са краљевима,
рођен сам у српској земљи, иако исповиједам муслимански закон,
свијет добро познаје мој поштени рад,
420 моја је ријеч чвршћа од ријечи мога султана.
Ја управљам по својој вољи отоманским царством
и знаћу да одржим дату ријеч по цијену сопственог живота.
А кад је не бих одржао, сасвим би потамњела отоманска слава.
Упутите се мосту, убрзајте корак
425 са бројем горе траженим, ја ћу доћи да вас нађем.“
Писмо прочиташе црногорској војсци
и сви су га добро разумјели.
Чим су јунаци упознали његов смисао,
састадоше се у тајно вијеће.
430 Неки су се плашили смишљене пријеваре
у часу састанка са невјерницима
и говорили су: „Не доликује нам да се мијешамо са крвницима,
јер је достојан смрти сваки Србин и Хришћанин
који мисли да се може имати вјере у Турке.“
435 Други су били вољни да се састану на мосту
сматрајући да се на тај начин неће показати као кукавице,
јер су многи говорили да ће се Турци поносити тиме
што се Црногорци не усуђују прићи к њима,
и рећи ће да се познаје кукавичлук по томе
440 што се плаше да пређу своје границе.
Други су узвикивали: „Нема ту издаје,
не чусте ли што су Турци изјавили?
Нико се неће усудити да нам спрема замке
да се не би уплео у сигуран рат са Русима;
445 јер ако нам учине какву пријевару,

од тога ћемо бити ослобођени чим Петар устане,
па нас неће држати као своје заробљенике,
него ће брзо морати да нас ослободе окова.
Дедер кренимо, јер, ако одустанемо,
450 мора се опет умријети. Што да изаберемо?“
Многи пристадоше на посљедњу одлуку.
Када то чуше, главари кренуше према мосту
да се састану на разговор са Ћуприлићем.
Тридесет три главара пођоше, а не шездесет,
455 и стигавши на мост од ријеке Ситнице,
која није далеко од вароши Подгорице,
– безумнима, о Боже, не буди на помоћи –
несрећнике нападе велики број Турака
које је вјешто Ћуприлић био сакрио.
460 Тридесет три главара почеше да се бране,
тако да остадоше притиснути тешким ранама;
шеснаест од њих остадоше мртви на мосту,
а седамнаест тешко рањени;
рањенике одведоше у ропство.
465 Од Турака пало је шездесет.
Несрећнике доведоше у ровове турске
и предадоше их у шатор великог Ћуприлића.
Ту им је врат окован тешким ланцима,
а табани изударани дебелим батинама.
470 Када их је Ћуприлић угледао пред собом,
невјерник им овако проговори:
„Ланцима сте оковани, ви главари вјероломних,
па се, тако оковани, ништа више не можете поуздати у себе.
Ево вам дивит и перо,
475 и пишите сами својој браћи
да сте дочекани,
да сте богато обдарени
и да сам с вама склопио вјечити мир
и потврдио га доиста ферманом,
480 зато нека се ваша војска повуче са граница
ако жели да сачува свој опстанак;
а ако вам није по вољи да тако пишете,
сви ћете за час пасти убијени.“
Сваки од главара издајнику повика:
485 „О Ћуприлићу, невјерниче пред Богом,
наказо без части и без вјере,
такав поступак не доликује поштену човјеку;

ми никад нећемо бити вољни да то напишемо,
него смо спремни да изгубимо главе.
490 Ако сте нас безбожном заклетвом преварили,
и ако сте нас од наше војске одвојили,
мислите ли да ћете нас зато приморати да то напишемо?
Да писмима преваримо своју браћу
која ће нас осветити, видјећете!
495 За сваког од нас десеторица од вас ће да плати.
Али, кукавице, немој се служити пријеваром
да завладаш срачунатим издајама,
пошто у пријевари нема части.
Не може да се назове јунак ко бјежи од боја,
500 не држи нас живе, већ нам одмах одсијечи главе,
нареди да то ураде твоје слуге.“
Ћуприлић свирепо плану гњевом и презиром
и одмах нареди да се набију на колац,
изложивши их на стрмој обали Мораче
505 да би већи страх задао ратницима.
Затим написа лажно писмо,
и упути га у логор Црногораца
у име несрећне њихове браће,
као да су сви у животу:
510 „Здраво, браћо Црногорци,
нас су љубазно примили Турци
и склопили смо с њима мир
како се никад нијесмо надали;
здрavo смо, браћо наша,
515 станујемо с Ћуприлићем у шатору,
стога, чим вам стигне наше писмо,
повуците се слободно вашим кућама
и радите своје послове;
немојте да се за нас ништа бринете,
520 јер је близу наш повратак вама –
идуће недјеље првог дана прије заласка сунца.“
Писмо је стигло скупштини Црногораца,
прекаљених и вјештих ратника,
брзо је стигло, а још брже прочитано,
525 и сваки војник, чувши садржај,
и не мислећи на турско лукавство,
сматрао је да су га заиста написали њихови главари.
Вјерујући да су још у животу,
и не помишљајући на њихов ужасан свршетак,

530 весело се повратише својим кућама
палећи од весела пушке пред лицем Турака.
Када је Ћуприлић заједно са Турцима примијетио
да су се Црногорци разишли и вратили се својим кућама,
он навали на гњијезда соколова
535 и заклони сунце густим облаком
који се подигао из пламена запаљене имовине,
и поведе сто робова тада заробљених.
Чим се Црногорци досјетише
да су кобно преварени,
540 понесоше у брда све што је могло Турцима да падне као плијен,
а они који су били близу мора
склонише се у покрајину дужда млетачкога,
увјерени да се склањају у крило хришћана,
који никако не би пристали да их предаду Турцима
545 и од којих се надаху да ће бити примљени
за знатне услуге које су им раније учинили,
а и по светој дужности према ближњему,
пошто су се често за њихову ствар изложили у биткама
лијући против Турака потоке крви.
550 Али после смрти шта користи кајање
и ратовање ономе који је лишен државе?
Њихове куће Турци запалише
и разорише цркву на Цетињу,
затим извршише напад на имовину сакривену у брдима,
555 чврсто ријешени да је опљачкају или да нађу смрт.
Тежак је био подухват, пошто ју је свако бранио по цијену сопственог
живота,
јер је свакоме тежак губитак имовине.
Турци видјеше да им је узалудан покушај
па, притиснути големом невољом,
560 одступише повлачећи се са брда,
и остављајући, међутим, не мали број мртвих,
и упутише се према широком мору,
према пријатељу дужду (недостојни дужде!),
путем све огњем и мачем уништише,
565 у чврстом убјеђењу да то није никакав злочин;
запалише цио крај Његуша и Цетиња
и спржише потпуно сва села.
Све док су се спустили до Солила
гонили су их оружјем Црногорци,
570 који отуда одступише пут своје границе

и у своја села пренесоше имовину спасену од Турака...
Кад се цијела турска војска сакупила на морској обали
да се под шаторима мало одмори,
Которани видјеше жељени циљ
575 који њихови преци нису могли да виде испуњен,
па су ликовали због пустошења Црне Горе
и због губитка слободе Српства,
пошто су сматрали да је турска војска све уништила
и да није оставила жива ни једног пиличника.
580 Према наређењу њиховог дужда
и Сената, нерасположеног према Црногорцима,
ухватише све који су се склонили међу њих,
а нису могли да се бјекством спасу,
и седам сто шездесет робова предадоше Турцима у руке,
585 без обзира на будућу освету.
Сви несрећни робови били су дјеца
коју су јадне мајке у наручју носиле.
Чим Ћуприлић угледа мушкарце,
нареди да се сви смјеста закољу.
590 Синове заклаше пред очима оних што су их родиле;
свуда јецају самохране мајке
оплакајући дјецу. Авај, од бола би камен заплакао
и црни гавран би заграктао
да има кога ко би чуо његово грактање
595 или кад би било крова да се спусти на њ.
Мртве мајке на земљу попадоше
видјевши заклане синове своје,
који пред смрт према њима
пружаху своје нејаке руке,
600 заклињући их да их не предају Турцима,
већ да прибјегну тајном начину одбране.
Проклет си и свиреп
и потпуно немилосрдан, о турски законе!
Није ти било доста да дјецу учиниш робљем,
605 већ си их учинио жртвама свога бијеса!
Ти у грудима немаш људског срца,
твоја правда свуда остаје тупа,
тигар и рис би се заплакали
кад би видјели такав свирепи злочин.
610 О Ћуприлићу, гадна наказо,
сјети се што си урадио,
помрачио си сјај своје славе,

и срамотом се покрио пред лицем свијета;
нашто клати невину дјецу
615 и несрећне мајке одводити као робље!
Њих су укрцали на лађу за превоз преко мора
и држали их скривене од сунца
док не стигоше до острва Кандије
и до страшне Мореје.
620 Тада су ропкиње послате у Цариград,
а војска је изненада напала нека острва,
заузела Кандију и Кипар
и друга нека мала острва Мореје,
отела их силом дужду млетачком
625 да би му вратила дужну награду за услуге које јој је учинио
кад јој је предао у ропство Црногорце,
своје пограничне сусједи, који су вјеровали да ће код њега наћи уточишта,
а који су потпуно истријебљени
пљачком, пожаром и ропством.
630 Ево какву су награду Турци дали свима,
не оружјем, сребром или новцем,
већ насиљем најодабранијих турских чета;
и у замјену за сваког Турчина кога је дужд заробио
предали су десет које су они заробили.
635 Сем тога упада у његове земље
и ратује по приморским градовима.
Тако је Турчин продужио неколико година.
Свјесни прошлости, Црногорци чувају успомену,
вазда спремни да приграбе оружје
640 и да свој живот жртвују за славу.
Српски синови лете око својих гнијезда
уништавајући много гуја својим сусједима.
Дође вријеме кад Петар престаде живјети
и славна Јелена ступи,
645 наслиједивши га, на пријесто Русије,
која је била у свађи са разним пограничним сусједима.
Чим Јелена ступи на пријесто, написа поруку
и упути је црногорским главарима;
у својству владарке написа писмо,
650 обећавајући веће повластице Црној Гори,
и изјави: „Нека вам је познато, Срби Црногорци,
како су други на мене неправедно заратили
и како су ме Татари напали са многобројном војском,
а султан ми објавио рат

655 захтијевајући да се џамијама замијене цркве
и да се њихова минарета још више уздигну.
Дедер, ако сте прави јунаци
и синови ваших славних отаца,
нападните снажно турску земљу,
660 јер тако можете помоћи.
Мало муке имаћете да подносите,
али вам обећавам да ћемо заједно наметнути услове мира,
ако нам Свемогући помогне да побиједимо
и ако на корист наше вјере пролијемо крв.“
665 Када су Црногорци прочитали поруку,
пристадоше на молбе владаркиног гласа
и нападоше отоманску земљу
одводећи робље, пљачкајући и палећи куће
све до Пиве, Стоца и Клобука.
670 Турке је то већ узнемирило
и они написаше извјештаје пером умоченим у сопствену крв
како су их напали Црногорци,
и многе несрећнике у ропство одвели,
уништавајући пожаром све куће у близини градова.
675 Такве извјештаје упутише травничком везиру
тражећи чете себи у помоћ.
Када је везир примио њихова писма
и из њих тачно све разумио,
позва силну војску
680 одабраних Бошњака под заповједништвом свога замјеника,
која је раније била послата против Московљана,
и сад је цијелу упути против Црне Горе.
Војска је састављена од четрдесет хиљада
најгласовитијих коњаника и пјешака,
685 и чим се сретоше дође до битке.
Црногорци се повукоше на своје границе,
а охоли Турци пођоше за њима у стопу
с намјером да иду примјером Ћуприлића
пљачкајући имовину и палећи куће,
690 а затим да се као побједници скупе на морској обали.
Али везиров замјеник оста јадно разочаран:
кад се с војском упутио да силом пробије пролазе,
гдје неће моћи да спасе ниједног друга
и одакле неће моћи да се здрав врати у Травник,
695 Турци су мирно напредовали
све до мјеста гдје их срете снага Црногораца,

која силовито нападе Турке,
и у црвено обоји њихова зелена крзна.
Обје се војске силно сударише
700 и с обје стране до подне издржаше ватру,
али кад је подне прошло, међу Турцима наста забуна
а надјача снага Црногораца.
Турци окренуше леђа и ударише у бјекство
од јунака који их стадоше гонити
705 и који одсјекоше главу замјенику
као и многим другима и не пребројавајући их.
Осам стотина заробише,
па и њих пустише на слободу а не одсјекоше им главе;
а остатак окупљене војске ноћ и судбина
710 сакри и омогући им срећно бјекство,
тако да идућег дана, када је сунце огрануло,
свако од спасених је рачунао као да је добио живот на поклон.
Василију, црногорском владици,
достојном заиста да носи српско име,
715 (после јуначке побједе над Турцима)
стигоше сасвим поуздане вијести
да је Јелена склопила мир с Турцима
заузевши сасвим Крим.
Руси су остали господари ове покрајине
720 и уништили све турске поморске лађе,
те се показали надмоћнији од отоманске војске,
с којим су склопили мир по свом нахођењу,
али не обухватајући у уговору Црногорце,
који, занемарени, осетише јал,
725 оставши запањени кад су чули ту вијест,
те су сами себе питали чиме су се замјерили.
Неки се на ово нијесу много обазирали,
пошто су живјели у увјерењу
да неко мора да ратује, а други да ужива мир
730 и да пред бијелим овцама свира у дипле.
Слабији је понајвише жртвован,
и док је жив мора да буде на опрези,
јер јадник, ако није будан, може
лако да изгуби или главу или кожу.
735 А више треба вољети тродневну болест
него хиљаду година подле дангубе.
Сувише брза је изгледала смрт старом Матусалему
као дјечаку њежном попут комарца.

Сунце је више пута извршило свој круг
740 и земљу више пута обавило зором;
послије смрти босанског паше
обје су војске прешле у стање мира,
Турци се измирише са Црногорцима
замисливши сасвим нов начин
745 да би на удицу уловили соколове,
а нису хтјели разумјети
да се удица не може да ослони на ваздух,
него да је подешена за воду,
и да соко не спушта свој лет до саме воде,
750 него се летом диже небу под облаке да прибави плијен,
и у његовом је природном нагону
да лети ваздухом далеко од воде.
Глупи Турци замислише да храбре јунаке поклонима придобију,
пошто дебела греда не може да прође
755 кроз ситну мрежу решета,
али се Црногорци присјетише пријеваре
и Турцима мушки проговорише:
„Ми не можемо да се упоредимо с вама Турцима,
а не можемо с вама ни да се сложимо:
760 ви сте почели да нам поклоне дајете,
јасно се види да вас нужда гони да лажете,
али, сусједи наши, ми вас поздрављамо,
и кад нас видите, онда ћете моћи на нас рачунати.“
Вративши се својим кућама, Црногорци се одморише,
765 а у то, према поузданим вијестима, сазнадоше
да је Ченгић паша напао
Трњине са својом војском и да је она уништена;
Црногорци изиђоше побједници,
посјекавши хиљаду глава
770 и привевши сто педесет робова,
угледних лица, ага и госпoде,
а за већу поругу Турцима
и да сасвим замраче њихову славу,
аге предадоше у замјену за вепрове,
775 а господу у замјену за влашке волове.
Ова кобна вијест стиже у Травник,
и када је везир за њу сазнао,
упути опширан извјештај у Цариград,
пооштривши га најјећим ријечима,
780 описујући пораз паше Ченгића

и великог јаничара Љубовића.
У истом извјештају он је вапио своме цару:
„Помози, сунце! Јеси ли чуо
шта ти се сада дешава
785 и да је осрамоћена цијела Босна!
Твоје вјерне поданике, који су ти часно служили,
заробили су невјерници,
и ропство би било мање зло од срамоте
до које је дошло при размјени
790 када су аге замијењене за вепрове
а господа за велике волове,
пошто није био могућ други откуп,
јер би иначе пропали наши храбри ратници
које су невјерници хтјели лишити живота,
795 и на тај начин уграбити нам ваљане ратнике.
Него помози, за милост, или уради тако да се искоријене невјерници,
да би свијету остала трајна успомена.
Не смије се подносити та срамота
да синови твоји не буду освећени.“
800 Кад је султан Абдула био обавијештен
о садржају везировог извјештаја,
зачуђен откри нешто што у животу свом није осјетио;
десницом гладећи браду
и слушајући о нечувеном пазару Срба,
805 срамном за цијелу Босну и Херцеговину,
којим су аге замијењене за вепрове
а господа за влашке волове –
избезуми се од бијеса и мржње
и одлучи да напише кратко писмо.
810 Султан га морским путем посла
у Млетке дужду и првацима.
И султан овако написа дужду
и исприча му несрећу и срамоту
коју су му нанијели млади Црногорци,
815 као и то како намјерава да поступи против њих.
У истом писму султан моли дужда,
ако хоће да сачува његово пријатељство,
да затвори потпуно своје границе
и да ниједног Црногорца не прими у своју земљу,
820 да не пропушта џебану Црногорцима,
и да својим поданицима на граници нареди да се придржавају строге
неутралности,

јер он намјерава да скупи силну турску војску
и да са свих страна нападне Црну Гору
и пороби Црногорце,
825 без обзира на године и сталеж, све без изузетка.
Када је дужд разумио вољу моћнога султана,
примио је с великом радошћу његово писмо
и одмах му одговорио
изражавајући своје жаљење за оним што се десило:
830 „О Абдула, владару Цариграда,
разумио сам садржај твога писма,
и што си ми наредио извршићу;
затворићу с војском своје границе,
нећу дати џебану и одбићу приступ свим избјеглицама,
835 али нека одмах крене твоја војска,
сада када је вријеме за то погодно,
јер се ја сјећам што се догодило у прошлости.
Можеш слободно напасти Црну Гору
и потпуно уништити своје непријатеље.“
840 Када је султан разумио дуждев одговор,
послао је три разна фермана,
један у Босну, други у Румелију,
а трећи љутој Арбанији,
у њима султан наређује везирима:
845 „О слуге, сакупите са свих страна војске,
и с њима хитно крените
да осветите срамоту нашу и великога свеца.
Ти, везире камените Босне,
пређи с војском Херцеговину,
850 и храбро нападни код Острога Црну Гору
пљачкајући сва брда невјерника,
и улогори се на Чеву
да се спојиш са другим одредом наше војске.
А ти, слуго, валија Румелије,
855 послушај ферман и крени с војском,
полазећи из Румелије све до иза Скадра
пређи земљу арбанашку,
и споји се у Чеву са везиром из Босне,
не дај никад мира Црној Гори,
860 стави све под мач и пламен, и пљачкај,
и оружјем жари и пали;
ти, о пашо Скадра на граници,
дај доказ своје вјерности да не навучеш мој гњев,

скупи своју храбру војску
865 и напредуј с њоме све до Црмнице;
пошто је славно опљачкаш и спалиш,
не штеди животе мушкараца;
кад јуначки извршиш ово дјело
и претвориш Црмницу у пепео,
870 тада с војском крени становницима Ријеке,
уништи их као становнике Црмнице
и улогори се на Цетињу
гдје ћеш уништити чувену цркву;
у равници ћеш направити око,
875 па ћеш угледати два везира улогорена у Чеву.
Када војске буду сакупљене –
онда, паше, крените према мору,
и све избјеглице на млетачком тлу
мораће вам бити предане,
880 а онда ћете се с војском улогорити код Солила,
по примјеру мога драгога Ћуприлића.
Ту ће вам се на располагању наћи паша
који ће укрцати на лађе румелијску војску.
Ти, босански везире, повуци се с војском
885 ударивши према Рисну и Грахову;
а ти, скадарски пашо, кретаћеш се
крајем морске обале све до Бара.“
Стој! О Абдула, лако је говорити,
али је тешко подухват у дјело привести;
890 и кад би се дјела могла онако брзо извршити
како се замисле,
одавно би у овом дјелу било срушено твоје господство,
и ти би са својим свецем разговарао на небу.
Везири одмах послушаше свога султана,
895 сакупише силне војске
и послаше их према Црној Гори.
Та вијест стиже до свих Црногораца,
и они журно дођоше на никшићки пут
који води према Бјелопавлићима.
900 Под неприступачним Острошким гредама
Црногорци скупише своје снаге
и среташе се смјела чела са босанском војском.
Три је дана без предаха трајала битка,
али у свануће четврте зоре
905 вјешто примијетише Црногорци да се из Загарча

подигла густа магла
измијешана са жућкастим свјетлуцањем
од пожара који је упалила небројена војска
која је, прешавши га, била у покрету према Чеву.
910 Када Црногорци открише ово
убрзаним кораком кренуше пут Чева.
Али, обавијештени да је његов положај врло подесан
за одбрану Црногораца,
Турци су га били заузели
915 и спалили огњем и пламеном,
окружили га широким обручем војске,
кроз који би тешко и соко пролетио.
Затим се румелијска војска сјединила са босанском
и чврсто су се улогориле;
920 саставивши се тако двије силне војске
разапеле су у пољу своје шаторе.
Разјарени Црногорци борили су се с турском војском
а Турци се били као лавови,
али нису могли ни једног корака напријед
925 па су их Срби у логоре потиснули.
У то стиже овима сигурна вијест,
коју сви примише с великом радошћу,
из Црмнице, њиховог извора за снабдијевање
и вазда срећне заштите,
930 како је скадарски везир напао Црмницу
и пола ње ватром уништио,
али крвљу је платио казну
за све свирепости,
пошто је, потучен и натјеран у право бјекство,
935 оставио на бојном пољу хиљаду погинулих.
На обали Блата распоредили су чете
у облику два српа за кошење сијена
да не би дали да се спасе иједан Турчин,
затворивши чврсто кланац Албаније
940 која, притиснута са свих страна, би потучена.
Обрадоваше се јунаци кад чуше ову вијест
и смјела чела заметнуше битку с Турцима;
са свих страна започе жестоко пушкарање,
али на несрећу понестаде џебане Црногорцима.
945 Млетачки поданици нису смјели да их снабдијевају,
јер је њихов дужд издао под пријетњом забрану,
распоредио војску

и намјестио страже на граници
од Спича па до Грахова.

950 Тај је погранични појас затворен млетачким четама,
којима је наређено да ухапсе сваког избјеглицу,
било дијете или одрасла човјека,
који би дошао из Црне Горе
од страха да не падне Турцима у руке,
955 и још да им буду предати живи дјечаџи
као јагањци за плијен прождрљивим вуцима;
а ко год прекрши забрану дајући џебану Црногорцима
биће потпуно уништен.

Али ко може да у шаџи стисне свијет,
960 ко ли ће спријечити да се притекне у помоћ сусједу?
Ришњани, пријатељи Црногораџа,
од старине на гласу као прави јунаџи,
пожалише једноплемену браћу
и спремише много врећа џебане.

965 Истина, није била велика количина,
већ хиљаду метака, ни мање ни више,
и ово је било отпремљено њиховој браћи.
О упућивању ове пошилџке
одмах стиже глас јунаџима,
970 који, добивши је у своје руке,
брзо је свима подијелише,
па, ударивши у бок турског логора,
брзо заплијенише и џебану
која је имала да послужи босанској војсџи.

975 Чим добише џебану,
раздијелише је својим борџима,
чији је број износио четири хиљаде,
све најодабранијих и најхрабријих младића
из Катунске и Ријечке нахије,
980 не бројећи растурене мање чете.
Одмах затим изведоше привидно повлачење
и договорише се за напад на Турџе
па се укопаше у ровове и стиснуше се у обруч
за жестоки напад.

985 У пола ноћи упутише небу молитве
и сваки се бораџ причести,
и кад зора на истоку заруди
јурнуше на силну војску.
Доведени у забуну

990 страховитом виком Црногораца,
Турци се даше у бјекство, сударајући се једни с другим,
тако да брат заборави брата.
Брзи Црногорци продријеше до везира
прегазивши многе Турке,
995 који напустише свилене заставе и шаторе,
и многим Турцима припремише неочекиване гробнице
не дајући им времена ни да чизме обују
и принудивши их да се босоноги даду у бјекство;
трње их међутим боде, камење им ноге реже.
1000 Сваки Турчин је хтио да први одатле побјегне.
Јунаци поклаше многе, многе ухватише живе
скачући на њих све до коњске гриве.
Реже несрећни румелијски Турци,
на зечеве личе херцеговачки ратници,
1005 урличу бијесни Бошњаци;
као гладни медвједи
гоњени су Турци све до поља Пошкаља
и до гробнице Вукоте Мрваљевића,
па су приморани да падну у руке Брђана
1010 који их дочекују ударцима мотке,
и свако обара на земљу свога душманина
лишавајући га за увијек живота.
Док су Турци били сатјерани у Спуж,
оставили су много мртвих ратних другова.
1015 Затим се Црногорци вратише према Чеву,
силни плијен раздијелише као права браћа,
сабље и мачеве предадоше у руке главарима,
најбоље пушке у руке нишанџијама,
а скупоцјене у руке барјактарима,
1020 остало оружје подијелише међу све ратнике,
шаторско платно, одијела и турске шалове
раздијелише на једнаке дијелове.
У то заноћи црногорска војска.
Лагана магла била се дигла у ноћи,
1025 а кад зора заруди и сину сунце,
изврши се смотра, војска би уређена
и упућена право према Црмници
да својој браћи притекне у помоћ.
Похиташе да заметну битку,
1030 али кад падоше на Цетињско поље,
чувено мјесто где се Црногорци састају,

војсци стиже вијест
потпуно истинита и без икакве лажи:
„Стој и почуј, црногорска војско,
1035 шта се догодило турској и млетачкој војсци:
синоћ се подиже црн облак
из ког ситна киша паде на земљу;
муња сијевну из облака
усред густог ноћног мрака,
1040 и гром удари код града Будве
поред лијеве обале ријеке,
посред логора војске млетачког дужда
и претвори у пепео небројене војнике;
преживјели из овог логора
1045 дадоше се у бјекство, већином голи,
према Котору, држећи се обале морске,
и о тој војсци није стигла друга вијест.
Други гром удари над Црмницом,
у близини извора мале ријеке,
1050 усред скадарске војске
и обасја цио крај који је она била заузела,
запали Турцима сву џебану
и уништи им хиљаду бораца,
разнесе им шаторе у ваздух
1055 и причини неизмјерну штету.
У то становници Црмнице нападоше Турке
и уништише паши много војске,
велики број војника се удавио,
а сви они који се нијесу могли спасти чамцима
1060 остали су с пашом између мочвара,
и имали су муке да спасу живот.
Становници Црмнице подијелили су плијен
како им се згодно учинило.“
Дознавши то Црногорци,
1065 радосно се вратише својим кућама.
О несрећни султани Абдула,
и ти, невјерни млетачки дужде,
можда сте се обмањивали да је лако
уништити храбре Црногорце;
1070 видјели сте, Божји отпадници,
да их брани штит правде,
и зато што се тога не сјетисте прије него сте их напали,
него пошто сте обојица претрпјели штету –

Свемогући вам је дао на знање гласом громава
1075 да оставите на миру Црну Гору
на мјесту гдје вас није могао да погоди метак из пушке
и гдје вам равна земља није могла да олакша спас.
Двадесет до тридесет година прођоше у миру,
послије којих стигоше писма и шест изасланика.
1080 Ова писма упутише Јосиф и Катарина:
да се спремају да нападну Турке,
и да шаљу војске да навале
жестоко на турско царство,
да би приморали невјернике да се иселе из Европе
1085 и да би их принудили да се одрекну свих права на њу.
У писму се Црногорцима овако говори
и овако се соколе да подупру тај подухват:
„О, силни, рођени и храбри јунаци,
о, орлови, који сте се излегли из српског гнијезда,
1090 признајемо патње и муке које сте претрпјели
и све што сте поднијели од времена Петра Великога;
дедер, остаје вам још кратко вријеме да се мучите,
спремите се да нападнете за заједничко добро,
а ево вам као помоћ шаљемо
1095 џебану и војске колико нам је могуће;
молимо вас да примите Филипа и његову војску
и трудите се да се супротставите Кара-паши,
а за вашу сигурност дајемо вам царску ријеч
да вам је истина казана без икакве лажи.
1100 Ако оружјем уништимо Турчина
и ако останемо побједници на бојном пољу,
уврстићемо вас у уговор
да вам тако омогућимо трајан мир с Турцима,
само их одважно нападните и збуните Махмуда,
1105 и гледајте да привучете на себе турску војску.“
О свему су томе добро размислили Црногорци,
и према писму очекивали су Филипа.
Неки су били мишљења да не треба узимати учешћа у овом подухвату,
ни улазити у непријатељство са Махмудом
1110 баш сада кад је згодно да буду у миру:
„Филип ће нас напустити, а ми нећемо бити способни да продужимо рат,
свако од нас зна Махмудову силу,
он је уништио Отманову војску
прошле године кад је с њиме ратовао, свима вам је то познато,
1115 а три везира се сасвим добро сјећају

да је сву тројицу одвео у ропство
пошто им је сасјекао читаве војске
и заплијенио стотину топова,
које сте чули да тутње као громови.
1120 У корист Јосифа и Русије
не улазимо у борбу, оставимо их да сами ратују.
Вазда су нас гурали у борбу с Турцима,
а потом закључивали мир не водећи рачуна о нама.
Када је требало улазити у рат, молили су нас,
1125 а када се расправљало о миру, били смо искључени.
Но, браћо, ријешимо
да одговоримо како доликује,
да смо с Турцима доста ратовали
и да нам је много патњи донијело то ратовање
1130 усред наших клисура и брда,
а да никакве помоћи нисмо добили ни од кога
осим од Бога свемоћнога,
који је у свако вријеме указивао помоћ вјернима.“
„Ви сте владари богате земље
1135 и око вас имате многе краљеве,
са Турцима лако вам је ратовати,
само ако се за овај потхват припремите;
оставите, дакле, на миру наше сиромаштво,
ми нијесмо још могли покрити спаљене кровове,
1140 а то су биле посљедице ратовања с Турцима,
с којима смо ступили у непријатељство по вашој вољи.
Ако буде међу вама слоге,
са свих страна можете на њих заратити,
сасвим их истјерати из Европе
1145 и сатјерати их у жарку Азију,
али ми знамо да се ви међусобно не слажете
и да дјелимично улазите у рат с Турцима,
и да се, ратујући и борећи се са Турцима,
трудите да преварите једни друге.
1150 Ко вара, Бог му не помаже,
а правда и пријевара не иду никад заједно.
Због вашег неслагања и разједињености
могу Турци да некажњено врше злочине.“
У то Филип стиже међу њих
1155 и даде свима чврсту вјеру,
позивајући Бога за свједока,
да ће бити захвалан за сваку њихову услугу

и да ће ратовати и склопити мир заједно с њима.
„Ево вам спремне војске за помоћ, а друга ће ускоро стићи,
1160 ево вам потребне џебане
да се можете свим жаром спремити за бој,
само пружите помоћ своју владарима
као што сте је раније пружали,
покажите се сада одважни.“
1165 На те се ријечи сви Црногорци
подигоше на оружје као раније,
опасаше шанчевима тврди положај Спужа,
ставивши га у одбрамбено стање, са свих страна,
да би могли да се одупру свакој сили.
1170 У тој борби проливано је много јуначке крви;
сва Брда се подигоше на оружје
да опколе градове и Турке у њима.
Мјесец и по ратовало се без престанка
и смјело се одолијевало турској сили,
1175 кад стиже кобна вијест
да су два владара склопила мир с Турцима
искључујући из уговора Црногорце,
и сматрајући их као побуњенике против Турака.
Кад Филип Вукасовић сазнаде
1180 да се с Турцима склопио мир,
пође с војском на своје границе
и убрза повлачење
напуштајући у невољи Црногорце
који су се сами морали борити и ратовати са Турцима.
1185 Чим је Филип извршио повлачење,
везир је изјавио: „Сад ћемо предузети све да падну Брда.“
И у трен ока сакупи војску,
навали на село Ћурилац,
многе куће уништи ватром
1190 и успије да опколи педесет Црногораца.
Али педесет јунака пружише снажну одбрану
не штедећи ниједног Турчина који би им у сусрет наишао,
из бусије снажно викнуше
позивајући у помоћ најближу браћу.
1195 Бјелопавлићи примијетише одмах борбу
и хитно на овај глас стигоше у помоћ;
у селу Ћуриоцу нападоше Турке
и ослободише опкољене другове.
Настави се битка усред Косовог Луга

1200 уз велике губитке Турака,
Махмуд се борио, затим је окренуо леђа,
прогоњен од Црногораца,
који му побише пет стотина људи
и заплијенише стотину коња.

1205 Црвенећи се од стида побјеже у Скадар,
хитро је било његово бјекство, без икаквог заустављања.
Мало времена затим прође
када му стидљиво паде на памет мисао
да је срамотом окаљао своје јуначко име

1210 и да је његова војска уништена.
Обиђе затим Скадар и Малесију,
Улцињ и цијелу Албанију.
Сакупише десет хиљада бораца,
крадом се паша приближи становницима црногорских кршева,

1215 а одатле крену са својом војском
на храбре Пипере.
Јунаци се спремно нађоше на одбрану,
али не прихватише борбу у равници,
него се повукоше према селу Стијени

1220 и закопаше се у ровове.
У овом селу ухватише се у коштац с везиром,
па на оружје устадоше и старци.
За битку се прочу међу сусједним Брђанима,
који одмах послаше помоћ мале војске

1225 од Пипера и Бјелопавлића
и нешто и из племена Васојевића.
На турску војску јуришаше Брђани,
преплашени Турци дадоше се одмах у бјекство;
први побјеже везир Бушатлија,

1230 а за њим скадарска коњица.
Један дио Турака растури се међу клисуре,
од њих се три стотине сурваше са брда,
а остатак војске су гонили
пјешаци који су престижали коњанике,

1235 сабљама их сијекући све до Дрезге.
Стотина их се удави у ријеци Морачи,
двије стотине турских глава би посјечено,
и више би их било да се Турци бјекством не спасоше.
Сав постиђен повуче се паша

1240 и смјести се у Подгорици,
где заустави преплашену војску,

па је поче и појачавати
док је не повећа до петнаест хиљада.
С том војском јунак упаде у Црну Гору,
1245 али му сваки напор остаде узалудан, па се срамно повуче
спасивши једва свој голи живот.
Сав посрамљен стиже до Скадра града,
а кад се нађе у скадарском серају
поче опет да сакупља голему војску
1250 смишљајући да с њом нападне Брда,
па чим уреди одабрану војску,
изврши смотру одахнувши мало.
Тада написа писмо
и посла га у Црну Гору
1255 главарима и владици Петру
[стих потпуно неразумљив]
и рече им у писму овако:
„Истина је ово што кажем и ништа вам не лажем
о, владико Петре, и ви, главари,
1260 судбина крајишника се мијења.
Славни Кара-паша вам пише,
њему је презиме Бушатлија,
први везир је, виши од осталих у царству,
а то му по заслуги и припада;
1265 султан му са својом сабљом не може одсјећи главу,
ни сви краљеви заједно ако на њега зарате.
Откад је тргао мач
и откад на раменима носи јуначку главу,
чувени постадоше његови поданици и његова крајина,
1270 а његова слава их је ојачала.
Ви добро знате да су мени подложни сви Брђани,
а сад, како вам је познато, почеше се дошаптавати,
многи од њих спремају устанак
и неће да ме више признају за свога пашу,
1275 али увјерите се да то не може бити
док моја мишица буде управљала мачем.
Истина је да сам се три пут с војском кретао
и да сам сва три пута био приморан на повлачење.
Зато су Брђани постали охоли
1280 вјерујући да су ми уништили војску,
али се они љуто варају
и маштају да су, борећи се с мојим четама,
потпуно их уништили;

међутим, и не упознаше их и не видјеше их.
1285 Сад сам заиста скупио војску
и ево њен тачан број:
Она се састоји од тридесет шест хиљада ратника,
већим дијелом пјешака, а мањим дијелом коњаника.
С њом имам намјеру да кренем у рат,
1290 да опљачкам и спалим села у Брдима
светећи се за сву срамоту
нанесену у три разна маха мојој војсци.
Него чујте ме, владико и главари,
и памтите добро што ћу вам рећи:
1295 немојте пружати помоћ Брђанима
ни склањати никакву њихову имовину,
већ будите моји пријатељи
и искрени моји сарадници;
а, ако не хтједнете да тако поступите,
1300 кунем вам се мојим именом Бушатлије,
и именом Малесије, мени најмилијим,
чим опљачкам и попалим села у Брдима
и стигнем с војском у Никшић,
упутићу своју војску да вас нападне
1305 и уништи као што будем уништио Брда;
силом ћу продријети у Црну Гору
да се потом спустим на обале мора.“
Кад је владика примио писмо
и заједно са главарима разумио садржај,
1310 одржао је уже вијеће:
„Ми не смијемо никада препустити Брда.“
Када то одлучише у вијећу,
послаше одговор Махмуд-паши:
„Шта нам пишеш, обијесни Бушатлијо,
1315 поуздавајући се у велики број своје војске,
да мислиш с њом напасти Брда
и отети плијен који ће ти оставити,
све се ово може и не догодити,
и не зависи од тебе, већ од Божје воље
1320 да ли ћеш их попалити или ћеш погинути,
или ћеш се као раније срамно повући.
Зашто нам пишеш и бјесниш,
а у исто вријеме се понизујеш молећи нас
да не дамо помоћ Брђанима?
1325 Ти знаш да ми немамо друге браће

и да смо с њима заједница.
Чуј, ми ћемо заједно гинути!
Зашто нам пријетиш да ћеш нас опљачкати
и да ћеш нас са својом војском опколити до Солила?
1330 Прије него то извршиш, немој се хвалити,
јер ћеш имати много посла док савладаш Брда!
Али остави на миру, пашо, ова Брда
и знај да она нама припадају.
Ако пак не промијениш намјеру,
1335 него се упутиш да их оружјем узнемирујеш,
објави рат као прави јунак
и покушај да нас истријебиш заједно са Брдима.“
Кад је Махмуд примио одговор,
крену с војском и то објави,
1340 па се с њом упути у поље Загорич
крај гласитог мјеста Подгорице.
Кад је владика с главарима чуо
да Махмуд са огромном војском
заиста креће са намјером да похара Брда,
1345 стаде храбрити славне јунаке.
Писма су на све стране послата
на руке витешких ратника,
свакоме редом од барјактара
и храбрих момака и главара:
1350 „На оружје, српски соколови,
напале су нас аждаје турске,
које су наумиле да нам опустоше Брда
и да нас баце у вјечиту тугу,
ако се не покажемо сада сложни у борби
1355 не штедећи крв, колико год буде могуће.“
Када писмо разумјеше убојници
и вјешти отимачи турског плијена,
сви спремно на ноге скочише
и заједно са владиком кренуше према Брдима
1360 носећи са собом много џебане
одличне врсте, поклон Јосифа,
бечкога ћесара,
чија су дјела славом овјенчана.
Када стигоше на брдо,
1365 у Слатини се улогорише,
а према њима улогори се Махмуд
у близини града Спужа.

Спреман да заметне битку,
он обавијести Црногорце
1370 да је наумио да их нападне с војском.
Црногорци, жељни борбе,
распоредише своју војску
у свануће петнаестог јула.
Нападе их везир заједно са Малисорима
1375 и прегази храбро село Мартиниће,
цијело га спаливши све до куле Радовића,
гдје му се Црногорци одупријеше
проливши много њихове крви.
Седам сати је трајала огорчена битка.
1380 У њој паде небројено турских војника,
а остатак би натјеран у бјекство.
Везир покуша да их силом задржи
и успје да врати у борбу војску из Малесије.
Још неколико пута учини ово исто
1385 док га несрећа и зла коб за њега,
као и за све остале његове борце,
не намјери на млада пастира
од једва дванаест година.
Бијесно везир скочи на дијете
1390 тргнувши бритку сабљу,
замахну да му одсијече младу главу
да би се тиме прославио пред својом војском,
али се дијете показа врло храбро,
опали против паше метак из пушке
1395 и погоди га тако
да му зададе тешку рану,
пробивши му груди и лијево раме.
Хитро везир наже у бјекство,
за њиме цијела његова силна војска.
1400 Тада настаде ужасан покољ:
док су војску гонили до Спужа
три хиљаде мртвих Турака паде на земљу,
тридесет застава оставише као плијен Црногорцима
и хиљаду пушака сребром богато украшених.
1405 Рањени паша даде се са војском у вратоломно
бјекство, на велику своју срамоту,
носећи урезану успомену на село Мартиниће
више него на Стамбол и многе друге градове.
Послије два мјесеца оздрави од ране,

1410 и устаде из кревета ставши на ноге,
па присутнима овако проговори:
„Тешко мени! Шта се то догоди
с мојом огромном славом
и с цијелом мојом храбром војском,
1415 с којом сам покорио седам пашалука
отевши их из руку султана и Турака?
Ох! нека ми Бог одузме живот
ако, на оном ко ме покорио, ко ме ранио
учинивши ме руглом цијелог свијета,
1420 не осветим нанесену ми љагу
и ако одустанем од скупљања још једне војске
са чврстом одлуком да погинем или добијем задовољење.
Јер боље ми је погинути
него изгубити славу!“
1425 Чим јунак прозбори ове ријечи,
изиђе из свога двора
и нареди да се испали шездесет топовских метака,
знак да се скупља војска.
За кратко вријеме сакупи четрдесет хиљада бораца
1430 да с њима подјарми Црну Гору.
Одатле се упути војска
кренувши према Црној Гори.
На челу ступа везир са четири паше.
Чим Црногорци примијетише
1435 војску упућену против себе,
и да је дошао везир у Љешкопоље
да би олакшао својим мукама,
одмах се јунаци латише оружја
и у селу Крусима се улогорише да дочекају Турке.
1440 Везир са силном војском заметну битку
и попали мали број кућа,
али га Црногорци одвратише од започетог подухвата
намамивши му војску у Бусовник.
Везир помисли да су се Црногорци дали у бјекство,
1445 па цијела турска војска стаде да их гони.
Када јунаци примијетише
да су привукли Турке међу камење,
нападоше их са три стране
дозивајући у помоћ јунаке из Брда,
1450 и тако уништише силну војску
гонећи је до села Круса,

гдје достигоше везира,
који, док му је дах трајао, није хтио да мирује.
Девет му рана зададоше
1455 и од пратње му три стотине убише;
снажну му одбрану пружише Малисори,
и већ су сви од његове пратње лежали мртви,
док најзад не осјети десети метак из пушке против себе уперен
(помогла му света Божија правда),
1460 који рани пашу баш
у кољено, и сломи му ногу.
Кад Црногорци ово спазише,
са свих страна насрнуше на њега.
Везир се јуначки држао и бранио
1465 задајући ране неколицини окретних младића,
али га притискоше, па му није помогла одбрана,
и над главом му је сијевнуо мач.
Први од Црногораца одрубил му главу,
други му одузе скупоцјене мале пушке,
1470 трећи сабљу, четврти коња,
и добише дарове као да су били на свадби.
У то Брђани Турке нападоше с леђа
и разбише преостали дио војске;
само се мали њен дио спасе бјекством,
1475 а и од њих половина умрије од голога страха.
Вратише се Црногорци
и пашину главу донијеше владици на поклон
заједно са сабљом димискијом и коњем
натовареним другим бираним оружјем,
1480 па подијелише сав плијен
одузет у рату Турцима.
О Јосифе, владару по дјелима,
а не само по празним ријечима,
на како ли си велико добро спомен оставио,
1485 на корист свих покољења и на корист нејаких,
какво ли си и тада велико дјело извршио
поклонивши Црногорцима прах
који им је помогао да побиједе грозног пашу,
великог и непобједивог турског змаја.
1490 Истина, прах је био скуп плаћен
размјеном за драгоцјену митру (Кауниц то зна).
Она је била тешка као три хиљаде цекина
и била посута великим бројем драгог камења,

а Јелисавета ју је поклонила
1495 Василију, који вам је добро познат.
Не жале Црногорци
што су је поклонили,
и они ће те, Јосифе, вјечито хвалити.
Иако за тај поклон ниси уопште знао,
1500 ти си извршио племенито дјело, сви то признају.
Кад је већ уништен грозни везир
и њему одрубљена јуначка глава,
нека је Кауницу проста митра,
иако је вриједила сто хиљада цекина.
1505 Јер шта су цекини
према добру отаџбине сачуваном с толико труда!
Ортак Европе добро се сјећа војевања
и памти кад је ступио с вама у борбу,
двапут га нападосте
1510 према примљеним порукама које сте послушали.
Французима отесте градове
и све топове у читавом Которском заливу
све до славнога града Дубровника,
у којем се била скупила силна војска Француза.
1515 Многе од њих заробисте,
а многе хиљаде посласте у вјечни сан;
заједно са Русима пролисте крв
знајући да припадате истом племену,
а све по наређењу цара самодршца,
1520 праве круне српскога народа;
са Турцима и Французима се бористе
дајући му доказ своје вјерности,
на земљишту Боке Которске и све до Дубровника,
као и на османлијској територији све до Коњица,
1525 у никшићком и корјенићком крају
и око многих турских варошица,
под вођством цара Александра,
док није уништен француски Бонапарта.
Пошто бише покорени Париз и Француска,
1530 очува се турско царство.
Александар састави писмо
наређујући Црногорцима
да предаду Боку Которску
Аустријанцима без оклијевања,
1535 да се повуку на своје границе,

и да сачувају вјеру у Русију.
Кад ова вијест стиже до главара и владике,
изазва велико огорчење,
али против свршеног чина није било помоћи.
1540 И пригнувши шију пред главом Словенства,
Црногорци се повукоше из Боке Которске
и кренуше пут својих брда
захваљујући свемогућем Богу
што су се одбранили од свих напада.
1545 А тако ће наставити по цијену свога живота
све док Европа не отјера ђавола.

Регистар властитих имена

А

Абдолаха, 25
Абдула, 195–197, 201
Абдул-бегу, 135
Абдулу, 135
Аврорино, 73
Адријатик, 146, 163
Адријатског, 41
Азија, 5
Азијата, 117
Азије, 27, 28, 104, 166
Азији, 183
Азију, 203
Ајакчио, 145
Алах, 133
Албаније, 9, 180, 198
Албанију, 184, 205
Александар, 212
Александер, 173
Александра, 10, 145, 212
Алкорана, 6, 8, 29, 49, 85
Амене, 25
Амурату, 6
Аполон, 22, 44, 111, 131
Аполона, 23, 88, 144
Арбанаса, 181
Арбаније, 80, 87, 142
Арбанији, 19, 138, 196
Арбанијом, 126
Ариона, 23
Аристида, 46
Астреа, 45
Атила, 145

Аустријанцима, 212
Африке, 26
Ахмет, 9, 12, 17, 21, 25–27, 34, 51
Ахмет Трећи, 93
Ахмета, 24, 32
Ахмет-бегу, 135
Ахмете, 11
Ахметов, 93
Ахметова, 32
Ахметом, 34
Ахмет-паша, 19, 21, 34
Ахмет-паше, 26, 31, 32, 34
Ахмет-паши, 34, 177
Ахмет-пашо, 11
Ахмет-пашу, 11
Ахмет-силна, 27

Б

Бајазита, 6
Бајрамове, 54
Бара, 97, 98, 103, 197
Белоне, 13
Белони, 12
Белтрона, 169
Белтрону, 164
Београд, 5, 45
Бергат, 149
Бергата, 148, 150
Бери, 141
Бефир Ченгић-паша, 64
Бефир-пашу, 58
Бјелицах, 62, 75, 109
Бјелопавлић, 124, 128
Бјелопавлића, 205

Бјелопавлићи, 204
Бјелопавлићима, 197
Блата, 198
Блато, 120
Бог, 70, 72, 203, 210
Бога, 203
Богом, 118, 120, 187
Богу, 168, 177, 213
Божа, 161, 166
Боже, 187
Божија, 211
Божја, 75
Божје, 130, 207
Божји, 201
Божју, 35
Божовићу, 81
Божојзи, 33
Божом, 33, 37
Бојане, 100, 142
Боке, 146, 164
Боке Которске, 212, 213
Боке од Котора, 164
Боки, 41
Боком, 146, 147
Боку, 163, 173
Боку Которску, 212
Бонапарт, 172
Бонапарта, 172, 212
Бонапарте, 145, 167
Босна, 195
Босне, 9, 67, 100, 101, 108, 123, 196
Босни, 100, 102
Босну, 196
Босну и Херцеговину, 195
Боци, 158
Бошњак, 53
Бошњака, 192
Бошњаке, 55, 59, 100
Бошњаком, 108
Бошњаци, 200
Брајиће, 170
Брач, 163

Брача, 162
Брда, 85, 90, 107, 125, 126, 128, 204, 206–
208, 210
Брдах, 127
Брдима, 86, 127, 128, 207, 208
Брдма, 126
Брђана, 200
Брђанах, 90
Брђане, 177, 178
Брђани, 84–86, 91, 92, 205, 206, 211
Брђанима, 91, 205, 207
Бријег, 147
Бр'јега, 153
Бр'јегу Дебеломе, 161
Будве, 171, 201
Будвом, 120
Бусовник, 138, 139, 210
Бусовника, 138, 139
Бушатлија, 124, 126, 205, 206
Бушатлије, 120, 207
Бушатлијо, 126, 127, 207
Бушатове, 133
Б'јела Павла, 136

В

Василије, 70
Василију, 193, 212
Васојевића, 205
Венета, 117
Венеција, 44, 96, 105
Венеције, 42, 43, 46, 47, 99, 104, 110, 111,
119, 143
Венецијом, 98
Венециј', 105
Видовдан, 6
Византија, 105
Византије, 26, 28, 32, 60, 79, 93, 98, 123,
158
Византијом, 98
Вијена, 60
Вијене, 142
Вира, 120
Височице, 129

Витаљину, 153
Вјаземски, 150, 162
Власи, 73
Влахиње, 16, 20, 29–31
Влахињи, 21
Влашке, 178
Влашком, 178
Војинићах, 114
Врање, 18, 20
Врањом, 16
Вука, 18, 113
Вукоте Мрваљевића, 200
Вукотину, 114
Вуче, 18, 19
Вучје Ждр'јело, 153

Г

Гала, 145, 148, 149, 154, 156, 160, 167, 171, 172
Галије, 156
Галма, 163
Галом, 163
Галу, 155, 165
Гарча, 108
Геликона, 21
Гипнос, 22
Гипносове, 23
Глас каменштака, 175
Гора Црна, 11
Горе Црне, 9, 16, 38, 65, 80, 84, 97, 98, 100, 110, 124, 135, 145, 152, 165, 166, 169, 170
Гори Црној, 43, 51, 110, 173
Горице, 184
Горицом, 29
Горо Црна, 78
Гором, 42
Гором Црном, 9, 47, 65, 87
Гору Црну, 31, 52, 64, 66, 74
Грађане, 102
Грахова, 97, 98, 102, 103, 136, 199
Грахово, 137
Грахову, 197

Грк, 20
Грках, 158
Гусиња, 136

Д

Д. Вушовић, 45
Далмације, 162, 163
Далмацијом, 146
Далмацију, 164
Данил, 14, 16–18, 22, 42, 53, 63, 66
Данила, 9, 29, 64, 65
Данило, 9, 56, 67, 70
Данилов, 104
Данилова, 66, 70
Даниловом, 69
Данилову, 20
Данилом, 65
Даницу, 115
Дарданелах, 10, 12, 98
Дебели, 147
Дебелога, 153
Делгог, 147–149
Делгога, 147, 149
Дибрана, 136
Диоклеје, 85
Дољане, 89
Дрезге, 205
Дрекалова, 84
Дубровник, 149, 162
Дубровника, 148, 150–153, 161, 162, 212
Дубровнику, 151, 152
Думан, 28, 30, 32, 33, 42
Думан-везир, 31
Думан-паше Ћуприлића, 48, 99
Думан-пашо, 26
Думан-пашу, 26
Дунава, 178
Дурмитор, 74
Душанове, 7

Ђ

Ђорђа, 180
Ђурашковић, 19

Е

Европа, 173, 213
Европе, 104, 145, 166, 202, 203, 212
Европу, 146
Египтових, 10
Елбасана, 135
Еол, 6, 119, 145
Еола, 28
Ереба, 6, 17, 109
Ертогрул, 97
Ертогрула, 97
Ете, 115

Ж

Жабљака, 136
Жуте стијене, 184
Жутковићу Његош Томо, 75
Жутом ст'јеном, 29

З

Загараче, 108
Загарча, 197
Загорич, 208
Загорја, 53
Загорје, 50, 52, 59
Заљута, 109
Заљути, 114
Земун, 14
Зете, 79, 129, 154
Зети, 179
Зетко, 81
Зету, 184
Златице, 89, 90
Златичко, 88

И

Ибраима, 137
Ибрахима, 141
Ивановићима, 175
Илирије, 147, 152

Ј

Јаворје, 137
Јаковљева, 146

Јаконова, 146
Јанко, 19
Јанком, 21
Јанку, 19
Једрене, 28, 100, 103
Јелена, 191, 193
Јелисавета, 212
Јовановић, 38, 79, 82, 83, 97, 123, 129,
146, 150, 152, 157, 158, 173
Јово, 141
Јововоме, 115
Јову, 114
Јозу, 175
Јосиф, 202
Јосифа, 146, 203, 208
Јосифе, 211, 212
Југовићи, 7
Јунона, 27
Јупитера, 10
Јупитеров, 94
Јупитером, 119
Јусуф-бегу, 136

К

Каваје, 137
Кавказ, 42
Камено, 155, 160
Кандије, 46
Кандију, 46, 191
Капета Хуга, 157
Кара-Махмуд, 132
Кара-Махмуд-паше, 142
Кара-Махмут Бушатлија, 123
Кара-паша, 124, 206
Кара-паше, 129, 141
Кара-паши, 202
Кара-пашу, 140
Карла, 11, 25
Кастриота, 135
Катарина, 202
Катунске, 106, 199
Катуњани, 138, 139
Кауниц, 211

Кауницу, 212
Кипар, 46, 191
Кипра, 46
Клобука, 192
Кнежевићу, 141
Колашина, 136
Кома, 83
Конавла, 146
Коњица, 212
Корана, 184
Корчуле, 162
Корчулу, 163
Косанчићу, 7
Косовог Луга, 204
Косову, 6, 9, 10, 176
Косову пољу, 7
Котор, 47
Котора, 47
Которани, 190
Которском заливу, 212
Которску Боку, 164
Котору, 166, 201
Крим, 193
Круг, 53, 61
Круса, 210
Крусама, 138
Крусах, 31
Крусце, 30, 138
Крусима, 210
Куча, 88
Кучи, 84
Кчева, 62, 107, 117
Кчево, 100, 104, 106, 108, 117, 137
Кчеву, 101, 107, 108

Л

Лаврова, 6–8, 11–13, 18–27, 29, 32–36, 40,
43–46, 49–51, 53–55, 57, 58, 68,
76, 85, 100, 121, 127
Лаза Царевога, 30, 118
Лазара, 6
Лацманина, 161
Леонида, 16

Леополд, 142
Ликурга, 10
Лисца, 108, 115
Ловћена, 118
Ловћенко, 132
Лористон, 154, 155
Лористона, 169
Лористону, 164

Љ

Љеша, 154
Љешкопољац, 141
Љешкопоље, 184, 210
Љешкопољу, 29
Љубовића, 56, 195
Љубовићу, 50, 52, 53
Љубомир П. Ненадовић, 14

М

М. Решетара, 5
М. Стевановића, 23
Малесија, 132
Малесије, 124, 207, 209
Малесију, 179, 205
Малисори, 134, 211
Малисорима, 209
Мандушића, 113
Марицом, 100
Марка, 41
Мармонт, 151, 153–156, 159
Мармонта, 147, 152, 155, 156, 160, 162,
163
Мармонтово, 166
Мармонтову, 153
Мармонтом, 151, 152
Марсовога, 60
Марсу, 10
Мартинић, 130
Мартинићах, 131
Мартиниће, 131, 209
Мату, 175
Матусалему, 193
Махмуд, 130, 205, 208

Махмуда, 202
Махмудову, 202
Махмудом, 202
Махмуд-паши, 207
Махмуду, 126
Махмут, 131
Махмут Први, 93
Махмута Првог, 68
Махмут-бега, 87
Махмутову, 131, 137
Махмут-паша, 135
Махмут-цару, 91
Медином, 126
Медун, 89
Медуна, 90
Медуну, 90
Меке, 25, 50, 125
Меком, 126
Метерниху, 23
Мехмеда, 123
Мехмед-везир, 120
Мехмед-паша, 102, 109
Мехмед-паше, 109, 118, 120
Мехмед-пашо Бушатлијо, 102
Мехмед-пашу, 118
Мехмед-пашу Бушатлију, 106, 137
Милић Вуку, 114
Милорадовићу, 176
Минервиној, 94
Мићуновић, 18, 21, 113
Млетке, 97, 195
Млечанах, 117
Млечани, 113, 121
Млечанима, 121
Млечанина, 106, 111, 118
Млечићима, 111
Морача, 86
Мораче, 29, 38, 79, 81, 85, 137, 184, 188
Морачи, 205
Морачом, 29
Морачу, 86, 184
Мореју, 191

Мореју, 46
Морфејеве, 23
Москва, 5, 179
Москве, 11, 34
Москви, 177
Московљана, 192
Московљанину, 182
Московом, 34
Мурат, 183
Мурата, 6
Мурат-капетану, 136
Мурто-пашу, 137
Мустав, 93, 94, 96, 99
Муставе, 103
Мустав-царе, 98
Мустафа, 182
Мустафе, 93, 185
Мустафи, 182
Мушовићу, 136

Н

Н. Банашевића, 23
Немезисе, 9, 48, 58
Ненадовићевом, 19, 23, 25, 45, 52, 77, 79,
93, 97, 115, 123, 129, 146, 150,
152, 157, 158, 163, 173
Никац, 72–74
Никац од Ровинах, 70
Никца, 78, 114
Никца од Ровинах, 78
Никшић, 177, 178, 207
Никшиће, 107
Новога, 147, 155, 160

Њ

Његош, 23
Његошевих, 45
Његуш, 103
Његуша, 189
Његушах, 115
Његуше, 41, 103

О

Обилића, 6, 21, 58, 75

Обилићу, 7
Озринићх Драгу, 114
Олега, 146
Олимпа, 108, 121
Олимпове, 171
Омућевић, 58
Орканове, 27
Орлујске, 85
Орлујске ст'јене, 85
Орлујску, 85
Осман, 8
Осман Други, 93
Османа, 137
Османа Првог, 97
Османов, 27, 97
Османове, 94
Османово, 32
Османовој, 48
Острога, 128, 196
Острошким гредама, 197
Отмана, 125
Отманова, 103, 124
Отманове, 59, 94
Отмановић, 34
Отманову, 93, 202

П
П. А. Лаврова, 5
Павловога, 173
Панчево, 38
Париж, 164
Париз, 145, 172, 173, 212
Париза, 148
Паризом, 145
Парнаса, 21
Пејо, 81
Пелевића, 21
Перса, 10
Перу, 114
Петар, 104, 115, 129, 150, 162, 169, 176,
179, 185, 187, 191
Петар II Петровић Његош, 5
Петар Велики, 185

Петар Петровић, 175
Петра, 124, 140
Петра Великог, 177, 185
Петра Великога, 176, 202
Петре, 206
Петрова, 163
Петром, 185
Петру, 115, 206
Пиве, 192
Пилетић, 81
Пипер, 79, 83
Пипера, 205
Пипере, 83–85, 205
Пипери, 82
Пиперима, 81
Пјешивца, 137
Пјешивце, 137
Подгорице, 79, 88, 90, 108, 141, 187, 208
Подгорици, 80, 179, 205
Поље, 154
Пољу, 19
Посидона, 10
Пошкаља, 200
Предиш, 109
Предиша, 114
Пржника, 20
Пржником, 16
Пржнику, 19
Призрена, 87, 137
Приморацах, 146, 172
Приморја, 103, 171
Приморје, 99, 101, 103, 173
Приморјем, 172
Приморју, 41, 43, 99, 165, 171
Приморце, 178
Проклетија, 179
Пропонтиде, 98
Пророк, 33, 50
Пророкова, 33, 85
Пророковом, 97
Просвета, 146
Просвете, 157

Просветиним, 143
Просветиног, 23, 81, 123, 141
Прута, 178
Пруту, 183

Р

Рагузе, 146, 149, 151, 152, 161, 166
Рагузи, 158, 172
Рагузом, 147
Рагузу, 164
Радан, 84
Радан-војеводe, 90
Радовића, 209
Раду, 115
Реље, 58
Ресула, 29
Решетар, 97, 146, 157, 163
Решетара, 6–8, 11–13, 18–27, 29, 32–36,
38, 40, 43–46, 49–51, 53–55, 57,
58, 64, 68, 76, 82, 83, 85, 100, 119,
121, 123, 127, 143, 157, 163
Рибнице, 90, 91
Ријеке, 151, 197
Ријечанску, 102, 136
Ријечке, 106
Ријечке нахије, 179, 199
Ријечку, 31
Рим, 20
Римјана, 158
Рисна, 102
Рисну, 197
Ришњани, 199
Ровинах, 114
Ровине, 53, 61
Ровца, 137
Романије, 100, 108
Романиј', 102
Романова, 163
Рудинах, 73
Рудине, 76, 77
Румелије, 196
Румелију, 184, 196
Рурикове, 172

Рус, 155
Руса, 148, 156, 177, 185
Русаци, 155
Русе, 146
Руси, 164, 193
Русија, 179
Русије, 177–179, 185, 191, 203
Русијом, 179
Русију, 213
Русиј', 164
Русима, 158, 163, 186, 212
Русма, 162
Русом, 183
Русу, 183
Р'јеке, 152

С

Сарајево, 112
Сармата, 153
Сармације, 158
Св. Николе, 175
Свезнајући, 132
Свемогући, 192, 202
Свемоћног, 180
Светослава, 146
Свободијада, Мање пјесме, Проза;, 5
Селенино, 12
Сената, 190
Сењавина, 150
Сењавиња, 162
Ситница, 141
Ситнице, 35, 141, 184, 186, 187
Ситницом, 29
Ситницу, 141
Сјенице, 89
Сјеницу, 89, 90
Скадар, 100, 112, 184, 205
Скадра, 79, 80, 87, 123, 126, 135, 179, 196,
206
Скадранина, 101, 109, 120
Скендербега, 16, 19, 100, 124
Ските, 145
Славе, 145, 148–150, 154, 160, 165

Славенина, 152, 153
Славенства, 56, 145
Славјана, 172
Славјане, 156
Славјанима, 145
Славјанин, 148, 149, 155
Славјанина, 145, 162
Славјанину, 154
Славјанма, 161
Славјанове, 7
Слатине, 130
Слатини, 208
Слатину, 128, 129
Сливја, 107
Сливје, 137
Сливље, 107
Словенства, 213
Солила, 42, 43, 189, 197, 208
Солилах, 42
Спича, 199
Спуж, 117, 132, 200
Спужа, 79, 117, 129, 204, 208, 209
Срб, 53
Срба, 6, 7, 65, 66, 99, 148, 195
Србаља, 27
Србаљах, 31, 98
Србах, 27, 42, 94, 123, 128, 132
Срби, 9, 169, 191, 198
Србије, 103
Србима, 78, 98, 101, 161
Србин, 151, 186
Србина, 24, 171, 172
Србином, 171
Србину, 176
Србма, 133
Србу, 8
Српкиње, 8, 16
Српства, 7, 10, 13–15, 17, 25, 29, 38, 190
Стамбол, 13, 28, 39, 58, 60, 124, 209
Стамбола, 27–29, 38, 45, 80, 93, 123
Стамболија, 39, 84
Стамболије, 180

Стамболом, 97
Стамболу, 12, 91, 183
Стамбула, 110
Стамбулу, 105
Станко, 75
Стијене, 82
Стијени, 205
Стијену, 82, 123
Стоца, 192
Суторине, 147, 156

Т
Танатоса, 22
Татари, 191
Термопилах, 73
Тирана, 137
Титан, 156
Титанове, 172
Титона, 23
Титоновој, 23
Токаје, 166
Томановић, 70, 74–76, 78, 113, 114
Топал, 80
Топал-Осман, 79, 87
Топал-паша, 81, 86
Топлица, 7
Торгитаос, 33
Тоска, 184
Травник, 70, 112, 192, 194
Травника, 66
Травнику, 100
Требиња, 160
Тритона, 22
Тритонова, 108
Трњине, 53, 61, 194
Тугомира, 80
Турака, 179, 180, 184, 187, 189, 190, 204, 205, 209, 210
Тураках, 36, 39, 40, 44, 61, 62, 72, 75, 77, 79, 90, 108, 167
Турке, 9, 30, 42, 51, 54, 67, 90, 113, 114, 116, 117, 132, 180, 181, 186, 192, 193, 199–202, 204, 210, 211

Туркистана, 7
Турске, 87, 101, 103, 106
Турску, 178
Турства, 5, 9, 15, 17, 21, 25, 26, 28, 31, 37, 42, 45, 49, 93, 94, 97, 98
Турство, 8, 48, 69, 87
Турству, 26, 29, 61, 94, 101
Турци, 15, 18, 20, 30, 36, 40–42, 50–52, 61, 62, 66, 68, 69, 72–74, 76, 77, 83, 86, 89, 91, 110, 113, 118, 121, 131, 136, 138, 167, 180–182, 184, 186, 188, 189, 191–194, 198, 200, 203, 205
Турцима, 11, 26, 30, 38, 39, 61, 63, 75–77, 79, 81, 83, 107, 111, 113, 121, 133, 184, 189, 190, 193, 194, 198–204, 211, 212
Турцма, 9, 17, 19, 20, 30, 33, 63, 76, 82, 84, 112, 132, 136, 144
Турчин, 42, 49, 54, 55, 83, 109, 116, 117, 177, 180, 191, 198, 200
Турчина, 15, 65, 89, 106, 111, 114, 118, 176, 177, 191, 202, 204
Турчину, 49

Ћ

Ћемовско поље, 179
Ћемовском, 19
Ћехај, 32, 67
Ћехај-паше, 68
Ћехај-паши, 74
Ћехај-пашом, 68, 74
Ћехај-пашу, 66, 76, 114
Ћехају, 72, 75
Ћуприлић, 35, 36, 39, 40, 43, 44, 46, 182–184, 186–190
Ћуприлића, 26, 30, 36, 39–41, 43, 45, 46, 182, 187, 192, 197
Ћуприлићем, 36, 187, 188
Ћуприлићу, 27, 31, 37, 38, 43, 45, 182, 187, 190
Ћурилац, 123, 204
Ћуриоцу, 204

У

Убле, 73
Убле Цуцке, 76
Ублима, 114
Улцињ, 205
Урана, 153, 155
Уранова, 17, 131
Ускоковић Стано, 154

Ф

Феб, 5
Феба, 17, 28, 77, 144
Фебова, 109
Филип, 202–204
Филип Вукасовић, 204
Филипа, 202
Франца Првог, 142
Франције, 147, 149, 155, 164, 166
Француз, 151, 153, 155, 158, 159, 161, 162, 170, 171
Француза, 147, 154, 158, 160, 162, 164, 170–172, 212
Французах, 148, 161
Французе, 153
Французи, 166
Французима, 150, 212
Французма, 156, 161, 168
Французом, 171
Французу, 154
Француска, 212
Фратарско, 154

Х

Хасана, 137
Хасан-Хоту, 136
Хемус, 42
Херцеговац, 53
Херцеговине, 177
Херцеговину, 196
Херцеговске, 9
Херцеговце, 55, 59, 100
Хипокрене, 76
Ходаверди, 87

Христа, 5

Ц

Цавтат, 148

Царев Лаз, 24, 182

Цариград, 191, 194

Цариграда, 65, 184, 186, 196

Цариграду, 182

Цетиња, 41, 114, 189

Цетиње, 13, 41, 102

Цетињско поље, 200

Цетињу, 56, 175, 189, 197

Црмнице, 120, 121, 136, 197, 198, 201

Црмници, 119, 200

Црмницом, 201

Црмницу, 101, 102, 107, 109, 117, 120, 197, 198

Црмничку, 31

Црна Гора, 49, 177

Црне Горе, 63, 70, 128, 130, 132, 173, 175, 176, 184, 185, 190, 192, 199

Црногорац, 24, 116, 117, 147, 148, 155, 159–161, 164–166

Црногораца, 181, 183, 188, 192, 193, 197–200, 204, 205, 211

Црногорке, 66

Црногорца, 13, 20, 22, 26, 48, 52, 57, 66, 68, 82, 111, 148, 164, 169, 195

Црногорце, 22, 30, 36, 62, 65, 75, 99, 147, 178, 191, 193, 196, 201, 204, 209

Црногорцем, 58

Црногорци, 14, 20, 22, 27, 42, 53–56, 67,

68, 76, 77, 84, 107, 108, 113, 114, 118, 128, 130–133, 137, 139–142, 145, 149, 154, 155, 159, 177–180, 182–184, 186, 188, 189, 191, 192, 194, 195, 197, 198, 200–202, 204, 209–213

Црногорцима, 190, 194, 195, 198, 199, 202, 209, 211, 212

Црногорцма, 17, 40, 70, 104, 136, 173

Црној Гори, 27, 66, 97, 135, 164, 191, 196, 197, 210

Црном, 42

Црном Гором, 67

Црну Гору, 66, 114, 182, 185, 196, 202, 206, 207, 210

Цуцах, 62, 137

Цуце, 53, 62, 137

Цуцке Убле, 67

Ч

Чева, 118, 198

Чеву, 196–198, 200

Ченгић, 194

Ченгић Бећир-паша, 58

Ченгића, 48, 50, 52, 53, 56, 58, 194

Ченгићи, 49

Ченгић-паша, 59

Ченгић-паше, 58

Ш

Шампање, 166

Шведа, 11

Шведске, 25, 177

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Проза

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. **Проза**
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

ЖИТИЈЕ МРЂЕНА НЕСРЕТНИКОВИЋА ЊИМ САМИЈЕМ СПИСАНО	4
САН НА БОЖИЋ АЛИГОРИЈА, ТЈ. ПРИМЈЕНА	13
Регистар властитих имена	15

ЖИТИЈЕ МРЂЕНА НЕСРЕТНИКОВИЋА ЊИМ САМИЈЕМ СПИСАНО

Сама је природа јавно предсказивала да ћу бити човјек знаменити, а и ја сам то приђе рођења у сну видио. Прво чудо – када сам се родио, они се исти дан уждио кућа мојему оцу, у њојзи све што је имао изгорјело, и од ње се све село уждио и изгорјело; у та је пожар мене мати изгорјела, сестра и два брата, друге чељади сеоцке тридесет. Друго, када су ме крстили, отац ми се сломио низ коња и био упопан тај исти дан; попу који ме крстио утопила се два сина са женом; мој кум који ме крстио на врата од цркве сломио ногу, а мамица која ми је определијена била мјесто мајке тај исти дан, јошт мене из цркве носећи на плећима, уби змија, не циче¹.

Послијед смрти те мамице промијенио сам седам доклен су ми се навршиле три године. Од три године до петнаесте да почнем писати што се са мном догађало, перо би ми из рукама полећело, а карта пропојала од великијех чудесах, уши би читатељма загуђеле јали им се занијеле – не би ни сами знали што читају што ли разумијевају. Али од петнаесте године до данас дужан сам моја собитија свијету казати, који има уши од слушања нека чује.

Кад сам уљега у шеснаесту годину, оженили су ме и дали ми чин локанције. Држао сам локанду три године напредно, и био сам накупио неколико новаца и сасвијем промислио у вишем званију ступити, али ме несрећна жена ископа. Испрва прилично лијепо живјасмо, а послијед се почесмо псовати, грдити и бити. Она, за мој инат, дај оному нешто а оному нешто, такођер исто и ја, доклен остадосмо без ништа на ништа! Како остадосмо без ништа, одмах почесмо радит један другоме око главе. Она је мене шест путах тровала, али сам таквога јакога сложенија био, да ми није ништа могла мојему гвозденому желутку нашкодити. Послијед тога затворила ме у кућу и кућу са сваке стране уждио, али јопет мојом назовисрећом не изгорјех него грдан и опален

¹У првом објављивању (*Грлица* за 1837. годину) уместо *не циче* стоји *пе циче*, што је очита штампарска грешка коју Решетар (*Свободијада, Мање пјесме, Проза*; Државно издање, Београд, 1927) исправља у *те циче*. Овде прихваћена исправка приређивача *Просветиног* издања (*Пјесме, Луча микрокозма, Проза, Преводи*, Београд, 1953), у значењу „не пусти ни гласа“. (Прим. прир.)

утекох, али, са мојом жалашћу, лиших се једнога ока. Послијед те несреће пошао сам на полицију и почео се жалити на моју жену. Полиција је одмах скочила, жену ми уфати и објеси, а мене затвори двадесет годинах у тавницу за моја преступленија. Но, по мојој срећи, у исту крјепост у коју и тавница бјеше удари гром; прах који бјеше под најдоње своде упали се и сву крјепост диже на воздух. Тавница у коју ја стојаш не бјеше у средину крјепости него при крају ње, и то ме једино спасе те не погибох, премда и јесам претрпио опалевину и има мало скока из крјепости до на пијацу градску, али све остадох жив.

Послијед тога нашла ме полиција у име мртвога ђе лежим, наредила млађијема те су ме понијели у цркву и над мном почели читати погреб. Ја сам све чуо што су читали и како су ми приготовљали гроб и друго што хоће за мрца, али сам тако јако забуњен од онога великога удара био, да нијесам мога собом маћи нити им казати да ме не копају жива. А они, пошто су све прочитали, гроб ископали, дигли су ме на носила и понијели код гроба, у њ спустили и закопали, и они се дома вратили. Право казати, није много плача било над мном, јер сам у сав мој живот радио да нигђе немам човјека ко ће ме пожалити нити пак кога бих ја пожалио, а то сам јединствено чинио да немам печали на овоме свијету. Иако су ми чувства и вид и сила била онијем великијем ударом забуњена, али су ми леђа она иста прва, и она су управо знала да су закопана – кажевала им је она велика плоча и она земља те су на себе држали. Ја сам истинито мислио да сам усопши и да не има више спасенија, каноти оному који је у гробу закопат, али је судба висока² од људих сакрита; њојзи је угодно било да ме јопета учини житељем подмјесечног круга, а ево којијем начином.

Велика болест би у народ; многе стотине хиљадах од ње помријеше, тако да већ бјеше и гробја нестало ђе ће се копати. Почеше нове гробове отварати и по пет шест у једному закопавати. Ја, иако сам био закопат, али сам чуо неколико разговора онијех људих који су мало тврди били на уши и који су мислили што сами не чују да нитко не чује; доиста им није дошло до ума да оно што они зборе чује нетко и у гробу. Послијед краткога времена не само да је дошао збор о мојему гробу да се отвори, него штовише чуле су се и мотике на њем ђе га откопају. Моје утруђене плећи мало су одахнуле када се макла она велика плоча с њих. Је ли једнога човјека који на ови непостојни свијет пасе и газе који с нетрпјенијем чека да се једна ствар сврши колико ја, биједни, послјед трехдневнаг жителства у гробу, да ми мрачна гробница макне црну завјесу смрти и открије свијет човјеческога живота?

Добри работници, брзо работајући, дођоше скоро до мојега тијела. Ја, како виђех свијет, скочих како хрт с покровом у руке и утечем између работниках. Работници, зачуђени таковијем страшнијем виђењем, онијеме и нападају около гроба мислећи и воображавајући себе да сам вампир или какав други нечисти дух који дави и мучи умну

²Код Решетара уместо *висока* стоји *високо*. (Прим. прир.)

животину.

Ја, како се од њих ослободим, јавим се онијема те су ме копали и који су знавали да сам укопан и почнем им причати не како се са мношћом догодило, него како је дошао анђел код мене и рекао ми да устанем и да се јавим проповједник свијету (стара ме сујевјерна глупост к томе повуче, не помислих е се просвештеније не да томе данас ниђе помолити) и који ме буду слушат да ће бити спасени и сретњи, који ли не узоће да ће бити кажњени не само на томе свијету него, преварих се рећи, и на овоме.

Народ, каноти лаковјерни и непостојани, начне се гомилама около мене купити, и ја почнем причати и поученија различна народу давати. Оратор, право казато, нијесам велики никад био, али је доста било што су виђели пришелца из непознатог им краја, и то је једино недопуњавало недостатак мојега краснорјечија. Али ево с часа погибох.

Прво, што испустих ријеч – који ме не узоће слушат да не само што ће бити кажњен на онај свијет но штовише и на овај. У народу је ова ријеч крјепко остала и готово своју силу изгубила, зашто ја нијесам мога произвести ње глас у дјелу силом невидимом, а видима је, над којом више власти има нијесам но над невидимом, у руке другијех била, који је не пуштају без тољаге по мозгу другоме. Али све којекако међу старомодницима добро бјех и пазаху ме; моје погрешке, иако их бјеше много, бјеху непримјетне њиховоме густоме уму и руњавијема ушима. Проповиједах непрестано на улицама, по домовима и на свакоме мјесту; од више чуда, каживали су ми да и када спавам у сну непрестано проповиједам, кано коме се у што хоће. Док једно јутро уљезем у једноме великоме зданију, загледам унутра и видим много народа; помислим: ево згоде, овђена се могу напричати, и ово ми велико општество може име свуда огласити. Зађем међу њима и почнем говорити по обичају моме, но ја јошт и не изговорити ријеч, а они се начну смијати. Запитах што су такви безбожници; они одговоре да су ђаци који слушају филозофију. Не стидим се казати, замршени читатељи, да сам то име филозофија ту први пут у мојему животу чуо! Ја их упитам јопет: а какво је то животно филозофија те вас учи да се подругујете с проповједником који се из гроба дига јединствено ради тога да људе обрати к добру и к душеспасенију? Када они то чују, јошт се више почну ругати и грајати около мене. А међутим се окупи народа јоште свакојакога на ону грају. Збор се задије свакојаки шта ја проповиједам, откад и к чему моја проповијед води. Нико није умиио томе одговор дати, но почну говорити да су моје проповиједи различне и да је све једна противу друге. Ја, истина, да сам то и сам знао, али ми није могло напоследку бити да у колу не играм које сам заврга сам. Али, ја мислим све се шћаше на прву оставити да враг не донесе оне који су ме закопавали и откопавали.

Како они уљегоше, почеше говорит о мојему закопу и откопу, нађоше да је то обоје било у три дни. Ја се најприђе брањох да није, него од једнога до другога било двадесет данах; најприђе се на ову држах, а последијед, када виђех да су они затегли на три те на три, спуштах на шест. Чуше ли ти они ову ријеч, сви једнијем гласом викнуше: вежите! Свезаше и на суд одведоше пред суднике. Суд не сједа друго ништа него да суди и ко им

чесов замотуљак испод руке пружи – да прифате; по ваздашњему њихову обичају судише и одсудише да ми метну камен о грлу и са мнош у море како с хулитељем светога.

Млађи, како чуше моју одсуду, мене за грло, свежу ми руке наопако, камен велики о грлу, и са мнош у море! Доиста, љубезни и заплетени читатељи, та ми није лакшија била него тежа од оне прве несреће, јер сам у првој био забуњен, а у овој потоњој нијесам, но здравије и чистије памети него игда откада могу себе знати. А може сваки по себе знати и вообразити каква би му та ура била, али иначе није могло бити, ере јачи не питају.

Када ме најприје бачише у воду, почех пливати, али тегота онога крша не даде више но трн пута махнути, него ме одвуче к дну. Јошт на дно не падох, доклена ме поче нешто теглити; чудим се што је, када видим – али мрежу вуку рибари к крају; у њу се рибе уфатило много, и ја баш на средину међу рибом попао. Веома су ловци мрежу живо теглили и весело, ера су познали по теготи да се у њу много рибе уфатило. Не много тежећи, извукоше је на крај. Како ме угледаше, повикаше: „Ха, ево утопјеник у ову мрежу уфаћен!“ Узеше ме међу собом и изнијеше на пијесак и бачише мјесто мртвога, а повратише се да рибу из мреже ваде и да је дијеле. Пошто је подијелише, онда почеше говорити: „Хајд’те да овога биједнога утопјеника закопамо, да га не ију звјерад на ови пијесак.“ Ја све чујем, али не могу собом шенут, него сам горе забуњен и умрћен био него први пут. Они дођоше, мало пијеска раскопаше, мене положише и пијеском засуше. Али доисто нијесам чуо велике теготе, ера много пијеска нијесу на мене били насули, него сам могао свагда познати када се смркне или када сване. Ту сам лежа (и доста ми се учинило спокојно) три дни и три ноћи, а четврти сам дан искочио испод онога пијеска здрав као тић.

Иза тога сам шест путах био кужинаром. Пошто сам видио да ми ни то званије и чин не иде никако за руком, оставио сам га, а просио градскога управитеља да ми нађе мјесто на морској служби да служим, ера ми се на сухо било веома додијало.

Градоуправитељ био је човјек веома добри; моја га је прозба убољела. У брзо вријеме наша ми је мјесто ће ћу служити на мору. Ја сам с охотом пошао и почео служити за најдисинсију. Истина да сам званије имао мало, али се то не гледа на мање званије, него на задовољство, јер смо свакојако сви на свијету ништа, и мали и вељи, а како је човјек задовољан, он је срећан. Ја сам заиста тијем званијем био и срећан и задовољан више него адмирал његовијем. А међутијем, нажижући синсије, научих се и ја дувати. Док у очи светога Вртоломија прекрстих се, изидох и сједох на брод на једну врећу црне масти. Синсија ми је у уста, али су ми уши мало згријате, јере је свети Вртоломија био нашему старјешини имењак, и све ми доходи охота нешто пливати. Док по мојој и моје дружине несрећи заспим и превалим се пјан преко оне вреће црне масти, а углијев из синсије падне на врећу, врећа се зажди, а она маст, каноти лучна, запали се и разлије по броду. Одма се брод сав зажди! Ја ништа јошт од те несреће не чујем, но спавам ка и заклан, доклен огањ дође до мене; тада скочих и покликох. Који бише на врху брода скочише – почесмо тулит. Али се јако било разгорјело, да нијесмо могли ништа учинит.

Него ја самочетрнаести скочих у море и почех пливати, а онизи те су у броду други били околу 200 – они јошт ништа не чују доклен огањ дође на топове; топови почеше пуцати, и они тада скочише из брода, али зафајду! Не мога ни један жив ни до мора скочити а камоли утећи, него сви изгорјеше у броду. Јошт од нас четрнаестирице убише топови 6, а 8 остасмо пливајући. Пливјемо к једноме градићу, који бјеше од брода 23 миље; не дођосмо до по пута, сви се потопише до ја самотрећи. Тада ми дође на ум оно приђе несреће што ми се ошћело пливати, и почех сам себе говорит: „Пливај, Мрђене, ере ти се мало приђе хоћаше; имаш ње доста, нека те прође миса!“³ много муке и дугога пливања изидем на сухо једва жив. Почнем ти мислит куда ћу несретњик отолен и шта ћу. Но дуго мислећи смислих на једну: да се потурчим и да у Турску тражим среће, ње је јошт нико наша није; него како смислим онако и учиним.

Пођем крајем мора и дођем у град Селаник; ту се потурчим и језик турски у мало времена научим. Отолен се кренем гласитоме Махмут-паши, везиру скадарскоме, и пођем. Не станем ни ту пуне два мјесеца, доклен везира Махмута посјекоше Црногорци; код њега бјех кад га посјекоше, и малу рану добих у десну руку. Отолен махом побјегах преко Кучах пут Србије, ње бјеху неколика силна Турчина, именом дахије, малу републику приметнули. Код њих стадох неколико времена мирно за драгомана, док – несрећа моја, која ме свуда ћера и за гробом ће, ако што од мене буде – побуни ти се Срби под Црнијем Ђорђијем, скочи са сваке стране, потуци Турке по Шумадији, попали им куле, узми градове, турске поглавице, дахије, све исијеци и учини – шта ћу више досађиват писањем? – карађорђијевски! Ту ти умало сасвијем не погубох да добра коња не имах, те на њега измакох пут Ниша. Отолен бјеж' преко Расије, Арбаније, док добјежим у Јањину гласитоме Али-паши. Овај ме храбри паша прими у число својих тјелохранитељах. Ту мишљах е ћу мало починут, него, да видиш, не да наопака судба, која ме ћера, почивала! Мој господар Али-паша Тепелевац завади ти се с султаном Махмутом; султан на њега војску, затвори га у град Јањину с немного другох. Томе је крива скупост пашина е нас више не бјеше. Него како било да било, бранисмо се за годину јуначки, доклен дође лукави Хуршид-паша, који на Божу вјеру срамотно и бешчасно превари Али-пашу на станак и пријеваром га посјече.

Како њега посјече, многе његове тјелохранитеље на исто мјесто посјекоше, а мене жива уфатише. И дарова ме Хуршид-паша реис-ефендији како роба, јер мишљаху да сам Грк. А када се казах реис-ефендији да нијесам Грк него Турчин, он ме одмах поклони својему пријатељу адмиралу турске флоте капетан-паши; капетан-паша ме узе за својега камаријера. Доходе често гласови капетан-паши да буна која се бјеше дигла у Грчкој не утуљује се него распаљује и на море и на сухо. Ја сам се све нечесову мојему чуду из ове буне нада, које ме и задеси – куд ће моја несрећа него мене на врат?

Дигоше се три најсилнија царства Грцима у помоћ; они се њима не би дигли у помоћ да их није моја несрећа дигла, с којом се већ бјех прежелио, исто ка и она са мнош.

³Решетар сматра да је О штампарска грешка и допуњује у *О[д]*. (Прим. прир.)

Овијем трема царствима мука се наклони да кому помогу (јер се све боје између себе да једно друго не превари и да се њихова помоћ не би у корист једнога обратила, која би га више силнијем и грознијем учинила њима двојци и свој Европи; е да њих и њину браћу ова хила не смета, давно би прекинула луна царствовати на истоку, мјесто ње би се осипава исток с сунцем истинога просвјештенија европејскога, не би у Византију закони царствовали којијех се највиша светост састоји у просуће крви хришћанске), него када се наклоне коме помоћи, баш му помогу како требају. Они Грцима тајно помогаше од сваке стране, ка и поправ ко може. Но кад виђеше да им не могу помоћи тајно – колико Грцима требају доклен себе поставе на биће политическо, онда се ријешеше јавно и ударише под Наварин на турску флоту. Које бродове ту не раскрхаше топовима и огњем не изгорјеше, оне рашћераше.

У та жестоки морски бој ја се не нагнах код капетан-паше него на другој фрегати, од које ме исти паша бјеше учинио заповједником приђе боја седам осам данах по несрећи мојој. Та се моја фрегата у највишу ћескоту нагна. Браних се јуначки, но што ће моје само јунаштво учинити кад друга флота сва потону и побјеже? Најпослед, иза дугога браћења упалише и моју фрегату. Ја, по староме мојему обичају, како чух врућину – ћиц у море, поитам и испливјем доста брзо на крај, који не бјеше предалеко. Како изиђем на крај, обратим се и останем зачуђен из каквога сам се огња успио спасти. Помислим: сада али сам дужан срећи пријеварној захвалити али несрећи хитрокрилој. Речем у себе: несрећи не иде захвала, а срећи не имам рашта никакве захвале учинити, јер јошт никад на мене није оком милостиво погледала, и тако ни ћу једној ни другој него мојијема ваљатијема ногама и рукама, које су ме од погиби спасле.

Ту мало на бријегу починем док се осушим. Отолен се кренем управо пут Цариграда. Како дођем у Цариград, одмах изиђем пред реис-ефендијом. Реис-ефендија, како ме виђе, одмах ме познаде, а и извјесно му је било од друге стране моје јунаштво и моје фрегате, и доиста је мислио да се нећемо већ виђети до у тандариху (у едем турски). Како ме види, рече ми: „Добро доша, Селиме! Ја сам мислио да си ти шеит (праведник), а тебе ево јопета у Стамболу!“ Тек што то изговори, пође у своју одају и до сахата до два донесе ми једно писмо и даде ми говорећи: „Понијећеш ово писмо великоме везиру.“ Ја боље брже оно писмо понесем и дам га у руке камаријеру великога везира.

Сјутридан ти мени дођи (како коме се хоће у чинове уздуж и попријеко) бујрунтија од великога везира с којом поставља мене топчибашом на Варну. Ја на врат на нос, како кога нужда ћера, ноћи и дневи, дођем ти у Варну; примих се својега званија. Ако ћете да ви управо кажем, ту сам наопако живио са сваким, а особито сам био ћерат од натмуренога и мрзновољастога Јусуф-паше, али све имах оно своје платице, о којој висах ка и капља о листу – што је рећи, ни жив ни мртав. Доклен се поче рат (у зли час за Турску!) међу Русијом и Турцијом. Ова рат зна сваки каква је била и у какво је стање метнула турско царство. Отада Турска не броји се нигђе могућством и силом у число великијех државах до на карту; отада је горди владац Цариграда своју слабост позна и почео своје падање завјесом просвјештенија покривати. Откако се поче рат

доклен се сврши да ви кажем, замршени читатељи, моје јаде и страдање и овђен напишем, бисте смијући се плакали, јербо бисте се дужни били сви ришћани смијати и веселити восторжествовање посљедоватељах Христовијех над слијепима синовима Мухамедовијема; с друге пак стране, дужни бисте били по човјечеству плакати када бисте разумјели моје страдање. Али ја, ако намјеравам не штеђети ваше уши, намјеравам вашу вољу чувати, да вас не доводи ни до велике радости ни до велике жалости ово моје смијешно, замршено житије. Зато нећу ни описивати моја страдања која сам претрпио ове рати, еле на доспијетак рати, пошто се мир учини, мене Руси из ропства пуштише, у које ме бјеху уфатили у бој када се потуче Дибић с великијем везиром Мехмед Решид-пашом близу Шумлије.

Ја из Одесе возом управо у Цариград к староме мојему покровитељу реис-ефендији. Уљезем у двор његов. Када дођем у његову одају, ће прима ријетко кога (то се зна, мене забрањено није било од његовијех слугах, јер су знали колико ме њихов господар љубио), – како уљезем у његову одају, кад ево, шћах се заклет, чојак сасвијем мене непознати, којег нијесам, чињаше ми се, нигда гледа: погобио се ка и ралица, поцрнио ка и кота, осушио се ка и вериге – управо рећи, да бјеше у живот Језоп, шћах рећи е он! Помислим е часов мене непознат Турчин који је код реис-ефендије у часово велико почитаније или у својство. Запита га је ли ми могуће уљести к реис-ефендији. Он ми одговори: „Али ме не познајеш, Селиме? Ја сам исти за којег питаш.“ Како чујем, скочим на ноге, приступим к њему с поклоном по обичају турскоме и са стидом га упитам од које је болијести бон те живот онако изгубио. Одговори ми: „Мој драги Селиме, ја нијесам болова ни од какве болијести, но – каже – знаш да сам ја глава турске дипломације, и ради великијех и замршенијех пословах те сам има ове рати похудио сам, јербо је давно речено: тешко дипломатику у слабу и нејаку државу – он је вазда крив пред својијем начальником.“

Тек он ово изговори, ја му се препоручим да ми нађе мјесто ће бих мога свој хљеб имати. Он ми одговори да ће ме узети код себе за различитијема дјелима, куд буде потреба да ме пошаље. Ја сам се томе обрадова, јербо сам мислио да ћу мало, несретњик, починути. Пођем искрај њега у кућу коју ми је забиљежио за моје стојање. Таман мјесећ бјех ја починуо и, моја несрећа, док ево ти к мене заповијед у кућу од мојег началника с којом ме отправља исти за неке своје послове к Мустај-паши, везиру скадарскоме, од којег исти реис-ефендија понеколико мита на годину примаше. То исто мито мене отправи пут Скадра, јер му га Мустај-паша не бјеше пошила од почетка рати с Русијом – да питам Мустафу часова је то причина те је он то пошилање прекинуо.

Откреном се из Цариграда и пођем пут Скадра. Како доспијем у Скадар, мене ти одмах уфати Мустај-паша и метни у тавницу; помисли е сам шпион из Цариграда послати да му град уходим и његово намјереније разумијем (зашто се он у то исто вријеме бјеше завадио са султаном). У ту сам несрећну и погану тавницу стојао три мјесеца. Посље три мјесеца освоји велики везир Мехмед Решид-паша Скадар и његова пашу посла султану жива на дар. Како Скадар освојише, мене из тавнице пуштише; како ме пуштише, замолих се да

ме изведу пред Мехмед-пашом, да му кажем ко сам. По мојој молби изведоше ме пред везиром; како ме изведоше, ја кажем везиру да сам посланик реис-ефендије, и за више увјереније дам истоме од реис-ефендије моје пуномоћије. Како га везир виђе, узме ме код себе за хазнићатипа (касе писара). Ја му се много молах да ме отпусти к реис-ефендији обратно, али не шће никако, него писа реис-ефендију, како својему познатоме пријатељу, да му не буде жа е ме он узима код себе хазнићатипом. Реис-ефендија одговори му да му жа није, јербо је зна што се са мном у Скадру догодило. И тако ти ја останем хазнићатипом код великога везира. Ја сам ову дужност испуњава код њега све доклен смо стојали у Турцију европејску, а када дође заповијед великоме везиру од султана да поита што брже може пут Цариграда, додајући у писму и та несрећни глас да му је војска у Сирију (близу Алепа), над којом је био заповједник Хусеин-паша, сасвијем разбита и у бјекство обраћена, да паша египетски страшно напредује и да је већ улега у Конију.

Велики везир, како прими заповијед од султана, брже боље и ноћи и дневи, док дођемо у Цариграду. Како дођем у Цариграду, велики везир пође одмах султану, а ја останем у његову кућу. Док ево ти га трећи дан с ферманом царскијем у руке којијем га поставља султан началником армије турске у Малу Азију, а Хусеин-пашу смиче с те власти. Великога везира виђу весела, узраје, познајем на њега е му се чини е ће све учинити како што је у Босну и у Арбанију учинио, ђе му се мало ко и противио. Него заисто колико је гођ он весео био, ја сам три пута невесели био, јербо сам лијепо знава, како виђу ли е⁴ данас дан, е ће нас нечесово чудо задесит.

Отправимо се из Цариграда пут назначенога мјеста с великом славом, и у кретању мене учине пашом и дају ми два репа коњски. Помислим ту: „Ха, несретњи и ћорави Турци, у што стоји ваша слава и чест – у репове коњске! О, безумни роде, оно ли се у вас обожаје што је Бог да једноме животноме да се од мухах брани!“ Него колико гођ вичем, јопета ми жа није е сам паша – у зли час по мене, е љевше ми шћаше бити да остадох при првоме чину, јербо шћах у Цариграду остати! Што ћу продужавати збор? Дођемо близу Коније, и четврти дан побијемо се с египетском војском. Хусеин-паше би бој, при нашем, наполеонски. Он се баре одржа на поље три четири сахата, а ми ни четврт од њега. Него како се зађедосмо, наша војска, ка и поправ неуређена, бјеж’, а египетска се пушти за њом, пороби је, посјече и рашћера без стрва, штовише и великога везира уфатише жива, такођер и мене и многе друге код њега, и отправи нас Ибрахим-паша својему оцу Мехмед-Алији робима у Каиру.

Ту робујући највише смо се занимавали читањем газетах европејскијех. Видимо да ради о миру Англија и Франција и да се ријечима показују пријатељи султану. И доиста му пријатељи јесу и били и радили су да се мир учини међу њим и пашом египетскијем, али не ђе друго но у Цариграду. Него послјед дугога мотања виђе и султан, али му неко и каза, какав му се скок наређује, те ти он брже боље молбом к цару рускоме да га

⁴Код Решетара уместо *ли е* (*Грлица*) стоји *је ли*. (Прим. прир.)

избави од погибије која му се на праг од куће примакла.

Цар руски је побједитељ Махмутов и избавитељ Махмутов: посла му помоћ, која устраши пашу египетскога и пригна га учинити мир са султаном. Како се учини мир, великога везира и нас око њега пуштише из ропства и отправише возом у Цариград. Како дођемо у Цариград, изиђемо пред султаном. Он нас прими лијепо, што се нијесмо надали, и да неке оно мјесто а неке оно, а мене учини главнијем учитељем и воспитаником господске и ханске ђеце у Цариграду. Заисто, сметеносршени читатељи, чини ми се да више среће неће имати ови ученици него њихов учитељ. Ово вам оволико сад излажем на карту, а што ће се посад са мном и с мојијема ученицима учинити, то се неће моћ на два ни на три листа карте исписати, но ће се ту шћети бреме бремцато карте, јербо сам ја доста млад; толико су ми шездесет годинах, па ево видите колико ме несрећа ћерала и мучила. А мене се чини, како нешто виђу око себе, да јој још нијесам ни реп видио, јербо се сложио Лондон и Париз, међу којијема је мало кад слоге било, и о неке крупно шавте ... Би ли их зла срећа моја могла нагнат да ме и одолен претресу? ... Чини ми се, какве сам среће, могли би лако, ако их не смету ова четири слова: Н ... или Н ... Н ... Н ...⁵

⁵В. Врчевић у књизи *Живот Петра II Петровића Његоша* (Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 49–50) даје објашњење слова „Н“: „Свак је на своју, а и ја на моју, тумачио ова три једнака слова, али ни ја ни нико други није управо погодио, прије него сам ја једном замолио владику да ми каже, а он се насмија и рече: ‘Новци, новци, новци, без којих је свако мртав’.“ (Прим. прир.)

САН НА БОЖИЋ

АЛИГОРИЈА, ТЈ. ПРИМЈЕНА

Ноћас у сну пођем у мјесец и почнем по њему ходити. Када дођем на једно мјесто поизвишено, бје бјеше једно славно стројеније пред којијем сјеђаше један старац, назовем му: „Помоз’ Бог!“ и он ми одговори: „Добра ти срећа, сине.“ Весело и пријатно лице тога старца позове ме, и сједнем код њега. И одма, како сједнем, станем га питати стројеније пред ким сједимо чије је, и тко у њему живи. Одговори ми: „Ово је стројеније опште, свијех свјетовах, и у њему живу двије ствари, тј. правда и кривда.“ Замолим га да пођемо, ако је могуће, да улеземо у двору том. Он ми рече: „Драговољно, сине.“ Отлен се кренемо и пођемо к двору.

Кад до стијенах дођемо његовијех, погледам – али на њему није више до двоје вратах: једна велика и сваколика златом извезена и различнијема бојама, које се не могаху од дике гледат; друга мала и тијесна, тако да једва чоек могаше посагнут њима уљест. Упита ме он: „Бје си волији приђе да улеземо?“ Ја му одговорим: „Овамо, к овијема златнијема.“ А он ме уфати за руку и појако повикне: „Не, сине, не тамо! То је обителиште кривде! Но хајдмо сад на ова те су ужа.“ Отидемо и онијема ускијема једва у двор улеземо. А кад у двор улегосмо, отвори ни се једна превелика соба, које се ужасна величина не могаше очима прегледат, на сриједу које бјеше посађен прекрасно направљени престол од слонове кости, на којему престолу сјеђаше прекрасно обучена дјевојка у царскијема хаљинама, којој бјеше на главу круна, сва изрезана од једног драгога камена, на коју бјеху ове ријечи написате: „Мој је престол изагнат са земље, али јопет вјечно остајем правда правдом! Ја јесам правда, и сви на ме који мрзе и вичу – вјечност ће их наказати.“ Ова велика и бесмртна царица држаше у рукама вјеси (или ти мјерило) које не бјеху ни на једној страни нагнуте, него равно стојаху.

Када све то видимо, онда ме исти старац уфати за руку и изведе ме из оне ужасне и чудокрасне палате високе царице, и збори ми: „Хајде сада, сине, да пођемо у онај двор на којему јесу она великољепна врата.“ Ја пођем за њим, и улеземо онијема великољепнијема вратима. Када унутра погледам, али ето гомила различитијех људих. Упита м старца који су ово, и он ми одговори: „Ово су разбојници, злочинци, похититељи и разоритељи сиротињски и највиши крвопије људски.“ Ту гомилу људих прођемо, па дођемо у једну собицу, али ето престол на којему сједи једна жена пристара, којојзи не бјеше круне на глави него јој стојаше под ногама; и она у рукама

држаше вјеси, којизи стојаху накриво, зато што у један не бјеше ништа, а у једноме бјеше једна аспра као цекин млетачки. Отолен се другијем крајем куће вратимо и нађемо у обору множество сиротах, које плакаху, јаукаху и бијаху се рукама у прси. Упитамо их: „Што ви је тако невоља, тер сте толико плачем и жалошћу раздражене?“ Оне се стану жалит и различне неправде приказиват и кривосуђа која су учињена противу њих у истоме двору ђе се налазаху. Али сада већ старац, разјарени толиком жалошћу, повика:

„Еј неправдо, да те већ не буде!

Но дај, Боже, правду међу људе.“

Његов ме глас иза сна пробуди. Устанем и ово напишем.

Регистар властитих имена

А

Алепа, [11](#)
Али-паша Тепелевац, [8](#)
Али-паши, [8](#)
Али-пашу, [8](#)
Англија, [11](#)
Арбаније, [8](#)
Арбанију, [11](#)

Б

Београд, [4](#), [12](#)
Бог, [11](#), [13](#)
Боже, [14](#)
Божих, [13](#)
Божу, [8](#)
Босну, [11](#)

В

В. Врчевић, [12](#)
Варну, [9](#)
Византију, [9](#)
Вртоломија, [7](#)

Г

Грк, [8](#)
Грлица, [4](#), [11](#)
Грцима, [8](#), [9](#)
Грчкој, [8](#)

Д

Дибић, [10](#)

Е

Европи, [9](#)

Ж

Живот Петра II Петровића Његоша, [12](#)

И

Ибрахим-паша, [11](#)

Ј

Јањину, [8](#)
Језоп, [10](#)
Јусуф-паше, [9](#)

К

Каиру, [11](#)
Коније, [11](#)
Конију, [11](#)
Кучах, [8](#)

Л

Лондон, [12](#)

М

Малу Азију, [11](#)
Махмута, [8](#)
Махмутов, [12](#)
Махмутом, [8](#)
Махмут-паши, [8](#)
Мехмед Решид-паша, [10](#)
Мехмед Решид-пашом, [10](#)
Мехмед-Алији, [11](#)
Мехмед-пашом, [11](#)
Мрђена Несретниковића, [4](#)
Мрђене, [8](#)
Мустај-паша, [10](#)
Мустај-паши, [10](#)
Мустафу, [10](#)
Мухамедовијема, [10](#)

Н

Наварин, 9

Ниша, 8

О

Одесе, 10

П

Париж, 12

Пјесме, Луча микрокозма, Проза,
Преводи, 4

Просветиног, 4

Р

Разије, 8

Решетар, 4, 8

Решетара, 5, 11

Руси, 10

Русијом, 9, 10

С

Свободијада, Мање пјесме, Проза;, 4

Селаник, 8

Селиме, 9, 10

Сирију, 11

Скадар, 10

Скадра, 10

Скадру, 11

Срби, 8

Србије, 8

Српска књижевна задруга, 12

Стамболу, 9

Т

Турке, 8

Турска, 9

Турску, 8, 9

Турци, 11

Турцијом, 9

Турцију, 11

Турчин, 8, 10

Турчина, 8

Ф

Франција, 11

Х

Христовијех, 10

Хуршид-паша, 8

Хусеин-паша, 11

Хусеин-паше, 11

Хусеин-пашу, 11

Ц

Цариград, 9, 10, 12

Цариграда, 9–11

Цариграду, 11, 12

Црнијем Ђорђијем, 8

Црногорци, 8

Ш

Шумадији, 8

Шумлије, 10

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Преводи

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. **Преводи**
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

ПРВО ПЈЕВАЊЕ ИЛИЈАДЕ	4
СЛОВО О ИГОРОВОМ ПОХОДУ	22
ЗАПЈЕВ	22
ПОМРЧАЊЕ	23
ПОГИБИЈА	24
ПЛАЧ ЈАРОСЛАВНИН	26
Алфонс де Ламартин	
ХИМНА НОЋИ	28
Регистар властитих имена	32

ПРВО ПЈЕВАЊЕ ИЛИЈАДЕ

Пој, богињо, љутост Пелевића
Ахилеса, страшнога витеза,
који многа Ахејцам нанесе
неизбројна чуда и несреће
5 и могуће многе душе тиште
у адову бездну мраковиту;
вitezове и храбре војнике
он предаде лакомим добићем
околичним псима и тицама.
10 Соврши се воља Кронидова
и од тога дневи несретњега –
отка спору међу се дигоше
и са злом се враждем заједоше
Атрид, пастир људства и народа,
15 и Ахилес, јунак благородни.
Од боговах ко је бесмртнијех
њих подига на враждебну спору?
Син Лијете и громометника,
Феб, од цара много разљућени,
20 на војску је љуту кугу посла,
те су од ње гинули народи,
за наказу што Атрид бешчасти
свештеника Хриза беспорочна,
који бјеше старац доходио
25 ка крилатим ахејски[м] бродовма,
неизбројне откупе донио
заробљену да откупи шћерцу,
и у руке на златноме штапу
св'јетли в'јенац држећ Аполона
30 Ахеице све је он молио
и Атриде јоште премогуће,
заметнике рати ахеиске:
„Атрејева ћецо обилнога

и мужеви што сте ахеиски,
35 о да боги вам у помоћ буду
имајући доме на Олимпу
град Пријамов брзо разрушити
и сретњо се дома повратити –
милој шћерци дајте ми слободу!
40 Откуп за њу – ево га примите,
почитајте Зевсовога сина
и далеко разитога бога.“
Сви једнијем повикаше гласом
Ахеанци да ће је вратити,
45 свештенику почаст учинити,
блистајући откуп прифатити;
само срцу Агамемнонову,
силна цара, то не било мило;
свештеника гордо је одслао
50 и страшну му ријеч изрекао:
„Никад, старче, ја да те не виђу
да доходиш пред наше бродове,
нит се овђен сада задржавај,
унапред се не смјеј појавити,
55 ере помоћ ништа тебе неће
Аполонов скиптар ни вијенац.
Ја ђевојци не дајем слободу;
она вешча у мојему ропству,
у Аргосу, у нашем дому,
60 отачаства и тебе далеко,
стан откани она облазећи;
и постељу са мнош дијелећи;
него одлаз', не иједи мене
ако желиш здраво се вратити.“
65 Цар изрече, а старац уздрта,
покори се царској запов'једи;
тихо оде по круту бријегу
не мучећи шумећега мора.
Од бродовах тамо се удаљи,
70 па се старац ста молит печални
сину Лете лијепокудраве,
Фебу цару многомогућему:
„Сребролуки, зачуј мене, боже,
о те храниш и облазиш Хризу
75 и свештену Килу, свемогући,

у Тенедос па и у Скинтеји
те царујеш и могућно владаш,
ако сам ти храм љубезни игда
украсио, жртвом наложио
80 бедре козје и телче претиле,
зачуј мене, испун' ми желање:
сузе моје освети просуте
од Аргивјан твојим стријелама.“
Викао је тако молећи се;
85 Аполон га зачу сребролуки.
Хитро пође с Олимпа висока,
распаљени гњевом и љутошћу,
лук за плећи и колчан носећи
крилатијем закрити стрелама.
90 Страшно стр'јеле за плећима хуче
ударајућ једна о другојзи
у хођењу бога разљућена,
који ноћи подобно иђаше.
Напоследак сједе пред бродове,
95 поче метат крилате стријеле;
Аполонов сребром блистајући
лук издаје страховиту звуку.
У почетак сами он нападе
на маскове и све празноскитне,
100 ал' послјед и народ пристиже,
зучећ стр'јелам' смртоноснијема.
У стану се многи од труповах
запалише, сташе огњи хучат.
Девет данах и све без престана
105 боже стр'јеле на војску лећеше,
а десети Пелевић собрао
на сабору храбре Ахејанце;
у мисли је то њему метнула
златнотрона и државна Гера,
110 јер се она жалошћу трзаше
Ахејацах гледећ погибију.
Брзо народ скупштине похита,
а када се наједно скупио,
од скупштине први устануо,
115 хитроноги Ахилес зборио:
„Како виђу нам треба, Атриди,
препливавши море, вратити се

у домове своје на трагове,
тек од смрти да се сачувамо,
120 ер уједно рат и педија
непрестано требе Ахејанце.
Но, Атриди, да ми испитамо
свештеника јал' каква пророка
али каква санах погађача
125 (а и сни су чојку од Зевеса),
нек нам кажу су чим је раздражен
небожителъ Аполон високи –
за завјет ли какав несвршени,
за жртву ли срдит стотелачну,
130 ил' јаганче ил' избране козје
претилине он иште мирисне,
да избави сада Ахејанце
од погибне јазве и болести?“
Тек изрече, син Пелејев сједе.
135 Хитро скочи Калхас из скупштине
Тесторидов, главни тицегатац.
Он је мудри све дивно видио
што је било, што је и бит што ће;
на мора је ахејанске лађе
140 предводио исти к Илиону
са његовим предвидјења даром,
а од Феба озгор задахнутим.
Он, благијех мислих напуњени,
ста каживат пред скуп Ахеицах:
145 „Ахилесу царе, да ти кажем
имам наред од љубимца Зевса,
надалеко бијућега бога,
гњев праветни што је Аполона.
Ја ћу казат, ал' ти кад даш ријеч
150 и кад ми се повјерно закунеш
да си мене рукам', ријечима
готов бранит, ако до тог дође.
Ја се бојим, разљутићу мужа
те врховни владац Аргивјанах,
155 Ахејанци коме су покорни.
Велике је царе могућности
љут на чојка њему подвласнога,
иако он разјарену љутост
и мрвице смири и покрије,

160 ал' покриту злобу док испуни
све у срце јадовиту храни.
Расуд', кажи оли ме бранити?"
Хитро њему на то одговори
благородни Пелевић Ахилес:
165 „Вјеруј, ово и смјеј нам казати,
ко гођ био од кога се бојиш;
кунем ти се Зевсовим љубимцем
Фебом, кому с' ти, Калхасе, молиш,
доклен живим и очима видим,
170 није нико пред овим лађама
прегле руке ко ћ' на тебе дићи,
кунем ти се, није у свој војсци,
да би назва ти сама Атрида,
којино се са врховном владом
175 над свом војском горди Ахејанах;
но Данајма откри' гласе бога.“
Усуди се срцем Калхас рећи
и ста причат пророк непорочни:
„Феб за жртву није стотелачну
180 ни за дужно обећање гњеван,
но за стара свештеника Хриза,
Агамемнон ког је обручио;
шћер његову није повратио,
но молење, откуп одбачио.
185 За њега је Феб покара љуто,
а б'једама још ће покарати,
руке своје неће уздржати
од пораза и љутога мора
приђ' без плате к оцу не отпуште
190 слободну му црнооку шћерцу,
док у Хризу свету не ставимо
стомаличну жртву умиљату;
тада ћемо бога умилостит.“
Своју ријеч Тесторид докони.
195 Из скупа се могућ витез диже,
шировласни Агамемнон царе,
узмућени гњевом и љутошћу;
срце му се мрачно у прсима
са стравичном злоћом напунило,
200 очи му се ка плам засв'јетлиле,
па Калхаса љуто гледајући

првому му Агамемнон рече:
„Проричниче б'једе и несреће,
пријатно ми јошт никад не каза.
205 Право, тебе ка да је радосно
толко б'једе људма прорицати;
нит' си када добру ријеч река,
нити си је када испунио.
Ти и сада ради нас кажуваш
210 и ка ријеч бога пропов'једаш
да је б'једе на народ пуштио
Феб далекометни неба житељ,
светећ оно што сјајне дарове
ја за свобод не примих Хризејди.
215 У душу сам ја моју желио
у дом увест црнооку дјеву;
Клитемнестри њу бих претпочита,
у супруство узетој ђевојци;
Хризеида од ње није грдња
220 прелијепим и љубезним видом,
својим умом и својим дјелима.
Ал' пристајем и повраћам исту
кад је иште добро Аргивјанах;
боље желим виђет спасеније
225 но народа свога погибију.
Али данас треба да ви мене
Хризеиду красну намирите,
да ја један данас не остајем
без награде у аргивском стану,
230 јер без тога срамотно би било,
а ви данас сви видите дивно
е од мене одлази награда.“
Први њему на то одговори
хитроноги Пелевић Ахилес:
235 „Славом горди, прекориснољубни
Атрид, ђе ће ради тебе наћи
добродушни Ахејци награду?
Ми немамо нигђе на сохрану
опште касе ни општег богатства;
240 у градове што смо разрушене
ми добили све смо разд'јелили,
а у народ снова што је дато
срамотно би било узимати.

245 Но је боље – поврати Хризејду
за угодит богу великоме,
а послјед у триш, у четириш
Аргивјани тебе ћемо платит,
ако нама да разрушит Зевес
тврдостјену гордељиву Троју.“
250 Хитро к њему с' обрћући збори
Агамемнон, владавац могући:
„Ахилесу, иако си тако
с ваљатношћу бесмртним приличан,
немој тако брзо умствовати,
255 јер ни ћеш ме привест ни обратит!
Ти сам хоћеш да наградом владаш,
а ја без ње да сједим мучећи.
Ти ме учиш да ђевојку вратим.
Ако мене на вољу учине,
260 другом плате мене Ахеици,
моме срцу са толико милом
и љепотом првојзи једнаком;
ако л' реку ере они неће,
ја ћу устат из куће је отет –
265 али твоју али Ајаксову
ал' награду Одисеја младу.
Доиста је сам уграбит хоћу;
тешко томе до кога ћу доћи!
Ал' о томе и посл'је можемо
270 и имамо када говорити.
А сад црну да спуштимо лађу,
на свештено море да метнемо,
да возилце силне изберемо,
на гек'томбу лађу их ставимо
275 и сведемо руменообразу
Хризеиду, лијепу ђевојку,
и у њему да главаром сједе
од Ахејан један савјетнијех –
Идоменеј, мудри и разумни,
280 Одисеи л' Лаертидовићу,
или Ајакс Теламонидовић;
али ти сам од људих најстрашни
на оружју, Пелејеви сине,
хајде с жртвом светом умилостив'

285 Аполона к нама, небовлаца.“
Страшно њега Ахилес погледа
хитроноги, па му одговара:
„Нестидношћу царе обучени,
пријеварни душом лакомјаче,
290 од Ахејан ко ће те слушати,
ко ли ће ти поход савршити,
ко л' се храбро с душманином бити?
За себе ли ја сам овђе доша
да Тројане, коњах смиритеље,
295 завојујем и вјечно разрушим?
Ништа криви преда мном нијесу;
човјек њихов није нигда мене
уграбио коња ни телета,
у пресретњу многољудну Фтију
300 и богату свакојаким плодом
нијесу ми њиве похарали:
превисоке, шумом покривене,
нас раздвају од Тројанех горе
и немирни хучни вали морски.
305 За тебе смо ми овђена дошли
на Тројане, те те веселимо,
част, поштење тражећ Менелаја,
да и тебе, псообразни чоче¹!
Ти за ништа, бестидњаче, држиш,
310 нити мариш нит га у што бројиш,
ти и мене претиш уграбити
страшна рата награду ми дивну,
неуцјени дар ми Ахејанех.
Али с тобом ја нигда не имам
315 д'јела равна, награде једнаке,
и цвјетући ако град тројански
Ахејанци храбри раскрхају,
нећеш на то ништа погледати
што ће бремене понајтеже доћи
320 да га моје потезају руке,
а шићар се кад стане д'јелити,

¹Код А. Гавриловића (први објавио превод у *Годишњици Николе Чупића*, књ XIX, 1899) и М. Решетара (*Свободијада, Мање пјесме, Проза*; Државно издање, Београд, 1927) уместо *псообразни чоче* стоји *образни чоче*. Р. Лалић и М. Стевановић, приређивачи *Просветиног издања (Пјесме, Луча микрокозма, Проза, Преводи*, Београд, 1953), анализирајући руско издање (Гнедичев превод *Илијаде*) с којег је Његош преводио, закључили су да руском изразу *псообразный человек* у Његошевом језику одговара *псообразни чоче*. (Прим. прир.)

ти ћеш узет све богате даре,
а ја с малим даром љубезнијем,
не вичући, у стан ћу се вратит,
325 кад сустанем од ратнијех ђеллах.
Не, сада ћу ја у Фтију ходит,
ради мене несрамњено дивну,
дома ћу се на лађама вратит;
посрамљени твојијем нечојством,
330 ја ти овђен нијесам сумио
умножати добит и богатство.“
Агамемнон хитро к њему викну,
заповједник од многијех људих:
„Ништа за то, бјежи ако желиш;
335 ја те за то ни молити нећу
да рад мене овђена останеш;
другијех ће доста овђе остат;
част ће они мене показати,
особено Зевес промислитељ.
340 Ти, који си мене понајмрзни
међу царма питомцима Зевса,
ти једина несложнице права,
бој, убиство само ти је драго.
Храброшћу си ти, истина, чудан,
345 но и она божије је даће.
Дома с' врати и с лађама бјежи
са дружином свом твојом осталом,
те својима влада' Тесалцима.
Ја за тобом духом кренут нећу;
350 љутост твоју ја за ништа држим,
али тебе јошт, да знадеш, претим:
бог Аполон иште да ја вратим
Хризеиду – ја ћу повратити,
с мојим друштвом на мојим лађама
355 послаћу му дивну Хризеиду;
ал' ћу к тебе и кући ти доћи,
Бризеиду сам ћу твоју узет,
да ти јасно видиш, разумијеш,
влашћу колик виши сам од тебе
360 и да сваки има се страшити
раван мене ко би се казао
и надмено са мноме се пропиња“.
Агамемнон ту ријеч изрече;

365 Пелевићу са грчином паде,
витешко се ста његово срце
у власите прси увијати
међу двије двојеструке мисли:
ал' ће одмах из ножнице тргнут
370 свога мача остра и пламена
и рашћерат те га сретну људе,
па убити владалца Атрида,
али своју љутост посмирити
и устећи распаљену душу.
375 Но у тренућ када различнима
размислима душу немираше,
страшна мача киде из ножнице,
али слеће с небесах Атина;
њу ми посла златнотрона Гера,
380 која срцем једнако љубјаше
и чуваше оба бојељупца.
Ста Атина за плећи Ахила,
за русе га косе ухватила;
њему само толко би јављена,
из скупа је други не виђеше.
385 Он с' препаде, натраг се обрати
и без сумње он дивно познаде
свету шћерцу громаметатеља –
страшним огњем очи њој гораху,
и, са лицем к њојзи обраћени,
390 к њој окрену крилате ријечи:
„О, што си ти, шћери Јегиоха,
овам' сишла с висока Олимпа?
Ал' жељела јеси видијети
махнитило Агамемноново?
395 Ја ти кажем, брзо ће ми с' стећи:
ови смртни оће брзо своју
кичелјством душу изгубити.“
Пелејеву рекла храбру сину
свјетлоока шћерца Јегиоха:
400 „Наглу љутост укротити твоју,
када јеси бесмртним покоран,
ја сам с неба ради тога дошла.
Послала ме златностола Гера;
вас обадва она поједнако
405 душом љуби и ода зла чува.

Но остави инад, Пелевићу;
удовољи разјарено срце –
јадовите изговарај р'јечи,
ал' се руком за мач не прифатај!
410 Ја проричем које ће се стећи
и брзо се оће испунити:
скоро ће ти утроје толико
чуднијема овђе даровима
за обиду тебе се платити;
415 но се смири и покори нама.“
К њој с' обрати и изнова збори
хитроноги Пелев Ахилесу:
„Дужно јесте, о шћери Зевсова,
слушат ваше свете запов'једи.
420 Моја љутост била колик драго
огњевита, покорност боља је,
јер бесмртним коно је покоран,
и бесмртни њему ће помоћи.“
То изрече, стисну моћну руку
425 на рукодрж мача великога,
тере страшни врже у ножницу –
покори се Паладиној р'јечи.
Шћер Зевсова полеће к Олимпу
у дом свога оца Јегиоха,
430 к св'јетлу скупу небесних житељах.
Ал' Пелевић јопет благородни
стаде снова љуте зборит р'јечи;
Атрејеву сину говорио,
љутост ништа није устезао:
435 „О пјанице пасјега погледа
али с душом слабога јелена,
ти никада у жестоком боју
нећеш смјети отисти с народом,
ни ћеш поћи с рати витезима
440 на засједу срцем се уканит –
ради тебе то се смрћу каже.
Сто путах је лакше ти и боље
по широку стану Ахејанах
у онога грабити дарове
445 ко се тебе противити смије.
Ти си један прождирач народа,
јер си царе над презретијема,

ал', Атриде, ти би најпоследњу
у животу обид учинио.
450 Тебе зборим и ово говорим
и клетвом ти вељом се заклинѐм,
скиптром ти се овијем заклинѐм,
који нит ће гранах ни листовах
већ из себе наново пуштити –
455 корен једном јесте оставио
на главице, снова не зенива,
наострена мјед јесте са њега
оголила кору и листове,
и сад кога ахејански људи
460 у рукама судбеници носе
поставама Зевсовијех стражах –
скиптар ови хоће тебе бити
пред Ахејце превеликом клетвом:
време ћ' доћи кад ће пожељети
465 Данајеви сини Пелевића,
жељеће га сви до ниједнога,
а ти ћеш се мучит свакојако,
дат им помоћ бесилан ћеш бити,
гомилама како од Гектора
470 чојкубица почну у прах падат;
душом ћеш се ти твојом мучити
сам се на себ' хоћеш срдити ти
најхрабријег што си Ахејанца
усудио с' обеславит јеси.“
475 То изусти, па хитрено бачи
свој из руках скиптар на земљицу,
наоколо гвожђем златним блештећ,
па одмаха сједе међ' царима.
Против сједећ Атрид Агамемнон
480 поче страшно пријетит р'јечима,
али уста Нестор слаткорјечни,
громогласни зборница пилоски:
р'јечи му се из гласнијех устах
много слађе од меда лијаху.
485 Современих њему су се људих
покољења два с свијета скрили
који с њим су расли и живјели
у Пилосу много богатоме;
већ он старац над трећим племеном

490 влада зрело и царује умно.
Он, благијех мисалах пунани,
њим' говори и савјетује их:
„О богови, велика ће печал
доћ на земљу нашу ахејанску;
495 Пријам ће се много овеселит
и његова гордељива ћеца,
сви житељи Троје преко мјера
оће ви се возрадоват духом
кад зачују о чем ви радит[е],
500 грку² неслог како подижете!
Међ' Данајма ви јесте првизи
у скупштине и у бојевима,
но с', могући, оба покорит[е] –
ви сте оба млађизи од мене.
505 Ја сам пређе у стара времена
боље од вас гледа ратоборце,
у р'јечи сам с њима улазио,
поносили с' од мене нијесу;
приличнијех ја њима нијесам
510 нит видио ни ћу виђет људих,
убојниках како Пиритоја
и Дријаса, народах војводах,
страшни Јексад, Кенеј и Полифем
равни бјеху небожителјима,
515 и Јегејем порођени Тезеј,
бесмртнима који је прилични.
Ово јесу могући мужеви,
слава синах поземнороднијех;
могући су они много били
520 и с могућим у бој улазили;
горске љуте они су синове
побивали бојем ужаснијем.
Ал' сам с њима био у дружеству,
и бачивши Пилос, звали су ме
525 у далеку апијанску земљу.
Радио сам тамо по моћности,
али ко би с њим' се усудио
данас стизат али једначити
од смртнијех људих наземнијех?

²Код Решетара уместо *грку* стоји *Грку*; оставили смо мало почетно слово у речи *грку* јер сматрамо да ју је Његош употребио као синоним за *горку*. (Прим. прир.)

530 Ал' и они савјет су ми често
примовали, ријечи слушали.
Него и ви будите послушни,
е корисно савјете слушати.
Ти, Атриде, колик био силан,
535 Ахилеса не лишај ђевојке;
њему су је ка награду дали
ахеиски храбри ратоборци.
Ахилесу, ти се тог остави
инадом се с царем препирати,
540 јере части подобне досада
јоште није један скиптроносни
цар имао нити је достига
којег Зевс је узвелича славом;
витештвом си ти знаменит много,
545 матер те је богиња родила,
ал' је овђе он силни икога,
владалац је неизбројна људства.
Смири срце ти, Агамемноне,
ја те старац молим, послушај ме;
550 макни љутост храбра Пелевића,
којино је витез страховити,
обрана је нама Ахејанцма
у истребној рати тројанскојзи.“
Хитро њему на то одговори
555 владац мужах, Агамемнон јаки:
„Све ти право и разумно збориш,
старче, него човјек ови, видиш,
оће овђе да све нас превиси,
охтио би владати свијема
560 и господит у рати над свима
охтио би запов'једат св'јема,
ал' се њему ја покорит нећу.
Али што су њега сатворили
бесмртници боги храбренога –
565 зато њему допуштају зборит
мен' бестидне у очи ријечи?“
Гњевно њему ријеч прекинуо,
одговара Ахил благородни:
„Нискијем би ништавцем ме право
570 сви имали називати људи
када бих ти у све што ми речеш

бесхалачни ја теб' угађава.
Ти то ишти од другијех људих
и владом се над њима узноси,
575 а ти мене немој запов'једат,
е теб' више ја слушати нећу.
Но ћу тебе другу ријеч казат,
ал' је храни на твојему срцу:
у бој нећу с оружјем у руке
580 никад изист за пл'јењену дјеву,
нити с тобом нит[и] с ким другијем;
отмите ми штоно сте ми дали.
До³ користи штоно је другијех
у мом броду храњенијех⁴ црном,
585 супроћ моје воље нећеш ништа
од њих мене узет ни уграбит!
Али дођи и попробуи се,
пушт' и други нека тебе виде:
оће твоја потећ крвца црна
590 око мога копја убојнога.“
Тако оба јесу војеведе,
тучећи се жестоким р'јечима,
с мјеста с' дигли и скуп разметнули
пред лађама ахејанскијема.
595 Цар Ахилес к својим бродовима
хитролетним мирмидонскијема
љут отиша и с њим Менетиде
и дружина – други Мирмидонци.
Агамемнон цар пуштио лаку
600 своју лађу на сињу пучину
и возацах двадест избранијех,
поставио на њу гекатомбу;
Аполону дар је Хризеиду
сам извео прекрасну на лађу.
605 Стаде влацем Одисеј премудри,
и брзо се они окренуше,
по путовма влажним полећеше.
У том Атрид маху запов'једа
Ахејанци да се очишћају;

³Код Решетара уместо *До* стоји *Но*. (Прим. прир.)

⁴Код Гавриловића и Решетара уместо *храњенијех* стоји *хранећијех*. Приређивачи *Просветиног* издања из 1953. сматрају да су њих двојица ту реч погрешно прочитали у рукопису и исправљају у *храњенијех* (у смислу *чуванијех*), на основу Гнедичевог руског текста где стоји *хранимых*. (Прим. прир.)

610 сви се они јесу очишћали,
нечистоту у море бачали.
Посл'је избра савршене Фебу,
великоме цару, гекатомби
козе, телад они сажизали
615 на бријегу неплоднога мора;
до небесах мирис претилине
излазила с клубећим се димом.
Аргивјани тако су с' трудили
у свом стану, но цар Агамемнон
620 јоште злобу не бјеше смирио
нит' Ахилу претит оставио.
Он пред собом дозва Талтибија
и са њиме јоште Јеврибата
и клевете вјерне и гласнике;
625 тако њима запов'једа гњевни:
„Хајте брже, вјерни гласоноше,
у осјенку Пелејева сина;
Бризеиду за руке узмите
и одмах је мене доведите.
630 Ако ви је он не шћене дати,
вратите се, сам ћу му је узет:
ја ћу силом к њему управ поћи,
много теже биће преслушноме.“
Изговори тако и посла их,
635 страшну ријеч запов'једећи им.
Нерадо су отишли мужеви
по бријегу хучеће пучине.
К кућама се многим приближујућ
и к хитријем лађам' мирмидонским,
640 Пелевића пред кућом нађоше
ђе сјеђаше веома замишљен.
Тек дођоше, Ахил их угледа
и нерадост на лицу показа.
Смутише се они обојица,
645 пред владалца с почитања страхом
стали, ни р'јеч не говорећи му,
нит' га смјејућ штогођ упитати.
Срцем својим то је провидио
и река им Ахил благородни:
650 „Здрави буд'те, људи теларџије
и гласници бога и смртнијех!

Поближе се овде примакните;
ни у чему ви криви нијесте,
но ве царе Агамемнон посла
655 за лијепу младу Бризеиду.
Но, Патрокле, благородни друже,
изведи им и дај Бризеиду,
нека грабе и нека је воде.
Ал' свједоци они сами биће
660 и пред скупом силнијех боговах,
и племеном свега човјечества,
и пред царем овим ненаситим,
ако игда преша снова дође
да ја спасем од гледеће смрти
665 рат осталу и недокончену;
вјерно, он ум погубивши прети!
Свест садашње с идућијем право
он ни види, нити то умије –
при лађама како обезбечит
670 спасеније рати ахејанске.“
То изрече, и син Менетијев
покори се љубазному другу
и за руку из сјенке изведе
прелијепообразну ђевојку
675 и даде је он посланицима.
Посланици са њом отидоше
к шаторима ахејанскијема;
с њим' одлази печална ђевојка.
Тад проплака Ахилес прехрабри,
680 из дружине пође подалеко,
од свијех се насамо одмаче,
и он сједе на пучину с'једу,
гледајући на понт тамновидни,
и у сузе руке простираје,
685 матер своју љубезну молећи:
„Када јеси ти мене родила
већ толико кратковијечнијем,
да ли славе није дужа[н] био
мен' присудит високогрмећи
690 Зевс Јегиох? Но ме никаквојзи
он почести није сподобио!
Са могућством Агамемнон горди
цар је мене нечаст учинио,

695 под[в]игом ми ратним он награду
узе сада, а са њоме влада.“
Он је тако са сузам' кликова,
а његов је глас зачула матер,
у дубину која сједи мора,
у дворове старога Нереја.
700 Из пјенога мора хитро она,
како лаки облак, излећела,
сјела близу милог свога сина,
лијућега једнак' сузе горке;
матер руком њежно га гладила,
705 зовући га зборила је тако:
„Што ти плачеш, о љубазни сине?
Каква печал јесте срце твоје
полазила? Не кри', но ми кажи,
да то знамо обојица, сине.“
710 Одговара тешко јој стењући
син Пелејев, Ахил хитроноги:
„Знаш, о мати, кад ти свемогући
река јесте да све мене кажеш?
На свештену ми одисмо Тиву,
715 на велики на град Гетионов;
град скрхасмо, а шићар узети
донесосмо у нашему стану,
међу собом, каконо је дужно,
ахејански сини разд'јелисмо.
720 Атрејеву ми дадосмо сину
шћер Хризову прелијеповидну.“

СЛОВО О ИГОРОВОМ ПОХОДУ

ЗАПЈЕВ

Лијепо л' је нама попјевати,
по старински пјесну удесити
о ратиштах тврдога Игора,
Свјатослава јуначкога синка.
5 Запјевајмо све кано је било,
оставимо жарка маштанија
вјешта пјевца старога Бојана,
који знаде вјешто укитити,
час се дрвљем и тамо и амо,
10 час се зорно мрким вуком вући,
сада лећет небу под облаке
и ка оро парати га крилом.
Он пјеваше прошли дана збића,
не пјеваше како се пјева
15 (танким гласом и слабим ријечма),
већ он пушћа десет соколовах
да напану јато лабудовах –
соко писне, лабуд пјесму дава –
ил' пјеваше старцу Јарославу
20 ил' пјеваше храбру Мистиславу,
Мистиславу штоно посијече
на очиглед војсках кнез-Редедју;
ил' пјеснички в'јенац он свијаше
та Роману Светослављевићу.
25 Чујте, браћо, р'јечи од истине:
то не било десет соколова,
нит' лећело јато лабудова,
веће Бојан, у истину пјевац,
прстим' својим струне покретао;
30 вјешти прсти а живосне струне –
лако њима пјеват славу кнезом.

Запјевајмо, вељу, пјесну дивну
од старога светог Владимира
35 све до дана Игора јуначког,
којино је крјепост ума свога
божествено разавио дивно
и витештвом прса набрецао,
дивним пићем духа јуначкога,
чим испунив храбрено војинство
40 на земљу га пути половачку
да војује за Русију мајку.

ПОМРЧАЊЕ

Храбри Игор пушћа очи своје
да сунчане испитају тајне,
али сунце свијетло не бива,
45 мрак јер сакри коње и јунаке
(Божја воља казује се вишња).
Тада Игор гласно бесједио:
„Браћо моја и дружино врсна,
боље нам је умријет јуначки
50 нег' плијеном постати душману.
Посједнимо брзе коње своје,
па их чиле, браћо, поиграјмо,
до тиога Дона не станимо.“
Јунака је жеђа обузела,
55 дивна жеђа бесамртног пића:
„Ил' ћу дати русу главу своју
ил' јуначки напрати се Дона
и не жалит сквасити калпака.“
О Бојане, старог доба пјевче,
60 да маши се танахна гудала
и затреси златне струне редом,
запјевај нам кано славуљ с гране
ил' ка муња прос'јецај облаке,
опјевај нам славу Игорову,
65 де се вини Тројанову зиду,
па нам причај пророчкијем гласом:
„Н'јесу оно тице соколови
те прел'јећу свуд широка поља,
већ је оно јато плашивица
70 те побјеже Дону великому

(ками б'једни да побјећи могу!).“
Велес-бога унуче преславни,
и још реци: „Добри коњи вриште
близу Суле, а звонови јече
75 у Кијеву богохранилници,
трубе трубе с Новгорода стара,
барјаци се вију у Путивљу.“
То изреци, јер све тако бива.
Храбри Игор чека брата свога,
80 брата свога Всеволода кнеза.
Док и њега ето, брату спјеши,
сила му је дивљег бика снага;
како паде, бесједити стаде:
„О Игоре, мој брате једини,
85 Свјатослав⁵ нас оба породило.
Седлај, брате, коње брзоноге
и на њима притежи колане;
коњаници чекају те моји,
за мејдан и[х] и родила мајка
90 на јуначком одњихала шлему,
одранила на копљу убојном.
Они знају стазе и богазе,
вични кланцу, вични пријелазу –
њима броди ће приспију води;
95 у њи сабље изоштрене муњом,
за тетиво тулци приготовни;
мрким вуком по пољу се вију,
своме кнезу да добију славе,
њему славе, себи име, чести.“
.....
.....

ПОГИБИЈА

100 Откад сунце наже на заранке,
па отале док нојца завлада
и за њеног дугога трајања
до сванућа дана Божијега

⁵Код А. Гавриловића (први објавио превод у *Годишњици Николе Чупића*, књ XXIV, 1905) и М. Решетара уместо *Свјатослав* стоји *Свјетослав*; у *Просветиним* издању из 1953. стоји *Свјатослав* (као у стиху 4). (Прим. прир.)

бој се бије селена се тресе:
 105 оштре стреле воздух прос'јецају,
 а ломе се сабље о оклопе,
 прште токе, кр[х]ају челенке
 и крше се копља од челика.
 Бој се бије у земљи туђинској,
 110 тутњи земља коњу под копитом,
 црвеном се залијева крвцом,
 топлом крвљу из срца јуначког.
 Ај Русијо, постојбино њина,
 крв је твоја и туга је твоја!
 115 Али стани, мили побратиме,
 почуј гласе, звоном се разл'јежу:
 Игор чете окупљава своје
 жалећ милог брата Всеволода.
 Два се дана држаше јуначки
 120 и трећега још до половине.
 Тада војска стаде Игорова
 и барјаци земљи полегоше
 на обали Кајале⁶ ријеке;
 брат за брата више не разнава.
 125 Ту се златна чаша испразнила,
 златна чаша руменого пића;
 нешта вина, нештаде весеља,
 с ког је земља наша невесела.
 Свате Руси напојише редом,
 130 себ' узеше причешће божанско,
 тер за своју земљу умријеше.
 Од жалости проникнула трава
 и дрвље се сломило од рана,
 те од јада црној земљи пада.
 135

⁶Код Гавриловића и Решетара уместо *Кајале* (*Просветино* издање) стоји *Крајале*; Решетар у фусноти напомиње да би „према руском тексту требало да је *Кајаче*“ – у оригиналу је на брези быстрой Каялы, а превод на савремени руски у првом издању на берегу быстрой Каялы (*Слово о полку Игореве: ироическая песнь о походе на половцов удельного князя Новгород-Северского Игоря Святославича, писанная старинным русским языком в исходе XII столетия с переложением на употребляемое ныне наречие, в Сенатской типографии, Москва, 1800, стр. 18*). (Прим. прир.)

ПЛАЧ ЈАРОСЛАВНИН

Закукала кукавица сиња
у прозорје прије б'јела дана.
На глас њезин кука Јарославна,
140 Игорова вијерница љуба:
„Створ' ме, Боже, кукавицом сињом,
да полетим пут Дунава ладна,
да исквасим самур-одијела
у Кајали⁷, у води студеној,
145 не би л' тешке уминуле ране
на Игору, господару моме.“
Опет рано цвили у Путивљу,
на високом окну без биљура,
вјетар зове и њему се моли:
150 „Нашто душеш, нашто љуте стр'јеле
од крвника на крилима својим
носиш против господара мога?
Зар ти мало да облаке крећеш
и високе врхове савијаш?
155 Зар ти мало што море узбуниш
и по њему кораб лаки бачаш,
већ ми душу ковиљем развијаш?“
Рано јадна на прозору тужи:
„Дњепре реко, што протичеш славно,
160 камене си проломио горе
и просјека земљу половачку,
те носио Свјатослава војску,
ухитио пука Кобјакова,
па пренеси господара мога,
165 пренеси га, молим ти се смјерно,
да усану вреле сузе моје!“
Цвили јадна, до Бога се чује,
и нариче, да је земљи тешко:
„Св'јетло сунце, лучо божествена,
170 сваком св'јетлиш, сваког гријеш дивно.
Зашто жаром жестокије зрака
ти сагорје војску мога бана,

⁷У досадашњим издањима *Калаји*; тај део у оригиналу гласи омочу бобрѣнъ рукавъ въ Каялъ рѣцѣ, а превод у првом издању обмочу бобровой рукавъ въ рѣкѣ Каялъ (Слово о полку Игореве: ироическая песнь о походе на половцов удельного князя Новгород-Северского Игоря Святославича, писанная старинным русским языком в исходе XII столетия с переложением на употребляемое ныне наречие, в Сенатской типографии, Москва, 1800, стр. 38). (Прим. прир.)

те у пољу без водице ладне
стр'јела њини опусти лукове
и б'једом им тулац испуњаше?"

Алфонс де Ламартин

ХИМНА НОЋИ

О свијете по коме ја милим,
дан се гаси на твоје врхове!
Када ћете збиља, очи моје,
неугасног дана поздравити
5 божествено сијаније дивно?
Да, јесу ли наши за мрачности,
жедни дана, створени погледи?
Рашта дневи из своје свјетлости
у жалосне твоје сјенке иду,
10 рашта, ноћи, један за другијем?
Моја душа није уморена
дивити се дјелу Господњему;
избраници Божји распламани
у њедрима која обојају
15 нијесу ми срца исцрпили.
Боже данах, ноћих и часовах,
вознеси ме на сунчане зраке!
Ђе к западу иде облак дивни?
Светилишта да праг скрије твога,
20 ђено ноћи ни сна око нејма,
но небесна поља, покривена
ноћне сјенке непрегледном мраком,
лијепа су за надеждно око.
Ал', Боже мој, у ове пустиње
25 око моје сл'једи и налази
свуда чуда твога присуствија.
Ал' искрени ови твоји хори,
које твоја моћна рука води,
и азурни ови океани,
30 те се њине сваљују гомиле
и фењери ови, запаљени

с растојања на растојаније,
и стојеће и бјегуће зв'језде,
све, Господи, ово разумијем,
35 свеколико поје и учи ме
да су страшне бездне свеколике,
напуњене великољепијем,
да су жива висока небеса,
да испуња твоје провиђење
40 својим добром све што си извео.
Ове волне, златне и азурне
и свијетом чистим зажежене,
и свјетови покрити облаком,
које око не броји смртнога,
45 о Господи, све је то прашина
подигнута твојим корацима.
Тавна ноћи, развиј у ћутању
образ дивни те небесне књиге;
сложно теж'те, звијезде веселе,
50 на трагове ваше уређене;
у часове ове торжествене
савиј, буро, твоја хучна крила;
ти ушикај све одзиве, земљо;
смири, море, под брегове волне,
55 те ти њихај Божије ликове,
оног Бога те ти волне даде.
Ко ће име његово познати?
Природа је стотину гласовах,
ал' бадава, у један салила,
60 и звијезда звијезди жубори:
„Који Бог нам овај закон метну?“
Питају се волне међу собом:
„Ко је ово те је нас обузда?“
А гром пита буру сопутницу:
65 „Знаш ли Бога како зову твога?“
Али људи, земља и звијезде
не могу ти име произрећи.
Храми твоји ограничени су,
о Господи, ради моје душе.
70 Падни, слаба, падните, преграде,
пуштите ме да виђу небеса,
која сте ми собом заступили.
О мајсторе свети, божествени,

храмови су твоји од пламена;
75 храми твоји ограничени су,
о Господи, ради моје душе.
Падни, слаба, падните, преграде!
Ето храма у ком ти пребиваш.
Храм је овај свод свештене тврди
80 Ће ти хитре зажижеш огњеве
њиховијем движенијем вјечним.
Твога слова ова чада ц'јела
равновјесност свету набљудају
међу своје двоструке половине,
85 пливљу њедром твојијех свјетлостих,
и с небесах, Ће њин огањ бл'једи,
одзракују на нашему шару
узајмјеном од тебе свјетлошћу.
Океан се игра валовима
90 под ногама цара бесмртнога;
развила је бура страшна крила;
гром те хвали и туче за тебе;
круне т' главу муње и олује
са троструким својијем зракама;
95 чуди с' зора, а дан тобом дише,
ноћ уздише, а земља издише
од љубави к твојему имену!
О Господи сунцах небројнијех,
ја те хвалим, а већ виђу што сам:
100 до атома ништа у простору,
а минута само у вјечности,
пролазећа, друго ништа, сјенка,
које прије нигђе било није.
Можеш ли ме да с' не чудиш чути?
105 Доброта је твоја света чудо.
О Господи, виђу да сам ништа,
но ме мори твоја света жеђа;
ништожност је права јадан човјек,
но т' ништожност ова обожава –
110 он се диже по својој љубави.
Тварцу малу која те чествује
не мож презрет, јер је она твоја;
не мож овај гласак одбачити
беспрестано те те умољава
115 и к жилишту твоме небесноме

те се диже са зором уједно,
кад издахне, те је није, сјенка,
вечер стење, а даном се рађа.
Да, у ове азурне просторе,
120 које свјетлост твоја потопљава,
ђе се твоји разлежу громови,
ђе ти бдијеш над мном невидимо,
ови клици и ови уздаси,
твојом светом вјером оживљени,
125 иду, траже од зв'језде до зв'језде
Бога једног да ми одговори,
од одзива опет ка одзиву,
ка гласови исто по пучини
ударају с свијета на свијет,
130 докле гођ се код тебе одзову.

Регистар властитих имена

А

А. Гавриловића, 11, 24
Агамемнон, 8–10, 12, 15, 17–20
Агамемноне, 17
Агамемноново, 13
Агамемнонову, 5
Ајакс, 10
Ајаксову, 10
Алфонс де Ламартин, 28
Аполон, 6, 7, 12
Аполона, 4, 7, 11
Аполонов, 5, 6
Аполону, 18
Аргивјан, 6
Аргивјанах, 7, 9
Аргивјани, 10, 19
Аргосу, 5
Атина, 13
Атрејева, 4
Атрејеву, 14, 21
Атрид, 4, 9, 15, 18
Атрида, 8, 13
Атриде, 4, 15, 17
Атриди, 6, 7
Ахеанци, 5
Ахеицах, 7
Ахеице, 4
Ахеици, 10
Ахејан, 10, 11
Ахејанах, 8, 11, 14
Ахејанца, 15
Ахејанце, 6, 7
Ахејанци, 7, 11, 18

Ахејанцма, 17
Ахејацах, 6
Ахејцам, 4
Ахејце, 15
Ахејци, 9
Ахил, 17, 19, 21
Ахила, 13
Ахилес, 4, 6, 8, 9, 11, 18, 20
Ахилеса, 4, 17
Ахилесу, 7, 10, 14, 17
Ахилу, 19

Б

Београд, 11
Бог, 29
Бога, 26, 29, 31
Боже, 26, 28
Божије, 29
Божијега, 24
Божја, 23
Божји, 28
Бојан, 22
Бојана, 22
Бојане, 23
Бризеиду, 12, 19, 20

В

Велес, 24
Владимира, 23
Всеволода, 24, 25

Г

Гавриловића, 18, 25
Гектора, 15

Гера, 6, 13
Гетионов, 21
Гнедичев, 11
Гнедичевог, 18
Годишњици Николе Чупића, 11, 24
Господи, 29, 30
Господњему, 28
Грку, 16

Д

Данајеви, 15
Данајма, 8, 16
Дњепре, 26
Дона, 23
Дону, 23
Дријаса, 16
Дунава, 26

З

Зевес, 10, 12
Зевеса, 7
Зевс, 17
Зевс Јегиох, 20
Зевса, 7, 12
Зевсова, 14
Зевсовијех, 15
Зевсовим, 8
Зевсовога, 5

И

Игор, 23–25
Игора, 22, 23
Игоре, 24
Игорова, 25, 26
Игоровом, 22
Игорову, 23
Игору, 26
Идоменеј, 10
Илијаде, 4, 11
Илиону, 7

Ј

Јарославна, 26
Јарославнин, 26

Јарославу, 22
Јеврибата, 19
Јејејем, 16
Јегиоха, 13, 14
Јексад, 16

К

Кајале, 25
Кајали, 26
Кајаче, 25
Калаји, 26
Калхас, 7, 8
Калхаса, 8
Калхасе, 8
Кенеј, 16
Кијеву, 24
Килу, 5
Клитемнестри, 9
Кобјакова, 26
Крајале, 25
Кронидова, 4

Л

Лаертидовићу, 10
Лете, 5
Лијете, 4

М

М. Решетара, 11, 24
М. Стевановић, 11
Менелаја, 11
Менетиде, 18
Менетијев, 20
Мирмидонци, 18
Мистиславу, 22

Н

Нереја, 21
Нестор, 15
Новгорода, 24

Њ

Његош, 11, 16
Његошевом, 11

О

Одисеи, 10
Одисеј, 18
Одисеја, 10
Олимпа, 6, 13
Олимпу, 5, 14

П

Паладиној, 14
Патрокле, 20
Пелев, 14
Пелевић, 6, 8, 9, 14
Пелевића, 4, 15, 17, 19
Пелевићу, 13, 14
Пелејев, 7, 21
Пелејева, 19
Пелејеви, 10
Пелејеву, 13
Пилос, 16
Пилосу, 15
Пиритоја, 16
Пјесме, Луча микрокозма, Проза,
Преводи, 11
Полифем, 16
Пријам, 16
Пријамов, 5
Просветино, 25
Просветиног, 11, 18
Просветином, 24
Путивљу, 24, 26

Р

Р. Лалић, 11
Редедју, 22
Решетар, 25
Решетара, 16, 18, 25
Роману Светослављевићу, 22
Руси, 25
Русијо, 25

Русију, 23

С

Свјатослав, 24
Свјатослава, 22, 26
Свободијада, Мање пјесме, Проза;, 11
Скинтеји, 6
Суле, 24

Т

Талтибија, 19
Тезеј, 16
Теламонидовић, 10
Тенедос, 6
Тесалцима, 12
Тесторид, 8
Тесторидов, 7
Тиву, 21
Тројанах, 11
Тројане, 11
Тројанову, 23
Троје, 16
Троју, 10

Ф

Феб, 4, 8, 9
Феба, 7
Фебом, 8
Фебу, 5, 19
Фтију, 11, 12

Х

Хриза, 4, 8
Хризеида, 9
Хризеиду, 9, 10, 12, 18
Хризејди, 9
Хризејду, 10
Хризову, 21
Хризую, 5, 8

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Писма

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. **Писма**
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

МАТЕЈУ П. ВУЧИЋЕВИЋУ <i>Цетиње, 22. октобра 1830.</i>	17
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 30. октобра 1830.</i>	19
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 22. новембра 1830.</i>	20
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 20. децембра 1830.</i>	22
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 6. јануара 1831.</i>	24
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 4. фебруара 1831.</i>	26
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 9. марта 1831.</i>	28
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 26. маја 1831.</i>	30
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 20. јуна 1831.</i>	31
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Црница, 1. новембра 1831.</i>	33
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Црница, 5. новембра 1831.</i>	34

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 6. децембра 1831.</i>	35
НАРОДУ ЦРНОГОРСКОМ И БРДСКОМ <i>Цетиње, 14. децембра 1831.</i>	37
МИКЕЛУ МАРТЕЛИНИЈУ <i>1. јануара 1832.</i>	38
ХУСЕИН-БЕГУ ГРАДАШЧЕВИЋУ <i>Цетиње, 4. фебруара 1832.</i>	39
РАДОВАНУ Ј. РАЈОВИЋУ <i>Цетиње, 11. марта 1832.</i>	41
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 27. априла 1832.</i>	42
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 19. јуна 1832.</i>	43
МЕХМЕДУ РЕШИД-ПАШИ <i>Цетиње, 17. јула 1832.</i>	45
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 14. октобра 1832.</i>	47
В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ <i>Цетиње, 26. децембра 1832.</i>	49
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Петроград, прва половина августа 1833.</i>	50
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Беч, 9. октобра 1833.</i>	52
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Трст, вероватно 20. новембра 1833.</i>	53
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>Цетиње, 13. децембра 1833.</i>	54
ХАСАН-БЕГУ РЕСУЛБЕГОВИЋУ <i>19. марта 1834.</i>	55

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>23. марта 1834.</i>	56
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Цетиње, 19. априла 1834.</i>	57
ВАСУ ПОПОВИЋУ <i>Цетиње, 24. априла 1834.</i>	58
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 30. априла 1834.</i>	59
ПОДГОРИЧКИМ И СПУШКИМ ТУРЦИМА <i>Цетиње, 27. априла 1834.</i>	60
ХАФИС-ПАШИ <i>16. јула 1834.</i>	61
ЦРНОГОРЦИМА И БРЂАНИМА <i>Цетиње, 18. октобра 1834.</i>	62
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Цетиње, 16. новембра 1834.</i>	63
ЦРНОГОРЦИМА И БРЂАНИМА <i>Цетиње, 20. јуна 1835.</i>	64
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 20. јуна 1835.</i>	65
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>7. јула 1835.</i>	66
ХЕРЦЕГОВЦИМА <i>Цетиње, 29. августа 1835.</i>	67
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Маине, 7. фебруара 1836.</i>	68
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Маине, 17. фебруара 1836.</i>	69
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 27. фебруара 1836.</i>	70

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 13. маја 1836.</i>	71
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>Цетиње, 3. августа 1836.</i>	73
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>1. септембра 1836.</i>	74
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Цетиње, 2. септембра 1836.</i>	75
АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ <i>Цетиње, 6. октобра 1836.</i>	76
ЦРНОГОРЦИМА И БРЂАНИМА <i>Цетиње, 12. новембра 1836.</i>	78
В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ <i>Беч, 20. децембра 1836.</i>	79
МИЛОШУ ОБРЕНОВИЋУ <i>Беч, 15. јануара 1837.</i>	80
ПРОДАЈА МАИНА <i>Беч, 5. фебруара 1837.</i>	82
РАДОВАНУ МРЧАРИЦИ-ПИПЕРУ <i>Варшава, 18. јула 1837.</i>	83
МИЛОШУ ОБРЕНОВИЋУ <i>Трст, 3. августа 1837.</i>	84
ДИМИТРИЈУ МИЛАКОВИЋУ <i>Цетиње, 16. августа 1837.</i>	85
МОРАЧАНИМА И РОВЧАНИМА <i>26. августа 1837.</i>	86
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>5. септембра 1837.</i>	87
ФЕРИК ХАСАН-ПАШИ <i>8. септембра 1837.</i>	88

ФЕРИК ХАСАН-ПАШИ <i>27. септембра 1837.</i>	89
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>Цетиње, 2. октобра 1837.</i>	90
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>19. октобра 1837.</i>	91
ФРИДРИХУ ОРЕШКОВИЋУ <i>Цетиње, 25. октобра 1837.</i>	92
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 19. новембра 1837.</i>	94
ФРИДРИХУ ОРЕШКОВИЋУ <i>Цетиње, 24. децембра 1837.</i>	96
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 18. јануара 1838.</i>	97
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>10. марта 1838.</i>	98
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 17. марта 1838.</i>	100
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>Цетиње, 23. марта 1838.</i>	101
ФЕРИК ХАСАН-ПАШИ <i>25. априла 1838.</i>	102
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 26. маја 1838.</i>	103
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>3. јуна 1838.</i>	104
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 3. јуна 1838.</i>	105
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 10. јуна 1838.</i>	108

ВЕЏИХИ МЕХМЕД-ПАШИ <i>16. јуна 1838.</i>	109
Д. П. ТАТИШЧЕВУ <i>Цетиње, 29. јуна 1838.</i>	111
В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ <i>Цетиње, 12. августа 1838.</i>	112
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Доброта, 7. септембра 1838.</i>	114
АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ <i>Цетиње, 20. октобра 1838.</i>	115
В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ <i>Цетиње, 29. октобра 1838.</i>	116
СМАИЛ-АГИ ЧЕНГИЋУ <i>15. новембра 1838.</i>	117
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 20. марта 1839.</i>	118
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 8. маја 1839.</i>	120
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 10. јула 1839.</i>	121
В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ <i>Цетиње, 1. децембра 1839.</i>	123
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>3. јула 1840.</i>	124
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 19. јула 1840.</i>	125
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>20. августа 1840.</i>	127
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 20. септембра 1840.</i>	128

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>24. септембра 1840.</i>	130
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 4. октобра 1840.</i>	131
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 28. октобра 1840.</i>	132
АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ <i>Цетиње, 21. децембра 1840.</i>	133
АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ <i>3. јануара 1841.</i>	134
АВДИ-ПАШИ <i>1. фебруара 1841.</i>	135
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>8. фебруара 1841.</i>	136
Ј. А. ТУРСКОМ <i>Цетиње, 21. јула 1841.</i>	137
АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ <i>Цетиње, 18. октобра 1841.</i>	138
МЕХМЕД-СПАХИЈИ ЛЕКИЋУ <i>Цетиње, 7. марта 1842.</i>	139
МЕХМЕД-СПАХИЈИ ЛЕКИЋУ <i>Вероватно маја 1842.</i>	140
ХАСАН-БЕГУ РЕСУЛБЕГОВИЋУ <i>Вероватно прва половина августа 1842.</i>	141
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 21. августа 1842.</i>	142
АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ <i>Цетиње, 18. септембра 1842.</i>	143
Ј. А. ТУРСКОМ <i>Цетиње, 28. септембра 1842.</i>	144

ЦРНОГОРЦИМА И БРЂАНИМА <i>Вероватно септембра 1842.</i>	145
Ј. А. ТУРСКОМ <i>Цетиње, 4. децембра 1842.</i>	146
Ј. А. ТУРСКОМ <i>Цетиње, 23. јуна 1843.</i>	148
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 29. јула 1843.</i>	149
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 12. августа 1843.</i>	151
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Котор, 24. септембра 1843.</i>	153
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње 24. октобра 1843.</i>	155
АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ <i>Цетиње, 27. октобра 1843.</i>	157
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 19. новембра 1843.</i>	158
АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ <i>Цетиње, 27. децембра 1843.</i>	160
АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ <i>Вероватно 1843.</i>	161
АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ <i>Беч, 2. фебруара 1844.</i>	162
ХАНИБАЛУ ВУЈИЋУ <i>8. марта 1844.</i>	163
ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>6. априла 1844.</i>	164
ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>17. априла 1844.</i>	165

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>24. априла 1844.</i>	166
АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ <i>6. маја 1844.</i>	167
ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>7. маја 1844.</i>	168
ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>12. маја 1844.</i>	169
Ј. А. ТУРСКОМ <i>Цетиње, 18. маја 1844.</i>	170
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>1. јуна 1844.</i>	172
ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ <i>23. јуна 1844.</i>	173
Ј. А. ТУРСКОМ <i>Цетиње, 16. јула 1844.</i>	174
ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>23. јула 1844.</i>	175
ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>30. јула 1844.</i>	177
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 14. августа 1844.</i>	178
СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ <i>Цетиње, 25. септембра 1844.</i>	179
ПЕТРУ ПЕРОВИЋУ-ЦУЦИ <i>Вероватно са Цетиња, новембра 1844.</i>	181
ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>Вероватно децембра 1844.</i>	182
АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ <i>Цетиње, 12. јануара 1845.</i>	183

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 2. априла 1845.</i>	184
ВАСИЛИЈУ БЕРАРУ <i>Цетиње, 12. априла 1845.</i>	186
ПАУНУ ЈАНКОВИЋУ <i>Цетиње, 12. априла 1845.</i>	187
СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ <i>Цетиње, 12. априла 1845.</i>	188
ИЛИЈИ ГАРАШАНИНУ <i>Цетиње, 6. маја 1845.</i>	189
СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ <i>Цетиње, 24. јуна 1845.</i>	190
СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ <i>Цетиње, 10. јула 1845.</i>	191
СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ <i>Цетиње, 19. августа 1845.</i>	192
ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>Цетиње, 22. августа 1845.</i>	193
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 8. октобра 1845.</i>	195
АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ <i>15. октобра 1845.</i>	196
СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ <i>Цетиње, 23. децембра 1845.</i>	197
КУЧИМА <i>Вероватно 1845.</i>	198
ТЕОДОРУ ТИРКИ <i>Цетиње, 15. јануара 1846.</i>	199
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 10. фебруара 1846.</i>	200

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 26. марта 1846.</i>	202
ЕДОАРДУ ГРИЈЕУ <i>5. маја 1846.</i>	204
ЕДОАРДУ ГРИЈЕУ <i>17. маја 1846.</i>	205
СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ <i>Цетиње, 30. маја 1846.</i>	206
ПЕТРУ ПЕРОВИЋУ-ЦУЦИ <i>Цетиње, 4. јуна 1846.</i>	207
ВИНЦЕНЦУ БАЛАРИНУ <i>9. јуна 1846.</i>	208
Ј. А. ТУРСКОМ <i>Цетиње, 2. јула 1846.</i>	209
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 16. јула 1846.</i>	211
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 6. априла 1847.</i>	212
ВИНЦЕНЦУ БАЛАРИНУ <i>28. јула 1847.</i>	213
ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ <i>Цетиње, 5. октобра 1847.</i>	215
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Цетиње, 1. новембра 1847.</i>	217
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 11. новембра 1847.</i>	218
ЕДОАРДУ ГРИЈЕУ <i>Цетиње, 18. јануара 1848.</i>	220
ЊЕГУШИМА <i>Цетиње, 16. марта 1848.</i>	221

Н. Н. <i>Вероватно пре 20. марта 1848.</i>	222
НИКОЛИ ТОМАЗЕУ <i>Цетиње, 21. априла 1848.</i>	223
АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ <i>Цетиње, 2. маја 1848.</i>	224
ИЛИЈИ ГАРАШАНИНУ <i>2. маја 1848.</i>	225
БОКЕЉИМА И ДУБРОВЧАНИМА <i>Цетиње, 20. маја 1848.</i>	226
БОКЕЉИМА <i>Цетиње, маја 1848.</i>	227
ПЕТРУ ПЕРОВИЋУ-ЦУЦИ <i>Цетиње, 6. септембра 1848.</i>	228
СТАНКУ ВРАЗУ <i>Цетиње, 20. октобра 1848.</i>	229
ЂОРЂУ СТРАТИМИРОВИЋУ <i>Цетиње, 8. новембра 1848.</i>	230
Ј. А. ТУРСКОМ <i>Цетиње, 17. новембра 1848.</i>	231
НЕКОМ ТРШЋАНИНУ <i>Цетиње, 20. новембра 1848.</i>	232
ЈОСИПУ ЈЕЛАЧИЋУ <i>Цетиње, 20. децембра 1848.</i>	233
ДАНИЛУ МЕДАКОВИЋУ <i>Цетиње, 6. јануара 1849.</i>	235
СТЕВАНУ П. КНИЋАНИНУ <i>Цетиње, 14. јануара 1849.</i>	237
Ф. С. СТАДИОНУ <i>Фебруара 1849.</i>	238

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ <i>14. априла 1849.</i>	239
МЕДУ ПУЦИЋУ <i>Цетиње, 23. априла 1849.</i>	240
ЈОСИПУ ЈЕЛАЧИЋУ <i>3. јуна 1849.</i>	241
АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ <i>Вероватно јула 1849.</i>	242
АНДРИЈИ СТОЈКОВИЋУ <i>Цетиње, 20. децембра 1849.</i>	243
СТЕВАНУ П. КНИЋАНИНУ <i>Цетиње, 20. јануара 1850.</i>	244
ПАВЛУ РЕШЕТАРУ <i>5. фебруара 1850.</i>	245
ФРАНЦУ МИКЛОШИЧУ <i>Цетиње, 12. марта 1850.</i>	246
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Котор, 24. марта 1850.</i>	247
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Пристан дубровачки, 27. маја 1850.</i>	248
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 26. јуна 1850.</i>	249
ИЛИЈИ ГАРАШАНИНУ <i>Цетиње, 5. јула 1850.</i>	250
ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ <i>Цетиње, 21. јула 1850.</i>	251
ПЕТРУ МАРИНКОВИЋУ <i>Цетиње. 10. августа 1850.</i>	252
СТЕВАНУ П. КНИЋАНИНУ <i>Цетиње, 18. августа 1850.</i>	254

ГЕОРГИЈУ НИКОЛАЈЕВИЋУ <i>Цетиње, 18. октобра 1850.</i>	255
ИЛИЈИ ГАРАШАНИНУ <i>Трст, 11. новембра 1850.</i>	257
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Млеци, 25. децембра 1850.</i>	258
ДИМИТРИЈУ ВЛАДИСАВЉЕВИЋУ <i>Напуљ, 31. јануара 1851.</i>	260
АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ <i>Цетиње, 12. јула 1851.</i>	263
В. ХАНКИ <i>Трст, 21. јула 1851.</i>	264
ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ <i>Цетиње, 5. октобра 1851.</i>	265
Л. А. ФРАНКЛУ <i>Цетиње, 12. октобра 1851.</i>	266
ПАВЛУ РЕШЕТАРУ <i>Цетиње, 16. октобра 1851.</i>	267
Адресати	268
Регистар властитих имена	272

МАТЕЈУ П. ВУЧИЋЕВИЋУ

Цетиње, 22. октобра 1830. ¹

Прељубезни мој господине
Матија Вучичевићу,

Дершћем пишући Вама ово, нити бих могао ја и пером владати сад а нека ли мислити поредачно да ме отечества нашега бједствије и општенородња жалост не принуђава часпријед и учверстит се и објавити Вама да је мој стриц, црногорски митрополит Петар Петровић, на сами Лучиндан свечера преминуо ... умеро. У сву нашу државу није чоeka који не плаче за њим и сами су се злотвори његови до тога чувства горести узнијели, па можете знати како је нама његовијем домаћијема, те лише мени вјечно јадноме за њим. Но Богу фала на свему пак и на томе што је барем пријед успјео к народу написати предувјешчаније, од којегa Вам копију уз ово посилам, и којено је учинило велику премјену, но привремену: у Церну Гору слогу, мир и љубов међусобну, и то док Ви дођете амо или когођ од нарочнијех, но бержајте ако Бога знате, ако Христа љубите, док се није откуђ са стране иновјерне и туђеродне раздор и вражда посијала и распалила, пак би нејмало се већ на што доходити. По должности довјереног нашега у двора росијскога немедљено доложите государју императору извјестије об наших крајњих опасностјах и внезапном нешчистију и бједњејшем положенију, и ако до Новогa љета или најдаље до часнога поста нама не буде у Церну Гору озбиљскога благопризренија и откритога покровитељства од Русије, а то по ваздашњијема и одавнашњијема прозбама и надеждама нашијема и по њезинијем царскијем објешчанијама нашему блаженопочившему архипастиру и општемy серпскомy благодјетељу – тадар се с чистом правицом бојат имамо да ће наскоро наше отечество и приверженост к Росији страдат и поколебат се, али посве душманима разорено и порабошчено бити без свакојегa лијека. Народ је растројенога духа, а ја премало могућствен.

Впрочем чест имам бит

Ваш
искрени почитатељ
прежалосни

¹Сви датуми по јулијанском календару. У Његошево доба разлика до грегоријанског календара била је 12, а сада износи 13 дана. (Прим. прир.)

Радивој Петровић,
намјесник и наслѣдник
митрополита черногогорскога

Секретар народна
Симеон Милутиновић

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 30. октобра 1830.

Ваше Високоблагородије,
милостиви господар
и много високопочитајем Србе
Јеремиј Михајлович,

Чини ми се сит сам се већ наплака. Зато једино што виђу да ми од плача није никакве користи осим сама штета и погибелъ очна, али јошт ми не да моје прежалосно срце уставит се мојијема сузама за мојијем оцем и благодјејом: прво, што сам се лишио милости благодјетелъске; друго, што је народ изгубио својега пастира и обранитеља, који бјеше непоколебими столп вјере и слободе християнске и превјерни син и обранитељ отечества и неотлучими привјазаник к росијскому престолу и до својијех последњијех ријечих које ми је говорио на умрли час. Упитама га: „Господару, виђу да ћете умријет, него што ћу ја сад?“ А он се усправи и сједне на постељу, па ми почне говорит: „Ја ти сад не могу помоћ ништа, но ти ове најпоследње ријечи од мене: моли се Богу и држ се Русије.“ То изговори и у исту минуту предаде душу у руке Господње. Но по свему томе и по свој тој жалости која ме је постигла, имам прво тврду надежду на великомогућега Створитеља и сирих утјешитеља, па на јединороднују покровитељницу и обранитељницу нашу Росију да нећемо бит заборављени ни височајше њезине милости лишени, уз то и на Ваше соотечественоје к нам благонаставленије.

Ја сам се и од Тураках бојао да не учине какву смутњу на Крајину ђе, но ми се чини да неће зашто и не могу, но им се она сила и оно турско старо тирјанство почело ускраћивати од рати коју су имали с Росијом, која је све Славјанство прославила, а све Турство унизила – Рос, глава Славјан под покровитељством всевишњаго. Приложеноје овди писмо имаћете чест прочитат и обратно ми га повратит, који се уздам у Вас да ми нећете замјерит, јербо Вас много обеспокојавам с мојијем краткоумијем и неученошћу мојом, али можете бит истинито увјерени да ћу бит и пребиват

Вашего Високоблагородија
всеусердњејши почитатељ
и покорњејши слуга
Р. Петрович

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 22. новембра 1830.

Ваше Високоблагородије,
милостиви господар
Јеремиј Михајлович,

Јошт ме је једна велика главобоља постигла. Наш господин губернатор Вуколај Радонић пошао је у околину которску на Пуч, нотњо без знања ничијега него својевољно, тер се ту саставао с некаквијем генералом цесарскијем и с другијема људима цесарскијема, имајући намјереније предати им Черну Гору и на исту метнути покровитељство њино, мислећи он без никаква расутка, кад је владика умро, да већ није остало синовах отечества у Черну Гору и привјазаниках к славимој Росији. Него, по његовому великому нешчистију, нагнаше се неки Черногорци у Котор и ту чују за њега ђе се налази, они час потрче у исту кућу на Пуч ђе се налазио и ту га нађу и с њиме се повсују; па отолен брже дођу к нама и к некијема главарима који се бјеху нагнали овђен и кажу ни све што је и како је. Кад то главари разумјеше, то они пишу и за друге главаре, те се овђе скупу и пошљу за губернатора да дође међу њима. И тако он дође међу њима. Запитају га чесову је прешу има у конобу Сима Ораовчанина на Пуч, а он им одговори: „Имао сам прешу моју, а и за нароцку корист, тер сам писао једну књигу консулу у Дубровник.“ А они му јопет говоре: „Да ли ти ми нијесмо рекли да твојега добра нећемо? Па и да смо дали теби у руке да за нас по свијету пишеш, зашто не би писа из Черногоре, него из Котора?“ Пак му одмах узму печат и чина га лише и дођу да им ја дам паспорт. И друго писмо они бјеху написали свиколици да иду два али три Церногорца к Вам да Ве питају је ли Ви што писа и овако се погоде: ако буде Вама што писа, да га лише чина и да му узму печат, зашто је преступио ријеч свега народа, јер је то написа за њих кад му они нијесу рекли никуд да пише за народ; ако ли пак не буде Вама писа, него их буде преварио, ано да га убију и да му не оставе трага у Черногору од његове фамилије. Него, видећи ја то да не може бити без смутње, изидем пред поглаварима и почнем их молити за све то што им је он сад учинио да му опросте. И тако, благодарећи Бога, будет моленије моје услышано и све му опросте, и тако се с нашијем измјеником умиримо.

Бјеху сви главари на скуп кад ми допаде књига од Вас, и ја им они час, како прочитах и разумјех Ваше похвале достојне совјете, прикажем и они Вама сви и завазда остају

обвезани всесердечно Вас поздрављајући за Ваше преизрјадно наставленије и о њима попеченије.

Молим Вас опростите ми јер Вас много заглушам, који остајем с истиним мојим к Вама високопочитанијем и с совершеном преданошћу.

Вашега Високоблагородија
искрењејши почитатељ
и покорњејши слуга
Р. Петрович

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 20. децембра 1830.

Ваше Високоблагородије,
милостиви господар
Јеремиј Михајлович,

Препочећењејше писмо Ваше, писатоје сего теченија 13. (25), а под № 111^м, имао сам чест исправно получит. У истому што ме питате за два манастира, то јест за Стањевиће и за Маине, да Вам објавим како су ограђени и на чију је који земљу. Манастир Маине јест саграђен на земљу (илити у границу) тадер бивше републике млетачке, а почет је градит владиком Руфимом Његошем, ма с допуштенијем венецијанскијем. Него и ово вјерујте да речена република није ни пару похарчила илити помогла манастир градити или земље штогођ дала да се исти согради, нако само што је та владика купио сву земљу која принадежи манастиру за готове новце, ма с помоћу митрополије цетинске. А манастир Стањевићи, који не принадеже држави австријској, почео га је градит покојни митрополит Данил Петровић, а дограђени су покојним митр. Петром Петровићем. И како сва права изговарају, граница је испод воде која истијече испод манастира Стањевићах, које и исти Австрици знају, него они друго не раде ништа него да узму Церногорцима свеколико до врх планинах које могу они виђети с мора, а то ми се чини неће нигда бити приђе [него] Черној и кукавној Гори име не погине и затре се. А што опомињете, В[аше] В[исоко]б[лагородије], да они неће неправду учинити, вјерујте ми да хоће и да друго ништа власт которска не ради него да покоље Церногорце с околином бококоторском, за што не бих вјеровао да нијесам те прове видио. Престара је пословица: „Чија је сила, тога је и правда.“ Него како им драго, нека чине како су почели, а ми ћемо их трпјети. А ми, Господине, нијесмо кадри ни ове наше јаде држати а камоли силном цесару његово отимати. То је грехота и помислити а камоли рећи. Ма јопета, колико је гођ силан и могућ, није право да нас сиротињу пршти, па и ђецу великога оца испод истока, него да не бисмо – бисмо и ми наше бранит ради били су ово мало сиромашах голијех и босијех исто ка да су ни ове главице свака пуна свашта ка *Лондон*, него свакоме је у свијет извјесно ко ни је игда једном име чуо да ми немамо што никоме дат до камена студенога.

У другом писму, писатом истога 14^{га} (26) дец., што ме питате за које сам Вам писмо ја писа да Ви га повратим, ја сам Вама писао хоћу ли Вам повратит оне два, то јест

што је Вама писао г. губернатор и Ви њему што сте одговорили. Писмо Вам шиљем што су Церногорци за губер[натора] учинили, а оне два моја што су ми дали свјашченици и народ не могу послати, јербо Сима није дома. За болијест и за буну учињену у Полонију молим Вас не оставте унаприђе сиромаша да ме не извијестите, јербо сам за то веома смутан. За кнеза српскога што ми прикричујете да имам по сваки начин с њим сношеније, вјерујте одовуда није сад могуће никако, јербо су велики сњегови у планине.

Љубезно Вас поздравља игуман Мојсеј, такођер и ја, који пребивам навазда Ваш озбиљски почитатељ

и препокорњејши слуга
Р. Петровић

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 6. јануара 1831.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Государ,

Разумио сам из Вашег писма, пак и од нашега Поповића, како Ви захтијевате да Ви ја пошљем два потврденија која су мени дата од народа, али нијесам могао и не могу зато једино што потврденије које су ми главари дали јест пропало, а тому је причина: Симо наш га је понио кад је поша на Стањевиће и тако га је стопио, него молим Ваше Високоблагородије, ако сте га преписали, да ми га пошљете, па ћу Ви исто повратит кад га препишем. А наш Милутинович узео је нечесову слободу отка се преставио митрополит, која би му сломила врат да се не гледа на његово иностранство, пак и на Ваше писмо с којијем сте га пропратили к мојему поч. донду.

Него ја истинито знам да Ви јесте мислили да је он чојак, јербо ја знам истинитога мојега у Вас пријатеља, како што сте били и мојему претку. А он био је поша пред свјатаго *Николаја* на Стањевиће и ја сам шиља за њега момке у два пута. Он није ктио доћ кад сам ја за њега шиља, него кад је њему драго било, па по свему томе ја сам га примио ка да није ништа преступио, зашто Ви знате ја нијесам имао чесова ученија, нити сам нимало свијета видио, па мишљах да ће ми што помоћи у ову нашу жестоку муку, а он не стаде него два дана и пође без питања некуђ пут Боке Которске. Сада ја не знам што ће бити. Ви знате како је он преступио законе царске када је утекао из Котора и они, ако га уфатише, хоће га кастигат по закону, ема нека ломи врат куђ му драго.

Чест имам приложити Вам погодбе које су между *солтаном* и нашом љубезном Србијом, а то јест *ферман царски и антишериф*. Може бити да их имате, ема, ако их имате, ано ове читати нећете, него свакојако када бисте изволили повратити ми их натраг.

Новости одовуда: везир *мохур* -сеибија дошао је у Ђаковицу и ту учи солдате на ексецир; за скадарскога не чујемо ништа изнова. Препоручио ми је Иванчик да Вам принесем од његове стране всенижајше поклоненије к Вама и к Вашој фамилији; такођер исто и наш игуман Мојсеј Васојевић.

А ја јесам и бити ћу вазда с истиним мојим к Вам високопочитанијем и совершенноју преданостију

Вашего Високоблагородија

покорњејши слуга
Радивој Петровић

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 4. фебруара 1831.

Ваше високоблагородије,
милостиви господар
Јеремиј Михајлович,

Имао сам чест получить Ваше високопочитајемоје писмо, писато прошлога јануарија 19. (31)^{го}, а под № 10^м, и све што ми у њему пишете разумио ... Потврденија данас Вам не могу обратнo послат, ема ћу што скорије. Неке ствари од мојијех писам не толкујете по состојанију жалоснога народа черногорскога, него по дужности како би ваљало да је, али то се све познаје, особито пашћење о добру својега љубимца и како му ваља ће друго у таквијема вешчима поступати.

Ја сам прошлијех неколико данах стајао на рибник Олач, близу Жабљака, и ту вјерујте, принуђен сам био народом да се станем с владиком данас сушчествујушчим в Скендерији за произвести ме архимандритом. Потому послао сам к везиру да ми пошље владику и послао га је у Ком, ће је Иванбег Чернојевич погребен, и ту ме је произвео архимандритом и преиначио ми име на Петар, ема то му је било јербо су то хћели главари који су са мнош били на исто мјесто.

Потому имао сам три пута описку с везиром за утврдити мир међу Скендеријом и Церном Гором, и он у сваком његовом писму пише ми да има збора тајнога са мнош, што ми је веома страно било ... Дакле, у најпотоње писмо говори: „Знам да си на рибнике и ја ето шиљем спахију Лекића да с тобом моје тајне збори свеколике и у исто вријеме да мир утврдите.“ И тако пођоше два-три Церногорца и спахију Лекића доведоше и још десет Турака на Олеч. Почех га ја насамо упитивати што везир и каква разговора са мнош имаде тајна, а он ми одговори: „Послао ме везир и поздравио ти се много да утврдите мир међу собом зато једино да сиротиња и ваша и наша живи у добро и да не бисте ви што учинили када се он побије с мухур-саибидјом.“ А ја му одговорим: „Мој драги Мухо – такво му је име – ти знаш да ја не могу обрнути Церну Гору као везир Арбанију у послушаније, него да ја та мир учиним, може који драго Церногорац поштетити га, јербо ја нејмам сабље нити конопца, а он то обоје имаде. Али по свему тому ја мислим да дође мене али везиру мука, да ми не бисмо један другому чинили пакости, него давали руке помоћи.“ А он јопета одговори: „Ми све то знамо, него ово ти се везир поздравио и река ми да ти кажем како ће сад на њега мука панут од стране царева, а да је крив не

би ни жалио ... И ово ми је река да ће с тобом држат пријатељство боље него ли га је итко од вашијех старијех држа, и валан ни у кога нејма узданицу данас у свијет него у тебе, нити данас имаде брата до тебе.“ А ја му нијесам смио ништа одговорити, јербо ме је страх било да не такне у политику, нако само што сам њему ово одговорио: „Спахија, ти ми поздрави везира љубезно и реци му ово: да ћу ја њему помоћ и бих му рад био помоћ ако могах, једно што је старином мене и свакојему Црногорцу брат, а друго што ми је комшија.“ Мир с истијем закључисмо за годину.

Сада ја не знам, Ваше Високоблагородије, чинити што ћу без Вашег наставленија. Везир ће теке им овај рамаџан изиде одити на војску противу мухур-сеибџије и ја по свијема зборовима виђу да ће утећ, ако не разби сопотивника, и то нигђе друго него к мене. Сада ме наставите смијем ли га ја прифатит к себе али не.

Чест имам непрестано називати се

Вашего Високоблагородија
покорњејши слуга
архимандрит черногорски
Петар Петровић

НЗ. Молим Вас љубезњејше поздравите од моје стране сву Вашу почтенују фамилију, којој желим како и Вама свакога добра и благоденствија ...

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 9. марта 1831.

Ваше високоблагородије,
милостиви господар
Јеремиј Михајлович Гагич,

Похвале достојњејше писмо Ваше имао сам чест исправно получит у прошасту понедељник, које је писато прошлога ферфара 21/5го а под № 18^м бјележеноје, и второје у истом приложеноје, писато 19/3го прошлог ферфара, које се касатељно до мене тиче.

Пак у Вашем нотом означеном писму што пишете за везира скадарскога да смо му објешчали се дат покровитељство, Ви будите увјерени да се ми нијесмо њему објешчали нити му вјеру дали да он дође у Црној Гори да га одбранимо од његова цара, него је он нас молио, ако би му дошла мука, може ли утећ к нама да га кућ препратимо. Него ми по свијема његовијем ријечима нијесмо му рекли да смо га ми капци содржати и убранити од љугога и јароснога меча брата сонца, а рођака мјесеца, него ја сам и од Вашег Високоблагородија био совјетован, тер сам мир закључио, зашто виђу да у твојим совјетима, када би се човјек њих држа, не би погрешностих много учинио. Него и ово Вас увјеравам да нас много меч отомански не страши, нити ће не устрашит: имамо тврду узданицу на свевишњега Бога и на нашега цара. Ема по свему тому добро је не задијеват бољега и јачега, како, вјерујте, нећемо га ни задијеват за сада.

Јучер дође овђена момак господара Милоша некијема послима до мене ... пак ми и једно писмо даде за Вас да Вам га пошљем и у исто га прилагам, уздајући се да ће Вам сигурно доћи.

Новости. Везир ће у суботу прву на војску на низам, па на мохур-сеибију иде, и кажују да ће од све турске земље до Једрене све с њим на цара и да ће моћи он под својом командом скупит 120000 хиљадах војниках. Много слободно Ви пишем, ема имам узданицу да ћете ми простит, зашто Ви знате да сам ја у слободи узрасто, него јопета никому тако слободно не пишем као Вама, зашто држим да сте у числу првијех мојих пријатељах.

Који чест имам наименоват се Ваш истини почитатељ

и предањејши служитељ
архимандрит черногорски

Петр Петрович

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 26. маја 1831.

Високоблагородни господине
Јеремијо Михајловичу Гагичу,

Данас сам дошао из Брдах на Цетиње, али кад сам дошао, сасвијем сам нашао нечесово волненије, које говоре исти који волненије то пожижу да оно проиходи од конта Матеја Периновића из Доброте, а на њега је наслоњено од австријскога двора, али ја сасвијем то не вјерујем да то двор австријски чини. Него по свему тому народ, како и сами знате, прост је и необуздан, и може га смутити и сам Периновић како је почео с новцима ... него се молим штогођ ме совјетујте, зашто мене пишу наши посланици, тј. г. Иван и Мато, да ће доћи до Турђева дне, него да кажем народу да се држи у слоги, миру и јединству. И казао сам. И тако су ми три оли четири пута писали, али сам сваком био преварен. Сад народ је остао без надежде, а ја, како и сам знадеш, трошка нејмам да установим такво правитељство које би народ довело до послушанија, а народ је сасвијем сиромашан, и наши непријатељи дају новце за смутити га, а Ви знате да новци многократ учине буну и смутњу и у столичне градове европејске, којизи имају и новацах и војске доста, а камоли неће у један сиромашни народ.

Него Вас јопета молим, ако ишта чујете за наше посланике, објавите мене; ако ли пак не чујете, и тако ми објавите и пишите ми бих ли ја могао поћи до у Русију и кудијен бих, зашто другојаче не ваљадне, јербо настаје погибелъ народња.

Везир ми пише да ће и опета на војску, али пређе ће се затварати него ли војевати изван града.

Остајући Вашего љубезнаго отвјета очекујући, јесам и бити ћу

Твој богомољац
и покорни слуга
архи[мандрит] чер[ногорски] и брцки
Петр Петрович

П. П. Народ је још слава Богу у слогу и поздравља Вас г. игуман Мојсеј.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 20. јуна 1831.

Ваше Високоблагородије,

Чест јесам имао Ваше дражајшеје писмо примити од 15. (27) јунија, а под № 91^м означеноје. Исправно сам га получио и при њему оно од господина Вукотича, за којег ми говорите и расуждајете зрело која га је причина уставила тере сада не пребива с нама у Церну Гору, али ће брзо ако Бог да. Пак за мој пут у Русију што ме совјетујете, много Ви захваљам и на то исто ћу остати за неко вријеме. А вјерујте ми да ја толико и не желим у ова смутна времена тудијена ходити: једно, што ме је страх и животу у ова велика народња возмушченија и болијести, а друго, што ја нијесам искусан у језицима нити у другому ученију европејском, а сувише тога што сам млад љетима исто како и просвјешченијем. Него ми и ово вјерујте ја ћу од сваког благоразумнога и просвјешченога чојка примати совјете како и од Вас, зашто Ви објављам да се већ на све наше стране зна твоја добродјетељ. Али сам ја веома узео слободу писати Вама, али то је истино чистосрдечије, вјеруј, него све ме је страх да Вас не наиједим, исто пак да ми не очитате ону руску пословицу: Гордец не терпит наставления, глупец не любит просвещения, и так лампаду угасить желая доброй ночи им.

Писао ми је везир скадарски би ли му могло неколико фамилијах пасат преко Церне Горе у Цесарску, али и на то чекам што ћеш ми рећи и одговорити, ема скорије што можете, јербо ће се он брзо, колико ја могу познат, затварати у град.

Мохур-сеибина је војска већ дошла у Гусињску нахију и покрила Пећ и Призрен и све до Гусиња, који одстоји од Подгорице 16 сахатах, а друга је војска на Мат, близу Скадра, и они Скадранин пресека је мост на Бојану који је био, пак заиста оће се затварат. Веће не знам што ће бити, али за христјане све добро.

Што ме питате тко ми је писар, сада мене није нитко до ја сам што пишем, него што бјеше дошло једно момче, ја мислим Вама извјесно, а именов Стефан Васич, али је ономадне пошло к кући својој у предрагу нашу Србију.

А ја остајем љубезно поздрављајући Вас и сву Вашу поштенородну фамилију.

Јесам Вашего Високоблагородија

покорњејши слуга
архимандрит
черногорски и брцки

П. Петрович

П. П. Не могу ти пером изразити колико те поздравља и колико те љуби срдечно наш игуман Мојсеј.

Твој исти архим.
Петрович

П. П. У ови исти час дође ми глас да везир скадарски изиде на војску на Љеш, који одстоји од Скадра 5 сахатах.

П.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Црница, 1. новембра 1831.

Милостиви господин

Јеремиј Михајлович,

Имао сам чест получити писмо Ваше од 13. (25) прошлога окт., а под число 124^е означеноје, на којему нијесам Вам могао одговорити пређе, јербо сам био у великијема послима међу народом, али сада постављам себе у дужност, ако сам и на путу, одговорити Вам.

Што ми спомињете за динаре који су код Вас да их не можете по мојему прошењу послати у овому времену без вјерне прилике, зато Вас сада молим нека још за неко вријеме код Вас пристану, доклен пошљем нарочито чојка по њих. И заиста јако сам увјерен да је за Вас та работа мучна, али трпите, јербо ни за кога не трпите до за својега пријатеља и отечественика, који Ве љуби како своју душу.

Објављам Вам како се је предао неваљали и страшљиви паша скадарски великому везиру у прву суботу, 24^{га} окт., а 31^{га} истога окт. пошао је са својом фамилијом на брод пут Цариграда да се цару поклони. Будите увјерени да се није ови неваљатни ништа-чојак предао, да би га спасла Босна, ако не приђе, а оно би вјерно на пролеће, зашто ови везир што је под Скадар не имаде такве силе да би узео ни мањи град на силу а камоли тврди Скадар. Неваљали Мустафа скадарски имао је 1300 људих у затвор са собом, а имао је захире и праха у град најмање рећи за пет годинах, али његово неваљало и страшљиво срце све то учини за ништа. Али сам и то увјерен да неће жив до Цариграда доћи, него ће се лишити главе и свега својега имућа, а то је и заслужио.

Поздрављајући Вас и сву Вашу фамилију љубезњејше, остајем желећи Вам купно свакога благополучија и добра од свевишњега Створитеља. Јесам

Вам покорњејши
архимандрит црногорски
Петр Петрович

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Церница, 5. новембра 1831.

Милостиви государ

Јеремиј Михајлович,

Почитајемоје писмо Ваше од 31. октобра (12. новембра), а под № 130^м означеноје, имао сам чест исправно га получити и вјерно га разумјети.

Што у исто опомињете за нашега човјека што смо шиљали к мохур-саибџи за преговор, ми тога човјека нијесмо шиљали каквијем другијем образом него само да му внуши и каже да он пише и рече Турцима пограничнијема да се пасају, да не задијевају нека наша селенија (Кучах, Жупе, Дробњаках, Грахова и Сеоцах), зашто се они нешто у тијема мијешају и присвајају их да су њихова. И секретар наш се је вратио, али зато није ничесова одговора имао, него је обећао велики везир, када узме Скадар, да ће на то одговорити. Сада он је узео Скадар, не силом но срећом својом и Мустафином неваљаштином, а за вишеречено нама није ништа одговорио.

Имали смо толико писама другога садржанија ... и хоћемо утврдити мир на границе, будите увјерени. А друго, будите и ово увјерени, Ваше [Високо]благородије, да се ми толико не бојимо Тураках у садашње вријеме да нам што учине, зашто су се они и у стара времена, када су били силни неголи данас, кајали кад су наше отечество полазили с војском. Зашто вјерујте да је наше отечество утврдио његов создатељ жестокијем каменом, кршом и стијеном, преко које чојак који се није у њу родио мучно и миран иде пјешке а камоли каквијем другијем начином, да њезине синове истребљује, а некали данас да ће ни учинити што када су из числа живијех изишли, само теке што се помичу на карту плајвазом написану. Али и то имамо узданицу да ће брзо сјевер избрисати, зашто се на сјеверне стране највише резине налази, али сврх свега ваља и ону српску пословицу набљудовати: „Не бој се, а чувај се.“

Покорно Вас молим, отмјено љубими мој Србине, да ми опростите, јербо Вам веома се јесам усудио слободно писати, али вјеруј да из највишега мојега усердија к твојој доброты, којој навсегда остајем почитатељем и покорњејшим слугом

Вашега Високблагородија
архимандрит черногорски
Петр Петрович

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 6. децембра 1831.

Високоблагородни господине

Јеремиј Михајловић,

Почитајемоје писмо Ваше од 27. новембра (9. децембра) под № 148 имао сам чест исправно га получити и при њему остала турска која су Ви мноштво била послата за превести, али виђу Вашим данашњим писмом да нијесте могли моје прошеније и желаније испунити, нити сте имали вјерна случаја учинит га. Ја сам јако увјерен, Високоблагородни Господине, да сте Ви велики отечествољубец и да бисте Ви ради били са свијема силама своје могућности послужити своје драго отечество, али и ово вјерујте: ја да не знам Вашу љубов и поштено срце, не бих на Вас ни наслања моје после који требују да се крију, него ја Вас знајући и Ваше благородно срце познајући, ја ћу готов бити и посад како и досад на Вас наслањати све после од народа који се тичу тијех странах.

Друго Вам објављам за великога везира. Он се налази у Скадру у кући Хусеин-аге Чолака. Он велики зулум чини по Скадру, а особито од пријатељах пашинијех. Вјеша их, сијече их и набија на колац, а реџале Мустафине, који нијесу с њим у Цариград пошли, шиље их у манастир у Урумелију и ту их лишава живота различитијема мученијама ...

Ми се сада налазимо у мир с мохур-сеибџом, али разумијем од некијех нашијех пријатељах да је почео једне ствари чинити које се не пристају онаквој особи и које су ниске за велике људе и помислити а камоли чинити. Он је послао неколико људих од своје стране и дао им је велике новце за да чине мутњу у народ црногорски и да га призивају да уљезе под његовим владањем, пак се тому чудим како он може то чинити и како му то његов султан допуштаје, зашто ја знам да је Порта отоманска у тврдому свезу с нашијема покровитељима ... и како он не помисли да ми можемо сјутра да хоћемо сву Арбанију противу њега подигнути и подбунити; али ми се нећемо у такве ствари мијешати, но желимо, ако он хоће, мир да је међу нама. Друго, разумјели смо да се спрема да прође преко Бјелопавлићах на Босну на силу без питања ничијега, али ми с помоћу Божом не бојимо се њега да на силу преко Бјелопавлићах на Никшиће паса доклен су ни неке крепости Богом создане и утврђене. Али по свему тому не бисмо ради били да се с њим ратимо и да се без преше лије крв љуцка, него, како видим, жеља моја не може се испунит, будући да Турци беспрестано, како и приђе, задијевају пограничне

наше Црногорце и не хоће од њих мировати.

Друго, имам чест Вама објавити како се Црногорци налазе у сагласију међу собом исто како су били овога прошлога времена од како је блаженопочившега митрополита *завјешчаније* проглашено, али сада је сувише стављено управленије народње, које управленије саставља 180 људих, из којих су 16 совјетници (*senatori*), а 164 исполнитељи (*polizia*), које слуша народ добро и како је дужност народња своје старије слушати и собом одбранима повиноват се. Мене се радује срце и душа када ја виђу моје отечество тако сложено и када виђу толико њихово почитаније к нашем царју и благодјетелу и к њиховијема старјешинама и главарима, али каква ће ми још и ово бити радост када виђу моје отечество ће напредује у наукама и процвјетава просвјешченијем и када га виђу да почне излезати своје просвјешчене и вјерне синове, који ће га умјети бранити не само оружјем него и пером умним ... како што и други народи европејски такве људе рађу и умножају их ко више може, јербо је премудро изречена ова ријеч: просвјешченије свјет ... а непросвјешченије тма. Нега сад се и ја много радујем, зашто виђу да се сада омјерило пут ове цјели коју Вама више опомињем, али све с помоћу всемогућега Створитеља и нашега покровитеља великога императора Николаја, такођер и нашијех пријатељах, којизи намјеравају возвисити род храбријех Славјанах и избавит га испод тешкога и бешчеловјечнога и богопротивнога јарма турскога ... и при свему молећи Вас да дате све ово више писано до свједенија кому сљедује.

Остајем Богу Вас и сву Вашу фамилију препоручујући. Јесам и бити ћу Ваш,

Високоблагородни Господине,
покорњејши слуга
архимандрит црногорски
Петр Петровић

НАРОДУ ЦРНОГОРСКОМ И БРДСКОМ

Цетиње, 14. децембра 1831.

Од нас архимандрита Петра и остале госпoде русинске и свега Сената црногорскога и брдскога благородној господи главарима и старјешинама и свему народу црногорскому и брцкому који доходи на пазар которски

О б ј а в л е н и ј е

Чујући ми да се купи велики пазар црногорски и брцки пред Котором и да бивају велике смутње међу народом околo куповања наши и другијех трговинах на тому пазару и желећи ми у свако доба сахранити мир и спокојствије с великомогућном државом ћесарском зато што шиљемо на томе пазару наше људе, а то кнеза Јока Богдановића и барјактара Филипа Кустудију су остале четири чојка од наше гвардије, које сте дужни сви који доходите на томе пазару слушати за сваку добру ствар која се до пазара тиче, и да сваки Црногорац и Брђанин оставља оружје у касин. Ако ли се који Црногорац и Брђанин нађе да их не послуша него им се успротиви, нека зна добро да се њима не противи него нама самијема; пак и ово знајте да ће такви непослушник бити кастиган од нас и свега народа.

За друго јесмо ваши доброжелатељи

Архим. Петрович

МИКЕЛУ МАРТЕЛИНИЈУ

1. јануара 1832.

Особиту бисте ми љубав учинили кад бисте толико само доброте имали унапријед писати ми на чистом српском језику или на талијанском, зашто досадашњи преводи с талијанскога језика сасвим су тавни и недостаточни. Ту су многе двојезначеће ријечи, много замршене и ништа незначеће. Зато много пута морам да дуго вријеме над њима сједим док им смисао разумијем.

Ако могосте кога наћи да и боље толмачи на српски, а оно изволите и као и досада писати; ако ли не, а Ви, молим Вас, и опет шаљите их у оригиналу.

С чистим etc.

ХУСЕИН-БЕГУ ГРАДАШЧЕВИЋУ

Цетиње, 4. фебруара 1832.

По посланому нама игуману Мојсеју имали смо радост примит твоје предраго писмо од 9. числа прошастога јануарија, у које видим пријатељство и љубав које желиш да буде међу нама. То нам је много мило чути, а особито што си зборио на ријечи с игуманом Мојсијем, ми све то кабулимо и тврду ти Божју вјеру дајемо да ћемо од сада унапредак бити уједно и крв своју пролијевати за вјеру и слободу нашу. Него те молимо како нашега предрагога пријатеља да се држиш јуначки и да се чуваш да те не би садријазем у чемугођ преварио, јербо знаш да садријазем нема велике јакоте, али има наредбе европејске, а ми смо тврдо увјерени да ће се садријаземова војска први пут јако побити с Вама, јербо не може бити јошт друкчије. Зато те много молимо да наредиш твојима људима да се мудро владају и да с малим числом војске не ударају на низам.

Много се радујемо чујући од игумана Мојсеја да си у сву земљу твоју прави суд поставио за свакога, будући да таквијем начином можемо се надати у Бога да ће нам помоћи и у свакоме другоме дјелу.

Ми се често бијемо с низаmom садријазема и мислимо овога прољећа сакупити војску и ударити на низам, који се налази око Скадра; но за такву војску не имајући џебане, молимо те како нашега предрагога пријатеља да нам пошљеш једно 100 товара фишека, да тај низам што је око Скадра разбијемо и да га отолен рашћерамо. То смо наумили овога прољећа по сваки начин свршити, зато те много молимо да нам ту љубов и пријатељство учиниш. Ако ли не мога послати фишека, а ти нам пошљи аспри да купимо, али ми радије бисмо готовије фишека.

Ми смо по свој нашој земљи дали знати о љубави и пријатељству са твојијем људима, али ти добро знаш да има по крајинама људих хрђавијех који би могли штогођ скривити твојој земљи. Зато те молим да не примаш у рђаву страну, но да нам за такве људе напишеш и буди увјерен да ћемо их ми жестоко наказати. Али ти знаш да се ми с вама ласно не можемо мијешати, будући да нам Никшићи у томе сметају и побуњују народ против вас и против нас. Зато молимо да пошљеш неколико војске у Никшиће да накажеш те људе који не слушају заповијед ни твоју ни чију и да ту поставиш твојега човјека да заповиједа, и тада ћемо се ласно мијешати. Но тако како у Никшиће налазе се неки муселими који су одбјегли из другијех градова, те ако би ти људи побјегли у нашу земљу, буди увјерен да ћемо ти их свезане послати. Бићеш чуо како се мисирски паша обратио против цара и како је његов син Ибрахим-паша узео један пашалук царев који

се зове *Сан Ђовани ди Акри*. Тако исто и друге многе земље устале су против цара, а за остало ти ћеш знати, будући чујемо да примаш новине бечке.

И да си здраво.

РАДОВАНУ Ј. РАЈОВИЋУ

Цетиње, 11. марта 1832.

Да се зна и да буде вјеровано пред свакијем судом илити господаром ће би ово писмо изашло како Сенат развиђе дјела и прегрешенија Радована Рајовића из Дола, за која је био заслужио да се живота лиши, но сав Сенат из превелике милости, особито будући да је крвно дјело учинио прије него што су господа русинска у Црну Гору дошла, помиловао га је са животом и одсудио да исти Радован има платити педесет цекинах за глобу и карате и док те динаре не плати да има сједити у гвожђу, а кад плати, да се пусти и ослободи.

Предречени Радован платио [је] и глобу и карате, и тако га господа и Сенат пушћаше дома у своју кућу, и ако га заћедоше Павићевићи икад, да и има сва земља изгорјети и из наше земље ископати.

И за више вјеројатија потписује се

Арх. черногорски
Петровић

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 27. априла 1832.

Високоблагородни Господине,

Постављам себе у дужност објавити Вам како 22го овога мјесеца удрише Турци на наше погранично мјесто (село) Мартиниће, у које није било више од 150 људи на оружје, а Тураках је било вјерно од 4000 до 5000 с Намик Али-пашом, који је био везиром пређе у Босни. И тако ова турска сила попали једну част од села и то мање куће које су биле покрите са сламом, и посијеци 10 људих нашијех и зароби три роба. Скочи ово мало число Мартинићах посред Тураках и покољи се с њима и обрати силу турску у бјекство. Турци како побјегни, у то дотрчи једне 100 Пиперах и 200 Бјелопавлићах, за Турцима јуриш, Турци устрашени једнако бјеж, а наши за њима до Служа, 150 Тураках уби намртво, којијема су узели наши оружје, а сувише што су их Турци унијели мртвијех. Такођер било је и рањенијех више од 300. Сам Намик Али-паша једва с бјекством спасе живот.

Завјеравајући В[аше] В[исоко]благородије да јошт никад откако је Црна Гора настала нијесу мање људих више јунаштва учинили што су сад ово мало число краичниках, зашто је у то село нагонило се женама одважнијема које су по два по три Турчина маљугама биле и по два по три оружја узимале. Већ Бог зна што ће послјед бити! Тољко Вас молим не заборавте Вашег почитатеља, који остаје В[ашега] В[исоко]б[лагородија] покорњејши слуга

арх[имандрит] черногорски
Петровић

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 19. јуна 1832.

Ваше Високоблагородије,

Рад сам Вам писмено представити причину нашега несогласија с Турцима албанскијема и ко је тому почетак, а притом Ваше Високоблагородије може бити совршено увјерено да све ово што ћу Ви представити јест истинито, које би и сами наши комшије Турци посвједочили.

1. Без ни најмање причине уфатише Турци подгорички дванаест нашијех људих, који бјеху пошли да пазарују и свезаше их у синцир и у авсу бачише. А послјед писах ја Афиз-аги, који бјеше забит у Подгорицу, и пушти вишеречене људе, али пошто их неколко намучи у авсу и синциру. И за то наши не учинише никакве освете, него све гледаху да ће их наказати забит, који бјеше од великог везира послат, но их не кће ни он наказати, нити им мога ништа.

2. Послјед тога дигоше се Турци спушки по наговору подгоричкијех, а све за инат забита спушкога и подгоричкога, и дођоше међу Спужом и нашијем селом Мартинићима, те нађу неке људе који су били дошли да земљу работају без оружја. Почну се Турци договарати и уложише на исте работнике ни криве ни дужне: пет убише а четири ранише, а наши јошт њих нигђе ни у малој работи не зађели.

3. Исти Спужани по наговору подгоричкому уфатише у Спуж на пазар двадесеторо чељади сиромашне и узеше им сваку работу што бјеху купили на пазару и избише их, и све их справише онако грдне дома. Подбуни се наш народ да за то учини на Турке освету, али му ми никако не дадосмо, него завјеравајући га да ће то дјело извиђети царски забити који су у област зецку, и тако се народ смири и опета почне улазит у пазаре наново.

4. На све то Турци не погледаше ништа што бјеху учинили толике преступке противу пограничног мира и тишине, него наново, у исто доба кад бјесмо пошли с нашом гвардијом у Брда, дочекаше на пазар једнога Бјелопавлића од гвардије и убише на пазар. Потом тога народ се узбунио и поче им искат да им одговоре Турци за оно зло што су им преко мира учинили, но Турци за то и не обратише главе, но се почеше јошт ругати с нашијема. У том се наши разјарише: нити кћеше правитељство, нити шта друго слушати, него нападоше на Спужане и Подгоричане и с њима се побише, а потом више путах ударали су кад наши на Турке, а кад ови на наше до последњега ударца

Намик Али-паше на Мартиниће. Пошто је то нападеније учинио су неколико тисућах војске и пошто је много војске учинио изгубити, ево је и нама много зла учинио не једанпут него пет путах. Покушавајући своју срећу на Пипере и Бјелопавлиће, вратио се натраг с великијем числом мртвијех и рањенијех, и више нити су наши на њих ни они на нас нападали.

Поздрављајући искрено Вашу љубезну семеју, имам чест с истиним почитанијем бити

Вашега Високоблагородија
покорњејши слуга
арх. черногорски Петрович

МЕХМЕДУ РЕШИД-ПАШИ

Цетиње, 17. јула 1832.

Од нас архимандрита црногорскога и Правитељствујушчега сената

Везиру Мехмет-Решид-паши, садријазему и управитељу од све Руменлије итд. итд.

Примили смо Ваше писмо, из којег видимо да Ви држите безразложно и лажљиво све оно што смо ми Намик Али-паши, везиру скадарском, писали и желите нам доказати да Црна Гора припада Порти отоманској и да росијски двор није се никад за нас узимао, нити ће се за нас кад постарати. На ово ми Вам одговарамо.

Прво. Јошт кад је царство српско на Пољу Косову пало и невољно под иго турско дошло, од онога доба до данас Црна Гора непресјечно је како своју независност тако и своју вјеру сачувала и крв своју пролијевала само ради слободе, независности и своје вјере, нити се икад икому хоћела покорити, знајући она добро почитовати шта је то слобода и предвиђајући каква би то невоља била туђима робовима бити.

Друго. За увјерити Вас тврдо да је Росија нас јошт одавно под својијем крилом држала и да је за нас мислила, налазимо нужно јавити Вам како је јошт блажене памети Петар Велики, цар росијски, нама грамоте шиљао као једновјерному и једноплеменому народу и своју милост и он и његови потомци, прејемници престола, ево за 120 год. нама указивао. Надамо се, дакле, да нас неће у потреби и сада заборавити.

А што Црногорце називате хрсузима и хајдуцима? Зар зашто бране своју слободу и независност и што знаду уважавати и свој закон почитовати? То се не зове бити хрсузином нити хајдуком, него вјернијем сином отечества и истинијем богопочитељем.

Што ли нас сада зовете да се Вама предамо и рајом турском постанемо, не видимо нимало да право на то имате, јер како ће тако наједанпут туђијема поданицима постати Црногорци, који су више од 400 годинах свагда мужествено непријатеље од себе одбијали, а само да слободу и независност у овијема бесплоднијема и пустијем кршевима сачувају и да слободно по закону своје жертвоприношенија могу совршивати и Господу Богу приносити, који ће свагда држати страну праведнијех и њима на помоћи бити.

Што ли нам пак сада пријетите да ћете на нас силну војску послати и нас све истријебити, то само је у руци свемогућег Бога, који управља судбом човечијом и, колико се год Ви уздате на своју силу, толико се и ми уздамо на Божију, која нас је за толико вријеме бранила, да нас неће ни сада оставити.

И ово имамо јавити Вам за узрок што нам пишете сада да је Црна Гора турска част,

а Ви сами прошасте године писали сте нам како једноме слободном народу и да смо с Вама по комшилуку у пријатељству, а сада пишете противу самога себе и против својих писама, која свједоче Вашу неправду против Црне Горе, која је могла прошасте године много штете Вашој војсци у Скадру учинити, али нијесмо кћели мијешати се с хајинима цара Отмановића, а Ви зато посјекосте нам осам Црногораца у Скадру на правди Божјој и посласте тајно у Црну Гору да се Вама Црногорци предаду и да се буне противу своје законите власти.

А што велите да смо Хусејин-капетану писали и с њим помијешани били противу Вас, на то Вам јављамо да смо ми, истина, њему писали, али зашто? Само зато да прими и да не сијече рају која је била на границе црногорске добјегла и желила у Црну Гору ући, коју Црна Гора није могла примити, зашто нема доста мјеста ни за своје људе, а ми нисмо с њим руку држали противу Вас, него јошт ми смо свагда ради били да га султан освоји и јарамазе да угњети, како што је био исти Хусејин-капетан. Тако исто и из Зете прибјегли су овамо неки од зулума и неки су се од овјих повратили, а неки и сад стоје и желе да се поврате, али не смију, јер су неком оца а неком брата посјекли Подгоричани.

Ми Вам и сад опет предлажемо да се прођете свакога на нас навојштења, него да у миру и љубови живимо, као што се пристоји на комшилуку, и да нико ником ништа не отима. Ако ли пак дигосте војску, то знадите добро да Русија, која нам је досада 14 грамота послала, неће нас тако оставити, особито зато што узрока немате никаква да нас не оставите у миру, да по овјема пустијема горама бринемо се себи за ужитак. И, ако Ви на нас нападнете, ми ћемо принуђени бити бранити нашу слободу и независност, коју су и наши прађедови бранили и многи жртвом постали. Тако исто и ми сви једнодушно пролићемо нашу посљедњу капљу крви за вјеру, слободу и независност, и да знате добро да Црногорци ради су сви до посљедњега погрести себе под развалинама својих кућах и со тијем оставити потомству свједочанство гробових крстах да су пострадали за вјеру и отечество неголи потпасти под иго туђега ропства.

И то Вам јављамо да ово није први пут да се Подгоричани и Црногорци бију него може бити стоти, а све за то што Подгоричани на тврду Божу вјеру невино сијеку Црногорце.

Молимо Вас да нам одма одговорите на ово писмо шта мислите, да се и ми знамо владати.

И да сте здраво!

У богохранимој Црногори,
Цетиње, 17. јулија 1832.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 14. октобра 1832.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Откако сте Ви из Црногоре пошли већ досада трипут су турске чете на Црногору ударале. Први пут попалили су стаје Кучима, другом напали су на пастире црничке, од којих тројицу су убили и двије главе понијели у Скадар, и трећи пут засјели су Брањинашима, који су ишли да беру своје кукурузе, и убили су двојицу, те им и главе понијели на дар везиру скадарскоме.

Правитељствујушчи сенат писао је Али Намик-паши, везиру скадарском, молећи га да своје потчињене одврати од таквог рђавог поступка спрема Црногораца, но да живујемо на сусједству у миру и љубови. Обаче везир није ктио нашем Сенату ни рјечце одговорити, но ми пише да он тај потпис, сирјеч президента и кавалера г. Вукотића, не познаје и Црногорце турском рајом назива. Све ово видићете боље из приложене копије.

Црногорци, пак, нити су кад раја били, нити ће, ако Бог да, икад бити, јер да они желе бити туђи поданици, већ одавно има тко би их примио и ће би барем могли бити сигурни животу и совршавати слободно своје богослуженије, а не трпити, као под Турчином, свако угњетеније и ризични живот проводити. Црногорац, кад изгуби своју слободу и независност, он више свој живот не шчитава ни у што и радије свагда овај губи но оно двоје. При свем тому скадарски везир не престаје трудити се како би овај народ у турско поданство довео. Најпослије почео је потајно нашијема пошиљати бињише и берате. Један од ових берата имам и у рукама и жао ми је што ми га нејма тко истолмачити. Узмите сада на Ваше благорасудденије све предименовате турске поступке, пак чините закљученије: тко има право тужити се – Турци или ми? Ја Вас молим именом цијелог овога народа да бисте по Вашој удобности о томе изволили јавити коме сљедује, јер знам добро да Ваша препорука много може учинити, какогод што сте и сада Ви управ највише содјејствовали да се то три хиљаде цекина назначе, иначе Бог зна кад би ти новци дошли. Хвала Вам на усердију и труду које за овај биједни народ полажете.

Приђе неколико дана долазио је овдје г. Симо Милутиновић од јего свјетлости књаза Милоша послат с писмом којег и пошиљем Вама да благоизволите прочитати, а потом возвратити га.

Ужички епископ Никифор дошао је у Морачу, откуда ми и пише да жели доћи и

стојати у Црногору, почем из разни опстојатељства никако не може остати у Србији. Нешто собољезнованије спрема страдајућег ближњег, а нешто и оскудност духовенства у овој земљи принудила ме је да га примим и да му манастир у Црници определијелим за живљење и за обучавање клирика, а при том и кажу ми да је добри христјанин који се здраво стара укријепити народ у благочестију нашем.

С чувством отмјеног високопочитанија имам чест називати се

Вашега Високоблагородија,
Милостивога Господина,
покорњејши слуга
архим. черногорски
Петровић

В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ

Цетиње, 26. децембра 1832.

Високопревосходитељни Господине,

Нужда у недостатку соли, од које се по већој части Црногорци лишавају, приморава ме писати Вашему Високопревосходитељству с понизнијем прошенијем да бисте наредбу дали Вама потчињенијема властима да унапријед Црногорцима со продају у Будви и у Кастел-Ласто, почем Црногорци сви не могу ићи у Котор због великог удаљенија мјеста, а особито у вријеме зимно кад су им и путови снијегом заметени, преко којијех не може се никако пријећи. Пак и сувише чини ми се приличније ђе се остале робе продају и купују да ту буде и со продавати се.

Полагајући на досадашња у призренију народа црногорскога моја желенија, од аустријске власти свагда испуњена, ласкам себи да ће и ово моје прошеније бити услишано и што скорије у дјејствије приведено, како год што би и ја охотњејше рад био у сваком случају налазити се услужним аустријском владјенију. А међутијем чест имам с отмјеним високопочитанијем бити

Вашега Високопревосходитељства
покорњејши слуга
архим. черногорски
Петровић

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Петроград, прва половина августа

1833.

Многопочитајемо Стефановићу,

Једва јутрос сјетих се да сам ти обрекао писати из Петробурга. Пространство града, симетрија улица, величественост стројенија и тисућама овим подобна за мене нова појављенија узроком су томе моме закашњењу. Но како нећу закаснити и како ли ћу сјести писати кад и не знам да сам на земљи, но, мислим, подигнут Дедаловим крилима да из ваздуха сматрам или у сну да гледам столицу јединовјернога и јединоплеменог цара славенскога, столицу која се у пуном смислу назвати може цара и то управ великога. Сад све то расуди, пак ћеш и сам признати да прије ти досада нијесам могао писати.

Ово ти јутрос полусанљив пишем из гласовитог манастира Александра Невскога, но теке именом манастира а свијем прочим палате, и јављам ти да сам здраво путовао од Беча до дожде, здраво дошао и здраво се сада налазим у манастиру Невском. Наслађујем се предивнијем погледом и прекраснијема зданијама Петробурга, разном искусном архитектуром дворова царскијех, храмова Свемогућему уздигнутијех и величественима памјатницима воздигнутијема осниватељу ове столице и просвјетитељу Русије какогод и другима мудрима њему посљедоватељима. Сваки беспристрасни овђе дошавши мора рећи и рећи ће: „Руски је народ велик, а цари рускога народа велики; свемогућа је рука Творца излила благодат на цара Русије и на сав његов дом, свемогућа је воља Творца возвисила Русију до овога степена, свемогућа је рука владике излила своје богате даре просвјешченија и човекољубија на дворјане.“

Немој рећи да ћу ти послуже другаче казати и да је озад Маре са сватовима; Мара или је дошла, или прошла, или је озада. Доиста је Петробург међу најљепшијема столицама европејским. Љубезно те поздрављам.

Ако примиш коју част од онијех црногорскијех пјесанах, пошљи ми овамо. Ја ове двије мнозини читам, а највише женидбу ... Имадем и Хомера на руском језику Гњедићем преведена. Српски је Хомер у народној поезији – ко ју хоће разумјети и коме је српскост мила; а ко неће, залуд му сва добра качества праве поезије у народским пјеснама, у којима се налазе.

Допушташе ли печатати ту *Глас каменштака* ? Ако су допустили, дај га печатати и

пошаљи ми 12 егземплара; ако ли пак нијесу, а ти ми пошаљи матицу (оригинал), пак ћу обист хоће ли га овамо дати печатати.

За друго остајем твој прави и искрени доброжелатељ и слуга.

Архим. Петрович Његуш

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Беч, 9. октобра 1833.

СВЈЕДОЦБА

Којом ми дољепотписани свједочимо да је познатога српскога списатеља г. Вука Стефановића Караџића превод *Новога завјета* на српски језик чист и правилан и да је наша воља и жеља да се поменути превод на свијет изда на ползу језика и душевно спасеније народа српскога, на које с овим својеручним потписом и обичним печатом потврђујем свједоцбom и наш архијерејски благослов дајем.

Владика црногорски и брдски
Петар Петровић

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Трст, вероватно 20. новембра 1833.

Господин Караџићу,

Оне ствари од типографије из Љубека нису још дошле, но, по извјестима које сам о том примио, биће скоро овђе. По Вашем зактевању послаће Вам господ. Владисављевић и слова и матрице, пак гледајте што скорије да се *љ*, *њ* и *ј* одлије, а моје матрице, ако Вам се допадно, могу се послати у Венецију да се нова салију писмена за Црну Гору. О свему тому можете се носити с господ. Владисављевићем, но при том нека Вам је препоручена брзоћа у дјелу. Ако Вам се допадно оне матрице код г-д Тирке и он Вам их посуди, гледајте да се писмена одлију. Ја данас пођо за Црну Гору, а Ви међутим свршујте с г-д Владисављевићем и јавите ми штогод у оне крше, откуд ћу и ја Вама писати. Упамтите, матрице од Тирке, ако буду љепше од мојијех, нека су слова у њима одливена; ако ли су моје матрице љепше, а оно у мојијема.

Који остајем Вас поздрављајући

Ваш искрени српски почитатељ
в[ладика] црно[горски] Петровић

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

Цетиње, 13. децембра 1833.

Куда год сам прошао из Русије враћајући се у моје отечество, нигда ми нијесу биле забрањене књиге које сам са собом носио само у Котору, гди ми је – ваљда да не би могао чиновно молитве свршавати – и *каноник* задржан. Ја се томе много чудим, с тим више што – мислим – књиге које иду за границу нијесу подложне унутрашњој цензури, само су дужни бити запечаћени сандуци, а на граници и печати дигнути. Сада се и к Вама обраћам да ми књиге, које су по Вашој наредби ту задржане, допустите изнијети или ми прави узрок јавите зашто не дате, да могу о томе претставити коме сљедује.

Очекујући од Вас скорога отвјета, остајем

Вашега Високоблагородија
покорни слуга
владика црногорски
П. Петровић

ХАСАН-БЕГУ РЕСУЛБЕГОВИЋУ

19. марта 1834.

Оно твоје пријатељство које си био са мном учинио на састанку ти си сасвијем искварио твојијем рђавијем поступањем против Жупљана, које си преко вјере чинио посјећ и плијенит. А што ми сада пишеш да ја наговорим Жупљане да теби дођу и да им ти разлоге даш, ја нијесам та човек који ћу људе на душу узет кад не могу поуздано знат хоће ли се здраво кући вратит, јер, да ми нијеси оне на пријевару посјекао, ја би их наговорио некако, но овако не могу никако. И вазда ће ми жао бити што нијеси држао ријеч, а ја сам моју држао и платио 20 талијера за она два Турчина што сам их откупио на твоју ријеч, за које си ми ти обећао те аспре, а сад, ако хоћеш послат или нећеш, како ти драго. Чуо сам да војску периш на Жупљане да удариш; но ја те молим да се прођеш тога и да гледаш љепши начин, е могло би на та начин горе изаћ и за једну и за другу страну.

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

23. марта 1834.

Почитајем господин Караџићу,

Ви сте мени послали пробу од Тиркини слова, а ја Вама шиљем од мојијех. Разгледајте лијепо једна и друга, пак ми искрено кажите које су љепша.

Глас каменштака пошаљите у Тријест на г-д Владисављевића с препоруком да га он оправи у Котор г-д Илији Лумбардићу. *Каменштак* овђен је писан, пак нек се овђен и штампа.

Сваки час изгледам од Вас она српска слова (ј, љ, њ), за која сам Вас молио да их дате салити ту, но чудо ми је да за њих досада ништа не јављате.

Поздрављајући Вас љубезно, остајем

Ваш искрено српски почитатељ
В. П. Петровић

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Цетиње, 19. априла 1834.

Почитајем господин Караџић,

Примо сам Ваше од 27. марта с приложеном пробом славенскијех словах, а тако исто и друго од 3-га текућега с пробама истијех словах. Ова посљедња проба повољна ми је. Ја сам наручио да се предаду г. Владиславу 400 ф. ср., који ће их Вама што скорије послати. Кад ове новце примите, пођите у Будим и дајте слова салити како Ви сами видите. Ја сам намјеран штампавати овђе букваре, чаславце и псалтијере, и то на малом колу. Из овога можете виђети отприлике колико којијех словах треба од свакога шрифта и према тому владајте се, а у све узмите центих 15. Остале новце што Вам устребају за исплатити слова, јавите ми кад су Вам нужни да Вам и њих пошљем.

Ево Вам пробе од мојијех словах. По њима дајте она српска слова салити, а за већу точност ево Вам прилажем и ова у салитку што имам. Ваља да Вам кажем да нејмам апострофах ('), а тако исто и мјесечних знаковах за календар.

Ваш особити почитатељ,
владика црногорски
П. Петровић

ВАСУ ПОПОВИЋУ

Цетиње, 24. априла 1834.

Сјутра увече дођи овамо да се учиниш сасвим житељ пустиње цетинске.

Ти знаш какво је моје срце – доста сам ратова, блажени иже в рај внидоша и раја не увидјеша.

Христос воскрес. Алилуја.

Владика
Петр Петровић

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 30. априла 1834.

Високоблагородни господин Гагић,

Би ли могао на Вас послати једно десет књига моји појезија да их Ви опремите министарству у Беч, а потом у Русију? Дјело је мало, не износи свака књига више од три печатана табака.

Очекивајући на ово од Вас одговора и поздрављајући како Вас тако и сву Вашу љубезну фамилију, с почитанијем остајем

Вашега Високоблагородија
покорњејши слуга
в[ладика] П. Петровић

ПОДГОРИЧКИМ И СПУШКИМ ТУРЦИМА

Цетиње, 27. априла 1834.

Владика и Сенат црногорски, поздрављамо бегове, аге, спахије и све Турке подгоричке и спушке.

Данас су нам дошли Брђани Бјелопавлићи и донијели неколике главе које су ви посјекли када сте удрили на наше село Јаштреб. Сматрајући ми на вас, иако честа нападенија чините, како и на друго человјечество, ми се нијесмо могли похвалити с овијема главама, нити је наше срце у томе несретњему ђелу никаквога задовољствија нашло. Зато ви и шиљемо главе ваше браће натраг и пријатељски ви говоримо да се оставите ударања на наше крајине, јере доиста нас није жеља да с вама у немиру живимо, колико поради нас и вас толико више поради вашег цара, којег да оћете слушати, ми знамо, не бисте никаква нападенија учинили на вама пограничне народе. И знадите добро да смо ми кајил с вама бити у миру и у спокојствију само ако узоћете ви с нама. Ако ли не кћесте, каквом ни мјером узмјерите, онаквом ћемо ви и враћати. А противу воље нашега покровитеља, његовије сојузника и вашег цара никада нећемо одити. Оставимо старе будалаштине и све што је досад неваљалога међу нама било, а доватимо се добра и мира, јере ми оћемо ако ћете ви.

Тако знадите и здрави будите!

ХАФИС-ПАШИ

16. јула 1834.

С коликом сам охотом очекивао одговор од Вас на моје писмо од 29. прошлог мјесеца, претполагајући да ће Вам моја предложенија, мени се чини без вријеђања Вашег правитељства, у њему изложена бити повољна, с толиким сам негодованијем јучер примио једно писмо од 11. овога мјесеца на име Ваше потписано. У овоме се све сама презрителна израженија содрже и управ нимало не соотвјетствују мому предреченому писму; зато ме и у сумњу доводи да то неће бити Ваш одговор, кога Вам копију овђе прилажем, него нечији други подметнути. Да је то Ваш одговор, Ви не бисте могли рећи, као што у њему стоји, да мене правитељство росијско не познаје, јер ја у мому предозначеному писму нисам ни словца опоменуо за росијско правитељство, премда сам кадар по једновјернију и једнокрвију на њега ослонити се, и ослањам се моћи себе и овај народ сачувати од сваке угрожавајуће непријатељске биједе. Штавише, у поменутому од Вашег имена писаном писму и сама она поносителна ријеч *дијете*, презирући моје достојинство, не даје ми нимало вјеројатија да је оно с Вашим знањем писано, јер Ви као везир и заповједник од три санџака, сљедоватељно као паметни човек, морали бисте с пристојнијем начином писати мени као архијереју, кога је свјетјејши синод по височејшему благоволенију всеросијскога императора на тај чин произвео. Ако је, дакле, оно, које ја никада не вјерујем да је, Ваше писмо, изволите још једанпут потврдити, да би Вам могао с доводима на њега возразити. Ако ли није, а Ви изволите на оно моје прво согласити се и лично у Врањину доћи да међусобно погранични мир утврдимо за безбједност и благосостојаније обострани погранични народа.

По овом листодавцу очекујем Ваш одговор, по коме ћу моћи узети нужне мјере.

Владика црногорски
Петар Петровић

ЦРНОГОРЦИМА И БРЂАНИМА

Цетиње, 18. октобра 1834.

Од нас владике Петра Петровића свему народу црногорскоме и брдскоме објавленије и поздрав.

На знање ви дајемо, благочестиви народе, како смо 18. овога мјесеца, на Лучиндан, отворили гроб блажено и светопочившега претка мојега и архипастира вашег *Петра* и, пошто смо отворили гроб, нашли смо цјелокупно и свето тијело доброга и светог архипастира нашега. Зато, благочестиви народе, ми вама радосно и објављујемо о томе срећноме догађају, јербо знамо да ћете благодарити свемогућег Творца, који ви вашег доброга оца, крепкога пастира цркве и стада Христовог, вашег обранитеља и избавитеља, посла међу вама у светоме тијелу, да, како је био у смртном животу готов за вас дати душу и тијело, тако да му се молимо да он и сада, како светитељ и угодник Божји, буде молитвеник свемогућему Богу за нас како за своје синове. Ја мислим, благочестиви хришћани, да памтите ви ријечи светог *Петра* које је вама говорио „да живите у слоги, миру и јединству“. Ове свете и божствене ријечи ја мислим да је сваки од вас држао на срцу и доклен се није ови угодник Божји био међу вама јавио. А сада надам се да ћете их добро држати, јербо видите онога који ви их је говорио међу вама света и цјелокупна. И ви сте увјерени, ја мислим, да који Црногорац неће држати слогу, мир и јединство, биће му свети *Петар* саперник и на томе и на овоме свијету, него, који што има међу собом немира, сложите се и мирите, и тада ћете бити Богу повољни и вашем светитељу *Петру*.

За друго вас Богу препоручујући и његовом угоднику новообјављеному светитељу, остајем сваком доброжелатељ.

Владика црногорски и брдски
Петр Петровић

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Цетиње, 16. новембра 1834.

Особито почитајем
господин Караџић,

Да сам Вам и приђе одговорио на Ваше писмо од 6-а новембра не би згорега било, али се мене доста рано и данас чини. Све ће бити како Бог узоће, а за хартију како ја узоћу. Наручио сам 100 стопах онакве коју сте Ви одабрали. За сада ће доста бити. Милаковић каже да је посла пословице. За слова ни гласа ни појаве. Бог да их сачува од свега злога. Не бих жалио да пропадну у царству Амфитриде, макар ако би се њима штампавали и укази, фермани Океанови.

Засад код нас не има бољег појача од попа Јована и попа Васа. Они се код нас славе својијем гласом како *Зонтах* и *Каталани* у Европу, а унапријед ако што боље буде, чуће се и до Вас. Вјерујте ми да мање нијесам чека (по Вашему одласку) да се преселим с попришта свјецкога у покој уједињени него Мојсеј из пустиње у објетовану земљу (идјеже течет мед и млеко). Што бих ви дуже писа, све би замршеније било и зато није потреба којекакве беспослице у поса окрећати.

Збогом остај, збиљски Србе,
храни Српство душом грбе;
буди свагда оне ћуди
да ти Српством дишу груди,
па ћеш сваком мио бити,
душом ћу те ја љубити.

Владика Петровић

ЦРНОГОРЦИМА И БРЂАНИМА

Цетиње, 20. јуна 1835.

Од нас владике
Петра Петровића
свему народу
црногорскоме и брдскоме
објавленије и поздрав!

На Мали Госпођиндан (8. септембра) одредили смо да буде сваке године на Цетињу скупштина народа и служба св. Петра, јер та дан долази и светитеља рођендан.

То дајући на знање и препоручујући вас Богу и Његовоме угоднику светитељу Петру, остајем сваком доброжелатељ.

Владика црногорски

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 20. јуна 1835.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Дошавши прије неколико дана из Бјелопавлића, ђе сам се за неко вријеме бавио по народнијем пословима, која сам хвала Богу с добријем успјехом свршио, имао сам чест наћи овђе височајшу грамату о возведенију мојем на сан архиепископа.

То изјављујући Вам, чест имам с отмјенијем високопочитанијем бити

Вашега Високоблагородија,
Милостивога Господина,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

7. јула 1835.

Чест имам поднијети Вам овде прикључену *Оду ступљења на престол јего цесаро-краљевскога величества Фердинанда I, императора аустријскога etc, etc, etc*. Истина да моја муза није способна (а чија би и била кадра?) опјевати то за све аустријске поданике и за пограничне народе смијешани с тугом и весељем дан. Сваки прави човекољубец срдечно чувствује тугу за изгубљењем блажене и вјечно достојне памети Франца I, но опет сваки у исто вријеме и весели се што је рука вишњега изабрала за прејемника престола јего цесаро-краљевско величество Фердинанда I, јер зна да ће њему оно бити надокнађено што је у оцу његовоме изгубљено.

Моја ће радост на највећи степен попети се ако Ви ову *Оду* с оним чувством радости ушчитате с каквим сам је ја писао и да се увјерите о мом високопочитанију, с којим чест имам и проч.

ХЕРЦЕГОВЦИМА

Цетиње, 29. августа 1835.

Од нас владике црногорскога Петра Петровића благородној господи главарима и старјешинама свештеничкога и мирскога чина и свијема православним христијанима херцеговачкијема мир и благословеније!

Разумијем да је млогијема христијанима из тијех мјестах жеља да пишете св. Петру и то је ваше дјело похвално и благочестиво, јер милостиња је најпречи начин с којијем се може задобити царство небеско. Ја би одавде послао једнога калуђера к вама у писанију но нејмам чојека који је вјешт по тијема крајевима. За то сам изабра протопопа Стефана Ковачевића из Грахова и пошиљем га к вама да пишете св. Петру који што хоће и колико је што који кадар, а протопоп је чојек добри христијанин и мени познат врло добро за чесна и поштена чојека, и зато сам њега изабра и вама послао у писанију, и што који буде писати св. Петру, нека село даде протопопу на писмо и ја ћу по том писму од њега примити и вама одговорити да сам примио.

Препоручујући све добре христијане Богу и св. Петру, остајем свакоме доброме и чесноме

доброжелатељ
владика црногорски
П. Петровић

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Маине, 7. фебруара 1836.

Почитајем господин Караџић,

Ваше сам писмо примио 1^{га} фебруара, у које не стоји забиљежено када је писато. Ви захтијевате да Вам на њему брзо отпишем. Што знам: али Ви брзо али позно отписујем? јербо не знам колико је Ваше трајало путем.

Ваше ће „Пословице“ бити брзо готове, а би и досада да није била премјена у штампарији. Што пишете за конат Милаковића, он Ви је понио што сте му писали и ето га к Вама да Вас лично полази. Пјесмознавца и пјесмотворца Јована Ковача нијесам мога добавит, јербо је он у турске руке, али сам добавио *Теодора Ивкова* Пипера, ни горега ни горевећа. Ови знаде 120 пјесамах доста добријех и ми смо их већ више половину преписали. Када их све препишемо, послаћемо Ви их на дар, но с тијем уговором да их све штампати дате, да буде за удивленије људима ови прости Србин који је оволико пјесамах мога упамтит у своју просту главу.

Моје прошеније које сам да г. Татишчеву за Вас јошт није никаквога гласа произнијело, нити ја о њему ништа знам. Не знам јоште што ће од тога да буде, могло би што и бити, а лашње ништа. Ја знам да сам Ви дужан одговор из Котора, али сте Ви они који ћете опростити. Кога гође поздрављате сваки Вас троструко отпоздравља. (Симовскије.) Ја љубазно Вас, сву Вашу фамилију поздрављам, све Ваше пријатеље и добротворе.

Збогом остај, збиљски Србе,
храни Српства душом грбе;
буди свагда оне ћуди
да ти Српством дишу груди,
па ћеш Српству мио бити,
вјечно ће те спомињати.

Твој искрени
В. П. Петровић

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Маине, 17. фебруара 1836.

Ваше Високоблагородије,

Почитајемо Ваше писмо од 24. јануара прошлог имао сам чест примити. Двије жалости које су посјетиле Вашу душу и које су, ја мислим, причина Ваше болести, будите увјерени да су и мене тешке и да су ми увриједиле душу, јербо моја је душа таква да са својима пријатељима и печал и радост дијели. Природа је Вас и Вашу фамилију ту веома увриједила, а јошт више нашега доброга патриота и пријатеља Фрушића. Вишњи је управитељ дао у руке времену и плач и радост, а оно са својом смјелом руком раздаје и једно и друго. Када сте Ви оздравили, Ви ћете ако Бог да са онијема истијема те плачете и веселит се.

Чудо ми је ђе се није Милаковић свратио у Дубровнику да Ви каже причину његова путовања – зар му није дало вријеме. Он се отпустио пут Русије ни за какво важно дјело, него за једну малу ствар – узнаћете за коју.

Љубезно ми поздравите, молим Вас, госпођу Евстахију и сву Вашу фамилију којој желим да Творац иза печали посјети душу са радошћу.

Вас поздрављајући остајем с високопочитанијем

Вашега Високоблагородија
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

НЗ. Мој братучед Георгије Петровић дошао је и љубезно Вас поздравља. Другога па Црногорца није долазило.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 27. фебруара 1836.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

По жељи мојој посветити *Свободијаду* имену високому наслѣдника рускога престола, разумијем из Вашег писма од прошлога 27. јануара да моје сочиненије иште Министерство иностраних дјел на разглед, да у њему што не буде противно данашњој политици. Ја га шиљем драговољно и све оно што нађе министерство својијем благоразумијем противно политици, нека га избрише, ја сам на све довољан – само не бих рад био да допадне у руке ономе који не зна силу српскога језика, да му он не буде судац. Што сам најбоље мога, ја сам се удаљава од онога што би могло бити противно политици. Молим Вас опростите ми, јер Ви нијеса[м] мога приђе послати моје сочиненије да га препроводите министерству. Томе је била причина што сам га морао начисто преписати, јербо није било пристојно послати га каквогђ написано. С овијем имам чест одговорити Вам на писмо од 27-га текућега фебруара.

Остајем Вам с обичним почтенијем

покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 13. маја 1836.

Милостиви Господине
Јеремија Михаиловићу,

Ваше почитајемо писмо од 14^а пр. априла примио сам, из којег разумијем колико је путах Вашој доброту досађивао г. Марко Радонић да Ви за њега ходатајствујете, то јест за његов повратак у своје отачество Црну Гору, на које Ви данас имам чест одговорити. Г. Радонић, да је био човјек какав се Вама представља и другијема људима, он не би ни прогнан био са својом фамилијом из својег отачаства, него би у њем био како остале почтене фамилије које у њему пребивају, јербо су он и његова фамилија бројена и чествована међу најпрвијема фамилијама у Црној Гори, него је г. Радонић својег отачаства свагда био враг и возмутитељ, не само он но сваки од његове фамилије. Стога су били и прогнани из Црне Горе. Ви знате, Милостиви Господине, да су људи зли и мутни који могу бунити народ свуда опасни и ђе су правитељства свој темељ јако утврдила, а камоли међу овијем слободнијем народом, који није нигда привика узду правитељства врх себе држати. Овђена лако онакви људи како што је г. Радонић могу наћи слободнијех немирнијех главах које ништа не разумију друго осим оно како им њима подобни каже. Њима се оно најљевше и најпоштеније чини. Ја сам истинито увјерен да би исти г. Радонић јопета, како би улега у Црну Гору, почео мутити и бунити народ и обраћати га противу онијех људих који у народ његово правитељство састављају. Увјерени будите да његово обећање и његова заклетва не би ништа друго била до гола лаж. Дакле, када је отачество остало без својег врага, што ће му се јопета у дому уводити?

Што се пак тиче мене, будите увјерени да не само један Радонић него и стотина да их онаквијех дође, они не би могли мене ништа учинити; али оно што се чини зло мојему отачеству, оно је моје сопствено зло. Што пак кажете да нама могу више учинити зла с прага од Црне Горе неголи из саме Црне Горе, напротив тога они нама ништа не смију нити могу учинити из државе австријске, јербо ће бити наказани законима австријскијема. Ако ли би нама пак штогођ учинили (што се не надам), па не би били наказани ни законима државнијема, онда би се јавна непријатељска дјела међу нама и Австријом отворила. Веома ми је жао, Милостиви Г[оспо]д[и]не, што Ваше прошеније не могу испунити, али ћете виђети причине које ми не дају у истоме листу и надам се да ћете ми опростити, јербо Ви знате моје срце и душу: они Вас љубе и почитују како мојег искренога пријатеља, који ће свагда занимавати у њиховоме храму мјесто првога

отачаствољубивога Србина. Г. Саво и његов син Георгиј Вас сердечно поздрављају. Ја Вас и Вашу фамилију поздрављајући искрено, остајем с почитанијем.

Вашего Високоблагородија
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

Цетиње, 3. августа 1836.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Дошли су ми гласови с наше границе да иде Али-паша Сточевић, везир херцеговачки, су неколико војске преко Грахова Вама на станак на Вашу границу. Вама је извјесно да племе Грахово од давног времена принадежи Црној Гори иако с неки земља Турцима доходак даје. За тај узрок Црногорци Граховљане пуштити неће да на њих Турци ту јарост и злоћу излију коју одавно питају у својима прсима противу Граховљана и који Турци данас кажу јавно да не само што ће се с Вама стати и мирно преко Грахова проћи, него да ће Грахово плијенити и педесет биранијех Граховљана објесити и на коље турити. Ово зло намјереније Али-паше и други Турака на конат Граховљана извјесно је по свијема нашим крајевима и то је, Милостиви Господине, побудило Црногорце да без својега крвопролића не дају Турцима ово бешчеловјечно дјело сврху њихове браће извршити. Што се пак тиче до Ваше стране, Ви, како нама пријатељска страна и человјекољубива, можете ће гођ хоћете преко наше земље, ако би Ви потреба била, поћи на станак Турцима, јер знамо да Ваш пролазак никакву теготу ни штету народу дао не би. А што се тиче до Тураках, они тијем путем кудијен се чује да намјеравају без крвопролитија великог проћи, надамо се, неће. Ради тога и објављујем Вашему Високоблагородију ове истине причине, за које се надамо да неће ни Вама бити противно, јербо ћете из њих познати да смо ми то дужни чинити по свијема правима.

Впрочем чест имам потврдити Вам моје високопочитаније. Остајем

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

1. септембра 1836.

На почитајемо писмо од 10. авг. о. г. чест имам одговорити да житељи од комуна поборскога не имају право никакви дуг тражити од Црногорацах, јербо то нијесу дугови што они траже, него јошт прије четрдесет година у вријеме републике венецијанске, када су Црногорци и Приморци један другоме плијенове узимали, ка гођ што сада Црногорци Турцима узимају тако су тада Црногорци узимали Приморцима, а Приморци Црногорцима, а штавише, ти љуђи који су у то доба живјели они су помрли, а њихови синови за то нећеду да знаду, и што је ко у та времена коме узео, за то поговора нема, јербо је то давно било у вријеме републике.

То дајући на знање истоме капитанату, чест имам остати.

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Цетиње, 2. септембра 1836.

Почитајем Господине,

Шиљем Вам остатак од *Пословица*, 300 егземплара, на г. Владисављевића у Тријест, тако исто и превод *Новога завјета* на српски језик, а за ону рукописну црковну књигу што пишете да сте оставили у Брчели и отолен да је понешена на Стањевиће, ја ћу гледати да је изнађем, ако не буде изгубљена, пак ћу Вам послати. Што ми пишете да је изишла на свијет *Историја црногорска*, списана Симом Милутиновићем, ја сам је добавио, но оно није историја но само препис грамата, а видићете кад је добавите и станете читати шта вреди и да историја не може се назвати. Што се каса *Новога завјета*, које желите да ја будем благодарјетел и да приложим 100 # да се с благословом и трошком на моје име штампа, ја Вам засад не могу на Ваше зактевање одговор дати, но ћемо се други пут преко писма разговорити за ту ствар.

С високопочитанијем чест имам остати

Ваш доброжелатељ и слуга
в[ладика] ц[рногорски] П. Петровић

АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ

Цетиње, 6. октобра 1836.

Од нас Петра Петровића, владике црногорскога и брдског, Али-паши Ризванбеговићу.

Примио сам твоје писмо јошт поприђе, али ти нисам има кад одговорити на њем. Ти пишеш да те честити Отмановић поставио везиром од Херцеговине. То смо чули откако си постао тијем чиновником. А што пишеш е је Грахово у твој санџакат, досад није било, и ако си га пријеваром опалио, то си мога кријући учинити вазда, али никаквога поштења ни пред ким не можеш добити за такве твоје поступке. Ја ти кажем да је Грахово мој ђед населио и оно је наше, а посад биће ономе коме Бог суди. Што кажеш да си се мислио стати с заповједницима од Котора и Дубровника пошто Грахово смириш за поставити мир међу вашом крајином и ћесаровом, а послјед и с Црногорцима, то је све била твоја пријевара коју си и учинио над Граховљанима, но такви твој поступак није ти донио никаквога поштења. Зашто, кад си мислио харати Грахово, нијеси написа мене да идеш с војском харати моје људе, да би се и ја спремио бранити моје границе и људе који су моји? Ја знам веома добро да његово величество султан Махмуд није ти река да хараш погранични народ, но си кријући ударио, а кријући и побјега. Има боја нијеси ни с ким но с неколико Граховљана при помоћи триста и четрдесет Црногораца, који су били пандури на својој граници.

Што говориш да мислиш е сам чуо да су два цара у мир, па у мир њихов ко има право метати прст у рају цареву? Ја моју дужност веома добро знам на конат тога и наредбу коју сам има од мојега високога покровитеља да сједимо с миром од свакога. А ја бих с драге воље с поданицима високе Порте отоманске у мир живио како што живим с људима цара аустријскога, али ти твоју дужност не знаш, но желиш славу добити харајући народ који није подвластан Порти отоманској и то пријеваром. Али знај добро да на Црну Гору јошт нико није добио славу. Нећеш ни ти, вјеруј ми, иако се поводом твојега славољубија много наше крви пролило, ма ни турске није ништа мање.

Што говориш да не знаш је ли то из моје главе било да гвардија и неколико људи из Црне Горе дођу у помоћ Граховљанима и толико твојијех људи побију, ја сам ово мало число људи посла у Грахово као пандуре, а теке су дошли, твоја је војска ударила на њих и Грахово попалила, и они су се дужни били бити и били су се колико су могли и толико твојијех људих, што говориш, побили. И мене се међу тијема Црногорцима неколико момчади од моје куће нагнало и ту је двоје погинуло, нијесу имали но по петнаест годинах. Ја веома сажаљивам да нијесам знава твоје намјереније, зашто бих

скупио неколико хиљадах Црногорацах да те јуначки сретем на своју границу, како су се вазда научили Црногорци.

Него сврх свега тога покоља и крви која је пала и с ваше и с наше стране, ја те молим да се прођеш од Грахова. Нећеш ли се проћ, а ти одговор Богу и твојему цару за све што се досад догодило и што ће се посада око њега догодити.

Владика црногорски
П. П. Његош

ЦРНОГОРЦИМА И БРЂАНИМА

Цетиње, 12. новембра 1836.

Од нас владике
црногорскога и брдскога
Петра Петровића
благородној господи главарима, старјешинама
и свему народу црногорскоме и брдскоме

О б ј а в л е н и ј е

Дајемо ви на знање како се мислимо отпавити пут Русије. Тога ради вама објављујемо и заповиједамо да имате сјећет међу собом у мир и у слогу, такођер исто и с народима који с вама граниче који узоће од вас сјећети с миром, а особито с ћесаровијема људима будите у слогу и у мир, зашто је нама познато да они неће вас заћест никаквом смутном работом. За све пак послове и давије с којијех би се могла смутња догодити можете се јавити на Сенат и Гвардију, које ми остављамо да земљом управља. Који би се пак Црногорац или Брђанин наша да смутњу чини такви ће много жесточије бити кажњен неголи да смо ми овћен, јербо би показа себе да је јавни смутљивац и разурник својега отачаства. За друго остајем вас Богу препоручујући свемогућему и свакога ви добра желећи.

В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ

Беч, 20. децембра 1836.

Ваше Високопревасходитељство,

Године 1826. отиде Машан Савов Петровић, из црногорскога племена Његуша, у аустријско Приморје, у село Вишњеву, ка сестри својој у госте. Кад се он једну ноћ пред зору нађе у сестре своје, а жене покојнога кнеза Ива Бојковића, послати из Котора солдати и пандури уфате у сусједној кући Јова Попова Бојковића. На обичну при таквом случају у оним земљама ларму и вику стрче се сви сељаци поменутога села, међу којима се и Машан Савов Петровић, истрчавши из куће сестре своје, помијеша. У тој ларми и вици Јово Попов Бојковић некако се измакне од солдата и пандура и побјегне. Пандури и солдати да би се код своје власти оправдали, баце кривицу на сељаке села Вишњева и на Машана Савова Петровића, као да су им они отели Јова Попова Бојковића. Сељаци пак, да би се оправдали, баце сву кривицу на Машана Савова Петровића, коме онда није било више од тринаест година. Од тога времена власт которска тражи уфатити Машана Савова Петровића као кривца; зато он нити смије улазити у Котор, ни ићи у околна онуда села австријске државе.

Ја се покорно молим Вашем Високопревасходитељству да бисте надлежним путем благоволели овај поступак против Машана Савова Петровића укинути, да би он, као и остали Црногорци могао у Котор улазити и по австријској држави мирно ходити.

С глубочајшим мојим високопочитанијем и преданошћу остајем

Вашега Високопревасходитељства
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

МИЛОШУ ОБРЕНОВИЋУ

Беч, 15. јануара 1837.

Пресвијетли Кнеже,
Милостиви Господару,

Почитајемо писмо Ваше од 1-вога октобра прошле године имао сам чест примити, из којег видим Ваше драгоцјено расположење к мени и народу црногорскоме, за што приносим Вашој Свјетлости моју чувствитељнејшу благодарност и молим всевишњега Творца да сохрани Ваше за свакога Србина драгоцјено здравље за похвалу и срећу свега славеносрпскога народа.

Молим Вас, Пресвијетли Кнеже, да ми опростите што нијесам има времена прије Вама одговорити на почитајемо Ваше писмо, будући сам оно примио пред самим мојим одласком из Црне Горе у Бечу, поради неких посалах с австријским правитељством црногорскијех, ђе се сада и налазим.

Послије доласка мојега у овоме столичноме граду првом дужношћу поставио сам себе одговорити Вама, Свјетљејши Кнеже, на прељубезно мени Ваше писмо и изјавити у томе моје неограничено желаније виђети се с Вама лично и преговорити о многоме што би се тицало до ползе народа славеносрпскога, но опстојатељства нека неће ми дозволити моју давњејшу нелицемјерну жељу испунити.

Пресвијетли Кнеже, Ви изволите изјасњивати у Вашему писму да у књигопечатњи црногорској јесте познали нека правила ортографическа сасвијем противна правилима ортографије књигопечатани црковни славенски књига нашег вјероисповједанија. Поради мене била би неограничена радост да бисмо сви Славеносрби учинили међу собом једно правило књигопечатања, а особено Срби и Црногорци, но и то остављам до тога времена доклен будем срећан виђети се с Вама лично и преговорити како о томе тако и о многијема другијема стварима које би се тицале до среће подвласних нама народа.

У закључењу овога мојега писма имам чест поздравит Вас, Пресвијетли Кнеже, наступајућим Новим љетом, којег како и млогих другијех всеречно желим Вама проводити са свом пресвијетлом Вашом фамилијом у доброме здрављу, спокојствију и благоденствију за похвалу и радост српскога народа.

С гљубочајшим мојим високопочитанијем и преданошћу имам чест бити Ваше

Свјетлости Милостиваго Господара покорњејши слуга

Владика црногорски и брчки
П. Петровић Његош

ПРОДАЈА МАИНА

Беч, 5. фебруара 1837.

SVJEDOČANSTVO

kojim ja doljepotpisani za sebe i za svoje naslednike svjedočim i objavljujem svakome kome nadleži znati kako austrijskome pravitelstvu prodadoh nepokretno imanje moje pod Mainom u okružju kotorskome sa svima k onom prinadležućim nepokretnim dobrima, to jest: građevinama, zemljom, dervećem i tako dalje – kao što se sad nalazi – za sedamnaist hiljada forinta u srebru. Istina da ovo imanje više vridi, ali budući da ga pravitelstvo austrijsko želi imati, tako mu ga ja za rečenu cinu samo za to dajem da bi pokazao moje prijateljstvo prema pravitelstvu austrijskomu.

Prodaja ova samo onda imati će svoju silu kad ja određenim na to aus[trijskim] činovnimcam imanje ovo predam i od pravitelstva pomenutu sumu novaca na kvitu moju primim, a do toga vremena ja pravitelstvu austrinskome dajem ovo pismo kako smo se za cinu pogodili; a i pravitelstv[ost]vo isto ovako pismo daje meni, kako ono pomenuto imanje za ovdje naznačenu cenu od mene kupuje.

РАДОВАНУ МРЧАРИЦИ-ПИПЕРУ

Варшава, 18. јула 1837.

Радоване,

Како примиш ово писмо, писаћеш Виду у Бјелопавлиће да нађе троје-четворо момчади, но која су лијепа виђети, која ће имати по двије леденице и нож и бијеле шалове. Толицину пиши нека и Тодор Мушкин из Пиперах изабере исто тако ођевене и оружане, нека буду готови кад им пишемо да нас срету. А ти изабери црногорскијех пешесторо, како на примјер Ђура Прелова, Мишка Никова с Липе, но нека буду лијепо ођевени, јербо иде са мном један човјек стидан, рад сам да их види. И нека ово све буде како ти пишем и немој да ко за ово зна. И гледа[j]те обијелите куће, нека је све лијепо и чисто, како смо ви писали и из Петробурга. И поздрављам моје родитеље и сроднике и стрика Сава, архимандрита Стефана, попа Николу и Филипа, Михаила и нека буду весели. Ја сам здраво и нијесам залуду стоја оволико времена.

Владика Петровић

[П. П.] И оне камаре на Стањевићима нека обијеле лијепо, то јест оне двије, и скла нека метну ако је које разбијено.

МИЛОШУ ОБРЕНОВИЋУ

Трст, 3. августа 1837.

Ваша Свјетлост,

Има неколико данах да се бавим овди у Тријесту чекајући прилике отправити се у Црну Гору и баш на два-три дни пријед мојега одласка допадно ми однекуд у руке сочиненија покојнога Обрадовича, препечатана у типографији Ваше Свјетлости. Ја сам се тому веома удивио и зачудио како се допустило то у Вашу типографију препечатат, у типографију из које су дужни источници слатки и питателни у народ православни истјецати, а не горки и отровни.

Свјетљејши Књаз, то је јавно подруганије с благочестијем, које је корен шчастија славенскога садашњега и будућега. Ја знам истинито да Ваша Свјетлост, како се у друге ствари умно владате, тако бисте и онај разврат од својега народа удаљили да Вам нијесу ту ствар наопако представили Ваши служитељи, којизи то зло сјеме нијесу намјеравали и посијали на штету благочестија ни иза шта другога до из сопственога интереса.

Такви случај мене принуђаје молити Вас покорњејше да заповиједите вишеречена сочиненија не пуштати из Ваше типографије и да их забраните у Ваше књажеводство свакоме читати и имати, као што и друга сва правитељства зла и развратна сочиненија запрећују.

Ја просвјешченије љубим, но оно просвјешченије које је полезно нашем народу, које је сообразно данашњијем опстојатељствама нашијема и којега је темељ благочестије; а просвјешченије развратно, којему су зли основи учињени на подруганије светиње славенске нити ја љубим нити ће ниједан управомисљашчи Славјанин.

Ја бих Доситеја почитова да је умио свој дар душевни обратити у корист нашега народа, али га обратити није умио и зато га презирем како човјека који није видио у што се садржи срећа народа, што ли му може причинити несрећу, и како човјека који је био некоме подло орудије подсмјејанија над благочестијем.

Впрочем поздрављајући Вас љубезњејше имам срећу бити с високопочитанијем

Ваше Свјетлости
предањејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ДИМИТРИЈУ МИЛАКОВИЋУ

Цетиње, 16. августа 1837.

Господину казначеју Милаковићу,

Вама је познато да је господар император на моје прошеније о потребама народа црногорскога, које сам претставио његовом величеству, всемилостивјејше соизволио дати мени у новцу помоћ да се може подржати у Црној Гори унутрашње благоустројство и правитељство.

У пуној мјери желећи обратити ову помоћ на праву ползу народну и тим оправдати благодјетелъну милост коју нам је учинио господар император, ја налазим за нужно одма предати на сохрану дану суму навлашт за то изабраном казначеју и с тим у исто време установити навазда јасни и темељни поредак и правила ради трошења и расхода исте суме.

Знајући од давног времена одличито усердије Ваше и готовност посвећивати труде своје за ползу народну, а при том и имајући у виду да сте Ви већ за Вашу ревност коју сте указали к служби удостојени од господара императора орденом св. Владимира, ја налазим Вас достојним и због тога званије казначеја мећем на Вас. За овим таки предаћу Вам суму коју и предлажем да унесете у књигу прихода и скоро ћу Вам дати потребну инструкцију и правила по којима ћете се руководити у свима случајевима који се тичу Ваше дужности.

С моје стране ја остајем у совршеној увјерености да ћете Ви потпуно оправдати мој избор и старати се испунити у точности ову нову и важну обвезаност, у којој ћете Ви потпомоћи народној ползи и без сумње заслужити совршену признателност.

Владика црногорски
П. Петровић Његош

МОРАЧАНИМА И РОВЧАНИМА

26. августа 1837.

... Све треба да учинимо што можемо према својим снагама да спријечимо Турцима да газе нашу премучену браћу, која још стењу под јармом крвожедних тирјана. Наши џефердари морају да се чују ђегођ се пруже руке за слободу, а таквих рука данас видимо свуда по крајевима ђе живе наша поробљена браћа. Слобода је она свјетлост којој свако тежи чим се упозна и схвати колико вриједи.

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

5. септембра 1837.

Разумјевши из писма истога капитаната од 3. септ. п. р. о. г., да су неки Глуходољани из Црнице узели Паштровићима плијен, ја ћу заповијети да се та ствар извиди и плијен поврати, но вјеројатно то одма неће моћи бити, док се гође Глуходољани не измире и око другије ствари с Паштровићима, на које се не само Глуходољани но и многи други Црничани праведно туже што их Паштровићи узнемирују и повод им дају својевољној освети, која ће се од моје стране гледати да се сасвим унапредак искоријени.

ФЕРИК ХАСАН-ПАШИ

8. септембра 1837.

Примио сам Ваше почитајемо писмо писато 4^и септембра, из којег са удовољствијем разумијем да сте и Ви, како што сам ја, ради миру и спокојствију пограничноме. Када сте таквога умнога и народу полезнога мњенија, ја се надам да ће све добро бити и да ће се већ једанпут прекинути зло и бешчеловечије међу Турцима и Црногорцима. Веома ми је жао што не могу, како што Ви желите, послати к Вама моја четири човјека да се с Вам приговоре на који начин треба поставити мир и спокојствије међу ова два народа. Узрок је ови што ова четири човека не могу к Вама послати: људе које имам умне и који би за тај посао добри били они не могу своја мјеста оставити на која сједе да држе народ у доброме согласију међу собом и сусједима наоко себе, а људе друге који нијесу у такви послови вјешти немам рашта послати, јербо оваки не би умјели никакву ствар с Вама уговорити која би корисна била за мир који желите и Ви и ја да буде; по томе их узроку не могу к Вам послати. Него ја налазим за полезно да Ви с Ваше стране пошљете на границу три-четири човјека, а ја ћу с моје три-четири. Ови људи да се стану на граници и да мир учине међу Црном Гором и Албанијом. Ако сте Ви на ово моје предложеније согласни, како што мислим да сте, Ви мене пишите када ћете Ваше људе послати и на које мјесто, е ћу ја моје приправити да буду готови и да их тај дан пошљем да мир утврде.

ФЕРИК ХАСАН-ПАШИ

27. септембра 1837.

Знате како смо се око мира пограничнога досада два пута преписали и послали Ви ваше људе и ја моје да штогод добро учине међу два погранична народа и да мир поставе. Ваша жеља коју изјављате у писмима давала ми је пуно надање да ће се мир учинити међу нашим народима. Ја сам мислио да то у вољу Вама стоји, а да није то у руке злијех и бешчеснијех људих који не само што су непријатељи наши него су непријатељи своје законите власти султана Махмута, како су и на дјелу показали и данас су готови показати. Овај зли човјек је Мехмед-спахија Лекић, забит подгорички, који откако је ту постављен забитом свако је зло које је толико могао учинити учинио и на мир и без мира. С њега је било толико зла на Жабљаку и на многи други мјести. Вама ће, честити Фериче Асан-паша, ову моју истину посвједочити сви Турци подгорички, спушки и жабљачки. Ја сам мислио да Ви већ његово зло дјело познајете и да ћете му забранити унапријед у зло постављати како наше крајеве тако, јошт горе, подајнике могућнога султана Махмута.

Исти Мехмед-спахија је учинио и на овом наших људих састанку да се мир не учини или чесова добра ствар која би приводила к миру. Он је на састанку говорио сваку ријеч која се не клони к миру него к злу оба народа. Ваши посланици нијесу умјели говорити с нашијема једнијем језиком. Он је преводио ријечи нашијех људих како му је била воља. Такођер ријечи Вашијех људих нашијема каживао тако зле и наопаке које, ја сам увјерен, да ниједан умни слуга султана Махмута говорити неће, јер, и да их говори, говорио би противу своје дужности. Иза свега тога, када их је Мехмед-спахија тако на састанку раздвојио, последијед разлаза посло је нашијема крајичницима човјека с којијем им је објавио рат. Сада ја сам рад знати је ли то воља Ваша да спахија тако ради или не и је ли Вас воља да се мир учини или не. Молим Вас на ово ми писмо отпишите да се умијем владати.

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

Цетиње, 2. октобра 1837.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Велику ћете ми љубов учинити ако имат будете доброту послати ми сутра рано Вашег доктора (физикуса), будући да г. полковник Озерецковски слаба се здравља налази и ја, надајући се напред да ћете Ви моју молбу испунити, ето пошиљем и коња ради истог г-на доктора. А међутијем с високопочитанијем чест имам називати се

Вашег Високоблагородија,
Милостивога Господина
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

19. октобра 1837.

Најмањи знак када би се показао да се простире куга по Албанији пут Црне Горе нећу изоставити да метнем строжајши кордун спрема Албаније турске и о том да не јавим истом капитанату, кога сада могу увјерити да никаква гласа нејма о тој болести да се чује да се иста кужна болест пут наше границе распрострањује. Утолико и опет увјеравам исти капитанат да нико од Црногораца не мијеша се ниједан са житељима турске Албаније.

ФРИДРИХУ ОРЕШКОВИЋУ

Цетиње, 25. октобра 1837.

Благородни Господине,

Високопочитајемо и љубезни пријатељу,

Ваше почтено писмо од 13. овог мјесеца мило ми је и повољно било колико икакво писмо што може бити човјеку мило кад прими од свог сонародника који с искреностију свога знанца љуби. Оно ме је у многотрудним мојим пословима, због који нисам Вам могао досада одговорити, развеселило, и ништа ми повољније не би било као да ме и унапријед посјетите почесто, баш ако и не пространима, јер знам да Вам дјела не допушћају на то много времена, а оно барем краткима писмима, и надам се да ћете Ви овој мојој пријатељској жељи угодити.

Кад гдје успишете њиховој екцеленцији господину губернатору далматинскому, молим Вас изјавите им моје високопочитаније.

У време мога и Вашег заједно бављења под Махинама препоручивали су ми господа Митар Микула и сердар Буровић из Будве да пишем и да молим њихову екцеленцију: за првога да му сина Марка приме у Задру у духовну семинарију, а за другога да му одреде плату која се даје другима сердарима по Далмацији. Мени је тешко било досађивати њиховој екцеленцији, знајући напред да су им се и други молили за друге конкуренте, па свакоме не могу ни њихова екцеленција жељи испунити. При свем том желио би срцем и душом да могу помоћи и једном и другом, јер су обојица добри и честни људи, но оптерећени многобројном фамилијом. Из тог узрока молим Вас да бисте имали доброту узети на себе то бремене – препоручити их од моје стране њиховој екцеленцији да благосклоно соизволе на моје прошеније.

Хвала Вам на доброту што сте изволили на прочитаније послати ми неколике н[оме]ре „Српскога листа“, које Вам враћам, а овај лист и мени долази из Пеште.

Ево Вам шиљем и писмо Вама писано од г-на Караџића, кога можете слободно увјерити да га ја и сада исто као и пре него што је ону књигу о Црној Гори издао љубим и почитујем. Па и зашто би ја на њега мрзио? Он је човјек наш ревносни списатељ, који чест свом народу, а покрај њега и себи чини. Напротив тога, ја би му рад помоћи и подржати га у његовим пословима, те како јошт. О овом га можете увјерити слободно и поздравите га.

Сад Ви примите искрено-илирски пријатељски поздрав од онога који Вас срдечно

љуби, почитује, много цијени и с којим се дичи

Ваш
покорни слуга и
искрени пријатељ
владика черногорски
П. П. Његош

На полеђини: Примићете пастрвицу да пробате каква је риба црногорска.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 19. новембра 1837.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Почтено Ваше писмо од 11 (23) овога мјесеца имао сам чест получити и из њега разумјети да сте Ви од росијско-императорског посла при вјенском двору примили пет вексли од двадесет и шест хиљада шест стотина и шездесет и шест рубаља и 66 копејек асигнацијама, сирјеч онолико колико сљедује за друге 4 мјесеца од годишње суме коју је государ император всемилостивјејше соизволио заповиједити да се даје црногорском народу за определијељено време и да ћете Ви исте вексле послати у Тријест да се продају. Равним начином разумијем из предреченог Вашег писма да је Вама строжајше наложено бљусти и настојати да би се ти новци јединствено на ползу овога народа употребили. Ја Вам захваљујем на овом Вашем искреном објавленију и могу Вас увјерити да ја нећу на зло употребити монаршеско великодушије овом народу указано, напротив тога, настојаћу да овај народ осјети ползу од тога и да заслужи и унапред императорско благоволеније. Ви сами ту увјерићете се о истини ови моји ријечи, само ако не будете слушати моје и народњег блага врагове, јер, будите увјерени, ма како се ја трудио о срећи овога народа, свагда ће се наћи по гдјекоји човек коме се неће допасти моје устројство, но ја се таковог не плашим, јер сам вазда готов одговорити и дјелом освједочити да ја мој народ љубим, о његовом се напретку с пожертвованијем свог сопственог спокојнствија старам и императорску милост не да на зло употребим него јошт да је заслужим, радим. Штавише, ја молим покорно да министерство изволи у свако време кад оно за благо расуди послати овамо једнога свог чиновника да види држи ли се онај поредак внутренога устројства који сам при помоћи совјета г. потполковника Ј. Н. Озерецковскога овдје завео и троше ли се куд новци осим за народње благо. Ја се надам да ће министерство ово моје прошеније уважити, јер ће тад истинито знати о свему шта овамо бива.

По одласку г-на потполковника овдје није никакве важне промјене било. Народ повинује се својој власти охотно. Сенат и Гвардија занимају се усрдно народним пословима. У Турке од наше стране нико не дира, а њихове се преваре чувамо, јер мир кога сам и албанском и херцеговачком везиру подносио нису ми утврдили. С Аустријцима живимо у добром согласију и сад с њима дијелимо наше границе.

То је све што Вам засад могу соопштити, а унапред, кад се што важног догоди, нећу

Вас оставити без извјестија, као што и досад не би да није овдје био г-н потполковник Озерецковски, који је о свему стању Црногоре министарству донео.

С отмјеним високопочитанијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ФРИДРИХУ ОРЕШКОВИЋУ

Цетиње, 24. децембра 1837.

Ваше Високоблагородије,
Љубезни пријатељу,

Ви знате колико ми је мило да научим италијански и француски језик, а сад ми се та прилика показала. Ту у Котору налази се г-н Жом, кога сам јошт у Тријесту идући овамо из Русије познавао и од њега неколике лекције примио, а сад исти г-н Жом иде за Скадар и даље. Ја би рад да он овамо дође к мени на неко вријеме да би се штогод ползовао његовима лекцијама; но будући да је у њега ту жена, зато сам писао г-ну администратору окружном молећи га да му допусти овамо доћи, а међутим да му жена остане ту у Котору.

У случају, које ја не вјерујем нигда, да ми г-н администратор то одрече, молим Вас као пријатеља да га и Ви замолите да ми ту љубов учини или баш, ако он то не може, да ме извијестите треба ли за то г-ну губернатору у Задар писати.

Ја се на Вас управ ослањам да ћете Ви за ту ствар својски порадити, жељу моју испунити и часприје одговорити ми. А међутијем с почитанијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија
покорни слуга и пријатељ
владика црногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 18. јануара 1838.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Колико ми је мило и повољно било кад сам имао чест видети из Вашег почтенога писма од 11 (23) новембра пр. год. да је росијско-императорски посол при вјенском дворје Д. П. Татишчев изволио заблаговремено отпрати на Вас пет вексли од 26666 рубаља и 66 копејака асигнацијама као втору трећ од годишње суме коју је всемилостивјејше благоволио государ император жаловат овому народу, толико ми је сад жао и неповољно да ми ти новци, којима сам се зацијело при свршетку прошле године надао, јошт ни данас не дођоше, будући да је требало чиновницима овдашњима дати жаловање одма први дана новог лjeta, а нисам га имао откуда дати, јер новцима које сам од г-на потполковника Озерецковскога за прву трећ примио исплатио сам сенаторима и гвардији жаловање које им је сљедовало за време мога одсуствија, а нешто се потрошило и за материјал који се набављао за зданија која сам уједно с г-н потполковником нашао за неопходимо нужно постројити.

Ви знате и сами што значи кад правитељство на установљено време не даје жаловање својима чиновницима: народ обично, ако и не ропта, он пада у сумњу о темељном суштествованију свога правитељства, па и сами чиновници почињу дремати у својој дужности, а то већ смета скором напретку народног благостојанија о коме се правитељство стара.

Чудо ми је да већ од два мјесеца откако сте вексле послали у Тријест да се продаду јошт ни сада нисте примили за њи новце. Много ћете ме обавезати ако изволите скоро извијестити ме о причини тог закасненија.

Очекујући Ваш скори отвјет, чест имам с отмјеним високопочитанијем бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

10. марта 1838.

Позивам се на моје писмо од 24. фебр., у коме сам имао чест јавити Вам да су одавде људи нарочно послани да извиде тко је то од Црничана узнемиривао аустријску комисију, која је ишла ради санитарски дјела, за које сте ми Ви изволили писати у Вашем почтеном листу од 7^м марта о. г. по рим. Људи одавде послати довели су данас оне који су то преступленије учинили и то су ђеца из племена брчеоскога од братства Лоровића, од који једноме је име Илија, син Крста Лоровића од 14 година, а другоме Марко, син Ђура Лоровића од 12 година, и с њима нико од Црничана није био више до Иване, жене Лаза Лоровића, која исто дјечи долази стрина.

Повод к преступленију те ђеце био је овај. Комисија аустријска показала им се изненада. Видећи је, иста дјеца почну је молити да не иде к њима, јер су мислила, као што су им пријетили Паштровићи, да она иде узети им плијен; но комисија, не пазећи на молбу дјеце нити знајући да се она што боје, ишла је назначеним својим путем напријед, а дјеца, не имајући ни поњатија о комисији ни с каквим намјеренијем иде, помислила су да баш зато иде да им узме плијен; зато бјегајући да спасу свој живот, измакну се више својих кућица и нису кћела метати пушкама докле год нису Паштровићи, који су ишли с комисијом, убили пса. Видјећи дјеца да им је пас убијен, гађали су на њи по једном својима дугачкима пушкама, а трећа пушка што је пукла, гађао је предречени Марко, син Ђура Лоровића, из мале пушке и кликовао је своје племенике на помоћ. Нити му је ко дошао нити му је ко хтео доћи, јербо други чобани по писмама овдашњега правитељства знаду да правосудије аустријскога правитељства неће допустити никоме од своји подајника да удара на границу и стоку црногорску.

Вама, Милостиви Господине, може бити ова ствар показаће се и чудна, да се двоје дјеце од 14 година усудило такове ствари чинити; но ако је угодно Вашему Високоблагородију изближега увјерити се о истини овога мога доказатељства, ја ћу Вам и исту дјecu, која ће овдје соразмјерно своме преступленију и наказаније примити, послати, пак ћете виђети истину овог дјела, да није другојачије осим како се овдје изјавља, као што су и сва истинита моја извјестија која сам имао чест Вама соопштати касатељно погранични ствари црнички и паштровски.

С мојима људима који су ову дјecu довели дошли су јошт неколико Црничана, које сам ја испитао за оно што сте Ви у Вашем високопочитајемом писму од 20. овога мјесеца по новому стилу изволили писати ми: да су некоји Црничани ноћу 17. овог

мјесеца истог стила око 12 ура приближили се били непријатељским видом на стражарице аустријске, од које је једна код воде под Видраком, а друга на Гомилу. Ови Црничани увјеравају, и ја се на њиову реч ослонити могу, да од стране црничке нико није ишао нити ће ићи око тије стражарица с непријатељским намјеренијем, и ја Вас истинито увјеравам и засад и унапријед да Црничани нити имају намјеренија нити смију икаквим непријатељским послом поћи противу стражарица аустријски, иако је прва на њиовој земљи ограђена. И заиста, што се тиче непријатељски намјеренија о којима Ви излажете у Вашима почтенима писмима, од стране Црничана Ви можете слободно стражарице оставити да и чувају по 4 чоека, па ако се и у таквом случају нађе иједно племе црногорско да је узме или да јој какву штету учини, ја Вам за то одговарам за свеколике људе који су у црногорској граници, а Ви гледајте за Паштровиће, који готово свако вече плаше солдате, па говоре да то чине Црногорци. Такођер ако што и унапред учине стражарицама Паштровићи или око њи буду страшити или по њиховој злоћи или лукавству и солдата убити, Црногорци, како не примају на себе досада за ове ствари што су Паштровићи учинили, тако неће ни одсада никад. Ја Вас увјеравам да је намјереније Паштровића да макар каквим лукавством и потајним злом ожесточе аустријско правитељство противу Црничана.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 17. марта 1838.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Има неколико дана да је овдје дошао неки кнез Николај Васојевић, иначе Радонић, који је родом Црногорац из племена Васојевића. Он се воспитаво у Русији, гдје је неко време служио као инженир, па послѣ ступио је у турску службу, такође као инженир. Када је оно 1835. Румели Валис био с војском у Арбанији, онда је он долазио овамо да види своје отечество и да мене посјети. Сад се налази у инглеској служби у званију вицеконсула, који је определијелен у Нови Пазар, и свратио се овдје из Скадра, откуда иде у Босну да се претстави везиру босанском, и донио ми је писмо од инглескога консула из Превезе Saunders-а, који ми препоручује за рукопомоћ да прође кроз Црну Гору.

Ја сам свакојако одговарао реченога кнеза Васојевића да се окани тог путовања кроз Црну Гору, претстављајући му опасност тог његовог пута од босански Турака, који питају ненавист к Црногорцима, но он је остао непоколебим у свом намјеренију и који дан поћи ће одавде пут Босне, док се мало опорави, зашто се сада налази слаба здравља. Право казати, ово његово путовање кроз Црну Гору из разни призренија није ми мило, но чинило ми се опет као непристојно да га вратим натраг, зато сам му и допустио пролазак.

Недавно писао сам Ферик Хасан-паши, губернатору скадарскоме, да би ја рад да утврдимо мир међу Црном Гором и Албанијом, и он ми је одговорио да ће сада поћи у Манастир (Битољу) к Румели Валису, па кад се отуда врати, да ће онда са мном састати се и мир учинити. У своје време извијестићу Вас хоће ли што бити од овога мира или не.

С отмјеним високопочитанијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

Цетиње, 23. марта 1838.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Согласно жељи Вашој коју сте ми изволили соопштити у Вашем почтеном писму од 28. (16) марта и ја сам рад доћи да се гдјегод с Вама састанем и да се разговоримо о пограничнима стварма, зашто ми ништа није милије ни повољније од мира и доброга пограничнога согласија, и надам се кад се с Вама састанем да ћемо успјети у нашем предузетију. Ја би и сада одма дошао на тај станак, но како се сада приближује празник Христов, а к томе и сњегови су свуд јошт по планини куда би требало да прођем, тако нисам сад у стању то учинити, но по празницима одма ћу имати чест предваритељно јавити Вам кад и гдје ћу доћи на састанак.

Изјављујући Вам чувства мојега отмјенога почитанија, с којим чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ФЕРИК ХАСАН-ПАШИ

25. априла 1838.

Од нас Петра Петровића, владике црногорскога и брдскога, Ферик Хасан-паши, забиту скадарскоме, пријатељски поздрав.

Примио сам Ваше писмо, које ме веома удивљава видећи да се мећете у туђе послове. Што је Вама стало до нас и до Примораца или ми наше границе подијелили или не. То је Вама ствар сасвијем туђа, по којој се показујете да не познајете своју дужност. Што кажете да Црница принадежи Вама, она истина да је принадежала у старо вријеме Вама, како што је негда Вама принадежала Арбанија и готово сва друга европејска Турска. Ако је ова увреда, коју мени наносите у Вашем писму, из Ваше главе, то је знак да добро не знате како ствари стоје. Ако ли је из чије друге главе, то они који Вас је ово учио да ми овако пишете није то Ваш пријатељ, јер се с Вама руга и смије. Ово Ваше писмо другојачији одговор иште, но ја желећи бити с Вама као забитом у пријатељству, удаљавам се од свијех нечистијех ствари које би Вас могле увриједити.

И да сте здраво.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 26. маја 1838.

Чест имам саопштити Вам да је ови дана дошао на Цетиње г. инжињер капетан Коваљевски, који је по височајшој господарја императора заповијести на ове стране отправљен ради истраживања какви год руда. Ово ново доказатељство свагдашњег старања Њ. И. Величества о ползи народа црногорскога ја сматрам с чувством дубоке признатељности као залог будуће среће овога народа.

Пре неколико дана, т. ј. 19. овога мјесеца, имали смо чест дочекати на Цетињу високога госта Њ. В. краља саксонскога, који је сјутридан пут Будве пошао, подаривши ми за знак воспоминанија брилијантови прстен с вензловим именом његовим.

Овом приликом не могу пропустити да Вам јавим и сљедујуће: 5^а овога мјесеца неколико Турака херцеговачки посјекли су једнога Цуцу, а једну женску живу ухватили и повели у ропство; 7^а истога м[јесеца] Турци никшићки ударили су тајно на 5 Бјелопавлића, који су чували стражу у селу Повији, све пет посјекли и понијели им главе. Намјереније тије никшићкије Турака било је и село Повију опалити, но у свом злом намјеренију нису успјели из узрока што су из оближњих села Бјелопавлићи прискочили у помоћ Повијанима. Иза тога Црногорци за освету посјекли су неколика Турчина у Коренићима. Сад чујем, а не знам је ли истина, да се купи војска у Херцеговину да удари на Грахово и на друга црногорска села. Вјерно ако је што од овога, тамо ће се знати боље, зато и молим да ме удостојите извјестија.

При сем прикључена писма молим изволите отправити г. Димитрију Павловичу Татишчеву у Беч.

С отмјеним високопочитанијем имам чест бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

3. јуна 1838.

Ваше Високоблагородије,

М[илостиви] Господине,

Од њекога времена поболијева ме нога, па бојећи се какви рђави посљедствија, чест имам обратити се к Вама с молбом да бисте ми учинили љубов и послали овамо вашег окружнога доктора, разумије се, ако му његова дјела дозволе и ако соизволи доћи да се с њим посовјетујем о овој ствари.

Ласкајући се надежом да ћете Ви моју молбу испунити и да ће г. доктор соизволити овамо доћи, ја пошиљем и коња по њега. Кад ће се он отуда упутити, то зависи од Вас и од њега, а ја би рад, ако је могуће, и сутра.

Овом приликом истом молим Вас да се не беспокојите за протоколе од граница општества Брајића, што Вам и јошт нисам послао. Они очекују на мог брата Пера, који ће и данас или најдаље сутра потписати, па та час имаћу удовољствије послати Вам кончене.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 3. јуна 1838.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Сљедујући мудрима наставленијама нашега покровитеља Њ. В. императора всеросијскога, како сам посљедњи пут из Русије дошао овамо, тај час обратио сам се везирима скадарском и херцеговачком с понуђењем мира и доброг на обојудној ползи основаногa сношенија; но они, мјесто да уваже ова моја мирна подношенија, клонивша се к уштеђењу проливања човеческе крви, одбацили су и с презренијем и јошт већма настојали су беспокојити Црногорце, као што се јавно дознаје из поступака њима подвласни житеља. Од тог доба мало је кад времена пролазило да турски поданици нису пакост чинили Црногорцима час палећи им једно или друго, час отимајући или с намјером да отму животињу, час из пријеваре сијекући и и главе носећи; најпослије су гдјеког и жива хватали и у ропство водили. Да, Милостиви Господине, жива у ропство водили! Ово није измишленије за оправданије моје или Црногораца, него ово је дјејствитељно било. Недавно су турски житељи заробили једнога Црногорца, па јошт заробили у аустријском предјелу. Ово не подлежи никаквој сумњи.

Не пазећи на сва та постојана турска зла, ја сам, имајући свагда у виду свјато набљудавати совјете и наставленија великодушног монарха, којим смо ми облагодјетелствовани и у којему ми сву надежду и нашу садању и будућу срећу полагамо; – ја сам, велим, колико сам кадар био, одвраћао и заустезао Црногорце да злом не враћају за зло Турцима, надајући се на побољшање ови; но препунивши се мјера турски бешчеловјечија, Црногорцима није било другог средства остало него или да им се свете или да им предаду оружије. Дуг чести, презревши посљедно, предизбрао је прво и освету над Коренићима учинио.

Што се тиче Грахова, за које сте ми у Вашем почтеном писму од 31. маја (12. јунија) ов. г. за № 62 изволили писати да се тамо говори да су Црногорци њим завладали и да се Турци купе у Херцеговини да ослободе Грахово и ишћерају Црногорце из своји предјела, чест имам соопштити Вам да Грахово нити је данас турско, нити је од преко 100 година њиово било него црногорско. Граховљани су од сто година више дијелили зло и добро с Црногорцима уједно. Они су с овима заједно помагајући Русима своју крв пролијевали против непријатеља. Њима су моји предшественици као и осталима

племенима црногорскимa шиљали старјешине да им по обичају овоземском суде и судили су им. Такођер и откако сам ја постао за управитеља, владајући се примјером моји предшественика, моја им је гвардија вазда судила и дан данашњи суди им. Истина да су они Турцима давали понешто, но то су давали од неки земаља и пасишта која су држали до града Клобука. Ја им то нисам никад бранио, нити им и сада браним то давати, само да хоће Турци од њи мировати, и отуда не сљедује да је Грахово турска земља, као што сте га и Ви у претпоменутом Вашем писму изволили тако назвати. И други црногорски племена има која за гдјекоје земље аустријске плаћају, но она зато не престају бити црногорскимa племенима.

Осим тога треба знати да је Грахово, какогод и остала племена црногорска, често тукло се с Турцима и опет се по обичају ови земаља с Турцима мирило, па Турци, бојећи се Црногораца, нису до 1836. године никад смјели велику војску на њи дизати. Претпоменуте 1836. године, истина, везир херцеговачки ударио је пријеварно на Грахово, попалио га и посјекао неколико Граховљана и Црногораца који су им у помоћ били дошли, као што би и свакоме свом племену дошли и долазе кад Турци на које ударају. Речени везир, свршивши зло своје дјело, побјегао је тај час из Грахова, и побјегао је јединствено зато што се бојао Црногораца, који су и спремали се да се с њим побију. И тако је Грахово опет остало црногорско, равно као и друга племена црногорска која су Турци кад палили што су остала опет црногорска, којима су и насељена.

Кад би ми Турцима оставили сад Грахово, ми би морали и сва наша племена једно по једно уступити им, ако они добијају право притјажанија мјесто тим што га попале. На примјер, кад је при свршетку 1837. године везир херцеговачки имао намјереније ударити с војском на наша два племена, Горњу и Доњу Морачу, да ја зараније нијесам то обазнао и да нисам отпратио двије хиљаде Црногораца онамо, он би из пријеваре може бити попалио обје Мораче; но зато ни по каквом правилу ми не бисмо допустили да њима принадлеже докле бисмо кадри били Морачане својим оружјем подржавати. Паша скадарски виђели сте шта ми пише за Црницу да је његова. Да ми херцеговачкоме пустимо Грахово, он би сјутра опет искао Црницу.

Да ја нисам кадар ратовати с Турцима, то и Ви сами знате; а да нејмам ни намјеренија никаква на завојеванија, о том Вас увјеравам искрено. Притом баш и да сам у стању рат водити с Турцима и да је мном овладало славољубље завојеванија, опет не би ја до тога чак степенa неразуман био да предуздем оно што би ми причином било изгубити милост великодушнога монарха всеросијскога, коју милост ја далеко више цијеним него велика каква завојеванија; нити би њом жртвовао Бог зна каквима завладјенијама, а камоли једноме бесплодноме и празноме Грахову подобноме мјесту. Но Грахово је наше и што нама принадлежи то лако доиста не пушћамо, као што ни други нико своје не пушћа, јер кад бисмо почели то пуштавати, онда би наше мало племе ишчезло међу многочисленима непријатељима. А да је Грахово наше, то је познато и г. полковнику Озерецковскому, који је овдје био и о њему на мјесту идући кроз Црну Гору вјерно извијестити се могао.

Ако што будете доносити о Грахову министерству, можете му донести из овога што ја имам чест Вама соопштити. А да је све ово истинито што Вам пишем, ја стојим добар и кадар сам свагда доказати. У случају да министерству буде соопштено онако како што

наши непријатељи желе и раде, министерство би се могло за неко време против нас вооружати, но најпослије и у овом случају знам да ће се увјерити и оно о свему овом што Вам соопштавам и мене права наћи као што сам и у овом дјелу прав.

С отмјеним високопочитанијем и преданошћу чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 10. јуна 1838.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Примио сам једно писмо за које пише Хасан-бег, забит требињски, да ми је послано од везира босанскога, но будући да је турски писано, тако и не знам управ ни од кога је ни каквог је садржанија. Овдје нејма нитко тко би ми га знао превести, а желио би часпре да знам шта се у њему садржи; зато сам принуђен отправити га к Вама, које овдје и прилажем, молећи Вас покорно да изволите дати га ту ком терџоману превести и с преводом заједно послати ми га првом поштом.

Надајући се скором Вашем писму, чест имам с отмјеним високопочитанијем бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. Петровић Његош

ВЕЏИХИ МЕХМЕД-ПАШИ

16. јуна 1838.

Од нас Петра Петровића, владике црногорскога и брдскога, честитому везиру босанскому Веги Мехмед-паши пријатељски поздрав.

Имао сам част примити Ваше пријатељско писмо у које ми пишете да желите знати како и с чега се она ствар догодила у Грахово, на које и имам част по Вашој жељи јавити.

Племе Грахово откако је населио га мој прађед и никшицки капетан, оно је стајало вазда на један начин, то јест Турцима је поштено плаћало за земље које је држало унутра у турској земљи, а Црногорци су им вазда судили. У овоме племену вазда је било слободно доћи и Црногорцу и Турчину и састати се и кад су међу собом били у највећу рат, и на том мјесту нијесу један другога задијевали, већ су се гледали као пријатељи до 1836. године. Ове године ударили су кријући паша и муселими херцеговачки на Грахово, огњем га изгорјели и посјекли неколико Граховљана и Црногораца који су им у помоћ били дошли. То је била прва зађевица и зли почетак за оне крајеве. С тијем ударањем паша херцеговачки на Грахово иштетио је прве договоре које су имали Црногорци и Турци око Грахова, и задио је крвопролиће и зло на оном крају ни за што друго него зато да покаже како је он кадар Црногорцима узимати њихово. Ја Вас могу увјерити, честити везире, да није исти паша учинио то зло ђело од Грахова, да би Грахово стајало као што је вазда и стајало и Турцима плаћало оно што је вазда плаћало, и никакве смутње и буне не би било на границама, него би све било мирно и спокојно.

Ја кад сам сада дошао из Европе, ја сам писао истоме паши, по свему његовому злочинству што је учинио, да учинимо мир и да ова два народа помиримо, који много страдају од немира међусобнога, но он по његовој злој и хајдучкој ћуди није ни главе обрнуо.

Ја ово нијесам ни чинио поради паше херцеговачкога, него да испуним по мојој дужности вољу по једновјерију покровитеља цара рускога, који ме совјетова да живим с житељима високе Порте отечества у мир и у доброме согласију. Не желећи се наћи ни у каквом рђавом послу који би био противан добријема уредбама Његовог Височества султана Махмуда, ја сам и данас готов молити Вас искрено, ако можете ове хајдуке по нашијема границама уставити од њиова злочинства, да пошљете неколика чојка на наше границе да ствар граховску поправимо и да мир међу Црном Гором и пашалуком

херцеговачким учинимо. Ово је заиста моја највиша жеља без никакве преваре, да једанпут уставимо ове народе од њиховога злого обичаја, а такођер, по ријечима Ферик Ахмет-паше, министра високе Порте у Бечу, надам се да су паше и везири који с нама граниче имали заповијед да помире њихове народе с Црногорцима. Ви ћете с овијем учинит и славно и човјекољубиво ђело и подржати Вашег и имена славу, која се данас разгласила по свијема крајевима ради мудрог Вашег владања и добре душе Ваше. Ви ћете с тијем учинити да сви хајдуци и зликовци, који не слушају заповиједи својега султана, падну и моћи ћете од њи начинити све што сами хоћете, и што воља буде Вашег великога господара; а међутијем и наши крајеви биће Ви с руке докле бисте покорили ове хајдуке и зликовце под власт султанову.

Д. П. ТАТИШЧЕВУ

Цетиње, 29. јуна 1838.

Чешће усмене и писмене везе с аустријским чиновницима као и не ретке посете странаца који на својим путовањима и овамо дођу навеле су ме да се латим учења једног од европских језика. Пошто ми је познато да је француски језик у употреби више него икоји други европски језик и да француски, ако не сви, а оно већина образованих људи говоре, дао сам из Трста дозвати једног учитеља француског језика, који је тамо живео од давања лекција приватним особама. Бојим се да ће можда неко, не знајући за моју жељу да научим француски, Вашој Екселенцији присуство овог човека приказати са погрешне стране, те стога узимам част Вас овим обавестити о правој сврси његовог овдашњег боравка и да Вас уверим да је овај учитељ врло добар, честит и сиромах човек, који ће код мене остати две године, за које време се надам да ћу научити француски, и онда ће поћи у Русију да тамо себи зараде потражи. Ако Ваша Екселенција мисли да се варам у томе човеку, ја ћу га одмах отпустити.

Препоручујући се итд.

В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ

Цетиње, 12. августа 1838.

Ваша Екселенција,

Почтено писмо Ваше од 17 авг. по римском пуно укора, као и свако на мене отпушћено, имао сам чест примити. И ово је готово истога садржанија као и оно од 12. числа истога мјесеца, само што је у овом прибављено да моја воља занима мјесто права и да ово пред њом не ваља ништа. Кад би то дјелствително тако било, онда би било с моје стране сувише да се таквим показујем и спрема равног себи, толи спрема аустријске империје. Заиста, иако ме тим укоравате, ја знам да и Ви сами не можете то вјеровати, зашто знате да ја нисам чак толико глуп чојек да ја таким себе показујем пред чиновницима аустријским.

Што Ваша Екселенција спомињете да сам ја у Бечу дао Њ. Свјетлости књазу Метерниху и Вама чесно слово да ћу ја радити да се границе раздијеле међу Црном Гором и државом *Њ. Величества императора аустријскога*, то је истина. И заиста да је Ваша комисија с таквом справедљивошћу поступала у назначењу граница с каковом сам ја, оне би се досада биле и раздијелиле; но с оним поступањем и намјеренијем како чини Ваша комисија досадашња, трудно ће се у томе дјелу успјети.

А што Ваша Екселенција опомињете ако ја желим промијенути мисао, ја је другојачије промијенути не могу већ ако би све оне сопствености црногорске које захтијева Ваша комисија уступио, па и с тим не би успјео никаква добра учинити, само би противу себе васколик црногорски народ вооружио.

Вашој Екселенцији познато је добро колико сте ме пута увјеравали и Ви и Њ. Свјетлост књаз Метерних да раздјеленије граница међу Боком и Црном Гором гледаће се свршити најсправедљивијим начином, да се не учини ни једноме ни другоме пограничноме племену никакве штете, нити узимања сопствености, то ли га лишити и онога о чему живи и без чега не може суштествовати. Ја знам доиста да сте Ви и данас истога мњенија, но будите увјерени да се овамо на граници сасвим против тога поступа.

На питање Ваше Екселенције да кажем шта је моја жеља, чест имам одговорити да би Ваша Екселенција, ако бисте могли, изволили видјети очима сопственима како ове пограничне ствари стоје, па онда бисте видјели јесу ли свеколике тужбе на мене справедљиве или лажне. Ја се надам зацијело, како бисте Ви дошли и ствар развиђели, да би се границе свеколике у кратко време раздијелиле. У случају да Вашој Екселенцији

важни послови не допусте доћи, а оно когагод изволили будете послати или наредити да том ствари управља, ја сам готов са свијема могућијема силама порадити да се учини какогод добар доспјетак овоме дјелу које је теже мени него икоме другоме.

С чувством глубокога високопочитанија и преданости чест имам бити

Ваше Екселенције
предањејши слуга
владика черногорски
П. Петровић Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Доброта, 7. септембра 1838.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Имам чест Вам објавити да сам прекојуче сиша овди у Доброту, а јуче закључио мир с Австрицима, мир вјечни. Знам да ће ово Вама бити пријатно, стога и итам Вас увједомити, молећи В[аше] В[исоко]благородије да објавите ње требајуће.

Je vous prie temoignez mes respects à Mme votre épouse.

Поздрављајући Вас, чест имам назвати се с високопочитанијем

Ваш покорњејши слуга
владика черногорски
П. П. Његош

АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ

Цетиње, 20. октобра 1838.

Од нас Петра Петровића, владике црногорскога, честитоме везиру херцеговачкоме Али-паши поздрав.

Како долази овђе везира босанскога чоек Аџи-Мехмет, намјесник силиктарев, и твој чоек Убејдулах-ага Шеховић, и ми учинисмо мир за Грахово и утврдисмо мухурима; него пиши јеси ли и ти каил на ови мир; ако нијеси да ти вратим карту.

И да си здраво.

В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ
Цетиње, 29. октобра 1838.

Ваша Екселенција,

Давно сам ја Вама обећао послати мало вина црногорскога. Моје обећање, ако је и позно, него испуњам. Ја би и давно ово испунио, него сам се нада да ћете Ви заборавит да сам Ви га обећа. Ја сам се похвалио да имам лијепа вина, а сада виђу да овака вина нијесу за такве особе, него је руска пословица „чем богат тем и рад.“ Ми бисмо ради били да је природа к нама тако расположена као што је к Италији и к Грецији, него наша природа, како је сама по себи љута, тако је и у својима производима.

С особеним високопочитанијем чест имам Вас поздравити и увјерити Вас о мојој к Вама непремјеној преданости, с којом остајем

Ваше Екселенције
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

СМАИЛ-АГИ ЧЕНГИЋУ

15. новембра 1838.

Примио сам твоје писмо из којег разумијем што ми пишеш за плијенове. Што се тиче посљеднога плијена те су га узели Цуце, ја ћу дат наредбу да се врати, а она друга се не могу вратити е су били пошли у чету прије, а ја сам се с Вашијема посланицима уговорио ко се нађе у чети прије него смо ми утврдили или погине ко или плијен догна, да од тога не има збора, него ми пошаљи оне људе коме је узет плијен да право кажу колико им је узето, пак да им се врене све.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 20. марта 1839.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Имао сам чест получити Ваше почтено писмо од 17. (9) марта № 39, из којег видим да Вас људи непрестано увјеравају да ја не само што нисам намјесто продане пшенице и кукуруза ни зрна никаква жита купио, него да сад продајем и раж још у Котору налазећу се.

У мом писму од 23. фебр. № 11 ја сам Вам соопштио шта ме је принудило да сам се ријешио продати пшеницу. Та иста причина била је да сам и кукуруз продао. Такођер у истом мом писму јавио сам Вам и да је мој човјек отправљени у Бјелопавлиће закупио неколико жита и да ће сви новци извађени из жита, по височајшем повеленију црногорском народу посланога, бити опет уложени у покупку жита. Но што је вајде? Ви се ослоњате на увјеренија људи моји, разумије се, у овом случају непријатеља, а моје ријечи држите за ништа. Кад би росијско министерство било, сачувај Боже, таковога као што сте Ви о мени мњенија, то за мене отњуд не би добро било, јер би мислило да у мени нејма никаква отечествољубија којим се ја могу гордити, него да сам на овом свијету само зато да штету и пакост мом отечеству причињавам. Неправедна мњенија, особито у официјалнима писмама, о себи читати, морају свакога честнога човјека вређати. Зато ћете и извинити што Вам се овако тужим.

Не само што ми не би противно него јошт мило би ми било кад би министерство послало у Црну Гору свог вјерног чиновника да види купујем ли жито за запас Црне Горе и заводим ли магацине онако као што сам Вама писао – јер би он видио и увјерио се да ја не употребљавам на зло ни ову ни друге милости мог високог покровитеља. И тако би се и ја већ једанпут опростио неправедни укоризни, које моја душа не сноси лако.

Повторитељно чест имам јавити Вам да сам у Бјелопавлићима поголемо купио жита. Такођер купујем га непрестано и на Ријеку Црнојевића, но мучно га је наједанпут све количество добавити. Што се тиче ражи, она не само да се не продаје него ће се до који дан, чим узмогу коњи преко планина још снијегом заваљеним прелазити, у Црну Гору пренијети. Дакле, без свакога предосудженија и за себе и за мене, слободно можете увјерити министерство да ја за продано жито друго купујем и да ће бити спремљено по

назначенију.

Желећи да унапред мање вјерујете лажнима увјеренијама моји непријатеља, који Вам повод навлашт дају да ме каткад Ваша писма неправедно вређају, с отмјеним високопочитанијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостивога Господина,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 8. маја 1839.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

У време мог бављења у Русији разумјео сам да су ме моји непријатељи најцрњима бојама описивали пред министарством руским, тужећи се на мене од имена цијелога народа, а ово је и Вама познато. Ја сам истинито увјерен био, као што се нисам ни преварио, да народ није имао ништа против мене тужити се, јер сам знао лијепо расположеније народа к мени и сумњао сам тако да ту мора бити неко са стране. Зато сам и старао се дознати откуд је тај зли извор истекао и најпослије успјех узнати да је то био Иван Вукотић, који је са својима писмама учио неке недобромислеће како ће писати против мене двору руском. Ови неблагомислећи, а није их више било него четворица у све, заслуживши још пре тога праведну казн од мене, лако су се за њим повели и соблазнили. Да би Вам могао јасно доказати Вукотића отровно сјеме које је радио посијати међу овим народом, прилажем овђен његова писма у подлинику, из који ћете видјети гдје он између осталог и то пише Црногорцима аки би мене у Русију били ставили у тавницу, а такођер и гдје их наговара да мене убију.

Што се тиче његових писама и његова влијанија на народ, то је једна од најмањи и ништа незначећи ситница; но будући да је моју чест вријеђао, а исто би могао он по својој злоби и унапред таково безрасудно народу писати и моју чест оскробљавати, зато и молим Вас да бисте изволили о свему овом обзнанити росијском императорском министарству молећи га да оно, које се милостиво стара о нашој садашњој и будућој срећи, по својој к мени благонаклоности изволи ми учинити задовољственије поступивши с Вукотићем онако како оно по свом благоразумију за добро нађе да је нужно.

С чувствама отмјенога високопочитанија чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 10. јула 1839.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Послије дугог мог списивања с везиром скадарским напоследок успјео сам и с турском Албанијом учинити мир, но овај је мир тако слаб у својима основима да се врло лако поколебати и нарушити може. Да нису с друге стране побуђивали Турке не сагласити се на моја честа представљенија о миру, он би се, као што и сами гдјекоји албански Турци говоре, и давно и темељно учинио. Не пазећи на слаби основ овога мира, Црногорци га доиста нарушити неће.

С Аустријцима није јошт почето лани прекинуто назначивање граница, но и ако се почне, једва ли ће што од тога бити, јер аустријска комисија нема рјешитељно никакве власти да сама у договору с нашом комисијом забиљежи границе, него се поводи за својима, с Црном Гором граничећим житељима, а ови Бог зна гдје унутра у Црној Гори кажу своје границе. Вјерујте ми да би ја срцем и душом рад био да се могу око граница лијепојем начином с комисијом аустријском нагодити. Но је ли могуће на њена неправедна захтијевања, ослањајући се на жељу своји житеља, сагласити се и лишити неке Црногорце онога о чему живе? Једном ријечу, границе међу нама и Аустријцима није могуће раздијелити што не би од аустријског двора комисија упуномоћена била, јербо ова досадашња никакве власти нејма, јербо један најпоследњи сељанин аустријски да рече да не пристајем на то што сте ви комисија раздијелили, аустријска комисија, ако не доспије да га убиједи како молећи га да пристане, раздјеленије се они час прекида. Ово је причина која чини оволико ларме међу нама. – Ја баш и да хоћу склонити се на ово уступање и тако несправедљивим бити Црногорцима, неће Црногорци хтјети пустити оно што су и они и њиови преци с крвљу досада бранили. Мене је и лани не малога труда стало удржавајући Црногорце од непријатељски дејствија против Аустријца, који су неправо напали били на Црничане и попалили им стаје, но све једнако чини, на мене се сва кривица бача. Када је био бој међу Црничанима и Аустријцима, ја сам више од 2000 Црногораца у једној гомили зауставио да не ударе на Аустријце. Такођер и по другијема Црмници пограничним племенима дао [сам] наредбу да нико не удара на Аустријце говорећи да су они наши пријатељи. Мене су овоме послу свједоци који су све ово очима гледали господа К. Коваљевски,

бивши мој учитељ Француз Жом и аустријски официер Хартлин.

Чујем, а не знам хоће ли бити истина, да су Аустријци намјерени да граде и затворају воду на црничкој граници, којом се водом Црмничани од преко 70 година служе и без које нека племена морала би се иселити. Може бити да је њихова намјера била да тим само даду повод к свађи и непријатељству, будући смо се у том налазили с албанским Турцима, па да нас јошт већма спрегну и киње. Ако буде истина да ће они ту воду градити и затворити, ја не вјерујем да ће то бити по наредби правитељства, него само мјеснога началства, јер та забрана воде непремјено морала би изнова нарушити на црничкој граници слогу и добро сношеније.

Ми овдје одавна нејмамо кише, нити се надамо да ће што родити жито. У сваком случају да би сачувао се народ од глади, наручио сам с прошастом поштом у Тријест г. М. Вучетићу да за мој конат купи и у Котор пошље 4000 млетачки стара кукуруза.

С отмјеним високопочитанијем и преданошћу чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

В. Ф. ЛИЛИЈЕНБЕРГУ

Цетиње, 1. децембра 1839.

Ваше Сијатељство,
Милостиви Господине,

С отмјеним почитанијем имао сам чест примити Ваше мени свагда мило писмо од 3^а дец. по р. ов. г. под № 2210. Ја се душевно радујем видећи да она иста чувства добродушија и пријатељства Вашег и сада задржавате спрема мене која сте и вазда имали. А да ова ни у мени спрема Вас нису се угасила, то Вас чистосрдечно могу увјерити. Такођер ми је много пријатно што су Вам сад донијели о мени да ја употребљавам моју власт како би се садржала добра слога међу Црногорцима и државом Његовог Величества императора аустријског. Заиста и време је да једанпут и Вашем Сијатељству штогод истинито о мени реку, а ја, откако сам постао правитељем овога народа, тако сам све исто поступао као што и сада поступама, и тако ћу исто поступати вазда. Мени никад ни у помисао није дошло да ја, сохрани Боже, узнемиравам народ оног императора који је по примјеру своји предака милостиво расположен к Црногорцима.

Много и премного захваљујем Вашему Сијатељству на скором објављењу властима окружја которскога да је слободно продавати Црногорцима прах и олово. Овај нови знак царскога благовољенија к Црногорцима ми ћемо дубоко чувствовати и знати уважавати. Ја се надам док се јошт једном састанемо да ћемо све пограничне разлике срећно кончити.

Изволите, Ваше Сијатељство, примити увјеренија мојега истинога к Вам високопочитанија, с којијем чест имам бити

Вашега Сијатељства,
Милостивога Господина
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

3. јула 1840.

Данас ми дође син Ива Дечка с Његуша вас окрвављен тужећи се на Марка Јокова и на остале неке Радониће, који су у Котору, да су га избили и оружје му узели. Ја сам неколико пута писао истоме капитанату објављујући му о рђавима поступцима реченије Радонића спрема Црногораца, и молио да их удаљи из Боке Которске, будући да они нијесу кадри оставити се својије злочинства и неваљалства.

Принуђен сам и сада поново обратити се истом капитанату с молбом да би изволио наредбу учинити да се предречени Радонићи макну даље од црногорске границе, зашто зацијело знам да их Црногорци неће више трпити да им западају, бију и краду и оружје узимају, него ће их доиста Црногорци негђе побити, па ће то бити противно правитељству аустријском. Овом непристојном случају преграду ставити зависи од истога капитаната, удаљивши речене Радониће кудгод подаље од Црне Горе, а тим би избавио и себе и мене од сваке непријатности, која би у противном случају могла нам бити.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 19. јула 1840.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Имао сам чест примити Ваше почтено писмо од 13. (25) јулија под № 59, којим сте изволили извијестити ме да сте вексле продали с роком да се плате 29. јулија. По истеченију тог рока изволите, молим Вас, новце отпрати по пароходу у Котор на мог брата Пера Томова Петровића, од којег ћете и моје росписке добити.

Истина да је прошла већ година дана откако Вам ја нијесам ништа соопштио шта се догађа у Црној Гори и на њенима границама, ал' томе је узрок што нисам имао ништа новог ни важног соопштити Вам, иначе ја не би никако пропустио то. Што се говори у Вјени и ту да смо ми, штоно рек, у откровеној војни с Турцима ерцеговачкијема и албанским и што газете разне којешта о нама опомињу, то су само измишленија наши непријатеља, јер ми с Турцима немамо ништа друго осим обичне ваздашње ствари: они нас често, час овђе час онђе, нападају и штету нам чине, а Црногорци им свете се гђе и колико могу, а може бити каткад да им и у већој мјери зло за зло враћају. Бива често да самовољни Турци ерцеговачки и албански ударе на које село наше и предаду све што им до руке дође огњу и сабљи, па њиови главари, намјесто да их за таква ђела накажу, а они их јошт похваљују и даром даривају. Ово је прави и једини узрок зашто Црногорци морају да истом мјером враћају својима сусједима којом им ови узајмљују.

Ви можете слободно увјерити росијско-императорско министерство да ја сасвим никакве намјере немам покушавати се на завојеванија туђи земаља, нити ја почитујем ишта да је полезно мени и мојему народу што је противно вољи нашег покровитеља. Ја се свето држим совјета императора Николаја, који се у то состоје да са сваким у миру и согласију живимо ко хоће с нама тако. По овима совјетима ја сам свето досада поступао, па и од сада поступаћу, нити ћу се и у што пуштати што би противно било вољи нашег високог покровитеља. С Аустријцима у согласију и добром споразумијевању смо. Земље су на граници измјерене и само се чека да дође г. Чевкин, па да докончамо дијељење граница.

Писма која ми унапред будете пошиљати, молим изволите рекомандовати: Al Sigr

Giovanni Bjeladinovich a Cattaro.

С отмјеним почитанијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

20. августа 1840.

Неколика писма имао сам чест примити од истога капитаната ради ђевојке Дафине, кћере покојнога Симона Вулетића из Глухога Дола, којој је насилним начином узео вијенац или, да рекнем, коју је растљенио Стијепо Франов Франићевић из Паштровића, док утолико дођоше и Паштровићи заједно с реченијем Стијепом. На моје позивање дошли су и Глуходољани и довели поменуто Дафину, којој по чистом испитању бабице дознало се да је узет вијенац. Таково преступленије у Црној Гори држи се много више него убијство, јер је тијем чест племена глуходолскога нарушена. У оваквим опстојатељствама ја не знам шта би учинио, будући да је Стијепо Франићев аустријски поданик, но шиљем обоје к истому капитанату, молећи га да би изволио приморати често поменутога Стијепа Франићевића да узме Дафину за своју жену, јер у противном случају највећа строгост суда није кадра уздржати Глуходољане од освете за бешчестије њима учињено. У случају сумње о изгубљеном дјевству речене Дафине, може се увјерити исти капитанат чрез тамошње бабице.

Сад од истога капитаната зависи да остане мир или свађа међу двјема фамилијама које утом имају учестије.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 20. септембра 1840.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Од чести погранични турски нападенија на нас посљедно које се ови дана догодило врло је знатно за наш крај.

Хасан-ага Хот, буљубаша албански, Мехмед-ага, муселим подгорички, и Мехмед-бег, капетан спушки, скупе кријућ 6 до 7 хиљада војске, с којом пођу на наше село Додоше, удаљено од фортице жабљачке на врсту и по, с том намјером да исто село попале и поробе, и да наша поља ту лежећа опустоше. За турском војском ишла су и кола празна, определијелена на вожење из наши поља кукуруза. На срећу, нашим дође глас прије него што ће непријатељ ударити, те Додошанима, којих се броји до 120 пушака, прискочи у помоћ из другога оближњег села једно 100 пушака. Ово незнатно число људи дочека Турке, који су се већ били селу примакнули, с њима се мало преко ријеке побије, а затим усуди се и ријеку прећи и с Турцима потуку се. Послије кратког боја, који је трајао сахат, Турци нададу бјезати без обзира куда је који могао, тако да су наши једне сагнали и у саму фортицу жабљачку. Мртви и рањени од наше стране износи число 20, на страни турској има их извјесно преко 100, премда се говори да их је више. Међу турским рањеницима и поменути муселим подгорички броји се, који је јако обрањен. Овај је бој тако жесток био да су се и рукама хватали за пушке једни другијема, и неколике турске пушке донешене су ми онако искривљене, око којих су се чупали, а наши нијесу своје ни једне непријатељима пуштали.

Сви наши старци, па штавише и сами Турци признају да у овијем крајевима јошт никад мања шака људи против толико велике силе није се тако храбро као сада понијела. И доиста овај догађај остаће огледало ваљатности у љетописима црногорскијема, као што ће у љетописима рускијема остати узором храбрости и самоотверженија поступак штапкапетана *Лико* противу Черкеза.

Желећи да овај догађај изволите соопштити министарству, с одличним почтенијем и уваженијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине
покорњејши слуга

владика црногорски
П. П. Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

24. септембра 1840.

Маре, кћи Николе Кустудије с Његуша, удовица покојнога Станка Радонића, а мати малољетног сина Сава, тужи ми се и плаче да је изагоне од свог ђетета њени ђевери, синови покојнога Ђура Радонића, а такођер и њиов стриц Марко Радонић, обвинјујући је невино да је она потрошила све имање њезинога покојнога мужа. Напротив тога она има чисте конте, које је кадра и доказати, шта је у продуженије године свога удовства потрошила, шта је наплатила и шта је подмирила од дугова свога домаћина. Узимајући у призреније нужду поменуте Маре, која неправедно од гореречени Радонића страда, чест имам обратити се с молбом к истому капитанату да би изволио показати своју обичну доброту и правосудије узевши је под своје покровитељство и заштиту од гоненија и притјесненија предименовати њени ђевера и Марка Радонића.

Ласкајући себе надеждом да моја праведна молба неће остати неуважена, с одличним почитанијем и уваженијем чест имам бити.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 4. октобра 1840.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Гласовити злочинац Смаил-ага Ченгић, муселим гатачки, пљеваљски, колашински и дробњачки, готово сваке године су по неколике хиљаде људи нападао је на наше границе. Он је и овије дана такођер разапео био свој чадор близу наше границе три сахата и почео био купити војску да удари на наше племе Морачу. Наши пак његово зло намјереније приђе сазнали, скупи их се од три до четир стотине и ударе му једно јутро, тј. 23. прош. септ. зором на чадор, те га истога ту посијеку и јошт четиридесет² њему подобније зликоваца, међу којијема десетак намјерило се и од оније босанскије бунтовника против Већи-паше. Ово је знатно лице било и више значило у ове крајеве него буди који од везирах. Он се својим злочинством огласио, а вјерно и Ви ћете добро знати о њему тко је и какав је био. Ово Вам доводим до Вашег знања да не би тко други ову ствар преиначивши ју министерству казао.

С отмјеним високопочитанијем и преданостију чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

²Четиринаест – према копији објављеној у *Исходјашчем журналу*, IV, за године 1839–1847. (Прим. прир.)

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 28. октобра 1840.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Знајући ја да Вас интересира знати што се догађа на нашој и турској граници, чест имам јавити Вам да је турска од Херцеговине војска дошла до близу наших граница и ту се утаборила, но још није нигдје ударила на нашу границу. Као што чујем, има турске војске од 10 до 15 хиљада. 19^{га} овога мјесеца око 400 наши момака, кријући од својих начелника, пође једно четири сахата далеко од наше границе и нагазивши на Турке, принуђени буду пустити се с њима у бој, који је трајао од јутра до 2-3 сахата ноћи. Том малом числу наши људи није могао дати нико помоћ, но при свем том тако су се храбро и очајно бранили спрема силе турске да их није погинуло више од 30 до 40 и око 15 рањени. С турске стране, као што се говори, а и Вама ће бити тамо познато, било је и у три пута више погибије. У том боју узели су наши неколико турскије коња. То је све што Вам сад знам соопштити, а ако што унапријед буде, нећу пропустити јавити Вам о догођеном.

С отмјеним почитанијем и уваженијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостивога Господина
покорњејши слуга
в[ладика] черногорски
П. П. Његош

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

Цетиње, 21. децембра 1840.

Ми Петар Петровић Његош, по милости Божјој православној архиепископ, владар црногорски и брдски итд. итд.

Нека је познато и знано да смо ми Александра Црног, сина бившег српског врховног војводе Ђорђа Петровића Црног, који проистиче од старих књажева наше области Вasoјевића, признали свијетлим књазом и патриотом нашим по поријеклу. Нарочито цијенећи заслуге његова оца, који је својом храброшћу ослободио од турског јарма наше једноплеменике, сматрали смо за праведно и достојно да се одликује и одликујемо горепоменутог књаза Александра Црног војводским чином.

Зато, да би поменути Александар Црни био признат и поштован као књаз, наш патриота и војвода, потврдили смо ову диплому потписом и приложеним нашим државним печатом.

Дана у црногорској пријестоници Цетињу године од рођења Христовог 1840, мјесеца децембра 21. дана.

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

3. јануара 1841.

Сијатељни књаз

Александер Георгијевич,

Ваше сам љубезно писмо од 8. окт. примио исправно по г-ну Раду, такођер портрет Вашег бесмртнога оца. Никакав дар на овоме свијету не би мени пријатнији био од портрета витеза и оца јединоплемене мени Србије, којег су славни подвиги јошт када сам ја млеко матерње посао јако на таблици душе моје написати и који ће вјечно остати огледало витештва не само међу малијем народом српским него и међу великијема народима и у всемирној историји.

Такођер за оно што сте препоручивали г-ну Раду, што је могуће било од моје стране учинио сам, и унапријед све оно што будем могућ немојте ме поштедити.

Впрочем чест имам Вас поздравити и остати Вашег Сијатељства к услугам готов.

АВДИ-ПАШИ

1. фебруара 1841.

Авди-паши, забиту скадарскоме, прија[тељски] поздрав.

Ја знам да си ти царски већил и да ти је све противно што се противу закона царскије чини. Зато ти и пишем ово кратко писмо да знаш с часа су твоји војници погинули. Мени њихова погибија никако мила није била.

Ево с часа су погинули. Мехмед-ага Мећикукић учини мир с једним нашим њему пограничним селом и на тај мир посла двије стотине друга, те на мир и Божу вјеру посјекоше пет чобана наши и узеше им стоку. Наши крајичници, како то чуше, уфатише десет твојије војника и друга два Турчина, свеколике их посјекоше и на гробове њихове на посјечене браће попеше. Да није овако погано дјело ага спушки учинио, Црногорци од твојије војника ни једнога не би зађенули.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

8. фебруара 1841.

Одавно Вама нијесам ништа писао никакве новине што се ради међу нама и нашијема сусједима Турцима, јербо да Ви све догађаје пишем, досадило би се и мени писати и Вама читати, али ово не могу пропустити да Вам не соопштим.

Извјесно је Вама, Милостиви Господине, на какве су погодбе два везира са мношцима учинили око Грахова прошле 1838. године. 20. октобра Граховљани су све Турцима што им следује предали и од Турака се нимало не бојавши пођу са својом стоком на зимовиште наједно с Турцима никшицкијема; него везир херцеговачки, дишући вазда злом на Граховљане, нареди те се сакупи од 2 до 3 хиљаде Турака и нападне на чобане граховске, којијех није више од 50 било. Чобани се почну бранити неки, а неки се на вјеру предаду својијема агама. Они те се предај, од њих Турци посијеци 7, а у ропство ухвати 32. А они те прегни да се бране, затворе се у своје торине, поби неколико Турака и своју стоку одбрани. Турци као вазда и ваздашњи нарушитељи нарушише и ове наше слабе погодбе. Каква ће све слједствија овоме бити, то Бог зна.

Турци од Албаније истога дана више од 3000 ударе на пастире наше, који су од снијега били збјежали са својом стоком близу града спушкога, него пастири стоку одбране. Од наше их је стране погинуло 10 и неколика рањена, а од Турака не знам што је било.

То Вама дајући на знање, молим Вас, Милостиви Г-не, да ово дате на знање Вашему вишем начелству.

Ј. А. ТУРСКОМ

Цетиње, 21. јула 1841.

Премда сте већ разумјели да смо благополучно раздијелили границу између аустријске Албаније и Црне Горе, но не могу пропустити да Вам и ја о томе не објавим, јер знам да је то Вама тако исто мило као што је и мени.

Имао сам чест примити од Ваше стране послани ми микроскоп. Овај чудесни инструмент заслужује свакојега вниманија: чрез њега људске очи јасније виде природу и човека, у велико восхишченије доводе твари великога Створитеља, који је како у великијема својијема дјелима тако и у најситнијема животнијема своје совершенство показао. На овом Вашем дару много Вам и сердечно благодарим.

С истиним високопочитанијем и преданостију чест имам бити.

АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ

Цетиње, 18. октобра 1841.

Од нас Петра Петровића, владике црногорскога и брдскога, Али-паши, везиру херцеговачкоме, поздрав.

Примио сам твоје писмо, не знам у којему је мјесецу писано, зашто у њем мјесец није постављен. Ово је твоје писмо дошло преко Никшића отпечатано и ја не знам ко ова твоја писма отпечатаје. Из њега сам све лијепо разумио што ми пишеш. Прво, што ти се жали фукара пивска и дробњачка на наше ускоке да им велики зулум чине, ја вјерујем да доста од њих трпе, јербо је тај зли и дивљи обичај остао међу њима и Турцима када нијесу граничари на миру, те сваком другоме сваким злом досађују. Али ја не вјерујем да је ово писмо цијела фукара из договора писала и да жели да се ускоци раселе, него су ово неколика човјека писали који ускоке мрзе. А што кажеш да су ти ускоци вазда давали данак од како си ти везиром постануо на Херцеговину, а када ти га нијесу давали, да су ти га све одједном платили, они може бити да су ти неки пут и давали понешто, него без мојега знања и од мене кријући, како што га и мене многа села турска дају. А што кажеш да су га плаћали одједном, када га нијесу шћели лијепо давати, то знамо да су они често пута плаћали и много зла претрпјели, него је и њима свак ко им је што чинио посигурно платио. Зато исто што је досада било не може их нико прекорити.

А што пишеш да ти ја чисто кажем иштем ли ја царску земљу, ја никакве царске земље не иштем, разма што ти пишем, ако желиш мир на граници, како што ја желим, да ми се прођеш од ускока и од земље, на којој ускоци живе, јербо ево педесет и више година од како су ускоци ускочили к нама и отадар су они наши као и остала сва племена црногорска. И вјеруј ми добро, мој пријатељу, да те сви ти људи лажу који ти кажу да [се] ускоци могу с њиховога очинства раселити, зашто докле ми трајемо трајаће и ускоци, и оно своје никоме пуштит нећемо. Само ти људи што ти то кажу раде о немиру.

Тако знади и да си здраво.

МЕХМЕД-СПАХИЈИ ЛЕКИЋУ

Цетиње, 7. марта 1842.

Од нас Петра Петровића, владике црногорскога и брцкога и кавалера русијскога, Мехмед-спахији Лекићу, капиџбаши на коншилук, пријатељски поздрав.

Примио сам твоје писмо, из којег сам све лијепо разумио што ми пишеш. Ти знаш лијепо, спахија, да сам ја рад са сваким живјети по граници у миру и љубави ко хоће са мнош, а особено бих рад био с тобом, с којим сам јошт када сам био дијете уфатио љубов. Сада пишеш да си и ти рад да се наша љубав понови. Ако си ти рад, и ја сам рад да изнова љубав уфатимо и да крајине наше смиримо. Ови ће мир Богу и царима мио бити, а нашијема крајевима свијема рахатлук и добро донијети. Ако си каил миру, како што се ја надам да си, а ти отпрати три-четири твоја човјека под Жабљаком, а ја ћу моја три-четири да се ту, ако Бог да, састану и робље размијене и мир међу собом утврде и прогласе. И ако ти хоћеш да смо пријатељи на коншилуку док смо живи, знади добро е ја хоћу. И ову ми књигу по истој сахији отпиши да знам јеси ли каил ка и што пишеш са мнош пријатељство поновити.

И да си здраво.

МЕХМЕД-СПАХИЈИ ЛЕКИЋУ

Вероватно маја 1842.

Од нас П[етра] П[етровића], в[ладике] цр[ногорскога] и бр[дскога] и кавалџера русијскога, капиџибаши царскоме Мехмед-спахији Лекићу, забиту подгоричкоме, прија[тељски] поздрав.

Ти знаш, Спахија, како се саставише моји људи и твоји под Жабљаком, робље размијенише и око мира зборише, и ти ми посла да мир здрави учинити не можеш што нећеш питати пашу у Скадар. Ти посла и пита, и мене посла писмо да је каил миру паша, Скадар и Спуж. И ја тебе отписах да је мене то мило и рекох ти да пошљеш ти и спушки забит да робље размијенимо. Ја мишљах и чеках сваки дан кад ћете то оправити да мир и са Спужем прогласимо, али последијед чух од многијех људих да се спушки забит с тијем послом руга. Ја теби његов посао приказах, а ти рече јопет: „Ја идем сада у Скадар е хаерли нови паша доша и ја ћу о томе у Скадар зборити, и у здравље честитога цара и његова већила све ће добро бити.“ Ти из Скадра дође и мене лијепо посла и о добру, али спушки забит откако је из Скадра доша, јошт се више с миром подругује, који би био од више користи Спужу но икоме. Утолико они његов човјек те бјеше заустављен на Ријеку утече, а они у кога бјеше заустављен мене се бјеше у своју главу потфатио да га пуштити неће. Како виђе е Хасана није, помисли у себе да ће своју главу за Хасана дати, подиже потом за њим и уфати га и доведе на први конак и изгубише Хасана срамотно, поцрнио им образ. И буди истинито увјерен, мој пријатељу, да им није жалост била која им је била прије тога неколика дана у кућу, да шћаху веома од мене грдни остати за ту непоштену ствар, и свакојако их шћах неколико резилити да ми дадоше неки главни људи. И знади добро, Спахија, да ја мојом вољом никада нећу мира чинити са Спужанима што ми се не би ти за њих потхватио, е знаш лијепо какви су они људи и какав је њихов забит човјек. А мојом вољом на њих се ни војска дизати неће, но је ето они, а ето њихови помеђачи, па како знају нека раде, а у које год доба ми се ти за њих потхватиш, ја сам у свако доба готов и са њима мир учинити и одговорити на твоје писмо од 28. априла, на које ти друго не одговарам до овога да је од моје стране мир тврди и пријатељство чисто, и да ће ово од моје стране задугу трајати, а надам се да ће и од твоје.

И да си здраво.

ХАСАН-БЕГУ РЕСУЛБЕГОВИЋУ

Вероватно прва половина августа 1842.

Хасан-бегу Ресулбеговићу, муселиму требињскоме, пријатељски поздрав.

Примио сам твоје два писма из којије сам разабра што ми пишеш. Што кажеш е се тамо гласи да сам ја прогласио да ће доћи људи од два цара да ми предаду Грахово, ја о томе никоме ни ријечи река нијесам, а људи царски али ће доћи али не доћи, ја за то не знам. Ако дођу како реку онако ћемо пристати, а ја не тражим нико ништа да ми придаје што није било црногорско и досад. Него сам писа Али-паши да сиђе у Дубровник да се састанемо и помиримо ако му је мир мио. Ја се надам што ја и он утврдимо да ниједнога цара људи поколебати то неће, и заиста мож и ти од твоје стране писати паши, ако он узради око мира колико и ја, да ћемо се помирити. А што ми пишеш да су толико зулума учинили ускоци Дробњацима откако је ови мир учињен, мене се чини да те то варају, а ја сам посла људе међу ускоцима и што буду узели преко мира наредио им да све поврате. А ако би се што од њи и утајало, оно што буде почисто узето преко мира све ће се повратити и они бити каштигани.

Ово писмо пошаљи Али-паши. И да си здраво.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 21. августа 1842.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Примио сам Ваше почтено писмо од 15^а августа, које ми је жалосну вијест донијело да се мој млади синовац, императорски паж Павел Петровић Његош, јошт 20^а маја ове године преставио. Овај тужни глас мене је сасвим поразио, па како и не би, кад оно што сам имао најдраже на свијету, то сам изгубио, јер с њим је сарањена јединствена надежда његове куће, његовог стрица, а и самога отечества. Како сам за мене овај жалосни глас примио, ја би одма поспјешио дужност родствену учинити – упутити се к гробу да га загрлим и над њим се исплачем, у којему је моје младо сунце зашло, мој ангел почива, којег сам љубио више него самог себе, и у којему је погребен онај на којег сам највише надежде зидао за будућу срећу његова отечества и мене тужна, – ја би, велим, поспјешио ту дужност учинити да се не бојим да мој полазак не би што противан био мојему милостивоме покровитељу, зато молим Ваше Високоблагородије да изволите извијестити се од Вашег началства и мени колико је могуће скорије јавити могу ли ја тај жалосни пут предузети или не.

С отмјеним високопочитанијем и преданости чест имам бити

Вашег Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ

Цетиње, 18. септембра 1842.

Од нас etc. мојему побратиму Али-паши Ризванбеговићу, везиру херцеговачкоме и кавалјеру турскога цара, пријатељски поздрав.

Дајем ти на знање како сам хвала Богу здраво доша, а надам се на исти начин да си и ти. Послијед нашега сретњега састанка и гласите љубави ја сам све мислио како би теби хатар начинио и у дугоме нашем разговору у Дубровнику чух једном од тебе да су Бањани твој зијамет, а кад су они твој зијамет, мене није мило да пусти леже и да теби штета стога бива, јербо послјије наше љубави рад би ти био у свачему напредак и корист, па зато сам сад и наумио вратити Бањане на њихове куће, јере знам да ћу теби, мој пријатељу, с тијем велику љубав и хатар учинити. Али с истијем начином да опростиш свакоме што је ко учинио и да им Васиљ и Раде буду главари, како што су и досада били. А и за друго се ја на тебе надам и знам да ћеш им лијепи и лаки начин од свашта учинити, него како ово писмо примиш, отпрати Аџи-Алибега и оне Никшиће које си на крајину забиљежио у Клобук, а ја ћу од ове банде Стефана Вукотића и Јока Петровића, а изисти ће и војвода Јаков и Раде и Васиљ да се састану и да ту углаве када ће се вратити и како. Ја сам ево данас отпратио људе пут крајине морачке да тај крај уреде, да од њега не бива никакве главобоље ни мени ни теби, него и ти нареди послјијед овога састанка код Грахова, нека и твоји људи изиду да Колашин уређују и да се с нашим људима састану и ако буде од потребе, да једни другијема помогну. Друго нејмам ништа него тебе и твоју ћецу поздравити љубезно и увјерити те у моје истинито пријатељство.

Да си здраво и весело и отпиши ми на ово писмо одма у који ће дан твоји људи доћи у Клобук да ја моје отпратим.

Ј. А. ТУРСКОМ

Цетиње, 28. септембра 1842.

Ваше Високопревосходитељство,

Почтено Ваше писмо од 30^а септ. по рим. имао сам чест примити, из којег са удовољствијем видим да је Његовом Величеству императору аустријском благоугодно било дозволити да се посредством суда од кметова ријеше све разлике између аустријски подајника и Црногораца. Ја то сматрам као нови и особити знак монаршескога благоволенија како спрема аустријски житеља тако и спрема Црногораца, јер доиста тим начином може остати утемељено сад суштествујуће узајамно добро погранично согласије.

По овом предмету с Вама договорити се ја сам готов кад год Вама угодно буде, а најљепша би за то сада била згода, ако Ви допратите Његово императорско Височество ерцхерцога Франца Карла у Котор, где ћу и ја поздравити га имати чест.

С чувством искренога почитанија и преданости чест имам бити

Вашега Високопревосходитељства
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ЦРНОГОРЦИМА И БРЂАНИМА

Вероватно септембра 1842.

Од нас Петра Петровића, владике црногорскога и брдскога и кавалијера рускога цара, свему народу црногорскоме и брдскоме који граничи с Херцеговином објавленије и поздрав.

Послијед дугога зла и крвопролића, које је било међу нама и Турцима херцеговачкијема, ја и Али-паша, везир херцеговачки, састадосмо се у Дубровнику, око свашта се лијепо разговорисмо и међу собом мир и јако пријатељство утврдисмо. Ради тога даје се на знање вама који сте на граници херцеговачкој да не би који задио чоека који је под власт Али-пашину, јербо знадите добро ко би икаква зла учинио на граници везира херцеговачкога, та нека држи да га чини мени и да му мјеста у мојој земљи бити неће. Тако знадите и да сте здраво.

Ј. А. ТУРСКОМ

Цетиње, 4. децембра 1842.

Ваше Високопревосходитељство,

Милостиви Господине,

Драгоцјено Ваше писмо од 25^а рим. новембра № 2796 и при истоме предложеније о установленију суда од кметства имао сам чест примити.

Вниматељно расудивши о цијелом садржанију претпохваљенога предложенија и примјенивши га к личнима и мјеснима опстојатељствама овога народа, не налазим да би од моје стране могуће било без икакве у њему премјене да се установи такви суд од кметства, који би кадар био занимати се непрекидно до свршетка дојакошњи свију цивилни распри налазећи се између аустријски поданика и црногорски житеља, зашто у таквом случају страна црногорски житеља не би у стању била трошком издржавати своје кметове који би се за то све време у аустријској држави бавили, будући да би такви суд од кметства морао одвећ дуго трајати, па и при свем том једва би могао докучити своју цијељ.

За потврђење мога мњенија навести ћу само ово.

1°. Зајмодавац или дужник могао би за све време трајања таковога суда од кметства не налазити се у свом отечеству; дакле, таково дјело остало би ни почето ни свршено.

2°. Могло би се десити да обични суд аустријски или црногорски за време тога суда од кметова и не буде признао јошт никога за праве и законите насљеднике умршега буди каквога зајмодавца или дужника; дакле, и таково дјело остало би некончено.

3°. Могло би се те лако догодити да се и ново учињене вересије појаве, којима би срок изишао пре него што се исти суд од кметства разметне: сљедоватељно, требало би и те свршавати, а међутим могле би се све нове и нове појављивати. У противном пак случају остаје опет распри недокончани.

4°. Свако лице од којег се што тражи безусловно требало би да се подвргне суду од кметства, иначе, разумије се само и по себи, свагда ће дужник који не мисли и без свакога суда чесно подмирити свој дуг, волити притећи својима обичнима судовима, код који ће се парница на дуже време растећи; а јединствено због растезања парница код обичних судова и ради се да се распре окончавају посредством суда од кметства.

Кад сам ја прошле године у Котору бавећи се учинио предложеније о кметству, намјера

је моја била и у њему изражена: не само дојакошње него и унапред које би се год распре догодиле између аустријски поданика и између Црногораца да се све посредством суда од кметова кончавају и да свак без изјатија који би позван био на суд таквога кметства мора пристати на то; но, видећи сад да то аустријски закони не допушћају, зато и не види ми се нужно да поради тога долази у Котор г-н Грије де Ронсе, царски савјетник, зашто би се готово тијем прије ничему него чему помогло.

С чувствима отмјенога високопочитанија и преданости чест имам бити

Вашега Високопревосходитељства,
Милостивога Господина
покорњејши слуга
владика черногорски
П. П. Његош

Ј. А. ТУРСКОМ

Цетиње, 23. јуна 1843.

Ваше Високопревосходитељство,
Милостиви Господине,

За знак мојега пријатељства и одличнога уваженија к Вашој особи пошиљем Вам на дар једнога од мојих хатова који се назива *Гавран*. Ови је хат био онога у свој Босни и Албанији турскога у садашње вријеме најславнијега витеза Смаил-аге Ченгића, па кад су овога Црногорци прије 2 године дана посјекли, узет му је хат испред његова шатора. Гавран је коњ млад, пунан огња и тако згодан да је управо весело на њему јашити. Примите дакле, Високопревосходитељни Господине, овај мали дар за знак највећег уваженија с којијем Вам га подноси Ваш срдечни пријатељ и покорњејши слуга

владика црногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 29. јула 1843.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Одавно би Вам писао о стварима нашијема и Али-пашинима, али нијесам имао што докле виђу што ће се из тога родити. Ви знате каква је погодба лани међу нама у Дубровник била. Ја сам и онда готово знао, а сад виђу да оно није ништа било осим једна лаж с његове стране. Послијед, пошто је примио одговор из Цариграда, писао ми је једно писмо у којему ништа друго казао није него што ме опоменуо да сам на царској земљи поданик отомански. Наравна ствар да сам се ја том његовом будалаштином, иако ме је увриједила, насмијао, па видећи и он сам да сам се ја тијем подругао, почело се опет зборити о нашем састанку негђе на наше границе. По кратком времену како је у народ изишла ријеч о састанку, почела су се откривати злоумишљенија турска да намјеравају мене на састанку убити пошто их стало да стало. Утом дође вријеме и од састанка и ја пођем у Острог, а они некизи дођу у Никшиће. Цијелијех 5 дана варали су ме и чекао сам их када ће изисти на састанку к мени, док ево ти их шести дан ће иду, но та исти дан, мало прије него што ће они доћи, мени се да чрез једнога пријатеља открити све њихово зло намјереније, зато их и не пустим к себе, нити хћенем с њима станка чинити, јер знам да ни о чему другоме варалице не раде него да плету мрежу да у њу мене ухвате. Црногорци, који су чули шта Турци раде, и они су се о злу турскоме договарали, па кад виде да ја Турке к себи не примам, онда они те су око мене били и другијех неколико људи од оближњега села скоче на оружје, да оне Турке исијеку. Ја сам се свакојако старао да те ствари било не би и половину Турака учинио сам спасти, а 9 или 10 од њих близу саме границе исијеку Црногорци.

Три пута смо ми досада мир чинили с пријеварнијем везиром херцеговачкијем, и сва три пута је нас на миру преварио: једном нам је посјекао три чобана и узео око хиљаду оваца, другом посјекао је тројицу, трећом знате колико зла учини када Граховљане на мир пороби, посијече и поплијени, па ни за једну од ове три није нам удовлетворенија дао, и ова му четврта за руком не изиде. Ви, који сте близу граница и као консул нашега покровитеља, и сами све ове пријеваре готово знате као и ја. Ја оволико постављам себе у дужност Вама објавити, молећи Вас да доведете ово до знања Вашег началства и да га увјерите од моје стране да са злијема и пријеварнијема Турцима од Босне и Арбаније никако није могуће имати мира ни доброга споразумјенија, нити ће се моћи

мир у ове крајине међу нама и Турцима никако установити приђе него би посланици од двора рускога и турскога међу нама мир утврдили.

Ово Вам објављујући, с отмјеним високопочитанијем и преданости чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 12. августа 1843.

Милостиви Господине,

Драго Вас поздрављам са свом Вашом благородном фамилијом.

Знам да Вас много интересује знати што се међу нама и Турцима ради, али Ви немам што важнога писати, само [су] ту неки дан једно 1000 Арбанаса ударили на једно наше погранично сеоце у коме се не броји но 30 кућах, зажде двије сионице и једну кућу, која је исто тако сламом била покривена, но оно сеоце с помоћу једнога другога ништа мањег изаждену Арбанасе из села. Ту 40 Арбанаса падне мртвијех и рањенијех, а од нашијех никакав не буде мртав, но 5-6 рањенијех. Овако су ме увјерили они, по овдашњему обичају, који су неколико глава арбанашкијех донијели овамо.

Ми смо у рат са свијема Турцима окол нас, како готово свагда што смо. Они су вазда сложни на наше зло, и Бошњаци и Арбанаси. Веома ми је за чудо, Господине, да би многи људи радији да су Турци и ови пут, како много пута, преварили Црногорце, него ли е су Црногорци својијема варалицама зајам вратили. Чудо ми је да људи кажу да су Црногорци противу права народнијех сада поступили, а нико не каже да је Али-паша противу права народнијех поступио када моје посланике похвата, три на колац наби, а три [и] по године у синџир држа, и за друге многе невјере које је учинио мојијема крајинама, а и сада, да су преварили мене и моје Црногорце, за то не би нико ни ријечи рекао, но би све ћутањем прошло, како што је пролазило и ово до данас што је нама чинио. У нас је обичај који се у ови народ у закон обратио: којом мјером ко нама зајми, оном истом да му зајам повратимо. Да нијесмо зло са злом предусретали, давно би се на ову гору турска џамија поперила и ова шака Славјана своје име изгубила. – Истина да је мучно водити рат 100.000 народа црногорскога са 2 милиона Бошњака и Арбанаса, а особито у данашње вријеме када им правитељство цариградско сваку нужну помоћ у избобилију противу нас даје. Може бити да ће казати ко да ово овако није, али ја најбоље знам који сваки дан то очима виђу.

Дуже немам времена писати Вам, а имао би шта доста, али како би што изнова било, објавићу Вам, молећи Вас да и Ви мене како својему пријатељу што бисте чули објавите.

Молим Вас узмите од тије динара оне 700 рубаља те намирите рускога генерала за

мојега братучеда Георгија, а он ће овамо платити.
Впрочем драго Вас поздрављам.

Ваш искрени пријатељ и слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Котор, 24. септембра 1843.

Ваше Високоблагородије,

Постављам у дужност себе објавити Вама да сам јучер 23^г септ. благополучно се повратио из Грахова пошто смо с Турцима премирје учинили, и у идући четвртак послаћу ја мојега секретара Милаковича и Али-паша једнога чиновника у Каstellнови да се саставе и трактатом мир учине Херцеговином и Црном Гором, од кога ћу трактата, како се начини, копију Вама отпрати. Ви сте куриозни знати шта је међу нама и Турцима било на Грахову. Турака је по чистима извјестијама било од 12000 до 15000, Црногорацах најпре је било 4000 до 4500, но како везир скадарски и Арбанија почне ударати на погранична њима наша селенија, ја будем принуђен отпрати 1500 људих по граници арбанашкој да останове везира скадарског, који је сам предводителствовао Арбанасе. Херцеговци, како су чули да им помага везир скадарски (како што је обичајно да увек Арбанаси Херцеговцима помажу, а они њима у подобне случаје), посоколе се Херцеговци и почну излазити гомилама у предјел граховски. Ја нисам хтјео пуштати да се учини сраженије на граници турској, него смо све чекали да се нашему логору повуче поближе, да се снажније с њим побију; по 500 до 600 људи пуштавао сам, те су се с Турцима неколико пута ударали, но не гледајући на превосходство Турака, они нису, слава Богу, успјеха имали, како сами чујете, нити су смјели уљести у равнину граховску до 16^{га} септ. прошастога. А овај дан ударе около 1000 кавалерије турске и проспе се равнином граховском, наше два посјеку и неколицину ране, но послије неколико сахати буду принуђени с Грахова с бјекством повратити се, носећи собом неколико мртвијех и рањенијех, и оставивши на мјесту сраженија неколико мртвих коња. Док ево ти сјутрадан више кавалерије но први дан и од 4000 до 5000 пјешаца, и ударе сасвим зором на наше крило лијево. Од нашијех до 800 људи више није било, али су имали позицију добру: четири сахата су Херцеговци са свом силом на њих ударали да их изгнају из њихових засједа, но су ови храбро држали своје мјесто, нису пуштили да Турци ни наручије сламе запале. Наше десно крило, којим су сенатори предводителствовали, није се могло с једнога мјеста кренути, јербо се на њиховом мјесту највиши напор турски чекао. Но пред сами вечер пође наши 100^{на} другак, који су били у резерву на помоћ лијевоме крилу. У то исто вријеме Турци будупринуђени бјежати, а ови наши пожену до близу крјепости клобучке. У томе сраженију погине много Тураках и коњах, и рањенијех много буде људи и коња, и наши

нађу неколико оружија и фишеках на мјесту сраженија, које су Турци побачали, и наших тек неколико буде рањено. У све ове бојеве које смо имали с Херцеговцима било је нашијех 11 мртвих и около 20 рањено, Тураках је погинуло и ранило се около 150 људих и узето им у ове бојеве 60 коњах, а толико их има мртви. Ово научи Херцеговце те не смедоше са свом силом на нас ударити. И послјед ови покушенија почнемо се преписивати ја и Али-паша и војске наше раздвојимо. У овом случају Аустрија се показала спрема нас и биједни Граховљанах великодушно и благородно, за које ћу јој ја за свагда остати признателан.

С одличним почитанијем и уваженијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија
покорњејши слуга
владика черногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње 24. октобра 1843.

Високоблагородни Господине,

Знам да сте љубопитни знати почисто што се догодило међу нама и Турцима од Арбаније у оно време када сам се ја бавио на Грахову. Оппростите ми јер Вам нисам могао досада објавити, будући нешто зањат пословима, а нешто док дознам праву истину да Вам пишем. Албанци, заклети наши непријатељи, како су чули да се везир херцеговачки дигао с војском на нас и да сам ја пошао и одвео Црногорце противу њега, 1^а септембра ударе на погранично наше племе Пипере су три стране око 8000 Турака, но послвије дугога боја притрчи у помоћ капетан мартиницки су 50 друга. Тај мах обрете Турци плећа, мислећи да виша помоћ Пиперима дође и наши их пожену до у Подгорицу. С наше стране било је 12 људи рањени и мртви, а с турске преко 80. Истина је да су Турци неколико штете учинили у пољу од жита и сијена пиперска, него су и наши у пољу турска сијена попалили и многе винограде турске иштетили. У овоме боју буду Арбанаси грдно посрамљени.

Шеснаестога истога мјесеца ударе Турци на остров наш Врањину, којих је било числом 12000 и које је предводителствовао сам паша скадарски. Војска удари на Врањину, једна прегази од турске стране, јербо је у то време вода јако била спличала од суше, а друга дође језером у лађе. Лађах је било војени турски с топовима 15, а без топова од 50 до 60. Један се дан цио бише и Турци не могаше ништа учинити, само што блокираше својом флотилом Врањину, те јој у помоћ од Црногораца нико доћи не мога. А у Врањину је тако мало число било наши да се нису могли турској сили одржати. У све ово време с турске стране грмјели су топови турски и лећеле бумбе противу Врањине, а највише против моје куле, која је била на један особити камен у води, и у којој је било затворено 25 људи: они су се храбро бранили и много Турака око себе убили, али залуду. Водом није им могао нико у помоћ притрчати од турске флотиле и топова. Турци кулу опашу, која је незгодно за бој била направљена, пробију јој зид гвозденима полугама док отворе јаму унутра у кулу и почну у кулу убачати бумбе: 7 Црногораца погину на мјесто, а 18 рањени и испечени од бумба похватају Турци. Тај исти дан кад освоје кулу на Лесендру ударе Турци на Врањину. Они су се и тај дан бранили и не могу им Турци никако одољети, но како се смрачи, видећи да не могу ништа учинити но сви изгинути, навезу се у своје мале чунове и између турске флотиле утеку тврдој земљи црногорској. Ови исти те су утекли, којих је било 200, на

њих сви Црногорци пљују и постали су предметом посмјејанија у свој Црној Гори, јер ту не изгибоше сви, али шта ће учинити двојица противу стотина, или 200 људи противу 10000–12000.

Седамнаести истога мјесеца опалише Турци село Врањину, у којему је било око 30 до 40 кућа, куће све до темеља разуре. Нашијех буде око 60 људи мртви и рањени и ухваћени на Лесендро и на Врањину. Турака је и више три пута толико било мртви и рањени, али све исто Турци осташе побједитељи на овоме маломе острову.

Деветнаести истога мјесеца дигне се паша скадарски са свом том војском с којом је Врањину похарао и повуче са собом бумбе и топове. Топови су му неки јаки, до 12 фунти кугла потеже. Учини оков под наше село Додоше и почне топовима и бумбама гађати село, али на село не смједне ударити, јер сухијем могаху наши у помоћ притрчати Додошанима; но послѣје једно два сахата окупе се наши до 1000 на Додоше и побију се с Турцима. Турци плећа обрете и побјегну, а наши их поћерају док и доћерају до фортице жабљачке, која није но по сахата пута далеко од села Додоша. Турака је ту много погинуло, али управо не знам колико. Ови исти дан разбјеже се војска турска, а паша пође у Скадар.

Турци јошт стоје флотилом око Врањине, на Лесендру их има око 4 до 5 стотина од војника, који су на царску плату: имају неколико топова украј себе и граде фортицу на Лесендру. Ми флотиле немамо с топовима, а сухим се до њих доћи не може, а топова добри немамо, али колико узможемо и како узможемо, с њим ћемо се ћерати доклен гођ ови островак оставе. И ако је мали, ал' је нама у њему велика штета.

Молим Вас да ово доведете до свједјенија Вашег начелства. С чувством мојега к Вам високопочитанија и преданости чест имам бити

Вашега Високоблагородија
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

Цетиње, 27. октобра 1843.

Ваша Свјетлост,

О како ми је добро дошло твоје писмо од 27^а септембра ове године! Општа народа српскога радост моја је радост. Славна и бесмртна дјела Карађорђа одушевљаваће Србе довијека. Твоје је, срећни и драги књаже, народу српскоме ступање на престол књажески празник најдражи њиховим душама без искљученија цијеломе Српству од малога до великога, а мени драже и милије од иједног српскога сина. Божије су судбе неисповиједиме. Његова је правда над твојом главом књажеском заблистала за срећу и славу цијела Српства.

Препоручујући се и унапријед твојој благонаклоности и пријатељству, чест имам назвати се

Ваше Свјетлости

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 19. новембра 1843.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Знам да Вас интересира знати шта се догађа сад на нашим границама, па зато и не пропуштам извијестити Вас о томе.

Да сам с везиром херцеговачким поновио и утврдио мир, то сам Вам соопштио јошт у мом писму б^{га} овога мјесеца под № 67, и какогод што сам рад да тај мир остаје ненарушим и вјечан, тако би желио учинити мир и с пашом скадарским, но овога не само што није била жеља да се међу нама мир учини, него је јошт преварним начином завладао црногорским малим островом, зовомим Лесендро. Сва средства у мојој власти стојећа ја сам употребљавао и употребљавам како би тај остров опет освојио од Турака, но признати морам да засад никакве прилике није, јер Турци довели су 15 с топовима снабђевени бродова и преко 40 превозни лађа, па с првима свуд унаоколо чувају га и бране од нападенија наших, а с другима промјењују и поткрепљују своју војску на њему. Истина и ми смо наперили два топа, те тучемо укрепљенија која су Турци на поменутом острову начинили, но будући да су наши топови стари и рђави, а к томе ни зрна не имајући доста, па и што их је нису од калибра, зато и не можемо имати жељнога успеха, али при свем том барем узнемирујемо непријатеље, па и штете им понешто чинимо. Да ми којом срећом имамо неколико бродића с топовима, те би Турци давно чистац с Лесендра, или барем да паша скадарски ту војну на свој трошак води, и тако би Лесендро досад наш опет био. Обаче види се да је то посао саме Порте. Тим се пак јасније види да је то управо њен посао што су и сами Албанесци преко нашег сердара ријечнога и војводе цеклинскога, кад су се ови с њима на разговор састали, чинили ми од стране Порте предложенија и обећања, шта мислите какова? – Да ће Порта мени онаква иста права и одличија дати којима је негда она бившега српскога књаза Милоша подарила. Но то су предложенија и обећања заваривајућа, која су кадра опсјенити само онога који при својој сопственој ползи и угодности општим благом жртвује, али никад онога који у срећи свога народа тражи и налази своју сопствену срећу. Не гледајући пак ни на силу и опсјену непријатељску, ни на слаба средства којима би кадар био надвластити непријатеља, ипак увјерен сам, полагајући моју надежду на Бога и на покровитеља нашега, да ћу с помоћу

њиховом и храброшћу Црногораца свагда тријумфирати над враги.

Молећи Вас да бисте изволили о овом увједомити и Ваше началство, с отмјеним високопочитанијем и преданости чест имај бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ

Цетиње, 27. децембра 1843.

Поодавно нијесам био у Беч, па зато овијех дана полазим да се мало проходам и надам се, ако Бог да здравље, да ћу се вратити у Црну Гору до два до три мјесеца дана, и мислим да ћу наћи ствари на граници између Црне Горе и Херцеговине у лијепом начину и слоги, зашто знам да ко отуда најмању рђаву работу учини Црногорцу да ћеш га ти кастигати. А ако Црногорац што ружно коме отуда уради, кастигаће га Сенат и мој брат Перо, који за ово вријеме остаје на мјесто моје. И све што би ти требало да за штогод пишеш мени, пиши моме брату и Сенату. Они ће ти све учинити исто тако колико и какогод би ти и ја учинио.

Објављујући ти ово као мом правом пријатељу, желим ти од Бога здравље.

АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ

Вероватно 1843.

Од мене Петра Петровића, владике црногорскога и кавалера цара рускога, љубезни поздрав побратиму Али-паши, кавалеру цара турскога и везиру све Херцеговине.

Пишем ти само да знаш како примих твоје писмо да желиш да би се на комшилуку уздржао мир међу мојим и твојим људма, и да зла буду резил. Ја ти се чудим што збориш, јер не твориш као што збориш. Како смо у Дубровнику уговорили, ја онако и држим, и не дам никаквоме херцеговачкоме ускоку у моју земљу, а ти, пошто намести пандуре, допуштио си им да правим Црногорцима сијеку главе и да ударају на чобане, те их убијају и одгоне пљенове, и раји свака зулума и безакоња чине што никад тако, а ти их јошт дариваш кад ти црногорску главу доносе. Је ли се игђе у свијету чуло да једна страна држи мир и вјеру, а друга да на миру газу вјеру и све што хоће да ради? Ја држим оно што смо уговорили, а ти, ако оћеш, стави по паланкама поштене а не ајдучке људе, који неће јадну фукару прштити. Оваквим се начином може мир обновити међу нама, ако оћеш, а не друкчије. Сад ми отпиши како мислиш на нове пандуре.

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

Беч, 2. фебруара 1844.

Ваша Свјетлост,

Ево већ неколико дана да сам дошао у Вијену и не пропуштам ови пријатни случај да Вас драго и свесрдно поздравим. Откако сам овде дошао већ је неколико пута био код мене г-н Вук Караџић, жалећи ми се како му је оно пензије што му је давала Србија укинута. Сматрајући ја његове заслуге литературне на ползу нашега народа, пак и његово положеније у ком се налази; с друге пак стране уздајући се у Ваше српско чисто и неразрушимо пријатељство к мени, ја сам истоме г-ну Караџићу обрекао да ћу Вас о том молити и штовише, колико су моје надежде и љубав к Вама неограничене, ја сам горепоменутога увјерио да по мојему писму који дан очекива Ваше милостиво решеније којим ћете му пређашњу пензију унапред предужавати и оно што му је од ње заустављено досада отправити и тијем њега старца утјешити, а Вашег душома преданог пријатеља задужити. Што се пак њега тиче, иако га је стање принуђавало те се неколико противне нама стране придржавао, али будите тврдо и истинито увјерени да ће посада бити Ваш душом и срцем предани. Какав ће то Србин бити који неће Вас љубити?

Опростите смјелости онога који је Вас свагда пламтећом душом љубио, а сад више но икада.

Ваше Свјетлости
искрени и предани пријатељ и слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ХАНИБАЛУ ВУЈИЋУ

8. марта 1844.

Црна Гора је слободна и независна земља, у којој се поштују свачија права и свачија личност. На основу тог принципа у њој честити људи могу уживати ријетку слободу, потпун мир и опште поштовање, и ту људи могу живјети угодно с далеко мање средстава него што је то потребно у другим земљама.

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

6. априла 1844.

Дајем ти на знање како [сам] за неке своје послове ову годину био до Беча, и тамо сам добио наредбу да са свакијем у миру сједим; ако [би] ме ко и напануо, да за то оружјем никакве освете не чиним. Такођер се исто надам да си и ти наредбу добио или ћеш је скоријем временом добити да ове наше крајеве смиримо. Него утолико, ако ти није досада заповјед дошла, нареди и ти са твоје стране, како што сам и ја с моје, да се зла по границама не догађају, а за ово око шта се не можемо погодити, како рекну старији онако ће и бити.

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

17. априла 1844.

Примио сам твоје писмо од 14. априла ове године, из којег све видим што ми пишеш. Откако заповједам међу овим народом јошт никада нијесам једнога чојека, не Турчина не кога другога, на вјеру преварио, нити мојом вољом ником каква зла учинио, а од зла сам се бранио ја како што од давног времена су и моји стари. И да су хоћели турски главари који су око Црне Горе, како што сам ја хтио, не би никаква зла нигђе у ове крајеве било, но би био мир међу Турцима и Црногорцима, како што је мир међу Црногорцима и Ђесаровцима. Али, Осман-паша, ти знаш зликовце турске који својега цара не слушају, него свако зло које им до руке дође раде. Граничећи ја с подобријема људма нијесам могао да се од њих не браним. Истина да су и Црногорци често путах за осветити се подобно Турцима чинили; него што год је мени до руке дошло, ја сам то поправља. Ја сам много пута Црногорцима робље турско отимао, обдарива робље даровима и враћа га својим кућама, како нпр. диздара жабљачкога са свијема његовијема и проче. Ово ће теби сваки поштени од тога краја казати да сам ја то чинио који неће лагати.

Шта сам ја тебе ланих учинио и је ли Црна Гора с пашалуком скадарским у миру била? А ти, како чу да мене дома није, преко мира опали оне 20 рибарскијех кућах у Врањину и намјести око ње лађе и топове царске. Ухватио си 10–15 старацах и богаљах на њу, те их и данас мукама мучиш. Ти знаш и сам лијепо да ништа од овога што си учинио није право, и ја, сматрајући тебе како намјесника царскога у Албанији, знам да се за такве послове хвата не би да те нијесу Албанаси окренули. Што ли кажеш да се ове наше ствари не могу писмом свршити, но да пошљем 2–3 чојека к теби, ти знаш лијепо Црногорци, који готово нигда из својих гора не излазе, они не знаду оне начине како треба о тијема пословима зборити, но ако те каил миру, како што је мене, макни ми се из овога ништавога острова те си га ланијех узео, па је мир међу нама готов и да се народ помијеша. Нећеш ли се ни маћи, ја свакојак задијеват никога нећу, но ћу чинити како су ми рекли старији и чекати удовлетворенија од блистатељне Порте отоманске. А ти, ако желиш, како што ја желим, да све у мир и у ред стане по границама, пошљи к мени Хамзагу Казаза. Он је и прије код мене био, овђе му је доћи исто као и у своју кућу. Ако ли би ко што почео зборити тако или онако, а ти пошљи једнога коџобашу до мене да се разговоримо, може утолико бити лако и да се сложимо, ако ти ушћенеш ка ја. Што се пак тиче за Додошане, они се више пружавати неће орањем него што су ових година.

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

24. априла 1844.

Примио сам твоје писмо од 21. априла, у којем много којешта смијешнога виђу. Ти спомињеш аге и дрваре турске да сам ја ланијех побио, а не спомињеш главаре и чобане црногорске који су од Тураках погинули. То тако и бива да се у туђем оку и длака види, а у својему ни брвно не види се.

Свак зна да су ланих Бошњаци на Планиницу против моје воље погинули, али ништа друго није било него су панули у ону јаму коју су за друге копали.

Што кажеш да не пуштајеш царске земље ни прст, ја царско не тражим ништа, нити ћу тражити, но ја знам царе и царске земље уважавати како се пристоји, а ни своје, чуо си, нијесмо никоме пуштавали лако.

Црногорци, да су ланих дома били и да није мир с Арбанијом био, ја и ти не бисмо се мразили, нити би ти војске никакве на Врањину дизао, ја то чисто знам. Него сврх свега тога ја никога у моја писма никада нијесам увриједио, па нећу ни тебе.

Што се тиче за пошиљање људих и с једне стране и с друге око мира, кад ми се не хоћеш маћи с тога камена и с те воде, немамо их рашта пошиљати један другоме, него ја, како сам ти у оба моја писма писао, знади чисто да хоћу у миру од свакога сјеђети ко шћене од мене и чекати рјешеније од старијех, по којему ми се ред владати.

И буди здраво и весело, мој пријатељу.

АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ

6. маја 1844.

Примио сам твоје драго писмо, једно и друго. Што се тиче ускока, надам се да ће им се турити запт да не смију ни у чије ништа таћи, а за ово што буду досад учинили преко овога мира наредио сам капетанима морачкијема да се саставе с твојим чоеком који је у Дробњаке и да све једни другијема поврате, и од тога краја надам се да неће ни мене ни тебе глава бољети, но да је и теби препоручено, мој драги пријатељу, немој да ко какво зло ускоцима учини.

Што се тиче Цуца, ја сам послао сердара цетињскога с дружином у Цуце да свеколико врате те су узели са Никшића који су погинули и да их жестоко оглобе, а за њиову злу освету шта ћу ти дуље причати. Али-пашо, ти знаш лијепо као и ја несрећну работу, освету наших крајева, али заисто да нијесу они погани ускоци посјекли кнеза њиова, Цуци не би смјели ни у што ргнути.

Што ћу ти се фалити, што се рече „туђему се пофали, а својему право кажи“, ја Цуцу нијесам кадар за ту ствар мушкетати ниједнога приђе но би ти мушкетао оне који су кнеза цуцкога посјекли. А како би ти њих мушкетао, вјера и Бог и ја би арамбаше од ове чете цуцке мушкетао пошто стало да стало, и како би се кривци мушкетали, када би тврди мир по граници свуда био. Но било како било, мал ће се никшићки из Цуца врнути, и ја и ти пријатељи за свагда остати.

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

7. маја 1844.

Управо сам примио твоје драго писмо од 3. маја, из којег сам почисто разоброа све што ми пишеш. Доиста не могу да ти се неколико за неке ствари не чудим у ово писмо.

Што кажеш да су моји људи једног Жабљачанина убили и двојицу ранили на својима њивама ђе су орали, познато је свој крајини, и мојој и твојој, да, откако сам ја из Беча дошао, није се ни једнога Црногорца кренуло противу Турчина или христјанина Арбанаса кога да му зло учини. А напротив тога твоји топови сваки дан противу Црногораца пуцају, и тај исти дан кад је тај Жабљачанин погинуо цијели су дан пуцали топови противу Црногораца, који су своје њиве орали, па је истрчао гарнизон жабљачки и на наше неколицину ударио, а наши, ти чисто знаш како ја, да никога не задјавају. Ја се веома овоме немиру чудим.

Чуо си јучер што су учинили неки твоји људи који су посјекли на кумство двојицу од мојије[x]. Ја знам да ти за то знавао нијеси, но да је то њихов угурсузлук, али се све опет доводи до тебе како су твоји људи.

А што ми пишеш да би много лијепо било да ти једнога мудрога и вјернога човјека пошљем, вјеруј ми почисто, Осман-пашо, да ја човјека од тога посла немам, а доиста да га имам, бих ти га послао. А да ти опет пошљем онога који не би за та поса био, то ми стидно долази. Него што ћемо дуљити работу: смири ово, а можеш лако; макни ми се из тога шкоља да се поврате у њем ови 20 сирромаха да направе по једну колибу, и штогод усију и улове да се хране, да не досађују некијема Црногорцима и мени на капију. Ту ствари није око шта говоримо, знаш и ти чисто.

Ја ти ово писмо шиљем преко Лесендре, а ти мени, ако ћеш што писати, пошљи ми преко Жабљака у Додоше на Мрђена Савићева.

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

12. маја 1844.

Виђу у твоје писмо од 9. маја што ми пишеш. Што ми велиш е си разумио да сам по сиротињи подијелио нечесово кремене, да их приправљам бојаги да су готови, што ће сиротињи кремене? Сиротињи хљеб треба да се храни и ја сам многијема хљеба давао који га немају, а кремене никоме.

Што ми се фалиш е си подијелио твојој сиротињи прах да нас дочекају пријатељски, ада међер ти имаш су чим, умио би се добро фалити, зашто у твоја писма ја не виђу ништа ниједном до чесове смијешне фале и измишленијех. Него како год пишеш, буди увјерен, мој драги пријатељу, да од моје стране нико никога не смије зађести. А ко дође да њих напада, то се зна да ће се бранити, и буди увјерен, да хоћеш ти ка ја, да нико никог у овај вакат не би задио, но би све на рахат сјеђело.

Ј. А. ТУРСКОМ

Цетиње, 18. маја 1844.

Ваше Високопревосходитељство,
Милостиви Господине,

С особитим удовољствијем имао сам чест получити Ваш високопочитајем лист од 21. (9) маја, којим сте благоволили увједомити ме да се већ предузела дипломатическа радња да Турци острове Врањину и Лесендро, прошле године од нас пријеваром узете, очисте. Ја почитујем себи за дужност принети моју најчувствитељнију благодарност правитељству аустријском у то што оно великодушно узима учестије у судбу овога народа и стара се водворити мир и срећу у ове крајеве.

Што се пак тиче мога владања на граници спрема Турске, то Ваше Високопревосходитељство можете увјерити цесаро-краљевски свијетли двор да ћу ја, докле сам год жив, све то сљедовати по оној стази коју ми указују два велика и могућа двора, нити ћу се, сохрани Боже, упуштати у оно што што би њима противно било, обаче свакоме је познато добро дивља нарав и крвожедност злих Турака босанскијех и албанскије спрема христијана, а најпаче спрема Црногораца. Више пута ја сам Турке нудио миром, но јесу ли они то знали уважити? Напротив тога, они су то свагде сматрали као неку слабост с моје стране, премда су се овог свог преварнога мњенија често сјећали. Они су свакоме злу били почетак, а почевши једно зло, наравно да су многа за њим сљедовала, а њима је мир како год и нама од потребе, јер би мир дао спокојни живот овијема крајевима, у које би доста прилично и трговина процвјетала. Па ово се јошт може постићи ако се не допушти да њихова зла ћуд одржи врх, тј. ако се не допушти да им слободно буде свако зло почињати и продуживати у ове стране.

Ваше Високопревосходитељство, извјештавате ме да су наредбе паши скадарскоме дате набљудавати мир с нашом страном. Такођер ми је то исто дато на знање и од стране руске, но ја виђу овоме објавленију сасвијем противно поведеније реченога паше. Откако сам се год у своје отечество вратио, непрестано је војска паше скадарскога гађала топовима и бацала гранате с бродова и са сува на Црногорце, који су своју земљу работали, но неколико их је стотина готово сваки дан пуцало до 13. (25) овога мјесеца. О овој истини увјериће Вас цио народ црногорски, па и поданици аустријски који су прелазили у ову част Црне Горе и слушали их. Војска пашина 6^а маја убила је два Црногорца и једну Црногорку. Сљедујући вољи два велика двора, ја ником од

нашије дао нијесам да се у више зло с Албанезима упушта, него сам строге заповједи издао по граници да нико нема зађести Турчина, и могу Вас увјерити да неће од наше стране Турке нико зађести, а наравна је ствар, ако Турци узму плијен Црногорцима или посијеку главу, па их ови опазе, да ће трчати за Турцима и побити се с њима ђе се ухвате; – или ако би Турци скупили повише војске да запале село Црногорцима, то се зна да ће га ови бранити. Доводећи Вам то до знања и препоручујући се Вашем и даљем благоволенију, с чувствима отмјенога високопочитанија и преданости чест имам бити

Вашега Високопревосходитељства,
Милостивога Господина
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

1. јуна 1844.

Истина је цијела да су се красте појавиле у Црној Гори, али нијесу опасне. А што је гдјеко од њих умро, томе је узрок био што нијесу при тој болести знали поступати како што треба с болесницима. Да су пак зле ове красте, ја би одма спочетка о томе јавио Вам да бисте могли узети нужне мјере за предохранити тамошње житеље од њих. При свем том, за сачувати унапријед свој предјел од појавленија реченијех краста, учинили бисте љубов кад бисте изволили послати на Цетиње једнога љекара који би из различнијех нахија неколико дјеце писао од краста, па би посљед од њих и други Црногорци осталу дјецу могли писати.

ГАБРИЈЕЛУ ИВАЧИЋУ

23. јуна 1844.

Из почтенога Вашег писма од 30. римскога јунија видим да су неки Бајице узимали плијен Марковићима из Маина, но то нијесу били Бајице већ други сељани с Цетиња, које сам ја већ тражио и наћи ћу их, па и даћу их казнити за то њихово преступленије; но то ће бити све забадава, јер да би знали да ће се најпосље и мушкетати, опет ће Марковићима узети плијен, а може бити, како чујем, и убити кога. Узрок пак томе ово је. Неки сиромах сељак цетињски имао је неколико коза, па Марковић из Маина ланих дође и кријућ поћера му те козе. Послијед пак насоче му се те козе на истога Марковића, па, да би се јошт боље о том увјерио, пође у стадо Марковића и нађе свеколике своје плијењене козе же им је Марковић покидао уши и рокове поломио. Плијењени сиромах молио је Марковића да му онако нагрђене козе врати и соџбину плати, казујући му да без тога нема чим своју сиромашку жецу хранити; но Марковић, подругавши се тијем, нити му је хотио козе вратити, ни соџбину платити.

Ово није ствар од процеса, него је Црногорац свој плијен нашао и познао, па вратити му се не хоће. О томе сам писао и Вама, и Ви сте ми изволили одговорити, како год и Црногорцу истоме обећати, да му се то намири. Но досад не видим од тога јошт ништа. Молим Вас покорно да чините како Марковићи да речене козе намире, тако и Побори да намире вола којег су Бајицама узели и браћа истога који га је узео освједочили су овдје пред Сенатом да га је њихов брат узео. Како они то намире Цетињанима, ови немају на њих ништа више да траже. Не кћеше ли Маине и Побори намирити ове плијенове њима, будите увјерени догодиће се с тога ствар која ће и Вама и мени доста главобоље нанијети. Зато Вас повторитељно молим да бисте колико прије изволили дати наредбу да се то Цетињанима намири, па и ја ћу тад ове лакше снаћи и чинити да се врати Марковићу што су узели и да се унапријед од сваке самовољне освете уступе.

Увјерен будући да ће ова праведна моја молба часприје испуњена бити.

Ј. А. ТУРСКОМ

Цетиње, 16. јула 1844.

Ваше Високопревосходитељство,

Хвала вам и прехвала за свагдашње Ваше к мени вниманије и благонаклоност. Недавно имавши чест од Вас примити предивни геометрически апарат, свакојему од оних комада из којих се тај апарат састоји могао је г-д Вуковић начин наћи, до једном теодолиту, а овај је међу нама ново појавленије, од којег докле год не добијем од Ваше Екселенције о њему описаније, не знамо другога употребленија учинити развје да ми дичи камару као какви прекрасни цвијет.

Препоручујући се и у напредашњем Вашему пријатном воспоминанију и благорасположенију, с чувствама отмјенога високопочитанија и душевне преданости чест имам бити

Вашега Високопревосходитељства
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

23. јула 1844.

Примио сам твоју књигу од 18. јулија о. г., у коју ми пишеш да су Црногорци побили Пираниће и Спичанина. Истина је да су убили једнога Пиранића, а за Спичана истина није, него су Спичани убили једнога Црногорца који је био прогнат од суда, и ја за то Спичане нимало не кривим, јербо је он то и тражио. А што су убили Љешњани Пиранића, он иако им је дужан крв био, смјели га убити не би да им нијесу три пута Турци подгорички западали и њихова жита штетили и палили и ошћели њих посјећ. Једном им је запада Користовић су 300 друга у Бери, но није мога од страже посјећ никога, него им је неколико жита упалио; другом Џановић су 60 друга код млина ситничкијех; трећом исти Пиранић су 100 Турака под Стојанову Греду, па им доша глас из четврте да ће опет на њих доћи да их плијене или побију, и они пошли чета на газ од Мораче, а не на Ботун, да виде је ли истина е ће ко пут њих пријећи Морачу. Опазили ови Пираниће ђе газе и метали неколико пушака на њих, и тако чујем да су једног убили, а једнога ранили. Ја одма, како сам ово разумио, њих сам дозвола на Цетиње и под кастигу ставио. Него те питам какву си ти кастигу ударио толикијема злочинцима од твоје стране што су сви од како се ја и ти преписујемо пријед зла порадили Љешњани него што су убили овога Пиранића? Јесу ли једном западали Шестани Бољевићима? Опазили су их, нијесу им могли ништа учињети. Јесу ли другом исти Шестани посјекли два моја чојека? Ти их доиста посла нијеси, али ти је мило било, јербо им нијеси кастиги никакве дао. Јесу ли вишеречени Турци подгорички и зетски три пута западали, како ти је горје показато, Љешњанима да их посијеку и плијене? Посјећи их нијесу могли нит плијенити, него су им жита нека поштетили и попалили. Јесу ли Спужани посјекли Мартинића некрива? Ти свијема овијема преступницима и зликовцима никакве кастиге дао нијеси. Ја не мислим да си их ти наговарао да то зло учине, али ти није противно било е су га чинили. Ја ћу Љешњане кастигати за ово једно које су чувајући себе учинили, а ти твојега нећеш ниједнога. Ја знам чисто да су јошт 10 пута учинили више него што су учинили. Него ово су све ствари мале, које се догађају међу свакијема граничарима који оружје носе, а нека ли неће међу овијема крајевима који су на то одавна навикли, и међу њима нека највећи мир буде, свагда ће се понешто овако догађати.

Него виђи шта ти чиниш. Ти митиш Куче, моје људе, дајеш им аљине свитне, дајеш им пара, дајеш им праха и оружје да мене и своје правитељство не познају. То се не чини тајно него јавно. Је ли тога игђе у свијет? Ма код Вас јест. Него све то радите најпослије

за горе своје. Да сам ти ја писа за ово што чиниш, ти би река: „Примам цареву рају, него раја царева цару хараче даје, а не мите се.“

Ти си ми пријед у једну књигу писа, па и у ову сад, мој пријатељу, да се ја на тебе некоме жалим. То би за мене ствар ниска и срамотна била да се ја на тебе толико жалим, а свијет има очи, види ко што ради. Ја се на тебе немам много жалити, иако си ми на вјеру узео та два ништава острова. Ја, да нијесам наставленија од мојијех старијех примио да сједим с миром, с друге стране уклањајући се увреду да не нанесем двору цариградскоме, и ја бих нешто чинио што бих мога за оно што си ти мене учинио. А и ти, ово ја мислим, лијепо знаш, него што ти се мило пред Скадранима пофалити е се на тебе владика црногорски жали. Много си ти мене јошт којешта у писма вријеђа, него мене није моја учтивост допуштала да се ја у оне нелијепе одговоре пуштајем које су твоја писма искала. Него ти пиши како хоћеш и ради како хоћеш, а ја доиста држаћу се темељито онога што сам ти и у прва моја писма писа, и који би год Црногорац учинио какву неприлику твојему чојеку, не бранећи своје имуће и своју главу, од мене ће бити жестоко каштиган. А Турци сваки дан смију, којему је воља, по Црној Гори ходити, како што некизи и иду и не смије их од мене нико зађести. И вјере ми, ако шћенете Ви, како што ћу ја шћети, о добру радити, у нашијема ће крајевима мир и добри поредак суштествовати како и у осталој Европи.

Друго немам него те пријатељски поздрављам.

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

30. јула 1844.

Примио сам твоје пријатељско писмо од 27^и текућега јулија, на које ти сада одговарам.

Прво, што кажеш да ниси знава да су Турци подгорички и зетски западали Љешњанима и да ти ја нијесам јавио. Да сам ти јавио е су западали, ти би одговорио: „Нијесу.“ Да су кога посјекли, како што су чекали да посијеку, ти би одговорио: „Црногорци су у крађи или на какву другу напаст Турака одили“. Деветога маја писао си ми за два моја чојека те су твоји људи посјекли да су моји њима крв дужни били и да су се по обичају овије крајева осветили, а данас ми пишеш сасвим друго, да су у крађу ходили и да су зато погинули. Ово се овако пише, а знаш и ти и ја да ово овако није. Је ли ова работа сама по себи смијешна? Ја откако сам жив нисам с никим овакове преписке јошт имао.

Ти кажеш да Куче звао нијеси, него да су сами дошли, како ваздашња раја царева, а ја и то ка и ти знам чисто за Ваше интриге које чините у Кучима да их мутите с осталијем нашијема племенима. Оваке интриге нигђе у свијет нијесу приличне једнијема људима који састављају правитељство једне државе и које су ниске к њиховима високијема званијама. Него Кучи су слободни ка и остала наша племена и ја за њих не заводим с Вама никакове препирке док бисте их почели угњетават или у наша општа стара права ударати. Него сада баш разумјех да је неколико Куча похватано од Ваше регуларне војске, јербо они су слободно тамо ходили како умирници с пограничнима Турцима. Него те молим, мој драги пријатељу, ако је то истина да су похватани, пиши нека их пуште у слободу, а ја ти се јемчим за њих да они не смију, колико ни остали Црногорци, никакова немира на граници учинити.

Што ми пишеш за пазар у Врањину да ти одонда мир држиш откако си наредио да се отвори пазар у њој, то није никада било досад мјесто од пазара, па неће ни одсад, ја мислим, а ти и сам знаш исто ка и ја, него што те људи наговарају да то пишеш и да се не макнеш из тога нашега острва. Они људи те наговарају који су непријатељи свакога добра и мира и внутрењега и изванскога.

Друго немам него те пријатељски поздрављам.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 14. августа 1844.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Не дао Бог да би ја могао посумњати на свето слово мојега високога покровитеља, сирјеч да би ја посумњао да се Турци неће удаљити с наша два Вама извјесна острова, но опет не могу пропустити да Вам ово не објавим. Турци су преко цијеле године пођешто укрепљавали на поменуте два острова, али се то све чинило као испод руке; но ономад, тј. 9^{га} текућега мјесеца, дошао је један бинбаша с неколико официера, а јесу ли инженери неизвјесно ми је. Еле су одма сутрадан, тј. 10^{га} числа, почели јавно градити укрепљенија, на која 400-500 људи већ работају, а чујем да ће их јошт доћи толико. Такођер су им изнова неколико топа приспјела и свакога рода муниције у изобилију.

Под датумом 4^{га} текућега августа пише ми скадарски паша да ће он све пазаре од Албаније спрема Црне Горе затворити, а мисли отворити пазар у Врањини; него, ово само је обична клапња турска, јер тко ће му на пазар поћи? Оскорбитељне ријечи, које албански Турци произносе противу нас и противу онога који захтијева да они горјеречене острове оставе, благопристојност не допушта ми описивати, а није ни потребно, јер њихн фанатизм, који их на сваке будалаштине наводи, познат је свему свијету, само ћу нешто да овђен опоменем за скадарскога пашу. Један дан у присуствију турскијех муселима који су до наше границе, и пред некијема другијема турскијема старјешинах овако се изразио: „Оће Москов и Нијемац да се владици поврате ове аде, али је мени јучер реко инглески консул: ‘Држ’, не враћај их, него се на њима тврди’, па кад тако каже консул, наше ће, валах, и остати.“ Да је ово паша изговорио, то је цијела истина; а је ли њему то што он каже рекао консул енглески, не знам, нити шта друго хоћу знати до оно што ми каже онај у којег је цијела моја вјера и надежда.

Молећи Вас да ове истините вијести изволите соопштити Вашему началству, с отмјеним високопочитанијем и преданости чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостивога Господина
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

Цетиње, 25. септембра 1844.

Свагда ми једнако драги господине Милутиновићу,
Ђе се прса младошћу жежу,
Ту с' ласкања модна не излежу.

Фала ти на свагдашњу твоју наклоност к овоме тврдоме и крвавоме крају, но српскоме од искона. – Многи су Срби излепшали на литературно поприш[т]е, него готово сви они пребирају туђе после, у туђе олтаре жежу српски тамјан, клањају се и удивљавају туђинству, а српско све пренебрежу – српско, које је сјајније, без никакве баснословне примјесе но многијех другијех с њинима баснама. Ти готово сам дичиш се са Српством и Српство с тобом. Шта ће ово рећи те Срби своје пренебрежу? Ово је што ми не имамо јошт благородне гордости народње, а она се имати не може без правога просвештенија.

Видим како из твојега писма тако из писма од 22^а августа Настасије, супруге покојнога кнеза Васојевића, да жели знати ће је и како је он погинуо. Он се је био упутио с једнијем турскијем ускоком из Подгорице (који се наша с покојнијем Николом Васојевићем) да иде пут Србије к својојзи фамиљи, него, како човек који готово бјеше полудио, како и сами знате, премјени свој план и с пута се близу границе српске поврати и опет обрне натраг преко Турске докле дође на границу црногорску наспрама фортици спушке у Косови Луг. Тебе је и мјесто познато. Ускок, спроводник кнежев, који је зла Црногорцима чинио, не смједо унутра у Црну Гору уљести, заиште на граници од кнеза да му [да] плату обећану што га је довле спроводио и с њиме тумаро до[в]де, но кнез, како убоги сиромах, није има шта да му да. Спроводник му хћедне силом узети нешто, а кнез не допушти. Ту се посваде и упери спроводник пушком и убије кнеза, и отале он утеци. То је било 30^а маја 1844. год. на двије уре ноћи. Ти знаш какве су наше крајине, које су готово свагда у рату с Турцима. Крајичници наши оближњи, како чују да пушка пукне, тако их по 10 слети к ономе мјесту, помисле да Турци некога на крајину убију и, за њихово удивљење, нађу човека у прљаве турске хаљинештине и помисле да је Турчин и шћедну му главу посјећи, но кад виде да глава није обривана него ошишана, не усуде се посјећи га, начну искрај њега викати: ко га уби и зашто? и ко је убијен? После им се јави ускок испод саме границе спушке и на вјеру се састане с некима од нашијех и каже им ко га је убио и рашта. Овај биједни и сажалења достојни сиромах буде укупат у Загарачу, а оно сиромашкога пртљага што је његово било и коњина те неваљала остане под руке од суда, ко се први јави од стране његове супруге да му се предаде. Строги је испит учињен

судејскијем начином над онијем селом близу којег је он погино, неколико је сељана у тавницу било затворено, но, када се је ствар развиђела како је, пуштили су се.

Убица је онај исти вече утека натраг у Турску. Име му је Гугоје Вукотин, фамилијом Божовић. Он је средњега стаса, нажуте косе, има око 26 год., тек што му је почела наусница пробијати. Може бити да је та исти убица који је расказива супруги покојнога Николе његову смрт, јербо нам нико не каже да је у ове оближње градове турске.

Ово је одговор на твоје пријатно писмо од 24^а августа о.г.

Друго ти немам писати до што те молим да препоручиш покровитељству свијетлога кнеза и његову правитељству наш народ који се исељава из Црне Горе у Србију, да буду како браћа Срби примљени и да их благоволе населити по онијема мјестима која су физически и климатом прилична њиноме отечеству.

Поздрављајући те љубезно, твоју госпођу и твојега Драгутина сина, остајем

Твој
непремјени почитатељ
владика черногорски
П. П. Његош

ПЕТРУ ПЕРОВИЋУ-ЦУЦИ

Вероватно са Цетиња, новембра 1844.

Много ми је било драго видјети из писма г-на Живковића да си здраво и да се добро учиш. Ова пријатна новина мене тјешу како год и све оне који имају учестије у твојој судбини. Моја је жеља да се добро учиш и да будеш доброга поведенија, па ако оправдаш то моје желаније и име Черногорца, ти ћеш ми драг бити како родни син. Од ове двије једине ствари зависи твоје шчестије, јер човјеку научену и доброга поведенија сви су паметни људи на свијету дружина и браћа. Ако ли, сохрани Боже, не будеш учити и поведеније добро имати, ти се никад на моје очи нећеш смјети показати и ја бих много радији био да те и није на овом свијету но да нанесеш мени, твојој фамилији и Черној Гори стид. Спомени се добро да си ти од онога племена горскога које се свагда одличава[ло] својим мужеством од кад су Турци у Европу дошли и које се у пјеснама српскијема толико ... слави ... Ова трудна и крвава позоришта порођена су сва благородном гордошћу. Ово нијесу баснословија и Шпарта греческа, но је ово истина Шпарта славенска. Имајући све ово пред очима, пази добро на благородно поведеније и на науке. Сваки је човјек причина својега шчестија и нешчестија.

Како ваканција испане, пријеђи у пажески корпус, гдје те је угодно било премјестити мојему високому покровитељу. Овамо су ти сви здраво које ти познајеш. Поздрави ми г-на Живковића, којему сам веома обвезан. Тако исто кажи Давидовићу да су му сви дома здраво и ово му писмо твоје покажи нека и њему служи за правило.

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

Вероватно децембра 1844.

Од нас Петра Петровића, владике црногорског и брцкога и кавалера цара рускога, Мири Мирану Осман Масхар-паши Скопљаку, забиту скадарскоме и од Арбаније, драги и пријатељски поздрав.

Веома ти зафаљам на твоје лијепо пријатељство које показујеш к мене како к твојему истинитоме пријатељу и патриоту. Тако ти исто зафаљам на твој срдачни и красни дар од 22 феса, које си мени посла. Ја то никада ни од кога нисам гледа, али како од мојега јединоземца добро ми је доша и веома ми је ови спомен пријатељски драг. Ако Бог да могло би бити да моје и твоје пријатељство буде сретње за ове мучне и дивље крајеве.

Друго немам него те драго поздрављам и свакојега ко ти је срцу драг, и на твоје се пријатељство ослањам како на самога себе.

И да си ми здраво и весело.

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

Цетиње, 12. јануара 1845.

Ваша Свјетлост,
Милостиви Господару,

Чрез г. Херкаловића примио сам Ваше драгоцено писмо од 30. дец. прошле године. Веома сте ме обвезали што сте изволили моје претставленије односително г. Вука Караџића пензије уважити. Вама је боље извјесно на томе крају поступање г. Караџића неголи што је нама на наше крајеве, но оно, како је да је, Ви сте великодушно учинили и обвезали онога који је у свакојему случају од настања до гроба једнаки пријатељ Вашег имена и који Вас с пламеном искреношћу предраго поздравља.

Ваше Свјетлости,
Милостивог Господара
почитатељ и слуга

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 2. априла 1845.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Већ од дугога времена не пишем Вам о пограничницима с нама Турцима. Већ су прошла два-три мјесеца откако нападенија нијесу чинили нигђе на наш крај, а за часове мале њихове зађевице и не стоји да се пише. Но ево неколико времена да се политика турска к нама сасвијем измијенила. Турци сад обећавају Црногорцима корете (тј. фермене) и џамадане свитне, златом, сребром или свиленијема гајтанима украшене, фине фесове и свакогодишњу награду, поред хаљина, у новцу, с тијем условијем да Црногорци буду непокорни својему правитељству и да сију сјеме раздора по Црној Гори. Па штовише неће Турци да пуште оку жита или соли на турскијема пазарима купити онијема Црногорцима који су по два и три конака хода удаљени од пазара црногорскијех или аустријскијех што ти Црногорци неће примити дарове и обећати им се да ће противни бити својему правитељству. Већ онијех најкрајњијех Црногорацах те су до Албаније из нахије Кучке стотина или двије примили су вишеречене дарове; но нијесу их примили ни из каквога другога узрока него да им је наручније и свободније пазаривати и стада до крјепостих турских пасти.

Паша скадарски чрез своје муселиме дао је од стране својега правитељства јавно прогласити по градовима с Црном Гором граничећијема да који год Црногорац хоће бити противан својему правитељству нека иде да прими од њега дарове, који се састоје у аљинама свитнима, богато украшенијема, у финијема фесовима, у жити и у парама, а врснијема људима и пушкама сребрнијема, и обећава да ће им се та награда сваке године понаврати, макар се Црногораца и на хиљаде појавило. Истина да се ја томе свему ругам и у овијема садашњијема опстојатељствима чудим, али опет постављам себи за дужност соопштити Вам, молећи Вас да изволите довести до знања Вашему началству каква гадна и подла орудија политика турскога правитељства употребљава противу нас. Тако исто молим Ваше Високоблагородије да и ово соопштите како је јошт пре неколико дана наново поткријепљена Врањина су неколика топа и с неколико џебхане и војске. Осман-паша, који ево неколико времена ласка се са мном, пише ми за ово да се не чудим што он придаје поткрјепљеније Врањини, јербо, вели, да је чуо ђоја да сам ја скупио војску да ударим на Врањину, али он тога гласа није чуо, нити га је могао чути, него само лажама прикрива своје планове, зашто ја, да ми је саму остави прије него што

бих рјешеније од мојега високога покровитеља имао, ја не бих једнога мојега човјека у њу пустио.

С отмјеним високопочитанијем и преданости чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ВАСИЛИЈУ БЕРАРУ

Цетиње, 12. априла 1845.

Г-ну Директору Типографије Књажества Српскога.

По од дужега времена дао сам купити по Црној Гори наше народне пјесне и већ их добро число имам у рукопису, којима сам додао и од печатаних оне о Карађорђију. Ја сам намјеравао ове пјесне дати печатати у Лајпцигу, гдје би по мојој жељи могле изићи у великољепном изданију; но почем сад тамо полази г-н Вуковић, вручитељ овога писма, а знајући пак да тамошња типографија превосходи све остале у којима се што досад српскога печатало и да има добре коректоре, па зато и шиљем исте пјесне у рукопису Вама, учтиво молећи Вас да бисте изволили дати их печатати у 8° великом на велин папиру и украсити их образом бесмртног Карађорђија.

Радо бих да то дјело угледа свијет колико пре и што красније може бити, и надам се да ће оно из те типографије таково изићи да ће се моћи успоредити с најљепшима данашњима европејским изданијама.

Ако би се тамо нашао какав издаваатељ који би о свом трошку хтјео печатати те пјесне, то би ми мило било и купио бих ја за мене 100 комада. Не буде ли тога, а оно нека се печата о мом трошку, који ће Вам бити плаћен средством г-на Васе Васиљевића, земунскога трговца, па кад буду готове, изволите мени послати 200 егземплара, а што ће се чинити с осталијема егземпларима о томе ћете се разговарати с претпоменутијем г-м Вуковићем, који ће и усмено имати чест препоручити Вам за красоту изданија.

На крају рукописа у оглавленију стављене су пјесне у ред и по овом реду, молим покорно, благоволите дати наредбу да се и пјесне једна за другом печатају.

Изјављујући Вам чувствованија мојега отмјенога високопочитанија, чест имам бити

Ваш
покорњејши слуга
владика црногорски

ПАУНУ ЈАНКОВИЋУ

Цетиње, 12. априла 1845.

Високоблагородни Господине,

Колико ми је год могуће било, толико сам се трудио, па и сад непрестано трудим се како бих мало-помало распространио међу овим народом образованије, и на тај крај завео сам засад мале, а по времену настојаћу основати и више школе, јер сам увјерен да су оне најпозданије средство којим један народ до образованија и просвјештенија, слѣдоватељно до праве среће доћи може. А да бих колико пре ту пожељну мету докучио, заблагорасудио сам пошљати за границу каткад по неколико младића на науку. Но гдје би црногорска младеж могла лакше получити образованије ума и срца, а да не изгуби нимало од своје дичне народности, ако не у Србији, гдје се и све науке на нашем језику предају? – па зато и шиљем сад тамо двоје дјеце црногорске, а Вас молим да се постарате исходатајствовати од Његове Свјетлости књаза српскога дозволење да иста дјеца записана буду у число ученика у једноме од тамошњих училишта.

Питајући себе надежом да ће моја молба доиста бити уважена, с отмјеним високопочитанијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија
покорњејши слуга
владика црногорски

СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

Цетиње, 12. априла 1845.

Предраги Милутиновићу, буди ми здрав и весео.

Између осталијех Црногораца који сад за Србију крећу налазе се и два млада Црногорца које шиљем тамо на науке и од којих један је син сердара Андрије Перовића из Цуца, а други је унук протопопа Андрије Пејовића с Цеклина. Чим тамо ако Бог да здраво дођу, они ће се теби јавити, а да ти их препоручујем много, не чини ми се да је та нужда, јер доста ће ти бити препоручени кад ти кажем да су ми добро мили и да бих рад виђети их по времену овђе наученима и образованима, тако да Црној Гори буду на ползу, а Србији, гдје су се учили, на дику.

Збогом, драги Милутиновићу,
ето тебе Цуца самовољни,
што до Бога не знаде никога,
ал' нек позна и предраго Српство.

Твој и твојијех почитатељ искрени
владика П. П. Његош

ИЛИЈИ ГАРАШАНИНУ

Цетиње, 6. маја 1845.

Високородни Господине,

Неколико сиромашни овдашњи фамилија полази у Србију себи тражити бољу срећу, па зато молим Вас да бисте благоволили препоручити их Његовој Свјетлости књазу српскому и од њега исходатајствовати им дозволење да се могу населити гдјегод међу с нама јединоплеменим Србљима.

Ползујући се овом приликом и поздрављајући Вас чистосрдечно српски, чест имам изјавити Вам моје отмјено високопочитаније, с којијем остајем

Вашега Високородија
покорњејши слуга
владика црногорски

СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

Цетиње, 24. јуна 1845.

Љубезни мој господине Милутиновићу,
буди ми здрав и весео.

У данашњем свијету и нараштају готово су посвуда друштвена правила преобукла се у виду ласкања, чиста друштвеност преродила се у некакве фасоне пуне хладнога смијеха, који се кажу пореклом из Париза; али ово је, ја мислим, општа пјева високога просвјештенија. Ове и оване подобне ствари не допуштају без нужде дан данашњи никога чим обременјавати, но ја мислим да међу тобом таквијем и твојијем воспитаником, који ти ово пише, има нешто и друго које блиста светијем правилом искрено сречнога људскога друштва. Ево к чему води ово, да не замећем: пошиљем ти моје мало дјелце *Лучу микрокозма*, мноме састављену четири прве неђеље прошлога часнога и великога поста. Овијем те дјелцем утрућујем и молим да ми га даш напечатати у тамошњу дивну печатњу, да ми изволиш коректором истога бити, на лијепу карту да се печата, да га у почетку украсиш каквим високим идеалним вињетом; нек буде у октаву напечатано, по двадесет стихова на свакојему обрасцу; егземпљарах нек се напечата 300 или колико ти драго. Трошкове за печатњу, ако мож сам дати док ти их пошљем, добро; ако ли ти опстојатељства не допуштају самоме их дати, а ти се обрати господину Васу Васиљевићу, великокупцу земунскоме, да их за мене положи, и како ми објавиш колико је, послаћу му их преко Тријеста.

Мрави, позвати на биће Творцем, састављају своја искуствена мравишта, и пчеле великољепне своје палате. И ја, како твар умна Створитеља, треба согласију општем да подражавам.

Унапријед ти за све хвала и чисти поздрав од твојега признатељнога воспитаника.

Владика црногорски
П. П. Његош

СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

Цетиње, 10. јула 1845.

Љубезни Симо, здравствуј са свијема твојијема.

Примио сам твоје драго писмо од 19. прошастога јунија. Међер си ти заборавио наше стање кршно и положеније теке иштеш новаца на зајам онђе ђе их никада било није и ђе им се сухе и празне горе и кад их се штогод добије не даду ни обратити. Ти иштеш новаца у зајам за твоју пивару, а ја би их сутра иска у зајам да имам ђе за хиљаду неопходимости народнијех. Ја сам се до данас питао слатком мишљу да си се ти на тај конат коликогођ успокојио, а колико је моју душу данас узнемирило када сам разумио критическо положеније твојих фамилијарних стварих. Ја бих ти нешто и помогао по слабом могућству моме у одношенију тога, али моја би помоћ малена била спрема твојега искања, и унапријед она зависи од тебе ако би ти могла штогођ поправити твоје стање фамилијарно. Воспитаник је својему учитељу много дужан, него је доиста и признатељноме воспитанику веома тешко кад не може сасвијем удовлетворити жељи својега учитеља.

Впрочем драго те поздрављајући, остајем

Твој почитатељ и слуга
владика П. П. Његош

СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

Цетиње, 19. августа 1845.

Многопочитаједи мој господине Милутиновићу,

Ето Вама од Вашег ученика на дар 200 f., *petite ambassade, petite table.*

Лучу микрокозма изволите дати печатати 500 комата и за ово изволите узети од г. В. Васиљевића f. 88. Пошто се напечата, изволите ми послати 100 егземплара, а оно 400 г-ну Возаровићу, ако може нека их прода. Ако ли се не могу продати, а оно нека располаже с њима како оће, макар ако ће их на жртву мишима и мољцима дати. Само удостојите се Ви бити коректором тога дјелца, јер ја мислим да ме Ви понајбоље разумијете.

Збогом остај и буди здраво, поздрави ми твоје и то двоје ћечице, и приговори им каткад да уче и да буду доброга поведенија.

Твој воспитаник
Владика П. П. Његош

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

Цетиње, 22. августа 1845.

Од нас Петра Петровића, владике црногорскога и брдскога и кавалијера цара рускога, Мири Миран Осман Масхар-паши, забиту скадарском у и од Арбаније, пријатељски поздрав.

Видим што ми пишеш у твоје писмо од 18. августа, у које говориш да нико није на твоју вјеру погинуо, него да Црногорци један другога бију и да бјеже по свијету као што и Арбанаси чине. И пишеш ми да ти кажем којега су твоји људи изгубили. Ти знаш ка и ја, а и ја ћу ти казати. Прво, јесу ли Шестани два Годињана убили? Друго, јесу ли Арбанаси од села Ота два Ивановића, једнога попа, којега сам баш ја запопио, и једнога мирскога убили и пљенили? Треће, је ли Мустафагић подмитио те је погинуо Љутица? Четврто, нијесу ли од стране турске послати ускоци Бјелице те су убили два Лимљанина, а ови су Бјелице и сад у твој пашалук? Пето, за Клисифа из Лимјанах и за Мартиновића из Катунске нахије, који је исто тако од ускока из Турске убијен, јошт се поздравом не зна је ли то било турскијем наговором. Ово је све овако, а ти можеш рећи: „То није ништа било, нити да се од овијех људих ни рађа није ниједан.“

Што кажеш да си два консула пита је ли који Црногорац погинуо, то је смијешно питање. А може бити да си их и пита, него ти, како ми кажују ови те до тебе долазе, један начин говора с консулима држиш, а другојаче с онијема те их дариваш да смутњу чине по граници. Ваљада нећеш зборити консулима како што збориш некијема мојијема граничарима, ако ми не лажу, то јест да сви крајеви Турцима плаћају харач. Доиста ово нећеш консулима зборити, али ја, право рећи, сасвијем и не вјерујем да им збориш што ми кажу, него те само молим како пријатеља поћерај ове убијалице из твог пашалука, како она три Бјелице, који су у Сушањ, тако и Вујачића те је у Бар да не причине чесову мутњу на граници.

Што ти се жали Турчин пољски да му Љешњани некакву земљу притискују у Баре, буди увјеран да су то старе ствари и да он теке што ти досађује, јербо сам ја жестоку заповијест дао Љешњанима да не смију ни један крок туђега узети, него само да држе оно што су одавнога времена држали и што су у рат држали. И буди увјерен истинито, ја на то свеколико гледам и они не смију у твојега чојека никакву работу дирнут. Немој ни ти, Осман-пашо, слушати ове злобне Арбанасе да пожигу у тебе ненавист противу Црногораца. Арбанаси су народ сасвијем други иако су сада под твојом заповијести, а ти си с нама јединоплеменик иако су различита вјероисповједанија. И ти се можеш

поносити дичном свободом црногорском, ако не у ове дивље ћошкове, а оно барем пред великијем и просвјештенијем свијетом, јер су с тобом једне крви и једнога племена.

Друго немам него те пријатељски поздрављам и у твоје ја чисто пријатељство не сумњам. И да си здраво.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 8. октобра 1845.

Ваше Високоблагородије,

Много Вам захваљам за цигародјелатеља Луку Џорџи. Он је већ три наша младића научио да цигаре савијају посредствено. Ја се надам у Ваше дружеско расположење к мене да ћу Вам наскоро захвалити и на дагератипца. За љубав коју ми показујете немам Вам су чим вратити нако празном захвалом. Да изволите наредити да и ја Вас што послужим, су чим ће Ве послужити један човјек који је на крају образованог мира и који се очама пред вратима едемскијема, мученик два противна урагана, азијатскога и европејскога, тј. ураганима просвјештенија и глупости. Дужа оваква размишленија бачају ме у дубоко униније, како што би и Вас у досаду. Ради тога их и избјежавам.

Поздрављајући Вас драго и Вашег напреднога Владимира и цијелу благородну фамилију,

Ваш
срдачни почитатељ и покорни слуга
владика црногорски

АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ

15. октобра 1845.

Једна ствар од давнога времена нечувена догодила се ове године у Корита. Хасан-ага Диздаревић из Коритах и твој каваз Хасан Оџић из Никшићах дођу кући Пера Шапурића Корићанина, кућу му похарају, за 200 цекина имућа из куће понесу, сина му од мјесеца дана баце у Неретву и утопе, жену му узму и на силу потурче. Овакога нечувенога безаконија одавно било није. Раја херцеговачка јесу вјерни поданици царски, на аманет теби дати од Бога и од цара. Ти си вазда био сиротињска мајка и нијеси пуштавао досада дивљијема и безбожијема јарамазима да прште рају у твоју државу. Ово зло дјело нијесу зли људи допустили да ти разумијеш, него се надам, када га разумијеш, да ћеш учинити с онијема зликовцима како закони Божји и царски веле.

СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

Цетиње, 23. децембра 1845.

Мени предраги Симо,

Виђу из твојега описанија да је вињет који си у Пешти наручио за *Лучу микрокозма* доста добар. Дакле, прибави га одма, а новце што за њ устребају заишти од нашега општега пријатеља г-на Васиљевића, којему ћу ја скоријем временом то исплатити. Кад *Луча* буде напечатана, пошљи ми од ње 100 егземплара и упути их у Тријест al signor Michele Vucetich, negoziante, објавивши јошт ту да књиге иду у Црну Гору in transito, те ће ми тако доћи поуздано. А с осталијема егземпларима чини што хоћеш: на част ти их.

Поздрављајући тебе и сву твоју фамилију, а такођер и моје младе Црногорце Стефана и Пера, остајем

Твој свагдашњи почитатељ
в[ладик]а П. П. Његош

КУЧИМА

Вероватно 1845.

Од нас владике Петра Петровића Јоку Радованову, Радоју Милованову и Ђуру Бећову, Новаку Станкову и Марку Миљанову и свијема Вујошевићима и Миховићима поздрав.

Све што је досад било или што је ко учинио свакоме се опрашта свашто и вјера ви се свијема тврда даје да се нема нико ни за што бојати, него, како примите ово писмо, устајте на ноге и хајте овамо да изнова уредимо суд и начин у Кучку нахију, како што је и у све остале нахије. Немојте затрајат, да се не кајете, а и нећете, надам се, но часприје из договора хајте овамо како ово писмо примите, а и Кучима сам осталијем исто овако писа, који нијесу дошли да иду овамо, зашто ови те су дошли чекаће ве овђе да се сви Кучи из договора наједно скупе и да се изнова мир и суд у вашу нахију поврати. И да сте здраво.

ТЕОДОРУ ТИРКИ

Цетиње, 15. јануара 1846.

Ја памтим добро што смо ми говорили у Беч о поезији и о оружју. Ви сте велики љубитељ старог оружја и ја сам се старао штогођ за Вас наћи, како за својега пријатеља, и баш нађох један комад који је за Вас – велики мач Мусе капетана, славнога војводе Скендербегова. Њега Ви пошиљем. Истинито су ме и тврдо увјерили да је вишереченога старог витеза овај мач којег је последијед неки ага турски под својим потписом присвојио, када му је нешто око ножница оправљао. Мило ми је да је оваква знатна ствар испала ми за руком да је Вама пошаљем.

Пријатељски Вас поздрављајући јесам

Ваш
покорни слуга
владика црногорски

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 10. фебруара 1846.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Чудо ми је откуд је толика сумња код министарства да ја на што друго трошим паре које су дате на поупку жита и заведеније магазина. Никада ја злоупотребленија нећу учинити од великодушија мојега високога покровитеља, нити ћу се ја никада пред њим двојеструк показивати. Моја ће истина у чистоти и невиности пред обожајемим монархом свагда се показати.

Већ сам неколико пута Вама писао, па и сада пишем, молећи Вас да увјерите Ваше началство да достојинство 10 хиљада четврти жита, всемилостивјејше мени на устројеније магазина дарованих, ни на што се друго употребити неће до на тај предмет. Што желите имати описаније магазина, ево га: у Црницу су двије куће сеоске на тај предмет узете, у Ријечку нахију исто тако двије куће и ограђени два кошара да се жито у класовима оставља, на Цетиње један магазин поголем, у Бјелопавлиће и у Пипере један магазин и неколика кошара за класје, јербо у нас, како Ви је извјесно, мало је кога другога жита до кукуруза. Виша је част овога напуњена била житом у зрну и класовима, али у ове двије-три године неродне народ га је разнио, само у Бјелопавлиће што се налази у зрнима до 600 четврти рускијех. Ја исто тако, како Ви је извјесно, сваке године купујем жито у Боку и у Турску, те га раздајем најјевтинијом цијеном у причек народу, како што ћу и ове године то исто, а готово сваке године опет по неколике хиљаде стара дају трговци из Боке на мој кредит најмањом цијеном што се може, те се раздаје народу. Ви знате нашу крајњу нужду: цијели је народ почувствова благодјејаније великодушнога монарха. Впрочем, ако министарство икакве сумње у поглед овога полаже, нека изволи када хоће оправити својега чиновника да се на мјесто о истини увјери.

Овијем одговарајући на почтено Ваше писмо од 7/19. фебр. № 16, с отмјеним високопочитанијем и уваженијем част имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостивога Господина
покорњејши слуга
владика црногорски

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 26. марта 1846.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Многочитајемо Ваше писмо од 18. марта, № 21. и при оном копију с одношенија к Вам графа Медема од 5^а истога, № 152, имао сам чест получить.

Ја цијеним и уважавам благодјетелно попеченије о Црној Гори министерства високога мојега покровитеља, Њиховима благима и умнијема совјетима ја ћу свагда и у свашто слѣдовати колико ми моје мале силе дозвољавају.

Што се тиче обећања Решид-пашина, оно ће бити ничтожно ка и сва досадања обећања турска. Турчин се добар показује спрема европејских силах, а спрема нас су Турци они исти који су били у 17^м вијеку. Ја, откако сам био у Бечу па доклегод у неки начин ставе наш вопрос и турски, како што су ми обећали да ће, готов сам у свако доба отвјет дати у теченију тог времена за поведеније моје спрема Тураках. Што се пак тиче поведенија турскога и то ће се знати, јербо да Ви станем све точно описивати бесполезно би било, а може бити да би ми се с неке стране и замјерило, само ћу Ви напоменути штогод важније.

Прво, паша скутарски има од свог правитељства потајни налог да може од правитељствених новацах до хиљаду ћесах трошити на мутње црногорске међусобне. Друго, ако би села црногорска која су по граници турској какву распру имала једно противу другога, он једнијема шиље џебане на дар колико год хоће, а такођер им даје и обећаје дарове у одијелу од свите, у жито, у оружје и у паре, који му рече да ће међусобни немир учинити или га учини. Впрочем треба знати да се ово догађа у Кучкој нахији, која је од нас удаљена, па и то у онијема селима ове нахије која су по граници турској. Треће, већ сам Ви писао да су ми у руке дошли до 10 барјака турскијех, које је правитељство турско дало некијема Црногорцима из Кучах ради побуне међусобне. Глупост и нискост овога поведенија турскога Ви ћете лако оцијенити, како би и сваки чесни и благоразумни Европејац.

О овом објављујући Вама, молим Вас да и Ви о том доведете до знања Вашему началству и да га увјерите од моје стране да се ја ни у што пуштавати нећу што би њему

непријатно било.

С отмјеним висо[ко]почитанијем и уваженијем чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостивога Господина
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ЕДОАРДУ ГРИЈЕУ

5. маја 1846.

Ваш почитајем лист од 14. маја рим. исправно сам примио, у којему ми пишете за жабе Луке Греговића да их нијесу дали проијети Црничани преко своје нахије. Мени је ово њихово сапротивленије неповољно било, јербо је причинило штету како трговцима тако и онијема који би задобили своју ћирију. Ништа друго том преносу жаба препјатствовало није до једно глупо народње предрасудженије (*pregiudizio*), почем мисли да иза преноса жаба прео ма какове земље сљедују гладне године. Ви знате што су народи прости у подобнима стварима. Ја сам, да сам се нагнао на црничкоме пазару, не бих могао ништа садјејствовати против овог глупога мњенија. Тај дан међу Црничанима мало није било међусобно крвопролитије и да су кренули заоставше жабе да јавно ћерају, без велике се смутње и њихова зла не би прошло. Ово је узрок којијем су жабе заустављене да не иду преко Црнице, којему ћете Ви лако у траг стати.

Што се тиче сваке друге трговине која се може наћи на црногорске пазаре, аустријским је поданицима слободно ходити и куповати без никакве дације и без никаква питања куда и зашто иду, као и у своју кућу. Вама је ово све добро познато, а мени је исто тако познато биједно црногорско трговање на пазару которскоме, које је свакога дана све горе и даже ево неколико времена докажују ми да им је Котор сасвијем затворен као непријатељима аустријским, премда они нити су кад били непријатељи аустријски нити ће бити. Ја сам се у садашње стање стварих веома томе зачудио, но то је може бити особени налог који сте Ви од својега двора примили откако сте дошли на управленије те провинције.

Овом приликом изјављујући Вам моје отмјено високопочитаније.

ЕДОАРДУ ГРИЈЕУ

17. маја 1846.

Што ме изволите питати Вашијем почтенијем листом од 23. маја би ли могао Лука Греговић повратити натраг жабе да их у лађе вози пут Кашцела, Греговића и његову дружину цијели је народ молио да жабе без никакве жалости натраг возе и не да би му ко препјатствовао, него је од свега пазара мољен био да их поврати, него се он с дружином није хтио на повратак согласити, а народ му их не допусти из глупога предрасудженија пренијети. И тако жабе остану у неку кућу на Вир, ту затрају и буду по ријечи исте компаније пуштене у црничко поље за освету и на пакост Црничанима рашта их нијесу преко себе пуштали да пренесене буду. Ово велико количество жабах учиниће велику штету усјевима црничком пољу, него, како је да је, ови вражји посао може му бити, речени Греговић и његова дружина, ако ће жабе изнова купит да их возе натраг, може им бити. Ја ћу дати нужно расположеније да им у то препјатствија не буде, само ме извијестите кад ће поћ да их купе да ја некога тамо пошљем да се на Вир налази.

СИМИ МИЛУТИНОВИЋУ

Цетиње, 30. маја 1846.

Предраги мој Симо,

Пошто сам у твом писму од 17. новембра пр. год. прочитао опис вињета за *Лучу микрокозма*, одговорио сам ти 23. дец. исте године да на мој рачун заиштеш од г-на Василија Василијевића ф. 55, па да с њима исплатиш у Пешти наручени вињет, и држим да ћеш бити тако учинио.

Ја сам се надао, а по твоме обећању, да ће *Луча* из печатње изићи јошт у почетку ове године, но ево брзо и по године преко рока а ње, барем овамо, јошт нема. Впрочем, може бити да је она и давно штампана, па ја јошт не знам. А може бити да ти послови твоје дужности не допуштају око ње у печатњи настојати, па да лежи и сад у рукопису. Но било једно или друго, за чудо ми је како ми у толико времена не јави што за њу. Дакле, ако је штампана, пошљи ми 100 егземплара на Тријест преко г-на Михаила Вучетића. Ако ли јошт чама у рукопису, а оно предај је г-ну иншпектору тамошње типографије с молбом од моје стране да је он даде штампати, а ти му за печатање и за вињет трошак плати.

Не прими ово за потрк к врху магическе горе, него за општу слабост људску; желаније, и по вишој части будаласто, неограничено влада у човјека.

Збогом и кажи ми како сте тамо, знаш није крв вода.

Твој искрени почитатељ
в[ладика]П. П. Његош

ПЕТРУ ПЕРОВИЋУ-ЦУЦИ

Цетиње, 4. јуна 1846.

Љубезни сестрићу,

Примио сам твоје писмо ономадне, тј. 1^{га} јунија, на којему си заборавио ставити число мјесеца и године, а тако исто не опомињеш у којем се корпусу налазиш. Ово твоје небреженије ја не могу постићи од шта произлази, тако исто твоја празнословија у писмо веома су ме зачурила. Ове, истина, мале ствари, али су на мене чудновато дјејствије учиниле. Требало би, када мени пишеш (а и свакоме другому), да сваку точност строго набљудаваш и да ми о свијема предметима које учиш соопштиш и да ми поособ о свакојему кажеш какав си успјех у којему учинио. Училишта су воздвигнута да се остре умови људски, и људима који су у њима посвећени није слободно да будалају. Прибављам ти јошт 20 дуката у помоћ твојега содржанија. И писао сам у Беч г. Тирки да ти што прије достави дуката 50, од којих теби следује 40, а осталијех 10 предај Давидовићу; и, ако желиш љубав од мене заслужити, учи добро. Спомени се да ћеш послије неколике године давати рачун што си научио. Неколике су године мала ствар. Све што иде већ је на праг од куће дошло. Немој име црногорско посрамити међу младијем нараштајем јединоплеменика.

Кад примиш ово писмо, одма ми одговори на њ и јави ми у коме си корпусу. За овамо не старај се ништа, сви су ти здраво које радо имаш. Сви за тебе жељно питају и поздрављају те како и ја.

Твој ујак

ВИНЦЕНЦУ БАЛАРИНУ

9. јуна 1846.

Видим из Вашег уважајемог листа од 6/18. овога мјесеца да је дата свобода заточенијема Црногорцима противу свакојега права народњега у тавницу скадарску, и тај ми је Ваш глас пријатан. Турци су и данас непријатељи христијански као што су били у четрнаестом вијеку, само да могу. Они, да су могли скрити од државама христијанскијех, те би то неколико Црногораца како су их ухватили, исјекли. Они су све они исти зли и бешчеловјечни варвари иако се у лажавој маски пред Европејцима показују. Ви их добро познајете како оно прозорљиво лице које се од дужег времена међу њима бави, па зато није потреба да их Вама дуже карактеризирам.

Вашу неусипну дјејатељност и человјекољубиво состраданије, које сте к поменутијема заточенијама показали, ја душевно чувствујем. Оно је похвале достојно и пуну благодарност заслужује. Ови похвални Вам подвиг одзваће се и пред престолом Вашег премилостивог и нама свагда благонаклоњенога императора. Моја би благодарност к Вама онда испуњена била када би за ово похваљено дјело к страдајућима по мјери Вашијех заслугах видио Вас награђена.

Впрочем с чувствима срдачне моје благодарности пребивам.

Ј. А. ТУРСКОМ

Цетиње, 2. јула 1846.

Ваше Високопревосходитељство,
Милостиви Господине,

Мислим да Вам није неизвјесан противу свакојега народнога права бешчеловјечни и злобни поступак сераскер Решид-паше спрема 85 Црногораца, а тако исто и спрема неколико поданика аустријских, но овијема буде одма дата свобода, а над Црногорцима, затворенима у погану тавницу скадарску, открије се она злоба којом су свагда Турци напојени противу овога народа. Да Турци нијесу принуђени показивати се у пријеварној маски образованија пред просвјештенима силама европејским, они би поступили с поменутима Црногорцима у Албанији готово онако као што се с бијелијема људма поступа на островима Зеландије.

Речени невини Црногорци страдајући у тамници турској, гдје су мучени и глађу и жеђу, а највише ужасном Турцима својственом нечистотом, имали су у Скадру једног јединог заступника, којег је душа бољела за невино страдајућима, а то је био г-н д-р Баларини, аустријски вицекомсул у Скадру. Овај благородни кавалер непрестано је посјешчавао, бодрио, потпомагао Црногорце и с пашом је често у распру ступао за овај бешчеловјечни поступак. Овим сјајним подвигом човјекољубија Ваш је вицекомсул благородност своје душе показао и ону свагдашњу благонаклоност коју пресвијетли двор аустријски има к овој шаки народа горскога.

Мене је г-н Баларини у овоме дјелу веома задужио и ја му остајем вјечно благодаран. Но благодарност је једна само искрица која сјеца на душевни олтар, а отолен се као електричком жицом преноси к ономе тко човјека овако високо задужи. Ја само оволико могу, а ово је мало. Ви пак можете оно што треба, само ако изволите. Тога ради и обраћам се к Вашему Високопревосходитељству молећи Вас како ону сјајну особу која је к мени свагда добро расположеније и пријатељство показала да благоволите исходатајствовати код Вашег премилостивог цара г-ну Баларини награду достојну његовој заслуги и чести аустријскога имена по изложеноме дјелу.

Впрочем чест имам називати се са свагдашњим мојим к Вам високим уваженијем

Вашег Високопревосходитељства,
Милостиви Господине,
покорњеји слуга

владика црногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 16. јула 1846.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

У нас је ову годину суша да је такве не памти садашњи нараштај: њиве ни своја сјемена нијесу донијела, народ је цио без жита – ово је горе но куга. Скадарски паша од имена својега правитељства обећаје јавно свакојему Црногорцу дати жита на дар да се преране за ову годину, само који се Црногорац јавним противником своје власти покаже. Ова крајност могла би лако неку побуну код нас учинити. Тесно ми отвсюду.

Всемилоствивјејше пожалованије мојега високога покровитеља на покупку жита ја ћу употребити на помоћ народа, па и све друго што узмогу; али ће то све мало бити, јербо је сунце спржило све и народ је без жита. Са душевном горешћу ово Вам соопштавам, налазећи неку утјеху у том што ће Вас, како мојега јединоплеменика, тронути моје лично стање.

С истинитим високопочитанијем чест имам назвати се

Вашега Високоблагородија
Милостивога Господина
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

П. П. У исти час дође глас да сабира паша скадарски војску многочислену да удари негђе на нашу Крајину. Поводом тога служи му неурожај Црне Горе. Посљедствија ћете овога разабрати каква буду. Ја само дужност себе постављам ово Вама објавити. – В. Његош.

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 6. априла 1847.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Сутридан пошто сам ја изишао из парохода, сирјеч 26. прошастога марта, премамљени митом, а највише житом и хљебом на ову гладну годину, неколика села црногорска од нахије Црничке објаве се непријатељи својему правитељству. Паша скадарски, који је о томе и радио, одма пошље међу њих на помоћ им око 3-4000 војника, хљеба доста и џебане. Ради тога буде принуђен Сенат отпрати 2000 Црногораца, предвођенијех мојијем братучедом Георгијем, сердаром ријечкијем, сердаром цетињскијем, и тако ове 2000 Црногораца ударе на прво од побуњенијех села, у којему је била војска турска и џебана, и послјед упорнога боја опале неколико кућах у селу Бољевиће и Турке изаждену. С наше стране било је мртвијех 19, а рањенијех око 20 људи, међу којијема је и мој братучед малу рану добио од зрна од кумпаре; а с турске стране около 60 мртвијех и рањенијех кажу да је пало. Црногорци у овоме боју похватили су били и неколико живијех, но, бивши све христјани, даду им слободу.

У нас је велики глад и мука. Паша скадарски је изнио по граници на неколико мјеста хљеб и жито, и свакојему га Црногорцу дава на дар на сву његову чељад, само ко ће у буну противу својега правитељства ступити. Милостиви Господине, не можете вјеровати шта се ради: толико хиљада црногорскога народа што даром храни и што им дарива сребрна оружја и хаљине, како Вам је познато; на буну их подиже, дава им џебане и захире колико им је год воља, и сувише војске. Из преднаведенога моћи ћете разумјети оно затрудненије у којему се налазимо. Ради тога молим Вас да објавите ово Вашему началству.

С особеним високопочитанијем и преданошћу чест имам бити

Вашега Високоблагородија,
Милостиви Господине,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ВИНЦЕНЦУ БАЛАРИНУ

28. јула 1847.

Колико ми је тешко Вас изнова обременјавати мојим писмом, него пријатељско Ваше к мени расположеније и нека дужност мојега званија дају ми слободу Вам писати.

Грдне и бешчеловјечне интриге паше скадарскога које употребљава по границама црногорскијема Вама су боље познате неголи иједноме Европејцу. У овим интригама што се може видети она злоба душе хијенске са којом су Турци млијеком материним задојени и првенствовали свагда пред најзлогубијема варварима који су се до данас на свијет показивали. Паша је скадарски толико новцем, хљебом и разним стварима даровао Црногорце. Рашта је то раздао? Жели крви црногорске, жели се ње пити. Његова су наставленија била која је давао онијема Црногорцима те су га мамили: „Сијеците, робите, палите и истребљавајте плодове и усјеве. За то ћете велику награду свиколици од цара примити, у којег је блага као воде у море.“ Најпослед, да му је све за руком изишло, шта би учинио? Једно зло и крвопролиће које би се најпослед највишијем злом турскијем завршило. Хиљада или пет хиљада Црногораца да су погинули, све једно бива – Црна Гора има простора, за једну годину би могла набавити милион житеља. Али права турска душа не живи ако не дише злом хришћанскијем. Јесу ли вишеименовани послови сходни с духом деветнаестог вијека и с намјеренијама младога султана преобразоватеља?

Интриге су пашине добиле ону цијену за коју су, али се још код њега у Скадру налазе четрдесет-педесет Црногораца, које је ове гладне године домамио на хљеб и на мито, и у тајство их код себе оставио (које тајство готово је вид ропства добило). Они се данас налазе у Скадру у најжалоснијем стању, готово су сви болни и губави од нечистоте, умиру и муче се. Истина је да они не заслужују мојега никаквога вниманија, али ме опет њихово жалосно стање боли. Ко ме ће се за њих обратити да их избави од те муке ако нећу Вама, мојему искреному пријатељу, кавалеру човјекољубиве и благородне душе и консулу онога могућега двора који је свагда великодушним благовољењем дисао к Црногорцима? К Вама се обраћам, Високоблагородни Кавалеру, молећи Вас да употребите Ваше могуће влијаније и Ваше познато благоразумије да ослободите страдајуће Црногорце, који противу свакојега права народњега страдају данас у Скадру.

Извините ме великодушно за ову досаду и изволите сохранили ме у Вашему

драгоцјеному пријатељству.

ОСМАН-ПАШИ СКОПЉАКУ

Цетиње, 5. октобра 1847.

Владика црногорски поздравља Осман-пашу Скопљака, везира скадарског.

Дошло ми је твоје писмо од 17. фебр[у]а[ра]³ о. г., у којему неке ствари смијешно напомињеш. Прво, што кажеш да оперемо своја срца, па да учинимо сваки лијепи начин и слогу на наше границе, моје је срце за људе свагда чисто и опрато, а с нељудима принуђен је човјек да се нељудски влада, јер иначе не може и да би хтио. Што се хвалиш да имаш код мене пријатеље који ти доказују моје намјереније, добро кад их имаш, мени их не казуј да од мене не пострадају. Ову и другу оваку ствар ти можеш казати онијема који свијет проз чибук гледаше, не мени. Моје је намјереније јавно и чисто, кога је како ваља онако са мношвом у сусједству и да живује.

Ти говориш да ја све нешто тражим. А шта бих ја то тражио и са киме ћу га тражити? Када је Бајазит (Илдерим названи) Босну покорио и када су дивље орде азијатске наше малено но јуначко царство разрушиле, онда су моји преци и јоште неке одабране фамилије које нијесу ту погинуле од Турака оставили своје отачество и у овијем горама утекли. Ја сам инокосан, ја сам сирак. Помисли ће су ми браћа, славни и гласовити кнезови и војводе нашега царства. Ће је Црнојевић (Бушатлија), ће је Обренкнежевић (Махмутбеговић)? ће је Кулиновић? ће је Скопљак? ће је Видајић? ће је Филиповић? ће је Градичевић? ће је Сточевић? ће је Љубовић, ће је Ченгић? Па ће су многи остали? Камо господа и цвијет нашега народа да своје отачество и своју славу заједно потражимо, да смо сви наједно? Онда бих ја с њима нешто велико потражио.

Бог сами знаде када ће се они своје славе споменути и до када ће се ова моја браћа од своје рођене браће туђити и називати се Азијатима, и до када ће за туђу корист роботати не сјећајући се себе ни својега. – Од онога несрећнога дана откако је Азијатин наше царство разгњавио, са којим се ова шака горштака за општо поштење и име нашега народа бори? Све са својом рођеном браћом истурченом. Брат брата бије, брат брата сијече, развалине су нашега царства у нашу крв огрезле. Ево наше опште несреће! Ово је несрећа и вражда братска више но сила туђа учинила те је наше јуначко племе постало туђима надничарима и служитељима како што си и ти туђи надничар. – Кукавну је Црну Гору овај разур нашега народа готово удавио, но и општио. Ово је учинило те је данас Црна Гора и бити ће довијека алмаз у витешку круну. – Ја бих волио но ишта на свијету

³У неким објављеним верзијама стоји: 17. септ. (Прим. прир.)

виђети слогу међу браћом у којима једна крв кипи, коју је једно млијеко одгојило и једна колијевка одњихала. Што се пак тиче мене самога и ове шаке народа, ја поштења нимало више не желим но га имамо пред великијем и опамећенијем свијетом, но се нешто друго жели, јербо је крвава храна и голо поштење. Ја бих рад да сам се мало доцније родио, јер бих видео своју браћу ђе су се себе и својијех споменули и ђе [су] јавно пред свијетом казали да су они достојни праунуци и потомци старијех витезовах нашега народа. Када се ова света ријеч изговори, благо цијелом нашем племену. Онда ће име црногорско, босански и прочи витезови српскога народа како свети талисман (аманит, запис) чествовати и у њедрима носити.

Ја чујем да ти Црногорце хајдуцима називаш. То име нимало срамотно није. Хајдук значи *chevalier* (Ritter). На примјер, кавалџери су ови хајдуци: Марко Краљевић, Реља Омучевић, Гургелес Алија, Тале Ораманин, Скендербег, Стојан Јанковић, Илија Смиљанић, Бајо Пивљанин, војвода Драшко Поповић, војвода Вук Мићуновић, Никац Томановић, Црнац Карамахмут, Карађорђе, војвода Вељко Петровић. Ово су само неки од нашега народа који нијесу данас у животу, а ови су тројица и данас живи: Абделкадер, Шамил и наш војвода Мића Морачки.

Истина је да су неки Црногорци убиваоци, грабителџи и мамителџи, али их необуздана и дивља сила турска насили, па и јуначка невоља. Помисли, мој драги земљаче, оволико народа сабило се у овим горама, готово од свуда затворено. Кад је година иколико родна, може се прилично проћи, али кад дође година као што је лањска била, жива мука од њих бива. Ја сам се лане неколико мјесеца уклонио у Беч и у Млетке навластито да ову муку очима не гледам; а друго, ја сам срца жалостива, па бих све своје разурио, а свакојако ми је мало што и остало. Када са мном говориш како мој брат Бошњак, ја сам твој брат, твој пријатељ. Али када говориш као туђин, како Азијатин, како непријатељ нашега племена и имена, мени је то противно и свакоме би благородно мислећему човјеку противно било. Ја знам ти ћеш рећи када ово моје писмо видиш: „Шта овај човјек којешта пише и снијева?“ али се надам да ће наши потомци, кад било да било, дати достојну цијену отачаства љубним мислима и писму владичину, на којег се данас виче са сваке стране како на бијелу врону.

Владика
Петар Петровић Његош

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Цетиње, 1. новембра 1847.

Почитајемо г-н Караџић,

Већ је вријеме да Вам дајбуди на треће писмо одговорим. Молим да ово не припишете љености или другој и горој работи. Вама је неколико и повише но другима моје стање извјесно, ради тога ми се лако код Вас и извинити. Бог и ја сасвим знамо моје положеније. Паклена се мрежа разастире. Стари су се ђаволи бојали крста, а данашњи се боје слободе. Да је човјек постојан, што би требало да је, ја бих јој најусрднији жрец био, али ми кад и кад крвава и тврда борба досади, те проклињем час у који је скочила ова искра у наше горе из гомилах пепела величине Душанове, рашта и она није умрла ђе се огњиште српско угасило, но се припела на гору те бљеска и довукује на себе громове злобе и зависти како златна игла потресне стријеле облачне. Не, Боже ме сачувај, ја сам највиши грешник на земљи када што противу ње помислим – она једина нас издваја од проче животиње. Е! да је груба маса дивљине, злобе, тирјанства и глупости слијепе не окружава, ово би била најсветија, најсилнија одаја душевноелектрическога телеграфа.

Ја бих веома рад био да се није ополчила српска јерархија на Ваш превод *Новога завјета*. У томе послу нејма се рашта моје мјеније тражити, јербо други послови мени не допуштају да се оном науком како би требало занимам; стога и моје мјеније не би важило ништа као неопитно и неосновно.

Особито би ми драго било када бисте пријатељски од моје стране поздравили г. Савку Г. Николића и њину напредну и благородну ђечицу, и да их увјерите да ми је спомен о њима свагда пријатан.

Поздрављајући Вас и Вашу поштену фамилију, остајем

Ваш почитатељ и слуга
в[ладика] црногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 11. новембра 1847.

Ваше Високоблагородије,

Ето и Вас. Добро пошли! Слава Богу што су Вас вјерно силе служиле на толико далеком путу. Сада треба неколико отпочинути док се душевне силе у ред ставе иза буре великога, разбалованог и смијешнога свијета. – Пријатни свој кров једино је убјежиште од смутнијех и несмисленијех бурах. Ово ја судим по себи, јербо мени свагда сопутствује противни вјетар, а прибјежишта за мене, по прилици, нејма до у гробу. – По срећи Вама је сасвијем другојаче: Вашему је бродићу вјетар у крму, а убјежиштем се благијем и пријатнијем наслаждавате. О судбино, судбино, рашта си мени тако строга? Ја сам твој великомученик. Звијезда под којом сам се родио ваља да је сателит раскаљенога Меркура, те не може благе зраке на мене пружити. Мојему ангелу хранитељу ваљда јошт глава мрчи од некаквога Бакусовога пира. Доиста је удивленија достојно да се све наше ствари на обратни дурбин гледају, ал' да, што хоће људи, то и вријеме трпи. Тако, на примјер, кад Црногорци почну самовољно радити, као што су свагда, кад кажу: „Владика је човјек слаб, па би требао строжији и способнији човјек да њима влада.“ Кад се преступници накажу, онда веле: „Владика влада строго, тирјански.“ Када Турци нас пуште те мало отпочинемо, онда кажу: „Већ Црногорци нијесу они први, него им је управленије данашњега владике јуначкоме духу много повредило.“ Кад Црногорци не мирују, но се свете и гоне с Турцима, онда кажу: „Томе је узрок славољубије данашњега немирнога и крвожеднога владике.“ Свака се наша побједа крије и назива суровом, дивљом, и Бог зна каквим именима. Турска се побједа пак похваљује и за њу се каже: одржали су ти и ти Турци сјајну побједу над одметницима, непокорницима, ордом дивљом, која само своју самовољност безаконим правом оружја и силе подржаје и пр. и пр. и пр. Свачије је право оружја свето и најзаконије до нашега. – Еј, кукавна Црна Горо! Сирота пука, она не припада племену људскоме, но је из неба пала или из ада искочила, те је се свак туђи. За наше подвиге и борбе за слободу, за име славенско, за христијанство нејма благородне симпатије. Наша крв, наша страдања и муке не заслужише человјеческога состраданија.

Ја знам добро да Вас, како благороднога брата Србина, наше стање интересира, него што бих Вам новог јавио кад су Вам извјесне интриге које Диван употребљава преко скадарскога паше? Оне су готово сваки дан јаче, тј. виша обећања и трошкови, само да

је код нас анархија и да се једном докаже Црногорцима да оно што ја радим није добро.

Имам нешто ново: 25^{га} пр. октобра удари кријући на наше ускоке у Тушину 7-8 хиљада Тураках, но малина нашијех покажу се јуначки, што је мало кад било: потуку и порањавају около 100 Тураках, узму 30 коњах, ухвате 40-50 живијех, но су то христијани били, те их не посијеку, но им само узму оружје, и тако рашћерају Турке као орлови кокошке. Турци су нашима мало штете учинили: само што два ђеда слијепа посијеку, још тројицу убију и двојицу ране.

При Вашему приложено писмо од мојега сестрића Цуце примио сам, али ми је зачудо да ми ништа не пишете јесте ли га виђели, како је, је ли какав успјех учинио у наукама и каквога је поведанија. Учинили бисте ми љубав кад бисте изволили штогод о њему напоменути ми, јербо, како је да је, не може да ме неколико не интересира.

Поздрављајући Вас и Вашу почтењејшу фамилију остајем

Вашега Високоблагородија
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ЕДОАРДУ ГРИЈЕУ

Цетиње, 18. јануара 1848.

Изволите наћи у Вашему окружију купце, ја ћу одма принудити Црногорце да их продају, па и то не за ону ц[и]јену што би кћели Црногорци, већ коју погађачи назначе.

Да пак мирачка земља томе подлежати не може, то Ви и сами знате, јербо Мирчани без ње никако сушествовати не могу што се не би раселили, а ја ни могу нити ћу согласије дати на раселеније Мирца. Ради тога и молим Вас да изволите изнова представити стање мирачких ствари пред очима Вашег началства, молећи га покорно од моје стране да се удостоји погледати на стање мирачко и да по својему познатому благоразумију друго расположеније дјелу мирачкоме удостоји се учинити.

Нимало нека се не чуди Ваше Високоблагородије што је мени противно да данашњим даном тако Ви поступате с Црногорцима. Али Ви кажете да испуњавате власт царску. Е, добро, кад је воља царска да се сваки дан Црногорци бију, плијене, робе и различнијема другијема начинима бешчесте, нека буде тако; ал' ја сам увјерен да би се и царска воља гнушавала подобнијех злодјејанија, а не да их јошт проузрокује. Впрочем Ви чините, па знате и ради шта чините.

Прошле године поробљена је кућа Балића у претурији кастелновској. Ви сте говорили да су је поробили Црногорци. Ја сам се пак толико мучио да томе великоме из речене куће изнешеноме благу у траг дођем и најпосље сам дознао да кућу о којој је ријеч нијесу Црногорци поробили него људи од Вашег окружија, и, између 40 и неколико разбојника који су ту кућу поробили били, 7 и то најнезнатнијих Црногораца, а остали су сви били од Вашег окружија; па послјед, кад су ту срамотну крађу дијелили, Црногорцима мало што и дали, но је све остало у лупежах од Вашег окружија. А за ово ће Вам све казати чисто неки Васо Каланџија, који им је друг био, а ето га сада у Вашој тавници. Ви ћете може бити рећи да ја правдам Црногорце, но то би било против моје чести и интереса кад бих криве правдао, као што је противу моје чести када прави страдају.

Ја мислим да сам већ на опиту многократно показао колико је мени драго добро согласије међу Црногораца и Бокеза, а и поданас ћу, ако Бог да, у свакоме случају колико узмогнем и што се до мене дожене, ради тога се и Вама молим и препоручујем Вашему пријатељству да не допуштавате таква насилија и бешчеловјечија да се чине, него да се и сада благо и праведно у тој провинцији с Црногорцима поступа, како што је свагда откако њом Аустријци владају.

ЊЕГУШИМА

Цетиње, 16. марта 1848.

Би ли ко могао вјеровати да ће се догодити што се догађа? Ја ви залуду пишем, залуду заповиједи шиљем да зла и погана ђела не чините поданицима ћесарскијема; него видим што се надао нијесам, да за моје заповиједи главе не обрћете. Ако радите ту буну противу ћесара, ћесар је велик за њу чути или не чути; *ако ли је радите за инат мој, то сами своју кућу разурате.* Које било да било, добро је да ве познам какви сте ми; као сваком што сам писао и заповиједи шиља, тако ви и сада залуду пишем. Устајте на ноге сваки ако ме чут хоћете и не дајте на границу његушку да се догоди никакво злочинство у Боку. Нећете ли ме послушати, а ви се разберите што учинисте, да мени образ нагрдисте, међусобни суд разуристe и себе у ништа бачисте.

Н. Н.

Вероватно пре 20. марта 1848.

Ваше Високоблагородије,

Би ли врагу на ум дошло што ће се догодити? Да, од подобнога народа може се свашто чекати. Тешко ономе ко је њин поглавар; – то је најжалоснија судбина на свијету. Истина је да су Црногорцима многе неправде у правима нанесене, али ко би могао помислити да ће они одједном у овакова грдна преступленија угазити? Ништа не знам што бих охтио рећи видећи их ђе моја заповијед ништа не важи, заповијед и совјет мој, њиховога највишега доброжелатеља; видећи их преступницима противу онога царства које се великодушним благоволенијем свагда к њима питало. Све ћу моје могуће силе употребити да се ово зло угаси и надам се да ће ми кад-тад виновници овога главом све платити.

Поздрављајући Вас пријатељски, остајем с обичним мојим к Вам почитанијем.

В[ашега] В[исоко]благородија

НИКОЛИ ТОМАЗЕУ

Цетиње, 21. априла 1848.

Počitajemi gospodine Tomaseo,

Primio sam Vaše pismo od 31. marta n. s., koje me veoma udivilo. Nije mi nužno bilo napominjati dužnosti k čovječestvu, jerbo su one sveti amanet koji je priroda dala svijema osvještjenima ljudima. Ko obožava svobodu i ko je upravo svobodan, on podobnome sebi ne želi ni tvori obide, jerbo gazi obožajemu svetinju nogama. Zla kleveta! Bog znade kada će se pleme slavensko ispod njene gadne anateme osvoboditi i kada će ga zora istine obasjati. Osobito pak protivu ovoga svobodnoga gnjijezda kleveta vječno germi. Je li kervavije stranice u svemirnoj istoriji od černogorske? Je li strašnije, viteškije i duže borbe među nejednakostiju jošte svijet vidio nego što je vidio borbu Černogoraca poslje padenija carstva na Kosovu? Zloba i kleveta sve su ovo od svijeta koliko su mogle krile i naopako ga predstavljale iz ova četiri uzroka: prvo, što smo Slavjani, koje kleveta posvuda goni; drugo, što su naši susjedi svagda bili neprijatelji svobode, protivu nje su tvrđi kordon deržali nego protivu čume; treće, fanatizam trostruki, pakleno sjeme nesloge, koji je našem narodu više zla učinio no sve inoplemene sile i oružje; četverto, što su Černogorci u gdjekojima nepristojnostima učenici turski, te urade gdješto po običaju turskome.

Da! Cijela se gotovo Evropa danas služi jednim šibaletom, isti šibalet upotrebljavaju Černogorci evo četiri vijeka i po: on priliči čovjeku da nije buran i kervav.

Žica koja cijelo Vaše pismo prolazi iz dvije je strune upredena. Ja ih obje dobro vidim.

Budite zdravo i veselo.

Vaš obični prijatelj

Vladika cernogorski

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

Цетиње, 2. маја 1848.

Ваша Свјетлост,

Казати ће Вам г-н Бан моје намјереније. Не дао Бог у данашњим опстојатељствима да Ви себе не покажете пред српским народом за онога који и куда Вас призваније назначује. Нека све препоне падну које би се дигле на униженије Ваше пред народом, који Вас већ спаситељним назива. Нека се крв српска ријекама пролије, нека страданије буде које хоће, само силно и свето име Карађорђево нека буде непреклоно на опредјеленије судбе. Све ће добро бити. Велики Ваш отац ако Вам буде огледалом, Ви сте бесмртни. Ако ли се склоните под влијанијем себичности страха, загрмљеће на то вјечно проклетство рода.

Ваше Свјетлости
пред[ани]
В[ладика] П. П. Његош

ИЛИЈИ ГАРАШАНИНУ

2. маја 1848.

Ако је игђе икога, нас ево; ако ли нема никога, ја не могу ништа до стиђети се што сам вам брат. Сад али никад, никад ако не сад.

БОКЕЉИМА И ДУБРОВЧАНИМА

Цетиње, 20. маја 1848.

ОБЈАВЛЕНИЈЕ

Од владике и свијех Црногораца драги поздрав нашој браћи од обје цркве Бокелјима и Дубровничанима.

Чујемо да у овоме преврату ствари у свијету и до вас доходе некакви позиви и ласкања од туђинаца. И то знам да се ваше скупштине на различите партаје дробе, ради тога и ми, како вама најближа браћа и највећи доброжелатељи у свијету, шаљемо вам ово објавленије којијем вам чисто дајемо на знање.

Прво, молимо вас, како нашу браћу, да сва друга намјеренија и позиве одбаците на страну, а да будете срцем и душом привржени својој народности и сасвијем вјерни и послушни Јелачићу, свому јединоплеменому бану од троједне краљевине, који је под круном ћесарском.

Друго, ако пак, сачувај Боже, покажете се невјерни својему бану и примите се туђина, а своје добро одбаците, знадите чисто, ми ћемо постати ваши заклетни непријатељи, с нама ће се многи ваљастни јунак од та два окружја здружити и крв ће се издајническа немилице пролити и куће издајническе у пепео разасути. Ви знате да се ми не умијемо шалити, но пазите добро што ћете радити.

Треће, у случају нападенија каквога непријатеља на вас, ми смо у сваки час готови вама на помоћ притећи и за вашу слободу [с вама] уједно нашу крв пролити.

Тако знадите и да сте здраво.

БОКЕЉИМА

Цетиње, маја 1848.

Од мене, владике црногорскога и брдскога Петра Петровића Његоша, свему свјашченству, капетанима, кнезовима и свему народу бокешкоме поздрав.

Чуо сам и увјерио сам се да је сва Бока у договору здружена и непокорна се показала својему законитому ћесару Фердинанду I без икаква узрока или невоље, него по примјеру други манити народа који ће себе и вас без икакве потребе упропастити. Бока је и Црна Гора тако спојена као душа и тијело, један народ и дух, један обичај и језик, и један без другога не може ни живјети ни умријети, и зато вас ја у срцу не разликујем од Црногораца, и готов сам вазда [с вама] зло и добро дијелити. Али ја данас не видим да вам је икаква невоља но права ваша обијест. Зато вас отечески совјетујем да се ви те обијести прођете и да се својему ћесару покорите као прави синови својему оцу. Ако ли [ме] пак не шћесте послушати, знадите да ћу вам ја – с дозвољењем аустријске владе – с мојим Црногорцима назвати добро јутро и да ћу вам грђи но Турчин бити, а ви знате да се ја не шалим. Тако знадите и да сте здраво.

ПЕТРУ ПЕРОВИЋУ-ЦУЦИ

Цетиње, 6. септембра 1848.

Предраги сестрићу,

Видим из твојега писма од 6. прошастога августа да си ти рад поћи у Беч слушати философију и друге теби нужне науке, да си ту жељу твоју средством г-на Матије Бана молебно предложио Његовој Свјетлости књазу српскому и да се он на њу саглашава. Што се мене тиче, ја не само што нијесам томе противан него јошт и душевно желим да ти у вишем свијету, гдје се науке у најбољем цвијету налазе, свој ум просвијетиш и да се образујеш, па зато и дајем ти пуну власт да своју жељу у дјејствије привести можеш, с тим обаче примјечанијем ако књаз српски доиста за добро налази тај твој полазак у Беч и ако ти он по свом великодушију благоволи одредити плату да онамо можеш науке свршивати.

Дајући ти ово на знање за твоје управленије и поздрављајући те, остајем

Твој
доброжелатељ и ујак
владика црногорски

СТАНКУ ВРАЗУ

Цетиње, 20. октобра 1848.

Почитајем г. Враз, братски те поздрављам.

Усрдна ти хвала за дивни дар који си ми послао. Ко је удаљен од свјесних људи и од литературнога свијета, тога и мала ствар ограши, па јошт кад је дар братски.

Чудна времена! – потреса – догађаја – преобразовања – уздигнућа, па и времена нестрпљења! Ноћи се молим да што доброга сним, дању да ми добро у новинама донесе. Сто пута је лакше ономе ко се бори но ономе који чама код куће. Да Вам могу што на муци помоћи, најсветију бих дужност под небом испунио. И да је иоле споразумјења било, могло се с нашега краја веће помоћи но се икому чини, па помоћи без муке и пјевајући. Иде ли наша ствар на те стране правцем? Хоће ли се наш народ свијету показати народом благородним и достојним самосталности своје или ће вјечно обожавати туђе вериге, које им већ толика вијека готово препилише врат и сатријеше народност?

Ја видим страшне погрешке. Мени се чини да се од правога циља далеко одступило. Боже дај да се варам. Ако се сада сагријеш, дуго ћемо тај гријех кајати. Онај силни и напредни Вам напрег и подвиг, ако се на зло окрене, тешко нашем народу. Она благородна, усрдна и велика ваша жртва, ако се принесе вражјем олтару, изневјерена је наша народност. Ја сам стрепио и питао се надом доклен није Б[ан] лишен главнога началства, а сада, чини ми се, видим што је.

Јошт нешто. Ја сам се чудио што се то с нашим г. Гајом урадило, док ми сада раскажу све потанко каква је збиља несрећа слијепога демона код вас донијела да своје злобно и отровно сјеме и код вас посије и да порок баца на општега угодника наше народности. Зар је код вас непознат М[илош]? Та, људи, Бог буди с вама, оно је пакосни и лаживи несрећник којег грте сви пороци најгаднијег тирјанина.

Збогом, г. Враз, братски ти поздрав са свим народољупцима од твојег почитатеља

Владике П. П. Његоша

ЂОРЂУ СТРАТИМИРОВИЋУ

Цетиње, 8. новембра 1848.

Високоблагородни господине

Ђорђе Стратимировићу,

Прими, српски млади витеже, за знак признатељности овај дар од мене. Ово је лик Обилића, лик највећег јунака који се досад на земљи појавио. Каквим се знаком могу толико дичити српски родољуби-витезови колико овим? Он је јединствена бојна награда твоје собраће у соколовом гњезду. – Који би знак на твоја јуначка прса љепше пристао од овога? Прими га, дакле, с оном искреношћу и усхићењем с којим ти га шаље с најискренијим братским поздравом

владика црногорски

П. П. Његош

Ј. А. ТУРСКОМ

Цетиње, 17. новембра 1848.

Ваше Високопревосходитељство,

Истина је да су Црногорци спремни да буду у помоћи својој браћи Хрватима, једно по једноплемености, а друго по њиховој природној наклоности војничке трудове сносити. Видећи ја да моја сабраћа Срби и Хрвати показују се најавно да правцем иду наклоњени к народности и к поретку, и мене је иста мисао одушевљавала која и Црногорце, ако устанак Србах и Хрватах не би била слијепа нека подстрека, која би на опште наше поруганије пред свијетом служила. Када би ово посљедње било, Боже ме сачувај од тога учестија, тада би ја њих за најпоследњи народ у свијету држао, тада би ми се мрско било њиховијем братом називати. Ако су они најсрамотнији пут издајства законности своје изабрали, па када бих у томе њиховим учасником био, онда бих се крио од сунца и од људих.

Ваше Високопревосходитељство, свагдашњи мој пријатељу, срдечно Ви захваљам на примјечанија у Вашем писму. Ви мене познајете добро, ради тога и увјерени тврдо можете бити да се мојом вољом ништа предузети неће што би ме с овом шаком народа слободнога учинило отпадником од правога и опамећеног свијета.

Овим Вас увјеравајући и одговарајући Вам на Ваш драги лист од 2^а новембрија н. с. под № 2484 пр., чест имам остати с обичним уваженијем.

Вашега Високопревосходитељства
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

НЕКОМ ТРШЋАНИНУ

Цетиње, 20. новембра 1848.

Почитајем Господине,

Драг ми је позив којим ме браћа Славјани тријестински позивају за својега сочлена у њином *Збору*. Основатељима истога Збора служиће на велику част ако он буде славјански. Наше ствари свеколике имају велику главу, а слабе ноге, те не могу опстати, па ја се и тому друштву бојим да не пође трагом за прагскијем. Е, сиромаси Славјани, што би Европа без робовах да јој није њих? Та морао би *mein Herr* збацити рукавице, а ефендум бенум побацити чибук, па се један и други побратимити са трудољубијем да им њина срећа у нарочитије није поклонила Славјане. Да, наше је племе имуће других народах као проча животиња, и ко има више стадо, он је богатији. Ко се иколико сумљао да нијесу Славјани рођени за ропство, нека данас њино пословање види. Може ли што гадније на свијету бити од њине сљепоће? Ја се свагда чудим, а нигда се начудити не могу, како некима људима може постидно ропство толико драго бити. Они су подобни пашчету јербо се пашче трза да добије слободу, но како исту добије наново к веригама трчи да га свежу.

Куда би та срећа за мене самога и за ову шаку народа славјанскога да је наше велико племе правога вјероисповједанија мњенија освијешћених људих! Та и нашијема би од вјековах за слободу мученијама убрзо конач дошао! Али бадава, Славјани једнако за ропством теже.

Поздрав ти братски са свима пријатељима које имаш у Тријесту и са правим Славјанима.

Владика црногорски

ЈОСИПУ ЈЕЛАЧИЋУ

Цетиње, 20. децембра 1848.

Ваша Свјетлост,

Свакому се напретку Твојему радујем како сопственоме своме, јербо је Твој напредак народни, а то се зна и мој како Твојега собрата. Свијетли Бане, трудно ли је Твоје свето званије, но величествено и дивно. Тебе је тајна судбина на челу Јужних Славјанах поставила, Тебе срећа с дивнима напредностима вјенчаје, али се види, све Твоје изопачују. Спаса си престол, династију и све њезине посљедоватеље; учинио си им услугу какву им нико јоште није учинио од њина постања, па Твоји задушници послје неколико дана мјесто захвале намећу Далмацији стари гвоздени јарам. А Далмација је Твоја бановина. Далмација за дивним братством не чезне, али што је сирота крива кад не види даље од носа? Али сада, или хоће или неће, морати ће се трсити талијанства.

Сваки народољубац, цијели народ наш у Тебе је очима упро и к Теби руке пружио како небом посланоме Месији. Твој је задатак велик, њим Европа нови лик добива, он миче гадну љагу са лица силних Славјанах, који до дана данашњега ништа друго нијесу били до продани и жалосни робови и надничари других народа. Ах, драги Бане, већ земља од ове мрске неправде стење, душе су благородно мислећих Славјанах у вјечној муци, стиде се свијета и људих због овога нискога стања у којему смо спрема других народах европејских, нашем сабраћом. Ради чега мимо проче народе овај зли нароч нас прати? Рашта смо привикли робовати, рашта своје силе не познавамо? Рашта неко слијепо задахнуће управља Славјанима, те се самовољно у туђе вериге вежу? Ја сам, истина је, с овом шаком народа под анатемом тирјанства и шпионства свободан, али шта ми је боље кад гледам околу себе милионе моје браће ђе стењу у туђе ланце?

Веома ме је обрадовало потоње Твоје писмо од 7^{га} децембра. Нек их буде туга. Може им бити називати Те баном далматинским. Нека именују како хоће, само нека је Далмација у Твојој руци, да се једном саставимо. Несносно ми је оно што Ти прво званије имјесто у царству обећаше, па одступише – од свашта ће одступити. И што се снажном мишицом не узмогне држати оно све треба за ништа сматрати.

Желио сам, да ми је могуће било, послати Вам у помоћ неколико Црногорацах и готови су свагда на Твој глас а на корист општу. Ништа ме досада на свијету није интересирало толико колико Твој посао. Ради тога би велику задужбину учинио да ме

чешће удостојиш Твојим неоцијењеним писмом. Свако, мало и велико, моли Ти Бога за здравље и за срећан успјех, а ја више од свакога, који с највишим почитанијем остајем

Ваше Банске Свјетлости
предани слуга

ДАНИЛУ МЕДАКОВИЋУ

Цетиње, 6. јануара 1849.

Кад свак ратује, ми мирујемо, а кад свак мирова, ми ратовасмо. Све су нами данашње борбе на страну, али нас борба једнородне браће јако пече, којој желимо помоћи да нисмо вјековима овако на крају југа запали и на грдну жалост удаљени. Знате, мила браћо, да ми од Косова збјежасмо се у ове горе, које непрестано нашом јуначком крвцом обливамо, којом су ове горе постале јуначке и непобједиме, и у истима нама је наша драга слобода једини и најсветији знак српског поноса и славе. Ми се боримо у нашим горама, у нашем Богом утврђеном граду, у граду слободном гњезду, гдје се поносити српски соколови легу. Боримо се на отвореној пољани против сваког душмана за образ јуначки, за славу дичног имена, за вјеру и дражајшу слободу, која је наша чиста и невредима светиња. – Знајте, браћо, да кроз наше јуначке чланове тече права српска крвца, знајте да смо од искона заклели се прахом наших прадједова „радије с мачем у руци умрети но иједној се сили срамном ропству предати“. На жалост нашу, ако вам не можемо данас помоћи, а оно смо, право да речемо, на понос и дику српском роду и не сумњајте да неће вријеме доћи кад ћемо се даље упуштати да вам поможемо и нашу крвцу заједно с вама пролијемо. – Ни досад нијесу наше мишице крвцом до рамена обливале се за саме ове чудновате горе, но јесмо и за друге, а понајвише за силну браћу Русије кад им је год потреба била. Данас је Русија силна и велемоћна, па нек свети аманет одужи вама, мила браћо, јер ми бисмо, али смо предалеко стањени и несрећна нас политика јако одвојила, за које јој нимало фала. – Ми смо сиромаси, али јуначким поносом и човечном слободом богати, која је најљепши дар човечества. Ми сад тек чујемо за вас кад чујемо ломљаву и праску ваших пушака, ваших бритких палошинах, којима браните своје отечество, браните и борите се за слободу – цвјета вам образ пред свијетом! Нас је мала шака, али смо срца уздања, да се никог не бојимо до Бога милога, који нам вазда у нашој невољи помага. Да нас није од сјевера одвојила Босна и Ерцеговина, а од запада Далмација, ми бисмо вама давна у помоћ дошли, али погледајте да немамо пута, но смо опкољени нашим и вашим незнабратама, који се радије у туђе крило бацају но да се са нама удруже. – Нас Лацмани називају ајдуцима, али је поштеније име благородног ајдука, но њиово срамно ропство, јер ми имамо се чим поносити, а они, јадни, немају ни имена од народа, већ мисле да је Млечки прва звјезда у свјету, а крилати лав најмудрије створење. Не чује се наша лијепа поздравка: *добро јутро и помага Бог*, но бу *ђорно*, бу *ђорно шјор*. – Оканите се такве лудорије, а угледајте се на осталу браћу, која вам и опет добра желе. Лав је

поломио крила и упао у пучину сињег мора, ком још само комад репића вири; а кад и ови комадић умакне, што ћете онда? Није лав ваша дневна звјезда да вам свјетли пут по бјеломе свјету, но туђа крила, туђи репић, које у вашу торбу уљести не може. – Једном смо вас поздравили да се придружите браћи Рватима, да сте заједно док вас зла срећа понијела није.

Господине уређничче, примите поздрав из наших гора и напредујте дихањем српског духа, које сте досле показали. И да сте здраво.

СТЕВАНУ П. КНИЋАНИНУ

Цетиње, 14. јануара 1849.

Високородни господине,
Стефане П. Книћанине,

Дико рода нашега! Ти ми потпуно оправда име војниках Душанових и Карађорђиних. Моја и свакога правога Србина велика је признатељност к Теби. – Ти си се из саме благородне гордости роду на жртву дао и страдајућој браћи у помоћ притекао. Ради тога ћу Те ја вјечно љубити и вјечно уважавати.

Из чисте признатељности к Твојим подвизима шаљем Ти на дар лик бесмртнога Обилића. Он ће добро пристати на прсима побједитеља томашевског и спаситеља Панчева. Зато га прими, млади војводи витезова србијанских, с оном искрености и усхићењем с којима Ти га пошаље уз најусрднији братски поздрав

владика црногорски
П. П. Његош

Ф. С. СТАДИОНУ

Фебруара 1849.

Ваше Сијатељство,

Она иста чувства чистог пријатељства која су ме свагда одушевљавала спрема сусједне Аустрије и данас ме одушевљавају. То ја у себе чувствујем, тим се руководим, и ово ће Вам моја дјела освједочити и тисуће Ваших поданиках. Ја ћу оваквим и унапријед остати и због тога моје се име не да злоупотребљавати, нити се к њему могу никаква опака толмачења односити.

Истина је ја сам љубитељ благоразумне слободе, која дичи и облагорођава човјека. Она је наш жртвеник којему се најблагороднији производи овога горскога гњијезда јошт од пантивијека приносе. Него је и то истина, стотине путах дјелом освједочена, да сам ја највиши непријатељ анархије, која је гора него куга. Та мене је анархија више главобоље дала но иком у Европи.

Ја нејмам причине бити непријатељ Аустрије, иако је досадашња аустриска политика на наслов Црне Горе и мрзила, али се никада није покушавала противу наше слободе, него одселе надам се да ће и код Аустрије бити благородна симпатија к Црногорцима.

Што се тиче мијешања неких општинах црногорских у послове бокеске, тога је противу моје воље пођешто досада бивало и може бити и посада да штогод буде, и томе није ништа друго причина до близост општинах и кршно горско мјестоположеније, ђе је мука сасвим то укинути најстрожијима запрекама доклен су гођ у Боки комешања. Истина је да моје влијаније јако дјејствује на народ бокески, и ако Бокезима буде олакшица соразмјерна њиховом биједном крају, неколике моје ријечи довољно ће бити, ако је угодно аустриском правитељству, да се они поврате у послушаније. Ако ли им пак остану на врат исти терети који су им наметнути ево неколике године и које никако по њивој биједности сносити не могу, ја се у то нипошто мијешати нећу, јербо бих противу своје чести поступао.

О, колико ми је драг овај случај да Вам честитам Ваш срећни напредак, који ће за народ цијеле империје срећан бити и Вас обесмртити, и да Вас искрено пријатељски поздравим.

Овим одговарајући Вашему Сијатељству на Ваше драгоцјено писмо, остајем Вашег Сијатељства засвагда пријатељ [и]

покорњејш

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

14. априла 1849.

Ваша Свјетлост,

Не могу пропуштити овај zgodни случај да Вам се и писмено не поклоним чрез г-на Јанковића, тако исто и да Вам моју свагдашњу жељу не напоменем. Војводство на слабе гране стоји, па и да је сасвим ослобођено од Мађара, за Српство никаква напретка, како Срби за себе не војују него за туђина. Хвала Вашој Свјетлости и Вашој Србији до неба за благородна и велика Ваша пожертвованија. Куд би та срећа српска, мјесто Војводства да се онда на Босну окренуло. Данас би се у рукама имало оно што се не би могло лако изгубити. Да једном може букнути ентузијазм силнога нашега народа у Турској с подобним мјестоположенијем, Србима не би нико могао врха главе доћи. Мени се види да ми ово свагда можемо урадити само кад шћети буде Ваша Свјетлост и Ваша Србија. Ја сам о овом послу говорио и с г-м Јанковићем, који ће Вам моје намјереније расказати колико га је могао разумјети.

Не замјерите мојој искрености и будите здрави и весели за срећу и дику цијелога Српства.

Ваше Свјетлости
особ. почит. и слуга
владика црногорски

МЕДУ ПУЦИЋУ

Цетиње, 23. априла 1849.

Почитајемо графе Почићу,

Хвала на братској успомени, на красном дару којим си ме обдарио. Та ово нијесу Талијанке но китне и гиздаве Српкиње, које ће сваком родољупцу душу ограшити. Штогод је у њима умотвора он блиста у светом храму нашијех музах чистим вјероисповједанијем народним. Дубровник је јединствена дика књижевности наше, а ти си дика његова. Еј, кукавни Срби, свачија их сабља сјече, истријебити их не мога, нити их икакви тирјански ланци кадри бише одржати да робују, а глупи их мисионери својима лажама окужише и утријеше: разлучише Србе пукe и невинe сваки на своју страну, отуђише брата брату, крваву сабљу међу Србима извадише и отискоше ријеке братске крви те провреше. Бог знаде хоће ли се Срби кад од ове смртне ране излијечити.

Драги Графе, данас су настала времена од пословања за оне којима ништа своје није урађено. Ја сам се у почетку нешто надао, но данас видим да је засад југословенство идеална ријеч која само празнијем гласом лијепо звони. Што је Бановина (Троједна Краљевина) и Војводство? То су мртве историчке ријечи – друго ништа. Југословени силе своје не познају, па и заслуге своје не виде. Стога они себе и предају слијепу у безусловно ропство туђину. Ово је вјечна мука за оне који су њихови и за оне душе које ово осјећају – него свеједно бива кад наша браћа не знаду разумјети што је дична слобода.

Г-н Милаковић до који дан послати ће Вам предбројитеље на „Дубровник-цвијет народне књижевности“.

Збогом, г-не Почићу, братски ти поздрав са свима родољупцима шиље

Твој почитатељ и слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ЈОСИПУ ЈЕЛАЧИЋУ

3. јуна 1849.

Веома ме је удивило Ваше писмо од првога травња о. г. Преласка црногорског с оружаном руком у Боку Которску сасвијем није било, даже и најмањих немирах веома се мало догађало, којијех је свагда пођешто бивало, каноти међу наоружанима опћинама, које су привикле често путах домаће спокојствије нарушавати. Ја сам свагда из свих силах настојавао, како што и данас настојим, да невредимо спокојствије остане међу Боком и Црном Гором. Мене је к овоме интерес Црне Горе водио, мене је на ово заклела из ђетинства најјача и најсветија свеза и љубав братска. Драги Боже, ове ће ријечи Вам цио народ бокески једнијем гласом потврдити.

Што се пак тиче уплива мојега братскога совјета на Бокеље, он је истина доста јак, и ја сам га готов у свако доба на ползу собратску употребити, него у том случају ако се Бокељима учини олакшица сходна њиховом бједном стању; онда чисто се уздам да ће једна моја ријеч сва комешања Бокеза утаманити; ако ли сви ти терети несносни, од неко доба на Боку наметнути, остану Бокељима на врат, ја се у том послу не бих могао умјешати, јербо бих поступио противу сопствене чести. О овом ми је нешто и г. Штадион писао, и ја сам њему исто овако за Бокеље одговорио. Збогом, Свјетљејши Бане. Желим ти од Бога здравље, у сваком претпријатију срећан успјех.

Твој собрат и најискренији пријатељ.

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

Вероватно јула 1849.

Ваше сам драгоцено писмо од 29. маја по г-ну Бану примио, такођер и од њега сам много којешта доброга разумио. Ваша благородна пожртвованија и велика помоћ нашој браћи у Војводству Вама су пред Српством освјетљали образ и бесмртно име у повјесници оставише. И то ми је драго било чути да сте све оне грдне партаје које куже Србију сповршили: и у најпросвештенијема народима не смије се човјек сасвијем (себи?) одати и у расположеније бацити, а камоли неотесанима простацима, којизи најблагородније поступке и опхожденија знају криво толковати и на зло употребити. По вољи Ваше Свјетлости назначио је г-н попечитељ Гарашанин г-на Матију Бана да се с њим могу споразумјевати и Вама доводити до знања о нашој општој ствари. Мени се овај начин допада и смијем исповједити пред Богом и Српством, како мало споразумјеније буде и чим томе иколико благопријатно време дође, да ће много лакше него што нам се чини желајему цјел постићи.

АНДРИЈИ СТОЈКОВИЋУ

Цетиње, 20. децембра 1849.

Поштену Вашу посланицу од 5^{га} овога и при њој приложено писмо од господина С. Гопчевића из Лондона на моје име управљено примио сам исправно. Како приспију она зрна, а Ви се постарајте својски да се одма прекрцају на какву трабакулу и отправе за овамо (per transito a Montenero) с препоруком да их г-д Стеф. Бјеладиновић у Котору прими и амо пошље.

Овом приликом не пропуштам јавити Вам да сам цигаре о којима је ријеч у претпоменутој Вашој посланици, а такођер и Ваш каталог од књига добио. Молећи Вас да г-ну Гопчевићу изјавите благодарност на дивнима цигарима и захваљујући Вам на Вашем услужном труду за свој рад, остајем

Ваш почитатељ

СТЕВАНУ П. КНИЋАНИНУ
Цетиње, 20. јануара 1850.

Самообмана је убитачна и за људе и за народе. Кому подноси, нека јој се подаје, али ја прославивши тридесет више осам Божића и пребацивши преко главе мнозину ада, не могу се и не хоћу обмањивати. Ја злу свакојем гледам право у очи.

ПАВЛУ РЕШЕТАРУ

5. фебруара 1850.

С удивленијем сам разумио да су ми од власти заустављена у Тријесту нека зрна топовска, а тако исто да сте ми и Ви у Котору зауставили неко мало количество селитре. Ја се не могу домислити што значи тај поступак противу мене, јербо, како сам гођ постао владиком овога народа, свагда сам с једнаком ревношћу дјејствовао за содржаније доброга согласија и пријатељскога споразумјенија међу Црногорцима и поданицима аустријскијема. Ја сам сто путах у мојему малому кругу дјелом показао пред оба рјечена народа, ја сам ово дјелом засвједочио у садашњему потресу Аустрије, сочувавши провинцију бокеску од совршене њене погибије. Ја сам мислио, иако је мој круг дјејствија мален, да су моја поступања и самоме двору аустријскоме извјесна, него видим да се варам и да су правитељству сасвијем противни докази, касајући се мене, представљени. Никада са мношвом правитељство не би могло овако поступати као што је сад поступало к једноме, ако и маломе но искреноме свом сусједу, јербо то није правитељство дивље и грубијанско, него правитељство просвјештене империје аустријске, које је свагда досад своје благоволеније к мени показивало. Мени досад забрањено није било, колико сам хтио, за овај мали крај набавити оружја или амуниције из Аустрије. Ја се и сада нијесам томе никако надао, нити се надам да ће се тај непријатељски поступак противу мене учинити, који сам у сваку згуду и у свако вријеме био и бити ћу по мојој возможности Вам искрени и прави пријатељ. Ја се уздам и молим Вас да ми пуштите то мало селитре те сте ми у Котору зауставили, и да пишете Вашој власти да ми отпусти она топовска зрна из Тријеста; тако исто и унапријед што би ми од потребе било да ми не буде забрањено набавити.

ФРАНЦУ МИКЛОШИЧУ

Цетиње, 12. марта 1850.

Почитајем господине Фр. Миклошићу,

Доста се стидим што 12^а марта одговарам на Ваше ми драго писмо од 25. новембра 1849. године, али је највиша причина овоме моја болест, јербо готово има већ 4 мјесеца да здрав сасвим нијесам, а када је човјек растројена здравља не хоће му се писати. Г-ну сам Милаковићу наредио и он је давно Вам послао старе србуље, преписане факсимиле г-м Вуковићем. Надам се да сте Ви давно речене преписе примили. С нестрпљењем очекујем Ваш ријечник. Та то је светиња славенска, која је до данас трунула у талогу невјежества, заборављена народом забаченим самим собом. Ја се надам да ће он највећа драгоцјеност нашега жалоснога књижества бити, јоште кад је Ваше рукотвореније. Не знам је ли Ваш лист јошт почео излазити. Ако је почео или кад почне, ја ћу се жељно на њем пренумерирати, а тако исто и г-н ће Милаковић Вам послати пођекоји прилог за њем. Ви сте на мјесто те можете велику ползу принијети силноме но кукавноме и слијепоме југословенству.

Збогом, драги Миклошићу, буди ми здрав и весео за дику свога рода. То ти жели твој

почитатељ и слуга
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Котор, 24. марта 1850.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Хвала Вам на свагдашњој Вашој љубави и пријатељству. Увјерен сам да је избор Ваш за учитеља Стефану добар, али ја од Стефана доста зебем. Истина је он има доброга талента, али је под великијем пренебреженијем укопат. Код њега је посао беспослица, те му се правога посла не да дохватити, а највише га штети његова несмислена поезија, која му памећу окреће и лажнијема га преварама засљепљује. Због овога ја сам на њега много викао, но, како ми се чини, није на мој совјет главе обратио, а о овом изволите му и Ви напоменути за ову ствар која ће вјечну несрећу његову проузроковати.

Ја сам јучер сишао у Котор, јербо веома страдам од прсих, и премјена ми је воздуха учинила побољшање, а и доктори ми обећају да ће ми поправити здравље. Мени је веома теготан овај слазак био, али невоља брода не гледа.

Поздрављајући срдачно Вас и Вашу благородну фамилију, с почитанијем остајем

Вашега Високоблагородија
пријатељ и искрени слуга

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Пристан дубровачки, 27. маја 1850.

Ваше Високоблагородије,

Изволите примити овај мој тастамен. Ће му је сигурније, откуд би вјерније но отолен изишао, него у консулат мојега високога покровитеља и код Вас, мојега пријатеља? Ако се догоди да ја умрем, молим да копије од истога пошљете у Црну Гору и Вашему начелству. Ако ли ја оздравим, а Ви ћете ми га изволити послати кад га заиштем овако запечатана.

Ваш пријатељ и слуга
владика П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 26. јуна 1850.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Ево мене опет у Црној Гори. Не допуштише ми љекари италијански и тријестински ни да бање чиним ни да воде пијем, а велика запара италијанска веома ме бјеше ослабила, тако да не могах готово на ноге стати. Ја пожелих за некоје вријеме повратити се у своје отечество. Многи ме томе и совјетоваше да се у родни климат повратим, дако се штогод опоравим и док се вријеме мало олади, па снова да пођем у Италију. Ја узмем совјет од најбољи љекара чим ћу се у то вријеме ја овде видати. Ја сам сада доста слаб, али се надам, ако Бог да, скороме побољшанију здравља.

Поздрављајући Вас и Вашу благородну фамилију, остајем с високопочитанијем

Вашега Високоблагородија,
Милостивога Господина,
покорњејши слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ИЛИЈИ ГАРАШАНИНУ

Цетиње, 5. јула 1850.

Ваше Високородије,

Видим у Вашем уважајемом писму од 14. пр. јунија да је благоволио свијетли књаз са согласијем Вас, његови совјетника и помоћника, изнова примити на трошак књажества мојега сестрића Стевана Перовића у новозаведену Вашу Академију. Ја мњеније Ваше одобравам и сасвијем сам с Вама согласан, тим више радујући се што ће Академија пожелану цель достићи, како ће ученици под строгим надзором бити, јербо цијела свобода ученика чини невјежом и калашем. Фала свијетломе књазу и господару и Вама, његовим совјетницима, што се, ако и каткад, сјетите овога српскога крвавога крша. То ће Вам за чест у потомству служити када нам народ ускрсне духом.

Ја сам веома слаб био и [због] исте слабости био сам до Италије, али нити ме је помогла промјена ваздуха нити љекари, јербо сам од дана до дана све гори бивао, тако да сам после изнемогао био, и тако по нужди и савјетима после мјесец дана повратим се у родни ваздух којему сам привикао, дако се мало поокрепим да се могу у страниј земљи лечити. Откад сам дошао на Цетиње, побоље ми је, али сам јошт доста слаб.

Драги и почитајемо г-н Гарашанину, српске ствари, колико су назадне у нашем веку, није чудо е ме је готово уморила ова крвава и бурна катедра на којој сам се попео ево 20 година. Сваки је смртан и мора умријети. Мени ни с чега сада жао не би било до што нијесам неки напредак у цијеломе народу нашем видио и што ми се није дало да на неки начин основу утврдим внутренему управленију црногорском, те се бојим е би се после мене све оне несреће повратиле у Црној Гори које су пријед мене биле, те би остао у вечну невољу овај народац мали, необразован, но војинствени и силни духом и срцем. Нема једнога Србина који више за Српство послује и мисли од Вас, нема једнога Србина којег Српство [више] искрено љуби и почитује од Вас, и нема једнога Србина који Вас више од мене љуби и почитује.

Шаљући Вам и препоручујући Стефана, остајем с најискренијим братским поздравом

Вашега Високородија
покорни слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ЈЕРЕМИЈИ М. ГАГИЋУ

Цетиње, 21. јула 1850.

Ваше Високоблагородије,
Милостиви Господине,

Кажева ми је мој сестрић Стефан колико Вас и Вашу благородну фамилију интересира знати о мојему здрављу. То су чувства српска, чувства собратска, чувства искренности, којима су благородне душе задојене и њима се питају. – Ја сам јошт доста слаб, али сам много бољи него онда када сам имао удовољствије у Вашему поштеному дому бити, и чини ми се да ми иде неколико набоље.

Поздрављајући Вас и Вашу благородну фамилију остајем

Ваш
пријатељ и слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ПЕТРУ МАРИНКОВИЋУ

Цетиње. 10. августа 1850.

Поштени господине доктор Маринковићу,

Ја нијесам јошт издравио, али сам се добро поправио. У мојој болести ја сам и о смрти помишљао, него ова мисао нимало мени шкодила није, но штавише зраке су ми душевне лакше кроз тијело проицале, како сунчане зраке кроз танке и раздробљене облаке што лакше проицачу. Моја је идеја међу небесима и гробницом смјело лећела, и ја сам смрт овако разумјео: или је тихи, вјечни сан који сам боравио пређе рођења или лако путовање из свијета у свијет и причисљење бесмртноме лику и вјечито блаженство. Ја се ада нимало бојао нијесам, јербо у мени адска душа није, и ја Бога не представљам како Нерона и Мухамеда II, но га представљам по његовому величеству, за духа превеличественога, премилостивога својима тварима. Ја сам душу човеческу представљао за неки тајинствени фокус, која, како се раздвоји од тијела, сине хитром зрачицом и запали бесмртни плам нашега живота и блаженства на небесима. А наше јадно тијело што је? Угоштеније и попираније земаљскога гада, глибина од које се гади, прашина с којом се вихорови ругају и играју, њом бистре источнике водене муте, њом сјајне зраке сунчане затмивају. И великога чуда колико ми ово ништавило љубимо и колико нас интересује! Тијело је много ништавије но цклени суд; – дајбуди изломљена стакла купе каљави Чифути и пометнути трговци те и продају, а наше тијело без душе ни за што не служи.

Досадих Вам, но то је крива доброта Ваше душе, коју сте ми открили. Хиљаду сам совјетника имао откако сам се разболио, но сам се највише Вашег совјета држао и данас се највише држим, јербо сам видио да из дубине познанства и благородне душе истјече. Неки су ме совјетовали да ништа не мислим. Како ће човјек живјети а не мислити? Неки су ме совјетовали да очи на женски пол не окрећем, а човјек не може и са смртнога одра да очи не баци на красно створеније. Неки су ме совјетовали да фанеле на тијело ни мараме око врата не носим. Неки су ме совјетовали да двоструку фанелу на тијело и до уших обучем, па преко ње вунену мараму око врата да метнем. Неки су ме совјетовали да лежим потрбушке, а неки опет да лежим на плећа, неки на лијеву, а неки на десну и проч. и проч.

Збогом, господин Маринковићу. Буди ми здрав и весео, и не заборави твојим драгим

воспоминанијем

Твојега
искренога пријатеља и слугу
владику црногорскога
П. П. Његоша

СТЕВАНУ П. КНИЋАНИНУ
Цетиње, 18. августа 1850.

Ваистину још ми требајује какова два мјесеца па да ступим у четрдесето љето живота
мога – много у овијем невољама живота.

ГЕОРГИЈУ НИКОЛАЈЕВИЋУ

Цетиње, 18. октобра 1850.

Драги Прото,

Црногорска је пјесма:

Ко ћ' уфатит маглу у висине,
Ко ли Црну Гору покорити!

Нека се Турци хвале и говоре што им је драго, ми за њихове пријетње не маримо. Имали смо се кад од Косова познати једни с другијема. Остали народи нека мудрују како им је и од трага, нека дипломатизирају с Турцима, нека се гладе и мажу колико им је драго, нека у својим отечествима и на својим огњиштима христијани вежу пријатељство са јазичницима, доиста ми и Турци, доклен год једноме траг из Европе не погине, оном ћемо здравицом напијати којом смо и досле. Највјештија клупка дипломатическа да оснују своју пређу између Турске и Црне Горе, мучно би нас и Турке сложила, а пољубила никада. Истина је, Турци су спрема нас силни, спрема нас богати, али је страшније гордости крушеније када слабији силноме ужене дим у нос. Ја мислим да млади султан преобразователь са својом благошћу неће бити поклапан, јербо се не слажу благост и поклапност.

Да је лијепа Црна Гора, не би се црна гора звала него млијечна или медена. А како ће и бити лијепа кад је једнако сироту дивљи таласи турски нападају и потресају? Та свештени едем, да га је оваква судбина постигла, би се већ зла препунио и злом отровао. Црну Гору је свакојако зло пратило, у њој малопопријед није смио ни Европејац својомно ући, него су се кријући увуковали, као што се крадом увукују по конопима у бродове трговачке европејски пацови, те се пресељавају из Европе у Америку. Ово се исто догодило с покојним Милутиновићем и с истим Милаковићем, али је данас слава Богу друкче. Црна Гора је само зло како је зли нароч гони, а ја који сам њен син не могу јој име произрећи што се нећу згрозити. Али је опет с тим знаменита што је коматић од развалинах нашега царства, као једна ластовица (ћошак) од развалинах од једнога великога града. Стога је знаменита Црна Гора што је доиста показала што може слаби[ји] са силнијем, што може чоек, кад хоће, радити. Црна Гора је гњијездо војинствене гордости, ње се браћа, јединци синови, све радо на жртву дава, само да остане непорочна чест праћедовска. Црна Гора је урна у коју је силно име Душаново прибјегло, у којој се свештено храни витешко име

Обилића и Скендербега.

Збогом, драги Прото, будите ми здрави и весели.

То Вам од срца жели

Ваш почитатељ
владика црногорски
П. П. Његош

ИЛИЈИ ГАРАШАНИНУ

Трст, 11. новембра 1850.

Ваше Високородије,

Сви они неповољни гласови који се разносе о намеренију једне партије, које је намереније вредити општељубљеном књазу и правитељству српском, исто и напретку целог Српства – сви су ови гласови ђетињско плетење и празни пуф у ветар. Будите спокојни, поштени и драги Србине, и немојте никада помислити, а толи веровати, да ће владика црногорски бити сочлен којекаквих ветрењалах, а толи сочлен партије која противу мене и целога Српства светиње дејствује. Са стране црногорске будите сасвим мирни. Ми к Вама друго не гајимо до чисте братске искрености. Ми се ни у чем не пуштамо без Вашег сагласија, а с Вашим сагласијем свагда смо готови. Ви најбоље прилике видите, Ви сте највећи пријатељ српскога народа, а друго је све трице и кучине. Та и новци не могу све учинити, дајбуди ђе се опште несреће и срамоте тиче. Највиши је аманет и светиња наша после имена Душанова име Карађорђево. Ко је овоме имену противник, тај није Србин, но губави изрод српски.

Да ми је икако могуће, рад бих био за много нешто са Вама разговарати, а не би ни Вама противно било.

Ја још од прсах страдам и због тога сам зимус принуђен био оставити наш строги климат и презимовати у италијанском благом климату. Ово су ме сви лекари саветовали. Да Вам је мој сестрић препоручен ако добро учи. Ако ли не учи, нити га препоручујем, нити за њега марим. Овим Вама одговарам на Ваше поштено писмо од 10. октобра ове године. Ово моје писмо имати ће чест вручити Вам један мој човек за којег сте желели да до Вас дође.

Збогом, дико рода. Буди ми здрав и весео. То Вам из свег срца жели

Ваш највећи почитатељ
и покорни слуга
владика црногорски
П. П. Његош

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Млеци, 25. децембра 1850.

Млетке, на Божић латински 1850.

Почитајемо г. Караџић,

Ево ме у Млетке. Боже мој, како сам велику промјену у кратко вријеме оћутио и видио. Оно јутро кад пођем из Беча умало се до Љубљане не смрзнем. Послије три четири дана пођем сухим из Тријеста пут Млетака преко Крањске и Горњега Фријула: да мећава очи извади, ни помагај кола ни хаљине, но дрхти те дрхти беспрестано. Када сиђи у равницу италијанску преко ријеке Изонца, срети нас, да не речем љето, еле слободно могу рећи наш лијеп септембар. Ево ти по варошицама и градовима свуд питоме руже под ведрим небом цвјетају и ми од запаре све хаљине у које се бјесмо замотали поскидај са себе. Ово ми је путовање пријатно било и лако ми је као са сном пало, јербо сам дивни комад земље видио, предјел за мене сасвим нови. Али што је најљепше и најпривлекателније, пријешавши ријеку *Пјаве*, те готово од ове ријеке те до мора код Млетака и до града *Местре* цијела је равница посута дивнијема и великољепнијема становима љетнијема (кампањама), у којима су љетовали патриције млетачки. Ово је један пљенителни видо. Овди се вкус, сила, искуства и некадашње богатство млетачко види. Около пута има земље и пјесковите, али је по вишој части барљива и конавлима испрестризана, те је трудољубије недостаток природе сасвим побиједило. Двадесет и осми час мојега путовања удари и ја приспијем у Млетке и намјестим се у гостионицу *Императоре д' Аустрија* на Великом конавлу. Доиста не бисте угонетали какву великољепну и богату квартиру имам. Да је владика црногорски Нијемац па да га Нијемци како својега брата свесрдно дочекају и угосте, и опет не знам би ли ми овакву квартиру без Шенбруна на много мјестих нашли да дају.

Већ сам казао да сам на главном конавлу. Овај је конавао у Млеткама то што је у Петрограду Невска улица. Моја се квартира састоји из двије мале и једне велике собе, не бројећи салу из које се улази у квартиру. Моја велика соба у коју сједим дуга је 15 лакатах, а широка дванаест лак., а висока 4 сежња; има четири прозора, два од истока на Пјаци свет. Самуила, а два од југозапада на Великом конавлу. Сваки је од овијех прозорих по сежањ широк, а по три сежња висок; пред свакијем је по балкон од финога камена изнесен; над свакијем се балконом по шатор на чекрку шири. Зидови од собе вјешто ишарани, а особено њен свод. По њему су се разлећели анђели и виле са цвјетовима и роговима изобилија, са стријелама и са крунама, са трубама и са клавирима. Завјесе

су на прозорима од fine бијеле и плавушкaste материје, а висе о златним окруњеним облацима на рококо. Соба је застрта двоструким ћилимом, доњи је дебео и мек, а горњи сав накићен зеленијема цвјетовима, који се састоји из црвене и вишневе масти. Насред собе до круглога стола прострта је велика тигрова кожа, а под столом је пред великим канабетом прострта дивна сеџада. Три зида су украшени са три скупоцјене старинске картине, а четврти великим огледалом са златном, у фигурама и прочим украшенијем, оправом на рококо. Покућство је два велика мраморна стола у лијепу оправу и на дебелим пернатим ногама, то се зна на рококо и све у злато. На једноме се пише, а на другоме под стаклом играју лијепи часови са златнијема фигурама на индијанскоме слону. Поред њих два мраморна ваза како два цвијета дубе. Између часовах и вазовах два мајсторска трострука свијетњака стоје, које држе два златна оклопника убивши са својима копљима по једну аждају. Овај стол под огледалом стоји. Трећи стол округли за јело стоји насред собе, покрит танкијем и финијем ћилимом. Ја на њему по вишој части држим дивит од кристала црвенога имајући на сриједи мајсторски колчан те 7 из њега пера вире како стријеле из колчана Аполонова, опјеваного Омеровим гуслима.

У соби је велики и модерни *фортепјано*, једна велика од црвено плавичастого атласа софа са зеленозлатнима на чекрку ногама, велики канабет, осам полтронах и осам модернијех столицах од зелено-бијелога атласа са јаким пернатијема и позлаћенијема ногама; – све на рококо. У једном куту стоји фортепјано, а у друга три пред три полтроне дубе три мала стола, два су са зеленом свитом на бијело-златним ногама, а једнога држи Харап на глави, црнога лица и ногах у харапском златном ођелу. Друге су обије собе колико ова сама, али су застрте и веома лијепо украшене, а сала је двапут толика колико моја соба простором а мало те не и висином. И она је великољепно урешена.

Можете ли вјеровати да ме ова дивна квартијера готово наполи мање стоји неголи онај погани виган у Бечу код „Римскога императора“? Истина је да је љетос за ову исту квартиру њеки дука италијански плаћао на дан по 100 франака, али једно су дуге европејске а друго без отачаства рашћерани Срби. – Дивне [су] Млетке, али су богме у рђавој кожи, грдно су се по њима посукале прње и јачине, а грдна спрдња бива када Турчин али Лацман опрња. Лацман се закрпити не да, но од њега крпе одскачу, а Турчин по три вијека једну хаљину крпи док од ње направи кводлибет од Азије и од Европе, тј. смјесу истока и запада, од свијех народах и мастих.

Много бих јошт којешта писао, али ми не да јека од великијех звонах, но једнако тутњи дан и ноћ, и Бог зна када ће овоме крај бити да мало почину. Ја сам са здрављем доста добро. Што сам ближе екуатора, то ми је све пријатнији ваздух. Може бити да с љубезнијем нашијем Тирком etc. и екуатор једном пређем. Тамо би ми, мислим, најбоље било. До који дан одлазим за Напулу. Како сте Ви, то ћу из Вашег писма видјети. Поздравите свакога ко се мене сјећа. Вас особено поздрављајући

Ваш почитатељ и слуга
влад. П. П. Његош

ДИМИТРИЈУ ВЛАДИСАВЉЕВИЋУ

Напуљ, 31. јануара 1851.

Поштени г. Владисављевићу,

Треба се држати старога вина и старијех пријатељах ако се жели човјек колико-толико на земљи с истином и с весељем познати. Ја се сит напутовах и тобож по омјери путујем; кад погледај за собом на путовање, кад ево по земљи идем, а по вјетру путујем, као комета што снује по зраку или, чистије и приличније казати, као кртина испод земље што баврља тамо-овамо сљедујући кривијем правцем својијем. Ох! не! не! Грехота је на путовање викати. Ко не путује тај не живи, тај не знаде што је свијет, што је свијетска мјешавина. Свијет је књига отворена у којој треба учити што је свијет. Свијет је позориште смијешно на којему се треба у различитим и свакобројним маскама показивати. Данашњи вијек (у свијету) фабрицира људе људском мајсторијом и лукавством као што се фабрицира брилијант његовим прахом. Стога се човјек данас у свијету цијени по начину брилијанта, тј. што има више лицах (facie) човјек и[ли] брилијант, то је скупљи. Видимо из овога, драги Србине, како страшно људи у просвештенију напредују, само што им се лице натраг окренуло те назад гледају. (Ја сам у писању исто као и [у] путовању, нигда се не умијем једнога правца држати, но све тумарам.)

Да, збиља, лијепа је Италија. Над њом се благословено, лијепо и благодатно небо шири и смије; у њој је јогунаста природа у својој дивоти, у својој прелести вјечно окруњена и весела: земља класическа, колијевка величија римскога. Ах, Рим! Величествени Рим! Те развалине великога Рима! Када човјек у њему дође, не знаде али га удивленије потпири у више усхићење, али му жалост више душу гаси и опечали над гробницом величија свијетскога. Доиста су се код мене ова два елемента борила као зла свекрва са добром снахом кад се за косе ухвате и боре се около старјешинства у кући при којој ће остати. – Развалине Илиона, Вавилона, Тиве и Перзепоља ништаве су спрема развалинах римскијех. Ни страшни усони сњежни, који се отисну стрменицама великијех планинах, опусте и обезобразе горду планину, на тисуће горде јеле и борове почупавши са собом у провалама повуку те стрмоглавице из оне грдне масе корењем к небу дубе – ни овај опустошајући ужас не учини тако страшно и жалосно впечатљеније на душу човјеческу као развалине великога Рима! – Вријеме је силно, страшне зубе има, оно је стравило и свемогућему небу а камоли кукавној земљи, ђе се све лако крши, ђе све на слабоме темељу стоји. Дан данашњи на римскијем развалинама дубе храмови католическога мира. Ови су храмови пуни, као и многа друга знаменита зданија,

одломцима великога Рима, величија римскога, те их показују као светињу, као успомен прошле њине славе или, да се право каже, над њима кукају као сиротна фамилија што кука над оружјем, одором и остацима великога и могућега оца.

Свети је отац тако к мени добар био да сам могао ђегод ми је воља била ући, у свако готово доба мени је све отворено било, све ми се показевало с вниманијем и с добром вољом. Шест данах сам стајао у Риму или, правије рећи, шест данах сам трчао по Риму. Ако ме питате што сам видио, молим да ме питате што нијесам видио. – Видио сам свашта, што Вам нећу казати (не могу) пређе се сами собом не прошетате по бријегу жалосноме мутнога Тибра. У ове сам шест данах бављења у Риму велики материјал у глави скупио, тако да су ми њим натрпане све галерије, све клијети мождане. Толико је чудо овога материјала да се не би у све магацине Калкуте смјестио. Ту су споменици старе Азије, Европе и Африке свакоструки; ту су величествене развалине бањах, дворовах и садовах императорскијех; ту су *фори* римски, ту су развалине јазическијех капиштах; ту су колоне, обелисци, фонтани с различнијем чудеснијема фигурама; ту су статуе, фигуре, богови, полубогови, богиње, виле, цареви, управитељи различити, филозофи и јунаци вјештином људском из мрамора створени; ту су мраморни и гранитни величествени вазови из импер[аторских] бањах; ту су урне и гробнице Августове и Константина В[еликога] од мрамора и источнога алабастра; ту су тријумфална врата, цирки, пирамиде и неимовјерни водоводи; ту се висе храмови христјанства на колонама окупљенијема од разуре великога Рима. На врху свега реченога материјала стоји ми Колосео и храм Свет. Петра, а више свега ми стоји и сјаје картина Рафаелова *Преображеније*, као прелесна Даница веселим лицем осветљава грдне и мрачне клисуре страшним громовима издробљене. – Да, храм Светога Петра, он је величествен, он је важан, а сто путах би важнији био да има лице (*fassade*) собора миланскога. – У Риму што нема крста нема ни стања. Овде ухиљени и мрачни јазически вјекови на себе носе крст страданија, иначе би их из Рима прогнали или под земљом закопали.

Ви ћете рећи шта овај човјек ради, као да Рим није описан; та описаније Рима већ дјеца у прсте знаду! – Е, драги мој Србине, свак са своје точке ствари гледа, свак другојачије очали на очи носи. Неко описује Рим с картинама да новацах добије, неко описује карневал римски (Рим), те претвара храмове у театре, неко се моли и клања римскијема развалинама да га задахну духом поезије, да се покаже на попришту свијетскоме; неко плаче за јазическијем храмовима а хвали христјанске, неко плаче за Цезаром а хвали Брута, те ни сам не знаде шта ради. Збиља, имах заборавити, овди приложене стихове уписао сам наврх куполе Свет. Петра у Риму; ако Вам се допадну, пошаљите их у које хоћете новине да се печатају. – С каквом сам жељом трчао да видим реткости римске, нијесам имао времена ни да поздравим светога оца.

Дошао сам у Напулу ево неколико дана, те ћу Ви о њојзи само штогод напоменути. (Доиста Бог је све створио, што сам досад видио, шалећи се, али када је мјесто створио на коме је Напула саграђена, доиста је мало размислио како ће га створити.) Напула лежи до мора готово као број 3, с које год је точке човјек погледа. Напула ни на што друго не личи до на Напулу, тако је њено мјестоположеније очаратељно, тако је Напула дивна!

Кводлибет је напулитански јединствен под небом, у њему се двије крајности у највећем степену виде: лукс и убоштина; у њему је дивно море окићено паропловима и свакоруким лађама, у њему су дивно уврштени палаци и вјечно зелени и цвјетући садови, у њему су дивна кола с великољепном уресом, у њему су коњи од сваке одабране врсте, у њему се једна магарад под туалетом поносе, а друга под тешкијем теретом стењу; у њему су прости коњи, говеда и пашчад; у њему су стада козах на свакоју почекалицу, у њему су првокласне даме и кавалери европејски; – то све уједно иде, свакоје својим путем, једно другоме не смета. – Ви ћете ми рећи: треба виђети Кантон, Калкуту, Тифлис и Цариград, ће се мијешају гомилама скакавци европејски са саламандрама азијатскијема, па онда поњатије о кводлибету имати. Ја и сам знадем да је љубопитно виђети даму китајску на ногама као стојалама носећу дијете на леђима а ће пуши. Чудновато је виђети Арапа црна као ђавола ће наг скаче на дромадеру. Тако је исто смијешно виђети ће слон у ковчегу на леђима носи чељад као што бечки сељанин носи у клијетку на леђима кокошке на пазар.

Ја знадем да ја и моје здравље Вас много интересирамо. Слава Богу ја са здрављем све на боље идем. Истина, спрва сам се удаљавао куд се зима камо ћела, као међед американски кад дошета из Америке у Европу, те мјесто својега дана овђе нађе ноћ, и тако дању спава а ноћу трезнује, држи ноћ за дан; тако и ја држим напулитанску зиму за пролеће. Ја сам свуд пријатно сусретан и добро виђен. Италијанци су тако пријатни и весели к странима као што је небо к њима. Једноме јунаку старе Греције нијесу готово до два крока из Напуле до у Црну Гору, један крок из Напуле у Барлету, други из Барлете преко залива адријат[ског] те у Црну Гору. – Ја сам од истока најближи сусјед с Јужном Италијом и при свем том љубопитство на себе велико обраћам, као да сам мандарин небесне империје.

Много којешта новине клапњу о Босни и о њеном преобразовању, али ја мало што од свега тога вјерујем, јербо знадем Турке и турску вољу к преобразовању. Ништа ми није противније но кад какав сиромах плашљиви новинар претписује Марсове законе свијету, а шушне ли му миш у соби, сто му грозница у срцу – или када великодушије лавско описује, а кад сретете на улицу керче колико мачку, по двадесет корачаји од њега замине.

Ја мислим засад је доста написато. Ово се највише из узрока пише да видите да ја нијесам од онијех људих којизи, како свој круг оставе, промијене глас како пашче кад екватор пријеђе.

Молим покорно све ми по истини објавите што се у Босни збива.

Молим не заборавите ми свесрдно поздравити дичне наше Србе тријестанске. У мени је тоска по родине, нигђе Срба чути ни виђети колико да сам запануо на острво Јаву. – Пуне су ми уши млакавила и туђинства, па се бојим нехотице да се не прелијем у туђем калопу.

Будите здрави и весели. То Вам од срца жели

Ваш почитатељ и слуга
влад. П. П. Његош

АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ

Цетиње, 12. јула 1851.

Ваша Свјетлост,

Милостиви Господару,

Хвала Вам на Вашем к мени добром вниманију. О, куда би та срећа [за] српски род да су совјетници дичне Србије јединодушни, те да не трче к непријатељским, те њима шпијају и издају шта се у Совјету ради! То је грдна рака сваком добромислећем Србину по сриједи душе и срца. Да није ова несрећа, ја знадем да Црна Гора не би Србији полусестра била, но цијела и родна сестра. А куд су друге напредности које та подла злоба збија?

Живила Ваша Свјетлост и Ваш добри Гарашанин и Книћанин! Све ће добро бити, све ће у ред доћи.

Ваш предани
влад. П. П. Његош

В. ХАНКИ

Трст, 21. јула 1851.

Поштовани Господине,

Хвала Вам на Вашем изјашчном умотвору који сте ми послали. Драго ми је свагда име Ваше било, па ми је и дар од Вас драг, а особито овакови дар.

Мало Славјана пишу, а многи су почели пискарати. Да смо силни морално како смо физически, нигдје се мрачнога облака на нашем поднебију не би могло видјети, али ... Ја се никад домислити и начудити не могу откуд Славјанима ово сјајно име којијем се називају, ако нијесу они сами оно име којијем су познати у свијету претворили, тј. од schiavi прозвали се Слави или Славени.

Ја сам болестан и поскитао сам се по свијету здравља ради, а да сам здравији и код куће, бих Вам се ситан натужио на моју залудњу и слијепу браћу Славјане.

Господину доктору Фанти од моје стране срдечно благодарите за његов успомен.

Будите здрави и весели, г. Ханка, а тако исто и приљежни за ползу рода на Вашем славном попришту и изволите ме сохранили у число Ваших најискренијих почитатеља.

Владика црногорски
П. П. Његош

ВУКУ СТЕФАНОВИЋУ КАРАЏИЋУ

Цетиње, 5. октобра 1851.

Почитајем господин Караџићу,

Примио сам с провођеним ми Вашим драгим писмом двије књижице: „Гусле“, превод господина професора Франкла, и „Пјесне“ господина Бранка Радичевића. У преводу судити не умјем, а Бранко је приличан прољећњему лептиру, који лети с цвјета на цвјет. Он исто по запуштеној српској ливади ради.

Давно би на Ваше писмо одговорио да ми мртвило даде, него из каквог Вам стања пишем, доста је и оволико, јербо када тјело страда и стење, душа се вије у олујама. Ово ћете писмо изволити предати госп. Франклу. Ово је одговор на његовом писму.

Поздравите ми све Ваше и моје пријатеље, а особито Вашу поштену фамилију. Желећи Вам здравље и тихе мирноће, остајем

Ваш почитатељ
владика црногорски
П. П. Његош

Л. А. ФРАНКЛУ

Цетиње, 12. октобра 1851.

Високоучени Господине,

Хвала Вам што сте ме се сјетили пославши ми с Вашим листом од 21. августа Ваш дични превод *Гусле*. Наше су народне пјесне историја јуначка, епопеја народна; у њима човјек може видјети какав је народ који их пјева. Ја сам љубитељ поезије; она је мене много занимавала. Ах, дивна поезија, искра тајинствена! Ја никада нијесам могао разабрати: али је она искра бесмртнога огња, али је бурна клапња – чедо уског поднебија нашег. Са земне је катедре сматрам вјетреним наступом; но када се човјек попне више самога себе, онда види бједност људску, и, када је поета, може рећи да је жрец олтара свесвјетија. Поета је клик смртнога с бурнога нашега бријега, поета је глас вапијућега у пустињи; он сања о бесмртију, довикује га и за њим се топи. Он види велики лист од књиге миробитија отворен, у њему чита чудества Створитељева; они су његово најслађе пиће, он се њима опија. Он силом воображенија изводи из блатне земље клицу небеснога живота, трулину боготвори – његов се едем шири, на луковима тврди.

Ја сам за границом просвештенога свијета. На мом узаном поднебију свагда се ломе тирјански громови; стога је мој мали крај тамо дивљине обезображен. За човјека здравомислећега нити је скуке ни увеселенија на свијету, јербо су све људске послатице са отровом приправљене, а све печали имају неко своје удовољствије. Човјеку је готово, кад му дође, слатко плакати као пјевати. Ја овако нашу пјесну разумијем.

Свијет је сад Божји, стога у свакојем његовом нуглу виде се дјела великога мајстора. Трудољубије и искуство мрава и пчеле, и уредно летење ждраљевах ја радије гледам но све параде европејских столицах.

Збогом, господин Франкл, изволите ме задржати у Вашем драгоцјеном успомену.

Владика црногорски
П. П. Његош

ПАВЛУ РЕШЕТАРУ

Цетиње, 16. октобра 1851.

Високоблагородни Господине,

Неповољно стање здравља мога принуђује ме поћи одавде сјутра за Котор не бих ли ту или на другом ком мјесту средством љекара нашао себи побољшање, о чему достављајући до Вашег знања, с почитанијем и уваженијем чест имам бити

Вашег Високоблагородија
покор. слуга
владика црногорски
П. П. Његош

Адресати

Авди-паша – скадарски забит. – Писмо број: [135](#)

Баларин, Винценцо – аустријски конзул у Скадру. – [208](#), [213](#)

Берар, Василије – директор Државне штампарије у Београду. – [186](#)

Бокељи – становници Боке. – [227](#)

Бокељи и Дубровчани – [226](#)

Веџихи (Веги, Већи), Мехмед-паша – босански везир од 1835. до 1840. – [109](#)

Владисављевић, Димитрије – учитељ у Трсту. – [260](#)

Враз, Станко – словеначки песник и критичар. Приступио *Илирском препороду*. – [229](#)

Вујић, Ханибал (1809–1860) – гроф. Живео у Лондону од 1844. до 1847. – [163](#)

Вучићевић, Матеј Петровић – црногорски повереник на руском двору. Још је Петар I молио Русију да се он и његов ујак Иван Вукотић врате и помогну му у управљању земљом, али он и Вукотић долазе тек у августу 1831, на Његошев позив. У јануару 1832. постаје први потпредседник Сената. Године 1834. спријатељио се с присталицама гувернадурства, вратио се у Русију и тамо с Вукотићем наставио борбу против Његоша. – [17](#)

Гагић, Јеремија Михајловић (1781, Претоке код Крагујевачке Груже – 1859, Млеци) – руски вице-конзул и конзул у Дубровнику. Као младић прелази у Аустрију: у Руми завршава основну школу, у Земуну се бави трговином. Враћа се у Србију 1806. и постаје писар у Правитељствујушчем совјету, али годину дана касније бива отпуштен из државне службе. Прелази у Влашку 1811. и ступа у руску службу. Титуларни саветник постаје 1813. године, а 1815. вице-конзул у Дубровнику. У Дубровнику остаје све до пензионисања 1856. године. Његош га сматрао особом од великог поверења, па је код њега оставио свој тестамент. – [19](#), [20](#), [22](#), [24](#), [26](#), [28](#), [30](#), [31](#), [33](#), [34](#), [35](#), [42](#), [43](#), [47](#), [58](#), [65](#), [69](#), [70](#), [71](#), [94](#), [97](#), [100](#), [103](#), [105](#), [108](#), [114](#), [118](#), [120](#), [121](#), [125](#), [128](#), [131](#), [132](#), [136](#), [142](#), [149](#), [151](#), [153](#), [155](#), [158](#), [178](#), [184](#), [195](#), [200](#), [202](#), [211](#), [212](#), [218](#), [247](#), [248](#), [249](#), [251](#)

Гарашанин, Илија (1812, Гарашини у Крагујевачкој нахији – 1874, Београд) – државник, министар унутрашњих дела у Србији. Аутор *Начертанија* (1844). – [189](#), [225](#), [250](#), [257](#)

Градашчевић, Хусеин-бег (1802–1833) – „Змај од Босне“, вођа босанских противника

реформи султана Махмуда II. – 39

Грије де Ронсе, Едоардо – аустријски окружни управник у Котору и владин саветник. – 204, 205, 220

Ивачић, Габријел – окружни комесар I класе и вршилац дужности аустријског окружног управника у Котору 1834–1838. – 54, 66, 73, 74, 87, 90, 91, 98, 101, 104, 124, 127, 130, 172, 173

Јанковић, Паун (1808–1865) – министар правде и просвете у Србији. – 187

Јелачић, Јосип (1801–1850) – хрватски бан. – 233, 241

Карађорђевић, Александар (1806, Топола – 1886, Темишвар) – Карађорђевићев син, кнез у Србији (1842–1858). Његош га одликује војводским чином, „нарочито цијенећи заслуге“ Карађорђа. – 133, 134, 157, 162, 183, 224, 239, 242, 263

Караџић, Вук Стефановић (1787, Тршић код Лознице – 1864, Беч) – реформатор српског језика. Прикупљао народне песме и друге усмене умотворине, превео *Нови завет*. С Његошем се упознао у Бечу 1833. и до његове смрти одржавао пријатељске везе. Боравио у Црној Гори током 1834. и 1835. године, припремајући грађу за књигу *Montenegro und die Montenegriner*. Године 1836. на Цетињу штампана му је збирка народних пословица новим, у Србији забрањеним, правописом. – 50, 52, 53, 56, 57, 63, 68, 75, 217, 258, 265

Книћанин, Стеван П. – командант српских добровољачких одреда у Војводини. – 237, 244, 254

Кучи – племе у Брдима. – 198

Лекић, Мехмед-спахија – подгорички забит. – 139, 140

Лилијенберг, Венцел Фетер – аустријски гувернер Далмације, од 1831. све до своје смрти 1840. – 49, 79, 112, 116, 123

Маринковић, Петар – лекар који је 1850. лечио Његоша у Котору. – 252

Мартелини, Микеле – окружни комесар I класе и вршилац дужности аустријског окружног управника у Котору 1830–1834. – 38

Медаковић, Данило – историчар, уредник војвођанског *Напретка*. – 235

Миклошич, Франц (1813–1891) – професор словенске филологије на Универзитету у Бечу. – 246

Милаковић, Димитрије (1804–1858) – Његошев лични секретар. Са 20 година отишао у Нови Сад и тамо приватно завршио гимназију. Затим је у Пешти учио философију а у Бечу права. У Црну Гору га враћа Иван Вукотић (први председник Сената), где бива постављен за народног секретара. Пратио је Његоша по Русији 1837, и тада постаје његов лични секретар. После Његошеве смрти неко време био је лични секретар кнеза Данила а онда борави у Млецима, Београду и Дубровнику. Говорио је више језика. Уређивао први

црногорски алманах *Грлицу*. На Цетињу је 1838. објавио *Српску граматику*, а у Задру 1856. *Историју Црне Горе*. Одани Његошев сарадник и пријатељ. – 85

Милутиновић, Симеон – Сима, Сарајлија (1791, Сарајево – 1847, Београд) – песник. Учествовао у устанцима српског народа. Написао *Историју Србије* и *Историју Црне Горе*. У Црну Гору долази 1827. и постаје секретар Петра I, који га одређује за учитеља и васпитача Његошевог. После смрти митрополита Петра I изабран је за народног секретара, али приступа Његошевој опозицији и зато 1831. напушта Црну Гору. Касније обнављају пријатељске везе и Његош му посвећује *Лучу микрокозма*. – 179, 188, 190, 191, 192, 197, 206

Морачани и Ровчани – племена у Брдима. – 86

Мрчарица-Пипер, Радован – Његошев телохранитељ и перјаник. – 83

Народ црногорски и брдски – Црногорци и Брђани. – 37

Неком Тршћанину. – 232

Николајевић, Георгије – протојереј у Дубровнику. – 255

Н. Н. – непозната особа. – 222

Његуши – племе у Катунској нахији. – 221

Обреновић, Милош (1780, Добриња у Ужичкој нахији – 1860, Београд) – вођа Другог српског устанка, кнез у Србији у два наврата (1815–1839, 1858–1860). С младим Његошем био је у срдачним односима. – 80, 84

Орешковић, Фридрих – ађутант далматинског гувернера В. Ф. Лилијенберга. Његош није знао да је у обавештајној служби, па је с њим одржавао пријатељске везе. – 92, 96

Осман-паша, звани Скопљак – албанско-скадарски везир. – 164, 165, 166, 168, 169, 175, 177, 182, 193, 215

Перовић-Цуца, Петар – Његошев сестрић. Послат на школовање у Петроград, у Павловски корпус. – 181, 207, 228

Подгорички и спушки Турци – 60

Поповић, Васо – свештеник из Ријеке Црнојевића. – 59

Продаја Маина – сведоци били Вук Ст. Караџић и капетан Орешковић. – 82

Пуцић, Медо (1821–1882) – песник, историчар, политичар. – 240

Рајовић, Радован Ј. – из Дола. – 41

Ресулбеговић, Хасан-бег – муселим требињски, заменик херцеговачког везира. – 55, 141

Решетар, Павле – окружни комесар I класе у Котору. – 245, 267

Решид-паша, Мехмед – велики везир и управитељ све Румелије. С редовном војском умирио противнике реформи Махмуда II у Босни и Албанији. У Албанији остаје до 1832.

– 45

Ризванбеговић-Сточевић, Али-паша (1783–1851) – херцеговачки везир. Борио се против Градашчевића у Босни и за то од султана 1832. добио Херцеговину. Са Смаил-агом Ченгићем предводи херцеговачке муселиме у сукобу на Грахову, где гину Његошеви рођаци и брат Јоко (Јован). Године 1842. Његош и он потписују мир и побратиме се. – [76](#), [115](#), [138](#), [143](#), [160](#), [161](#), [167](#), [196](#)

Стадион, Франц Сераф (1806–1853) – аустријски министар унутрашњих послова. – [238](#)

Стојковић, Андрија – српски издавач и књижевник у Трсту. Године 1851. издао *Лажног цара Шћепана Малог*. – [243](#)

Стратимировић, Ђорђе (1822–1908) – председник Главног народног одбора и водећа личност у почетку покрета 1848. – [230](#)

Татишчев, Дмитриј Павлович (1767–1845) – руски посланик у Бечу (1826–1841). – [111](#)

Тирка, Теодор – бечки банкар и трговац. – [199](#)

Томазео, Николо – италијански књижевник, филолог и револуционар, југословенског порекла. – [223](#)

Турски, Јохан Аугуст – заменик В. Ф. Лилијенберга, после његове смрти аустријски гувернер Далмације (1842–1848). – [137](#), [144](#), [146](#), [148](#), [170](#), [174](#), [209](#), [231](#)

Франкл, Лудвиг Аугуст (1810–1894) – аустријски књижевник. С Његошем се упознао 1847. у Бечу. Године 1851. послао Његошу *Гусле*, свој превод српских народних песама. – [266](#)

Ханка, Вацлав (1791–1861) – песник и славист. Године 1841. послао Његошу неке књиге. – [264](#)

Хасан-паша, Ферик – скадарски забит. – [88](#), [89](#), [102](#)

Хафис-паша – везир скадарски, охридски и албански. Побуњеници га протерали 1836. – [61](#)

Херцеговци – [67](#)

Црногорци и Брђани – [62](#), [64](#), [78](#), [145](#)

Ченгић, Смаил-ага – муселим гатачко-пивско-дробњачки. Као освету за Грахово, Црногорци га убили 1840. – [117](#)

Регистар властитих имена

А

Абделкадер, 216
Августове, 261
Авди-паши, 135
Австријом, 71
Австрици, 22
Австрицима, 114
Азијатима, 215
Азијатин, 215, 216
Азије, 259, 261
Академија, 250
Академију, 250
Албанаси, 165
Албанезима, 171
Албанесци, 158
Албаније, 91, 136, 137, 178, 184
Албанији, 91, 148, 165, 209
Албанијом, 88, 100, 121
Албанци, 155
Александар Црни, 133
Александер Георгијевич, 134
Александра Невскога, 50
Александра Црног, 133
Александру Карађорђевићу, 133, 134, 157, 162, 183, 224, 239, 242, 263
Али Намик-паши, 47
Али-паша, 145, 151, 153, 154
Али-паша Сточевић, 73
Али-паше, 73
Али-паши, 115, 138, 141, 161
Али-паши Ризванбеговићу, 76, 115, 138, 143, 160, 161, 167, 196
Али-пашинима, 149

Али-пашину, 145
Али-пашо, 167
Америке, 262
Америку, 255
Амфитриде, 63
Андрије Пејовића, 188
Андрије Перовића, 188
Андрији Стојковићу, 243
Аполонова, 259
Арапа, 262
Арбанаса, 151, 168
Арбанасе, 151, 153, 193
Арбанаси, 151, 153, 155, 193
Арбанија, 102, 153
Арбаније, 149, 155, 182, 193
Арбанији, 100
Арбанијом, 166
Арбанију, 26, 35
Аустрија, 154
Аустрије, 238, 245
Аустријца, 121
Аустријце, 121
Аустријци, 122, 220
Аустријцима, 94, 121, 125
Афиз-аги, 43
Африке, 261
Аџи-Алибега, 143
Аџи-Мехмет, 115

Б

Б[ан], 229
Бајазит, 215
Бајицама, 173
Бајице, 173

Бајо Пивљанин, 216
Бакусовога, 218
Баларини, 209
Балића, 220
Бан, 224
Бановина, 240
Бану, 242
Бањане, 143
Бањани, 143
Бар, 193
Баре, 193
Барлете, 262
Барлету, 262
Бери, 175
Беч, 52, 59, 79, 80, 82, 103, 160, 162, 199,
207, 216, 228
Беча, 50, 164, 168, 258
Бечу, 80, 110, 112, 202, 259
Битољу, 100
Бјелице, 193
Бјелопавлића, 43, 65, 103
Бјелопавлићах, 35, 42
Бјелопавлиће, 44, 83, 118, 200
Бјелопавлићи, 60, 103
Бјелопавлићима, 118
Бог, 31, 42, 47, 63, 69, 76, 106, 121, 136,
139, 160, 167, 178, 182, 188, 215,
217, 218, 220, 224, 229, 235, 240,
249, 259, 261
Бога, 17, 20, 28, 39, 45, 158, 160, 188, 196,
234, 235, 241, 252
Богом, 35, 235, 242
Богу, 17, 19, 30, 36, 62, 64, 65, 67, 77, 78,
139, 143, 153, 218, 255, 262
Боже, 118, 123, 170, 181, 217, 226, 229,
231, 241, 258
Божије, 157
Божију, 45
Божић, 258
Божића, 244
Божји, 62, 196, 266
Божјој, 46, 133
Божју, 39
Божовић, 180
Божом, 35
Божу, 46, 135
Бојану, 31
Бока, 227
Боке, 200
Боке Которске, 24, 124
Бокеза, 220, 241
Бокезима, 238
Бокеље, 241
Бокељима, 226, 227, 241
Бокељима и Дубровчанима, 226
Боки, 238
Боком, 112, 241
Боку, 200, 221, 241
Боку Которску, 241
Бољевиће, 212
Бољевићима, 175
Босна, 33
Босна и Ерцеговина, 235
Босне, 100, 149
Босни, 42, 148, 262
Босну, 35, 100, 215, 239
Ботун, 175
Бошњак, 216
Бошњака, 151
Бошњаци, 151, 166
Брајића, 104
Бранка Радичевића, 265
Бранко, 265
Брда, 43
Брдах, 30
Брђани, 60
Брђанин, 37, 78
Брута, 261
Брчели, 75
Будве, 92, 103
Будви, 49
Будим, 57
Буровић, 92
Бушатлија, 215

В

В. Васиљевића, 192
В. Ф. Лилијенбергу, 49, 79, 112, 116, 123
В. Ханки, 264
Вавилона, 260
Варшава, 83
Васа, 63
Васе Васиљевића, 186
Василија Василијевића, 206
Василију Берару, 186
Васиљ, 143
Васиљевића, 197
Васо Каланџија, 220
Васојевића, 100, 133, 179
Васу Васиљевићу, 190
Васу Поповићу, 58
Веги Мехмед-паши, 109
Великом конавлу, 258
Вељко Петровић, 216
Венецију, 53
Већи-паше, 131
Веџихи Мехмед-паши, 109
Видајић, 215
Видраком, 99
Виду, 83
Вијену, 162
Винценцу Баларину, 208, 213
Вир, 205
Вишњева, 79
Вишњеву, 79
Вјени, 125
Владимира, 85, 195
Владисављевић, 53
Владисављевића, 56, 75
Владисављевићем, 53
Владисављевићу, 260
Владиславу, 57
Возаровићу, 192
Војводства, 239
Војводство, 239, 240
Војводству, 242
Враз, 229

Врањина, 184
Врањинашима, 47
Врањине, 155, 156
Врањини, 178, 184
Врањину, 61, 155, 156, 165, 166, 170, 177, 184
Вујачића, 193
Вујошевићима, 198
Вук Караџић, 162
Вук Мићуновић, 216
Вука Караџића, 183
Вука Стефановића Караџића, 52
Вуковић, 174, 186
Вуковићем, 186, 246
Вуколај Радонић, 20
Вукотића, 47, 120
Вукотићем, 120
Вукотича, 31
Вуку Стефановићу Караџићу, 50, 52, 53, 56, 57, 63, 68, 75, 217, 258, 265

Г

Габријелу Ивачићу, 54, 66, 73, 74, 87, 90, 91, 98, 101, 104, 124, 127, 130, 172, 173
Гавран, 148
Гагић, 59
Гајом, 229
Гарашанин, 242, 263
Гарашанину, 250
Гвардија, 94
Гвардију, 78
Георгиј, 72
Георгија, 152
Георгије Петровић, 69
Георгијем, 212
Георгију Николајевићу, 255
Гергелес Алија, 216
Гигоје Вукотин, 180
Глас каменштака, 50, 56
Глухога Дола, 127
Глуходољане, 127
Глуходољани, 87, 127

Гњедићем, 50
Годињана, 193
Гомилу, 99
Гопчевићу, 243
Гори, 22
Горњега Фријула, 258
Горњу, 106
Господње, 19
Господу Богу, 45
Градичевић, 215
Грахова, 34, 67, 73, 77, 105, 106, 109, 136,
143, 153
Граховљана, 73, 76, 106, 109
Граховљанах, 154
Граховљане, 73, 136, 149
Граховљани, 105, 136
Граховљанима, 76
Грахово, 73, 76, 103, 105, 106, 109, 115,
141
Грахову, 106, 153, 155
Греговић, 205
Греговића, 205
Греције, 262
Грецији, 116
Грије де Ронсе, 147
Гусиња, 31
Гусињску нахију, 31
Гусле, 265, 266

Д

Д. П. Татишчев, 97
Д. П. Татишчеву, 111
Давидовићу, 181, 207
Далмација, 233, 235
Далмацији, 92, 233
Данил Петровић, 22
Данилу Медаковићу, 235
Даница, 261
Дафине, 127
Дафину, 127
Дедаловим, 50
Диван, 218
Димитрију Владисављевићу, 260

Димитрију Милаковићу, 85
Димитрију Павловичу Татишчеву, 103
Доброта, 114
Доброте, 30
Доброту, 114
Додоша, 156
Додошане, 165
Додошанима, 128, 156
Додоше, 128, 156, 168
Дола, 41
Доњу Морачу, 106
Доситеја, 84
Драгутина, 180
Драшко Поповић, 216
Дробњаках, 34
Дробњаке, 167
Дробњацима, 141
Дубровник, 20, 141, 149, 240
Дубровника, 76
Дубровнику, 69, 143, 145, 161
Дубровник-цвијет народне књижевности,
240
Дубровничанима, 226
Душанова, 257
Душанове, 217
Душанових, 237
Душаново, 255

Ђ

Ђаковицу, 24
Ђорђа Петровића Црног, 133
Ђорђе Стратимировићу, 230
Ђорђу Стратимировићу, 230
Ђура Лоровића, 98
Ђура Прелова, 83
Ђура Радонића, 130
Ђурђева дне, 30
Ђуру Бећову, 198

Е

Европа, 232, 233
Европе, 109, 255, 259, 261
Европејац, 202, 255

Европејцима, 208
Европејцу, 213
Европи, 176, 238
Европу, 63, 181, 262
Евстахију, 69
Едоарду Гријеу, 204, 205, 220

Ж

Жабљака, 26, 168
Жабљаком, 139, 140
Жабљаку, 89
Жабљачанин, 168
Жабљачанина, 168
Живковића, 181
Жом, 96, 122
Жупе, 34
Жупљана, 55
Жупљане, 55

З

Загарачу, 179
Задар, 96
Задру, 92
Збора, 232
Збору, 232
Зеландије, 209
Зете, 46
Зонтах, 63

И

Ибрахим-паша, 39
Ива Бојковића, 79
Ива Дечка, 124
Иван, 30
Иван Вукотић, 120
Иванбег Чернојевич, 26
Иване, 98
Ивановића, 193
Иванчик, 24
Изонца, 258
Илдерим, 215
Илија, 98
Илија Смиљанић, 216
Илији Гарашанину, 189, 225, 250, 257

Илији Лумбардићу, 56
Илиона, 260
Императоре д' Аустрија, 258
Историја црногорска, 75
Исходјашчем журналу, 131
Италија, 260
Италијанци, 262
Италије, 250
Италији, 116
Италију, 249

Ј

Ј. А. Турском, 137, 144, 146, 148, 170,
174, 209, 231
Ј. Н. Озерецковскога, 94
Јаву, 262
Јаков, 143
Јанковића, 239
Јанковићем, 239
Јаштреб, 60
Једрене, 28
Јелачићу, 226
Јеремиј, 19
Јеремиј Михајловић, 35
Јеремиј Михајлович, 20, 22, 26, 33, 34
Јеремиј Михајлович Гагич, 28
Јеремија Михаиловићу, 71
Јеремији М. Гагићу, 19, 20, 22, 24, 26, 28,
30, 31, 33–35, 42, 43, 47, 59, 65,
69–71, 94, 97, 100, 103, 105, 108,
114, 118, 120, 121, 125, 128, 131,
132, 136, 142, 149, 151, 153, 155,
158, 178, 184, 195, 200, 202, 211,
212, 218, 247–249, 251
Јеремијо Михајловичу Гагичу, 30
Јова Попова Бојковића, 79
Јована, 63
Јована Ковача, 68
Јово Попов Бојковић, 79
Јока Богдановића, 37
Јока Петровића, 143
Јоку Радованову, 198
Јосипу Јелачићу, 233, 241

Југословени, 240
Јужних Славјанах, 233
Јужном Италијом, 262

К

К. Коваљевски, 121
Калкуте, 261
Калкуту, 262
Каменштак, 56
Кантон, 262
Карађорђа, 157
Карађорђе, 216
Карађорђево, 224
Карађорђија, 186
Карађорђијево, 257
Карађорђију, 186
Карађорђиних, 237
Караџић, 57, 63, 68, 217, 258
Караџића, 92, 183
Караџићу, 53, 56, 162, 265
Кастел-Ласто, 49
Кастелнови, 153
Каталани, 63
Катунске нахије, 193
Кашцела, 205
Клисића, 193
Клобук, 143
Клобука, 106
Книћанин, 263
Коваљевски, 103
Колашин, 143
Колосео, 261
Ком, 26
Константина В[еликога], 261
Коренићима, 103, 105
Користовић, 175
Корита, 196
Коритах, 196
Косова, 235, 255
Косови Луг, 179
Котор, 20, 49, 56, 79, 122, 125, 144, 153,
204, 247, 267
Котора, 20, 24, 68, 76, 79

Котором, 37
Котору, 54, 96, 118, 124, 146, 243, 245
Крајину, 19, 211
Крањске, 258
Крста Лоровића, 98
Кулиновић, 215
Куча, 177
Кучах, 34, 202
Куче, 175, 177
Кучи, 177, 198
Кучима, 47, 177, 198
Кучке, 184
Кучкој нахији, 202
Кучку нахију, 198

Л

Л. А. Франклу, 266
Лаза Лоровића, 98
Лајпцигу, 186
Лацман, 259
Лацмани, 235
Лекића, 26
Лесендра, 158
Лесендре, 168
Лесендро, 156, 158, 170
Лесендру, 155, 156
Лико, 128
Лимјанах, 193
Лимљанина, 193
Липе, 83
Лондон, 22
Лондона, 243
Лоровића, 98
Лука Греговић, 205
Луке Греговића, 204
Луку Џорџи, 195
Луча, 197, 206
Лучиндан, 17, 62
Лучу микрокозма, 190, 192, 197, 206

Љ

Љеш, 32
Љешњане, 175

Љешњани, 175, 193
Љешњанима, 175, 177, 193
Љубека, 53
Љубљане, 258
Љубовић, 215
Љутица, 193

М

М. Вучетићу, 122
М[илош], 229
Мађара, 239
Маина, 82, 173
Маине, 22, 68, 69, 173
Мали Госпођиндан, 64
Манастир, 100
Мара, 50
Маре, 50, 130
Маринковићу, 252
Марка, 92
Марка Јокова, 124
Марка Радонића, 130
Марко, 98
Марко Краљевић, 216
Марко Радонић, 71, 130
Марковић, 173
Марковића, 173
Марковићи, 173
Марковићима, 173
Марковићу, 173
Марку Миљанову, 198
Марсове, 262
Мартинића, 175
Мартинићах, 42
Мартиниће, 42, 44
Мартинићима, 43
Мартиновића, 193
Мат, 31
Матеја Периновића, 30
Матеју П. Вучићевићу, 17
Матија Вучичевићу, 17
Матије Бана, 228
Матију Бана, 242
Мато, 30

Махинама, 92
Махмуд, 76
Махмуда, 109
Махмута, 89
Махмутбеговић, 215
Машан Савов Петровић, 79
Машана Савова Петровића, 79
Медема, 202
Меду Пуцићу, 240
Меркура, 218
Месији, 233
Местре, 258
Метерних, 112
Метерниху, 112
Мехмед-ага, 128
Мехмед-ага Међикукић, 135
Мехмед-бег, 128
Мехмед-спахија, 89
Мехмед-спахија Лекић, 89
Мехмед-спахији Лекићу, 139, 140
Мехмеду Решид-паши, 45
Мехмет-Решид-паши, 45
Микелу Мартелинију, 38
Миклошићу, 246
Милаковић, 63, 69, 240, 246
Милаковића, 68
Милаковићем, 255
Милаковићу, 85, 246
Милаковича, 153
Милоша, 28, 47, 158
Милошу Обреновићу, 80, 84
Милутиновићем, 255
Милутиновићу, 179, 188, 190, 192
Милутинович, 24
Министерство иностраних дјел, 70
Мири Миран Осман Масхар-паши, 193
Мири Мирану Осман Масхар-паши
Скопљаку, 182
Мирца, 220
Мирчани, 220
Митар Микула, 92
Мића Морачки, 216

Михаила, 83
Михаила Вучетића, 206
Михајлович, 19
Миховићима, 198
Мишка Никова, 83
Млетаках, 258
Млеткама, 258
Млетке, 216, 258, 259
Млеци, 258
Млечић, 235
Мојсеј, 23, 30, 32, 63
Мојсеј Васојевић, 24
Мојсеја, 39
Мојсеју, 39
Мојсијем, 39
Морачане, 106
Морачанима и Ровчанима, 86
Мораче, 106, 175
Морачу, 47, 131, 175
Москов, 178
Мрђена Савићева, 168
Мусе, 199
Мустафа, 33
Мустафагић, 193
Мустафине, 35
Мустафином, 34
Мухамеда II, 252
Мухо, 26

Н

Н. Н., 222
Намик Али-паша, 42
Намик Али-паше, 44
Намик Али-паши, 45
Намик Али-пашом, 42
Напула, 261
Напуле, 262
Напулу, 259, 261
Напуљ, 260
Настасије, 179
Невска улица, 258
Невском, 50
Неретву, 196

Нерона, 252
Нијемац, 178, 258
Нијемци, 258
Никац Томановић, 216
Никифор, 47
Николај Васојевић, 100
Николаја, 24, 36, 125
Николe, 180
Николe Кустудије, 130
Николи Томазеу, 223
Николом Васојевићем, 179
Николу, 83
Никшића, 138, 167
Никшићах, 196
Никшиће, 35, 39, 143, 149
Никшићи, 39
Новаку Станкову, 198
Нови Пазар, 100
Новим љетом, 80
Новога завјета, 52, 75, 217
Новога љета, 17

Њ

Његош, 211
Његошево, 17
Његуша, 79, 124, 130
Његушима, 221

О

Обилића, 230, 237, 256
Обрадовича, 84
Обренкнежевић, 215
Оду, 66
Оду ступљења на престол јего
цесаро-краљевскога величества
Фердинанда I, 66
Озерецковски, 90, 95
Озерецковскога, 97
Озерецковскому, 106
Океанови, 63
Олач, 26
Олеч, 26
Омеровим, 259

Осман-паша, 165, 184
Осман-паши Скопљаку, 164–166, 168,
169, 175, 177, 182, 193, 215
Осман-пашо, 168, 193
Осман-пашу Скопљака, 215
Острог, 149
Ота, 193
Отмановић, 76
Отмановића, 46

П

П., 32
П. П. Његош, 69, 77, 90, 93, 96, 101, 114,
116, 119, 120, 122, 123, 126, 129,
131, 132, 142, 144, 147, 148, 150,
152, 154, 156, 159, 162, 171, 174,
178, 180, 185, 188, 190–192, 197,
201, 203, 206, 210–212, 217, 219,
224, 230, 231, 237, 240, 246, 248–
251, 256, 257, 259, 262–267
П. П. Његоша, 229, 253
П. Петровић, 54, 56, 57, 59, 67, 68, 75
П. Петровић Његош, 65, 70, 72, 73, 79,
81, 85, 113
П. Петрович, 32
П. Петрович Његош, 84, 95, 97, 100, 103,
107, 108
П[етра] П[етровића], 140
Павел Петрович Његош, 142
Павићевићи, 41
Павлу Решетару, 245, 267
Панчева, 237
Парижа, 190
Пауну Јанковићу, 187
Паштровића, 99, 127
Паштровиће, 99
Паштровићи, 87, 98, 99, 127
Паштровићима, 87
Пера, 104, 197
Пера Томова Петровића, 125
Пера Шапурића Корићанина, 196
Перзепоља, 260
Периновић, 30

Перо, 160
Петар, 26, 62
Петар Велики, 45
Петар Петровић, 17, 52, 61
Петар Петровић Његош, 133, 216
Петар Петрович, 27
Петр Петровић, 58, 62
Петр Петрович, 29, 30, 33, 34, 36
Петра, 37, 62, 64
Петра Петровића, 62, 64, 67, 76, 78, 102,
109, 115, 138, 139, 145, 161, 182,
193, 198
Петра Петровића Његоша, 227
Петробург, 50
Петробурга, 50, 83
Петровић, 53, 63, 83
Петрович, 32, 37, 41, 42, 44, 48, 49
Петрович Његуш, 51
Петроград, 50
Петрограду, 258
Петром Петровићем, 22
Петру, 62, 64, 67
Петру Маринковићу, 252
Петру Перовићу-Цуци, 181, 207, 228
Пећ, 31
Пеште, 92
Пешти, 197, 206
Пиперах, 42, 83
Пипере, 44, 155, 200
Пиперима, 155
Пиранић, 175
Пиранића, 175
Пираниће, 175
Пјаве, 258
Пјаци свет. Самуила, 258
Пјесне, 265
Планиницу, 166
Побори, 173
Повијанима, 103
Повији, 103
Повију, 103
Подгорице, 31, 179

Подгорицу, 43, 155
Подгоричане, 43
Подгоричани, 46
Полонију, 23
Пољу Косову, 45
Поповића, 24
Порта, 35, 158
Порте, 76, 109, 110, 158, 165
Порти, 45, 76
Пословица, 75
Пословице, 68
Почићу, 240
Правитељствујушега сената, 45
Правитељствујушчи сенат, 47
Превезе, 100
Преображеније, 261
Призрен, 31
Примораца, 102
Приморје, 79
Приморци, 74
Приморцима, 74
Пристан дубровачки, 248
Пуч, 20

Р

Р. Петровић, 19, 21, 23
Раде, 143
Радивој Петровић, 18, 25
Радован, 41
Радована Рајовића, 41
Радоване, 83
Радовану Ј. Рајовићу, 41
Радовану Мрчарици-пиперу, 83
Радоју Милованову, 198
Радонић, 71, 100
Радонића, 124, 130
Радониће, 124
Радонићи, 124
Раду, 134
Рафаелова, 261
Рватима, 236
Реља Омучевић, 216
Решид-паше, 209

Решид-пашина, 202
Ријеку, 140
Ријеку Црнојевића, 118
Ријечку нахију, 200
Рим, 260, 261
Рима, 260, 261
Римскога императора, 259
Риму, 261
Рос, 19
Росија, 45
Росији, 17, 20
Росијом, 19
Росију, 19, 31
Румели Валис, 100
Румели Валису, 100
Руменлије, 45
Русија, 46, 235
Русије, 17, 19, 50, 54, 69, 78, 96, 105, 235
Русији, 100, 120
Русију, 30, 50, 59, 111, 120
Русима, 105
Руфимом Његошем, 22

С

С. Гопчевића, 243
Сава, 83, 130
Савку Г. Николића, 217
Саво, 72
Сан Ђовани ди Акри, 40
Свемогућему, 50
Свет. Петра, 261
Светога Петра, 261
Свободијаду, 70
Сенат, 41, 60, 78, 94, 160, 212
Сената, 37
Сенатом, 173
Сенату, 47, 160
Сеоцах, 34
Сербије, 134
Сербијом, 24
Сима, 23
Сима Ораовчанина, 20
Симеон Милутинович, 18

Сими Милутиновићу, 179, 188, 190–192, 197, 206
Симо, 24, 191, 197, 206
Симо Милутиновић, 47
Симом Милутиновићем, 75
Симона Вулетића, 127
Скадар, 33, 34, 47, 96, 140, 156
Скадра, 31, 32, 39, 100, 140
Скадранима, 176
Скадранин, 31
Скадру, 35, 46, 209, 213
Скендербег, 216
Скендербега, 256
Скендербегова, 199
Скендерији, 26
Скендеријом, 26
Скопљак, 215
Славени, 264
Славносрби, 80
Слави, 264
Славјан, 19
Славјана, 151, 264
Славјанах, 36, 233
Славјане, 232, 264
Славјани, 232
Славјанима, 232, 233, 264
Славјанин, 84
Славјанство, 19
Смаил-ага Ченгић, 131
Смаил-аге Ченгића, 148
Смаил-аги Ченгићу, 117
Совјету, 263
Спичана, 175
Спичане, 175
Спичани, 175
Спичанина, 175
Спуж, 43, 140
Спужа, 42
Спужане, 43
Спужани, 43, 175
Спужанима, 140
Спужем, 140
Спужом, 43
Спужу, 140
Срба, 262
Србах, 231
Србе, 19, 63, 68, 157, 240, 262
Срби, 80, 179, 180, 231, 239, 240, 259
Србија, 162, 239
Србије, 179, 263
Србији, 48, 187, 188, 239, 263
Србију, 31, 180, 188, 189, 242
Србима, 239, 240
Србин, 68, 162, 257
Србина, 72, 80, 218, 237, 250
Србине, 34, 257, 260, 261
Србину, 263
Србљима, 189
Српкиње, 240
Српскога листа, 92
Српства, 68, 157, 239, 257
Српство, 63, 179, 188, 239, 250
Српством, 63, 68, 179, 242
Српству, 68, 157
Станка Радонића, 130
Станку Вразу, 229
Стањевићах, 22
Стањевиће, 22, 24, 75
Стањевићи, 22
Стањевићима, 83
Створитеља, 19, 33, 36, 137, 190
Створитељева, 266
Стевана Перовића, 250
Стевану П. Книћанину, 237, 244, 254
Стеф. Бјеладиновић, 243
Стефан, 251
Стефан Васич, 31
Стефана, 83, 197, 247, 250
Стефана Вукотића, 143
Стефана Ковачевића, 67
Стефане П. Книћанине, 237
Стефановићу, 50
Стефану, 247
Стијепа Франићевића, 127

Стијепо Франићев, 127
Стијепо Франов Франићевић, 127
Стијепом, 127
Стојан Јанковић, 216
Стојанову Греду, 175
Сточевић, 215
Сушањ, 193

Т
Тале Ораманин, 216
Талијанке, 240
Татишчеву, 68
Творац, 69
Творца, 50, 62, 80
Творцем, 190
Теодора Ивкова Пипера, 68
Теодору Тирки, 199
Тибра, 261
Тиве, 260
Типографије Књажества Српскога, 186
Тирке, 53
Тирки, 207
Тиркини, 56
Тирком, 259
Тифлис, 262
Тодор Мушкин, 83
Тријест, 56, 75, 94, 97, 122, 197, 206
Тријеста, 190, 245, 258
Тријесту, 84, 96, 232, 245
Троједна Краљевина, 240
Трст, 53, 84, 257, 264
Трста, 111
Тршћанину, 232
Турака, 26, 73, 100, 103, 136, 149, 153,
155, 156, 158, 170, 175, 177, 215
Тураках, 19, 34, 42, 73, 136, 153, 154, 166,
202, 219
Турке, 43, 60, 94, 121, 128, 132, 149, 170,
171, 212, 219, 255, 262
Турска, 102
Турске, 170, 179, 193, 255
Турској, 239
Турску, 180, 200

Турство, 19
Турци, 35, 42, 43, 47, 73, 89, 103, 105,
106, 109, 121, 125, 128, 136, 149,
151, 153–156, 158, 170, 171, 175–
179, 181, 184, 202, 208, 209, 213,
218, 219, 255
Турцима, 34, 42, 43, 60, 73, 74, 86, 88,
105, 106, 109, 122, 125, 128, 136,
138, 145, 149–151, 153, 155, 156,
165, 171, 177, 179, 184, 193, 209,
218, 255
Турчин, 179, 193, 202, 227, 259
Турчина, 42, 55, 103, 135, 165, 168, 171
Турчином, 47
Турчину, 109
Тушину, 219

У
Убејдулах-ага Шеховић, 115
Урумелију, 35

Ф
Ф. С. Стадиону, 238
Фанти, 264
Фердинанда I, 66
Фердинанду I, 227
Ферик Ахмет-паше, 110
Ферик Хасан-паши, 88, 89, 100, 102
Фериче Асан-паша, 89
Филипа, 83
Филипа Кустудију, 37
Филиповић, 215
Фр. Миклошићу, 246
Франкл, 266
Франкла, 265
Франклу, 265
Франца I, 66
Франца Карла, 144
Францу Миклошичу, 246
Француз, 122
Фридриху Орешковићу, 92, 96
Фрушића, 69

Х

Хамзагу Казаза, 165
Ханибалу Вујићу, 163
Ханка, 264
Харап, 259
Хартлин, 122
Хасан Оџић, 196
Хасана, 140
Хасан-ага Диздаревић, 196
Хасан-ага Хот, 128
Хасан-бег, 108
Хасан-бегу Ресулбеговићу, 55, 141
Хафис-паши, 61
Херкаловића, 183
Херцеговине, 76, 132, 160, 161
Херцеговини, 105
Херцеговином, 145, 153
Херцеговину, 103, 138
Херцеговце, 154
Херцеговци, 153
Херцеговцима, 67, 153, 154
Хомер, 50
Хомера, 50
Хрватах, 231
Хрвати, 231
Хрватима, 231
Христа, 17
Христов, 101
Христова, 62, 133
Христос, 58
Хусеин-аге Чолака, 35
Хусеин-бегу Градашчевићу, 39
Хусејин-капетан, 46
Хусејин-капетану, 46

Ц

Цариград, 35, 262
Цариграда, 33, 149
Цезаром, 261
Цеклина, 188
Церне Горе, 31
Церница, 34
Церногорац, 26

Церногорца, 20, 26
Церногорце, 22, 36
Церногорци, 23, 36
Церногорцима, 22
Церногорцу, 27
Церној, 22
Церној Гори, 28
Церном Гором, 26
Церну Гору, 17, 26, 31
Цесарску, 31
Цетиња, 173, 181
Цетињанима, 173
Цетиње, 17, 19, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 31, 35, 37, 39, 41–43, 45–47, 49, 54, 57–60, 62–65, 67, 70, 71, 73, 75, 76, 78, 85, 90, 92, 94, 96, 97, 100, 101, 103, 105, 108, 111, 112, 115, 116, 118, 120, 121, 123, 125, 128, 131–133, 137–139, 142–144, 146, 148, 149, 151, 155, 157, 158, 160, 170, 172, 174, 175, 178, 179, 183, 184, 186–193, 195, 197, 199, 200, 202, 206, 207, 209, 211, 212, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 224, 226–233, 235, 237, 240, 243, 244, 246, 249–252, 254, 255, 263, 265–267
Цетињу, 64, 103, 133
Црмници, 121
Црмничани, 122
Црна Гора, 42, 45, 46, 163, 165, 213, 215, 227, 255, 263
Црна Гора, 218
Црнац Карамахмут, 216
Црне Горе, 46, 71, 76, 80, 91, 118, 124, 137, 160, 165, 170, 178, 180, 211, 238, 241, 255
Црница, 33, 102
Црнице, 87, 204
Црници, 48
Црницу, 106, 200
Црничана, 98, 99
Црничане, 121

Црничани, 87, 98, 99, 204
Црничанима, 121, 204, 205
Црничке, 212
Црногорац, 37, 47, 62, 78, 100, 160, 173,
176, 184, 193, 211
Црногораца, 47, 91, 105, 106, 109, 121,
124, 144, 147, 155, 159, 168, 170,
184, 188, 212, 213, 220, 226, 227
Црногорацах, 46, 74, 76, 77, 153, 184, 193,
208, 213, 220, 233
Црногоре, 47, 95
Црногори, 46
Црногорку, 170
Црногору, 47, 48
Црногорца, 69, 105, 168, 170, 175, 188
Црногорце, 45–47, 73, 105, 121, 151, 155,
170, 197, 209, 213, 216, 220, 231
Црногорци, 45–47, 49, 73, 74, 77, 79, 80,
99, 103, 105, 109, 121, 124, 125,
135, 148, 149, 151, 156, 165, 166,
172, 175, 177, 184, 193, 209, 212,
216, 218, 220, 231
Црногорцима, 49, 74, 76, 88, 100, 105,
109, 110, 120, 121, 123, 161, 165,
168, 171, 179, 184, 202, 208, 209,
213, 219, 220, 222, 227, 238, 245
Црногорцима и Брђанима, 62, 64, 78, 145
Црногорцу, 109, 160, 173, 211, 212
Црној Гори, 71, 73, 85, 92, 121, 125, 127,
156, 172, 176, 184, 186, 188, 202,
249, 250

Црнојевић, 215
Црном Гором, 88, 100, 109, 112, 121, 153,
184, 241
Црну Гору, 41, 46, 53, 71, 76, 84, 100, 106,
118, 160, 179, 197, 215, 248, 255,
262
Цуца, 167, 188
Цуце, 117, 167, 219
Цуци, 167
Цуцу, 103, 167

Ч

Чевкин, 125
Ченгић, 215
Черкеза, 128
Черногоре, 20
Черногору, 20
Черногорца, 181
Черногорци, 20
Черној Гори, 181
Черну Гору, 20
Чифути, 252

Џ

Џановић, 175

Ш

Шамил, 216
Шенбруна, 258
Шестани, 175, 193
Шпарта, 181
Штадион, 241

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Биљежница

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. **Биљезница**
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

1	4
2	9
3	25
Регистар властитих имена	46

1

Дан

ч[асова] м[инута] с[екунда]
23 56 4.

Година

д[ана] ч[асова] м[инута] с[екунда]
365 5 48 45.

Лунина је год[ина] 354 дана, 8 ч[асова], 48 м[инута], 37 с[екунда].

Дан лунин 24 уре 54 минута.

У 19ом вијеку биће јошт на земноме шару *седам* сунчаних затмјенијах пуних: 28^{га} јулија нов[ога] стил[а] 1851, 18. јулија 1860, 31. децембра 1861, 22. децембра 1870, 19. августа 1887, 9. августа 1896. и 28. маја 1900.

Мијене 1846. године

Јануа[ра], феб[руара] мар[та] апр[ила]
у[торник] 15. ср[иједа] 13. п[етак] 15. су[бота] 13.

м[аја] јун[а] јул[а]
пон[едјељник] 13. у[торник] 11. ч[етвртак] 11.

авг[уста] 7^{бр.} [септембра] 8^{бра} [октобра]
су[бота] 10. н[едјеља] 8. у[торник] 8.

9^{бр.} [новембра] децем[бра]
ч[етвртак] 7. пет[ак] 6.

Франид Драке, бивши адмирал Јелисаветин, рођ. 1545. год.; он донио кртолу у Европу; тако исто обиша је први око свијета, како причају.

Драм[ах] 90 хљеба,

138 мяса и печења

– тј. смока,

масла, јајах,

салате 60, а граха 30

кафе с млијеком

100, управо.

Што ће човјек на дан изјести:

90 драмама хљеба,

138 смока,

60 салате,

30 граха,

100 кафе с млијеком.

418

Кристални палац за углед у Лондону дуг је 563 метра, а широк 125 мет[а]р[а].

Bélanger 22, rue de Trévise, à Paris.

M. Salvo 40, rue de l'Union, Faubourg St Honoré, Paris.

Човјек усамјен на високу гору, ноћу без мјесеца, небесна тијела види ђе се весело движу, море ђе се игра на сребрне валове и он (човјек) како изгубјеник на гору ћути.

Да ми није досадан ток времена, смрт бих непрестано проклињао.

Земља је наша гробница уништоженија. Природа јој неуморно служи производећи јој жртве; луче сунчане за њено удовољство зажижу твари животом и произрастјенијем. Када ово ненаситимо чудовиште напуни њедра (утробу) општијема жртвама, Бог зна каква ће бића духовна последијед изнићи из овога ухиљенога и опширнога сокрушенија.

Поздрављ[ам] те, дивна звијездо дневна, ја свагда о тебе више чувствујем но могу изговорити, славим те по трагу твојих бистрих струјах.

Када су небо и земља разумитељним језиком говорили, онда је човјек ћута; када је човјек произнио свој глас, онда су се небо и земља тајним нарјечијем у движенију почели разумијевати.

Човјек је минута бића, а вјечност ништожности.

Ко умије лагати, не умије вјеровати.

Опширно је хранилиште великољепија Божјега.

Слово је Божје зачало минове у просторе.

Струне су моје лире зраке сунчане и свијех свјетилах.

Жубор листића и распуцање цвјетовах, хука мора и вјетровах су глас моје музе.

Глава је мога ума (череп) сав простор вообразими; у овом простору све што постоји јесу произведенија која ја не постижем од најмањега до највећега.

Страсти су магнет; њима само нама ова земља пријатна постаје.

Нешто о половима зенита и надира.

Рашта нијесам ја видио, када су прве зраке вјечне облаке таме на нашем истоку зажегле; рашта не знам тајну онога сијатеља, којему на нашој земљи зрна падају, а на друге се цвјета и вјечни плод производи?

Зора која се искрала из опште сокровиштнице и мрачни свод хоризонта насмијала.

Је ли вјековите облачне гомиле, зарђале својим мртвим ћутањем, трудно било први дан проникнути? Ја мним како први пут остараломе уму који не да к себе просвјештенија.

Откако је могућим словом Створитеља отежала хаосом пространа ноћна утроба; откако су правилни вихорови развијали кристалну прашину около престола лучезрачнога; откада бисерни облук млијечнога пута украшава људску колијевку.

Човјек је трунак којег ток времена једном проз зраку непостижним намјеренијем пронесе.

Када се зраке сунчане угасе на нашем бријегу, онда величествени символ Створитеља у неизбројнима пламовима затрепти у подножје његова престола.

Да ми се са земље попети уз Даничине зраке, у Даницу, а из Данице к ономе свјетилу уза зраке које их њој дава, и тијем начином путујући уза зајмне зраке, мога бих доћи на извор зрака, али ће је смртноме лакоћа зраке! Ох, зраке, да умијете мислити и говорити, бисте чудније но сте много биле. Али бадава, ви себе сожигете на општу жртву у великоме храму свеславија Божјега.

То је ваш закон.

Атмосфера је наша састављена од три ствари, тј. од ваздуха, водене паре и угљекислоће; ове је посљедње у висину све више, то нама покажује дување вјетра.

Теинзигоан (240 пред р. Х.); ово је Омар китајски који је сожега све учене књиге њине.

Милон, најсилнији атлет, који је мога убити вола кулаком.

Људи похваљујући прошло, желећи боље, трују настојеће.

Идеје су небесно произрастјеније, како што су дрва земаљско. Како до одређене сфере израсту, спуштају гране к земљи.

Човјек је умно зрно, бачен у прозачну бразду времена, но бесмртност његову сазријевају другога сунца луче.

Страсти су душа земна.

Ће издишу волне воздушнога океана, ту се гасе луче небесних свјетилах, etc., etc., etc.

Најбјеснији урагани не могу један трун с круга земнога сагнати да се обестрви.

Они који ме пробудио с вјечнога одра ништожности; они којему се човјек у храму најтоплије моли пред ведром и бисерном зором.

Када се умно сјеме са земље истреби и буде собрано великим сјејатељем, онда ће пусти шар земаљски, лишен свемогућега попеченија, са својега мјеста паднути, лишити се сунчаних лучах, пустити се да тумара по мрачним ваздушним волнама, као сјен блудеће тиквине што плута по мрачној дубини немирних волнах.

Бадава луче сунчане падају косо на два слеђена полуса, не могу из њихове окамењене утробе цвијета измамити, нити зрно клицом зачети.

Готово је небо из бистријех капаљах сочињено, како што је море.

Јошт идеја људска тепа у колијевци нарјечијем ђетињским.

Када су прве зраке пале на земљи и вјековите гњилости распириле и пречистиле на своје сребрно брдо (сито) раскувате глибине, може бити да су из своје нечисте и топле утробе излегле породе животних, приличне својству овога шара, како на пр. што и данас неке мање видимо ђе се тако производе.

Земља је наша састављена од очинаках тамних када су се дикстилирали прозачни свјетови, који су у почетку из мрачне ковачнице хаоса тмасти избуђели.

Бесмртни духови који светим електризмом излећу уза зраке свјетовах, како млади паук на прољетње јутро што вјешто пуза уз своју непримјетну жицу, која ниче из арке старога храма.

Земља је сцена (или точка) на коју једину у свесвјетију ништожност њој слично дјејствије представља.

Човјек је немирни атом, трунак, занешени из некаква вишег свијета, но ништожношћу заробљен и у њене вјеси постављен.

Душе су поетическе подобне капљама, које на проведрини падају и носе у своме брилијантноме зрнци свијетли образ Фебов на земљи.

Висока планина снијевна која облачни сарук око главе има, а проча јој је бијела маса покрита ријеткијем и сињијем покривалом магленим, претканим на ситно брдо сунчано.

Што си ближе неба, то је сито огњено Фебово чешће и пријатнија пишта душевна.

Вјетар који њиха јутрене зраке у капљицама росе на лишћу, потресање чувствованија, када жедна зјеница блуди по распламаноме нотњему своду.

Могу ли се упирати тихи зефири благоразумија противу страснијех разјечаних волнах?

Да ми може морал сасвим восторжествовати над физиком, ја бих у реду ангелах био и сматрао бих човека и свијет баш онаквима какви су.

Откуда проистечу ова подстреканија без нарјечија?

Какво намјереније крију ови нијем и бесчислени хорови? Ко возвишава ова восхишченија смртнијех?

Заспаше зраке на звијездама и цвјетови ушिकани славујем на својим стаблима.

Зјеница се тек почела бјеше питати зрачним елементом (тј. зракама).

Неко је на овај свијет дошао на пир, а неко на сиромашку умјереност, али све је исто. Што значи један пир кад једнакост сљедује! Истинито је овако, иако ја другојаче чувствујем.

Горе су од искарах. Које миријаде искарах у њинима мртвима масама спавају? Колике су миријаде душах кроз нашу прашину пролећеле, колике ли ће јоште? Искрама је допуштено у горама вјековати, али душама у прабини није, него се у њој замотају и из ње излећивају како честице ваздуха занесене случајем из пучине. Ко знаде али је више искарах поглебенијех, али атомах летећих, али играјућих капаљах, али звијездах у простору?

Душа преко ваздушнога океана на небо полети како сан преко земнога океана у који предјел земаљски.

Даље се пружа јека громових и сијевање муњах но жице зраках.

Даље се очи једнога човјека пењу но одблеск сва четири океана који земљу окружавају.

Ти, који си бесмртнима лампама украсио простор, подножје Твојега престола, Ти, који си укочио и завитлио миријаде мирових у ваздуху, Ти, који си дао равновјесије свјетовима, Ти, који божественом магическом вјештином вежеш зраке за свјетлости и сијеш зраке из свјетлости.

Душа је без надежде што и олтар без кумира.

Храм је без лампе, или адска антикамара, душа без љубави.

Геније је зраке, које свуда падају, него се само на свијетлим стварима купе и играју.

Joseph Caze, via 1o piazza terza N 4.

2

MÉDITATIONS POÉTIQUES

M. de Lamartine

Mais que sert de lutter contre sa destinée?
Que peut contre le sort la raison mutinée?
... Mais pourquoi reculer devant la vérité?
... Le réel est étroit, le possible est immense;

5. médit.

Ce monde est le reflet, l'image, le miroir;
... Et nos yeux enivrés contemplaient tour à tour.
La terre notre exil, et le ciel son séjour.
... Est-ce pour le néant que les êtres sont nés?

7. médit.

De quel nom te nommer, ô fatale puissance?
... Quel crime avons-nous fait pour mériter de naître? ...

8. m é d i t.

Je préparais les temps selon ma volonté ...

10. m é d i t.

Mortel, du jour où tu respirez,
Ta loi, c' est ce que tu désires;
Ton devoir, c' est la volupté!

11. m é d i t.

Non, jamais un sein pacifique
N'enfanta ces divins élans,
... La gloire est le rêve d'une ombre;

12. m é d i t.

Ce qu'on appelle nos beaux jours

N'est qu'un éclair brillant dans une nuit d'orage, ...

13. m é d i t.

Ne pourrons-nous jamais sur l'océan des âges

Jeter l'ancre un seul jour? ...

L'homme n'a point de port, le temps n'a point de rive ...

15. m é d i t.

Le doute égare son boussole, ...

16. m é d i t.

L'univers est le temple, et la terre est l'autel; ...

... Tout se tait: mon coeur seul parle dans ce silence.

... Celui qui peut créer dédaigne de détruire.

20. m é d i t.

... La nature au hasard, et la terre aux tyrans.

22. m é d i t.

L'amour est innocent quand la vertu l'allume.

23. m é d i t.

C'est là qu'un jour vaut mieux que mille, ...

26. m é d i t.

Ici jamais le ciel n'est orageux ni sombre;

28. m é d i t.

Nous voilà face à face avec la vérité!

... L'espace est son séjour, l'éternité est son âge;

... Les siècles en passant firent pâlir la foi;

... Qui sait où commença leur glorieux chemin? ...

30. m é d i t.

Ah! périsse à jamais le jour qui m'a vu naître!

... C'est le secret de Dieu; je me tais et j'adore.

... Il ne s'est pas, mon âme, éloigné pour toujours ...

NOUVELLES MÉDIT. POÉTIQUES

1. m é d i t.

Et rien n'a germé sur nos traces

Que la douleur ou le remord.

... Dans l'ombre un chien féroce aboie
Contre les mains qui l'on[t] nourri. ...

2. m é d i t.

La fleur dort sur sa tige. ...

4. m é d i t.

Le jour présent vaut mieux que mille
De siècles qui ne sont pas nés.

5. m é d i t.

Faut-il gémir? faut-il chanter? ...

... Aimer, prier, chanter, voilà toute ma vie.

... Sous ses cils abaissés laisser briller son âme,

Comme un feu tremblant dans la nuit;

... Je vais où le regard voit briller l'espérance: ...

6. m é d i t.

... Nous ne somme[s] rien de nous-mêmes.

Qu'un instrument mélodieux.

7. m é d i t.

Non. La lyre aux tombeaux n'a jamais insulté.

8. m é d i t.

Car de la vérité la lumière est l'image ...

11. m é d i t.

Hâtons-nous d'épuiser la coupe de la vie,

Pendant qu'elle est entre nos mains.

14. m é d i t.

Mais loin de moi ces temps! que l'oubli les dévore!

20. m é d i t.

On dirait qu'on entend le torrent des années

Rouler sous ces arceaux ses vagues déchaînées, ...

... Je vois mille Brutus ... mais où donc est César?

24. m é d i t.

Les anges amoureux se parlent sans parole,

Comme les yeux aux yeux;

... Pudeur, honte céleste, instinct mystérieux.

25. m é d i t.

Entre le ciel et nous est-il un mur d'airain? ...

HARMONIES POÉTIQUES ET RELIGIEUSES

1. H a r m.

L'hymne éternel de la prière
Trouvera partout des échos!

2. H a r m.

Atome dans l'immensité,
Minute dans l'éternité,

3. H a r m.

Sur les pas de la nuit l'aube pose son pié, ...
... Chaque heure, ô Dieu, n'est qu'une aurore,
Et l'éternité qu'un matin! ...

8. H a r m.

C'est une île de paix sur l'océan du monde,
Un phare d'immortalité!

10. H a r m.

Le lit enflammé du soleil.

1. H a r m.

Tu dis au temps d'enfanter,
Et l'éternité docile,
Jetant les siècles par mille,
Les répand sans les compter!

2. H a r m.

Et puis il s'élevait une seule pensée,
Comme une pyramide au milieu du désert!

3. H a r m.

Et chaque être mortel, par le temps emporté,
Est un hymne de plus à ton éternité!
... Et dans ce temple immense, où le Dieu du chrétien
Règne sur les débris de Jupiter païen, ...

4. H a r m.

Et d'où vient cette vie, et d'où peut-elle éclore,
Si ce n'est du regard où s'allume aurore?
... Il est donc aussi grand d'être homme que soleil!

10. H a r m.

Et le feu, fils du jour, descend du firmament!
... Pour s'égalier aux dieux inventa la vertu! ...

12. H a r m.

Sur quels bords étrangers, dans quels lointains séjours,
Le vent de l'inconstance avait poussé tes jours?
... Que sert un jour à ce qui doit mourir?

13. H a r m.

Ah! si j'avais des paroles,
Des images, des symboles,
Pour peindre ce que je sens! ...

Livre troisième

3. H a r m.

Quand mon regard se plonge au rayonnant abîme
Où luisent ces trésors du riche firmament, ...

4. H a r m.

On est toujours, crois-moi, du pays que l'on aime; ...

5. H a r m.

Et les tyrans, prenant ta foi pour diadème,
Ont doré de ton nom le joug des nations!
... L'oeil humain n'est pas fait pour la pure clarté!

6. H a r m.

Devant le sentiment le goût est désarmé; ...

7. H a r m.

Rien n'est vrai, rien n'est faux; tout est songe et mensonge!

8. H a r m.

La gloire, oiseau divin, phénix né de lui-même ...

9. H a r m.

Pourquoi mon coeur change de place
Comme un malade dans son lit!
... Le firmament n'a point de voûtes,
Les feux, les vents [n'ont] point de routes
Où oeil n'ait plongé cent fois; ...

Livre quatrième

3. H a r m.

... Ces phases, ces aspects, ces choeurs, ces noeuds divers,
Ces globes attirés, ces sphères cadencées,
Ces évolutions des soleils dans les airs
Sont les notes de feu par Dieu même tracées
de ses mystérieux concerts!
... La plainte et la pière ont inventé les chants!

5. H a r m.

Il faut que l'homme pleure
Ou l'exil, ou l'adieu!

8. H a r m.

Et le couchant, Seigneur, est moins loin de l'aurore,
Que l'âme qui t'adore
De l'âme qui te fuit!

10. H a r m.

Laissons le vent gémir et le flot murmurer; ...

11. H a r m.

Amour, être de l'être! amour, âme de l'âme!
... La vérité complète est le miroir du monde; ...
... Comme le nautonier, quand le pôle est perdu, ...
... Le néant se plaint-il à la nuit éternelle?
... Un monde est un atome à son immensité, ...
Un moment est un siècle à son éternité, ...

12. H a r m.

Ce qui fut crime en l'un chez un autre est justice!
... La pensée est ton feu. La parole est ton glaive!

14. H a r m.

Regardez donc, race insensée,
Les pas des générations!

Jocelyn

1. É p o q u e

Car ce qu'on donne à Dieu doit s'offrir dans la joie.

2. É p o q u e

Le peuple, enfant cruel qui rit en détruisant,
Qui n'éprouve jamais sa force qu'en brisant,
Et qui, suivant l'instinct de son brutal génie,
Ne comprend le pouvoir que par la tyrannie!

... Avec combien de cieux le temps s'est-il joué?

... Les révolutions, ce solstice des crimes?

... Je trouve comme l'aigle, en mon aire élevé,

Tout ce que le désir d'un poète eût rêvé; ...

... Voilà ce que le ciel a fait pour ces déserts.

3. É p o q u e

Dieu m'écoute, il est vrai, mais ne me répond pas; ...

Le gouffre est sous leurs yeux et la mort sur leurs pas ...

... Beauté! Secret d'en haut, rayon, divin emblème,

Qui sait d'où tu descend[s]? qui sait pourquoi l'on t'aime!

... Est-ce un crime, ô mon Dieu, de trop aimer le beau?

... La nature est la scène, et notre âme est la voix:

... Pourtant chaque atome est un être!

Chaque globule d'air est un monde habité!

... Mais la Mort n'est-ce pas une éternelle absence?

Oh! les anges du ciel ont-ils cette vertu?

– Ton regard met le ciel sur la terre!

5. É p o q u e

Le temple sans ministre et le monde sans Dieu?

... Ce Verbe du Très-Haut qui parle sans erreur.

... Depuis quand? Je ne sais; tous mes jours sont des nuits!

Chant du sacre

Dieu qui conduit de l'oeil les sphères enflammées!

... Chaque jour à son siècle apporte son trésor,

... Ton temple le plus sûr est le coeur des bons rois!

Epîtres

Il chante, et sa voix te console; ...

... Ламартин Казимир Делаविњ.

... Et extrême justice est presque la vengeance; ...

... Compte un homme pour tout et pour rien la patrie.

ODES DE M. VIC[TOR] HUGO

Livre deuxième 1822–1823

6. O d e

Daignait à Dieu, muet dans son exil céleste, ...

9. O d e

... N'as-tu donc pas, Seigneur, assez d'anges aux cieux?

10. O d e

... Mon âme, à sa source embrasée,

Monte de pensée en pensée;

Ainsi du ruisseau précieux

Où l'Arabe altéré s'abreuve,

La goutte d'eau passe au grand fleuve,

Du fleuve aux mers, des mers aux cieux.

Livre troisième

1. O d e

L'air va bientôt manquer dans l'espace où tu voles!

Mortels! Gloire, plaisirs, biens, tout est vanité!

2. O d e

Une vie éminente est sujette aux orages ...

3. O d e

Et quelle est la main invisible,

Qui garde les clefs du tombeau?

6. O d e

Sa main, s'il touche un but où son orgueil aspire,

Fait à quelque soldat l'aumône d'un empire,

Ou fait veiller des rois au seuil de son palais,

Pour qu'il puisse, en quittant les combats ou les fêtes,
Dormir en paix dans ses conquêtes,
Comme un pêcheur sur ses filets!

7. O d e

... Je viens, triste, évoquer tes fastes devant moi ...

Livre quatrième

2. O d e

... Va, l'Olympe est né du Parnasse,
Les poètes ont fait les dieux!

4. O d e

La vie est chère à l'homme, entre les dons du ciel ...

9. O d e

L'âme

Vis-tu des torrents de l'être,
Parmi de brûlants sillons,
Les astres, joyeux de naître,
S'échapper en tourbillons;
Quand Dieu, dans sa paix féconde;
Penché de loin sur le monde,
Contemplant ces grands tableaux,
Lui, centre commun des âmes,
Foyer de toutes les flammes,
Océan de tous les flots?

10. O d e

De Lemnos où naît le tonnerre,
D'Amathonte où naquit l'amour!

15. O d e

Qu'un incendie est beau lorsque la nuit est noire!
Erostrate lui-même eût envié ma gloire!

... Ni quand au son des luths le préfet des Bataves
Jetait aux lions vingt esclaves,
Dont on avait caché les chaînes sous des fleurs!

17. O d e

Sous son aile de feu couve de jeunes âmes ...

Livre cinquième

6. O d e

L'âme a peu de beaux jours, mais dans son ciel obscur,
L'amour, soleil divin, peut dorer d'un feu pur
Le nuage errant de la vie.

11. O d e

Soit le prophète ardent, qui vit le ciel ouvert,
Dont oeil, au sein des nuits, brillait comme un[e] flamme ...

15. O d e

J'ai des autels pour chaque dieu.
... Ma famille est ton humbe empire; ...

17. O d e

Votre oeil d'azur, miroir de paix et d'innocence, ...

19. O d e

Chaque heure est sur ma tête un glaive suspendu!

25. O d e

L'âme se mêle aux âmes,
Comme la flamme aux flammes.
Comme le flot aux flots!

LES ORIENTALES

3. Orient.

Frères, plaiguez Mahmoud! Né dans sa loi barbare,
Des hommes et de Dieu son pouvoir le sépare.

4. Orient.

Et nous verrons soudain ces tigres ottomans
Fuir avec des pieds de gazelles!

5. O d e

La Grèce est libre, et dans la tombe
Byron applaudit Navarin.

8. Orient.

La belle fille, il faut vous taire,

Il faut nous suivre! Il fait bon vent.

Ce n'est que changer de couvent:

Le harem vaut le monastère.

14. Orient.

Un siècle est comme un flot dans ton gouffre éternel!

15. Orient.

Là-Allah – Ellalah!

Il n'y a d'autre dieu que Dieu.

29. Orient.

À J u a n a l a g r é n a d i n e.

Sultan Achmet dit un jour:

Je donnerais sans retour

Mon royaume pour Médine,

Médine pour ton amour.

34. Orient.

Le cheval, qui ne sent ni le mors ni la selle, ...

38. Orient. (à sultan Nouredin.)

Lorsque astre impérial, aux peuples, pleins d'effroi

Tu luis, tes trois cents fils brillent autour de toi

Comme ton cortège d'étoiles.

... Où les grands éléphants, entre – choquant leurs tours,

Preignent des chevaux dans leur trompe.

40. Orient.

Toujours lui! Lui partout! Ou brûlante ou glacée,

Son image sans cesse ébranle ma pensée.

... Toujours dans nos tableaux tu jettes ta grande ombre;

Toujours Napoléon, éblouissant et sombre,

Sur le seuil du siècle est debout.

41. Orient.

Essaim doré qui n'a qu'un jour dans tous nos jours.

LES FEUILLES D'AUTOMNE

1. ...

Mon âme où ma pensée habite comme un monde,

... Fait reluire et vibrer mon âme de cristal,
Mon âme aux mille voix, que le Dieu que j'adore
Mit au centre de tout comme un écho sonore!

3. ...

Comme l'oiseau qui va, dans la forêt lâché,
Laisse trembler la feuille où son aile a touché,
... C'est le peuple qui vient! C'est la haute marée
Qui monte incessamment, par son astre attirée.

6. ...

Le voyage qu'ils font n'a ni soleil, ni lune: ...

7. ...

Dieu, foyer du vrai jour qui ne luit point aux yeux,
Mystérieux soleil dont l'âme est embrasée, ...
... Le soleil, ruisselant en lave sur sa neige,
Change en cratère le glacier.

10. ...

Combien de passions, de fureurs, de tempêtes,
Grondent autour de toi, jeune homme au front serein.
... Napoléon, ce dieu dont tu seras le prêtre;
Байрона именује Потам, Наполеоновим.

13. ...

D'être Napoléon, l'empereur radieux;
D'être Dante, à son nom rendant les voix muettes.
Sans doute ils sont heureux les héros, les poètes,
Ceux que le bras fait rois, ceux que l'esprit fait dieux!

17. ...

Tout miel est amer, tout ciel sombre, ...

18. ...

Ruisseau de lait qui fuit sans une goutte amère,

22. ...

Enfant! si j'étais roi, je donnerais l'empire,
Et mon char, et mon sceptre, et mon peuple à genoux,
Et ma couronne d'or, et bains de porphyre,

Et mes flottes, à qui la mer ne peut suffire,
Pour un regard de vous!

Si j'étais Dieu, la terre et l'air avec les ondes,
Les anges, les démons courbés devant ma loi,
Et le profond chaos aux entrailles fécondes,
L'éternité, l'espace, et les cieus, et les mondes,
Pour un baiser de toi!

23. ...

Et, comme un météore au des nuit[s] funébres, ...
De n'avoir pour flambeaux, de n'avoir pour étoiles,
De n'avoir pour soleil que deux yeux adorés; ...
... Le regard dans votre âme allumait une autre âme; ...

27. ...

Chaque homme enfle une bulle où se reflète un ciel!
... Où va l'esprit dans l'homme? Où va l'homme sur terre?
Seigneur! Seigneur! où va la terre sur le ciel?
... Que faire et que penser? – Nier, douter, ou croire!
A toi, peintre, le monde! A toi, poète, l'âme!
A tous deux le Seigneur!

29. ...

Foule sans nom! chaos! des voix, des yeux, des pas.
... Matelots dispersés sur l'océan de Dieu, ...

30. ...

Le suivre comme on suit un phare dans la nuit, ...
L'Europe ne fait plus qu'une France géante;
Berlin, Vienne, Madrid, Moscou, Londre[s], Milan,
Viennent rendre à Paris hommage une fois l'an; ...
... Plus grand dans son Paris que César dans sa Rome.

31. ...

Deux vierge[s], Poésie et Musique, deux soeurs, ...
... Car l'âme du poète, âme d'ombre et d'amour,
Est une fleur des nuits qui s'ouvre après le jour
Et s'épanouit aux étoiles!

33. ...

Il a fallu, plaisirs, liberté, fantaisie,
Famille, amours, trésors, jusqu'à la poésie,
Tout jeter à la mer!
Све на овај свијет бачати до овога:
... Deu[x] choses seulement, la voile et la boussole,
Votre âme et votre Dieu!

37. ...

... La nature laissée
A besoin de sommeil, de prière et d'amour!
Tous laissent quelque chose aux buissons de la route,
Les troupeaux leur toison, et l'homme sa vertu!

40. ...

Car, qu'importe à la source où son onde s'écoule?
Poésies politiques

2.

Wagram sur Marengo, Champaubert sur Arcole,
Pélion sur Ossa!
Le talon qui, douze ans, éperonna le monde, ...
Prélude; једно само
C'est peut-être le soir qu'on prend pour une aurore!

Les Chants du Crépuscule

2. ...

Sa chute fit dans l'air un foudroyant sillon; ...
Deux choses lui restaient dans sa cage inféconde
Le portrait d'un enfant et la carte du monde,
Tout son génie et tout son coeur!

3. ...

Ce soir va resplendir sur ce comble éclairé,
Comme l'idée au front du poète sacré!

8. ...

Grâce à votre rayon qui perce leur nuage, ...

9. ...

Être arbuste dans l'herbe et géant chez les nains, ...

11. ...

Perle avant de tomber et fange après sa chute!

14. ...

Dans ce siècle où par l'or les sages sont distraits, ...

... Tau[t] vous connaissez peu ce qui convient aux âmes,

... Rien chez vous n'est encore éclairé du vrai jour!

15. ...

Voici qu'il boite après avoir plané!

17. ...

Je cherche, ô nature,

La parole obscure

Que le vent murmure,

Que l'étoile écrit!

... Pythagore épèle et Moïse lit!

18. ...

C'est lui qui fait briller ton regard sur la terre

Comme l'étoile aux cieux!

Il n'est rien sous le ciel qui n'ait sa loi secrète,

23. ...

J'ai sous mon toit un mauvais hôte;

... Et toute mon âme enflammée

S'en va dans le ciel en fumée

Ou tombe en cendre sous mes pieds!

25. ...

L'éther, cet océan si liquide et si bleu,

Sans rivage et sans fond, sans borne et sans milieu, ...

26. ...

Plane au-dessus des autres femmes,

Et laisse errer tes yeux si beaux

Entre le ciel où sont les âmes

Et la terre où sont les tombeaux!

32. ...

Vous, mon phare, mon but, mon pôle, mon aimant!

34. ...

En dépensant ses jours, sait-il ce qu'il dépense?

36. ...

La louange est sans pieds et le blâme a des ailes. –

L'amitié d'un grand homme est un bienfait des dieux.

Ce monde corrompt l'âme la plus noble.

Его Вис. превосх. министру народ. просвјешт. дјејств. тајн. совјетнику Сергију Симеон.
Уварову.

Titre V. Hugo

Regard jeté dans une mansarde.

Où brille le regard que sert le diamant?

Voltaire alors régnait, ce singe de génie

Chez l'homme en mission par le diable envoyé.

3

Мост од једнога окна на ријеци Дори у Турину дугачак је 43 метра.

Мост Риалтов у Венецији дуг 20 метарах и 3/4.

На албум Балашевим

У врстама таинственим Бог природи закон споји;
он је основ свесвјетију, свесвјетије на њем стоји,
њим правилне коловрате наша земља хитро снује,
њиме море кругом себе бријег диже кад бјеснује.
На таблици људске душе ови закон свети сјеца;
сваки закон противни му пред њим трепти, пред њим streца.
У чертама најсјајнијем пријатељство овди блиста,
душевени је оно завјет, а небесна зрака чиста.
Да све кажем што чувствујем, то би опет оно било –
збогом, збогом, Балашеви, друштво драго и премило!
Нек вас рука свемогућа својим штитом свагда штити,
ваша братска успомена драга ће ми вјечно бити.

Благовијест 1851.

Сви надмени комплименти на Западу што се воде
ријечи су сухопарне и синови празне моде.

Славјанска је љубов прека, у простоти она блиста.

Здраво био и живио! Израза је ово чиста.

Votre horuzon est embéli

Par les belles et joyeuses astres!

Г. Неселр[оду] из Беча писао сам 11^{га} октобра 1846. год[ине] да ми се дозволи поћи
у Петербургу.

Luigi Brozzole, alla Croce di Malta.

Комад оружја за маркиза Салво,

aux messieurs les frères Grants à T r i e s t e pour remettre à la maison Turner à N a p l e s.

В. Импер. Выс. Вел. Князь,

Влад. черног., имѣвшій вчера счастье представится В. свящ. особѣ, дерзаетъ просить Васъ, что бы, по великодушію Вашему, Вы соблаговолили писать къ Август. Ваш. Брату, а моему Высок. Покров., о позволеніи прибыть мнѣ въ С. П. Б.

Я надѣюсь на мою отъ праотцевъ наслѣдованную преданность къ обожаем. дому Романовыхъ общему Святилищу нашему, надѣюсь на 4-хъ вѣковую, геройскую борьбу черногорцевъ за честь и славу имени слав. и Правосл., на участіе, пріемлемое черног. во всѣхъ подвигахъ и пріобрѣтеніяхъ единоплеменной Р. съ 1711-го года по 1814-й годъ, а больше всего я надѣюсь на В. великодушіе могущій Кн., и на благород. рыцарскаго характера, свойственнаго вѣнцен. д. Ваш., что Вы не позволите, чтобъ я сталъ игрою политики, и чтобы холодныя и непонятныя фразы дипломатическія обрушились на душу неопытную, но пылающую любовію къ отечеству и къ свящ. долгу моего призванія. Я Ваша с ..., но с ... сильной и могуществ. Р. – Я этимъ горжусь! Вы вся моя надежда; Высочайшее существо, всегда управляющее В ... намѣреніями, привело Васъ сюда для счастья одного изъ преданнѣйшихъ сыновъ Август. д. Вашего,

который имѣетъ счастье быть В. Импер. Выс.
предан. слугою
В. ч. П. П. Н.

Вѣна, 16-го октября 1846. года.

Rp: Salicini u n s u n a m

Bicarb. Soda d r. t r e s

M D ad scat. S. 4 mahl

täglich ein Messerspitz zu nehmen.

Radišić.

A Mr Milivoj Petrović, Singerstrasse № 880, 2tenStock.

Гази Хусреф-бегова џамија у Сарајеву са три кубета и мунару; матер се његова звала султанија Хадиџе.

1850, 5.10bre, N 573. Der Wanderer.

Его Сіят. Г. Канцл. Импер. и министру иностран. дѣлъ

18-го сего мѣс. имѣлъ я честь получить почтеннѣйшее писмо В. С. отъ 4-го ноября с. г., доказивающее неоцѣненное священ. для меня вниманіе В. моего покров., но вмѣстѣ съ тѣмъ и съ прискорбіемъ души вижу себя въ необходимости изложить подробнѣе обстоятельства, побуждающія меня съ нова утруждать В. С. Въ послѣднѣмъ писмѣ моемъ я испрашивалъ милост. соизволенія Г. Импер. на пріѣздъ мой въ С. П.бургъ да бы лично и обстоятельнѣе изложить нужди народа вѣрившагося моему управленію и вѣреннемъ Всевышнимъ покровительству великодушнаго царя правосл. Россіи, народа,

находящагося нынѣ подѣ вліяніемъ тяжкихъ испитаніи, судьби.

Тогда какъ всѣ маленькіе народы, отстаивающіе свое политическое существованіе, обращали на себя великодуш. состраданіе другихъ могущественнѣйшихъ державъ, которымъ они принадлежали по какимъ нибудь связамъ, одна Черногор. осталась въ своемъ первобытномъ политическомъ ничтожествѣ.

Когда въ началѣ прошедш. столѣтія, въ эпоху борьбы Россіи съ Портою, Валахія, Молдавія, Греція и даже и Србія не дерзали востать за свящ. дѣло единовѣрцевъ, черногорцы первые воспрянули по призыву В. П., принося въ жертву единоплем. Рос. всѣ свои силы и кровь, обращая на себя грозныя полчища Оттомановъ, одна Черногор., которой дѣянія Великаго предрекали лучшую будущность (что видно изъ дарованныхъ ей высоч. грамотъ отъ 16-го апрѣл. 1712. г. и 9-го юлія 1715. года) одна она осталась на произволъ судьбы, сыны ея, потомки этихъ героевъ, славную смерть которыхъ торжественно пѣли во всѣхъ церквахъ Рос. Имп., не помрачили свою преданность правосл. держ., и въ незабвенныя войны В. Екатеринѣ съ турк. святость слова Имп. на покровит. Россіи, запечатлѣни въ памяти каждаго черногорца (грам. 29-го генваря 1769-го года и 17-го февраля 1788-го года). Въ славную борбу Рос. съ Наполеономъ, по мановенію благословеннаго, знамена Черног. присоединились къ побѣдоноснымъ орламъ Россіи, и блаженоп. импер. воздалъ справедливую дань хвали героямъ Черногоріи высоч. грам. и писмомъ отъ 5-го маія 1804. года, какъ равно и князь Адамъ Чартор. въ писмѣ своемъ отъ 27-го генваря 1805. года, говоритъ именемъ Имп. Теперь только остается думать о утвержд. благоденствія народа черногорскаго.

Алексан. бл., располагавшій судьбами народовъ, упрочилъ бы и благоден. Черногоріи. Такъ съ 1711-го по 1814-и, окруженные отъвсюду врагами храбрые сыны Черной Горы содѣйствовали во всѣхъ подвигахъ и приобрѣтеніяхъ Россіи; но доселѣ имъ суждено жить одними лишъ воспоминаніями геройскихъ подвиговъ и надеждами въ будущее.

Въ молодыхъ еще лѣтахъ, призванный по праву наслѣдія къ управленію краемъ бѣднѣмъ народомъ необразованнымъ, гордимъ, но упрямымъ, непостигающимъ необходимости гражданскаго устройства, готовымъ скорѣе предатся анархіи, чѣмъ подчинится какои бы то ни было власти, я понялъ всю тяжесть моего бремени, но основываясь на великодуш. Г. Имп. на единоплемен. Россіи и на заслуги народа черногорскаго, и какъ правнукъ героя, который первый восталъ въ Европ. Турціи на гласъ В. Петра я рѣшилъ идти путемъ преобразованія, да бы вывести эту страну изъ прежняго ея состоянія и зблизить ее, хотя нѣсколько съ прочими народами Европы, руководствуясь всегда свящ. волю В. моего Покров. Не смѣю судить о слѣдствіяхъ пятнадцатилѣтнихъ тяжкихъ трудовъ моихъ, но извѣдавъ на опытъ силу и благоденствіе европ. устройства обществ., врагъ анархіи и интригъ, я здѣлалъ все, что въ силахъ человѣка, и противустоялъ покушеніямъ врагомъ порядки и спокойствія.

Въ настоящее время голодъ въ безплодной и стѣсненной Черногоріи, способствуетъ интригамъ турецкаго правител., которое ежегодно ассигнуетъ отъ 30-40 т. # и другихъ низкихъ средствъ, какъ одеждъ и оружія для возбужденія бѣднѣйшихъ черногорцевъ къ сопротивленію и къ низверженію правительства въ Черног. Доказательствомъ всему

этому взятіе предъ отъздомъ моимъ изъ Черн. около десятка знаменъ и, наконецъ, собственноручное ко мнѣ писмо скутар. паши отъ 31-го юля с. г. въ которомъ, между прочимъ, онъ говоритъ, что всѣ эти дѣйствія происходятъ не отъ него, но по волѣ султана. Изъ этого В. С. поймете настоящее положеніе и причины, побуждающія меня ожидать внѣ Черногоріи рѣшительнаго отвѣта на мое предложеніе.

В. Сіят. покажется странымъ тайныя опредѣленія Дивана, но Вамъ легко въ томъ убѣдится, пославъ довѣрен. Вамъ особу къ черн. границъ, которая, увидитъ все это на дѣлѣ.

До сего времени я пользовался во всѣхъ отношеніяхъ благорасп. и щедрот. Авг. мон. Теперь же при стеченіи столь трудныхъ обстоятельствъ черног., клонящихся къ низпроверженію веденнаго порядка вещей по части управленія, къ анархіи и гибели страны и народа, вотъ причины и обстоятельства по которымъ я просилъ вновь спомощест. или переселенія черногор. въ Р ..., но къ крайнѣму моему изумленію и горести и то пособіе, которое назначено было Г. Имп. на поддержаніе черног. правит. доколѣ оно будетъ въ этой помощи нуждаться, отказано мнѣ.

Но никогда нужды тепер. правит. Черногоріи и народа не были столь велики и тягостный какъ въ настоящ. обстоят.

И потому прошу В. С. исходатайствовать, не лишитъ меня по жизнь мою, по крайнѣй мѣрѣ того пособія, которымъ я пользовался до сихъ поръ, если уже нельзя здѣлать чего болѣе для бѣднаго края, и да бы я не былъ винуждаемъ отправляться изъ Черн. каждіе три года и непрестанно утружд. одной и той же просьбой рос. правительс. (и пр., и пр. и пр. за острове).

Сколько просуто нашей крови за неблагодарную нашу землю. Слишкомъ 4. столѣтія горсть черног. быетія на кровавой сценѣ съ сильными народами, и не заслужили до селѣ состраданія могуществ. и единоплем. державѣ!

Но если мы люди, какъ и прочіе, если кровь наша человѣческая, если наша жертва какъ и прочіе жертвы, если наши заслуги не ниже заслугъ прочихъ народовъ, то неимѣемъ ли мы польное право на покровит. Россіи. Если бы Россія не могла, я бы терпѣлъ, какъ терпѣли мои предки, но когда Всевышній возвисилъ Рус. Державу, если теперъ человѣкол. сердце православ. царя отвергнетъ эту малую отрасль славян. народа, которая болѣе столѣтія служила въ трудныхъ обстоят. Его Август. предкамъ съ непоколеб. твердостію и предан., тогда я сирота, безъ отца, безъ плем. и безъ надежды.

Съ низпроверж. преобразованія падаетъ и преобраз., а съ паденіемъ страдан. и посрамленіе – но судьба моя и моего народа въ руки Б. и Ц. и пр., и пр. и пр.

Вѣна, 20-го ноября 1846-го года.

Письмо графу Нессел. отъ 10 генваря 1847. года

Изъ Вѣни

В. Сіятель.!

Изъ письма Вашего къ графу Мед. я узналъ о Высоч. рѣшеніи Август. моего покров.

на мою просьбу. Царь правдолюб. не забылъ меня. Я имъ облагодѣтельствованъ. Великодуш. Царя вело меня до сихъ поръ спасительнымъ путемъ. Онъ моя непоколебимая свят. надежда въ будущности, – и все мое стараніе было и будетъ: съ благодарностію и съ преданностію во всемъ слѣдовать точно держав. Его волѣ. Если бы обстоятельства времени не были со всѣмъ противны моимъ намѣрен. и желаніямъ, то я исполнилъ бы священный долгъ моего призванія и упрочилъ бы основаніе благоденствія сообразно краю и наклонности народной. Но Богъ милостивъ, а великодушный Николай не забудетъ своихъ.

Мое критич. полож. принужд. меня, а моя безпредѣл. предан. къ Царю единоплем. Рос. ласкаетъ меня. Вотъ двѣ причины, по которымъ я уже наскучилъ В. С. но деликат. и благород. Вашей опытной души проникнуть въ мое положен. и извинять меня.

На дняхъ отправляюсь въ Черногорію. Дай Богъ Госуд. многолѣтія! Авось настанетъ для меня то блажен. время, когда на дорогъ моей не будутъ болѣе воздыматься неодоли. препоны, претящія мнѣ приступать къ претстолу вѣнценос. Генія. –

Поручая Черногор. Вашему покров., честь имѣю пребывать и пр. и пр.

В. ч. П. П. Нѣгошъ.

Дуг¹

У Ива ...	10 #,
у Марка Почека	10 тал.,
у Сава ...	50 тал.,
у Тура рора Ђика ...	15 тал.,
у Ива Сава Перова	7 #,
у Луке Маркова ...	7 #,
у ...	4 тал.,
у серд[ара] Мила і Тура Прелова	60 тал.,
у руке Маркише Илина	15 тал.,
у ...	20 тал.,
у Мила Вукова ...	13 дукатах,
у Петра Стефана Перкова	10 дукатах.

Водопад Перуђића. Широк је 25–30 лакатах. Ови је водопад дугачак од извора док у Зету упада 1474 клафт[тера] бечке; од извора до увора у Зету ова се сила бијеља као млијеко, готово пушкетом над њим и око њега диже се магла од велике силе када је на јек. Око њега више но сахат земља се тресе; ни море разјарено кад се ломи о бреговима, ни најсилнији вјетрови кад јече у дубравама, не издају такву страшну јеку као ови водопад; он пада с висине у дубодолину и опет се на 15 до 20 сахата надалеко чује, а да пада на открито мјесто, чуо би се неколико дана хода. Највиша је стрменост од горе низ коју скаче 440 клафт[ера], 484 кл[афтера] положитије је мало, а 550 кл[афтера] јошт је положитије. Вода на много мјеста по 50 и више лаката, а на једно мјесто до 150 лак[ата] пљуском скаче.

¹Нѣгош је цео списак дужника прецртао: на потпуно нечитљивим местима ставили смо три тачке у угластим заградама. (Прим. прир.)

Водопад Ниагара у С[еверно] Америци скаче 150 нога и чује се 15 до 20 сахата.

Многоуважаемые господа члены славнаго Общества,

Съ святымъ торжествомъ души я имѣлъ честь прошлаго года получить дипломъ, облакающій меня въ лестное званіе почетнаго члена Императорскаго общества Исторіи и Древностей російскихъ при Московскомъ университетѣ.

Благодарю Москву за вниманіе, за то, что она вспомнила о своемъ искреннемъ поклонникѣ, Обитающемъ на краю славянскаго міра, – за то, что она не забыла атома, но атома, который ей принадлежит по всему, – атома который ураганами время занесенъ на страданіе въ среду чуждыхъ! – О, сколь Москва восхищаетъ меня! Москва – священная skinія великаго народа, въ которой воспитывается завѣтъ нашего величія! Москва – колыбель Донскаго, Іоанна Великаго, Пожарскаго и Романовыхъ! Москва – мать царей – начало величія славянскаго! Москва – столица знати и святой олтарь Православія и Славянства! Москва, которая великодушнымъ всеожженіемъ своимъ показала свѣту имя славянское, непоколебимая скала, о которую величіе Запада Европы сокрушилось! – Какъ усладительно вниманіе Москвы для души, пылающей пламенемъ величія и гордости славянской! Я ея преданный сынъ; я ея поклонникъ.; я вѣрный поклонникъ блистательной славы роднаго племени! Москва – душа души моей и сладостное сновидѣніе, исполненное святыми, великими надеждами! – Судьба моя не согласна съ моимъ намѣреніемъ; я Москвы не видалъ, и, можетъ быть, не увижу; но она у меня всегда передъ глазами: то вижу ее пылающею жертвою на олтарѣ великаго народа; то вижу ее возрождающеюся изъ пепла, подобно Фениксу; то вижу священный Кремль – святую обитель царей, – сіяющій златыми главами храмовъ, какъ державный вѣнецъ царицы славянскаго міра; то вижу ея вельможъ непоколебимыхъ столповъ Трона и Славянства. – Вотъ единственный кругъ въ мірѣ, гдѣ душа черногорца можетъ торжествовать и открывать свое прямое чистосердечіе по чувству одноплеменности!

Вниманіе Москвы неоцѣненно для начальника горсти народа, обреченнаго рокомъ на испытаніе, на жертву за Православіе и за честь имени, – народа, въ продолженіи четырехъ вѣковъ тѣснимаго и истребляемаго государствами иноплеменными, сохранившаго бытіе свое только вѣрою и честію имени и дожившаго до блаженной эпохи, когда Царь и Мать величія славянскаго вспомнили объ немъ, – народа, надъ которымъ ломались громы всѣхъ ужасовъ тиранства, – народа, противу котораго злобный голосъ невѣрныхъ и иноплеменныхъ всегда гремѣлъ и гремитъ хуленіемъ. Для владыки, гордо страждущаго за честь племени, вниманіе Москвы спасительно, какъ для сироты утѣшеніе родныхъ. Москва, единственная моя святыня, которой я жадно и усердно поклоняюсь, какъ невинный сынъ природы новорожденному солнцу послѣ ночи, возмущаемой адскими сновидѣніями.

О, если бъ я могъ всѣ мои чувствованія къ Москвѣ передать бумагѣ, тогда бъ успокоилась юная душа, упоенная фанатизмомъ одноплеменности, тогда бъ исповѣдалась она въ своей искренней простотѣ предъ своимъ завѣтнымъ олтаремъ.

Прощайте, вельможи и прочіе господа члены сего Общества, любезные единоплеменники мои, и не оставляйте Вашимъ вниманіемъ вѣчно Вамъ преданнаго

душею

Вл. черн-аго П. П. Нѣгоша.

Индијанци броје од сотворенија свијета 12.000 љетах Божијех, која управо на нашим годинама износе 4,320.000 год[ина]. Ове су године раздијељене на четири вијека, тј. на златни, сребрни, мједни и земни (d'argile). Златни има 1,720.000 год[ина], сребрни 1,296.000 год[ина], мједни 864.000 год[ина], а земни 432.000 год[ина]. По индијанском мњенију три су прва вијека прошла, а сада настаје вијек четврти (мједени).

10 окто[бар], 1850.

Југ завија, разјари се море,
прекрилише небеса облаци,
разлежу се простором громови,
зрак пљускови густы замаглише
од Господње силе свемогуће.
Вјетар дима, витле се облаци,
муње снују, ломе се громови,
земља дрхти, а јече простори,
љето жеже, остра зима кочи,
њом свјетови по простору миле,
ка што мрави по земљи пузају:
бездне висе, а горе се висе.
Ти све биље раниш са влагама,
ка' свјетове што раниш зракама,
ка' сјемена што раниш клицама.
Ти основа чудесне трагове
и покри их тајности завјесом
којима ти мила творенија
с ништожности к слаткоме битију
и враћу се с бића к ништожности.
Слава Теби, Творче и Господи!
Ти истока немаш ни запада.

Аменофис II^и, син Тутмосиса, VII^и фараон XVIII^е династије; његова се империја простирала до сред Етиопије и до Скитије. Овај је питао Јосифа за сне, узео га за управитеља; овај насели Јакова са фамилијом у Египту. Његова влада почињаше 1687. год[ине] пр[ије] Хр[иста]; владао је 30 г[одина] и 5⁷⁵ м[јесеци]; жена му се зваше Тага [?].

Аменофис III^и или Аменофис-Рамесез, на паметницима названи Рамзес V^и, син Рамезеса-Мејамуна, би XVII^и владалац од XVIII^е династије; без сумње IV^и фараон. Он је

гонио Израилтјане, али није погинуо у Црвено море, како каже XIV^a глава исхода, јербо је он исти владао 19 год[ина] и по послије 1493^e пр[ије] Хр[иста].

Наша је земља од сунца мало даље но 150 м[илиона] километ[а]рах, а дебела 12 х[иљада] кил[ометара], а окружност је њена 40 х[иљада] кил[ометара]. Њена је површина околу 510 м[илиона] кил[ометара] четвороуголнијех; три су части њене покрите водом, а једва је половина суше насељено.

Наша је земља састављена од воздуха, воде, житкостих неизмјеримијех и од земљане и камене тврдине, што и јест права земља. Њен је состав пет дјеловах и по земља, а оно вода.

Зрно од топа за секунду прелети 230 клафтерах.

9^{га} јунија у 10 часовах и 16 мин[ута] изјутра почиње љето свему сјеверн[ому] полушарију, а зима јужноме 10, 11. и 12^м јунија. Календар исто вријеме исхода и захода меће, иако ова три дана сунце не иде обично, но се једва највјештијему набљудатељу да примијетити да се шеће. С овога су ово дани сунцестајанија; с овога се јуни назвао луди или млађи. Стари су нови год од њега почињали; ради тога је и мај назван од ријечи m a i o r, стари или посљедњи у години.

Ера (éре, љетосчисленије). Кажу неки да проиходи од арапскога (arrach = написати число), али је, по прилици, од латинскога (aera), број или смјета.

Ера од сотворенија свијета почиње 1^{га} септембра 5508. год[ине] пр[ије] Хр[иста], по јеврејски 3761. Јевреји имају многе ере, на пр[имјер] њин излазак из Египта који они броје 1483. год[ине] пр[ије] Хр[иста], од зидања храма Соломонова 1002. год[ине] пр[ије] Хр[иста]; од ослобожденија из плијена вавилонскога 597. год. пр[ије] Хр[иста] или од постројенија второга храма 508. год. пр[ије] Хр[иста] etc, etc, али се служе Јевреји ером Селесидих (Seleucides), која се почиње династијом царевах (истога имена) од Сирије, коју је еру проузроковао бој ипуски (d'Ypsus) 301. год[ине] пр[ије] Хр[иста].

Ера оли[м]пијадска почиње 1^{га} јулија 776. год[ине] пр[ије] Христа; олимпијаде су се сваке четврте године чиниле.

Ера Набонасарова почиње 26^{га} фебруара 747. год[ине] пр[ије] Хр[иста].

Ера Александра Великога почиње 1/12. новембра 324. год[ине] пр[ије] Хр[иста].

Ера Птоломеја Филадельфа почиње 21^{га} јунија 283. год[ине] пр[ије] Хр[иста].

Ера консулска у Риму 509. год[ине] пр[ије] Хр[иста]; она почиње са ступањем консула на власт.

Ера Јулија Цезара 45. год[ине] пр[ије] Хр[иста].

Ера Христова 1845. год[ине], а требало би да бројимо 1850. год[ине].

Ера је цариградска сотворење свијета до скоро била.

Ера арменска, која их је одвојила од латинах почиње 9^{га} јулија 532. год[ине] по Хр[исту].

Ера Хиесдецердова (Hiesdedgerd) иста је Набонасарова; њом се и данас служе Персијани.

Ера (мусломанска) еџира, од ријечи арапске (hedjra) бјежање. Она почиње од бјежања Мухам[едова] из Меке у Медину, која почиње 15^{га} или 16^{га} јулија ноћу, него 16^{га} броје 622. год[ине] по Хр[исту].

Ера индијанска Kaly-yougam (тј. љета несреће) коју почињу 3101. год[ине] пр[ије] Хр[иста].

Ера американска почиње 4^{га} јулија 1776^{га}, од када су се освободили Соједињени Штати испод владе инглеске.

Ера републиканска у Францију имала је почетак 22^{га} септембра 1792. год[ине], а престала је 1805. год[ине].

Републиканци бијаху сасвим на нови начин календар уредили, на пр[имјер], продуженије обичне године од 365 данах не бјеше правилно, јербо права сунчана година составља 365 данах, 5 часовах, 48' и 51". Тако исто није им се ни уредба мјесецах и неђељах допала; ради тога су 12 мјесецах по од 30 данах учинили, а 36 неђељах по 10 дан[а] (décades), а 5 дан[а], који претијецаху, нијесу ни једноме мјесецу припадали, него су сами остали и звали су се (compl[é]mentaires) додателни. 5 час[ова], 48', 51" сваке 4 године состављају готово један дан и они назову годину високом (bissextiles) годином шестичастном (sextiles); њина година почиње с равноденствијем јесењим 22^{га} септембра.

Мјесеце овако називаху: 3 јесења – vendémiaire, brumaire, frimaire; 3 зимна – nivôse, pluviôse, ventôse; 3 прољетна – germinal, floréal, prairial; 3 љетња – messidor, thermidor, fructidor, а дневи од десетице (décades) називаху: primidi, duodi, tridi, quartidi, quintidi, sextidi, septidi, octidi, nonidi и decadi; посљедњи празноваху као неђеља обично што се праздује.

Множество других, осим овдје изложених ерах, било би бесполезно бројити.

У вријеме владања Пијастах (Piasts) Пољска се поришћанила окол 965. год[ине]. Болеслав Велики 1000. год[ине] би први краљ и осниватељ државе, а посљедњи од Попиелах (Papiels) насљедник Лехах (Lecheks) би изједен мишима (тако повјестница каже).

Ликург, законодатељ шпартански, рођен 962. год[ине] пр[ије] Хр[иста], бијаше од царске фамилије у Шпарти.

Солон, законодатељ атински и један од седам мударацах, рођен на острву Саламину 638. год[ине] пр[ије] Хр[иста]; његов отац произлазаше од царевах кадрускијех (Cadrus).

Пиндар, књаз поезије лирическе (како што је Хомер и Корифеј од поетах епическијех), рођен у Синосефалу, вароши близу Тиве у Беоцији, 520. год[ине] пр[ије] Хр[иста].

Сократ, најславнији филозоф, син Софроније вајатеља и мудре Фенарете, рођен у Атини 470. год[ине] пр[ије] Хр[иста].

Сенека, филозоф и воспитатељ Неронов, рођен у Кордуи (Cordoue) у Испанији 2^е или 3^е год[ине] по Христу.

Korente [?] (Don Juan Antonio), списатељ испански у половину VIII^{га} вијека.

Крезус, син Алијата, посљедњи и најславнији цар Лидије, рођен около 591. год[ине] пр[ије] Хр[иста]. Он је своја богатства ископао из горе Тмолуса. Адраст, друг његова сина Атиса, убије Атиса нехотице копљем у лову и од жалости се убије на гробу овога царевића. Други му је син глух био. Крезус дава 20 милионах храму оракула Делфа, Жрица, у име оракула, прима златне тигле. Предриче оракул, устима Жрице, побједу над Киrom завојеватељем, но га ово прорицање поведе ка коначној погибији, коју он и испита од Кира, код Тимбре. Аполон, који овде имаше храм, не спомену се великога прилога, који бјеше примио од Делфа.

Импер[атор] абисински назива се Grand Negus.

Родоски колос

Овај је колос посвећен (подигнут) био сунцу (Helios Phebus). Он је уздигнут около 300. год[ине] пр[ије] Хр[иста]. Његова је маса тешка била около 60 хиљадах оках. Висок је био 70 стопах; мајстор му је био Шарес од Линда (Charès de Linde). 12 год[ина] је грађен. Он је стојао на улазак у пристан; највиши му је брод могао између нога проћи, али је само 56 годинах стајао и буде оборен потресом. Лежао је поваљен 894 године. Када би освојен Родос калифом Османом, овај га калиф продаде једноме чифуту, а овај чифутин однесе га на 980 камиљах.

Највиши је дијамант на свијету Радијаха Матана на Борнео (Radjah de Matan à Bornéo) необдјелан; потеже каратах 367; импер[атора] монгол[скога] 270, важи либарах 11.723.000; руски потеже 193, [важи] 2.600.000 фран[ака] и пенсију за живота од 96.000 фран[ака]; австријски потеже 139, [важи] 2.600.000 фран[ака]; франц[уски] потеже 136 3/4, [важи] 2.500.000 фр[анака], него јошт оволико ваља.

Дијамант краља од Лахоре назива се по индијански Кохиноур (Montagne de lumière).

Нинивија (стол[ица] царст[ва] асир[скога])

Овај је старински град основао (по причању) Асур, син Сима (de Sem), а Нинус I украсио, који се тамо зацарио 1968. пр[ије] Хр[иста]. Много којешта пишу о Нинивији..., него, по прилици, она је заузимала 6 миљах простора, повише но шест путах је већа била од Париза. Житељах је имала около 2 мил[иона] 400 хиљ[ада].

Ниниас, син Нинусов и Семирамиде, зацари се 1874. пр[ије] Хр[иста]. Он проведе свој живот затворивши се у палати са својима женама и евнусима и за његово ујединеније прости га је народ обожавао, као невидимога Бога. Овај наличе Сарданапалу (који се зацарио 797. пр[ије] Хр[иста]) и који се сажега на огњу (костру) са својима евнусима, женама и богатством.

Послије је у Нинивији владао *Теглат-Фалазар*, син овога Салманазар. Војске асирске која је опсађивала Јерусалим у рату са Израилтјанима, једну саму ноћ уби ангел Господњи 180.000.

Сенахериб цар поврати се у Нинивију устрашен и убију га два сина *Адрамелех* и *Саразар*. *Азар-Хадон*, трећи син погибшега, излази на престол 707. пр[ије] Хр[иста]. *Наболосар* вавилонски (с дружином) покори и разори до основанија Нинивију 625.

пр[ије] Хр[иста]; данас се не познаје ђе је била.

Сиазар, цар од Медах.

Жалост (корота)

У старих Јеврејах био је обичај да туже, да се бију по глави, да буцају аљине, да се не мију ни мажу, да глибави иду, да посипају главу прашином, да не говоре, да посте и једнониче, да загрћу лице; њина је жалост трајала по 7 данах, неке путе и по мјесеца, како за Ароном и Мојсеом, неке путе и по 70 данах, како за патријархом Јаковом. Неке су, пак, удовице за живота коротовале, како Јудита и Ана пророчица.

У Египтјанах жене су заборављале стидљивост и љепоту, главе су брљале, прсах отворених одиле, бијући се у њих. Људи су [се] посипали прашином и кидали косе нијесу, били се у прса, вина пили нијесу, глибаве су аљине носили. Када би умро краљ, народ би аљине избуцао, храмове би затворили, жртвоприношенија и празнике би оставили за 72 дана, људих и женах избрљаних образах (глибом) по 200–300 би тужјели по два пута на дан, хвалећи принца и бројећи му добродјетељи.

У Ликијанах био је обичај за оне који би коротовали да се облаче у женске аљине.

Персијани, међу прочим, стригли су гриве коњима.

Грци су се гребли, стригли и бривали косе, крили се у невиђелицу, посипали се прашином, одили мотајући [се] скоро као луди и пјани. Лакедемоњани су изгубе приватне јуначки сносили; но када би им умро цар, би се без различија искупили, би парали лица иглама за знак преданости и да му овом жртвом души олакшају. Грци, увријеђени жалашћу, богове су кривили, олтаре разурали и арали храмове.

У Риму, у вријеме Републике, носаху жене за короту црно, а носиле су бијело у вријеме империје. Људи су тако исто носили црно, спуштавали косу и браду и остављали златно прстење, чиновници као простаци били обучени. Скраћивало је короту рођење ђетета, чест фамилије, ослобођење из ропства, свадба и рођење ђетета у близике.

Жалост у Корејах (Corée), у Тонкинах (Tonquin), у Јапонезах, у Мингрелах (Mingreliens), у Индијанацах Сјеверне Америке, чини смијешне обичаје: једни се воздржавају од соитија са својима жен[ама] и ђеца се сматрају, која се овога времена роде безаконим, неки бјеже из кућах по цијеле године и леже на земљу, набљудајући строго воздржаније, неки, пак чине празнике на гробљу умрших, призивајући их да су им у њих удионици, неки крију све оно што је служило мрцу и почитују за немир и за преступленије споменути му име. Има, пак, неких, којима се чини да чествују мртве, када полунаги неко вријеме стоје на његовом гробу.

У Европи је жалост црна аљина знак лишења живота, зато се употребљава боја лишена свијета. У Тураках је боја жалостна сиња и виолетна.

У Францији жалост траје за мужем 1 годину и 6 неђељах, за родитељима 6 мјесецах, толико за супругом својом, за ђедом и бабом $4\frac{1}{2}$ мјесеца, за братом и сестром 2 мјесеца, за стрицем и стриним 3 неђеље, за братучедом 15 дан[а].

Соедин[ени] Штати Амер[ике] жалили су Венијам[ина] Франклина, (који се преставио 17. априла 1790. год.) два мјесеца; за Мирабо[ом] жалила је партија конституц[ионална]

три дана. За Вашингтоном је жалост једнака Франклиновој била.

Гробница је Лафаетова почашћена била жалошћу општом добровољном од Американах и Французах.

Придворна је жалост велика од 6–2 мјесеца, а мала од 3 неђеље и 3 дана.

Филип Македонски изиде на престо 460. год[ине] пр[ије] Хр[иста]. Овај је цар хитар и лукав био; његово је мито изштетило и покорило Грчку; он је темељ метнуо величеству својега сина Александра.

Примјечанија је достојна ненавист међу њим и филоз[офом] Демостеном. Он каже: „У сваки град могу угнати магаре натоварено сребром.“ Демостен је говорио: „Не слушајте жрице Делфове, али не видите да оне филипизирају“ (philippise), тј. да су подмићене.

Оракул делфински предриче му побједу над Персима. Фил[ип] пређе поласка на Персе празнује свадбу шћере Клеопатре с Алекс[андром] царем епирским; сваки град грчки пошаље му депутирце и по круну од злата; но му се ово весеље на погибију обрати: његов гардист по имену Паузаниас (Pausanias), искао је правицу неку (суд) од Филипа и не получи је, ова[ј] благородник увријеђен буде овим и међу свима, у скупу, убије Филипа 336. године пре Христа.

Остров Фаро, који се изнио међу два хрта од пристана александрискога, на овоме је острову, по зопо[вије]сти Птоломеја Филадельфа, саградила се најславнија на свијету фењерова кула, 283. год[ине] пр[ије] Хр[иста]. Оградио је Гнидијен сострат. Ово је једно од 7^м чудесах свјетскијех. Бјеше висока 1000 лакатах (ово је без сумње умножено), али је потресом срушена.

Опити проповијешћу Теодота од Шио убише Помпеја Ахилас, Септимијус и Салвијус. Ова два посљедња служили су у војску под заповијешћу Помпеја. Септимијус га први удари, па за њим прочи.

Инахус, родом Финикијанин, основатељ царства аргоскога, дође из Египта с једном гомилом пастирах финикијанскијех, египетскијех и арапскијех у Пелопонесу околу 2000. год[ине] пр[ије] Хр[иста].

Давид цар и пророк

Рођен у Витлејему 1074. год[ине] пр[ије] Хр[иста]. Кад је био пастир, он је лавовима и међедима отима своју стоку из устах и побјеђава их. Побједитељ Голијата, Херкулеса филистијскога, побједу над Филистијанима помрачи са прељубодјејством с Бетсабеом и са смрћу њенога мужа Урие. Он је написао 150 славних [п]салмах. Живио је 70, а владао 40 годинах.

Хомер

Он је рођен близу Смирне, на бријегу ријеке Мелеса, од Меона и Критејсе. На мрамору пароскоме стоји да је Хомер у цвијету младости био 907. год[ине] пр[ије] Хр[иста], 302. год[ине] по разоренију Троје. Али се ништа о њему чисто не зна откуда је, но је у басне замотано његово происхожденије и житије.

Le Vladika de Montenegro en présentant ses hommages à Son Altesse, la prie de vouloir bien fixer le jour et l'heure où il aura l'honneur de lui présenter ses compliments.

Vienne, le 18. juin 1851.

Књазу Шварценбергу.

Потоп Нојев би године 2344, а по другима 3308. пр[ије] Хр[иста]. Ноје, кад је улега у ковчег, имао је 600 годинах; улезе после 7 данах у второме мјесецу, 7^{га} числа. Океани пређоше брегове, водопади зајечаше с небесах, дажда наводи 40 данах и 40 ноћих. Вода се диже над горама 15 лакатах, вода расте 150 данах. 7^{га} мјесеца 17го числа почину ковчег на Арарату; вода све спличаваше до десетого мјесеца: 1^{га} числа виђеше врхове планинах, 40 данах после отвори Ноје прозоре од ковчега, пушта врана, он не дође, чека воду док пресуши; голубица једном дође, не имајући ње починути; пушти је другом после 7^м данах, доноси гранцицу од маслине, а трећом се ни она не враћа. После године странствовања, 1^{га} числа, 7^м данах после голубице земља би суха, 27^{га} второго мјесеца земља бјеше суха и Ноје с повељенијем Божијем изиде из ковчега, направи олтар и даде чисту жртву од животињех Богу.

Бог му рече да већ потопа неће бити и даде дугу у облаке, знак сојуза међу њим и људима. Ноје, када је изиша из ковчега, имаше троје дјеце, посвети себе на обработивање земље и посади лозу.

2^н потоп вселенски

По споменицима халдејским потоп, по причању светоме жрецах халдејских, потоп вселенски, у једно веома удаљено вријеме. Ево текст Александра полихистора (сабиратеља времена Силина) о овоме потопу:

„Под Ксизуструсом, 10^м царем вавилонским, би овај потоп ... Сатурн му каза у сну да ће народ од потопа погинути, него да узме са собом писанија од почетка средине и конца свијех ствари, да их закопа у град сунчани Сиспарис, да гради брод да се спасава у њему са сродницима и пријатељима. Ксизуструс брод огради, 5 дуг, а 2 широк стадије (стадија 600 кроках). Пошто све приправи, собра породе животне, пита Сатурна: 'Куда ћу бродити?' Овај му одговори: 'К боговима.' Пошто вода нестала, брод им се нађе на гору Коркуру (у Арменију). Ксизуструс провали брод, изиде са женом, са шћером и са крмаром, благосиљаше земљу, направи олтар, скри се самочетврти; већ га нико на земљу не виђе. Они што бјеху остали у броду, зваху га иза свега гласа, но им само један глас одговори и нареди на божност и пр., и пр. и пр., додајући да им се треба вратити у Вавилон (по наредби судбине) и извадите писма у земљу закопата у Сиспарису, да их соопштите људима.“ Они пођу и саберу се у Вавилон, изваде писма из земље; људи направе градове и богомоље (temples) и поправе Вавилон. Комади (каже) од истога брода налазе се и до данас на гори Коркури и богобојазници узимају по мали комадић од истога брода, те их носе уза себе за запис од мађијих (talismans).

3^н потоп

Преданија египет[ска] и сиријаска. Солон, запитивајући њине жреце о стародревности, одговоре му: „У неко продуженије времена потоп, послани с неба,

промијени лице земно; род је људски на различите начине гинуо; ево рашта новоме нараштају људскоме недостаје спомениках и познанија временах старијех.[“] У вријеме потопа, по жрец[у] египет[скому], Атлантиде су насилно отпале од Африке.

4^и потоп

Преданија индијанска и китајска

По књигама индијан[ским] прво покољеније људско истријебљено је потопом, у њиним књигама пише да је био и да ће бити. Њихов потоп налечи на описани Мојсејом; Сатиаврат (Satyavrata) игра исту ролу Нојеву; он се спасао са седам парах светијех. У Јапону светкују потоп, Перуна (Péroun). У јужноме Китају славе истога Перуна са светим сводом. У историји китајској потоп, под Јао (Yao), славан је. Шу-Кинг (Chou-king), једна најдостојернија књига, каже да се тада вода до неба дизала.

5^и потоп

У Грках спомињу потоп Ожигеса и Девкалиона: Ожигесов 1832. год[ине], а Девкалионов около 1620. год[ине] пр[ије] Хр[иста]. Ожигес је био цар Атике. Девкалион је био син Прометеја, цара тесалијскога. Он се са својом женом Пиром у лађицу од потопа спасао. Пошто нестала вода, лађица је починула на Парнасу. По предсказанију оракула они покрију навјесом (voile) лица и почну бацати камење преко себе идући: камење Девкалионово бјеше више, од њега су људи, а од Пирине жене, и овако, стварајући људе изнова, населе земљу.

Приповиједају стари да је проузроковало један потоп кад је прска Босфор и Хелеспонт.

Денис, у старо доба тиран сиракуски; овај је и стихове писао и ко му их не би хвалио, одма би га затворио у тавницу.

Зенон филозоф, рођен у Цитиуму на остр[ву] Ципру год[ине] пр[ије] Хр[иста] 340. Он је био син богатог трговца; сам предузме трговину и изгуби (банкр[от]ира). Пође у Атину и нагоном улезе у једну књигопродавницу и у њој случајно нађе записке (mémoires) Ксенофонове о Сократу. Оне га к науци подстрекну, те он у Атину оснује училиште стоическо. (Stoa греч[ески] значи галареа.) Он је почетак стоицизма. Овај је мудрољубац постављен више чловјечества због свога здравога расудка и чистог морала.

Б[огиња] Изис

Изис је била шћер Реина (de Rhé), а жена Озирисова. Она је мјесец, а Озирис сунце. Она је сунце, мјесец, дванаест знаковах зодиака, све скупа. Она каже: „Ја сам природа, мати свијех стварих, госпођа стихијах, почетак вјековах, царица боговах и богињах и владалица душах усопшијех; ја управљам височеством небесах, здравим вјетровима морским и тишином жалостнога пакла“, etc., etc., etc. Представљају је ће држи у рукама бич и магическу шибику; представљају је у лава саједињенога са тијелом женским etc., etc., etc. Њој је храм уздига Тантирис (de Tentyris) у вријеме опсаде тројанске. Изис је тројица, божество вселене. Она има храм у Саису (Saïs), на којему овај натпис стоји: Je suis tout ce qui a été, ce qui est et ce qui sera, et nul mortel n'a encore

levé mon voile. С највишом су славом годишњи празник њој светковали у Тиву Египет. (Thebes.) Кумире су тамо носили, цвијећа, сваке мирисе. Музика је свирала и пјесне су се појале etc., etc., etc.

La douceur de l'haleine de cette déesse surpassait tous le[s] parfums de l'Arabie heureuse.

На једној бронзи Изис представљају (Isis infernale) као фурију грчку, ње је су двије змије украсиле (coiffée) главу.

Њу су и Финикијани и Јевреји обожавали.

Chi-hoang-ti

(Ши хоанг-ти). Овај је Китај, који је до њега био на комате, сојединио. Он исти 247. год[ине] пр[ије] Хр[иста] сагради велики китајски зид. Садашњи Импер[атор] китајски зове се Mian Ching (Миан Чинг), а када ступи на престол, добије име Тао-Кouang (Тао Куанг), тј. splendeur de la raison.

Раоу-Че (Пау Ше) 1100. год[ине] пр[ије] Хр[иста] изнаша је азбуку (писмена) китајску.

Choo-moo (шоо-моо), значи китајски yeux du livre.

Yin, човјек, yin yin, људи

ин – ин ин –

go gai (го га), ја љубим.

Перзепол

Не зна се ко га је основа – Кир, Камбиз или Дарии и Ксерс. Краљеви су персијански при изласку на престол у овај град одили да се облаче у аљину Кирову. У определијељено вријеме овде су ходили да дају жртве сјајне на врх планинах, а последије њине смрти у њ су остављали своје аљине и своје богатство. Славну палату Ксерсову у овоме граду из освете уништожи Александар.

Покајнице и мртачка трпеца у старијех Грках, Римјанах (и Јеврејех).

Repas funéraire. Трпеца покајничка у Грках и Римјанах.

Они су трпезе чинили у куће и на гробје, у куће сродници и пријатељи, а на гробје прочи. Ове су трпезе чињене за скитајуће се душе. Они су вјеровали да богиња *Тривија*, њина путеводитељница, на тој вечери ноћно присудствује.

У Јеврејех је исто био обичај да на гробје једу.

Тобија увјештава својега сина да једе његов хлеб на гробу мртвога (али не с безбожницима), а пророк *Варух* каже: „Rugiunt autem clamantes contra deos suos, sicut in saepâ mortui.“ Ричу такођер викачи противу боговах својијех, као за вечером мртвијех.

Cheops (Шеопс) бијаше краљ Егип[та] 1178. год[ине] пр[ије] Хр[иста]. Он је велику пирамиду за своју гробницу возви[сио]. Приђе њега су владали добри краљеви и називали су се rois du peuple obeissant. Шеопс је био тирјанин, безбожник; храмове је затворио, жртве прекратио, добра свештеническа узео; он је најсветије законе природе погазио, разтливши своју шћер.

Roustam ou Rostam. Он [је] био син Залов (Zal) књаз седжистански (du Sedjistan). По њинима расказима он је дуго живио. Ово је Херкул персијански.

Мјесец је Пекинг горио, када га је Чингис-хан запалио.

Јулијан (граф), губернатор од Цеуте, навео је Море на Испанију, зато што му је Родриг посљедњи краљ визиготски, обезчестио шћер Кабу (Саба) или Флоринду (исто).

Тамрлан је себе називао: se heb kéran, maître du monde.

Мула (muley), тур[ски] значи maître, шериф (noble) се само назива ко произлази од Фатиме (шћере прор[окове], јединице пророкове, тј. ко произлази од пророка, бива).

Инглеz Андерсон, слијеп, писао је о цвјетовима и звијездама.

Француз Сабуре, рођен глухонијемим, научио је 7 восточ[них] језиках и предавао их је.

1496. года монах шпањолски, *Роман Пан*, донио је духан из остр[ва] Табаго у Европу.

Lever à cinq, diner à neuf, souper à cinq, coucher à neuf, font vivre d'ans nonante – neuf. Отпри[је]да су Французи сљедовали овоме.

14^{га} марта 1844. год[ине]. Појавише се звоници млетачки како гиганти газећи по мору. (Плетеница од дима и плетеница од пароходни колах, преко мора, прва црна и жалостна, а посљедња сребрна (весела, кипећа).[])

Локанда у којој смо били у Млетке зове се: Lione bianco на Великоме Каналу.

Живописац *Скјавони*, отац, син му и унука: ово су творци нимфах, но је биједа што само на картинама и идеално под њин кров обитавају.

115 дуждах било је свега у Млеткама; први је био *Паулолушио Анафесто*, а посљедњи *Лудовико Манин*, њина се влада укинула 1797. год[ине] 12^{га} маја.

Марино Фаљиери (дужд) којему су одсјекли главу 1354. год[ине] на главне љествице пред палатом, зато што је овај охтио да уништожи республ[ичко] правл[еније], други пак кажу да је био жртва интригах и лаже.

Његова портрета не има, но мјесто његово црна завјеса покријева.

Мој улазак у палату и примјечаније на статуе и образе од мрамора: импер[атор] рим[ски] *Трајан* без носа, црнога образа; импер[атор] *Калигула* лежи жалостно при зиду; грабљиви *Парис* ћути забленут у ћошак без по носа; *Јупитер* без очих; *Минерва*, с великом капом, мрачнога и наруженога вида; опет импер[атор] *Трајан* без очих; *Улис* сломјених ногах; *Траг[едија]* и *Комед[ија]*, двије статуе, с вратах Свет[ог] Јоан[а] од Акре, мрачне и покрите прашином; *Траг[едија]* носи главу мртву обезображену у руке; *Цибела*, сломјене круне; *Минерва* сломјене капе и наружена, предсједатељствује овоме жалостноме собранију боговах и полубоговах, у великој жалостној зали.

Празна мјеста за портрете дуждевах.

Када су салон градили, тринаест су мјестах за портрете одвише направили.

(Ум за море, а сјекира за врат.)

La finestra maggiore di Palazzo с њега је лијеп поглед к мору и на пјачу dei schiavoni.

Ponte dei sospiri, подобан превозу чрез *Ахерон*.

Двије картине однесене Французима из оне одаје у коју је на смрт био осуђен дужд *Марино Фаљиери*.

Мрачне клијети ће су давили и мучили преступнике. (Ово им славу мрачи.)

Венеција се види са звоника Свет[ог] Марка као гомила црних клијетака, избачених буром у морске лужине; оданде човјек види какву је жалостну кабаницу облачила.

Жалостни палац *Ман Фрино*, у њему картине: *Херкулов бој* и *побједа над седмоглавим чудовиштем*, *рукодјелије Францеска Мађиомо* 1793. год[ине], *игра на музику Аполона и Пана*, а *суде ју каква је Мида и Тимоло*. Картина: „Бјежање од потопа у ковчег Нојев“: бјежи све ухиљено и устрашено од воде *пар и пар*; *копија с дјела Рафаел[ова]*; картина: „*Антонија Оризона*“, која се зове *Карита романа*. На овој картини доји шћер оца осуђенога да глађу у тавници умре.

Куће венец[ијанске] не имају домаћих (газдах), него су из њих утекли, а остале куће пуне, те се руше и падају. Гондуле, као траурни гробови. Смијешна вкуса! Млетке су као да их је вулкан својим диханијем запахнуо.

Балкон од куда је Наполеон гледа трку гондулах (*regata*).

У Венецији имаде до 130 острова, 306 мостова. Ponte-rialto дуг је 187 нога, а широк 43.

Колонија азијатска, коју је довео Тројанац Антенор, населила је и оградилa Венецију (si dice).

Nell'antiche prigioni degl'inquisitori di stato delle pozzi nel palazzo ex ducale in Venzia ritrovasi le segventi iscrizioni.

Nella prigion № V al piano terreno.

Nella prigione N VIII² al piano terreno.

Non ti fidar d'alcuno, pensa e taci se finger vuoi dei spioni, insidie e laci, il pentirti, il pentirti nulla giova, ma ben del valor tuo fu vera prova.

De chi me fida, guardami Iddio! de chi io me fido, me guarderò io; W. la S-ta C-sa K-ca R-na.

Io Francesco Abiot Marco.

Хоанг, једанаести импер[атор] китајски, 2000 годинах пријед Христа оградил је велики зид китајски, који је дуг 300 миљах њемачких. За пет годинах га је градио. На њ су работали од цијела његова народа 3 душе од 10.

Зид је *вавилонски* висок био 200, а широк 16 лакатах, имаше 250 табалах, а 100 бронзових вратах; у околности пак 360 стадијах (стадија по 600 кроках). Основатељ њен

²У рукопису нејасно написане цифре; у *Препису Биљежнице* стоји VIII – погрешно написан римски број 9. (Прим. прир.)

Нимврод.

Камбиз, цар (ре) персиски, погибе у *Сахари* су 50.000 своје војске.

Источник сунчани *la fonta del sole*.

Алекс[андар] Вел[ики] говораше: „Cratere ama il re, ma Efestione ama Alessandro.“

Еврострат запалио је храм *Дијанин* у Ефесу; а *Динократ* га је изнова сазидео; овај је прито поставио темељ Александрији на ушћу *Нила*.

Гранико ријека.

Исо (град).

Арбела 300.000 Персах паде један дан; приђе боја виђаше [се] мјесец вас црвен (крвав).

Перзепол. Главни перс[иски] град нађе Алекс[андар] 500.000 таланат[а]. И наговорен од наложн[ице] *Таиде* запали својом руком у истоме граду *палату Ксерксову*.

Бесо. Ово је издајник и убивалица *Даријев*. Илуминација Алекс[андру] учињена при уласку у Вавилонију. Алекс[андар] пошаље из Индије својему губернат[ору] *Леониду* 500 центи *тамјана* и 100 центи *смирне*, да унапријед не буде тврдица к боговима. Они су два заједно и учили.

Калан. Болестан воли се би спалити, него у руке меду уљести. Част му чини Алекс[андар]. Обећања круне ко више попије. Прамак доби круну, но ју животом плати: црче од пића послѣје 41^е чаше, а најпослѣје од Херкулове, која је примала 6 ботиљах. Испивши ово, Алекс[андар] добије грозницу и умре. Архитект *Стасикрат* предлаже Алекс[андру] да му од горе Атоса направи монумент.

Сизигамби, мати Даријева, која је толико несреће претрпила и којој су 80 братах од ока погинули, уморила се глађу од жалости за Алекс[андром]. (На ово се види како ју је држа.)

Побиједи Алекс[андар] лафа из шумах бацарских који је страشان био.

У баталији код *Граника* умало није непријатељ *Розатио* убио Алекс[андра] са сјекиром, но га заштити *Клит*, али му дивна захвала од Алекс[андра] би.

Свет[и] Марко млетачки почео се градити 976, свршен 1071. Грађен по стилу греческо-арапскоме, дуг је 76, а широк 51 метар; има 500 *колонах* мраморнијех.

Манастир Свет[е] Марије од Фраро, данашња Млет[ачка] архива, која броји до 300 салах у којима има комадах папира 10,562.115, без многобројнијех свезаках (*cahiers*).

Св[ети] Петар у Риму почет је градити се 1506. год[ине] под вторим Јулијаном папом; градио се више од 100 год[ина]. Висок је 487 стопах, дугачак 666, широк 284. Има 129 олтарах; над главним олтаром ђе почивају мошти св[етога] апост[ола] Петра, вазда горе 112 канђелах.

Црква Свет[ог] Амброзија у Милану има 4.500 колонах од мрамора. Висока је 108,

дугачка 147, а широка 66 метарах. Импер[атор] Јосиф II кад је ову цркву видио од удивљенија је викнуо: „C'est une montagne d'or métamorphosée en marbre.“

Michel-Ange Buonarotti произлази од старе фамилије Каноса (de Canossa), рођени у кастелу Капресу, у предјелу Ареча, 6^{га} марта 1474. год[ине]. Главу овога славнога мужа троструки вијенац круни, тј. (sculpteur) вајатеља, питура и архитекта.

Tiziano Vecelli (Titien) рођени у Пиеву од Кадоре 1477. год[ине] или 1480. Славни патур и најславнији колорист од Италије.

Рафаел Санцио рођени у Урбино у области римској, међу 1483. год[ине] и 1520. Овај најславнији патур само је 14 годинах живио.³

Colisée (од Coloseo – колос). Амфитеатар у Риму, којег је основао Веспасијан околу 40 год[ина] послје Христа, а свршио његов син Тит. Окружност је његова 840 $\frac{1}{2}$ лакатах, а висина 78 $\frac{1}{2}$. Овде су се били мачебојци и дивљи звјерови. У њему су празанства трајала по стотину данах. У продужењу једнога празника виђало се ће падну по пет хиљадах дивљи звјерових и велико число мачебојаца. У њему је могло стати више од стотине хиљадах душах и сјеђети, заклоњени платном од сунца и времена.

Помпејев театар у Риму може (могаше) смјестити у себи четрдесет хиљадах душах.

У Турину је мост на ријеци Дори дугачак 43 метра и 2 подланице, а широк 12 метар[а] и по и подланицу; ово је једно окно (арка).

У Англији, у град Доуле, у гвоздени завод господ[ина] Хеста, јест највиши маљ и наковања; маљ тежи 120 центи, а наковања 720 центи.

Банкир Саламанка у Шпанију је Родшилд. Он држи со под ћесим и 15.000 жбирах има на своју службу. Он дочекује краљицу у театар и сваки ће му пут њен долазак стати до 8.000 руб[аља] сребр[них].

Јован Процида из Салерне, отац је Цицилијанског вечера у Неапољу, ће су сви Французи потучени.

Звоник од Собора стразбургскога у којему је сахат који представља движења планетне системе, јест највисочији на свијету (послије С[ветога] Петра у Риму), висок је 445 ногах или 222 $\frac{1}{2}$. С[ветога] Петра је височији 11 лакатах, а Стефанов је у Бечу 434 ноге висок, а Светога Марка у Венецији звоник висок је 334 ноге.

Пирамиде египетске највисочије су послје Св[етог] Петра у Риму.

Св[ети] Павле у Лондону висок је 330 ногах.

Nicolo Giurovich di Antonio Galaz.

Једнака је судбина постигла Содом, Гомор, Адаму, Зебоим и Зоар у раздољу Сидима.

³Рафаело Санцио (Raffaello Sanzio), познатији као Рафаел, италијански ренесансни сликар и архитекта, рођен је 1483. а умро 1520; те године Његош наводи у првој реченици пасуса, па није јасно да ли је 14 годинах грешка у прорачуну Рафаелових година или се односи на нешто друго. (Прим. прир.)

Don Juan Manoel de Rosas, предсједатељ конфедерације арђетинске, на просторе код ријеке Ла Плате има својих стадах до 300.000 главах.

Магелан је први 1520. учинио путешест[в]ије околи земље, а Драка друго.

1558. магнетна игла.

Прве газете у Венецију 1563.

1582. Грегориј XIII, папа, календароуредник.

Биљард 1618.

Прва кафа у Венецији 1642.

1638. Дребел изобрјетава термометр.

1643. Торичелио барометр.

Исте год[ине] изобретена нова Холандија.

1686. изнађена електрика у Магдебургу.

Невтон (Њутон) 1646.

Scadetabad le séjour du bonheur палата шаха персискога. Aïnehkhané (palais de grace).

Свет[и] Марко млетачки дуг је око 80 лакатах, а око 60 лаката широк.

1633, 23. јунија, Гал[илео] ди Галилеи из Пизе, („E pur si muove!“) открио је теченије земље. Etc., etc., etc. Његово је основаније данашња физика и астрономија.

Сафо, вел[ика] поеткиња, рођена у Грчкој на острову Лезбосу 600. год[ине] пред рож[денијем] Христовим. Послије окончи свој живот скочивши са *Леукадиске* литице у море (Средиз[емно]), јербо је није ктио љубити младић *Фаон*, којег је она љубила. Али је Фаон осветио *Алцеуса*, вел[иког] лирич[еског] поету, који је зафајду Сафу љубио, али она њега не.

Комод, римски маченосец, на јав[н]ој позоришту у Риму уби једним ударом копља Елона, ипопотама (hipporotame) и ти[г]ра исти дан.

Доми[ци]јан (Domitien) дава ова позоришта. Чудо су слоновии на овима позориштима престављали. На пр[имјер] би се по четири саставили, те би петого носили, би јели како људи са златнијех и сребрних пљатах, би се примали уз два или један коноп ка и м[о]рнари.

Велики амфитеатр у Верону оградио је имп[ератор] Август. Његов је дијаметр: велики 237 лакатах, мањи 190 лакатах. Висок је $47\frac{1}{2}$ лак[ата]. Фасад му је из три реда арках, а у сваки их је ред по 72 арке.

Кекропс Египтјанин основао је Атину 1582. год[ине] пр[ије] рожд[ества] Христова и приђе се звала Кекропија.

...⁴ nivteshutan ... e ha[l]tungs – vergnügt seyn.

Гаманкебевоносен ... а шиингалогонба.

⁴Последњи лист *Биљезнице* знатно је оштећен. (Прим. прир.)

J. d'Endrino M., vice console greco.

Faire tourner [le tamis].

Врачарит са ситом за открити крађу.

Регистар властитих имена

А

Август, 44
Адаму, 43
Адрамелех, 34
Адраст, 34
Азар-Хадон, 34
Алекс[андар], 42
Алекс[андар] Вел[ики], 42
Алекс[андра], 42
Алекс[андром], 36, 42
Алекс[андру], 42
Александар, 39
Александра, 36, 37
Александра Великога, 32
Александрији, 42
Алијата, 34
Алцеуса, 44
Аменофис II, 31
Аменофис III, 31
Аменофис-Рамесез, 31
Американах, 36
Ана, 35
Англији, 43
Андерсон, 40
Аntenор, 41
Антонија Оризона, 41
Аполон, 34
Аполона, 41
Арарату, 37
Арбела, 42
Ареца, 43
Арменију, 37
Ароном, 35

Асур, 34
Атикe, 38
Атини, 33
Атину, 38, 44
Атиса, 34
Атлантиде, 38
Атоса, 42
Африке, 38
Ахерон, 41
Ахилас, 36

Б

Бајрона, 20
Балашеви, 25
Балашевим, 25
Беоцији, 33
Бесо, 42
Бетсабеом, 36
Беча, 25
Бечу, 43
Бјежање од потопа у ковчег Нојев, 41
Благовијест, 25
Бог, 5, 25, 37
Бога, 34
Богу, 37
Божијем, 37
Божијех, 31
Божје, 5
Божјега, 5, 6
Болеслав Велики, 33
Босфор, 38

В

Вавилон, 37

Вавилонију, 42
Варух, 39
Вашингтоном, 36
Великоме Каналу, 40
Венеција, 41
Венецији, 25, 41, 43, 44
Венецију, 41, 44
Венијам[ина] Франклина, 35
Верону, 44
Веспасијан, 43
Витлејему, 36
Вукова, 29

Г

Гази Хусреф-бегова, 26
Гал[илео] ди Галилеи, 44
Гнидијен, 36
Голијата, 36
Гомор, 43
Господи, 31
Господње, 31
Господњи, 34
Граника, 42
Гранико, 42
Грегориј XIII, 44
Грках, 38, 39
Грци, 35
Грчкој, 44
Грчку, 36

Д

Давид, 36
Данице, 6
Даницу, 6
Даничине, 6
Дарии, 39
Даријев, 42
Даријева, 42
Девкалион, 38
Девкалиона, 38
Девкалионов, 38
Девкалионово, 38
Делфа, 34

Делфове, 36
Демостен, 36
Демостеном, 36
Денис, 38
Дијанин, 42
Динократ, 42
Доми[ци]ан, 44
Дори, 25, 43
Доуле, 43
Драка, 44
Дребел, 44

Ђ

Ђика, 29
Ђура, 29

Е

Европи, 35
Европу, 4, 40
Еврострат, 42
Егип[та], 39
Египет, 39
Египта, 32, 36
Египтјанах, 35
Египтјанин, 44
Египту, 31
Елона, 44
Етиопије, 31
Ефесу, 42

Ж

Жрица, 34
Жрице, 34

З

Залов, 40
Зебоим, 43
Зенон, 38
Зету, 29
Зоар, 43

И

Ива, 29
Изис, 38, 39

Израилтјане, 32
Израилтјанима, 34
Илина, 29
Инахус, 36
Инглез, 40
Индијанацах, 35
Индијанци, 31
Индије, 42
Исо, 42
Испанији, 33
Испанију, 40
Италије, 43

Ј

Јакова, 31
Јаковом, 35
Јао, 38
Јапонезах, 35
Јапону, 38
Јеврејах, 35, 39
Јевреји, 32, 39
Јелисаветин, 4
Јерусалим, 34
Јован Процида, 43
Јосиф II, 43
Јосифа, 31
Јудита, 35
Јулија Цезара, 32
Јулијан, 40
Јулијаном, 42
Јупитер, 40

К

Кабу, 40
Кадоре, 43
Калан, 42
Калигула, 40
Камбиз, 39, 42
Каноса, 43
Капресу, 43
Карита романа, 41
Кекропија, 44
Кекропс, 44

Кир, 39
Кира, 34
Кирову, 39
Киром, 34
Китај, 39
Китају, 38
Клеопатре, 36
Клит, 42
Комед[ија], 40
Комод, 44
Кордуи, 33
Корејах, 35
Корифеј, 33
Коркури, 37
Коркуру, 37
Кохиноур, 34
Крезус, 34
Критејсе, 36
Ксенофонтове, 38
Ксерксову, 42
Ксерс, 39
Ксерсову, 39
Ксизуструс, 37
Ксизуструсом, 37

Л

Ла Плате, 44
Лакедемоњани, 35
Ламартин Казимир Делавињ, 16
Лафаетова, 36
Лахоре, 34
Лезбосу, 44
Леониду, 42
Леукадиске, 44
Лехах, 33
Лидије, 34
Лиқијанах, 35
Ликург, 33
Лондону, 5, 43
Лудовико Манин, 40
Луке, 29

М

Магдебургу, 44
Магелан, 44
Ман Фринов, 41
Марино Фаљиери, 40, 41
Марка Почека, 29
Маркише, 29
Маркова, 29
Медах, 35
Медину, 33
Меке, 33
Мелеса, 36
Меона, 36
Миан Чинг, 39
Мида, 41
Мила, 29
Милану, 42
Милон, 6
Мингрелах, 35
Минерва, 40
Мирабо[ом], 35
Млет[ачка] архива, 42
Млеткама, 40
Млетке, 40, 41
Мојсејом, 38
Мојсеом, 35
Море, 40
Мухам[едова], 33

Н

Набонасарова, 32
Набополасар, 34
Наполеон, 41
Наполеоновим, 20
Неапољу, 43
Невтон, 44
Неронов, 33
Несељр[оду], 25
Ниагара, 30
Нила, 42
Нимврод, 42
Ниниас, 34
Нинивија, 34

Нинивији, 34
Нинивију, 34
Нинус I, 34
Нинусов, 34
Ноје, 37
Нојев, 37
Нојеву, 38

Њ

Његош, 43
Њутон, 44

О

Ожижес, 38
Ожижеса, 38
Ожижесов, 38
Озирис, 38
Озирисова, 38
Омар, 6
Османом, 34

П

Пана, 41
Париза, 34
Парис, 40
Парнасу, 38
Пау Ше, 39
Паузаниас, 36
Паулолушио Анафесто, 40
Пекинг, 40
Пелопонесу, 36
Перзеполъ, 39, 42
Перкова, 29
Перова, 29
Персах, 42
Персе, 36
Персијани, 32, 35
Персима, 36
Перуна, 38
Перућића, 29
Петербургу, 25
Петра, 29, 42
Пиеву, 43
Пизе, 44

Пијастах, 33
Пиндар, 33
Пирина, 38
Пиром, 38
Пољска, 33
Помпеја, 36
Помпејев, 43
Попиелах, 33
Потам, 20
Прелова, 29
Прометеја, 38
Птоломеја Филадельфа, 32, 36

Р

Радијаха Матана на Борнео, 34
Рамезеса-Мејамуна, 31
Рамзес V, 31
Рафаел, 43
Рафаел Санцио, 43
Рафаел[ова], 41
Рафаело Санцио, 43
Рафаелових, 43
Реина, 38
Републике, 35
Риалтов, 25
Римјанах, 39
Риму, 32, 35, 42–44
Родос, 34
Родоски колос, 34
Родриг, 40
Родшилд, 43
Розатио, 42
Роман Пан, 40

С

С[ветога] Петра, 43
Сабуре, 40
Сава, 29
Саису, 38
Саламанка, 43
Саламину, 33
Салвијус, 36
Салво, 25

Салерне, 43
Салманазар, 34
Саразар, 34
Сарајеву, 26
Сарданапалу, 34
Сатиаврат, 38
Сатурн, 37
Сатурна, 37
Сафо, 44
Сафу, 44
Сахари, 42
Св[ети] Павле, 43
Св[ети] Петар, 42
Св[етог] Петра, 43
Свет[е] Марије од Фраро, 42
Свет[и] Марко, 42, 44
Свет[ог] Амброзија, 42
Свет[ог] Јоан[а] од Акре, 40
Свет[ог] Марка, 41
Светога Марка, 43
Селесидах, 32
Семирамиде, 34
Сенахериб, 34
Сенека, 33
Септимијус, 36
Сергију Симеон. Уварову, 24
Сиазар, 35
Сидима, 43
Сизигамби, 42
Силина, 37
Сима, 34
Синосефалу, 33
Сирије, 32
Сиспарис, 37
Сиспарису, 37
Сј[еверној] Америци, 30
Сјеверне Америке, 35
Скитије, 31
Скјавони, 40
Смирне, 36
Собора, 43
Содом, 43

Соедин[ени] Штати Амер[ике], 35
Соједињени Штати, 33
Сократ, 33
Сократу, 38
Соломонова, 32
Солон, 33, 37
Софроније, 33
Средиз[емно], 44
Стасикрат, 42
Створитеља, 6
Стефана, 29
Стефанов, 43

Т

Табаго, 40
Тага, 31
Таиде, 42
Тамрлан, 40
Тантирис, 38
Тао Куанг, 39
Творче, 31
Теглат–Фалазар, 34
Теинзигоан, 6
Теодота од Шио, 36
Тиве, 33
Тиву, 39
Тимбре, 34
Тимоло, 41
Тит, 43
Тмолуса, 34
Тобија, 39
Тонкинах, 35
Торичелио, 44
Траг[едија], 40
Трајан, 40
Тривија, 39
Тројанац, 41
Троје, 36
Тураках, 35
Турину, 25, 43
Тутмозиса, 31

У

Улис, 40
Урбино, 43
Урие, 36

Ф

Фаон, 44
Фаро, 36
Фатиме, 40
Фебов, 7
Фебово, 7
Фенарете, 33
Фил[ип], 36
Филип Македонски, 36
Филипа, 36
Филистијанима, 36
Финикијани, 39
Финикијанин, 36
Флоринду, 40
Франид Драке, 4
Франклиновој, 36
Францеска Мађиомо, 41
Францији, 35
Францију, 33
Француз, 40
Французах, 36
Французи, 40, 43
Французима, 41

Х

Х., 6
Хадице, 26
Хелеспонт, 38
Херкул, 40
Херкулеса, 36
Херкулов, 41
Херкулове, 42
Хеста, 43
Хиесдеџердова, 32
Хоанг, 41
Холандија, 44
Хомер, 33, 36
Хр[иста], 31–39

Хр[исту], [32](#), [33](#)
Христа, [32](#), [36](#), [41](#), [43](#)
Христова, [32](#), [44](#)
Христовим, [44](#)
Христу, [33](#)

Ц

Цеуте, [40](#)
Цибела, [40](#)
Ципру, [38](#)
Цитиуму, [38](#)
Цицилијанског вечера, [43](#)

Црвено море, [32](#)

Ч

Чингис-хан, [40](#)

Ш

Шарес од Линда, [34](#)
Шварценбергу, [37](#)
Шеопс, [39](#)
Ши хоанг-ти, [39](#)
Шпанију, [43](#)
Шпарти, [33](#)
Шу-Кинг, [38](#)

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Тестамент

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. **Тестамент**
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Слава Тебје показавшему нам свјет!

Хвала Ти, Господи, јер си ме на бријегу једнога Твојега свијета удостојио извести и зраках једнога Твојега дивнога сунца благоволио напојити. Хвала Ти, Господи, јер си ме на земљи над милионима и душом и тијелом украсио – колико ме од мога ђетинства Твоје непостижимо величество топило у гимне Божествене радости, удивленија и велељепоте Твоје, толико сам биједну судбину људску са ужасом разматрао и оплакивао – Твоје је слово све из ништа сотворило, Твоме је закону све покорно, човјек је смртан и мора умријети.

Ја са надежом ступам к Твојему светилишту Божественоме, којега сам свијетлу сјенку назрио јоште с бријега којега су моји смртни корацаи мјерили – ја на Твој позив смирено идем или под Твојим лоном да вјечни сан боравим, или у хорове бесмртне да Те вјечно славим.

Ако ми се сада догоди да умрем, овај начин посље себе остављам.

1. За насљедника мојега остављам Данила, Станкова сина а мојега синовца. Њему остављам владичество како је од старине узакоњено у Црну Гору. Истоме Данилу свеколико моје и движимо и недвижимо што имам у Црну Гору остављам, а препоручујем мојему брату Перу да Данила у свачему како својега сина наставља доклен се Данил учини способан народом управљати.

2. Новци који су ми у Економ. банку у Петробургу, од којих су облигације у Мин. иностраних дјел. њих остављам народу црногорскоме, то јест да су народње, а добит од њих да прима владика који био и за исту добит да им купује праха да бране свободу, а гладне године да купује за исте новце жито и без паре и динара да га дијели сиротињи црногорској и брдској, али нико никада да речене новце не може из банка узети но вјечно да у њему остају, само добићу да се ползују.

3. За новце који су ми у Бечу 50 хиљадах фиоринах у барона Сине, а толико управо у г-на Тирке, добит с ове сто хиљадах фиоринах остављам родитељима и двјема сестрама да исту добит уживају док су они четворо живи а пошто ми се преставе и родитељи и обје сестре онда паре остају за народ црногорски на исти начин како и оне што су у банку петробургску, зато молим министерство мојега покровитеља, како бих се ја престабио да прими облигације од ових новцах у Бечу и да пренесе исте новце код оних у Петробургу, да не би погинуле јадноме народу црногорскоме.

4. 50 хиљадах форинтих од рачуна од жита, које су ми у мојега брата Пера, нека их мој брат Перо раздава народу и купи од народа на онај лаки начин како сам ја уредио, а по смрти мојега брата нека се спреме у петробургску банку ђе су и прочи моји новци

пак се нека с њином добићу поступа на исти начин како с добићу првијех а у главу њину да нико не смије таћи, но нека вјечно у банку стоји да би се колико-толико прискочило у нужди кукавоме но у исто доба и витешкоме народу црногорскоме.

5. 40 хиљадах форинтих које су у каси гвозденој на Цетињу они се нека за нужде народње троше како виде мој насљедник и мој брат Перо.

Ко ишта од овога овђе уписанога преиначи био му црн образ пред људима и јаросни се суд Божи над њим извршио за ту грдну неправду коју би пред лицем неба и земље учинио. Овај се тастаменат у оригиналу оставља у консулат руски у Дубровнику за вишу сигурност и точност.

На Перчању 20. маја 1850.

Влад. црногорски
П. П. Његош

Регистар властитих имена

Б

Бечу, 3

Божи, 4

Г

Господи, 3

Д

Данил, 3

Данила, 3

Данилу, 3

Дубровнику, 4

Е

Економ. банку, 3

М

Мин. иностраних дјел., 3

П

П. П. Његош, 4

Пера, 3

Перо, 3, 4

Перу, 3

Перчању, 4

Петробургу, 3

С

Сине, 3

Станкова, 3

Т

Тирке, 3

Ц

Цетињу, 4

Црну Гору, 3

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Речник мање познатих речи и израза

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. **Речник мање познатих речи и израза**
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

А	5
Б	7
В	10
Г	14
Д	16
Ђ	18
Е	19
Ж	20
З	21
И	24
Ј	26
К	27
Л	31
Љ	33
М	34
Н	37
Њ	40
О	41

П	45
Р	56
С	59
Т	65
Ћ	68
У	69
Ф	72
Х	73
Ц	75
Ч	76
Џ	78
Ш	79
СКРАЋЕНИЦЕ	81

A

аберњача – пушка којом се даје абер (позива на узбуну)

авдес – ритуално умивање муслимана пред молитву

авса – затвор

агарјански – невернички

адет – обичај

Адријатик – Јадранско море

аждер – аждаја

аиван – стока

Ала(х) била(х) – тако ми Бога

алај – јединица војске

Алкоран – Коран

алмаз – драги камен

аљине – одело

ама – али

аман – вера; милост (као узвик)

аманет – чување

амвон – проповедаоница

анатема – проклетство

ангел – анђео

анђар – јатаган, велики нож за појасом

ано – а оно

аравијски – арапски

арач – храна

арка – свод, лук

аромат – мирис

архистратиг – врховни заповедник

асигнација – новчаница

аспра – (ситан) новац

аферим – браво, тако је

Б

бабо – отац
бавити се – живети
багатела – ситница
баило – посланик на страни
бајалица – жена која баје
баљумез – баљемез, велики топ
банда – страна
бања – купатило
барљив – баровит
басати – тумарати
бачати – бацати
баша – јаничарска титула
бегенисати – примити, прихватити
беглербег – бег над беговима
бедевија – јахаћа кобила
безобразије – ругоба
без обратка – без обзира
безрасудан – безуман
безрачан – безобличан
безчислен – безбројан
белај – несрећа, беда
берат – диплома
бержати – хитати
беспредјелан – бескрајан
беспутица – погрешан пут
бестрв – бестрага

бесхалачан – ћутљив
бесчестије – срамота
бешчеловечије – нечовечност
бешчислен – в. безчислен
бијела – болест очију
бијесан – угојен; силан
билах теспих – сачувај Боже
билије – биље
биљег – предзнак
бињиш – плашт, огртач
бир – жито које се даје свештенику
бистар – брз
битије – постојање, живот
биће – свет; живот
бједствије – беда
бјељег – белег; означено место
бјесовати – беснети
бјешити – изазивати дивљење
благоговјеније – страхопоштовање
благоволеније – наклоност
благодареније – захвалност
благоденствије – благостање
благодјејаније – добротворство
благодјеј – добротвор
благодјетелъ – в. благодјеј
благодушан – благ, великодушан
благополучно – са успехом
благоразумије – памет, разборитост, увиђавност
благостојаније – благостање
благоутробије – милосрђе
благоуханије – мирис
благочиње – поредак, уређење
благочестије – побожност

блажен – срећан
блистателни – сјајан, блистав
блудити – лутати
бљусти – чувати, пазити
богаз – кланац
богохраними – кога Бог чува
Божи – Божји
бола – була, папско писмо
ботиља – боца
брав – овца или коза
брани – ратни
браним – брањен
бранич – бранилац, заштитник
браноносан – ратнички, борбен
брежина – обала
брижити – бринути
брњаш – коњ с белом длаком на њушки
брњица – минђуша, алка
брукати се – ругати се
бручни – срамотни
буди ли – будући да, пошто
будити (кости) – подмлађивати
Булгар – Бугарин
буљу(г)баша – старешина турског одреда
бумба – бомба
бурунтија – заповест
буниште – сметлиште
бусија – заседа
бусло – бусола
бутум – сав, цео
буцати – цепати

В

важити – вредети

ваздакадњи – свагдашњи

ваканија – распуст

валија – турски заповедник области

валис – в. валија

ваља – рупица на пушки у коју се ставља прах за припаљивање

ваљаност – храброст

ваље – таласи

вар – лава

варен – куван

вас – сав

вдохнути – удахнути

веза: ни за везу – ни везан

вексла – меница

великољепије – сјај, раскош

величави – величанствен

величаство – величанство; величина

величествен – в. величави

вељи – велики

вензел – монограм

венчисати – венчавати

верђија – порез

веће – више

већил – заступник, намесник

взаиман – узајаман

взор – поглед

вигањ – ковачница
вид(о) – изглед
видање – лечење
видим – видљив
видјеније – призор
виђење – в. видјеније
Вијена – Беч
виновник – кривац
висити се – уздизати се
виолетан – љубичаст
висота – висина
височество – височанство
витао – ковитлац
вити – завијати, урликати
вити се – јурити, трчати
витлење – ковитлање
више – изнад
вједогоња – човек из кога у сну изађе дух
вјеси – теразије
вјесница – гласник
вкус – укус
властитељ – господар
влијаније – утицај
влијање – в. влијаније
внезапно – изненада
вниманије – пажња
внимање – в. вниманије
внимателни – пажљив
внутрени – унутрашњи
водворити – заводити
вожд – вођа
возац – возар, морнар
возд(в)игнути – подићи

воздух – ваздух
возможност – могућност
возмутитељ – смутљивац, бунтовник
воинствени – ратнички
воинство – војска
војеначалник – војни старешина
војинствени – в. воинствени
волкан – вулкан
волна – талас
волновати – узнемиравати
воображеније – машта
вообраз – уобразиља, машта
вообразити – замислити
вопљ – вапај
вопрошавати – питати
восклицање – ускликивање
воспитаник – ученик
воспоминаније – успомена
восторг – одушевљење
восточни – источни
восхиштење – усхићење, занос
восхишченије – в. восхиштење
воцарити се – зацарити се
впечатљеније – утисак
впрочем – уосталом
враг – непријатељ
вражда – непријатељство
вран – црн, мрк
вредити – шкодити
времени – привремени
врстан – одабран
врћи – ставити; бацити
вручитељ – доносилац

врцнути се – маћи се

вршина – горски врх

вселенски – васељенски, свемирски

вси – пси

втори – други

вуцање – вучење

Г

гад – гмизавац; црв
газ – место где се вода гази
газета – новине
газија – јунак, витез
гвардија – гарда
гвоздије – ексери
Гектор – Хектор
Геликон – Хеликон
Гера – Хера
гибељ – погибељ
гимн(а) – химна
глас: на глас – јавно
главити – договарати се
главно – паметно, разумно
гледан – наочит, кршан
глибина – блато
глубочајши – најдубљи
гњавити – тлачити
годити – опалити
гођ – год
гојити – гајити
гордевидан – горд, поносан
горест – туга, жалост
готовити се – припремати се
град – врста игре
градити – чинити, правити

граф – гроф
грамата – повеља
гранати – обећавати
грдило – ругоба
греда – окомита стена
гривна – низ, ниска
грк – горак
грмјава – грмљавина
гроза – бура
грозити – претити
грчаски – грчки
грчина – горчина
губав – лепрозан; зао, пакостан
губавило – пакост
губитељ – онај који упропашћује
гивно – гумно, заравњено земљиште где се врше жито

Д

дабулхана – турска музика

дав(иј)а – тужба

даворија – музика, песма, досетка, вештина

дађавољи – ниједан

даже – штавише

дажд – киша

дајбуди – бар; ваљда; свакако

дамаскија – сабља из Дамаска

дану – дедер, хајде

даће – дар

движеније – кретање, покрет

движење – в. движеније

движим – покретан

двојити – сумњати

дебелев – дебељков, дебелог човека

девлет – царска влада

делија – леп човек, јунак

дервиш – муслимански калуђер

десетиња – десетина, десеторица

десечар – који скупља десетак; заповедник десеторици војника

диван – веће; већница

дивит – перница са мастионицом

дивје – дивље

дилбер – леп, красан

дин – (Мухамедова) вера

дипле – двојнице

диханије – дах
дјејателни – активан, који ради
дјејствије – деловање, радња
добитиће – добитак, плен
добродјетель – врлина
довлет – цар, султан
довољан – задовољан
довољност – задовољство
доказатељство – доказ, сведочанство
долама – дуга сукнена хаљина с рукавима
досим – осим
досле – досад
достопоштен – достојан поштовања
дражест – драж
дракон – змај
драча – бодљикава биљка
дуб – храст
дубара – превара, подвала
дубјети – стајати усправно
дужд – поглавар Млетачке републике
дука – в. дужд
Дунај – Дунав
дуса – тегоба, терет
душегубитель – убица

Ђ

ђавољи – ниједан

ђа(в)ур – каурин, неверник

ђе – где

ђело – дело

ђемија – лађа

ђетињити – говорити глупости

ђетински – детињски, дечји

ђогат – бели коњ

ђоја – тобоже

Е

е – јер је; да је

егленити – говорити

едем – рај

еја – еда

ема – него, али

еман – аман, милост; завет

емир – владар, поглавица

ер(е) – јер; да; што

ефенди – господин

ефендум бенум – господине мој

ехидна – врста змије отровнице

Ж

жаба – корњача

жало – жалац

жаркост – жестина

жбир – шпијун

жвала – чељусти

жертва – жртва

жећи – палити; спаљивати; распаљивати

живина – животиња

живопис – цртеж, слика

животни – животињски

животно – в. живина

жизн – живот

жилиште – боравиште

житије – живот

жителница – становница

жрван – жрвањ

жрец – свештеник

Жудио – Јеврејин

Жудија – в. Жудио

жупан – који има благу климу

жутак – златан новац

З

забацити – занемарити
забит – заповедник
забјешити се – забезекнути се
заблагорасудити – наћи за умесно
забобоњити – загрмети, завикати
забушити – изненадити
заваљеник – слабић
завидник – завидљив човек
завити на срце – ражалостити
заводити – водити
завојевати – освојити
заврака – зачкољица
загон – навала, јуриш
загона – из трке
задобиће – плен (ратни)
задрт – својеглав
задушник – дужник
заждити – запалити
ззор – стид
ззрети – назрети
зајмити – отерати
зајосати се – зањихати се
закључавати се – налазити се
закрит – затворен; покривен
зала – сала
залијек – једва осетно

заљећи – отпочети
замарати – окаљати
замаштати – опчинити
заметати – увијати
заметнути се – загубити се
замлитати – забасати
замрцати – налазити се негде кад се спушта ноћ
занаго – заиста
зањат – заузет
запушити – планути
заранак – пре изласка сунца
зарок – опклада
затицати – изазивати
затмивати – помрачивати
заточник – изгнаник, сужањ
зафајду – узалуд
захвалити се – зарећи се, дати обећање
захира – храна, опрема (за војску)
заход – залазак
зачало, зачатије – зачеће, почетак
збитије – догађај
збиће – в. збитије
збор – говор, разговор
збучати се – с буком се сакупити
званије – звање, дужност
звечни – звучан
зданије – зграда
здражити – надражити
зекаљ – зекан, зеленко (коњ)
зенђил – богат
зенивати – клијати, расти
зефир – поветарац
злочестије – непоштовање

зијаамет – велики спахилук
знавање – знање
знаме, знамење – застава
знаменије – знак
знатан – познат
зовоми – звани
зор(а) – сила, присиљавање
зоран – кршан, наочит
зорно – поносито
зохор: на зохор – на силу
зрцало – огледало
зубља – суво дрво које се пали уместо луча
зука – хук, немир

И

иго – јарам
играјући – који трепери
изба – приземни део куће; подрум
избезумити – преварити
извјестан – познат
изгласити – изрећи
изговор – реч
изгуб – губици
изгубити – погубити
изгубник – изгубљеник
издушити – престати
изисти – изаћи
излежало – легло, гнездо
излињати – нестати
изљећи – изаћи
измећар – слуга
измјеник – издајник
изнађен – пронађен
изобрјетавати – пронаћи
изувити – извити се
иман – имам, муслимански свештеник
имено – наиме
имуће – имање
инад – инат
иначе – друкчије
инсан – човек

интов – ћуран
инџил – света књига
иншала – ако Бог да
ископати се – затрти се
искрен – који искри
искуп – састанак
искуствени – уметнички
искуство – уметност
испитати – искусити
исполин – џин
испосати – исисати
испребијати – изделити
испрестризан – испресецац
испретати – извадити
источник – извор
истрага – истребљење, уништење
истражити – истребити, уништити
истрештити – избуљити
истријети – збрисати
исход – излазак; појава
исходатајствовати – израдити
иштетити – покварити

Ј

јабана – туђина, туђ народ

јавје – јава

јавленије – појава

јављење – в. јавленије

јагрзли – мрк

јазва – куга

јазически – многобожачки

јазичество – паганство, многобоштво

јарамаз – неваљацац

јачина – дроњак, крпа

јегер – ловац, војник

једанак – у исти час

једногодишник – вршњак

језам – молитва

језан – киван

јејина – сова

јер – што, зашто; да

јера – зашто

јопет – опет

јордам – охолост

јохнути се – покренути се

јудол – долина

К

ка – као; како
кабулити – одобравати
каваз – момак код турских великодостојника
кавазбаша – старешина каваз
кавурин – каурин, неверник
кадија – турски судија
кадило – тамјан
казан – казна
казивати – показивати
казначеј – благајник
ка(ј)ил – рад, вољан
калаш – пропалица
калем – трска за писање
калижити се – указивати прстом
калиф – намесник, владар
калпак – капа
кам – камен; тешко, јао
ками – бедно, јадно
канђело – кандило
канџија – бич
капа – поклопац (од казана)
капиџија – вратар
капиште – храм
Карадаг – Црна Гора
карати – накнада онима који суде
каратељ – онај који кажњава

карта – хартија
картина – слика
касатељно – што се тиче
касати се – тицати се
касин – стражара
кастело – градић
кастигати – казнити
катедра – столица (епископска); позорница
катил – крвник
каурин – неверник
кафаз – в. каваз
качество – особина
каштигати – в. кастигати
кварат – четврт
квартира – стан
кибла – храм
кијамет – страшни суд
кип – снежни покривач
кипина – огроман кип
клапњање – трабуњање
клафтер – стара немачка и аустријска мера за дужину (1,8695 метара)
клепет – звекет
клијет – ћелија, собица
клик – узвик, поклич
клубећи – који куља
кљунко – клупко, клупче
кљуса – ступица
кључ – извор; мотка; водоскок
књига – писмо
књиганоша – писмоноша
кобити – навлачити несрећу јадиковањем или предсказивањем
ков(а)р – ћилим
кожух – прслук од крзна с вуном

којино – који
кокот – петао
колан – кожни каиш којим се везује седло на коњу
колач – круг, ковитлац
колесница – кола
коловитни – који се окреће у круг
коловрат – вртлог
коловратити се – окретати се у ковитлац
колона – стуб; млаз
колчан – тоболац
кољено – поколење, генерација
кољиво – кувано жито (на даћи или слави)
комат – комад, део; много, дуго
конавао – канал
конат – рачун
конац – крај
коноба – подрум, крчма
конте – гроф
кончен – довршен
копје – копље
корабљекрушење – бродолом
Коран – света муслиманска књига
кордун – кордон
корет – мушки јелек
кормач – крманош
кот(ило) – накот, пород
коџобаша – сеоски кнез
кошија – коњске трке
крајичник – крајишник
крак – корак
красновидни – диван
крвница – пушка из које је неко убијен
крем – кремен

крепати – црћи
крепост – тврђава
крешево – окршај
кривања – вика
кривда – неправда
кривити се – викати, јаукати
крјепак – снажан, јак
крјепост – јачина, свежина; тврђава
кркнути – дахнути
крок – корак
крстов – хришћански
кругли – округао
крунити – украшавати
крупа – зрно града; куглица
крут – стрм
крушеније – рушење
крџалија – одметник, хајдук
кћети – хтети
кубурити – смерати, нишанити
кувлет – сила, моћ, снага
кудијен – куда
куље – трбух
кумбара – топ
кумир – идол
купа – пехар; количина нечега што стаје у пехар или чашу
купно – заједно
Куран – Коран, муслиманска света књига
курбан – жртва

Л

лажа – лаж

лаз – пут

лазина – место где је много шуме посечено

лакат – стара мера за дужину (различит у разним крајевима: у Црној Гори око 71цм)

лакомјак – лаком човек

лампада – кандило; светиљка

ласка – нежност

ласно – лако

лаф – лав

Лацман(ин) – странац католичке вере (погрдно)

лашње – лакше

легион – већи одред војске

леденица – мала пушка окована сребром

ледењача – в. леденица

лептати – махати, ударати (крилима)

лепћети – в. лептати

лижисахан – улизица

лик – слика; скуп, табор

лише – једино, само, особито

лован – ломан, кршевит

локанда – гостионица

лоно – недра, крило

лубарда – старинска граната; старински топ

луг – пепео, цеђ

лужина – мочвара, бара

луиђ – француски златник

лука – равна ливада

лукар – баштован

луч(а) – зрак светлости; пламен

лучезрачни – сјајан, блистав

лучесипни – који расипа зраке

Љ

љевше – лепше

љес – шума

љето – година

љетопис – историја

љубаван – мио

љубов – љубав

људство – човечанство

M

магически – чаробан

маи – мај

мајде богме – заиста

макнути душом – заклету се душом

макул – споразум

мал – стока

Мали Божић – Нова година

маљуга – маљ

мама – мамац

мана – слатка храна коју небо шаље (по Библији)

мањкати – недостајати

марач – март

масло – молитва коју чита свештеник уз освећено уље

маст – боја

мачебојац – гладијатор

машкаре – улична представа под маскама

машкул – прангија

маштаније – опсена

медиг – лекар

мераметли – милостив

метериз – шанац

мечет, мечит – мала џамија

мечта – машта

мечтање – маштање

миждрак – копље

милет – пук, народ

миндер – душек, постеља
мир – примирје; свет
миријаде – неизбројно мноштво
миробитан – који се тиче судбине света
миробитије – створење света
мирогубан – који уништава свет
миродавац – творац света
миродржан – који држи свет
миросијатељ – који обасјава светове
мито (братско) – одштета коју дају рођаци убице родбини убијеног
мицаник – обарач, окидач
мишца – снажна рука
мјед – бакар
мједено гувно – гумно на којем се купе вештице (по народном веровању)
мједни – бронзани
мјесецослов – календар
мјешавина – збрка, кркљанац
младе – млада животиња, млад човек
младета – в. младе
младика – изданак
мљечани – млечни
мнад – млад
мними – замишљен, нестваран
многочислен – многобројан
множ – мноштво
Москов – Рус
мохор – печат
мохур-сеибија – чувар печата
мрамор – надгробни камен
мрзан – мрзак
мртац – мртвац; човек без храбрости
мрцање – смркавање, падање мрака
мрцино – срамно

мрчава – црна гомила
мрчити – радити да нешто буде мрко, гарити, вранити
мрша – мрцина; мршава животиња
муезин – човек који позива муслимане на молитву
мужествено – храбро
мујазија – в. муезин
мула – учен човек
мунар – кула, посебно над џамијом
Мусаф – део Корана који садржи Мојсијево учење
муселим – турски полицијски чиновник
мухур – в. мохор
мучан – opak
мучителни – мучилачки
мушкетати – стрељати

Н

набијати – збијати
набити се – испунити се; збити се
набљудавати – пазити, чувати
набрецати – надимати
набречати – набрекнути
навити – нанети
навјес – вео, копрена
навјет – наговор
навлаштито – намерно
нагнати се – наћи се, задесити се
нагнут – силан
нагонити се – налазити се, дешавати се
нада, надо – челик
надебљати – правити се важан
надежда – нада
надојити – напунити, испунити
наједно – заједно
најпривлекателније – најпривлачније
наказ(а) – казна
наказаније – в. наказ(а)
наказање – в. наказ(а)
наказивати – кажњавати
накапити се – наднети се
накараде – в. таламбас
нако – осим, ако
накормити – поћи на челу

наложница – незаконита жена
наљећи – наићи
намјерење – намера
наопослом – како треба
наполи – попола
напрег – напрезање
напредност – напредак
напрсник – љубимац
наравнити – испунити
наредан – спреман
наринути – нагрнути
народац – народић, мали народ
нарок – срећа
нарочни – нарочит
наручно – с руке, подесно
нарушник – рушилац
насијати – засејати
настојеће – садашње
наук – школа
нахија – округ, братство
начало – почетак
наџак – део старинске ратне опреме, секирица с дугом дршком
небојша – онај што се прави да се не боји
небосклон – небески свод
неваљатно – неваљало, кукавички
невјежа – незналица
невољник – роб
невредим – читав, неповређен
недвижан – непокретан
недвижим – в. недвижан
недовољство – недовољност, оскудица
недостаточан – нетачан
неимоверни – невероватан

нејмати – немати
ненавист – мржња
ненадморан – несавладив
необдјелан – необрађен
неопитни – неискусан
неопитност – неискусност
неподвижан – непомичан
непоњатан – неразумљив
непостижан – несхватљив
непремјено – свакако, обавезно
нерасудан – неразуман
неслик – оно што није слично ни по чему
несмислен – бесмислен
несмисленик – непромишљен човек
неувехли – неувео
неурожај – неродица
неусипан – неуморан
нечеса – нечега
нечесов – некакав
нешчастије – несрећа
ни(г)зам – редовна турска војска
низ – низина
нијекање – негирање, порицање
ничесов – никакав
нички – ничице
ништожан – ништаван
ништожност – ништавост
нугао – угао
нуто – гле, гледај

Њ

његовојзи – његовој

њедра – груди; утроба

њешто – нешто

њивити – гајити

О

обаче – међутим, али
обадати – бости, ударати; марити (за кога)
обвињавати – окривљавати
обезобразити – унаказити
обесилити – лишити моћи
обеславити – осрамотити
обеспечити – осигурати
обестрвити се – нестати без трага
обештати се – обећати се, заветовати се
обид(а) – увреда
обисти – обићи; окушати
обитељ – стан, кућа
објет – обећање
објехнивати се – осмехивати се
облагати – оклеветати
обладатељ – господар, власник
облик – слика
обличити – открити
облук – лук
обојудан – обостран
образ – лик, слика; огледало
образац – страница
обрана – одбрана
обранити – ранити
обредити – одредити, назначити
обрећи – обећати; одредити

обрљати – укаљати
обрнути посао коме – представити ствар друкчије
обручити – обећати; дати
обручити се – венчати се
обузети – окружити; схватити
обузимати – окруживати
овђен – овде
овколити – опколити
огарине – згариште
оглавленије – садржај
оглед – виђење
огранути – обрадовати
ограшити – в. огранути
одзив – одјек
одива – удата жена
одити – ходати
одих – одмор, мир
одметни – одметнички
одњивити – одгајити
одријети – зарадити с муком
одсуда – пресуда
одуминути – уминути, попустити
ођело – одело
ојађела – ожалошћена
ока – стара мера за течност, запремину и тежину (1,5 или 1,28 килограма)
окинути – попити
окит(а) – украс, накит
окружије – округ; крај
окружност – обим
окрунити – крунисати
окупјати – окупљати
ол(и) – хоћеш ли
омастити – обојити

омастити пољану – погинути
омицати – бежати
омразити – бацити у немилост
онђен(а) – онде
ончас – онај час, одмах
опажати – осећати
опаз – опрез
опаљика – паљика, опаљена њива
опачило – зло, неваљалство
описка – преписка
ополчити се – окомити се
опоменути – споменути
опоштити – прославити
оправа – оквир
опријети се – одупрети се
опстојатељство – околност, прилика
опсути – обасути
опток – обруб
опширан – огроман
општество – општина
орај – орао
оракул – пророк
ордија – турска војска
осијецати – натуцати
осје – оштре иглице
осјенка – сенка
оскорбљавати – вређати
ославити – прославити
ослачати – осладити се
основаније – темељ, основа
основница – зачетница
особено – нарочито
остар – оштар

остров – острво
отвјет – одговор
отачаски – отаџбински
отачаство – отаџбина
отечески – очински
отачество – в. отачаство
отисти – отићи
отка – откако, откад
откати – саткати, изаткати
открито – отворено
отле – одатле
отличије – особина
отмјени – особит
отњуд – никако
отпадни – отпаднички
отпис – писмени одговор
отправити – послати; свршити, извршити
отпрт – отворен
отрсити – завршити посао
отршати – слати кога после завршеног посла
отурити – збацити
оћутјети – осетити
охотно – радо
охтити – в. кћети
очајати – остати
оџа – хоџа, муслимански свештеник
оџбина – отаџбина
оштетити – покварити
ошћети – в. кћети

П

пагубан – несрећан
падалиште – логориште
падиша – цар, султан
падши – пали
пала – велики нож за појасом, палаш
паланга – стражара, караула
палац – дворац
памет – успомена
паметник – споменик
памјатник – в. паментник
пањега – удубљење у зиду изнад огњишта
парати муке – подносити муке
пас – колено, поколење
пасат(и) – проћи
паћи – чист, прави
пашалија – пашин слуга
педемија – епидемија
пеливан – играч на ужету
пенати – домаћи богови
перити се – усправљати се
перчин – кика (код мушкараца)
песијански – нечист
петиња – петорица
пециво – оно што се пече на ражњу
печал – туга, јади
печатати – штапати; утиснути

пешкеш – дар, поклон
пештера – пећина
пиличник – ниједан
писка – звиждање; оштар јаук
питателан – хранљив
питателница – хранитељка
питати се – хранити се
питур – сликар
пишта – храна (духовна)
пјаца – пијаца
пјаност – опијеност
пјева, пјесна – песма
пјевац – песник; певач
пјеније – певање
пјеснопјење – поезија
пјешац – пешак
плакати проз уста – испирати уста (киме), оговарати
пламати – пламтети
плах – страшљив
плачан – страشان
плачеван – тужан; јадан; страشان
плетење – сплеткарење
плот – ограда од прућа; тело
пљат – тањир
пљена – пена
пљенивати – заводити, наводити на зло
пљенителни – чаробан
по – половина
побити се на нос – пасти
поведеније – владање
повелителан – заповеднички
повеље – повеће
повељеније – заповест

повисити се – уздићи се
повјерно – сасвим верно
повредити – нашкодити
поврћи – бацити
поврхност – површина
повторити – поновити
повук – вучење
повуковати се – одуговлачити
повукуше – улизице; онај ко се вуче од куће до куће да нешто поједе
поган – рђа, нечовек; нечист; сраман
поговарати – понављати
погибан – убитачан
погибељ – погибија, пропаст
погинути – пропасти, нестати
погипши – погинули
погладити – дотерати
поглед – изглед
погоња – потеря
погрдити – осрамотити
погубан – кобан
погубити – уништити
подвижан – покретан
подвижим – в. подвижан
подјекнути – одјекнути
подланица – мера за дужину (ширина длана)
подлиник – оригинал
подложник – поданик
поднебије – небо
подњивити – одгајити
подобан – сличан, налик
подобило – слика
подруга – сапутница; поруга
подругати се – наругати се

позамрцати – бити затечен од мрака
познанство – знање
поземни – земаљски, онај који живи на земљи
позор – призор
позориште – призор
појање – певање
покајнице – оне које наричу за мртвима
поклапан – похлепан
поклапност – похлепност
поклање – покољ
поклаћи – в. поклање
поклисар – посланик; изасланик
покор – срамота
покров – платно којим се покрива мртвац
покупка – куповина
пол – половина, део
полезан – користан
полза – корист
пол(иј)ет – летење, лет
полихистор – познавалац многих наука
полк – војска
полковник – пуковник
полководац – војсковођа
положеније – стање
полокати свијест – одузети разум
полом – лом, слом
полтрона – наслоњач
полус – земаљски пол; осовина
получити – добити
пољус – в. полус
помазаник – владар, цар
помамити се – полудети
помеђу – међу

помјанути – поменути, споменути
помољати – помаљати се
помрчање – помрачење
помутити – завадити, посвађати
поникши – никли, изникли
понт – море
поњатије – појам
поњатност – схватљивост
пообјехнути се – осмехнути се
поперити – усправити
попеченије – брига
попечење – в. попеченије
попирати – газити
попираније – гажење
поплат – табан
поприђе – раније
попутати – оковати
порабоштен – покорен
пораза – рана
поразити – уништити
порасказати – испричати
порећи се – гарантовати
порицати – кудити, омаловажавати
порода – врста
породница – мајка
поруганије – срамота
порфира – дуг пурпурни огртач, плашт
посад(а) – одсад(а)
посање – сисање
посилати – слати
посјев – сетва
посланије – писмо
посље – после

посљедоватељ – следбеник, присталица, наследник
посљедствије – последица
пособије – помоћ
посол – посланик
постигнути – задесити, ухватити
постизати – схватити
постићи – разумети, докучити
постојанство – сталност
посунетити – обрезати, потурчити
пот – зној
потаја – скривено место
потежити се – потрудити се
потећи – потрчати
поткидати – скраћивати
поточ – потеря
потпирати – подупирати
потпора – ослонац, помоћ
потрк – гажење
потхватати се – обавезивати се
потчин – потчињен
поумјерити – обуздати мало
почест – чин, звање, почаст
починути – престати, умукнути; ухватити се
почитајемо – цењен
почитатељ – поштовалац
почитовати – ценити
правитељство – влада
празанство – празновање
празнов – пуки сиромах
празноћеса – празна џепа, сиромах
првенац – првак; војсковођа
пребити – сломити на два дела
превалија – велики валија, велики заповедник

преваран – лажан
превеома – врло много
превијати – савијати
превјера – прелажење у другу веру
превјеса – тег (на ваги)
превласник – ко је некога навео на зло
превластити – надвладати, узети под своје
превосходити – превазилазити
превраћати се – претварати се
прегрст – прегршт
преданије – предање; прича; легенда
преданост – оданост
предваритељно – претходно
предвјештатељ – пророк
предјел – граница
предосудженије – суђење унапред
предрицати – предсказати, прорицати
предручак – доручак
пређе – пре, раније
преизрјадан – особит
прејемник – наследник
прекинути – преполовити ножем
прекужити – преболети
преластити – навести
прелесница – лепотица
прелест – чари, лепота, лукавство
прелестан – диван
прелијеповидан – врло лепог изгледа
прелуд – превише млад
прељубодјејство – прељуба
премјена – промена
премјењивати – мењати
премогуће – свемоћ

преобразовање – промена, реформа
преобразователь – реформатор
преодјет – преобучен
препитавати – хранити
препитање – храна
препјатствије – сметња
препјатствовати – сметати
преслачци – послатице
преслушни – непослушни
преставити се – умрети
престижница – она која предњачи
преступленије – преступ, кривица
пресути што чим – посути
претилина – (дебело) месо
претпријатије – подухват
претпочитати – претпоставити, дати првенство
претрћи – претргнути
претрудно – претешко
претуцати – пребијати
претчувствије – предосећање
преша – потреба; хитња
пржина – песак
приградити – доградити
придворица – удворица
придворни – дворски
придизати – лагати, додавати
придобиће – плен (ратни)
приђе – пре
призајмити – потерати (пред собом)
призирати се – привиђати се
признаност – признање
признателност – в. признаност
призреније – обзир

пријед – пре
пријеко – право
прикричити – препоручити
прикумак – онај ко помаже куму при крштењу
прикучити се – наићи, настати
прилицати – личити
приличан – сличан
прикрити – покрити
примарити – пригрејати, припећи
примити се – узјахати
примјечаније – напомена
принадлежати – припадати
принцип – млетачки дужд
припети – попети
припоклати – завадити
приправа – опрема, оружје
пристан – пристаниште
присукати – примаћи
притећи – прибећи
притјажаније – полагање права на нешто
причина – узрок; привиђање
причислити – уврстити
причисљење – прибројавање
провати – пробати
провидур – управник области
проврћи се – претворити се
продо – долина
продоли – в. продо
продуженије – ток
прождор – пропаст
проз(а) – кроз
прозба – молба
прозорје – праскозорје

прозорљивост – проницљивост
прозрак – прозрачност
произвол: на произвол – на милост и немилост
произнети – изговорити, изрећи
произрастјеније – растиње
происхожденије – порекло
проминути – проћи
промислитељ – епитет божанства (који о свему брине)
прометати се – претварати се
проницан – проницљив, продоран
пропаст – провалија
проричник – пророк
просвјештеније – просвећеност, просвета
проскура – освећени хлеб који свештеник дели верницима
просуће – проливање
проћ – против; пут
проћукати се – прочути се
прочатити – прочитати
прочи – други, остали
прошеније – молба
проштеније – опроштај
прошупљити – пробушити
пртљати – говорити свашта, блебетати
прћија – мираз; богатство
прућати – бацати, избацити
пук – народ; свет, светина; пуцањ
пука – обична
пуње – вино које се даје у цркви
пупуљ – пупољак
пусат – оружје; коњска опрема
пута – конопци
путеводитељница – путовођа
путир – метални пехар из које свештеник причешћује вернике

путити – упућивати, слати
путо – букагије
пуце – нишан
пучина – светина (погрдно)
пушкарица – мала пушка

Р

рабовидан – ропског изгледа, покоран као роб

работа – ствар; посао

равнити – стављати у исти ред, једначити

равновјесије – равнотежа

равноденствије – равнодневица

рагуски – дубровачки

радимост – радиност, вредноћа

разбаловани – размажен

рађу – рађају

развале – рушевине

развеза – развезаност

развје – осим

развратан – побуњенички

разгађати – одгађати

разговорити – утешити; развеселити

разгубати – уништити

раздвој – свршетак

раздимати – распиривати (дувањем)

разити – рушити, уништавати, убијати

разјечати – почети јечати

разложити – разместити

разлучити се – поцепати се

разма – в. развје

размисао – мисао, размишљање

размицање – оклевање

разнијети – расточити; запањити

разраза – излив гнева
разред – распоред
разурати – рушити
разурити – порушити, разорити
разурник – рушилац
раја – бесправно немуслиманско становништво
расказати – испричати
раскалити – усијати
раскршће – крст
распети – раширити
распјатије – распеће
расплатати – растопити
расположеније – наредба, упутство
распртити се – сручити се
распршати – расути
распустити – ослободити, пустити
растићити се – размножити се
растјеније – растиње
растљенити – обешчастити
расудити – размислити
расхорен – који се ори
расхорити се – разбеснети се, заурлати
ратај – ратар
ратити – бити у свађи; ратовати
ратоборац – војник, ратник
ратољубац – в. ратоборац
рахат – мирно
рахатлук – мир
рашта – зашто; зато што; што
рвати – борити се
ревнив – ревностан
ревовати – подржавати
регула – правило, пропис

редан – правилан
редити се – стављати се у редове
реис-ефендија – турски министар, аналогно министру спољних послова
ремик – ремен, каиш
риданије – ридање
ријечање – препирка
ринути – сливати се, падати
риџал – великодостојник
робје – чељад, породица
робље – в. робје
рогоша – зла жена; вештица
родни – рођени; урођен, својствен
родњи – в. родни
родство – сродство
Рождество – рођење (Христово), Божић
роза – ружа
розолија – ракија од руже
рок(а) – судбина
ромица – хрома овца; ко ништа не вреди
рописка – признаница
рочни – одређен
рубетина – кошуља
руга – шала
рука – срећа (у рату)
румели-валис – управник турских земаља на Балкану
Русаци – Руси
русински – руски
русиски – в. русински
рушпа – млетачки дукат

С

сабах – свануће, зора
сабор, сакуп – скуп, скупштина
савити – склонити (кога)
сад – башта, врт
саде – сад
садјејствовати – учинити
садразам – велики везир
садријазем – в. садразам
саждити – спалити
сакров – скровиште
саламандра – даждевњак
само теке – једва; само, ништа више него
санџак и шериф – свети барјак
сапријети – савладати, оборити
сапротивленије – противљење, отпор
саразити – поразити, убити, уништити
саразити – поразити, убити
сарај – двор
сарук – завој око капе
сасма – сасвим
сатвар – ствар
сахан – чинија
сахат – сат, час
сахија – гласник
сахнути – усахнути, увенути
сахранити – сачувати

сачетати се – слити се
свеђер – увек, свагда, стално
свесветије – свемир
светилиште – светиња
свештен – свет
свијет – светлост
свијет: за свијет – за живу главу
свијетљати се – светлети се
свијетљак – свитац
свита – чоха
свјет – в. свијет
свјетина – мноштво, велики број људи
свобода – слобода
својост – свој народ
седмина – седморица
сежањ – хват
селама – турски поздрав
селена – небо
селеније – насеље, село
семеја – породица
сераскјер – главни војни заповедник
сератлија – крајишник
серашћер – в. сераскјер
сердар – нахијски старешина
сефер – рат
сеџада – ћилим на коме се клања
сијаније – сјајност, светлост
сијасет – невоља
сијатељ – сејач
силиктар – чувар оружја
сим – осим
символ – симбол
синија – низак сто на којем се једе; велика дрвена чинија

синџир – оков, ланац
сињ(а) – плав(а)
Сиње море – Јадранско море
сипати се – падати
сирак – сиротан, ко нема никог свог
сирјеч – то јест
сиров – свеж, очуван
сиротан – оскудан; слаб, малобројан
сичан – мишомор
сједница – седиште
сјекнути – севнути
сјем – осим
скала – стена
скврн – оскрнављен, нечист
скиптар – владарска палица
скленовидан – бистар (као стакло)
скло – стакло
скорб(а) – бол, туга
скочити – пасти (посечен)
скубање – цимање, трзање
скрушити се – срушити се, стропоштати се
скука – досада, чама
скучити – шчепати
славја – славуј
Славјан – Словен
славља – в. славја
славогласан – који се ори у славу некога
славоносан – славом овенчан
славородан – в. славоносан
славослован – који слави кога
слијед – траг
слово – реч; ум; твар, створење
слъедоватељно – дакле

слѣдствије – последица
сметен – сулуд, луцкаст; збуњен
смјета – број, предрачун
смутан – немиран
смутљивац – бунтовник
смутња – немири, свађе
снос – гомила
сношеније – веза, додир
собитије – догађај
собор – саборна црква
собраније – скуп
совјет – савет, већање, договор
согласије – слога, склад, пристанак
содржаније – одржање
создатељ – творац
соизволити – пристати
соитије – полни однос
сојуз – савез
сокровиште – благо
сокрушеније – рушење, уништење
солдат – војник
сообразан – сагласан
сообразими – замишљени
соперник – противник
сопутник – сапутник; присталица
сопутствовати – пратити
состав – састав, спој
состојаније – стање
состраданије – сажаљење
сохранити – сачувати
сочетавати – спајати
сочинитељ – писац, аутор
сочлен – члан

спахија – поседник
спјешити – журити, хитати
сплака – барица
сплетан – мутав
споменик – успомена
спора – свађа, непријатељство
според – поред, крај
справити – послати
спровод – пратња (погребна)
спроћу – према; против
служ – пуж
сравност – поређење
сраженије – битка
сражење – в. сраженије
Срб – Србин
србуље – старе српско-словенске рукописне и штампане књиге
срдечје – срдачност
среда – средина
сројити – скупити, окупити
срок – рок
ставити се – сетити се; посумњати
стављати се – сећати се
стајати се – састајати се
стајница – пастирска колиба
стални – челични
станак – састанак
статуја – статуа
стекши – који се окупио
стјецати се – збивати се
стимати – проценити
стојни – стони, престони
столац – наслоњача
столица – престоница

столп – ступ, кула
стомаличан – од сто малица (младих животиња)
стотелачан – од сто телади
стравити – плашити
стражити – чувати
странствовање – путовање, лутање
страст – страдање
стрв – траг
стрес – потрес, земљотрес; тресак
стрецати – ударати; парати, боцкати
строжајши – најстрожији
стројеније – зграда
струга – врата од тора
струка – врста; огртач
стубе – мердевине, степенице
стуглина – дебело шупље дрво
ступац – стуб
су – са
субаша – надзорник имања
сугреб – место где су животиње гребле земљу
судник – судија
сујма – сумња
сукно – врста тканине
сумити – наумити
сумјати – сумњати
супроћ – против
сустопице – у стопу
сухопаран – сув
суштествовати – постојати
счастије – срећа
счисленије – бројење, рачунање

Т

та – тај
табља – кула
таван – таман
тавница – тамница
тадер(а) – тада
таин – провијант, храна за војску
таина – тајна
тајство – талаштво
таламбас – бубањ
талисман – амајлија
тамбор – логор
тамновидан – црномањаст
танахан – танак
тандариха – рај; рајски живот
тартар – пакао
татар(ин) – курир
твар – створење, биће
твореније – в. твар
творити – радити, чинити; извршавати, остваривати
тврд – небески свод, небо
тврдиња – тврђава
тврђа – кршевито тле
тевабија – пратња, свита
тевтер, тефтер – списак
тегота – тешкоћа, невоља; мука, тегоба
тек – чим; кад, јер

теке – само; једва
телал – гласни објављивач заповести
телар – наредба, заповест
теларџија – в. телал
телиш – нарочито
телчи – телећи
тембиј – в. телар
тено, тер – те
тенац – вампир
тер(е) – те
терџоман – тумач
теченије – кретање
тигла – цреп
тимор – каменити врх; крш
тиса и вијек – никад ни довека
тискати – слати
титуо – титула
тићити се – множити се
тјелодвиженије – покрет
тјескота – тескоба
тма – мноштво
тмаст – тама
тмуша – тмина, тама
тоболац – кожна кеса за новац или дуван
токе – дугуљасте плоче које се пришију на одело и покривају прса
толи – а камоли
толицина – толики број
толкованије – тумачење, прича
толмач – тумач
тољко – само
топјеник – дављеник
топрв – одмах
торжество – победа, тријумф

торжествовати – тријумфовати
тоска – туга
трабакул – једрењак
траг – потомство
трага – сој, пасмина
траурни – жалосни
трнути – полетети
трнућ – трнутак
трећ – трећина
трећат – део муслиманске молитве
Тројан – Тројанац
тронодржни – који држи престо
троносни – који носи на себи престо
трпија – дуга болест
трсити се – свршити се
трти се – утирати се
трудан – уморан; тежак
труп – леш
туг – коњски реп
тудијена – туда
тужити – нарицати
тук – в. туг
турин – њушка
Турков – Турчинов
Турство – Турци; турски народ
Турђија – Турска
тутум – дуван
туч – бронза
тушта, туште – небројено мноштво

Ћ

Ћаба – муслиманско светилиште

Ћафир – неверник, хришћанин (погрдно)

Ћеиф – воља, расположење

Ћемер – свод

Ћенар – граница

Ћесим – закуп

Ћескота – в. тјескота

Ћехаја – везирски помоћник

Ћешкота – в. тјескота

Ћитап – (света) књига

Ћукати – говорити (глупости)

Ћућење – осећање

у

убивалац – убица
убојник – ратник, јунак
уваженије – поштовање
увалити – упасти, ући
увједомити – обавестити
увјештавати – саветовати, упућивати
увода – ухода
увор – ушће
увредан – који вређа
углава – уговор, договор
угледник – који служи за угледање
угљекислоћа – угљена киселина
угнати – утерати, сатерати
угодити – погодити
удвој – двобој, мегдан
удивљавати – изненађивати
удивљавати се – дивити се
удивљење – дивљење; зачуђеност
удовлетвореније – задовољење
удовлетворити – задовољити
удовољство – уживање
удовољствије – в. удовољство
удужити се – одужити се
уждити – запалити; спалити
узбити – сузбити
узблутити се – укварити се

узвијати (се) – ускомешати (се)
уздан – поуздан
уздих – уздах
узјарити – разјарити се
узлазак – долазак, ступање
узнати – дознати, сазнати
уједначке – заједнички, заједно
уједно – в. уједначке
уједном – одједном
уклин – ствар којом се људи могу клети
уклињати се – клети се
укрепљеније – утврђење
улак – гласник
улипка – осмех
улиште – кошница
уљести – ући
уљећи – в. уљести
умаљивати се – смањивати се
умах – одмах
умче – умаче
униније – туга
уничтожити – уништити
уништожити – в. уништожити
упио – вапијући
упирати се – рвати се
уплотити се – отелотворити се
уподобити (се) – упоредити (се)
упоран – непопустљив; непокоран; опор
управ – право; баш, тачно; јасно, отворено
упријекрст – унакрст
упут – одмах
ура – сат
урански – небески

уриш – јуриш
усијати – посејати, расути
усопши – који је умро
успријети се – одупрети се
усрдије – пожртвованост, труд; ревност, оданост
устаћи – натаћи
устегнути – попустити; обуздати, савладати
устезати – обуздавати, савлађивати
устећи – в. устегнути
утекли – прошли
уток – уточиште
утријети – затрти, истребити
утркмити – измирити
утрудити се – уморити се
утулити – угасити
ухилење – утученост
ухиљен – утучен, клонуо
ухитати – похитати, пожурити
участије – учешће
учтуглија – паша с три репа
ушикати – уљушкати, успавати
уширлетан – који лети у ширину

Ф

фајда – вајда, корист

факел – зубља

факир-фукара – пука сиротиња

фала – хвала

фамиља – породица

фасад – предња страна грађевине

фасон – начин, облик

фелдмаршал – највиши војни чин у руској војсци

ферман – султанов указ

филдиш – слонова кост

фиска – вриска

фиштати – шиштати

фортица – тврђава

Франција – Француска

фриштати – подврискивати

фурије – богиње освете код старих Римљана

X

хабати се – каљати се
хабер – глас
хаерли – срећан
хаирли – в. хаерли
хазна – благајна, ризница; новац, благо
ха(ј)ин – издајица
хајтер – љубав, воља
хакан – цар
хала – аждаја; зла судбина
халај – јединица војске
халак – вика, граја
халал – благослов
халат – црвен коњ
ханџар – велики нож који се носио за појасом
характер – карактер
Харап – Арапин
харач – порез
харачлија – скупљач пореза
харч – трошак
хатар – в. хајтер
хатлија – коњаник
хашар учинити – уништити, опустошити
хесап – рачун, број
хећим – лекар
хила – превара, подвала
химеран – обманљив, варљив

хитар – проницљив
хитрост – довитљивост
ходатајствовати – заузимати се за некога
хор – група, скуп, ред
хора – расположење
хорити – проламати
хоро – коло
хоте – хоће
хранилиште – склониште, магацин
хранитељ – чувар
хрђав – рђав
христјански – хришћански
хромица – хрома овца; ко ништа не вреди
хрсуз – лопов
худ(и) – зао, рђав
хурија – лепотица у муслиманском рају

Ц

царедржна – царска
цареродна – која рађа царе
цвијет – боја
цекин – (млетачки) дукат
целивати – пољубити
цент – јединица за мерење тежине
цигла – ниједна
цијело – зацело, сигурно
цијене – јефтино
цијепати – севати, ударати
цик: по цику – по глави
цирк – циркус
цјеломудрије – разборитост; непорочност
цјељ – циљ
цклен – стаклен
црковни – црквени
црњати се – црнети се
цукар – шећер

Ч

чабар – дрвени суд

чадо – чедо

чазба – гозба

чалма – материја која се омота око капе

чамати – слабити, гинути

чаралица – врачара

част – део

частица – делић

чегрст – мала свађа

челе – пчеле

челебија – господин, племић

человјечество – човечји лик

ченгел – гвоздена кука

чепати – газити

чепукати – шеткати се

черта – црта, линија; симптом, знак

череп – лобања

чесност – честитост, поштење

чесов – какав

чест – част

честан – частан

чествовати – поштовати

четник – припадник чете

четобаша – старешина чете

чибук – дуга цев, с лулом на крају, која служи за пушење

чињати – почињати

число – број
читлук – пољско добро
читула – читуља, списак мртвих породице
член – део тела; члан
човјечки – људски
човјештво – хуманост
чоек, чојак – човек
чојство – човечност
чоколата – чоколада
чоходар – чиновник на везирову двору
чрез – кроз, по, преко
чу(в)ство – осећање
чу(в)ствовање – в. чу(в)ство

Ц

цамадан – врста прслука

цебахана – цебана, муниција

цебехана – в. цебахана

цејмен – пакао

цефердан – пушка којој је цев од ишараног челика

цефердар – в. цефердан

цилит – копље

Ш

шаитан – сатана, ђаво

шал – велика вунена марама која се омота око главе

шар – лопта, кугла

шарати – бојити; лагати

шарка – шарена пушка

шаторје – шатори

шегиншах – цар над царевима

шеишана – кратка пушка

шеница – пшеница

шенлук – славље уз пуцање пушака

шенути – помаћи се; полудети

шербет – напиток у виду заслађене воде

шеријат – закон заснован на Корану

шестина – шесторица

шестоперац – буздован од шест пера

шехит – мученик, муслимански борац за веру

шибика – шиб

шиљати – слати

шипчани – од шипка

шировластан – онај коме се власт широко простире

шићар – добитак; ратни плен

шиш – бодеж

шишана – в. шеишана

шишано (кумство) – кумство остварено кад се детету први пут одсече коса (тада Турчин може бити кум хришћанину, и обратно)

шкода – штета

шкољ – острво
шпика – бајонет
штедрост – дарежљивост
штик – бајонет
штогођ – штогод
шћер – кћер
шћети – хтети
шукати – хватати
шуман – хучан
шућур – хвала
шчастије – срећа
шчитати – бројити

СКРАЋЕНИЦЕ

и пр(оч). – и прочитај, и остало

НЗ. – на знање

н. с. (уз датуме) – новог стила (календара)

№ – номер, редни број

о. г. – ове године

П. П. – после писма, PS

п. р. – по римском (календару)

с. г. – сего года

Sigr – Signore

ср. – у сребру (за новац)

т. (уз број) – тисућа

тал. – талијер

ф. – форинта

– дукат

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

**Поговор
Биографија
Библиографија**

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. Лажни цар Шћепан Мали
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. **Поговор, Биографија, Библиографија**

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

I	Поговор	4
1	Основне информације	5
2	Приређивање књига	6
2.1	Пјесме	9
2.2	Луча микрокозма	18
2.3	Огледало српско	19
2.4	Горски вијенац: историческо собитије при свршетку XVII вијека	20
2.5	Лажни цар Шћепан Мали	21
2.6	Свободијада и Глас каменштака	22
2.7	Проза	23
2.8	Преводи	24
2.9	Писма	25
2.10	Биљежница	26
2.11	Тестамент	26
2.12	Речник мање познатих речи и израза	27
2.13	Пратећи текстови	28
2.14	Изгубљена дела	29
3	Електронске верзије књига	31
3.1	Наменски XML формат	31
3.2	Регистар властитих имена	32
II	Биографија	33
III	Библиографија	59
4	Књиге	60
5	Целокупна/Сабрана дела	62

Део I
Поговор

1

Основне информације

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша у електронском облику плод су дуготрајног труда и жеље да његова дела буду расположива у целости, на једнообразан начин, у дигиталној форми, у облику који омогућава разноврсне обраде и, коначно, да буду бесплатно и лако доступна путем интернета.

Сабрана дела у електронском облику намењена су, пре свега, обичним читаоцима и поклоницима Његошевог дела, те су дата у широко распрострањеном облику PDF (Portable Document Format). Дела су дата и у облику валидних XML докумената, на бази опште XML спецификације која је прилагођена специфичностима књижевних дела и специфичностима српског језика и која чини форму подесну за даље обраде и научна истраживања. Додатно, дела су дата у \LaTeX облику који носи и информације о формирању које не постоје у XML облику. И \LaTeX и PDF облик добијени су аутоматском конверзијом из XML репрезентације књига.

Ово електронско издање садржи и Његошеву биографију и кратку библиографију, речник мање познатих и речи и израза, као и описе поступка приређивања књига, поступка дигиталне обраде и дигиталног записа.

Сабрана дела у електронском облику расположива су на интернету на адреси: www.rpnjegos.com.

Електронска верзија Његошевих књига (сада и у новом, \LaTeX и PDF облику) резултат је рада на компакт-диску (који више није расположив): **Сабрана дела [Електронски извор] / Петар II Петровић Његош** ; [текст сабраних дела приредио Александар Лазић ; XML запис књига: Предраг Јаничић, Александар Гогић ; софтвер Александар Гогић ; биографија Предраг Јаничић ; библиографија Александар Лазић ; део фотографија за биографију Стеван Кордић]. Електронски оптички диск (CD-ROM) : слика, текст ; 12 cm. Београд : П. Јаничић : А. Лазић : А. Гогић, 2007. ISBN: 978-86-909889-0-7

Приређивачи Његошевих сабраних дела

Новембар 2024.

2

Приређивање књига

У прављењу прве електронске верзије *Сабраних дела* Петра II Петровића Његоша, приређивачима је од великог значаја био ранији рад на компакт диску *Данило Киш: Сабрана дела*. Изгледало је да ће задатак код Његошевих Сабраних дела бити олакшан чињеницом да је протекло више од 150 година од његове смрти, те да једини приређивачки задатак представља проналажење референтног издања за сваку књигу. Међутим, испоставило се да Његошево дело није коначно систематизовано и зато се морало приредити практично ново издање.

Желећи да илуструјемо дилеме на које смо при приређивању наилазили, наводимо три верзије почетка једног писма:

„Цетинњ 8-а Маия 1839. год.

У вриеме мог бавлѣња у Роосіи разумѣо самъ да су ме мои непријатељи најцрнѣјима бояма описивали предъ Министерствомъ Русскимъ, тужећи се на мене одъ имена цѣлога народа, а ово є и Вама познато. Я самъ истинито увѣренъ быо, као што се нисамъ ни преварио да народъ ніе имао ништа противъ мене тужити се, еръ самъ знао лієпо расположење народа къ мени, и сумняо самъ таки да ту мора быти неко са стране, зато самъ и старао се дознати, одъ кудъ є тай злыи изворъ истекао, и најпослѣхъ успѣхъ узнати да є то быо Иванъ Вукотићъ, кои є са своима писмама учио неке не добро мыслеће како ће писати противъ мене Двору Рускому.“ (*Писма Петра Петровића Његоша*, Државна штампарија Краљевине Југославије, 1940, стр. 395–396)

„Вјероватно друга половина 1837. год.

У вријеме мог бављења у Русији разумио сам да су ме моји непријатељи најцрнѣјшима бојама описивали пред министарством руским, тужећи се на мене од имена цијелога народа, а ово је и Вама познато. Ја сам истинито увјерен био, као што се нијесам ни преварио, да народ није имао ништа противу мене тужити се, јер сам знао лијепо расположење народа к мени и сумњао сам да ту мора бити и неко са стране, зато сам се и старао дознати откуд је тај зли извор истекао и најпослије успио узнати да је то био Иван Вукотић (Ивановић), који је својијема писмима учио неке недобромислеће како ће писати противу мене двору рускоме.“ (*Писма I*, Просвета, 1951,

стр. 420–421; *Српска књижевност у сто књига*, Матица српска/Српска књижевна задруга, 1964, стр. 196–197)

„Цетиње, 8. маја 1839. год.

У време мог бављења у Русији разумјео сам да су ме моји непријатељи најцрњима бојама описивали пред министарством руским, тужећи се на мене од имена цијелога народа, а ово је и Вама познато. Ја сам истинито увјерен био, као што се нисам ни преварио, да народ није имао ништа против мене тужити се, јер сам знао лијепо расположење народа к мени и сумњао сам тако да ту мора бити неко са стране. Зато сам и старао се дознати откуд је тај зли извор истекао и најпослије успјех узнати да је то био Иван Вукотић, који је са својима писмама учио неке недобромислеће како ће писати против мене двору руском.“ (*Писма II*, Просвета, 1953, стр. 168–169)

*

Дилеме су разрешаване тако што су, пре свега, предност давана издањима објављеним за Његошева живота, а онда су ти принципи примењени и на остале књиге – нпр. свуда су речи Бог и Господ (у хришћанском значењу) писани великим почетним словом; када није било могуће доћи до првог издања, предност је давана најстаријем доступном. Понекад ни прво издање не разрешава проблем – илуструјмо то на примеру *Луче микрокозма* (посвета и прво певање) и писања великог почетног слова у речи *Творац* (у значењу Бог): писано је великим словом у певању I (стихови 11, 48, 257), а малим у целој посвети (24, 37, 56, 58, 141, 180, 190) и повремено у певању I (117, 206, 243, 308). Имајући у виду стање издаваштва (али и правописа) у Његошево време, у оваквим случајевима дилеме смо покушали да разрешимо наслућујући како би Његош написао да је имао потпуну контролу над штампањем својих књига: у *Биљежници*, која је до нас стигла у рукопису, стоји „Слава Теби, Творче и Господи“ (песма „Југ завија, разјари се море“, *Биљежница 3*) – и због тога смо зато свуда писали *Творац*.

У Његошев се језик није дирало, само су спроведена нова правописна правила – нпр. после редног броја свуда је стављана тачка, макако је писано раздвојено као ма како... Поједини појмови које помиње Његош су уједначени, како у појединим књигама тако и у целом опусу: у разним верзијама писама помињу се *Едоардо Грије* и *Едуардо Грије* – овде је свуда стављено *Едоардо Грије*; писало је *соопштити* и *соопштити* – овде је уједначено на *соопштити*; *от* и *од* усаглашени су на *од*... Спровођењем правописних правила, како је већ речено, нисмо оштетили богатство Његошевог језика: као илустрацију наводимо да је у *Горском вијенцу* остало *јер* (стихови 440, 485, 948, 1371, 1638), *јере* (194, 953), *ер* (1793, 1850, 2163, 2208, 2392, 2742), *ере* (1955, 2157, 2533, 2801) – мада неки приређивачи уједначавају у облике са словом *ј*.

Највеће измене претрпела је интерпункција из првих издања, посебно прекомерна употреба знака узвика и црте. Ако има оправдања за такве приређивачке интервенције онда се оне могу наћи у следећим сведочанствима Његошевих сарадника: „Владика Раде није учио ни граматику, ни произвађање слога, па би дава или Милаковићу или мени, да ставимо нуждне знаке (интерпункције) ђе треба.“ (Милорад Медаковић, *П.*

П. Његош, *последњи владајући владика црногорски*, Нови Сад, 1882, стр. IV–V). Вук Врчевић такође пише о Његошевом односу према правописним знацима: „Ја сам му *Свободијаду* за 27 дана што сам најљепше могао преписао. [...] Нигђе у рукопису не нађох – на моје удивљење – другога знака правописа, осим тачке на свршетку периода, и зато сам на чудо урадио међући их на нека и нека мјеста, ђе нијесам могао схватити прави смисао, но сам га морао питати, а он ми је сам исповидио да није савршено у знаковима вјешт, а да је знао да ће неко у чисто кадтад преписати, па ми у шали рече: 'Нека се јошт когођ мучи, а не све ја'." (*Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 51)

Посебан проблем представљала је чињеница да су скоро сва Његошева дела (осим дела *Србин Србима на части захваљује*, *Кула Ђуришића* и *Чардак Алексића 1847. године* и *Лажни цар Шћепан Мали*) објављена по старом правопису; транскрибован текст није могао увек пратити песникову замисао – нпр. губи се акростих у песми *Нахије*, збирка *Лијек јарости турске*.

Оно што су други приређивачи додавали, као и оно што смо ми уметнули да би Његошев текст био разумљивији, стављено је у угласте заграде – нпр. *В[ашега] В[исоко]благородија* или *год[ине] пр[ије] Хр[иста]*. Фусноте у књигама су Његошеве, осим када је другачије назначено (нпр. *С. М. С.* је напомена Симе Милутиновића Сарајлије, *Прим. прир.* су наше примедбе). Нашим фуснотама смо покушали, следећи М. Решетара, да читаоцу укажемо на разлике између појединих издања и/или оправдамо наше решење; да не бисмо фуснотама превише оптерећивали текст, податке о издањима на која указујемо опширно наводимо само при првом помињању.

Из свих књига изостављени су акценти (којих нема ни у Његошевим првим издањима), између осталог да би боље резултате давала претрага, важна карактеристика електронског издања. У првим издањима Његошеви стихови нису били означени бројевима; као и већина потоњих приређивача, ми смо обележили сваки пети стих. Осим у *Горском вијенцу*, ново поглавље подразумева бројање од почетка.

У формирању ових сабраних дела, кренуло се од структуре штампаних издања Његошевих *Целокупних* и *Сабраних дела* (*Целокупна дјела* у издању Просвете, 1951–1955; *Целокупна дела* у издању Просвете, Обода и Свјетлости, 1967; *Сабрана дела* у издању Октоиха и Светигоре, 2001), а консултовано је и тзв. *Државно издање* Милана Решетара (1926–1927). Тако се дошло до дванаест књига које сачињавају прво електронско издање Сабраних дела Петра II Петровића Његоша: [1. Пјесме; 2. Луча микрокозма; 3. Огледало српско; 4. Горски вијенац; 5. Лажни цар Шћепан Мали; 6. Свободијада, Глас каменштака; 7. Проза; 8. Преводи; 9. Писма; 10. Биљежница; 11. Тестамент]. Овome треба придодати и: [12. Речник мање познатих речи и израза]. У конципирању томова нисмо имали ограничења која понекад налаже логика штампаног издања, па су тако издвојени у посебне књиге текстови који представљају целине иако су мањег обима – као што су *Проза*, *Преводи* или *Тестамент*. Осим другачије организације томова, електронска верзија Његошевих Сабраних дела разликује се од штампаних и у следећем: *Целокупна дјела* Просвете (1951–1955) имају комплетна *Писма* док је овде дат избор Његошевих писама и додатак у виду *Биљежнице* и

Тестамент; *Целокупна дела* Просвете, Обода и Свјетлости (1967), као и *Сабрана дела* Октоиха и Светигоре (2001) имају мањи избор писама (122, односно 127 – овде 200), другачија им је организација и садржина књиге *Пјесме*, те немају комплетну књигу *Биљежница*. Разлику у односу на *Сабрана дела* Октоиха и Светигоре представља и наш *Речник мање познатих речи и израза*, као и цео текст *Тестамент*.

Ово издање не прате објашњења појединих стихова – сматрамо да Његош, уз мало труда и *Речник*, не може бити далек ни данашњем (а ни будућем) читаоцу. Наиме, верујемо да Његошево песништво остаје неоштећено протоком времена, док су коментари нужно прилагођени свом времену, својој епохи.

2.1 Пјесме

У књизи *Пјесме* сакупљена су краћа Његошева дела у стиху и зато је неретко издавана под насловом *Мање пјесме*. Редослед је хронолошки – и то према тренутку настанка а не објављивања; оне песме које се већ налазе у некој од књига нису овде понављане (*Сјени Александра Пушкина* и *Бој на Мартиниће* налазе се само у књизи *Огледало српско*, песма посвећена Вуку Караџићу остављена је у *Писмима*, а *На албум Балашевим* и „*Југ завија, разјари се море*“ у *Биљежници*).

Посебан проблем за приређивање ове књиге представљала је чињеница да за време Његошевог живота ниједном нису објављене његове сабране песме. (Први пут су се појавиле у Панчеву, у 19. веку а после Његошеве смрти – али без податка о тачној години издавања; издала Књижара браће Јовановић, под насловом *Пустињак цетински*.) Зато се за неке песме не може са сигурношћу утврдити да ли им је аутор Његош (ни све песме објављене у часописима, за његова живота, немају Његошев потпис!), друге су остале без наслова или без коначне редакције аутора.

Песме које су објављене ван периодике, као засебне књиге, било да су збирке (*Пустињак цетински*, *Лијек јарости турске* и *Кула Ђуришића* и *Чардак Алексића 1847. године*) или појединачне песме (*Србин Србима на части захваљује*, *Ода ступљења на престол Фердинанда I*, *Три дана у Тријесту*), налазе се у посебним поглављима. Остале песме објављиване су по разним часописима: *Грлица*, *Голубица*, *Српски народни лист*, *Пештанско-будимски скоротеча*, *Даница*, *Војвођанка*, *Српске новине*, *Шумадинка*, *Глас Црногорца*, *Српско далматински магазин* ... Песме из периодике које је било могуће датирати груписане су у поглавља чији наслови представљају време настанка; песме које није било могуће временски одредити смештене се у одељак *Недатиране пјесме*. Поред ових, на крају се налазе још три поглавља чији наслови објашњавају садржај: *Варијанте*, *Одломци* и *Пјесме које се приписују Његошу*. Наслове и организацију оних поглавља која не представљају песничке збирке објављене за Његошева живота дали смо ми.

Ако су песме биле без наслова који је дао Његош – за наслов је узиман први стих, под наводницима и малим словима; то је рађено увек када је могуће, у случајевима када је песма општег садржаја и разумљива без приређивачке интервенције у виду давања новог наслова. Но, код песама које су посвећене некој личности или их је саопштио неко

од Његошевих сарадника (Вук Врчевић, Љубомир П. Ненадовић, Милорад Медаковић) – није било могуће увек пратити горњи принцип а да се не наруши разумљивост стихова, те смо узели наслове ранијих приређивача или смо давали наш. Такви су наслови песама: *Епископу Никифору, На топу са Служа, На топовима са Жабљака, Кнезу Метерниху и кнегињи за Нову 1837, Кнезу Васојевићу, Александру Попову, Милораду Медаковићу, Људевиту Штуру, Љубомиру Ненадовићу, На косовској медаљи, Мирку Токову Лакићу, Под сликом Карађорђевог, Ловћену, Из пјесме о царици Катарини II и турском султану, Састанак с Али-пашом, Три дистиха, Бранку Радичевићу и Мини Караџића.*

Иако овде нећемо давати детаљан коментар сваке песме, неке захтевају макар кратак осврт:

Песма *Црмничани* је код неких приређивача означена као спорна са становишта ауторства: објављена је први пут у првом издању Пјеваније (Будим, 1833) Симе Милутиновића Сарајлије, са назнаком испод наслова „Од Рада Томова Његуша“. *Црмничани* су поновљени и у другом издању *Пјеваније* (Лајпциг, 1837), са истом назнаком, с тим да је С. Милутиновић тада објавио још неколико Његошевих песама. Проблем је настао тако што је песме које је први пут објавио у другом издању своје књиге, Сима Милутиновић означавао звездицом. Милан Решетар сматрао је да Милутиновић за Његоша не би користио „Раде Томов“ него „Раде Томов Петровић“. Узимајући у обзир да није познато да је тада у Његушима живео још неки „Раде Томов“ – сврстали смо *Црмничане* у Његошеве неспорне песме, као и сви приређивачи после Решетара, датиравши је као његово најраније остварање.

Песме *Нова пјесна црногорска о војни Русах и Тураках* (почетој у 1828. году), *Мали Радојица, Бјелице, Кавајка* први је објавио Сима Милутиновић, у другом издању своје *Пјеваније* (Лајпциг, 1837).

На топу са Служа објавио је Љубомир П. Ненадовић (*О Црногорцима: писма са Цетиња 1878. године*, Чигоја штампа, Београд, 2005, стр. 83). Вук Врчевић (*Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 60) доноси другачије ове стихове и време настанка (додуше, уз знак питања као резерву) – његову верзију доносимо у одељку *Варијанте*.

Епископу Никифору објавио је Љубомир Дурковић-Јакшић у својој књизи *Епископ жички Никифор Максимовић и млади Његош* (Краљево, 1980). Овде се наводи према књизи Љубомира Дурковића-Јакшића *Митрополија Црногорска никада није била аутокефална* (Удружени издавачи: Свети архијерејски синод Српске православне цркве и Митрополија Црногорско-приморска, Београд – Цетиње 1991, стр. 36). Епископ Никифор (Максимовић) боравио је током 1833. у Црној Гори и рукоположио више свештеника. Пео се и на Ловћен, где је од Његоша добио *Даницу* Вука Ст. Караџића из 1826. и ову песму уместо посвете. Дурковић даље наводи да је испод Његошевих епископ Никифор дописао своје стихове: „Ко се попо на вр Ловћена / нек пребива онђена. / С Његошем се туне ближе неба / и сунца које нам свима треба.“ Његош је прво написао коме посвећује песму и датум а затим саме стихове – ми то доносимо у обрнутом редоследу. Решетар и приређивачи Просветиних издања ове стихове нису уврштавали у Његошеве *Пјесме*. Наслов је наш.

Песму „Ко је оно на високом брду“ пронашао је 1926. године Душан Вуксан у Државном архиву на Цетињу (Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. VI, св. 2, стр. 218–220); претпоставља се да је настала 1833. године, јер се налазила међу копијама Његошевих писама за ту годину.

Србин Србима на части захваљује објављена је засебно 1834, у нетом набављеној цетињској штампарији, као прво и једино Његошево дело које је на Цетињу штампано Вуковим правописом.

Пустињак цетински штампан је на Цетињу 1834, без имена аутора – испод наслова збирке само стоји „писао у Црној Гори на Цетињу 1833. године“. Ауторство ипак није спорно: Његош потписује посвету „Србин српском роду своме“. На другој страни унутрашњег насловног листа стоји: „Печатано у печатњи слободне црногорске на Цетиње. Прегледано и допуштено напечатат од цензуре Драга Драговића. У Црној Гори, Цетиње на Ђурђевдан 1834. године.“ Милорад Медаковић пише да „сам владика Раде назива себе цетинским пустињаком“ (П. П. Његош, *последњи владајући владика црногорски*, Нови Сад, 1882, стр. 22).

Збирка *Лијек јарости турске* такође нема Његошево има на корицама. Вук Врчевић пише да је то „мала књига и у стиховима, печатана на Цетиње исте године (1834), односећа се јединствено на то шта Турци Црногорцима мисле и желе, а да је лијек за њих четовање и хајдуковање црногорско“ (*Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 49).

Песма *Нахије* написана је у виду четири акростиха који дају имена нахија – *Црнице, Ријечке, Катунске, Бјелопавлицке*. Иако у новом правопису није било могуће до краја очувати песникову замисао (нпр. „Црњица“ уместо „Црница“), одлучили смо се да песму дамо у форми акростиха, следећи генерални принцип да ово издање буде што приближније првим Његошевим.

Ода ступљења на престол Фердинанда I императора аустријскога и краља маџарскога и пр. и пр. и пр. штампана је засебно на Цетињу 1835. године.

На топовима са Жабљака објавио је Љубомир П. Ненадовић (*О Црногорцима: писма са Цетиња 1878. године*, Чигоја штампа, Београд, 2005, стр. 83); следећи Решетара, доносимо натписе са оба топа.

У *Грлици*, календару црногорском за год. 1837, објављене су песме *Вјерни син ноћи пјева похвалу мислима, Добродјетел, Просвјештеније, Младост, Задовољство, Ода сунцу, спјевата ноћу без мјесеца и Мојему друштву на Петровдан*.

Кнезу Метерниху и кнегињи за Нову 1837. написана је приликом Његошевог боравка у Бечу крајем 1836; због цензуре песма није тада штампана. Објавио ју је Павле Поповић тек 1911. године (Archiv für slavische Philologie, Berlin, 1911).

Сабљи бесмртнога војда (књаза) Карађорђија штампана је први пут у *Голубици* (Београд, 1840, стр. 128).

Нелажни знак памети праху народољупца први пут је објављена у *Новом српском летопису* за 1837. годину (Матица српска, књ. 40, стр. 34–35).

Спомен на гробу Чедомиља, сина родољубивога господина доктора Димитрија Фрушића објављена је у *Српском народном листу* 1837. године (бр. 29, стр. 228).

Мојему пријатељу г. Јеремији Гагићу поздрав 1-га маја штампана је у *Серпском народном листу* за 1838. годину (бр. 21, стр. 161).

Песма *Кнезу Васојевићу* посвећена је Николи Радоњићу Васојевићу, самозваном кнезу. Објављена је у *Серпском народном листу* 1845. године – уредник листа објавио је стихове које је Његош написао Николи Васојевићу, уз напомену: „Памјат књаза Васојевића, конзула великобританског у Босни, Херцеговини и Албанији – 24-ог. окт. 1838. На корицама *Вјечног календара* од Орфелина, коју је књигу покојни књаз Васојевић на дар од владике црногорског са спомен добио, нашао сам сљедујуће стихове, које не пропуштам читатељима соопштити, да тиме дух покојног Васојевића и садашњег владике црногорског лакше проникнути могу“ (Теодор Павловић, у *Серпском народном листу*, бр. 11, Нови Сад 1845, стр. 87–88). Душан Вуксан оспорио је Његошево ауторство, сматрајући да владика никако није могао имати лепо мишљење о „кнезу“, кога у једном писму назива „сумасшедшом скитницом“. Чињеницу да постоје и писма с другачијим ставом Његоша према Николи Васојевићу, као и податак да је песма штампана за Његошевог живота, определили су нас да је уврстимо у његове неспорне стихове.

Господину капетану Орешковићу на успомен објавио је Андра Гавриловић у *Годишњици Николе Чупића* (књ. XXXIII, Београд, 1914, стр. 302).

У *Грлици* за 1839. објављене су песме *Честитање Новог љета господину Гагићу и Полазак из Црне Горе г. полковника Озерецковскога*.

Плач или жалосни спомен на смрт мојега десетољетног синовца Павла Петровића Његоша први пут је објављена у листу *Пештанско-будимски скоротеча* (Пешта, 1844, бр. 31, стр. 177–178).

Александру Попову стихови су које је Његош уписао у албум руском публицисти Александру Попову, а он је објавио у својој књизи *Путешествіе въ Черногорию* (Петроград, 1847, стр. 67); након тога, песму објављује и П. А. Лавров (*Петар II Петровић Његош*; Москва, 1887, стр. 388–389). Разлике између ова два објављивања донели смо у фуснотама.

„*Штирмер*’ лети на колима“ песма је коју је пронашао 1926. године Душан Вуксан у Државном архиву на Цетињу, заједно с песмом *Ко је оно на високом брду* (објављено у Прилозима за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. VI, св. 2, Београд, 1926, стр. 218–220).

Три дана у Тријесту у мјесецу јануарију 1844. објављена је засебно у Бечу, у штампарији Јерменског манастира.

Песма *Мисао* први пут објављена је у *Серпском народном листу* за 1844. годину (бр. 12, стр. 80–90).

„*Тројица вас насамо, један другог не гледа*“ (код Решетара *Филозоф, астроном и поета*) први пут штампана у листу *Пештанско-будимски скоротеча* (Пешта, 1844, бр. 37, стр. 213–214).

Јакову Поповићу први је објавио Филип Радичевић у листу *Јавор* 1888. године (бр. 29, стр. 462); песму су након тога објавили П. А. Ровински (Петроград, 1889) и А. Александров (Казањ, 1895) – у фуснотама набројали смо разлике између те три верзије.

Песма *Љетње купање на Перчању* први пут објављена у Даници (Нови Сад, 1861, стр. 337). После текста песме у загради стоји: „Саопштио Љ. П. Ненадовић“.

Парис и Хелена или Ноћ скупља вијека овде се објављује према Његошевом рукопису који се налазио на посебном листу у његовој бележници (*Његошева бележница*, Цетиње, 1956, стр. 195–198), и то с насловом под којим је и ми доносимо. Први пут ју је објавио Павле Поповић, под насловом *Ноћ скупља вијека*, у *Босанској вили* (број 1, Сарајево, 15. јануар 1913, стр. 9-10), а на основу преписа пронађеног у петроградској Публичној библиотеци; песма је тамо доспела са списима Ј. П. Коваљевског. Пошто су разлике између два текста минималне, верзију *Босанске виле* и потоњих издавача до 1956. године доносимо у фуснотама а не у одељку *Варијанте*. Милорад Медаковић о овој песми која би се „морала назвати круном његовије пјесама“ пише да је настала у Перасту, где је Његош 1845. сишао да се купа: „Владика сједећи у својој соби, по својем обичају или читаше или писаше што; а како је у другој кући била једна ђевојка, која погледаша на њега или из љубопитства или што се загледала у владикау [...] па често бацаше свој поглед на владикау; а овај још у младијема и најснажнијема годинама не презираше ове умиљате погледе. У таквијема пријатнијема часовима, ђе природа све надмашује, ђе се сва чувства покрећу, а поетична сила лети по висинама, напише владика, тај пјесник, пјесму љубави.“ (П. П. Његош, *последњи владајући владика црногорски*, Нови Сад, 1882, стр. 115) Као изгубљену помиње је још Вук Врчевић, додуше под насловом *Једна мјесечна ноћ (Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 53–54): „Казивао ми је његов сестрић Стеван Андрић Перовић Цуца (...) да је једну ноћ до пред саму зору сам шетао од манастира до самоничних Јасика (100 корака далеко) и у зору се вратио дома, те цијели они дан, да није ни ручао ни заспао, саставио једну пјесму под горе назначеним насловом, па је шјутри дан натајно проучио истоме сестрићу, као младу и изобразену чојку, друго никад никоме, зато што је потле о њој судио, кад је хладније главе био, и пошто се спазио да је калуђер а не мирски чојек.“ Потврда ових Врчевићевих речи јесу туђе исправке на Његошевом рукопису песме – непознати „коректор“ мењао је прво лице једнине у треће (уместо *сједим* стављено је *сједи*), желећи да одвоји и „сачува“ Његоша од описаних доживљаја; ми објављујемо како стоји у Његошевом рукопису.

Песма *Поздрав роду на Ново љето* штампана је у разним верзијама и под различитим насловима. Први пут објављена је у *Серпском народном листу* (Нови Сад, 1847), затим у *Даници* (Загреб, 1848) и *Шумадинки* (Београд, 1856). Рукопис (није Његошев, али исправке јесу) на основу кога је песма објављена у *Даници* пронађен је у загребачкој Свеучилишној библиотеци, па је Јевто Миловић у часопису *Стварање* 1951. објавио текст песме и факсимил тог рукописа. Између рукописне верзије и песме у *Даници*, с једне, и текста у *Серпском народном листу* и *Шумадинки*, с друге стране, постоје разлике. Одлучили смо се да дамо првенство рукописној верзији Свеучилишне библиотеке и да песму објавимо под насловом из *Данице*; верзију *Серпског народног листа/Шумадинке* не би требало искључити, па је доносимо у поглављу *Варијанте*, под насловом који је установио Решетар – *Поздрав роду из Беча 1847*.

Прво издање збирке *Кула Ђуришића и Чардак Алексића 1847. године*, после обе

песме, садржало је Његошеве напомене и потпис. Неки приређивачи су те напомене избацили – ми смо одлучили да их вратимо. Штампано у Бечу 1850. године, Вуковим правописом, у штампарији Јерменског манастира.

Орао и свиња, или наша браћа подмићена од Турака први пут је објављена у *Шумадинки* (Београд, 1852, бр. 51).

Песма *Људевиту Штуру*, прецизније стихови 1–16, објављена је први пут у недељнику *Глас Црногорца* (Цетиње, 1875, бр. 6). Након тога објавио ју је Лавров (*Петар II Петровић Његош*, Москва, 1887, стр. 397–398), у нешто измењеном облику и под насловом *Владика Петар Петровић Љ. Штуру 1847. године* (у *Гласу Црногорца* наслов је *Владика Петар II Љ. Штуру 1874*); на основу тог текста објавио ју је и Решетар. Иако је уредништво *Гласа Црногорца* тврдило да песма нигде није објављивана, Ристо Ковијанић утврдио је тек 1958. да је она штампана за Његошева живота у *Татранском орлу*, књижевном додатку *Словачких народних новина Људевита Штура* (бр. 51 од 5. јануара 1847, стр. 401–402). Свих 56 стихова песме, према *Татранском орлу*, доноси Нада Ђорђевић 1959. године (Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XXV, св. 1–2, стр. 44–53). У *Татранском орлу* песма је објављена под насловом *Пјесма од Петра Петровића, владике црногорског* (у оригиналу и словачком преводу), па се став да је посвећена Људевиту Штуру заснива на тврдњи уредништва *Гласа Црногорца*. Овде се објављује према издању из 1967. године (*Целокупна дела Петра Петровића Његоша*, књ. 1. Текст приредио, белешке и објашњења написао Радован Лалић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост).

Спровод праху С. Милутиновића објављена је у *Подунавки* (Београд, 1848, бр. 15, стр. 61–62).

Песма *Прољеће* (под насловом *Пролеће*) први пут објављена је у *Српско-далматинском магазину* (Задар, за лето 1849, стр. 118–119).

Пировање је први пут објављено у *Даници* (Нови Сад, 1863, IV година, стр. 163–164). После песме је напомена у загради: „Послао А. Стојковић из Трста.“

Рим 1. јан. 1851. неким приређивачима није личио на прави наслов већ на место и време настанка погрешно узетим за наслов при првом штампању, па су ту песму објављивали без наслова. Пошто је песма објављена за Његошева живота (*Српске новине*, бр. 23, стр. 90, Београд, 1851), одлучили смо да је објавимо под првобитним насловом.

Песми *Полазак Помпеја* враћена је напомена на крају и три Његошеве фусноте. Прво објављивање у *Војвођанки* (*Поход Помпеја*, Земун, 30. априла 1851, бр. 34) са само првих 65 стихова. Цела песма објављена је у *Даници* (Нови Сад, 1860, бр. 15, стр. 305–308), са следећом напоменом: „Ову особито красну песму покојнога црногорскога владике послао нам је његов пријатељ г. Андрија др Стојковић у Трсту ... Ову песму штампамо новим правописом, јер је така и жеља пок. владике била.“ Ми песму доносимо превасходно према *Даничиној* редакцији, док верзију из *Војвођанке* објављујемо у одељку Варијанте.

На косовској медаљи стихови су објављени у *Војвођанки* 1851. године, бр. 35, на основу дописа из Напуља априла исте године. У допису стоји још: „Тако овде [у Напуљу] трудом његовим дао је [владика] да се начини велика медаља за спомен боја косовског.“

Песма *Поздрав штиту Србобрана* објављена је први пут у *Даници* (Нови Сад, 1863,

год. II, стр. 209). После текста у загради стоји: „Саопштио Љ. П. Ненадовић“.

Мирку Токову Лакићу су стихови урезани у надгробни споменик Мирка Лакића, Његошевог перјаника. Први објавио Душан Вуксан (*Ка изучавању Његоша*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. XI, стр. 151).

На завидника први пут је објавио Андра Гавриловић у *Колу* (Београд, 1901, књ. II, св. 8, стр. 434–435).

„*Црни брче, ђе ћеш окапати*“ представљају Његошеву верзију стихова из народне песме *Жеравица Видо* (налаз Војислава М. Јовановића, Књижевне новине, 24. јула 1952), па смо је зато ставили у *Варијанте* а не у *Одломке*.

Оригинал песме *Краљу Фридриху Августу II* није сачуван већ је до нас дошла у немачком преводу Госпођице Талфи (Тереза Албертина Лујза фон Јакоб). Превод је сачувао сам краљ у свом дневнику, а објављен је у минхенском часопису *Hochland* за 1915–1916. годину. Овде се објављује у преводу с немачког, па је зато сматрамо само варијантом и смештамо у одговарајући одељак. Ову песму Његош је написао приликом посете Фридриха Августа II, саксонског краља, Црној Гори (у мају 1838).

Пре него објаснимо како смо формирали поглавље *Пјесме које се приписују Његошу*, наведимо проблем који постоји с ауторством једанаест песама објављених у *Грлици*, црногорском календару за 1837. (осам) и 1839. (три песме). Наиме, само су три песме потписане – две иницијалима „П. П. Њ.“ и оне су ван спора (то су *Честитање Новог љета господину Гагићу* и *Полазак из Црне Горе г. полковника Озерецковскога*) а једна иницијалима „Д. Д.“. Седам непотписаних песама у *Грлици* 1837. године (*Вјерни син ноћи пјева похвалу мислима; Добродјетел; Просвјештеније; Младост; Задовољство; Ода сунцу, спјевата ноћу без мјесеца; Мојему друштву на Петровдан*) стилски и тематски личе на остала Његошева дела па за већину приређивача нису спорног ауторства; осма песма, *Син отачаства*, потписана је иницијалима „Д. Д.“. Руски научник П. А. Лавров у свом делу *Петар II Петровић Његош* (Москва, 1887) износи тезу да је Његошева и песма *Син отачаства*, да потпис важи не само за осму него и за првих седам и да иницијали „Д. Д.“ заправо означавају „Драга Драговића“, како – мисли Лавров – Његош сам себе зове у песми *Заробљен Црногорац од виле* (збирка *Пустињак цетински*). Песма *Заробљен Црногорац од виле* доиста је спевана у првом лицу, али већ у првом стиху видимо да главни јунак није владика већ чобан[ин]; поред тога, објашњење ко је „Драго Драговић“ (који се помиње и као цензор *Пустињака цетинског*) дао је Његош по сведочанству Љубомира П. Ненадовића: „Била је штампарија, али није било цензуре. [...] А Драго Драговић није име цензора, већ то значи: 'Пиши шта ти је гођ драго'!“ (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 57). Пошто се не може са сигурношћу рећи да иницијали „Д. Д.“ означавају Његоша, нити се песма *Син отачаства* по садржају и изразу уклапа у Његошева дела, сврстали смо је међу оне које се њему приписују.

У *Грлици* за 1839. објављена је, после две потписане и неспорне, и песма *Сломен Раму Лазареву*. П. А. Лавров је први и ову песму приписао Његошу, без објашњења; Милан Решетар сматра да нема сумње да је ова песма, као и оне две испред ње, Његошева. Повода за сумњу има јер су у том одељку *Грлице* за 1839. (*Стихотворенија*) објављене поменуто две Његошове песме (*Честитање Новог љета господину Гагићу* и *Полазак из*

Црне Горе г. полковника Озерецковскога), с тим да је практично за обе иницијалима „П. П. Њ.“ потписана само друга, затим долази *Спомен Раму Лазареву*, па две Пушкинове песме на руском. Могуће је да Његош јесте аутор песме *Спомен Раму Лазареву* а да омашком, или због неког посебног разлога, његови иницијали нису дошли после треће већ након друге песме. Но, чињеница да се *Спомен* налази „изван“ Његошевог потписа натерала нас је да је уврстимо у оне спорног ауторства.

Бранку Радичевићу први је објавио Милош Мартиновић, у оквиру текста о пореклу породице Бранка Радичевића (*Још нешто као допуна о Бранку Радичевићу*, часопис *Срђ*, Дубровник 1908). Мартиновић не даје никакве податке где се рукопис те песме налазио и како је дошао до њега већ само наводи да је Његош „знао да је родбина Бранкова из Зете, па му је зато и испјевао ове стихове“. Сматрамо да та аргументација није довољна да би се песма прогласила Његошовом.

Вечерња молитва први пут је објављена 1838. у *Новом серпском летопису*, без потписа. У Његошеве песме први ју је сврстао Ђорђе Поповић Даничар, приређивач владикиних дела у издању панчевачке Књижаре браће Јовановић. До данас је остала на снази Решетарова оцена да би мисао и тон могли пристајати Његошу, али да језик није његов (песма је екавизирана). Значи, песма доиста није Његошева или је неки потоњи редактор унео измене – разлози који су нас определили да *Вечерњу молитву* уврстимо у песме спорног ауторства.

Мини Караџића први је објавио Пера Ђорђевић у оквиру текста *Из Минине споменице (Бранково коло, јул 1896)*. Песма је пронађена међу осталим стиховима и записима пријатеља Мине и породице Вука Караџића. Ђорђевић тврди да је песма „писана руком владике Раде“, а на другом месту наводи да је „без потписа и датума, али са завршетком манупроприје великога владике песника Његоша“. Имајућу у виду да песма није потписана, да је нејасно зашто је Његошев само „завршетак манупроприје“, као и чињеницу да је Решетар уопште не доноси и да је у Просветином издању из 1953. такође спорна – одлучили смо да је означимо као песму која се приписује Његошу, иако би се по неким изразима могло рећи да је његова.

„*Види му се, мријет му се неће*“ и „*Оро гњездо врх Тимора вије*“ објавио је Љубомир П. Ненадовић (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 43 и 47). Решетар и приређивачи Просветиних издања ове стихове нису уврштавали у Његошеве *Пјесме*. Можда је разлог томе што се ови дистихови, с минималним разликама (нешто/њешто, гњездо/гнијездо, Тимора/тимора), налазе и у *Смрти Смаил-аге Ченгића: први чак два пута (Смрт Смаил-аге Ченгића: пјесан Ивана Мажуранића*, Задруга професорског друштва, Београд, 1935, стр. 13 и 15), а други на страни 25.

Књига *Пјесме* приређена је према следећим издањима:

- **Пустиняк Цетински**. Списао у Црной Гори на Цетиню 1833 године. Цетинњ. Печатано у Штампари Црногорској. 1834.
- **Ліек Ярости Турске**. Цетинњ. Печатано у Штампари Црногорској, 1834.

- Милораду Медаковићу. – [In:] **П. П. Његош, послѣдњи владајући владика црногорски.** Од В. М. Г. Медаковића. - У Новоме Саду : Књигопечатња А. Паевића, 1882 [стр. 113–114].
- Љубомиру Ненадовићу. „Види му се, мријет му се неће“. „Оро гњездо врх Тимора вије“. – [In:] **Љубомир П. Ненадовић : Писма из Италије.** – Српска књижевна задруга : Београд, 1907 [стр. 149; 43; 47].
- **Мање пјесме:** владике црногроскога Петра II-ога Петровића Његоша. – Издао Милан Решетар. – Београд : Српска књижевна задруга, 1912.
- Мање пјесме - [In:] **Мања дела. Свободијада, Мање пјесме, Проза.** Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 2]. У редакцији Милана Решетара. Државно издање. - Београд : Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1927.
- Пјесме. - [In:] **Пјесме, Луча микрокозма, Проза, Пријеводи.** Цјелокупна дјела П. П. Његоша [књ. 2]. Текст приредили за штампу Радован Лалић и Михаило Стевановић, белешке и објашњења написао Радован Лалић. - Београд : Просвета, 1953.
- Парис и Хелена или Ноћ скупља вијека. - [In:] **Његошева биљежница.** - Цетиње : Историски институт, 1956 [стр. 195–198].
- Пјесме. - [In:] **Петар Петровић Његош: Пјесме, Луча микрокозма, Горски вијенац.** - Српска књижевност у сто књига [књ. 21]. Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић. - Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1964.
- **Пјесме.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 1]. Текст приредио, белешке и објашњења написао Радован Лалић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967.
- Епископу Никифору.- [In:] **Љубомир Дурковић-Јакшић: Митрополија Црногорска никада није била аутокефална.** – Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве; Цетиње: Митрополија Црногорско-приморска, 1991 [стр. 36].
- **Пјесме.** - Сабрана дела Петра Петровића Његоша [књ. 1]. Приредио Гојко Божовић. - Подгорица : Октоих; Цетиње : Светигора, 2001.
- На топу са Спужа (варијанта). Под сликом Карађорђевог Ловћену. - [In:] **Вук Врчевић: Живот Петра II Петровића Његоша.** – Приредио и додатни текст написао Душко Бабић. Београд : Српска књижевна задруга, 2003 [стр. 60; 45; 129].

- На топу са Служа. На топовима са Жабљака. Три дистиха. - [In:] **О Црногорцима:** писма са Цетиња 1878. године. Написао Љубомир П. Ненадовић. – Репринт издања Српске књижевне задруге, Београд, 1929. – Београд : Чигоја штампа, 2005 [стр. 83; 83; 165].

2.2 Луча микрокозма

Луча микрокозма прва је Његошева књига штампана у Београду, 1845. године. Коректор је био онај коме је књига и посвећена – Сима Милутиновић Сарајлија. Милорад Медаковић, у својој књизи о Његошу, тврди да „дјело *Луча микрокозма* бјеше владици најмилије“ (*П. П. Његош, посљедњи владајући владика црногорски*, Нови Сад, 1882, стр. VIII). С друге стране, Вук Врчевић мисли да се „може рећи да му је она добар дио живота поткратила“ (Вук Врчевић: *Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 54). Врчевић даље наводи Његошове речи о књизи *Луча микрокозма* (према сведочењу Луке Перовића Цуце, Његошевог сестрића): „Оно није друго него сам хтио окушати неограниченост најживљег воображења у духу пјесничком. Ја сам [...] темељ ове књиге измислио; као да сам заспао, па ми дух одлетио мимо атмосфере и онамо се сусрио с непознатим духовима, те их питао о њиховом суштеству, и о царству духова, а они на моја питања одговорили“ (стр. 54–55).

Овде се објављује према следећим издањима:

- **Луча Микрокозма.** Одъ владыке црногорскога Петра Петровића Његоша. У Београду. Княжества Србскога Књигопечатњомъ, 1845.
- **Петар Петровић-Његош: Луча микрокозма.** - Приредио за штампу М. Решетар. Предговор написао Бранислав Петронијевић. – Београд : Српска књижевна задруга, 1923.
- Луча микрокозма. - [In:] **Петар Петровић Његош: Пјесме, Луча микрокозма, Горски вијенац.** - Српска књижевност у сто књига [књ. 21]. Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић. - Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1964.
- Луча микрокозма. - [In:] **Горски вијенац, Луча микрокозма.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 3]. Текст приредили за штампу Радосав Бошковић, Видо Латковић. Белешке и објашњења написао Видо Латковић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1984.
- Луча микрокозма. - [In:] **Петар II Петровић Његош: Горски вијенац, Луча микрокозма, Шћепан Мали.** - Београд : Новости, 2006.

2.3 Огледало српско

Антологија *Огледало српско* објављена је у Београду почетком 1846. године (неки истраживачи годину издавања преузимају с краја *Предисловија* – 1845). Збирка садржи углавном народне песме о црногорским великим бојевима (од 1702. до Његошевог доба) и о Карађорђевим борбама у Србији: „По од дужег времена дао сам купити по Црној Гори наше народне пјесне и већ их добро число имам у рукопису, којима сам додао и од печатаних оне о Карађорђију“ (у писму *Василију Берару*).

Све песме у збирци прошле су Његошеву редакцију, а неке од њих је дотеривао и мењао (нпр. знатно је проширио песму *Шћепан Мали*, под бројем XXIV). Имајући то у виду, као и чињенице да је *Огледало српско* остварење давнашње Његошеве замисли и да у њој има и његових песама – приређивачи у новије време стављају и ову антологију у Његошева сабрана дела.

Огледало српско садржи 61 песму, од тога су раније биле штампане 23 (9 у збирци Вука Караџића *Народне српске пјесме*, књига трећа; 7 у *Историји Црне Горе* и 5 у *Пјеванији Симе Милутиновића*; 2 у алманаху *Грлица*); остале песме су објављене у значајно промењеном облику или су сасвим нове. Пажњу истраживача заокупљало је питање које би песме, осим *Сјени Александра Пушкина*, могле бити Његошеве: неспорна је само још једна – *Бој на Мартиниће* (број LIV). Вук Врчевић тврдио је да је Његошева и *Похара Жабљака* (број LVI), П. А. Лавров је исто сматрао за песму *Ћуприлић везир* (број VIII), а Никола Банашевић за песме *Погибија Бећир-бега Бушатлије* (број LVII) и *Удар на Салковину* (број LVIII); често су за Његошеве сматране и песме за које је Н. Банашевић утврдио да су дело Петра I Петровића (*Милорадовић, посланик Петра Великога*, број IV; *Ћуприлић везир*, број VIII; *Удар Тураках на село Трњине*, број IX; *Стан полако, рогоје, много ти је обоје*, број XIX и *Шћепан Мали*, број XXIV).

Прво издање књиге *Огледало српско* било је украшено Карађорђевим портретом (рад А. Јовановића из 1840). Прва верзија посвете Пушкину (према Љ. Дурковићу Јакшићу) гласила је: „Благодјетелни генију славјански, / на пјевање небом помазани, / који сједиш на светој кафедри / у средини великог народа, / теби ово дјело посвећујем.“

Овде се објављује према следећим издањима:

- **Огледало Србско.** Печатано у Княж. Србској књигопечатњи у Београду, 1846.
- **Огледало српско.** - Цјелокупна дјела П. П. Његоша [књ. 5]. Текст приредили Радосав Бошковић и Видо Латковић. - Београд : Просвета, 1951.
- **Огледало српско.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 5]. Текст приредили Радосав Бошковић и Видо Латковић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967.
- **Огледало српско.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 5]. Текст приредили Радосав Бошковић и Видо Латковић. Објашњења написао Новак Килибарда. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1974.

2.4 Горски вијенац: историческо собитије при свршетку XVII вијека

Горски вијенац: историческо собитије при свршетку XVII вијека први пут објављен је у Бечу, 1847, у штампарији ч(асних) о(таца) мекхитариста – католичког реда чији је оснивач Мекхитар пореклом био из Јерменије. На насловној страници првог издања постоји штампарска грешка – недостајало је једно „р“ и писало је црногоскога; како то није била једина грешка, на задњој страни корица било је одштампано „П. П. Г. Г. Ч. Ч. (поштована господо читатељи) за погрешке извините!“. На самом почетку књиге налази се слика владике Данила коју је урадио Анастас Јовановић: утврђено је да је то заправо лик самог Његоша (Љубомир Дурковић-Јакшић: *Његошев лик*, Београд, 1963). Сачуван је рукопис *Горског вијенца* од 1. до 1528. стиха, писан Његошевом руком, као и рукопис *Посвете праху оца Србије*, писан руком Милорада Медаковића, Његошевог секретара. Поменути Медаковић тврди да је сам Његош урадио другу коректуру.

На корицама рукописа налази се шест варијанти за наслов – прва два су нечитљива (Решетар мисли да би други могао бити *Архибудни дан*), а остала четири гласе: *Извијање искре*, *Изви (и)скра*, *Извита искра*, *Вијенац горски*. Истраживачи су доста пажње поклањали тачкама у *Посвети* (на четири места по шест редова) – Стефан Митров Љубиша у предговору свог издања *Горског вијенца* (Матица далматинска, Задар, 1868) износи претпоставку да су тачке замена за стихове које је избрисала бечка цензура. О томе сведочи Вук Врчевић: „А ја могу свакога тачно увјерити да ми је исти владика, на моје питање, казао да није цензура ниједне речи му избрисала, као што многи мисли, а то се – он ми вели – по смислу стихова без икакве двојбе види, него му је поменути пјесник Симо Милутиновић казао ево како: 'Под видом – вели Симо – неколико врста у тачкама значи у поезији почивателни дух сваког класичког поете, тј. – владика ми продуљи – кад ко што високо оће да пише, дух му чешће пута полети у сабирању животворног смисла, а рука међутим (навикнута као каква машина) своју радњу сљедује правећи тачке доклен се опет дух на своје мјесто са постигнутом идеом не поврати'.“ (*Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, 2003, стр. 50)

Овде се Горски вијенац објављује према следећим издањима:

- **Горскій віенаць:** историческо собитіє при свршетку XVII вієка. Сочиненіє П. П. Н., владыке црног[р]скога. Словима Ч. О. О. Мекхитариста. - Беч, 1847.
- Горски вијенац. - [In:] **Петар Петровић Његош: Пјесме, Луча микрокозма, Горски вијенац.** - Српска књижевност у сто књига [књ. 21]. Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић. - Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1964.
- Горски вијенац. - [In:] **Горски вијенац, Луча микрокозма.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 3]. Текст приредили за штампу Радосав Бошковић, Видо Латковић. Белешке и објашњења написао Видо Латковић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1984.

- **Петар Петровић Његош: Горски вијенац.** - Критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић. - Београд : Српска књижевна задруга, 1990.
- **Петар II Петровић Његош: Горски вијенац.** - Посвећено 150-годишњици смрти владике Петра II Петровића Његоша (1851–2001). – Приредио Александар Младеновић. - Београд : Чигоја штампа, 2001.

2.5 Лажни цар Шћепан Мали

Лажни цар Шћепан Мали: историческо збитије осамнаестог вијека објављен је први пут у Трсту 1851. Прва је књига на чијим је корицама писало „Југославија“. Књига је штампана новим, Вуковим правописом – а како је до тога дошло остао је запис у књизи Љубомира П. Ненадовића, који цитира Његошеве речи: „Е није вриједно, продужи владика, повјерити коме штогођ. Ја сам предао рукопис Андрији Стојковићу у Трсту, да га, као што ме је једнако молио, печата, а он ето печатао га новом ортографијом. Нова је ортографија добра, али нијесам рад, да ја у томе предњачим. Има ко те путове крчити без црногорског владике. [...] До душе, нијесам му казао да печата ни старим ни новим правописом.“ (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 56)

Овде се објављује према следећим издањима:

- **Лажни цар Шћепан Мали: историческо збитије осамнаестог вијека.** Издао 1851 године Андрија Стојковић. Печатња браће Жупана у Загребу. Југославија, 1851.
- **Лажни цар Шћепан Мали : историческо збитије осамнаестог вијека.** – Од Петра Петровића Његоша. - Предговор Јаше М. Продановића. - Београд : Српска књижевна задруга, 1902.
- Шћепан Мали. - Цјелокупна дјела П. П. Његоша [књ. 4]. Текст приредили за штампу Михаило Стевановић и Радован Лалић. Белешке и објашњења написао Михаило Стевановић. - Београд : Просвета, 1952.
- **Лажни цар Шћепан Мали.** - [In:] Петар Петровић Његош: Лажни цар Шћепан Мали, Писма. - Српска књижевност у сто књига [књ. 22]. Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић. - Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1964.
- Шћепан Мали. - [In:] **Шћепан Мали, Проза, Преводи.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 4]. Текст приредио, белешке и објашњења написао Михаило Стевановић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967.

2.6 Свободијада и Глас каменштака

Свободијада и *Глас каменштака* објављују се у истој књизи јер је утврђено (Петар Колендић) да је *Глас каменштака* заправо необјављени предложак за *Свободијаду*. Поред тога, *Глас каменштака* сачуван је само у италијанској верзији, па се његов превод на српски не може сматрати правим Његошевим делом.

Свободијаду: епски спјев у десет пјесама (под насловом *Слободијада*) први је објавио Љубомир П. Ненадовић, као *посмртни остатак владике црногорског*, у Земуну, 1854. године. Његош је *Свободијаду* завршио још 1835. године и желео је да је посвети наследнику руског престола. Руско Министарство иностраних дела тражило је рукопис на преглед: *Свободијада* је послата у Петроград 21. марта 1836. и остала тамо – без икаквог одговора Његошу. Зато се појављује, поред објављене Ненадовићеве, и петроградска рукописна верзија *Свободијаде* (захваљујући руском научнику П. А. Лаврову). Каснији приређивачи (осим М. Решетара) држали су се углавном Ненадовићеве верзије – једни јер нису ни знали за постојање петроградског рукописа а други сматрајући да је верзија Љубомира П. Ненадовића исправнија. Наиме, Његош је Ненадовићу, пола године пред смрт, рекао: „Имам још један рукопис на Цетињу, – 'Слободијада'. И послаћу вам, да га, ако се кад скрасите код куће, печатате. То сам писао у својим млађим годинама, и није ми испало за руком, као што бих жељео. Сад сам болестан, и не могу га поправљати.“ (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 56–57) Прихватајући аргумент да је верзија коју је објавио Љ. П. Ненадовић стајала код Његоша до краја живота, и ми смо се, у основи, држали првог издања – фуснотама смо назначили веће разлике између првог издања и онога што је објавио П. А. Лавров (слично ономе што је урадио М. Решетар, с тим да је он за основну верзију узео текст Лаврова а у фуснотама детаљно пописао разлике између тог и Ненадовићевог првог издања). Пошто Његош није дао наслов првом издању, а и сам своје дело зове *Свободијада* („По жељи мојој посветити *Свободијаду* имену високому наслѣдника рускога престола ...“, у писму Јеремији М. Гагићу 27. фебруара 1836) – није употребљен наслов *Слободијада*.

Глас каменштака био је написан до 1833. – Његош га је понео са собом када је лета те године кренуо за Русију, с намером да га штампа у бечком Јерменском манастиру. Посредник је био Вук Ст. Караџић: „Допушташе ли печатати ту *Глас каменштака*? Ако су допустили, дај га печатати и пошаљи ми 12 егземплара; ако ли пак нијесу, а ти ми пошаљи матицу (оригинал), пак ћу обист хоће ли га овамо дати печатати“, пише му Његош из Петрограда. Заправо се бечка цензура није могла одлучити да ли да дозволи штампање *Гласа каменштака*, па је тадашњи аустријски министар полиције упутио рукопис у Задар В. Ф. Лилијенбергу, аустријском гувернеру Далмације. Лилијенберг је рукопис проследио у Дубровник, где је *Глас каменштака* Петар Сентић превео на италијански језик. Тај превод остаје у Задру (проналази га Петар Колендић и објављује у *Споменику* Српске академије наука 1941. године), оригинал се враћа у Беч с препоруком да га не би требало штампати. Његош 1834. године пише Вуку Караџићу да му врати рукопис јер жели да га штампа на Цетињу: „Каменштак овђен је писан, пак нек се овђен и штампа.“ Ипак, Његош није штампао *Глас каменштака* већ га је

проширио у *Свободијаду*. *Глас каменштака* овде се објављује као превод на српски (преводиоца Франо Накић Војновић) Сентићеве италијанске верзије.

Свободијада и *Глас каменштака* објављују се према следећим издањима:

- **Слободіяда: епійскій спѣвъ у десетъ пѣсама.** Издао Л. П. Ненадовићъ. У Земуну, печатано Књигопечатњомъ I. К. Сопрона, 1854.
- *Свободијада*. [In:] **Мања дела. Свободијада, Мање пјесме, Проза.** Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 2]. У редакцији Милана Решетара. Државно издање. - Београд : Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1927.
- **Свободијада, Глас каменштака.** - Целокупна дјела П. П. Његоша [књ. 1]. За штампу приредили Никола Банашевић и Михаило Стевановић. - Београд : Просвета, 1951.
- **Свободијада, Глас каменштака.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 2]. Текст приредили Никола Банашевић и Михаило Стевановић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967.

2.7 Проза

Прозу у овом издању сачињавају две приповетке – *Житије Мрђена Несретниковића: њим самијем списано* и *Сан на Божић: алигорија, тј. примјена*.

Неки аутори (Вук Врчевић и Љ. Дурковић Јакшић) сматрали су да је *Житије Мрђена Несретниковића* објављено као самостално издање још 1835, а други да је први пут објављено у часопису *Грлица* за 1837, на страницама 79–97, у одељку *Моралне приповијетке* (тврдње Милана Решетара и Радована Лалића).

Сан на Божић објавио је Сима Милутиновић Сарајлија у другом издању своје *Пјеваније* (Лајпциг, 1837, стр. 96–97): уз сам текст није било ознаке да састав припада Његошу, али је на другом месту у књизи стајала напомена: „*Сан на Божић* такође је владике производ.“

Ове приповетке објављују се према следећим издањима:

- *Житије Мрђена Несретниковића. Сан на Божић.* - [In:] **Мања дела. Свободијада, Мање пјесме, Проза.** Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 2]. У редакцији Милана Решетара. Државно издање. - Београд : Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1927.
- *Житије Мрђена Несретниковића. Сан на Божић.* - [In:] **Пјесме, Луча микрокозма, Проза, Пријеводи.** Целокупна дјела П. П. Његоша [књ. 2]. Текст приредили за штампу Радован Лалић и Михаило Стевановић, белешке и објашњења написао Радован Лалић. - Београд : Просвета, 1953.

- Житије Мрђена Несретниковића. Сан на Божић. - [In:] **Шћепан Мали, Проза, Преводи.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 4]. Текст приредио, белешке и објашњења написао Радован Лалић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967.

2.8 Преводи

Преводи су три Његошева превода поезије: *Прво пјевање Илијаде*, *Слово о Игоровом походу* и *Химна ноћи*.

Прво пјевање Илијаде наслов је који су дали каснији издавачи, код Његоша је стајало само *Пјесна 1а*. Сматра се да је Његош *Илијаду* преводио с руског, уосталом – у писму Вуку Караџићу каже: „Имадем и Хомера на руском језику Гњедићем преведена“. Превод је први објавио Андра Гавриловић у *Годишњици Николе Чупића* (књига XIX, 1899, стр. 172–194), на основу Његошевог рукописа (као и Решетар за своје издање) који се налазио у Народној библиотеци у Београду. Тај рукопис је данас изгубљен.

Слово о Игоровом походу наслов је који су дали Радован Лалић и Михаило Стевановић, приређивачи *Просветиног издања* из 1953, а оригинални наслов руског свега гласи *Слово о полку Игорева*; наслови четири одломка (око петине свега) превода су Његошеви. Ово епско дело описује догађај из 1185. и написано је убрзо након тога; рукопис је пронађен тек 1795, а први пут објављен 1800. с прозним преводом на савремени руски језик (*Слово о полку Игорева: ироическая песнь о походе на половцов удельного князя Новагорода-Северского Игоря Святославича, писанная старинным русским языком в исходе XII столетия с переложением на употребляемое ныне наречие*, В Сенатской типографии, Москва, 1800). После првог издања и прозних превода, објављено је и неколико препева *Слова о полку Игорева* на савремени руски језик – и то за Његошевог живота. Приређивачи *Просветиног издања* из 1953. сматрају да су Његошу нека од њих свакако била позната – они претпостављају да је Његош преводио из Максимовичевог издања из 1837; у његовој библиотеци пронађено је и прво издање с прозним преводом, у оквиру Целокупних дела А. Шишкова (*Пјесме, Луча микрокозма, Проза, Пријеводи*; Просвета, Београд, 1953, стр. 628). Његошев превод први је објавио Андра Гавриловић у *Годишњици Николе Чупића* (књига XXIV, 1905, стр. 139–145), на основу оригиналног рукописа који се налазио у архиви новинара Данила Медаковића; и тај Његошев рукопис данас је изгубљен.

Химна ноћи песма је француског романтичара Алфонса де Ламартина (Alphonse de Lamartine: *L'Hymne de la Nuit*). Песма припада збирци *Harmonies poétiques et religieuses* (1830), из које је Његош неке стихове преписао у своју Биљежницу. Превод је први објавио Љубомир П. Ненадовић у *Даници* (Нови Сад, 1861, стр. 145–146).

Његошеви преводи овде се објављују према следећим издањима:

- Химна ноћи. Прво пјевање Илијаде. Слово о полку Игорову. - [In:] **Мања дела. Свободијада, Мање пјесме, Проза.** Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 2]. У редакцији Милана Решетара. Државно издање. - Београд : Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1927.

- Пријеводи. - [In:] **Пјесме, Луча микрокозма, Проза, Пријеводи.** Цјелокупна дјела П. П. Његоша [књ. 2]. Текст приредили за штампу Радован Лалић и Михаило Стевановић, белешке и објашњења написао Радован Лалић. - Београд : Просвета, 1953.
- Преводи. - [In:] **Шћепан Мали, Проза, Преводи.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 4]. Текст приредио, белешке и објашњења написао Радован Лалић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967.

2.9 Писма

Писма представљају избор из Његошеве сачуване преписке која броји преко 1700 писама. Од новембра 1831. Његош уводи *Исходјашче журнале* – књиге копија углавном званичних писама. Постојало је пет *Журнала*: први за 1831. и 1832, други од 1833. до 27. августа 1837, трећи од 27. августа 1837. до 1838. године; четврти од 1838. до 1847. и пети од 1848. до 1851. Сачувани су сви *Журнали*, осим оног 1848–1851: пета књига нестала је за време аустријске окупације. Да је сачуван и тај *Исходјашчи журнал* могло би се рећи да је до нас дошла целокупна Његошева званична преписка; то се не може рећи и за његову приватну преписку – Његош није правио копије свих својих писама а многа се налазе у приватним рукама.

Његошева писма објављивана су појединачно, нека од њих још за његова живота, све док нису сабрана у књиге – прво у *Цјелокупним дјелима* (у редакцији Данила Вушовића, 1936), а затим у *Писмима Петра Петровића Његоша* (у редакцији Душана Д. Вуксана, 1940). Највише их је прикупио др Мираш Кићовић, објавивши их у три тома (*Цјелокупна дјела П. П. Његоша*, Просвета, Београд, 1951, 1953, 1955).

Наш избор садржи 200 писама које представљају и Његоша-писца и Његоша-владара, као и кратке податке о адресатима, а објављује се према следећим издањима:

- **Писма Петра Петровића Његоша.** Књ. прва. - У редакцији Душана Д. Вуксана. - Београд : Државна штампарија Краљевине Југославије, 1940.
- **Писма I, II, III.** - Цјелокупна дјела П. П. Његоша [књ. 7, 8, 9]. За штампу приредио др Мираш Кићовић. - Београд : Просвета, 1951, 1953, 1955.
- Писма. - [In:] **Лажни цар Шћепан Мали, Писма.** - Српска књижевност у сто књига [књ. 22]. Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић. - Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1964.
- **Изабрана писма.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 6]. За штампу приредили Никола Банашевић, Видо Латковић, Јевто Миловић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967.

2.10 Биљежница

Биљежницу је Историјском институту на Цетињу поклонила кћерка краља Николе I, Ксенија Петровић. Његошева *Биљежница* овде се први пут објављује комплетна у оквиру *Целокупних/Сабраних дела*. Поглавља смо одредили ми, искористивши чињеницу да је сам Његош написао број „2“ испред француских стихова; ознакама „1“ и „3“ обележили смо још два поглавља (због једноставнијег сналажења у електронској верзији) – прво се састоји углавном од Његошевих размишљања у кратким формама, а треће представља комбинацију скица писама на руском, песама и онога што би се могло назвати „припремом за писање“.

Овде се објављује према следећим изворима:

- Аутограф биљежнице. - [In:] **Његошева биљежница**. – Цетиње : Историјски институт, 1956.
- Препис биљежнице. - [In:] **Његошева биљежница**. – Цетиње : Историјски институт, 1956.
- Из биљежнице. - [In:] **Шћепан Мали, Проза, Преводи**. - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 4]. Текст приредио, белешке и објашњења написао Радован Лалић. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967.
- Из биљежнице. - [In:] **Проза, Изабрана писма, Из биљежнице, Преводи, Из тестамент**. – Сабрана дела Петра Петровића Његоша [књ. 7]. Приредио Гојко Божовић. - Подгорица : Октоих; Цетиње : Светигора, 2001.

2.11 Тестамент

Тестамент се први пут објављује у оквиру *Целокупних/Сабраних дела* као посебна књига – сматрамо да то заслужује и због књижевне и због историјске вредности. О Његошевом тестаменту Вук Врчевић пише: „Оне исте године кад ће се преставити – сиђе у Боки Которској и нађе себи пребивање на Прчањ. [...] На Прчању живећи учини свој тестаменат, без да је икоме живу казао, но под печатом послао у Дубровник руском консулу Јеремији Гагићу. [...] Казао је само брату Перу, Новици Церовићу, и стрицу Станку ђе се његов тестаменат налази, наредивши им да се ови тастамент одма по његовој смрти прихвати и проучи, 'ако би ме – он вели – ненадна смрт нашла'.“ (*Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, 2003, стр. 133) Његошев тестамент чува се у Цетињском архиву, а први пут објављен је у листу *Шумадинка* за 1852. годину.

Објављује се према следећим изворима:

- Факсимил оригинала. - [In:] **Петар Петровић Његош: Писма III**. - Цјелокупна дјела П. П. Његоша [књ. 9]. За штампу приредио др Мираш Кићовић. - Београд : Просвета, 1955. [код стр. 512]

- Транскрибован текст. - [In:] **Ристо Драгићевић: Чланци о Његошу.** Цетиње : Народна књига, 1949. [стр. 181–182]
- Транскрибован текст. - [In:] **Петар Петровић Његош: Писма III.** - Цјелокупна дјела П. П. Његоша [књ. 9]. За штампу приредио др Мираш Кићовић. - Београд : Просвета, 1955. [стр. 605–606]
- Из тестаментa. - [In:] **Проза, Изабрана писма, Из биљежнице, Преводи, Из тестаментa.** Сабрана дела Петра Петровића Његоша [књ. 7]. Приредио Гојко Божовић. - Подгорица : Октоих; Цетиње : Светигора, 2001.
- Његошев тестамент. - [In:] **Вук Врчевић: Живот Петра II Петровића Његоша.** – Приредио и додатни текст написао Душко Бабић. - Београд : Српска књижевна задруга, 2003. [стр. 143–145]

2.12 Речник мање познатих речи и израза

Речник мање познатих речи и израза доноси речи и изразе које би данашњем читаоцу могле бити непознате, као и оне које код Његоша имају значење које данас није стандардно („ђавољи“ – ниједан, „е“ – јер је, „књига“ – писмо, „пучина“ – светина, итсл.). Скраћеницом „в.“ (видети) упућује се на одредницу која има исто значење. У формирању овог *Речника* превасходно смо се ослањали на:

- **Речник уз Целокупна дела Петра Петровића Његоша.** - Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 7]. Саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић, уз сарадњу Радована Лалића. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967.
- Речник. - [In:] **Српска књижевност у сто књига** [књ. 21. и 22; Петар Петровић Његош, II]. Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић. – Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1964.
- Рјечник страних и мање познатих ријечи. - [In:] **Писма I, II, III.** - Цјелокупна дјела П. П. Његоша [књ. 7, 8, 9]. За штампу приредио др Мираш Кићовић. - Београд : Просвета, 1951, 1953, 1955.
- Рјечник. - [In:] **Његошева биљежница.** – Цетиње : Историјски институт, 1956.
- Речник уз ово издање „Горског вијенца“. - [In:] **Петар II Петровић Његош: Горски вијенац.** - Приредио Александар Младеновић. - Београд : Чигоја штампа, 2001.
- Рјечник. - [In:] **Горски вијенац владике црногорскога Петра Петровића Његоша.** – С уводом и коментаром Милана Решетара. – Београд : Државна штампарија, 1940.

- **Црквенословенски речник.** – [Костолац] : Манастир Рукумија, 2001.
- Речник мање обичних речи. - [In:] **Петар Петровић-Његош: Луча микрокозма.** - Приредио за штампу М. Решетар. – Београд : Српска књижевна задруга, 1923.
- Речник. - [In:] **Иван Мажуранић: Смрт Смаил-аге Ченића.** – Београд : Гутенбергова галаксија, 2000.

2.13 Пратећи текстови

Биографија је написана на основу мноштва штампаних и интернет извора, али доминантан њен део чине речи самог Његоша – које, у књижевном делу или писму, говоре о неком догађају или периоду његовог живота. Од штампаних извора најчешће су коришћени следећи извори:

- Божидар Ковачевић: **Његош: живот и рад.** – Београд : Народна књига, 1953.
- Ристо Ј. Драгићевић: Петар II Петровић Његош. – [In:] **Петар II Петровић Његош: Горски вијенац.** – Приредио, предговор и прилоге написао Ристо Ј. Драгићевић; коментар и рјечник Милана Решетара. - Титоград : Графички завод, 1964.
- Биографија. - [In:] **Петар Петровић Његош: Лажни цар Шћепан Мали, Писма.** - Српска књижевност у сто књига [књ. 22]. Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић. - Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1964.
- Јевто Миловић: **Његош у слици и ријечи.** – Титоград : Графички завод, 1974.
- Јован Деретић: Петар II Петровић Његош (1813-1851). – [In:] **Петар II Петровић Његош: Горски вијенац.** – Приредио Никола Дамјановић. Белешке и објашњења Видо Латковић. - Београд : Удружење за неговање Његошевог дела, 2000.
- Вук Врчевић: **Живот Петра II Петровића Његоша.** – Приредио и додатни текст написао Душко Бабић. Београд : Српска књижевна задруга, 2003.
- **О Црногорцима : писма са Цетиња 1878. године.** Написао Љубомир П. Ненадовић. – Репринт издања Српске књижевне задруге, Београд, 1929. – Београд : Чигоја штампа, 2005.

*

Подаци за *Библиографију* преузети су углавном из Узајамне библиографско-каталожке базе података COBIB.SR Народне библиотеке Србије (<http://vbs.nbs.bg.ac.yu/cobiss/>). Коришћени су и следећи извори:

- Љубомир Дурковић-Јакшић: **Библиографија о Његошу.** - Београд : Просвета, 1951.

- Библиографија. - [In:] **Петар Петровић Његош: Лажни цар Шћепан Мали, Писма.** - Српска књижевност у сто књига [књ. 22]. Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић. - Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1964.

2.14 Изгубљена дела

Нема сумње у то да нису сачувана сва Његошева дела. Вук Врчевић пише у дубровачком часопису *Словинац* 1878. године: „По смрти владичиној, [...] заостало је свакојаке књижевне грађе, пјесама и прозе, у рукопису. Међу овима било је право сатиричних, хумористичких, па и љубавних.“ Иако Вук Врчевић није најбоље памтио детаље не може се рећи да његове тврдње о Његошу суштински нису тачне: у поменутом чланку Врчевић помиње *Једну мјесечну ноћ* и она је касније пронађена – реч је о песми *Ноћ скупља вијека*. Нађене су још неке песме – нпр. Душан Д. Вуксан је 1926. године пронашао „*Ко је оно на високом брду*“ и „*Штирмер лети на колима*“. Ипак, очито је да Врчевић говори о знатно већој Његошевој књижевној оставштини: претпоставка је да су неке ствари уништене немарношћу, а могуће је да су наследници проценили да неке нису биле подобне да би им аутор био духовни и световни владар Црне Горе.

Изгубљене су и прве песме које је Његош написао још као дечак: Вук Врчевић тврди да је Његошево прво „оригинално сочињење била једна пресмијешна и више сатирична но историјска пјесма, скројена по народним десетосложним пјесмама (коју је он више пута, крадимнице од владике [Петра I – прим. прир.], ђацима уз гусле пјевао), о некаквим ћеклићким сватовима ...“ (*Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 12) Од те песме није сачуван ниједан стих, али јесте од ране гусларске песме о рату између Руса и Турака – Вук Врчевић у поменутој књизи наводи три одломка (видети: *Из пјесме о царици Катарини II и турском султану*).

Вероватно је изгубљена и песма за коју Вук Врчевић тврди да ју је Његош објавио у оквиру *Буквара* („за учећу се младеж“) штампаног на Цетињу 1834. Ниједан примерак тог *буквара* није сачуван али јесте *Српски буквар* објављен 1836. на Цетињу. У *Српском буквару* постоје две песме за децу, али је још Решетар развејао веровања да су оне могле изаћи из Његошевог пера.

О изгубљеним Његошевим делима пише и Љубомир П. Ненадовић: „Каже ми, да је и о Везуву нешто зимус писао, али не може да нађе; забацило се негде. Ја мислим да му је овако, особито од како је болестан, много рукописа пропало.“ (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 72) Вук Врчевић, цитирајући стихове песме *Ловћену*, пише: „Он је у једној његовој књизи – но се сад не спомињем којој – о Ловћену спјевао“ (*Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 128). Те песме нема ни у једној Његошевој књизи која је нама позната.

До нас није стигла ни Његошева историја Црне Горе, писана на француском. О томе је податак оставио Љубомир П. Ненадовић: „Каже ми, да се зимус занимао описивањем Црне Горе и њене историје, на француском језику. У томе помагао му неки овдашњи адвокат, Ђузепе Каца. Он сваки дан долази, те с владиком по један сат ради. Владика

му обично диктира, а он, француски, пише. То је дело већ готово. Сад га само прегледају. Владика ће да га пошље неком француском писатељу, по имену Беланжеу, с којим се негде познао и о Црној Гори причао му.“ (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 16–17)

За једно Његошево дело могло би се рећи да није изгубљено у класичном значењу те речи – ево сведочанства Љубомира П. Ненадовића на ту тему: „За тим [Његош – прим. прир.] продужи: 'Жао ми је, кад тако радо читате моје стихове, што немам овђе песму Ченгића. Знам да би вам се врло допала. Дође ми један, и кад сам му прочитао, зациганчи: дај ми, дај ми; и ја му дадох, а пријепис није ми остао ...' Је ли као Горски вијенац и Мали Шћепан? 'Није у драмској форми, и није тако велико, али знам да би ти се допало'.“ (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 56). Критичар Светислав Вуловић је „песму Ченгића“ препознао у спеву *Смрт Смаил-аге Ченгића* хрватског аутора Ивана Мажуранића (у текстовима: *Његош и Мажуранић*, Отаџбина, 5, 1880; *И опет Његош и Мажуранић*, Преодница, 1884, 3–6). Полемика, покренута за живота Ивана Мажуранића (без његовог оглашавања) а ни до данас окончана, доспела је и до суда. Наиме, после Мажуранићеве смрти пронађен је рукопис спева и судско вештачење утврдило је да је писан руком Ивана Мажуранића. Но, та пресуда није дала одговор на питање где је рукопис Његошеве „песме Ченгића“; није јасно ни како Његош Љубомиру Ненадовићу (*Писма из Италије*, Српска књижевна задруга, Београд, 1907, стр. 43 и 47) говори стихове који се налазе и у *Смаил-аги Ченгићу* („*Види му се, мријет му се неће*“ и „*Оро гњездо врх Тимора вије*“).

3

Електронске верзије књига

Све Његошеве књиге скениране су и обрађене поступком OCR. За све књиге прва радна верзија формирана је у Microsoft Word облику и над њима је примењено аутоматско исправљање словних грешака. Након те фазе рађена је прва коректура, затим аутоматска конверзија у основни XML облик. Књиге у основном XML облику онда су ручно обрађене и означене у складу са наменским финалним XML форматом. Друга коректура рађена је на тој верзији књига. (За детаље о издањима која су коришћена погледати главу 2, Приређивање књига.) Погодним xslt конвертором, XML облик аутоматски је преведен у L^AT_EX облик, а онда даље у PDF облик (уз незнатне интервенције у L^AT_EX облику).

3.1 Наменски XML формат

Као најпогоднији облик за дигитално чување књига, као и накнадне обраде, одабран је XML облик, облик који се користи и у другим сличним пројектима. За потребе овог пројекта, дефинисан је наменски формат у оквиру опште XML спецификације. Била су неопходна тројака XML означавања: за саму садржину и структуру књига, за форматирање садржаја, као и за експлицитно означавање појединих типова речи.

У XML облику књига, означене су све целине књига (тагови book/part/part-collection/chapter/section) и њихови наслови и поднаслови (тагови title и subtitle). Експлицитно је означен сваки пасус (таг p). Означене су фусноте (footnote), табеле (table) и уметнуте слике (img). Експлицитно су означени таговима делови текста под једноструким и двоструким наводницима (q и sq), групе стихова (verses), појединачни стихови (verse, са атрибутом po за редни број у оквиру целине), посвете (dedication), већи цитирани текстови (quotation), као и дидаскалије (тагови speaks, did, who, what). Сви специјални симболи дефинисани су у пратећем DTD документу и у књигама су описани одговарајућим референцама (нпр. numero). Додатно, за сва слова са акцентима и дијакритичким знацима у DTD-ју су дефинисане ознаке и (само) оне се користе у књигама, а исто је учињено и за латинична слова која се представљају двема графемама. Тако, на пример, слова ш и њ се у XML облику књига записују референцама &sh; и &nj;. То, између осталог, омогућава да се књиге релативно

једноставно и исправно конвертују и у латинични и у ћирилични облик. Исправност књига у оба алфабета обезбеђује таг `f`, којим су означени делови текста који се неизоставно пишу латиничним/ћириличним писмом.

За означавање типова слова користе се тагови `p` (за нормална, усправна слова; подразумевани облик), `i` (за италик/курзив), `b` (за подебљана слова), `u` (за подвучена слова). За промену величине слова (у односу на подразумевану величину) користе се тагови `smallest`, `smaller`, `larger` и `largest`. У сврху назнака за исправно форматирање постоји још неколико дефинисаних XML тагова и референци, али их овде нећемо наводити и описивати.

Експлицитно су означене све ономастичке одреднице (таг `o`), што омогућава аутоматско генерисање Регистра властитих имена.

Добијени XML облик књига може се сматрати финалним за чување садржаја ових књига. Он омогућава и разноврсне рачунарско-лингвистичке обраде Његошевих дела. На овом месту, само као илустрацију, наводимо податак да се у једанаест књига које чине ово издање Његошевих Сабраних дела појављује укупно 42090 речи.

Доследно означавање књига коришћењем дефинисаног XML формата омогућава аутоматску конверзију у \LaTeX и онда и у PDF облик. Наменским конверторима XML облик књига може бити преведен у друге жељене формате, при чему се PDF облик може сматрати примарним обликом за читање.

3.2 Регистар властитих имена

На крају сваке књиге дат је регистар властитих имена (онима). У *Сабраним делима* појављује се укупно 5589 ономастичких одредница. *Регистар властитих имена* (онима) обухвата топониме, хидрониме, антропониме, називе верских празника, фитониме, зоониме, имена богова. Њихова класификација у регистру није извршена већ су поређани по азбучном реду. Најчешћа властита имена код Његоша су Турчин/Турци, Бог, Црногорац/Црногорци, Србин/Срби.

Одреднице у регистрима властитих имена одговарају најдужој синтагми која представља оним (име и презиме, назив књиге итд.). На пример, ако неки документ садржи оним *Смаил-ага Ченгић*, онда се у регистру налази само одредница *Смаил-ага Ченгић* (не и одреднице *Смаил-ага* и *Ченгић*). С друге стране, ако документ садржи само име, онда регистар онима садржи само име - нема придруживања презимена (које се евентуално може одредити на основу контекста). Свака одредница остала је у облику у којем се налази у тексту; свођење онима на номинатив, посебно имајући у виду богатство Његошевог песничког језика, прелазило је оквира овог издања.

На крају, илуструјмо, кроз два примера, изазове које је постављало креирање регистра властитих имена: „Д... Д...“ (песма *Син отачаства*) јесте оним јер су то иницијали који највероватније значе „Драго Драговић“, а за „Н... Н... Н...“ (*Житије Мрђена Несретниковића*) Вук Врчевић тврди да му је аутор то објаснио речима „Новци, новци, новци, без којих је свак мртав“ (*Живот Петра II Петровића Његоша*, Српска књижевна задруга, Београд, 2003, стр. 49–50) – па то није оним.

Део II
Биографија

„Хвала Ти, Господи, јер си ме на бријегу једнога Твојега свијета удостојио извести и зраках једнога Твојега дивнога сунца благоволио напојити. Хвала Ти, Господи, јер си ме на земљи над милионима и душом и тијелом украсио – колико ме од мога ђетинства Твоје непостижимо величество топило у гимне Божествене радости, удивленија и велељепоте Твоје, толико сам биједну судбину људску са ужасом разматрао и оплакивао.“ (Из *Тестаментa*)

1813.

Рођен је 1. новембра (по јулијанском календару) у селу Његушима, главном селу Катунске нахије, под Ловћеном и надомак Јадранског мора, као Раде (Радивоје), син Тома Маркова Петровића и Иване (рођене Пророковић) из истог села. Имао је два брата (Пера и Јована) и две сестре. Његова породица владала је у Црној Гори више од двеста година и дала јој пет владика (Данило (1700-1735), Саво (1735-1750 и 1766-1782), Василије (1750-1766), Петар I (1782-1830), Петар II (1830-1851)) и два световна владара (Данило (1851-1860) и Никола (1860-1918)).

У то време, Црна Гора је била савез племена и није имала атрибуте државе, њене границе нису биле одређене а централна власт скоро да није постојала. У међународним односима Црна Гора сматрана је турском територијом. Уз владикау као духовног владара, постојао је и гувернадур (губернатор), кога су дуго одређивали Млеци из редова Црногораца као свог представника и световног владара. Нека црногорска племена признавала су владикину, али и млетачку, аустријску или турску власт. Црногорски владика често је потајно обављао и неке световне владарске дужности у суседним племенима, док је у Боки Которској и око Скадра био само епископ. Црну Гору дуго су чиниле само четири нахије (Катунска, Љешанска, Ријечка, Црмничка) а у време Петра I, Његошевог претходника, прикључена су јој племена Пјешивци, Бјелопавлићи и Пипери (која су се одметнула од Турака), а касније још два Брда - Ровци и Морача. У то време, становници четири нахије често су називани Црногорцима, а становници брда касније прикључених Црној Гори - Брђанима. Духовна и културна средишта земље били су цетињски манастир, као и манастири Острог и Морача. Цетињски манастир саградио је крајем петнаестог века Иван Црнојевић; после трећег турског разарања, обновио га је 1786. Петар I Петровић.

1825.

Почетком године, владика Петар I доводи Рада у цетињски манастир. У то време, други синовац Петра I, његов планирани наследник, Ђорђије (Георгије) Сава Маркова одлази на школовање у Русију. Први Радови васпитачи на Цетињу били су калуђер Мисаил Цветковић и владикин секретар Јаков Цек. Те године Раде саставља своје прве песме којима је забављао главаре и монахе. Једна од

њих била је шаљива песма о некаквим ћеклићким сватовима и њиховим згодама и незгодама. Од половине године Раде борави у Топлој, близу Херцег-Новог, код јеромонаха Јосипа Троповића као новог учитеља. Са још неколико ђака учи предмете часловац, псалтир, црквено певање, рачуницу и италијански језик. Често присуствује црквеним обредима у оближњем манастиру Савине. У Топлој остаје до краја 1826. године и тада се враћа на Цетиње.

1827.

Митрополит Петар I изражава, 20. јануара, жељу да му наследник буде Раде Томов, а не Ђорђе Савов (кога је уместо калуђерског живота све више привлачила војна школа и који је касније у Русији постао коњички официр). Због недостатка финансија не може да Рада пошаље у Русију, те га задржава поред себе и покушава да са њим подели своје знање италијанског, руског, немачког и делимично енглеског и француског, као и књиге из своје богате библиотеке.

Крајем септембра, владика Петар I задржава у својој служби, као државног секретара и јединог министра, песника Симу Милутиновића Сарајлију и поверава му, као један од задатака, васпитавање Рада Томова. Сима Милутиновић, често несређеног духа и језика, упућује Рада у класику, уметност, историју, филозофију и књижевност и тако утиче на његову будућу поетику.

1829.

Раде предаје свом учитељу, Сими Милутиновићу, неколико народних песама које је прикупио. Исте године саставио је песму у „народном духу“ о рату између руске царице Катарине II и турског цара. „Е тако ме не заклали вуци/у џамију, ће клањају Турци,/ако дигнух моје јањичаре,/сву ћу твоју земљу поробити,/поробити, ватром попржити,/а тебе ћу живу уфатити,/да ме двориш као робињица.“ (из песме о рату између царице Катарине и турског султана).

1830.

Митрополит Петар I преминуо је 18. октобра. У складу са његовом тестаментарном жељом, изреченом тог дана, за „намјесника митрополита црногорског“ проглашен је Раде Томов и огрнут мантијом преминулог стрица. „А ја на моје мјесто насљедником управитељем и чуватељем од свега мојега и Црквонога чиним и остављам синовца мојега Рада Томова Петровића, у којег се надам да ће бити чојек од посла и од разума, коликоје преблагји Отац Небесних благоволио подарити, и којег Богу и Цару нашему и свему Народу Црногорскоме и Бергскоме за вијека препоручавам свијем сердцем и свом душом.“ (из тестаamenta Петра I) Уз велике почести, Петар I сахрањен је 20. октобра. Два дана касније, Рада је закалуђерио архимандрит

манастира Врањине. Кроз неколико месеци произведен је у чин архимандрита. Тиме Раде постаје нови верски и незванични световни црногорски владар. „Чини ми се сит сам се већ наплака. Зато једино што виђу да ми од плача није никакве користи осим сама штета и погибелъ очна, али јошт ми не да моје прежалосно срце уставит се мојијема сузама за мојијем оцем и благодјејом. Прво, што сам се лишио милости благодјетелъске, друго, што је народ изгубио својега пастира и обранитеља, који бјеше непоколебими столп вјере и слободе христијанске и превјерни син и обранитељ отечества и неотлучими привјазаник к росијскому престолу и до својијех посљедњијех ријечих које ми је говорио на умрли час. Упитах га: 'Господару, виђу да ћете умријет, него што ћу ја сад?' А он се усправи и сједне на постељу, па ми почне говорит: 'Ја ти сад не могу помоћ ништа, но ти ове најпосљедње ријечи од мене: моли се Богу и држ се Русије.'" (писмо Јеремији Гагићу, 30. октобра 1830)

~

Младом Његошу првих месеци у владању помажу отац Томо, ујак - капетан Лазар Пророковић, као и неколико отреситијих главара. Крајем године и почетком следеће, Његош се налази на удару противника, предвођених Вуколајем Радонићем гувернадуром од 1804. године, који је и раније покушавао да ограничи световну власт породице Петровић. „Јошт ме је једна велика главобоља постигла. Наш господин губернатор Вуколај Радонић пошао је у околину которску, на Пуч, нотњо без знања ничијега него својевољно, тер се ту саставао с некаквијем генералом цесарскијем и с другијема људима цесарскијема, имајући намјереније предати им Черну Гору и на исту метнути покровитељство њино, мислећи он без никаква расутка, кад је владика умро да већ није остало синовах отечества у Черну Гору и привјазаниках к славимој Росији.“ (писмо Јеремији Гагићу, 22. новембра 1830)

На народној скупштини одржаној 17. новембра, укида се гувернадурство, а Вуколај Радонић лишава службе и гувернадурског чина. Његошевој опозицији придружује се и Сима Милутиновић, његов некадашњи учитељ. „А наш Милутиновић узео је нечесову слободу отка се преставио митрополит, која би му сломила врат да се не гледа на његово иностранство, пак и на Ваше писмо с којијем сте га пропратили к мојему поч. донду. Него ја истинито знам да Ви јесте мислили да је он чојак, јербо ја знам истинитога мојега у Вас пријатеља, како што сте били и мојему претку. А он био је поша пред свјатаго Николаја на Стањевиће и ја сам шиља за њега момке у два пута. Он није ктио доћ кад сам ја за њега шиља, него кад је њему драго било, па по свему тому ја сам га примио ка да није ништа преступио, зашто Ви знате ја нијесам имао чесова ученија, нити сам нимало свијета видио, па мисљах да ће ми што помоћи у ову нашу жестоку муку, а он не стаде него два дана и пође без питања некуђ пут Боке Которске. Сада ја не знам што ће бити. Ви знате како је он преступио законе царске када је утекао из Котора, и они га уфатише, хоће га кастигат по закону. Ема нека ломи врат кућ му драго.“ (писмо Јеремији Гагићу, 6. јануара 1831)

1831.

У манастиру Врањина на острву Кому, 31. јануара, рашко-призренски архиепископ производи га у архимандрита и том приликом су му име „преиначили на Петар“. До тада се, у својим раним писмима, потписивао са „Радивој“. Савременици су га звали „Раде Владика“ или „Владика Раде“. Са „Његош“ се у писмима потписује од 1835. Тај додаток имену („Његош“) узео је од стрица, Петра I, који га је понекад додавао свом имену а према имену свог племена и завичаја (Његуши).

~

Након смрти стрица, Раде се, за помоћ у управљању Црном Гором, обратио двојци Црногораца који су живели у Петрограду - Матеји Вучићевићу (црногорском поверенику у Русији) и његовом ујаку Ивану Вукотићу (подофициру у руској војсци). „Бержајте ако Бога знате, ако Христа љубите, док се није откућ са стране иновјерне и туђеродне раздор и вражда посијала и распалила, пак би се нејмало се већ на што доходити.“ (писмо Матеју Вучићевићу, 22. октобра 1830) Њих двојица су у Црну Гору стигла у септембру и на збору који је Његош сазвао, доносе се 21. септембра одлуке о успостављању органа власти, „управленија народњег“. На челу управе је владика и он влада у договору са Сенатом који чини 16 сенатора (из редова племенских главара). Сенат има улогу владе и врховног суда. Извршну власт чинила је гвардија са 164 „испољнитеља“, чији су припадници ималу улогу данашње полиције и путујућих судија који су решавали мање спорове. Овим одлукама укинута је дугогодишња традиција да Црном Гором управља владика са гувернадуром. „[...] имам чест Вама објавити како се Црногорци налазе у согласију међу собом исти како су били овога прошлога времена од како је блаженопочившег митрополита завјешчаније проглашено, али сада је сувише стављено управленије народње, које управленије саставља 180 људих, из којијех су 16 совјетници (senatori), а 164 исполнитељи (polizia), које слуша народ добро и како је дужност народња своје старије слушати и собом одабранима повиноват се. Мене се радује срдце и душа када ја виђу моје отечество тако сложено и када виђу толико њихово почитаније к нашем царју и благодјетелу и к њиховијема старјешинама и главарима, али каква ће ми јошт и ово радост бити када виђу моје отечество ће напредује у наукама и процвјетава просвјешченијем и када га виђу да почне излезати своје просвјешчене и вјерне синове, који ће га умјети бранити не само оружјем него и пером умним.“ (писмо Јеремији Гагићу, 6. децембра 1831). За првог председника Сената изабран је Иван Вукотић, а за потпредседника Матеја Вучићевић. Седиште Сената било је на Цетињу, а гвардије у Ријеци Црнојевића. Суђењима Сената присуствовао је и Његош, осим када је доношена смртна казна. Касније је државна администрација проширена капетанима и перјаницима (неком врстом владикине гарде), а на границама земље и пандурима.

~

У октобру и у фебруару наредне године, у два наврата, покушава да освоји

Подгорицу и Зету - али без успеха. „Кад свак ратује, ми мирујемо, а кад свак мирова, ми ратовасмо.“ (писмо Данилу Медаковићу, 6. јануара 1849) За освету, војска скадарског везира од неколико хиљада људи ударила је у априлу 1832. на погранично село Мартиниће, којима је притекло у помоћ око 300 Бјелопавлића и Пипера, те сузбило и потукло турску војску. „Скочи ово мало число Мартинићах посред Тураках и покољи се с њима и обрати силу турску у бјекство. Турци како побјегни, у то дотрчи једне 100 Пиперах и 200 Бјелопавлићах, за Турцима јуриш, Турци устрашени једнако бјеж, а наши за њима до Спужа, 150 Тураках уби намртво, којијема су узели наши оружје, а сувише што су их Турци унијели мртвијех. Такођер било је и рањенијех више од 300. Сам Намик Али-паша једва с бјекством спасе живот.“ (писмо Јеремији Гагићу, 27. априла 1832)

~

На удару нису само црногорска гранична села, већ околни Турци траже да им се покори цела Црна Гора. „Јошт кад је царство српско на Пољу Косову пало и невољно под иго турско дошло, од онога доба до данас Црна Гора непресјечно је како своју независност тако и своју вјеру сачувала и крв своју пролијевала само ради слободе, независности и своје вјере, нити се икад икому хоћела покорити, знајући она добро почитовати шта је то слобода и предвиђајући каква би то невоља била туђима робовима бити. [...] Што ли нас сада зовете да се Вама предамо и рајом турском постанемо, не видимо нимало да право на то имате, јер како ће тако наједанпут туђијема поданицима постати Црногорци, који су више од 400 годинах свагда мужествено непријатеље од себе одбијали, а само да слободу и независност у овијема бесплоднијема и пустијем кршевима сачувају и да слободно по закону своје жертвоприношенија могу совршивати и господу Богу приносити, који ће свагда држати страну праведнијех и њима на помоћи бити. Што ли нам пак сада пријетите да ћете на нас силну војску послати и нас све истријебити, то само је у руци свемогућег Бога, који управља судбом човјечијом и, колико се год Ви уздате на своју силу, толико се и ми уздамо на божију, која нас је за толико вријеме бранила да нас неће ни сада оставити. [...] И ако Ви на нас нападнете, ми ћемо принуђени бити бранити нашу слободу и независност, коју су и наши прађедови бранили и многи жртвом постали. Тако исто и ми сви јединодушно пролићемо нашу посљедњу капљу крви за вјеру, слободу и независност, и да знате добро да Црногорци ради су сви до посљедњег погребсти себе под развалинама својијех кућах и со тијем оставити потомству свједочанство гробовијех крстах да су пострадали за вјеру и отечество неголи потпасти под иго туђега ропства. И то Вам јављамо да ово није први пут да се Подгоричани и Црногорци бију него може бити стоти, а све за то што Подгоричани на тврду Божју вјеру невино сијеку Црногорце.“ (писмо Мехмеду Решид-паши, 17. јула 1832)

1832.

Почетком јануара разоткривена су завереничка настојања гувернадуре Радонића. Одлуком Сената од 4. јануара протерује се његова породица која је више од сто двадесет година обављала гувернадурске функције у Црној Гори. „Г. Радонић, да је био човјек какав се Вама представља и другијема људима, он не би ни прогнан био са својом фамилијом из својега отачаства, него би у њем био како остале поштене фамилије које у њему пребивају, јербо су он и његова фамилија бројена и чествована међу најпрвијема фамилијама у Црној Гори, него је г. Радонић својега отачаства свагда био враг и возмутитељ, не само он но сваки од његове фамилије. Стога су били прогнати из Црне Горе. Ви знате, милостиви господине, да су људи зли и мутни који могу бунити народ свуда опасни и ђе су правитељства свој темељ јако утврдили, а камоли међу овијем свободнијем народом, који није нигда привика узду правитељства врх себе држати.“ (писмо Јеремији Гагићу, 13. маја 1836)

1833.

Почетком године завршава Глас каменштака, у којем је опевао борбе између Црногораца и Турака након 1711. године. Шаље рукопис у Беч Вуку Караџићу због штампања, али то није дозволила бечка цензура. „Допушташе ли печатати ту Глас каменштака? Ако су допустили, дај га печатати и пошаљи ми 12 егземплара; ако ли пак нијесу, а ти ми пошаљи матицу (оригинал), пак ћу обист хоће ли га овамо дати печатати.“ (писмо Вуку Ст. Караџићу из Петрограда, 1833)

~

На народном збору 23. маја одлучено је да Његош оде у Русију како би га тамо завладичили и како би изнео молбе за помоћ Русије Црној Гори. Креће на пут 3. јуна. За свог заменика именован је Ивана Вукотића, састављача законика Закони отачаства који је овом приликом ступио на снагу. На путу борави у Котору, Трсту, Бечу, у источној Пољској и у Петроград стиже 20. јула. У цркви Казански сабор, 6. августа бива рукоположен за архијереја, у присуству цара Николаја I и свих чланова Синода. Његоша, у Петрограду, примају митрополит петроградски, министар спољних послова гроф Неселроде и оберпрокурор светога Синода Нечајев. Први пут се као „владика црногорски“ потписује у писму Вуку Ст. Караџићу из Петрограда, 23. августа. „Ово ти јутрос полусанљив пишем из гласовитог манастира Александра Невскога, но теке именом манастира, а свијем прочим палате, и јављам ти да сам здраво путовао од Беча до дожде, здраво дошао и здраво се сада налазим у манастиру Невском. Наслађујем се предивнијем погледом и прекраснијема зданијама Петербурга, разном искусном архитектуром дворова царскијех, храмовах свемогућему уздигнутијех и величественима памјатницима воздигнутијема основатељу ове столице и просвјетитељу Русије, какогод и другима мудрима њему посљедоватељима. Сваки непристрасни овђе дошавши мора рећи

и рећи ће: 'Руски је народ велик, а цари рускога народа велики; свемогућа је рука творца излила благодат на цара Русије и на сав његов дом, свемогућа је воља творца возвисила Русију до овога степена, свемогућа је рука владике излила своје богате даре просвјешченија и човекољубија на дворјане'." (писмо Вуку Ст. Караџићу, прва половина августа 1833)

~

Након нешто више од месец дана боравка у Петрограду, враћа се у Црну Гору другим путем: преко Халеа, Лајпцига, Дрездена, Прага, Беча, Трста и Котора. На Цетиње стиже 30. новембра, као први црногорски владика посвећен у Русији. У једанаест сандука спакованих, на Цетиње доноси неколико стотина књига за потребе Цркве и школе, а и за себе лично – укључујући Правила поетике и Хомерове спевове. „Имадем и Хомера на руском језику Гњедићем преведена. Српски је Хомер у народној поезији ко ју хоће разумјети и коме је српскост мила; а ко неће, залуд му сва добра качества праве поезије у народним пјесмама, у којима и налазе.“ (писмо Вуку Ст. Караџићу из Петрограда, прва половина августа 1833)

~

Током тог путовања, Његош, за 3000 рубаља, набавља штампарију која је на Цетиње, спакована у 47 сандука, донета почетком јануара 1834. „Ја сам намјеран штампавати овђе букваре, чаславце и псалтијере, и то на малом колу.“ (писмо Вуку Ст. Караџићу, Цетиње, 19. априла 1834) Из Русије Његош са собом доводи штампара Михаила Петрова, након чије смрти је Његош књиге поново штампао ван Црне Горе. Штампарија је престала да постоји 1852. када су њена слова преливена у зрна за пушке.

1834.

На Цетињу почиње са радом прва основна школа за тридесетак ученика, са неком врстом интерната (благодјејање).

~

Проглашава, 18. октобра, свог претходника и стрица за свеца: „На знање ви дајемо, благочестиви народе, како смо 18. овога мјесеца, на Лучиндан, отворили гроб блажено и светопочившега претка мојега и архипастира вашег Петра и, пошто смо отворили гроб, нашли смо цјелокупно и свето тијело доброга и светога архипастира нашега. Зато, благочестиви народе, ми вама радосно и објављујемо о томе срећном догађају, јербо знамо да ћете благодарити свемогућег творца, који ви вашег доброга оца, крепкога пастира цркве и стада Христовог, вашег обранитеља и избавитеља, посла међу вама у светом тијелу, да, како је био у смртном животу готов за вас дати душу и тијело, тако да му се молимо да он и сада, како светитељ и угодник Божји, буде молитвеник свемогућем Богу за нас како за своје синове.“

(Посланица Црногорцима и Брђанима, 18. октобра 1834)

~

Објављује на Цетињу прву збирку песама Пустињак цетински, одштампану у цетињској штампарији. Исте године објављује другу збирку Лијек јарости турске (од свега четири песме: Пјесна за Вида и Мирчету, Ударац на Мартиниће, Вук пријатељ овчи, Нахије). Објављена је, на једном листу, и песма Србин Србима на части захваљује написана 1833. године као додатак Гласу каменштака. Његош је ову песму посветио которским римокатолицима, трговцима Лумбардићима код којих је 1833. боравио и грофовској породици Ивановић са којима га је везивало пријатељство.

1835.

Почетком марта подгорички Турци убијају двадесетак кучких чобана. За освету, у ноћи између 11. и 12. марта једна мала група Црногораца осваја на препад Жабљак од Турака. Жабљак је, међутим, већ 18. марта морао да буде враћен Турцима. „Црногорци кад оно витешки / Жабљак тврди турски похараше, / онда мене старца заробише, / на Цетиње српско донесоше.“ (натпис на топу са Жабљака)

~

Одређује Малу госпојину као дан заседања народне скупштине и службе св. Петра: „На Мали госпојиндан (8. септембра) одредили смо да буде сваке године на Цетињу скупштина народа и служба св. Петра, јер та дан долази и светитеља рођендан.“ (Посланица Црногорцима и Брђанима, 20. јуна 1835)

~

Добија, две године након завладичења, степен архиепископа: „Дошавши прије неколико дана из Бјелопавлића, ђе сам се за неко вријеме бавио по народнијем пословима, које сам хвала Богу с добријем успјехом свршио, имао сам чест наћи овђе височајшу грамату о возведенију мојем на сан архиепископа.“ (писмо Јеремији М. Гагићу, 20. јуна 1835)

1836.

Његош је рукопис Гласа каменштака знатно проширио до дела у десет песама – Свободијаде. Желео је да Свободијаду посвети руском престолонаследнику, па рукопис шаље на увид влади у Петроград, преко руског конзула у Дубровнику. Руска влада је тих година охрабривала Црногорце на мир са околним поданицима турског султана, па - по свему судећи из политичких разлога, Његошев рукопис није никада добио одобрење за посвету. Свободијаду је први пут објавио Љуба Ненадовић у Земуну, тек три године после Његошове смрти. „По жељи мојој посветити 'Свободијаду' имену високому насљедника рускога престола, разумијем

из Вашег писма од прошлога 27. јануара да моје сочиненије иште Министерство иностраних дјел на разглед, да у њему што не буде противно данашњој политици. Ја га шиљем драговољно и све оно што нађе министерство својијем благоразумијем противно политици, нека га избрише, ја сам на све довољан, – само не бих рад био да допадне у руке ономе који не зна силу српскога језика, да му он не буде судица.“ (писмо Јеремији М. Гагићу, 27. фебруара 1836)

~

Почетком августа, око петнаест хиљада војника херцеговачког везира Али-паше Ризванбеговића, предвођених Смаил-агом Ченгићем, изненада напада Грахово, место на херцеговачко-црногорској граници. Граховљанима у помоћ стиже само неколико стотина најближих им Катуњана и надмоћни Турци убијају том приликом око педесет Црногораца међу њима Његошевог рођеног брата Јована (Јока), који тада није имао ни 15 година, као и осам других Петровића. „Што говориш да не знаш је ли то из моје главе било да гвардија и неколико људи од Црне Горе дођу у помоћ Граховљанима и толико твојијех људи побију, ја сам ово мало число људи посла у Грахово као пандуре, а теке су дошли твоја је војска ударила на њих и Грахово попалила, и они су се дужни били бити и били су се колико су могли и толико твојијех људих, што говориш, побили. И мене се међу тијема Црногорцима неколико момчади од моје куће нагнало и ту је двоје погинуло; нијесу имали но по петнаест годинах. Ја веома сажаљивам да нијесам знава твоје намјереније, зашто бих скупио неколико хиљадах Црногораца да те јуначки сретем на своју границу, како су се вазда научили Црногорци.“ (писмо Али-паши Ризванбеговићу, 6. октобра 1832)

~

Ђорђије, Његошев брат од стрица, враћа се из Русије где је служио као официр, и постаје, као сердар цетињски и ријечки, важан Његошев ослонац.

1837.

Увидевши да не може да задржи своја имања око манастира Стањевићи (који је више од сто година био резиденција црногорских владика) и око манастира Маине на аустријској територији, уступа, уговором са бококоторским капетаном Ивачићем, Аустрији имање Маине за 17000 форинти у сребру које је употребљава за опште народне потребе. Маја 1839. потврђује и продају манастира и имања Стањевићи за 17000 форинти. То је било важно за придобијање Аустрије за званично разграничење са Црном Гором (које је завршено 1841) чиме је Црна Гора први пут добила границе према једној суседној држави и тиме била призната као самостална држава. „Истина да ово имање више вриди, али будући да га правителство аустријанско жели имати, тако му га ја за речену цину само за то дајем да би показао моје пријателство према правителству аустријанском.“ (из

Свједочанства о продаји Маина, 5. фебруара 1837)

~

У фебруару креће по други пут у Русију, да би тражио помоћ за Црну Гору и да би се оправдао од клевета својих противника, пре свега бивших црногорских сенатора Ивана Вукотића и Матеја Вучићевића а и чланова породица бившег црногорског гувернадуре Радонића. „Дајемо ви на знање како се мислимо отпрати пут Русије. Тога ради вама објављујемо и заповиједамо да имате сјећет међу собом у мир и у слогу, такођер исто и с народима који с вама граниче који узоће од вас сјећети с миром, а особито с ћесаровијема људима будите у слогу и у мир, зашто је нама познато да они неће вас заћест никаквом смутном работом. За све пак послове и давије с којијех би се могла смутња догодити можете се јавити на Сенат и Гвардију, које ми остављамо да земљом управља.“ (објавленије Црногорцима и Брђанима, 12. новембра 1836) Међутим, због сплеткарења Његошеве опозиције, руски посланик у Бечу одлагао му је издавање пасоша за Русију. Тај боравак у Бечу Његош је искористио за друге послове са аустријском администрацијом, укључујући питање разграничења између Црне Горе и Аустрије. На путу за Петроград, Његош је поново задржан у Пскову и био примљен у Петрограду од стране руског цара тек 24. маја, када се цар уверио да су оптужбе на рачун Његоша потпуно неосноване. Позитивној промени руског расположења највише је допринео руски конзул у Дубровнику Јеремија Гагић, који је знао да је Његошева владавина правична и поштена, иако понекад строга. Тако су се замерке Његошеве опозиције свеле на његов приватни живот - да се влада као световњак и да се више бави ловом и песништвом него владарским и владичанским пословима, као и да често одлази у Боку, где се удвара дамама и игра карте. „Неки су ме совјетовали да очи на женски пол не окрећем, а човјек не може и са самртнога одра да очи не баци на красно створеније.“ (писмо Петру Маринковићу, 10. августа 1850) Руси су прешли преко тих оптужби и не само да је Његош одбацио нападе противника, него је успео и да издејствује повећање годишње помоћи Русије са једне на девет хиљада червоњеца у злату; ту помоћ користиће за куповину хране, финансирање државне администрације, као и изградњу зграда, путева, млинова, школа.

~

Из Петрограда ка Црној Гори креће 31. маја. Након овога, Његош више није морао да се бори против претензија на власт и напада Радонића, Вукотића и њихових присталица. „У вријеме мог бављења у Русији разумио сам да су ме моји непријатељи најцрњејшима бојама описивали пред министарством руским, тужећи се на мене од имена цијелога народа, а ово је и Вама познато. Ја сам истинито увјерен био, као што се нијесам ни преварио, да народ није имао ништа противу мене тужити се, јер сам знао лијепо расположење народа к мени и сумњао сам да ту мора бити и неко са стране, зато сам се и старао дознати откуд је тај зли извор истекао и најпослије успио узнати да је то био Иван Вукотић (Ивановић), који је својијема писмима учио неке недобромислеће како ће писати противу мене

двору рускоме. Ови неблагомислећи, а није их више било него четворица у све, заслуживши још прије тога праведну казан од мене, лако су се за њим повели и саблазнили.“ (писмо Јеремији Гагићу, 8. мај 1839)

~

У Бечу купује 1. јула Карађорђеву сабљу којој је посветио стихове Сабљи бесмртнога вожда (књаза) Карађорђија, објављене у Голубици 1840. године. „Оружје свештено, вјенчано са славом,/с каквијем восторгом тебе данас виђу,/каква ли ми чувства душу потресују!/Плачући те славим, с уздисањем гледам/кад ми на ум дођу твоја дјела страшна –/кад си у рукама вожда и витеза/кроз полкове густе тирана људскога/сијевала страшно и крвљу се мила,/подижући Српство, круну му иштући.“ (из песме Сабљи бесмртнога вожда (књаза) Карађорђија)

1838.

Херцеговачко Грахово одметнуло се од турске власти и пришло Црној Гори. То питање је годинама оптерећивало односе са херцеговачким Турцима и Његош је успевао да одложи његово решавање за боља времена. Тиме је припремљено формално присаједињење Грахова Црној Гори за време кнеза Данила. „Што се тиче Грахова, за које сте ми у Вашем поштом писму од 31. маја [...] ов. г. за № 62 изволили писати да се тамо говори да су Црногорци њим завладали и да се Турци купе у Херцеговини да ослободе Грахово и ишћерају Црногорце из своји предјела, чест имам саопштити Вам да Грахово нити је данас турско, нити је од преко сто година њихово било него црногорско.“ (писмо Јеремији Гагићу, 3. јуна 1838) „Племе Грахово откако је населио га мој праћед и никшички капетан, оно је стајало вазда на један начин, то јест Турцима је поштено плаћало за земље које је држало унутра у турској земљи, а Црногорци су им вазда судили.“ (писмо Веџихи Мехмед-паши, 16 јуна 1838)

~

Државна администрација имала је трошкове и заведен је порез, чиме су постављени темељи државног финансијског система. Његош је у годинама које су следиле имао много проблема и трпео многе увреде због наплаћивања пореза („харача“, како су га злурадо звали неки Црногорци). Настале су 1839. и 1840. чак и две буне због наплаћивања пореза. Често је морао лично да одлази у народ да га умирује и убеђује у неопходност плаћања пореза. „Ви знате и сами што значи кад правитељство на установљено време не даје жаловање својима чиновницима: народ обично, ако и не ропта, он пада у сумњу о темељном суштествованију свога правитељства, па и сами чиновници почињу дремати у својој дужности, а то већ смета скором напретку народног благостојанија о коме се правитељство стара.“ (писмо Јеремији Гагићу, 18.

јануара 1838)

~

Од почетка године до јуна, на Цетињу борави Антид Жом који Његоша подучава француски језик. „Ви знате колико ми је мило да научим италијански и француски језик, а сад ми се та прилика показала. Ту у Котору налази се г-н Жом, кога сам још у Тријесту идући овамо из Русије познавао и од њега неколике лекције примио, а сад исти г-н Жом иде за Скадар и даље. Ја би рад да он овамо дође к мени на неко вријеме да би се штогод ползовао његовима лекцијама...“ (писмо Фридриху Орешковићу, 24. децембра 1837)

~

Током пролећа и лета, у близини старог манастира на Цетињу, подигнут је нови, опремљен дворач са двадесет пет одељења, са високим зидом и кулама, који је касније назван Биљарда, по билијарском столу који је 1839. донет за једну од сала. У једном његовом делу биле су просторије за Сенат, у другом је становао владика, а у приземљу су становали перјаници. Дворац је био луксузно и модерно опремљен, али су његове просторије биле влажне. Његош, оптерећен многим бригаама и пословима, већ средином године жалио се да га „поболијева нога“, а неколико година касније патио је од реуматизма. „Од некога времена поболијева ме нога, па бојећи се какви рђави посљедствија, чест имам обратити се к Вама с молбом да бисте ми учинили љубов и послали овамо вашег окружног доктора, разумије се, ако му његова дјела дозволе и ако соизволи доћи да се с њим посовјетујем о овој ствари.“ (писмо Габријелу Ивачићу, 3. јуна 1838)

~

Посећује га, 19. и 20. маја, саксонски краљ Фридрих Август II, који је дошао у Црну Гору ради ботаничких истраживања. „Пре неколико дана, т. ј. 19. овога мјесеца, имали смо чест дочекати на Цетињу високога госта њ. в. краља саксонскога, који је сјутридан пут Будве пошао, подаривши ми за знак воспоминанија брилијантови прстен с вензловим именом његовим.“ (писмо Јеремији Гагићу, 26. маја 1838)

~

У јулу долази до сукоба на Паштровској гори између 4000 аустријских војника и 500 пограничних црногораца из Црмничке нахије у којој су Црногорци успели да потисну Аустријанце. Након тога, 25. августа Аустрија је склопила мир са Црном Гором и тиме индиректно признала њену независност. Око два месеца након тога, Његош је закључио мир и са босанским везиром и херцеговачким пашом, чиме су и турске власти по први пут индиректно признале независност Црне Горе. У годинама које су следиле, Његош је био у добрим односима са херцеговачким пашом, побратимом Али-пашом Ризванеговићем, док му је скадарски паша био „велики крвник“.

1839.

Док Његош са скадарским везиром ради на склапању мира, скадарски Турци почетком јуна на Црну Гору врше неколико напада, који бивају одбијени. „Може бити да ће нас Турци опет напасти, али се надам у Бога и црногорску храброст да неће побједити. Ми према њима одиста нећемо водити нападачки рат, али одбрамбени морамо и од невоље се бранити до посљедње капи крви од свакога ко нас нападне.“ (писмо Д. П. Татишчеву, 12. јуна 1839)

1840.

Новица Церовић са неколико дробњачких главара одлучује да убије Смаил-агу Ченгића. По Његошевој препоруци, њима своју помоћ пружају Морачани и неки ускоци и Смаил-ага Ченгић бива убијен у Дробњаку, на Мљетичку, 23. септембра. Његош убиство Смаил-аге дочекује и као личну освету за убиство свог брата Јована, четири године раније. Убиство Смаил-аге учврстило је присаједињење дробњачког племена Црној Гори, као првог херцеговачког племена које у ушло у њен састав. „Гласовити злочинац Смаил-ага Ченгић, муселим гатачки, пљеваљски, колашински и дробњачки, готово сваке године су по неколике хиљаде људи нападао је на наше границе. Он је и овије дана такођер разапео био свој чадор близу наше границе три сахата и почео био купити војску да удари на наше племе Морачу. Наши пак његово зло намјереније приђе сазнали, скупи их се од три до четир стотине и ударе му једно јутро, тј. 23. прош. септ. зором на чадор, те га истога ту посијеку и јошт четиридесет њему подобније зликоваца, међу којијема десетак намјерило се и од оније босанскије бунтовника против Већи-паше.“ (писмо Јеремији Гагићу, 4. октобра 1840). „За знак мојега пријатељства и одличнога уваженија к Вашој особи пошилем Вам на дар једнога од мојих хатова који се назива Гавран. Ово је хат био онога у свој Босни и Албанији турскога у садашње вријеме најславнијега витеза Смаил-аге Ченгића, па кад су овога Црногорци прије 2 године дана посјекли, узет му је хат искрај његова шатора.“ (писмо Ј. А. Турском, 23. јуна 1843)

~

Ангажује себи учитеља немачког језика.

~

Одликује Александра Карађорђевића војводским чином. „Нека је познато и знано да смо ми Александра Црног, сина бившег српског врховног вожда Ђорђа Петровића Црног, који проистиче од старих књажева наше области Васојевића, признали свијетлим књазом и патриотом нашим по поријеклу. Нарочито цијенећи заслуге његова оца, који је својом храброшћу ослободио од турског јарма наше једноплеменике, сматрали смо за праведно и достојно да се одликује и одликујемо горепоменутог књаза Александра Црног војводским чином.“ (писмо Александру Карађорђевићу, 21. децембра 1840)

1841.

Од Јохана Турског, заменика аустријског гувернера Далмације, добија на поклон микроскоп. „Имао сам чест примити од Ваше стране послани ми микроскоп. Овај чудесни инструмент заслужује свакојега вниманија: чрез њега људске очи јасније виде природу и човека, у велико восхишченије доводе твари великога створитеља, који је како у великијема својијема дјелима тако и у најситнијема животнијема своје совершенство показао.“ (писмо Ј. А. Турском, 21. јула 1841)

1842.

Одеско друштво љубитеља историје и старине бира га за свог члана 20. јануара, а Друштво србске словесности у Београду за свог почасног члана 11. јуна.

~

Месеца марта Едоардо Грије је на Цетињу уручује Његошу брилијантни крст, дар аустријског цара у вредности од хиљаду златних дуката, као признање за сарадњу на уређењу границе између Црне Горе и аустријског бококоторског округа, завршеном годину дана раније. Истим поводом Његоша одликује руски цар Николај орденом св. Ане првог степена.

~

Преминуо је Његошев синовац и потенцијални наследник, Павле (Павел). Једна Његошева песма говори о тој висти и о његовом синовцу. „Примио сам Ваше почтено писмо од 15а августа, које ми је жалосну вијест донијело да се мој млади синовац, императорски паж Павел Петровић Његош, јошт 20а маја ове године преставио. Овај тужни глас мене је сасвим поразио. Па како и не би кад оно што сам имао најдраже на свијету, то сам изгубио, јер с њим је сарањена јединствена надежда његове куће, његовог стрица, а и самога отечества.“ (писмо Јеремији Гагићу, 21. августа 1842) „Ти си сада ангел код престола божјег/али сјајна зв'језда у небесну кругу,/но у душу моју храм си мрачни дига/у ком ће се вјечно лик твој сахранити,/ка пред огледалом мрачним и сломјеним/кад жалосно дуби цвијет увехнути.“ (Из песме Плач или жалосни спомен на смрт мојега десетољетног синовца Павла Петровића Његоша, пажа его Величества Императора Николаја I-го)

~

Уз посредовање турског комесара Селим-бега и руског конзула Јеремије Гагића, Његош долази у Дубровник и ту 12. септембра потписује са Али-пашом Ризванбеговићем уговор у осам тачака о престанку непријатељстава са херцеговачким Турцима. „Послијед дугога зла и крвопролића, које је било међу нама и Турцима херцеговачкијема, ја и Али-паша, везир херцеговачки, састадосмо

се у Дубровнику, око свашта се лијепо разговорисмо и међу собом мир и јако пријатељство утврдисмо.“ (Посланица Црногорцима и Брђанима, септембра 1842)

1843.

Крајем јула изасланици Али-паше Ризванбеговића имају намеру да убију Његоша на састанку у Острогу. Сазнавши то, Његош одбија да их прими, а када за то сазнају и други Црногорци, убијају неколико тих изасланика, док неке спасава сам Његош. „Ми смо у рат са свијема Турцима околно нас, како готово свагда што смо. Они су вазда сложни на наше зло, и Бошњаци и Арбанаси. Веома ми је за чудо, господине, да би многи људи радији да су Турци и ови пут, како много пута, преварили Црногорце, него ли е су Црногорци својијема варалицама зајам вратили. Чудо ми је да људи кажу да су Црногорци противу права народнијех сада поступили, а нико не каже да је Али-паша противу права народнијех поступио када моје посланике похвата, три на колац наби, а три [и]по године у синџир држа, и за друге многе невјере које је учинио мојијема крајинама, а и сада да су преварили мене и моје Црногорце, за то не би нико ни ријечи рекао, но би све ћутањем прошло, како што је пролазило и ово до данас што је нама чинио. У нас је обичај, који се у ови народ у закон обратио: којом мјером ко нама зајми, оном истом да му зајам повратимо. Да нијесмо зло са злом предусретали, давно би се на ову гору турска џамија поперила и ова шака Славјана своје име изгубила. – Истина да је мучно водити рат 100.000 народа црногорскога са 2 милиона Бошњака и Арбанаса, а особито у данашње вријеме када им правитељство цариградско сваку нужну помоћ у изобилију противу нас даје. Може бити да ће казати ко да ово овако није, али ја најбоље знам који сваки дан то очима виђу.“ (писмо Јеремији Гагићу, 12. августа 1843)

~

Средином септембра на Грахову долази до неколико сукоба између Црногораца и херцеговачких Турака.

~

Дванаест хиљада турских војника под вођством скадарског везира Осман-паша Скопљака 16. и 17. септембра, заузима острва Врањину и Лесендро у Скадарском језеру и тиме наноси Црногорцима велику штету у трговини и риболову. „Седамнаести истога мјесеца опалише Турци село Врањину, у којему је било око 30 до 40 кућа, куће све до темеља разуре. Нашијех буде око 60 људи мртви и рањени и ухваћени на Лесендро и на Врањину. Турака је и више три пута толико било мртви и рањени, али све исто Турци осташе побједитељи на овоме маломе острву.“ (писмо Јеремији Гагићу, 24. октобра 1843) Његош је касније неколико пута покушавао да их поврати, али без успеха. „[...] ми смо наперили два топа, те тучемо укрјепленија која су Турци на поменутом острву начинили, но будући да су наши топови стари

и рђави, а к томе ни зрна не имајући доста, па и што их је нису од калибра, зато и не можемо имати жељенога успјеха, али при свем том барем узнемирујемо непријатеље, па и штете им понешто чинимо. Да ми којом срећом имамо неколико бродића с топовима, те би Турци давно чистац с Лесендра [...]“ (писмо Јеремији Гагићу, 19. новембра 1843) Стална Његошева брига да поврати изгубљена острва, оставила је у народу изреку „изгоре као Владика за Лесендром“. „С особитим удовољствијем имао сам чест получити Ваш високопочитајем лист од 21. (9) маја, којим сте благоволили увједомити ме да се већ предузела дипломатическа радња да Турци острове Врањину и Лесендро, прошле године од нас пријеваром узете, очисте. Ја почитујем себи за дужност принети моју најчувствитељнију благодарност правитељству аустријском у то што оно великодушно узима учестије у судбу овога народа и стара се водворити мир и срећу у ове крајеве.“ (писмо Ј. А. Турском, 18. маја 1844)

1844.

Креће из Котора ка Трсту 2. јануара. У Трсту пише песме Три дана у Тријесту и Мисао (песма Три дана у Тријесту штампана је у Бечу, у штампарији Јерменског манастира, а на италијански ју је превео и објавио у Трсту 1844. песник Франческо дал Онгаро). Ка Бечу креће 11. јануара и тамо тражи посредовање Русије и Аустрије у спору око заузетих острва Врањина и Лесендро. Поред тога, тражи укидање царина на робу коју су Црногорци продавали на пазару у Котору. „Дајем ти на знање како [сам] за неке своје послове ову годину био до Беча, и тамо сам добио наредбу да са свакијем у миру сједим; ако [би] ме ко и напануо, да за то оружјем никакве освете не чиним. Такођер се исто надам да си и ти наредбу добио или ћеш је скоријем временом добити да ове наше крајеве смиримо. Него утолико, ако ти није досада заповјед дошла, нареди и ти са своје стране, како што сам и ја с моје, да се зла по границама не догађају, а за ово око шта се не можемо погодити, како рекну старији онако ће и бити.“ (писмо Осман-Паши Скопљаку, 6. априла 1844). „Што се тиче сваке друге трговине које се може наћи на црногорске пазаре, аустријским је поданицима слободно ходити и куповати без никакве дације и без никаква питања куда и зашто иду, као и у своју кућу. Вама је ово све добро познато, а мени је исто тако познато биједно црногорско трговање на пазару которскоме, које је свакога дана све горе и даже ево неколико времена докажују ми да им је Котор сасвијем затворен као непријатељима аустријским, премда они нити су кад били непријатељи аустријски нити ће бити.“ (писмо Едоарду Гријеу, 5. маја 1846). Креће из Беча 3. марта и затим проводи двадесетак дана у Трсту и Венецији обилазећи знаменитости. Са пута се враћа 28. марта и бива свечано дочекан на Цетињу.

~

Спушта се у Котор 28. августа, а затим прелази у Прчањ у Боки Которској, где га један кадет из Котора учи да плива. „Јошт те чека љубимац Авроре/ на бријегу

тихога канала;/ заборављен судбом и људима,/ но утјешен у мрачној пустињи/
са зракама свога створитеља/ те призире људе и судбину/ како једно лажно
сновидјење, –/ ја те чекам, чекам с нестрпјењем/ да се прострем у морску пучину,/
да полетим мало физически,/ ка што летим ваздухом морално.“ (из песме Љетње
купање на Перчању) На Цетиње се враћа 7. септембра.

~

У пролеће у Црну Гору, измучену сушом и глађу, стиже жито, делом поклоњено
од Русије. „Међер си ти заборавио кршно наше стање и положеније теке иштеш
новаца на зајам онђе ће их никада било није и ће им се суше и празне горе, и кад
их се штогод добије, не дају ни обратити.“ (писмо Сими Милутиновићу, 10. јула
1845). Руску помоћ прате и сумње како се она троши. Руски конзул у Дубровнику,
Јеремија Гагић, добија од надређених задатак да мотри на то да ли Његош троши
новац само на куповину жита и он о томе „секретно“ обавештава Његоша 18.
децембра 1845. „Чудо ми је откуд је толика сумња код министарства да ја на што
друго не трошим паре које су дате на поупку жита и заведеније магазина. Никада
ја злоупотребљеније нећу учинити од великодушија мојега високога покровитеља,
нити ћу се ја никада пред њим двострук показати. Моја ће истина у чистоти и
невиности пред обожајемим монархом свагда се показати.“ (писмо Јеремији Гагићу,
10. фебруара 1846)

1845.

Завршава рад на Огледалу српском. „По од дужега времена дао сам купити по Црној
Гори наше народне пјесне и већ их добро число имам у рукопису, којима сам додао
и од печатаних оне о Карађорђију. Ја сам намјеравао ове пјесне дати печатати у
Лајпцигу, гдје би по мојој жељи могле изићи у великољепном изданију; но почем
сад тамо полази г-н Вуковић, вручитељ овога писма, а знајући пак да тамошња
типографија превасходи све остале у којима се што досад српскога печатало и да
има добре коректоре, па зато и шиљем исте пјесне у рукопису Вама, учтиво молећи
Вас да бисте изволили дати их печатати у 8° великом на велин папиру и украсити
их образом бесмртног Карађорђија.“ (писмо Василију Берару, 12. априла 1845)

~

Половином године тражи помоћ једног стручњака из Дубровника како би га обучио
за коришћење дагеротипа (тј. фотографског апарата), купљеног нешто раније. „Ја
се надам у Ваше дружеско расположење к мене да ћу Вам наскоро захвалити и
на дагеротипца. За љубав коју ми показујете, немам Вам су чим повратити нако
празном захвалом. Да изволите наредити да и ја Вас што послужим, су чим ће Ве
послужити један човјек који је на крају образованог мира и који се очама пред
вратима едемскијема, мученик два противна урагана, азијатскога и европејскога,
т. јест ураганима просвјештенија и глупости?“ (писмо Јеремији Гагићу, 8. октобра

1845)

~

СТИЖЕ у Котор 11. јула, а четири дана касније у Пераст на летовање. На Цетиње се враћа након десетак дана.

~

У пролеће завршава писање Луче микрокозма, религиозно-филозофског пева о настанку света. Књигу је Његош посветио свом некадашњем учитељу, Сими Милутиновићу. Луча микрокозма штампана је у Београду исте године. „Кад Луча буде напечатана, пошљи ми од ње 100 егземплара и упути их у Тријест al sig Michele Vucetich, negoziante, објавивши јошт ту да књиге иду у Црну Гору in transito, те ће ми тако доћи поуздано. А с осталијема егземпларима чини што хоћеш: на част ти их.“ (писмо Сими Милутиновићу, 23. децембра 1845)

~

Половином године, Његош (вероватно једини пут) посећује полуострво Превлаку у бокоцотроском заливу и тамо цркву Св. Тројице (саграђене 1833. на темељима старе цркве Светог Архангела Михаила). Тестаментом из 1846, удовица грофа Илије Властелиновића, грофица Екатарина Превлаку оставља Његошу. Наредбом аустријских власти из 1846. забрањено је црногорским држављанима да поседују некретнине на аустријској територији која је, по разграничењу, сезала до средине ловћенских серпентина.

~

Лечи се од реуматизма. Даје да се на Ловћену, на „Капи“, сагради скромна црква у којој ће бити сахрањен.

1846.

Завршава писање Горског вијенца, еп о обрачуну Црногораца са потурчењацима са краја XVII века. По неким историјским анализама тај обрачун није се никада догодио.

Креће у Трст 20. септембра да купи жито за Црну Гору, а затим у Беч, где је, последњих дана те и првих дана наредне године, одштампан Горски вијенац. Није одобрена његова посета Петрограду и руском цару (и током које је планирао да тражи од руског цара помоћ у повраћају острва Врањина и Лесендро), са образложењем да је потребно Његошево присуство у Црној Гори.

1847.

Објављује, 12. јануара, у Србском народном листу, Поздрав роду из Беча 1847. год. (На ново лето). У Бечу борави до марта 1847, одакле се преко Трста и Венеције враћа у Црну Гору. Пише Лажног цара Шћепана Малог, углавном на основу архивске

грађе из Венеције. Рукопис је штампан 1851. у Загребу, а објављен у Трсту. На корицама књиге, као место издања писало је Југославија. „Због важности догађајах и због чудноватости Шћепанове ја сам жељео штогод о њему написати. И, доиста, да случајем не пођох у Млетке у почетку 1847. године, не хтијох ништа вјернога о њему своме роду објелоданити. Али у Млетке када дођох, потрудим се и којекако улезем у огромну архиву бивше старе републике млетачке. Господин Томазео усрдно прискочи, и би ми на руку; чувара од архиве, старога маркиза Солари, готово слободном и веселом горском поезијом и причањем замађијам, те ми добри старац почне по мојој ћуди играти; пет шест ваљатијех писарчићах три читаве недјеље по свима угловима од архиве копаше, и што год се могло наћ о чудноватом Шћепану и о другијем стварима односећи се Југословенства све исписаше.“ (из Предговора књиге Лажни Цар Шћепан Мали)

~

Установљава медаљу за храброст, „Медаљу Обилића“, највеће црногорско ратно одликовање. Сребрна медаља за храброст установљена је 1841. године. Пре тога, Црногорци су медаље добијали једино од руског цара; Аустрија је то ометала, што је подстакло Његоша да установи црногорску медаљу. „Ово је лик Обилића, лик највећег јунака који се досад на земљи појавио. Каквим се знаком могу толико дичити српски родољупци-витезови колико овим? Он је јединствена бојна награда твоје собраће у соколовом гнијезду.“ (писмо Ђорђу Стратимировићу, 8. новембра 1848)

~

У првој половини године, изазвана великом глађу, избија буна у пограничној Црмничкој нахији, коју је помогао скадарски паша муницијом, храном, али и својом војском од три до четири хиљаде људи. Побуна у корену бива угушена у крви (о тим борбама Његош је певао песму Кула Ђуришића). Након повратка из Беча, Његош осуђује на стрељање неколико вођа побуне. Ова буна и тежина одлука које је требало донети, учиниле су да Његош помишља да заувек напусти Црну Гору. И након ове буне, интриге скадарског паше остаће, поред глади, највећа Његошева брига. „Сутрадан пошто сам ја изишао из парохода, сирјеч 26. прошастога марта, премамљени митом, а највише житом и хљебом на ову гладну годину, неколика села црногорска од Нахије црничке објаве се непријатељи својему правитељству. Паша скадарски, који је о томе и радио, одма пошље међу њих на помоћ им око 3-4000 војника, хљеба доста и џебане. Ради тога буде принуђен Сенат отпавити 2000 Црногораца, предвођенијех мојијем братучедом Георгијем, сердаром ријечкијем, сердаром цетињскијем, и тако ове 2000 Црногораца ударе на прво од побуњених села, у којему је била војска турска и џебана, и последијед упорнога боја опале неколико кућах у селу Бољевиће и Турке изаждену. С наше стране било мртвијех 19, а рањенијех око 20 људи, међу којијема је и мој братучед малу рану добио од зрна од кумпаре, а с турске стране околo 60 мртвијех и рањенијех кажу да је пало. Црногорци у овој боју похватили су били и неколико живијех, но, бивши све

христјани, даду им свободу.“ (писмо Јеремији Гагићу, 6. априла 1847)

~

У октобру, после неколико година мира, око 8000 херцеговачких Турака напада Црну Гору, али овај напад бива брзо одбијен. О томе је Његош спевао песму Чардак Алексића. „Дошло ми је твоје писмо од 17. фебра[ра] о. г., у којему неке ствари смијешно напомињеш. Прво што кажеш да оперемо своја срца па да учинимо сваки лијепи начин и слогу на наше границе, моје је срце за људе свагда чисто и опрато, а с нељудима принуђен је човјек да се нељудски влада, јер иначе не може и да би хтио. Што се хвалиш да имаш код мене пријатеље који ти доказују моје намјереније, добро кад их имаш, мени их не казуј да од мене не пострадају. Ову и другу овакву ствар ти можеш казати онијема који свијет проз чибук гледаше, не мени. Моје је намјереније јавно и чисто; кога је како ваља, онако са мном у сусједству и да живује.“ (писмо Осман-Паши Скопљаку, 5. октобра 1847)

1848.

Током револуције у Аустрији, у Венецији је проглашена обнова Млетачке републике, која је до краја осамнаестог века била извор тешких проблема Црној Гори. Мађарска претендује на проширење своје територије, чиме би се у њеном саставу нашло скоро четири милиона Срба и Хрвата, без права на аутономију и сопствени језик. Мађарска војска напада Сремске Карловце, седиште Срба у Угарској, чиме почиње српско-мађарски рат. Његош нуди хрватском бану Јосипу Јелачићу, а на другој страни и руској војсци у рату са Мађарима, војну помоћ од неколико хиљада људи. Његош одвраћа Црногорце од упада у Боку, као и становнике Боке од побуне против аустријске власти, како их Млетачка република не би одвојила од општег јужнословенског покрета. У исто време почињу и побуне локалних турских владара против централне султанове власти. Његош прихвата Гарашанинову политику: против је револуције у Аустрији, а за револуцију у Турској. „Ја ви залуду пишем, залуду заповиједи шиљем да зла и погана ђела не чините поданицима ћесарскијема; него видим што се надао нијесам, да за моје заповиједи главе не обрћете. Ако радите ту буну противу ћесара, ћесар је велик: за њу чути или не чути; ако ли је радите за инат мој, то сами своју кућу разурате. Које било да било, добро је да ве познам какви сте ми. Као сваком што сам писао и заповиједи шиља, тако ви и сада залуду пишем. Устајте на ноге сваки ако ме чут хоћете и не дајте на границу његушку да се догоди никакво злочинство у Боку. Нећете ли ме послушати, а ви се разберите што учинисте, да мени образ нагрдисте, међусобни суд разуристе и себе у ништа бачисте.“ (писмо Његушима, 16. марта 1848) „Прво, молимо вас, како нашу браћу, да сва друга намјеренија и позиве одбаците на страну, а да будете срцем и душом привржени својој народности и сасвијем вјерни и послушни Јелачићу, свому јединоплеменому бану од троједине краљевине, који је под круном ћесарском. Друго, ако пак, сачувај Боже, покажете се невјерни својему бану и примите се

туђина, а своје добро одбаците, знадите чисто, ми ћемо постати ваши заклето непријатељи, с нама ће се многи ваљасте јунак од та два окружија здружити, и крв ће се издајническа немилице пролити и куће издајническе у пепео разасути. Ви знате да се ми не умијемо шалити, но пазите добро што ћете радити.“ (писмо Бокељима и Дубровчанима, 20. маја 1848)

~

Почиње да развија планове о ослобођењу околних територија од турске власти. Његови поверљиви људи обилазе крајеве од Неретве на западу, до Вишеграда на северу и Пећи на истоку. Његош преговара са околним турским владарима побуњеним против централне султанове власти. Средином априла код Његоша долази Матија Бан, поверљиви изасланик Александра Карађорђевића и српске владе, чији је план био ослобођење Српства и стварање Југославије, заједничке државе Срба, Хрвата и Бугара, у којој би Његош био духовни поглавар у Пећи, а српски кнез световни поглавар у Призрену. Бан овај план излаже Његошу и доноси му, као финансијску подршку, 1000 дуката. Његош прихвата план, али сматра да најпре треба ослободити и ујединити оне најугроженије - Србе под турском влашћу. Планови укључују обезбеђивање црногорских граница, а затим излазак око седам хиљада црногорских ратника на околне територије. Штампарија је са Цетиња требало да буде пренета у Дубровник, где би Матија Бан издавао један политички лист. „Ако је игђе икога, нас ево. Ако ли нема никога, ја не могу ништа до стићети се што сам вам брат. Сад али икад, никад ако не сад.“ (писмо Илији Гарашанину, 2. маја 1848)

~

Крајем 1848. године, Његош увиђа да се ти планови и његове жеље не остварују. „Ја видим страшне погрешке. Мени се чини да се од правога циља далеко одступило. Боже дај да се варам. Ако се сада сагријеш, дуго ћемо тај гријех кајати.“ (писмо Станку Вразу, 20. октобра 1848.

1849.

Одлучује да учи турски и грчки језик и трага за потребним књигама. У то време, говори и пише на руском и француском језику, а служи се италијанским и немачким.

~

У другој половини године, жали се да га је „кашаљ споао“. Тада се појављују први знаци туберкулозе код Његоша: кашаљ и слабљење. Од тада, његово здравље добро је само у кратким периодима. Пати од „запуштене назебе, кашља, кијавице и реуматизма“.

1850.

Почетком пролећа бива обустављен план побуне хришћана у Херцеговини, Босни, Албанији, коју би предводила Црна Гора а помагала Србија. О тренутку када је ту одлуку власти у Србији саопштио Његошу, Матија Бан је записао: „Вратим се у Далмацију рањеним срцем, па отидем Владици. И за њега је та вијест била као гром. Гледао ме најприје укочено, па се спустио у наслоњачу и покрио лице рукама, па срдит устао и хитно корачајући по биљардној сали говорио све што му је на уста долазило. Наједанпут стаде преда ме и рече ми одрешито: 'Знаш ли шта је? Херцеговина, Босна и Црна Гора с Албанијом у нашој су руци, сад их већ можемо запалити кад год хоћемо; бацимо ватру, па Србија, хтјела не хтјела, мора за нама поћи.... За дипломатске [проблеме] не марим, а војничких се не бојим чим сам у споразумљу од албанске стране са Биб Додом, а од херцеговачке са везиром Сточевићем. Ту ћемо имати око 30000 пушака, додајте мојих 15000 најмање, а 5000 из Далмације, па располажемо снагом од 50000 људи, и то каквих људи! Помислите што би се с толиком и таквом војском могло учинити, још сви хришћани чекају на наш миг, па и они да устану!“ Матија Бан ипак успева да убеди Његоша да би, без помоћи Србије у оружју и средствима, рат био унапред изгубљен. Његош је разочаран неспремношћу јужнословенских народа да се боре за слободу и уједињење и што није „неки напредак у цијеломе народу нашем видио“. „Српске ствари, колико су назадне у нашем веку, није чудо е ме је готово уморила ова крвава и бурна катедра на којој сам се попео ево 20 година. Сваки је смртан и мора умријети. Мени ни с чега сада жао не би било до што нијесам неки напредак у цијеломе народу нашем видио и што ми се није дало да на неки начин основу утврдим внутренему управленију црногорском, те се бојим е би се после мене све оне несреће повратиле у Црној Гори које су пријед мене биле, те би остао у вечну невољу овај народац мали, необразован, но војинствени и силни духом и срцем.“ (писмо Илији Гарашанину, 5. јула 1850) Поверенику из Србије, Матији Бану, рекао је 1851: „Сјети ме се гдјекод кад ме већ не буде и нека потомство бар дозна за наше намере, кад му дјела не могах оставити“.

~

Силази у Котор ради блаже климе 23. марта, три дана касније прелази у Прчањ. „Самообмана је убитачна и за људе и за народе. Кому подноси, нека јој се подаје, али ја прославивши тридесет више осам Божића и пребацивши преко главе мнозину ада, не могу се и не хоћу обмањивати. Ја злу свакојем гледам право у очи.“ (писмо Стевану Книћанину, 20. јануара 1850). Увиђајући да му је здравље све лошије, 20. маја, током боравка у Прчњу, пише свој тестамент. „За насљедника мојега остављам Данила, Станкова сина а мојега синовца. Њему остављам владичество како је од старине узакоњено у Црну Гору. ИстOME Данилу свеколико моје и движимо и недвижимо што имам у Црну Гору остављам, а препоручујем мојему брату Перу да Данила у свачему како својега сина наставља доклен се Данил учини

способан народом управљати.“ (из *Тестамент*). Тестамент даје на чување Јеремији Гагићу, руском конзулу у Дубровнику, свом дугогодишњем пријатељу и заштитнику. „Изволите примити овај мој тастамен. Ће му је сигурније, откуд би вјерније не отолен изишао, него у консулат мојега високога покровитеља и код Вас мојега пријатеља? Ако се догоди да ја умрем, молим да копије од истога пошљете у Црну Гору и Вашему началству. Ако ли ја оздравим, а Ви ћете ми га изволити послати кад га заиштем овако запечатана.“ (писмо Јеремији Гагићу, 27. маја 1850)

~

Из Прчња креће 27. маја ка Дубровнику и даље ка Венецији. Након тога, борави кратко у Падови, одакле се, преко Трста, враћа 23. јуна у Црну Гору, уверен да ће ускоро умрети. „У мојој болести ја сам и о смрти помишљао, него ова мисао нимало мени шкодила није, но шта више зраке су ми душевне лакше кроз тијело проницале, како сунчане зраке кроз танке и раздробљене облаке што лакше проничу. Моја је идеја међу небесима и гробницом смјело лећела, и ја сам смрт овако разумјео: или је тихи, вјечни сан који сам боравио пређе рођења или лако путовање из свијета у свијет и причисљење бесмртноме лику и вјечито блаженство. Ја се ада нимало бојао нијесам, јербо у мени адска душа није, и ја Бога не представљам као Нерона и Мухамеда II, но га представљам, по његовом величеству, за духа превеличественога, премилостивога својима тварима.“ (писмо Петру Маринковићу, 10. августа 1850)

~

Половином године, на Његушима га самоуки брат лечи народним лековима, медом, маслом, млеком и кајмаком и Његошу се стање накратко поправља. „Ја сам веома слаб био и због исте слабости био сам до Италије, али нити ме је помогла промјена ваздуха нити љекари, јербо сам од дана до дана све гори бивао, тако да сам после изнемогао био, и тако по нужди и савјетима после мјесец дана повратим се у родни ваздух којему сам привикао, дако се мало поокрепим да се могу у страниј земљи лечити. Откад сам дошао на Цетиње, побоље ми је, али сам јошт доста слаб.“ (писмо Илији Гарашанину, 5. јула 1850)

~

Крајем године поново одлази у Беч и Италију ради лечења. „Ја још од прсах страдам и због тога сам зимус принуђен био оставити наш строги климат и презимовати у италијанском благом климату. Ово су ме сви лекари саветовали.“ (писмо Илији Гарашанину из Трста, 11. новембар, 1850). Почетком новембра борави у Дубровнику, проводи неколико дана у Трсту а затим одлази у Беч. Ту, у штампарији Јерменског манастира, штампа песме Кула Ђуришића и Чардак Алексића. Након Беча, борави у Трсту, Венецији, Милану, Ђенови и Риму. „Већ сам казао да сам на главном конавлу. Овај је конавао у Млеткама то што је у Петрограду Невска улица. [...] Можете ми вјеровати да ме ова дивна квартијера готово напола мање стоји него ли онај погани виган у Бечу код 'Римскога императора'. Истина је да је љетос за ову исту квартиру неки дука италијански плаћао на дан по

сто франака, али једно су дуке европејски, а друго без отачаства рашћерани Срби.“ (писмо Вуку Стефановићу Караџићу, 25. децембра 1850). Током боравка у Италији разгледа многе културне и историјске знаменитости. „Да, збиља, лијепа Италија. Над њом се благословено, лијепо и благодатно небо шири и смије; у њој је јогунаста природа у својој дивоти, у својој прелести вјечно окруњена и весела: земља класическа, колијевка величија римскога. Ах, Рим, величествени Рим! Те развалине великога Рима. Кад човјек у њему дође, не знаде али га удивленије потпири у више усхићење, али му жалост више душу угаси и опечали над гробницом величија свијетскога.“ (писмо Димитрију Владисављевићу, 31. јануара 1851)

1851.

Почетком године борави углавном у Напуљу и Риму. Посећује и Чивита Векија, Ливорно, Фиренцу, Пизу, Ђенову, Торино, Милано и Венецију. Стиже у Трст 4. маја, а одатле недељу дана касније одлази у Беч и оближње лечилиште Хицинг. У Црну Гору враћа се, преко Трста и Задра, половином августа, без наде да ће бити излечен. Када је, примичући се Котору, са палубе брода угледао врх Ловћена, подигао је капу и рекао „Нећемо се више нигда раставити!“ „Неповољно стање здравља мога принуђује ме поћи одавде сјутра за Котор не бих ли ту или на другом ком мјесту средством љекара нашао себи побољшање...“ (писмо Павлу Решетару од 16. октобра 1851) Умро је од туберкулозе 19. октобра, у 10 сати ујутро, на Цетињу, двадесет једну годину након што је постао владар Црне Горе. У последњим својим часовима рекао је: „Ево ме на ждријелу вјечнога дома... Копајте ме у Ловћен код нове цркве.“

~

Сахрана на Ловћену је одложена, због лошег времена и страховања да би скадарски Турци могли да оскрнавe ловћенску капелу, и Његош је, 21. октобра, привремено сахрањен на Цетињу, у манастиру, у гроб његовог стрица светог Петра. Тек 26. августа 1855. свечано су Његошеви посмртни остаци пренети на Ловћен. Том приликом, послушавши жељу Његошевог оца, кнез Данило нареди да се отвори Његошев ковчег (упркос томе што се по канонима не може откривати тело док не протекне седам година од смрти), надајући се да ће Његошево тело наћи целокупно, као што је било тело Петра I. Међутим, од Његошевог тела беше читава остала само десна рука.

~

Током Првог светског рата, аустријске снаге су из Бококоторског залива бомбардовале капелу на Ловћену. Касније, када је Црна Гора већ била окупирана, окупационе снаге ексхумирале су Његошеве кости и пренеле их на Цетиње у ноћи између 12. и 13. августа 1916. године, са намером да се на месту Његошеве капеле изгради споменик у знак аустријског освајања Ловћена. Та намера ипак

није остварена.

~

Обнављање Његошеве капеле завршено је 10. септембра 1925. и освећена је два дана касније. Све што је остало од старе узидано је у обновљену капелу, истог облика, величине и унутрашњости као стара. Његошеве кости враћене су на Ловћен 21. септембра 1925. (по грегоријанском календару). Ковчег са Његошевим костима у обновљену капелу, заједно са митрополитом црногорско-приморским, епископима и члановима владе, унео је краљ Александар Карађорђевић, унук српског кнеза Александра Карађорђевића и црногорског краља Николе Петровића Његоша.

~

Током Другог светског рата, у априлу 1942, Његошеву капелу оштетила је италијанска војска, али причињена штета није била велика.

~

Послератна црногорска власт донела је 1952. године одлуку да се на месту Његошеве капеле сагради маузолеј према нацртима вајара Ивана Мештровића. Планови за измештање капеле и изградњу маузолеја настављени су и после Мештровићеве смрти 1962. Упркос гласовима који су говорили да треба поштовати Његошев завет (да буде сахрањен у црквици коју је подигао), ловћенска капела је порушена до темеља крајем шездесетих година и од 1974. на њеном месту стоји маузолеј.

Његош (Анастас Јовановић,
литографија)

„Ја сам за границом просвештенога свијета. На мом узаном поднебљу свагда се ломе тирјански громови. Стога је мој мали крај тамом дивљине обезображен. За човјека здравомислећега нити је муке ни увеселенија на свијету, јербо су све људске посланице са отровом приправљене, а све печали имају неко своје удовољствије. Човјеку је готово, кад му дође, слатко плакати као пјевати. Ја овако нашу пјесну разумијем. Свијет је сад Божји, стога у свакојем његовом нуглу виде се дјела великога мајстора. Трудољубије и искуство мрава и пчеле, и уредно летење ждраљевах ја радије гледам но све параде европејских столицах. Збогом, [...] изволите ме задржати у Вашем драгоцјеном успомену.“
(писмо Л. А. Франклу од 12. октобра 1851)

Део III
Библиографија

4

Књиге

1. Пустињац цетински [1834]

Прво издање: Пустињак Цетински. Списао у Црној Гори на Цетиню 1833 године. Цетинњ. Печатано у Штампари Црногорској. 1834.

2. Лијек јарости турске [1834]

Прво издање: Лијек Јарости Турске. Цетинњ. Печатано у Штампари Црногорској, 1834.

3. Србин Србима на части захваљује [1834]

Прво издање: Србин Србима на части захваљује. На Цетинју. У Штампарији црногорској 1834.

4. Ода ступљења на престол Фердинанда I: императора аустријскога и краља маџарскога и пр. и пр. и пр. [1835]

Прво издање: Ода ступлња на престолъ Фердинанда I Императора Аустрискога и Краља Маџарскога и пр. и пр. и пр. Спѣвао Владыка Црногорски П. П. Нѣгошъ. На Цетинњ. У Штампарији Црногорској, 1835.

5. Три дана у Тријесту: у мјесецу јануарију 1844. [1844]

Прво издање: Три дана у Тријесту у мѣсецу Јануарию 1844. У Бечу у Штампарији Ерменскога манастира, 1844.

6. Луча микрокозма [1845]

Прво издање: Луча Микрокозма. Одъ владыке црногорскога Петра Петровића Нѣгоша. У Београду. Княжества Србскога Књигопечатњомъ, 1845.

7. Огледало српско [1846]

Прво издање: Огледало Србско. Печатано у Княж. Србској књигопечатњи у Бѣограду, 1846.

8. Горски вијенац: историческо собитије при свршетку XVII вијека [1847]
Прво издање: Горскій віенацъ: историческо событіе при свршетку XVII віека. Сочиненіе П. П. Н., владыке црного[р]скога. Словима Ч. О. О. Мехитариста. - Беч, 1847.
9. Кула Ђуришића и Чардак Алексића: 1847. године [1850]
Прво издање: Кула Ђуришића и Чардак Алексића 1847 године. У Бечу у Штампарии Јерменскога намастира 1850.
10. Лажни цар Шћепан Мали: историческо збитије осамнаестога вијека [1851]
Прво издање: Лажни цар Шћепан Мали: историческо збитије осамнаестога вијека. Издао 1851 године Андрија Стојковић. Печатња браће Жупана у Загребу. Југославија, 1851.
11. Свободијада: епски спјев у десет пјесама [1854]
Прво издање: Слободіяда: епійскій спѣвъ у десетъ пѣсама. Издао Л. П. Ненадовићъ. У Земуну, печатано Књигопечатњомъ І. К. Сопрона, 1854.
12. Његошева биљежница [1956]
Прво издање: Његошева биљежница. - Цетиње : Историски институт, 1956.

5

Целокупна/Сабрана дела

1. Дјела Петра II Петровића Његоша. – Панчево : Наклада Књижаре Браће Јовановића, 1885. [Пустињак цетињски; Слободијада; Луча микрокозма; Горски вијенац; Лажни цар Шћепан Мали]
2. Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 1-2]. У редакцији Милана Решетара. Државно издање. - Београд : Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, 1926–1927. [Књига прва. Већа дела. Горски вијенац, Луча микрокозма, Шћепан Мали; Књига друга. Мања дела. Слободијада, Мање пјесме, Проза]
3. Цјелокупна дјела Петра II Петровића Његоша. У редакцији Данила Вушовића. – Београд : Народна култура, 1935. [Горски вијенац; Луча микрокозма; Шћепан Мали; Слободијада; Мање пјесме]
– 2. изд. : 1936. – Београд : Народна култура, 1936. [Горски вијенац; Луча микрокозма; Шћепан Мали; Слободијада; Пустињак цетињски; Лијек јарости турске; Мање пјесме; Писма]
4. Цјелокупна дјела П. П. Његоша [књ. 1-9]. Редакциони одбор: Н. Банашевић, Р. Бошковић, Р. Лалић, В. Латковић, П. Перовић, М. Стевановић. - Београд : Просвета, 1951–1955. [1. Слободијада, Глас каменштака; 2. Пјесме, Луча микрокозма, Проза, Пријеводи; 3. Горски вијенац; 4. Шћепан Мали; 5. Огледало српско; 6. Рјечник уз пјесничка дјела П. П. Његоша; 7. Писма I; 8. Писма II; 9. Писма III]
5. Српска књижевност у сто књига [књ. 21. и 22; Петар Петровић Његош, II]. Избор Војислав Ђурић. Редакција Владан Недић. - Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1964. [21. Пјесме, Луча микрокозма, Горски вијенац; 22. Лажни цар Шћепан Мали, Писма]
- 2. изд. : 1969. - Нови Сад : Матица српска; Београд : Српска књижевна задруга, 1969. [књ. 18. и 19]
6. Изабрана дела Петра Петровића Његоша. За штампу приредио Видо Латковић. - Београд : Народна књига, 1964. [Из садржаја: Песме; Слободијада; Луча

микрокозма; Горски вијенац; Лажни цар Шћепан Мали]

7. Целокупна дела Петра Петровића Његоша [књ. 1-7]. Редакциони одбор: Н. Банашевић, Р. Бошковић, Р. Лалић, В. Латковић, П. Перовић, М. Стевановић. Јубиларно издање припремљено поводом стопедесетогодишњице Његошевог рођења. - Београд : Просвета; Цетиње : Обод; Сарајево : Свјетлост, 1967. [1. Пјесме; 2. Свободијада, Глас каменштака; 3. Горски вијенац, Луча микрокозма; 4. Шћепан Мали, Проза, Преводи; 5. Огледало српско; 6. Изабрана писма; 7. Речник уз Целокупна дела]
 - Изд. 1974. (Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1974)
 - Изд. 1975. (Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1975)
 - Изд. 1977. (Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1977)
 - Изд. 1979. (Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1979)
 - Изд. 1980. (Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1980)
 - Изд. 1981. (Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1981)
 - Изд. 1982. (Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1982)
 - Изд. 1984. (Београд : Просвета; Цетиње : Обод, 1984)
8. Сабрана дела Петра Петровића Његоша [књ. 1-7]. Приредио Гојко Божовић. - Подгорица : Октоих; Цетиње : Светигора, 2001. [1. Пјесме; 2. Огледало српско; 3. Свободијада, Глас каменштака; 4. Луча микрокозма; 5. Горски вијенац; 6. Лажни цар Шћепан Мали 7. Проза, Изабрана писма, Из биљежнице, Преводи, Из тестаментa]

